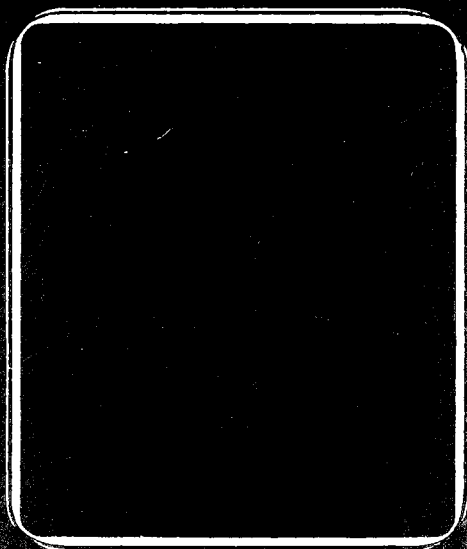

ACADEMIA REPUBLICII ROMÂNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

Limba Română

LIMBA ROMÂNĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; acad.
M. SADOVEANU; EUSEBIU CAMILAR, membru
correspondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE;
prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA;
VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar
de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

*Manuscrisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
București, Raionul I. V. Stalin, Calea Victoriei, nr. 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XI

1962

Nr. 1

S U M A R

	<u>Pag.</u>
LIMBĂ LITERARĂ	
I. COTEANU, „Discontinuitatea”, un procedeu al stilului artistic actual.	3
IORGU JORDAN, Note de cultivare a limbii	13
GH. N. DRAGOMIRESCU, Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu	17
ANA CANARACHE, Locuțiunea „față de”	21
VOCABULAR	
* * * Extrase din <i>Dicționarul limbii române (Dicționar general)</i>	24
I. ȘTEFAN, Cuvântul <i>scrisoare</i> în limba română	56
D. MARMELIUC, Etimologii	67
MIRCEA SECHE, Etimologii	70
ORTOGRAFIE	
MARIUS SALA, În legătură cu notarea toponimicelor românești	74
GH. BOLOCAN, Despre normele de redare a numelor și cuvintelor rusești în limba română	83
DIALECTOLOGIE	
MARIN PETRIȘOR, Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord—nord-vestul Olteniei	87
TEOFIL TEAHA, Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor	95
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE	
<i>Studii de gramatică</i> , vol. III, Editura Academiei R.P.R., București [1961] (I. Coteanu)	107
V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, <i>Glosar regional</i> , Editura Academiei R.P.R. [București, 1961] (<i>Ion Ionică</i>)	112
Probleme de stilistică și versificație românească în studiile unui filolog maghiar (<i>Cornel Regman</i>)	115
A. G. RUDNEV, Синтаксис осложнённого предложения (Sintaxa propoziției complexe), Moscova, 1959 (<i>I. Oiță</i>)	117

„DISCONTINUITATEA“, UN PROCEDU AL STILULUI ARTISTIC ACTUAL

DE

I. COTEANU

Deseori, se observă în proza artistică actuală construcții sintactice puțin obișnuite altădată. În mod intenționat și consecvent, unii prozatori modifică structura expunerii, izolând în contexte mai lungi sau mai puțin lungi grupuri de cuvinte, părți de propoziții sau propoziții care s-ar cuveni să apară legate între ele. Proceduul a fost remarcat de mai multă vreme și s-au făcut și cercetări destinate lămuririi lui.

Prima contribuție în această direcție aparține în lingvistica noastră lui B. Cazacu. Analizînd, în 1954, *Cîteva aspecte ale stilului din romanul „Descult”*, autorul a insistat asupra faptului că, la Z. Stancu, „tiparul obișnuit al frazei din exprimarea literară e spart: fraza e fragmentată și sintaxa e eliberată astfel, în mod conștient, de legăturile ei, fapt care dă comunicării un ritm sacadat, abrupt”...¹. Mai tîrziu, în 1956, Al. Niculescu publică *Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea*² și scoate în evidență numeroase fraze, scurte, juxtapuse, din scrierile lui Delavrancea, considerînd, cum făcuse și B. Cazacu în studiul amintit, că fenomenul se explică prin vorbirea populară și familiară. Tot în 1956, într-o cercetare de gramatică, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*³, Gh. Bulgăr atrage atenția asupra tendinței prozei contemporane către dinamism „prin fragmentarea unității frazei și chiar a propoziției”⁴. Gh. Bulgăr arată că „încă din antichitate s-a remarcat valoarea expresivă a stilului discontinuu, rezultat din fragmentări și izolări ale părților sintactice formînd un întreg”⁵. Astfel, el întrebui-

¹ B. Cazacu, *Studii de limbă literară*, E.S.P.L.A., 1960, p. 209—210.

² În *Contribuții la istoria limbii române literare*, I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1956, p. 205 și urm.

³ În *Studii de gramatică*, I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1956, p. 165 și urm.

⁴ Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 165.

⁵ *Ibidem*. Autorul dă numele de stil acestui procedu, după terminologia tradițională.

țează prima dată la noi, dacă nu mă-nșel, termenul de stil discontinuu, schițându-i și câteva trăsături expresive și gramaticale.

Procedeul de izolare a unor părți dintr-o frază a început, după Al. Niculescu, prin B. Delavrancea, în opera căruia găsim adesea contexte de felul următor :

„Onea îi face cu mâna. Boacă dă din cap. Trece drumul. În praful de pe uliță se văd pașii ei mărunți. Își dau mâna. Se uită unul la altul. Tac. Privirile lor s-aprind de bucurie”.

B. Delavrancea, 137, ap. Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 206.

„După cum se vede — scrie Al. Niculescu în studiul citat — aceste propoziții sînt formate de obicei numai din părțile sintactice esențiale, subiectul și predicatul, iar uneori se reduce, eliptic, chiar la un singur cuvînt. Ele apar în grupuri mai mici sau mai dezvoltate, despărțite în interior prin punct și virgulă sau virgulă”¹.

Punctuația nu trebuie însă să ne înșele, căci de foarte multe ori ea este convențională. Gh. Bulgăr a observat foarte bine că un fragment din Caragiale și-ar schimba aspectul grafic dacă ar fi transpus într-o punctuație de tip Z. Stancu. I. L. Caragiale scrie : „Și afară-i grozav ... și plouă și ninge și pică și-ngheață ... o zloată cumplită ... un vîfor nebunesc ... o vreme, un prăpăd ... să nu iasă un popă afară”. După Gh. Bulgăr, în punctuația de tip Z. Stancu : „Și afară-i grozav. Și plouă și ninge. Și pică și-ngheață ... O vreme, un prăpăd. Să nu iasă un popă afară”². Micul exercițiu citat nu e important decît pentru că arată că structura pasajului nu s-ar schimba prin modificarea indicată. Într-adevăr, pauzele se mențin, lipsa de cursivitate, de asemenea. Se schimbă însă complet intonația, suspensia din fraza lui Caragiale nefiind tot una cu căderea tonului la punct în pasajul transformat. Uneori se întîmplă însă ca semnele de punctuație să nu fie în concordanță cu structura sintactică reală a textului ca, de exemplu, punctul și virgula în fraza de mai jos :

„Deschide ușa tinzii ; o înueie grabnic ; intră într-o odaie mică și întunecoasă ; aprinde o luminare de seu ; se așază pe pat ; își ia capul în mîini și-și reazimă coatele de genunchi”.

B. Delavrancea, *Hagi Tudose*, ap. Al. Niculescu, *op. cit.*

O asemenea frază nu are discontinuități, în ciuda punctuației utilizate de scriitor.

Pentru ca o comunicare să-și piardă cursivitatea, nu ajunge să se pună punct și virgulă în loc de virgulă, ci e nevoie de o întrerupere mai profundă, de o întrerupere în cursul normal al ideilor, momentelor sau acțiunilor, ca în primul citat din Delavrancea, a cărui originalitate nu provine atît din fragmentarea frazei, cît din intervenția neașteptată a scriitorului care spune că în praful de pe uliță se văd pașii mărunți ai Boacăi. Surprins și puțin derutat de această notație descriptivă introdusă brusc între două mișcări care ar fi trebuit să se petreacă simplu, ca într-un

¹ Al. Niculescu, *op. cit.*

² Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 177.

film cinematografic, cititorul este obligat să se oprească și să se uite la „pașii mărunți” care au împiedicat desfășurarea normală a filmului. Dovada că schimbarea de planuri în expunere creează fragmentului discutat o situație stilistică specială se află în intonația textului. Renunțând la punctuația propusă de Delavrancea și imaginându-ne-o altfel, fragmentarea, inițial atât de puternică, aproape că dispare :

Onea îi face cu mâna. Boaca dă din cap, trece drumul, își dau mâna, se uită unul la altul. Tac. Privirile lor se aprind.

Dacă înainte de *tac* introducem un *și*, ne regăsim într-o expunere cursivă obișnuită. Dar operația aceasta nu e cu puțință cât timp se menține notația *în praful de pe uliță se văd pașii ei mărunți*, pusă de scriitor după *trece drumul*, ceea ce înseamnă că structura întregului a fost determinată tocmai de necesitatea introducerii acestei notații.

Același fenomen s-a întâmplat și în fragmentul de mai jos :

„Bucureștiul se aplatizează către periferii. Prin geamul mașinii se vede șoseaua lucie. În stînga și în dreapta : turle cenușii de tablă și cupole umede. Dimineață de februarie fără ger. Căruțe, cai, oameni. Un foc de coceni, un car dejugat. Orașul, la extremități, ia forme agrare. Curțile se măresc, se văd mai multe animale, apar coșare, nave de paie galbene . . . Antenele de radio, drepte, metalice, sînt înlocuite cu prăjini prea solicitate, îndoite în cerul albastru ca niște arcuri gata să arunce săgeți nevăzute”.

Eugen Barbu, . . . *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., 1960, p. 106.

După propoziția în care orașul apare „aplatizîndu-se”, cum spune Eugen Barbu, se produce prima deplasare de planuri și descrierea urmează să se continue *prin geamul mașinii*, deci din altă perspectivă, specificată de scriitor, pe care-l știm acum așezat într-un automobil. O nouă schimbare aduce notația *dimineață de februarie, fără ger* care se leagă, dar de departe, cu *focul de coceni și cupolele umede*.

Discontinuitatea stilistică este variată în manifestările ei concrete. Astfel, în reflecțiile următoare ale lui Geo Bogza despre reportaj, începutul reprezintă un fel de teză pe care scriitorul o dezvoltă printr-un ocol brusc privind psihologia scriitorului :

„Reportajul este cel mai bun corectiv al turnului de fildeș. Există o vîrstă cînd scriitorii se pierd în narcisism. Își analizează atent fiecare act, fiecare gest, și opera lor îi reflectă la infinit, ca două oglinzi puse față în față. Dar vine o vreme cînd își dau seama de sterilitatea acestui joc. Atunci se ofilesc și sînt cuprinși de deznădejde. Or, reportajul este un mijloc vast și generos de a nu te mai ocupa pînă la paroxism de tine însuți, ci de viața de din afara ta”.

Geo Bogza, *Scrieri în proză*, E.S.P.L.A. [1956], p. 6.

Premiza și concluzia au fost gîndite împreună și s-a pornit de la raționamentul : *reportajul este cel mai bun corectiv al turnului de fildeș [fiindcă el] este un mijloc vast și generos de a nu te mai ocupa pînă la paroxism de tine însuți . . . etc.* Ocolul dintre cele două judecăți

reprezintă o notație laterală care dă impresia unei întreruperi a firului gândirii.

Procedeul înfățișat pînă aici în manifestările lui generale, a fost des utilizat și de esești. Iată-l în începutul unei „tablete” de Tudor Arghezi :

„Povara, de sigur, nu e primită ușor. Construind piramida în pustiu și înălțînd în gol catedrale cu blocuri răpite din stîncă, omul cade, îngenunchiat de piatră dedesubtul pietrei strivit ca o ciupercă cu sînge. Înainte ca vîrful monumentului să fi ajuns la ceruri, pumnul selavului s-a strîns injurios către stele și poetul trimis în exil să numere robii, la muncă, pentru că îndrăznise în Metropolă să-nfrunte pe Împărat, l-a văzut murind și l-a notat cu întristarea lui rece pe o tăblie”.

Tudor Arghezi, *Otilia Cazimir*, 1928 (*Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A., 1960, p. 78).

★

Primele impresii ale celor care au atins într-un fel sau altul problema discontinuității de exprimare au fost determinate, cum era și normal, de aspectele lui cele mai evidente : fragmentarea frazei, izolarea propozițiilor coordonate sau subordonate, frecvența utilizare a construcțiilor nominale și a elipsei.

Vorbînd despre B. Delavrancea în studiul amintit, Al. Niculescu revine de cîteva ori la ideea fragmentării frazei prin izolarea cu caracter nominal a propozițiilor, la elipsa anumitor părți de propoziție și se oprește în cele din urmă la părerea emisă în 1926 de O. Densusianu, pe care o adoptase și B. Cazacu în studiul despre Z. Stancu, potrivit căreia fenomene sintactice ca cele înșirate ar trebui puse pe seama vorbirii populare. „Cînd țaranul are să povestească o situație, un incident — scrie O. Densusianu¹ — atunci cîteva cuvinte îi vin repede în minte și se mulțumește cu atît — povestirea lui în cazul acesta e lipsită chiar de treceri, de legături, cum ni s-ar părea, firești”. Și după opinia lui Gh. Bulgăr² ar fi vorba despre același lucru, cu deosebirea că ultimul se oprește la această explicație numai pentru discontinuitatea din limbajul personajelor. Chestiunea este așadar dacă discontinuitatea stilistică sau numai simpla fragmentare a frazelor reprezintă o reproducere fidelă a exprimării populare.

Poate că O. Densusianu are dreptate în ce spune despre vorbirea țaranilor, numai că fragmentarea sintactică din limba literară nu are a face cu observația lui sau, mai exact, nu are a face în mod direct. Povestirea lipsită de legături firești din operele literare moderne nu o găsim numai în pasajele în care se redă vorbirea țaranului, ci, mai ales, și cu atît mai interesant, în textul scriitorului însuși. Nu este exclus, bineînțeles, ca vorbirea populară să fi pătruns și în această parte a expunerii, dar atunci e de mirare cum un prozator ca Ion Creangă, „povestitor” popular prin excelență, nu a scris și el în acest fel, respectînd adică „discontinuitatea” populară. Aceeași întrebare se ridică și pentru Mihail Sadoveanu, căci, cum am arătat altă dată și el taie frazele în unități mai mici, dar ansamblul nu aduce nici pe departe cu stilul lui Delavrancea

¹ Citatul la Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 239.

² Vezi *Studii de gramatică*, I, p. 173.

sau al celor anterior discutați în acest articol. Ideea divizării frazelor la Sadoveanu am ilustrat-o prin începutul capitolului XI din *Baltagul* :

„Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbirliț. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul nopții. Dezghețurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pîclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub ruga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia o văzuseră în ajun și acum n-o mai cunoșteau”.

Cîtă deosebire între stilul acestui fragment și modul cum descrie, de exemplu, Eugen Barbu :

„O piață circulară. O statuie neagră, umedă, învelită parcă într-o pelerină de cauciuc. Simfonia muncii de la orele 18. Ciocane și voci ome-nești. În fața mea se ridică o casă. Peste 20 de ani cînd am să trec prin fața ei, o să-mi amintesc la recitirea acestor rînduri de seara de decembrie cînd constructorii nu ajunseseră decît la etajul, știu eu, 6 sau 7. În stînga se află o turlă făcută din X-uri” etc.

... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., 1960, p. 143.

Fragmentare de frază, și la unul și la celălalt, dar cursivitate la Sadoveanu și discontinuitate la Barbu, ceea ce se explică în primul rînd prin păstrarea planului în care se începe expunerea la cel dintîi și prin schimbări de plan la cel de al doilea.

Dar nu numai existența unor scriitori al căror contact permanent cu limba populară nu i-a dus la stil discontinuu ne face să punem în dubiu părerea lui O. Densusianu. Într-o cercetare recentă, deosebit de utilă, I. Gheție, ocupîndu-se de conjuncțiile de subordonare circumstanțială în dacoromîna, a constatat că „în linii generale, graiurile dacoromîne se servesc de aceleași instrumente gramaticale ca și limba literară”, iar diferențele fundamentale rezidă în faptul că limba literară „acordă o atenție aproximativ egală unui număr mare de conjuncții”, pe cînd „graiurile tind să-și constituie conjuncții-tip pentru fiecare categorie de circumstanțiale”¹.

La aceasta aș adăoga și o experiență personală. Parcurgînd sute de pagini din diverse culegeri de texte dialectale, n-am întîlnit niciodată structura stilistică discontinuă, ceea ce este explicabil pentru că, după cum am mai spus, discontinuitatea nu este o simplă întrerupere de exprimare, ci o deplasare voită a planurilor din narațiune. Cine întrebuițează discontinuitatea ca procedeu artistic, face eforturi, prelucrează scrisul în vederea obținerii de efecte estetice. Prin urmare, fragmentarea frazei în sine și cu atît mai puțin discontinuitatea stilistică nu pot fi considerate simple imitații ale vorbirii populare, pe care dacă am vrea s-o definim, am defini-o ca exprimare lineară în care domină nu atît paratata sau juxtapunerea, ci, mai curînd, coordonarea și subordonarea, realizate însă — ambele — prin mijloacele sintactice cele mai simple. În

¹ I. Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromîne*, în *Fonetică și dialectologie*, III, 1961, p. 172.

aceste condiții, absența stilului discontinuu din folclorul literar e concludentă.

Afirmația aceasta ar putea să surprindă, mai ales dacă vom mai spune că, după părerea noastră, expunerile narative ale omului din popor tind să fie cât de cât cursive. De altminteri, poate că e momentul să remarcăm că neconcordanțele dintre procedeul exprimării discontinue și vorbirea populară își au originea în interpretarea dată vorbirii populare. De obicei, aceasta se tratează împreună cu așa-numita vorbire familiară, și amîndouă sînt opuse, sub numele de limbă populară sau vorbită, limbii literare sau limbii scrise.

Dar vorbirea populară nu este un tot stilistic unitar; ea diferă după scop, fiind, de exemplu, mai puțin încărcată de afectivitate în basme și povestiri decît în dialogul cotidian, în strigături și ghicitori. Numai cînd se cercetează în ansamblu poziția vorbirii populare față de limba literară nu sînt necesare deosebirile de detaliu. În alte împrejurări, printre care și cea de față în care urmărim precizarea locului ocupat de procedeul discontinuității față de vorbirea populară, conceptul din urmă trebuie aprofundat. Mai întîi, nu e foarte indicat să tratăm totdeauna vorbirea populară împreună cu cea familiară, aceasta din urmă fiind și ea colorată de gradul de cultură a vorbitorilor. Există, indiscutabil, conversație pe teme cele mai banale cu termeni și construcții literare și există conversație neîngrijită cu abateri permanente de la limba literară. Invers, vorbirea populară poate să fie solemnă.

Dacă în vorbirea familiară, căreia ar fi mai bine să-i spunem vorbire curentă, sînt permise fel de fel de prescurtări ale frazei, dacă se îngăduie trecerile brusce de la o idee la alta, fiindcă o serie de amănunte extralingvistice, mimica, gestul, locul discuției etc., compensează lipsurile de exprimare, această libertate se restrînge enorm în vorbirea populară în genere.

Discontinuitatea stilistică nu imită vorbirea populară, ci vorbirea curentă, căreia îi aduce o serie de modificări. Ea este deci oglinda unor anumite deprinderi de vorbire familiară, ridicate la rangul de stil literar. Ca și conversația curentă, discontinuitatea se caracterizează, cum am văzut, prin treceri brusce de la un gînd la altul, prin pauze cu semnificații stilistice cu atît mai importante cu cît distanța semantică între propoziții, grupuri de cuvinte sau fraze e mai mare.

Distincția dintre vorbirea populară și conversația curentă dă posibilitatea de a înțelege de ce Delavrancea și Sadoveanu nu se grupează în același stil literar, cu toate că și unul și celălalt sînt tributari vorbirii populare. Dar, pe cînd Delavrancea prelucrează insistent numai vorbirea familiară, Sadoveanu prelucrează vorbirea populară în genere. Cel dintîi își restrînge sfera de investigații lingvistice într-un mod foarte puțin justificat, se condamnă să devină unilateral, celălalt, dimpotrivă, își lărgeste orizontul, își dă posibilitatea unor variații lingvistice mult mai mari din care nu lipsesc nici momente de discontinuitate, de pildă în vorbirea personajelor.

În fine, utilitatea de a deosebi vorbirea populară de cea familiară reiese, în practică, și din faptul că texte fără caracterele vorbirii populare

vor fi clasificate la locul lor și o descriere de felul celei care urmează nu va mai putea fi considerată ca o reflectare a vorbirii populare numai pentru că frazele sînt fragmentate, pentru că există pauze puțin obișnuite și elipsa e în mare cinste :

„Urcăm în goană cîteva trepte. S-au auzit soneriile. Mi-e teamă să nu dărimăm ceva. A, iată scena ! Mașiniști, podarul cocoțat tocmai sus pe o pasarelă mecanică. Șoapte. Cortina nu s-a ridicat încă. Un reflector bate dintr-o parte. Culise, o draperie, o scară în spirală și, dincolo de pînza groasă respirația spectatorilor. Tusetе înfundate. Gong. Al treilea. În plin miraj al teatrului.”

Eugen Barbu, ... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., p. 157.

Afirmînd că discontinuitatea stilistică reproduce vorbirea curentă n-am vrut să spunem totodată că ele sînt identice. Discontinuitatea stilistică reprezintă o prelucrare, mai mult sau mai puțin accentuată, mai mult sau mai puțin artistică, a vorbirii familiare, transpuse în limbajul scriitorului, cu modificările impuse de împrejurări. Sigur este însă faptul că vorbirea familiară, în sens de dialog curent, în care nu se caută perfectă cursivitate, se află la baza acestui stil. În partea finală a scurtei descrieri de mai jos, se vede limpede cum stau lucrurile :

„Casa [,] mai mult o colibă. Zidurile, strîmbe, de paiantă, o fereastră șoldie, o ușe care nu se închide niciodată cum trebuie. Acoperișul, de paie. Te miri cum n-o suflă vîntul de pe fața pămîntului. *Uite că n-o suflă ... E așezată sub coastă casa.*” (subl. ns. — I. C.).

Z. Stancu, *Descult*, E.S., 1948, p. 223.

În exclamația *uite că n-o suflă ...* cititorul vede ceva asemănător cu un răspuns la mirarea precedentă, deși adevăratul răspuns pare a fi propoziția următoare.

Caracter de conversație curentă are discontinuitatea stilistică și în cele ce urmează :

„... lîncezesc încă pe sub foi pe jumătate scorojite (,) pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunați, îngropați în saci de grîu, pot fi scoși, copti gata de crăciun — *copti, vorba vine, mai de grabă pâlți, veștejiți, dulcegi ...*”

Z. Stancu, *Descult*, E.S., 1948, p. 202.

În partea subliniată de noi în text se află rezolvarea unei reticențe a vorbitorului căruia nu i se pare potrivit adjectivul *copt* pentru *pepeni* ținuți iarna în grîu și-l explică, în aparență pentru sine, în realitate pentru cititori. Adesea discontinuitatea e numai întrepătrunderea dintre modul cum se manifestă din punct de vedere lingvistic personajele și modul cum se exprimă autorul, adică o combinație extrem de interesantă între vorbirea indirectă și indirectă liberă.

„Pînă să ajungă la *alde* Vasile și Gheorghe Ciobanu, lui Ilie îi păruse rău că Anghel nu-i mai *trasase* (subl. autorului) și altă sarcină. *Alde*

aceste condiții, absența stilului discontinuu din folclorul literar e concludentă.

Afirmația aceasta ar putea să surprindă, mai ales dacă vom mai spune că, după părerea noastră, expunerile narative ale omului din popor tind să fie cât de cât cursive. De altminteri, poate că e momentul să remarcăm că neconcordanțele dintre procedeul exprimării discontinue și vorbirea populară își au originea în interpretarea dată vorbirii populare. De obicei, aceasta se tratează împreună cu așa-numita vorbire familiară, și amîndouă sînt opuse, sub numele de limbă populară sau vorbită, limbii literare sau limbii scrise.

Dar vorbirea populară nu este un tot stilistic unitar; ea diferă după scop, fiind, de exemplu, mai puțin încărcată de afectivitate în basme și povestiri decît în dialogul cotidian, în strigături și ghicitori. Numai cînd se cercetează în ansamblu poziția vorbirii populare față de limba literară nu sînt necesare deosebirile de detaliu. În alte împrejurări, printre care și cea de față în care urmărim precizarea locului ocupat de procedeul discontinuității față de vorbirea populară, conceptul din urmă trebuie aprofundat. Mai întîi, nu e foarte indicat să tratăm totdeauna vorbirea populară împreună cu cea familiară, aceasta din urmă fiind și ea colorată de gradul de cultură a vorbitorilor. Există, indiscutabil, conversație pe teme mai banale cu termeni și construcții literare și există conversație neîngrijită cu abateri permanente de la limba literară. Invers, vorbirea populară poate să fie solemnă.

Dacă în vorbirea familiară, căreia ar fi mai bine să-i spunem vorbire curentă, sînt permise fel de fel de prescurtări ale frazei, dacă se îngăduie trecerile brusce de la o idee la alta, fiindcă o serie de amănunte extralingvistice, mimica, gestul, locul discuției etc., compensează lipsurile de exprimare, această libertate se restrînge enorm în vorbirea populară în genere.

Discontinuitatea stilistică nu imită vorbirea populară, ci vorbirea curentă, căreia îi aduce o serie de modificări. Ea este deci oglinda unor anumite deprinderi de vorbire familiară, ridicate la rangul de stil literar. Ca și conversația curentă, discontinuitatea se caracterizează, cum am văzut, prin treceri brusce de la un gînd la altul, prin pauze cu semnificații stilistice cu atît mai importante cu cît distanța semantică între propoziții, grupuri de cuvinte sau fraze e mai mare.

Distincția dintre vorbirea populară și conversația curentă dă posibilitatea de a înțelege de ce Delavrancea și Sadoveanu nu se grupează în același stil literar, cu toate că și unul și celălalt sînt tributari vorbirii populare. Dar, pe cînd Delavrancea prelucrează insistent numai vorbirea familiară, Sadoveanu prelucrează vorbirea populară în genere. Cel dintîi își restrînge sfera de investigații lingvistice într-un mod foarte puțin justificat, se condamnă să devină unilateral, celălalt, dimpotrivă, își lărgeste orizontul, își dă posibilitatea unor variații lingvistice mult mai mari din care nu lipsesc nici momente de discontinuitate, de pildă în vorbirea personajelor.

În fine, utilitatea de a deosebi vorbirea populară de cea familiară reiese, în practică, și din faptul că texte fără caracterele vorbirii populare

vor fi clasificate la locul lor și o descriere de felul celei care urmează nu va mai putea fi considerată ca o reflectare a vorbirii populare numai pentru că frazele sînt fragmentate, pentru că există pauze puțin obișnuite și elipsa e în mare cinste :

„Urcăm în goană cîteva trepte. S-au auzit soneriile. Mi-e teamă să nu dărimăm ceva. A, iată scena ! Mașiniști, podarul cocoțat tocmai sus pe o pasarelă mecanică. Șoapte. Cortina nu s-a ridicat încă. Un reflector bate dintr-o parte. Culise, o draperie, o scară în spirală și, dincolo de pînza groasă respirația spectatorilor. Tusete înfundate. Gong. Al treilea. În plin miraj al teatrului.”

Eugen Barbu, ... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., p. 157.

Afirmînd că discontinuitatea stilistică reproduce vorbirea curentă n-am vrut să spunem totodată că ele sînt identice. Discontinuitatea stilistică reprezintă o prelucrare, mai mult sau mai puțin accentuată, mai mult sau mai puțin artistică, a vorbirii familiare, transpuse în limbajul scriitorului, cu modificările impuse de împrejurări. Sigur este însă faptul că vorbirea familiară, în sens de dialog curent, în care nu se caută perfectă cursivitate, se află la baza acestui stil. În partea finală a scurtei descrieri de mai jos, se vede limpede cum stau lucrurile :

„Casa [,] mai mult o colibă. Zidurile, strîmbe, de paiantă, o fereastră șoldie, o ușe care nu se închide niciodată cum trebuie. Acoperișul, de paie. Te miri cum n-o suflă vîntul de pe fața pămîntului. *Uite că n-o suflă ... E așezată sub coastă casa.*” (subl. ns. — I. C.).

Z. Stancu, *Descult*, E.S., 1948, p. 223.

În exclamația *uite că n-o suflă ...* cititorul vede ceva asemănător cu un răspuns la mirarea precedentă, deși adevăratul răspuns pare a fi propoziția următoare.

Caracter de conversație curentă are discontinuitatea stilistică și în cele ce urmează :

„... lîncezesc încă pe sub foi pe jumătate scorojite (,) pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunați, îngropați în saci de grîu, pot fi scoși, copti gașa de crăciun — *copti, vorba vine, mai de grabă păliți, veștejiți, dulcegi ...*”

Z. Stancu, *Descult*, E.S., 1948, p. 202.

În partea subliniată de noi în text se află rezolvarea unei reticențe a vorbitorului căruia nu i se pare potrivit adjectivul *copt* pentru *pepenii* ținuți iarna în grîu și-l explică, în aparență pentru sine, în realitate pentru cititori. Adesea discontinuitatea e numai întrepătrunderea dintre modul cum se manifestă din punct de vedere lingvistic personajele și modul cum se exprimă autorul, adică o combinație extrem de interesantă între vorbirea indirectă și indirectă liberă.

„Pînă să ajungă la *alde* Vasile și Gheorghe Ciobanu, lui Ilie îi păruse rău că Anghel nu-i mai *trasase* (subl. autorului) și altă sarcină. *Alde*

Vasile și Gheorghe ! Mare lucru ! *Ăștia* sînt doi inși care le-a intrat în cap că Bădîrcea așa și pe dincolo !

O să se ducă la ei și o să le scoată repede din cap chestia asta. Mergînd pe drum, se gîndise tot timpul cum și ce are să le spună''.

Marin Preda, *Desfășurarea*, E.S.P.L.A., București [1953], p. 120.

Trecerile sînt aici concludente. Prima frază este vorbire indirectă, dar cu elemente de vorbire indirectă liberă (sublinierile din text), continuarea e vorbire indirectă liberă, iar, în ultima parte, reapare vorbirea indirectă.

Aceste procedee reproduc modalitățile lingvistice ale conversației cotidiene simple. De aceea, de multe ori, discontinuitatea dă impresia unui lung monolog interior în care se combină într-un anumit dozaj tipurile fundamentale ale exprimării : vorbirea indirectă, vorbirea indirectă liberă și, eventual, chiar vorbirea directă.

★

Întreruperile de continuitate dintr-o expunere se pot preciza redînd cuvintele de legătură eliminate de scriitor. Să se compare în această privință redactarea următoare din *Desculț* cu textul pus alături, în care am introdus, ipotetic și cu toate rezervele lesne de înțeles în asemenea cazuri, cuvintele care i-ar reda obișnuita cursivitate :

Capul nostru e Avendrea, prieten cu fratele-meu, Ion. S-ar fi dus cu caii, frate-meu — nu e acasă. Nu e nici la stăpînul lui, la Șoavă. Ar fi venit cu caii lui Șoavă la pascut.

Bunicul de la Cîrloman s-a bolnăvit. S-a dus frate-meu Ion — de două zile, îl păzesc să moară.

Capul nostru e Avendrea, prieten cu fratele-meu, Ion. S-ar fi dus **ei (doi)** cu caii, dar frate-meu nu era acasă. Nu era nici la stăpînul lui, la Șoavă, **că** ar fi venit cu caii lui Șoavă la pascut **dar s-a bolnăvit** bunicul de la Cîrloman și frate-meu, Ion, s-a dus **la el**, **că** îl păzesc **de două zile pe bunicul** să moară.

Z. Stancu, *Desculț*, E.S., 1948, p. 202.

Acest exercițiu, fără nici o pretenție, nu trebuie interpretat ca o preferință, ci ca o simplă analiză destinată să pună în lumină un procedeu. Prin urmare, n-ar fi de loc potrivit să se considere introducerea artificială a cuvintelor subliniate altfel decît ca o ilustrare, și aceea discutabilă, căci pe cînd la Zaharia Stancu avem a face cu o serie de fapte expresive, determinate de modul cum și-a organizat el expunerea, în textul modificat pentru analiză, expresivitatea se diluează fără discuție. Cum însă aici sîntem interesați de o structură stilistică, exercițiul propus se dovedește util, chiar dacă el n-ar face decît să sublinieze mai bine forța expresivă a textului scris discontinuu de scriitor. Dar el lămurește și tehnica redactării discontinue.

Există astfel și un dialog discontinuu :

„Logofeții stau cu condicile deschise. Cete de învoitori treieră cum le cade rîndul.

— Istrate, ai împrumutat de crăciun trei duble de grîu de la conac. Ți-aduci aminte ?

- Parcă am luat două, logofete ...
 - Aici scrie că ai luat trei ...
 - Trei oi fi luat, dac-așa scrie...
 - Era scump griul la crăciun ...
 - Era scump ...
 - Acum e ieftin. Că e mult ...
 - E ieftinit ...
 - Pentru trei duble, dai nouă ...” etc.
- Z. Stancu, *Descult*, E.S., 1948, p. 169.

Replicile din acest dialog nu au nici o indicație, discuția e pur și simplu fotografiată sau, cu alt termen, stenografiată. După prezentarea unei situații, urmează o frază de dialog pe care scriitorul nu o „introduce”. Abia după a doua replică se vede și celălalt interlocutor.

★

Observațiile de pînă aici impun cîteva lămuriri suplimentare. Este totdeauna necesară deplasarea de planuri pentru a avea discontinuitate stilistică? Deplasarea de planuri nu ține în realitate numai de domeniul compoziției literare? Cu alte cuvinte, se încadrează discontinuitatea cum am prezentat-o aici în cercetarea limbii sau nu?

Într-un scurt studiu despre *Construcții retorice, parataxe și imagini succesive în poezie*, T. Vianu a observat că în lirica modernă se folosesc adesea simplele înșiriri de imagini, „imagini succesive”, fără legătură între ele. Citind ca ilustrare poemul *Ulise* al lui Ilarie Voronca, T. Vianu constată că Voronca „renunță la punctuație și nu desparte nici măcar frazele, atît de puțin îl preocupă construcția logică a discursului. Fiecare din versurile sale e o propoziție de sine stătătoare, cu subiect, predicat și complement. Mai mult chiar. Cînd verbul n-are decît o utilitate strict copulativă, poetul hotărăște să-l sacrifice”¹.

Și în asemenea cazuri sîntem în fața unei discontinuități atît de organizare logică a expunerii cît și de organizare lingvistică a ei. E cu totul normal¹ ca întreruperile din gîndire, săriturile de la o idee la alta, să ducă în cele din urmă la discontinuitate lingvistică, mai ales cînd aceasta e considerată mijloc de intensificare expresivă a comunicării. În practică discontinuitatea are grade care depind de distanța semantică de separare prin cuvinte a ideilor, imaginilor sau evenimentelor prezentate. De aceea, nu ne miră prea mult înșirarea lipsită de cursivitate dintr-o descriere, dar ne frapează în alte cazuri. Acceptăm, de exemplu, ușor o „frază” ca aceasta, simplă notație :

„Bar, restaurant luxos, remarcabil prin lustre formînd constelație, orhestră, dizeuză plurilingvă.”

G. Călinescu, *Cronica optimistului*, Contemporanul 42/784, p. 1, deși nu are predicat exprimat.

¹ *Omagiu lui Iorgu Iordan*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1958, p. 893.

Cu totul altfel se prezintă însă fraza următoare, în care deși există predicat, discontinuitatea e mai puternică din cauza a două cuvinte nelegate de rest :

„Printre cireșii în floare canalia [moartea] își ia mirii de braț și-i duce, *vals legănat*, (subl. ns. — I.C.) în cimitire.”

T. Argezi, *Zăbranic*, Contemporanul 44/786, p. 3.

La cine sau la ce se referă cele două cuvinte subliniate? Trebuie oare să înțelegem că moartea își duce mirii în *vals legănat* sau că dansează *printre cireșii în floare un vals legănat* cu mirii la braț, ducându-i la cimitir? Dar din punct de vedere strict gramatical de cine depinde construcția *vals legănat*? E o propoziție, o apozitie sau un complement?

Semnele de întrebare de mai sus ne ajută să întvedem răspunsul la problema dacă se încadrează sau nu discontinuitatea stilistică în cercetarea limbii. Orice fenomen care are ca efect modificări în structura expresiei lingvistice este sau trebuie cuprins în analizele stilisticii lingvistice. Acest principiu am încercat să-l ilustrăm și în cercetarea de față, cu atât mai mult cu cât, după cum poate constata oricine, discontinuitatea ca procedeu al exprimării literar-artistice privește un număr mare de scriitori, devenind în felul acesta o modalitate a stilului artistic al limbii literare, nu o manieră individuală. Schimbarea structurii frazelor prin extinderea, uneori exagerată, a elipsei gramaticale, privește, ca rezultat, cercetarea lingvistică a stilurilor, iar dacă admitem — și nu vedem cum s-ar susține contrariul — că scrisul discontinuu constituie un sistem, care obligă la construcții sintactice ca cele amintite, atunci sîntem în plină lingvistică. Analiza s-ar putea face, bineînțeles, și altfel, de exemplu consemnînd numai aspectele evidente ale discontinuității. Putem să clasificăm gramatical procedeele scrisului discontinuu, cercetînd, de exemplu, ce propoziții subordonate sînt izolate mai frecvent, ce elipse sînt mai curente, ce conjuncții, adverbe sau prepoziții se elimină etc. etc. Aceasta este, de bună seamă, o parte utilă, interesantă și, eventual, rodnică a cercetării și ar trebui făcută. Discontinuitatea comunicării conține însă numeroase alte fenomene lingvistice importante. Afară de amestecul de vorbire directă, indirectă și indirectă liberă, dar în funcție de el, se produce neglijarea concordanței timpurilor care se poate constata fără nici o greutate în unele din textele citate chiar în articolul de față. Ordinea cuvintelor suferă și ea din cauza discontinuității stilistice. Toate fenomenele acestea lingvistice nu sînt accidentale, ci reprezintă sistemul de expresie sintactică a acestei discontinuități.

Nu ne-am îndreptat acum atenția asupra lor fiindcă am socotit că ele nu spun ce este esențial în procedeul discontinuității.

NOTE DE CULTIVARE A LIMBII

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Doar = numai !

Judecînd după felul cum scriu foarte mulți dintre publiciștii noștri actuali, s-ar putea crede că zilele bietului adverb *numai* sînt numărate. Într-adevăr, periodicele curente (mă refer, înainte de toate, la *Contemporanul* și la *Gazeta literară*, care, datorită răspîndirii largi și apariției lor săptămînale, dau tonul în materie de stil publicistic contemporan) par a ignora, în majoritatea cazurilor, existența lui *numai*. Altfel nu se explică înlocuirea lui prin *doar*.

Iată mai întîi o serie de citate. Încep cu acelea în care *doar* apare singur, în sensul că, dacă construcția e negativă, ceea ce se întîmplă adesea, nu-i corespunde în aceeași propoziție sau în aceeași frază corelativul *dar (ci) și*: ... la o săptămînă *doar* după constituirea tinerei republici (*Cont.*, 22 iulie 1960, p. 8); Doar Acropolea e *doar* una [sic!] (*Gaz. lit.*, 30 martie 1961, p. 8); *doar* Parthenonul să rămînă (*ibid.*); ... arta să-și spună cuvîntul în însăși creația obiectelor, nu *doar* la decorarea lor (*Cont.*, 7 aprilie 1961, p. 6); Pe ecranele noastre au rulat *doar* două producții (*ibid.*, 11 august 1961, p. 5); apoi apare *doar* silueta lor (*ibid.*); Scenariul este *doar* un pretext (*ibid.*)¹; ... poți fi o ființă a ființei, *doar* dacă dragostea te izbește-adînc (*ibid.*, p. 3); însă uneori nu *doar* a binelui [sic!] (*Gaz. lit.*, 17 august 1961, p. 7); *doar* trei aparțin așezămintelor culturale (*Cont.*, 18 august 1961, p. 2); pentru Enescu ele sînt *doar* mijloace subordonate unui mesaj (*ibid.*, 22 august 1961, p. 6); cuprinzînd *doar* scenele cele mai semnificative; prin alăturarea *doar* a momentelor de vîrf (ambele în același articol, *ibid.*, p. 5); Cităm *doar* cîteva nume (*ibid.*); primenirea mijloacelor trebuie efectuată *doar* în măsura ...; fără ca posesorii lor ... să fie îmbătrîniți, ci *doar* ca înțelegere ...; acum

¹ Ultimele trei citate sînt luate dintr-un singur articol, care ocupă o treime de coloană.

doar câțiva ani se alăturau ...; iată *doar* câteva din caracteristicile spectacolului (toate patru în același articol, *ibid.*, p. 4); Mai ales Zorina rămîne *doar* o încercare de a crea un personaj feminin viguros și ciudat (*Gaz. lit.*, 14 sept. 1961, p. 3); Și Filarmonica execută *doar* pentru a doua oară acest concert (*ibid.*, p. 7); Ar fi o greșeală elementară, dacă am explica estetismul și formalismul *doar* prin degenerarea Demonului romantic (*ibid.*, 19 oct. 1961, p. 2); Afirmția este *doar* parțial adevărată ... (*ibid.*).

Ultimul exemplu mi se pare interesant prin faptul că *doar* nu este perfect sinonim cu *numai*, ci reprezintă o nuanță semantică intermediară, care ar putea ajuta la înțelegerea fenomenului în discuție. (Vezi ceva mai departe.)

Din moment ce *doar* este folosit cu sensul lui *numai* în construcții ca cele înșirate pînă aici, nu trebuie să ne surprindă întrebuintărea lui precedat de *nu* și urmat de corelativul *dar* (*ci*) și. De pildă: Dar acest misterios specific *nu* este hărăzit *doar* să intimideze ..., *ci* se supune și el ... (*Gaz. lit.*, 12 mai 1960, p. 2); ... *nu doar* o comunitate de convingeri ..., *ci* și o comunitate de înțelegere (*Cont.*, 27 ianuarie 1961, p. 4); Criticul *nu* e *doar* un estet, *ci* și mandatar al unei colectivități (*Gaz. lit.*, 28 sept. 1961, p. 3).

Un număr ceva mai mare de citate conțin, drept corelativ al lui *nu doar*, pe *ci* (sau *dar*) singur, fără și, ceea ce slăbește simțitor poziția lui *doar* ca echivalent al lui *numai*. Faptul dovedește că autorii articolelor respective au procedat oarecum mecanic, n-au meditat suficient asupra corespondenței dintre conținutul logic și exprimarea gândirii lor. De altfel se vede ușor din citatele care urmează că avem a face, din punct de vedere sintactic, cu o fază intermediară între sinonimia perfectă a lui *doar* cu *numai* din construcțiile unde *doar* apare fără corelativ și sinonimia aproximativă a acestor adverbe din construcțiile cu *nu doar* — *dar* (*ci*) și. Ar rămîne de cercetat dacă etapa amintită este cu adevărat intermediară și cronologic vorbind, în sensul că a apărut după faza *doar* = *numai* și înaintea fazei *nu doar*, *dar* (*ci*) și. Sînt înclinat, fără deplină convingere, să răspund negativ la această întrebare. Ex.: *Nu doar* simple raporturi cantitative, *ci* trăsăturile principale ... (*Cont.*, 30 dec. 1960, p. 7); totuși aici *nu* se poate vorbi *doar* de înriuriri, *ci* de o esență, o structură intim populară ... (*Gaz. lit.*, 26 oct. 1961, p. 2); De la Nicoară Potcoavă și pînă la Mitrea Cocor se aude *nu doar* galopul veacurilor, *ci* strigătele mereu mai apropiate ale luptelor și victoriilor Omului ... (*ibid.*, p. 3); Vremea noastră *nu* e *doar* a revoluțiilor, *dar* e revoluționară (*Gaz. lit.*, 11 mai 1961, p. 2); *Nu* e vorba *doar* de schematismul ..., *ci* mai ales de sărăcirea vădită a eroului (*ibid.*, în același articol); „Situația internațională” *nu* e *doar*, pentru poezie, o acumulare succesivă de teme, *ci* o mare și integrantă temă a condiției umane ... (*ibid.*, 19 oct. 1961, p. 6).

Lipsa de discernămint în folosirea lui *doar* cu sensul lui *numai* duce la formulări echiwoce, care uneori modifică în așa măsură conținutul, încît se poate înțelege tocmai contrariul. De exemplu: există *doar* numai

în fundal câteva scene de acțiune (*Gaz. lit.*, 11 febr. 1960, p. 2); adică *nu doar* noi ucenicii, toată lumea îi zicea; puteai să cumperi atunci *doar* o găscă (ambele *ibid.*, 19 ianuarie 1961, p. 3); *nu doar* cu ecoul unei glume nereușite ..., *ci și* cu imaginea unor tipuri reprezentative (*ibid.*, 20 aprilie 1961, p. 7); *nu exprimă doar* o atitudine singulară, *ci* pe aceea a unei bune părți din opinia publică americană (*Cont.*, 2 iunie 1961, p. 1); ... un gând uluitor *nu te ajută doar* să înțelegi, *dar* te forțează să ... (*Gaz. lit.*, 10 august 1961, p. 1). Cel mai elocvent exemplu în sensul arătat mai sus ne întâmpină în *Gazeta literară* de la 26 octombrie 1961, p. 3 și se referă, printr-o coincidență foarte supărătoare, la marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu. Citatul sună astfel: *N-a fost doar o uriașă personalitate*. Este drept că, după punct, pasajul continuă în așa mod (A fost expresia artistică a geografiei spirituale a poporului său ...), încît înțelegem ușor ce a vrut să spună autorul articolului în propoziția imediat precedentă, reprodusă aici. Totuși prima impresie, e adevărat trecătoare, se produce în mintea foarte numeroșilor cititori care folosesc pe *doar* cu alte sensuri decît cel identic sau foarte înrudit cu al lui *numai*.

Spuneam ceva mai înainte că nu pot înțelege cum s-a ajuns la acest uz, care mie unuia mi se pare extrem de curios. (Nu-i vorba de o apreciere subiectivă, ci de o concluzie întemeiată pe tradiția lingvistică, așa cum o cunoaștem din vorbirea populară și din operele scriitorilor noștri consacrați). Este drept că atât *Dicționarul limbii române literare contemporane*, cît și *Dicționarul limbii române moderne* (ultimul urmează foarte fidel pe primul), dau ca prim sens al lui *doar* pe „numai”, dar articolul respectiv arată clar, cu ajutorul unui mare număr de citate (e vorba de primul dicționar), că alte sensuri, care pot fi puse împreună sub eticheta „modalitate” (= siguranță, probabilitate, posibilitate etc.), sînt mult mai bogat reprezentate în diversele aspecte ale limbii noastre¹.

În orice caz, se impune o anumită rezervă în folosirea lui *doar* în locul lui *numai*, pentru a evita pe de o parte inconveniențele semnalate mai sus, iar pe de alta transformarea lui într-un fel de șlagăr stilistic (vezi articolul meu din *Luceafărul* cu data de 1 noiembrie 1961). Sînt convins că apariția acestui uz, care se răspîndește ca pecinginea, izvorăște, într-o măsură oarecare, și din dorința multor publiciști de a se exprima altfel decît toată lumea.

În exclusivitate !

Nu știu cum să încep această scurtă notă, pentru ca cititorii să-și dea seama, măcar aproximativ, de surprinderea care m-a cuprins și pe care sînt sigur că o împărtășesc și ei, descoperind această proaspătă ino-

¹ Autorii *Dicționarului limbii române moderne*, care și-au însușit etimologia (*de hora*) propusă de Candrea-Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ar fi trebuit să fie consecvenți și să înceapă discuția cu sensurile date de acești lingviști („au moins, peut-être que ; est-ce que?”). De altfel Tiktin consideră sensul „numai” al lui *doar* ca modern și de aceea îl pune la sfîrșitul articolului respectiv din dicționarul său (cu citate foarte puține față de cele date pentru sensurile „modale”).

vație (era să zic... trufanda) stilistică, menită să dovedească savantul și „radicalismul” lingvistic al unora dintre publiciștii noștri actuali. Surprinderea se datorește ecoului pe care l-a trezit în memoria mea de om „vîrstnic” reclama celebrului Schröder, cel mai norocos dintre numeroșii beneficiari ai loteriei de stat din timpul regimului burghezo-moșieresc. Nu-mi amintesc cu toată precizia formula pe care o folosea agenția respectivă pentru atragerea clienților, dar știu sigur că sintagma *în exclusivitate* apărea totdeauna și avea rostul să arate că Schröder bate pe toți concurenții lui, întrucît numai el se bucura de un anumit privilegiu, care, bineînțeles, trebuia să aducă noroc atît lui, cît și (ba chiar în primul rînd) celor ce aveau să cumpere bilete de loterie de la dînsul. Publiciștii doritori de inovații (sau de novații, cum ar spune unii!) cred că „dau lovitură” recurgînd la *în exclusivitate* în locul lui *exclusiv* (sau *în mod exclusiv*). Mă întreb ce avantaj prezintă această locuțiune adverbială, care nu spune nimic în plus sau mai bine decît echivalentul ei folosit de toată lumea, nu este nici măcar mai „scurtă” decît acesta și, pe deasupra, face dificultăți pentru mulți vorbitori în ce privește rostirea ei.

Citatele care urmează ilustrează, sper, aprecierile mele. Concertul a cuprins *în exclusivitate* un program de muzică romînească (*Cont.*, 27 ianuarie 1961, p. 6); această problematică aparține *în exclusivitate* orînduirii socialiste și comuniste (*ibid.*, 7 aprilie 1961, p. 7); au fost îndreptate... aproape *în exclusivitate* către teatrele de dramă (*Gaz. lit.*, 20 aprilie 1961, p. 7); platitudinea nu este *în exclusivitate* un apanaj al versului liber (*ibid.*, 15 iunie 1961, p. 6); să fie sprijinită *în exclusivitate* (*ibid.*); destinat aproape *în exclusivitate* pieței franceze (*Cont.*, 16 iunie 1961, p. 8); cultivarea ei aproape *în exclusivitate* (*ibid.*, 14 iulie 1961, p. 6); îndatoriri *în exclusivitate* ale medicului (*ibid.*, 4 august 1961, p. 7); bogatul Congo să fie exploatat *în exclusivitate* (*ibid.*, p. 8); i s-au atribuit astfel, aproape *în exclusivitate*, momentele... (*Gaz. lit.*, 24 august 1961, p. 7).

Pentru a varia puțin aspectul, simțit, desigur, cam banal, unii tovarăși înlocuiesc pe *în* prin *cu*: deține *cu exclusivitate* scena (*Gaz. lit.*, 12 ianuarie 1961, p. 7); nu se aplică *cu exclusivitate* (*ibid.*, 8 iunie 1961, p. 3); care s-au dedicat *cu exclusivitate* acestei activități (*Cont.*, 15 sept. 1961, p. 6). Dar și așa asemănarea cu proza lui Schröder continuă să fie mare.

În „Limba română”, nr. 4, 1961, s-au publicat câteva extrase din *Dictionarul limbii poetice a lui Eminescu* (DE), elaborat de un colectiv al Institutului de lingvistică, sub conducerea acad. Tudor Vianu. Găsim că publicarea acestor extrase din DE, înainte de a se fi încheiat lucrarea și a se fi dat la tipar, e binevenită nu numai pentru a satisface curiozitatea legitimă a tuturor celor care așteaptă cu nerăbdare publicarea acestei opere de lexicografie poetică, fără precedent la noi, dar și pentru că cititorii pot aprecia, în felul lor, concepția elaborării și pot da unele sugestii autorilor.

DE își propune să reveleze limba poetică eminesciană, consemnând atât lexicul cu valoare poetică obișnuită, cât și ceea ce are ea original — după cum ne arată acad. T. Vianu în introducerea la extrase: elemente lexicale și construcții „mai puțin sau niciodată întrebuintate de scriitorii anteriori”; „noile accepțiuni... date unor cuvinte ale limbii comune”, „locuțiunile și expresiile, ca și elementele figurative ale stilului” — care vor face pentru totdeauna gloria lui Eminescu, în poezie. Din *nota explicativă* mai aflăm că DE va avea și o „anexă enciclopedică în care vor fi explicate numele proprii, cuvintele străine etc.” Acad. T. Vianu ne mai spune în introducerea la extrasele publicate că scopul DE va fi să marcheze totodată „etapa pe care o atinge Eminescu în dezvoltarea limbii noastre literare în secolul al XIX-lea” — *Dictionarul Eminescu* fiind în același timp și un *dictionar stilistic*, care „trebuie considerat ca una din verigile lanțului de cercetări” privitoare la limba și stilul scriitorilor noștri, întreprinse pînă acum de către lingvistica și știința noastră literară nouă. Tot aici se arată că în *Dictionarul Eminescu* se vor consemna *toate* valorile stilistice ale vocabularului și gramaticii limbii eminesciene — ceea ce constituie, după noi, o năzuință excepțională a autorilor. Aceasta va fi, în adevăr, latura creatoare a elaborării DE: discriminarea pe care autorii vor face-o între valorile poetice lexico-gramaticale comune tuturor poezilor noștri sau ai lumii, și cele care reprezintă „inovația eminesciană”

în limba poetică românească — valori indicate în dicționar cu semne speciale. Acest lucru — trebuie să spunem — este cu atât mai dificil, cu cât autorii nu au la îndemână — în afară de câteva studii sumare — un lexicon poetic al celorlalți scriitori, care să permită referințe comparative în vederea distingerei aportului eminescian în limba poetică.

Am parcurs cu mult interes și bucurie cele câteva articole ale DE publicate ca mostre ale lucrării: *aer*, *afla*, *alb*, *apărător*, *aprinde* etc. În cele ce urmează ne vom referi, în special, la modul cum au încercat autorii discernerea valorilor poetice ale lexicului operei eminesciene și cum au reușit.

Autorii au urmărit să consemneze în lucrarea lor toate elementele vocabularului poetic, fie monolexicale, fie compuse sau perifrastice (locuțiuni și expresii), prin care poetul a reușit să comunice plastic și sugestiv tot ceea ce a gândit și a simțit cu privire la sine și la lumea înconjurătoare. Schema de bază a compartimentării exemplelor este de ordin semantic, ca în orice dicționar: 1. cele care alcătuiesc sfera sensurilor proprii și 2. cele care alcătuiesc sfera sensurilor figurate — a substantivelor, adjectivelor, verbelor etc. — și numai în cadrul acestor două rubrici găsim indicarea valorilor stilistice consacrate (expresii, figuri etc.). Aici vom sublinia că tehnoredactarea de lexicon a exemplelor nu ni se pare cea mai fericită, întrucât este destul de complicată. Să urmărim totuși, în linii generale, tratarea adjectivului *alb*. Exemplele citate sînt încadrate în schema de mai sus și ele ilustrează: 1. înțelesul propriu („de culoarea zăpezii, a laptelui”: ex. pe-un pat *alb* ca un lîntoliu...; „de culoare deschisă”: ex. un chip *alb* de copiliță; sau „palid, lipsit de viață”: ex. fața ei frumoasă ca varul este *albă*); 2. înțelesul figurat („care împrăștie lumină, luminos”: ex. umbre *albicioase*; stelele *albe*; murmurul izvoarelor *albe*; „clar, strălucitor”: *alba* lumină a lunii; și „imaculat, pur”: ex. vâlul *alb* al poeziei). Pentru a se sublinia valoarea poetică, în procedee stilistice, a adjectivului de mai sus, se menționează întrebuintarea lui în „construcții metaforice”, cum ar fi: Crinii *albi* ai sinului (fără a se da denumirea precisă a procedului), precum și construcția eminesciană: *Albă* vijelie = „furtună de zăpadă, viscol”. Apoi expr. vînat-*alb*, la sensul propriu, și: Zile *albe* = „vremuri senine, fericite”, la sensul figurat. Pentru restul exemplelor necitate se fac trimiteri la pagini și rînduri, din ediția Perpessicius, atât pentru ilustrarea diverselor sensuri clasificate mai sus, cât și pentru „formele gramaticale etc.” ale adjectivului *alb*. Rezultă din toate acestea că autorii au exemplificat cuvîntul nu numai după sens (propriu și figurat), ci și după obiectul la care se referă acest adjectiv (lucruri, ființe, părți ale corpului etc.) ori după sensurile abstracte pe care le figurează (*fericit*, *pur*); mai mult, s-a încercat să se denumească și funcția stilistică a adjectivului, subliniindu-se „construcțiile metaforice ori „expresiile” (la unele cuvinte, ca *aramă*, *aur*, se menționează și locuțiunile).

Interesul — pentru un lexicon poetic eminescian — pe care-l prezintă clasificarea semantică a cuvîntului este incontestabil. Chiar dacă DE nu dă, în această privință, o clasificare desăvîrșită, el oferă o bază științifică importantă pentru orice cercetare care s-ar întreprinde ulterior cu

privire la „universul poetic” eminescian — cercetare indispensabilă pentru caracterizarea istorică a personalității poetului. Într-un „dicționar stilistic” însă, am vrea să apreciem în primul rând rezultatul discernării exemplorilor în care se ilustrează valoarea poetică a cuvîntului, întrebunțările lui stilistice, pentru că, dacă ne referim numai la adjectivul *alb* și la materialul oferit de DE, constatăm că în privința funcțiilor sale stilistice nu se menționează decît „expresia” și denumirea vagă de „construcție metaforică”. În realitate el ilustrează mai multe feluri de figuri ale stilului, fie că le exprimă direct, fie că ia parte în construcția metaforică respectivă. Menționăm cîteva exemple spicuite atît din cele citate, cît și din cele la care se fac trimeri: epitetul *simplic* (ex. ca atribut: minuțele-i *albe*; Florile... luminau... *albe*); epitetul *metaforic* (ex. zile *albe*); epitet *în comparație* (ex. ca ceara *albă*); epitet *în metaforă* (ex. crinii *albi* ai sînului, în *albul* munte, umbră dulce cu de-argint aripe *albe*); epitet *în oximoron* (ex. Neguri *albe*, umbre *albicioase*) etc. Funcția de epitet în altă construcție metaforică o găsim și la alte cuvinte, ca la *aur* de ex., care, sub formă de locuțiune adjectivală, figurează ca epitet într-o *metonimie* (ex. Cichindeal gură de *aur*, ea o inimă de *aur*). De altfel nici *metonimia* și nici alte figuri ale stilului destul de obișnuite nu sînt menționate, ca, de pildă, la cuvîntul *aur* (să visăm favori și *aur*). Subliniem că menționarea unor construcții metaforice ori nu, în care cuvîntul respectiv are rolul de epitet o găsim neapărat necesară, pentru că, altfel, nu se poate sublinia valoarea poetică a cuvîntului. Cînd construcția nu este metaforică ci gramaticală (sintactică), avem prilejul să subliniem alte funcții stilistice ale cuvîntului decît epitetul, adică figurile gramaticale, pe care proza și poezia lui Eminescu le ilustrează îndeosebi.

După cum vedem numai din cele de mai sus, clasificarea pur stilistică a întrebunțărilor adjectivului *alb* e oarecum sumară în extrasul ce s-a publicat — așa cum ne-am convins, dintr-o scurtă cercetare, și cu privire la celelalte cuvinte (*aur*, *aramă* etc.) Pe de altă parte, vom mai observa că aceeași valoare stilistică a unui cuvînt se poate găsi ilustrată și în compartimentul propriu, și în acela al sensului figurat — cum este cazul adjectivului *alb*: minuțele-i *albe* și, respectiv, Zile *albe*. Aceasta dovedește, credem, că punerea accentului pe clasificarea semantică și nu pe cea stilistică a cuvintelor nu pare justificată. De altfel, clasificarea exemplorilor în două grupe, a sensului propriu și a sensului figurat, cel puțin în ce privește adjectivul *alb* (de care ne-am ocupat), stîrnește nedumerire. În exemple ca: Stelele *albe*, *alba* lumină a lunii, E-atît de *albă* noaptea, umbre *albicioase*, Aerul cel *alb* etc., adjectivul *alb* are oare sens figurat? Între toate exemplele citate în extras: accepțiune figurată are, credem, numai în: Zilele *albe*, vîlul *alb* de poezie, cu focul *albei* Veste (eventual), pentru că adjectivul figurează în adevăr înțelesul abstract de „fericit”, „imaculat, pur”; toate celelalte exemple ilustrează înțelesul propriu al lui *alb*, întrucît el are accepțiuni concrete — dar, firește, poetice. Asociat cu substantivul *noapte*, adjectivul *alb* are o accepțiune figurată numai în expresia *noapți albe* (un *pendant* al expresiei *zile albe*), adică *noapți nedormite*, *noapți de veghe*; cf. și fr. *nuit blanche*. Subliniem de asemenea că între: umbre *albicioase*, citat la grupa „figurat”, și: neguri *albe*, încadrat la

exemplele cu sens propriu nu vedem nici o deosebire, nu numai în privința raportului propriu-figurat, ci chiar a noțiunii însăși; ele sînt accepțiuni sinonimice (pe lângă faptul că alcătuiesc aceeași figură de stil : *oximoronul*. Cf. lat. *insaniens sapientia* : rom. *tăcere elocventă* intrat în graiul viu). Observații similare se pot face la fiecare din articolele extraselor publicate.

În afară de trimiterile la pagina și numărul versului, pentru exemplele necitate ca valori poetice, se mai fac trimiteri și pentru „formele gramaticale etc.” ale cuvintelor respective. Se repetă, astfel, trimiteri la *aceleași* exemple, fie citate deja, fie indicate la trimiterile anterioare, pentru a ajuta pe eventualii cercetători. Un lucru desigur util. Dar noi credem că tot așa de utilă, dacă nu mai utilă, într-un „dicționar stilistic” al operei lui Eminescu, ar fi fost trimiterea pe categorii la diversele figuri de stil pe care le ilustrează un cuvînt.

Pentru calitățile pe care le-am subliniat în primele rînduri ale acestui articol, DE se va bucura de aprecierea optimă a publicului cititor și mai ales a cercetătorilor lingviști sau critici literari. Privitor la observațiile noastre de tehnică și amănunt, ne îngăduim să credem că autorii vor reflecta dacă nu cumva e mai indicată o altă tehnică redacțională — mai stilistică și mai puțin lexicografică — pe de o parte; pe de altă parte, dacă nu ar fi mai bine ca toate valorile poetice ale cuvintelor consemnate în dicționar să fie confruntate cu tabelul celor peste 100 figuri de stil (de gîndire, de cuvînt (tropi), gramaticale, fonetice), definite în tratatele de stil sau de retorică tradiționale, și ilustrate în proporții considerabile — după cîte știm dintr-o cercetare personală — și de proza și poezia noastră. Aceste numeroase figuri ale stilului vor fi desigur cu mare bogăție ilustrate de limba celui mai mare poet al nostru, iar revelarea acestui fenomen ar fi, credem, principalul scop al *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*.

LOCUȚIUNEA „FAȚĂ DE“

DE

ANA CANARACHE

Pentru a scoate în relief anumite idei, vorbitorii recurg adesea la comparații. Construcțiile prin care se exprimă o comparație sînt formate din doi termeni, primul fiind exprimat printr-un comparativ, al doilea, introdus prin prepoziția „decît”: *Funcționează 248 de cinematografe... de două ori mai mult decît în anul 1955*. Scînteia, nr. 4857/1960, p. 1, col. 2. *Tona de oțel produsă de noi este cu 12 lei mai ieftină decît prețul de cost planificat*. ib., nr. 4850, p. 3, col. 1. *Anul acesta prețurile principalelor sortimente de legume și fructe sînt mai scăzute decît în perioada corespunzătoare a anului trecut*. ib., p. 2, col. 1.

Al doilea termen al comparației poate fi introdus, mai puțin literar, prin prepoziția „ca”: *În anul acesta se vor fabrica cu circa 300 000 mai multe perdele ca anul trecut*. ib., p. 2, col. 5. *Azi fabrica noastră produce cu peste 2 800 000 perechi de încălțăminte mai mult ca în 1948*. ib., nr. 4863, p. 2, col. 5.

Este evident că cei doi termeni ai comparației trebuie să aibă elemente sau însușiri comune, adică să stea, dintr-un anumit punct de vedere, pe același plan. Dacă această condiție nu este respectată, construcția șchiopătează și nu poate fi salvată nici dacă introducem al doilea termen prin însuși cuvîntul „comparație”: *Producția anuală de ulei a crescut de 6,6 ori în comparație cu cea din anul 1938*. Munca, 10 martie 1961, p. 3, col. 1. Ideea este neclară: a crescut în comparație cu cît era în 1938 sau în comparație cu cît crescuse în 1938? Aceeași lipsă de claritate în exemplul: *Numărul adăposturilor pentru animale s-a dublat comparativ cu începutul anului 1959*. Scînteia, nr. 4856, p. 1, col. 7. Cele două elemente ale ideii nu stau nici aici pe același plan, deoarece comparația s-a făcut între acțiunea (dinamică) de dublare a adăposturilor într-o anumită perioadă și situația (statică) a numărului de adăposturi dintr-un anumit moment. În exemplul de mai jos ideea este exprimată pleonastic și totodată neclar: *S-a obținut în acest cuptor cu 10—15 tone clinker mai mult în comparație cu celelalte*

cupatoare. ib., nr. 4852, p. 1, col. 2. Adverbul „mult” fiind la gradul comparativ, cere după sine prepoziția „decît”, și nu locuțiunea „în comparație cu”.

Un anumit raport între doi termeni poate fi exprimat și cu ajutorul locuțiunii prepoziționale „față de”, cu înțelesul de „avînd în vedere, considerînd, în ce privește, apreciînd ceea ce avem în fața noastră”: *Față de condițiile climatice din acest an... lucrările de îngrijire a culturilor sînt întîrziate în unele locuri. ib., nr. 4852, p. 1, col. 3. Participanții... și-au exprimat bucuria nemărginită față de mărețul plan de dezvoltare economică a țării. ib., nr. 4863, p. 2, col. 2.*

Din construcții ca acestea s-au dezvoltat altele, în care se stabilesc anumite raporturi de comparație (fiind vorba în special de perioade de timp sau planuri de muncă): *La gospodăria colectivă „Filimon Sirbu” recolta realizată a fost de 1 860 kg la hectar, față de 1 500 kg/ha planificat. Steagul Roșu, 10 martie 1961, p. 2, col. 2. Cele două elemente ale comparației sînt clare: se planificase 1 500, s-au realizat 1 860.*

Cum al doilea element al unei comparații se introduce de obicei prin prep. „decît”, s-a ajuns la construcții pleonastice de tipul: (Au produs) *o cantitate de 16 000 tone de ciment, de două ori mai mult față de cît (= față de ceea ce) s-au angajat să realizeze. România Liberă, 28 aprilie 1961, p. 1, col. 1. Apoi al doilea element al comparației a fost introdus numai prin locuțiunea „față de”, ca în exemplele de mai jos: Anul acesta numărul studenților din anul I este cu peste 7 000 mai mare față de anul școlar trecut. Contemp., 3 martie 1961, p. 7, col. 4. În 1960 oamenii muncii au cumpărat cărți... în valoare de 170 600 000 de lei (o sumă cu aproape 20 la sută mai mare față de 1959). ib., p. 3, col. 4. Piatra de var de la Turda este și de calitate mai bună față de cea de la celelalte cariere. Scînteia, nr. 4861, p. 2, col. 6. În acest an gospodăriile colective s-au angajat să vîndă Aprozărului cantități mai mari de legume și fructe față de anul trecut. ib., nr. 4860, p. 2, col. 1. Se va produce o cantitate dublă de dulceață și gemuri față de anul trecut. ib., nr. 4850, p. 1, col. 3.*

Locuțiunea „față de” nu are însă valoarea prepoziției *decît* și deci nu o poate înlocui. În toate exemplele de mai sus ea este greșit folosită.

În alte cazuri locuțiunea „față de” este folosită în comparații în care elementele comparate nu stau pe același plan, și deci ideea este neclară: *Producția globală a industriei ușoare va crește în perioada 1960—1965 de 2,1 ori, iar a industriei alimentare de aproape două ori față de 1959. Steagul Roșu, 10 martie 1961, p. 2, col. 1 (se pune întrebarea: va crește față de cît crescuse în 1959 sau față de cît era la acea dată?). Să reducă defectările... locomotivelor cu 20 la sută față de 1960. Scînteia tineretului, 10 martie 1961, p. 1, col. 3 (aceeași nedumerire: să reducă față de cît era în 1959 sau față de procentul de reduceri din acel an, în comparație cu reducerile anterioare?).*

Citind presa zilnică observăm și alte exemple de folosire a locuțiunii „față de” acolo unde n-ar trebui. Iată o serie de cazuri în care această

locuțiune înlocuiește prepoziția „peste”: *Producția stofelor de mobile ... crește în acest an cu 103 000 mp față de cea realizată anul trecut. Scînteia, nr. 4860, p. 1, col. 4. Furnaliștii și laminatorii hunedoreni au produs în primele cinci luni din acest an aproape 18 000 tone fontă și mai mult de 45 000 tone laminate în plus față de prevederile planului. ib., nr. 4854, p. 1, col. 1.*

Întrebuințarea locuțiunii „față de” în cazuri ca cele de mai sus ar trebui evitată.

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE

(Dicționar general)

De peste un an, după o intensă și migăloasă muncă preliminară pentru organizarea materialului și stabilirea principiilor de lucru, colectivele de lexicografie ale Institutelor de lingvistică din București și Cluj au trecut la redactarea Dicționarului general al limbii române, operă de mari proporții și de importanță capitală pentru filologia noastră. Colectivul din București a terminat de curînd redactarea literei *M*, iar acela din Cluj a literei *O*, lucrarea urmînd să fie înaintată la tipar, pe măsura efectuării ultimelor revizii și verificări prevăzute. Cunoscînd interesul pentru această nouă operă lexicografică, revista noastră publică mai jos un număr de articole din manuscrisul dicționarului, astfel alese încît să ilustreze cît mai just multiplele aspecte ale lucrării. Dorința autorilor nu este numai aceea de a informa pe cititori asupra rezultatului muncii lor, ci mai cu seamă aceea de a primi de la aceștia observații critice, care să contribuie la îmbunătățirea operei, înainte de predarea ei la tipar. Asupra principiilor care stau la baza elaborării Dicționarului limbii române nu este cazul să insistăm aici, deoarece ele au fost expuse de responsabilii lucrării, acad. I. Iordan și I. Coteanu, în articolul *Dicționarul limbii române (dicționar general)*, apărut în LR, IX (1960), nr. 1, p. 11 și urm.

Spațiul nu ne îngăduie să indicăm aici nici bibliografia folosită în dicționar, și nici prescurtările, pe care credem că cititorii le vor înțelege fără prea mari greutate.

EXTRASE DIN DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE

(Dicționar general)

MAÉSTRU¹, - *Ă s. m. și f. 1.* Profesor, dascăl, magistrul. Cf. LB, POLIZU, PONTERLANT, D. *Divinul cîntăreț al Divinei Comedii călăuzit de maestrul său Virgil ajunge în cercul*

acela din infern unde erau muncite ... sufletele păcătoase. ODOBESCU, s. III, 34.

2. (Adesea urmat de determinări care indică domeniul, împrejurarea etc. la care

se aplică competența) Persoană care a atins un înalt grad de perfecționare aducând contribuții valoroase într-un anumit domeniu de activitate; mare artist, savant, scriitor etc. Cf. LB. *Maestrii de muzică și mai vtrtos cei de instrumente muzicale au căutat întotdeauna să cunoască organismul fiecărui instrument.* HELLADE, O. II, cf. 372, POLIZU, COSTINESCU. *Unde-s știrurile clare din viața-mi să le spun? Ah! organele-s sfărțiate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I, 158. *Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează fără un moment de repaos un preludiu haotic fără soluțiune.* CARAGIALE, O. III, 69. *Avea suflet de artist. La doisprezece ani era minunea satului — un maestru în cusături fără-nești.* VLAHUTĂ, O. A. 510. *Lenin a fost un maestru al dialecticii; el a demonstrat că marxismul reflectă procesele obiective care au loc în viață.* LUPȚA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 3. ♠ (Folosit ca epitet, de obicei urmat de numele propriu) *Măreț pluti-va peste veacuri Maestrul dulce Eminescu.* VLAHUTĂ, P. 55. *Păi nu știe toată lumea că eu sînt omul maestrului Aristia?* CAMIL PETRESCU, O. II, 113. *Primul volum ... e construit pe baza documentelor luate în bună măsură din opera maestrului [Sadoveanu].* V. ROM, ianuarie 1958, 181. ♠ *Maestru de ceremonie v. c e r e m o n i e.* *Concert-maestru sau (învechit) maestru de concert (TIM, POPOVICI, D. M.) = prim violonist într-o orchestră. Maestru emerit (al artei, sau al sportului) = titlu oficial acordat cuiva pentru activitate deosebit de meritorie în una dintre ramurile artei sau ale sportului; persoană căreia i s-a acordat acest titlu. Printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. s-a acordat dirijorului George Georgescu titlul de Maestru emerit al artei din R.P.R.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2305. *Maestru al sportului = titlu acordat unei persoane care s-a distins în mod deosebit într-o ramură sportivă; persoană care poartă acest titlu. Pe pieptul a zeci și zeci de sportivi strălucește insigna de Maestru al sportului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2384.

3. Termen folosit pentru denumirea marilor artiști care prin lucrările și activi-

tatea lor au creat o școală, un curent. *Am iubit cu pasiune pe maestrul romanului francez din veacul al XIX-lea. Poate că meșteșugul de a scrie l-am învățat în parte de la ei.* GALACTION, O. I, 19. *E o veche revărsare de lumină din peisagiile marilor maestri olandezi.* SADOVEANU, O. IX, 299. *Odaia alăturată, cu fotografiile marilor maestri ai timpului — ruși și francezi, germani și englezi, americani și italieni — cu dedicații elogioase către Ceai-kovski.* STANCU, U.R.S.S. 89.

4. Nume dat, în vechea organizare a școlilor, profesorilor de lucru de mină, de muzică, de desen, de gimnastică. *Cînd am arătat povestea lui Fram unei tovarășe de dascălie, femeie și maestră de desen, a privit cu... neînțelegere și înstrăinare chipurile din carte.* I. BOTEZ, B. I, 145. *Maestru de dexterități.* NOM. PROF. 72, cf. 76. ♠ (Urmat de obicei de determinări care indică domeniul, specialitatea). Persoană competentă, calificată într-un anumit domeniu (de obicei muzică, dans, sport) care instruește pe cineva în acest domeniu. *Într-altă sală impresionant de mare, două profesoare tinere predau cursuri de balet. Fete și băieți executau în ritmul muzicii de pian, figurile explicate de maestre.* SAHIA, U.R.S.S. 129. *Pierdea un ceas și jumătate la un prînz complicat la care luau parte guvernanta, maestrul de călărie, o dată un maestru de dans sau de muzică și mai totdeauna invitați.* CĂLINESCU, S. 66.

5. (Învechit) Titlu ierarhic în anumite organizații militare, politice, religioase etc. *El dobîndise acest prețios contingent de la Carol VI regele Franței și în rîndurile lui se înfîlnea floarea cavalerismului francez, precum Philibert de Noailles marele maestru al Sohanîilor.* XENOPOL, I. R. III, 82. *Papa făcu apoi monarhiei serviciul extraordinar de a numi pe Ferdinand mare maestru (comandant suprem) al ordinilor Sfințului Iacob, Alcantara și Calarava, conferindu-i prin aceasta dreptul de a dispune de forța militară OTETEA, R. 101.* ♠ (Ironic) *Ca societate secretă slujnicăria are maestrul ei, legile ei, venditele ei, prozelizii și chiar cinismul ei* FILIMON, O. I, 371.

6. (Prin confuzie cu *maistru*) *Maistru* (1). [Acțiunea] *directorilor de pensionate pentru preful pensiunii școlărilor lor și a altor maeștri pentru preful ucenicii... se prescriu printr-un an.* HAMANGIU, C. C. 483. *Muncitorul care nu era fiu de patron și nu dispunea de capital nu mai putea ajunge maestru.* OTETEA, R. 311. ◇ (Urmat de determinări care arată specialitatea, meseria) *Maestru berar.* NOM. PROF. 48. *Maestru de siropuri, dulceațuri și marmelade.* ib. 49, cf. 8, 40, 52.

— Pl.: *Maeștri* și (rar) *maestri* (MAIORESCU, D. I, 540), — *stre*.

— Din it. *maestro*.

MAĖSTRU² s.n. (Contabilitate; ieșit din uz) *Cartea mare. Registrele ajutătoare... sînt următoarele... mîna curentă sau strața, cartea mare sau maestrul.* ȘTEFĂNESCU, C. 109, cf. SĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *maestre*

— Etimologia necunoscută.

MĂCÊȘ s.m. (Bot.) **1.** Arbust din familia rozaceelor, cu spini puternici, cu flori roșii;trandafirii, galbene sau albe și cu fructe roșii;trandafir sălbatic, (regional) cacadir, cacașder, rug, rujă, zgorghini, curu-boului (*Rosa canina*). *Nu culeg den spin smochine nece den măceș struguri.* N. TEST. (1648), 75^v/19, cf. 57^v/20. *Să se facă garduri vii cu punere de tot soiul de spini, cum e porumbelul, spinul, măceșul.* COD. SILV. 35. *Un măciaș ghimpos, sălbatec, De prin locuri depărtate. Noduros, rîios, iernatic, Smuls de crivește turbate.* HELIADE, O. I, 134. *Pe colină, măceșii, par o florărie.* MACEDONSKI, O. I, 159. *Din marea albă de zăpadă răsăreau pe alocuri tufe de măcieși singuratici.* SĂM. VI, 884. *Boschete de măcieș întindeau triumfale arcuri roze.* ANGHEL, PR. 57. *Privește... malul pe care se zbat în vînt cîțiva măceși.* GALACTION, O. I. 169. *Cîțiva mesteacani și fagi subțiri au crescut tîrziu, printre măceși și tufe de porumbică.* C. PETRESCU, R. DR. 54. *Frunza măcieșilor sticlește la soare.* SADOVEANU, O. VII, 193. *Miros de miriști coapte și de răzoare în care tocmai se scutură măcieșii.* STANCU, R.A.I, 216. *Frunză verde de măcieș, Mare groa-*

ză-i sus, la Eși. ALECSANDRI, P. P. 179. *Cu brtu de măcieș m-o-ncinsu.* SEVASTOS, N. 13. *De vîrful măcieșilor t-am alîrnat.* MAT. FOLK. 652. *Să nu pui rugi, măceși pe foc.* SEZ. XII. 171, cf. I, 75, 121, 176, II, 139, 223, VIII, 28, XV, 12, 64, 88. *Foai verdi măcieș Drag mi-o fost drumu la Ieș. Și calari și pi gios.* VASILIU, C. 101. *Dintr-un măcieș iese un trandafir.* ZANNE, P. IX, 486. *Ce e cu pană și nu-i cătană, zgîrie și miță nu e? E verde și nu e șoptirlă, dinți are și gură n-are (Măceșul).* GOROVEL, C. 219. ◇ Fig. *Pentru leacurile din măceșii stîului tău. Am înfruntat minia lui Dumnezeu.* ARGHEZI, V. 248.

2. (Rare) Moșmon. Cf. TDRG.

3. (Regional) Păducel. Cf. BĂRCIANU, ALR II 6329/219, 235, 272, 531, 537, 682.

Pl.: *măceși*. — Și: *măciêș* (regional) *măciêș* (POLIZU), *măciuêș* (SEZ, II, 223), ALR II 6330/414 *măciâș* (COSTINESCU), *măciâș*, (ap. ALR I 1909/290) s.m.

— Etimologia necunoscută.

MĂNGĂIAT, -Ă adj. v. *mingliat*.

MECANISM s.n. Sistem tehnic alcătuit din mai multe piese mobile și fixe, care sînt în contact între ele, astfel încît unele elemente mobile pot antrena mișcarea celorlalte elemente mobile, mașinărie; p. ext. mod de funcționare a unui astfel de sistem. *Mihanizm, alcătuire unui trup după legile mihaniceii.* VÎRNAV, L. 138^v/s. *Cu acest mehanism nu este de a se teme nici de o întîmplare fiind în trăsură, ori și cum ar fi răpirea cailor și năravul lor.* AR (1829), 135^v/45. *Tot mecanismul acestei trăsuri...stă în măiestria cu care este făcutul calul ci-ș mișcă picioarele ca un cal viu.* ib. 136^v/12, cf. FDI, 65^v/1, CONV. MEC. IV/3, CALENDAR (1861), 88. *Cine cunoaște mecanismul clavierului poate să ghi-cească felurimea nemărginită a melodiilor.* MAIORESCU, GR. II, 387. *Nicovata se așază toldeauna pe o fundație de beton sau zidărie... în scopul amortizării loviturilor, evitînd astfel zguduirea mecanismului ciocanului.* IOANOVICI, TEHN. 124. *Peste el începe să joace valțurile de oșel. Mecanismul acesta Bozian îl urmărește... de ani de zile.* SAHIA, N. 33. *Mecanismul de întindere la care semitortu-*

...rile ajung după ce trec printr-un perete prevăzut cu găuri sau printr-un grătar. IONESCU-MUSCEL, FIL. 257. Într-o mină modernă, extracția cărbunelui este făcută de oameni cu ajutorul mașinilor, mecanismelor, instalațiilor și dispozitivelor speciale. EV. CONT. 51. Mecanismele și aparatele de la echipe funcționează automat. SCÎNTEIA, 1952, nr. 2402. Comisarul scoase dintr-un sertar o cheiță mică, strălucitoare și o vîrt în mecanismul jucăriei. V. ROM. septembrie 1958, 22. ♠ (Prin analogie, în legătură cu stări sufletești, psihice, fenomene fiziologice etc.) Fiecare vers e o izbucnire de lumină ce ne luminează tot mecanismul sufletesc. GHEREA, ST. CR. II, 48. Formarea speciilor prin mijlocul adaptării directe ne dezvăluiește câteva fapte care ne ajută să pătrundem în mecanismul lăuntric al fenomenului. PETICĂ, O. 472. Analiza... ajută [creația] contribuind direct, completînd fizionomia tipului prin relevarea mecanismului vieții lui interioare. IBRĂILEANU, S. L. 9. Mecinikov în mai multe lucrări succesive... a tratat problema cu totul arzătoare a mecanismului bătrîneții și al morții. MARINESCU, P. A. 58, cf. PARHON, B. 7, 66. Rezultatele confirmă concepția noastră asupra mecanismului de acțiune a medicamentelor. DANIELOPOLU, F. N. II, 47. Îmi plăcea să urmăresc mecanismul unui intelect care mă depășea. V. ROM. martie 1956, 17. ♠ (Prin analogie, adesea urmat de determinări care indică domeniul de activitate) Sistem, mod de organizare administrativă, socială, politică etc.; p. e x t. persoanele care alcătuiesc acest sistem. *Mehanizmul statului*. FL (1838), 13/6. Sunt chestii de detai ale mecanismului administrativ. MAIORESCU, D. II, 157. Era să-ți propun o afacere de caracter pur literar, știind că d-ta dispui de o tipografie bine instalată și de un mecanism administrativ bine organizat. CARAGIALE, O. VII, 271. Mecanismul [în colhozuri] ... și concursul statului este același pretutindeni. SAHIA, U.R.S.S. 98, cf. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2764.

— Scris și: (după ortografia germană) *mechanism*. — Pl.: *mecanisme*.

— Și: (învechit) *mehanism, mehanizm* (AR (1834), 78²/6, ALBINET, M. 64), *mihanizm* s.n.

— Din fr. *mécanisme*. — *Mehanizm, mehanizm*, probabil din rus. *механизм* — *Mihanizm*, probabil din ngr. *μηχανισμός*.

MEDELNICÉR s.m. (Atestat prima oară la 1497, cf. BOGDAN, D. ST. II, 121) Titlu dat, în ierarhia boierească din trecut, boierului care turna apă (în m e d e l n i ț ă) pentru ca domnul să se spele pe mâini, înainte de masă (GCR II, 473, I. BRĂESCU, M. 68) și care aducea bucatetele și servea pe domn la masă (LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., IM, TDRG); intendentul mesei domnești (BUL. COM. IST. IX, 167); boier (de rangul al doilea) care avea acest titlu. *Am vîndut dumisali lui Lupașcu medelnicerul a treia parte de sat* (a. 1642). GCR I, 103/1. *Jaiba lui Ioan Gane clucerul în pricina ce are cu medelnicerul Vasile Roset la moșia Roșiorii* (a. 1808). CAT. MAN. I, 484, cf. 234. *Medelnicerul Măinescul și ispravnicii județului Romanafți, sârdarul Petrace Obedeanean și slugerul Alecu Popescul găsindu-să învinovați cu catahrisis întru gătirea de fîn în acest județ s-au depărtat din slujbă*. CR (1830), 323/7. *Pînă pe vremea Regulamentului, locuitorii fării erau împărțiți în mai multe categorii: ... boieri mici, fără barbă, ziși starea a doua și a 3-a, între cari se preamăreau: ... stolnici, sătrari, slugeri, medelniceri, cluceri de arie etc.* GHICA, S. XIV. *Ce întîmplare fericită te aduce la mine, arhon medelnicer?* FILIMON, O. I, 166. *Onoră pe Gheorghe cu rangul de medelnicer*. id. ib. 200. *Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahan de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.* ODOBESCU, S. I, 79. *În familia lor nu număraseră decît medelniceri, spătari și postelnici.* I. NEGRUZZI, S. I, 24. *Jder își ceru voie de la măriia sa ca să se ducă să vadă în ce chip rînduiește medelnicerul mîncarea și masa slujitorilor domnești.* SADOVEANU, O. XIII, 163, cf. 918, id. XII, 216. ♠ *Vel medelnicer sau mare medelnicer* (ori *medelnicer mare*) = boier care servea la masa domnului, la zile mari, și tăia fripturile aduse la masă. *M-am tocmit*

cu... Grigorașco Prăjescul medelniceariul cel mare și am făcut schimbătură (a. 1651). GCR I, 151/24. *Medelnicer mare... îmbrăcat în haină domnească la zile mari dvorbitor la masa domnului și pe fripturile ce se aduc în mase.* M. COSTIN, LET. I, 104/35. *Atunce fugit-au mulți boieri și mazili de groaza lui pintr-alte țeri... așijdere și Gavril Zmucilă vel medelnicer.* NECULCE, IB. II, 239/15. *Pre alți boieri anume pre Dumitrașcu Carmanliu vel postelnic, i Socol vel medelnicer... i-au trimis la Pașa (cca 1713).* MAG. IST. II, 134/13.

— Pl.: *medelniceri*. — Și: (învechit) **medelniceării, medeniceăr** (BOGDAN, D. ȘT. II, 121) s.m.

— **Medeliniță** + suf. -er.

MERIDIÂN s.n. 1. Fiecare dintre cele 360 de linii imaginare în formă de cerc, care trec prin polii globului pământesc, tăind ecuatorul în unghi drept și servind la stabilirea longitudinii punctelor de pe glob; p. ext. punct, loc de pe glob care se află în dreptul uneia sau mai multora dintre aceste linii imaginare. *Meridianul, au cercul de miazăzi.* AMFILOCHIE, G. F. 170^f/13. *Apoi altă linie trage în curmezișul aceștie, de la un cap pînă la altul, și prin prejur, și aceasta să chiamă meridianu (adecă cercul de amiază zi).* id. C. 173/12. *Meridianul (adică cercul de amiază zi).* GHEOGRAFIA, II, 49^f/4. *Are însușimea lui de a să îndrepta pe meridiană seau linia amiazăzei.* AR (1829), 138²/10. *Pământul fiind gogoneș, cercurile sau liniile care se pot trage de la amiază noapte spre amiază zi se numesc meridiane, ale cărora grade sau împărțiri se zic grade de lățime.* CR (1830), 51¹/45. *Meridean sau miazăzician* GHEOGR. MAT. 216^v/8. *Cercul, care trece prin zenitul pivotoriului și prin amndoă polurile, tăind ecuatorul supt unghiul drept, se zice meridian sau cercul mezizilei.* RUS, I. I, 24/17. *Meridianul geografic... este urma ce o lasă la suprafața pământului planul... care trece prin ambele poluri ale pământului.* PONI, F. 242. *Cînd mă deșteptai, soarele pășise de mult peste meridiană și umbrele luncii, împinse de lumina*

razelor lui, înaintau, lungindu-se încet spre răsărit. HOGAȘ, M. N. 63. *Întîlni insulele Canare. Acestea se află între al 13-lea și al 18-lea meridian vestic.* TUDORAN, P. 412. *Pe toate meridianele lumii, opinia publică dorește ca veștile care vor sosi... să fie bune.* ȘCINTEIA, 1960, nr. 4834. (Fig.) *Bedreag scoase din brecinar o ață lungă... apăsă meridiane și paralele pe hemisferul cald al mămăligii.* HOGAȘ, M. N. 195. *Scrise pentru mai tîrziu, „Romanșele” d-lui Ion Minulescu au ajuns curînd la meridianul actualității.* LOVINESCU, C. VII, 3. ⚡ (Adjectival) *Se zice trecere meridiană sau mai simplu trecerea acestei stele.* DRĂGHICEANU, C. 5. ⚡ *Meridian de origine sau primul meridian = meridian stabilit prin convenție internațională ca fiind cel care trece prin localitatea Greenwich din Anglia și în raport cu care se calculează longitudinea punctelor de pe glob. Se dă numirea de longitudine... a unui loc, unghiul diedru format de meridianul terestru a acestui loc cu un alt meridian oarecare, luat ca origine și numit prinul meridian.* CULIANU, C. 76. *Meridianul locului sau (adjectival) plan meridian = plan care trece prin axa universului și prin verticala unui loc. Cercul, care trece prin punctul înălțimei unui loc, să zice meridianul locului.* SIBIANU, C. 25/21, cf. DRĂGHICEANU, C. 4. *Acestui plan... care se consideră ca fix în mișcarea diurnă... i se dă numirea de meridianul locului.* CULIANU, C. 16, cf. 19. *Meridian magnetic = linie obținută prin intersecția suprafeței pământului cu planul vertical indicat de direcția acului magnetic.* Cf. PONI, F. 242. *Axa magnetică a unui astfel de ac coincide în fiecare punct de pe pământ cu meridianul magnetic din acel punct.* FIZICA, 108.

2. (Mat.) Intersecție a unei suprafețe de revoluție cu un plan care trece prin axa suprafeței. *Meridiane sînt secțiunile făcute de planuri ce trec prin centrul sferei.* MELIK, G. 235. *Toate meridianele sînt egale între ele.* GEOMETRIA, S. 71.

3. (Astron., în sintagmele) *Meridian cereesc = intersecție a sferei cerești cu planul care trece prin axa universului. Orice plan*

care trece prin axa lumii și pozițiunea unei astre determină pe sfera cerească un cerc mare căruia i se dă numirea de *meridian ceresc* sau cerc orar al astrei. CULIANU, C. 16. (Adjectival) *Cerc meridian* = instrument cu ajutorul căruia se determină trecerea unui astru la meridian (1) și care servește la măsurarea înălțimii astrului. Cf. LTR.

— Pronunțat: *-di -an*. — Pl.: *meridiane* și (neobișnuit, m.) *meridiani* (DDRF). — Și: (rar) *meridiănă* s.f.; (învechit) *meridean* s.n.

— Din fr. *méridien*.

MESCHÎN, -Ă adj. 1. (Astăzi rar; despre obiecte, mai ales despre construcții) Care are o înfățișare sărăcăcioasă; sărăcăcios, calicos. *Case, bordeie, oboare, Scunde, meschine, ușoare, Nu dau nici un adăpost.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 10, cf. NEGULICI, *Învățam la domnu' Trandafir, într-o odaie care mi se părea atunci grozav de mare — pe care mai târziu, cu ani în urmă, am regăsit-o mică, meschină și întunecoasă.* SADOVEANU, E. 110. *Coloanele templelor... sînt tot atît de meschine ca și urtul balcon de fier care le susține.* CAMIL PETRESCU, O. II, 391. ◇ (Despre alte concrete) *În loc de posomorții Carpați... nu vezi acolo decît pitulate și împrăștiate grămezioare de pămînt, ce se par a fi înălțate cu mîna omului, căci producerile naturii nu pot fi atît de meschine.* HASDEU, I. V. 108. ◇ (Despre abstracte) *Nu li convin un stil meschin de dimensiuni mici, măsurile mijlocii, prudente.* RALEA, S. F. 228.

2. (Învechit, rar; despre oameni) Sărac. Cf. PONTBRIANT, D.

3. (Astăzi rar; despre oameni) Zgîrcit, „care cheltuiește mai puțin decît ar putea”. NEGULICI, cf. PROT.-POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

4. (Despre oameni) Lipsit de generozitate, de noblețe sufletească, mic (la suflet). V. egoist, rău, răutăcios, josnic, murdar. *Toți, în afară de Sabina, îi apăreau meschini și vrednici de milă.* C. PETRESCU, C. V. 91. *Tovarășul ei n-o înțelegea. Era mic și*

meschin. Și ea rîvnea o viață de lumină. SADOVEANU, O. VIII, 100. *Petre e răutăcios și meschin.* RALEA, S. F. 133. *Își părăsește morga impunătoare și devine natural, adică meschin și găunos.* V. ROM. martie 1954, 319.

◇ (Prin analogie, neobișnuit, despre animale) *Atent și trîngat de rotocoalele meschinului vultur cu ciocul moale și cu capul de ață neagră, Coco s-a mutat pe vergele de cîteva ori.* ARGHEZI, P. T. 110. ◆ (Despre înfățișarea oamenilor sau, p. ext., despre interesele, sentimentele, manifestările lor) Care arată sau trădează lipsă de generozitate, de noblețe sufletească, care arată sau trădează îngustime ori micime sufletească. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 164. *Observări critice niciodată personale, sau meschine, sau înveninate.* MAIORESCU, CR. II, 337. *N-a speculat cu interesele meschine, spre a produce în stînul națiunii o turburare.* ODOBESCU, S. III, 478. *Ce depărtări de vecinicii nu-s oare, Cînd inima e lașă și meschină?* NECULUTĂ, T. D. 21. *Cercul meschinului său egoism.* CONTEMP. 1949, nr. 160, 5/5. *O cunosc din școală, și niciodată n-am găsit ceva egoist, meschin sau josnic la ea.* V. ROM. iulie 1955, 71. ◇ (Despre alte noțiuni abstracte) *Am plecat, ca să nu mai fiu în lumea lor meschină.* CAMIL PETRESCU, T. II, 498. *Stratele oamenilor din meschine veacuri târzii.* SADOVEANU, O. IX, 380.

5. (Despre abstracte) Lipsit de importanță; mărunț, banal nesemnificativ. *Noi stîtem aceia ce-i putem muștra pe d-lor de a subordina, în modul cel mai pueril, veritatea istorică unor meschine pretențiuni de cătun.* HASDEU, I. C. I, XII. *Un eveniment ce ni se pare meschin astăzi, dar care avea pe acele timpuri... o grea însemnătate.* ODOBESCU, S. I, 276, cf. 488. *Meschinele noastre mulțumiri.* MACEDONSKI, O. IV, 143. *Viața din mănăstire trebuie să i se fi părut acestui spirit activ și ager... meschină și îngustă.* IORGA, L. II, 166. *Aventurile lui amoroase fuseseră meschine și mici plină atunci.* SADOVEANU, O. IX, 115, cf. id. E. 45. ◇ (Adverbial) *E o consolare să știi că suferința ta individuală de astădată nu se pierde*

meschin... ca un moft fără importanță pentru restul lumii. C. PETRESCU, I. II, 57.

— Scris și: (cu ortografie etimologică) *mesquin*. ANTONESCU, D. — Pl.: *meschini*, -e.

— Din fr. *mesquin*.

MESEREĂRE s. f. (Învechit) 1. Milă (1), îndurare. *Tremise Zeul meserearea sa și deadevărul său*. PSALT. 109, cf. 30. *Mesereare* (milă D., milostea C²) și *giudețu cântu fie*, Doamne. ib. 205, cf. 18, 23, 39, 41, 42, 44. *Priimește blagoslovenie de la Domnul și mesereare de la Dumnezeu*. CORESI, PS. 57. *Meserearea Domnului plinu-e pământul*. id. ib. 79, cf. 279. *Și ai făcutu mare meserearea ta, carea cu mine ai făcut*. PALIA (1581), 71/19. *Întru părăția ceriului dzice că vor sta cineș cu meserearea lor*. COD. TOD. 227. *Dărui lume cu mare mesereare* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 216, cf. 166.

2. Slujbă, funcție, *Mai nainte de alții dobîndi mesereare Brut, de la plată*. MOXA, 356/30. *Aceasta grăi Tiberie de boiari: să fie în vreamă multă pre mesereare*. id. 358/17, cf. CUV. D. BĂTR. I, 435. *Giudeț în celatea Solunului... avînd mesereare* (a. 1632). GCR I, 78/26. *Care episcop va lua diaconul dentr-alt popor și-l va face preot desăvîrșit sau de-i va da vreo mesereare fără de știrea celui de loc, aceluia episcop nu-i iaste întreagă preoția*. EUSRATIE, PRAV. 40/4. *Cela ce face greșeală de nevoie, îndemnîndu-l meserearea carea are pre mina lui, nu să cheamă c-au greșit cu înșelăciune*. PRAV. 139. *Rogu-te să scoț pre cutarele den cutare mesereare*. ib. 178, cf. 110, 124. *Avea parte la cînstea și mesereaoa... Sincantului*. DOSOFTEI, v. s. 222/7. ♦ *Grad, rang. Fiică fiind lui Constantin, depr mesereae illustrius*. DOSOFTEI, v. s. 222/30.

— Pl.: ? — Și: (învechit) **mesereă**, **mesereăc** s. f.

— Lat. **miserere**. (Pentru explicarea evoluției semantice de la 2, cf. TDRG).

MÊȘNIȚĂ s. f. 1. (Mold., Bucov.) Mincare preparată din lapte dulce fiert și îngroșat (SEZ. VII, 76) cu făină de grâu sau cu tăiței (ib. III, 71), cu crupe (com. din STRAJA-

RĂDĂUȚI) de mălai (MARIAN, I. 390), cu făină de mei (DDRF, C. COSM. VII, 36), cu păsat (SBIERA, P. 163, H X 357, ALR I. 735/610) ori cu orez (H III 464, ib. X 357, PAMFILE, s. v. 8, servind ca umplutură pentru pască, IORDAN, L.M.A.). *S-aduc bucatele în masă, carne cu perje sau cu cartofi, plachie, ghișmani, meșniță și friptură*. SEVAS-TOS, N. 220, cf. 4, SEZ. I, 202, PAMFILE, s. t. 139. *Decît meșnița din alt sat, mai bine serbușca din satul tău* (= mai bine te însori cu o fată mai rea, dar pe care o cunoști, decît cu una lăudată, dar pe care n-o cunoști). Cf. ZANNE, P. VI, 302, 371.

2. (Prin Mold., rar) „Spuma, caimacul laptelui”. Com. FURTUNĂ.

— Pl.: *meșnițe*. — Și: **mlêșniță** s. f. MARIAN, I. 390, SBIERA, P. 163, SEZ. VII, 76.

— Cf. bg. **млечица**, srb. **mlêčnica** „numele unei ciuperci comestibile (*Lactarius piperatus*), numită și burete de lapte”.

MÊȘTE vb. III. Trans. (Folosit și absolut.) 1. (Învechit și regional; complementul indică o băutură) A pregăti (pentru a servi), a turna în pahar, a servi; (complementul indică oameni) a da, a oferi de băut. *Și vei da paharul lui farao[n], și după boieria ta cea mai denainte după cum erai, mescînd*. BIBLIA (1688), 30¹/57. *Dar la masă cine șăd? — Șăd boierii fărăi... — Vin pe masă cin'le meșce? VICIU, GL., cf. id. COL. 109. (În contexte figurate) Iar frâncul viînd la sultan Baiazit, mulle daruri au luat; dar și el într-o noapte s-au aflat mort, mescîndu-i și lui cu acel păhar, cu care au mescat și el allora* (sec. XVIII). MAG. IST. I, 109/4. ♦ *Ref l. pas. Te așteaptă păharul morții să fi și să mească* (a. 1746). ap. TDRG.

2. (Învechit; complementul indică un lichid) A scoate. *Mergea toți dintr-acele svîntu munte la dînsul cu ostrdie, ca la un izvor de viață de la care toți își mescea beutură de veselie trupească și sufletească* (sec. XVIII). MAG. IST. IV, 240/4. ♦ (În contexte figurate) *Isaia prooroc izvor chîamă dumnezăieștile cărți, că dintr-acestea cei ei cred pre*

adevăr mesc apa cunoașterii dumnezăiești (cca. 1670). ap. HEM 1283, cf. CUV. D. BĂTR. I, 292.

3. (Învechit; în forma mesti) A oferi, a destina, a hărăzi. *Aravia fericită... nefericirea și pustietatea carea armele turcești i-au mestit nu numai au gustat-o, ce așeși, până la beție și amețală au sorbit-o.* CANTEMIR, HR. 19.

4. (Suspect, sens etimologic) A amesteca. BUDAI-DELEANU, LEX. III, cf. LM.

— Prez. ind.: *mesc*. — Și: *mescă* vb. I (DDRf), (3) *mestî* vb. IV.

— Lat. **mīscēre* (< *mīscēre*). — *Mesea* < *mese* (prez. ind. al lui *mește*, cu schimbare de conjugare). — *Mesti* < *mește*, cu schimbare de conjugare.

MEU, MEA adj. pos., pron. pos. (Precedat de articolul „al”, „a”, „ai”, „ale” când este pronume; când este adjectiv, articolul apare în următoarele situații: dacă adjectivul stă înaintea substantivului, dacă determină un substantiv nearticulat sau dacă între adjectiv și substantiv au fost intercalate unul sau mai multe cuvinte)

I. (Indică posesiunea) a) Adj. pos. Care aparține vorbitorului, care se găsește în proprietatea vorbitorului. *Spre idumei tindzu zgarbura mea.* PSALT. 114, cf. 289. *Și eu voi arăta fie diin lucrurile mele.* COD. VOR. 120. *Înpărțiră cămășile mele loru-șu.* CORESI, PS. 53. *Pre lume iaste împărăția mea.* id. EV. 89. *Spăl în nopțile toate perinile miale.* DOSOFTEI, PS. 23. *Aviaria mia, Doamne, nu-ți lipsiaște.* id. ib. 43. *Lăcașiul meu lângă apă este.* CANTEMIR, IST. 206. *Voi da toată averea mea.* ANTIM, P. 84. *Am vîndut a mea parte de ocină* (a. 1787). URICARIUL, XXV, 21. *Ieșii din cabinetul meu de lectură.* HELIADE, O. I, 258. *Atunci vei veni... în căsuța mea.* ALECSANDRI, S. 186. *Acești oameni ce tot umblă împrejurul casei mele nu-mi plac.* NEGRUZZI, S. III, 275. *Te-am izgonit fără milă din curtea mea.* FILIMON, O. I, 268, cf. 120, 237. *Cu perdelele lăsate Șed la masa mea de brad.* EMI-

NESCU, O. I, 105. *Din tortul meu ți-aș face o haină.* id. N. 9, cf. 19, 79. *Înșomoltăcim molanul ista al meu cu niște pelice.* CREANGĂ, P. 174, cf. 59. *Trăsura mea ajunse într-un sat clădit la răscruce.* ODOBESCU, S. A. 244. *Să-l tîrîie de-a lungul Bagdadului, legat De-a calului meu coadă.* COSBUC, B. 15. *Pune pe tine cojoaca ta și dulama mea.* DELAVRANCEA, H. T. 251. *N-aveam casa mea, gospodăria mea?* DUNĂREANU, N. 19. *Călușul meu nu-i dintre cei voinici și bine hrăniți.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Mi-e teamă că are să mă întrebe ce caut eu între ei, în hainele mele.* SAHIA, N. 17. *Mîndro, ochișorii tăi, mîncă bănișorii mei.* MAT. FOLK. 1033. *Să-mi dai nădrageii tăi Să-ți dau șălvăreii miei.* ib. 1076, cf. 1339. ♠ (În contexte figurate) *Tu ești comoara mea.* MARCOVICI, C. 9/11.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii obiectului, lucrului, bunului posedat de vorbitor, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Și tot ce vezi sint ate meale.* PALIA (1581), 128/9. *Acest minei s-au cumpărat de popa Iacov... Acesta... este al meu osebi și al feciorilor* (a. 1738). IORGA, S. D. XIII, 170. *Neîndrăznind să se aplece ptnă la firfircă, se uită lung la dînsa și, cu lacrimile în ochi, ieși din biserică, mormăind: „a mea era!... era a mea!”* DELAVRANCEA, H. T. 13. *Ei au toluși hainele lor; eu pe-ale mele nu le am.* SADOVEANU, Z. C. 31. (Cu referire la relațiile dintre bărbat și femeie) *Orice s-ar întimpla, a mea ai să fii Duneașă, a mea ai să fii.* DUNĂREANU, N. 204 (Fig.) *A mea e toată lumea.* CORESI, PS. 132. *Noaptea este a mea.* NEGRUZZI, S. III, 174. *Și mă durea un singur gînd: Că lumea nu-i a mea.* COSBUC, B. 215. ♠ (La m. sg. cu valoare neutrală, indică averea vorbitorului) *Să știu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i al tău și ce-i al meu.* CREANGĂ, P. 152. *Și beau pe-urcă că beau dintr-al meu.* REBREANU, I. 25.

II. (Indică apartenența) a) Adj. pos. Care aparține vorbitorului, ca parte a corpului său, care ține de vorbitor. *Că mai mult nu vrei vedea fața miea voi toți.* COD. VOR. 20. *Limba miea avea ceva a cleveți.* ib. 102.

- Săpară mărule mele și picioarele mele. PSALT. 37. Ia amente graiurile rostului meu. ib. 103, cf. 74. Lepiră-se oasele mele peliței mele, ib. 207, cf. 193, 289. Genunchelile mele slăbiți de postu. CORESI, EV. 50. Nu va pomeni numele lor, rostul meu. id. ib. 363, cf. 50. Ar fi cu bine primite. A rostului meu... cuvinte. DOSOFTEI, PS, 60. Și ochii miei lăcrâmi în tot ceasul varsă. id. ib. 139, cf. 379. Urechea mea e deprinsă cu alt ritm. HELIADE, O. II, 126. Trupul meu prefăcându-se în fărlină. MARCOVICI C. 8/22, cf. 12/10. Ascultați că vă grătește amoriul prin a mea gură. CONACHI, P. 80. Atuncea era să fie vai de acest cap al meu. PANN, H. 14/14. Ce să fac cu capul meu? NEGRUZZI, S. I, 154. Pentru voi îmi voi pune capul meu. HASDEU, I. V. 62. De pe fruntea mea cea tristă tu dai vițelentr-o parte. EMINESCU, O. I, 42. Vine tiptil... pe la spatele mele. CREANGĂ, A. 66. Am văzut cu ochii mei următoarele. CARAGIALE, O. IV, 29. Părul meu aprins de soare este tot o schinteiere. MACEDONSKI, O. I, 29. Și-n ochii mei se uită Toți oamenii din sat. COSBUC B, 26. Luminile ochilor mei să le fi pierdut mai bine. AGÎRBICEANU, D. T. 132. Ochii mnei să nu te vază. MAT. FOLK. 1048. ♠ (În contexte figurate) Marea-i zice: „Vină-n zare Să te-adorm pe-al meu talaz”. ALECSANDRI, P. III, 105. ♠ (Determină abstracte legate de vorbitor; adesea în contexte figurate) Cu glasul meu că[tră] domnul rugai. PSALT. HUR. 119. v/20. Veniți ceia ce ați răbdat în numele meu (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 457. Ce nece urulu cuvintu nu făcu nece amu sufletulu meu mai cinstitu mie. COD. VOE. 20. Viieașa miea ceia a diîntru litnereafă. ib. 74. Bucură-se înrema mea de spășenia ta. PSALT. 19. Că periră ca fumul zilelor mele. id. 207. Ispilit-ai înrema mea. ib. 22. Se agiungă și se calce în pământu viața mea. ib. 9., cf. 8, 51. Pacea mea dau voao. CORESI, EV. 121, cf. 50, 213. Mulți grăiescu sufletului meu. id. PS. 6, cf. 235, 361. Fost-au în g'ndul meu... să fac leatopisăful fărăi noastre Moldovei. M. COSTIN, LET, I, 214/1. Și mișelul meu suflet cercară. DOSOFTEI, PS, 287, cf. 106. Am scris singur dintru a mea știință. NECULCE, LET. II, 195/26. Să nu dați nimic în zilele mele. id. ib. 201/9. Măcar cu slujba slăbiciunilor mele să poci întimpina vreo pohtă sau plăcere a măriei tale (a. 1695). FN 51. Nu mă despărți de toată nădejdea bătrînețelor mele. CANTEMIE, IST. 193. cf. 56. Aceasta voesc... den toată inima și sufletul meu (a. 1699). FN 70, cf. 69. Tu încă n-ai aflat har înaintea ochilor mei. ANTIM, P. 47. Am silit puțința mea. id. ib. XXV, cf. 4, 15, 55. La moartea mea ochi-ți vor lăcrăma. I. VĂCĂRESCU, P. 208/10. Cugetul meu este nu întreagă istoria rominilor a o țese. MAIOR, IST. V/14. O muncă era a mea viață. HELIADE, O. I, 168, cf. 95, 106, 309. Eu am vrut numai să arăt aceea ce dorea inima mea. id. ib. II, 12, cf. 119. Zilele sînt prea scurte și nu ajung la durerile mele. MARCOVICI, C. 7/17 cf. 10/17. Putea-voi eu să prevăd ceea ce poate să-mi aducă fericirea mea cea viitoare? id. D. 6/27, cf. 2/2, 4/8, 7/4. În ochii mei... ei sînt numai studenți. ALECSANDRI, S. 11, cf. 97. Cum? Fu, lumina lumii! pe mine m-ai respins? Am să mă răzbun la vară cu focul meu nestins. id. P. III, 142, cf. I, 110, II, 45, 101. Mă-ngrozește a mea stare. CONACHI, P. 104. Văz a mea ticăloșie. id. ib. 82, cf. 101, 103. Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț. NEGRUZZI, S. I, 6, cf. II, 47, 186. S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu. id. S. III, 70. În ochii mei acuma nimic nu are pref. EMINESCU, O. I., 230, cf. 116. Mîntea mea devine clară. id. N. 62, cf. id. S.P. 33. Pare-mi-se că știi tu moarea mea. CREANGĂ, A. 119. Viața mea cu bucurie Mi-aș zdrobi-o-n fala ta. ODOBESCU, S. A. 79. E a mea soartă la culme ajunsă. MACEDONSKI, O. I, 99, cf. 9. Să pot rămînea pentru totdeauna timpăcut cu conștiința mea. SBIERA, F. S. 272. În viața mea nu poruncisem nimănui. DELAVRANCEA, H. T. 64. Cum s-au prefăcut, într-o clipă, nevinovatele mele plăceri! id. ib. 168. Crez că e ultima lună, poate ultima săptămînă din viața mea, cînd mai văz străzile Bucureștilor. CAMIL PETRESCU, O. III., 203. Fac rău numai altora cu nestăpînirea mea. DEMETRIUS, A. 250. Bată-te, băduță bată... Razele de p-îngă soare și dreptatea mea cea

mare. JARNÍK-BİRSEANU, D. 257. *M-aduceai pînă-n Buzău Ardea sufletelel meu.* MAT. FOLK. 156. *Eu, cu bunătatea mea, N-am să fac nimica, De n-oi mai scoate ceva.* ib. 211. *Nu-ți ajute Dumnezeu Să-mi minci tu norocul meu.* ib. 1035. ✧ (Însoțind un vocativ) *Mărește, sufletul mîu, pre domnul.* PARACLIS (1639), 11v/19. ✧ (Precedat de cuvinte cu valoare propozițională cu sens local) *Iară a șede de-a dereapta mea și de-a stînga mea mare lucru iaste.* CORESI, EV. 89. *Manuscrisele ce aveam înaintea mea.* BĂLCESCU, O. I, 317. *Biata femeie ingenunchease dinaintea mea.* NEGRUZZI, S. I, 52, *Și nime-n urma mea Nu-mi plîngă la creștel.* EMINESCU, O. I, 219. *Nu-l mai aduce înaintea mea.* id. S. P. 312. *Faust te cheamă, ori un altul îl zăresc-naintea mea?* MACEDONSKI, O. I., 276. *Cîte flori în jurul meu, Toate-mi voiesc numai rău.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 189. *Ai venit la largul meu Și-aicea-i la strîmtul tău.* MAT. FOLK. 163.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii unei părți a corpului vorbitorului, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Ași fi văzut astăzi ceale dinlăuntru ale mele.* MOLNAR, RET. 126/2. *Și ce cap frumos răsare! Nu-i al meu? Al meu e oare?* COȘBUC, B. 87. *Mîndrucică, ochii tăi Bine seamănă cu-ai mei!* JARNÍK-BİRSEANU, D. 402. ✧ (Ține locul unui nume abstract legat de vorbitor) *Omul ăsta își joacă viața. — Nu și-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea.* CARAGIALE, O. VI, 113. *Dorul tău, bade, ș-al meu De și-ar face-un pod mereu. . . . Să treci, bade, tu și eu.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 140. *Foaie verde trii smiceli Tinerești ca a meli Si mera lumea de ele.* MAT. FOLK. 1322.

III. (Indică dependența dintre vorbitor și alte persoane) I. (Indică raporturi între rude) a) Adj. pos. *Domnul zise cătră mene: Fiul meu ești tu* (cca 1550). GCR. I, 1/28. *Hristos...va grăi așa: Pasă sfîntă maica mea în bucuria Domnului tău* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 461, cf. 457, 460. *Săruta-vă-vor ceia ce sânt în Vavilon cu aleșii și Marco fiul meu.* COD. VOR. 165. *Fiul meu*

ești tu. PSALT. 4. *Părintele meu pînă acum lucrează și eu lucrez.* CORESI, EV. 407, cf. 243, id. PS. 4. *Vezi că moriu și fiul meu iaste mic.* MOXA 400/32. *Acasta-i fiul meu iubit.* DOSOFTEI, PS. 91. *Eutropia... și-au și scos ochii cu degetele, zicînd: Nu va lăsa Dumnezeu să privesc spre ucigașul nevinovatului fratelui meu.* N. COSTIN, LET. I. 87/19. *Acesta este fiul meu cel iubit.* ANTIM, P. 25, cf. 60. *Fiii mei m-aștept afară.* I. VĂCĂRESCU, P. 176/7. *Eu fecior tati, iar muma mea lui e nor.* PANN, S. I. 32/5. *La față seamăn cu mama și-ncolo cu tatăl meu.* id. H. 74/10. *Am alergat la biblioteca tatălui meu.* NEGRUZZI, S. I. 10. *Bărbatul meu s-a dus la tîrg.* id. ib. III, 21. *Tu să fii a mea mireasă.* ALECSANDRI, P. II, 178. *Că uite, omu mieu a plecat la cîmp dinaintea Sîm-Pietrului și nu mi-a lăsat nici un gologan în cîrpă.* JIPESCU. O. 34. *Acela-i copilul mieu cel mai mic.* CREANGĂ, P. 51. *De ceilalți băieți ai miei Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămît.* id. A. 18. *Mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinților mei.* ISPIRESCU, L. 8. *Tradițiunea familiară îl declară ca tată al moșului mieu.* SBIERA, F. S. 73, cf. 10. *Tatăl meu era arendașul trupului de moșie Dideștii.* GALACTION, O. I. 7. *Scumpul meo soț în primul rînd îți scriu că stîntem sănătoși.* BL XIII, 109. *De cînd puiu meu s-o dus Păun verde-n cap n-am pus.* MAT. FOLK. 1331. ✧ (Enclitic, la sg., pe lingă un nume de rudenie) *O am dat la un prieten a tătîni-meu.* M. COSTIN, LET. I. 301/21. *Ia, acum cred eu frăține-meu.* CREANGĂ, P. 188. *Își luase pruncii și se întorsese la bunică-mea.* STANCU, D. 6. *Accea e soru-mea.* MAT. FOLK. 161. *Foaie verde și o lălea Ai tu soră, soru-mea. Nouă ani și jumătate Pe la mine n-ai dat frate.* ib. 165. *Săraccii cioarecii nei, C-o junit tata cu ei Și-o junit și frati-meu Și-acum să junesc și eu!* ib. 101. ✧ (Cu flexiunea trecută asupra adjectivului) *La masă, povestesc noră-mei fapta mea caritabilă.* C. PETRESCU, I. I, 185. ✧ (Însoțind un vocativ) *O, fratele meu! cum fi ziș așa fu* (a. 1550—1580). GCR. I, 6/20. *Fiicele mele! S-aveți în știre c-am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă.* ODOBESCU, S. A. 134, cf. 85.

Mergi cu bine, fătul meu. CREANGĂ, P. 185. *Maică, măiculeana mea, Maică, fericirea mea, Ești bătrână și nu crezi... Că dintr-o sută ș-o mie Numa una-mi place mie.* JARNÍK-BÎRSEANU D. 100. *Maică, măicuța mea Șeaplesprezece ani de când am domnit Om pe nume nu mi-a zis.* MAT. FOLK. 211, cf. 1070, 1228. *Nevastă, nevasta mea, Hai de-mi descuie ușa.* ib. 1069.

b) Pron. pos. (Ține locul unui nume de rudă a vorbitorului, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogradă la moș Luca.* CREANGĂ, A. 122. ♦ (La m.pl., indică familia, rudele vorbitorului, înlocuind, totodată, și numele vorbitorului) *De când eu eram copilă Sînt de toți ai mei uitată, Și de rude fără milă În pustiri lepădată.* ALECSANDRI, P. I., 15. *Ai mei pînă la urmă s-au învoit.* CARAGIALE, O. V., 295. *Să știi că eu cu toți ai mei ne vom boteza în legea ta.* VLĂHUTĂ, R. P. 60. *Trei copii de foame-mi mor!... și de amar îndelungat Nevestei... i-a secat Al laptelui izvor! Ai mei pierduți sînt, pașă, toți!* COȘBUC, P. I., 109. *Are să iasă mama și ai mei și vor întreba ce-o fi lucrat de mîna lui Bozan?* SAHIA, N. 30, cf. CHEST II, 2/78. ♦ (La sg. indică soțul sau soția vorbitorului, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Mie mi-a spus al meu că... nu l-a mai văzut.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. IORDAN, STIL. 127. *Mă uitai la nătărăi Cu zambile după ei; Mă uitai și la a mea.* CIAUSANU, V. 121.

2. (Indică o legătură de prietenie, de aderare la..., de ostilitate, de dușmănie etc.)

a) Adj. pos. *Izbăveaște-me de urîșii miei.* PSALT. 133. *Și pizmașii miei stau împotriva.* DOSOFTEI PS. 222. *Să vezi ce cînstă tîni fac mie fiii mei cei sufletești.* ANTIM, P. XXVI. *Cînd voi vrea să blestem pe cel mai mare vrăjmaș al meu, e destul de voi zice: să-i fie într-un zădar lucrurile sale.* GOLESCU, I. 163. *Prietenul cel adevărat al meu.* HELIADE O. II, 17. *Te-oi feri de dușmani cu-al meu protectorat.* ALECSANDRI P. I., 205. *Am tras o răită cu prietenul meu Chiriac.* CREANGĂ A. 16. *Prietenul meu era un vechi slujbaş al vămilor.* DUNĂREANU N. 27. *La islaz este... zapciu un cunoscut de-al meu.* CAMIL PETRESCU,

O. II, 157, cf. III, 251. *Acele nu-s rîndunele, Ci sînt iubitele mele.* MAT. FOLK. 1302.

♦ (Însoțind un vocativ) *Nu vă blăznireți, frații miei cea dragii!* COD. VOR. 114, cf. 104, 110, 113. *Veniți de împărțiți cu mine, prea iubiiții miei (cca 1550).* CUV. D. BĂTR. II, 457. *Îmblați oaminiții miei, intrați în celariul vostru, închideți ușile voastre, ascundeți-vă... pînă va trece mânia Domnului.* PSALT. 325. *Măntuiește-ne, Dumndzeul mieu.* ib. 4, cf. 5. *Oamenii miei, să-mi luați aminte... să vă plecați, ce-am dzis să-nfăleageți.* DOSOFTEI, PS. 255. *Ce de aciasta vă minunați? o iubiiților miei frați!* CANTEMIR, IST. 75. *Adevărat, feții mei, pe dinafară așa se vede.* ANTIM, P. 213. *De gîndeai că a iubi este lucru ușurel... Mult te greșiai, draga mea.* CONACHI, P. 221. *În dulap ai, draga mea, zece ruble-ntr-o cutie.* COȘBUC, B. 95. *Cu mintea lor de 6—12 ani, văd pe cele două fete... Erau albe, dragii mei, ca fulgii de nea.* AGIRBICEANU, D. T. 18. *Draga mea subțire -n trup, Harnică maică-ai avut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 30, cf. 441. *Și eu, bădișorul meu, Și eu jur că sînt dîreaptă.* MAT. FOLK 1032. *Numai Miu-nfelegea Și din gură le zicea: — Ia stați, băieții mei.* ib. 157.

b) Pron. pos. *Al meu e Galad și al mieu Manasi.* PSALT. HUR. 50^r/10. *Și Efrem ti al mieu la năvală lîngă cap, de mi-i de sprejineală.* DOSOFTEI, PS. 380.

3. Adj. pos. (Indică ierarhia socială) *M-am giurat cu a mea slugă.* DOSOFTEI, PS. 301. *De acum putem să mergem, căci stăpîntul meu, luminarea sa nepotul împăratului Verde, a fi îmbătrînit așteptîndu-mă.* CREANGĂ, P. 272. ♦ (Enclitic, la sg.) *Eu, lele, de dorul tău Nu poci sluji domnu-meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ♦ (Însoțind un vocativ) *Deci de el ales ce se scriu n-am, domnul miu.* COD. VOR. 72. *Deci zisă lui: Drag stăpîntul mieu, lasă la pustia pe cea vrăjmașă bală.* BUDAI-DELEANU, T. V. 56.

4. Adj. pos. (Indică diverse alte legături) *Doamne, ce se mulțiră dodeitorii mei?* PSALT. 3, cf. CORESI, PS. 5. *Vorbesc pentru folosul patrii mele.* GOLESCU, I. 61. *Imi place țara*

mea. NEGRUZZI, S. II, 29. *Făcuși pe-al meu tinger cu spaimă să zboare.* EMINESCU, O. I, 41. *Foaie verde iarbă rea, Iacă văz o porumbea...* *Oare nu-i din țeara mea?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172. ♠ (*Insofînd un vocativ*) *O, țara mea iubită! O! mîndră Romînie!* ODOBESCU, S. A. 75.

IV. (Arată că vorbitorul este autorul acțiunii, faptei, operei etc. în discuție).

a) Adj. pos. Care este săvîrșit, îndeplinit, spus de vorbitor. *Și nu rușinra menre de greșala mea.* PSALT, HUR. 107^r/17. *Eu știu aceasta, că după dusul meu întra-vor lupi grei întru voi.* COD. VOR. 22. *Înțelege chemarea mea.* PSALT. 5. *Păcatul meu nu ascunșiu.* ib. 55. *Prinseră-me fărădelegile mele, și nu putui cînta.* ib. 77, cf. 288 *Adu-se cuvintele mele.* CORESI, PS. 384. *Am întărit cu iscălitura...* mea (a. 1660). ap. BĂLCESCU, O. I, 105. *Cu multă mirare au stătut de mărturie acel episcop de mare agiutor istoriit mele.* M. COSTIN, LET. I, 9/32. *Suspiniile miale n-au unde s-ascunde.* DOSOFTEI, PS. 127, cf. 168. *Răzgiudecă pira mea.* N. COSTIN, LET. II, 62/16, cf. 62/9. *Ear mai pre urmă cuvîntul meu gios nu-l voi lăsa.* NECULCE, ib. 209/7. *Uitîndu-te nu la mică, și puțină a mea ostenală* (a. 1695). FN 51. *A mea dar socoteală este aceasta.* CANTEMIR, IST. 147. *Contra dînsul ceva din cuvintele mele să nu pomeneshi* id. ib. 221, cf. 40, 57, FN 89, 90. *De mă iubește neștine, cuvîntul meu va păzi.* ANTIM, P. 128, cf. 31 *Îndreptează faptele mele.* MARCOVICI, C. 9/23. *Cugetările mele năvălesc grămadă.* id. ib. 20/10, cf. 14/21, 16/3. *A ta față... au zîmbit cu îndurare... la a mele jurămînturi.* CONACHI, P. 100, cf. 103. *Mai mult crezi tu măgarul, decît chiar cuvîntul meu?* PANN, H. 9/19. *Să-mi dai voie să-ți spun a mea părere.* NEGRUZZI, S. II, 186, cf. I, 293. *Mă pregăteam să dau flăcărilor rodul ostenelilor mele de șase luni.* FILIMON, O. I, 94, cf. 101. *Nu am putut termina prefața... la scrierile mele.* ALECSANDRI, S. 61, cf. id. P. II, 69. *Că aceste premise sînt false îmi iau permisiunea de-a le lua la discuțiune spre a și proba zisa mea.* EMINESCU, S. P. 401. *Vremea se îndrepta după rîsul meu.* CREANGĂ, A. 34. *Băgat-ai în cap vorbele mele?* id. P. 208, cf. 19.

Răspunsurile mele... sînt mai bine exprimate. SBIERA, F. S. 94. *Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea?* DELAVRANCEA, H. T. 30. *Cînd ai ținut tu seama de vorbele mele?* DUNĂREANU, N. 66. *Greșala mea se agravează vorbi beizade Alecu.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Să te tîrî pe-a mea urmă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. *Mă dusei pe sat în jos Să-mi aleg drăguț frumos... Amar de alesul meu, Cum mi-am ales eu de rău!* id. ib. 180, cf. 30, 487.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii acțiunii săvîrșite de vorbitor, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Eu oi da seamă de ale mele cîte scriu.* M. COSTIN, LET. I, 5/7. ♠ (La f. pl., indică lucrurile, treburile preocupările, obiceiurile, părerile, cusururile etc. vorbitorului, înlocuind, totodată, și numele vorbitorului) *La ce mi-ai umbat în buzunarele cojocului? La ce, hai, la ce umbli în ale mele?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. IORDAN, STIL. 128. ♠ E x p r. (A rămîne sau a fi etc.) **pe-a mea** = (a rămîne sau a fi etc.) după dorința mea.

V. Adj. pos. (Indică obiectul unei acțiuni) *Căci destulă era nesuferita mea izgonie.* CANTEMIR, IST. 38. *Tu ești a mea scăpare.* CONACHI, P. 86. *De-ar iubi bădița zece De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154. *Cîte flori pe lingă mine, Toate vreau a mea piele.* id. ib. 189, cf. 450. ♠ (Precedat de cuvinte cu valoare prepozițională) *Lege au pus împotriva mea.* ANTIM, P. XXIV. *Iși pleacă fruntea asupra mea.* NEGRUZZI, S. II, 57.

VI. Adj. pos. (Familiar) Care constituie obiectul unei preocupări imediate a vorbitorului, de care acesta se ocupă în momentul vorbirii. Cf. **nostru**. *Dacă strămoșii tăi cu tine semăna, Negreșit era proști cîți lor se închina.* *Răspunse tigrul meu.* ALEXANDRESCU, M. 324. *Bisoceanul meu... începu a-mi spune următorul basm.* ODOBESCU, S. A. 427. *Iată se întoarce de la telefon reporterul meu, foar-te încruntat.* CARAGIALE O. II, 11. *Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie... E o vreme splendidă și grădina, sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În*

aer, e liniște... Dar omul meu a isprăvit de scris. id. ib. 27, cf. 106.

VII. Adj. pos. (Învechit, intră în compunerea unor formule oficiale, cu valoare de singular al maiestății) *Dat-am domniia mea și am miluit boiarinul domniei mele Preda Țințereanul cu satul Borăștii* (a. 1602). CUV. D. BĂTR. I, 113. *Căutat-am domnia mea cu tot sfatul țării, să se afle de unde cad acele nevoi pre fără* (a. 1631). ap. BĂLCESCU, O. I, 73. *Măria mea nu va să știe* (sfârșitul sec. XVIII). LET. III, 204/10. *Am dat domnia mea toți banii* (a. 1805). URICARIUL, XXV, 1.

— Pl. : *mei, mele*. — Nom. : (enclitic, la m. sg.) *-miu*; gen.-dat. : (enclitic, la f. sg.) *-mei, -mii*.

— Lat. *meus, mea*.

MIC, -Ă adj. (În opoziție cu mare) **I.** (Indică dimensiunea) **1.** Care este sub dimensiunile obișnuite; de dimensiuni, de proporții reduse. *Căzu o piatră den ceriu. Mică era și în vedere. Însă nime nu o putea rădica* (cca 1550—1600). GCR I, 8/8. *Adecă corabia cît fiind și de iute vîntu o adăpostim, întorcîndu-se cu mică crîmîță cum va vrea să o pornească dereptează-o* (cca 1569—1575). ib. 9/33. *Domnul... și de ceale păsări mici grijaște-se*. CORESI, EV. 220, cf. id. TETR. 30. *Grăunțul de muștaru cărele cîndu-l samănă în pămînt mai mic iaste de toate semințele care-s în pămînt*. N. TEST. (1648), 45^v/21. *Mici bucățele să fiu demicat*. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 109^v/9. *Fu întrebat: ce ar fi mai frumos? — Lumea, zise: că toată, oricît de meșterșugită zugrăvitură, nice o partea cît de mică de a ei, precum au făcut-o firea, a o ajunge nu poate*. N. COSTIN, ap. GCR II, 13/16. *Acest Bertold era într-acest chip: mic la obraz, căpățnos, gogoneț ca o bășică, frunte zgîrcită* (a. 1779). GCR II, 118/23. *Adă-mi aice hărțile cele mici*. DRĂGHICI, R. 18/10, cf. CONACHI, P. 261. *Îl duseră în templul cel mic*. BĂLCESCU, M. V. 395. *Ești tu în stare să-ți mășori puterile cu ale mele? — Voi cerca... nu căta că-s mic; te-am mai învins odată*. ALECSANDRI, T. I, 445. *Ca voi mici lăcră-*

mioare N-are-n lume nici o floare Miros dulce. id. P. I, 122. *S-ascult de glasul gurii mici*. EMINESCU, O. I, 191, cf. 132. *Boii lăi sînt mari și frumoși... vinde-i și cumpără alții mai mici și mai ieftini*. CREANGĂ, P. 39, cf. 289. *Avea... niște ochi mici și cenușii*. HOGAS, DR. II, 120. *Ochii ei mici nu părăseau o clipă pe nevasta lui Lipan*. SADOVEANU, B. 53. *A trecut pe subț poarta de triumf, în trapul mic al cailor, un lung alai de trompele*. CAMIL PETRESCU, O. II, 354. *Tunuri mari și tunuri mici La tot tunul cincii voinici*. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. *Mindra mea cu ochii mici Mă face să vin pe-aici*. SEZ. I, 267. *Ușa mică*. ALR I 657/805, cf. 1372/305, 1826/896, ALR II 3841/899, 3932/791, 6446/346. *Buturuga mică răstoarnă carul mare*. ZANNE, P. I, 128, cf. 100, 173. *Aluatul mic într-o covală toată frămîntătura o dospește*. id. ib. III, 439, cf. 492, VI, 513. *Acul este mic dar scumpe haine coase*. id. ib. V, 1. (Substantivat) *Răsar maică două stele. Cea mai mare tot plîngea, Cea mai mică așa zicea*. MAT. FOLK. 1317. ♦ *Literă mică* = literă folosită în mod obișnuit la cuvintele comune. *Prînzul (cel) mic*. v. prînz. (Învechit). *Lume mică sau lumea cea mică* = microcosm. *Din patru aceastea stihii se-au fost văzute aceasta lume: den foc, den aer, den apă, den pămînt; den patru iarăși materii asemenea stihiiilor să face și lumea cea mică, omul* (a. 1683). GCR I, 260/14. *Degetul mic* = degetul cel mai subțire, așezat lingă inelar și mai scurt decît acesta. *Și tremeate Lazăr să-ș ude cel deaget mai mic într-o apă*. CORESI, ap. GCR I, 31/1. *Degetul minii drepte au pus mai întii pe încheietura degetului mic*. DRĂGHICI, R. 55/17. *Și inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic*. EMINESCU, O. I, 79, cf. ALR II 2188/537, 575, 723. (Expr.) **A avea** (pe cineva) **la degetul mic** = **a)** a dispune de cineva cum vrei; **b)** a fi cu mult superior (cuiva). **A avea** (ceva) **în degetul (cel) mic** = a cunoaște (ceva) temeinic, cu de-amănuntul. *Materia pentru examen o am în degetul cel mic*. **A lăsa** (pe cineva) **la degetul cel mic** = a întrece. *Minerva, zeița înțelepciunii, vorbi și ea despre a ei falnică înfățișare, cu niște*

graiuri ce-ar fi lăsat la degetul cel mic pe cea mai limbută teleoică. ISPIRESCU, U. 8. **A (nu) pune** (pe cineva **nici**) **la degetul cel mic** sau **a (nu) schimbă** (pe cineva **nici**) **cu degetul cel mic** = a disprețui. Cf. ZANNE, P. II, 108, 109 (Substantivat în loc. a d. v.) **În mic** = pe scară redusă, fără amploare. *Aceste încercări făcute în mic nu ar ținea multă cheltuială.* IONESCU, C. 171/24. \diamond **Expr. (A fi) mic la os** = (despre oameni) (a fi) cu constituție delicată. *Slăbuț, timid, mic la os, sam deșirat la trup, cu pielea străvezie, ochii lui spălăciți și visători spuneau singuri cît de greu va putea s-o ducă băiatul acesta în lupta pentru pline.* BASSARABESCU, S. N. 26. **A face ochi nichi** = a) se spune despre un om obosit sau care este pe punctul de a adormi. Cf. ZANNE, P. II, 364; b) a se preface că nu vede. id. ib. \diamond (După un nume de animal sau de plantă, indică speciile ale acestora) *Urzică mică.* ALR I 1945/677. *Sturz mic.* ALR II 6217/2. *Privighetoarea mică.* ib. *Tîrfoi d-âl mic.* ib. 6322/2. *Gîndac mic.* ib. 6573/836. *Cărăbuș mic.* ib. 6573/414. \blacklozenge (Regional) *Făină mică* = făină măcinată mărunț. Cf. ALR I 1372/28, 223, 265, 363, 370. \blacklozenge (Substantivat, m.) Mititel (**I 2**).

2. (Despre terenuri, teritorii, așezări etc., în opoziție cu **în tîns**) Care se întinde pe o suprafață redusă; (despre suprafețe) puțin întins, redus. *Pomenii-te din pămîntul Iordanului... de păduri mici* PSALT. 80, cf. 216. *De să va afla unul... să fie luat mai mic pămînt și mai prost, acolia să se socotească.* PRAV. 2. *Oraș mic, cu o cetate.* GOLESCU, I. 7. *Romîni...* întemeiară deosebite staturi mici. BĂLCESCU, M. V. 7. *Satu-n vale pe-o colină, Mic și vesel.* COȘBUC, F. 124. *Spărtura pînă e mică trebuie cîrpită.* ZANNE, P. III, 376. *Satul mic și rotocol îi dau și curînd ocol,* se spune despre bețivi, id. ib. VI, 301. \diamond (După un nume propriu servește la formarea unor toponimice, indicînd de obicei nu numai întinderea, ci și vechimea, ulterioară toponimicelor compuse cu mare) *Mearseră în Asia Mică.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 6^v/32. *Numai pe Tîrnava-Mică Am o mîndră ibovnică.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 22.

3. (Despre încăperi, obiecte etc., în opoziție cu **încăpător**, cuprinzător, spațios) Puțin încăpător, puțin spațios, cu volum redus. *Că nu se putea ascunde lumina cea marea a înțeleptului soarelui derept, într-o casă mică.* CORESI, EV. 57. *Ceia ce vor avea mierță sau veadre sau alle măsuri... mai mici decît cum au fost obiceiul de vac... să-i ciarte cu bătaie.* PRAV. 17. „Puiul”, *cea mai mică barcă a vaporului, era legată la scară.* BART, E. 184. *În butilce mice, vinul cel mai bun (= și cei modești pot realiza lucruri mari).* ZANNE, P. IV, 187. \diamond (În contexte figurate) *Că ce vas amu văm da noi lu Domnezeu, într-acelaș va băga bunătatea sa. E să văm da vas mic, puținea bunătate priimi-văm.* CORESI, EV. 317.

4. (În opoziție cu **lung**) Scurt. *Creion mic.* \diamond (Regional) *Pieptene mic* = pieptene cu dinți scurți și deși; pieptene des. Cf. ALR II 3394/284, 762, 833.

5. (În opoziție cu **lat**) Îngust. *Pălărie neagră cu marginile foarte mici.* CHEST. V 165/86. *Printr-o crăpătură mică străbate apa în corabia cea mare (= cauzele cele mai neînsemnate pot avea efecte importante).* ZANNE P. V, 204.

6. (În opoziție cu **inalt**) Care nu atinge înălțimea sau măsura mijlocie, normală; scurt, mărunț, scund; necrescut. *Zachei... se nevoia și jăluia să vază pre el cine iaste și nu-l putea vedea de mulțimea nărodului și derept crescutul său că era mic.* CORESI, EV. 450. *Nu putea în grabă încăleca Ștefan Vodă, fiind om mic.* NECULCE, LET. II, 199/21. *Văzîndu-mă așa mic și ovilit mi-au pus numele Tăndală.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Nu căuta că-s mic, dar trebile care fi'le-oi face eu, nu le-o face altul.* CREANGĂ, P. 152. *Ș-acolo sub fagii mici Sint morminte de voinici.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 314. *Lelea mică, mititică Deac-o pui la sac ridică.* id. ib. 435, cf. 76, 175. *Mic la stat Mare la sfat.* ZANNE, P. II, 435, cf. ALR I h. 61, ALRM I/II h. 95. *Îi mic de trup.* ALR II 3185/551, cf. 3185/876. \diamond (Întărit prin repetiție). *O vazu spăimîntată... cu buzele tremurîna, cu umerii ghemuiți, cu picioarele goale, așa de*

mică-mică și de dezarmată. TEODOREANU, M. II, 19. ♦ (Despre construcții) Jos, scund. Cf. ALRM II/I h. 139.

7. (În opoziție cu a dînc) Care are adîncime redusă. *Mă scaldam în gîrlă, eram tocmăi la apa mică.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

8. (În opoziție cu gros) Subțire. *Ea zîmbind își mișcă dulce a ei buze mici.* EMINESCU, O. I, 79. *Untura mare și mică (osinză).* ALR I 749/283.

II. (Indică durata; adesea despre unități de timp) Care durează puțin; scurt. *Să fie zilele lui mici.* PSALT. 235. *Intr-acea mică dată în clipala ochiului văzu pruncul naintea sa.* DOSOFTEI V. S. decembrie 237^v/12. *S-au dus... nu departe de cetate ca la un ceas mic.* DIONISIE, C. 185. *Nevoia însă atîta l-au sililit... să facă... o mică călătorie.* DRĂGHICI, R. 57/10. *Pacea se așază în fară pentru o mică vreme.* ARHIVA R. I, 117/11. *Iară noi? noi epigonii... Simțiri reci, harfe zdrobite. Mici de zile, mari de patimi.* EMINESCU, O. I, 35. *Pentru mîndra care-mi place trei zile la domni aș face, Da pentru care-i urtă Una mică-mi pare multă.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 11, cf. 130, 213. *Primăvara-i noaptea mică.* HODOS, P. P. 54. *Cini are ibovnică Mult ti pari noaptea mică.* MAT. FOLK. 1379.

III. (Indică cantitatea) 1. (În opoziție cu mult, a b u n d e n t) Puțin, redus, limitat. *Toate acestea.. nu cu mici sau cu puține cheltuielile s-au tipărit și s-au făcut (a. 1691).* GCR I, 290/23. *Nu te bucura la cîștiguri mici pentru că cu un rac tot sărac.* NEGRUZZI, S. I, 249.

2. Redus (ca număr, ca proporții); puțin numeros. *Eroul nostru vede o națiune mare zbuciumîndu-se sub apăsarea unei clase mici.* HASDEU, I. V. 35. *Popor mic, dar care de-a lungul străvechii sale istorii a arătat lumii întregi că nu-și pleacă capul în fața nici unui asupritor.* CONTEMP. 1953, nr. 373, 6/2.

3. (În opoziție cu scump, ridicat) Ieftin. *Preț mic.*

IV. (Indică intensitatea, în opoziție cu puternic, tare, intens). Puțin intens; slab, scăzut, redus.

a) (Despre lumină, temperatură, curenți de aer etc.) *Și făcu Dumnezeu doao lumini... și lumina mai mică să slujească nopții.* PALIA (1581), 15/7. *Precum focul, lumina aceasta a focului toată asemenea iaste eiși și nu are întru sineși cap sau margine sau mai mare și mai mică (a. 1775).* GCR II, 107/23. *Cea mai mică suflare ne doboară.* MARCOVICI, C. 16/24. ♦ *Calorie mică* = cantitatea de căldură necesară pentru ridicarea temperaturii unui gram de apă cu 1° C. Cf. MACAROVICI, CHIM. CAN. 132. ♦ b) (Despre glas, voce, sunete zgomote etc.) *Cel mai mic sunet ce-l auzea îl înspăimînta.* DRĂGHICI, R. 40/5, cf. 64/1. *Începu cu vorbă mică Pentru băiatul să zică... Proverburile aceste.* PANN, P. V. III, 47/11. *Din frunzișurile grele... Tot mai vin Glasuri mici de păsărele.* TOPÎRCEANU, B. 39, cf. 5. *Glasul Olguței era mic, dar pur.* TEODOREANU, M. II, 142. *Vocea ei mică, moale de cristal lichid, îl fermecă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 83. *Se auzeau zarurile cu zgomot mic.* DEMETRIUS, A. 196. e) (Despre bătaie, lovituri etc.) *La lovirea cea mai mică... omul ar fi tremurat.* CONACHI, P. 268.

V. (Despre ființe sau despre vîrsta lor)

1. (În opoziție cu matur, vîrstnic) Tînăr, nevîrstnic. *Mic să chiamă pînă în 25 de ai și de acolia să chiamă mare.* PRAV. 258, cf. 45, 186, 219. *O vulpe de ani mică, însă de minte mare.* ALEXANDRESCU, ap. HELIADE, O. II, 109. *Cu șaptesprezece ani mai mică decît dînsul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 214. ♦ (Substantivat) *Giudețul iaste datoriu să micșureadze certaria celui mic, cînd va greși.* PRAV. 261. (La vocativ, cu valoare afectivă sau ironică) *Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot micule?* REBREANU, I. 105. *Nu! hotărîl, nu dansez! decise Ioanide cu o scriozitate comică.* *Micule, nu ride de mine!* CĂLINESCU, S. 791, cf. 605, 790, 816.

2. (Uneori precedat de „cel”, „al” sau la superlativul relativ) care este ultimul născut dintre mai mulți frați; mezin. *Mic era între frații miei și mai tărăru întru casa tatălui meu.* PSALT. 309. *Adună tot cel fecior mic și se duse întru o parte.* CORESI, EV. 20, cf.

23, 25. *Căzu soartea spre fiul ei cel mai mic* (cca 1600—1625). GCR I, 66/40. *Au rădicat pe feciorul cel mai mic... domn în locul tăltni-său*. IST. T. R. 50. *Fiul craiului, cel mai mic... iese afară în grădină*. CREANGĂ, P. 189. *Se și insoși cu fata cea mai mică*. ISPIRESCU, L. 8. *Fratele cel mai mic*. JARNÍK. BIRSEANU, D. 310, cf. 500. ◆ (Substantivat). *Orice s-ar zice, fiu îi era și ăl mic*. ISPIRESCU, L. 37. *Cele două mari, Ce-s surori primari, Când fu de cu seară Către cas'plecară Pe mica o lăsa*. MARIAN, INS. 342. *Te plîng surorili Pe toți cărării Și te plîngi cea mai mică*. MAT. FOLK. 1318, cf. ALRM II/I h. 187, ALR I 465/820.

3. (Despre ființe) Care este în vîrstă fragedă, în fragedă copilărie, abia născut; (despre copilăria, pruncia unei ființe) fraged; (despre vîrsta unei ființe) de copil. *Mance, carele apleacă pruncii mici*. PRAV. 99, cf. 199. *Pruncii lor cei mici*. DOSOFTEI, V. S. 48/16. *El în vîrstă mică și-a pierdut părinții*. E. VĂCĂRESCU, IST. 247. *Văzui astă noapte un vis unde-mi aduse Apolon Dumnezeu un cocon mic* (a. 1799). GCR II, 166/27. *Fiul... fiind în mică copilărie*. PRAVILA (1814), 142/11. *El din mica copilărie au fost dat către aceste*. DRĂGHICI, R. 73/23. *Din copilăria-ți mică Crești ca scumpă floriciă*. I. VĂCĂRESCU, P. 550/1. *Cînd era mică a căzut din scrlnciob*. NEGRUZZI, S. I, 59. *Mă cunoaște din mica mea pruncie*. ALEXANDRESCU, O. 157. *De la o boală ce-am avut cînd eram mic, mi-au schimbat numele din Stan în Ipate*. CREANGĂ, P. 149. *Eram mic cînd mă luă Ștefan cel Mare în desaga de la obltncul șeii*. DELAVRANCEA, O. II, 246. *M-am gîndit la mine, la mine cînd eram mic*. SAHIA, N. 32. *Secretarul raionului îl cunoștea de cînd era mic*. PEDA, D. 104. *Cîtu-i copila de mică Bate-o ș-o pune la furcă*. JARNÍK-BIRSEANU, D. 389. *Din mica copilărie a lui*. ALR II 3177/605. *Se ține după... ca dracul după copil mic, se spune despre pisălogi*. ZANNE, P. VI, 612, cf. II, 72. ◆ (Substantivat) Copil. *Emisiune pentru cei mici*. SCÎNTEIA, 1951, nr. 1954, cf. ALRM I/II h. 259. (Precedat de prep. „de”) *Aceasta de mică fusese măiestrie drăcească*. DOSOFTEI,

V. S. octombrie, 55^r/13, cf. noiembrie 113^v/34, MINEIUL (1776), 45^r/6. *Că de mic am pribegit Tot în streini am trăit* (a. 1820). GCR II, 233/23. *Stările avute și-au crescut copiii prin profesori străini... trimiteîndu-i apoi de mici în străinătate*. HELIADE, O. II, 43, cf. 76. *Robinson, precum știți, de mic au luat rea creștere*. DRĂGHICI, R. 72/28, cf. 30/11. *În amar trăind de mică Ochi-mi plîng, sufletu-mi geme*. ALECSANDRI, P. I, 16. *Crescînd în mănăstire de mici, nu vor să mai trăiască în lume*. BOLINTINEANU, O. 320. *Încă de mic Te cunoșteam pe tine*. EMINESCU, O. I, 175. *O ocrolea fiindcă o crescuse de mică*. BRĂESCU, V. A. 23. *De mic îi tot dedea Ajutor bun de putere Și cuvînt de mîngiere*. ALECSANDRI, P. P. 196. *Pentru ca omul să aibă un suflet bun, trebuie deprins de mic a lucra fapte bune*. SEZ. III, 237. *Copilul ca copaciul, cînd de mic se strîmbă, anevoie se mai îndreptează*. ZANNE, P. II, 73. ◆ (Substantivat, în corelație cu mare, adesea în expresii) Toți, toate, toată lumea. *Mărturisesc micilor și marilor... de ceale de proorociei ziseră*. COD. VOR. 80. *Blagoslovit-au temușii de Domnul mici cu mari*. PSALT. 244. *Și le sparse cetățile, și le arse casele, și-i junghîă de în mic pînă în mare*. MOXA, 361/22. *Le-am scos afară la lumină, ca să le înțeleagă și mici și mari* (a. 1642). GCR I, 94/22. *Nu faceți fătărie la giudeațe, nici giudecați prin voia a mare sau a mic*. EUSTRATIE, PRAV. 10/3. *Stau mărturisind acestea a mic și a mare*. N. TEST. (1648), 169^v/34. *Să strînsease ca albinele, cu mic, cu mare*. DOSOFTEI, V. S. decembrie, 157^r/20. *Au poftit pe toată boierimea... de la mic pînă la mare*. NECULCE, LET. II, 237/36. *Cu mic cu mare fara era în arme toată*. HELIADE, O. I, 222. *Mari și mici să tîmblzea*. PANN, E. II, 69/3. *Ordonă să se ridice îndată mic și mare... ca să prinză pe fugari*. NEGRUZZI, S. I, 108. *S-au sculat tîrgoviștenii cu mic cu mare și-au venit la divan la București*. GHICA, S. 242. *Atunci mulțimea, cu mic, cu mare... strigară într-un grai*. ISPIRESCU, L. 40. *Mă înjosiră, mă loviră. Cu mici, cu mari mă răstigniră*. MACEDONSKI, O. I, 38. *DI. subprefect... a lăsat poruncă*

să scoatem lumea... cu mic cu mare. D. ZAMFI-RESCU, v. T. 147. *Să iasă... Frică înfri-coșată, Spaimă înspăimîntată... Afară le-am dat, Peste mic-mare le-am aruncat.* PAMFILE, B. 43. *Bejioul, de mic și de mare, în sat E cu degetul arătat.* ZANNE, P. III, 473, cf. 93, IV, 92.

VI. (Arată calitatea) **1.** (În opoziție cu însemnat, important, principal) Fără (prea) mare valoare, lipsit de importanță; neînsemnat, nesemnificativ. *De amu, aceale multe și nevindecate boale plecară-se fie, domn a toate, cu cît mai vîrtos aceștii neșchită și mai mică.* CORESI, EV. 277, cf. 239, 292, 349. *Folosul acestor mici învățături adevărat puține sînt, iară așa iale sînt bune (a. 1642).* GCR I, 94/8. *După tocmala... Mării sale domnului datu-s-au învățatură, și mie unui mai mic și nice de o treabă a mării sale rob.* EUSTRAȚIE, ap. ib. 119/21. *Carele va găsi pre marginea unii ape... fiece lucru ver mare, ver mic... acesta de nu-l va mărturisii, nu va avia nice o certare.* PRAV. 39. *Să cunoaște carea-i sudalmă mare și mică.* ib. 229, cf. 30, 288, 304, 326. *Cealealalte lucruri mici aduc folosințele.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/53. *Cei doi bani mici ai văduvii (a. 1700).* GCR I, 337/12. *Roman... au fost născut în Armenia din neam mic.* SINCAI, HR. I, 174/10. *Să întoarce înapoi fără a zice cel mai mic cuvînt.* BELDIMAN, N. P. I, 94/9. *Toți prenumărășii acestui adaos la un loc nu se socotesc decît o mică soțietate făcătoare de bine.* HELIADE, O. II, 12. *Mijlocul lanțului celui nemărginit al ființelor care... se pogoară pînă la cea mai mică și proastă viețuiloare.* MARCOVICI, D. 11/12. *Părinte... care în-grijești de cea mai mică făptură a ta.* id. ib. 17/5. *Neputînd cineva să scoată cît de mic cuvînt din gura lor.* DRĂGHICI, R. 21/6. *Să nu înțîmpine acum atîtea greutăți pînă și cele mai mici.* id. ib. 101/27, cf. 115/24. *Elefantule vestite... Al tău instinct, a ta fire, în toată lumea vestite. De rezon așa aproape, de om de ce-s despățite? O, de la una la alta, cîtă mică depărtare!* CONACHI, P. 270, cf. 272. *Și eu sînt mică parte, din trista omenire.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili căl-*

cate, siluite De alle mai mici umbre, netnsemnați pitici. id. ib. 5. *Dacă pentru cel mai mic lucru ar fi să se tot mînie unii și alții, cînd se gioacă vreo piesă, apoi n-ar mai fi chip de-a avea Teatru Național.* ALECSANDRI, T. I, 156. *Vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale.* EMINESCU, O. I, 134. *Tinărul simți că nu-i mai ajung negoșurile acelea mici... el e făcut să învîrtească afaceri mari.* SANDU-ALDEA, D. N. 14. *Mi-a vorbit așeară de lucruri mici și fără importanță.* MINULESCU, v. 143. *Riscurile sînt mici, în schimb perspectivele deschise sînt reale.* CAMIL PETRESCU, O. III, 145. *Dintr-o meserie cît de mică Dacă nu curge tot pică (= omul care știe o meserie nu moare de foame).* ZANNE, P. V, 408, cf. 475, III, 543, IV, 604. ♠ (Regional) *Cartea mică = abecedar.* Cf. ALR II 3744/29. ♠ Ex p r. **A se face** (sau **a deveni**) **mic** = a deveni umil, timid. *Devin tot mai mic față de dina.* IBRĂILEANU, A. 101. **A se lăsa mai mic** = a) a-și recunoaște greșeala; a se pocăi, a se căi. *Să cade într-acei ceas ce au suduit să-ș tocmească lucrul și să se lase mai mic, cîndu-se ce au făcut.* PRAV. MOLD. 125/5. *Cînd să va lăsa bărbatul mai mic și să va prinde cu chizeșie, cum nu-ș va face muierii nice o răutate și încă-i va face și zăpis, atunce giudețul să i-o dea pre mîna.* PRAV. 155, cf. ZANNE P. IV, 447; **b)** a fi, a se arăta modest. ♠ (Substantivat) *Iară simbătă din al optul ceas să se oprească de toate lucrurile, de marile și de micile (a. 1640).* GCR I, 89/32.

2. (Despre oameni și manifestările lor, în opoziție cu generos) Lipsit de noblețe, de generozitate; meschin. *După cum zice un cuvînt Miron logofătul, mare este omul iară la război mică ti este țința.* NECULCE, LET. II, 359/38. *Bine faci că nu te arăți mic la suflet.* DRĂGHICI, R. 91/10, cf. 73/18, 156/71. *Ura, interesul, pisma, toate patimile cele micî trăiesc încă.* ARHIVA R. I, IV/3. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 164, cf. 5. *Cînd vor să arate, zic, că aceștia sînt oameni de nimic, le zic pigmei Noi însă, pe limba poporului nostru, la niște astfel de oameni le zicem mișei ori micî*

la suflet. ISPIRESCU, U. 63, cf. GHEREA ST. CR. I, 109, ZANNE, P. II, 441.

3. Îngust (la minte). *Suflet slab și minte mică... acest principiu tritor muri peste puțin timp în exil.* HASDEU, I. V. 208. *E mare și slogos, Dar la minte mic și prost.* JARNIK-BIRSEANU, D. 180.

VII. (Indică poziția pe care o ocupă cineva sau ceva într-o ierarhie) Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie. *Întru această troiță nece unu nu iaste... nece mai mare, nece mai mic.* PSALT. 337, cf. 336. *Și singuri văm sta înaintea de ne văm judeca cu frică și cu culremur mult ori bogat să va fi ori measer ori mare ori mic ori boiaru ori slugă.* CORESI, EV. 37, cf. 39, 41, id. TETR. 59, VARLAAM, ap. GCR I, 104/13. *Ștefan Vodă au strîns boiaru și mari și mici.* URECHE, ap. ib. 70/23. *Vreun om di cești mai mici și proști.* PRAV. MOLD. 159/7. *Iară de vreama ce acesta, ce va grăi acest cuvînt, iaste mai mic decit acela ce aude acesta cuvînt, atunce se va certa ca un suduitoru.* PRAV. 227, cf. 271. *Dară cine ar sminti pre unul de acești mici, carii cred întru mine... să să înceace într-adîncul mării.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 127/14. *Socotiți să nu obidiți pre vreunul dentru acești mici (a. 1693).* ib. 309/20. *Trecut-au un sol mic de la Ieși la Poartă.* NECULCE, LET. II, 289/32. *Om mic fiind și smerit.* ANTIM, P. 4. *Credința tuturor boierilor noștri a mari și a mici (a. 1805).* URICARIUL, XXV, 4. *Braslele se alcătuiau de oarecare slujbași mai mici ai țării.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Cine-i mic vrea a fi mare. Căci domnia-i dulce pom Care farmecă pe om.* ALECSANDRI, P. II, 107. *Își luă ziua bună... de la toți boierii cei mari și cei mici.* ISPIRESCU, L. 4. *Modul de dezvoltare a industriilor mijlocii și mici.* PETICĂ, O. 469. *Și s-au stîns și Hrtncu și Huru și Dajbog, cu toții, boieri mari și mici, bătrni și tineri, pînă la unul.* DELAVRANCEA, O. II, 14. *Cîteva zeci de mici negustori au fugit.* CAMIL PETRESCU, O. III, 202. *Produsele micilor meseriași.* SCINTEIA, 1949, nr. 1329. *Cînd mor oameni mai mici Trag clopotul de calici.* MARIAN, I. 96. ♠ (Substantivat) *Vor învia*

morții... și micii și marii și derepții și păcătoșii (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 454. *Cine va vrea — ori bărbat ori muiare, oare bogat oare sărac, ori mai mare ori mai mic — pre acea cale bună, să vie după mine.* CORESI, EV. 67. *Să nu se preatnalțe spre cea mai mici și mai stabii.* id. ib. 93, cf. 41, 180. *Și întru cei mai mici agiunge lumina... de luminează (a. 1645).* GCR I, 114/29. *Cînd să va prileji cela ce fuge să fie om de gios și cela ce-l gonește să fie boiari atunce poate să ucigă boiarenu pre cel mai mic, ce fuge.* PRAV. 124. *La greșealele ce învață pravila furci... să va spînzura și boiarul ca și cel mai prost: iară furcile boiarinului să fac mai înalte decit a celui mic.* ib. 289, cf. 288. *Cel mai mic s-au blagoslovit de la cel mai mare.* N. TEST. (1648), 295^v/6. *Nu fățări nice a mic nice a mare, nice a vădună (a. 1650—1675).* GCR I, 193/23, cf. BIBLIA (1688), [prefată] 8/9. *Cu numele că-s de neam bun, Cum vor, pe cei mici supun.* MUMULEANU, ap. GCR II, 249/6. *Și cel mic și cel mai mare înaintea lui ca praful se șterge dintr-o suflare.* CONACHI, P. 272. *Fii bun, mare vornic și îngăduie mai micului d-tale să stea lîngă jupîneasa Leana.* VISSARION, B. 284. *Se bat cei mari și rabdă cei mici.* ZANNE, P. IV, 424. *Mai mare peste cei mai mici* *Și staroste de calici, se spune despre cei care se mîndresc prea mult cu slujba neînsemnată pe care o au.* id. ib. 533, cf. 433. *Mic burghez v. burghez. Mica burghezie v. burghezie. Mica producție de mărfuri v. producție. Mica țărănime v. țărănime.*

♣ (Indică un grad de rudenie subordonat, secundar; în sintagmele) *Unchi mic* sau *lele mică* = vărul sau vara tatălui sau ai mamei, în raport cu copiii acestora. Cf. TDRG. *Socru mic* sau *soacră mică* = tatăl sau mama miresei, în raport cu soțul acesteia. *Nun mic* sau *nună mică* = fiecare dintre persoanele care asistă ca martori de mai mică importanță la săvîrșirea unei cununii. Cf. MARIAN, NU. 208.

— Pl.: *mici* și (rar f.) *mice*.

— Lat. **miceus* cf. DHLR I, 201, CADE. Cf. lat. *mica*, cf. PHILIPPIDE, PR. 46.

MILIÓN s.n. 1. (Indică, singur sau cu alte numerale ori substantive — nume de cantitate, o cantitate determinantă din ceva; de obicei precedă numele a căror cantitate o indică și este legat de ele prin prep. „de”) De-numire a numărului egal cu o mie de mii. *1 milion, adică 1.000 de mii de stânj/ăni.* HERODOT (1645), 235. *Doze milioane să dea leșilor bani.* M. COSTIN, LET. I, 333/20. *Mai mare de cinci milioane și două sute de mii de oameni.* MOLNAR, I, 297/17. *Puternicul împărat Xerxis... avea un milion de ostași supt steagurile sale.* MAIOR, P. 19/6. *În toată Italia preste tot sînt peste 20 de milioane de lăcuiitori.* CB (1829), 171¹/5. *O aristocrație ignoranță sprijinită de Poartă și de cler... ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. *Ce spectacol măreț!... Patru milioane de deputați, la un loc, certînd cuvîntul.* ALECSANDRI, T. I, 232. *Caut în acest București de un milion de locuitori un om să mă asculte și nu-l găsesc.* C. PETRESCU, C. V. 152. ◊ (Numele a căror cantitate o indică este subînțeles). *Nu mi-aș vinde secretul pe un milion.* NEGRUZZI, S. III, 232. *Ce milion? Care milion? De unde milion?* ALECSANDRI, T. I, 405. ◊ (La pl. indică, singur, o cantitate foarte mare, dar nedeterminată, din ceva; de obicei precedă numele a căror cantitate o indică, fiind legat de ele prin prep. „de”) *Arunca milioane de bani.* N. COSTIN, LET. II, 66/1. *Giuruia multe milioane de bani domnilor leșești.* NECULCE, LET. II, 420/11. *Luînd multe milioane de prunci robi se duse.* MINEIUL (1776), 145 ²/25. *Milioanele de romîni îmbătrînise cu az ... buche.* RUSSO, S. 58. *Milioane de infuzorii.* EMINESCU, N. 32. (Numele a căror cantitate o indică este subînțeles) *Au izvodit o sumă mare dă datorie ca cînd ar fi datoare fără milioane piste milioane.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 79. *Acele milioane, ce în grămezi luxoase sînt strînse la bogatul pe cel sărac apasă.* EMINESCU, O. I, 59. *Hai-dați toți la Novac, La Novac cel mai bogat, Milioane la-mpărat.* RETEGANUL, TR. 41.

2. Numele semnului grafic care reprezintă numărul un milion (1).

— Pronunțat: -li-on. -Pl.: milioane.

— Din fr. million.

MÎNGE s.f. 1. (Regional) Cocoloș (de mămăligă ALR II 3527/386, de lînă ib. 3527/172, 386, 682, 705, 762, 876, de pămînt ib. 3527/353, 386).

2. Obiect sferic (rar ovoidal), de diverse mărimi, confecționat din cauciuc, celuloid, material plastic etc., umplut cu păr, cilți etc. sau cu aer și folosit în diferite jocuri (sportive); (regional) coteă, hapuc, loptă, surducă. *Cercînd toți în toate părțile vre un leac, au mecșler-suguil și această, de au aflat... și minciia și pacii și alle mulle giucării.* HERODOT (1645), 41. *Cu copiii mă certam Minci, arșicele jucam.* MUMULEANU, C. 146/18. *Ca pe o mince de copil îl arunca.* NEGRUZZI, S. I, 125. *Arunca din post în post ca o minge.* ALECSANDRI, T. I, 205. *Mingea sare pînă la polican-drul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.* CARAGIALE, O. I, 276. *Umbla prin mîinele lor, de la unul la altul ca o minge.* ISPIRESCU, I. 108. *Îi privi o clipă cu ochișori negri, se dosi după o cracă, sări, ca o minge castanie de păr, în alt copac și se pierdu în frunziș.* SADOVEANU, SĂM. VI, 336. *După minge și după cerc, alergau prin casă și prin curte.* GALACTIION, O. I, 306. *Ca o minge se prăvale, se coboară și se suie Prin hîrtoapele din vale: Uite-l nu e, uite-l nu e!* TOPIRCEANU, M. 27. *Născocea tot felul de lucruri... mingi care nu se pot sparge, secerătoare.* C. PETRESCU, C. V. 128. *Un nor, rotund ca o minge, părea de zăpadă.* SAHIA, N. 86. *S-o arunca în sus ca pe-o minge.* G. M. ZAMFIRESCU, SF.M.N. I, 129. *Răspunde în treacăt, în timp ce se apleacă după minge.* SEBASTIAN, T. 83. *Pe perețele din spatele biroului trei panoplii... cea din mijloc, mai pușin marșială, alcătuită din două rachete de tenis cu preșele lor și o reșea cu mingi albe.* TEODOREANU, M. II, 23. *Atunci ia racheta ea și el mingile.* ARGHEZI, C. J. 16. *Ce nu aveau ei acolo? Scrînciob, mingi de toate mărimile, paralele și capră de gimnastică.* BENIUC, M. C. I, 71, cf. PREDĂ, I. 157. *Sportul cu mingea de celuloid... denumește*

tenisul de masă. L. ROM. 1959, nr. 2, 95. Coșul denumește, la jocul de baschet, dispozițiivul în formă de inel, prevăzut cu o plasă, prin care trebuie trecută mingea pentru a marca un gol. *ib.* 95. Zmeul au tăiat cît clipești o căpă-
fină de acestea, au luat-o în mîni ca pe o minge și s-au dus... acasă. SBIERA, P. 180. ♦ (În construcții cu verbe ca „a juca”, „a bate”, „a se duce la...”). Nume dat mai multor jocuri (sportive) la care se folosește mingea (2). Dumineca cînd ceilalți băieți de sama lui să duceau la minge ori la poarcă, el se tot făcea că are treabă în preajma casei Irinei. BUJOR, S. 80. ♦ De-a mingea = poarca. SEZ. II, 62. El nu se juca ca ceilalți prunci, de-a caii și de-a minja. MERA, I. B. 92. D-a mingea în afară (ALR II 4348/353) sau de-a mincea-n opt și-n șase (*ib.* 4348/172), de-a mingea pă (sau în) țal (*ib.* 4348/272, 346), mingea pă fugă (*ib.* 4348/182) = oina. De-a mingea-n cuc v. c u c. (În alte sintagme, formează nume de jocuri nedefinite mai îndepoarte) Mînea călărită (H VII 172), de-a mingea-n cer (ALR II 4381/784), de-a mincea-n găurele (*ib.* 4381/182), de-a mingea-n perete (*ib.* 4347/987), mincea-n perghel (H XII 176), de-a mincea-n vacă (ALR II 4381/182).

Pl. *mingi*. — Și: (învechit și regional) *mînee*, (regional) *mîngie* (ALR I 1699/510, 536, 538, 690, 720, 774), *mîneie* (*ib.* 1699/858), *mîge* (*ib.* 1699/590), *mîee*, *mîete* (*ib.* 1699/18, 229), *mîenge* (*ib.* 1699/855).

— Din v. sl. мѣчкѣ

MÎNECĂ¹ s.f. 1. Parte a îmbrăcămîntei care acoperă brațul (în întregime sau în parte). *Sucia mînea și băga mîna în căldare de potoliia undele și nu să vătâma.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 27 r/2. *Prinzînd pe Dumitrașco Buhuș și cercîndu-l, au găsit pistol mic în mînică supus.* N. COSTIN, LET. II, 51/9. *Lacomul... din vreau, nu din nevoie, cearcă paiul scuturat, cizmele fără potcoave... șlicul gros și cămeașa fără mînici.* *id.*, ap. GCR II, 11/31. *Celalalt, asemenea călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mînici a benîșului său.* NEGRUZZI, S. I, 30. *Spune, joci ori ba?* — Bucuros, zise

Scaraoțchi suflectîndu-și mînicile. *id.* *ib.* 88, cf. 145. *Opt voinici cu spele late și cu mînici suflectate, Stau cu puștele-nărcate.* ALECSANDRI, P. I., 58. *Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii în cămeși cu mîneci lunge și pe capete scufie.* EMINESCU, O. I, 150. *Și-odată suflecă moș Nichifor mînecele, taie un sulharius de fag și face un capăt minunat.* CREANGĂ, P. 135, cf. 287. *Văru-meu luase obicei, în toată seara, la culcare, a-și coase mînicile contășului și vîrîndu-și picioarele întrînsele, dormea fără grijă.* *id.* A. 103, cf. CONV. LIT. XI, 212. *S-a șters cu mînea pe obraz și-ntorcîndu-se-n loc spre vodă, zice...* CARAGIALE, O. II, 240. *Pletele lui și mînecele cămeșei îi flîlîiau în vînt, ca un steag a bătaie.* N. REV. R., vol., I, nr. 2,74. *Ctitorul nu se mai putu stăpîni. Ridică mînele. Mînecele i s-adunară în umeri.* DELAVRANCEA, H. T. 8. *Omul clătîină din cap: „Așa-i, nu mai este mult...” Și se puse să-și tragă sumanul pe mînici.* SADOVEANU, M. 182. *Veneau și răsăși... îmbrăcați în straiete cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roșie, pantalonii largi și încrețiți în jurul mijlocului... și ilice negre cu nasturi rotunzi de argint și cu mînicile largi.* *id.* O. VII, 60, cf. X, 310, XI, 49, XII, 411, XIII, 46. *Dinu bău cu poftă, se șterse cu mînea pe la gură, și, luîndu-și căciula de pe cap, își netezi puțin pletele.* BUJOR, S. 26. *Și cucoana Mărioara se ivea de după colțul casei cu mînicile răsfrînte și cu pestele curată pe dinainte.* HOGAS, DR. II, 102. *Întinse brațele încît mînecele largi îi atrîneau ca niște aripi de liliac.* REBREANU, R. II, 31. *Desprinse pardesiul Sabinei din cuier și o sili să îmbrace mînecele.* C. PETRESCU, C. V. 329. *Treceau prelingîndu-se smerit pe lîngă ziduri... rîșnișari și jupînese cu rochiile înfoiate și cu bufuri la mîneci.* *id.* A. R. 8. *Filip își trece mînea hainei peste frunte.* SAHIA, N. 31. *Mînecele largi alunecară descoperînd brațele goale.* TEODOREANU, M. II, 69. *Îmbrăcată într-o rochie simplă, închisă la git, cu mîneci lungi.* STANCU, U.R.S.S. 23. *Mormăind în barbă o sudalmă frățească, și-a sumes mînecele și a pășit îndesat către ape.* GALAN, Z. R. 43. *Duse încet mînea la*

frunte și se șterse fără să facă cel mai mic zgomot. PREDA, I. 150. *Fără să dea semn de grabă deosebită, Spiridon Nedelea îl ajunsese din urmă și-i apucă mîneca.* v. ROM. martie 1954, 83. *Maică, fericirea mea, Pe mîneca de-a dreapta Pune-te pe dumneata; Pe mîneca de-a stînga Pune pe iubita mea.* JARNÍK-BİRSEANU, D. 307, cf. 493. *Mînecele-și sumelea Și-ncepea de chiuia Și pe turci a-i deștepta.* TEODORESCU, P.P. 557. *Și-apoi îndată... Mînecele a suflicat, Niște mîni poleite Ca niște tînjeli pîrlite.* POP., ap. GCR II, 337. *De la deal de floriciuă Pîsc boii lui Todericî; De la deal de boii lui, Șede singur dumnealui Cu mînica vînt își trage Cu basmau umbră-și face.* SEZ. I, 71, cf. 13, III, 6. *M-or jeli și mîndrele, În trei luni, cu trei cununi, În trei sîfîne duminici Cu pui roșii la mîneci.* BÎRLEA, B. 71. *Cămeșă de soacră, fără de mînici și fără de gură, se zice despre o treabă făcută de mîntuială, fără tragere de inimă, neisprăvită.* Cf. ZANNE, P. III, 61. **◆ L o c a d v.** **Pe sub mîneacă** = pe ascuns, pe sub mînă, cf. mînă (I 1). Cf. BARONZI, L. 44, ZANNE, P. III, 220. **◆ E x p r.** **A da cu mîneci largi** = a da cu plăcere, bucurios, a da cu mînă largă. *Părinții felei, cînd aud asta, au de bucurie că le-a picat un om așa de bun și o dau cu mîneci largi.* CREANGĂ, P. 168. *I-am dat împrumutul cu mîneci largi, cu voie bună.* PAMFILE, A. R. 250, cf. ZANNE, P. III, 220. (Rar) **Ca pe mîneca cămășii** = foarte ușor, cu cea mai mare ușurință. ZANNE, P. III, 63. **A-și șterge nasul cu mîneca** = a fi rău crescut, a fi necioplit. id. ib. 220. **A-și tăia mîneca și a fugi** = a face un sacrificiu mic spre a evita o pagubă mare. id. ib. (Rar) **A lovi (pe cineva) în mîneacă** = a încerca să-i faci (cuiva) un rău, fără a reuși. LM, cf. ZANNE, P. III, 220. **A trage (pe cineva) de mîneacă** sau (rar) **a rupe (cuiva) mîneca** = a insista, a stărui (pe lingă cineva) pentru a obține ceva. *Mi-a tot rupt mînica alde cuscru Malei, ca să-i dau lui loșoru ăla, de ie la nasu dumitale acolea.* JIPESCU, O. 147, cf. 6; **b**) a atrage atenția cuiva că minte sau exagerează. *Cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o*

după ființa adevărului. ODOBESCU, S. III, 46. cf. LM, DDRF, ZANNE, P. III, 220. **A scoate din mîneacă** = a găsi la repezeală o explicație (neîntemeiată, neadevărată). **A (nu) se lăsa tras de mîneacă** = a (nu) se lăsa prea mult rugat. COSTINESCU. (Rar) **A pune (cuiva) mîneci** = a constrînge (pe cineva). POLIZU. (Rar) **A o trage pe mîneacă** = **a**) a bea; **b**) a fura. PAMFILE, J. II, 153. **A o băga pe mîneacă** (sau, rar, **pe mîneci**) = a se speria, a o sfecli. *Cum... auziră ginerii împăratului, o băgară pe mîneacă și mărturisiră că așa este.* ISPIRESCU, L. 158. *El însă o cam băgase pe mînică, dară se prefăcea că nu-i pasă.* id. ib. 203, cf. 260, 290, PAMFILE, J. III, 90, REBREANU, R. II, 75. *Ienicerii d-auzea Pe mînică o băga, Să creadă nu le venia.* TEODORESCU, P. P. 557. *Naiba de spaimă o băgast pî mînici rău, da rău di lăt.* SEZ III, 6, cf. FUNDESCU, L. P. 15, ZANNE, P. III, 218, RĂDULESCU-CODIN, L. 39. **A nu avea (de-a face) niei în elin, niei în mîneacă** (cu cineva) v. clin. **Asta-i altă mînică** (sau **altă peree he de mîneci**) = asta-i altceva, asta-altă mîncare de pește. Cf. COSTINESCU, IORDAN, L.R.A. 259.

2. (Regional, la pl.) **Țesătură țărănească** (H IV 56); haină țărănească scurtă, purtată de bărbați și de femei. Com. din RĂHĂU-SEBES.

3. (Învechit) Flanc, aripă a unei armate. *Un lung pătrat cu două mînici de cîte cinci sute mușchetari fiecare.* BĂLCESCU, ap. TDRG.

4. (Tehn.) Nume dat unor dispozitive în formă de mîneacă (I). Cf. LTR.

— Pl.: *mîneci* și (rar) *mînece* (GANE, N. III, 167). -Și: *mîneacă* s.f.

— Lat. *manica*.

MÎNECĂ² s.f. (Rar) Braț al unui rîu; canal. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ATILA, P. 158.

— Pl.: *mîneci*.

— De la *mîneacă*¹ (după fr. *manche*).

MÎNER s.n. **1.** Parte (de lemn, de metal etc.) a unui obiect, care are o formă potrivită pentru a putea fi apucată cu mîna. **V. c o a d ă, cl a n ț ă, pl ă s e a.** **2** *cufile cu mînire* (a. 1588).

CUV. D. BĂTR. I, 206/20. Ziua-n mâni să ne găsească, Cu a sabiei mîner. NEGRUZZI, S. II, 83. Săbiile trupelor călărețe, li s-au schimbat mînierul, și în loc de galbene li s-au dat albe (a. 1874). URICARIU, XXII, 482. Mînerul unei spade. MACEDONSKI, O. I, 29, cf. VLAHUTĂ, ap. CADE. Fierul coasei se numește custură, partea ce o ține de lemn, brătară, lemnul toporișle sau coporie, iar mîna cu care se îndreptează coasă, mănunchi sau mîner. DAMÉ, T. 37. Mînerul de-argint cu mîna cea grea îl apasă, Marele paloș în teacă și-l pune și-ascullă cuvîntul zînei Atene. MURNU, I. 9. Secera are 1. Zimți la gură. 2. Limba. 3. Mîneriul. 4. Mănunchiul de lemn în care intră mîneriul. I. CR. III, 226. Toporia are pe la mijloc un lemn scurt, înșepenit într-o dălluțură, care se numește coțrlă, picior, mănunchi sau mîner. PAMFILE, A. R. 126, cf. 116, id. I. C. 117, 121, 125, C. COSM. II—III, 138, 142, 155. Elenușa îi privea, cu mîna pe mînerul porțiței. AGRIB.CEANU, A. 196. Părțile cioplitorului sînt: corpul... cu mîner, ferul... și peana. I. APOLZAN, U. 7. Scamatorul... a prins baioneta numai cu două degete și a început s-o strecoare în gură. A intrat cu totul. Se vedea afară doar mînerul și ciucurele galben. SAHIA, N. 69. Pusese mîna pe mînerul porțiței. TEODOREANU, M. II, 166. Am făcut pentru asemenea treabă ostii... Le așez în mîner ușor și sprinten — și căutăm locul crapilor, unde fac ei sobor de dragoste. SADOVEANU, O. IX, 402. Mînerul [greutății] trebuie să fie din fier sau oțel, din secțiune circulară cu diametrul de 13 mm și îndoit în formă de triunghi. COD. ATL. 13. Pentru executarea sudajului, sudorul are nevoie de următoarele accesorii: mască prevăzută cu mîner și sticlă colorată în albastru. IOANOVICI, TEHN. 170, cf. 218. Briceagul meu este ieștin, cu mînerul de lemn. STANCU, D. 90. Și ți-oi dăruî O sută șimeî, Cîncizeci ogărei Și arme bogate Cu minere late. TEODORESCU, P. P. 449, cf. 371. Pacea ce vei face, cu mînerul cușitului s-o peceltuiești și cu vîrful lui s-o păzești. ZANNE, P. IV, 533.

2. (Astron.) Numele unei stele din constelația „coasei”. Cefeu se numește coasă. Cele trei stele în linie dreaptă alcătuiesc coporia

sau coporișca. Steaua din stînga este mînerul sau cornul coportiei. PAMFILE, CER. 169.

— Pl.: mîner.

— Mînă + suf. -er.

MÎNGIĂT, -Ă adj. (Învechit, adesea substantivat) (Om) fermecat, vrăjit, descîntat. (Atestat în forma mîngăiat) Mîngăiatu (descîntatu H) mîngăe-se de preamîndrul. PSALT. 110. Cîndu turna-va Domnul prădarea Sionului, fum ca mîngăiași (ca unii care visează B). ib. 273, cf. DOSOFTEI, ap. GCR I, 249/21.

— Pl.: mîngiași, -te.

— V. mîngia.

MÎNGIETĂTE s.f. (Învechit, rar) Milă (I 1), îndurare. Pamentea mulția dulceașiei tale rigăescu, dereptașiei (mîngăietășii D) tale bucură-se. PSALT. 300, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: mîngietășii.

— Mîngia + suf. -etate.

MOȘIC¹ s. m. (Mai ales ca termen de adresare) Diminutiv hipocoristic al lui moș.

1. Cf. moș (A I 1). Să vii simbată, moșicule, că astăzi nu face boierul milostenii. FILIMON, O. I, 256. Om bun, moșicule: sînt călător. IPIRESCU, L. 262, cf. 335. Moșicule, fă bine de pune mîna pe-o cazma și scoate-mi pustia de comoară. DELAVRANCEA, ap. CADE.

2. Cf. moș (A II 1). Moșicule! știi prea bine că noi toate te iubim Și ca pe un tată tocmai te avem și te cîntim. PANN, S. I, 21, cf. A V 15.

3. Palață (la jocul de păpuși). Moșicule și păițăică Vă roagă și moșiu Ionică Să-i faceți o treșboară mică. TEODORESCU P. P. 131.

— Pl.: moșici.

— Moș + suf. -ic.

MOȘIC² subst. (Regional) Strat de cărbune în grosime de 40—50 cm; moșicolă, mușer, cărbune mușeros, strat sălbatic. GL. V. J. Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

MORŪN s. m. (lht.) 1. Pește răpitor din aceeași familie cu nisetrul, avînd corpul pînă la opt metri lungime, solzii ascunși în

piele, capul gros și botul scurt și ascuțit; trăiește în Marea Neagră, în fluviile care se varsă în ea etc.; din el se scot icre negre (*Huso huso*) *O maie de morun* (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 206/4. *200 camine de moron URECHE, LEF. I, 110/36. Și noi de aicea nu avem a cinsti pă dumneavoastră cu alt fără decât trimis-ăm dumneavoastră un morun* (a. 1702). BUL. COM. IST. II, 242. *Să-i dea... 200 de cară de moron, de carii mulți aduce Dunărea*. SINCĂI, HR. I, 393/31. *Căci dtnd peste un moron, cigă sau viză mare, aceștia... opuneau o rezistență mare*. ASACHI, S. L. II, 114. *Farfurii cu mezelicuri de tot felul: marinată de stacoji, farfurioare mai mici cu icre proaspete de morun*. FILIMON, O. I, 186. *Morunu-n apă țși face casă Și sălămăndra trăiește-m foc*. ALECSANDRI, T. I, 370. *Nu oaspătați ceva? Am ciorbă de crap, moron prăjit*. CONTEMPORANUL, VI₁, 40. Cf. ANTIPA, P. 372, F. I. 264. BIANU, D. S. ATILA, P. 420. *Se obligă a plăti un tribut de... 40 boi și 300 cară de moroni pe an*. N. A. BOGDAN, C. M. 25. *Alceva nu vă putem pune dinainte declt morun, nisetru și păstrugă*. SADOVEANU, O. XIII, 323. *Ion fi-a spintecat bărbatul ca pe un morun*. DAVIDOGLU, -O. 39. *Să fii masă peștilor. Conăcelul racilor Și prinzul morunilor*. TEODORESCU, P. P. 577. ◊ (Rar, ca termen de comparație, cu aluzie la dimensiunile lui mari) *Mă trăgeam încetisor pe-o coastă la marginea bălții ctt mi fi-i moronul*. CREANGĂ, A. 65. ◊ *Clei de morun v. c lei*. ◊ *Compus*: (Bot.) *Gura-moroniului* = **a**) *linariță*. ALR II 6303/2; **b**) *stînjenei* (ib. 6313/2) *galbeni* (ib. 6270/2); **e**) *săbiuță*. ib. 6297/2.

2. — Porcușor (*Gobio gobio*). BĂCESCU, P. 37.

3. — Scorbar (*Chondrostoma pesus*). BĂCESCU, P. 150.

— Pl. *moruni*. — Și (învechit și regional) **moron** (regional) **moroni**, **morin** (BĂCESCU, P. 145, H. I. 137, ALR II 6239/987).

— Cf. bg. srb. *moruna*;

MUGĂI vb. IV. In tranz. (Regional) A mugii (I). ALR I 1072/824, cf. ib. 2081/2.

— Prez. ind. pers. 3: *mugăie*.

— De la **mugi**, cu schimbare de sufix.

MUȘCĂTĂ¹ s. f. Nume dat mai multor plante decorative din familia geraniaceelor, cu frunzele de obicei catifelate și păroase, avînd un miros specific plăcut, cu flori mici, albe, roz sau roșii, dispuse în umbele: **a**) (*Pelargonium zonale*); (regional) mușcatlă, pirirgoane, mușcată roșie, mușcată roz, mușcată ca nalba, mușcată puturoasă, mușcată rotundă, mușcată rotată; **b**) (*Pelargonium radula*); (regional) belagoni, mușcată creață, mușcată încrestată; **e**) (*Pelargonium odoratissimum*); mușcățel, (regional) indrușaim, mușcată care miroasă, mușcăți ca mărul, mușcată ca țitroana, mușcată alămie; **d**) (*Pelargonium grandiflorum*); mușcată cu flori mari, (popular) mușcată mare; **e**) americuță. HEM. 1051; **f**) priboi (*Geranium macrorrhizum*); (regional) mușcata jinului. În curtea unde se făcea nunta, la intrare era în drum un ciubăr mare și curat, plin cu apă, cu cîteva bucățele de pine și cîte o floare ori două, mușcat or rujmărin și era acolo pentru ca să pună în el oamenii creițari. PITIS, SCH. 151. *Un mînnunchi compus din foi verzi din indrușaim și din... mușcată*. MARIAN, NA. 403. *De vale la Păltinosu sint frumoase căsuțe cu flori de mașcat la fereștile nemților*. IORGA, N. R. B. 79. *A-nflorit mușcata Din grădina noastră Și-i altl de roșu Macul din fereastră*. GOGA, C. P. 65. *Odaia lui era curată, cu pat bun, cu ghivece de mușcată în ferestre, cu blide înflorite pe pereți*. REBREANU, P. S. 141, cf. id. R.I, 93. *Tîrgul acela dunărean... cu mușcate și gutui în geamurile curate ca cleștarul, avea un farmec ciudat în pustiul și tăcerea nopților de toamnă*. I. BOTEZ, ȘC. 85. *Fina zîmbea nepăsătoare, potrivindu-și la ureche mușcata veștedă*. SADOVEANU, M. C. 153. *Se întoarse purtînd în brațe un ghiveci de pămînt ars în care crescuse și înflorise o mușcată roșie*. STANCU, R. A. II, 8. *Gîndurile-i fugiră iuși ca niște rachele subțiri spre casa cu mușcate în fereastră*. VORNIC, P. 77. *Alle ghivece cu mușcăți se aflau pe pervazul celor două ferestre*. V. ROM. ianuarie 1956, 69. *Mușcată cu trei crenguță Are badea o*

drăguță. JARNIK-BÎRSEANU, D. 230. Mușcatul e o floare de oală. ȘEZ. XV, 77. Pană lată de mușcată Să vii și la noi vreodată. ib. 89. Am pus în oală un mușcat să-l păstrez pe iarnă. Com. din PIATRA-NEAMȚ, cf. H II 99, V 35, XIV 436.

— Pl. : mușcate și (popular) mușcăți. — Și : (popular) mușcăt, mașcăt (H III 306, X 145, 445, 476, 534, 581, XI 427, XIV 374, XVI 320), (regional) muscăt (ib. III 139), maseat (ib. I 57, X 489), moseăt (ib. XIV 103) subst. ; (popular) muscătă (BARONZI, L. 138, H. I 119, V 49, XVIII 41), (regional) moseătă (ib. XIV 103), moșcătă (ib. II 87) s.f.

— Din bg. Мушкато

MUȘCĂTĂ² s. f. (Regional) Nucșoară. BARCIANU, V. cf. ALEXI, W., com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

— Pl. : mușcate

— Germ. muskat [nuss], cf. pol. muszkat.

MUTA vb. I. 1. (Predomină ideea deplasării) 1. Tranz. și refl. obiect. A (se) mișca, a (se) urni (din loc); a (se) clătina, (învechit și regional) a (se) clăti. Și-i va goni pe dinșii glas de frunză mutându-se (foșnetul unei frunze clătinate de vînt B. 1938) BIBLIA (1688), 91²/34. El mina pune, Șeaua că mișca, Șeaua că muta Dar n-o ridica, Că nu mi-și punea. TEODOR-RESCU, P. P. 495. ♦ (Popular; despre membrele corpului) A se scrînti. ALRM I/I h. 206 ♦ Refl. obiect. A porni la drum, a pleca; a merge, a umbla; a se apropia; a se îndepărta. Nu se va muta (a propie-se PSALT.) către tinre hicleanulu. PSALT. HUR. 3^v/4. Și de acolo mulămu-nă (vâns lămu N. TEST. 1648, mergînd BIBLIA 1688)... sosimu întru Anticrihei COD. VOR. 17. Pușinelu se mutară (mai mearseră N. TEST. 1648, depărtîndu-se BIBLIA 1688). ib. 90. Rădicîndu-se, se mute-se fiii lui să ceară. PSALT. 235, cf. 117. Dară că ce, Doamne, te mutași departe. DOSOFTEI, PS. 32.

Deci s-au mutat și vodă, despre toamnă, cu ordia lui la Tușora. NECULCE, LET. II², 403. Mă scol, mă mut de-aicea, duc pasurile mele... în fundul unui crîng. ALEXANDRESCU, O. 250.

2. Tranz. A mișca, a scoate din locul în care se găsește și a așeza în alt loc, a deplasa, a strămuta, a transfera. Muta—tea-va de satul tău. PSALT. HUR. 44^v/11. Viniile dintru Eghypet mutași (a dușeși H) PSALT. 166, cf. 105. Muta-vă-voi mai departe decît în Vavilon. CORESI, L. 30/10. Și s'așă avea toată credința ca munții a muta, dragoste nu voiu avea, întru nemică nu mi-iaste. id. EV. 338, cf. 277. Și sfătuia undi vor rădica Ioniia, să o mute, și în ce locu... să o pui HERODOT (1645), 506. Să nu mute vreun hotar den locul său. PRAV. 280, cf. 40, 199. Oamenii mutași pre aceste locuri. N. COSTIN, L. 142. Neamuri carile Ellinii cu nume de Varvari le poreclia... despre țări pre carile lăcuia și depe furtune, carea după vremi îi muta, a le număra...de cunoștința noastră... foarte departe să slea, cu bună voie mărturisim. CANTEMIR, HR. 75, cf. 297. Impărăția au mutat pe Mirza Pașa la Tighinea. AMIRAS, LET. III² 138. Ca nu cumva grîul să se aprindă, va fi nevoie de a-l muta din loc, amestecîndu-l cu lopeșile. IONESCU, C. 177/8. Vezi tu bușile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere. Să le mutăm una-n locul alteia. EMINESCU, N. 10. Băiatul își muta fălcile din loc, rîzînd. ZAMFIRESCU, R. 89. După războiul cu Radu-vodă Basarab, măria sa Ștefan mutase hotarul de la apa Troșului cu mult mai la vale, pînă la apa Milcovului. SADOVEANU, F. J. 692. Călcă alături de Pascu, mutînd rar și hotărîl bocancii lui frumoși. PREDA, D. 166. Perne albe i-a mutat cînd la cap, cînd la picioare. ALECSANDRI, P. P. 112, cf. DOINE 8, RETEGANUL, TR. 124. Dă-mi-l, Doamne, -n mina mea, Să-l lovesc o dată bine, Să-i mut punga-n sîn la mine. ȘEZ. I, 140, cf. 12, 247. ANT. LIT. POP. I, 114. Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc. SLAVICI, O. I., 54. (Fig.) Din multe featuri de erese minunatul acesta i-au mutat de i-au adus cătră adevărata credință. DOSOFTEI, V. S. noiembrie, 99^v/34,

cf. MINEIUL (1776), 118^v/26. ♦ Expr. (Familiar) **A-i muta** (cuiva) **făleile** (sau **căpriorii**) = a bate (pe cineva) zdravăn, a-l lovi puternic peste obraz. *Jandarmii vă suduie și vă mută căpriorii.* C. PETRESCU, I, II, 92. *Simți în inimă o pornire cumplită. Să se ducă la Bădăreț... și numaidecât să-i cîrpească o palmă grea, să-i mute fălcile.* PREDĂ, D. 77. ♦ Refl. pas. *Toate lucrurile pe cari le au prășitorii cu dinții... se numesc bulendre... Aceste bulendre se mută înaintea prășitorilor.* PĂMFILE, A. R. 81. *Piatra care se mută din loc în loc nu prinde rădăcină.* ZANNE, P. 1, 249. ♦ Refl. obiect. *Ce ieși iară, nu den locu și să se mute, nici împlă Dumnezeu den locu pre altu locu, ce pretulindenea iaste.* CORESI, EV. 354. *Voinici[i] — și vor părăsi pre înpăratul și se vor muta într-altu locu PARACLIS (1699), 255. Si au socotit cum, de nu vor da Perșii război într-aceea zi, să se mute lîngă un ostrov.* HERODOT (1645), 486. *Mutîndu-se și într-o aripă și într-alta, copiei lui... i-au zis.* M. COSTIN, ap. GCR I, 200/16. *De se vor muta [albinele] la fagurii, în cari se plămădesc și scot trîntorii... stupii vor roi.* ECONOMIA, 181/6. *Apele plîmbărețe de ici colea s-au mutat.* CONACHI, P. 212. *Așa numai să se mute de pe vatră pe cuptorii, știe și hleabul de baba mea de-acasă.* CREANGĂ, A. 130. *Ș-apoi m-au sărit caii, și s-a mutat bădălia mai departe.* DELAVRANCEA, O. II, 224, cf. 58. *Așa trăiau acești eroi parazitari ai vechilor noastre gospodării, mutîndu-se din loc în loc, unde îi ducea fantezia.* ANGHEL, PR. 110. *[Pasărea] slă și-așteaptă fără glas. Parcă să măsoare. Cum se mută ceas cu ceas, Umbra după soare* TOPIRCEANU, B. 10. *Coco s-a mutat pe vergele de cîteva ori, s-a suit pe trapez, a ieșit din colivie.* ARGHEZI, P. T. 110. *Se muta de pe mormînt pe mormînt, plîngînd și văietîndu-se.* RETEGANUL, P. IV, 65. ♦ Absol. (La imperativ, pers. 2 sg.) Termen folosit pentru a îndemna un animal (vacă sau cal) să schimbe piciorul (la muls, la potcovit etc.). Cf. MARIAN; A VI 26. ♦ A transfera într-un post, a numi (pe cineva) ca serviciul în altă parte. *Era mutat la Curtea de Apel din București.* C. PETRESCU, C. V. 10. ♦ (Învechit, rar) A

alunga, a izgoni. *Au mutat pre dumnezăii cei streini den mijlocul lor.* BIBLIA (1688), 182¹/2. ♦ Fig. A transmite (un bun). *Oboară domni și giudeațe și împărății mută de la o semenție la altă semenție.* VARLAAM, ap. GCR. I, 105/25. *Nu cu bună dreptate [lucrul] mutat din stăpînirea celui ce l-au avut în stăpînirea celui ce l-au luat.* PRAVILA (1814), 27/16. (Refl. pas.). *Nu se poate să se mute acesi drit... asupra unui al treilea ib.* ap. TDRG. ♦ Fig. (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „la”) A pune pe seama, pe socoteala cuiva; a sribui. *Cela ce pierde [războiul], fiecînd nu va să afle vina sa, ce o mută la altul.* URECHE, LET. ² I, 211 (Refl. pas.) *Piatra ce nu o socotiră ziditorii, acea fu în capul unghiului. Acesta cuvînt se mută la Domnul Hristos* DOSOFTEI, PS. 8 ♦ Spec. (Regional; complementul este vinul) A pritoci. ALR. SN h. 246. ♦ Refl. obiect., (Transilv., Ban.; despre boli) A trece de la unul la altul. V. molipsi ALRM II/I h. 163. *Am căpătat boala de la al [t] bitrag, s-o mutat boala.* ALR II 4182/2.

3. Tranz. și refl. obiect. Fig. (Învechit și popular, în expr.). **A (se) muta din viață** (sau **dintre cei vii, din această lume** etc.) = a omori sau a muri. *Ne-au dzisu marele giudețu... să te mutăm din aciastă lume.* (cca. 1550). CUV. D. BĂTR. II, 450/21. *O au mutat dintr-aciastă viață trecătoare.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 20/8—9, cf. id., PS. ap. GCR. I, 212/24. *Doamna Alexandra s-au mutat... cătră Christos.* MAG. IST. V, 28. *S-au părut domnului nostru să mute copilașii... spre lăcașurile ciale de acolo.* MINEIUL (1776), 180^v/17. *Generalul pensionat Ion de Seetal, care de la 1814 petrece aici, s-au mutat din această lume.* G. T. (1841), 1. *Și domniră în pace și în liniște, plînd ce, vrînd Dumnezeu, i-au mutat din lumea aceasta.* ISPIRESCU, L. 145. *Fiecare om, mutîndu-se din viața aceasta, trebuie să treacă peste o mulțime de rturi și piraie.* MARIAN, I. 300, cf. 128. *Îdată ce s-a mutat dintre cei vii, clopoțele vestesc întregului sal, moartea.* PRIBEAHUL, P. R. 138. *După tată, fii lofi Se mutară-nre cei morți.* RETEGANUL, P. IV, 63.

4. Refl. obiect. (De obicei cu determinări locale introduse prin prep. „în”, „la” și „pe”) A se așeza (cu locuința) în alt loc, a se stabili în altă parte, a-și schimba domiciliul sau sediul. *Muta-mea-voiu în satul tău în veaci.* PSALT. HUR. 50^v/8. *Se mută cu toată ruda lui, cu câți scăpase, în țara Veneției.* MOXA, ap. GCR. I, 58/15. *Si de acolo mutându-să la ostrov, ș-au cumpărat ocine.* SIMION DASC. ap. GCR. I, 143/33. (Crăiesei) *scaun crăiesc s-au așezat cu pruncul la Lipa... Și așa mutându-se crăiasa cu pruncul Stefan-eraiu... boierii și tot Ardealul au adus pruncului daruri la Lipa,* M. COSTIN, O. 301. *Intru acea sară s-au mutat în cetate.* NECULCE, LET. II, 278/20. *Domnul cu toată curtea se mută la Cotnaru.* NEGRUZZI, S. I, 106. *Era bine în casa în care sta pînă acuma, dar... în casa-n care se mută, o să fie mai bine.* CARAGIALE, O. IV, 12, cf. 10, 11. *Imbrăcîndu-se, începu să observe cu atenție odaia, în care numai de cîteva zile se mutase.* VLAHUTĂ, O. A. III, 18. *Dar tot, în acel an, revista se mută în București.* RALEA, S. L. F. 185. *Si astfel au tot vorbit, pînă cînd el s-a mutat la ea.* V. ROM. aprilie 1955, 256, cf. iulie 1958, 28. *A doua zi s-au mutat la curți care acuma erau ale lor.* RETEGANUL, P. V, 72. Fig. *Și cinre va iubi-vor numele tău, muta-se-vor întru el.* PSALT. HUR. 59^v/3. ◆ *Tranz. Și mută (să ă lă ș lui D.) în șsatele lor gerunchile lui Israelu.* PSALT. 161. *Acesta au mutat scaunul domniei în Roman.* N. COSTIN, L. 177. *Ochan... mută tahtul împărătesc la Bursa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251. *Face cunoscut cîstitului public că fabrica sa de ciorapi...acum a mutat-o la Podul Calicilor.* C. R. (1832), 350^a/7. *In veacul al XIII-lea familia Negru, suverană în Făgăraș, își mută capitala în Cîmpulung.* BĂLCESCU, O. I, 136. *Pe mine mă mută acum într-altă casă.* GHICA A. 560. *Măi badiță buze moi, Mută-ți casa lângă noi.* JARNÍK BIRSEANU, D. 48, cf. 74, 204. *Păsăruică, mută-ți cuibu, Unde-o fi badea cu plugu.* ANT. LIT. POP. I, 144, cf. SEZ. I, 12.

5. *Tranz. Fig. (Învechit)* A traduce, a transpune. (Refl. p. as.) *Nu lipsesc a zice că cu neputință iaste a să muta filosofia*

și în limba românească (a. 1826). GCR. II, 252/17.

6. *Tranz. (Astăzi rar)* A amina. *Au zis cum vor răspunde a dao zi... mutînd lucrul den zi în zi.* HERODOT (1645), 471. *Nu te zăbăvi a te întoarce cătră Dumnezeu și nu muta den zi în zi pocăința ta.* CHEIA IN. 57^v/18. *Mută mucenicia lor pînă la allă vreme.* MINEIUL (1776) 144^l/8. *Mutînd punerea în lucrare a acei hotărtri pînă a doua zi, au făcut bine.* DRĂGHICI, R. 163/7, cf. PANN, E. II, 75/21.

II. *Tranz. (Predomină ideea transformării, schimbării).* 1. A înlocui, a schimba (cu altceva sau cu altceva). *Dumnăzdu mută și iară întărește și întemeiază împărățiile.* N. COSTIN, L. 76, cf. 596. *Pustiindu-se toată Ilirie și Misia... au scos din cetățile și din locurile ei pe romîni și i-au așezat în mijlocul Misiei, și i-au mutat numele, zicîndu-i Dachia.* CANTEMIR, HR., 151, cf. 72. *Mutași pentru dragostea mea meșșugul cel pescăresc.* ANTIM, P. 3. *Să stea în vin 2 zile, mutînd vinul de doao ori zioa (a. 1749).* GCR. II, 44/35. *Să capete darurile ce se dau cînd să mută domniei.* ȘINCAI, HR. III, 7/30. *Supt pretext de a-și muta aerul, lăcuește preste an, în șese sau șapte luni, în Tîrgovești.* id. ib. 235/16. *Fire-ai de rts, mîndră lele, Că-mi mutași numele mele, Și-mi puseși allele rele De nu pot trăi cu ele.* DOINE, 264.

2. A da alt aspect sau alt caracter, a transforma, a preface (în altceva); a modifica; a schimba. *Supt vremea stăm, cu vremea ne mutăm viața.* M. COSTIN, ap. GCR. I, 203/17. *Simon... ș-au mutat chipul pre tată-mieu.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 154^v/13—14, cf. id. P.S. 32. *Le-au căutat dară acestor oameni a-ș muta și portul hainelor după vremea acestor locuri.* N. COSTIN, L. 142. *Nici Corbul negreața nici Pardosul pestriciu-nea a-și muta poate.* CANTEMIR, IST. 105, cf. id. ap. HEM. 1745. *Blestemul cel omenesc l-au mutat întru blagoslovenie.* MINEIUL (1776), 49^v/8, cf. 31^v/19. *Și fiecare pe unde trece Păraie de stînge turcesc varsă, Somnu dulce mutînd în moarte rece.* BUDAI-DELEANU, T. 256. *Pontiful... au mutat hotărtria morfei*

în pedeapsa închiderii pe viață. A. R. (1829), 188²/27. Lupul părul după vreme își schimbă, iară din firea lui nu iase, nici obiceiile învățate își mută. CANTEMIR, IST. 167, cf. ZANNE, P. I, 519, 520 ◊ Refl. pas. Mai pe urmă din Flahia să se fie mai primenit în Valahia, adecă mutindu-să slova F în V și K în H. CANTEMIR, HR. 113, cf. MAIOR, IST. 161/28. Numele de Antim i s-au mutat în nume de Andrei. SINCAI, HR. III, 252/14. De aci înainte dansurile-și s-or ciunta, porturile s-or muta. COM. SAT. V, 13 ◊ Refl. obiect. Si dzice Domnul lui Cainu, căce te-ai mâniau și fața ta s-au mutat. PALIA (1581), 24/8. Pielea lor se va muta în mai întunecat vîntă. ECONOMIA, 217/16. Dregătorii se mută în omide care rod cu multă lăcomie Frunza pomului cetățenesc. BUDAI-DELEANU, T. 418. Că m-o bătut bărbatul Și mi s-o mutat graiul. TIPIEA, P. P. 32. ◊ Refl. impers. Unde va Dumnezeu, cu anevole se poate muta cu sfatul. MUSTE, LET. III², 95, cf. ZANNE, P. VI, 645. ◊ Refl. obiect. A se reîncarna, a se întrupa. Cînd umbra ta, ca umbră încă, va începe a vorbi, ea va fi atotștiutoare, și-ți va spune ce trebuie să faci; cînd te vei muta tu în firea ei, atunci vei fi tu atotștiutor. EMINESCU, N. 55. (Tranz. fact.) Și țărna mea, Du Domane, în țărna-ai s-o arunci? Dar eu ce nu sînt țărna, unde-o să fiu atunci? Muta-mă-vei într-altul? VLAHUTĂ, P. 27.

3. A da altă direcție, alt curs, a abate; a schimba. Și eu încă mă întorc și sfatul îl mut. HERODOT (1645), 367. L-au mai mutat de la gîndul lui. M. COSTIN, LET. ² I, 332. Inima-i va zice să nu-și mute pașii. DOSOFTEI, PS. 32. După a sa păreare întorcîndu-se, iarăș mută socoteala. CANTEMIR, HR., 129. Tăind apei o gură, au mutat curgerea ei (a. 1773). GCR. II, 93/8. ◊ Expr. A (-și) muta gîndul = a se răzgîndi. N-au vrut Nicolai-Vodă să mute gîndul cel bun ce pusăse din început pentru dinșii. ACSINTE URICARIUL, LET. II, 151/18. Dacă văzu care încotro merge treaba, își cam mută gîndul și plecă în ale sale. ISPIRESCU, U. 69, cf. id. L. 207, 254. Totuși faptul că Tudorache, în timpul din

urmă, nu-i vorbise nimic de casă, dăduse moșului o nădejde, făcîndu-l să creadă că poate și-a mutat gîndul cel rău. DUNĂREANU, CH. 27, cf. PAS, Z. I. 278. (Cu parafrazarea expresiei) Astfel ai zis. Dar acum ai gînduri mutate, tu tată. COSBUC, AE. 16. (Învechit și regional) A muta vorba (sau cuvîntul) = a da o interpretare greșită celor spuse de cineva; a răstălmăci. L-au pusu-l mai mare toate să-l asculte Cîte sînt pre lume, cuvînt să nu-i mute. DOSOFTEI, PS. 28. Mă rog să mă ascultați, Vorba să nu mi-o mutați. SEVASTOS, N. 324.

— Prez. ind.: mut

— Lat. mutare.

O interj. (De obicei prelungit și precedînd uneori un vocativ) 1. Exclamație, astăzi adesea emfatică, folosită în invocații și apostrofări. O, iudei. COD. VOR. 2. O, doamne. PSALT. 245, cf. 246, 249. Adu-ți aminte, o, ome, de moarța ta. CORESI, ev. 48, cf. 61, 67, 76, 80, 277, 347, 400, DOSOFTEI, PS. 38, 39. O! muiere, mare-i credința ta. BIBLIA (1688), ap. TDRG. O = exclamatio. ANON. CAR., cf. MINEIUL (1776), 164 3/10, PRAVILA (1814), II. O, suflele al meu, părăsește grițile cele nefolositoare. MARCOVICI, D. 7/12, cf. 2/10. O, nenorocirii miei părinți! DRĂGHICI, R. 47/5. O, an prezis atita, marel reformator! ALEXANDRESCU, M. 5. O! blîndă, mult duitoasă și tainică lumină! În veci printre steluțe te cată al meu dor. ALECSANDRI, P. I, 119, cf. 120, 125, 194. Aștept din parte-ți, o, rege cavalier, Că-mi vei da prins pe acela ce umilit ți-l cer. EMINESCU, O. I, 91. O mamă, dulce mamă, din negura de vreme, Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi. id. ib. 129. N-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vîntătorule! ODOBESCU, S. III, 9. O, tu care vei rătăci ca mine BACOVIA, O. 104. Îmi amintesc, o, și de tine, Stela. JEBELIANT, C. 19.

2. Exclamație care exprimă diverse stări emotive:

a) mirare, uimire, surprindere, V. a, e i, i, h e i, p h i. O, cu cîtă slavă te-i spodobitu, suflele (cca 1550). GCR I, 3/12. Între mii de dobitoace, o, ce multă felurime! CONACHI, P. 269. O, cum fulgeră de strașnic! NEGRUZZI, S. I, 58, cf. ALR II 3256/36, 316, 334.

b) admirație, entuziasm. V. a, a h, h e i, v a i. *O, glasului cu dulce în auzire, o, cîtă cînsă nezisă și nespusă!* CORESI, EV. 39, cf. 346. *O, fericit părinte ce are feciori ca aceia* (a. 1619). GCR I, 55/9. *Are... casă mare, o, mult mai mare decît a noastră.* DRĂGHICI, R. 8/15. *O, ce frumos lucru este tunetul!* id. ib. 72. *Tu zeu cu ochii negri... o, ce frumoși ochi ai!* EMINESCU, O. I, 95, cf. 97, ALR II 3256/36, 316, 334.

e) mulțumire, plăcere, satisfacție. V. a, a h, v a i. *O, mîndrușo, buze moi, Dragi ne sîntem amîndoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60, cf. 74, ALR II 3257/316.

d) dorință, rugămintă, îndemn. V. h a i. *O rămti, rămti la mine, Te iubesc atît de mult!* EMINESCU, O. I, 110. *O vin! odorul meu nespus, Și lumea ta o lasă; Eu sînt luceafărul de sus, Iar tu să-mi fii mireasă.* id. ib. 170.

e) nemulțumire, neplăcere; dezgust. V. a, o f. *O, la dracul, pușin au lipsit să uit la ce-am venit.* KOTZEBUE, U. 4/13. *O! cît mi-a părut el de slut!* NEGRUZZI, S. I, 66. *O! cît e de aspru el, cît e de frumoasă fata lui.* EMINESCU, N. 13.

f) indignare, revoltă. V. a. *U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire!* NEGRUZZI, S. I, 228. *O, aduceți potopul, destul voi așteptări.* EMINESCU, O. I, 61.

g) mîhnire, durere, amărăciune; regret, compătimire. V. a, a h, h e i, o f, v a i. *O, de pripă întoarcerea iubitorului de argintu spre iușoru îndurătoriu și fu preanederptulu!* CORESI, EV. 453, cf. 29. *O, ticăloși de noi* (cca 1820). GCR II, 231/20. *O, ticăloasa-n de mine, la ce-am ajuns astă dată.* CONACHI, P. 86. *O, cum vremea cu moartea cosesc fără-ncetare!* ALEXANDRESCU, M. 87, cf. EMINESCU, O. I, 38. *O amar, mîndră, amar, Dragoste ruptă-n zadar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 156. *O, ce moarte cu bănat!* id. ib. 198, cf. 171.

h) îngrijorare, teamă; groază. V. a h. *O, ce vămă face atunce, fraților, cîndu nimea nu va fi să stea dereptu tine?* CORESI, EV. 37.

3. Exclamație care precedă și întărește o afirmație sau o constatare. V. h o. *O! fiarele ce alcătuiesc lăcașul păianjanului sînt mai tari de cît legăturile ce ne apropie de fericire și viață.* MARCOVICI, C. 37/12. *O, de la una la alta, cîtă mică depărtare!* CONACHI, P. 270.

O! noi ne cunoaștem, am răspuns... cu silă. NEGRUZZI, S. I, 39, cf. 41.

4. (Repetat) Exclamație care exprimă un avertisment dat cuiva pentru a-l face să nu se pripească. V. h o. *O! o! voinicule, mai încet, mai încet, le-ai prea grăbit.* ISPIRESCU, L. 25!. *O! o! cine se pripește, se pîrlește.* id. ib. 195.

OĂJDĂ¹ s.f. (Regional, învechit) 1. Fringhie, sfoară, legătură, curea. *Și deca lu strinseră elu cu oajde* (cu legăturile N. TEST. (1648) cu curelele BIBLIA (1688)) dzise... *Pavelu.* COD. VOR. 44, cf. GCR I, *3/31, IORGA, L. R. 30, DHLR II, 559, ROSETTI, L. VI, 256, TDRG. *Am legat sarcina c-o oajdă.* VICIU, GL., cf. DR. III, 833. ♦ (Transilv.) Fiecare dintre sforile care, împletite, compun funia sau ștreangul; viță, coardă. Cf. VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 212.

2. (Regional) «Pînză sau dimii urzite». H IX 87. *A pus multă oajde* (Rudina-Turnu-Severin). ib.

— Pl.: oajde. — Și: ioăjdă (VICIU, GL.), iójdă (PAMFILE, I. C. 212) s.f.

— Etimologia necunoscută. Cf. sl. oze (ROSETTI, L. R. VI, 256), rus. dial. vožža, vožka «funie cu care se duc cîinii» (DR. III, 833).

OBIJDUI vb. IV. T r a n z. 1. (Învechit, azi arhaizant) A ofensa, a jigni, a calomnia. *Milostivește-te... și nu mă obijdui cu prepusuri,* SADOVEANU, O. XIII. 757. *Am crescut... [pe Domnița Catrina] curată ca o floare... și nu s-a atins de sufletul ei nici umbra prefăcătoriei; așa încît obijduiești avntd îndoieli, măria-ta.* id. Z.C. 251.

2. A nedreptăți, a asupra, a împila. *Ai fost obijduit prin vreo samavolnicie din partea lor?* ALECSANDRI, T. 1357. *Nu-i place să obijduiască pe săraci.* id. ib. 1388. *Iată la ce-i menită fapta noastră cînd soarta haină ne obijduiește.* CONTEMPORANUL, VI/2, 219. [Arendașul] *era hain la suflet ca un hapsîn, bătea și obijduia țărani clăcași.* V. ROM. decembrie 1951, 209.

— Prez. ind. obijduiesc.

— Din v.sl. обиждати (cf. bg. обиждам).

OBRINTI vb. IV. 1. Refl. event. și intrans. (Popular; despre bube, râni;

p. ext. despre corp sau despre părți ale corpului) A se inflama înroșindu-se și agravându-se (la frig); (regional) a se boboti, a se cățăli. [Dacă] *va fi făcut altăceva împotriva ranei, au va fi mncat, sau băut și se va fi obrintit... atunce cela ce l-au rănit nu se va certa.* PRAV. 88²/23. *Obrintindu-i-se un picior, ce avea de săgeată rănit... au murit.* CANTEMIR, HR. 314. *Rana obrintindu-se și patima învechindu-se, a se vindeca cu nevoie va fi.* id. ap. ZANNE, P. II, 685, cf. CALENDARIU (1814), 167/1. *Din umezeala aceasta se obrintește ugerul.* ap. TRDG. *Babele zic că rana a obrintit.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 131. *Piciorul lui Ștefan obrintește. Incheieturile lui stnt prinse.* DELAVRANCEA, O. II, 33. *Genunchiul ăsta impușcat nu-mi place. A început să obrintescă.* STANCU, R. A. I, 121. *Nu tmba cu zgaiba prin frig, că și se obrintește.* Com. LIUBA. *Bubă albă... Nu obrinti, nu ttromi.* MAT. FOLK. 607. *Stăi, oaie, de zbierat... obrintitul de umflat Nu umfla, nu gtmfa, nu obrinti, nu orbâlfi.* ȘEZ. VI, 99, cf. IV, 158, FRÎNCU-CANDREA, M. 103, NOVACOVICIU, C. B. I, 16, GOROVEI, CR. 450, MARIAN, D. 154, GR. S. VI, 241, TODORAN, GL., ALR II/I MN, p. 62, 4208, AV, 27, A VI 26, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, ZAGRA-NĂSĂUD.

2. T r a n z. (Regional, neobișnuit) A tulbura, a nu lăsa în pace (pe cineva). *Mamă dragă, fii hodinită, Că de noi n-ei fi obrintită.* GR. S. VI, 52.

— Prez. ind. *obrintesc*. — Și: (regional) *obrinti, obrenti* (com. din BUCOV.), *oblinti* (ALR II/I MN, p. 62, 4208), *oprinti* (ib.) vb. IV.

— Din v. sl. *ob-ertriti*, SCRIBAN, ARHIVA XXX, 33.

OCTOIH s. n. 1. Carte bisericească în care se cuprind cîntările de la strană din fiecare zi a săptămîinii (aranjate pe opt glasuri). *Octoih ce să zice osmoglasnicul care acum întiu s-au tipărit* (a. 1700). B. V. I, 395, cf. 467. *Octoih acum întii tălmăcit pre limba rumtnească* (a. 1712). ib. 485. *Canonul din octoih.* MINEIUL (1776), 2²/21. *Dimineața buchile, ostoicu și psaltirea, după prtnz psaltichia.* GHICA, S. 51. *Cîntă din ohtoic, glasul al optulea.* ALECSANDRI, T. 10, cf. CONTEMPORANUL, V,

195. *Dă-i sfinția ta din octoih, că eu nu mai am glas nici cît un pui de curcă.* ZAMFIRESCU, V. T. 161.

2. P. ext. Fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte. *Așa-i că-i traserăm ohtoicuri și aghioase?* ALECSANDRI, T. 879, cf. 103. *Avea un glas de buhai, de răsuna bolla bisericii, cînd cînta octoihul.* CAMIL PRETRESCU, O. II, 680. ◆ (Ironic, prin lărgirea sensului) *L-a scos din minte gaița cea de cucoană Caliopi cu ohtoicurile sale de la jtiatru.* CONV. LIT. III, 246. ◆ Fig. *Vorbărie fără rost, lungă și plictisitoare; trîncăneală, litanie. Iar ai început octoihul ista! Dă-i tnainte, că nu-ți țin isonul.* ALECSANDRI, T. 1233, cf. SCRIBAN, D.

3. Scară muzicală; registru. *Psaltul Chiriatic mi-o spus că am un ohtoic de cele zdravene.* ALECSANDRI, T. 904.

Pl.: *octoihuri*. — Și: **ohtoie**, (popular) **ohtoie** s. n.

— Din slavonul **ОКТОИХЪ** cf. gr. **ὀκτώηχος**

OCTÓMBRIE subst. A zecea lună a anului, care urmează după septembrie; (popular) brumar, brumărel, V. r ă p c i u n e. *M[e]s[e]l[a octovrie.* PARACLIS (1639) 26^v/14. *Săm[n]l[a care să samănă de toamna, stîl aceste zile mai bune: la septembrie... și la octombrie 3, 4, 12, 22, 26, 27* (a. 1733). GCR II, 27/4, cf. 58/21. *Luna lui octovrie.* MINEIUL (1776), 1 pr. *Iată, pă la începutul lui octovrie, să ivi dăspre Focșani un Ilie Lepușneanul.* DUMITRACHE, ap. GCR II, 126. *În 24 cc'ombrie mai toată noaptea au fulgerat.* ȘINCAI, HR. II, 272, cf. I, 153, KOGĂLNICEANU, S. 199. *Intr-o dimineață din luna octombrie, anul 1814, un june... sta tn scara caselor marelui postelnic.* FILIMON, O. I, 99. *Era prin octombrie. La poartă, un plop bătrtn își chema, fără să vrei, ochii spre cer.* BASSARABESCU, V. 16. *Vinerea mare vine tn patrușprezece optobăr.* DENSUSIANU, T. H. 115. ◆ (În contexte figurate) *Octombre-curtizană pală, cu-obraji fardați Și buze supte... a poposit în parcul cu-alei cotite.* MINULESCU, V. 33. *Octovrie e necăjos și suflă rece. Pasul teneș nu se trece. El pe unde merge pîrtește Și copaci verzi nu iubeste.* MAT. FOLK. 1198.

— Și: **oetómvrie** (ALR I, 209/51, 54, 159, 166, 247, 315, 512, 792, 831, 846, ALR II, 2416/812); (învechit) **oetóvrie**; (popular) **oetómbre** (ALR I, 209, A. IX, 5), **oetómvre** (ALEXI, W., DENSUSIANU, T. H. 327, BULL. LINGU. VI, 201, ALR. I, 209, ALR II, 2416); (Ban., Transilv., Maram., nordul Mold.) **oetóber** (ALR I, 209; accentuat și: *óctober* ib. 209/59, 230, 324, ALR II, 2416/325, *octobér* ALR I, 209/243, 345), **oetóbâr** (BULL. LINGU. VI, 201, ALR I, 20; accentuat și *octobâr* ib. 209/289), **oetómbâr** (ib. 209/12, 129, 131, 164 375), **oetóbâr** (ib. 209/385); (nordul Transilv.) **optóber** (ALR I, 209/249, 320; accentuat și: *optobér* ib. 209/295), **optóbâr** (ib. 209/255, 269, 273, 283), **optóvár** (ib. 209/273), **otóber** (ib. 209/278, 341, 355), **otóbâr** (ib. 209/270); (Brașov) **otómver** (ib. 209/186); (vestul Olt.) **oetómber** (ib. 209/856), **oetóámbré** (ib. 209/842), **oetóámvre** (ib. 209/839), **oetóámvre** (ib. 209/850); (prin Olt. și sudul Mold.) **oetómbere** (ib. 209/596, 618), **oetómvre** (ib. 209/522, 592, 594, 837, 840, 850, 898), **optóvere** (VIRCOL, V.); (regional) **oetóbrie** (ALR I, 209/333), **oetóbre** (ib. 209/118, 231, 335, 357, 378), **oftómbrie** (ib. 209/878), **oftómbre** (ib. 209/266), **optómvre** (ALEXI, W., ALR II, 2416/886), **ontómvrie** (ALR I, 209/772) subst.

— Din slavonul **октоврий октомьврнн**. Sunetul *-b-* a apărut în unele forme sub influența limbilor romanice, iar *-m-* prin analogie cu *septembrie*, *noiembrie*, *decembrie*. — Variantele de tipul *october* provin din magh. *oktober*, germ. *Oktober*.

ÓFTICĂ s. f. 1. (Popular) Tuberculoză pulmonară, ftizie. *Măcar că să nevoaște un cap cu 3 coroane coronat a tămădui această oftică, dară doftoriile nu i să află.* F. N. 122, cf. I. PAȘCA, M. 81. *Bolnavă de oftigă.* CANTEMIR, S. M. 13. *Cel mijlociu...btnd odată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3/14. *Actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica.* NEGRUZZI, S. I, 345. *Singurul semn că dăuse era că paloarea sa obicinuită se colora cu-n gîngăș rosa — ca acel al ofticeii.* EMINESCU, G. P. 46. *Așa este, a murit... de oftică, din cauza ei.* GANE, N. III, 79. *Iar alții, în credința că ortu l-am dat*

popii. Din oftică sau tifos, batistele scoteau. MACEDONSKI, O. I, 45. *S-a oftilit astfel și s-a sfîns de oftigă.* SADOVEANU, O. XI, 455. *Era văduvă de trei ani, că-i mușie bărbatul de oftică.* CAMIL PETRESCU, O. I, 89. *Oftica îi mântnă pieptul pe dinăuntru.* STANCU, D. 281. *Căpățina de porumbel nu se mântnă, căci e rău de oftică.* ȘEZ. VI, 36, cf. H II 122, 155. ♦ Fig. *Desașii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga de care zăcuseră și-și recăpătaseră din nou vechea... rotunzime.* HOGAȘ M. N. 154 ♦ Fig. *Pacoste, nenorocire, necaz.* Cf. CIAUSANU, GL. ♦ Ex pr. (Familiar) **A avea oftică** (pe cineva) = a-i fi necaz (pe cineva), a nu-l putea suferi. **A-i fi oftică** (pe cineva sau de ceva) sau **a-i face** (cuiva) **oftică** = a-i fi sau a-i face (în) ciudă, a-i fi sau a face să-i fie necaz.

2. (Regional) Numele mai multor boli pulmonare la animale, mai ales la cai. Cf. *năduf, chehe, suspîn, foaie, tîgnafes,* ALR I 1657/315, 387, 518, 532, cf. HV 473.

— Accentuat și: *oftică* (KLEIN), D. 6, 7, 30, ALRM I/I, h. 168). — Și: (Mold., 1, 2) **óftigă** (PHILIPPIDE, P. 107, LEON, MED. 139, ȘEZ. XVIII, 47, ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *oftigă* ALRM I/I, h. 168); (învechit, 1) **óhtică** (DESCR. APE 158, CADE, TDRG); (regional, 1) **óptică** (A II 9); (Olt. 1, 2) **óslică** (CADE, SCRIBAN, D., CANDREA, F. 220, ȘEZ. IV, 29, H v 19, ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *oslică* ARH. OLT. XXI, 271, ALRM I/I, h. 168/810); (Transilv., 1) **hétlică** (ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *heftică* ib., h. 168), **hăftică** (ALR I/I, h. 122/116), **héptică** (ALRM I/I, h. 167; accentuat și *heptică* ib., h. 168), (1, 2) **hiptică** (ALR I/I, h. 122/315, 357; accentuat și: *hăptică* ib., h. 122/85), (1) **hăptică** (ALRM I/I, h. 167, cf. ib., h. 168), **hétlică** (KLEIN, D. 7, ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *heclică* ALRM I/I, h. 168), **hértică** (ALRM I/I, h. 167; accentuat și *herlică* ib., h. 168), **hétrică** (ib., h. 167), **hărtică** (ALR I/I, h. 122/93), **hártică** (ib., h. 122/251), **hîrtică** (ALRM I/I, h. 167, cf. ib., h. 168), **hétică** (ARH. FOLK. VI, 296, COMAN, GL., ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *hetică* ALRM I/I, h. 168), **hătică** (ALR I/I, h. 122/341), **hátică** (ib., h. 122/337; accentuat și: *hatică* ib., h. 122/339);

(În vestul Ban., I) **ieftică** (ALRM I/I, h. 167; accentuat și: *ieftică* ib., h. 168), **ieptică** (ib., h. 167/30; accentuat și: *ieptică* ib., h. 168/35, 45), **itfecă** (ALRM I/I, h. 167/5, cf. ib., h. 168/5); (I) **éctică** (BARCIANU, GHETIE, R. M. 132) s. f.
— Din ngr. *δχιταξας* «tuberculoză». — Pentru variantele din Transilvania, cf. magh. *hektika*, germ. *Hektik*. — Pentru variantele din vestul Ban., cf. srb. dial. *jectika*, *iehtika*.

OGĂR s. m. I. Cîine de vînătoare cu corpul zvelt, cu picioare lungi, foarte iute la fugă; are mirosul slab și urmărește vînatul din ochi. V. **c o p o i**, **p r e p e l i c a r**. *Ogar* = canis venaticus. ANON. CAR. *Un cine de ogar marsă alătura cu meherii*. N. COSTIN, LET. II, 61/24. *Mă fac: ogar, găină, muscă... și în toate chipurile* (a. 1799). GCR II, 172/2. *O să să auză acum glasurile vînătorilor și lătrările ogarilor*. KOTZEBUE, U. 12^v/15. *O mie de zăvzi și o mie de ogari*. ALEXANDRIA, 90/12. [Cerbul] *fuge cît poate, Dar nici un pas Ogarii harnici Nu-i dau răgaz*. NEGRUZZI, s. II, 98. *Șoimul prinde paserile din zbor, precum și ogarul prinde iepurii din fugă*. I. IONESCU, M. 97. *Incăleacă deci și el pe un cal, luă ogari și plecă după frate-său*. ISPIRESCU, L. 384, cf. 296. *Tumultuasa... haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari*. ODOBESCU, s. III, 54. *Un amiral... trecu între două femei... cu un ogar rusesec prins în lanț*. C. PETRESCU, I. I, 11. *Se mai practica în acel timp în Moldova, la cîmp, vînătorile cu ogari și șoimi*. SADOVEANU, O. X, 460. *Căpăii și ogarii dau năvală asupra cerbului*. RETEGANUL, P. I, 46. *Ivan încăleca, Ogari își strîngea, Vidra înaintea, De tua aminte*. PĂSCULESCU, L. P. 181, cf. 180. *Înainte-i mergeau trei sute de flăcăi, În urmă-i trei sute de ogari*. SEZ. IV, 14, cf. 15. *Cuvîntul e ca vîntul, nu se ajunge nici cu armăsarul, nici cu ogarul*. ZANNE, P. II, 530, cf. I, 320. *Departa-ți ogarul de iepure*. PAMFILE, J. II, 148. *Ogarul nu se poate încălzi de nas și boierul de cizme*. CLAUDIANU, GL. (Alegoric) *Orînduiala a doa la leu o ținea cîinii, ogarei, coteii, mîțele de casă*. CANTEMIR, IST. 26. *Iepurile odată Fu tras la judecată De un ogar*. ALEXANDRESCU, O. I, 312. *Odată, ogaru avea cîrciuma lui, și copoiu*

era cîrciumar cu zeciuală. SEZ. XIII, 169. \diamond (*De-a*) *ogarul și iepurele* = numele unui joc de copii în care unul dintre jucători, numit ogar, încearcă să-l prindă pe celălalt, numit iepure. Cf. SEZ. IX, 73, PAMFILE, J. I, 26 \diamond E x p r. **Nici efine** (sau rar, **copoi**), **nici ogar**, se zice despre cel care nu aparține în mod clar unei specii sau, f i g., unei grupări, unei tagme. *Coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ține mai presus de starea a doile și pe care aristocrația nu-l socoate, nici îl primește între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: nici cîine, nici ogar*. NEGRUZZI, s. I, 72. *Alții iar cu jădule, de neam mare vrînd să fie, Se lipesc tot de cei uari... Nu-s nici copoi, nici ogari*. ALECSANDRI, T. I, 96. *Nu-s nici cîine, nici ogar*, PAMFILE, J. II, 157. (**Slab**) **ca un ogar** = foarte slab și lipsit de vlagă. Cf. ZANNE, P. IX, 672, LEXIC. REG. 9.

II. P. a n a l. (Regional) **1**. (Depreciativ) Nume dat unui cal mare și slab. Cf. CHEST. I 54/19, 55/205, DR. V, 107. *Am auzit că lu frate-tu i-o mîncat lupii ieri noapte un cal. — Da, i-o mîncat ogaru cel breaz*. DR. v, 215.

2. Nume dat unui porc slab, cu urechi ascuțite și cu picioare lungi (Vermeș-Severin). H XVIII 295.

— Pl. : *ogari*.

— Din magh. **ogár**, cf. srb. *ogor*.

OGARĂTIC, -Ă adj. (Rare) Ca un ogar; slab, ogîrjit. *Vita de soi să se caute a fi... nu ogaratică, nici zugrumată*. DRĂGHICI, ap. TDRG, cf. IORDAN, L. R. A. 163, DM \diamond (În contexte figurate) *Fiecare om are un urs al său. Cel norocos are un urs slab și ogaratic, căci acel urs umblă, caută, se străduiește și se sfarmă pentru domnul său*. SADOVEANU, O. XIII, 101.

— Pl. : *ogaratici*, -e. — Și: (prin asimilare) **ogorătice**, -ă adj. CADE.

— **Ogar** + suf. -atic.

OGĂRĂ s. f. (Rare) Ogarcă. *Cheamă șoimi, cheamă ogare și pleacă la vînătoare*. TEODORESCU, P. P, 142.

— Pl. : *ogare*.

— **Ogar** + suf. -ă.

OGĂRCĂ s. f. 1. (Rar) Femela ogarului. *Iapă scurtă și vînoasă... Ea-i ogarcă pe sub foale, Cît aleargă nu dămoale, Și-i locustă săritoare.* ALECSANDRI, P. P. 129, Cf. H. II 79, III 243, v 257, XI 5, XVI 405.

2. (Regional) Cuvînt «de ocară pentru cîine» (Negrești-Tîrgu-Neamț). H X 355. V. c o t a r l ă, j a v r ă, p o t a i e.

— Pl. : *ogaree*.

— **Ogar** + suf. *-că*.

OGĂRNIC, -Ă adj., s. m. (Rar) 1. Adj. (Despre cai) Ca ogarul, cu însușiri de ogar; sprinten (BARCIANU, ALEXI, W.), vînjos (BARCIANU). Cf. o g ă r a t i c. *Un cal de soi ogarnic deprins a vina ciute.* Alecsandri, P. III, 228. *Cal ogarnic.* DAMĂ, T.

2. S. m. «Cîine cu talia zveltă, fugaci, înalt și subțire». STOICA, VIN. 18.

— Pl. : *ogarnici, -e*.

— **Ogar** + suf. *-nic*.

OGĂRCÓS, -OĂSĂ adj. (Regional) Care nu rabdă frigul, care nu rezistă la ger; copios. Cf. CIAȘANU, GL., id. v.

— Pl. : ? — Și : *ogîreós, -oăsă* adj. MAT. DIALECT. I, 83.

— **Ogareă** + suf. *-os*.

OGĂRCUȚĂ s. f. (Rar) Diminutiv (ipocoristic) al lui o g a r c ă (1). LM.

— Pl. : *ogărcuțe*.

— **Ogareă** + suf. *-uță*.

OGĂRÉL s. m. Diminutiv (ipocoristic) al lui o g a r (1). *Ogerel* = *catellus*. ANON. CAR. *Și ne-o tot gonî Cu cai, cu șomei Și cu ogărei.* TEODORESCU, P. P. 60, cf. 69, 70, 417, 445. *Pătru cu ogărâii lui.* ARH. FOLK. III, 84, cf. 85.

— Pl. : *ogărei*.

— **Ogar** + suf. *-el*.

OGĂRÉSC, -EĂSCĂ adj. (Rar) 1. De ogar. *Rasă ogărească.* SCRIBAN, D. *Rlie ogărească.* GR. S. VI, 125

2. Iute. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl. : *ogărești*.

— **Ogar** + suf. *-esc*.

OGĂRÉȘTE adv. Ca un ogar, foarte iute. *Caii lor săriră ogărește peste șanțurile inecate.* GALACTION, O. I, 53. *Șoimul vesel nechezea, Zborul iute-și răpezea, Iepurește, ogărește,* ALECSANDRI, P. P. 113, cf. 81. *Ș-alerga tot ogărește, Nechezînd tot voinicește.* POP., ap. HEM 328, cf. 1768. *Și-mi fugea iepurește Și-mi sărea ogărește.* MAT. FOLK 81. *Dar nu fuge, cum să fuge, Ci mi-și fuge ogărește.* PĂSCULESCU, L. P. 172.

— **Ogar** + suf. *-ește*.

OGĂRÍME s. f. (Rar) Mulțime de ogari. *Ieșiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime.* ZAMFIRESCU, I. 35.

— **Ogar** + suf. *-ime*.

OGĂRÍȚ, -Ă adj. (Neobișnuit) Slab, sfrijit, ogrjit. *Un pîlc de mutre ogăríte... peste care faptul examenului nu cobora nici un fel de îngrijorare.* P. CONSTANT, O. 35.

— Pl. : *ogăríte, -te*.

— **Ogar** + suf. *-it*.

OGĂROAICĂ s. f. (Neobișnuit) Ogarcă (1). DDRF.

— Pl. : *ogăroaice*.

— **Ogar** + suf. *-oaică*.

OGĂRŪȘ s. m. (Rar) Ogărel. LM, DDRF TDRG.

— Pl. : *ogăruși*.

— **Ogar** + suf. *-uș*.

OGĂRŪȚ s. m. (Rar) Ogărel. EM.

— Pl. : *ogăruți*.

— **Ogar** + suf. *-uț*.

OGORÁTIC, -Ă adj. v. *ogaratie*.

CUVÎNTUL SCRISOARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

I. ȘTEFAN

Noțiunea de „scrisoare” s-a bucurat în limba română de o terminologie bogată. *Carte* — de sigur cel mai vechi dintre acești termeni, — *trimitere*, care a avut o existență foarte scurtă cu acest sens, *poslanie*, *scriptură*, *răvaș*, *epistolă*, *scrisoare*, *bilet* constituie o serie de cuvinte, în care se reflectă în bună parte raporturile noastre culturale și — la scară redusă — însuși procesul de dezvoltare a limbii române. Într-adevăr, accepția de „scrisoare” a lui *carte* (< lat. *charta*) a fost explicată ca fiind un calc lingvistic după sl. *kniga*, favorizat de bilingvismul slavo-român; *poslanie* se înscrie între numeroasele cuvinte introduse în limbă din originalul slavon de traducătorii textelor religioase; etimologia lui *răvaș* este maghiarul *rovás*; *epistolă* a fost adus în limba literară — după ce, sub forma *epistolie*, fusese adoptat un timp din neogreacă — de curentul latinist, iar *bilet* a venit împreună cu numeroasele neologisme de origine franceză, în veacul trecut. Terminologia unei singure noțiuni provine deci din diferite straturi lexicale, care s-au suprapus în decursul istoriei limbii noastre.

În articolul de față ne-am propus să desprindem din serie cuvântul care s-a fixat cu sensul de „scrisoare” și să-i urmărim, istoric și geografic, evoluția semantică.

În trecut, aproape fiecare din termenii citați s-a încărcat — din cauza insuficienței lexicale — cu mai multe semnificații, referitoare la diversele forme ale hîrtiei scrise. Cea mai largă sferă de sensuri au avut-o *carte*, *scriptură* și *scrisoare*. Fiind consacrat ca denumire a cărților bisericesti, cuvântul *scriptură* și-a pierdut relativ repede înțelesurile secundare, iar *carte* și *scrisoare* au continuat să acopere o sferă relativ comună de noțiuni înrudite. În configurația lor semantică stăruie ca imagini centrale sensurile de „lucrare scrisă sau tipărită”, „document” și „veste trimisă cuiva în scris”.

În română, accepția lat. *epistola* a fost transferată asupra lui *carte*, cunoscut cu acest sens și în dialectele sud-dunărene, ceea ce înseamnă că

poate fi vorba de un semantism anterior despărțirii dialectelor românești. *Carte* cu înțelesul de „epistolă” a coexistat un timp cu *scrisoare*, uzual în limba actuală.

Scrisoare este o apariție târzie în limbă. În orice caz cuvântul nu este atestat în primele texte traduse.

Multă vreme, cuvântul *scrisoare* are înțelesul de „scris, grafie”, explicabil prin semnificația verbului din care provine.

Cu sensul de „scris, fel de a scrie”, *scrisoare* apare în texte începând din secolul al XVII-lea. În pravila lui Vasile Lupu citim: „sudalma să face și cu *scrisoare*, care sudalmă cu *scrisoare* se face așa”¹. Cuvântul este frecvent cu această accepțiune la Miron Costin: „nu iaste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că *scrisoarea* este un lucru vecinic”²; „ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vremi de acmu, de nu stăm de *scrisori*, ce de griji și suspinuri”³. Cuvântul este destul de des folosit și în veacul trecut: „întrebuințează în *scrisoarea* lor literele romanilor, adecă cele latinesci”⁴; „după aceasta au început să întrebe de ce nu are acest națion limbă și *scrisoare* naționalicească”⁵; „se puse a scrie acea *scrisoare* complicată caie, prin trăsături fine și rotunjite, superpunea în două și trei caturi diferite litere ale unui cuvânt”⁶; „*scrisoarea* din *Codicele Voronețean* este cea numită continuă, *scriptio continua*”. (*Cod. Vor.* p. 274; în studiul lui I. G. Sbiera). Cu accepția de „scris” îl folosește și Sadoveanu: „A scris el și a scris vreme de patruzeci de zile... A umplut cu *scrisoarea* lui multe suluri de hîrtie”⁷.

O formă adjectivală — izolată — întrebuințează I. G. Sbiera: „semne *scrisoriale* sau grafice” (*Cod. Vor.* p. 275).

Cu sensul de „scris”, cuvântul este cunoscut — regional — și în popor. Se spune, de pildă, în mediul rural din regiunea Brașov: „are *scrisoare* frumoasă”.

Este probabil că de la acest înțeles s-a putut dezvolta semnificația de „învățătură, instruire, pregătire școlară”, în ținutul Crișurilor, unde expresia „n-am *scrisoare*” înseamnă „n-am școală, sint neștiutor de carte”⁸.

Multă vreme *scrisoare* are și înțelesul de „carte, scriere”. Cronologic, cuvântul nu apare cu acest sens înainte de cărturarii moldoveni din secolul al XVII-lea, care îl preferă lui *carte*, folosindu-l totuși și pe acesta din urmă, atît pentru „scriere”, cît și pentru „epistolă”. Sint numeroase exemple ce

¹ *Carte românească de învățătură*, 1646, Ed. Acad. R.P.R., p. 158. În continuare vom folosi inițialele CRI.

² Miron Costin, *Opere*, E.S.P.L.A., 1958, p. 243.

³ *Ibid.*, p. 42 (cf. și „acest feliu de *scrisoare* ce să chiamă stihuri”, p. 318).

⁴ Petru Maior, *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*, ediția 1883, p. 322.

⁵ Dinicu Golescu, *Insemnare a cătătoriei mele*, E.S.P.L.A., p. 120.

⁶ N. Filimon, *Opere*, E.S.P.L.A., vol. I, p. 200. Cf. și la C. Negruzzi, în schița *Cum am învățat romînește*: „m-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar *scrisoarea* era atît de încilcîtă încît le-am lăsat”.

⁷ M. Sadoveanu, *Divanul persian*, Editura Cartea rom., p. 191.

⁸ Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, p. 121.

atestă că termenul a fost consacrat cu acest sens în special în operele cronicarilor : „*scrisorile* striinilor mai pe larg și de agiuns scriu”¹; vestiți istorici „a cărora trăiește și acum *scrisorile* în lume” (M. Costin, *op. cit.*, p. 243); „fără *scrisoarea* mea credz că va trăi numele lor în veci” (*ibidem*, p. 169); „nimene din *scrisorile* lor (este vorba de interpolările lui Simion Dascălul și Misail Călugărul în cronica lui Ureche), nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede”²; „nici să socotească cineva că iaste puțin lucru a scrie și a lăsa veacurilor *scrisoare* cu faptele a stăpîniei lor”³.

În Muntenia, cuvîntul apare mai rar cu acest sens.

Cu această semnificație, este întrebuințat, mai tîrziu, în Ardeal, de Budai-Deleanu : „Iată că spune poeticul că toate ce-au cîntat el pînă acum, așa le-au aflat în *scrisori* vechi”⁴, precum și de Petru Maior : „din veacurile cele de demult nici o *scrisoare* nu se află în limba nemțească, în limba frîncească . . .” (*op. cit.*, p. 323).

Ulterior, este folosit de Kogălniceanu : „am mare dorință ca să cetesc vreo *scrisoare* moldovenească, căci nu am nici o *carte* în această limbă aice”⁵.

Este interesant că în secolul al XVII-lea mai ales, sînt cazuri în care, în același text, *carte* este folosit în special cu sensul de „scrisoare”, iar *scrisoare* cu înțelesul de „carte”. Această situație se găsește mai cu seamă în opera lui Miron Costin.

Este necesară o remarcă : *scrisoare* cu sensul de „scriere” se întrebuințează mai ales pentru a indica una sau mai multe lucrări nedeterminate ; cînd este vorba de o anumită lucrare scrisă, se folosește de obicei cuvîntul *carte*. Se zicea deci : „scriitorii dentii n-au aflat *scrisori*” (Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 64), însă : „de-ar cădea această *carte* ori pre a cui mină” (M. Costin, *op. cit.*, p. 243).

Cuvîntul *scrisoare* cu sensul de „carte” nu a dat derivate, — diminutive, de pildă — ceea ce înseamnă că nu el era termenul primordial pentru această noțiune, cu toată răspîndirea lui, mai ales în literatura Moldovei.

Notăm faptul că — foarte rar — împreună cu adjectivul *vechi*, *scrisoare* înseamnă și „scriptură, carte sfîntă”. Într-o traducere de pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea se spune : „adevărat zicea și marele Moisi prooroc la începătură *scrisorei* vechi” (Gaster, *op. cit.*, I, p. 311).

Pentru a se face o diferențiere între noțiunile de „scrisoare” și „scriere”, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea s-a adoptat un alt derivat verbal de la *a scrie* și anume infinitivul lung *scriere*. Anterior au circulat însă și formele *scrisa* — *scrisele*, care apar în diferite expresii, mai ales în folclor. Într-un proverb, cules din Banat, pentru a se arăta

¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, E.S.P.L.A., ed. 2, p. 64.

² Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, E.S.P.L.A., 1959, p. 3.

³ Nic. Costin, apud. M. Gaster, *Chrestomație*, II, p. 2.

⁴ I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, E.S.P.L.A., p. 67.

⁵ M. Kogălniceanu, *Scrisori*, 1834-1849, Minerva, Buc., 1913, p. 74.

puterea unui act, se spune : „Nu-i cum îi zisa, ci cum îi *scrisa*”¹ (sens : „document, act”).

În vechea mentalitate a poporului a stăruit ideea că divinitatea deține un registru, în care este notat tot ce are să pățească fiecare om. Această concepție fatalistă a dus la expresii ca : „așa i-a fost *scris*”, în care este formulată ideea de destin. Folclorul, cu reminiscențele sale străvechi, a lăsat urme în semantismul nostru, pentru că dintr-o expresie ca aceea citată mai sus, a rezultat accepția de „soartă” a cuvîntului *scrisa* : „Ce e *scrisa* omului trebuie să pătimească”².

Mai des folosită este forma de plural *scrisele*, care are sensul de „texte, scrieri”, ca în exemplul : „carile din *scrisele* așa din zisele bătrînilor săi înțelegînd”³, sau : „*scrisele* unui vînător”⁴, dar și de „acte oficiale” : „să nu cuteze cinevași din judecătorii aceștia, ori a sparge sau să ție *scrisele* a celuiialalt departament”⁵.

Forma care s-a fixat însă cu accepția de „volum, operă”, este *scriere*. Apariția lui *scriere* ca dublet al lui *carte* dă posibilitatea varierii cuvintelor în frază, prin sinonime : „ce plăcere mai poate gusta atunci un român care și-a fi pus bineșor numele pe o *carte* sau pe o cuvîntare, rumegate de altul și scrise în vreo limbă străină, *scrieri* pe care el, mîntosul le-ar fi scos frumușel pe romînește” (Odobescu, *op. cit.*, II, p. 205).

Scriere nu înseamnă însă numai „carte, operă”, ci și „scris”. În 1792 apare la Viena o *Ducere de mîină către frumoasă scriere rumînească*. Odobescu zice undeva : „mînjaște păreții bisericii cu o *scriere* nensemnată” (*op. cit.*, II, p. 74). Într-un manual de franceză din 1832 apar ambele forme : „*scri-sul, scrierea* pă un ce : *l'écriture*”⁶. De asemenea, are și sensul de „fel de a scrie” : „*scrierea* alfabetică (altfel spus, fonetică)”⁷.

M. Gaster atribuie cuvîntului *scrisoare*, în următorul citat din Nicolae Costin, sensul de „descriere” : „Și vom spune și ce stemă au avut mai înainte de descălecarea ei de Traian, cu multă osteneală aflată. Că nu puțin lucru iaste a lua osteneală de cîteva sute de ani trecuți peste mie, în carii pîmini n-au amelîntat cu *scrisoarea*”. (*Chrestomație*, II, p. 1). Cu acest sens, de altfel rar întîlnit, cuvîntul ajunge pînă în secolul al XIX-lea. O traducere a lucrării lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, apărută în 1825, la Piatra Neamț, are titlul *Scrisoarea Moldovei*, care este menținut și în ediția tipărită în 1868, la Iași. În cuprinsul acestei din urmă ediții, citim : „*Scrisorile* muntelui Caucazus” (p. 39), ceea ce înseamnă „descrierea” lor. Tot acolo, în combinație cu *viață*, are și accepția de „biografie” : „*Scrisoarea* vieții lui pomenește” (p. 39), adică „descrierea” vieții lui.

¹ N. Zanne, *Proverbele romînilor*, X, p. 324.

² La Anton Pann ; apud N. Zanne, *Proverbele romînilor*, VII, p. 152. Cf. și *Grai și suflet*, II, p. 311. În dicționarul lui Damé *scrisa* are accepția de „soartă”.

³ D. Cantemir, *Hronicul, Opere*, III, p. 22.

⁴ Al. Odobescu, *Opere*, E.S.P.L.A., II, p. 212 ; în originalul rusesc la care se referă : записки.

⁵ *Pravilniceasca condică*, 1780, p. 162.

⁶ *Dascăl pentru limba franțuzească* de I. Gherasim Gorjan, Buc., 1832, p. 81.

⁷ R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, p. 223.

Înțelesul de „descriere” al lui *scrisoare* este explicabil prin faptul că însuși verbul din care provine are în secolele trecute și sensul de „a descrie”: „iar cel ce va pune... vreun lucru supt păstrarea cuivaș... trebuie sau să-l prețuiască sau să-l scrie în adevărta ce va lua de la acela” (*Prav. cond.* 1780, p. 126).

De altfel, cu toate că scrierile vechi se ocupă puțin de pictură, trebuie să presupunem că a *scrie* a însemnat și „a picta, a desena”. Numai astfel ne putem explica geneza proverbului „frumoasă de parcă-i scrisă”, unde *scrisă* înseamnă „pictată”. Ca exemple în acest sens pot fi date următoarele citate: „mai rău era că se închina bozilor : de vrėjderi cineva ceva pe lume, ei-l făcيا că e Dumnezeu și-l scriia icoană de i se închina”, spune Mihail Moxa¹ în cronica sa, scrisă pe la 1620 ; „besearica acea mare, unde este și chipul lui scris” (M. Costin, *op. cit.*, p. 103) sau : „alții cu meșterșug nu scriu numele omului, ce scriu niscare seamne ca acealea ce nu le au, de toți înțeleg și cunosc pentru cine grăiaște și pre cine ocăreaște” (CRI, p. 158), unde a *scrie* are înțelesul de „a desena”. Tot acolo însă : „cela ce va zugrăvi chipuri de oameni cu rușine și cu ocară” (p. 159).

Care poate fi izvorul acestui semantism ? O explicație a încercat să dea Ovid Densusianu. Plecând de la considerentul că, pe lângă *delineare* și *designare*, latinii întrebunțau și pe *scribere* cu semnificația acestora (cf. Catul : „Frontem tabernae scorpionibua scribam”), el presupune că, înainte de a se introduce grecismul *a zugrăvi*, românii s-au servit, pentru aceeași noțiune — continuând astfel tradiția latină — de verbul *a scrie*. Acest semantism fiind cunoscut și aromînei (de unde expresiile : *feată scriată* = „fată frumoasă” și „gone scriat” = „tinăr frumos”), înseamnă că el este anterior despărțirii romînei în dialecte. Analogia se extinde și în albaneză, unde *škrone* înseamnă „scriere” și „desen”².

Deși Densusianu nu a ignorat faptul că și în limbile slave *nucamъ* înseamnă — pe lângă „a scrie” — și „a zugrăvi, a picta”, el crede că nu este nevoie să ne referim la acestea pentru a explica semantismul pe care-l discutăm. Considerăm totuși că înțelesul de „a picta” al verbului *a scrie* trebuie explicat nu numai prin tradiția latină, ci și prin influența limbilor slave.

Această înrîurire este indiscutabilă, de vreme ce în limbile slave, ca rusa, de pildă, circulă unele expresii idiomatice asemănătoare cu cele din romînă, referitoare la noțiunea de „frumos, frumos pictat”. În rusă *нucаная красавица* înseamnă „frumoasă scrisă (pictată)”. De altfel, în limba rusă, sensul de a „picta” al lui *nucamъ* s-a păstrat pînă azi.

Este probabil că semantismul *a scrie* = „a picta” a fost întărit în epoca accentuării influenței grecești. Într-un text tradus din limba greacă, în Muntenia, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, citim : „Și avînd cu noi meșter zugrav, amînduror *am scris* chipul și la țara noastră am adus”³, unde *a scrie* corespunde gr. γράειν⁴. Precizăm că sensul de „a

¹ B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, texte alese de J. Byck, p. 36.

² Vezi Grai și suflet, II, p. 12—13.

³ Dan Simonescu, *Legenda lui Afrodițian*, p. 22.

⁴ Vezi DR, XI, p. 246.

picta” al verbului *a scrie* l-am întâlnit numai în texte din Muntenia și Moldova, ceea ce înseamnă că, după ce în popor o expresie ca „fată *scrisă* de frumoasă” și-a pierdut de fapt înțelesul original, semantismul s-a menținut pe cale cărțurărească, sub o dublă influență, slavă și greacă.

Circulă în Hațeg o poezie populară, care începe astfel :

Colea sus, mai din sus,
Scrisă-i mare mănăstire,
Scrisă-i cu noo d'altare...¹

În aceste versuri, *scrisă* are accepția de „zidit, construit”. Asocierea ce a putut da naștere acestui înțeles al lui *a scrie* nu este clară. Presupunem că s-a plecat de la ideea că *a scrie* înseamnă în fond „a construi”, a da formă unei concepții, lucru pe care îl face de fapt și arhitectura.

Multă vreme, *scrisoarea* a avut, prin analogie cu *carte*, sensul de „act, document”. Cu acest înțeles, cuvântul este uzual în Moldova. Într-un document din 1622, se spune : „eu Cazacul, feciorulu Anghelinei, nepotul Anușcăi, mărturisesc cu ceastă *scrisoare* a mea, cum am vîndut eu... direaptă ocină a mea”² (în încheiere însă : „am scris acest *zapis*”). Într-un alt act, din același an : „eu, cneaghina Nastasia Dămieniasă și visterniceasa scriu și mărturisesc cu ciastă *scrisoare* a mea” (*ibidem*, p. 161). Pe copia unui act încheiat pe la 1622, în Moldova, se menționează, în 1809 : „Copii diپی celi adivărati *scrisori*, iar celi adivărati *scrisori* sînt la neamul meu” (*ibidem*, p. 175). Într-o anafora dată în Moldova la 1824, citim : „au scos de au arătat aceste *scrisori*, adecă : *cartea* iscălită de răposatul Ioan Bogdan vel logofăt... de judecata ce au urmat”³.

În citatul următor, extras din scrisorile din arhivele Bistriței, cuvîntul capătă înțelesul de „dovadă, adevărită” : „Eu Coste de Lucaveț și Gligorie Cazacul, boiarii Lucavețului, scriem și mărturisim cu ceastă *scrisoare* a nostre cum au vinit popa Ionașco din Budinți înaintea nostre și au dat samă de cel cal”⁴. Același sens se desprinde dintr-un *zapis* de vînzare din 1787 : „adiveresc pentr-aciasta *scrisoare* a noastră”⁵; de asemenea, din următorul citat : „nici unul din protopopi sau preoți să nu fie volnic a cununa țigani cu țigance fără știrea stăpînilor lor și pînă nu vor lua *scrisoare* de la acei stăpîni sau de la vechilii lor, că adecă... cu învoirea și primirea lor să volnicesc acei țigani a să cununa”⁶.

Într-un act din 1621, *scrisoare* are sensul de „chitanță”. O anume Olena, femeia lui Drăgan Mălai, din Blicicenăuți, și feciorii ei, spun : „Înșine pre noi mărturisim cu ceastă *scrisoare* a noastră cum am luat șeptedzeci de galbini bani de la egumănul de la mănăstire și cu aceia bani noi am plătit o morte de om” (*Doc. Ist. Rom. XVII, Mold., vol. V, p. 54*).

¹ Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 105.

² *Documente privind istoria României*, veacul al XVII-lea, Moldova, vol. V, p. 239.

³ T. Codrescu, *Uricariul*, XVII, p. 312. Cf. și : „cînd altele scriu *scrisorile* și altele zic marturii”, în *Manualul juridic al lui Andronache Donici* (redactat la Iași, în 1813), p. 77.

⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, I, p. 19.

⁵ Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. V, p. 150.

⁶ *Sobornicescul hrîsov*, p. 26 (elaborat la Iași, în 1785; cuvîntul este păstrat și în ediția din 1839 a hrîsovului, vezi p. 26).

Sensul de „document” al lui *scrisoare* persistă în Moldova timp îndelungat, pînă în primele decenii ale veacului trecut, cînd este înlocuit cu *act*. În redacția din 1839 a *Sobornicescului hrisov*, citim: „în toate celelante *acturi*, precum testamenturi, legaturi, fideicomis, alcătuirii *mortis causa*, la prilej de moarte” (p. 31).

Cuvîntul înseamnă însă în primul rînd „epistolă”, care este constanta semantică. Se întîlnește frecvent cu această semnificație în documentele din arhivele Bistriței: „să te avle [afle] aiasta puțină *scrisore* a noastră sănătos și veasel”¹. Cronicarii îl folosesc ceva mai rar cu acest sens, totuși se întîlnește și în opera lor, alternat uneori cu *carte*: „scriind Gheorghî Ștefan Vodă la armașul Hăbășescul numai să-i omoară, și stînd *cărțile* gata pe masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Țara Muntenescă, cu *cărți* de la Constantin Vodă Basarabă, domnul nou, pohtînd cu *scrisoare* pe Gheorghî Ștefan Vodă să-i sloboadă pe acei doi boieri”. (Neculce, *op. cit.*, p. 117); „ce acmu nu i să trecu *scrisoarea* ca’ntîiu, că... au și treimiș un capegiu de l-au mazilit” (*ibidem*, p. 199); „ziceau să-i fi venit *scrisori* de la soacră-sa... întru care scria să nu vie”², „prin *scrisori* pre corb au înștiințat” (Cant., *Ist. ieroglif., Opere* VI, p. 344; dar și „îndată la mai marele Ogarilor *carte* scriind, p. 347); la istoricii ardeleni: „pre aceștia ori cîți erau teneri și harnici de oaste demanda împăratul cesarelui Nicefor Melisin prin *scrisoare* ca să-i facă armași” (Maior, *Istoria*, p. 178).

Devine frecvent în secolul al XIX-lea: „socotesc că vei fi primit *scrisoarea* ce cu Gheorghe ți-am trimis ieri”³; „aducătorul aceștii *scrisori*” (*ibidem*, p. 29); „două prețioase *scrisori* am primit” (Heliade către Bariț, în 1832)⁴; „am scris lui Costică o *scrisoare* lungă”⁵, „dau *scrisoarea* aceasta recomandată” (*ibidem*, p. 12); „am scris în două zile zece *scrisori* de *afaceri* și mi-e capul incapabil, ca să mă exprim astfel, pentru ca să mai poată turna o *scrisoare* de un gen susținut” (*ibidem*, p. 8); „banul deschise plicul și găsi într-însul *scrisoarea* aceasta”⁶.

În secolul al XIX-lea, de altfel, *scrisoarea* preia funcția lui *carte* de a servi, în limba literară, ca mijloc de denumire a „epistolei” pe întreg teritoriul dacoromîn. Este semnificativ că în dicționarele apărute în Muntenia la mijlocul veacului, *carte* nu mai este înregistrat cu accepția de „scrisoare”⁷.

Cu acest sens, cuvîntul are diminutivul *scrisorică*. Se pare că înainte de veacul trecut, diminutivul nu este folosit. De pildă, Ivireanu scria: „Iarăși și a doua oară fac supărare Măriei tale cu această *puținică* a mea *scrisoare*”⁸; se diminutivează deci adjectivul. Este probabil că diminu-

¹ Al. Rosetti, *Scrisori din arhivele Bistriței*, p. 38.

² *Istoria Țării Românești, de la oct. 1688 pînă la martie 1717*, E. S., 1959, p. 17.

³ *Correspondența literară dintre Nicolae și Iancu Văcăreșcu, 1814—1817*, publicată de Ion Vîrtoșu, p. 26.

⁴ Heliade Rădulescu, *Acte și scrisori*, Buc., Cartea romînească, 1928, p. 36.

⁵ I. L. Caragiale, *Opere*, VII, p. 202.

⁶ N. Filimon, *Opere*, E.S.P.L.A., I, p. 18.

⁷ În *Vocabularul franțezo-romnesc* al lui P. Poenar, F. Aaron și G. Hill, 1840, tom. I, pentru fr. *-épître*, de pildă, se dau corespondențele-*epistolie*, *scrisoare* de solie, *scrisoare* obișnuită, ceea ce înseamnă că nu mai era uzual *carte* = „scrisoare”.

⁸ Antim Ivireanu, *Predici*, p. 242.

tivul apare la începutul veacului trecut, în perioada când primii poeți moderni abuzează de eufemisme. În citata corespondență a celor doi Văcărești, întâlnim : „această *scrisorică*” (p. 21) ; „*scrisorica* mea” (p. 27).

În expresia : *scrisoare recomandată*, adjectivul se poate substantiviza, substituindu-se lui *scrisoare*, încît se zice în mod curent : *o recomandată*. Cuvîntul a putut să apară pe fondul unor construcții ca aceasta : „Sper să am cît se poate de curînd — îi scrie Caragiale lui Missir în 1907 — un amplu răspuns, cu vești mai bune. *Scrie-mi recomandat*” (*op. cit.*, p. 553). Caragiale, un pasionat corespondent, recurge la substituiri variate : „cîteva vorbe trebuie să răspunz la *ultima d-tale*, care m-a încîntat” (*op. cit.*, p. 202) ; „primit-ai cîteva *rînduri*, unde te rugam ceva?” (*ibidem*, p. 543) ; „aștept impacient *o vorbă* de la tine” (p. 555). *Felicitare*, în raport cu *scrisoare de felicitare*, se comportă identic. Menționăm că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, pentru „felicitare” se zicea și *sinhariticon* : „pornind și către măria sa vodă *sinhariticon* de bucurie”¹.

Accepția de „specie literară — varietate a poeziei filozofice și didactice” — a intervenit în cuprinsul semantic al lui *scrisoare* tîrziu, abia în secolul al XIX-lea, cînd intensificarea contactului cu literatura franceză a determinat adoptarea scrierilor de acest gen, după modelul scrierilor lui *Boileau și Voltaire*, și de către poeții noștri. Gr. Alexandrescu spune textual :

Din ziua cînd am citit *scrisoarea* către Horace.

În secolul al XIX-lea, o dată cu apariția ziarelor în cele două principate, *scrisoare* capătă un sens nou, pe cel de „știre provenită din alt oraș sau din altă țară”. În *Curierul românesc* din 1832 citim : „Jurnalul de St. Petersburg din 16 febr. coprinde următorul extract din cîteva *scrisori* din București și Iași” (p. 67) ; „s-au primit la Lisabona *scrisori* de la Smirna . . . care vestesc” (p. 174) (sens = „rapoarte”) ; un articol are titlul : „Dintr-o *scrisoare* din Constantinopol” (p. 297) ; o dare de seamă despre examenele de la școala centrală din capitala Olteniei este publicată sub titlul de „Extractul unei *scrisori* din Craiova” (p. 217).

În dialectele sud-dunărene, *scrisoare* nu este cunoscut. În istro-romînă, de exemplu, în locul lui se folosește cuvîntul *pismă*, provenit din sîrbă : „Io ve davu și ti c-ŭam acațat o vostra *pisma*”², „ŭ-am dobindit a vostra *pisma* și ŭam tot bire capit ce ŭăț voi piseit” (*ibidem*, p. 141). De asemenea, în meglenoromînă, *pisăiri* i-a luat locul lui *a scrie*.

De la *писмо* încearcă și Grigore Ureche un derivat : „unii de la alții *chizmind* și însemnînd și pre scurt scriind” (*op. cit.*, p. 63) ; „m-am apucat a scrie ce au *pizmit* și ce au însemnat alții” (p. 65) (sens = „a nota, a însemna”).

De altfel, și pe teritoriul dacoromînei, repartiția geografică a lui *scrisoare* prezintă un aspect interesant. Consultarea textelor ne duce la concluzia că în Ardeal, în secolul al XVI-lea și o bună parte din cel următor, *scrisoare* este un cuvînt necunoscut. Aceeași situație există în Muntenia.

¹ N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra mișcării lui T. Vladimirescu*, p. 166.

² Traian Cantemir, *Texte istro-romîne*, p. 139.

În schimb, apare foarte frecvent în Moldova, alături de *carte*, care este mai rar. Cum poate fi explicat acest fenomen? Presupunem că *scrisoare* este o inovație lexicală a variantei dialectale a limbii romine scrise din Moldova. Probabil că în Moldova a început la un moment dat să se restrângă sensul de „epistolă” al lui *carte*, adoptându-se în schimb cuvântul *scrisoare*, derivat de la participiul *scris*, cu suf. *-oare*, caracteristic majorității substantivelor derivate de la verbe de conjugarea a III-a. Acest proces trebuie pus în legătură cu cuvântul писмо, derivat al lui писать, precum și cu писание. În limba rusă, писмо înseamnă „scrisoare”, dar, și „scris, grafie”, și chiar „scriere, volum”; de asemenea, *pismo*, în polonă. După analogia lui писмо, a apărut în Moldova, mai exact în nordul ei, *scrisoare*, în primul rînd cu accepția de „scris” și cea de „epistolă”, cărora li s-a adăugat și înțelesul de „document”. Aceasta s-a petrecut ca urmare a intensificării contactului cu rușii și polonii. *Carte* cu sensul de „epistolă” este oarecum reluat de cronicari, dar în documente predomină *scrisoare*, care îndeplinește în Moldova funcțiile lui *carte*. Cronicarii și ceilalți cărturari moldoveni, care au călătorit în Polonia și în Rusia, îi adaugă, prin cale, și sensul de „scriere, volum”. Din Moldova cuvântul se propagă în Muntenia și în Ardeal.

Este interesant că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, *scrisoare* pătrunde tot mai mult în Muntenia, cu sensul de „epistolă”, dar pentru „document” se menține, cu rare excepții, cuvântul *carte*. Concludent este următorul exemplu, dintr-o scrisoare redactată la Craiova, în 1778 : „Pentru *scrisoare* la jupin Ion Staroste i-am dat-o. Pentru moara și pentru moșia iată că te înștiințez : *carte* la caimacanu am dat-o și zis-a mie = *carte* la Vasilachie să o bagi în foc, nu e bună”¹.

Pentru a ilustra acest tablou al repartiției geografice a cuvintelor *carte* și *scrisoare*, dăm câteva exemple :

Pircălabii din Făgăraș scriu pe la 1599 : „scris-am...această *carte* a noastră” (Rosetti *op. cit.*, p. 32). Un jude din ținutul Bistriței scrie pe la 1650 : „cu cinste să să dea această *carte*” (*Doc. Hurm.* XVI, p. 1182).

Într-o întâmpinare a bistrițenilor, de prin 1641, contra cîmpulungenilor, se spune : „care *carte* ne-au arătat a minăstirei a Moldo- viței lăcuitorii, acea *carte* nu poate hi de credință a birui munții cari sintu scriș în *cartea* lor, pentru aceasta că ...Alexandru Voevodă... s-au ascultat de craiul unguresc și are hi fost trebuind a-l innoi *uricul* acela” (*ibidem.*, p. 1080).

Coresi precizează că și-a tradus cazania (1581) din „*cartea* sîrbească”.

Într-o scrisoare din Cîmpulung de pe la 1604, se spune : „de *scrisore* ce ne-u scrisu, bine pe rîndu am înțiles” (Rosetti, *op. cit.*, p. 56). Din Cîmpulung se trimite bistrițenilor, pe la 1650 „astă puțin’ *scrisor*’ a noastră” (*ibidem.*, p. 1183).

Pe la 1650, o anume Mărica Mătiliasa dă deslegare soțului ei, aflat în Ardeal, fiindcă ea e „beteagă și de cas’ nu-s de-a ținere”, să-și ia „altă fămee”; în încheiere spune : „și să creadză și ... domnii din ceaia țar’ că adevărate cuvintele mele în ceastă *scrisore* a mea” (*ibidem.*, p. 1184).

Traducătorii pravilei lui Vasile Lupu talmăcesc din „*scrisoare* grecească”.

¹ D. Furnică, *Documente privitoare la comerțul romînesc*, p. 43.

În Muntenia, situația lui *scrisoare* este asemănătoare cu cea din Ardeal. În primele documente, cuvîntul nu este întrebuințat. Printr-un act din 1594, Voilă și Stana dau o moșie ginerelui lor Dragotă : „și i-am făcut această *carte* să-i fie peste *cărțile* ale bătrîne”¹; într-un zăpis, din 1665, se spune : „scriem și mărturisim cu această *carte* a orașului... să se știe că au cumpărat... un loc de cas’...”².

Scrisoare pare să fie atestat în Muntenia și în Ardeal începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Pe la 1670, mitropolitul Ungrovlahiei, Theodosie, spune într-un zăpis : „dăm această a noastră *scrisoare* să fie de credință la mîna dumnealui jupan Tudoran”³. Într-un document din 1695, se scrie : „Cinstită *scrisoarea* dumitale, den preună cu omul dumitale, ne-au venit” (Iorga, *St. doc.*, X, p. 134). Traducătorul „almanacelor” de la curtea lui Brîncoveanu (1700), zice : „venit-au *scrisoarea* a unui gheeneral”, dar și „*cărțile* au sosit și au adus veaste”⁴.

Din Oradea, un vicar scria pe la 1721 : „*scrisoare* cinstită a voastre ce ai scris, amu primitu, și am înțeles toate ce mi-ai scris”. (Iorga, *St. doc.*, IV, p. 81); un negustor din Sibiu confirmă, în 1779, că „cinstita *scrisoare* a dumitale am primit-o”⁵.

Prin urmare, putem considera că pînă pe la mijlocul veacului al XVII-lea, Ardealul și Muntenia sînt domenii ale lui *carte*, iar Moldova este arie a lui *scrisoare*. Din faptul că *scrisoare* nu este atestat în primele noastre texte religioase, putem trage concluzia că ipoteza localizării acestora în Moldova, susținută, de pildă, de N. Drăganu, nu este întemeiată. *Scrisoare* este un cuvînt strict necesar în texte privind faptele apostolilor, ori dacă el nu există, de pildă, în *Codicele Voronețean* (și nici în *Lucrul apostolesc* al lui Coresi), înseamnă că acesta nu a putut fi tradus în Moldova. Traducătorii *Codicelui Voronețean* folosesc pentru noțiunea de „epistolă” numai termenii *trimitere*, *scriptură* și *carte*, pentru că nu-l cunosc pe *scrisoare*.

Trebuie deci să admitem, în linii generale, că în evoluția denumirii diferitelor forme ale hîrtiei scrise au existat în romîna literară două direcții principale : una în Ardeal și Muntenia, care s-a bazat pe polisemia cuvîntului *carte*, iar alta în Moldova, care s-a servit de *scrisoare*. Polisemia acestui cuvînt s-a întemeiat pe acțiunea de „a scrie”, sub influența limbilor slave de nord.

Noțiunea de „a scrie” pe care o conține verbul ce stă la baza lui *scrisoare* constituie nucleul în jurul căruia se polarizează sensurile cuvîntului. Aceasta ne îndreptățește să conchidem că în seria semantică a ori-

¹ *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, Ed. științifică, 1961-vol. II, p. 631.

² *Documente privind istoria orașului București*, p. 34.

³ *Op. cit.*, p. 39.

⁴ Emil Virtosu, *Foietul novel* (1693—1704), p. 109 și 65.

⁵ D. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc*, p. 58. În 1792 apare la Sibiu un *Scurt izvod pentru scrisori*.

cărui cuvânt există o idee centrală, care face legătura dintre diferitele lui înțelesuri.

Și este probabil că desprinderea din cuvânt a semnificațiilor secundare și diferențierea lexicală este un rezultat nu numai al nevoii de precizie, născută din modernizarea limbii literare, ci și al unei noi concepții despre diferitele forme de hîrtie scrisă. Polisemia presupune o concepție oarecum nediferențiată despre aceste forme. Distingerea lor duce la destrămarea polisemiei și adoptarea de cuvinte distincte pentru fiecare sens.

ETIMOLOGII

Moșirle s. f. pl. — Cuvîntul provine dintr-o comunicare a lui L. Blaga din com. Lancrăm, raionul Sebeș, reg. Hunedoara și are sensul de „mîșișori, pisice de salcie”.

Etimologia este fără îndoială germ. *Mutzerl* (diminutiv al lui *Mutzi*) „pisicută, mîșișor”, atît ca pui de pisică cît și ca mîșișor de salcie.

Mușurlui s. m. — Cuvîntul se găsește într-un text popular, tipărit în glosarul lui C. Coman și înregistrat în com. Mățău, raionul Museel, reg. Argeș. Iată textul :

Dragu-mamii *mușurlui*,
Cum-i șade diblan-n cui
Și arcușu căpătii.

C. Coman prefătează versurile cu observația că sînt adresate „cătore un copil din leagăn”.

Cum în text se vorbește despre „dibla” și „arcuș”, prima impresie este că versurile provin dintr-un cîntec de leagăn creat de un lăutar țigan. Cuvîntul ar trebui căutat deci în limba țigănească vorbită pe teritoriul țării noastre, în care, cu toată străduința, nu l-am găsit. Și atunci trebuie să ne oprim la același cuvînt german *Mutzerl*, care, pe lîngă sensul de „pisicută, mîșișor” se întrebuițează, hipocoristic, ca termen de adresare unui copil mic sau oricărei ființe dragi cu sensul de : „drăguțule, scumpule, iubite”.

Moșircan s. m. — Cuvîntul se întîlnește în două variante ale baladei *Ivan Iorgovan*, una, culeasă în com. Boureni, raionul Băilești, reg. Oltenia și publicată în revista „Ion Creangă” IV, 251, cu textul :

Cine-a mînecat
Cu ceața-n spinare
Cu roua-n picioare...?
Ivan Iorgovan
Fecior de mocan
Și de *moșircan*.

Cea de-a doua variantă se găsește în colecția N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 181, culeasă de la lăutarul L. Candoiu din com. Celeiu, raionul Corabia, reg. Oltenia. Textul e aproape același :

Ivan Iorgovan
Tu ești *moșircan*
Fecior de mocan . . .
Oprește-ți ogarii
Ține-ți zăvozii.

În notă, revista „Ion Creangă” l.c. trimite și la alte variante ale baladei, din care se vede că poezia aceasta populară își are originea în regiunea Băilor Herculane din Banat.

Cuvîntul se întilnește și într-o ghicitoare, publicată în aceeași colecție a lui N. Păsculescu, p. 87 :

Sub o foaie de lipan
Șade-un pui de *moșircan* (*Limba clopotului*).

La prima privire cuvîntul pare a avea legătură cu *moș* „țaran din Munții Apuseni, țaran muntean”.

Într-o variantă a poeziei *Miorița*, publicată în *Mat. Folk.*, p. 3 și provenită din com. Cucuieți, raionul Roșiorii de Vede, reg. București, cuvîntul *moșircan* e înlocuit prin *mocîrțan* :

Pe-un picior de munte
Scoboară oi multe . . .
Și cin-le mîna?
Vătafu Ion
Ca el nici un om,
Fecior de mocan
Și de *mocîrțan*
Adus din Ardeal.

Cuvîntul *mocîrțan*, care se găsește în dicționare vechi, ca Polizu („om de munte”), Șăineanu, D.U. („muntean”), Barcianu („mocan”), are și sensul peiorativ de „mojic, inocofan, țărănoi, bătăran”, atestat în dicționarele lui Șăineanu și Alexi, apoi la Pamfile, *Jocuri III* etc. exact ca și *moșircan*.

Dar *mocîrțan* a intrat și în limba literară. Astfel îl avem atestat, în sensul prim, în afară de varianta *Mioriței*, în romanul *Desculț* al lui Z. Stancu, 129 : *Primesc în dar . . . un ciurel de mere aduse de mocîrțani cu căruțele dinspre munte*, iar cu sensul peiorativ la Ispirescu, U. 9 și la Galaction, O.I, 284 (*Ce spui, măi mocîrțane?*). *Mocîrțan* e deci mai vechi și mai răspîndit în limba romînă și trebuie pus, din punct de vedere etimologic, în legătură cu *mocan* (< *moc* + *-an*), iar *moșircan* poate fi adus în legătură cu *moș* ca format în același fel ca și *mocîrțan* (< *moc*) sau considerat ca o variantă a lui *mocîrțan*, iscată prin metateza consoanelor *t* și *c*, sub influența lui *moș*.

Mozdrán s. m. — În ms. DA acest cuvînt figurează ca „numele unui arbore nedefinit mai în deaproape” cu atestarea H. XVIII 138. Fiind de proveniență bănățeană, din com. Măidan, raionul Oravița, reg. Banat el provine din germană.

Într-adevăr, în limba germană există un subarbust cu numele *Mäusehorn*, care nu e altceva decât *ghimpele* din Panțu, Pl. (*Buscus aculeatus*), cu sinonimele *pădureț*, *merișor*, *merișor-ghimpos*.

Nu încapă îndoială că *mozdranul* din Banat este acest german *Mäusehorn*.

Mozdrogán s. n. — Cuvîntul e atestat în Chest. VIII 112/19 dintr-un sat Nedeia din regiunea Craiova, contopit azi cu comuna Gighera, situată la revărsarea Jiului în Dunăre, și reprezintă răspunsul la întrebarea: „Ce numiri glumețe se dau diferitelor băuturi”. Cum în Panțu, Pl. se spune la sfîrșitul articolului *ghimpe* că „rizomul și rădăcinile lui posedă proprietăți amare, aperitive și diuretice”, se prea poate ca în regiunea respectivă să se prepare din rizomul și rădăcinile *mozdranului* o băutură, căreia locuitorii i-au dat numele *mozdrogan*, cuvînt care reprezintă un derivat al lui *mozdran*, iscat pe teren românesc, sau mai curînd venit dintr-un compus al etimonului lui *mozdran*, d. ex. din *Mäusehorntrank* „băutură din *mozdran*”.

Mușduluf vb. IV. — Cuvîntul e publicat fără etimologie într-o listă de cuvinte din fostul județ Alba în revista „Cum vorbim”, 1950, nr. 4, p. 33 cu sensul „a schimba din loc, a deranja”. Etimologia cuvîntului e: magh. *mozdítani* „a mișca”.

Mozdón s. n. — E un maghiarism, intrat recent în limba romînă, în trei puncte din regiunile Crișana și Cluj ale *Atlasului limbii romîne* — material necartografiat cu sensul de „locomotivă”. Faptul că pe fiecare dintre cele 3 fișe e dat cu altă formă de plural (*mozdóne*, *mozdoñiuri* și *mozdoni*) dovedește că subiectele de la care s-a înregistrat cuvîntul nu erau sigure de fermitatea existenței lui în limbă. De aceea nici nu știu dacă cuvîntul va fi inclus în *Dicționarul general al limbii romîne*. Etimologia lui e însă sigur din magh. *mozdony* „locomotivă”.

Mozomáină s. f. — Prima atestare a cuvîntului este la Anonymus Caransebesiensis: *mozomajne* = spectrum, terriculamentum. Ulterior, atestările provin din diferite regiuni ale Banatului: la L. Costin (Graiul bănățean, Timișoara, 1926) cu sensul de „hală, monstru”, pe care I. A. Candrea (*Dicționar enciclopedic ilustrat*, București, 1926—1931) îl completează prin „nălucă, arătare”; cu sensul de „momîie (în grîu, în cînepă etc.)” în ALRM S. N., h 33, „măscărici (la nuntă)” în ALR II 2689/36, 47, 76, pe care I. A. Candrea îl întregeste prin „mască urîță, sluțenie de om, caricatură” și, în sfîrșit, cu sensul de „gură cască, om de nimic” la Em. Novacovicu (*Cuvinte bănățene*, II, Oravița, 1931).

Aria de răspîndire a acestui cuvînt e deci Banatul.

În studiul său despre Mihail Halici („Dacoromania, VII, p. 77 urm.) N. Drăganu crede că Anonymus Caransebesiensis este acest Mihail Halici, romîn din Caransebeș, care „știa perfect latinește” (p. 131), după ce-și făcuse studiile liceale la Sibiu și cele universitare, probabil, în străinătate. Pornind de la convingerea că „limba de conversație a tuturor cărturarilor romîni calvini din secolul al XVII-lea era cea ungurească” și că „numeroase

cuvinte ungurești erau întrebuițate în limba românească, care nu era cultivată în școală, întocmai ca neologismele de astăzi” (p. 147), N. Drăganu propune ca etimon al lui *mozomaină* un reconstituit magh. **mozomany* < *mozogmany*, „propriu, sperietoare, care se mișcă” (p. 129).

În limba maghiară, suf. *-many* servește la formarea de abstracte verbale. *Mozogmany* este, deci, un astfel de abstract verbal de la *mozogni* (= a se mișca) și înseamnă „mișcare”, e folosit însă foarte puțin chiar de către maghiari, care, pentru „mișcare” au termenul *mozgás*. Afară de aceasta, etimologia propusă de N. Drăganu este prea depărtată, din punct de vedere semantic, de sensurile lui *mozomaină*, înșirate mai sus.

După cum arată însuși N. Drăganu, Anonimul a fost influențat în măsură considerabilă și de limba germană, îndeosebi de cea săsească (cf. p. 146—147). De aceea cred că și *mozomaină* poate proveni din limba germană.

Se știe că Banatul a fost, în cursul vremilor, un coridor de trecere și de învălmășire a armatelor turcești. Chiar pe timpul când trăia Mihail Halici, Caransebeșul a fost ocupat de oștile turcești, la 17 septembrie 1658. Nu e de mirare, deci, că pentru populația bănățeană, turcul era o sperietoare, o hală, o nălucă, un monstru, așa cum pentru populația din Moldova ajunsese să fie tătarul. Și cum *turc* este omonim cu *musulman*, cred că *mozomaină* derivă din acest ultim cuvânt, care, în limba săsească, e *Muselman* (<tc. *müziрман*).

D. MARMELIUC

meserie subst. „profesiune (manuală calificată)”. Dintre numeroasele explicații etimologice care s-au dat acestui cuvânt, nici una nu este pe deplin satisfăcătoare. Șăineanu, D. U., renunțând la orice ipoteză, lasă termenul cu „etimologie necunoscută”; înaintea lui, Cihac, II, 194 înregistra termenul printre elementele slave ale limbii române, fără să indice însă forma slavă corespunzătoare; R. de Pontbriant, în *Dicționarul român-francez* din 1862, îl consideră un derivat al lui *meșter*, explicație inacceptabilă din cauza dificultăților fonetice. În afară de aceste trei ipoteze mai există alte trei, care încearcă să explice termenul prin izvor latin. Laurian-Massim au dedus cuvântul din lat. *magisteria*, prin reducere, acceptând și ei unele evoluții fonetice imposibile; un fapt important pe care l-au semnalat însă aceștia în sprijinul teoriei lor este existența corespondențelor romanice (fr. *métier* și it. *mestiere*), care au sensul identic cu al termenului românesc. Scriban și, recent, DM, consideră că la baza cuvântului aici în discuție ar sta arhaicul *meser* „sărac” (<lat.), din care ar deriva cu sufixul *-ie* (productiv pentru numele de profesii). Etimologia aceasta, perfectă din punct de vedere strict formal, este inacceptabilă din punct de vedere semantic; rămîne neexplicată trecerea de sens de la „sărac, umil” la „profesiune (manuală calificată)”, deoarece se știe că, cel puțin în orînduirea feudală, situația socială a meseriașului era în orice caz mai bună decît a membrilor altor pături și clase

sociale. Rămâne în discuție o ultimă ipoteză asupra etimologiei cuvântului *meserie*, emisă în TDRG și însușită apoi de CADE: cele două izvoare lexicografice consideră că este posibilă apropierea termenului de *mesereare*, arhaism românesc de origine latină, foarte folosit în toate textele vechi. Această ipoteză se întemeiază pe argumentul, foarte important, că termenul *mesereare*, cu sensul de bază „milă, îndurare”, explicabil etimologic, a dezvoltat pe teren românesc o a doua accepțiune, aceea de „slujbă, funcție”, foarte apropiată de a cuvântului *meserie* și ușor explicabilă prin amănuntul istoric că funcțiile sociale în statul feudal centralizat erau obținute „prin mila” domnitorului (cf. „Giudeț în cetatea Solunului . . . având *mesereare*”, în Gaster, *Crestomație*, I, 78; „Rogu-te să scoț pre cutarele den cutare *mesereare*”, în *Prav.* 178). Neputînd însă înlătura dificultățile de ordin formal, cei doi lexicografi susțin descendența *mesereare* > *meserie* ca pe o simplă posibilitate.

Pornind de la ideea că această din urmă teză este cea mai întemeiată, ne rămîne să găsim o explicație satisfăcătoare și din punct de vedere fonetic. Veriga formală de legătură între *mesereare* „slujbă” și *meserie* o găsim fără îndoială în textele lui Dosoftei, în variantele *mesereá* (articulat *mesereaua*) și *mesereae* „slujbă, funcție; grad, rang”: „Avea parte la cinstea și *mesereaoa* Sincantului” (în *Viețile sfinților*, ed. 1682-1686, p. 222); „Fiică fiind lui Constantin, depre *mesereae* illustrius” (ib.). Mai târziu, asemenea variante au putut fi asimilate termenilor-nume de profesii, căpătînd terminația *-ie*, specifică acestora. În felul acesta, ni se pare că descendența lui *meserie* din învechitul *mesereare* trebuie considerată neîndoioasă și că avem a face, în ultimă analiză, cu unul și același cuvînt, în diverse etape ale existenței lui.

meslehét subst. „atribuție, însărcinare, slujbă”. Termenul apare într-un document din anul 1830 („m-a ciracladisit cu *meslehet* nou, să țin comisiie... în Cerneți”, ap. Iorga, *Scrisori de negustori*, 202) și este înregistrat, fără nici o indicație etimologică, în DA ms. Înrudirea cuvîntului cu turcescul *meslek* „slujbă” este evidentă, cu toate dificultățile fonetice pe care le ridică acest raport.

mestélnic subst. „făcăleț pentru mestecat mămăliga”. Termenul a fost înregistrat prin sud-vestul Transilvaniei, în Chestionarul lui Hasdeu (XVIII, 45) și Todoran, *Gl. Todoran*, care nu s-a hotărît pentru o etimologie precisă, presupune totuși înrudirea cu *mestecău* „făcăleț”; în DA ms termenul este explicat prin verbul *mesteca* (în formă sincopată), la care s-ar fi adăugat sufixul *-elnic*. Nici una dintre cele două explicații nu ni se pare convingătoare. Credem mai degrabă că avem a face cu un derivat al lui *melesteu* (< magh.), în forma metatezată *mesteleu*, la care a fost atașat sufixul (care derivă și nume de agent) *-nic*. Un argument în favoarea acestei explicații o constituie și faptul că *melesteu* (*mesteleu*) circulă în aceleași regiuni (însă pe o arie mult extinsă) cu *mestelnic*.

meșelic subst. „pădure mică de stejar”. Apare (și sub forma *meșeliciu*) numai pe teritoriul Dobrogei (cf. Chestionarul lui Hasdeu, XIV, 475 și

Dicționarul tehnic silvic, București, 1936). Singurul izvor lexicografic care se ocupă de originea cuvântului, DA ms, îl consideră derivat (cu sufixul *-lic*) de la *meșea* „stejar mărunț” (înregistrat pe același teritoriu, cf. *Chestionarul lui Hășdeu*, XIV, 444 și 373). Cît despre *meșea*, același izvor îl lasă cu etimologie necunoscută. Ghidîndu-ne după teritoriile de răspîndire al celor două regionalisme romînești, precum și după aspectul lor fonetic, am încercat să găsim în limba turcă sursa noastră de împrumut. Într-adevăr, în *The concise Oxford Turkish Dictionary* semnat de A. D. Alderson și Fahir Iz (Oxford, 1959), găsim această sursă, în cuvintele *meșe*, respectiv *meșelik*, care au aceleași sensuri cu ale împrumuturilor romînești corespunzătoare.

meștelî vb. „a mogoși, a migăli (pe ascuns) la ceva”. Singura atestare este dată de Coman, *Gl.* și provine din Muntenia (raionul Muscel, regiunea Argeș). DA ms consideră termenul variantă a lui *meșteri*, deși sensurile celor două cuvinte nu se suprapun. Credem că avem a face, în *meștelî*, cu o contaminare între *meșteri* și *migăli*, din aceeași „serie” semantică.

micigăl subst. „drac”. Cuvîntul este înregistrat, din raionul Rădăuți (regiunea Suceava), în *Lexic regional* (București, 1960, p. 104). Partea finală a cuvîntului amintește în mod evident de *ucigă-l* [*crucea, toaca*], unul dintre numele eufemistice populare ale „dracului”. Cît despre partea inițială, lucrurile sînt mai complicate. Tovarășul academician Iorgu Iordan ne comunică părerea că *mi-* din *micigăl* ar reprezenta pe *michiduță*, alt sinonim popular al „dracului”. Această părere ar fi neîndoielnică dacă, dintre sinonimele „dracului”, singur *michiduță* ar avea partea inițială a rădăcinii în forma *mi-*; din păcate, printre numele populare ale „dracului” se înregistrează și *mititelul*, *micuțul*, care pot sta în egală măsură la baza lui *micigăl*. Rămîne în orice caz valabil faptul că *micigăl* este rezultatul contaminării între *michiduță* (ori *mititelul*, *micuțul*), pe de-o parte, și *ucigă-l* [*crucea, toaca*], pe de altă

mîeliștuc subst. „curmeziș al fundului unui vas de lemn,” atestat o singură dată, în ALR II 6706/105 (partea necartografiată), în comuna Dobra (raionul Ilia, regiunea Hunedoara), adică într-o regiune în care influența germană este destul de intensă. Cuvîntul reprezintă o deformare a germanului *Mittelstück* „partea de la mijloc (a unui obiect)”. Accentul termenului romînesc pledează în același sens.

mîț interj. „strigăt cu care se cheamă sau se gonește motanul (ori pisica)”; subst. „masculul mîței, cotoi, motan”. Toate dicționarele romînești consideră că *mîț* este o formă masculină refăcută (analogic) după femininul *mîță* „pisică”, termen care, la rîndul lui, ar fi de origine onomatopeică (TDRG, DA ms, CADE, DM) sau împrumut din slavă (DHLR I, 366, Scriban). Etimologia curentă dată lui *mîț* se întemeiază însă pe ideea, eronată, că unica valoare morfologică a cuvîntului este aceea de substantiv. În realitate, valoarea morfologică primară a lui *mîț* este aceea de interjecție, neînregistrată de dicționare, dar pe care o găsim atestată în

două comunicări mai vechi (din Sebeș, regiunea Hunedoara și Cîmpulung Moldovenesc, regiunea Suceava), aflate în fișierul DA, la Institutul de lingvistică din București. Dacă pornim, prin urmare, de la noua premisă, considerînd că substantivul *mîț* își are originea în interjecția onomatopeică cu același nume, atunci trebuie să acceptăm că termenul, în totalitatea lui, este o *formație onomatopeică independentă de mîț*.

MIRCEA SECHE

ÎN LEGĂTURĂ CU NOTAREA TOPONIMICELOR ROMÎNEȘTI

DE

MARIUS SALA

În ultimul timp problema transcrierii denumirilor geografice în limba română a constituit obiectul unor articole publicate în revista „Limba română”. În numărul 5 din 1961 al acestei reviste au apărut patru articole care tratează numai unul dintre aspectele problemei amintite mai sus și anume felul în care trebuie transcrise numele geografice străine.

În cele ce urmează vrem să aducem în discuție un alt aspect al problemei, prezentat izolat în lucrările de lingvistică românească. Este vorba de transcrierea toponimicelor românești în trecut. Faptele pe care le vom aduce nu sînt totdeauna necunoscute celor care se ocupă de limba română. În articolul de față am încercat să le grupăm într-un anumit fel pentru a vedea cît de numeroase și de variate sînt modificările cauzate de grafie în toponimia românească.

Se știe că toponimicele nu ni se transmit totdeauna sub forma cunoscută de localnici. În decursul timpului intervin tot felul de factori care duc la apariția unor diferențieri formale între aspectul scris al toponimicului și cel din vorbirea de fiecare zi.

Problema transmiterii numelor topice prezintă interes mai ales pentru toponimicele românești, aflate într-o situație specială, datorită faptului că limba administrației a fost diferită de la o regiune la alta: în timp ce în Muntenia și Moldova limba cancelariilor era slavona, în Transilvania și în Bucovina se folosea latina și maghiara, respectiv germana. Mai aproape de zilele noastre, s-a manifestat, cu deosebire în Transilvania, și influența administrației românești.

★

În discutarea materialului am distins două categorii de fapte: pe de o parte modificări de natură pur formală și pe de altă parte modificări formale datorită unei analize a conținutului toponimicului. Vom face, de

asemenea, distincție între fenomene datorite unei limbi străine și cele petrecute în limba română.

Modificările pur formale sînt mai numeroase în cazul toponimicelor transmise prin documente străine. Cele mai multe dintre ele se datoresc faptului că în română există o serie de sunete (*ă, î, u, șa, ȝa, ȝ, consoane finale palatalizate*) care nu au corespondente în limbile respective și care, din această cauză, sînt redată în diferite feluri. Mai jos dăm cîteva feluri de redare a sunetelor în discuție din toponimicele bucovinene transcrise în ortografia germană :

ă : a (*Bădeuți = Badeutz* Grămadă, *Peceți*, p. 238 ; *Bălăceana = Balaczana* ibid., p. 239, *Bărbești = Barbesztie* ibid., p. 239).

ă : e (*Pătrăuți = Petroutz* ibid., p. 257 ; *Mărăței = Meretzei* ibid., p. 254 ; *Părău Negru = Pereu Negru* ibid., p. 257).

ă : o (*Borăuți = Boroutz* ibid., p. 240 ; *Nepolocăuți = Nepolokoutz* ibid., p. 256).

î : e (*Capucîmpului = Kapukempului* ibid., p. 243).

î : i (*Cîmpulung = Kîmpoulung* ibid., p. 243 ; *Cîndești = Kîndestie* ibid., p. 243 ; *Pojorîta = Poschoritta* ibid., p. 259).

î : o (*Fîntîna albă = Fontina alba* ibid., p. 248)¹.

Iată și cîteva feluri de redare a lui *č* în aceleași documente.

č : cz (*Bălăceana = Balaczana* ibid., p. 239 ; *Bancești = Banczestie* ibid., p. 239 ; *Bosanci = Bossancze* ibid., p. 240).

č : ck (*Jucica Veche = Alt Zucka* ibid., p. 253).

č : tsch (*Gropa tsche adunke*).

Situații similare întîlnim în Transilvania, unde sunetele caracteristice limbii romine sînt redată în mod diferit, de la caz la caz. Dăm numai felul cum a fost redat *î*².

î : i (*Cîrpeștii mici = Kiskerpest* E. Petrovici, DR, X₂, p. 538 ; *Strîmba = Strîmba Drăganu, Rom.*, p. 396 și *Top.*, p. 125 ; *Riulu albu, Riisor* Densusianu, Hdlr, I, p. 394).

î : u (*Mîndra = Mundra* E. Petrovici, DR, X₂, p. 243 — 244 ; *Bîrța = Burcza, Bîrsa = Bursza* Drăganu, DR, I, p. 138 — 145)³.

î : o (*Strîmba = Stromba* E. Petrovici, DR, X₂, p. 335 — 336 ; *Tîmpa = Tompa* Drăganu, DR, I, p. 110 ; *Rușii Bîrgăului = Borgo Rus* Drăganu, *Top.*, p. 76).

î : e (*Tîmpa = Tempa* Drăganu, *Rom.*, p. 396, 397 ; *Tîrnava = Ternava* Drăganu, *Rom.*, p. 501, 502).

În general, pentru interpretarea aspectului fonetic al toponimicelor romînești din trecut putem apela la grafiile străine în care ele au fost înregistrate. Pornind de la sunetele din limba latină sau slavă și cunoscînd sunetele actuale, putem ști care au fost (dacă au existat) sunetele intermediare.

Alteori grafiile străine ne dau indicații prețioase în legătură cu aspectul dialectal al unor toponimice. *Poiăna Cerbului* este transcris prin

¹ În Banat, austriecii au redat pe *î* prin *a* (*Dalboschetz* pentru *Dilboșef*).

² Numeroase exemple se pot găsi în Drăganu, *Rom.* și în Drăganu, *Top.*

³ Cf. cazul lui *Vilcan* unde *î* a fost redat prin *u* și din această cauză toponimicul a fost apropiat de apelativul *vulcan*.

Poiana Scherbului, unde *sch* redă pe $\acute{s} < \acute{c}$, iar *Bucuroaia* prin *Bukoróány*, cu *ny* pentru *ń* din forma mai veche *Bucuroaia*.

În toponimia românească există însă cazuri în care, spre deosebire de situația din alte limbi romanice unde se pot stabili, cu ajutorul grafiei, stadiile intermediare în evoluția de la un sunet la altul¹, nu se pot stabili astfel de verigi intermediare. Pentru grămăticii străini care ne-au transmis numele de locuri românești, structura fonologică a limbii române nu s-a impus ca o presiune de ordin social², așa cum s-ar fi impus pentru români. Acești grămăticii străini nu au căutat să arate în scris printr-o ortografie tradițională sau improvizată, toate sunetele care joacă rol funcțional în limba română. Astfel, deoarece în ortografia maghiară nu se notau consoanele finale palatalizate (v. *Albești* = *Albest* Drăganu, *Rom.*, p. 307, *Albini* = *Albin* ibid., p. 139), opoziția dintre singular și plural din română, marcată prin opoziția consoană dură — consoană palatalizată este anulată. Din această cauză nu putem ști dacă *Spin* (Drăganu, *Rom.*, p. 436) din documentele maghiare notează un toponimic *Spin* sau *Spini*, după cum nu putem ști dacă *Brustur* (Drăganu, *Rom.*, p. 399) redă un singular *brustur* sau pluralul *brusturi*. Într-o situație similară este cazul lui *ă* din graiul moldovenesc redat, așa cum am văzut, prin *a*, *e*, *o*. Din cercetarea toponimiei bucovinene redată prin ortografie germană, nu putem ști dacă *a*, care notează adesea pe *ă*, reprezintă o grafie străină pentru *ă* sau o realitate fonetică (se știe că, mai ales în graiul moldovenesc, *ă* neaccentuat protonic e redat prin *a*). În astfel de cazuri, grafia străină ne împiedică să stabilim totdeauna în ce măsură toponimicele românești au evoluat alături de apelativele din limba noastră. Prin aceasta situația toponimicelor românești se deosebește de a toponimicelor din celelalte limbi romanice. Pe lângă lucrările lui R. Menéndez Pidal și M. Alvar citate mai sus, putem aminti multe altele, care folosesc toponimicele ca sursă de primă importanță³.

O cercetare sumară a felului cum sînt redată sunetele caracteristice limbii române ne arată că există mai multe grafii pentru același sunet. Aceasta se datorește faptului că grămăticii nu aveau nici un punct de sprijin în sistemul ortografic al limbii lor, după care să se orienteze⁴. Cu toate acestea, la o privire mai atentă se observă că anumite variante grafice apar mai frecvent decît altele. Dacă luăm din nou exemplul lui *î* remarcăm

¹ V. R. Menéndez Pidal, *Orígenes del español*, ediția a IV-a, Madrid, 1956. Cf. și M. Alvar, *Estudios sobre el dialecto aragonés en la Edad Media*, Zaragoza, 1953.

² Cf. J. Séguý, *Essai sur l'état des palatales et de -d- romans en occitan du XII-ème siècle*, în *Annales publiées par la Faculté des Lettres de Toulouse*, februarie, 1953.

³ V. printre altele A. Grier, *La toponimia en el dominio catalán. Trabajo realizado y trabajo a realizar*, în *Actas de la primera Reunión de la Toponimia Pirenaica*, Jaca, 1948, Zaragoza, 1949, p. 149—157; E. Hirsch, *Die Flurnamen von Fenestrelle nach dem Registro delle mutazioni catastali 1769—1822*, în *Beiträge zur Namenforschung*, VI (1955), p. 52—68. M. Alvar în recenzia lucrării lui G. Rohlf, *Studien zur Namenkunde* (RFE, XLI, 1957, p. 454) pornind de la vechile grafii *Gossa*, *Gassa* arată că etimologia propusă de Rohlf pentru *Guaso*, *Guasa* nu este justă.

⁴ Séguý (*op. cit.*, p. 175) observă că pentru palatizarea din provensala secolului al XIII-lea există o mulțime de variante grafice pentru că scribii nu găseau o soluție în sistemul ortografic latin.

că pentru redarea acestui sunet, vocală închisă, se apelează mai ales la *i*, *u*, care sînt de asemenea vocale închise¹. Uneori intervine tradiția grafică a unei alte limbi, ca în cazul lui *ă* din sufixul *-ăuți* redat sistematic în documentele germane din Bucovina prin *o*, din cauza influenței limbii poloneze. Nu trebuie să uităm că în comisia austriacă de delimitare a satelor din 1781 erau și mulți ofițeri cartografi polonezi.

Faptele semnalate mai sus sînt identice, pînă la un anumit punct, cu cele discutate de B. Pottier² din hărțile vechi spaniole, făcute și publicate pentru francezi. În ambele cazuri avem a face cu o redare aproximativă a unei realități lingvistice. Este interesant de arătat că în timp ce în hărțile de la începutul secolului al XVII-lea apar forme ca *Sorie*, *Palenze*, *Santandre*, care reprezintă toponimice spaniole adaptate la sistemul fonetic al limbii franceze, în hărțile din epoca modernă sînt păstrate formele spaniole: *Soria*, *Palencia*, *Santander*. Cele două moduri de a reda toponimicele spaniole corespund la două epoci diferite de cunoaștere a limbii spaniole: cînd era mai puțin cunoscută, toponimicele din această limbă erau adaptate la sistemul limbii franceze. Situația amintește de toponimicele romînești din Bucovina care, la început, au fost traduse în germană. Începînd din secolul al XIX-lea, administrația austriacă folosește forma veche romînească. N. Grămadă (*Peceti*, p. 239) a arătat cum vechea pecete de la 1800 a comunei Bălcăuți *Laudonfalva oder Falkoutz* a fost schimbată în *Balkoutz*.

Modificările pur formale ale toponimicelor romînești produse de străini nu s-au limitat la redarea aproximativă a sunetelor caracteristice limbii romîne. Toponimicele romînești formate din două sau mai multe cuvinte au fost transcrise conform regulilor topiciei din limbile folosite de scribii din cancelarii. Acad. E. Petrovici (DR, X₂, p. 341) a arătat cum administrația maghiară din Transilvania a dat un aspect maghiar unor toponimice romînești, prin omiterea terminației romînești a genitivului. Astfel pentru *Gura-Honțului*, *Gura-Sadului*, *Gura-Văii* au apărut nume ca *Gura-honț*, *Gurasada*³, *Guravale* sau *Guravăi*. În documentele germane din Bucovina apar forme ca *Dorna Vatra*, *Dorna Candreni* pentru *Vatra Dornei*, *Candrenii Dornei*.

Modificări de ordin pur formal s-au făcut și atunci cînd a fost folosită limba romînă. Ele au fost mai numeroase în perioada trecerii de la alfabetul chirilic la cel latinesc și, în Transilvania, după primul război mondial. Autoritățile bisericești romînești din Transilvania au apropiat forma oficială a unor toponimice romînești de cea din maghiară, unde rom. *ă* era redat prin *e*. Au apărut astfel nume ca *Glogoveț*, *Prilipeț*, *Sistaroveț*, în loc de *Glogovăț*, *Prilipăț*, *Sistarovăț* după magh. *Glogovecz*, *Prilipecz*, *Sistarovecz* (E. Petrovici, DR, X₂, p. 259, n. 15). Mai aproape de zilele noastre, administrația romînească a dat, nu totdeauna în mod corect, o înfățișare mai apropiată de cea literară unor toponimice cunoscute

¹ Cf. Augustin Bena, *Limba romînă la sașii din Ardeal*, Cluj, 1925, p. 19--21.

² *Los toponimos en los mapas antiguos*, în *Actas...*, p. 177--179.

³ I. Conca îmi comunică că în regiunea Craieva există toponimicul *Gura Sadului* (azi *Valca Sadului*).

numai sub forma lor dialectală. N. top. *Șchei*, din regiunea Crișana (astăzi Orașul Dr. Petru Groza), a fost greșit literarizat prin *Ștei* (E. Petrovici, DR, X₂, p. 525), datorită faptului că în regiunea respectivă palatalizarea lui *k'* și *t* se găsea în același stadiu, *k''*. Acad. Iorgu Iordan (*Rum. Top.*, p. 234) a arătat cum numele topic *Fierbătoarea*, din nordul Moldovei, pronunțat în graiul moldovenesc *Serbătoarea*, a fost literarizat sub forma *Cerbătoarea*, din cauză că *ș* din graiul moldovenesc corespunde atât lui *č* cât și lui *f* palatalizat. Tot acad. Iorgu Iordan (*Note*, p. 491) discută o serie de toponimice ardelenesti greșit literarizate. Cei care le-au literarizat au pornit de la constatarea că oricărui *mñ*, *ń* din graiul ardelenesc îi corespunde în limba literară *m*. În felul acesta ei au transcris prin *m* pe *mñ*, *ń*¹ dintr-o serie de toponimice ca *Mermezău* < magh. *Nyirmező*, *Mierlău* < magh. *Nyárló*, *Miersig* < magh. *Nyárszeg*, *Milaș* < magh. *nyulas*.

Există și cazuri de accidente care fac ca un toponimic să se transmită generațiilor următoare sub o formă greșită. Toponimicele ardelenesti care încep cu *ș*, după primul război mondial, au fost scrise cu *s* pentru că la majuscule nu se obișnuia să fie trecută sedila (*Sighișoara*, *Sebeș*)². Populația din jur le rostește și astăzi cu *ș*.

Din prezentarea faptelor de mai sus rezultă că numărul cazurilor de modificări pur formale este foarte mare, în cazul toponimicelor românești. De cele mai multe ori aceste modificări n-au atins și forma populară a toponimicului. Spre deosebire de situația din alte limbi romanice, în română au existat mereu forme duble pentru cele mai multe toponimice. Uneori forma oficială s-a impus, înlocuind-o pe cea populară. Amintim din acest punct de vedere cazul discutat al toponimicelor *Gurahont*, *Gurasada*, *Guravale*, care s-au încetățenit și în vorbirea localnicilor. Același lucru s-a întâmplat cu *Reșița*, care are la bază o formă austriacă (*Reschitza*) (E. Petrovici, DR, VIII, p. 175).

Această particularitate a toponimiei românești ne obligă să cercetăm mai ales formele populare ale toponimicelor, atunci când vrem să tragem concluzii de ordin istoric. Altfel riscăm să atribuim toponimicelor o origine care nu este conformă cu realitatea. G. Weigand (*Balkan-Archiv*, I, p. 6, 19) și, mai târziu, N. Drăganu (*Rom.*, p. 560) au considerat că toponimicul *Vultur(i)*, *Vultur* ar proveni de la apelativul *vultur*, neștiind că forma populară este *Viltori*, redată în maghiară prin *u* pentru *i* (E. Petrovici, DR, X₂, p. 249). La concluzii etimologice false s-a ajuns și în explicarea toponimicului *Gurasada*, fiindcă nu se cunoștea forma populară. Csánki (*Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, p. 134) l-a explicat ca o tautologie toponimică din rom. *gură* și magh. *szád* „gură”, în timp ce N. Drăganu (*Rom.*, p. 283) l-a derivat din sl. *gora* „munte” și *sadū* „planta, plantatio”. Acad. E. Petrovici (DR, X₂, p. 340—341) a explicat, credem just, acest toponimic pornind de la forma populară. Luând în considerație toponimice ca *Gura-Barzii*, *Gura-Dobrii*, *Gura-Văii* d-sa arată că *Gura-Sadului*, forma populară a toponimicului în discuție, a apă-

¹ Uneori s-ar putea să avem a face cu forme hipercorecte, datorite chiar vorbitorilor din acele regiuni.

² Cf. și *Segarcea*, *Sisești* pentru *Șegarcea*, *Șisești*.

rut datorită faptului că localitatea se afla la „gura” unui rîu. De la *Gura Sadului* s-a ajuns, prin eliminarea terminației genitivului românesc, la *Gurasada*.]

★

Modificările formale datorite unei interpretări a conținutului sînt mai numeroase la cei care folosesc limba romînă pentru transmiterea toponimicelor. Ele apar, de cele mai multe ori, atunci cînd toponimicul nu mai este simțit legat de vreun cuvînt sau de un alt toponimic, cu alte cuvinte cînd este neanalizabil¹. În astfel de cazuri toponimicul este apropiat de apelativul sau de alte toponimice cunoscute. Întocmai ca în cazul cuvintelor neanalizabile, toponimicele neanalizabile constituie o problemă pe care vorbitorul, pus în fața înregistrării lor în scris, caută să o rezolve. După cum uneori cuvintele neanalizabile sînt apropiate de ceea ce vorbitorul consideră că este forma originală², tot așa, pus în fața hîrții sau în fața unei hîrtii oarecare, vorbitorul încearcă să analizeze toponimicul și să dea forma „corectă” a acestuia. Și de această dată trebuie să precizăm că uneori este greu de stabilit dacă schimbarea intervenită în aspectul fonetic al toponimicului — de fapt o etimologie populară — a fost făcută de vorbitorii care folosesc acel nume topic sau dacă au intervenit reprezentanții autorităților administrative, mai sensibili la acest aspect al problemei.

Acad. Iorgu Iordan (*Note*, p. 487) a făcut o clasificare a fenomenelor de acest tip, pornind de la cauzele care le-au produs. În cele ce urmează vom prezenta faptele din punctul de vedere al rezultatelor la care s-a ajuns : pe de o parte modificări în tema cuvîntului și, pe de altă parte, modificări în partea finală a acestuia. Am luat acest criteriu drept bază fiindcă în prezentarea de față ne interesează mai ales rezultatele la care se ajunge prin modificarea aspectului fonetic al toponimicului. Între modificările din tema cuvîntului, vom distinge :

a) modificări ale unor toponimice romînești cauzate de lipsa unui sprijin în vreun apelativ ;

b) modificări ale unor toponimice străine care, fiind adaptate la sistemul limbii romîne, suferă aceleași transformări ca numele topice de la a)³.

a) În documentele bucovinene *Curătură*, care a încetat de a mai exista ca element al vorbirii curente, a fost înlocuit prin *Cărătură*, fiind apropiat de a căra. *Fleondoroaia*, pentru *Flondoroaia* < *Flondor* își datorește aspectul fonetic unor cuvinte ca *fleandură*, *fleoarcă*, *fleoancă* (Iordan, *Rum. Top.*, p. 131). *Mărătoare* din *Dealul Mărătoarei* are la bază apelativul *mărătoare* „fîntînă cu apă sărată”, modificat sub influența unor cuvinte (*mare*,

¹ V. Iorgu Iordan, *Note*, p. 487—496, unde se analizează multe toponimice devenite neanalizabile, arătîndu-se felul cum pentru astfel de nume topice se caută sprijin în cuvinte vii.

² Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, variantă nouă [București], 1960, p. 165.

³ B. Pottier, *op. cit.*, p. 177, dă cîteva exemple interesante de toponimice spaniole care, intrate în limba franceză, sînt analizate în fel și chip : sp. *Castrogérez* devine *Quatre Souris*, *Sahagún-Saint Lugens*, iar *Puertomarin* apare ca *Pont Sainte Marie*.

mărita) asemănătoare ca sunete (Iordan, *Note*, p. 491). N. Drăganu (DR, V, p. 896) explică toponimicul *Dosul Secerului*, dintr-o formă mai veche *Dosul Seciului*, prin etimologie populară, apărută în momentul în care apelativul *seci* „curătură”¹ nu mai era cunoscut. Amintim și cazul lui *Vizureni*, *Vizurești*, care au la origine apelativul *vizir*. Nemaifiind cunoscut acest apelativ, vorbitorii au apropiat toponimicul în discuție de *viezure* (Iordan, *Rum. Top.*, p. 131). Cf. *Apahida* devenit *Apa hîdă* și părăsit pentru *Apahida* (Pușcariu, DR, VI, p. 529). Cf. și cazul muntelui *Nedeiul*, la est de Oslea, transcris în hărți, așa cum îmi comunică I. Conea, sub forma *Negoiiul*. Numeroase prefaceri de acest fel au avut loc în țara noastră după primul război mondial, cînd administrația romînească a schimbat foarte multe dintre numele topice ardelenesti, care nu aveau sprijin într-un cuvînt viu². Șt. Pașca (DR, V, p. 434) a dat exemple de acest fel: *Feneșel* devine *Fînișel* (cf. *fîn*), *Petca-Petecu* (cf. *petec*), *Stana* este înlocuit prin *Stîna* (cf. *stîna*), în timp ce *Tornea* a fost înlocuit prin *Turnu* (cf. *turn*). Administrația romînească a și tradus uneori numele mai vechi ale unor localități. Tot Șt. Pașca (DR, V, p. 433) arată cum datorită acestei tendințe, *Tîrnova* devine *Spineni*, *Nireș* — *Mesteacănul*.

Pe lângă exemplele date mai sus, există altele în care s-a modificat forma toponimicului pentru a se îndepărta de apelativul care a stat la baza lui. Exemplele le-am luat din articolul citat al acad. Iorgu Iordan (*Note de toponimie romînească*). Astfel *Călcaina* are la origine pe *Căcaina*, *Cărăzeni* pe *Căcărezeni*, *Carcaleți* pe *Cacaleți* (*op. cit.*, p. 488).

b) În articolul citat în mai multe rînduri, acad. Iorgu Iordan aduce în discuție numeroase exemple de nume topice de origine străină care, în procesul de adaptare la limba romînă, au fost apropiate de cuvinte romînești. Astfel partea a doua a toponimicului maghiar *Marosorbó* a fost identificată cu femininul adjectivului rom. *orb*, ajungîndu-se la *Oarba de Mureș* (Iordan, *Note*, p. 492), în timp ce *Săvîrșin* <magh. *Sovorsin*, datorită lui *a săvîrși* (Iordan, *Note*, p. 494). De origine germană pare a fi *Satul Mare* și anume de la un nume de persoană de origine germanică **Satmar*, modificat prin etimologie populară (*ibid.*, p. 493). Tot așa *Sulița* <slav. *selitse* (sub influența lui *suliță*) și *Suplac* <magh. *Széplak* (datorită apropierii de *sup(t)* și de *lac*) la Iordan, *Note*, p. 494. Explicații prin etimologie populară a unor toponime străine intrate în limba romînă a dat și N. Drăganu în cartea citată (*Toponimie și istorie*). Astfel, la p. 15—16, *Cîrlîbaba* este explicat dintr-un *Karlsbach*, apropiat de *cîrlig*. W. Scheiner explică tot prin etimologie populară rom. *Limbă* <magh. *Lomb (falva)* (BA, II, p. 85), *Porumbacul (de jos și de sus)* <germ. *Forchenbach* (BA, III, p. 141), iar G. Weigand (BA, I, p. 16—17) apropie toponimicul *Musca* <bg. *muzga* de apelativul *muscă*.

Există cazuri cînd modificarea o suferă numai terminația numelui topic, care este apropiat de un sufix cunoscut. Astfel forma de astăzi a toponimicului *Sibiu* pornește de la forma *Sibii*, atestată în vechile docu-

¹ Cf. și pl. *seciuri* de la care s-a putut ajunge mai ușor la *Dealul Secerului*.

² Cf. o situație similară în Franța, la J. Chaurand, *Toponymie de la commune de Marle*, în „Revue Internationale d’Onomastique”, X (1958), p. 186—190.

mente slave. În perioada trecerii de la alfabetul chirilic la cel latin, *Sibii* a fost apropiat de cuvinte toponimice terminate în *-iu* (v. *Cercetări de lingvistică*, IV (1960), p. 53). Am arătat cum rom. *Beiuș* provine dintr-un *Beiuș*, fiindcă la trecerea de la alfabetul chirilic la cel latinesc *Beiuș* a fost apropiat de cuvintele și toponimicele cu finala în *-uș* (SCL, XI, p. 470). Apropii de acest fel au fost făcute și mai aproape de zilele noastre; *Zălau* a fost înlocuit cu *Zalău*, prin analogie cu termenii terminați în *-ău*, iar *Șomcuta* a devenit *Șomcuța*. Alteori, mai ales în cazul adaptării unor toponimice străine, partea finală a acestora este apropiată de un cuvânt românesc cunoscut. Astfel *Hărăscrac* sau *Harascrac* < magh. *Haraszkerék* a fost identificat, în partea lui finală, cu rom. *crac* (Jordan, *Note*, p. 489), după cum în partea de la sfârșit a toponimicului *Vereșmort*, *Vîșmort* < magh. *Veresmort* romîni au văzut adjectivul *mort* (*ibid.*, p. 494). N. Drăganu, *Top.*, p. 15, notă, arată că partea finală a numelui topic *Cîrlibaba* se datorește analogiei cu rom. *babă* (în vechile documente apar forme ca *Cîrlibaholü*, *Crălibav*, *Cîrlibav*, *Kirlibabul*).

Analiza conținutului numelor topice romînești a fost făcută și de cei care au folosit alte limbi în documente. Primul rezultat al acestui fapt a fost tendința de traducere a toponimicelor romînești în limbile amintite. În documentele germane din Bucovina apar numeroase traduceri de acest fel: *Kloster Humora* pentru *Mînăstirea Humorului*, *Schwartzthal* pentru *Negrileasa*. D. Warenka (*Topographie der Bukovina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (1774—1785)*, Cernăuți, 1895) arată că modificările administrației austriece au fost făcute și în sensul slavizării toponimicelor romînești. Astfel, într-un tablou din 1785 din Arhiva Ministerului de război din Viena *Pîrîul Negru* apare pe hartă *Cernipotok*, dar după numirea adevărată *Pareu Nigru*. Aceeași este situația lui *Cîmpulung* transcris prin *Dolkopoly-Volsky* sau cu *Pîrîul Frumoasa*, *Valea Vlădichii* traduse prin *Bach Krasna*, respectiv *Vladika Dolina*.

Spre deosebire de cancelaria slavă din Moldova, care a slavizat uneori toponimicele romînești, cancelaria maghiară din Transilvania a maghiarizat cu mai multă consecvență numele topice romînești (v. E. Petrovici, *Toponimie ungurească în Transilvania medievală*, în *Transilvania*, LXXIV, p. 113 urm.). E. Petrovici (DR, X₂, p. 532—542) a adus numeroase exemple în plus din care rezultă clar procesul de maghiarizare a toponimiei romînești din Transilvania. Iată cîteva exemple. *Strîmtura* = *Zurduky*, *Breb* = *Hatpatokfalva*, *Horthpathak*, *Iapa* = *Kabolapatak*, *Peri* = *Kerthweles*, *Valea porcului* = *Dyznopataka*, *Biserica Albă* = *Feyerghaz* (toate în Maramureș, *op. cit.*, p. 534); *Lazuri* = *Újvágás*, *Preuteasa* = *Füzespapterek*, *Lupoia* = *Farkasmező*, *Valea Rea* = *Dióspatoka* ș. a. (în regiunea Munților Apuseni *ibid.*, p. 536). Uneori administrația maghiară a „tradus” numai sufixul toponimicului românesc (*Dragomirești*, *Budești*, *Crăciunești*, *Berbești* apar sub formele *Dragomerfalwa*, *Bwdfalwa*, *Karachonfalwa*, *Barbfalwa*) sau numai determinativul unor toponimice (*Cîrpeștii mici*, *Dumbrăvița mică* devin *Kiskerpest*, *Kisdombrovicza*) — E. Petrovici, DR, X₂, p. 538.

Acțiunea de traducere sistematică a toponimicelor romînești în maghiară, germană, latină sau slavă n-a avut urmări prea mari pentru

toponimia românească, fiindcă, pe lângă formele oficiale, traduse din românește, au existat totdeauna și formele populare transmise, pînă în zilele noastre. Situația prezentată are importanță numai atunci cînd cercetăm toponimia noastră din punct de vedere istoric. De aceea, în astfel de cercetări trebuie să se facă apel în primul rînd la formele populare. Acest lucru se impune cu atît mai mult, cu cît uneori toponimicele românești au suferit modificări succesive, din care cauză, fără cunoașterea formei populare, nu se poate stabili etimologia numelui topic respectiv. Acad. E. Petrovici (DR, X₂, p. 521—522, 541) citează numeroase cazuri în care administrația maghiară din Transilvania a remaghiarizat o serie de toponimice românești de origine maghiară. Astfel magh. *Miháld* <rom. *Mehădia* a fost maghiarizat în *Mehădia*, de la care avem forma oficială românească *Mehădia*, după cum magh. *Egregy* >rom. *Agrișiu*, în pronunțare dialectală *Agriș*, a fost maghiarizat în *Agriș* >rom. *Agriș*. Acad. E. Petrovici ne-a comunicat un caz foarte interesant, care arată cum alteori limbile de administrație au influențat succesiv un toponimic în așa fel încît astăzi este greu să i se stabilească originea. Aproape de locul unde riul *Zărna* din Munții Apuseni se varsă în *Valea Drăganului*, există un munte care se numește *Cernagura*. Este vorba la origine foarte probabil de numele *Gura Zărni*, adică de „gura” rîului *Zărna*, care se dă de obicei locului de întîlnire dintre două ape. Acesta a fost transpus în maghiară prin *Gurazerna*, cu *ă* redat prin *e* (v. mai sus) și cu pierderea desinenței genitivului plural (cf. *Gurasada*). După aceea, un reprezentant al administrației care cunoștea slavona s-a conformat regulilor sintactice slave și a modificat ordinea elementelor constitutive ale toponimicului (*Gurazerna* > *Zernagura*). Pornind de la această formă, o a treia persoană care cunoștea germana, a înlocuit pe *z* prin *e*, ajungîndu-se astfel la *Cernagura*.

Pe teritoriul țării noastre există un număr mare și variat de fapte de felul celor prezentate de noi mai sus. Revista „Limba romină” invită pe colaboratori să trimită informații de felul celor semnalate și, în general, orice fel de date și materiale în legătură cu toponimia țării noastre.

ABREVIERI

BA	= <i>Balkan-Archiv</i> , Leipzig.
DR	= <i>Dacoromania</i> , Cluj.
Drăganu, Rom.	= Nicolaie Drăganu, <i>Romîni în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii</i> , București, 1933.
Drăganu, Top.	= Nicolaie Drăganu, <i>Toponimie și istorie</i> , Cluj, 1928.
Grămadă, Pecefi	= N. Grămadă, <i>Vechile pecefi sătești bucovinene (1783—1900)</i> , în <i>Codrul Cosminului</i> , X (1936—1939), p. 217—268.
Iordan, Note	= Iorgu Iordan, <i>Note de toponimie românească</i> , în <i>Езикоевско-етнографски иследвания в памет на акад. СТ. Романски</i> , Sofia, 1960, p. 487—496.
Iordan, Rum. Top.	= Iorgu Iordan, <i>Rumänische Toponomatik</i> , vol. II, Bonn-Leipzig, 1926.

DESPRE NORMELE DE REDARE A NUMELOR ȘI CUVINTELOR RUSEȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

GH. BOLOCAN

Îndreptarul ortografic ortoepic și de punctuație consacră un paragraf normelor de „transcriere”¹ a „numelor și a cuvintelor din limbile care folosesc alfabetul cirilic”². S-ar părea deci că și problema redării numelor și a cuvintelor rusești este rezolvată. Chestiunea nu stă însă de loc așa. Răsfoind publicațiile de lingvistică se observă, fără prea mare greutate, că acest capitol al *Îndreptarului* este nesocotit: fiecare lingvist are un sistem propriu de „transcriere”. Vom da numai câteva exemple:

Slaveanskoe vlianie . . . (Seidel, p. 176); *Slavianskie elementî* (idem); *K voprosu o vliianii pisatelîa*; *Romanskaia filologia* (B. Cazacu, *Studii* . . . 40); *Kategoria sostoianîia* (Seidel, p. 180); *sviazi* (T. Slama-Cazacu, *Limbaj* . . . 377); *slovar* (Iorgu Iordan, *SCL*, 1—2/1954, p. 156); *Slovari* (D. Măcrea, *Probleme* . . . 147); *Raevskii* (T. Slama-Cazacu, *Limbaj* . . . 377); *Reformatki* (Seidel, Vasiliu); *russkii* (Seidel); *literaturnîi* (Iorgu Iordan, *SCL*, 1—2/1954, p. 156); *cîto* (T. Slama-Cazacu) *učebnik* (Seidel); *otnošenîa* (ibidem). Lista aceasta poate fi mult amplificată.

Dacă excludem dintre aceste „abateri” de la norme pe acelea care s-ar datora mai mult sau mai puțin lipsei de atenție din partea autorilor sau a corectorilor, rămân totuși în materialul de care dispunem destul de multe exemple care sînt generate de deficiențele sistemului de „transcriere” consemnat în *Îndreptar*.

Notele de față se referă tocmai la aceste deficiențe.

Transpunerea numelor sau a cuvintelor dintr-o limbă care folosește alt alfabet este mai întotdeauna dificilă, întrucît alfabetele diferitelor limbi nu au în general același număr de litere.

¹ Termenul este impropriu, întrucît nu e vorba de o transcriere propriu-zisă.

² Din păcate, titlul promite mai mult decît înfățișează capitolul respectiv, întrucît limbile ucrainiană și bielorusă nu sînt luate în considerație.

Astfel, limba română are alfabetul compus din 27 litere, pe cînd rusa, din 33.

Bazîndu-se pe criteriul grafic, sistemul de „transcriere” propus în *Îndreptar* constată că 24 de litere din alfabetul rusesc au corespondente în alfabetul românesc și anume :

a,	б,	в,	г,	д,	е,	з,	ж,	и,	к,	л,	м,	н,	о,	п,	р,	с,	т,	у,	ф,	х,	ц,	ш,	ы
a,	b,	v,	g,	d,	e,	z,	j,	i,	k,	l,	m,	n,	o,	p,	r,	s,	t,	u,	f,	h,	ț,	ș,	î

Prin urmare, aceste litere din alfabetul limbii ruse nu pun probleme deosebite.

Au rămas deci trei litere din alfabetul românesc nereprezentate în schema de mai sus (*ă, c, x*) și nouă litere ale alfabetului limbii ruse : *ч, ш, ё, й, ъ, ь, э, ю, я*. Dintre cele trei litere ale alfabetului limbii romîne se folosesc numai două : *c* la redarea literei rusești și bulgărești *ч* - cît și pentru redarea lui *щ* din alfabetul limbii ruse, și *ă* pentru transcrierea lui *э* bulgăresc.

Prin urmare, cu ajutorul lui *c* urmat de *e, i* obținem două digrafe *ce, ci*, care redau aproximativ pronunțarea sunetului rusesc notat *ч* întrucît asocierea literelor *i, e* cu *c* sugerează cititorului român pronunțarea moale a sunetului respectiv din limba rusă.

Rămîn deci 7 litere ale alfabetului limbii ruse a căror transcriere necesită o explicație mai detaliată.

În general, scrierea fonetică are ca scop redarea fonemelor unei limbi ceea ce nu înseamnă însă că numărul literelor alfabetului trebuie să coincidă cu numărul fonemelor. În majoritatea limbilor, numărul literelor este mai mic decît numărul fonemelor. Cu toate acestea este posibil să se redea pronunțarea mai mult sau mai puțin exactă a cuvintelor dintr-o limbă oarecare, datorită faptului că o serie de foneme pot fi exprimate în scris printr-o combinație de două sau mai multe litere. Astfel, limba rusă folosește pentru redarea a 35 de foneme-consoane 25 de litere. Felul cum se reprezintă grafic 20 dintre fonemele-consoane ale limbii ruse se vede din cele spuse mai sus. Restul de 15 foneme-consoane sînt reprezentate prin îmbinări de tipul următor : literă consoană + una dintre literele-vocale *ѐ, e, ю, я*. Grafia rusă, ca oricare altă grafie, are la bază cîteva principii a căror cunoaștere este indispensabilă atunci cînd se face transcrierea din rusă în romînă.

Principiul fundamental al limbii ruse în această privință constă în faptul că citirea literelor consoane nu este posibilă fără a se avea în vedere litera următoare. Grafia rusă are deci la bază principiul silabic. De aici se desprind o serie de criterii dintre care formulăm mai jos pe cele mai importante :

1) Diferența dintre consoanele dure și consoanele moi se redă grafic prin diferența dintre literele cu care se notează vocalele următoare. Mai simplu spus, consoanele moi se redau în limba rusă printr-o literă-consoană urmată de una din literele-vocale *ѐ, e, ю, я* pe cînd consoanele dure se redau printr-o literă-consoană urmată de literele-vocale *e, o, a, u*. (De pildă : *лѐ* (*l'a*), *ла* (*la*)).

2) La sfârșit de cuvânt, precum și înaintea unei consoane din interiorul cuvântului, consoanele moi se redau prin litera-consoană respectivă urmată de semnul moale.

3) Pentru redarea consoanei *j* nu există un semn special și de aceea acest sunet este redat în scris în două feluri :

a) prin *ă* după o vocală, de obicei la sfârșit de cuvânt sau înaintea unei consoane ;

b) prin *ѐ, ею, я*, la început de cuvânt și la început de silabă, precum și după *ъ, ь*, dar numai ca semne despărțitoare.

În *Îndreptar*, la p. 67, se spune : „Normele de transcriere a numelor și cuvintelor din limba rusă în limba română au în vedere mai cu seamă criteriul grafic. Astfel, indiferent de rostirea lui *o*, el se transcrie *o* . . . Potrivit cu ortografia românească, *я* se redă prin *ia* la început de cuvânt și după vocală, prin *ea* după consoană . . .”

Motivarea redării lui *o*, „indiferent de rostirea” lui, nu mai e un criteriu grafic, după cum redarea lui *я* prin *ia* într-o anumită poziție și prin *ea* în altă poziție nu se face „potrivit cu ortografia românească”, care, după părerea noastră, n-ar da dreptul la o astfel de rezolvare (v. deal, meargă, dar amiază, viața etc.) cf. rus. мясо (measo), Валя (Valea), дядя (deadea) etc.

Transcrierea practică a numelor și cuvintelor rusești trebuie să țină seamă de principiile fundamentale ale grafiei ruse. Cum se pot aplica în mod concret aceste principii ?

Primul criteriu formulat de noi este în general respectat de *Îndreptar* : consoanele moi, redade în limba rusă prin litere-consoane urmate de literele-vocale *ѐ, ю, я*, sînt transcrise prin litere-consoane + *io, iu, ea* iar consoanele dure, redade în rusă prin litere-consoane urmate de *a, o, u*, sînt transcrise prin litere-consoane + *a, o, u*.

De exemplu . ма́рка (marka), суда́ (suda), рад (rad), нос (nos)
 мя́рка (mearka) си́уда (siuda) ряд (read) нѐс (nios)

Ca o completare la aceste norme din *Îndreptar* ar trebui menționat faptul că *ѐ* după *ж, ш* trebuie să se scrie *o* : *жѐг, шѐл* (jog, șol), întrucît scrierea cu *ѐ* după *ж, ш* constituie în limba rusă o abatere de la principiul grafiei silabice.

De cel de al doilea criteriu — redarea consoanelor moi cu ajutorul semnului moale (*ь*)-*Îndreptarul* nu ține seamă. De aceea opoziția *consoană moale/consoană dură* la sfârșitul și în interiorul cuvântului înainte de consoană nu apare în transcrierea propusă.

Conform normelor, vom transcrie deci : *krov* pentru *кров* (acoperiș) și pentru *кровь* (sînge), *brat* pentru *брат* (frate) și *братъ* (a lua), *stal* pentru *сталь* (a început, a devenit) și *сталь* (oțel) etc. Unii lingviști (v. exemplele citate la începutul articolului) încearcă să iasă din acest impas transcriind pe *ь* prin *i*. Chestiunea se complică însă, deoarece atunci vom avea : *стали* (au devenit) *сталь* (oțel), *стали* (pl. de la *сталь*) *стали* (gen de la *сталь*) redade toate prin *stali*.

Astfel de situații se întîlnesc și la numele proprii și atunci confuzia devine și mai supărătoare. Să ne închipuim următoarele propoziții :
 1. *Арысь находится в Сибири.* 2. *Арыс находится тоже в Сибири ; tran-*

scrierea propusă de *Îndreptar* : 1) Aris nahoditsea v Sibiri. 2) Aris nahoditsea toje v Sibiri¹.

În *Îndreptar* se admite transcrierea semnului moale (*ь*) prin *i* numai înaintea lui *e* și *я* și după *ч* (ar fi trebuit adăugat aici și *щ* : *вещь* (vești).

Redarea lui *ь* prin *i* în primele două poziții produce confuzii : *варение* (fierbere) — *варенье* (dulceață), (*не*) *имение* (faptul de a nu avea) — *именье* (moșie), *варения* (genit. lui *варение*) — *варенья* (genit. lui *варенье*) etc. se transcriu la fel : *varenie*, *varénia*, *imenie*.

Necesitatea rezolvării acestor situații este evidentă.

În ceea ce privește cel de al treilea criteriu, adică inexistența unui semn special în alfabetul rus pentru *j* normele din *Îndreptar* prezintă trei inconveniente : a) redau pe *й*, care notează o variantă pozițională a lui *j* prin *i* (la sfârșitul cuvântului, la numele proprii *й* se omite), ceea ce nu-l diferențiază de *u* ; b) nu specifică poziția lui *я*, *ё*, *ю* după *з*, *ь* c) la inițială sau după vocală, *j* nu se transcrie când este urmat de *e* (*э*). Se scrie deci *Enisei*, în loc de *Ienisei* (v. și în transcrierea franceză *Ienissei*), *Krasnoe-Selo* în loc de *Krasnoie Selo* (v. și în transcrierea franceză *Krasnoie Selo*). La inițială și în interiorul cuvântului, *Îndreptarul* nu face distincție între *e* și *э*. Vom transcrie deci *poet* atât pentru *поэт* (poet) cât și pentru *поэт* (cântă).

Întrucât normele propuse în *Îndreptar* se referă la transcrierea numelor proprii și a cuvintelor comune, este necesară o oarecare diferențiere la transcrierea acestor două categorii.

Pentru transcrierea numelor proprii propunem următoarele rectificări și completări la normele din *Îndreptar* :

a) *e* la început de cuvânt, în interiorul cuvântului după vocală și după *з*, *ь* cu funcție de semn despărțitor, să se redea prin *ie* : *Енисей*, *Егоров* [*Ienisei*, *Iegorov*] *Красное-Село* [*Krasnoie-Selo*]

b) *я*, *ё* după *з*, *ь* să se redea prin *ia*, *io* ;

c) *ё* după *ш*, *ж* să se transcrie prin *o* ;

d) *ь* după *щ* să se transcrie prin *i* ;

e) *й* la numele proprii (*Чернышевский*) să se redea prin *i* : *Cernîșevskii*.

Pentru transcrierea cuvintelor comune este necesară folosirea semnului *ı* în următoarele situații :

a) pentru redarea semnului moale (*ь*) în toate pozițiile : *ковь* [*konı*], *варенье* [*varenıe*] etc. ;

b) pentru redarea lui *й* în orice poziție : *мой* [*moı*], *район* [*raıon*] etc. ;

c) pentru redarea lui *ч* înaintea de consoană : *чреда* (*cıreda*), *член* (*cılen*) etc.

Completările propuse pentru numele proprii sînt valabile și pentru cuvintele comune.

Folosirea unei litere noi (*ı*) care nu este în alfabetul limbii noastre nu afectează cu nimic caracterul de transcriere practică a normelor din *Îndreptar*, dată fiind folosirea acestui semn în mod diferențiat. Introducerea acestui semn în sistemul de transcriere a numelor și cuvintelor din limbile care folosesc alfabetul chirilic nu presupune introducerea lui și în alfabetul limbii romîne.

¹ Cf. și Орел—Орель ; Аят—Аять ; Аргун—Аргунь etc.

GRAIURI MIXTE ȘI GRAIURI DE TRANZIȚIE

CU PRIVIRE LA UN GRAI MIXT DIN NORD—NORD-VESTUL OLTENIEI

DE

MARIN PETRIȘOR

Este unanim recunoscut că ramificațiile teritoriale ale unei unități lingvistice nu sînt marcate de granițe fixe. Ideea că dialectele sînt arii închise a dominat în dialectologie la începuturile ei, dar a fost abandonată cînd au apărut atlasele lingvistice care dădeau o oglindă fidelă a limbii vorbite. De asemenea, este unanim recunoscut că, în majoritatea cazurilor, la periferia ariilor bine determinate, în regiunile de vecinătate, se găsesc de obicei zone unde se întîlnesc particularitățile a două sau mai multe arii, după împrejurări. Ele constituie zonele graiurilor de tranziție, care cunosc particularitățile ariilor învecinate.

Această constatare teoretică este valabilă și pentru limba romină și ea poate fi confirmată de oricine își propune să analizeze ALR.

Un astfel de grai de tranziție cuprinzînd elemente din subdialectul muntean și bănațean și din graiul hațegan este socotit și graiul care se vorbește în nord-vestul și nordul Olteniei, adică pe un teritoriu geografic situat la poalele munților Mehedinți și Vilcan, la care, după părerea noastră, se poate adăoga o fișie care coboară pînă la Dunăre. Limita sudică, respectiv estică, o constituie baza superioară a Motrului.

În cele ce urmează, vom încerca să punem într-o lumină nouă graiul vorbit pe acest teritoriu, făcînd apel la același material care a mai fost studiat de unul din cercetătorii acestui grai¹, la care vom adăoga constatările făcute pe baza ALR II.

După cum reiese din materialul studiat, această arie se caracterizează printr-un număr însemnat de particularități care dau graiului de aici trăsăturile unui grai mixt, nu ale unui grai de tranziție. Este vorba

¹ Gr. Brîncuș, *Cercetări asupra unui grai de tranziție*, în „Revista Universității C. I. Parhon”, seria științelor sociale-filologie, nr. 2—3, p. 197—206.

de un număr de fapte lingvistice, unele purtînd o pecete arhaică, necunoscută de nici una din ariile învecinate, altele proprii mai ales subdialectului bănăţean (tot ca regionalisme arhaice), iar altele prezentînd dublete, în sensul că alături de forma de dincolo de munţi este cunoscută şi forma caracteristică pentru subdialectul muntean.

O trăsătură dominantă a acestui grai este deci faptul că el prezintă particularităţi arhaice, faze intermediare, cuvinte ieşite din uzul general al unităţii, iar paralel cu aceasta, sistemul subdialectului muntean tinde să se extindă şi peste această arie. Cu un cuvînt, nu avem aici situaţia pe care o prezintă vorbirea din nord-estul Munteniei şi din sudul Moldovei, unde se poate vorbi cu adevărat de un grai de tranziţie prin încrucişarea de izofone, izogloze şi izomorfe ale celor două mari subdialecte, ceea ce face ca graiul vorbit în această arie să aibă specificul atît al subdialectului muntean cît şi al subdialectului moldovean, fără să putem spune cu uşurinţă care este subdialectul predominant ¹.

În ce priveşte aria de la extremitatea Olteniei, graiul de aici păstrează limpede un caracter arhaic şi un substrat transmontan, peste care se suprapune influenţa subdialectului muntean, uşor de observat.

S-a presupus că acest grai „de tranziţie” s-a format prin infiltrarea în Oltenia a particularităţilor bănăţene şi haţegane, invocîndu-se contactul populaţiei olteneste cu ciobanii ardeleni, emigrările iobagilor dinspre Banat şi Ardeal într-o perioadă de intensificare a exploatării în aceste provincii, întîlnirile dintre olteni, bănăţeni şi haţegani pe drumurile de munte.

Fără îndoială că aceste cauze merită să ne reţină atenţia, căci ele pot lămuri unii termeni comuni, aşadar unele fapte din domeniul lexicului mai cu seamă, şi pot explica unele trăsături etnografice comune oltenilor de aici, bănăţenilor şi haţeganilor vecini, dar cauza principală a fost ignorată: această fişie de pămînt a aparţinut multă vreme Banatului.

După cîte se ştie, încă din timpul domniei lui Ioniţă, care ca rege al imperiului bulgaro-romîn stăpînea şi cîmpia de la nordul Dunării, s-a ivit o neînţelegere de hotar între unguri, bulgari şi valahi, supusă spre judecată papei. Nu se ştie rezultatul judecăţii, dar în 1233 este atestat un oarecare „Luca, banul de Severin” ², ceea ce înseamnă că o parte din vestul şi nord-vestul Olteniei trece la Banat, care era în posesiunea statului ungar. Dacă mai adăogăm că în 1247 ³, aşa cum reiese din Diploma Ioaniţilor, Banatul de Severin este dat în posesia Cavalerilor Ioaniţi, alături de alte posesiuni printre care şi ţara lui Litovoi de prin părţile actualului raion Tîrgu-Jiu şi că însăşi Tismana a fost capitala temporară a Banatului de Severin, se conturează limpede condiţiile care au contribuit ca romîni din această parte a Olteniei să fie o perioadă lungă de timp în

¹ O situaţie asemănătoare pare să prezinte şi graiul vorbit în Maramureş. R. Todoran, (*Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromîne*, I.R. V, nr. 2, p. 38—50) încearcă a dovedi că am avea a face cu un subdialect de sine stătător. Pentru alt punct de vedere, însă, vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 113.

² P. Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, Partea I, Caransebeş, 1899, p. 17.

³ *Ibidem*, p. 27 şi următoarele.

strîns contact cu românii de dincolo de munte, din Banat și din Țara Hațegului, cu care se învecinau la nord.

În acest răstimp, mai ales că sîntem într-o perioadă de stabilizare cînd s-au cristalizat stătulețele romînești, s-au putut contura, în mare, și ariile lingvistice.

Iniințarea țărilor romînești, crearea barierelor administrative între Țara Romînească (la care aderă Oltenia), Moldova, Ardeal și Banat a contribuit totodată la fixarea diferențelor dialectale romînești; cu excepția Ardealului, care nu prezintă o unitate dialectală, celelalte trei mari provincii istorice posedă, aproximativ în cadrul granițelor lor administrative, aria lingvistică proprie¹.

În ciuda faptului că Banatul de Severin este dat din 1291 primilor voevozi munteni, el rămîne mereu în stricta supraveghere a ungarilor care fac din el o poartă de apărare pentru popoarele din afară, fiind luat din mîna domnitorilor romîni și trecut sub conducerea unui ban ungar ori de cîte ori regii unguri simțeau că românii nu l-ar fi putut apăra cum trebuie. Abia după lupta de la Mohaci (1526), Banatul de Severin se scindează în două², partea olteană trecînd definitiv la Oltenia, care își mută capitala întii de la Turnu Severin la Strehăia și apoi la Craiova, în timp ce partea bănățeană trece la Banat, care își mută capitala întii la Orșova, Mehadia și apoi la Timișoara. În 1552 Timișoara este însă distrusă și transformată în pașalic turcesc³. Abia acum putem spune că oltenii din acest teritoriu al Banatului de Severin trec definitiv la Țara Romînească, încadrîndu-se în viața de aici. Probabil că totuși oltenii de nord vor coborî mai greu la cîmpie, fiindu-le mai ușor să țină legătura peste munți cu hațeganii, căci barierele geografice nu pot fi invocate ca piedici în cadrul legăturii unei populații care își simte înrudirea. Ocupațiile comune, de asemenea puteau împinge pe olteni pe drumurile comune și romînilor de peste munte.

Dacă ținem seama că această arie se găsește la periferia nord-vestică a teritoriului muntean și că a fost o vreme destul de lungă despărțită de el, mai ales în perioada cristalizării în stătulețe a romînilor (pînă atunci e greu de presupus o unitate), este ușor de explicat de ce graiul vorbit în această arie păstrează particularitățile pe care subdialectul muntean le-a depășit și, dacă ținem seama că aria respectivă a fost o vreme anexată provinciilor transcarpatice, este ușor, totodată, de explicat de ce graiul acesta păstrează unele particularități bănățene și hațegane devenite comune în lunga conviețuire cu bănățenii și hațeganii.

Pe aceeași linie, ne apare limpede că, după ce această arie a intrat în sfera de influență a Țării Romînești și, implicit, a subdialectului mun-

¹ Este de presupus că dacoromîna prezenta înainte o altă înfățișare dialectală, care ar fi evoluat altfel dacă nu ar fi intervenit împărțirea în provincii și crearea granițelor administrative. Un exemplu evident de o anterioară repartiție dialectală constituie palatalizarea labialelor, care calcă toate granițele administrative, dovedind totodată și vechimea fenomenului. Să se urmărească și tratamentul semioclusivelor *č* — *ǰ*, care prezintă o altă față a problemei. În Muntenia păstrarea semioclusivelor este un „arhaism dialectal”.

² P. Drăgălina, *lucr. cit.*, p. 17.

³ *Ibidem*, p. 27 și urm.

tean, graiul de aici a început să primească influența subdialectului muntean. Evoluția lucrurilor duce inevitabil la însușirea de către oltenii din nord-vestul Olteniei a noii vorbiri, după ce particularitățile vorbirii lor vor trece prin faza de dublet, ceea ce nu se întâmplă cu graiurile de tranziție propriu-zise.

Particularitățile cele mai evident arhaice ale acestui grai sînt păstrarea palatalizării dentalelor $d^v - t^v$ și faza intermediară \check{d} . Prima particularitate ne dovedește că aici se conservă o fază care a fost cunoscută de întreaga limbă romînă, în urma palatalizării tuturor consoanelor sub influența slavă¹; unele subdialecte au cunoscut ulterior fenomenul depalatalizării, datorită durificării consoanelor², altele sub influența maghiară au evoluat în direcția palatalizării, dentala alterindu-se datorită presiunii exercitate de sunetul palatal. $t^v - d^v$ de aici nu seamănă cu corespondentele lor din subdialectul muntenesc ($t - \check{d}$), nici cu cele din subdialectul bănățean, $\check{d} - \check{c}$ (cazurile de $\check{d} - \check{c}$ în Oltenia de nord sînt rare și sînt desigur fenomene migrate ca și $s - \check{z}$) și nici cu corespondentele lor din Ardealul vecin $d^{v'} - t^{v'}$, ceea ce reprezintă o primă dovadă că această arie lingvistică este periferică, avînd o fizionomie proprie și că nu avem a face cu limita unei izofone dintr-unul din subdialectele învecinate³.

Faza intermediară \check{d} , cunoscută și astăzi de subdialectul bănățean și evoluată la z în subdialectul muntean și în graiurile ardelenesti învecinate, ne apare, în lumina primei particularități, nu ca o trăsătură a subdialectului bănățean infiltrată aici, ci ca fonetism arhaic păstrat în această arie laterală a două subdialecte, deci particularitate și a subdialectului bănățean, căruia trebuie să-i fi aparținut sistemul consonantic al acestui grai, pînă cînd el a fost atras în sfera de influență directă a subdialectului muntean.

Ca o particularitate comună cu subdialectul bănățean, dar ca arhaism în acest grai și nu ca fenomen al infiltrării sau al întretăierilor de izomorfe, considerăm că trebuie avută în vedere folosirea formelor flexionare pentru toate persoanele verbului auxiliar *a fi*, cînd intră în alcătuirea perfectului conjunctiv: *eu să-l fiu văzut, el să fie văzut* și formarea condiționalului și optativului cu *vreaș, vreai* etc., căci aceste forme sînt și în subdialectul bănățean destul de rare și arhaice⁴.

Cît privește particularitățile comune cu graiul hațegan: formele de imperfect indicativ *aream, areai, area* etc., perfectul compus *o plecat, s-o dus* și folosirea rară a infinitivului lung la formarea viitorului⁵, acestea sînt tot particularități arhaice aflate și aici în regres, deci fără putere de circulație, ceea ce de asemenea arată că nu e vorba de fapte de infiltrație, ci de elemente comune ale unei mai vechi comunități lingvistice, care

¹ E. Petrovici, în „Studii și cercetări lingvistice”, I (1950), fasc. 2, p. 214 și u.

² *Idem*, în „Cercetări de lingvistică”, V (1960), 1 -- 2, p. 15.

³ Probabil că tot o particularitate arhaică rămasă dialectală aici este prezența palatalizării labialelor în faza p' , — b' care a trebuit să fie comună și celorlalte arii, unde fenomenul a evoluat diferit și păstrarea lui *i* neacc. din cuvîntul *direaptă*, cf. ALRM, II, vol. I, harta 97.

⁴ Gr. Brîncuș, *op. cit.*, p. 200.

⁵ *Ibidem*, p. 204.

continuă să se mai păstreze în această arie, după desprinderea din unitatea inițială și intrarea ei în sfera de influență a altei arii cu care începe să facă unitate.

În ce privește unele cuvinte ale acestui grai comun cu ariile bănățene și ardelenesti, câteva din ele sînt cuvinte arhaice: *agru*, *auș*, *detor* etc.¹, iar altele au intrat probabil prin infiltrație, căci cuvintele circulă mai ușor și de asemenea se împrumută tot așa de ușor, după necesitate.

Toate celelalte particularități ale acestui grai comune cu subdialectul bănățean și cu graiul din Hațeg, el însuși un grai de tranziție între subdialectul bănățean și graiurile din Ardeal, dovedesc prin numărul mare al lor că graiul oltenilor din nord—nord-vest prezintă pînă astăzi afinități mari cu vorbirea de peste munte și aceasta tot din cauza străvechii comunități de arie.

Pornind de la acest punct de vedere, ilustrat prin exemple, vom încerca să stabilim în linii mari epoca în care aria de la extremitatea Olteniei — care făcea istoricește parte din Banatul de Severin, iar pe plan lingvistic, din unitatea vest-transcarpatică — a trecut sub influența subdialectului muntean.

În lipsă de documente, ne vom servi de cronologia relativă, pe baza datelor oferite tot de atlasul lingvistic comun, adică de faptele de limbă din acest grai „de tranziție“.

Studiind hărțile ALR, cercetătorul observă ușor că o serie de fenomene fonetice străvechi, care au rămas arhaice și dialectale pentru ariile periferice, se întîlnesc și în acest grai, în timp ce unele particularități fonetice caracteristice ariilor periferice nu se întîlnesc aici. A se vedea, pentru prima categorie, tratamentul dentalelor $t^v - d^v$ și al nazalei n urmată de iot, de asemenea faza intermediară d^2 ; pentru cea de a doua categorie, a se vedea tratamentul semioclusivelor $\acute{c} - \acute{g}$ ³, care se păstrează și în așa-zisul grai „de tranziție”, ceea ce nu înseamnă că acest fenomen s-ar datora influenței subdialectului muntean, prin extinderea acestei izofone pînă aici, ci faptului că $\acute{c} - \acute{g}$ a fost general dacoromîn, celelalte variante, implicit variantele fonetice $\acute{s} - \acute{z}$ din subdialectul bănățean, fiind posterioare (aceste variante fonetice se întîlnesc sporadic și în graiul oltenesc din nord-vest). Varianta din atlas este $\acute{c} - \acute{g}$, conform hărților 230 și 48 ale ALRM II (partea II), vol. II.

Lipsa variantelor dentalelor palatalizate $\acute{d} - \acute{c}$ din această arie (întîlnite, după cum arată Gr. Brîncuș, dar probabil sporadic), în locul cărora atlasul lingvistic atestă variantele $d^v - t^v$, întărește de asemenea convingerea noastră că această arie nu mai aparținea subdialectului bănățean cînd s-a produs fenomenul $d^v > \acute{d}$, $t^v > \acute{c}$ în Banat (care pare a fi o particularitate de pronunțare sîrbească³; ea totuși presupune faza $d^v - t^v$ pe care a trebuit s-o cunoască și subdialectul bănățean, căci mai ușor ar fi putut prinde atunci această pronunțare sîrbească). Dovada că această particularitate este posterioară și infiltrată sporadic în regiunile limitrofe cu Banatul

¹ Gr. Brîncuș, *op. cit.*, p. 200 și 204.

² *Ibidem*, p. 199.

³ I. Pătruș, în „Cercetări de lingvistică”, III (1958), p. 67.

o constituie faptul că *đ*, variantă a lui *d* palatalizat, este atras în sistemul semioclușivelor și *đ* devine aici *ĝ*, așa cum arată harta ALR II, vol. I, 101, „sunetul *d* în cuvântul *deget*” care, în graiul discutat, se prezintă sub forma *ĝești* (cuvântul face arie cu subdialectul muntean, în timp ce fenomenul fonetic este infiltrat din Banat).

În acest grai se păstrează intactă nazala *n* precedată de o vocală, fenomen care a fost comun limbii române pe întreaga unitate și care în celelalte arii a dispărut, prin nazalizarea vocalei precedente¹; nazala se păstrează în arie izolată și în punctele 346, 353, 362, 365, ceea ce înseamnă că dispariția ei prin nazalizarea vocalei precedente este posterioară.

Deși s-ar părea că lexicul are o însemnătate mai mică în dezbaterile problemelor legate de delimitarea graiurilor în cadrul unei unități, în cazul nostru sînt cîteva fapte care ne ajută la stabilirea relativă a perioadei cînd graiul oltenilor din nord și nord-vest s-a desprins din subdialectul bănățean și a intrat în sfera subdialectului muntean.

Este caracteristic faptul că graiul respectiv cunoaște numeroase cuvinte de origine bulgară, sîrbă, maghiară, dar dintre acelea care sînt cunoscute și limbii literare, cu mici excepții datorite infiltrării firești.

Cuvintele de origine sîrbească și maghiară cunoscute de subdialectul bănățean și care fac arie mai mare sau mai mică nu sînt cunoscute de graiul oltenesc discutat. Ele au intrat desigur recent în Banat. Astfel de cuvinte specifice subdialectului bănățean sînt: *đricală* („saltea” în graiul oltenesc, ca și în limba literară) < magh. *derekal*, *strujac* („idem”) < sîrb. *stružak*, *golomb* („porumbel” în graiul oltenesc) < magh. *golomb*, *băđđi* („putinei” în graiul oltenesc) < magh. *böđöny*, *iagod* („dud” în graiul oltenesc) < sîrb. *jađoda* „fragă”², *cociș* („vizitiu” în graiul oltenesc) < magh. *kocsis*³, *poneavă* („cergă” în graiul oltenesc) < sîrb. *ponyava*, *covaci* („potcovar” în graiul oltenesc) < magh. *kovacs*, *carfiol* („conopidă”) < sîrb. și magh. *carfiol*, *karfiol* și multe altele, vizibil influențe recente ale limbilor sîrbă și maghiară cu care vorbitorii subdialectului bănățean vin în contact⁴.

Și mai clar stau lucrurile în ce privește influența germană, care nu se face de loc simțită în graiul oltenesc periferic, în timp ce în cadrul subdialectului bănățean face de multe ori arie. Cităm cîteva cuvinte de origine germană din această categorie: *șpenglăr* („tinichigiu” în graiul oltenesc) < germ. *Spengler*, *cloamfăr* („idem”) < comp. germ. *Klopfer* „ciocan, mai”, *șlaifăr* („tocilar” în graiul oltenesc) < germ. *Schleifer*, *farbă*, *fărбуi* („vopsea, a vopsi” în graiul oltenesc) < germ. *Farbe*, *färben*, *șnaidăr* („croitor” în graiul oltenesc) < germ. *Schneider*, *șpenat* („spanac” în graiul oltenesc) < germ. *Spinat*⁵ și altele. Aceste cuvinte dovedesc că întreruperea legăturilor dintre locuitorii de la periferia nord-vestică a Olteniei și cei de din-

¹ Vezi ALRM II, vol. I, harta 329.

² Probabil că *frăgar* „dud” în Ardeal este calc lingvistic după *jađoda* „fragă”.

³ Și *vizitiu* este tot de origine maghiară (*vezettö*), dar *cociș* este posterior, căci *vizitiu* e general dacoromîn.

⁴ Vezi hărțile ALRM II, vol. I, 356, 353 și hărțile Micului Atlas lingvistic romîn, seria nouă, 195, 149, 188, 320, 353 și 135.

⁵ Vezi hărțile Atlasului lingvistic romîn (Mic), seria nouă, 356, 339, 334, 327, 136.

colo de munte s-a făcut înainte de a se exercita influența germană asupra dialectului bănățean și totodată înainte de a se înjgheba arta meșteșugurilor respective, denumite în Banat și Ardeal prin cuvinte de origine germană. Românii de sub munți și-au organizat viața altfel, au intrat în general în sfera de atracție a organizării sociale și economice a muntelui și oltenilor aparținători Țării Românești. Că lucrurile stau așa o dovedește și felul cum este distribuit în aceste arii cuvântul care denumește porumbul¹.

În graiul cercetat întilnim cuvântul *porumb*, ca în limba literară, în timp ce în graiurile de peste munte *cucuruz*; așadar, în secolul al XVII-lea, când este adus porumbul în Țara Românească, pe vremea lui Constantin Cantacuzino, aria oltenească se găsea deja sub influența ariei muntene. Alt argument: la întrebarea în legătură cu termenii „uniți” (greco-catolici) și „reformați”², în timp ce în Banat și în Țara Hațegului s-au dat diferite răspunsuri, în graiul oltenesc pe care-l cercetăm nu s-a dat nici un răspuns, oamenii necunoscând noțiunea, ceea ce înseamnă că actul reformei săvârșit în secolul al XVI-lea și actul unirii cu biserica catolică săvârșit la sfârșitul secolului al XVII-lea a rămas necunoscut oltenilor din vecinătatea munților, căci ei nu se mai găseau în sfera de influență socială și lingvistică a celor de dincolo de munți. După această dată, care corespunde aproximativ cu stabilirea graniței dintre Banat și Oltenia despre care am vorbit și cu înființarea granițelor istorice ale provinciei Banat, graiul vorbit în nord-nord-vestul Olteniei a început să fie puternic influențat de subdialectul muntean, vorbit de oltenii din sudul și estul provinciei și de muntenii cu care au venit în contact, determinați de diferiți factori de ordin economic și social. Graiul lor va primi, pe un fond vizibil arhaic, un altoi nou care pînă la urmă va hotărî natura portaltoiului³.

O situație aproximativ identică prezintă graiul moșilor grupați în jurul punctului 95 — Scărișoara —, cu deosebirea că această arie, vizibil arhaică, constituie o insulă în mijlocul diferitelor graiuri ardelenesti de la care, prin infiltrare, a primit, mai ales recent, numeroase influențe.

Soarta graiului oltenesc studiat de noi seamănă în multe privințe, teoretic vorbind, cu soarta ariei lingvistice din vechea provincie Dobrogea. Aria care cuprinde Dobrogea prezintă o situație destul de diferită de felul cum este în general prezentată și ar trebui să constituie o preocupare mai statornică a cercetătorilor, aici fiind vorba de numeroase graiuri mixte care diferă sensibil unele de altele, dar care au o trăsătură comună: tendința de a se încadra în subdialectul muntean. Dacă mai adăugăm că subdialectul moldovean, care își infiltrează în general particularitățile în partea de răsărit a Munteniei, își exercită influența și asupra Dobrogei și că în Dobrogea locuiește alături de români un număr destul de mare de minorități naționale, care influențează și ele limba vorbită aici, avea limpede imaginea cauzelor

¹ Vezi harta ALRM, seria nouă, 67.

² Vezi hărțile ALRM II, 249 și 250.

³ Interesante sînt observațiile pe care le fac Gr. Rusu și Lidia Sfirlea în „Cercetări de lingvistică”, II (1957), p.127—141 și 143—158. Situația din graiul studiat de cei doi cercetători este totuși diferită de cea din graiul studiat de noi, dar tendința este comună ambelor graiuri: vărsarea lor în limba comună, condiționată de numeroși factori extralingvistici.

care fac ca Dobrogea să fie o arie neunitară din punct de vedere lingvistic, cu mai multe graiuri; acestea pot fi mai ușor recunoscute la fața locului decât pe hărțile ALR, care acordă Dobrogei un număr prea mic de puncte anchetate.

Ceea ce caracterizează și aceste graiuri este, după cum am mai spus, tendința lor de a se încadra în subdialectul muntean, datorită faptului că din punct de vedere social-economic și cultural Dobrogea aparține ariei învecinate a Munteniei. Dobrogenii au conștiința apartenenței lor la ramura munteană a limbii și, alături de factorii enumerați, factorul psihic are și el un rol determinant în procesul de unificare lingvistică; aceasta se accelerează în zilele noastre datorită condițiilor nou create de ștergere treptată a diferențelor dialectale prin pătrunderea în cele mai îndepărtate colțuri de țară a limbii literare. Graiurile amintite aparțin subdialectului muntean întrucât ele converg spre el, pierzând particularitățile graiului din care s-au desprins, după ce un timp acestea s-au găsit într-o stare de dublet.

În perspectivă istorică, le socotim graiuri mixte, pentru că, în majoritatea cazurilor, ele și-au conturat fizionomia prin încrucișarea între două sisteme (mai ales fonetice) diferite, dintre care urmează să învingă cel impus de împrejurările amintite.

Prin materialul discutat am încercat să prezentăm punctul nostru de vedere asupra graiului oltenesc din nord—nord-vestul Olteniei și să stabilim o delimitare teoretică între graiurile de tranziție și graiurile mixte, sensibil deosebite unele de altele prin natura lor.

GRAIUL DE LA VAMA BUZĂULUI

CONSIDERAȚII ASUPRA UNEI ZONE DE INTERFERENȚĂ A GRAIURILOR

DE

TEOFIL TEAHA

Hotărîrea de a cerceta unele aspecte ale graiului de la Vama Buzăului ne-a fost sugerată de hărțile *Atlasului lingvistic român* care confirmă unele păreri exprimate anterior în problema zonelor de interferență¹.

Materialul lingvistic prezentat mai jos a fost cules, pe teren, în cursul unei anchete efectuate în octombrie 1959 în satele din jurul localității Vama Buzăului. Considerațiile asupra graiului regiunii se bazează însă și pe materialul furnizat de *Atlasul lingvistic român*. Pentru ALR I a fost anchetată localitatea Întorsura Buzăului, reprezentată în ALR prin punctul cartografic 186, iar pentru ALR II au fost anchetate două localități ceva mai îndepărtate: Cernatu (punctul 182, de lângă Brașov) și Covasna (punctul 192, situat mai la nord).

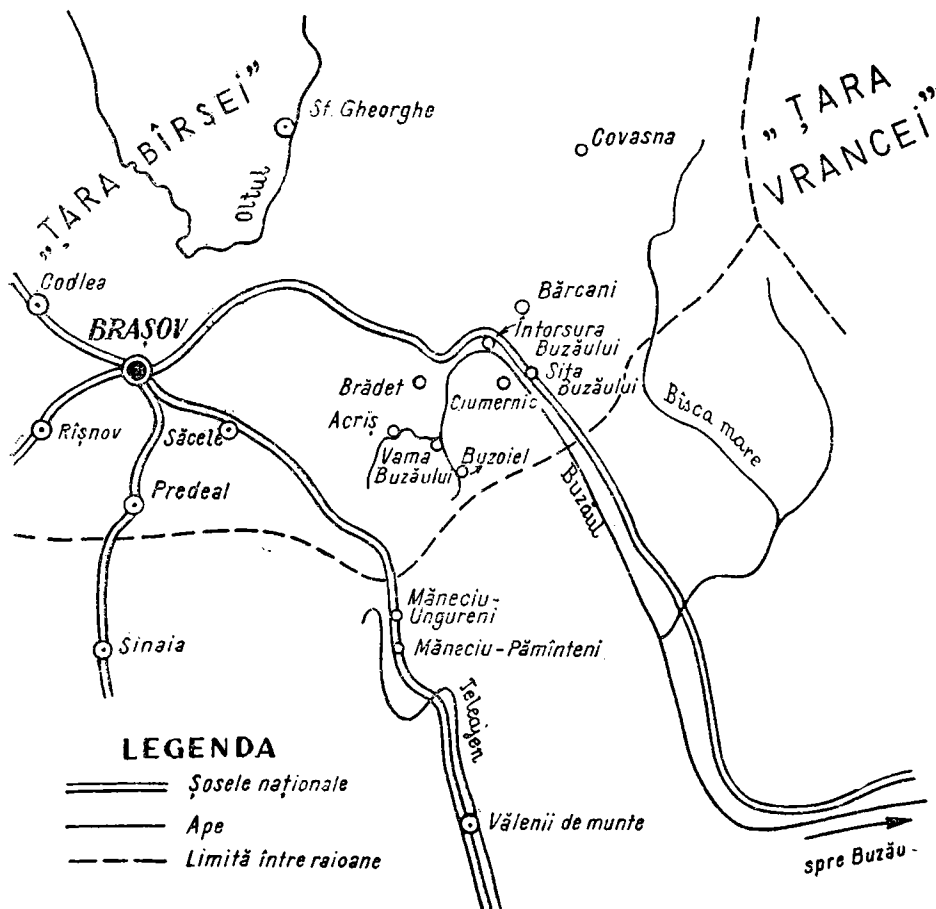
Grupul de aproximativ 15—18 sate care alcătuiesc comunele anchetate de noi (Vama Buzăului, Întorsura Buzăului, Sita Buzăului și Bărcani) este situat în extremitatea de est a regiunii Brașov. El este despărțit de Țara Birsei prin dealurile de la Teliu, care fac ca aceste localități să fie oarecum, izolate de restul regiunii. Spre sud, aceste localități sînt străjuite de munții Teleajenului și Buzăului, iar spre est de munții Vrancei. Acest grup de sate constituie, așadar, o unitate geografică distinctă. Ea este străbătută de șoseaua națională care merge paralel cu apa Buzăului și leagă, din timpuri vechi, Brașovul cu Buzăul.

¹ Recent, I. Coteanu în *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, Ed. științifică, 1961, p. 42—57 — fixează pe hărți principalele zone de tranziție dintre graiurile dacoromîne. Hărțile de la p. 75 (fig. 9) și p. 83 (fig. 12) înfățișează o vastă zonă de tranziție între graiurile muntean și moldovean, zonă care include și regiunea cercetată de noi.

Cu privire la interferența lingvistică în evoluția fonetică și fonologică a două sau mai multe limbi, vezi și A. Martinet, *Economie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Berne, 1955, p. 192—195.

Populația regiunii este în întregime românească. Localnicii, prin însăși poziția geografică a regiunii, au fost într-un contact permanent atât cu populația din Țara Bîrsei, cât și cu cea din Muntenia. Acest contact neîntrerupt a avut drept urmare influențe lingvistice reciproce între Ardeal și Țara Românească¹.

Fiind o regiune de munte, agricultura este puțin dezvoltată. Ocupația de bază a localnicilor este creșterea vitelor și munca la exploatarea pădurilor.

Mișcările de populație sînt vechi în regiune. După cum se știe populația locală face dese deplasări în spre Brașov și Buzău. Căile de acces de pe valea Teleajenului și valea Buzăului sînt frecventate din vechime. Localnicii, îndeosebi cei care se ocupau cu păstoritul, au întreținut cu cei din

¹ Vezi și Iacob Șt., *Note despre graiul din Țara Bîrsei*, în „Limba română”, VIII (1959), nr. 5, p. 79–89.

Țara Românească, de-a lungul veacurilor, puternice legături economice și sociale. Fiind așezați pe căile care, străbătând munții, coboară spre cîmpia Bărăganului, păstorii ardeleni au întemeiat noi așezări omenеști la poalele sudice ale Carpaților. Mărturie, în acest sens, sînt înseși cele două localități de la poalele Ciucașului : Măneciu-Ungureni (veniți de peste munți) și Măneciu-Pămînteni (băștinași).

Contactele permanente și neîntrerupte între păstorii ardeleni și cei munteni care își pășteau turmele de multe ori chiar și pe același munte, munca în comun la exploatarea pădurilor, precum și existența unor drumuri bune de acces — toate acestea au contribuit la pătrunderea unor particularități de limbă de pe un versant pe celălalt al Carpaților sudici.

Faptele de limbă pe care le prezentăm mai jos ne dau dreptul să afirmăm — ca o remarcă generală — că în graiul de la Vama Buzăului s-au produs stratificări variate. Limitele în spațiu ale acestui grai nu pot fi reprezentate prin granițe precise, întrucît, conform principiilor stabilite de metoda geografică de cercetare a limbii, graiurile, în general, se întrepătrund, se suprapun într-o măsură mai mare sau mai mică datorită unor factori de natură lingvistică sau extralingvistică.

Regiunea limitrofă, cercetată de noi, reprezintă o zonă de vecinătate a mai multor graiuri pentru că în vorbirea populației din această regiune se întîlnesc pronunțări cu aspect dublu, termeni regionali și forme gramaticale cu caracter dublu. Privit din acest punct de vedere graiul de la Vama Buzăului reprezintă o arie intermediară sau de trecere, întrucît în interiorul acestei arii se produce, fără întrerupere, un amestec între faptele de limbă caracteristice pentru graiul muntean — pe de o parte — și graiurile din Ardeal sau Moldova, pe de altă parte.

În paginile următoare vom prezenta starea actuală a graiului acestei regiuni și vom sublinia elementele sale caracteristice.

Din vocalism reținem doar cîteva fonetisme mai semnificative. Așa, de pildă, fonetismul $e (i) > \text{ă} (\text{î})$, este curent — dar nu general — în graiul regiunii : *apă dă băuăt, trémur dă frig, bătăie dă înimă, fălție dă brînză, îl strig pă nume, mă dăzbrác, dasúpra, dădăsúpt, să dăjg'átă să dăstrámă, dăškíd ușa, mă dăscúlt, dîn sat, mă cobor dîn pom, ies dîn casă* etc.

Graiul de la Întorsura Buzăului se alătură, prin acest fonetism, graiului muntean unde este general și curent ¹.

În graiul localnicilor întîlnim foarte des fonetismele : *oĭk* „ochi”, *uréike* „ureche”, *deuáike* „deoache”, *véike* „veche”, *parséik* „dulăpior pentru vase, bufet”, *pićioići* „cartofi” etc. Pronunțarea literară a unor astfel de cuvinte se întîlnește rar. Prezența acestui fonetism în graiurile romînești a preocupat pe mulți dintre lingviștii noștri². Explicația justă a fenomenului a fost dată de acad. Al. Rosetti³ care consideră că difton-

¹ Vezi și E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*, SCL, I (1950), p. 194. Idem, *Baza dialectală a limbii noastre naționale*, în „Limba romînă”, IX (1960), nr. 5, p. 61—63.

² Vezi N. Drăganu, „Dacoromania”, III, p. 472—508; C. Lacca, „Dacoromania”, III, p. 461—471.

³ Cf. Al. Rosetti, *Mélanges...*, p. 558 și urm.; id., *Limba romînă în secolele al XIII-lea — XVI-lea*, București, 1960. Ed. Acad. R.P.R., p. 100; Vezi, acum în urmă, și discuția la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 185.

garea vocalei accentuate se datorește acțiunii lui *k* palatalizat următor. Presupunerea lui N. Drăganu că această particularitate fonetică, ar fi împrumutată de populația românească de la sașii din Ardeal nu poate fi reținută. Datele, în plus, pe care ni le oferă *Atlasul lingvistic român* confirmă pe deplin afirmațiile acad. Al. Rosetti în această problemă. Harta alăturată (nr. 1) care înfățișează răspândirea pe teren a acestui fonetism infirmă afirmațiile lui N. Drăganu. Prin Oltenia și Muntenia fenomenul există și încă cu o frecvență destul de mare¹, cu toate că în aceste regiuni nu există și nici n-au existat sași. Că fonetismul aici în discuție nu este de proveniență săsească ne-o dovedesc și forma ca : *scuip, cuib, să aibă* etc. care reprezintă cuvinte moștenite din latină și în care fenomenul diftongării vocalei accentuate, s-a petrecut într-o fază mai veche de evoluție a limbii române².

Spre deosebire de graiurile din Muntenia unde se pronunță formele *cîine, mîine, pîine* (devenite astăzi literare) — în zona de tranziție de la Întorsura Buzăului se aud rostite numai variantele fonetice *cîne, mîne, pîne* întocmai ca în graiul moldovean sau în graiurile din Transilvania.

Prezența în graiul regiunii a mai multor variante ale diftongului *oa* dovedește că avem de-a face cu o zonă de interferență a mai multor graiuri. Alături de variantele *o, uo, °o* caracteristice pentru graiurile din Ardeal întâlnim și variantele *oa, ua*, prezente în graiurile din Muntenia³.

Un fapt care trebuie remarcat este absența lui *-u* (final) din această regiune de contact. Examinînd hărțile *Atlasului lingvistic român* observăm că cele două arii mari ale consoanelor finale labializate (care cuprind una — sudul și vestul Transilvaniei, iar cealaltă — estul Munteniei, Dobrogea și sudul Moldovei) sînt despărțite între ele tocmai de ținutul de la cotul Carpaților, în care se include și regiunea cercetată de noi.

În general, se admite că rostirea cu *-u* (final) din aria din urmă este adusă aici de către păstorii ardeleni⁴. Dacă aceasta este explicația răspîndirii lui *-u* (final) în estul Munteniei, Dobrogea și sudul Moldovei — se pune, în mod firesc întrebarea : de ce sînt despărțite între ele cele două arii și nu au continuitate tocmai în acea regiune pe unde treceau păstorii cu turmele dintr-o parte într-alta a munților — adică tocmai pe văile Prahovei, Teleajenului și Buzăului? Deși s-ar putea crede că *-u* (final) nu are continuitate în spațiu din cauza reliefului muntos unde păstorii nu staționau prea mult cu turmele, ci erau numai în trecere — totuși problema merită o examinare mai atentă din partea cercetătorilor. Înclinăm să credem că în ținutul de la cotul Carpaților nu există *-u* (final), pentru că acest ținut intră în aria mai mare din restul țării care a inovat. Nu este lipsit de importanță nici faptul că vestul Munteniei, care intră în

¹ Vezi ALR I, h. 17, 18, 19, 67, 76, 296; ALRM I, h. 23, 27; vezi și „Dacoromania” V, p. 283, „Dacoromania” IX, p. 226, 228.

² Fenomenul există și în celelalte limbi romanice. De pildă : fr. *montain, refraindre*; ital. *morfaio*; port. *morteiro, raire, porteiro*; ital., prov., cat., sp. *reina*, port. *reinha, rainha* etc. (cf. REW, ed. III).

³ Vezi ALRM I, h. 26, 197, 242, 270, 369, 405; ALRM II, h. 212.

⁴ Vezi, de exemplu, V. Rusu, *În legătură cu -u în limba română*, în SCL. XI (1960), p. 259—267.

aria inovatoare, a fost într-un contact neîntrerupt cu sud-estul Transilvaniei datorită căilor care leagă centrele Tîrgoviște și Cîmpulung de Brașov.

Din consonantism subliniem cîteva elemente mai caracteristice. Palatalizarea labialelor este curentă. Ea cuprinde, în general, două faze de palatalizare.

1) **p** > **pk** — **k**: *pkéle*, *opkîncă*, *copkîl*, *să aprópkiie*, *să topkéște*, *čiorápkî*, *arípkî*, *șkiópki*, *sapki*, *lupki*, *kéle*, *kiept*, *kîátră*, *kiper*, *kípăi*, *șkic* „spic”, *șkináre*, *tálki* „tălpi”, *tulkînă*, *cîrkîm* etc.

2) **b** > **bg'** — **g'**: *obg'álă* — *obg'éle*, *vrábgiie* — *vrábgi*, (vîrful *limbg'i*, *slabgi* „slabi”, *știrbgi* „știrbi” *g'ivol* „bivol”, *g'ic* „bici”, *g'ine* „bine”, *bárg'ie*, *vorg'ésc*, *alg'îná*, *știrgi* „știrbi”, *uorg'i* „orbi”, *bárg'i* „bărbi” etc.

3) **m** > **mn** — **n**: *mînel*, *mîez*, *mîercuri*, *mîirîsă*, *amîáz*, *nel*, *nez*, *nêrcuri*, *nîrîsă*, *nîros*, *nêrlă*, *nîșcăm*, *dorîm*, *prînim* etc.

4) **f** > **h'**: *hîer*, *hîerăstrău*, *hîertură*, *hîerbe*, *hîn* etc.

5) **v** > **g** — **y**: *gîél* (*gîtál*), *gîtiá* „vițea”, *gîsiéz*, *gîsiáză*, *gîezure*, *gîfor*, *gîerme*, *pligésc*, *isprágésc*, *yier*, *yitál*, *yitiá* „vițea”, *yierme*, *yiermănós*, *yite*, *plyiésc*, *îmbolnăyiésc*, *să čimpăyiéște*, *mórcoyi* etc. Alături de formele palatalizate am întilnit și forme, ca în graiul muntean, cu labialele nepalatalizate — în aceleași localități și uneori chiar în pronunțarea aceluiași subiect: *piept*, *piele*, *șerpi*, *piepten*, *bărbi*, *știrbi*, *uorbi*, *vîie*, *vîperă*, *vișin* etc. Deci, în această zonă mixtă de contact se încrucăiează sistemul fonetic al graiului muntean, care, în general, păstrează intacte labialele — cu sistemul fonetic al unor graiuri din Ardeal și al celor din Moldova unde labialele sînt palatalizate. În această zonă de tranziție stadiul final de evoluție a labialelor palatalizate prezintă o situație identică cu aceea a graiului moldovean¹.

Dentalele *t*, *d*, *n* urmate de o vocală prepalatală (*e*, *i*) se păstrează intacte întocmai ca în graiurile din Muntenia și Moldova: *frînte*, *munte*, *fructe*, *greutate*, *jumătate*, *știrb*, *ștergár*, *des*, *repede*, *deputát*, *președînte*, *judecátór*, *đial*, *deđerát*, *lîndînă*, *brázde*, *brádét*, *nepót*, *nevástă*, *năđgră*, *inimă*, *slănînă*, *funîngine*, *ține*, *pîne* etc.

Africatele *č*, *ğ* prezintă aceeași situație ca în graiul muntean: *riéce*, *dúlce*, *pîntece*, *pûrece*, *sprîncéne*, *limbrîci*, *fuárfeči*, *čiobán*, *čiară*, *fúge*, *plînge*, *funîngine*, *fáğı*, *fágét*, *deđerát*, *argînt*, *gene*, *gînere* etc. O singură excepție am întilnit și anume în pronunțarea lui „genunche” care a fost înregistrat în toate localitățile anchetate cu *ğ* în loc de *č*: *genúnke*.

Ocluzivele postpalatale *k*, *ğ* își păstrează, în general, locul și modul de articulare, întocmai ca în graiul muntean: *kîag*, *kîor*, *kéie*, *áškiie*, *șkióp*, *dáškiá*, *rinîki*, *gem*, *gîndă*, *ğiară*, *suğıt* etc. Cu toate acestea, uneori, ele devin ocluzive palatale *t'*, *d'* ca în graiurile regiunilor limitrofe din Transilvania: *t'em*, *t'îngă*, *pădút'e* *d'îndă*, *únd'ie* etc.

În graiul de la Vama Buzăului întilnim atît forme cu *s*, *z*, *ț*, *ș*, *j* moi (urmate de *e*, *i*), cît și forme cu *s*, *z*, *ț*, *ș*, *j* dure (urmate de *ă*, *î*). Prin formele moi el se alătură graiului muntean, iar prin cele dure graiurilor din Transilvania și Moldova. Se poate observa, cu ușurință, că întărirea caracterului dur al acestor consoane nu poate fi despărțită de răspîndirea

¹ Cf. D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 97.

formelor cu labialele palatalizate din Moldova și Ardeal înspre Muntenia. De fapt izoglozele care separă o pronunțare dură de una moale, trec tocmai prin imediata vecinătate a regiunii cercetate de noi¹. Pronunțarea cu consoane dure sau moi nu apare în unități separate. Cele două pronunțări se întrepătrund, ele fiind auzite amîndouă în aceeași localitate și, cîte-odată, chiar în graiul aceluiași vorbitor. Rostirea *nepoți, frați, cărți, cînți* etc., caracteristică graiului muntean, este frecventă și în satele de la Întorsura Buzăului². Întrucît aceste sate sînt situate în vecinătatea celeilalte arii mai mari care cuprinde restul graiurilor dacoromîne și unde se pronunță *nepoț, fraț* — este firesc ca în graiul local să întîlnim folosită și această pronunțare cu *ț* dur³. Iată cîteva exemple cu forme dure și moi : s : *sîtă, siără*, (vale) *siacă, sosiă, tuse, șase, uase, viséz* — alături de *sără, mișă* ;

z : *búze, pînze, vérze, zidár, urzică, tîrziú, răzimát, brázi, vézi* — alături de *zăr, zámă, tîrziú, răzimát* ;

ț : *máțe, ráțe, tărățe, cuțit, puțin, căția, țîávă* — alături de *țărîță, puțin, țávă* ;

ș : *úșe, cămáșe, mătúșe, tușesc, rușine, árșită, șia, ieșim* — alături de *úșă, cămășă, mătúșă, șa, șárki* „șerpi” ;

j : *grîje, îngrijișe, pătrînjél, jir, jilav* — *coájă*.

Tratamentul lui *-r* în cuvintele formate cu sufixele *-ar, -or, -er*, se prezintă, uneori, diferit la subiectele de generații și sexe diferite : *grădinár, zidár, coșár, vătrár, degetár, ștergător, datór, judecător, învățător, cer* — alături de *grădinári, zidári, coșári, vătrári, degetári, ștergători, datóri, judecători, învățători, ceri* etc.⁴.

Exemplele înșirate mai sus denotă că în ce privește pronunțarea lui *-r* (final) acest grai, care se află într-o fază de tranziție⁵, se situează tocmai la încrucișarea celor două arii — una în care formele de singular și plural sînt omofone : sg. *zidári*, pl. *zidári*, iar cealaltă în care singularul are un *-r* (nemuiat) și, deci, avem opoziția *zidár — zidári*⁶.

Formele iotacizate ale unor verbe ca : *auz, vâz, rîz, tunz, șez, crez, vînz, să auză, să vâză, să rîză, să tînză, să șiază, să criază* ; *scoț, mînt, simț, să scoț, să mîntă, să simță* etc. sînt generale și curențe în graiul de la Vama Buzăului⁷.

Dacă prin formele iotacizate ale unor verbe această zonă de tranziție se alătură graiului muntean — prin formele scurte ale prezentului

¹ Vezi E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*, în SCL, I (1950), p. 172 și urm. ; vezi și ALRM I, h. 55, 72, 153, 315.

² Vezi ALRM I, h. 213, 221, 241.

³ Vezi ALRM I, h. 211.

⁴ Privitor la *-r* sau *-ri* vezi : R. Udler, *Evoluția lui „r”*, în „Limba și literatura moldovenească”, III (1960), fasc. 3, p. 45—53.

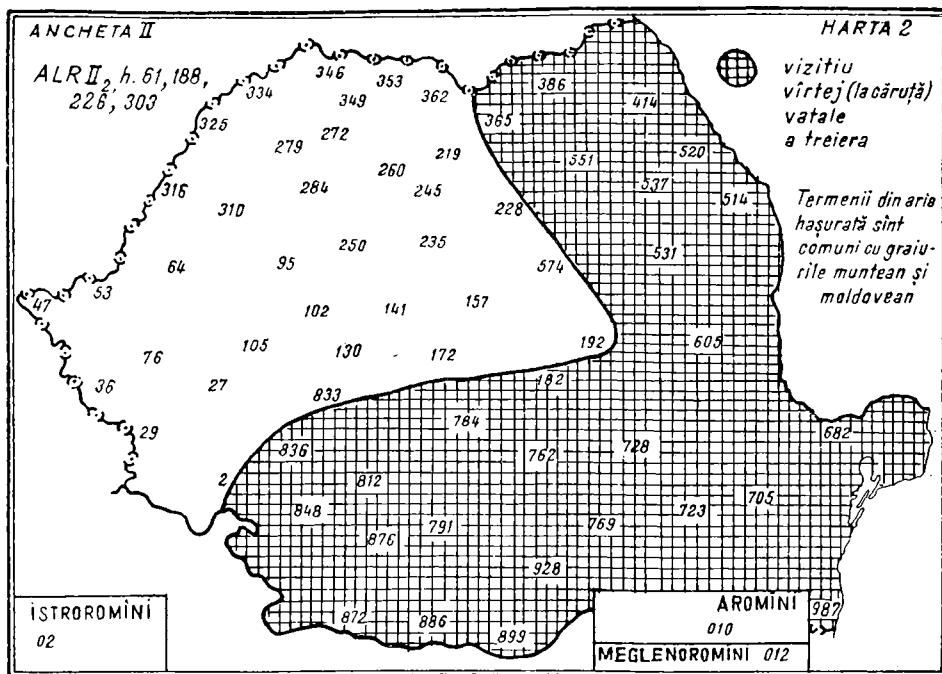
⁵ Cf. B. Cazacu, *Despre procesul de diferențiere în graiul unei comune* (Meria -reg. Huncdoara), în SCL, VII (1956), nr. 3—4, p. 245—268.

⁶ Cu privire la răspîndirea în graiurile dacoromîne a diferitelor opoziții între consoane sau a lipsei oricărei opoziții, vezi E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, în SCL, III (1952), p. 159—163.

⁷ Vezi ALRM I, h. 111, 112, 114, 119, 120, 133.

unor verbe ca : *a lucra, a usca, a mânca* etc. : *eu lucru, eu usc, eu mânca* ea se încadrează graiurilor din Ardeal.

Din domeniul lexicului am înregistrat o serie de fapte care demonstrează, de asemenea, că ne aflăm în prezența unui grai care aparține unei zone de contact, cu caracter mixt. În această zonă întâlnim termeni regionali care aparțin fie graiului muntean, fie celui moldovean sau — res-

pectiv — graiurilor din Ardeal. Aici își dau întâlnire o serie de izoglose care confirmă constatarea că, de obicei, nu există identitate între granițele lingvistice ale unui grai și cele administrative ale regiunii în care se vorbește graiul respectiv¹. Din punct de vedere administrativ satele de la Vama Buzăului aparțin și au aparținut și în trecut numai de regiunea Brașov. Limitele acestor localități nu au constituit niciodată un obstacol în stabilirea de contacte între populația locală și cea de dincoace de munți.

Termenii grupați în categoriile de mai jos vin în sprijinul acestor afirmații :

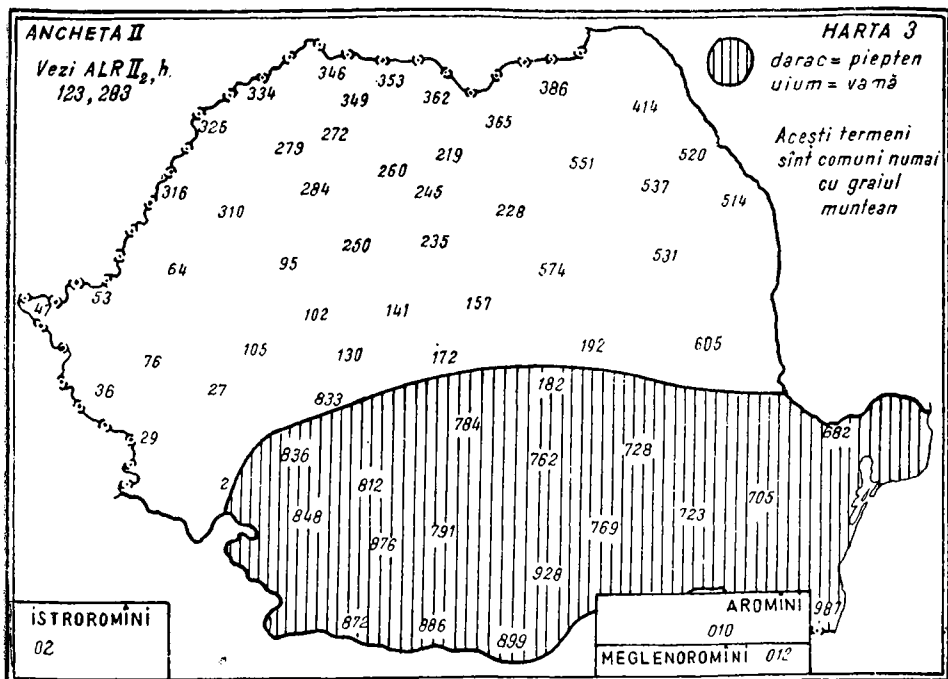
a) termeni comuni cu graiurile muntean și moldovean.

În graiul de la Vama Buzăului întâlnim o serie de termeni ca : *vizitiu, virtej* (la căruță), *vatale, a treiera* care sînt, de fapt, caracteristici pentru

¹ Vezi și discuția la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 43 și Iorgu Iordan, *Graiul putnean*, în „Ethnos”, I (1941), p. 111.

graiurile muntean și moldovean (vezi harta alăturată nr. 2). În celelalte graiuri decoromine întâlnim alți termeni regionali, respectiv: *cociș*, *fergheteu*, *brîgle*, *a îmblăți* sau *a călca*, care nu sînt cunoscuți regiunii cercetate de noi.

b) termeni comuni numai cu graiul muntean. Există în acest grai cuvinte ca, de pildă: *darac*, *uium*, *saiá* (polată), „șo-

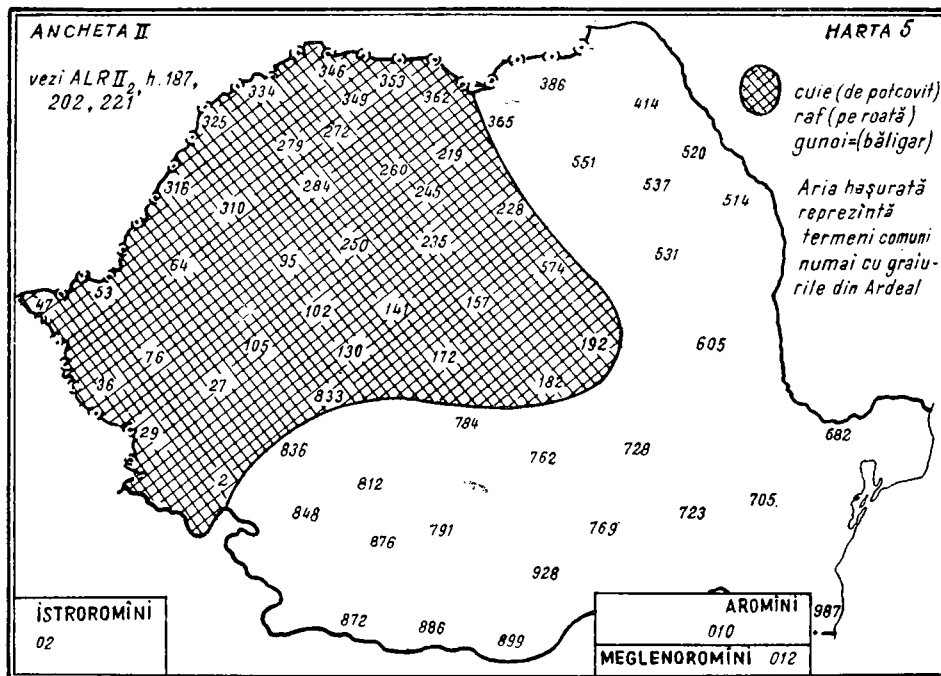
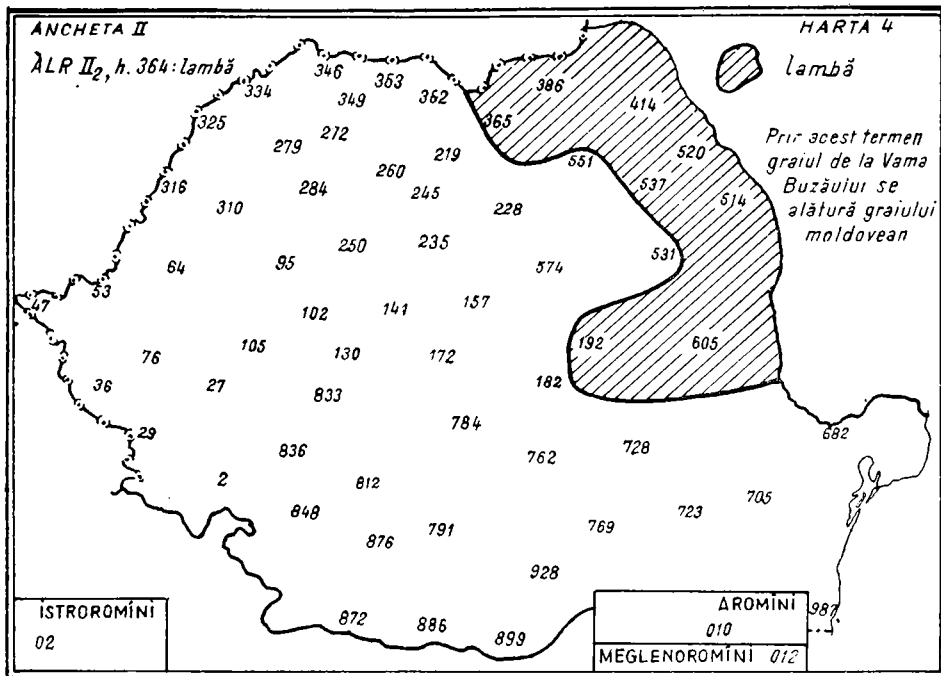

pron, adăpost (pentru oi)” pe care le întâlnim numai în graiul muntean (vezi harta nr. 3).

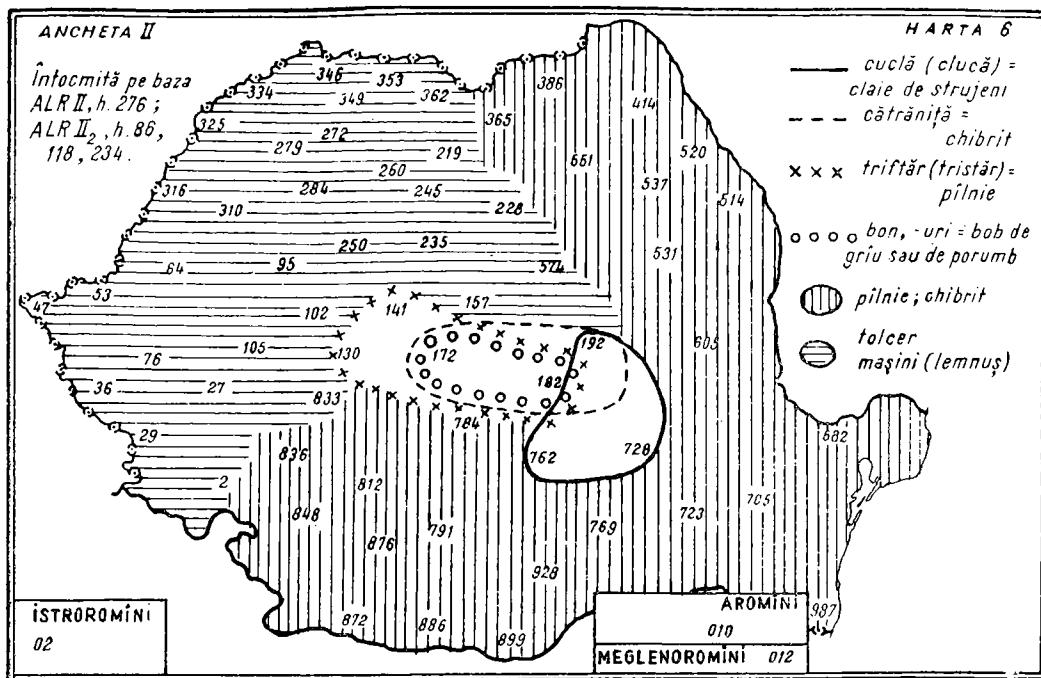
c) termeni comuni numai cu graiul moldovean. Prin *lambă* „fierul situat între capătul osiei și vârtej sau crucea mare și pe care pui piciorul cînd te urci în căruța” — această regiune se alătură ariei graiului moldovean unde acest cuvînt are o largă răspîndire (vezi harta nr. 4) — spre deosebire de celelalte graiuri învecinate care nu-l cunosc.

d) termeni comuni numai cu graiurile din Ardeal: *raf*, *cuie* (de potcovit), *gunoi* (vezi harta nr. 5). În graiurile muntean și moldovean în locul acestor termeni sînt folosite cuvintele „șină”, „caiele” și „băligar”.

e) dublete regionale. În această categorie includem termeni care circulă simultan în graiul populației de la Vama Buzăului. Ariile de răspîndire a acestor cuvinte se întretaie în această zonă de trecere. Unul din „dublete” reprezintă graiul muntean, iar celălalt „dublet”

graiurile din Ardeal. În aria de răspîndire a unuia apare alt termen care denumește aceeași noțiune. Existența simultană într-un grai de tranziție a două „dublete” poate fi explicată prin ceea ce geografia lingvistică denumește „migrarea” cuvintelor. Din această categorie cităm termeni ca: *porumb* — *cucuruz*; *frunze* (de porumb) — *foi*; *lopată* (de vînturat); — *vînturească*; *a grăpa* — *a boroni*; *purcoi* (porcoi) — *buglă*; *izlaz* — *pă-*

șune; *cizmar* — *șuștăr*; *bărbierește* — *rade*; *cazan* (de fiert țuică) — *căldare*. Paralelismul acestor „dublete” regionale exista și acum 30 de ani cînd s-au efectuat anchetele pentru ALR. Hărțile cuprinse în seria nouă a Atlasului confirmă, întru totul, acest lucru¹.

Examinînd situația acestor forme duble din punctul de vedere al aspectului dinamic al problemei se observă, cu ușurință, că în zonele de întîlnire a mai multor graiuri există o concurență tot mai evidentă între aceste „dublete”.

În fine, graiul de la Vama Buzăului cunoaște și o serie de cuvinte care formează un fel de insule mici (înconjurată de arii mult mai largi) și care se încadrează în arii numite împrăștiate² (vezi și harta nr. 6): *cuclă* (clucă) „clăie de strujeni” (ALR II₂, h. 118); *cătrăniță* „chibrit”

¹ Vezi ALR II₂, h. 34, 81, 92, 97, 131, 248, 317, 512, 518.

² Vezi K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, Paris, 1936, p. 64—95; vezi și I. Coteanu, *op. cit.*, p. 55.

(ALR II, h. 276); *triftăr* (*tristăr*) „pîlnie” < germ. *Trichter* (ALR II₂, h. 234); *bon*, *-uri* „bob de grîu sau de porumb” (ALR II 2, h. 86). La „intersecția” acestor arii cu alte graiuri regionale întîlnim formele: *pîlnie* sau *tolcer* (care sînt răspîndite pe arii mult mai întinse decît *triftăr*) și respectiv — *chibrit* sau *mașini*, *lemnus* (pentru *cătrăniță*).

★

Faptele de limbă prezentate mai sus ne-au dat posibilitatea să facem o serie de precizări în ce privește poziția graiului de la Vama Buzăului față de celelalte graiuri din zonele limitrofe. Fiind situat într-o zonă de interferență a mai multor graiuri, el reprezintă un stadiu de tranziție între graiurile din Muntenia, Moldova și Ardeal¹.

Dacă plecăm însă de la principiul că orice zonă de tranziție are, de obicei, o serie de elemente datorită cărora ea se alătură totuși uneia dintre cele două zone în contact² (ne bazăm și pe faptele de limbă discutate mai sus) putem afirma că graiul de la Vama Buzăului posedă puternice trăsături lingvistice regionale, caracteristice graiului muntean.

¹ Cu privire la delimitarea zonelor de tranziție dintre graiurile dacoromîne, zone în care intră și regiunea cercetată de noi, vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 75 (fig. 9) și p. 83 (fig. 12).

² Vezi discuția la S. Escoffier, *La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du franco-provençal entre Loire et Allier. Limites phonétiques et morphologiques*. Paris, „Les Belles-Lettres”, 1958, p. 177.

STUDII DE GRAMATICĂ, vol. III
Editura Academiei R.P.R., București [1961], 206 p.

Volumul al treilea de studii de gramatică, elaborat în cea mai mare parte de specialiștii tineri ai Institutului de lingvistică din București, conține 11 articole variate, dintre care numai primul, *Din istoricul tipului stea/stele*, de Al. Graur nu tratează o problemă de sintaxă. Celelalte zece abordează diverse aspecte ale sintaxei contemporane, adesea cu referiri importante la limba mai veche.

Fără a anticipa asupra rindurilor care urmează, putem spune că însuși faptul că se supun analizei o serie mare de fapte sintactice produce o impresie pe care aș numi-o cel puțin reconfortantă, având în vedere cât de puțin numeroase au fost și sint încă studiile de acest fel în publicațiile noastre de lingvistică. Trebuie însă neapărat să adaug încă un aspect tot atât de important al acestui volum, deși el nu a lipsit nici din celelalte două anterioare. Cu una sau cel mult două excepții, toți colaboratorii au avut în vedere, pe lângă materialul concret care trebuia cercetat, organizat și interpretat, și ideea de a găsi sau măcar de a schița, dacă nu se putea altfel, caracterul sistematic al corelațiilor de detaliu descoperite. Din acest punct de vedere, articolul de deschidere a volumului, *Din istoricul tipului stea/stele*, reprezintă totodată și expresia unui program, pentru că în el se demonstrează cum „un accident fonetic a dus la formarea în românește a unui tip de flexiune suplimentar : din cauză că *ll* latin, în silaba care urmează

accentul, a dispărut înaintea lui *a*, s-a ajuns la crearea de substantive feminine care au nominativul singular terminat în *-a* accentuat, iar nominativul plural și genitiv-dativul singular în *-ele...*” (p. 5). Articolul nu are însă numai această semnificație. El ilustrează încă o chestiune de importanță generală : modul cum se reface o parte „muribundă” dintr-un sistem. Tipul *stea/stele* s-a singularizat mereu pînă într-o anumită fază de evoluție a limbii. „Dovada că tipul era muribund o avem și în faptul că diverse cuvinte care la început îi aparțineau s-au pierdut treptat, trecînd în inventarul altor tipuri, de exemplu : **oa*, *oale* devine *ol*, *oale* sau *oală*, *oale* ; alături de *mia* apare *mială...*” etc. (p. 6).

Întărirea s-a produs tot accidental, prin pătrunderea în romină a cuvîntelor turcești cu structură similară : *cercevea*, *dușumea*, *leşcherea*, *tinichea* al căror plural a fost determinat în cele din urmă de tipul *stea/stele*. De aici înainte, el e readus în circulație și se dezvoltă constituindu-și noi opoziții, de exemplu : *-a/-ale* : *tabla* — *tablate*.

În aceeași ordine de idei, adică în legătură cu preocuparea de a găsi verigile esențiale din lanțul de corelații lingvistice sau măcar de a stabili caracterul de corelație a unor fapte, trebuie menționate strădaniile Laurei Vasiliu care face o *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, iar în altă parte din același volum cercetează *Părțile de propoziție mul-*

tiple. La fel și Fulvia Ciobanu încercă să precizeze *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele și analizează Unele aspecte ale corespondenței dintre elementele prepoziționale și cele conjuncționale, cu referire specială la locuțiuni*. De aceeași idee este pătrunsă și analiza lui I. Răzescu, *Propoziții subordonate paratactice*, care constituie, după cite știu, cea mai încheșată analiză a unuia dintre aspectele parataxei.

O consecință a cercetării elementelor constitutive din sistemele sintactice este dezvoltarea cîmpului de investigație. Studiul valorilor lingvistice legate de intonație, capitol în care e încă mult de făcut, constituie în volumul de față o asemenea dezvoltare. Aici se înscriu atît Magdalena Popescu Marin cu articolul intitulat *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba romînă cît și Rodica Ocheșeanu cu *Observații asupra propoziției interogative indirecte*, ca să nu mai vorbim de articolul amintit al lui I. Răzescu, unde intonația figurează ca un factor organic al clarificării situației de subordonate a propozițiilor paratactice.*

În sfîrșit, încheind prezentarea structurii volumului, aș face o mențiune aparte pentru articolele Fînuței Asan, *Reluarea complementului în limba romînă și Elenei Carabulea despre Atributiile determinative și explicative*. Amîndouă constituie cite o sinteză a temelor abordate, iar al doilea propune și criterii mai precise pentru distingerea atributivelor determinative de cele explicative. Cele citeva *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba romînă* de Magdalena Popescu Marin reprezintă, cum o spune și titlul, material pentru o viitoare sinteză.

Varietatea problemelor atinse reiese din însăși enumerarea anterioară din care se schițează și presupunerea că cercetările conțin idei multe și noi. În plus, totul e bogat ilustrat cu exemple din scrieri literare, uneori din culegeri de texte dialectale și, rar, din cînd în cînd, cu scurte propoziții confecționate ad-hoc de redactori. Sarcina unui recenzent se limitează aproape de la sine în aceste condiții mai ales la aspectele teoretice. Din

acest punct de vedere, cele mai dificile și mai delicate cercetări îmi fac impresia că sînt cele aparținînd Laurei Vasiliu și lui I. Răzescu.

Pătrunzînd în labirintul semantic al prepozițiilor Laura Vasiliu trebuia să răspundă, în prealabil la cel puțin două întrebări cu caracter teoretic. Era nevoie să decidă întîi dacă prepozițiile au sau nu sens propriu și, dacă au, de ce natură este el. „Cercetarea de față — spune autoarea încă în primele rînduri ale lucrării sale — are drept scop să stabilească dacă prepozițiile limbii romine constituie sau nu unități de sens. Mai precis, urmărîm să vedem dacă sensurile lor, considerate ca realizări particulare, se pot reduce la un sens nerealizat în limbă, obținut prin abstractizarea sensurilor particulare, sau dacă diversele sensuri pot fi grupate în jurul unuia dintre ele, mai larg; prin care să se poată explica sau din care să se poată deriva celelalte” (p. 11). Această introducere formulată ca o teză nu conține, cum se vede, numai o întrebare, ci și un răspuns; mai mult, ea constituie totodată și mărturia unei metode, căci după ce se spune că scopul lucrării este să vadă *dacă* prepozițiile sînt sau nu „unități de sens”, „urmărîm” apoi să vedem *cum* se comportă sensurile lor.

Autoarea știe deci că prepozițiile sînt „unități de sens”, dar nu știe cum se comportă în anumite situații. Prima dintre aceste situații o reprezintă reducerea sensurilor prepoziției la unul singur, iar a doua, gruparea lor în jurul unuia dintre ele, mai larg. Poate din cauza formulării prea strînse, cele două ipoteze nu apar destul de bine justificate, căci, întîi, ce înseamnă să se *reducă* realizările semantice particulare ale prepozițiilor la un sens obținut prin *abstractizare*? Laura Vasiliu pornește probabil de la teza din filozofia materialist-dialectică a „reducerii la abstract”. Dar atunci termenii utilizați au o valoare precisă, și *abstractizarea* nu este o operație pe care o face cercetătorul, ci limba, vorbitorii ei.

Afirmația că prin compararea prepozițiilor „vom putea ridica definițiile lor la un grad de abstractizare mai înalt...” (p. 15) pare

însă a contrazice prima presupunere, cu toate că într-un caz abstractizarea se referă la sens, iar în al doilea, la definiție. În practică, interpretarea rămîne cel mai adesea în termenii exacti ai relațiilor filozofice amintite, pentru că materialul determină el însuși în mod corect situațiile și autoarea e condusă spre abstractizarea reală.

Tot ca precizare teoretică, o chestiune de metodă. Pentru a delimita sensul prepozițiilor din sintagmele în care apar înlanțuite „vom porni — spune L. Vasiliu — de la semnificațiile sintagmelor... Din compararea sintagmelor vom deduce care este aportul fiecărui termen. Extrăgînd din semnificația globală a sintagmelor ceea ce aparține substantivului și verbului, vom obține semnificația propozițiilor. Conținutul verbului și al substantivului va determina nuanțe de semnificație și deci subdiviziuni ale grupurilor de sintagme” (p. 14). Din materialul ilustrativ se înțelege că sintagma: verb + prepoziție + substantiv, luat în discuție, este orice serie de verbe, urmate de prepoziție și de substantive. Procedul impune, cel puțin teoretic, inventarierea tuturor „sintagmelor” de acest tip, dar cum lucrul nu e omeneste posibil, se cere o delimitare. De aceea, autoarea s-a oprit numai la 144 de verbe din sintagmele de tipul celor indicate, dar, în acest fel, au scăpat atenției sale valori semantice obișnuite ale unor prepoziții. De exemplu, dintre valorile lui *la* lipsește aceea de loc: *locuția la un prieten, spală rufe la riu, stă la școală după orele de curs etc.*, dintre valorile lui *fără* lipsește aceea de modalitate, din construcții ca *umblă fără greutate, se poartă fără teamă etc.* Procedul aplicat e, desigur, răspunzător și de omisiunea lui *din pricina* care ar fi stat foarte bine lîngă *din cauza*.

Independent însă de detaliile de felul acestora, precizarea valorilor semantice este deosebit de interesantă, nuanțele sint redade exact și avem astfel o descriere temeinică a prepozițiilor românești care soluționează afirmativ și problema conținutului semantic. După analiza Laurei Vasiliu va fi greu să se

mai considere prepozițiile ca părți de vorbire „vide”.

Prin urmare, ca unități de sens, prepozițiile „sînt distincte pe plan semantic, adică fiecare are o semnificație specifică prezentă în toate construcțiile în care apare. Atunci cînd unul din sensurile unei prepoziții nu are legătură cu semnificația generală sau fundamentală a prepoziției respective, ea se disociază în categorii aparte. De exemplu, *la* cu sens cantitativ, care intră în categoria numeralului” (p. 28) din cazuri ca *mîntîncă la mere, adună la bani etc.*

Ultima constatare arată și cum privește autoarea natura sensului prepozițiilor. Judecîndu-le numai din punct de vedere lingvistic, L. Vasiliu nu este interesată de disputa mai veche dacă sensul este el însuși o noțiune sau nu.

Din ansamblul analizei, a rezultat și faptul că prepozițiile, ordonîndu-se „în serii de cîte doi sau trei termeni caracterizați printr-o trăsătură comună și cîte o trăsătură diferențiatoare” (p. 39), constituie și sisteme parțiale.

Subordonarea paratactică face impresia unui domeniu mai puțin dificil pentru că poate fi abordat cu procedeele clasice de analiză sintactică. În realitate însă, de la primii pași ai cercetării se și ivesc dificultăți, reprezentînd uneori insuficiențe ale acestor procedee. I. Rizescu s-a izbit bineînțeles de ele și le-a completat cu tot ce i s-a părut că restrînge interpretările subiective. De aici s-a ivit necesitatea de a utiliza pe lîngă modul obișnuit de analiză sintactică și alte criterii, în speță intonația și pauza. Pentru ca descrierea să fie cît mai exactă, s-au pus la contribuție aparatele foneticii instrumentale. A reieșit că intonația unei fraze formate cu conjuncții diferă în mod incontestabil de exprimarea aceleiași idei prin parataxă. Fraza *cînd plugurile intră-n sat, nevestele zac în pat* are cu totul alt grafic decît: *plugurile intră-n sat, nevestele zac în pat* (vezi p. 124—127). Pauza este sensibil mai mare între prepozițiile construite paratactic decît între aceleași prepoziții construite hipotactic (v. p. 131—132). Se analizează și topica, modul

și timpul verbelor și prezența anumitor cuvinte care demonstrează caracterul subordonat al uneia dintre propozițiile paratactice. Toate formează, după autor, mijloacele de marcarea raportului de subordonare paratactică. În felul acesta trebuia să rezulte cu necesitate că parataxa este mult mai vie și mai răspândită decât se presupune și că subordonarea paratactică înglobează aproape toate categoriile de subordonate, iar situația lor particulară, a dus pe autor la stabilirea a două tipuri noi: subordonatele paratactice explicative și subordonatele paratactice interferente. Primele au fost discutate de mai multe ori în „Limba română”, așa încât nu mai revin asupra lor, ultimele sînt, după autor, „secundare paratactice la care e greu de precizat raportul de bază. (Pot fi socotite, de exemplu, atît cauzale cît și concesive.) Nu avem deci de-a face — în anumite situații — cu diferite nuanțe ale unui circumstanțial, deoarece nu putem delimita cu precizie raportul de bază” (p. 118). Așa este, după părerea sa: *Bujoru bruma-l lovește Nimănuî nu trebuiește* care ar putea însemna sau „D a c ă bruma lovește bujorul, nimănuî...” sau „C î n d bruma lovește bujorul, nimănuî...” (p. 118). Contextul precedent exclude însă interpretarea condițională. Iată chiuitura din care provine fraza în chestiune: „Tu leliță așa-i gîndit/Că io ți-s gunoi din curte/Și tu iești bujor din munte./Dar gunoiul ploaia-l spală/Și tătui de trăbuială./Bujoru bruma-l lovește/Nimăruî nu trăbuiește”.

Prin urmare gunoiul spălat de ploaie e bun la ceva, p e c î n d bujorul lovit de brumă, nu mai folosește nimănuî, sau : bujorul după ce îl lovește bruma,... etc. Vorbitorul e s i g u r de faptul că bruma va atinge bujorul, și în aceasta constă chiar valoarea replicii sale! Tot printre subordonatele paratactice interferente e înglobată și a doua propoziție din : *Nu semăna, pămîntul dedeese lui hrană* (Coresi). Construcția e explicată după cum urmează: a) Nu semăna, f i i n d c ă pămîntul... , b) d e ș i n semăna, pămîntul îi dădea... Contextul din Coresi arată astfel : „Dereptu aceaia aduce aminte noao Domnulu

de acea viață dentâi, cîndu hrăniia Dumnezeu Adamu în rai. *Nu semăna; pămîntulu dedeese lui de hrană*”. Textul nu e prea clar. Cu toate acestea interpretarea mai plauzibilă cred că ar fi : *Nu semăna (Adam; să nu vă închipuiți cumva lucrul acesta, căci) pămîntul (li) dăduse lui [pe atunci] de hrană*. Propoziția *Nu semăna (Adam)* are intonația explicațiilor date unor nedumeriri pe care le bănuim în mintea interlocutorului. S-ar mai putea susține și că prima propoziție e eliptică de subiect : *nu semăna el* (subînțeles : cu mîna lui), *pămîntul singur îi dăduse de hrană*, dar și de data aceasta raportul de gîndire e tot cauzal. Dacă se respectă timpul verbelor din original, relația adversativă e exclusă, dar dacă facem din mai-mult-ca-perfectul *dedeese* un imperfect, intră în discuție și această ultimă relație. Schimbarea timpului creează așadar o relație mai bine conturată. I. Rizescu nu s-a oprit în paragraful din lucrarea sa în care tratează modul și timpul la această posibilitate, dar ea se impune ca mijloc de verificare. Să luăm, de exemplu, o frază dintre cele discutate de autor și să vedem ce se întîmplă prin comutarea timpurilor. În *plugurile intră în sat, nevestele zac în pat* relația de gîndire pare temporală la prezent indicativ : *ctînd plugurile intră în sat, nevestele zac...* Să punem imperfectul în propoziția a doua : *plugurile intră în sat, nevestele zăceau în pat*. Ruptura sintactică dintre cele două membre ale construcției se mărește în mod vizibil. Să introducem imperfectul în ambele propoziții : *plugurile intrau în sat, nevestele zăceau în pat*, legătura sintactică pare a se reface. Să punem mai-mult-ca-perfectul în prima, păstrînd imperfectul în a doua : *plugurile intraseră în sat, nevestele zăceau în pat*. Legătura sintactică se menține și parcă se precizează. În sfîrșit, să construim amîndouă propozițiile cu mai-mult-ca-perfectul : *plugurile intraseră în sat, nevestele zăcuseră în pat*. De data aceasta, relația de timp este și mai evidentă, dar ceea ce fusese mai înainte propoziție cu importanță de subordonată, pare acum propoziție cu importanță de regentă, căci interpretarea spontană a întregii construcții este : „plugurile intraseră

în sat după ce nevestele zăcuseră în pat”. Înțelesul ei poate fi, evident, și: „după ce plugurile intraseră în sat, nevestele zăcuseră în pat”, dar atunci construcția lasă impresia că ar avea nevoie de un sprijin, de o continuare, de o explicație, de un context care s-o urmeze și interpretarea nu se mai impune în mod spontan.

Proba prin comutarea timpului făcut mai sus e în două sensuri utilă. Ea arată pe de o parte că adesea relațiile de subordonare implicate, dar neexprimate în propozițiile paratactice, sint difuze sau, cum spune într-un loc I. Rădescu: „Propozițiile paratactice nu pot exprima cu aceeași precizie diferitele raporturi dintre regentă și subordonată ca propozițiile introduse prin conjuncții” (p. 118), iar pe de altă parte că dependența nu ține în mod obligatoriu de un anumit membru al frazei. Ea „plutește” parcă pe deasupra. Din cauza caracterului lor difuz, propozițiile paratactice nu trebuie considerate în raport de subordonare decât cu mari precauții. Dacă, de exemplu, se poate susține că fraza *plugurile intrau în sat, nevestele zăceau în pat* a fost alcătuită pornindu-se de la o idee de relație temporală, se poate tot atât de bine ca raportul dintre propoziții să fie de coordonare adversativă: *plugurile intrau în sat, și („dar”) nevestele zăceau în pat*. O constatare similară a făcut și autorul vorbind despre rolul intonației în parataxă: „De asemenea — spune el — fraza: *unii se vor preaslăvi, alții se vor rușina* poate fi interpretată ca formată din două propoziții coordonate, în cazul în care ambele se pronunță cu o intonație enumerativă”, dar dacă prima propoziție are intonație ascendentă, ea poate fi o secundară temporală (p. 130). Aceasta înseamnă că numărul propozițiilor paratactice interferente e mult mai mare decât rezultă din paragraful în care autorul le-a explicat. Am impresia chiar că aceasta e starea lor cea mai obișnuită în limbă, căci parataxa reprezintă, în fond, expresia sintactică a unei gândiri nu îndeajuns de elaborată, fie pentru că e rudimentară prin ea însăși, fie că împrejurările nu o solicită în direcția dezvoltării expresiei sau chiar îi

interzic o asemenea dezvoltare. Astfel, cînd cineva strigă: *mașina! păzea!* împrejurările, ușor de imaginat, impun numai utilizarea parataxei, condiționată în acest caz de rapiditatea excepțională cu care trebuie să se comunice atât porunca: *păzea!* cît și explicația: *mașina!*

De multe ori, cum s-a văzut, sper, mai înainte, calitatea propozițiilor construite paratactic nu reiese cu claritate decât dacă apelăm la un context mai larg, deci dacă restabilim împrejurările determinate în care se integrează aceste propoziții.

Această nevoie de integrare a propozițiilor paratactice în condițiile concrete ale apariției lor a și făcut pe prozatori și poeți să recurgă la parataxă ca procedeu expresiv. O frază paratactică bine plasată în narațiune este cîteodată mult mai sugestivă decît corespondentul ei hipotactic. Nu trebuie însă să se confunde parataxa de acest fel cu cea apărută spontan, pentru că de multe ori, în stilul artistic, prima nu este decât o convertire a hipotaxe. Un astfel de caz îl reprezintă fraza următoare, citată de I. Rădescu (p. 135) din Negruzzi: *De abia apucasem a dormi, un vis fantastic veni în care, spre deosebire de autorul care o analizează, văd numai două propoziții principale coordonate, al căror element de legătură — și — a fost scos după ce fusese gândit. E un procedeu răspîndit astăzi în proza artistică și căruia i-aș spune pseudo-parataxă stilistică.*

Din volumul al III-lea de studii de gramatică s-ar mai putea cita multe alte lucruri interesante, căci el conține idei, contribuții și sugestii demne de a fi discutate fiecare în parte, dar cel mai important aspect îl constituie eforturile celor mai mulți colaboratori de a aduce cercetarea sintactică la un nivel cît mai apropiat de tendințele actuale ale lingvisticii. Ar fi poate util să se insiste și mai mult în această direcție, tocmai pentru că în domeniul sintaxei elaborarea metodologică este intrucitva rămasă în urmă. Trebuie însă evitată tentația, normală în asemenea cazuri, de a îmbogăți terminologia, și așa complicată, dar mai ales trebuie evitată

formarea unor termeni noi care ies din sistemul limbii romine. În această situație se găsește, mi se pare, cuvântul *plurimembru*, întrebuințat frecvent în articolul *Părțile de propoziție multiple*. N-am întâlnit pînă în locul amintit acest termen, ceea ce n-ar avea, evident, nici o importanță, dacă *plurimembru* ar fi corect construit, dar *pluri* nu se compune în rominește decît cu un adjectiv ca în *pluricavitar*, *pluricelular* sau în alte cuvinte similare. De asemenea nu găsesc prea fericit nici verbul *temporaliza* în înțeles de transformare a unui lucru în timp, cum e utilizat în fraza: „De la întinderea în spațiu se trece în mod curent la întinderea (adică extensiunea) în timp printr-un proces de temporalizare a spațiului” (p. 33). N-ar fi fost mai simplu, mai clar și mai exact „prin transformarea spațiului în timp”? Și „specifici-

tatea prepoziției” (p. 31) e cam rebarbativ cînd se poate spune, mai clar, „specificul prepoziției”. În alte cazuri ar fi fost poate binevenite unele precizări. De exemplu, în articolul despre prepoziții al Laurei Vasiliu, se impunea delimitarea înțelesului pe care-l dă autoarea cuvintelor *semnificație*, *sens* și *valoare*, pentru că nu sînt utilizate ca simple sinonime, dar nici nu se vede cum conținutul lor servește la nuanțarea expunerii.

Aprecieri globale asupra volumului am făcut pînă aici în citeva rînduri. În concluzie, aș mai spune numai că însuși faptul că studiile despre care a fost vorba sînt o sursă de sugestii e cea mai bună recomandare a unei cărți la care iubitorii de sintaxă se vor duce totdeauna cu interes.

I. Coteanu

V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, *Glosar regional*, Editura Academiei Republicii Populare Romine [București, 1961], 83 p.

Adăugîndu-se celorlalte culegeri de material lexical apărut în ultimul timp¹, volumul publicat de cercetătorii ieșeni reprezintă, prin bogăția faptelor notate și prin modul de prezentare a lor, o valoroasă contribuție la cunoașterea unor aspecte interesante ale lexicului popular dintr-o regiune delimitată, furnizînd totodată un material inedit pentru cele două importante opere lexicografice în

curs de elaborare: *Dicționarul graiurilor rominești* și *Dicționarul general al limbii romine*.

Volumul e rezultatul mai multor anchete dialectale efectuate în ultimii zece ani de lingviștii ieșeni în peste o sută de localități din nordul Moldovei.

Autorii au prezentat faptele în ordine alfabetică, indicînd la fiecare titlu localitatea (sau localitățile) din care a fost cules cuvîntul respectiv. Din acest mod de prezentare se desprinde concluzia că regiunea cercetată, destul de precis delimitată geografic, este unitară și din punct de vedere lingvistic.

În nota introductivă a culegerii (p. 6) sînt expuse criteriile după care s-au condus autorii în selectarea materialului din glosar. În cea mai mare parte termenii introduși în lucrare sînt: a) cuvinte regionale neînregistrate pînă acum în lucrările de lexicografie,

¹ *Lexic regional*, Editura Academiei R.P.R. [București, 1960]. Cf. și recenziile lui L. Mareș în „Limba romină”, X (1961), nr. 1, p. 96—98. *Materiale și cercetări dialectale*, I, Editura Academiei R.P.R. [București] 1960. Cf. și recenziile lui I. Dănăilă în „Limba romină”, X (1961), nr. 3, p. 272—277 și V. Rusu în „Studii și cercetări lingvistice”, XII (1961), nr. 3, p. 436—440. Vezi, de asemenea, bogatul material lexical inclus în glosarul monografic lui Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, Editura Academiei R.P.R. [București, 1961].

b) cuvinte pe care dicționarele le atestă dar pentru alte regiuni ale țării¹, c) sensuri neatestare ale unor cuvinte cunoscute. Au mai fost incluși în glosar termeni populari cu aspect fonetic neobișnuit sau termeni neologici care au o pronunțare greșită, „stîlciri”; de asemenea au mai intrat în glosar expresii cu răspîndire regională, derivate neobișnuite sau cuvinte al căror accent diferă față de limba literară. În toate aceste situații, ca o condiție primordială — respectată de toate lucrările lexicografice de acest tip — s-a ținut seama de caracterul inedit al materialului publicat. În foarte puține cazuri, unele cuvinte care figurează în glosar sînt întîlnite, cu același sens, în alte lucrări de specialitate: *cumpănă*, *gărdină*, atestate cu același sens în DM și CADE, fără indicații asupra răspîndirii; *sloată*, *zăgîrnă* (în CADE); de asemenea *țiment* și *țivil* sînt atestate în CADE ca variante fonetice pentru *ciment* și *civil*.

În legătură cu problema selectării materialului se poate aduce obiecția că numărul neologismelor înregistrate în glosar, care au căpătat o pronunțare greșită în vorbirea populară, este mult prea mare. Autorii au procedat bine, pe de o parte, că au consemnat diferitele forme fluctuante ale neologismelor, atestînd în felul acesta etape ale adaptării lor în procesul de pătrundere a limbii literare în masă. Pe de altă parte, în majoritatea cazurilor avem de-a face cu fapte izolate, individuale, atestate în cîte o singură localitate: *acupat* „ocupat”, *adiresă* „adresă”, *anginer* „inginer”, *aducat* „avocat”, *calabura* „colabora”, *istronom* „astronom”, *laranșilă* „laringită”, *oxogenat* „oxigenat”, *stromint* „instrument muzical” etc.²

¹ N-ar fi fost de prisos trimiteri la izvoarele care atestă cuvintele respective și la regiunea pe care o indică aceste izvoare. De ex.: *acoperemiș*, atestat în ALR II, h. 230, 232, într-un punct din sudul Munteniei; *bețiu* (după DM: rar folosit, după CADE: răspîndit în Oltenia și Banat); *năclad*, atestat în CADE pentru Transilvania.

² În aceeași categorie pot fi considerate variantele fonetice de tipul: *fanterie* „infanterie”, *larma* „alarma”, *taca* „ataca”, *vacuare* „evacuare”, *vacuat* „evacuat” etc.

Alteori formele unor neologisme sînt cunoscute ca avînd, de fapt, o răspîndire mult mai mare, care depășește granițele regiunii cercetate, chiar dacă în glosar se arată că provin dintr-o singură localitate: *calicatură*, *comparativă*, *comperativă*, *comparație*, *istalație*, *livizor*, *luxal*, *mașinistru*, *ostronom*, *prinsioner*, *recut* etc.³ Lucrarea are meritul de a le fi consemnat pentru prima oară.

Un merit deosebit al lucrării îl constituie preocuparea autorilor pentru stabilirea etimologiilor multora dintre termeni. Soluțiile date sînt în general convingătoare. Mă opresc asupra citorva exemple a căror soluționare o consider mai puțin satisfăcătoare. În cazul lui *bandist* (*bandă* + *ist*), bazîndu-mă pe citatul („bărbatul ei a fost bandist, a hoșit”) care însoțește definiția, dar care nu e suficient de explicit cred că, mai de grabă, e vorba de o stîlcire a cuvîntului *bandit*.

În alte cazuri nu se vede cu ușurință apropierea ca sens de cuvîntul luat ca etimon: *șvartă* „colibă, casă în stare proastă, pe cale de a fi distrusă” cf. germ. *Warte* „turn de observare, foisor”; *pohar* „cioban la oi sterpe” derivat de la *puhă* „bici” + *-ar*; *calicatură* apropiat de *calic* etc.

Redactarea termenilor este făcută cu multă grijă. Se pot face totuși unele observații. Astfel, în cîteva cazuri, indicațiile gramaticale sînt insuficiente. La substantive lipsește indicația privind genul și numărul (*hanganaș*, *hliuj*, *lătăuș*, *lăur*, *liver*, *năcărș*, *năclad*); la verbe se dă atît cuvîntul titlu cit și definiția cu infinitivul. E de crezut că această formă e refăcută, în anchetă obținîndu-se forme la moduri personale (cum arată, de altfel, și citatele la definiții). Autorii motivează aceasta prin lipsa datelor respective în materialul adunat⁴. E ușor de înțeles că indicațiile complete ar fi ușurat mult munca aceluia care folosesc culegerea de față în scopuri

³ Tot aici pot fi amintite și cuvinte ca: *miljoc*, *polecără*, *șir* („șira spinării”), *stoțuri*, *șurț* etc. cunoscute și în alte regiuni.

⁴ V. *Notă introductivă*, p. 7.

științifice (redactarea *Dicționarului general al limbii române*, de ex.).

În ceea ce privește definirea termenilor ea a fost făcută fie prin descrierea obiectului, sau a fenomenului respectiv, fie prin sinonime. Mă voi opri asupra acelor situații în care definirea nu se face în modul cel mai potrivit. Am în vedere mai ales definițiile în care se folosesc cuvinte regionale, fapt care îngreunează înțelegerea, ca în exemplele următoare: *pătrare* „unitate de măsură egală cu două *dimerlii*” (subl. ns. — I. I.), *vătăjea*, „vergeaua pe care se duce *hobotul* miresii”; *zâslon* „lemn folosit ca *dereg*” etc. În situația aceasta ar fi fost necesar ca regionalismele din definiții să fi constituit, la rîndul lor, cuvinte titluri în glosar.

Alteori definirea se face cu ajutorul unui sinonim regional: *rebizlă* = pomușoară (dar, după DM, *pomușoară* = (Reg.) *coacăz*); *rugărai* = loc acoperit cu *rugi* (dar *rugi* are în DM trei sensuri); *pocos* = cotorii ce rămîn după cositul ierbii (pentru sensul respectiv, forma literară de plural este *coloarele*); *pleaș* = medean, piață (după DM, medean e regional); *ceaclău* = *ceallău* (*ceallău* nu constituie articol separat în glosar, după DM avînd mențiunea regional).

În citeva cazuri definițiile sînt insuficiente: *singe*, în expr. *bolnav de ~* = boală la oi, cai etc.; *smeoaică* = un fel de floare.

Au fost date și cuvinte al căror sens a rămas neprecizat: *colofling* s.m. (într-o ghicitoare): *Unul ară, doi se miară/Patru-mping și-un colofling* (Porcul); *boștina* vb. I. Refl. Sens neclar. *Ursul se boștinează la Anul Nou cu boștine de oaie*.

La unele cuvinte (*cazapuș*, *cănil*, *ciorb*), care au mai multe sensuri, nu se dau siglele localităților după fiecare sens, ca în alte cazuri. Lucrul acesta ar fi fost necesar, deoarece nu avem a face cu o formă care să aibă două sau mai multe accepțiuni în aceeași localitate. Dar și așa, în alte locuri atestarea se face pentru fiecare sens în parte: *fierăstrăuar* 1. Proprietarul unui fierăstrău me-

canic (Co). 2. Lucrător care muncește la gater (Co)¹.

Dacă un cuvînt avea sinonime, s-a făcut trimiterea la ele, însă nu găsim la fiecare în parte toată seria de sinonime. Referirea s-a făcut numai la primul dintre ele, pentru a se evita repetările². Lucrul acesta, pe lângă avantajul arătat, are și dezavantajul de a nu mai cuprinde seria sinonimică la fiecare termen în parte, căpătîndu-se, din trimiterile bilaterale, o impresie deformată. De ex.: *izașe*, sinonim cu: *pipă*, *săcăluș*, *sfirlă*, *șfac*, *varșa*. La fiecare dintre aceste sinonime găsim o singură trimitere: *izașe*:

În unele locuri, la două sinonime, definițiile diferă. De ex.: *Aleona* (Mai ales despre vite) A șchiopăta puțin. Sinonim cu: *alina* (Despre vite) A șchiopăta; *așurca* A se urca pe cal, a se aburca. Sinonim cu: *azburca* A ajuta pe cineva să urce undeva. E adevărat că înțelesul nu se schimbă, însă cred că o definiție uniformă ar fi fost mai potrivită.

Se știe că citatele la definiții sînt de un real folos: ele completează definiția și înlesnesc înțelesul cuvîntului titlu. În cazul citatelor care conțin termeni regionali³, ar fi fost bine ca aceștia să fie explicați într-un fel oarecare; în genere se recomandă să se folosească cît mai multe citate, avînd în vedere rolul lor în definirea termenului din titlu.

Acolo unde este necesar se face precizarea dacă un sens este figurat, dacă e o accepțiune ironică sau glumeață. Am notat citeva exemple în care această specificare lipsește (poate pentru că e socotită de prisos?): *a închina parastasă* „a fi pe punctul de a muri”; *măritat* (Despre un tînăr) „care stă în casa soției”; *tarapana* „societate, gașcă” etc.

¹ Cf. și *a face* în expr. *a face capătul* care are trei accepțiuni în aceeași localitate.

² V. *Notă introductivă*, p. 8.

³ De ex.: *a cui* „vine țapal, cuit cu sîr-mă” (subl. ns. — I. I.); *mierlușcă*, „Mierlușcă, pasăre sură/Nu-mi tot bănuî din gură”, *scocul* „sănnu-i scocuit”; *teahnă*, „n-are nici o hibă, nici o teahnă”, *trenuî* „*Trencimelul* se trenuiește” etc.

În ce privește aspectul fonetic al materialului, autorii precizează în prefață că, în general, cuvintele titlu au fost literarizate, cu câteva excepții, pe care nu le motivează în nici un fel. Dau câteva exemple de cuvinte care, după părerea mea, ar fi putut fi date în transcriere literară: *curătos, gratar, musteță, parastasă, sărbări* etc.

Observațiile de mai sus, nu micșorează cu nimic valoarea acestei culegeri de material lexical care îmbogățește seria de lucrări de această natură și care contribuie la cunoașterea unor stări de lucruri actuale dintr-o regiune interesantă și mai puțin cercetată.

Ion Ionică

PROBLEME DE STILISTICĂ ȘI VERSIFICAȚIE ROMÎNEASCĂ ÎN STUDIILE UNUI FILOLOG MAGHIAR

Numele cercetătorului maghiar Ladislau Gáldi poate fi întâlnit adesea, în ultimii ani, în paginile revistei „Limba română” unde a publicat interesante contribuții filologice. Bun cunoscător mai ales al problemelor de versificație, informat la zi în domeniul stilisticii, comparativist iscusit construind pe un teren științific ferm, la întâlnirea dintre lingvistică și istoria literară, Ladislau Gáldi este pe deasupra și un bun cunoscător al limbii și al literaturii române, obiect de studiu pentru nu puține articole ale sale.

Aria interesului ce poartă literaturii noastre e destul de întinsă: ea cuprinde deopotrivă pe Varlaam și Dosoftei, pe Budai-Deleanu și pe Eminescu. De asemenea, studiind o problemă anume, de predilecție din domeniul versificației, cercetătorul îmbrățișează cu prievire un mare număr de aspecte înrudite, ascendențe și filiații, uneori urmărite în mai multe literaturi, fără a pierde însă niciodată din vedere scopul ce-și propusese: de a pune în lumină elementul original de rezolvare, în funcție de conținutul nou și de timbrul specific al scriitorului cercetat.

Desigur, multe din aceste studii (mai ales cele privitoare la Eminescu) n-ar fi fost cu puțință înainte cu douăzeci și mai bine de ani, când filologia noastră nu dispunea încă de ediția critică, ajunsă astăzi la al cincilea volum, a operei lui M. Eminescu, îngrijită de acad. Perpessicius, după cum nu dispunea nici de alte instrumente de lucru indispen-

sabile activității filologice cum sint, de pildă, cele două ediții ale prof. J. Byck (*Cazania* lui Varlaam și *Țiganiada*).

În rindurile de față ne propunem să semnalăm cititorilor existența a două studii mai puțin cunoscute ale filologului maghiar publicate în cursul anului 1960 în revistele de specialitate ale Academiei maghiare de științe. Primul, intitulat: *Une strophe, ses métamorphoses et son expressivité de Goethe à Eminescu*¹, vine să completeze seria de articole consacrate poetului român. Cel de-al doilea, *Un grand disciple de J. Kochanowski: le métropolitte Dosithée. Contribution à l'histoire de l'ancien vers roumain*², demonstrează că interesul autorului pentru literatura română veche nu este de loc accidental și totodată că, în acest domeniu, filologia este departe de a-și fi spus cuvântul în toate problemele principale.

Ca de obicei în studiile sale despre Eminescu, autorul întreprinde în articolul mai sus citat consacrat poeziei *Mai am un singur dor* și variantelor ei (în număr de 41 !) adevărate „prospecțiuni în straturile cele mai adânci ale creației eminesciene”³, de pe urma

¹ *Acta linguistica*, tom. X, fasc. 3-4, Budapesta, 1960, p. 287-305.

² *Studia slavica*, tom. VI, fasc. 1-2, Budapesta, 1960, p. 1-21.

³ Perpessicius, *Contribuțiuni maghiare la cunoașterea literaturii române*, în vol. *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor. 1957-1960*, București, Editura pentru literatură, 1961, p. 418.

cărora cititorul rămâne încredințat că un sector pînă atunci vag cunoscut al artei poeziei — istoria genezei acestui poem — este deplin clarificat. De fapt, studiul reia și adîncește o descoperire mai veche a autorului, limitată la enunțarea unei apropieri între versurile lui Eminescu și un „*lied*” de Goethe. „Scopul prezentului articol — scrie autorul (p. 288) — este de a releva chiar detaliile acestui proces de adaptare, ca exemplu cvasi-unic de „joc” al unui poet cu o melodie interioară, cu un „cadru ritmic” sortit să poarte în legătura lui ultimele doruri ale sufletului său zbuciumat”. Pentru aceasta, se reproduce „*liedul*” lui Goethe, se stabilește tipul mai general de versificație cărui îi aparține și se cercetează căile de pătrundere a varietăților ritmice folosite de Goethe, în poezia românească, mai precis: în imediata apropiere a experienței poetului român. Cercetarea detaliată a atelierului eminescian și cunoașterea unei bune părți din bibliografia critică despre Eminescu i-au permis filologului să descopere într-o poezie germană tradusă de Eminescu acea verigă intermediară între schema ritmică a poeziei lui Goethe și cea a elegiei de mai tîrziu *Mai am un singur dor*, încheată după un îndelungat proces de „maturație”, în cursul căruia elementele ritmice și structura strofică au suferit metamorfoze neașteptate, concomitent cu treptata limpezire a expresiei.

În felul acesta, articolul — pe lângă faptul că îmbogățește cu elemente noi domeniul exegezei eminesciene — reprezintă și o contribuție metodologică prețioasă, arătînd felul cum pot conlucra cu folos istoria literară și filologia: reconstituirea procesului de cristalizare a unor tipare prozodice devine parte constitutivă, extrem de necesară, în studiul genetic al operei unui poet.

O argumentare strînsă, bazată pe comparația de texte caracterizează și studiul privitor la *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, pe care autorul o pune față în față cu modelul său polon, psaltirea în versuri a lui Jan Kochanowski.

Apropierea de Kochanowski a fost de multă vreme făcută în istoriografia literară românească.

Din minuțioasa confruntare a sistemului de versificație pe care L. Găldi o întreprinde — plecînd de la sugestiile înaintașilor — reiese cu claritate că dacă Jan Kochanowski a inspirat lui Dosoftei ideea de a traduce psalmii în versuri, oferindu-i chiar tiparul prozodic pentru cîțiva din aceștia, totuși, în marea majoritate a cazurilor, Dosoftei „înlocuiește cutare metru polonez prin cutare alt metru polonez, atestat de un alt psalm” (p. 9), fapt care vorbește de „eforturile unui adevărat poet, grijuliu să nu cadă în monotonia unui metru prea des folosit” (p. 10). Mai mult chiar, autorul studiului exemplifică larg acea tendință evidentă de simplificare despre care vorbise și I. Bianu, manifestată ori de cîte ori modelul cuprindea strofe alcătuite din metri diferiți sau greu de adaptat în limba noastră, tendință pusă pe seama influenței poeziei noastre populare. Acest proces de adaptare explică foarte bine largă răspîndire de care s-au bucurat în popor cîțiva din psalmii lui Dosoftei, și anume tocmai aceia care „se identifică, din punctul de vedere al ritmului, cu o bună parte a colindelor și a baladelor populare românești” (p. 20). În categoria aceasta intră psalmii care adoptă versul scurt, hexasilabul („Limbile să salte”) și octosilabul. În toate aceste cazuri — arată autorul — „identificarea metrilor străini cu formele locale românești a înlesnit într-o largă măsură răspîndirea acestor parafraze biblice” (p. 20).

Oricît de semnificativă, aceasta e totuși numai o față a meritelor artistice ale lui Dosoftei, cealaltă față fiind reprezentată de acțiunea îndrăznească de a introduce ritmurile poeziei culte în literatura romînă, dintre care unele se regăsesc în poezia de mai tîrziu a lui Eminescu. În legătură cu aceasta, autorul studiului menționează faptul semnificativ că un ritm atît de neobișnuit cum este acela

din *Sara pe deal* își are sursa în versul dodecasilabic al unuia din psalmii lui Dosoftei. „Toate aceste ecouri depărtate — încheie autorul — ne permit să spunem că ceea ce a supraviețuit din versificația lui Dosoftei

trebuie totdeauna examinat din două puncte de vedere: din unghiul tradiției populare, pe de o parte și, din acela al poeziei de artă, pe de altă parte” (p. 21).

Cornel Regman

A. G. RUDNEV, *Синтаксис осложнённого предложения* (Sintaxa propoziției complexe), Moscova, 1959, 196 p.

Modul cu totul nou în care A. G. Rudnev abordează și rezolvă o serie de probleme de sintaxă prezintă interes nu numai pentru lingviștii sovietici, ci și pentru lingviștii noștri.

Lucrarea lui A. G. Rudnev se compune din 4 capitole și o scurtă introducere.

În primul capitol se vorbește despre partea izolată de propoziție, care este tratată ca o categorie sintactică aparte. După părerea lui A. G. Rudnev, „se numește izolată acea parte secundară de propoziție utilizată în vorbire pentru a explica, pentru a concretiza o altă parte de propoziție sau pentru a sublinia rolul ei semantic sau legătura cu partea de propoziție determinată și care se separă atât în pronunție cât și în scris” p. (28). Mijloacele lingvistice de exprimare a acestei părți de propoziție sînt următoarele: inversiunea, pauza, caracterul aparte al intonației, accentul logic facultativ (p. 25—29). Datorită faptului că unitățile sintactice incluse în categoria *părții izolate de propoziție* din punctul de vedere al sensului și al rolului sintactic sînt diferite, autorul distinge patru tipuri sau, mai precis, patru feluri de *părți izolate de propoziție*: *apozitia izolată* (обособленное приложение), *atributul izolată* (обособленное определение), *complementul circumstanțial predicativ izolată* (обособленное предикативное обстоятельство) și *partea de propoziție comparativă izolată* (обособленный сравнительный оборот). Prin urmare, partea izolată de propoziție este o categorie sintactică mai generală care cuprinde patru feluri de părți de propoziție mai mult sau mai puțin distincte.

Autorul are o concepție proprie despre apozitie, deosebită de a celorlalți lingviști ruși și sovietici: el înțelege prin apozitie „o parte dependentă de propoziție, care capătă în vorbire un înțeles predicativ și care este scoasă în evidență pentru a explica, a preciza și a sublinia rolul semantic sau emoțional al acelei părți de vorbire cu care se leagă din punct de vedere gramatical și semantic” (p. 37). Lărgind considerabil sfera sensului gramatical al apozitiei, A. G. Rudnev argumentează destul de convingător faptul că apozitia poate fi exprimată prin orice parte de propoziție, indiferent de natura ei lexico-gramaticală. El include în apozitia izolată următoarele categorii sintactice, cunoscute în gramaticile limbii ruse: a) complementele circumstanțiale de precizare, de ex.: Там, в Москве, направляют на путь... (p. 35); Однажды, за обедом, костелянша (p. 35); b) părțile de propoziție de precizare izolate; atunci cînd acestea figurează în unele gramatici ca o categorie sintactică aparte, ele cuprind nu numai complementele circumstanțiale de precizare (limitate de obicei la cele de loc și de timp), ci și alte părți de propoziție, care se află față de cele precedente într-un raport explicativ, de precizare. Este însă surprinzător faptul că în acest caz lipsesc părțile multiple de propoziție, care concretizează conținutul cuvintelor de generalizare, de sinteză; c) părțile multiple de propoziție de pe lângă cuvintele de generalizare, indiferent de locul pe care îl ocupă față de acestea din urmă; d) complementele izolate introduse cu ajutorul prepozițiilor

кrome, помимо, за исключением și altele¹ (p. 33, 40). În sfârșit, autorul mai include în apozitia izolată și părțile de propoziție introduse prin diferite cuvinte modale, particule. adverbe, a căror menire este de a sublinia rolul semantic sau afectiv al altor părți de propoziție (p. 35, 36). După cum se vede, prin lărgirea noțiunii de apozitie, A. G. Rudnev concentrează în limitele unei singure categorii sintactice un mănunchi de probleme de sintaxă, prezentate în mod contradictoriu și neunitar² în manualele de limbă rusă existente, cu toate că aceste categorii sintactice prezintă asemănări suficiente, după părerea autorului, pentru a putea fi tratate în cadrul unei singure categorii sintactice.

Cu prilejul analizei atributului izolat, autorul, deși nu aduce prea multe elemente noi în discuție, ne dă un tablou complet al cazurilor de izolare a atributelor și (ceea ce mi se pare foarte util și interesant) explică foarte pe larg deosebirea dintre atributele izolate și cele neizolate (vezi p. 56, 57, 58). Sensul predicativ, ca și la apozitie, este considerat ca unul din aspectele de bază ale esenței gramaticale a atributului izolat, care este tratat de autor ca o parte de propoziție deosebită de atributul neizolat.

În continuare A. G. Rudnev analizează complementele circumstanțiale predicative izolate. Termenul tradițional *construcție gerunzială* este înlocuit cu termenul *complement circumstanțial predicativ*. Meritul autorului însă constă mai puțin în înlocuirea termenului tradițional printr-unul nou. A. G. Rudnev include în noul termen și un alt conținut: complementul circumstanțial predicativ izolat desemnează o nouă parte de propoziție, deosebită de celelalte complemente circumstanțiale. Esența gramaticală a acestei părți de propoziție

¹ Aceste unități sintactice sînt tratate în gramaticile curente ale limbii ruse și sub alte denumiri: substantive izolate în cazurile indirecte, substantive izolate introduse prin cuvintele *кrome, помимо* și altele.

² Vezi în legătură cu aceasta F. N. Bondarenco, *О некоторых вопросах синтаксиса* în „Русский язык в школе”, 1952, nr. 2, p. 18.

al cărei nucleu, din punct de vedere morfologic, este gerunziul, constă în faptul că ea „desemnînd o acțiune secundară, arată în același timp împrejurarea (circumstanța) în care se produce acțiunea principală” (p. 65). Este interesant de observat că sensul predicativ este caracteristic și pentru această parte de propoziție.

Tot în primul capitol autorul analizează partea de propoziție modal-comparativă, care se deosebește de celelalte părți de propoziție izolate prin prezența sensului comparativ: „momentul comparativ reprezintă esența și, prin urmare, și legea de dezvoltare a construcțiilor comparative izolate ca o categorie sintactică separată în cadrul structurii gramaticale a limbii ruse” (p. 91). Una din problemele deosebit de dificile, legate de construcțiile comparative, constă în deosebirea dintre partea de propoziție modal-comparativă și propoziția subordonată modal-comparativă. După părerea autorului, construcțiile comparative exprimate printr-un substantiv în cazul nominativ trebuie tratate ca propoziții subordonate comparative incomplete numai atunci cînd sînt prezente diferite părți secundare de propoziție care creează posibilitatea subînțelegerii predicatului (p. 90).

Autorul încheie acest capitol, cu o analiză profundă a funcțiilor stilistice ale părților izolate de propoziție. Schemele și datele statistice folosite demonstrează convingător punctul de vedere al autorului în legătură cu aspectul stilistic al problemei.

În capitolul al 2-lea se vorbește despre partea de propoziție introductivă (вводный член предложения). Spre deosebire de punctul de vedere al gramaticii tradiționale, aproape unanim acceptat, după care cuvintele și expresiile introductive (modale) nu sînt legate din punct de vedere sintactic de propoziție sau de una din părțile acesteia și, prin urmare, nu pot fi tratate ca o parte de propoziție, A. G. Rudnev, dezvăluind în mod convingător cauzele metodologice ale unei astfel de tratări a problemei (p. 122), ajunge la următoarele concluzii: a) unitățile sintactice luate în discuție nu se află „în afara propo-

ziției” : ele se referă fie la întreaga propoziție, fie la una din părțile acesteia; b) faptul că legătura dintre aceste unități sintactice și elementele la care se referă nu se încadrează în cele trei tipuri de legătură sintactică — *acord, recifune, alăturare* (примыкание) — întâlnite între părțile de propoziție și oglindite în gramaticile curente ale limbii ruse nu contestă necesitatea tratării cuvintelor și expresiilor introductive ca o parte de propoziție; c) pentru partea de propoziție introductivă este caracteristic un anumit tip de legătură sintactică, deosebit de celelalte tipuri prin faptul că organizarea sintactică a elementelor determinate nu depinde de elementele determinate; din punct de vedere gramatical această legătură sintactică „se exprimă prin simpla includere (inserare) a cuvintelor determinate în structura propoziției și prin vecinătatea lor cu partea de propoziție determinată” (p. 146). Acest tip de legătură sintactică, despre care se vorbește pentru prima dată în literatura lingvistică sovietică, este numit corelativ (соотносительная связь). Argumentele, destul de convingătoare, folosite de autor pentru demonstrarea necesității de a trata cuvintele și expresiile introductive ca o parte de propoziție, ne-au și determinat să evităm termenul *cuvinte și construcții incidente*, folosit în gramaticile curente ale limbii române pentru desemnarea construcțiilor similare din limba română : unitățile sintactice luate în discuție nu apar întâmplător, incidental în propoziție, ci sint strâns legate din punct de vedere sintactic de elementele determinate.

În capitolul III se analizează părțile multiple (omogene) de propoziție. Specificul acestora nu constă în omogenitatea lor lexicală (în sensul că exprimă noțiuni de același fel) și nici în omogenitatea lor morfologică (în sensul că sint exprimate prin cuvinte care fac parte din aceeași „clasă gramaticală”), așa cum se afirmă în majoritatea gramaticilor limbii ruse, ci în caracterul aparte al legăturii lor sintactice și al funcțiilor lor semantico-sintactice : „părțile omogene de propoziție nu depind una de alta, dar se referă în același

fel la o altă parte de propoziție, adică ele una față de alta se află într-un raport de coordonare, dar în același timp se subordonează sau depind din punct de vedere gramatical de cuvintul la care se referă, îndeplinind aceeași funcție semantico-sintactică”. Părțile de propoziție omogene de pe lângă cuvintele de generalizare sînt incluse în apoziție, deoarece, din punct de vedere al sensului, ele explică sau concretizează o altă parte de propoziție.

Ultimul capitol al lucrării tratează despre partea de propoziție de adresare. În opoziție cu părerea aproape unanim acceptată și oglindită în gramaticile curente ale limbii ruse, că „adresarea este un cuvînt sau o îmbinare de cuvinte care, nefiind legată din punct de vedere gramatical de propoziție sau de una din părțile acesteia, nu poate fi tratată ca o parte de propoziție, A. G. Rudnev afirmă următoarele : a) cuvintele și îmbinările de cuvinte incluse în categoria sintactică denumită *adresare* (обращение) se referă fie la întreaga propoziție, fie numai la o parte a acesteia, prin urmare, astfel de unități sintactice „nu sînt străine în cadrul propoziției care le adăpostește”¹, așa după cum afirmă A.M. Peșcovski, al cărui punct de vedere a devenit predominant în gramatica tradițională ; b) pentru cuvintele de adresare, ca și pentru cuvintele introductive, este caracteristică legătura sintactică corelativă (соотносительная связь); c) „adresarea” se caracterizează prin prezența unui sens gramatical și a unor forme lingvistice de exprimare proprii. Pentru motivele arătate, cuvintele și expresiile de adresare trebuie considerate o parte de propoziție.

După părerea noastră, autorul nu reușește întotdeauna să ne ofere definițiile cele mai potrivite pentru cazurile particulare ale izolării, care sînt tratate ca părți separate de propoziție : definițiile izolării și apoziției, de exemplu, sînt aproape identice : și izolarea și apozitia explică, concretizează sau subliniază rolul semantic al unei alte părți de propoziție ;

¹ A. M. Peșcovski, *Русский синтаксис в научном освещении*, ed. a 6-a, p. 367.

ambele se separă de alte părți de propoziție cu ajutorul intonației (vezi p. 28 și 37). Elementul nou inclus în definiția apozitiei este existența sensului predicativ, dar la un studiu mai atent al materialului prezentat cu prilejul analizei celorlalte cazuri particulare ale izolării, observăm că sensul predicativ este caracteristic și pentru atributul izolat (acesta „arată o însușire atribuită obiectului, adică are un sens predicativ” — p. 55), și pentru complementul circumstanțial predicativ izolat (p. 65), iar parțial și pentru partea de propoziție modal-comparativă. Prin urmare, sensul predicativ, care, judecând după concluziile la care ajunge A. G. Rudnev, ar fi putut fi relevat, cu anumite rezerve, ca un element caracteristic pentru categoria izolării luate în general, nu poate fi considerat un criteriu de distincție a apozitiei în cadrul izolării.

Apropierea pînă la identitate a definiției apozitiei (care este un caz particular al izolării) cu definiția izolării luate în general nu pare întîmplătoare: faptul acesta permite autorului să includă în categoria apozitiei toate cazurile de izolare, care din diferite motive nu pot fi încadrate în celelalte părți de propoziție izolate. Diversitatea, atît din punctul de vedere al structurii cit și al sensului, a construcțiilor sintactice incluse în apozitie este foarte evidentă, dar nu putem reproșa autorului că aceste construcții nu se încadrează în sensul gramatical sau în funcțiile semantice ale apozitiei: explicarea, concretizarea sau sublinierea rolului semantic ori afectiv al altor părți de propoziție. Însă, judecînd după felul cum tratează autorul sensul gramatical al apozitiei, în categoria apozitiei ar putea fi incluse nu numai părțile izolate de propoziție, ci și majoritatea celorlalte părți de propoziție, întîlnite în gramaticile curente ale limbii ruse, pentru că aproape orice parte de propoziție care se referă la alta „explică”, concretizează sau subliniază importanța semantică ori afectivă a acesteia. Iată de ce ne permitem să credem că o astfel de lărgire a sferei sensului gramatical al apozitiei pare determinată de cauze subiective, mai precis,

de intenția autorului de a cuprinde în tabloul părților izolate de propoziție toate cazurile de izolare, deosebite de celelalte părți de propoziție în primul rînd prin elementele de intonație, cu ajutorul cărora ele se „izolează” în cadrul propoziției.

Într-o astfel de lucrare, în care apozitia izolată este analizată în mod special, ne-am fi așteptat ca toate construcțiile considerate de autor apozitive izolate să fie prezentate în cadrul apozitiei izolate, căreia i se rezervă un întreg paragraf (vezi p. 29). Din păcate, multe din unitățile sintactice apozitive sînt expuse în legătură cu analiza altor categorii gramaticale ca, de ex.: partea de propoziție modal-comparativă (p. 86—87), partea de propoziție introductivă (p. 136), părțile multiple de propoziție (p. 167), ceea ce face ca cititorul să nu-și poată forma o impresie completă despre apozitie fără să consulte în mod foarte atent întreaga lucrare. Pe de altă parte, acest mod de tratare creează posibilitatea apariției unor întrebări care subliniază și mai mult necesitatea expunerii mai unitare nu numai a apozitiei, ci și a izolării luate în general. Astfel de întrebări ar fi următoarele: apozitiile exprimate prin cuvintele introductive (p. 136) și printr-una din părțile multiple de propoziție (p. 167) sînt sau nu izolate? și se pare că sînt izolate. Dacă sînt izolate, atunci de ce nu se tratează în cadrul izolării, care ocupă cea mai mare parte din lucrarea autorului? Dar cuvintele introductive, ca și izolarea sau apozitia, sînt considerate părți de propoziție aparte. Sprijinindu-ne pe punctele de vedere ale autorului ar trebui să folosim uneori pentru desemnarea unor categorii gramaticale o terminologie nu numai complicată și greoaie, ci și contradictorie ca, de ex.: partea de propoziție introductivă izolată apozitivă (care de fapt nu este tratată nici în cadrul izolării luate în general, nici în cadrul apozitiei).

Deși ne promite la începutul lucrării sale că va respecta în aprecierea unei categorii gramaticale principiul „unității dintre sensul gramatical și forma gramaticală” (p. 3), autorul se abate uneori de la acest principiu,

acordând prioritate sensului. Constatarea noastră se bazează pe următoarele fapte: cu prilejul analizei funcțiilor semantice ale părții de propoziție introductive sint incluse în această *parte de propoziție* nu numai cuvinte și îmbinări de cuvinte introductive, ci și propoziții întregi. E greu însă de înțeles cum o parte (un membru) de propoziție poate fi exprimată printr-o propoziție sau frază, afară de faptul dacă propoziția respectivă nu are caracter de expresie frazeologică și se întrebuițează întotdeauna ca atare. E adevărat că autorul întrebuițează și termenul de propoziție introductivă, dar din felul cum sint prezentate lucrurile reiese că propoziția este considerată ca unul din mijloacele de exprimare a părții de propoziție introductive.

Lucrarea aduce un bogat material ilustrativ care ne ajută să înțelegem mai bine aspectele teoretice ale problemelor prezentate. Uneori însă se creează posibilitatea apariției unor nedumeriri în legătură cu natura sintactico-gramaticală a diferitelor exemple: la p. 73, în cadrul analizei funcțiilor stilistice ale părții de propoziție predicative circumstanțiale izolate, întâlnim următorul exemplu: *И он отрывисто, торопясь, точно догоняя свои мысли и с лёту хватая слова, заговорил о жизни в деревне с деньгами и без денег* (М. Горький, *Челкаш*).

Datorită faptului că A. G. Rudnev, vorbind despre partea de propoziție modal-comparativă, afirmă că aceasta se deosebește de celelalte prin existența *momentului comparativ*, care „constituie esența sa” (p. 91) și „care, de regulă, se exprimă din punct de vedere grama-

tical cu ajutorul conjuncțiilor comparative” (p. 94), se ivește întrebarea: de ce exemplul de mai sus nu se poate include în partea de propoziție modal-comparativă?

Citeva cuvinte despre legătura sintactică corelativă (соотносительная связь): acest tip de legătură sintactică, după părerea autorului, se întâlnește și la apoziție (p. 38—43), și la partea de propoziție modal-comparativă (p. 88) și este caracteristic pentru toate cazurile părții de propoziție introductive (p. 147). Credem însă că ar fi fost bine dacă autorul ne-ar fi explicat în câteva cuvinte ce înțelege prin *legătură sintactică corelativă* atunci când vorbește prima dată despre ea (p. 38—43), deoarece faptul că existența unei astfel de legături sintactice și în cadrul apoziției este doar semnalată nu e suficient pentru a înțelege și felul cum se manifestă acest tip de legătură sintactică în cadrul apoziției. De asemenea, ni se pare că „*faptul includerii*” și „*vecinătatea cu partea de propoziție determinată*” (p. 146) sint elemente insuficient de convingătoare pentru recunoașterea acestui tip de legătură sintactică, deoarece „includere” pot fi considerate și multe alte părți de propoziție (majoritatea celor izolate), iar „vecinătatea” cu elementele determinate este de asemenea caracteristică pentru majoritatea părților de propoziție.

În încheiere, trebuie să subliniem caracterul deosebit de original al lucrării și competența cu care A. G. Rudnev abordează o serie de probleme de sintaxă extrem de dificile și destul de contradictoriu expuse în gramaticile limbii ruse.

I. Oiță

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1962.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE
POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÂNĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunt*; acad.
M. SADOVEANU; EUSEBIU CAMILAR, membru co-
respondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE;
prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA;
VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar
de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

*Manuscrisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei, nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XI

1962

Nr. 2

S U M A R

<i>LINGVISTICĂ GENERALĂ</i>	<u>Pag.</u>
EM. VASILIU, Problema fonemului în lingvistica actuală	125
<i>VOCABULAR</i>	
FLORICA DIMITRESCU, Cuvinte și sensuri noi în presa actuală (I)	131
ELENA STÎNGACIU, Contribuții lexicologice	140
SABINA TEIUȘ, Sufixe noi în antroponimia românească	151
D. MARMELIUC, Etimologii	154
V. STANCA, Etimologii	155
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
C. JALBĂ, Observații de stil făcute de G. Topîrceanu la proza lui Caragiale	157
TH. HRISTEA, Conceptul de „hipercorectitudine”	171
ROMULUS VULPESCU, Este necesar accentul grafic în ortografia noastră?	181
<i>ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI</i>	
MIRCEA SECHE, Schiță de istorie a lexicografiei române (VI)	190
<i>CRONICĂ</i>	
Problemele de lingvistică din unele publicații de cultură ale anului 1961 (<i>Flora Șuteu</i>)	202
<i>CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE</i>	
„Studii și cercetări științifice” — Iași (seria filologie), X (1959) și XI (1960) (<i>Th. Hristea</i>)	210
<i>Cronicari munteni</i> . Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. București, Editura pentru literatură, 1961, 2 volume (<i>Dan Simonescu</i>)	216
Notă la notele unor ediții (<i>Mihai Dumbravă</i>).	221
P. S. KUZNEȚOV, <i>O принципнах изужения грамматики</i> (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961 (<i>Ion Oiță</i>).	224

PROBLEMA FONEMULUI ÎN LINGVISTICA ACTUALĂ

DE

EM. VASILIU

1. Foneticianul englez Daniel Jones a făcut observația că oamenii au intuit existența fonemului cu mult înainte ca savanții să fi dat definiția științifică a conceptului: scrierea alfabetică nu este în bună parte decât un fel de fonologie empirică. Literele nu notează *sunetele*, cu toate calitățile lor concrete, ci *clase* de sunete. De ex. în ortografia română, sunetul *e* din *ies* și sunetul *e* din *merg* sînt notate cu aceeași literă, *e*, deși primul este mai închis decât al doilea, deci este *diferit* din punct de vedere fonetic de al doilea.

Exemplul citat de noi nu pune desigur în evidență „intuiția fonemică” a vorbitorului *de astăzi* al limbii române: astăzi, notarea cu aceeași literă a vocalelor din cele două cuvinte se impune prin tradiție, iar vorbitorul nu *caută* un semn grafic pentru a nota o realitate fonetică. Exemplul citat are valoare numai în măsura în care se pune în evidență următoarea problemă de ordin general: cum se ajunge ca două sunete *diferite* să fie notate cu *aceeași* literă?

Istoria diverselor scrieri arată că au existat momente în care „intuiția fonemică” a jucat un rol real. Astfel, în jurul anului 1450 î.e.n. Se-Long a propus ca, în limba coreeană, sunetele *p* aspirat (asemănător cu *p* din rom. *cap*) și *b* să fie notate cu aceeași literă. Analiza sistemului fonologic al limbii coreene demonstrează că, de fapt, cele două sunete nu sînt altceva decât variantele aceluiasi fonem, astfel încît propunerea de a fi notate cu același semn se bazează pe intuirea unei realități fonologice.

2. Descrierea științifică a unui obiect nu se poate limita la enumerarea și prezentarea elementelor care îl compun și a tuturor variațiilor lor. Orice știință procedează la subsumarea elementelor concrete variabile unor categorii mai largi, care reflectă esențialul existent în orice fapt concret, în orice variabilitate.

Prin perfecționarea mijloacelor sale de cercetare și în special prin folosirea unor instrumente de analiză din ce în ce mai perfecționate

fonetica clasică a ajuns să poată da o descriere din ce în ce mai fină a sunețelor vorbite, demonstrând în felul acesta că, în realitatea vorbirii, există de fapt mult mai multe sunete decât cele pe care vorbitorul obișnuit le percepe ca distincte și chiar decât poate percepe o ureche exersată de fonetician.

Este în momentul de față o idee general admisă faptul că doi vorbitori pronunță, în marea majoritate a cazurilor, în mod diferit ceea ce apare ca „același sunet” și că, mai mult, același vorbitor pronunță în mod diferit, în momente diferite, ceea ce apare ca „același sunet”. Se poate considera deci că o limbă dată conține dacă nu un inventar infinit de sunete, cel puțin un inventar care tinde spre infinit.

Deși situația se prezintă în felul acesta, procesul comunicării nu este stinjenit. Deși vorbitorii sînt puși de cele mai multe ori în situația de a auzi un „sunet nou”, diferit de cele pe care le emit ei sau de cele pe care le-au „auzit” pînă la un moment, cu toate acestea mesajele sînt aproape totdeauna înțelese în mod corect. Cu alte cuvinte, dacă un vorbitor al limbii romîne aude pronunțat cuvîntul *masă* la un moment T_1 cu vocala pe care o vom nota a_1 , iar în momentul T_2 aude același cuvînt pronunțat cu vocala a_2 , vorbitorul va *recunoaște* cele două cuvinte rostite în momentele T_1 , T_2 ca *identice*. În schimb același vorbitor nu va recunoaște ca identice cuvintele *casă* și *masă*. În ambele cazuri avem a face cu sunete diferite: a_1 , a_2 și *c*, *m*. În primul caz apariția lor în același context fonetic permite identificarea celor două cuvinte, în cel de al doilea caz nu va permite această identificare. În primul caz diferența dintre sunetele a_1 și a_2 nu este percepută, în cel de al doilea caz, diferența dintre sunetele *c* și *m* este percepută.

3. Se pune problema de a ști ce anume permite *identificarea* sunețelor a_1 , a_2 și ce anume determină *distingerea* sunețelor *c*, *m*.

Există trei soluții care s-au dat acestei probleme și anume:

a) Soluția pe care o putem numi *fonetică*. Sînt considerate ca identice două sunete care seamănă între ele din punctul de vedere al fiziologiei lor sau al calităților lor acustice. De exemplu, atît sunetul *e* (*e* închis) din rom. *ies* cît și sunetul *e* (mai deschis) din *merg* pot fi considerate ca două varietăți ale sunetului *e*, deoarece ambele au o localizare anterioară și prin aceasta se deosebesc de *ă*, *î*, *o*, *u*, ambele au un grad de închidere mai mic decât *a* (= *a* anterior) și mai mare decât *i* și prin aceasta se disting de sunetele *a* și *i* care și ele au o localizare tot anterioară.

Această soluție nu este însă satisfăcătoare, deoarece nu ne spune *cît* de asemănătoare trebuie să fie două sunete din punct de vedere acustic sau fiziologic pentru a putea fi considerate ca varietăți ale aceluiași sunet. Să ne reprezentăm situația următoare. Vocalele *i* și *e* au ambele aceeași localizare, anterioară. Diferența între cele două sunete este dată de gradul de deschidere: *e* este mai deschis decât *i*. Dar, în același timp, un *i* cu un grad mai mare de deschidere se apropie de *e*, iar un *e* cu un grad mai mic de deschidere se apropie de *i*. Putem să ne imaginăm existența unui *i* foarte deschis sau a unui *e* foarte închis care să ne pună în imposibilitate de a decide dacă sunetele respective sînt varietăți ale lui *e* sau ale lui *i*.

Aceasta tocmai deoarece tranziția de la un sunet la altul se face *gradat*, deci fără posibilitatea de a stabili o *limită* între cele două clase de varietăți.

b) Cea de a doua soluție este aceea pe care o vom numi fonologic-psihologistă sau mentalistă. Această soluție are la bază distincția între *fonem* și *sunet*. Fonemul este „echivalentul psihic al sunetului” sau „ideea” sau „noțiunea” de sunet, iar sunetul aparține actului concret de vorbire. Fonemul este o reprezentare a sunetului sau o noțiune a sunetului și, în consecință, nu este decît un fapt psihic. Vorbitorul are o reprezentare unică pentru o clasă mai mare de sunete concrete, astfel încît această reprezentare unică devine criteriu de identificare a unui număr de varietăți concrete; deoarece, de exemplu, un vorbitor al limbii romîne are o reprezentare unică pentru sunetele *ę* și *e*, în limba romînă există un singur fonem, E.

Această soluție prezintă dezavantajul de a deplasa problema de pe terenul realității obiective pe terenul faptelor de conștiință, care trebuie, în ultimă analiză, și ele explicate, iar explicația nu poate fi găsită decît tot în realitatea obiectivă. Mai precis: vorbitorul de limbă romînă are un „echivalent psihic” unic, E, pentru sunetele *ę* și *e*. Dar acest fapt de conștiință nu face decît să *reflecte* o realitate *obiectivă*, care determină echivalarea mentală a sunetelor *ę* și *e*.

Această primă teorie a fonemului a fost formulată de lingvistul rus Baudouin de Courtenay, profesor la St. Petersburg și, apoi, la Kazan, în lucrarea *Versuch einer Theorie der phonetischer Alternationen* (Strasbourg, 1895). Este de observat că B. de Courtenay nu folosește termenul de *fonem*; acest termen a fost introdus de un elev al său, Kruszewski.

Deși în esență psihologistă, teoria lui B. de Courtenay are meritul de a fi formulat explicit distincția între *fonem* și *sunet* și de a fi dat un criteriu, fie el chiar psihologist, de identificare a două sunete ca variații ale aceleiași unități. De fapt, B. de Courtenay a introdus pentru prima oară în studiul expresiei fonice conceptul de *invariantă* (fără a-l numi în acest fel), concepînd însă invarianta ca o invariantă pur mentală.

O concepție asemănătoare o găsim în primele lucrări de fonologie ale lui N. S. Trubetzkoy, care va dezvolta mai tîrziu o teorie proprie a fonemului, deosebită de a lui B. de Courtenay.

c) Cea de a treia soluție o vom numi fonologic-structurală. Ea prezintă avantajul de a găsi criterii de identificare pornind de la o realitate obiectivă, structura generală a limbii.

Am văzut mai sus că există sunete distincte care, apărînd exact în aceeași poziție, în același context fonetic, mențin identitatea cuvîntului cu el însuși. Dacă cuvîntul *casă* este rostit în momentul T_1 cu sunetul a_1 iar în momentul T_2 cu sunetul a_2 , nu sîntem în prezența a două cuvinte diferite. Faptul ne este indicat de *identitatea de sens* a celor două tranșe sonore. Există de asemenea sunete distincte care, apărînd în aceeași poziție în același context fonetic, nu mențin identitatea cuvîntului cu el însuși. Dacă la inițiala cuvîntului se rostește în momentul T_1 sunetul *c*, deci *casă*, iar în momentul T_2 sunetul *m*, deci *masă*, sîntem în prezența a două cuvinte distincte. Faptul ne este indicat de *diferența de sens* a celor două tranșe sonore.

Sunetele care, apărind în mod alternativ în unul și același context, mențin identitatea cuvîntului sînt *variante* ale *aceluiași fonem*. Sunetele care nu au această proprietate sînt variante ale unor *foneme diferite*. În exemplul nostru, a_1 , a_2 sînt variantele aceluiași fonem, iar c , m sînt variante ale unor foneme diferite.

Două sunete care, apărind în același context în mod alternativ, stabilesc distincția (unică din punct de vedere fonetic) între două cuvinte se află într-un raport de *comutare*. Spunem că între c și m există un raport de comutare, deoarece ele pot apărea în mod alternativ în același context fonetic, *-asă*, și deoarece stabilesc singura distincție fonetică între cuvintele *casă* și *masă*. În același raport, de comutare, se găsesc de exemplu vocalele a , o , u , deoarece ele stabilesc unica distincție fonetică între cuvintele *dar*, *dor*, *dur*.

Pe baza raportului de comutare se poate stabili dacă două sunete sînt variante ale aceleiași unități (fonem) sau sînt două unități (foneme) distincte. Sînt unități distincte elementele care contractează un raport de comutare și sînt variante ale aceleiași unități elementele care nu contractează un astfel de raport.

Două sunete nu sînt în raport de comutare în două situații :

a) cînd ele pot apărea în același context în mod alternativ, dar nu stabilesc o distincție între două cuvinte; este cazul discutat mai sus al sunetelor a_1 , și a_2 ;

b) cînd cele două sunete nu pot apărea niciodată în același context fonetic; de exemplu, în limba romîină, oclusivele p , t , c apar la finală de cuvînt însoțite de o ușoară aspirație: p^h , t^h , c^h . Aceste sunete (p^h , t^h , c^h) nu apar *decît* în această poziție și din această poziție este exclusă posibilitatea de apariție a sunetelor neaspirate p , t , c . Așadar între p , t , c și p^h , t^h , c^h nu există raporturi de comutare. Spunem deci că p , t , c și p^h , t^h , c^h sînt *variante* ale aceluiași unități (invariante): p și p^h sînt variante ale unei unități, t și t^h ale altei unități, c și c^h ale altei unități.

Sunetele care nu apar niciodată în același context fonetic (care sînt în distribuție complementară) și sunetele care pot apărea în același context fonetic dar care nu contractează raporturi de comutare (sînt în variație liberă) sînt variante ale aceleiași unități, care se numește *fonem*. Variantele din prima categorie, care sînt condiționate de contextul fonetic, se numesc *variante condiționate*, *variante poziționale* sau pur și simplu *variante*. Variantele din cea de a doua categorie, care nu sînt condiționate de contextul fonetic și care pot apărea în același context fără a contracta raporturi de comutare se numesc *variante libere* sau *varietăți*. Totalitatea variantelor, indiferent de natura lor, este constituită de *alofonele* fonemului respectiv. Fonemul reprezintă un element *invariant* în raport cu diversele poziții (contexte) și în raport cu diversele pronunțări individuale.

După cum se vede, am ajuns din nou la conceptul „invariantă”, însă, de data aceasta, invarianța este de natură *obiectivă* și nu subiectiv-psihologică. Conceptul de fonem ca invariantă este *dedus* din structura limbii și nu din sentimentul sau conștiința lingvistică a vorbitorului.

La baza definiției fonemului stă, după cum am văzut, raportul de *comutare*. Acest raport are o importanță deosebită în structura limbii, deoarece este în directă legătură cu funcția de *comunicare*, esențială și, prin urmare, definitorie pentru limbă. Două sunete care sînt în raport de comutare sînt distincte, deoarece servesc la comunicarea unor mesaje distincte, două sunete care nu sînt într-un astfel de raport nu servesc niciodată la comunicarea unor mesaje distincte și, prin urmare, din punctul de vedere al procesului de comunicare pot fi considerate ca identice.

4. Cele arătate sub 3 c) reprezintă în linii generale concepția cea mai răspîndită în lingvistica contemporană. Punctul de vedere fonologic-psihologistic a fost depășit; soluția fonologic-structurală dată problemei identității sau nonidentității a două sunete reprezintă complementul soluției fonetice.

Într-adevăr, am arătat că, din punct de vedere fonetic, tranziția de la un sunet la altul este gradată, astfel că nu se pot stabili limite fonetice tranșante între două sunete apropiate din punct de vedere fiziologic (sau acustic). Am văzut că, pe baze strict fonetice, este greu sau chiar imposibil de decis dacă, de exemplu, un *i* foarte deschis trebuie identificat cu un *i* sau cu un *e*. Tranziția între *i* și *e* cuprinde (teoretic și practic) o infinitate de nuanțe de deschidere. De aceea se spune că fonetica reprezintă un domeniu al *continuuului*, adică un domeniu în care nu se pot stabili limite tranșante între elemente. În același timp, fonetica reprezintă domeniul variațiilor.

Fonologia reprezintă modul de trecere de la domeniul *continuu* reprezentat de substanța fonică, la repercutarea *discontinuuă* sau *discretă* a acestui domeniu. Cu alte cuvinte, conceptul de fonem ne permite să stabilim acele limite tranșante în interiorul tranzițiilor fonetice gradate, limite care nu se pot stabili pe o bază strict fonetică. Din punct de vedere fonologic, dacă între un *e* și un *e* există un raport de comutare, atunci cele două sunete reprezintă două invariante distincte. Este cazul limbii engleze care distinge între *man* „om” și *men* „oameni”, primul pronunțat cu *e* deschis, al doilea cu *e* închis. Dacă între cele două feluri de *e* nu există un raport de comutare, atunci cele două sunete nu sînt decît variante ale aceleiași invariante (ale aceluiași fonem). Este cazul limbii romîne, unde nu există un raport de comutare între *e* închis și *e* deschis. Se poate spune că teoria fonologică ne permite să dăm o *interpretare lingvistică* faptelor fonetice, întrucît stabilirea „limitelor” între sunete se face, cum am arătat, după criteriile lingvistice, adică după criteriile legate de funcția primordială și definitorie a limbii, funcția de comunicare. Lingvistul suedez B. Malmberg, într-o comunicare făcută în 1959 la București, a folosit o comparație foarte sugestivă, pentru a stabili raportul dintre fonetică și fonologie: înălțimea absolută a unei coloane de mercur nu ne spune prin ea însăși nimic cu privire la temperatură. Este nevoie de o scală gradată pentru a putea *interpreta* variațiile de înălțime ale coloanei ca variații determinate de temperatură. Scala gradată permite tocmai reprezentarea *discretă* (discontinuuă) a variațiilor de înălțime și legarea acestei reprezentări de variațiile de temperatură. Teoria fonologică îndeplinește, *mutatis mutandis*, funcția pe care scala gradată o îndeplinește în măsurarea temperaturii.

5. Trebuie arătat că distincția dintre sunet și fonem, dintre fonetică și fonologie a primit uneori o interpretare idealistă. Fonemul, ca element definit structural și, implicit, relațional a fost interpretat ca formă, în opoziție ireductibilă cu sunetul, iar sistemul fonologic a fost interpretat ca o schemă pură, *absolut* independentă de substanța fonică, ajungându-se în felul acesta la postularea existenței, cel puțin în limbă, a unei forme independente de substanță.

Din punct de vedere materialist-dialectic, distincția *metodică* între fonem și sunet, între fonetică și fonologie, nu trebuie absolutizată și transformată într-o distincție gnoseologică. Fonologia nu reprezintă altceva decât studiul modului diferit de organizare a substanței fonice în limbi diferite. Din punct de vedere gnoseologic problema nu se pune *sau* sunet *sau* fonem, *sau* substanță fonică *sau* schemă fonologică, ci numai *și* sunet *și* fonem, *și* substanță fonică *și* schemă fonologică.

Deși dezvoltată ca disciplină independentă de fonetică, fonologia duce, din punct de vedere gnoseologic, la o cunoaștere mai aprofundată a materiei sonore și, prin însuși acest fapt, la o cunoaștere mai aprofundată a fenomenului lingvistic, deoarece fonologia precizează care este locul materiei sonore în structura generală a limbii.

CUVINTE ȘI SENSURI NOI ÎN PRESA ACTUALĂ (I)

DE

FLORICA DIMITRESCU

Termenii de mai jos, neînregistrați în dicționare, au fost excerptați prin parcurgerea timp de un an (septembrie 1960 — septembrie 1961) a ziarelor și revistelor noastre¹. Desigur, nu am reușit să înregistrez toate cuvintele sau sensurile noi, apărute în răstimpul amintit în presa actuală, pe de o parte pentru că lectura nu a fost făcută cu scopul special al extragerii termenilor, și în al doilea rând pentru că nu au fost urmărite periodicele noastre în totalitatea lor². Cuvintele se dau în ordinea alfabetică.

actor-cetățean (s.m.) „actor cu o înaltă conștiință cetățenească”. Gaz. lit. 8(362), 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

actor-om (s.m.) „actor căruia i se recunoaște demnitatea umană”: Actor înainte însemna a fi, undeva în marginea societății clovn, circar, saltimbanc ... *actorul-om* nu exista ... Gaz. lit. 8(362), 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

adolescentin (adj.) „de adolescent”: ... cursa cu mașina plină de năzdrăvănii și de închipuiri tipic *adolescentine*. Cont. 9(751), 3 martie 1961, p. 3, col. 6.

alb-cald (adj.): Lampa *alb-cald* care avînd un flux luminos destul de mare, e utilizată în iluminatul străzilor, parcurilor etc. Sc. 5064, 3 febr. 1961, p. 2, col. 4.

alb-lumina zilei (adj.): Lampa *alb-lumina zilei*, cu o culoare apropiată de lumina naturală a zilei. Sc. 5064, 3 febr. 1961, p. 2, col. 4.

¹ Termenii excerptați au fost extrași din presă cu excepția citorva înregistrați din cărți apărute în ultima vreme sau din limba vorbită. Aceștia vor fi notați cu *.

² Pentru periodicele parcurse am folosit următoarele abrevieri: Cont. = Contemporanul; F. = Flacăra; Gaz. lit. = Gazeta literară; Inf. Buc. = Informația Bucureștiului; L. = Luceafărul; LR = Limba română; M. = Magazinul; Pr. r. = Programul de radio; Rom. Lib. = România liberă; S. = Sănătatea; Sc. = Știința; SCL = Studii și cercetări lingvistice; St. teol. = Studii teologice; T.N. = Timpuri noi; am respectat ortografia din original a cuvintelor.

alb-lăptat (adj.) „alb opac” : Stelele Kremlinului sînt prevăzute cu geamuri rubinii și *albe-lăptate* între care se află cristal transparent. Inf. Buc. 2326, 26 ian. 1961, p. 3, col. 2.

alb-ivoriu (adj.) „alb bătînd în culoarea fildeșului” : Pe fațadele inconjurate de schele se aștern cărămizi ceramice *albe-ivorii*, Sc. 5164, 14 mai 1961, p. 3, col. 1.

albastru-argintiu (adj.) „albastru bătînd în argintiu” : Stîlpii și pereții au o culoare plăcută, *albastru-argintiu*. Sc. 5171, 21 mai 1961, p. 1, col. 6.

alergologic (adj.) „specific stărilor alergice” : Se aduce la cunoștință că serviciul de consultații de tratamente *alergologice* de la Policlinica Colțea va funcționa ... la Spitalul Clinic Fundeni. Inf. Buc., 23 martie 1961, p. 4, col. 4.

amidazină (s.f.) : *Amidazina* este numele noului medicament românesc cu acțiune tuberculostatică. Cont. 35(777), 1 sept. 1961, p. 7, col. 2.

antecalculat (adj.) „calculat dinainte, prevăzut” : Care sînt economiile *antecalculate* la cele 26 de inovații acceptate pînă în prezent? Gaz. lit. 15 (369), 6 apr. 1961, p. 3, col. 5.

antiartă (s.f.) „artă lipsită de conținut” : Alegînd „*antiarta*”, căci ce este un concert mut dacă nu *antiartă* — ei nu fac dovadă nici măcar de inventivitate. Gaz. lit. 10(364), 2 martie 1961, p. 8, col. 4.

antihistaminic (s.n.) „substanță medicamentoasă folosită contra excesului de histamină din organism” : Spre deosebire de *antihistaminicele* existente indicate în stări alergice — noul *antihistaminic* nu are acțiune somniferă. Inf. Buc. 2362, 9 martie, 1961 p. 1, col. 1.

antitusiv (s.n.) „medicament contra tusei” : Față de produsele similare existente în prezent, *antitusivul* elaborat de institut este apreciat ca unul dintre cele mai bune medicamente de acest gen folosite în terapeutică mondială. Inf. Buc. 2362, 9 martie 1961, p. 1, col. 1.

**articula* (a) (vb. I) (în jargonul elevilor, al studenților) „a căpăta o notă de obicei insuficientă la examen” : M-a *articulat* la istorie cu un trei.

artist-paiată (s.m.) clovn, apare ca titlu de articol în Cont. 3 (1745), 20 ian. 1961, p. 1, col. 5-6.

autopastișa (vb. I) „a-și copia procedeele (artistice) proprii” : E oare firesc ca un foarte tînăr poet (evident talentat) să se *autopastișeze*? Gaz. lit. 358, 19 ian. 1961, p. 2, col. 1.

autostație (s.f.) „stație de autobuze” : *Autostația* IRTA de la Casa Școlii s-a mutat. Inf. Buc. 2400, 21 apr. 1961, p. 1, col. 6.

aviochimic (adj.) apare în sintagma „tratament *aviochimic*, tratament modern al plantelor cu substanțe chimice, efectuat din avion” : Un colectiv de tehnicieni și ingineri a aplicat în pădurile din raza ocolului silvic Ploiești tratamente *aviochimice* pentru combaterea paraziților vegetali. S-au folosit prăfuri din avion cu sulf ... Sc. 5204, 23 iunie 1961, p. 3, col. 3.

balcon-expoziție (s.f.) „balcon (de bloc) în care se „expun” privirilor rufe la uscat, mobilă de tot felul etc.” : De fapt, un fotoreporter venit

special ca să fotografieze acest bloc, a făcut cale întoarsă din cauza tabloului prea puțin încântător al *balcoanelor-expoziție*. Inf. Buc. 2450, 20 iunie 1961, p. 1, col. 8.

balistocardiogramă (s.f.): Cu ajutorul sistemelor biotelemetrice, fiziologii sovietici au reușit să înscrie o *balistocardiogramă*, adică o diagramă care reflectă efectul mecanic al contracțiilor cardiace. Sc. 5118, 29 martie 1961, p. 4, col. 6.

barocameră (s.f.) „cameră care poate rezista la presiuni mari, cameră de presiune”: Iată *barocamera*. Vedem prin luminator chipul omului închis înăuntru. Din *barocameră* se scoate aerul. Cît de greu respiră omul, la ce încercare este supus, ce trebuie să suporte inima sa. T.N. 30, 1961, p. 30.

bas-bariton (s.m.) „bas cu calități vocale de bariton”: Vocea sa generoasă de *bas-bariton* a sunat la sfîrșitul spectacolului tot atît de odihnită și de proaspătă ca și la început. Inf. Buc. 2326, 26 ian. 1961, p. 2, col. 2.

**bărcuță* (s.f.) „lădiță cu laturile în formă trapezoidală în care sînt transportate fructele și legumele”.

biotelemetrie (s.f.) „ramură nouă a biologiei care se ocupă cu studierea de la distanță a organismelor vii”.

Ziarul [Экономическая газета] subliniază că experiența bogată acumulată de *biotelemetrie* — o nouă ramură a științei — a avut un rol important cu prilejul zborului lui Iuri Gagarin. Sc. 5229, 18 iulie 1961, p. 3, col. 4.

biotelemetric (adj.) „care ține de biotelemetrie”: Cu ajutorul sistemelor *biotelemetrice* fiziologii sovietici au reușit să înscrie o *balistocardiogramă* ... Sc. 5118, 29 martie 1961, p. 4, col. 6.

bloc-turn (s.n.) „clădire înaltă destinată locuințelor, în formă de turn”; este un termen de urbanistică foarte frecvent astăzi, înregistrat și într-o poezie (Vrei să fii) ca o mare poposind în munți, ori ca pe-o stradă nouă în *bloc-turn*. Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 1, col. 4.

brasist (s.m.) „înotător specializat în (probele de) bras”: [Despre un cunoscut înotător]: bun „*brasist*” al țării, se pregătește — și cu destulă perseverență — să devină antrenor de mîna întîia. Sc., 6 noiem. 1960, p. 5, col. 4.

brazdometru (s.m.) (creație glumeată) „*Brazdometrul*” e un cuvînt încă necunoscut și care, de fapt, nici nu are un înțeles bine definit. Așa au numit tractoriștii, mai mult în glumă, stinghia de lemn gradată cu care se măsoară adîncimea arăturii. Trebuia și un instrument de control. „Ochiometrul” te înșală, a spus directorul, trebuie să găsim altceva. Sc. 4944, 21 sept. 1960, p. 2, col. 3.

calm-plat (s.n.): Beneficiind de condiții favorabile de concurs, fără a exista însă acel „*calm-plat*” (apă absolut liniștită fără vînt) ... concursul de canotaj s-a bucurat de un real succes. Sc. 5214, 3 iulie 1961, p. 3, col. 1—3.

caprolactama (s.f.) „un produs intermediar în obținerea capronului”: ...se zămislește materia primă a fibrei de relon: *caprolactama*. Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 4, col. 2.

cardio-tahometru (s.n.) „aparat care înregistrează bătăile inimii” : În R. S. Cehoslovacă a fost construit un *cardio-tahometru* pe bază de transistori. Inf. Buc. 2319, 18 ian. 1961, p. 3, col. 5.

carnat (adj.) „cu carne” : Dacă însă acestui regim *carnat* i-am adăuga ... produse derivate ale laptelui sau compoturi și dulceturi, am da organismului nostru toate principiile alimentare necesare. S., 1 ian. 1961, p. 8, col. 4.

catifelin (adj.) (termen „poetic”, nerecomandabil) „cu calități de catifea, catifeliu” : „Și o piatră din Bicz mă învață cât un cer de mai, *catifelin* (rimează cu *declin*). Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 4, col. 1.

cămin-hotel (s.n.) : Se construiesc încă 6 *cămine-hotel* pentru 1 000 de tineri mineri. Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 1, col. 5.

* *căutare* (s.f.) apare în construcția „stofa are căutare” ; se înțelege că materialul respectiv conține în țesătură un joc de linii sau figuri, flori etc. care cer ca la lucru să fie așezate numai într-un anumit fel.

cicloturism (s.n.) : Comisia orășenească de *cicloturism* organizează o excursie de două zile pe ruta București — Slănic-Prahova — București. Inf. Buc. 2531, 22 sept. 1961, p. 4, col. 2.

cifră-record (s.f.) „cea mai mare cifră, la o anumită dată, într-un anumit sector” : Șomajul în S.U.A. a atins o *cifră record*. Titlu de articol în Sc. 5096, 7 martie 1961, p. 4, col. 4—6.

cimentist (s.m.) „persoană care lucrează într-o fabrică de ciment” : Realizări ale *cimentiştilor* turdeni. Sc. 5053, 23 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cinerestaurant (s.n.) „tip de restaurant special amenajat pentru a fi vizionate filme în timpul consumației” : un *cinerestaurant* în care, fără a se întrerupe dejunul sau cina, poți vedea ultimele filme. Cont. 738, 2 dec. 1960, p. 5, col. 7.

ciocolatier (s.m.) „muncitor dintr-o fabrică de ciocolată” : O întreagă pleiadă de specialiști, muncitori ... au fost calificați de dînsul în meseria de *ciocolatier*. Sc. 5014, 11 dec. 1960, p. 2, col. 5.

circar (s.m.) „acrobat, clown” : Actor înainte însemna a fi undeva în marginea societății clown, *circar*, saltimbac. Gaz. lit. 362, 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

citabil (adj.) „vrednic de a fi citat, de a fi amintit” : *Citabile* în acest sens sînt șezătorile organizate de revista Luceafărul ... L., 15 ian. 1961, p. 6, col. 7.

* *citi* (vb. IV, în medicină) „a descifra (după formă, culoare etc.) reacția pe care o au anumite injecții”. Apare în construcția „injecțiile se citesc...”.

concert-lecție (s.n.) „concert organizat special pentru a servi ca lecție pentru persoanele care vor să se inițieze în problemele muzicii” : „Astăzi după-amiază (ora 16) filarmonica organizează *concert-lecție* ... Inf. Buc. 2450, 20 iunie 1961, p. 1, col. 5.

* *concluziona* (vb. IV) „a trage concluzii” : În urma discuțiilor purtate aici putem *concluziona* că ...”

* *confuz-îmbinat* (adj.) : Cronicarii noștri ... cu excepția unor *confuz-îmbinate* „basne” ca acelea din cronica anonimă ... nu se îndoiau

cîtuși de puțin de originea comună și autohtonă neamului din cele trei țări române. *Istoria României*, București, 1960, 1, p. 799.

contraintergatori (s.n.) „*Contraintergatoriul* luat apoi martorului de avocatul lui Eichmann, Servatius, a fost o adevărată încercare de a apăra regimul hitlerist. Sc. 5168, 18 mai 1961, p. 6, col. 6.

control-depănat (s.n.) „sectorul de control al depănării corecte a firelor”: Pe tînăra muncitoare Ioana Constantinescu de la *control-depănat* o întilnești des pe aici. Sc. 5170, 20 mai 1961, p. 1, col. 8.

cops (s.n.): În limbajul textilistelor „copsuri” sînt țevile de carton pe care se înfășoară firele de bumbac la mașinile de tors. Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cord-plămîn artificial (s.n.) „aparat care îndeplinește pentru un timp limitat funcțiile inimii și ale plămînilor”: Prima operație de *cord-plămîn artificial* — titlu de articol în *Cont.* 746, 27 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cosmetiza (vb. I) a vopsi: O fetiță singuratică, îngîndurată, cu cozi lungi ... vopsește — „*cosmetizează*” — pantofii. *Gaz. lit.* 358, 18 ian. 1961, p. 3, col. 7.

cosmodrom (s.n.) „teren special amenajat pentru aterizarea și decolarea navelor cosmice”: Iuri Gagarin lîngă pătuțul fetiței sale. Și de aici, din camera copiilor, direct la *cosmodrom*. *T.N.* 30, 1961, p. 31. Cuvîntul acesta, excerptat în *Sc. tin.* din 17 mai 1958, nu a fost înregistrat în *Dicționarul de neologisme* apărut între timp (1961); acesta este motivul pentru care atragem din nou atenția asupra lui.

cosmonaut (adj.) a fost înregistrat ca substantiv (în LR 1/1960, p. 60); mai rar apare însă și cu valoare adjectivală pe lîngă substantivul *pilot*: A fost efectuată aterizarea navei-satelit ... avînd la bord pe pilotul *cosmonaut*, maiorul Iuri Alexeevici Gagarin. *Inf. Buc.* 2492, 7 aug. 1961, p. 1, col. 3.

cosmonavă (s.f.) „aparat construit special în vederea zborurilor cosmice”: Gagenko a comentat noile proiecte de protecție a *cosmonavei* contra meteoritilor. *Inf. Buc.* 2396, 17 aprilie 1961, p. 3, col. 3.

cuvînt cadavru (s.n.) „cuvînt neutilizat, învechit, mort”: Dar, despre mumificarea cuvintelor, despre *cuvinte cadavre* ... nu știu să se fi scris. *Cont.* 743, 6 ian. 1961, p. 3, col. 4.

cuvînt-stigmat (s.n.) „cuvînt dezonorant”: În cea mai mare parte a lumii acest *cuvînt-stigmat*, acest cuvînt rușinos — colonie — a fost smuls de uraganul revoluțiilor naționale eliberatoare. *Cont.* 743, 6 ian. 1961 p. 3, col. 4.

cvasi-unanimitate (s.f.) „aproape majoritatea”: Dorința de a se „distinge”, de a nu semăna cu *cvasi-unanimitatea* vorbitorilor este așa de puternică încît împiedică intervenția, fie și pentru o clipă, a unei simple judecăți. *LR* 1, 1961, p. 45.

danturare (s.f.) „tăierea dinților unei roți, cu o freză specială”: ... Am văzut adaptat la o morteză un dispozitiv automat pentru *danturarea* roților de la mesele de foraj. Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 1, col. 2.

depărtatic (adj.) (cuvînt „poetic”, nerecomandabil) „îndepărtat”: Intrăm în ședință, în atelier, pe fum de țigare, pe suflări de jărtatic/ și deodată foșnește un zăvoi *depărtatic* și miroase a pămînt și a cer. *Gaz. lit.* 358, 15 dec. 1960, p. 5, col. 1.

desciorchinător (s.m.) „aparat care desprinde ciorchinele strugurelui” : Strugurii ... sînt luați în primire de cele două macarale automate ... și duși la zdrobitor. Din zdrobitor mustuiala cade în cupa unui cîntar, de aici la „desciorchinător” și mai departe. Cont. 745, 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

dezosat (adj.) „(carne) fără os” : ... carnea fiind *dezosată* poate fi pusă direct la fript sau prăjit fără să fie necesară vreo pregătire prealabilă. M., 7 martie 1961, p. 5, col. 6.

**diamant* (s.n.) „o mică linguriță de metal, cu suprafața exterioară acoperită cu țândări fine de diamant, folosită în dentistică”.

distanță (s.f.) „suprafață în care activează un poștaș” : Două luni la rînd i-a adus pensia în Spitalul Ceferiștilor de pe Șoseaua Ștefan cel Mare (era în „distanța” lui). Inf. Buc. 2286, 10 dec. 1960, p. 1, col. 4.

economicitate (s.f.) „grad de economie”. Apare ca titlu al unui articol, Cont. 740, 16 dec. 1960, p. 2, col. 5.

electrocar (s.n.) „platformă acționată de acumulatori, care trage vagonetele la gară” : Trebuie să știți că *electrocarul* este o mică platformă pe patru roți căreia constructorii nu i-au prevăzut niciodată un viitor artistic. Sc. 4992, 16 noiembrie 1960, p. 1, col. 6 (Vezi și Inf. Buc. 2319, 18 ian. 1961, p. 1, col. 6).

electro-izolant (adj.) „(material) care are calitatea de a izola din punct de vedere electric” : În vizită cu aparatul de filmat la fabrica de cabluri și materiale *electro-izolante*. Sc. 5125, 5 aprilie 1961, p. 2, col. 7.

electroplușat (adj.) Fabrica Adesgo din capitală a prezentat 19 modele noi de articole printre care și bluze de tricot din reton cu desene *electroplușate*. Sc. 4991, 15 noiembrie 1960.

elefanto-purtat (adj.) „purtat (cărat) de un elefant” : Acordurile ei ample ... evocă temple somptuoase, cu ganguri răsunătoare, procesiuni *elefanto-purtate* ... și alte asemenea splendori ale soarelui răsare. I. 2, 15 ian. 1961, p. 12, col. 6.

evaporator (s.m.). Muncitorii Iordache Hrițan, *evaporator*, Petru Costea, fierbător ... au început al doilea an de muncă. Sc. 5032, 2 ian. 1961, p. 1, col. 4.

exobiologie (s.f.) : o ramură a științei care „studiază” prezența și particularitățile formelor de viață în afara Pămîntului, în spațiul cosmic, pe planetele sistemului solar. Sc. 5261, 19 aug. 1961, p. 4, col. 3.

extracorporal (adj.) „în afara corpului” : Operația și circulația *extracorporală* a fost condusă în așa fel încît pacientul s-a trezit la terminarea operației. Cont. 746, 27 ian. 1961, p. 1, col. 4.

extragramatical (adj.) „situat în afara gramaticii” : În alte împrejurări tentația unei interpretări extralingvistice, în sens de *extragramaticală*, este atît de puternică încît se dau valori presupuse unor prepoziții clare. LR 1, 1960, p. 28.

extralingvistic (adj.) „situat în afara limbii” (vezi citatul precedent).

extraterestru (adj.) „existent în afara globului pămîntesc” : Probabil și ființele raționale *extraterestre*, dacă ele există, procedează la fel. Sc. 5156, 6 mai 1961, p. 5, col. 7.

fidelist (adj.): în ultimul timp, cei nemulțumiți [de regimul din Panama] sînt denumiți și „*fidelisti*” (simpatizanți ai regimului Fidel Castro). Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 4, col. 2.

film (s.n.) „desfășurare în mers” (a unei excursii, vizite, curse, întîlniri etc.): Iată pe scurt *filmul* cursei („Cursa Păcii”). Sc. 5159, 9 mai 1961, p. 5, col. 6.

filmografie (s.f.) „colecție de filme”: Cunoaștem 11 încercări de alcătuire a unei *filmografii* cuprinzînd adaptările după Shakespeare. Cont. 776, 22 aug. 1961, p. 5, col. 5.

fluturoaică (s.f.) „femela fluturului”: Pe stelaje sînt așezate gogoșile de viermi de mătase din care ies fluturii . . . *Fluturoaicele* sînt izolate două cîte două în aceste pungii și după ce au depus sămînța și mor se analizează la microscop dacă au suferit ori nu de această boală. Sc. 5224, 13 iulie 1961, p. 2, col. 4.

foliu, -ii (s.n.) „foaie subțire de policlorură de vinil”: . . . privirile îți sînt atrase de niște materiale fine, transparente, opace sau diferit colorate, în funcție de materia primă utilizată. Din aceste „*folii*” — cum sînt denumite de specialiști — muncitoarele . . . execută pelerine, glugi, umbreluțe pentru ploaie, șorțuri de bucătărie . . . Inf. Buc. 2381, 31 martie 1961, p. 1, col. 6 (vezi și Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 1, col. 4—5).

fotoenergetică (s.f.): *Fotoenergetica* biologică — o nouă ramură științifică. Menirea ei constă în a cerceta influența energiei radiante a soarelui, într-o gamă largă de lungimi de undă, asupra activității vitale a organismelor vegetale și animale. Sc. 5236, 25 iulie 1961, p. 3, col. 4—5.

frază-cheie (s.f.) „frază de o mare importanță pentru înțelegerea unui text, a unei comunicări”: Se spune [în film]: Tu nu ești la fel ca ceilalți bărbați . . . *frază-cheie* care ar avea să explice succesul instantaneu al doctorului în fața femeilor. Gaz. lit. 34 (388), 17 aug. 1961, p. 7, col. 7.

gagarinit (s.n.) „specie de mineral”: De curînd un colectiv de geologi sovietici a descoperit un nou mineral care conține elemente din grupa pămînturilor rare [ceriu, erbiu, lantan, europiu] existente în cantități infime. Geologii au hotărît să dea noului mineral numele de *gagarinit* în cinstea primului cosmonaut, Iuri Gagarin. Sc. 5261, 19 aug. 1961, p. 3, col. 4—5.

gavaj (s.n.): La secția de imaturi . . . copiii sînt alimentați prin *gavaj* (lapte de mamă introdus în stomac cu ajutorul unor sonde subțiri). Sc. 5101, 12 martie 1961, p. 2, col. 3.

gazoanalizator (s.n.) „aparat care are proprietatea de a analiza gaze”: Ing. Trifanov cercetează proprietățile unor gaze la *gazoanalizator* — aparat care, acum, se fabrică în serie la Leningrad. L., 15 dec. 1960, p. 12 (titlu sub o fotografie a aparatului).

ghidaj (s.n.) apare în dicționarele tehnice și în dicționarul de neologisme cu un sens tehnic („dispozitiv mecanic care obligă o piesă mobilă să se deplaseze după o anumită direcție”). Are și sensul „conducerea și explicarea de către o persoană competentă într-un muzeu, o sală de expoziții etc.”: Pe linia colaborării dintre muzee . . . a avut loc la muzeul C. Medrea

un schimb de experiență între muzeografi organizat de secțiunea culturală a S.P.C. cu privire la problema *ghidajului* în muzee. Inf. Buc. 2244, 22 oct. 1960, p. 2, col. 5.

grupaj (s.n.) „ansamblul, grup” : *Un grupaj* de povestiri consemnează momente din viața și lupta revoluționară a tineretului înainte de eliberare. Sc. 5164, 14 mai 1961, p. 2, col. 7.

hartă-machetă (s.f.) : Pe mesele lungi ale centrului de coordonare și calcul, sub cristale, erau expuse numeroase hărți ... alături se afla o *hartă-machetă* indicînd amplasarea numeroaselor stațiuni care urmăreau zborul navei Vostok-2 ... La centru s-au aflat hărți-scheme cu traseele de mișcare și locurile de staționare a acestor nave [= de măsurători]. În sfîrșit, tot acolo, a fost așezată o *hartă-schemă* a rețelei de detectare și căutare a cosmonautului în cazul aterizării lui într-o altă regiune decît cea prevăzută. Rom. Lib., 18 aug. 1961, p. 4, col. 2.

hartă-schemă (s.f.) vezi citatul precedent.

helicopter-macara (s.n.) „helicopter care transportă greutatea” : [Aparatul] este *helicopterul-macara* cu două motoare turbopropulsoare ... Sc. 5221, 10 iulie 1961, p. 4, col. 3.

hidroameliorare (s.f.) „ansamblul lucrărilor hidrotehnice de ameliorare agricolă, hidroameliorație” : În regiunea Timișoara au fost efectuate în ultimii ani importante lucrări de *hidroameliorare*. S-au săpat zeci de kilometri de canale pentru evacuarea apelor ce băteau în cîmpia bănă-țeană. Sc. 5018, 16 dec. 1960, p. 2, col. 4.

hidrometeorologic (adj.) : Marinarii sovietici au terminat transportarea din Marea Baltică în Marea Neagră a unui doc plutitor ... În condiții *hidrometeorologice* extrem de grele au fost parcurse 5 200 mile. Sc. 5275, 2 sept. 1961, p. 4, col. 3—4.

hîrtie-foiță (s.f.) „hîrtie extrem de subțire” : Tipărite pe *hîrtie-foiță* ... volumele vor avea între 350—450 de pagini și vor fi vîndute în casete comune. Sc. 5037, 7 ian. 1961, p. 3, col. 4.

hunting (s.n.) : Denumirea unui nou sortiment de piele pentru încălțăminte. Se aseamănă cu antilopa, dar are spicul mai lung. Pantofii din *hunting* îi puteți cere, în magazine, din primele zile ale anului 1961. Inf. Buc. 2304, 31 dec. 1960, p. 2, col. 1.

ierbatic (adj.) (termen „poetic”, nerecomandabil) : Gustați [strugurele]. Vedeți ce piele groasă. Are parc-un gust *ierbatic*. Cont. 745, 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

inimă-plămîn artificial (s.f.) „aparat care poate înlocui, pentru un timp limitat, funcțiile inimii și ale plămînilor” : Un aparat *inimă-plămîn artificial* care poate îndeplini timp de 1—2 ore funcția inimii și a plămînilor. Cont. 7462, 27 ian. 1961, p. 1, col. 3.

ininteligență (s.f.) „lipsă de inteligență” : O compoziție de zgomotoasă ingeniozitate nu poate fi justificată ca un împrumut făcut inteligenței...din contra, dovedește *ininteligență*. Cont. 25 noiem. 1960, p. 6, col. 3.

intralingvistic (adv.) „situat în interiorul limbii” : El [Trier] procedează numai *intralingvistic* și consideră că abia după înțelegerea structurii

generale a cîmpului semantic pot fi luați în considerare factori extralingvistici. LR 3/1961, p. 203.

intranazal (adj.) „(introdus) prin nas”: Vaccinarea se execută prin pulverizare pe cale *intranazală* cu vaccin de tip A II și B. Sc. 5047, 17 ian. 1961, p. 1, col. 3.

împoma (vb. I) „a planta (un teren) cu pomi”: Dealul e acoperit cu pomi tineri. — A fost *împomat* la propunerea mea. Gaz. lit. 19 (373), 4 mai 1961, p. 3, col. 3.

CONTRIBUȚII LEXICOLOGICE

DE

ELENA STÎNGACIU

Pentru a ajuta la o cât mai bună elaborare a Dicționarului general al limbii române, voi înfățișa, în cele ce urmează, unele aspecte ale problemei introducerii neologismelor¹ din secolele XVII—XIX.

O dată cu apariția de noțiuni noi, se simte nevoia denumirii acestor noțiuni, fie printr-un împrumut, fie printr-un derivat românesc. Deci, pentru desemnarea unor noțiuni lipsite de corespondent în limbă, este absolut necesar să se recurgă la împrumuturi sau la forme noi derivate din cuvinte vechi (cu sufix sau cu prefix, care le conferă o nouă valoare semantică și morfologică).

Nu putem însă susține că numai din necesitatea de a realiza funcția primordială a limbii și anume comunicarea, se recurge la neologisme. De multe ori, autorii introduc cuvinte noi numai din dorința de a fi mai expresivi sau chiar numai pentru a îmbogăți posibilitățile de sinonimie ale lexicului.

Cele mai multe dintre aceste inovații din urmă nu s-au păstrat în limbă tocmai din cauza caracterului lor artificial, precum și a existenței anterioare a unor sinonime bine fixate.

De multe ori, constatăm unele încercări de adaptare și de calchiere a cuvintelor străine, creîndu-se adesea forme rare, neobișnuite și deci neînregistrate în dicționarele noastre.

Aceste forme rare, rămase ca un document lexical păstrat în paginile scrierilor respective m-au preocupat în notele de față.

De asemenea, am încercat să inserez un număr de cuvinte noi, atestate în DA mai târziu sau numai în anumite regiuni.

Nu mi-am propus să indic totdeauna prima atestare căci am cercetat un număr relativ restrîns de izvoare.

¹ Prin neologism am înțeles orice cuvînt nou împrumutat sau creat în limbă.

actoreasă s.f. = „actriță”.

Apare în revista *Familia*: *Jocul atît al actorilor cît și al actoreselor dă dovadă foarte bună despre iscusința și capacitatea care o au dinșii pentru această artă*. F (1865), 3/44.

Cuvîntul nu este înregistrat în nici un dicționar românesc.

Avem a face cu un derivat pe teren românesc de la **actor** + suf. *-easă*. Este o creație corectă din punctul de vedere al limbii romîne (cf. *bucătăreasă* < *bucătar*, *bumbăcăreasă* < *bumbăcar*, *croitoreasă* < *croitor*, *florăreasă* < *florar*, *grădinăreasă* < *grădinar*, *păcurăreasă* < *păcurar* etc.), dar care nu s-a putut impune din cauza sinonimului *actriță*.

Aceeași soartă ca *actoreasă* au mai avut-o și *doctoreasă* — înlocuit prin *doctoriță*, *învățătoareasă* — înlocuit prin *învățătoare* și altele.

Alături de forma mai sus amintită, găsim cam în aceeași perioadă, și formele: *actriță* (< *a c t o r* + suf. *-iță*) și *actoriță* (neologism din fr. păstrat pînă astăzi în limbă).

acufundă vb. I = 1. „a afunda”; 2. „a cufunda”.

Acest cuvînt este tratat în DA ca fiind folosit numai în Moldova și în Sălaj.⁶

Pentru sensul 1, DA are ca atestare numai un citat din ȘEZ. IV, 120 (Dolhasca — fostul județ Suceava).

Dăm pentru acest sens încă două exemple: *Și cu zîna, pe încet, Plasele se acufundă*. ASACHI, S. L. I, 183.

Și în lac se acufundă [plasele]; *Milianiî trag mereu, Că a prins nu-ș'ce prea greu*, id. ib. 178.

Cu sensul 2, cuvîntul este atestat și într-o lucrare scrisă în grai muntenesc. Este vorba de manuscrisul VARLAAM și IOASAF, tradus de Udriște Năsturel:

Ochii îi să acufundase oarecum înlăuntru. VARLAAM-IOASAF, 177 r/15.

Tot cu sensul 2, dar figurat, cuvîntul este atestat la Ianache Văcărescul:

Sultanū Mehmedū... făcu în urmă pace cu nemții și cu Rodonfū II imperatorul numai pentru ca să se acufunde cu răpaosū în brațile dulcilor. E. VĂCĂRESCU, IST. 263.

Deci verbul *acufundă* a fost cunoscut și în Muntenia.

acúrge vb. III (Învechit) = „a sări într-ajutor”.

Este înregistrat în DA, dîndu-se ca unică atestare Lexiconul budan (unde se menționează cuvîntul cu glosarea respectivă:), „*Acuru, -gere, -cursu = adcuru... hinzulaufen, beispringen*”.

În DA se spune: „Dacă nu e cumva un latinism format de autorii Lexiconului de Buda, corespunde întocmai lat. *accuro, -curri* (-*cucuri*), *-cursum, -curere*...”.

Într-adevăr, *a curge* nu este un cuvînt moștenit, ci un cale după latină (cf. F. ASAN, SMFC II „Prefixul *-a*”, p. 13).

Cuvîntul însă nu a trăit numai prin Lexiconul de Buda, ci a avut oarecare viabilitate în perioada de mare circulație a derivatelor cu prefixul *a-*.

În sprijinul celor afirmate, aduc atestarea acestui cuvînt într-un text apărut ceva mai tîrziu decît *Lexiconul budan*.

O mulțime de popor acurse pe stradele destinate pentru trecerea conductului de încoronare. BARIȚIU, P. A. III, 448.

Din acest citat reiese că *acurge* a fost calchiat după latinul *accurro* cu sensul primordial de : „a alerga către”, „a veni în grabă către”.

Deci, la definiție ar trebui să se dea și acest sens, de altfel înregistrat în *Lexiconul budan* („*hinzulaufen*”) dar nementionat în DA.

Acurge este înregistrat și în dicționarul romîn-german al lui Barcianu (ed. 1868) precum și în cel al lui Alexi (ed. 1907), cu amîndouă sensurile.

Alt cuvînt, din aceeași familie cu *acurge*, dar neînregistrat în dicționare este :

acurător s.m. = „persoană care aleargă”.

Cuvîntul apare la Barițiu : *Piațul Blajului, deși este prea vast, de mulțimea acurătorilor deveni prea strimt.* BARIȚIU, P. A. II, 108.

Acurător este un derivat de la *acurge*.

Este, de fapt, derivat dintr-un **acure*.

Un derivat propriu-zis de la *acurge* ar fi trebuit să fie *acurgător*.

Nu trebuie uitat că forma veche normală sau etimologică a lui *curge* este *cure* păstrat și azi în anumite regiuni ale țării în expresii și la anumite timpuri și moduri.

Dacă cuvîntul este creat de Barițiu, ne aflăm în fața unui derivat din *cure* cu particula *a* + suf. *-tor*.

adîncă vb. I (Înv.) = „a adînci” și

adîncat, -ă adj. = „adîncit, adînc”.

Aceste două cuvinte sînt înregistrate în DA.

La sfîrșitul articolului **adîncă**, se dă în paranteză : „În LB se dau și alte sensuri, probabil potrivite etimologiei : 1. „Aduncu = *covăiu în lăuntru*: *adunco, inflecto, sinuo, incurvo... einwärts biegen, krümmen.* 2. *Me aduncu = me attollo, erigo...*”

La **adîncăt** adj., se procedează la fel, scriindu-se : „După LB, *adîncat = aduncus, inflexus, sinuatus... einwärts gebogen, gekrümmt.* Înțelesul acesta e portivit etimologiei și nu se poate atesta”.

În *Istoria Americii*, tradusă de arhimandritul Gherasim la anul 1795, aflată în manuscris la Bibl. Acad. R.P.R., precum și în *Retorica* lui Molnar (1798), găsim aceste cuvinte cu sensul înregistrat în LB sub nr. 1 la **adîncă** și la **adîncat** : „*covăiu în lăuntru... einwärts biegen*”. *Aceste oglînde... le fac late, adîncate și bulbucate.* IST. AM. (1795), 60 r/11.

Reiese deci clar sensul : „curbat, încovoiat, indoit înăuntru”; „conca v”.

Aceiași sens de „curbat, încovoiat înăuntru”; „scobit” îl găsim în citatul următor : *Meșteșugul înotării cu lemn adîncat au umblat și umblă fără frică pre deasupra mării pînă în zioa de astăzi.* MOLNAR, R. 5/9.

adîncăme s.f. Nu este înregistrat în nici un dicționar.

Cuvîntul este atestat în *Lexiconul slavo-romîn* al grămăticului Staicu (cca 1660), aflat în manuscris : *Învățătura gramaticheii... deși nu foarte iaste mare adîncame a preaînțelepciunii, ce fără de tălcuire neîn-*

țeleasă iaste (cca 1660). ST. LEX. 217 v. *Toată scriptura iaste adîncamea preaînțelepciunii.* id. ib.

Adîncame este întrebunțat în ambele citate cu sensul figurat al lui adîncime, deci „profunzime, imensitate” și reprezintă un derivat al lui *adînc*, suf. -*ame*.

adunânță s.f. „adunare”. Nu este înregistrat în dicționare.

Cuvîntul este atestat la Barițiu : *Națiunea romînă în Transilvania, în adunânța sa generală din 3/15 mai 1848 ... s-a prochiemat pe sine de „națiune de sine stătătoare”.* ap. BARIȚIU, P. A. III, 77.

Camil Petrescu a reluat cuvîntul în *Un om între oameni* pentru a reda atmosfera locală : *Socot că unii dintre colegii noștri nu au obicinuița discuțiilor în adunânțe conducătoare.* PETRESCU, O. II, 374.

Adunânță este un derivat pe teren românesc din *aduna* (*adun*) + suf. -*anță*.

Sufixul puțin productiv, chiar și în epoca mai veche, este desprins din împrumuturile italiene, franceze (foarte numeroase) și germane. Altă formă creată în limba romînă cu acest sufix este : *cutezanță* < *cuteza* + -*anță*.

adoperă vb. I. Nu este înregistrat în dicționare. Îl găsim atestat la Papiu Ilarian și la Barițiu : *Se da pe lîngă dînșii și se adopera în tot felul a-i face să se întoarcă acasă.* PAPIU ILARIAN (1852), ap. LUPAȘ, C. I. I, 193. *Vom apuca pe calea bătrînilor și ne vom adopera ca cel puțin pe acest period de ani două sute să urmărim firul evenimentelor din această țară.* BARIȚIU, P. A. I, VIII, cf. 443.

Folosit la diateza reflexivă, are sensul de „a se strădui”.

Același verb apare la Filimon, ca verb tranzitiv, la diateza activă. De astă dată are sensul de „a folosi, a întrebunța ; a pune în acțiune” : *Adoperă pentru prima oară aburii la navigațiune.* FILIMON, O. II, 55. *Adoperă deci tot geniul său și reuși a învesti libretul „Puritanilor” cu cele mai frumoase melodii.* id. ib., 315, cf. I, 339.

Avem a face cu un derivat românesc din *opera* + pref. *ad* (construit poate după *adoperare* din ital.).

adormităt, -ă adj. = „în stare de adormire”.

Participiul lui *adormita* devenit adjectiv, are în DA o atestare unică din CALENDARIU (1814), 114/16. El apare cu sens figurat înainte, în 1795 : *Aceste inimi amurțite sau adormitate să deșteaptă prin plăcerea jocului.* IST. AM. (1795), 64 r/14.

adornă vb. I = „a împodobi, a decora ; a înfrumuseța”. Nu este înregistrat în DA.

Este atestat la Heliade, Filimon, precum și în revista Familia.

În LM, cuvîntul apare înregistrat cu întreaga sa familie : *adornare, adornațiune, adornativ, adornat, adornatură.*

DA, neavînd altă atestare a cuvîntului în afară de LM, l-a considerat un latinism al lui Laurianu și Massimu și, în consecință, nu l-a înregistrat.

Castelul tot străluce și pare că-i o scenă Din adornat teatru prin pompele nocturne. HELIADE, O. I, 315. *Mă pusei a contempla frumoasele*

statue ce adornau intrarea principală a palatului. FILIMON, O. I, 327. Într-o sală luminată Adornată cu mătase și cu fir. F (1875), 165.

Prin urmare, avem a face cu un cuvânt cunoscut în acea epocă în limbă.

Este vorba de un împrumut al latinului *adorno*, -are.

Faptul că apare atestat aproape concomitent în diferite regiuni ale țării pledează pentru viabilitatea cuvântului în secolul al XIX-lea.

adorn adj. m. Nu este înregistrat în dicționare. Formație regresivă făcută de Heliade de la verbul *adornă*, este întrebuințată de acesta cu sensul de „împodobit, decorat, înfrumusețat”: *Ai munților nalți codri, dumbravele-ebenine și fructidorii arbori adorni de multa floare*. HELIADE, O. I, 359.

adornăre s. f. Abstract verbal al lui *adornă*, este atestat la Heliade cu sensul de „acțiunea de a adorna; înfrumusețare” (același sens îl găsim și în LM): *Din ast tron ce coprinde nemărginirea toată Și orice stea e parte, divină adornare A gloriei*. HELIADE, O. I, 204.

Tot la Heliade găsim cuvântul cu sensul concretizat: „obiect de podoabă, podoabă”: *Întindă-se-n tapete archetipe modele De orice țesătură, de orice adornare*. id. ib. 359.

Adornare nu s-a păstrat în limbă nici chiar cu sensul concretizat de podoabă. Cît privește pe celelalte cuvinte din familia lui *adornă* înregistrate în LM nu le-am găsit la alt autor.

adserie vb. III = „a atribui”. Nu este înregistrat în dicționare.

Cuvântul este atestat la Barițiu: *Îi făceau fără voia lor onoare extraordinară... că-i adseriau o putere ca și unui mare general*. BARIȚIU, P. A. III, 460. *Acea revoluție o adseriau numai caracterului feroce al românilor munteni*. id. ib. I, 475.

Adserie, avînd atît sensul de „a atribui”, deci „a acorda, a conferi” (v. primul citat) cît și de „a atribui” adică „a pune pe seama (unui anumit fapt sau a unei persoane)” (v. al doilea citat), copiază exact germanul *zuschreiben*.

Forma a putut avea oarecare viabilitate în limbă datorită faptului că în acea epocă, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea prefixul *a-* (în cazul de față *ad-*) a fost productiv.

Alături de această formă calchiată, au mai circulat și alte calcuri ca *agrăi* (după germ. *anreden*), *abzice* (după *absagen*), *amăsurat* (după *gemäss*) cf. PUȘCARIU, L. R. I, 411.

adumbră vb. I = „a adumbri”.

În DA, la articolul *adumbri*, la etimologie, se spune: „Presupune o formă mai veche **adumbră* vb. I, din lat. *adūmbrare*: it. *adombrare*, v. prov. *azombrar*, v. fr. *aombrer*, care a trecut la conjugarea IV sub influența lui *umbri* vb. IV (alături de *umbră* vb. I)”.

Cuvîntul este atestat în *Lexiconul românesc-nemțesc* al lui I. Budai-Deleanu, aflat în ms. la biblioteca Academiei R.P.R.

În volumul I al Lexiconului, la f. 210 r citim:

Adumbrèzu [adumbrèzzo] v.a. inf. *adumbrăre* = Schatten geben, beschatten, überschatten; II. im Schatten vorstellen; *adumbrātu* part.

Alături de această formă, Budai-Deleanu dă întreaga familie a cuvîntului :

Adumbrăre [adombrăre] s. f. Beschattung II. Vorstellung.

Adumbrātu, -ă [adumbratu -a] Adj. beschattet; vorgestellt.

Adumbrătorii -óre [adumbratoriu -óre] S. und Adj. Der da beschattet, vorstelet, beschattend, -e.

Adumbrătúra [adumbratúra] }

Adumbrăciune [adumbracione]} S. f. die Beschattung, Vorstellung.

Apoi citim: *Adumbrăscu* [adumbrăscu] V.a., s. (=sieht n.a.) **adumbrăzu**.

Deci *adumbră* este o formă care a circulat în limbă.

Notez că Budai-Deleanu dă ca articol forma de conj. I a verbului, împreună cu toată familia sa, iar pentru *adumbri*, vb. IV, face trimitere la *adumbra*.

În concluzie, asteriscul de la *adumbră* din DA trebuie șters. *Adumbra* nu s-a păstrat în limbă, căci a fost modificat în *adumbri* sub influența lui *umbri* (derivat normal din *umbră*).

adumbră adv. = „la umbră”. Nu este înregistrat în DA.

Cuvîntul apare în lucrarea lui Budai-Deleanu : *Trei viteji și în Țiganiada. O, musă! în Parnas care cîteodată În haină albă și chivită cu lastră, Adumbră supt cea culme gemănată Cînți lui amor în ceteră măiastră, A duor inimi sîmțiri libovite, Dulci năcazuri și patîmi suferite. BUDAI-DELEANU, T. V. 99, sau : O! tu musă, care cîteodată Adumbră șezînd în haină albastră Colo supt măgura gemănată lui Amor în ceteră măiastră Cînți a duor inime libovite Dulcile necazuri suferite. id. Ț. 136.*

Cuvîntul nu este înregistrat în *Lexiconul românesc-nemțesc* al autorului. Este o creație personală din *ad-* + **umbră**, nu un cuvînt vechi care a circulat în limbă, căci, în acest caz, Budai-Deleanu l-ar fi înregistrat și în lexiconul său.

afuriș atestat în loc. a d v. *pre afuriș* = „în ascuns, pe furiș”, este înregistrat în DA la articolul **furiș** cu citate din Varlaam și Dosoftei. La amîndoi autorii, locuțiunea apare scrisă : *pre a furiș*.

DA nu are atestări pentru această locuțiune decît din secolul al XVII-lea : *Bucatele ce ia de la masă pre a furiș, le da mișeilor. VARLAAM, C. II, 2. Mearsă pre a furiș în lojnița idolilor. DOSOFTEI, V. S. 136/12, cf. 128. 114, 63.*

Prepoziția *a* avea încă valoarea instrumental-modală (cf. *Nu cu evanghelia numai strigă, ce și cu dumnezeezzi prooroci... a mănunt spune* (ms. sec. XVII). ap. HEM 38, unde forma învechită *a mănunt* corespunde lui *pre amănunt* (tot formă învechită) din : *Să socotească tot lucrul pre amănuntul. PRAV. MOLD. 102, precum și lui cu de-amănuntul de azi*).

Aceeași locuțiune, de astă dată în forma *pre afuriș*, apare în secolul al XIX-lea la Șincai. *Pre afurișu lasă curtea lui Galerie, merge în Britannia la tatăl său, pre carele... îl află bolnav de moarte. ȘINCAI, HR. I, 37/31. Pre afuriși au scăpat din robia turcească. id. HR. II, 168/24. El pre afurișă s-au dusă la Cotroceni. id. HR. III, 125/11.*

Faptul că în secolul al XIX-lea găsim din nou această locuțiune, ne îndreptățește să presupunem că ea a circulat în limbă în toată această perioadă, chiar dacă pentru secolul al XVIII-lea nu avem atestări.

Din observațiile de pînă aici putem să tragem următoarele concluzii : *Afuriș* a existat în limbă în Moldova. Cuvîntul a circulat în perioada cînd asemenea derivate erau des create în limba romînă, datorită sprijinului primit de prefixul *a-* (desprins din puține cuvinte moștenite din latină) (datorită prepoziției *a* și apoi și împrumuturilor și calcurilor (cu *a-*) după franceză și, în mai mică măsură, după germană și latină (cf. F. ASAN, Prefixul *a-* în limba romînă, în SMFC II, 3—15).

Faptul că, în secolul al XIX-lea, locuțiunea *pre afuriș* apare scrisă ca atare dovedește că, înaintea anumitor cuvinte, prepoziția *a* și-a pierdut cu timpul valoarea din latină (modală în cazul de față) și contopindu-se cu cuvintele respective, a creat derivate în care valoarea prefixului (<prepoziție) nu mai poate fi precizată.

Spre deosebire de *a mănunt* (→ *pre amănunt* → *cu de-amănuntul*) unde valoarea modală a prepoziției este bine precizată în forma învechită *a mănunt*, la *pre a furiiș* încă de la început s-a simțit nevoia întăririi valorii prepoziției *a* prin prepoziția *pre* (= pe).

Afuriș nu este înregistrat în lucrarea mai sus-amintită a tov. F. Asan. (De altfel nici unul dintre derivatele cu *a-* menționate de mine ca neînregistrate în dicționare nu figurază în lucrarea sus-amintită.)

agerit adj. Participiu al lui *ageri*, devenit adjectiv. Acest cuvînt nu este înregistrat în DA. Îl găsim atestat la Budai-Deleanu cu sensul : „ascuțit, tăios”. *Scofîndu-ș apoi sabia agerită, Se găta s-o împlînte în inima pîrlită.* BUDAI-DELEANU, T. V. 100.

La verbul **ageri**, se spune în DM : „(Rar) a face pe cineva ager la minte”. În DL, se dă aceeași definiție cu completarea „a-i ascuți cuiva spiritul”. În DA, citim la același verb : „a face ager”, urmînd citatul : *Ne ascute mintea spre răutăți, ne agerește duhul spre destrîinare.* MUMULEANU, ap. GCR II, 247/8, precum și un citat redacțional : *Mi s-a agerit ochiul de cînd sînt vînător.*

Ageri este atestat însă și cu alte sensuri. Astfel : În Lexiconul lui Budai-Deleanu, citim : *Ageresco = wetzen.* BUDAI-DELEANU, LEX. I, 153 r.

La Barițiu, același verb apare cu sensul figurat al lui „a ascuți”, adică „a deveni mai puternic, a spori în intensitate; a (se) înteți, a (se) intensifica”; *Au făcut ca rigoarea cenzurei agerite prin noul cancelariu să fie simțită neasemănat mai tare la romîni.* BARIȚIU, P. A. I, 638. *Și în dieta din 1863 se încuibase îndată de la început o neîncredere ghețoasă, care se agerise și mai mult.* id. III, 204.

Deci, în *Dicționarul general*, verbul *ageri* va trebui să intre cu toate aceste sensuri.

Faptul că, în afară de Mumuleanu, cuvîntul (avînd o largă dezvoltare semantică oarecum paralelă cu a adjectivului *ager* de la care derivă) este atestat și la alți autori dovedește că *ageri* a avut viabilitate în limbă. Astăzi nu mai este folosit din cauza lui *ascuți*, care a avut aceeași dezvoltare semantică.

agenție s. f. = 1. birou care are rol de intermediar sau care reprezintă interesele unei instituții de stat (în trecut și ale unor instituții sau persoane particulare); 2. reprezentanță diplomatică.

Este înregistrat în DA, precum și în alte dicționare, fără atestări vechi pentru sensul 1. La sensul 2, DA cunoaște cuvântul din URICARIUL XI, 314, precum și din ALECSANDRI, T. 1393 unde găsim cuvântul în varianta învechită *aghenție* (din limba rusă).

Bazându-se pe aceste fapte, DA conchide că *aghenție* este o formă învechită pentru sensul 2 al cuvântului mai sus-menționat. La fel se procedează în DL și DM. În fond, *aghenție* are și sensul 1.

La Budai-Deleanu, în Lexicon se menționează *aghenție* cu ambele sensuri ale lui *aghenție*.

agrația vb. I = „a grația”. Nu este înregistrat în DA. În CADE este menționat cuvântul cu specificarea „transcarpatin”, fără să fie ilustrat prin citate. Cuvântul îl găsim atestat la Barițiu: *Chiar și de cătră curtea imperială fu agrățiat*. BARIȚIU, P. A. I, 95.

Este o formație românească după modelul italianului *aggraziare*.

agreună vb. I = „a îngreuna”. Cuvântul nu este înregistrat în dicționare. Îl găsim la Budai-Deleanu: *Agrevuno-beschweren*. BUDAI-DELEANU, LEX. I, 153 r.

Este un calc după fr. *agraver*.

alécție s.f. = „alegere”. Cuvântul, neînregistrat în dicționare, este atestat la Neculce: *Într-acestu an, murit-au și Carul, împăratul nemșescu. Și se strîngu crai și alectorii la tîrgul Amburhu, la alecție*. Neculce, L. 397.

Probabil avem a face cu un calc după lat. *electio-onis*.

alectór s.m. = „alegător” existent la Neculce (v. citatul de mai sus) nu a fost nici el înregistrat în dicționare.

alegibil s.m. = „persoană care întrunește toate condițiile pentru a fi aleasă; persoană eligibilă”.

Neînregistrat în dicționare, cuvântul este atestat la Barițiu: *Care vor fi calitățile cerute de la alegători și care de la alegibili*. BARIȚIU, P. A. III, 59. Este un derivat românesc de la **alege** + suf. *-(i)bil*.

aliátie s.f. = „alianță”. Nu este înregistrat în DA. Cuvântul este atestat în Arhiva românească: *Mircea vodă fusără cel dintîi carele făcură aliație cu poarta*. PLEȘUIANUL, ap. AR (1829), 221, 2/5.

Nu este o creație personală, ci este o formă învechită pentru *alianță*, cunoscută atît în Muntenia cît și în Moldova, care a circulat în limbă alături de *alianție* (variantă învechită a lui *alianță*): *Ivan și Ștefan au încheiat la anul 1841 formalnic tractat de aliație ofenzivă și defenzivă*. AR (1829), 246, 2/22, cf. CR (1830), 352, *Și, spre a face mai trainică a lor aliație, acești doi monarhi au hotărît aș întări prin a familiei sfîntă legătură*. AR (1829), 246, 2/34, cf. 244, 2/32.

Este, probabil, un derivat pe teren românesc din **aliat** + suf. *-ie*, după modelul lui *alianție* (atestat în CRITIL, 17/14, IST. AM. 41 r/16 și la DIONISIE, C. 174, deci mai vechi în limbă) cf. *încoronație*.

amalăt, -ă adj. și subst. = „bolnav”.

Neînregistrat în dicționare, cuvântul este atestat la I. Heliade-Rădulescu și la N. Filimon: (cu valoare de adjectiv:) *Tu ești amalăt, amice*, FILIMON, O. II, 138; (ca substantiv:) *Vorbește flămîndului de bucate delicioase, însetatului de ape cristaline... vorbește în fine amalătului*

de ființe în etern june și sănătoase. HELIADE, O. II, 65. A doua zi, chirurgul declară că amalatul se află afară de orice pericol. FILIMON, O. I, 339.

Este o încercare a lui Heliade, de introducere în limbă a italianului *ammalato* (= „bolnav”) pe care l-a reluat apoi N. Filimon.

Amalat, deși a fost folosit de către cei doi scriitori în secolul al XIX-lea când formațiile cu *a-* erau încă folosite datorită împrumuturilor, calcurilor etc., nu a rezistat.

amăsurât adv. „potrivit cu..., conform cu...” Cuvîntul nu este înregistrat în DA. În manuscrisele DA apare numai ca adjectiv, fiind lucrat astfel: „(Mai ales în Transilvania) Potrivit (cu), adaptat (la), conform (cu), pe măsura cuiva, corespunzător. *Spre scopul acesta se alege o boată groasă și amăsurată după feciorul care are să joace Cerbul.* DENSUSIANU, T. H. 259. *Caracterul unui popor e modul original și propriu numai lui de a-și manifesta, prin fapte, împresiunile lumii exterioare, amăsurat alcătuirii lui fizice și morale.* HOGAȘ, DR. II, 181. *Acuma i-a adus, amăsurat făgăduinței, pe fiul său.* ȘEZ. la CADE”.

În CADE, cuvîntul este înregistrat ca adj. și adv. cu specificația: transcarpatin, avînd ca unică atestare citatul din ȘEZ.

Din ultimele două citate se vede că este și adverb și este destul de vechi în limbă, calchiat după germ. *gemäss* (v. PUȘCARIU, L.R. I, 411).

În romînă, ca și în germană, *amăsurat* apare construit cu dativul: *Fieștecare știe că acele [cărți] nu sînt scrise în interesul și amăsurat trebuințelor romîmului.* GT (1838), 3. *Istorieara aceasta, amăsurat devizei sale, are să înceapă de la întîia răsărire a evangheliarului lui Hristos.* TINCU VELIO (1865), ap. LUPAȘ, C. I. I, 219.

Amăsurat ca adv. se întîlnește și la I. L. Caragiale în schița *Un pedagog de școală nouă* unde mai apar și alte „germanisme”: *Școlerul la întrebarea aceasta a mea doară, musai să răspundă, netăsare, amăsurat priceperii și rațiunii sale.* CARAGIALE, O. I, 88.

Alături de această formă, întîlnim în limbă pe :

amăsurât adj. = „adecvat”: *Urmă a tăcere sărbătorească cu totul amăsurată seriozității acestui minut.* GT (1838), 50.

Amăsurat adj. este un calc după germ. *angemessen*, participiul verbului *anmessen* „a conforma, a adecva” (cf. AL. GRAUR, BL IV, 1936, 194). Alături de aceste două forme calchiate după corespondentul german, întîlnim și pe :

amăsurá vb. I = „a măsura” în sens figurat: *Trebuie să cercetăm istoriile sau scripturile despre aceea faptă sunătoare; care cu cît mai mult se apropie de timpul în care s-au întîmplat aceea faptă, cu atîta mai mare li se amăsoară.* BOJINCĂ, ap. LUPAȘ, C. I. I, 175.

Avem aici o formă creată de la verbul *măsura* căruia, prin analogie cu cele două forme calchiate, i s-a prefixat un *a-* fără a avea vreo valoare semantică.

ambasádă s.f. „Însărcinare diplomatică pe lîngă guvernul unei țări străine. Solie. /S p e c. Misiune statornică a unui stat mare pe lîngă guvernul altui stat de rang egal”. Astfel apare cuvîntul lucrat în DA, dar fără atestare la aceste sensuri.

Cu sensul de „solie”, cuvîntul apare la Asachi: *Ambasada moldo-vană, căpătînd deci dresurile răspunzătoare ale regelui și contra-daruri, nu mai puțin prețioase, se înturnă la Suceava.* ASACHI, S. L. II, 90.

Cu sensul special de „misiune statornică a unui stat mare pe lângă guvernul altui stat...”, cuvîntul este atestat în „*Albina romînească*”: *Jurnalul de Petersburg din 4 iunie înștiințază că sfetnicul colegial domnul Froman, întâiul secretariu al ambasadei din Viena, după cererea sa s-au tras din dregătorie.* AR (1829), 42/1 (rd. 3 de jos). În acest citat, cuvîntul apare în varianta *ambasadie*, neînregistrată în DA.

La rîndul său,

ambasadór cu sensul de „șef al unei misiuni diplomatice permanente de primul rang al unui stat mare”, atestat în DA la C. Negruzzi, îl găsim în limbă mai devreme la Ianache Văcărescul, apoi în „*Albina romînească*”, 1829 și în „*Curierul rumînesc*”, 1829. *Și eu de acolea m-am dusă pe la toți ambasadorii de i-am cheretisită cu bilețuri și întorcîndu-mă la gazdă să prînzescu, aă venită toți ambasadorii la mine de m-aă cheretisită cu bilețuri. Monsiu Bretaliu, ambasadorulă Franței, ce era ună omă cu ună deosebită duchă, în bilețu mi-aă făcută și chemare ca să mergă în ală treilea seară și la balulă său.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 289... *Unde are să se întîlnească cu ambasadorul englizesc.* AR (1828), 38, 1/35. *Purtările d.d. ambasadorilor au făcut multă plăcere tuturor.* ib. 247, 2/3, cf. CR (1829), 22.

Alteori, pentru a se preciza sensul, cuvîntul este însoțit de o glosare: *Între persoanele venite aice să află domnul de Tatiștev, împărătescul Rosiei ambasador (sol) la curtea Austriei.* AR (1829), 6.

La Șincai, cuvîntul este atestat sub forma *ambașator*, variantă neînregistrată în DA: *Fiînd trimiși cu deplinită putere, cu cărți de credință scrise pe pergament și pecetluite cu acățată pecetea prea înserinatului craiului Poloniei, domnului nostru celui prea-slăvit ca ambașatori...* ȘINCAI, HR. II 34. Această variantă provine, desigur, din it. *ambasciatore*.

ambasadorăt s.n. = „funcția de ambasador”. Cuvîntul, neînregistrat în DA, îl găsim în „*Curierul rumînesc*”; *Să zicea la Londra că ambasadorului englez d. Gordon i se dedese porunci să plece ca să îmbrățișeze treaba ambasadoratului, așzîndu-se în locul d. Stratfort Caning.* CR (1829), 22.

Este un derivat romînesc din **ambasador** + suf. -at, cf. *lectorat*, *revizorat*, după modelul neologismelor: *doctorat*, *directorat*, *protectorat* etc.

ambasadură s.n. = „ambasadă” în sensul de „representanță diplomatică a unei țări pe lângă guvernul altei țări, condusă de un ambasador”.

Cuvîntul, neînregistrat în DA, îl găsim în revista „*Familia*”: *Ambasadura turcă din Viena dezmințe această știre.* F. (1877), 82.

Este o încercare nereușită de apropiere a neologismului *ambasadă* de derivatele în -ură (pentru precizarea sensului). Forma, incorectă din punctul de vedere al limbii noastre (derivatele în -ură se fac numai de la verbe), nu a avut circulație.

amicăbil, -ă adj., adv. = „prietenos”.

Cuvîntul este înregistrat în DA, menționîndu-se: „Un latinism aproape neîntrebuințat”. Se dă ca unică atestare citatul din EMINESCU, NUV., p. 115.

Cuvîntul mai este însă atestat la Barițiu (ca adv.): *Din aceea cauză primi el pe colonelul Pero așa amicabil.* BARIȚIU, P. A. I, 308.

În revista „Familia” este înregistrat același cuvînt cu valoare de adjectiv: „prietenos”: *Noi toți formam o societate, petrecînd toate zilele frumoase prin viale amicabililor odobeșteni, delectîndu-ne cu strugurii cei mai buni.* F (1884), 176.

Este un neologism din latinul *amicabilis*, -e adj.

bulbucăt, -ă adj. este lucrat în DA cu definiția: „ridicat în formă de bulbuc (MARIAN), ieșit în afară, formînd o umflătură sau ridicătură rotundă, s p e c. (despre ochi) boboșati, ieșiți în afară și umflați; cf. bombat, bumbi, g o g o n a t”.

Bulbucat este însă atestat chiar cu sensul special de „convex”: *Aceste oglinde... le fac late, adîncate și bulbucate.* IST. AM. (1795), 6 r/11.

Din acest citat se vede clar că atît pentru noțiunea de „curbat, îndoit, scobit înăuntru” cît și pentru noțiunea de „ieșit în afară formînd o umflătură sferică, avînd în relief o curbă sferică” s-au folosit, în aceea perioadă, alături de termenii speciali *concau, convex* și cuvintele *adîncat, bulbucăt*, vechi în limbă.

SUFIXE NOI ÎN ANTROPONIMIA ROMÎNEASCĂ

DE

SABINA TEIUȘ

În antroponimie se folosesc de obicei aceleași sufixe ca pentru apelative. Acest lucru se observă mai ales la formele hipocoristice derivate cu sufixe diminutivale : *Aurica*, *Lenuța*, *Ionel*, *Petrică* etc. Pe lângă sufixele caracteristice românești, pot fi întâlnite și alte sufixe, împrumutate, o dată cu numele, dintr-o limbă străină. În această situație se află o serie de prenume de origine franceză (*Aneta*, *Antoaneta*, *Georgeta*, *Marieta*, *Nicoleta* etc.) ale căror sufixe trec astăzi printr-un proces de asimilare la sistemul limbii române ; ele încep a fi alipite unor prenume românești ¹. În felul acesta au rezultat prenume noi, care, deși au o rezonanță străină, sînt totuși formații românești.

Bineînțeles, la început, numele împrumutate au fost purtate de către copiii din familiile boierești. Abia în secolul al XX-lea prenumele de origine franceză și, în general, cele de origine apuseană, au început să fie folosite de către intelectualii satelor, de unde au trecut apoi în familiile țărănești. Sufixul franțuzesc *-ette*, cu valoare diminutivală, s-a adaptat sistemului limbii române, devenind *-eta*. La început, prenumele împrumutate cu acest sufix au fost simțite și la noi ca diminutive. În prezent, numai *Aneta* ² (în localitățile din Valea Bistriței : Ceahlău, Galu, Izvorul Alb, Poienari, Schitu) și *Marieta* (Secu), în unele cazuri, mai păstrează ceva din valoarea diminutivală, în sensul că se întrebuințează ca nume dezmierdătoare pentru *Ana* și *Maria*. Paralel, cele două forme se întrebuințează și ca prenume fără valoare diminutivală. Cu timpul, *Aneta*,

¹ Romînii au împrumutat de la slavi derivate cu diferite sufixe (*Voinea*, *Rădulea*, *Străulea*) ; unele sufixe s-au desprins și au devenit independente și productive, fiind folosite pentru apelative create pe teren românesc (*Onea*, *Zbircea*, *Brădulea*, *Mierculea*).

² Exemplele din articolul de față sînt extrase din materialul adunat de Institutul de lingvistică din Cluj pentru capitolul de onomastică din *Monografia graiului din Valea Bistriței*.

*Georgeta*¹, *Marieta* au fost considerate derivate cu sufixul *-eta*² de la prenumele românești *Ana*, *George*, *Maria*, fără să se mai aibă în vedere prototipul francez. O dată ce *Aneta*, *Georgeta*, *Marieta* au fost analizate în conștiința vorbitorilor ca derivate românești, n-a fost de loc greu să se ajungă și la alte forme de acest fel. În Valea Bistriței prenumele *Antoaneta* există numai sub forma *Antoneta* (Buhalnița, Ceahlău, Gâlbezeni, Izvorul Alb, Poiana Teiului), fiind considerat derivat din *Anton*. Prin analogie cu *Gheorghe-Gheorgheta* s-a ajuns la prenumele *Grigorieta* (Gâlbezeni). *Arsineta* (destul de răspândit în Valea Bistriței) și *Ioaneta* (Bistricioara, Ceahlău) s-au format după modelul *Ana-Aneta* de la *Arsinia* și *Ioana*.

Același lucru s-a petrecut și cu sufixul *-ina* din prenumele împrumutate: *Argentina* (Brînzeni, Pîrîul Fagului, Poiana Largului), *Carolina* (Ceahlău, Poiana Teiului), *Clementina* (Capșa), *Florentina* (Audia, Ceahlău, Hangu, Pîrăul Fagului, Secu, Topoliceni), *Iosefina* (Audia, Brînzeni, Ceahlău, Coroiu, Largu, Poiana Largului, Secu), *Leontina* (Audia, Bistricioara, Ceahlău, Galu, Hangu, Largu, Secu), *Paulina* (Audia, Coroiu, Secu), *Rozina* (Capșa, Galu, Secu), *Șeverina* (Buhalnița).

În *Alexandrina* (foarte răspândit în Valea Bistriței), *Cezarina* (Hangu), *Dumitrina* (Bistricioara, Boboteni, Buhalnița, Călugăreni, Ceahlău, Hangu, Schitu), *Niculina* (foarte răspândit în Valea Bistriței), *Petrina* (Schitu), *Teodorina* (Bistricioara), *Vasilina* (Bistricioara), formații pe teren românesc (din *Aleacandru*, *Cezar*, *Dumitru*, *Niculae*, *Petru*, *Teodor*, *Vasile*), se recunoaște ușor sufixul *-ina*, intrat în antroponomastica noastră o dată cu împrumuturile de mai sus.

Se întîlnesc azi o serie de prenume împrumutate, terminate în *-ela*: *Adela* (Ceahlău, Izvorul Alb, Largu, Secu), *Angela* (Brînzeni, Buhalnița, Capșa, Ceahlău, Largu, Poiana Largului, Roșeni, Ruseni, Săvinești), *Filomela* (Buhalnița), *Gabriela* (Bicaz, Ceahlău, Ciungi, Dodeni, Poiana Răchitii, Topoliceni), *Isabela* (Buhalnița, Ceahlău), *Marcela* (Buhalnița, Ceahlău, Capșa, Coroiu, Dreptu), *Mihaela* (Hangu). Deși terminația *-ela* din prenumele de mai sus nu este simțită ca un sufix în toate limbile din care am împrumutat aceste prenume, totuși ea s-a desprins și s-a constituit ca sufix de sine stătător. În limba latină, această terminație era un sufix cu valoare diminutivală. În limba franceză, sufixul *-elle* nu mai are această valoare, cu excepția cîtorva cazuri. Dar nimeni nu mai recunoaște în *Marcel* un derivat din *Marcu*. În limba italiană sufixul *-ella* are o valoare diminutivală, iar în prenume această valoare se distinge ușor. Transformarea în sufix a terminației *-ela* din prenumele arătate se poate explica și prin faptul că în conștiința vorbitorilor, *-ela* e socotit corespondentul feminin al sufixului masculin *-el*, existent în limba română. De la *Maricica*, prin substituire de sufix, s-a ajuns la *Maricela* (Boboteni). Prenumele *Viorela* (Buhalnița) e corespondentul feminin al lui *Viorel*. El poate fi

¹ Ca dovadă că *Georgeta* este interpretat ca derivat de la românescul *George*, stă forma *Gheorgheta* (Audia, Hangu), derivată de la *Gheorghe*, cu sufixul *-eta*.

² Spre deosebire de limba franceză, unde sufixul *-ette* se întrebunțează atît pentru apelative cît și pentru prenume, în limba română *-eta* este un sufix specific prenumelor.

derivat de la *Viorel*, cu sufixul moțional *-a*, dar poate fi format și prin substituție de sufix din *Viorica*. Exemplele în sprijinul acestei afirmații sînt mult mai puține. Fenomenul este abia la începutul lui.

Cu ajutorul sufixelor noi, prenumele vechi, tradiționale primesc un caracter modern. În felul acesta, derivarea cu sufixe noi urmează tendința permanentă de modernizare și de laicizare existentă în domeniul prenumelor.

ETIMOLOGII

ABĂ. — ABĂ. — HÁBA. — ABÓ.

În *Etymologicum Magnum Romaniae* (HEM), p. 59, B. P. Hasdeu înregistrează cuvântul *A-ba!* interj. — „Compusă din *a* . . . și din negativul *bá*, această exclamație exprimă mirare, amestecată cu o îndoială oarecare. Poporul o întrebuințează foarte des în Oltenia și Vlașca. *A-ba, mă, când ai venit?* . . . *A-ba, neică, de ce mai vorbești și d-ta?* mai totdeauna în propozițiuni interogative și-n asociere cu un vocativ”.

Acest text din HEM îl reproduce DA (partea tipărită), adăugînd un supliment de definiție după C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel* (Cîmpulung, 1901, p. 5) : „Expresiune cu care facem atent pe altul, la începutul unei convorbiri : *aba-mă, de câți ani ești?*” În glosarul colecției *Legende, tradiții și amintiri istorice, adunate din Oltenia și din Muscel* (București, 1910) a aceluiași autor, găsim aceeași definiție ca și în *O seamă de cuvinte din Muscel*, cu trimitere la un citat de la p. 98 a colecției : *Abă-mă, o femeie străină n-a șezut la tine acasă?*

DA își însușește etimologia lui *aba* (*a + ba*), dată de B. P. Hasdeu, reproducînd întocmai textul acestuia, ceea ce face, de altfel, și A. Scriban în Dicționarul său, care propune chiar despărțirea elementelor componente ale cuvîntului prin virgulă : *a, ba*. I.-A. Candrea nu face nici o aluzie la proveniența cuvîntului, spunînd doar că această interjecție „precedă în genere o întrebare și exprimă mirarea, îndoiala”, iar H. Tiktin înregistrează cuvîntul ca termen popular din Oltenia, traducîndu-l prin „ian, spune!”.

DA dă și alte două citate, unul din I. L. Caragiale (O. VI, 272) : *Abă, Dragomire, când pleci tu?* pe care-l înregistrează și Tiktin, și altul din E. O. Sevastos, *Cîntece Moldovenesti* (Iași, 1888, p. 311) : *Haba, cucoană Varvară, Ia, poftim pe prispă-afară*, trimitînd cu cf. și la *abó*, atestat numai la *Anonymus Caransebesiensis* : „*Abó, Admirantis particula*”.

Citatele se pot înmulți. Astfel I.-A. Candrea reproduce un citat din Delavrancea : *aba, moșule, încotro?* și unul din Vlahuță : „*aba! Dragomire maică, lumea se prăpădește de frig și tu stai și cînti din fluier!*”, la

care se poate adăuga un citat din aceeași dramă, *Năpasta*, a lui I. L. Caragiale (O. VI, 276): *Abă, Dragomire, ții tu minte alaltăieri, la pomană... când a venit rezervistul ăla, de ce ai fugit?* și altul din romanul *Desculț* al lui Z. Stancu (ed. 1948, p. 19): *Vrei să vezi totul cu ochii tăi? Abă, maică, să știi, nimeni nu vede tot. Trebuie să mai și crezi.*

Accentul lui *aba*, atestat pretutindeni în locurile citate, cade tot pe silaba a doua. Nu se poate susține același lucru despre *abă* și *haba*, care, amândouă, sînt paroxitone. Cel puțin accentul lui *haba* reiese, ca atare, din ritmul versului reprodus de E. O. Sevastos. *Abo* are accentul arătat de către Anonymus Caransebesiensis, însă are și altă etimologie decît *abă*, *ábă* și *hába*.

Care este etimologia lui *aba*? Cea propusă de către Hasdeu și acceptată de către DA și A. Scriban nu rezistă unei cercetări amănunțite, nici din punct de vedere lingvistic, nici ca acoperire semantică în toate citatele reproduse mai sus.

Originea lui trebuie să fie alta.

Cuvîntul e popular în Oltenia și, sporadic, în raioanele limitrofe din Muntenia — arie geografică, în care se constată, deseori, o influență a limbii germane asupra lexicului românesc. Pentru *aba* și variantele lui, ipoteza aceasta e întărită și prin prezența lui *abó* în Banat.

La baza lor stă, fără îndoială, germ. *aber* (pronunțat *ábèr*), conjuncție (adversativă), însă și adverb și interjecție, asemănător românescului *dar*, care are, și el, valoare de particulă exclamativă și interogativă.

Ca interjecție, *aber* exprimă toate nuanțele semantice care se desprind din citatele de mai sus pentru *aba*, ca surprindere, mirare, îndoială, dar și revoltă, indignare și poate fi redat în romînește prin: „*ei!* — *da?* — *bravo!* — *n-am ce zice!* — *aferim!*”. Înaintea unei întrebări, *aber* înseamnă: „*oare, — au? — ian, spune!*”; introducînd o conversație: „*ei!* — *ascultă!*”.

De etimonul german se apropie cel mai mult forma *ábă*, folosită de Z. Stancu. În forma *abá* din celelalte citate, accentul s-a deplasat pe silaba a doua, care, în germană, are un accent secundar, intervenind probabil o etimologie populară, influențată de accentul adverbului *ba*, simțit de către vorbitor ca parte componentă a lui *aba*, fie de accentul bănățeanului *abó*, care derivă din altă interjecție germană — *aber wó!* Aceasta se poate reda în romînește prin termeni care exprimă o surpriză puternică, ca: „*nu mai spune!* — *vai de mine!* — *extraordînar!*”.

D. MARMELIUC

HORBOCĂI (ORBECĂI)

În materialul Dicționarului general al limbii romîne s-a înregistrat pentru verbul *orbecăi* și sensul de „a scoate sunete guturale asemănătoare cu cele emise de un om care se înecă” comunicat de un informator din

comuna Lupșa, raionul Turda¹. Dicționarele și glosarele existente nu atestă verbul cu acest înțeles. Este evident că acest sens nu poate fi pus în legătură cu înțelesul obișnuit de „a dibui, a bijbăi” al verbului *orbecăi*. În realitate avem de-a face cu un omonim care trebuie pus în legătură cu verbul *horbocăi* înregistrat de noi, cu același sens, într-un glosar de cuvinte regionale (încă nepublicat) din localitățile Traniș, Someș-Guruslău, Someș-Odorhei, Husia, Rona, Năpradea, Cheud și Inău din raionul Zălau, regiunea Cluj, Ariniș și Benesat din raionul Cehul Silvaniei, regiunea Maramureș.

Ca majoritatea verbelor terminate în *-ăi*, și *horbocăi* este de origine onomatopeică². El se încadrează deci în categoria verbelor care reproduc sunete ce nu sînt elemente ale vorbirii (*ciofăi*, *clefăi*, *gîfăi*, *horcăi*, *molfăi*, *roniăi*) sau care redau diferite zgomote din natură (*chiorăi*, *fîșăi*, *gîlgăi*, *vîjăi*).

Cuvîntul *horbocăi* are la bază onomatopeea *horboc* (*hîrboc*) care redă zgomotul făcut de un corp ce cade de la înălțime în apă, de un om cînd face gargară etc.; copiii sau oamenii *horbocăiesc* cînd expiră cu gura în apă producînd bulbuci. Onomatopeea o cunoaștem personal din aceleași localități menționate pentru verbul *horbocăi*. Există de asemenea și abstractul verbal *horbocăială*: *Ce horbocăială se aude la vale?* (se spune în legătură cu zgomotul făcut de cineva în apă).

Orbecăi este o variantă formală a lui *horbocăi* la care s-a ajuns prin afereza lui *h* (ca în *hopa* > *opa*, *horcăi* > *orcăi* etc.) și disimilarea celui de-al doilea *o*. Etimonul verbului discutat de noi este prin urmare interjecția *horboc*!

V. STANCA

¹ Același informator publică cuvîntul în CV, 1952, nr. 4, p. 33, cu sensul de „a imita sunetele pe care le scot animalele” cu un citat neconvingător.

² Pentru informații mai detaliate în legătură cu verbele onomatopeice derivate cu suf. -oi, cf. DR, I, p. 73 și urm. Bull., Lingu., VI, p. 147 și urm.

OBSERVAȚII DE STIL FĂCUTE DE G. TOPÎRCEANU LA PROZA LUI CARAGIALE

DE

C. JALBĂ

Arta lui Caragiale a constituit obiectul unor cercetări întinse și variate făcute de istorici și critici literari. Sugestive, revelatorii uneori, sînt însă și opiniile scriitorilor asupra operelor colegilor lor de breaslă. În studiul nostru vom prezenta cîteva reflecții ale poetului G. Topîrceanu, asupra prozei marelui dramaturg I. L. Caragiale.

Sîntem în posesia unui volum¹ al operelor lui Caragiale, pe marginea căroră a făcut însemnări poetul. Tomul cu însemnări olografe ale lui Topîrceanu de care dispunem cuprinde : Opere I — Nuvele și Schițe și Opere II — Nuvele și Schițe, Ediția „I. L. Caragiale — Opere”, apărută sub îngrijirea lui P. Zarifopol, Editura „Cultura națională”, București, 1930². Tomul, legat și cartonat, are pe coperta falsă a primului volum însemnarea : G. Topîrceanu — 1934.

Unele adnotări sînt simple exclamații sau observații lapidare ale unui cititor entuziasmat și numai rareori nemulțumit. Alteori, locul lectorului plin de afecțiune îl ia criticul a cărui îndemînare și ascuțime o vom prețui ceva mai departe.

Prin conținutul lor, majoritatea adnotărilor lui Topîrceanu pot fi circumscrise la preocupări de stilistică și, îndeosebi, de stilistică a prezentului, perfectului compus și perfectului simplu³.

¹ Volumul ne-a parvenit prin bunăvoința prof. Augustin Z. N. Pop, căruia îi exprimăm mulțumirile noastre.

² Observații cu privire atît la valoarea cit și la scăderile acestei ediții, în I.L. Caragiale, *Opere*, I, Notă asupra ediției, p. 3 și urm., E.S.P.L.A., București, 1959.

³ Cit de mult a prețuit G. Topîrceanu valoarea stilistică a verbului reiese și din următorul interviu acordat de poet lui D. Botez (D. Botez — De vorbă cu d. G. Topîrceanu) extras din monografia lui Al. Săndulescu — *G. Topîrceanu (Viața și Opera)*, E.S.P.L.A., București, 1958, p. 75 :

„Aș putea să-ți dovedesc că toată arta literară este, prin excelență, narativă. Cea mai eterată poezie lirică e în fond tot o narație, o mică povestire : ca să-și transmită gîndurile, omul

Schițele și povestirile marelui dramaturg nu constituie unicele piese literare asupra cărora și-a îndreptat Topîrceanu atenția de cititor instruit și de critic, în această formă particulară a adnotării. El și-a exercitat această înclinație și asupra altor opere, a lui Bacovia, de pildă.

Dacă vom lega această atitudine, de îndelungată lui activitate cu condeii pe zeci și zeci de manuscrise în redacția „Vieții Românești”, vom înțelege și mai bine înclinarea și capacitatea sa de adnotator. Mediul redacțional al revistei ieșene, cu exigențele lui profesionale, a putut favoriza și fortifica (în această formă a criticii — adnotarea — utilă și eficace în relațiile dintre redactor și colaborator) — o înclinație evidentă spre critică a scriitorului G. Topîrceanu.

Această înclinație a fost deslușită nu numai în recenziile și notele nesemnate, publicate de Topîrceanu în „Viața Românească”, dar și în acea formă sui generis a criticii care îmbracă pe de-a-utregul vestmintul poeziei — parodia — ori în rolul cu totul aparte, pe care inteligența îl juca în creația acestui artist.

Motive noi s-au adăugat acestor impulsuri generale proprii lui Topîrceanu și care îl conduceau spre comentarea unor creații ale lui Caragiale.

Nu este locul aici a face tabloul complet al apropiierilor dintre Caragiale și Topîrceanu, observate încă de mult de G. Ibrăileanu, ci vom semnală numai câteva dintre ele: sursa de inspirație din zone de viață asemănătoare, atitudinea lucidă, realistă — deși interven diferențe de accent și tonalitate, aplecarea spre observarea realistă a vieții, incidența zeflemitoare și critică, desigur nu identică, exactitatea exprimării, lipsită de artificii inutile, marea preocupare pentru acuratețea stilistică etc.

Una dintre primele observații pe care o desprindem din adnotările lui Topîrceanu este afirmarea caracterului de text dramatic al schițelor lui Caragiale.

«Schița e „teatru”, teatru adevărat, doar cu dialoguri răzlețite și cu multe „indicații” ale regizorului-autor»¹ — notează Topîrceanu pe marginea schiței „Boris Sarafoff!...”, vol. II, p. 14.

Observația lui Topîrceanu o reîntîlnim mai târziu în studiul acad. T. Vianu „I. L. Caragiale” din volumul „Arta prozatorilor romîni”, București, 1941. Pornind de la aceeași constatare, cei doi comentatori își îndreaptă observația în direcții diferite. Acad. Vianu observă cum din atitudinea „de poet dramatic” a lui Caragiale se desprinde tendința de a face „inutile indicațiile (de ton și acțiune ale personajelor -- n.n.) închise

grupează totdeauna cuvintele în frază, adică în jurul unui verb (subl. ns. — C.J.) — iar verbul este un cuvînt care notifică o acțiune, un eveniment. Un șir de fraze nu face altceva decît notifică, expune, povestește o succesiune de evenimente materiale sau sufletești. Șiruri de fraze nevertebrate, fără verb, scriu liricii excesivi, tipurile pur emotive, care încearcă în zadar a exterioriza prin cuvinte și prin exclamații o stare emoțională prea gravă.”

De altfel, ca secretar al „Vieții Românești”, G. Topîrceanu se ocupă cu asiduitate de problemele limbii, biciuind abuzul de neologisme, stilul artificial, strident colorat al simbolștilor. G. Topîrceanu pledează pentru o limbă literară — sinteză a realității lingvistice naționale, pentru un stil original.

¹ Transcriem adnotările lui Topîrceanu după normele ortografice actuale.

de obicei între paranteze, prin însăși evidența constringătoare a adevărului vorbirii”¹. G. Topîrceanu se apleacă asupra altei laturi a artei lui Caragiale, care lucrează și în proză în spiritul genului dramatic : el relevă timpul la care este folosit verbul în schițe în indicațiile (care n-au putut fi evitate) asupra personajelor.

În comentariul la aceeași schiță — *Boris Sarafoff* — pus sub titlul „Prezentul narativ” Topîrceanu observă :

„De aici se vede mai bine rostul și explicația întrebuițării acestui timp, în schițe. Schița nu-i atât o povestire, cât o „scenă” sau o „scenetă” teatrală, relatările autorului fiind simple *indicații* (subl. lui Topîrceanu) ale autorului dramatic, doar că mai ample decît într-o piesă de teatru. Și, firește, indicațiile acestea se dau întrebuițînd numai *prezentul* (subl. lui Topîrceanu), ca și în cele dintr-o piesă de teatru . . .”

În spiritul acestor observații, Topîrceanu subliniază din cînd în cînd, în text, forma verbală care-i confirmă opiniile.

Din același cerc de reflecții asupra caracterului de scenetă a schiței, care, astfel, își desfășoară acțiunea în prezent, sub ochii cititorului, ca și asupra mijloacelor stilistice folosite în acest scop, fac parte și observațiile privind tendința de obiectivare completă a autorului, care, povestînd, pare a răspunde unor întrebări virtuale ale cititorului, sau, cum spune Topîrceanu, „se trage în umbră”.

Pe marginea schiței *Tren de plăcere*, Opere II, p. 1, Topîrceanu notează :

„Verbul la prezent. Prezentul narativ. Sugestia accentuată și prin expresii ca : iată că”.

Este firește vorba de sugestia de a fi martorii unor întîmplări care se petrec în fața noastră, sugestie construită, printre altele, prin folosirea verbului la prezent.

„Vorbitorul — continuă Topîrceanu — înregistrează și relatează, reproduce. Chiar în redarea directă (cînd nu se substituie pe de-a întregul unuia dintre personaje, ca în dialog), el vorbește ca din punctul de vedere, ba al unuia, ba al altuia dintre personaje. Astfel, cu toate că povestirea e, în aparență, subiectivă, autorul avînd aerul că intervine mereu cu exclamații și reflexii personale, acestea sînt, virtual, ale personajelor, și povestirea e foarte obiectivă, e o relatare-reportaj în care autorul se „șterge” în dosul eroilor. Subliniez pseudo-intervențiile subiective ale povestitorului, în relatarea propriu-zisă a faptelor și explicațiile indispensabile pe care el le dă”.

¹ Întinse și interesante considerații cu privire la limba și stilul lui Caragiale face acad. T. Vianu în studiul „Aspecte ale limbii și stilului lui I. L. Caragiale” în vol. II „Probleme de stil și artă literară”, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 87—115. Cf. și Silviu Iosifescu în *Introducere* la ediția critică „I. L. Caragiale, Opere”, E.S.P.L.A., București, 1951, p. XXXIV.

Prin sublinieri pe textul lui Caragiale, Topîrceanu atrage atenția asupra celor mai elocvente cazuri :

„Madam' Georgescu *este* (subl. Topîrceanu) pe deplin stabilită asupra toaletei sale : bluza *vert-mousse* (subl. Topîrceanu), jupa *fraise-écrasée* (subl. Topîrceanu) și pălăria asortată ; umbre-
luța *a roșie...*” (subl. Topîrceanu).

Comentînd acest text, el observă :

« „Autorul se exprimă ca ea”, ca madam Georgescu. »

Mai jos, pe marginea textului : „*Cît despre puiul nici nu mai încapе discuție*”, pe care îl subliniază, Topîrceanu scrie : „Așa trebuie să fi zis o dată însăși mama”.

De un comentariu mai bogat se bucură următorul pasaj din aceeași bucată (p. 2) :

„La ceasurile două fără un sfert, *iată* (subl. Topîrceanu) sosește și d. Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră și *dă cu ochii de „gramama”* (subl. Topîrceanu), strigă :

— Cucoană ! încă n-ai plecat ? să știi c-ai pierdut trenul ! Pînă s-ajungi la tranvai, cum umbli d-ta ; pînă să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ți treacă tocmai atunci ; pînă să ajungi la gară, —s-a isprăvit ! n-are să te aștepte trenul pe dumneata...

Apoi, văzînd pe „gramama” că *tăndălește* (subl. Topîrceanu) căutînd niște chei :

— N-auzi cucoană, că scapi trenul ?

Cucoana Anica pornește, și madam' Georgescu după ea :

— Mamișo, știi unde am vorbit să ne întîlnim : în salon de clasa-ntli... Ai auzit ?

Gramama a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia și cu un coșuleț elegant de provizii — salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimbale, sare, piper, în sfîrșit tot ce trebuiește — se urcă în birjă și :

— La gară, gaspadin !” (Tomul II, p. 1, 2).

Topîrceanu își fixează atenția, după cum se vede, printre altele și asupra verbului *tăndălește*, comentînd :

« „Tăndălește” în loc de „întîrzie”. Expresia, cam peiorativă, este aceea pe care o are în minte Mișu, enervat și agresiv, deși nu vorbește el acum, ci autorul. Dar el e subiectul propoziției ; și autorul îi exprimă indirect gîndul, tonul afectiv din acel moment. Un autor mai puțin obiectiv, mai puțin „supus la obiect”, ar fi zis „întîrzie”. »

Sîntem în acest caz în fața folosirii așa-numitei vorbiri indirecte libere care apare ori de cîte ori în comentariul scriitorului pătrunde un anumit mod de a vorbi — propriu personajelor înseși. Și cu intuiție exactă, Topîrceanu știe să distingă între acest stil și cel în care se exprimă numai autorul cu felul lui specific de a vorbi, atunci cînd pe marginea paragrafului care începe prin „Gramama a plecat...” notează : „Relatare directă”, adică relatarea autorului schiței.

În vorbirea indirectă liberă, exprimarea directă a personajului se integrează în relatarea autorului. Uneori Caragiale procedează la citarea exactă a termenilor în care se exprimă personajul, punîndu-i la persoana

a III-a. Este cazul remarcat de Topirceanu în schița *O lacună* (Opere II, p. 55) :

„Dar cei doi prieteni *intervenind* în dezbateri, Lache, „pentru prima oară în viața lui” constată cu regret că... *El nu este un om crud — toată lumea care-l cunoaște știe foarte bine aceasta...* (subl. Topirceanu).

„Povestitorul, observă Topirceanu, relatează ce zice Lache.

Dar îl face să vorbească direct...”

S-a văzut în folosirea vorbirii indirecte libere unul dintre procedeele caracteristice artei lui Caragiale. Prin întreaga sa orientare, Caragiale ar fi tinut în arta sa spre o „prezentare directă a omului”, observat îndeosebi în felul în care acesta vorbește și este ascultat. Însemnările lui Topirceanu precizează valori noi de folosire a vorbirii indirecte libere, în arta marelui nostru dramaturg. Om de teatru, gen în care „creația”, în spiritul accepțiunii pe care o dă Ibrăileanu acestui termen, atinge potențarea maximă — Caragiale încearcă să facă să se șteargă și în schițele sale prezența povestitorului, tinde spre o obiectivare maximă, adică realizează „supunerea la obiect” — o tendință generală a realismului. Această obiectivare îmbracă aici vestmintul particular, țesut din sugestii luate din genul dramatic unde subiectul povestitor nu trebuie să fie prezent.

O observație mai veche a arătat că personajele schițelor lui Caragiale sînt într-un neîncetat dialog. O altă înfățișare a acestei caracteristici o desprindem din analiza topicii frazei în care se exprimă povestitorul. S-ar putea spune — și exemplele o vor confirma — că autorul schițelor pare că se așteaptă ca expunerea sa să fie întreruptă de întrebările virtualului său auditor. Relatarea se organizează deci ca un dialog virtual între povestitor și ascultători. Astfel de particularități sînt explicate de Topirceanu în comentariile lui pe marginea schiței *Calul dracului*, Opere II, p. 245.

„Încet—încet, pe inserate, s-au imputinat drumetii; tot mai rari și mai rari, pînă n-a mai trecut nimeni după asfințitul soarelui, cînd s-a arătat și luna la răsărit. Dac'a-noptat bine, a căutat baba-n traistă și a scos niște turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cîrd de fete, care trecuseră p-acolo cîntînd, chicotînd și făcînd fel de fel de nebunii, cum fac toate *codanele* (subl. Topirceanu) cînd se-ntorc aprinse de la joc, că-n tîrg (subl. Topirceanu) fusese horă mare. *A muiat baba turta dulce, a gustat-o și zice...* (subl. Topirceanu).

În ultima frază Topirceanu observă inversiunea — predicat-subiect — (A muiat baba... în loc de Baba a muiat) pe care o explică în felul următor :

«Locul verbului în frază (înaintea subiectului) pare un gest de răspuns al povestitorului la întrebarea ascultătorilor (mintală): „și pe urmă, ce-a mai făcut baba?” — În adevăr, acum, *faptele ei interesează.*»

Recitînd pasajul, ne putem închipui împrejurările pe fondul cărora Topirceanu a putut sesiza mai ușor amintita inversiune. Fraza — „dac'a-noptat bine, a căutat baba-n traistă” continuă cu relatări care se abat de la subiectul povestirii; putem presupune că aceste divagații au contrariat curiozitatea ascultătorilor lăsată în suspensie, trezînd la ei întrebarea presupusă de către Topirceanu și prin care povestitorul era îndemnat să revină la tema lui : „Și pe urmă, ce-a mai făcut baba?”

Analizele stilistice ale lui Topîrceanu vin din conștiința unui scriitor care trăiește sentimentul viu al continuității epice a faptelor. Aceste analize relevă asemănările dintre Caragiale și eroii lui. Dialogul le este caracteristic nu numai lor, ci și povestitorului, cu precizarea că acesta se imaginează într-o discuție cu cititorii. Caragiale se dovedește și sub acest aspect o natură fundamental dramatică din conștiința căruia nu dispare nici o clipă imaginea spectatorului cu care poate intra în relație prin mijloacele oralității.

Cele mai întinse considerații le face Topîrceanu în jurul unei teme care avea să fie dezvoltată ulterior și anume aceea privind alternarea procedeelelor stilistice prin folosirea variată a timpurilor verbelor.

În legătură cu operele în proză ale scriitorilor romîni s-au făcut observații despre folosirea imperfectului, a mai mult ca perfectului și a prezentului etern în narațiunea istorică, precum și despre alternarea unor timpuri potrivit tehnicii denumite a basoreliefului¹.

Adnotările lui Topîrceanu scot în evidență posibilități noi, necercetate de fructificare a valorilor stilistice prin varierea timpurilor verbelor. De pildă, în schița „Ultima oră...”, în care relatarea este la persoana întâi, Topîrceanu observă momentul în care se trece de la imperfect la prezent. Atîta timp cît povestitorul a expus cadrul și antecedentele anecdotei, el folosește imperfectul; îndată ce se trece de la povestire la „sceneta”, la prezentarea directă a celui de al doilea personaj al schiței, se folosește prezentul. Și chiar asupra acestui moment de începere a scenetei ne atrage atenția Topîrceanu prin sublinierea primelor verbe la prezent.

„Așteptînd să mi-aducă o cafea, mă pomenesc (subl. Topîrceanu) bătut pe umeri cu multă discreție... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— Ai aflat?

— Ce? zic eu (subl. Topîrceanu).

Aceeași funcție a prezentului de a construi un tablou care se desfășoară în fața noastră este reliefată de Topîrceanu cu insistență și în alte schițe și povestiri ale lui Caragiale, arătînd interesul pe care l-a dat poetul valorilor stilistice ale acestui timp.

Folosirea imperfectului în pasajul introductiv din schița *Ultima oră*, pe care nu l-am mai citat aici, era dictată de faptul că se descriau unele împrejurări foarte apropiate în timp de evenimentele ce urmau a fi prezentate direct. Mai mult ca perfectul sau perfectul compus ar fi fost în acest caz excluse dacă ținem seama îndeosebi de faptul că timpul „scenetei” este prezentul. Observăm totuși că după ce s-a trecut la folosirea prezentului prin acel „mă pomenesc”, autorul-personaj, în relatarea sa, folosește o dată perfectul compus: „Un amic, reporter la ziar. A venit să asiste... (subl. n.). Acest perfect compus este însă rezultatul adaptării povestitorului la timpul pe care l-ar fi folosit amicul său răspunzînd la întrebarea: Ce-ai făcut?... Am venit să asist. Recunoaștem și aici o

¹ Cf. Acad. T. Vianu, „Problemele metaforei și alte studii de stilistică”, E.S.P.I.A., București, 1957, p. 209—254.

tendință de supunere a povestitorului la modurile vorbirii personajelor, acea obiectivare care lucrează ca o forță constantă în creația lui Caragiale. Reținem totodată că marele dramaturg își mlădiază fraza pe formele replicii, avînd astfel veșnic prezent în minte dialogul.

În aceeași schiță sînt de remarcat și sublinierile pe care le face Topîrceanu în două rînduri, reliefind folosirea gerunziului :

„Zicînd aceasta, d. ministru ne salută frumos, și după ce mai mă-imbărbătează încăodată *asigurîndu-mă* că războiul nici n-a început, nici n-are să înceapă, se îndepărtează”.

Întrebuințarea gerunziului, pe care Topîrceanu n-o comentează, o putem înțelege ca fiind izvorită din necesitatea de a menține impresia de prezență neîntreruptă a acțiunilor sub ochii cititorului ; de întărire a senzației directe, vii. Gerunziul se substituie aici, prin efectele lui, prezentului indicativ. Folosirea unei alte forme verbale în cazul acesta, ar fi întrerupt continuitatea acțiunii. Gerunziul menține prezența ministrului sub ochii cititorului, afară de faptul că verbul *a asigura* introduce o atmosferă oficială în relatarea ziaristului care-și dă importanță, reproducînd termenul pe care-l aștepta din partea unui ministru, *asigurînd*, nu *spunînd*.

Pline de interes sînt intuițiile și sugestiile de explicații pe care ni le oferă adnotările lui Topîrceanu pe marginea schiței *Cam tîrziu* (Opere II, p. 42) din care extragem un pasaj, migălos comentat de către scriitor :

„Din această anchetă, rezultă deocamdată că simpaticul amic, după ce *a renunțat* acum opt ani a mai susține licența în drept, *s-a hotărît* a îmbrățișa cariera de cultivator de pămînt, și s-a dus să exploateze o moșie de munte în tovărășie cu un unchiu al lui ; în tot timpul de opt ani, n-a mai venit la București decît de două-trei ori, cînd deși a stat aci cîte o săptămînă, nu a avut plăcerea să întilnească pe vechii lui prieteni, fiindcă « s-a-ncurcat cu alții ! » și că acuma e foarte mulțumit că i-a putut în sfîrșit revede.

După tonu-i de extremă jovialitate, după ochii lăcrămoși și maniera cu care articulează vorbele, *se vede bine* că d-l Costică *s-a întilnit* astă-seară și cu alți prieteni.

Continuînd ancheta se descopere că simpaticul amic *a sosit* astă-seară cu un tren întîrziat ; că de la gară *s-a suit* în tranvaiu ; *a mers* pînă la colț la Matache Măcelaru ; acolo, simțînd că-i e foame, *s-a dat* jos, să ia un mezelic, la o băcănie în colț ; acolo *a întilnit* niște vechi prieteni, care beau must, și *a băut* și el . . .

— Vrea să mă-ncurce dumnealor . . . Zice : încă un rînd ! Zic : c'ești copil ?

S-a suit apoi în birjă, a lăsat geamantanul la Metropol și *a venit* aici.

Ceea ce e curios e că dinsul avea o presimțire ; venînd în birje dinspre Matache Măcelaru către centru, îi trecuseră prin gînd atîtea și atîtea amintiri de pe vremea cînd petreceau toți patru, studenți săraci, împreună.” (Opere II, p. 42).

Înainte acestui paragraf se desfășoară „sceneta” cu verbul la prezent. Schimbarea timpului izvorăște din necesitățile interioare ale ficțiunii artistice, prin trecerea la prezentarea unor antecedente lămuritoare.

„Observă bine, subliniază Topîrceanu, aceste perfecte compuse — și vezi pentru ce nu se poate alt timp decît trecutul, aici. Perfectul compus, nu simplu”.

Indicația nu se referă la partea finală a textului care începe cu „ceea ce e curios e că . . .”, după cum reiese din adnotarea finală la acest

pasaj, în care Topîrceanu propune și o explicație pentru alternanțele de timp, cu valori stilistice, observate :

„Sus, e vorba de *informații pure*, de relatare, în privința unor fapte petrecute de mult în trecut. (în loc de mai mult ca perfectul, s-ar fi folosit perfectul compus — n.n.). „Jos (în paragraful care începe prin : „ceea ce e curios . . .” n.n.), idem ; doar că faptul e mai recent. Perfectul simplu nu merge de loc aici. Poate din pricina lui „*se vede bine că*” — care cere relatare pură, expunere, raport”.

Putem accepta explicația scriitorului privind folosirea perfectului compus ca fiind adaptat relatării unor fapte petrecute în trecut, în loc de mai mult ca perfectul care ar fi „îmbătrinit” textul. Reținem și explicația trecerii de la perfectul compus la imperfect ca fiind dictată de schimbarea timpului în care se petreceau evenimentele povestite.

Topîrceanu crede că folosirea perfectului compus ar mai fi fost dictată de caracterul de relatare pură accentuat și prin acel „se vede bine că”, caracter decurgînd din atitudinea generală a povestitorului care desfășura, după propriile lui cuvinte, o „anchetă”.

Să reținem deocamdată faptul că rezumînd povestirea lui Costică prin folosirea verbului la prezent (. . . Din această anchetă, rezultă deocamdată că . . .), povestitorul se menține în actualitate, întretinînd în acest fel prospețimea impresiei. Cît privește prezența perfectului compus în relatarea povestirii personajului, întrucît acest timp, după cum s-a observat¹, este folosit pentru evocarea unor evenimente trecute care mai au rezonanțe vii în sufletul nostru, el trebuie să fi fost însuși timpul de care s-a folosit Costică în povestirea sa. De aci deducem că păstrînd perfectul compus, autorul, care este și povestitor, și-a dovedit încă o dată acea înclinație de a se supune la obiect, aici folosînd acea formă a trecutului în care se reflectă starea afectivă a lui Costică.

Este evident că perfectul simplu era refuzat nu numai de către caracterul de relatare pe care-l adoptă autorul schiței, rezumînd povestirea lui Costică, ci era respins de însuși modul plin de rezonanțe afective în care-și evocase trecutul personajul.

Continuînd să mediteze asupra folosirii perfectului compus, Topîrceanu ne îndeamnă să observăm : „cînd vorbește, nu autorul, ci un personaj din schiță, la ce timp pune el verbele — și pentru ce”. Și în legătură cu textul :

„— Tocmai bine . . . Aide spre episcopie : *mi-am dat* întîlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la șapte și jumătate” (*Mici economii*, Opere II, p. 46),

scriitorul conchide : „Cînd nu e narativ, ci informativ, perfectul simplu pus în locul perfectului compus ar falsifica sensul, explicația”.

Folosirea perfectului compus de data aceasta direct de către personaj, o înțelegem ca urmare a întimității pe care o mai resimte personajul

¹ Acad. Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, Buc., 1937, p. 169.

cu evenimentul petrecut nu de mult, a ecurilor vii pe care acest eveniment le mai are în sufletul său.

Aceasta și justifică ipoteza noastră că și Costică din Schița „Cam tîrziu”, a cărui povestire o relatează autorul, trebuie să-și fi depănat amintirile folosind tot perfectul compus — timp al unei comuniuni intime cu trecutul. Iar cît privește „raportul” autorului schiței de care vorbește Topîrceanu, noi îi recunoaștem caracterul obiectiv tocmai în păstrarea perfectului compus.

Atrăgînd atenția asupra pasajelor în care folosirea perfectului compus ar fi legată de expunerea unor „informații sau lămuriri”, oare Topîrceanu înțelege să conteste inflexiunile subiective redade prin perfectul compus? Am fi îndemnați spre această interpretare, înțelegînd că de atitudinea omului care se mulțumește să dea informații sau lămuriri se asociază o anumită impasibilitate și detașare față de informațiile furnizate.

Interpretarea ar merge însă împotriva punctului de vedere cu privire la funcția stilistică a perfectului compus exprimat mai sus, punct de vedere acceptat de numeroși stilisti. Adevărul este că — și o serie de adnotări o confirmă — Topîrceanu își dezvoltă observațiile în cadrul oarecum tradițional al interpretării funcției stilistice a perfectului compus.

El observă : „*Cu perfectul simplu, vorbitorul se trage în umbră, lăsînd în primul plan al atenției noastre acțiunea, cursul vieții*” (Opere II, p. 266), — constatare care nu contrazice interpretarea mai veche în această ordine — a funcției perfectului simplu.

Perfectul simplu s-ar însoți cu o anumită indiferență față de acțiunea povestită, cu o formă a obiectivării, a desprinderii acțiunii de subiectul povestitor. Topîrceanu va spune că povestitorul „se trage în umbră”.

Scriitorul observă de asemenea : „Cu perfectul compus apare pe primul plan personajul-povestitor” : (Opere II, p. 266), adică perfectul compus este timpul în care se înfățișează mai adînc subiectivitatea povestitorului.

Semnificativă în interpretarea lui Topîrceanu este abordarea directă a raportului dintre elementul subiectiv și cel obiectiv într-o povestire. Scriitorul pune accentul direct pe funcțiile pe care le au diferitele timpuri ale verbului în promovarea subiectivității povestitorului sau în împingerea ei pe un plan mai îndepărtat. Este plină de tîlc și pe deplin explicabilă această preocupare, apariția acestei teme de analiză critică la un poet liric care-și cenzura lirismul prin observația lucidă și era dotat în același timp și aplecat spre observația realistă, obiectivă. Putem vedea aici și efectul înrîuririi pe care a avut-o Ibrăileanu asupra orientării sale.

Punctul de vedere al lui Topîrceanu nu constituie o derogare de la o interpretare larg acceptată, ci — și aici este aportul lui — dezvoltă noi laturi ale valorilor stilistice pe care le are folosirea perfectului compus și după cum vom vedea și a perfectului simplu.

Pentru Topîrceanu perfectul compus este un timp specific al construcției cadrului unei scene, a antecedentelor. El pare a destina acest

timp îndeosebi povestirii. La p. 254, Opere II, pe marginea schiței „Abu Hasan” el notează :

„Timpul verbelor : perfectul compus ; povestire. De asemenea, la pag. 244, Opere II, în legătură cu bucata „Calul dracului”, observă : „Bucata de mai jos e de un gen curios : jumătate povestire (verbul la perfectul compus ; „relatare” de fapte) și jumătate schiță — adică „scenetă”... deci verbul la prezent — ca orice indicație dată regizorului sau actorului — aici ideal, nu real, pe scenă”.

Și într-un spirit generalizator el va observa cu privire la Caragiale :

„Caragiale evită cît poate perfectul simplu. (Oltenii îl folosesc aproape exclusiv chiar și în vorbirea practică). Caragiale nu-i romancier. E dramaturg sau povestitor”.

Creдем, totuși, că implicațiile acestei observații nu pot fi împinse prea departe. Aprecierea perfectului compus ca timp al povestirii se confirmă în condițiile particulare ale artei lui Caragiale și ale unei estetici apropiate de a lui în care relatarea de fapte formează un cadru pentru reprezentările directe și vii de tipul scenetei de teatru.

Descoperim în comentariile lui Topîrceanu și o anumită atracție spre fondul cognitiv pe care-l transmit mijloacele stilistice. Acesta este un element prețios și interesant pentru estetica materialistă care acordă o importanță deosebită funcției gnoseologice a artei. Vorbind de perfectul compus ca mijloc stilistic prin care se relatează unele fapte și împrejurări, prin care sînt lămurite și „explicate” acestea, Topîrceanu relevă reflexia teoretică, legătura cauzală pe care o transmite procedeul.

De altfel aceasta este o tendință generală a comentariilor lui. Prin însăși natura formației sale realiste și a influențelor primite, după cum am văzut, scriitorul este preocupat, în general, de stabilirea semnificațiilor obiective pe care le au diferitele valori ale procedeelor stilistice, se interesează de tendința spre obiectivare a lui Caragiale, de semnificațiile gnoseologice ale conținutului obiectiv. Iar din punct de vedere formal cea mai mare atenție o acordă categoriei reprezentării în forme realiste, vii, a vieții ca și cum s-ar desfășura sub ochii cititorului. Și prin raportarea la această împlinire artistică înaltă apreciază el modalitățile de folosire a timpurilor verbelor. Din interiorul acestor vederi decurge exactitatea și claritatea observațiilor care nu se pierd în sugestii incerte sau interpretări speculative.

În ceea ce privește valoarea stilistică a perfectului simplu, Topîrceanu asociază acest timp momentelor esențiale care cer o reprezentare directă, mai amplă.

În povestirea *Abu Hasan*, Opere II, p. 262, Topîrceanu reține paragraful care începe prin „Toți curtenii și toate curtenele *intrară* numai decît pe rînd, și se *așezară* binișor”... (subl. Topîrceanu), făcînd adnotarea :

„De aici începe perfectul simplu ! De ce ? Începe o scenă esențială”.

În lumina criteriilor pe care le statornicește, Topîrceanu propune și modificări la textul caragelian.

„Califul, — scrie Caragiale în „Abu Hasan” — sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu Hasan *s-a ridicat* de unde ședea jos și, după ce *i-a făcut* o temenê pină la pămînt, *i-a zis* politicos de tot...” (subl. Topîrceanu).

Pe un ton dezaprobator, Topîrceanu observă :

« „Iar perfectul compus”, adăugînd : Aici mergea cel simplu : „îi făcu, îi zise.” »

Topîrceanu constată că aici avem de-a face cu o scenă esențială și nu cu o simplă relatare de fapte.

Semnificative și concordînd cu opiniile sale sînt și adnotările pe marginea textului :

„Califul, sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu-Hasan *s-a ridicat* de unde ședea jos și, după ce *i-a făcut* o temenê pină la pămînt, *i-a zis* politicos de tot :

— Prea cinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi în Bagdad ; te rog prea-plecat să-mi faci cinstea să poțtești la cină cu mine și să-ți petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihnești bine de oboseala călătoriei.

Și, ca să-l îndatoreze și mai mult a pofti la el, *i-a spus* în cîteva cuvinte ce obicei are dînsul cu musafirii lui.

Califul *a făcut* haz de gustul lui Abu-Hasan, și *a voit* să cunoască mai de aproape pe acest om ciudat. I-a spus numai decît că de la un bărbat așa de politicos e încîntat a primi găzduire fie pe cît de scurtă vreme, și că e gata să-l urmeze.

Abu-Hasan, care nu bănuia că soarta fi scosese înainte un oaspete așa de înalt, se purta cu califul parcă ar fi fost deopotrivă amîndoi. *L-a dus* acasă, *l-a băgat* într-o odaie foarte curată și l-a poftit să șadă pe divan la locul de cinste. Cina era gata și masa pusă. Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, *le-a dat* trei feluri de mîncări : niște porumbei gătiți cu zarzavaturi și cu orez, apoi o gîscă la tavă și pe urmă un clapon fript cu patru puișori rumeniți de jur împrejur. Alceva nimica ; toate erau bine făcute.

Abu-Hasan *a stat* la masă în fața musafirului ; *au mîncat* amîndoi din toate pe tăcute și pe nebăute după obiceiul locului. *După ce au isprăvit* de mîncare, mama lui Abu-Hasan...”

„Perfectul compus (...relatînd de obicei lucruri petrecute cu mult înainte scenele principale) — observă Topîrceanu — are aerul că-i *pregătește* pe ascultători să se aștepte la acele scene. Dacă aici Caragiale ar fi pus perfectul simplu (făcu, spuse) el ar fi sugerat că a intrat deja în zugrăvirea scenei principale”.

În raționamentul lui Topîrceanu par a se înlănțui următoarele etape : a) scenă esențială, din b) scenă care necesită o reproducere cît mai completă și cu o mai mare putere de impresionare, de unde c) folosirea perfectului simplu. Criteriile lui îmbrățișează atît conținutul cît și forma, păstrînd raportul real dintre ele.

Topîrceanu caută să justifice alteori folosirea perfectului simplu prin argumente extrase din analiza procesului psihologic al construirii imaginii pe care-l trăiește cititorul.

În Opere II, p. 43, pe marginea schiței *Cam târziu*, în legătură cu folosirea perfectului compus și a perfectului simplu, Topîrceanu face adnotarea :

„Cînd ascultătorul are nevoie și *așteaptă* simple informații, e o greșeală să-i prezinți, *inutil*, o scenă vie. Pregătit pentru a asculta o informație, el are o atitudine mentală *alta* decît aceea pe care o are cînd e pregătit să asiste la o scenă vie”.

Aceste gînduri revin în adnotarea făcută pe marginea povestirii *Abu-Hasan*, în legătură cu următorul text :

„Abu-Hasan aruncîndu-și privirile în dreapta și-n stînga, *văzu* pe toți curtenii și ofițerii palatului stînd frumos la rînd, cu ochii țintă în ochii lui, fără să clipească măcar și parcă fără să răsufle”.

Topîrceanu se întrebă : „De ce nu se putea pune aici : „vede” sau „a văzut” ? După „vede” ai fi așteptat să vezi : și ce mai face ? După „a văzut”, idem. Și neurmînd nimic, ți-ai fi zis : „ei, și ?...”

Parcurgînd volumele adnotate de Topîrceanu, ne creăm convingerea că scriitorul n-a fost interesat numai în observarea valorilor stilistice ale diferitelor timpuri ale verbului, ci a sesizat și varietatea acestor valori cu efecte artistice importante.

În repetate rînduri scriitorul reține trecerea succesivă de la un timp la altul și cunoscînd criteriile prin care explică el folosirea timpurilor respective, ne putem da seama și de puterea lui de a sesiza reliefurile deosebite pe care-l are proza lui Caragiale.

După un prezent „scenic” care aduce evenimentul sub reflectorul puternic al actualității, Topîrceanu observă perfectul compus care distribuie faptele pe planuri mai îndepărtate de cadru, sau se oprește asupra perfectului simplu prin care sîntem introduși într-o scenă esențială. Iar logica înlocuirii și alternării acestor planuri, — după concepția lui Topîrceanu — nu este dictată atît de sentimentul povestitorului, cît de necesitățile conținutului. Povestitorul nu face altceva decît să-și acorde stilul cu valorile interioare ale narațiunii. Mijloacele stilistice amintite, prin funcția lor, ne duc cu gîndul la alternarea planurilor cinematografice.

Sondajul pe care-l face Topîrceanu se întinde și asupra acelor moduri ale vorbirii personajelor în care se reflectă mișcările sufletești tipice pentru psihologia și întreaga lor factură particulară.

Pe marginea schiței *Două loturi* — Opere I, p. 150, Topîrceanu se oprește asupra discuției dintre domnul Lefter și madam Popescu în momentul în care primul își amintea că își ascunsese lozurile în jachetă.

— Care jachetă ? întrebă ea aiurită ca de pe altă lume.

— A cenușie.

— Leftere ! zice femeia punînd mîna pe sînul stîng ca și cum ar fi simțit un junghă grozav.

— Ce ?

— Am... dat-o.

- Ce-ai dat?
 — Jacheta!
 — Care jachetă?
 — A cenușie.”

Închizînd într-o acoladă ultimele trei replici, Topîrceanu le adnotează admirativ : „Strașnic, repetiția !”

În acest fragment, Caragiale surprinde nașterea și potențarea unui conflict dureros în sufletul „domnului Lefter”. Cînd Lefter întrebă „Ce-ai dat ?” el numai mimează neștiința, dorind însă să se autoamăgească cu o speranță în care nu crede. Această stare încearcă să și-o prelungească și mai tîrziu, motiv pentru care la replica limpede a nevastei care-l informează că i-a dat jacheta, el insistă cu precizarea inutilă, dar perfect adecvată stării lui sufletești : „Care jachetă ?”

Parcurgînd textul aceleiași schițe, Topîrceanu se minunează și de o altă latură a intuiției psihologice a lui Caragiale. El se oprește la fragmentul în care „domnul Lefter”, sosind la bătrîna chivuța, își începe investigația pentru a-și găsi jacheta. După ce chivuța a fost silită să tacă, Lefter o întrebă :

„ -- Nu ți-am dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntregă, cu chenar conabit lat pe muche și altul pembé îngust pe buză, o jachetă cenușie ?

- Ba, mi-a' dat.
 — Atunci, de ce mînți?
 — Nu minte, boiarule! zice bătrîna din săliță”.

Pe marginea acestei ultime replici Topîrceanu notează : „Minunat !”

Replica într-adevăr este de o indiscutabilă autenticitate. Deși atenția musafirilor furioși și răuvoitori nu mai era concentrată asupra ei, ci asupra fetei, ea prin simpatie maternă era cea mai indicată, pentru momentul critic în care se afla fiica ei, să încerce a-i veni în ajutor. Replica bătrînei, prin pronunția alterată — *boiarule*, cît și prin precizarea „zice bătrîna din săliță”, ne ajută să reconstituim cu mare precizie scena în datele ei individuale, sociale și în particularitățile ei plastice.

Înceind studiul nostru, precizăm că nu am reținut din adnotările lui Topîrceanu, decît pe acelea care ni s-au părut esențiale ; spiritului critic al scriitorului nu i-au scăpat nici studiile introductive, la cele două volume, semnate de P. Zarifopol, care dacă uneori i-au smuls o vie aprobare, cum reiese din anumite sublinieri, i-au trezit alte ori și rezerve îndreptățite.

Întîlnim în adnotările lui Topîrceanu și sugestii privind eliminarea unor comentarii ale lui Caragiale care i se păreau lui că îtrerup ritmul și tensiunea povestirii sau pur și simplu sînt inutile, propuneri de a înlocui sau a elimina unele cuvinte, cazuri în care, probabil răzbat preferințele lui.

Recapitulînd, precizăm că investigația lui Topîrceanu s-a axat în jurul următoarelor procedee stilistice specifice artei lui Caragiale :

a) Caracterul dramatic, de „scenetă” al schițelor este obținut de Caragiale prin folosirea prezentului în indicațiile privind cadrul, vorbirea personajelor etc. Povestind, autorul pare a răspunde unor întrebări virtuale ale cititorului.

b) Tendința de obiectivare în schițe este realizată de Caragiale prin formularea diferitelor considerații din perspectiva personajelor, folosind stilul indirect liber.

c) Caragiale folosește perfectul compus pentru a construi cadrul scenelor esențiale; de asemenea, folosește acest timp pentru a reflecta legăturile cauzale între evenimente.

d) Marele dramaturg folosește perfectul simplu, asociindu-l scenelor esențiale; acest timp duce spre o reproducere plină de relief artistic; în cadrul schițelor, perfectul simplu este justificat de legea construirii psihologice a imaginii.

e) Caragiale adaptează valorile stilistice ale diferitelor timpuri la necesitățile conținutului reflectat.

f) Prin alternarea timpurilor verbelor, Caragiale realizează schimbarea planurilor povestirii.

Fenomenului cunoscut mai ales sub numele de „hiperurbanism” sau falsă regresivitate nu i-a fost consacrat încă un studiu special, în lingvistica românească. Fapte izolate (pe care în general nu le vom mai relua în discuția care urmează) au fost totuși semnalate¹ și interpretate de cele mai multe ori corect. Ceea ce nu s-a făcut, nici pentru limba română și, după câte știm, nici pentru alte limbi este discutarea aspectului teoretic al fenomenului pe baza unui material bogat și variat. O cercetare amănunțită ne-ar conduce, desigur, la concluzia că așa-zisul „hiperurbanism” este un fenomen mult mai complex decât pare la prima impresie și că el joacă un rol deosebit de important în viața oricărei limbi.

Până în prezent nu a fost dată o definiție cuprinzătoare și general acceptată a conceptului de „hiperurbanism”. Nu au fost analizate în adâncime nici condițiile în care se produce acest fenomen și mai ales n-a

¹ Vezi, de pildă, Al. Philippide, *Istoria limbii române* (I: *Principii* . . .), Iași, 1894, p. 236—237; N. Drăganu, *Două manuscrise vechi. Codicile Todorescu și Codicile Marțian*. Buc., 1914, p. 23 și 93; O. Densusianu, *HDLR*, I, Paris, 1901, p. 276, 285; Al. Rosetti, *Limba rom. în sec. al XIII-lea — al XVI-lea*, Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1956, p. 70 și *Introducere în fonetică*, Edit. științifică, Buc., 1957, p. 81; S. Pușcariu, *DR*, I (1920—1921), p. 237, 371 și *Limba română*, vol. I, Buc., 1940, p. 188, 190, 301, 406; Constantin Lăcea, *DR*, VI (1929—1930), p. 359—360; D. Macrea, *Palatalizarea labialelor*, *DR*, IX (1938), p. 102; Iorgu Iordan, *BPH*, I (1934), p. 156; *BPH*, II (1935), p. 67, 68, 273; *BPH*, VII—VIII (1940—1941), p. 379; *Introducere în studiul limbilor romanice*, Iași, 1932, p. 204; *Lb. rom. actuală*, ed. a II-a, Buc., 1948, p. 25, 26—27, 105—106, 137—138, 212, n. 1, 403, 427; *Lb. rom. contemporană*, ed. a II-a, Buc., 1956, p. 183, 605, 704 și *Limba „eroilor” lui I. L. Caragiale*, ed. a II-a, Buc., 1957, p. 21—24; Al. Graur, *BL*, V (1937), p. 61—62; *BL*, XIV (1946), p. 110—111 și *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1960, p. 198; J. Byck, *BL*, II (1934), p. 245; G. Ivănescu, *BPH*, I (1934), p. 167; *BPH*, III (1936), p. 149 și *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 62, 212—213, 404 etc.; G. Istrate, *BPH*, VI (1939), p. 143; D. Șandru, *BL*, IV (1936), p. 130; V. Scurtu, *BL*, IX (1941), p. 102; E. Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, *BL*, an. II (1953), nr. 6, p. 10—11; B. Cazacu, *SCL*, VII (1956), nr. 3—4, p. 258, 265 și *Sur la réaction du sujet parlant par rapport au fait linguistique*, în „*Mélanges Oslo*”, p. 185—186 (art. reprodus în *SCL*, VIII (1957), nr. 4, p. 453—464). Pt. fonetisme hipercorecte, vezi p. 461.

fost aproape de loc cercetat „hiperurbanismul” în raporturile lui cu acele fenomene lingvistice cu care el se combină de multe ori (e vorba de *etimologia populară, de contaminație, analogie* și altele).

Se pare că nici chiar termenul de „hiperurbanism” nu este acceptat de toți cercetătorii, de vreme ce în fața aceluiași fapt de limbă unii învățați vorbesc despre *hiperurbanisme*¹ iar alții despre *regresiuni* și *false regresiuni*², *forme hipercorecte*³, *pronunțări hipercorecte*⁴, *hiperliterarizări*⁵ etc.

Discutarea tuturor acestor termeni, cu scopul de a vedea care este cel mai indicat pentru a rămîne în terminologia lingvistică, ni se pare absolut necesară.

1. Dintre toate denumirile care se folosesc (și care s-ar mai putea propune) termenul de „hipercorectitudine” ni se pare cel mai potrivit, întrucît el poate acoperi orice greșeli care se datoresc preocupărilor conștiente ale subiecților vorbitoare de a scrie și de a vorbi corect, adică literar.

Față de „pronunțare hipercorectă”, noțiunea de „formă hipercorectă” are avantajul de a fi mult mai cuprinzătoare.

În ea pot fi incluse nu numai modificările fonetice datorite unor false analogii (deci „hiperurbanisme” fonetice), ci și fenomenele similare din domeniul morfologiei și al sintaxei.

Aceasta înseamnă că în afară de „hiperurbanismul” fonetic și ortografic mai există și unul gramatical a cărui existență a fost susținută mai întîi de către acad. Iorgu Iordan⁶.

2. Termenul „falsă regresie” poate fi și el menținut (mai ales că se folosește destul de mult)⁷, dar ar trebui însoțit de fiecare dată de un determinativ care să-l facă mai precis decît este. Prin urmare, ar trebui

¹ Vezi, de pildă, J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, p. 59—60; J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 94—95 și lucrările citate ale acad. Iorgu Iordan. Termenul de „hiperurbanism” este folosit și în versiunea engleză a lucrării *Introd. în stud. lb. române*, tradusă și completată de John Orr: *An Introduction to Romance Linguistics*, Londra, 1937, p. 175.

² De exemplu J. Gilliéron, *Abeille*, Paris, 1918, p. 198, 205, 211, 227 etc.; A. Dauzat, *La géographie linguistique*, Paris, 1922, p. 60 și urm.; W. von Wartburg, *Problèmes et méthodes de la linguistique*, Paris, 1946, p. 20; G. Millardet *Linguistique et dialectologie romanes*, Montpellier-Paris, p. 256—257.

³ Vezi Fritz Heussler, *Hyperkorrekte Sprachformen in den Mundarten der Französischen Schweiz und in anderen Sprachgebieten*, „Romanica Helvetica”, II, Zürich, 1939.

⁴ S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berna, 1952, p. 315.

⁵ G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 62, 122 și V. Arvinte, *Note etimologice* în „Studii și cercetări științifice” Iași, (seria filologie), an. IX (1958), fasc. 1—2, p. 177—178.

⁶ Pentru lărgirea conceptului de „hiperurbanism” și pentru exemple din domeniul morfologiei și al sintaxei, vezi Iorgu Iordan, *Lb. română actuală*, ed. a II-a, Buc., 1948, p. 137—138, 212, 403, 427 și *Lb. română contemporană*, ed. a II-a, Buc., 1956, p. 605, 704. Lărgirea justificată a conceptului de „hiperurbanism” a fost acceptată și de G. Ivănescu. Vezi recenzia acestui lingvist la *Lb. rom. actuală* (ed. I), în BPE, XI—XII (1944—1955), p. 518, precum și articolul său intitulat *Îndrumări în cercetarea morfologiei lb. lit. românești din sec. al XIX-lea*, în LR. IV (1955), nr. 1, p. 29.

⁷ Unii lingviști (de pildă acad. Al. Graur) îl folosesc paralel cu „hiperurbanism” și „forme hipercorecte”. Vezi lucrările citate la p. 1 ale acad. Al. Graur.

să vorbim, după împrejurări, despre *falsă regresivune grafică*¹, *fonetică* și, desigur, *morfologică* sau *sintactică* (deci *gramaticală*). Un exemplu clar de ceea ce am putea numi falsă regresivune gramaticală (și anume sintactică) ni-l oferă reacția față de suprimarea articolului *a* dinaintea numeralilor ordinale feminine. Fiindcă unui vorbitor știu că sînt greșite construcțiile *partea doua, seria treia, compania patra* etc., își închipuie că este greșit să se spună și *clasa întâia, lucrarea întâia, seria întâia*² etc. și atunci îl introduce pe *a* chiar acolo unde el nu se justifică prin nimic. Astfel iau naștere forme hipercorecte și analogice cum ar fi: *partea a întâia, seria a întâia* etc. (cf. și *conjugarea a întâia, declinarea a întâia, persoana a întâia* sau *tema a întâia* și *lucrarea a întâia* de control)³.

Tot întrebuintarea articolului posesiv-genitival mai dă naștere și la alte greșeli, dintre care unele se datoresc reacției conștiente față de folosirea acestuia sub forma invariabilă *a*, caracteristică mai ales graiurilor moldovenești. Astfel trebuie explicată prezența formei de plural *ale* în următorul citat, extras dintr-un program de cinematograf intitulat *Pe Donul liniștit*: „[ele] ... fac din *Pe Donul liniștit* o realizare cinematografică la înălțimea capodoperei literare *ale* lui Mihail Șolohov”.

Se mai pot da, firește, și alte exemple de false regresivuni sau „hipercorectitudini” gramaticale. De pildă, dacă astăzi sînt din ce în ce mai mulți cei care spun *ei trebuiau* să vină, *ei trebuie* să plece etc., aceasta se datorează faptului că formele unipersonale ale lui *trebui* dau impresia unor dezacorduri, pe care vorbitorii se străduiesc să le evite.

3. În ceea ce privește termenul de „hiperurbanism”, el este atît de înrădăcinat, încît, deși criticabil, nimeni nu va reuși, probabil, să-l înlocuiască. Utilizat mai ales în filologia clasică și în romanistică acest termen pornește de la opoziția *urbanitas / rusticitas*, existentă în epoca decăderii imperiului roman — epocă în care apăreau în scris forme rustice și „vulgare”. După ce a fost creat, sfera acestui concept s-a lărgit mereu și conținutul lui s-a modificat atît de mult, încît astăzi nu se mai păstrează decît foarte puțin din accepția lui originară. De aceea nu mai pot fi acceptate nici definițiile tradiționale, întemeiate mai ales pe etimologia termenului și pe acea opoziție (*urbanitas / rusticitas*) despre care vorbeam mai sus. Aceste definiții nu acoperă toate cazurile de hipercorectitudine lingvistică și nu exprimă adevărata esență a fenomenului în discuție. Astfel, S. Pușcariu consideră „hiperurbanismele” ca fiind, „*cazuri de exces de zel în prefacerea rostirii țărănești în rostire orășenească*”⁴ iar J. Marouzeau definea fenomenul prin cuvinte asemănătoare: „*accomodation au parler de la ville par application abusive d'une règle de correspondance*”⁵.

¹ Într-un singur loc, acad. Iorgu Iordan folosește chiar termenul de *falsă regresivune grafică*. Vezi *Noms de lieux roumains à forme diminutive*, în *BL*, XV (1947), p. 74, nr. 3.

² Forma invariabilă *întia* (pe care o recomandă *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 238 precum și *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 45, este depășită de realitatea lingvistică.

³ Ultimele exemple le-am întîlnit în lucrările de control ale următorilor studenți de la Fac. de filologie: A.P., A.G., B.A., B.C., B.T., B.M., C.G., C.P., I.G., M.A., N.C., P.O., P.L., P.V., S.I., S.L., S.S., S.Z., și T.L.

⁴ Vezi S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I (Privire generală), Buc., 1940, p. 188.

⁵ Vezi J. Marouzeau, *lucr. cit.*, p. 94.

În realitate, de cele mai multe ori, nu avem de-a face cu o „urbanizare” în sensul propriu al cuvîntului, ci pur și simplu cu *greșeli de limbă sau de scriere, izvorâte din teama de a nu greși* (adică de a nu se conforma normelor limbii literare). Este indiscutabil că în conștiința celor mai mulți vorbitori e vie nu opoziția dintre vorbirea orășenească și cea rurală, ci dintre ceea ce numim literar și neliterar. De aceea și eforturile conștiente ale subiectelor vorbitoare sînt îndreptate în direcția conformării față de limba literară¹, nu față de vorbirea din mediul citadin. Deși, în general, este mai apropiată de limba literară, vorbirea „orășenească” nu se confundă, în toate cazurile, cu aceasta (și afirmația este valabilă, după cum se știe, chiar pentru vorbirea din metropolă).

Cînd Negruzzi², Kogălniceanu³, Alecsandri⁴, Eminescu⁵, Creangă⁶, Ibrăileanu⁷ și alții rosteau și chiar scriau *juva(i)er* în loc de *giuvaier*⁸ < *te. ğevahir*, ei nu reacționau, desigur, față de o pronunțare exclusiv „rurală” sau „țărănească”, ci față de o rostire care este aproape generală în graiurile moldovenești⁹ și pe care ei începuseră de mult s-o simtă ca fiind neliterară, deși o auzeau și pe la Iași sau prin alte orașe ale Moldovei.

Din aceste motive socotim ca nesatisfăcătoare definițiile fundate pe etimologia termenului *hiperurbanism* (care se reduce în ultima analiză la lat. *urbs-is* „oraș”) și credem că ar fi mult mai potrivit să vorbim după împrejurări, despre „*hipercorectitudini*” sau *grafii, pronunțări și forme gramaticale „hipercorecte”*.

4. Termenul de „hiperurbanism” nu acoperă, în fond, nici ceea ce am putea numi „hiperfranțuzisme” — rezultate și ele din aceeași grijă

¹ De aici și termenul de *hiperliterarizare* (folosit de G. Ivănescu și V. Arvinte) în legătură cu care primul dintre cei doi lingviști a revenit, nu de mult, făcînd următoarea precizare: „Hiperliterarizările” s-au produs numai la moldoveni și se explică prin tendința acestora de a vorbi literar, ca efect al conștiinței că dialectul moldovenesc vorbit de popor nu este literar și că pronunțarea moldovenească trebuie să sufere o transformare ca să devină „literară” (vezi G. Ivănescu, *Ortografia și limba lui Iancu Văcărescu din „Poezii alese”* (București), 1830, în *ILL*, II (1958), p. 62). Dacă o menținem, noțiunea de „hiperliterarizare” ar trebui, după părerea noastră, să aibă o semnificație mult mai largă, incluzînd toate formele hipercorecte, indiferent de regiunea căreia îi aparțin vorbitorii la care apar astfel de forme. De altfel, din lucrarea lui G. Ivănescu *Problemele capitale ale vechii romine literare* (p. 62) reiese clar că „hiperliterarizare” este același lucru cu „hiperurbanizare” (de adăugat în accepția largă a acestui termen). Aceeași accepție o are termenul în discuție și la V. Arvinte, care în *lucr. cit.*, p. 177—178 vede în transformarea lui *suhač*. (< ucr.) în *suvač* un exemplu de hiperliterarizare.

² C. Negruzzi, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1957, p. 103.

³ M. Kogălniceanu, *Scrieri alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1955, p. 148.

⁴ V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru* (în 3 volume), Buc., Socec, 1875, p. 752 (în DA, s.v.).

⁵ M. Eminescu, *Poezii* (ediția a II-a îngrijită de Perpessicius), E.S.P.L.A., 1960, p. 31 și 113.

⁶ Ion Creangă, *Opere* (ediție îngrijită de G. T. Kirileanu), E.S.P.L.A., 1958, p. 60.

⁷ Același cuvînt poate fi un *juvaer* în Creangă și o expresie vulgară într-un articol de idei (citată după N. Dănilă, *IL*, V (1956), nr. 3, p. 30). Forma *juvaier* se mai întâlnește și la alți scriitori moldoveni. Vezi, de pildă, D. Th. Neculută, *Spre țărnul dreptății*, E.S.P.L.A., 1954, p. 28 și Otilia Cazimir, *Prietenii mei scriitori*, E.S.P.L.A., 1960, p. 80.

⁸ Grafia și pronunțarea *giuvaer* (pe care o recomandă *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 215) contrazice rostirea curentă cu diftongul *ie* precum și regula pe care același *Îndreptar* o enunță la p. 7.

⁹ E vorba de pronunțarea unor cuvinte cu *ğ* în loc de *j* (din limba literară): *gioc, gîos, giura, giune, judicală, împregiur, giunghi* etc. ... Multe dintre fonetismele de acest fel sînt originare sau etimologice.

exagerată pentru corectitudine. Mai mult decât în celelalte cazuri, aici nu poate fi vorba despre reacții față de vorbirea din mediul rural, fiindcă unele din cuvintele sau numele proprii care suportă modificări de tip „hiperurbanistic” nici nu sînt cunoscute la țară iar altele circulă încă destul de puțin. Iată câteva exemple semnificative: *bleumaren* î.l.d. *bleumarin* (< fr. *bleu marine*); *bonjiur* î.l.d. *bonjur* (< fr. *bonjour*); *flôr* î.l.d. *fler* < fr. *flair* (postverbal din *flairer* < lat. *flagrare*); *poplen* î.l.d. *poplin* (< fr. *popeline*); *veliur* î.l.d. *velur* (< fr. *velours*); *Galacsion* î.l.d. *Galaction*; *Rișárd* î.l.d. *Riçard* sau *Riçard* (ca în lb. engleză), *Șarl(i) Șaplen*¹; (Otto) *Porj*² î.l.d. *Porghes* (< germ. *Porges*) etc.

Cei care cunosc (uneori destul de superficial) limba franceză știu, de pildă, că *u* se rostește, în această limbă *ü*, -în final *en*, *ti* (în anumite situații) -*si* (cf. *attention*) ș.a.m.d. Devierile de la aceste reguli și eforturile de a le evita, necunoașterea aspectului grafic al etimonurilor franțuzești precum și ignorarea originii engleze sau germane a unor cuvinte sau nume proprii explică cele mai multe dintre „hiperfranțuzismele” notate mai sus. Dar cei care știu franțuzește și care pot, eventual, greși se află (în imensa lor majoritate) la oraș, nu la sat. Prin urmare și din acest motiv „hiperfranțuzismele” nu pot fi încadrate în definițiile amintite ale „hiperurbanismului”.

Și totuși, avînd același substrat psihologic „hiperfranțuzismele” nu se deosebesc prin nimic esențial de „hiperurbanisme” (în accepția pe care am dat-o acestui concept la p. 3). De aici necesitatea existenței unui termen lingvistic care să includă ambele fenomene și altele asemănătoare, cum ar fi, de pildă, „hipergermanismele”, „hiperenglezismele”, „hiperspaniolismele” etc. Cîteva exemple vor fi de natură să lămurească aceste concepte noi, pentru care e greu să găsim alți termeni mai adecvați.

a) „*Hipergermanisme*”: *șpicher*, *șprint*, *ștart*, *ștandard* etc... î.l.d. formele corecte *spicher*, *sprint*, *start*, *standard* și altele, pe care le-am împrumutat din engleză sau din franceză, unde grupurile consonantice *sp* și *st* se citesc așa cum se scriu. Ignorînd originea acestor termeni, mulți vorbitori pronunță grupurile inițiale *sp* și *st* ca în limba germană, avînd, desigur, impresia că rostirea cu *ș* este mai distinsă. Dar unele dintre aceste cuvinte nici nu există în germană, iar altele, chiar dacă există, nu ne interesează, întotdeauna, fiindcă noi le-am împrumutat dintr-o altă limbă. Este cazul lui *start*, care nu provine din germană (< *Start*), ci din engleză (< *start*), ca atîția termeni sportivi.

Un hipergermanism interesant, dar de altă natură, este și *prîșniț(ă)* î.l.d. *prîșniț* (la origine numele unui țăran austriac care și-a aplicat cel dintîi un astfel de tratament în urma unui accident pe care l-a suferit la un picior). În limba romînă, cuvîntul ar trebui să se rostească *prîșniț* (ca în germană, unde se scrie *Priessnitz*). Necunoscînd aspectul grafic al acestui termen de origine germană și simțînd rostirea *prîșniț* ca neliterară, vorbitorii de lb. romînă l-au asimilat cu unele cuvinte nemțeste de felul lui

¹ Acest exemplu este semnalat și de J. Byck, *Orthographe et prononciation des mots récents en roumain*, BL, II (1934), p. 245.

² Com. de St. Cazimir, care a auzit această rostire de la un profesor.

șnițel (< germ. *Schnitzel*) și l-au transformat în *prîșniț*, convingși fiind că aceasta este adevărata rostire germană ¹.

b) „*Hiperenglezisme*”. Multe dintre ele sînt provocate de rostirea sunetului englezesc *w* (urmat de vocală) ca un *v* romînesc: *Vașington*, *Vilson* etc... Ca o reacție față de astfel de pronunțări se aude în mod frecvent rostirea *Uaterlo* și chiar *Uaterlu* î.l.d. *Vaterlo* (cu *v* — cum pronunță francezii, nemții și, în primul rînd, belgienii) ².

c) „*Hiperspaniolisme*”. Aici exemplele sînt mai greu de găsit, dar nu lipsesc totuși, cu desăvîrșire. Se știe că ceea ce se scrie, în spaniolă, *j* trebuie rostit *h* (cf. *muher*, *Donhuan*, *Don Chihote* etc., care corespund grafiilor: *mujer*, *Donjuan*, *Don Quijote*). De teamă să nu încalce această regulă de pronunțare, unii intelectuali rostesc și *Rio de Haneiro*, uitînd că numele capitalei braziliene este portughez și că trebuie citit, prin urmare, *Rio de Janeiro* (sau și mai corect: *Riu de Janeiro*).

Termenul lingvistic care să acopere toate aceste fenomene înrudite nu poate fi decît unul foarte cuprinzător și anume *forme hipercorecte* sau pur și simplu „*hipercorectitudini*”.

5. Ultima precizare pe care o mai facem se referă la faptul că „hipercorectitudinea” nu este exclusiv opera semidoctilor, cum greșit se afirmă, uneori. Necunoașterea adevăratului etimon al unui cuvînt, combinată cu grija exagerată pentru corectitudine în sens literar, nu „orășenesc” poate avea drept efect apariția unor forme hipercorecte în scrisul și în exprimarea orală a oricărui vorbitor (în special nelingvist) ³. De aceea nu trebuie să fim prea surprinși că un om de mare cultură serie și, foarte probabil, pronunță: *excroc*, *excortă* și chiar *extompă*. Cf. „Il dottore Buonatesta, procurator din *Il cavaliere e la dama* e un *excroc* care stoarce banii...” ⁴; „Tartuffe nu este numai ipocrit. E în cea mai mare măsură un scelerat, un lingușitor, un parazit, un *excroc*...” ⁵; Thornton..., părăsind Bucureștii, cu *excortă* de trei ostași din garda domnească, stîrni o adevărată răscolire...” ⁶; „Aici sau în altă parte (amintirea mi s-a *extompat*) lîngă pilaștrii din capăt sunt două statui masive de luptători...” ⁷. Cf. și „...contururile ies *extompeate* și tremurătoare” sau „...mizeria chiar se *extompează* de la distanță” ⁸.

¹ Sub influența sinonimului *compresă*, *prîșniț* și-a schimbat și genul devenind *prîșniță* (variantă aproape generală, dar repudiată de limba literară).

² *Waterloo* este numele unei localități din Belgia, unde Napoleon a fost definitiv înfrînt. În 1815, de armatele aliate comandate de către Wellington. Foarte probabil, la răspîndirea pronunțării *Uaterlo* a mai contribuit și faptul că, în mintea vorbitorilor, numele acestei localități e asociat cu acela al ducelui englez Wellington (pronunțat: *üelingl'n*).

³ Am spus „în special”, fiindcă, de multe ori, așa-zisele hiperurbanisme pot fi întîlnite chiar la lingviști. De pildă, S. Pușcariu (asemenea scriitorilor moldoveni amintiți) folosea și el forma *juvaer* (vezi *Limba romînă*, vol. I, p. 371). În aceeași lucrare (p. 358) Pușcariu scrie chiar *înferca* î.l.d. forma normală *înțărca* (*în + țarc*). În DA, s.v. varianta *înferca* este ridicată chiar la rangul de formă literară, deși peste 20 de citate pledează împotriva ei.

⁴ „Steaua”, an. VIII (1957), nr. 8, p. 62.

⁵ „Contemporanul”, nr. 9 (543) din 1 martie 1957, p. 1, col. 5.

⁶ „Contemporanul”, nr. 31 (617), din 8 august 1961, p. 1, col. 5.

⁷ *Kiev, Moscova, Leningrad*, Buc., 1949, Editura pentru literatură și artă, p. 34.

⁸ *Ibidem*, p. 46 și 64.

Nici o îndoială că asemenea forme (la care s-ar mai putea adăuga : *escadron*, *escalada*¹, *escapadă*² și chiar *experanto*³) se datoresc, într-o foarte mare măsură, reacției față de unele rostiri agramate cum ar fi : *escursie*, *espediție*, *esperiență*, *excepție*, *exploatare* etc... (cu grupul consonantic *cs* (x) redus la *s*⁴).

Încercînd să evite o astfel de pronunțare greșită, mulți intelectuali creează forme hipercorecte, care vin în contradicție cu adevăratele etimonuri ale acestor neologisme (fr. *escroc*, *escorte*, *estomper*, *escadron*, *escalader*, *escapade* etc..., deci cu *s*, nu cu *x*).

Faptele pe care le vom discuta cu alt prilej ne vor conduce la aceeași concluzie care poate servi și ca o definiție a fenomenului de care ne ocupăm : „hipercorectitudinea” este un tip special de abatere lingvistică datorită, în ultima analiză, efortului conștient al vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare.

În cele ce urmează ne vom opri pe scurt asupra unui aspect al hipercorectitudinii care, după cîte știm, nu a fost sesizat de nici un cercetător. E vorba de acele forme hipercorecte pe care le numim *latente* și pentru care, deocamdată, nu putem aduce exemple clare decît din domeniul foneticii. Este, de pildă, cazul lui *jecmăni*, regionalism pătruns în limba literară din graiurile moldovenești iar acolo din maghiară (< *zsákmányolni*). Etimologia îndepărtată a acestui termen este germ. *Sackmann*, propriu „om cu sac” (DA, CADE și TDRG, s.v.). Forma normală, rezultată din etimonul maghiar, este *jăcmăni* (atestat în CADE și în DA, s.v.). Pe acesta, Candrea, Șăineanu și Scriban îl și consideră literar iar pe *jecmăni* ultimii doi nici măcar nu-l înregistrează în dicționarele lor (vezi DU și DLR, s.v.). În cele mai multe dicționare românești, *jăcmăni* figurează însă ca variantă regională (vezi DA, TDRG, DL și DM, s.v.).

Dacă *jăcmăni* este normal sau etimologic se pune întrebarea cum a apărut *jecmăni* și de ce limba literară a preferat pînă la urmă această formă ? La rigoare s-ar putea admite că *jăcmăni*, pătrunzînd în Muntenia, a fost transformat în *jecmăni*, din cauză că aici *j* se rostește, de obicei, muiat. Dar prin multe părți ale Munteniei și *jărăgai* se rostește *jerăgai* și totuși limba literară a adoptat, în acest caz, prima formă în care *ă* este, *î n t î m p l ă t o r*, etimologic. Cf. și alte fonetisme similare pe care limba literară le-a respins tocmai pentru că erau munteneste : *birje*, *grije*, *angajem*, *neglijem* sau *birjeaz*, *jeandarm* etc...⁵. Foarte probabil, la apariția și mai ales la fixarea în limba literară a inovației *jecmăni* a mai intervenit și altceva și anume reacția față de pronunțarea dură a consoanei *j*, în unele graiuri teritoriale, mai ales de prin Moldova și Ardeal (cf. *prăjăste*

¹ Întilnit în scrisul unui lingvist (St. Pașca, DR, VII (1931—1933), p. 166 și auzit de la diverși vorbitori.

² Destul de frecvent, dar greu atestabil. Vezi totuși Georgeta Horodincă, VR, XI (1958), nr. 6, p. 139.

³ Înregistrat nu de mult în vorbirea unui jurist bucureștean (G.M.).

⁴ Pentru această puternică tendință fonetică a limbii romine contemporane ca și pentru reacțiile, pe care le provoacă, vezi I. Iordan, *Limba română actuală*, (d. cit., p. 40.

⁵ Mai pe larg, vezi discuția la acad. Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, ediția a II-a, p. 22, unde se mai dau și alte exemple.

î.l.d. *prăjește*; *jăț* î.l.d. *jeț*; *jăg* î.l.d. *jeg* etc.)¹. Simțit dintru început nu numai ca un regionalism lexical, ci și fonetic, *jăcmăni* a putut fi ușor transformat în *jecmăni*. O dată puși în fața celor două forme (una cu *jă-*, alta cu *je-*), vorbitorii munteni și în special cei de limbă literară l-au preferat pe *jecmăni* lui *jăcmăni*, așa cum au mai preferat pe *jertfă* (comp. bg. *žertva*) lui *jărtfă* (< vsl. *žrūtva*). În această preferință se ascundea însă teama față de o rostire dialectală (cu *e* trecut la *ă*, după *j*).

Jecmăni este, așadar, o formă hipercorectă latentă, nu o simplă rostire muntenească ridicată la rangul de „literar”. A admite numai ultima ipoteză sau a ne gândi la o simplă disimilare vocalică, după formula $\bar{a} - \bar{a} < e - \bar{a}$, înseamnă a privi lucrurile prea la suprafață.

Explicația dată lui *jecmăni* este valabilă (măcar în parte) și pentru alte forme devenite cu timpul literare, deși conțin un *e* care nu este originar: *jefui* (față de *jăfui* < *jaf*); *jeli* (față de mai vechiul *jăli* < vsl. *žaliti*); *jeratic* (față de etimologicul *jăratie* < vsl. *žaratükü*) etc. . . .² Ultimul fonetism a fost admis în limba literară de curând. Recentul *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* nu acceptă grafia și rostirea *jăratie*, deși aceasta pare a fi mai răspândită decât pronunțarea *jeratic* (tratată în DL și în DM ca o simplă variantă). Din acest punct de vedere ultimele dicționare ale limbii române urmează ortografia vechii Academii care recomanda tot scrierea și pronunțarea *jăratie*³.

Semnificativă pentru ilustrarea ideii de hipercorectitudine latentă ni se pare și actuala rostire *berbant* în loc de pronunțarea mai veche *birbant*. Dacă am fi siguri că termenul în discuție nu provine și din bulgară, unde are aceeași formă ca în română (*berbant*), schimbarea vechiului *birbant* în *berbant* ar putea fi interpretată numai ca o reacție față de un fenomen fonetic foarte răspândit (și deci foarte sesizabil) cum este trecerea lui *e* la *i*, mai ales când este neaccentuat (cf. *fimeie*, *rigiment*, *trin*, *accilărat* etc.).

De fapt, după cum reiese și din dicționare⁴ etimologia acestui cuvânt poate fi multiplă (*berbant* din bulgară și *birbant* din neogreacă)⁵. Neogrec. *μπιρμπάντις* (citit *birbantis*) provine la rândul lui din ital. *birbante* „om incorect”.

La concluzia că varianta învechită *birbant* ne-a venit din grecește ne conduce și faptul că această formă se întâlnește la unii scriitori care cunoșteau bine limba greacă: A. Beldiman⁶, C. Negruzzi⁷ și Al. Odobescu⁸.

Admițând că etimologia cuvântului este multiplă (deci că *berbant* ne-a venit din bulgară, din neogreacă și foarte puțin probabil din italiană

¹ Pentru răspîndirea, pe teren, a fenomenului, vezi ALRM, I, harta nr. 184 „*jeg*”.

² Pentru numeroase atestări ale formelor mai vechi *jărtfă*, *jăli*, *jăfui*, *jăratie* etc., vezi mai ales DA și TDRG (s.v.).

³ Vezi D. Theodorescu Craiova, *Îndreptar ortografic*, ediția a 5-a, Craiova, 1935, p. 184 (*jăratie*).

⁴ Vezi CADE, Scriban (DLR) și mai ales DA, care atrage atenția și asupra bg. *berbant*.

⁵ După L. Șăineanu cuvîntul ne-ar fi putut veni și din polonă, ceea ce nu pare verosimil.

⁶ „Un *birbant* de cei de frunte și de țări vînturător” (citât după TDRG, s.v.).

⁷ „... țerile noastre rămăseră în prada *birbanților*” (C. Negruzzi, *Opere alese*, E.S.P.L.A., 1957, vol. I, p. 173).

⁸ Vezi *Glosarul* întocmit de acad. T. Vianu la ediția operelor lui Al. Odobescu, II, p. 343.

sau polonă) atît forma cu *e* (devenită literară) cît și cea cu *i* se explică fără nici o dificultate. Și totuși, chiar astfel stînd lucrurile, ideea unei hipercorectitudini latente nu poate fi părăsită. Și aceasta fiindcă, avînd, la un moment dat, de ales între cele două fonetisme, vorbitorii culti (mai ales) l-au preferat pe *berbant* lui *birbant* al cărui *i* le-a făcut impresia unui vocalism incorect (cf. *galiș, ficior, bilșug* etc..).

Prin urmare, ar fi aici un nou tip de formă hipercorectă latentă, intrucît ambele rostiri (între care au avut de ales vorbitorii) se datoresc, foarte probabil, etimologiei. În cazul lui *jecmăni, jeratic* etc... numai una dintre cele două pronunțări este originară, pe cînd cealaltă se explică, măcar în parte, prin sistemul fonetic al dialectului muntenesc în care *ș* și *j* au o articulație palatală.

După cum vedem, caracterul latent al formelor hipercorecte nu ni se dezvăluie decît la o analiză mai adîncă. În general, putem vorbi despre *hipercorectitudine latentă*, ori de cîte ori vorbitorii au de ales între două pronunțări, ambele etimologice sau una originară și alta explicabilă, la rigoare, pe cale pur fonetică.

Preferința vorbitorilor pentru o anumită variantă fonetică se explică nu numai prin faptul că aceasta este normală în sistemul lor fonetic, ci și prin aceea că cealaltă variantă este simțită ca un produs al graiurilor teritoriale sau al vorbirii populare. Deși în cazurile discutate nu știm precis dacă au avut loc modificări fonetice regresive, avem totuși siguranța că a intervenit, măcar în parte, acea reacție conștientă față de ceea ce vorbitorii simțeau ca incorect. Această reacție n-a creat, probabil, nimic față de ceea ce exista, ci a contribuit numai la impunerea, în limba literară, a uneia dintre cele două pronunțări coexistente. În aceasta și rezidă, în primul rînd, specificul formelor hipercorecte pe care le-am denumit „latente”.

★

În expunerea de față am încercat mai întîi o critică a termenului de „hiperurbanism” la care am și renunțat definitiv, intrucît acest termen este, astăzi, golit de conținutul lui inițial.

Concluzia la care am ajuns, examinînd numeroase și variate fapte, este că cel mai potrivit ar fi să vorbim despre „hipercorectitudini” sau forme hipercorecte (grafice, fonetice și gramaticale)¹.

Indiferent de natura lor, am spus despre formele hipercorecte că sînt, în esență, *greșeli de limbă sau de scriere, izvorîte din teama de a nu greși*. Fiindcă au conștiința caracterului neliterar al anumitor fapte și fenomene lingvistice, subiectele vorbitoare reconstituie, prin falsă analogie, grafii, fonetisme și forme gramaticale hipercorecte, avînd însă întotdeauna sentimentul că se conformează normelor limbii literare. De aceea am și definit *hipercorectitudinea* ca fiind, în ultima analiză „abaterea rezultată din efortul conștient al vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare” (nu așa-zisei vorbiri orășenești).

¹ Termenul *hipercorectitudine* (engl. *hyper-correction*) este folosit și de W. D. Elcock în recenta lui lucrare *The Romance languages*, Londra, 1960, p. 25, 26, 29, 30, 424. Deci chiar în filologia romanică termenul de „hiperurbanism” începe să fie abandonat.

Judecînd exclusiv din punctul de vedere al substratului psihologic, o rostire hiperfranțuzească de tipul *poplen* nu se deosebește prin nimic esențial de unele grafii agramate cum ar fi: *Bine a-ți venit!*; *Ține-ți dreapta!*; *Prinde-ți hoțul!*¹; *A-ți nebunit?*²; (*eu*) *însu-mi*; *auxise-m*³; *se întîmpla-se*⁴; *a-lor noștri*⁵ etc... Și aceasta fiindcă, într-un caz, intervine teama de a nu ignora cumva o regulă de pronunțare a unei limbi străine, iar în celălalt caz frica de a nu încălca o normă ortografică elementară a limbii materne.

Înainte de a încheia, e necesar să mai precizăm că, în anumite împrejurări, fenomenul de care ne ocupăm se poate combina cu alte fenomene lingvistice cum ar fi, de exemplu, analogia propriu-zisă, contaminăția și mai ales etimologia populară.

Astfel, cînd am auzit un vorbitor rostind *piele*, mi-am dat seama pe loc că e vorba și de o apropiere semantică a lui *chêlie* de *piele*, nu numai de o simplă reacție față de palatalizarea labialei *p*. La fel în *ședlong* î.l.d. *șezlong* (< fr. *chaise-longue*) trebuie să vedem în egală măsură o etimologie populară și o pronunțare hipercorectă (deci influența vb. *ședea* + reacția față de formele verbale iotacizate: *văz*, *auz*, *raz* și în primul rînd *șez*).

Cînd hipercorectitudinea se combină cu etimologia populară, cuvîntul atins de cele două fenomene își poate modifica mai mult sau mai puțin și sensul, nu numai forma lui materială⁶.

În această privință următorul exemplu este deosebit de semnificativ. În București, există o stradă care se cheamă *Drumul serii*, cu înțelesul originar evident de „drum pe unde se aduce sare”. În momentul cînd „*Drumul sării*” n-a mai avut nici o legătură cu modul de procurare a acestui produs, al doilea element al sintagmei a început să nu mai fie clar pentru vorbitori. Din această cauză, pe de o parte, iar pe de altă parte datorită reacției față de trecerea lui *e* la *ă*, după *s*⁷, *sării* a putut fi schimbat cu multă ușurință în *serii* iar noua denumire *Drumul serii* s-a aplicat și unui cinematograf, care se află pe strada cu același nume. Se poate afirma cu certitudine că astăzi sînt extrem de puțini cei care mai simt în genitivul *serii* o formă alterată a vechiului *sare*. Majoritatea vorbitorilor văd în *serii* genitivul lui *seară* și pentru mulți dintre ei combinația *Drumul serii* are chiar rezonanțe poetice.

În viitor, aducînd în discuție noi fapte, vom arăta pe larg cum limba literară romînă a asimilat un număr apreciabil de fonetisme hipercorecte. De asemenea, tot cu ajutorul faptelor (de data aceasta periferice) vom dovedi că, în epoca lichidării analfabetismului și a culturalizării maselor, numărul formelor hipercorecte crește simțitor, în special în acele medii sociale în care pătrunde din ce în ce mai mult aspectul literar al limbii naționale.

¹ Întîlnit în „*Steaua*”, an. IX (1958), nr. 3, p. 32.

² Întîlnit în „*Gazeta Transilvaniei*”, an. XXXVIII (1875), nr. 86, p. 2, col. 1.

³ Comunicat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga.

⁴ Întîlnit în lucrarea scrisă a unui student de la Fac. de filologie (R.D.)

⁵ Întîlnit în „*Steaua*”, an. IX (1958), nr. 1, p. 123.

⁶ Pentru conceptul de „formă” a cuvîntului în sens filozofic, vezi d. ex. I. Coteanu și Em. Vasiliu, *Conținut și formă în limbă*, în „*Probleme de lingvistică generală*”, vol. al II-lea, p. 9 și urm.

⁷ Cf. *sămna*, *săc*, *sămăna* etc., sau în neologisme: *sărgent*, *săcție* etc.

ESTE NECESAR ACCENTUL GRAFIC ÎN ORTOGRAFIA NOASTRĂ ?

DE

ROMULUS VULPESCU

În *Gramatica limbii române* (Editura Academiei Republicii Populare Romine, 1954), în volumul I, la p. 96, §67, la articolul *Accentul*, după ce se constată că în limba romină accentul este „liber” și în unele cazuri „mobil”, se adaugă observația că „accentul românesc poate deosebi două cuvinte identice din punctul de vedere al fonemelor și al ordinii de succesiune a acestora. Multe perechi de cuvinte compuse din aceleași foneme așezate în aceeași ordine de succesiune se deosebesc numai prin accent”. Așadar, se ia în considerare valoarea funcțională a accentului în limba romină, dar nu se pomeniște nimic în legătură cu necesitatea marcării lui grafice.

După cum se știe, în majoritatea grupurilor de limbi vorbite astăzi (unele limbi din familia romanică, din cea ugro-finică sau din cea slavă) se folosește accentul grafic. Acesta (ca și celelalte semne diacritice) este un semn convențional, menit să indice *în scris* valorile fonetice pe care unul și același semn le poate căpăta *în rostire*. Astfel, în limba franceză, de pildă, *accentul ascuțit* (´) deasupra semnului *e* (*é*) indică o valoare fonetică deosebită de cea pe care o dă fonemului respectiv (*e* adică), *accentul grav* (`) — *è*, sau cel circumflex (^) — *ê*. În maghiară sau în polonă, ca și în germană sau în portugheză, se petrece un fenomen asemănător. Numai în două dintre limbile romanice, în spaniolă și în italiană, *accentul grafic* (ascuțit în spaniolă și grav în italiană) îndeplinește o funcție gramaticală mai largă (lexicală, morfologică ori sintactică), nu numai una redusă doar la sectorul fonetic. De exemplu, în cuvântul spaniol *corazón* (*inimă*) accentul grafic de pe ultimul *o* nu indică o valoare fonetică diferită de cea a primului *o*, cel neaccentuat grafic. Acest *accent grafic* arată numai că *accentul tonic* marchează ultima silabă, *on*. Dacă, să zicem, cuvântul ar fi trebuit accentuat pe cea dintâi silabă *co*, el ar fi arătat scris *córazon*; sau, în cuvântul *río* (*râu*), *accentul grafic* de pe *i* marchează numai că locul

accentului tonic în cuvînt este în prima silabă și nu în ultima, *o*. În limba italiană raportul între cele două categorii de accente (grafic și, respectiv, tonic) este similar, cu deosebirea că *accentul grafic* este grav (') și nu ascuțit (˘), ca în spaniolă.

Limba romină a folosit și ea *accentul grafic*, grav, cu aceleași funcții ca în spaniolă și, respectiv, italiană. Regulile ortografice ale limbii romine, votate de Academie în 1932, și decretate oficiale de Ministerul Instrucțiunii (vezi Sextil Pușcariu și Teodor A. Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic*, Editura „Cartea Românească”, [1932]), anunțau că „la vocalele finale accentul grav se suprimă. Nu se pune accentul nici în interiorul cuvintelor (spre a distinge forme omonime ca *ăcele* — *acêle*, *sôții* — *soții* etc.), decît în cazuri excepționale, cînd claritatea frazei ar cere-o”. (Din practica scrisului, cît și din experiența muncii de redactor de editură, am constatat că, în realitate, aceste „cazuri excepționale” sînt mai frecvente decît s-ar putea crede și că, totodată, echivocurile sintactice pe care le provoacă în limba romină omografia sînt numeroase și dăunătoare înțelegerii conținutului în care apar)¹.

Avar cu îndreptările și regulile (ceea ce este foarte bine, de fapt), dar și conservator al unor, după opinia noastră, eronate hotărîri ale vechii Academii, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (Editura Academiei Republicii Populare Romine, [1960]) la capitolul *Accentul*, omite să pomenescă *accentul grafic*, neconsiderînd, desigur, accentuarea grafică drept o normă ortografică rominească. Totuși, toate dicționarele (spre exemplu) sînt obligate, de acute nevoi științifice, să folosească, fără excepție, *accentul grafic*. (Măcar pentru acest fapt și cred că s-ar fi cuvenit menționată existența lui în *Îndreptarul* citat mai înainte.)

Cînd se dovedește necesar accentul grafic?

1° În cazul *omonimelor*, pentru că nu există nici o diferențiere *fonică*, *accentul grafic* (semn convențional menit să marcheze tocmai această diferențiere) este inoperant, sarcina precizării înțelesului unui cuvînt revenind numai conținutului. De pildă: **cădă** (subst. fem. sing. neart.) — **cădă** (vb. imper. — *a cădea*); **dúce** (subst. masc. neart.) — **dúce** (vb. prez. indic. pers. a III-a sing.); **mórtii** (subst. masc. pl. art. — *mort*) — **mórtii** (subst. fem. sing. caz oblic — *moarte*); **poártă** (subst.

¹ Această constatare m-a determinat ca în cele peste 80 de cărți beletristice al căror editor am fost să folosesc accentul grafic ori de cîte ori am simțit nevoia să preciez funcția unui cuvînt nu îndeajuns ajutat de context, sau să previn un echivoc posibil. Iată cîteva dintre aceste titluri: Otilia Cazimir, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1957; Camil Petrescu, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1957; Veronica Porumbacu, *Lirice*, E.S.P.L.A., 1957; Miron Radu Paraschivescu, *Cîntice lișănești*, E.S.P.L.A., 1957; La Fontaine, *Fabule*, E.S.P.L.A., 1958; *Kalevala*, E.S.P.L.A., 1959; Byron, *Opere alese*, E.L.U., 1961; Jesualdo, *Antologia poeziei latino-americane*, E.L.U., 1961 etc. Exemple citate la 3°, cît și lista de *omografe* reprezintă numai o neînsemnată parte din numărul cazurilor ivite în zecile de volume despre care pomeneam mai sus. Cum citarea comparativă a contextelor în care apăreau omografiile de pildă, ar fi dat articolului proporții nemăsurate, cei interesați de problemă sînt rugați să le identifice în numeroasele cărți de poezie și de traduceri apărute la E.S.P.L.A., și, respectiv, la E.L.U. între 1956 și 1961, și al căror redactor de carte a fost subsemnatarul acestui articol.

fem. sing. neart.) — **poartă** (vb. prez. indic. pers. a III-a sing. și pl.); **repúblicii** (subst. fem. pl. neart. — *repúblică*) — **repúblicii**¹ (vb. prez. indic. pers. a II-a sing.); **únde** (adv.) — **únde** (subst. fem. pl. neart. — *undă*); **vii** (subst. fem. pl. neart. — *vie* — podgorie) — **vii** (subst. și adj. fem. pl. neart. — *viu*) — **vii** (vb. prez. indic. pers. a II-a sing.).

2° Necesitatea prezenței *accentului grafic* se face simțită în cazul *omografelor*, adică a *omonimelor „grafice”*. Aici precizarea *grafică* a *înțeleșului* este cu putință. Prin accentuarea grafică a *omografelor* se reduce numărul echivocurilor pricinuite, în scris, de *omonimie*. (Este adevărat că, în multe împrejurări, echivocul poate fi evitat printr-o punctuație corectă în propoziția sau în frază cuprinzând omografe. Într-o construcție ca aceasta : *copacii deși cresc încet, cresc sigur*, este suficientă o virgulă după cuvântul *copacii*, pentru ca sensul să se schimbe în : *copacii, cu toate că cresc încet, cresc sigur*). Chiar așa stînd lucrurile tot mai există destule circumstanțe în care singura soluție rămîne numai *accentul grafic*. (După 3° și lista aferentă de exemple, vezi și lista cu exemple de *omografie*).

3° Iată și a doua împrejurare în care *accentul grafic* se dovedește a fi util : în cazul unui cuvînt cu două (sau trei) accentuări *fonetice*, accentuări ce nu-i modifică *înțeleșul*. E vorba, de obicei, de așa-zisele forme „neliterare” — unele admise și admisibile, altele evident greșite (hiperurbanisme de accentuare fonetică, rostiri „prețioase” etc.) — coexistînd cu forma „literară”, ratificată de reguli și recomandată de dicționare. Utilitatea *accentului grafic* se vedește atunci cînd, în scrisul beletristic, un autor ține să particularizeze stilistic un personaj; sau cînd el însuși atribuie o valoare afectivă deosebită unui anumit mod de *accentuare fonetică* a cuvîntului; sau cînd, pur și simplu, ritmul unei sintagme, al unei propoziții ori al unei fraze (și nu mă refer numai la versuri, proza avîndu-și și ea regulile prozodice) ar avea de suferit de pe urma accentuării fonetice *ad libitum* a cuvîntului respectiv.

Spre exemplificare, o scurtă însiruire alfabetică a cîtorva dintre cele mai frecvent întîlnite cuvinte cu dublă (sau triplă) accentuare tonică posibilă, urmate, în cîteva cazuri, de referiri la versuri eminesciene.

A	áltfel — altfél.
abdómen — abdomén.	ántic(ă) — antic(ă); (vezi Eminescu, <i>Înger și demon</i> , v. 61 — <i>antică</i>).
académie — academie : (vezi Eminescu, <i>Scri-soarea a II-a</i> , v. 43 — <i>académii</i>).	améninț(ă), (i) — ameninț(ă), (i).
acéstora — acestóra ; (vezi Eminescu, <i>Scri-soarea a III-a</i> , v. 202 — <i>acéstóra</i>).	ápoi — apói; (vezi Eminescu, <i>Floare albastră</i> , v. 36 — <i>ș-ápoi</i> ; <i>idem</i> , <i>Scrisoarea a III-a</i> , v. 239 — <i>apói</i>).
acólo — acoló; (vezi Eminescu, <i>Floare albastră</i> , v. 21 — <i>acoló</i>).	áripă — arípă.
áctor — actór.	ármie — armie; (vezi Eminescu, <i>Povestea codrului</i> , v. 16 — <i>ármii</i>).
ácvilă — acvîlă.	ársiță — arșiță.
ádeséori — adeseóri.	

¹ În acest caz, de pildă, al unui verb derivat cu ajutorul prefixului verbal *re-*, diferențierea se poate face cu ajutorul unei cratime plasate între prefix și verb, astfel *re-publicii*.

ástfel — astfél; (vezi Eminescu, *O rămii* ..., v. 21 — *ástfel*).

B

bivoliță — bivoliță.

bléstem — blestém (subst.); (vezi Eminescu, *Rugăciunea unui dac*, v. 44 — *blestémuri*).

bléstem — blestém (vb.).

bolnav — bolnáv.

butélie — butelie.

C

cándid(ă) — candid(ă); (vezi Eminescu, *Împărat și proletar*, v. 8 — *cándidă*).

cáacter — caractér.

călúgăriță — călugăriță.

cóbiliță — cobiliță.

cólea — coleá.

cólo — coló; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 223 — *coló*).

D

démon — demón; (vezi Eminescu, *Înger și demon*, v. 21 — *démon*).

déspot — despót.

dóctoriță — doctoriță.

dúmică — dumínică.

dúșman — dușmán; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 131 — *dúșman*).

E

epítrop — epitróp.

épocă — epócă; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a II-a*, v. 54 — *épocile*).

F

fenómen — fenomen.

férfeniță — ferfeniță.

fírav(ă) — firáv(ă).

fúrie — furie.

G

gárgăriță — gărgăriță.

géniu — geniú; (vezi Eminescu, *Speranța*, v. 23 — *geniile*).

gingaș(ă) — gíngăș(ă); (vezi Eminescu, *Pe aceeași ulicioară* ..., v. 13 — *gingășă*).

gógoriță — gogoriță.

I

iniște — iniște.

inspéctor — inspector.

Î

împrăștié — împrăștié; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 163 — *împrăștié*).

întîrzie — întîrzie.

J

jilav(ă) — jiláv(ă).

jívînă — jivínă.

L

lápoviță — lapoviță.

lózincă — lozíncă.

lúbeniță — lubeniță.

M

mántie — mantie.

măgăriță — măgăriță.

míjloc — mijloc.

mínglie — minglie.

mínie — minie (vb.).

mírșav(ă) — mirșáv(ă).

mólcom(ă) — molecóm(ă).

múrmur — murmúr (vezi Eminescu, *O călărire în zori*, v. 14 — *murmúr*; *ibidem*, v. 53 — *múrmur*).

P

prépelitá — prepelitá

préscură — prescúrá

prícină — pricină.

profésor — profesór.

públic (vb.) — public (vb.).

púneți — punéți.

púrpur — purpúr; (vezi Eminescu, *O călărire în zori*, v. 16 — *purpúr*).

R

rămíneți — rămínéți; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 207 — *rămínéți*).

rázmeriță — rázmeriță — rázmeriță.

regisor — regisór.

ripostá — ripostá.

S	trifoiște — trifoiște. trîndav — trîndáv(ă).
sárică -- sarică. scînteie — scîntéie; (vezi Eminescu, <i>Scrisoarea a IV-a</i> , v. 6 — scînteie).	T
sfișie (ii) — sfișie(ii). silabă — silábă. símbol — simból. sínteți — sintéți.	țiteră — țitéră.
spúneți — spunéți; (vezi Eminescu, <i>Împărat și proletar</i> , v. 11 — <i>spunéți-mi</i>).	U
súav(ă) — suáv(ă).	únic(ă) -- unic(ă).
súntem — suntém; (vezi Eminescu, <i>Scrisoarea a III-a</i> , v. 213 — <i>súntem</i> ; <i>ibidem</i> , v. 78 — <i>suntém</i>).	V
súnteți — suntéți; (<i>ibidem</i> , v. 251 — <i>suntéți</i>).	véselă — veselă. véveriță — veréviță. victimă — victímă; (vezi Eminescu, <i>Te duci</i> ..., v. 19 — <i>victímă</i>).
Ș	vúltur — vultúr.
șliboviță — șliboviță.	Z
T	zéfir — zefir; (vezi Eminescu, <i>O călărire în zori</i> , v. 51 — <i>zéfir</i>).
timid(ă) — timid(ă); (vezi Eminescu, <i>O înțelepciune, ai aripi de ceară</i> , v. 2 — <i>timide</i>).	zúgrav — zugráv.

În fine, o listă alfabetică de *omografe*. Cuvintele marcate cu un asterisc (*) stau între ele, fie într-un raport de *omonimie*, fie într-un raport de *dublă (sau triplă) accentuare tonică*. În relație cu celelalte, nemarcate cu asterisc, sînt *omografe*.

A	altói (subst.) — altoí (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
absólvi (vb. indic. prez. pers. a II-a sing.) — absolví (vb. perf. simplu, pers. a III-a sing.).	áră (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — ará (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
absórbí (<i>idem</i>) — absorbí (<i>idem</i>).	aseúltă (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — aseultá (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
ácele (subst. pl. art. — <i>ac</i>) — acéle (pron. pl. fem. — <i>acel</i>).	B
*acúzá (subst. fem. sing. neart.) — *acúză (vb. prez. pers. a III-a sing.) — aeuzá (vb. perf. simplu pers. a III-a sing. și pl. — <i>a acuzá</i>).	*bói (subst. pl. neart. — <i>bou</i>) — *bói (înfățișare) — boí (vb. perf. simplu, pers. a III-a sing.).
áfin (plantă) — afín (rudă).	bófi (subs. masc. pl. neart. — <i>bofi</i>) — boífi (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
*álbii (subst. masc. pl. art. — <i>alb</i>) — *álbii (subst. fem. pl. neart. — <i>albie</i>) — *albíj (adj. pl. neart. — <i>albiu</i>) — albíi (vb. perf. simplu, pers. I sing. — <i>a albi</i>).	búget (adj.) — bugét (subst.).

C

- capitol** (subst. com.) — **Capitol**¹ (nume propriu — *Capitoliu*).
- chinui** (vb. prez. pers. I sing.) — **chinui** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- citera** (subst. com. — instrument muzical) — **Citera** (nume propriu mitologic).
- cintă** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — **cintă** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- comédie** (subst.: vezi Eminescu, *Scrisoarea a II-a* v. 56 — *comédia*) — **comedie** (subst. — piesă de teatru).
- compănie** (termen militar) — **companie** (societate).
- ***cópie** (subst. fem. sing. neart.) — ***cópie** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl. — a *copiá*) — **copie** (subst. fem. sing. neart. — obiect bisericesc).
- ***cópii** (subst. fem. pl. neart. — *cópie*) — ***cópii** (vb. pers. I și a II-a sing. — a *copiá*) — **copii** (subst. fem. pl. neart. — obiect bisericesc) — **copii** (subst. masc. neart. — *copil*).

D

- dátiu** (plantă orientală) — **dátiu** (dialectal. — *salctm*).
- dáruí** (vb. prez. pers. I și a II-a sing.) — **dáruí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- deși** (adj. masc. pl. — *des*) — **deși** (conj.).
- diréctor** (subst.) — **directór** (adj.).
- ***dómină** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — ***domină** (*idem*) — **domină** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

E

- económii** (subst. masc. pl. artic. — *económ*) — **economii** (subst. fem. pl. neart. — *economie*).
- éra** (subst. fem. sing. art.) — **erá** (vb. imperf. pers. a III-a sing. — a *fi*).

F

- filozóíi** (subst. masc. pl. art. — *filozóf*) — **filozofii** (subst. fem. pl. neart. — *filozofie*).
- fórma** (subst. fem. sing. art.) — **formá** (vb. imperf. pers. a III-a sing. — a *formá*).
- fórmă** (subst. fem. sing. neart.) — **formă** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

H

- háină** (e) (subst. fem. sing. și pl.) — **haină** (e) (adj. fem. sing. și pl. — *hain*).

I

- istórie** (subst. fem. neart.) — **istorie** (întimplare neplăcută).

Í

- iubie** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — **imbié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- ímbii** (forma arh. — *ámbii*) — **imbii** (vb. prez. pers. I și a II-a sing. — a *imbiá*).
- iuapóia** (adv.) — **inapoiá** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).
- ***intírzie** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — ***intírzie** (*idem*) — **intírzié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- iúvie** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — **iavié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

J

- jéíui** (vb. prez. pers. I și a II-a sing.) — **jeíui** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

L

- lătúri** (subst. fem. pl. tant.) — **lături** (subst. fem. pl. tant. — *latură*).
- lumína** (subst. fem. sing. art.) — **luminá** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

¹ *Capitol*: în cazul numelor proprii echivocal cu omografe, nume comune, este posibil numai în cazul în care numele comun se află la început de propozițiune.

lumină (subst. fem. sing. neart.) — **lumină**
(vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

M

***mări** (interj.) — ***mări** (subst. fem. pl. neart. — *mare*) — **mări** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mării (subst. fem. caz oblic — *mare*) — **mării**
(vb. p. simplu, pers. I și a II-a sing.).

***mărită** (adj. fem. sing. neart.) — ***mărită**
(vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) —
mărită (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mitică (adj. fem. neart. — *mitic*) — **Mitică**
(n. propriu). **mita** (subst. fem. sing. art.)
— **mînă** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

mînă (subst. fem. sing. neart.) — **mînă** (vb.
p. simplu, pers. a III-a sing.).

***mîngîie** (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.)
— ***mîngîie** (*idem*) — **mîngîie** (vb. p.
simplu, pers. a III-a sing.).

mînie (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.
— a *mîniă*) — **mînie** — subst. fem. sing.
neart.) — **mînie** (vb. p. simplu, pers. a
III-a sing.).

***mîniil** (subst. fem. caz. oblic — *mitnă*) —
— ***mîniil** (vb. prez. pers. I și a II-a sing.)
— **mîniil** (subst. fem. pl. neart.) — **mîniil**
(vb. prez. pers. I și a II-a sing.).

mînji (subst. masc. pl. neart. — *mitnz*) —
mînji (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mînjiil (subst. masc. pl. art.) — **mînjiil** (vb.
p. simplu, pers. I sing.).

mlădie (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.)
— ***mlădie** (*idem*) — ***mlădie** (adj.) — **mlădie**
(vb.).

módele (subst. fem. pl. art. — *módă*) —
modéle (subst. neutru pl. neart.).

múri (subst. masc. pl. neart. — *mur*) —
muri (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

N

nóta (subst. fem. sing. art.) — **notá** (vb.
imperf. pers. a III-a sing.).

nótă (subst. fem. sing. neart.) — **notá** (vb.
p. simplu, pers. a III-a sing.).

P

pára (subst. fem. sing. art. — *flacăra*) —

***pará** (subst. fem. sing. neart. — *ban*)

— ***pará** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

parálele (subst. fem. pl. art. — *pará*) —

paraléle (subst. fem. pl. neart. — *paralelă*)

— **paraléle** (*pára-léle*).

piéri (vb. imperf. pers. a II-a sing.) — **pierí**
(vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***prieinui** (vb. prez. pers. I și a II-a sing.) —

***prieinui** (*idem*) — **prieinui** (vb. p. simplu,
pers. a III-a sing.).

pustia (subst. fem. sing. art.) — **pustíá** (vb.
imperf. pers. a III-a sing.).

R

râful (vb. prez. pers. I sing.) — **râfui** (vb.
p. simplu, pers. a III-a sing.).

***răzmeriță** (subst. fem. sing. neart.) — ***răz-
mériță** (*idem*; vb. prez. pers. a III-a
sing. și pl. — a *răzmeri*) — ***răzmeriță**
(subst. fem. sing. neart.) — **răzmeriță**
(vb. p. simplu, pers. a III-a sing. —
a *răzmeriță*).

repede (adv.) — **repéde** (vb. prez. pers. a
III-a sing. — a *repezi*).

repezi (adj. masc. pl. neart.) — **repézi** (vb.
prez. pers. a II-a sing.) — **repezi** (vb. p.
simplu, pers. a III-a sing.).

república (subst. fem. sing. art.) — **re-publieá**
(vb. imperf. pers. a III-a sing.).

repúblică (subst. fem. sing. neart.) — **re-pu-
blică** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.
și pl.).

***ripostă** (subst. fem. sing. neart.) — **ripostá**
(*idem*) — **ripostá** (vb. p. simplu, pers.
a III-a sing.).

róbi (subst. masc. pl. neart. — *rob*) — **robí**
(vb. p. simplu, pers. a III-a sing. — a,
robi).

róbii (subst. masc. pl. art.) — ***robíi** (subst.
fem. pl. neart. — *robie*) — ***robíi** (vb. p.
simplu, pers. a II-a sing.).

róbot (subst. neutru, sing. neart. — *muncă*)
— **robót** (subst. masc. neart. — *aparat*).

S

- sări** (vb. imper. pers. a II-a sing. — *a sări*)
— **sări** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
- sfătui** (vb. prez. pers. I sing.) — **sfătui** (vb.
p. simplu, pers. a III-a sing.).
- ***slóbod** (subst. și adj. masc. sing. neart.)
— **slóbod** (vb. prez. pers. I sing. și a III-a
pl. — *a slobozi*) — **slobód** (vb. prez. pers. I
sing. și a III-a pl. — *a slobozi*).
- ***slóbozi** (subst. și adj. masc. pl. neart. —
— *slóbod*) — ***slóbozi** (vb. prez. pers. a
II-a sing.) — **slobózi** (vb. prez. pers. a
II-a sing.) — **slobozi** (vb. p. simplu, pers.
a III-a sing.).
- snópi** (subst. masc. pl. neart. — *snop*) —
snopí (vb. p. simplu, pers. a III-a
sing.).
- snópii** (subst. masc. pl. art.) — **snopii** (vb.
p. simplu, pers. I sing.).
- soții** (subst. masc. pl. art. — *sof*) — **soții**
(subst., fem. pl. neart — *soție*).

T

- tínerei** (subst. și adj. fem. sing. caz oblic —
tínăra) — **tineréi** (subst. și adj. masc. pl.
neart. — *linerel*).

U

- ***únii** (pr. neh.) — ***únii** (subst. fem. pl. neart.
— *únie* — plnie) — **unfi** (vb. p. simplu,
pers. I sing.).

V

- ***vie** (subst. fem. sing. neart. — *podgorie*) —
***vie** (adj. fem. sing. neart. — *v:u*) —
***vie** (vb. imper.) — **vié** (vb. p. simplu,
pers. a III-a sing. — *a viá*).
- ***vói** (pr. pers.) — ***vói** (vb. prez. pers. I
sing. — *a voi*) — **voi** (vb. p. simplu, pers.
a III-a sing.).
- vóia** (subst. fem. sing. art.) — **voia** (vb.
imper. pers. a III-a sing.).
- vóii** (subst. fem. sing. neart. caz oblic —
vóia) — **voii** (vb. p. simplu, pers. I sing.).

Se observă că omografiile cele mai frecvente apar, la verbele de conjugarea I (*a ară, a încuiă, a înfruntă, a mîncă* etc.), între persoana a III-a singular și, respectiv, plural a prezentului indicativ, și persoana a II-a singular a perfectului simplu (*el (ei) ară — el ară; el (ei) încuie — el încuie; el (ei) înfruntă — el înfruntă; el (ei) mîncă — el mîncă* etc.).

Sînt mai rare cazurile de omografie la verbele de conjugarea a IV-a (*a pieri, a sări, a voi* etc.) și ele se ivesc între persoana a II-a singular a imperativului, sau persoana I și, respectiv, a II-a singular a indicativului prezent, și persoana a III-a singular a perfectului simplu (*piéri (tu)! — tu piéri — el piéri; sări (tu)! — tu sări — el sări; eu vói — el voi* etc.).

Din cele arătate pînă acum se pot vedea avantajele (chiar dacă, în aparență reduse la număr) pe care le oferă folosirea *accentului grafic*. Desigur, s-ar putea ridica obiecții legate de faptul că aplicarea metodei nu poate fi generalizată (neputînd fi extinsă la *omonime*) și că, deci, vor mai rămînea destule cazuri în care rolul lămuritor va continua să revină exclusiv contextului. De asemenea, s-ar putea aduce ca argument că gramatica (în calitatea ei de oglindă a fenomenelor de limbă pe care nu numai le consemnează, dar asupra cărora intervine activ și creator) tinde spre simplificarea regulilor de vorbire și de scriere corectă, pe cîtă vreme accentuarea grafică ar complica normele. Și, probabil, încă multe alte opinii contrare.

Oricum, dacă *accentuarea grafică* nu va fi considerată de lingviști drept o necesitate și nu va fi deci, transformată în normă ortografică, sugerez ca măcar într-o viitoare ediție a *Îndreptarului* să fie inserat un paragraf în care să se consemneze că orice scriitor (nu în sensul restrîns, profesional, ci în cel larg, de om care scrie) are latitudinea de a folosi *accentul grafic*, cînd și unde socotește că este necesar. Și dacă această mențiune se va face, potrivit ar fi să se recomande folosirea accentului grafic *ascuțit* ('), așa cum îl folosesc dicționarele, gramaticile, lucrările de lingvistică etc.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VI

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU CIHAC

1

Cu *Dicționarul etimologic dacoromân*¹ al lui Alexandru Cihac lexicografia românească inaugurează un curent de cercetare științifică modernă, în general străin de ideile preconceptuate. Lucrarea iese de sub tutela influenței latiniste, ba chiar contribuie în mod decisiv la compromiterea acestui curent, care dominase aproape întregul secol al XIX-lea. De aceea, deși nu i-a atacat niciodată pe latiniști în mod direct, în vreo declarație de principiu, filologul român este astăzi cunoscut și apreciat mai ales ca adeversar al lor; impresia este dată de dicționarul său, care constituie un puternic document antilatinist. „Totodată atitudinea lui Cihac a ajutat la crearea în lingvistica românească a unei stări de spirit mai mult ori mai puțin obiective, care a făcut posibilă apariția lucrărilor de mai târziu, remarcabile, în primul rând, prin osteneala autorilor de a nu se lăsa influențați... de idei preconceptuate”².

Deși adesea citată, pentru meritele ca și pentru scăderile ei, opera lexicografică a lui Cihac este încă insuficient și chiar greșit cunoscută. Surprinzător ne apare faptul, pe care îl vom explica pe larg mai jos, că Cihac însuși a contribuit la deformarea imaginii propriei sale activități științifice, prin câteva afirmații de principiu necontrolate și contrazise de opera lui lexicografică concretă. Se impune, prin urmare, o analiză mai amănunțită a dicționarului său care, fără îndoială, marchează o dată foarte importantă în istoria lingvisticii românești.

¹ *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Francfort s/M.I.: *Éléments latins comparés avec les autres langues romanes*, 1870; II: *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, 1879.

² Acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, [București] 1954, p. 132.

Meritul cel mai evident al lucrării lui Cihac este de natură, așa-zicînd, istorică: avem a face cu *cel dintîi dicționar românesc consacrat exclusiv etimologiilor*¹. Acest merit este cu atît mai mare cu cît lucrarea în discuție reprezintă pînă astăzi singurul dicționar etimologic care ia în considerație toate elementele constitutive principale ale lexicului limbii romîne. Dacă ținem seamă de starea generală a lexicografiei etimologice la data apariției acestei opere, trebuie să conchidem că autorul a depus o muncă impresionantă, obligat la o informare amplă în limbi foarte diferite și avînd adesea la dispoziție doar izvoare de amănunt, insuficiente, care cereau să fie mereu completate de propriile lui cunoștințe; întrucît lexicografal român nu posedă cunoștințe temeinice în absolut toate limbile necesare, inegalitățile lucrării sale rămîn evidente.

Dicționarul lui Alexandru Cihac s-a bucurat de o largă circulație. El este prima operă lexicografică romînească foarte cunoscută peste hotare, fapt ușurat în bună măsură și de împrejurarea că a fost redactat într-o limbă de uz internațional, limba franceză. În anul 1880, lucrarea a fost chiar distinsă, în străinătate, cu premiul de lingvistică Volney, decernat de Institutul Franței. Atmosfera defavorabilă care i-a fost creată în țara noastră, curînd după apariție, se datorește aproape în exclusivitate lui B. P. Hasdeu. Dar adversitatea constantă arătată de marele filolog român față de remarcabila lucrare a lui Cihac nu-și are izvorul, așa cum se mai crede încă, în celebra statistică asupra compoziției lexicului românesc publicată de acesta în prefața dicționarului; cauza reală a atitudinii lui Hasdeu este de natură mai mult subiectivă și trebuie căutată în întreaga lucrare a lui Cihac, în care sînt criticate la tot pasul părerile, adesea romantice, ale contemporanului său, păreri cărora li se aduc unele corecțiuni fundamentale².

Foarte importantă, atît pentru ideile juste cît și pentru erorile ei, este *Prefața* dicționarului lui Cihac, și ni se pare ciudat că ea nu a fost analizată încă în adevărata ei lumină. Scurta introducere care însoțește primul volum al lucrării arată, pe de-o parte, atitudinea net antineologizantă a autorului, iar pe de alta o admirație excesivă pentru termenii moșteniți, în dauna celor recent împrumutați. Este ilustrativă în ambele sensuri afirmația lui Cihac că s-a ferit să introducă în dicționar „numeroși termeni noi, introduși literal din franceză și disprețuind, prin ignoranță, foarte adesea, termenul potrivit și vechi din latină” (p. X). Imputarea adusă și astăzi lui Cihac pentru faptul de a fi subestimat elementul latin al limbii romîne nu se justifică în orice caz, dacă ținem seamă de

¹ Aflăm însă (din revista „Aurora romînă”, Pesta, 1863, nr. 11, p. 131) și de un proiect anterior, probabil nedesăvîrșit: „În Banat se lucră un *Vorbariu etimologicu*, în care ... se va arăta că în limba noastră romînească mai multe vorbe de origine slavică se află, decît în cea maghiară”.

² Iată mai jos cîteva exemple care explică ostilitatea arătată de Hasdeu: *borlă* și *bordei*, explicate de Cihac prin slavă, ar fi „după domnul Hajdău ... de origine dacică”; *ortoman*, explicat de asemenea prin slavă, e „dedus” de către „domnul Hajdău ... dintr-un cuvînt zend *arethamant* ... și din numele propriu persan *Arlamenes*!”; termenul *băsău* „ură, minie”, plasat de Cihac printre elementele maghiare ale limbii romîne, este urmat de următoarea afirmație edificatoare: „domnul Hajdău, în *Cuvinte den bătrîni* 270, zice în felul său categoric: romînul *băsău*, în orice caz, nu este împrumutat de nicăiri, ci cată să fie la noi o moștenire anteromană”.

afirmația de mai sus a lexicografului român. Cît despre atitudinea lui antineologizantă, și ea adesea criticată, ni se pare că trebuie să insistăm mai mult asupra adevăratelor ei cauze. În epoca în care autorul își aduna materialul pentru dicționar, lexicul limbii romîne era pur și simplu inundat de împrumuturi foarte recente, mai ales franțuzești. Pe de o parte, multe dintre aceste împrumuturi nici nu se integraseră încă în limbă, prin urmare autorul era îndreptățit să fie circumspect față de ele; pe de alta, împrumuturile recente nu puneau lexicografului — care era un contemporan imediat al lor — probleme etimologice serioase. De aceea, ideea sa de a elabora un dicționar etimologic al elementelor mai vechi din limba romînă nu ni se pare prin nimic condamnabilă. Cu decenii mai tîrziu, H. Tiktin a procedat în același fel (și încă într-un dicționar explicativ), și chiar Dicționarul Academiei s-a arătat deosebit de circumspect cu împrumuturile recente, deși în veacul nostru, cînd cele mai multe dintre aceste împrumuturi se consacraseră deja în limba romînă, o asemenea atitudine devenise fără temeii. Prin poziția francofobă Cihac se apropie iarăși de latinisti, care negau influența franceză asupra lexicului limbii romîne, pe care o identificau, în mod greșit, cu influența latină.

Mult mai însemnată este prefața la volumul al II-lea al dicționarului lui Cihac, cuprinzînd elementele nelatine ale limbii romîne. A făcut vîlvă în epoca latinistă (chiar printre relatinisti) afirmația lui Cihac că „elementul latin al limbii romîne nu reprezintă azi decît o cincime a vocabularului său, în timp ce elementul slav formează aici o proporție dublă sau aproape două cincimi” (p. VIII). De la această statistică brută a pornit Hasdeu, cînd și-a dezvoltat cunoscuta teorie a „circulației” cuvintelor. Marele filolog român, demonstrînd că întrebuintarea concretă a cuvintelor este mult mai importantă decît situația lor statistică, pasivă, a ignorat însă pur și simplu afirmația capitală a lui Cihac, pe care se impune s-o amintim. Într-adevăr, în prefața dicționarului său, înainte chiar de a face aprecierile statistice despre care am pomenit, Cihac arătase că în compoziția lexicului romînesc, ca și în gramatică, „*elementul latin... formează fără îndoială substanța limbii romîne*” (p. VIII). Prin aceasta, Cihac recunoaștea, înaintea lui Hasdeu, chiar dacă mai puțin explicit, că fizionomia de bază a lexicului unei limbi (și chiar a limbii, în întregimea ei) nu este determinată de aportul cantitativ al diverselor ei elemente componente, ci de aportul lor calitativ. De aceea, declarația categorică a lui Hasdeu că limba romînă ar fi pentru Cihac „un dialect neoslavice”¹ trebuie considerată lipsită de orice temeii; de altfel, această declarație mai este contrazisă și de afirmația explicită a lui Cihac, care arătase că este „o mare eroare de a considera pe dacoromîni un popor de origine slavă” (vol. I, p. VII). Curios este doar faptul că, deși foarte nedrept, reproșul lui Hasdeu s-a perpetuat pînă tîrziu și a fost acceptat, într-o formă sau alta, de numeroși lingviști romîni.

Este necesar să mai semnalăm aici că și din alt punct de vedere cauza care a dus la formularea teoriei „circulației” cuvintelor, altfel foarte

¹ B. P. Hasdeu, *Istoria limbei romîne. Partea I. Principie de lingvistică*, București, 1881, p. XI.

importantă, este o cauză falsă, deoarece se bazează pe o eroare imaginară : ea pleacă de la statistica lui Cihac asupra compoziției lexicului românesc, adică acceptă (cu obiecții mai mult de amănunt) afirmația acestuia că lexicul românesc ar fi alcătuit din circa o cincime elemente latine, aproape două cincimi elemente slave, aproape o cincime elemente turcești, circa o zecime elemente maghiare, restul din elemente grecești și comune cu albaneza. Din păcate, această statistică, formulată în prefața dicționarului, reprezintă una dintre aprecierile generale necontrolate ale lui Cihac, căci, la o verificare mai riguroasă, ea se dovedește foarte inexactă. Făcînd o numărătoare a cuvintelor din lucrare, am stabilit pe baza ei următoarele : peste 45 % din termenii înregistrați sînt de origine latină ; sub 35 %, de origine slavă ; peste 7 %, de origine turcă ; peste 6 %, de origine greacă ; sub 6 %, de origine maghiară ¹. Din datele de mai sus rezultă clar erorile din aprecierea statistică a lui Cihac, pe care s-a întemeiat Hasdeu, ca punct de plecare în teoria sa. Interesant ni se pare să arătăm că situația lexicului românesc, așa cum rezultă ea din dicționarul lui Cihac, este foarte asemănătoare cu aceea expusă, în 1840, de I. Hinkulov, în prima statistică a compoziției lexicale a limbii noastre : „în general, în privința numărului cuvintelor care formează limba romînă — afirma Hinkulov — se poate admite următoarea proporție aproximativă : de la 4/10 pînă la 5/10 sînt latine, circa 3/10 - slave, iar restul sînt împrumutate în cea mai mare parte din limbile : maghiară, turcă și greacă” ².

În legătură cu lista de cuvinte a dicționarului lui Cihac dăinuie încă o părere eronată : circulă pînă astăzi ideea că, înregistrînd abia 5765 de cuvinte ³, lucrarea — chiar și fără împrumuturile recente — este foarte săracă și că ea n-a reflectat prin urmare nici la data apariției situația reală a volumului lexicului românesc. Din dicționar lipsesc desigur multe cuvinte, însă, în realitate, lucrarea conține de peste trei ori mai multe cuvinte decît i se atribuie. Făcînd numărătoare termenilor din dicționarul lui Alexandru Cihac, am obținut suma totală de 17 645 de cuvinte înregistrate, exclusiv variantele (fonetice ori lexicale) și toponimicele. Pe origini, aceste cuvinte se repartizează după cum urmează :

elemente de origine latină (și derivate ale acestora) — 8038 ;

elemente de origine slavă (și derivate ale acestora) — 6141 ;

¹ Procentele citate rezultă, bineînțeles, din acceptarea absolută a etimologiilor lui Cihac și prin urmare din numărarea mecanică a cuvintelor din diversele capitole ale lucrării, întrucît deocamdată ne interesează numai modul în care lucrarea sa reflectă compoziția lexicală a limbii romîne.

² *Начертание правил валахо-молдавской грамматики*, Petersburg, 1840, p. VIII.

³ Eroarea a pornit de la Sextil Pușcariu care, în 1920, în discursul său de recepție la Academia Romînă, *Locul limbii romîne între limbile romanice*, afirma categoric : „indicele de la sfîrșit [al lucrării lui Cihac] are cu totul 5765 de cuvinte” (s.n. ; p. 39). În această afirmație se află o dublă inexactitate : mai întîi, se dovedește că Pușcariu a numărat superficial cuvintele din indice, care, în realitate, sînt în număr de 8476 ; în al doilea rînd, el n-a observat că indicele lui Cihac nu reproduce nici pe departe lista de cuvinte din corpul lucrării, pentru că nu indică numeroase derivate propriu-zise (adică formate pe teren românesc) și foarte multe cuvinte-bază, moștenite ori împrumutate (de ex. *cătare, descăleca, încăleca, jirovină, lanțug* etc. etc.). V. Săghinescu, în *Scrutarea Dicționarului universal al limbii romîne de Lazăr Săineanu* (Iași, 1898) fusese, cu peste două decenii înainte, mai aproape de adevăr cînd afirma că dicționarul lui Cihac are „vro 10 000 [de cuvinte]” (p. 97).

elemente de origine turcă (și derivate ale acestora)	— 1250 ;
elemente de origine greacă (și derivate ale acestora)	— 1100 ;
elemente de origine maghiară (și derivate ale acestora)	— 1026 ;
elemente comune cu albaneza (și derivate ale acestora)	— 90.

Dacă ținem seamă că autorul n-a înregistrat toate derivatele cuvintelor-bază și aproape nici unul dintre numeroasele împrumuturi recente, lista de cuvinte a dicționarului său etimologic este pur și simplu impresionantă, iar reproșurile devin neîntemeiate.

Revenind la prefața lucrării lui Cihac remarcăm o altă importantă afirmație a autorului, cu privire la elementele slave ale limbii române : „Păreră unora dintre scriitorii noștri că termenii slavi sînt de dată recentă în limba romînă și că slavismele ei nu sînt produsul unui amestec etnografic al celor două popoare . . . ci numai al unui contact de vecinătate, sînt afirmații în contradicție cu evidența faptelor” (p. X). În această afirmație sînt vizati în primul rînd latinistii, care minimalizau influența slavă asupra limbii romîne și prin aceea că o considerau o influență externă oarecare, de dată aproximativ recentă.

Pentru întia dată un lexicograf romîn semnalează faptul că unii termeni slavi au pătruns în limba romînă prin intermediul limbii maghiare și că adesea „este greu de stabilit” dacă un termen ne-a venit „direct din maghiară sau prin intermediul unui dialect slav” (p. XII). Pusă astfel teoretic, problema nu-și găsește, din păcate, decît accidental aplicare în dicționar, unde nu întîlnim un paragraf al elementelor slave intrate în limba romînă prin filieră maghiară. Contradicția este cu atît mai evidentă cu cît autorul arată în prefață că își propune să clasifice elementele nelatine ale limbii romîne „după limba care ni le-a împrumutat”, astfel ca fiecare termen să apară la limba „de unde ne-a venit direct” (p. XVII).

O altă contradicție între prefață și cuprinsul dicționarului este legată de problema elementelor lexicale romînești comune cu albaneza. Autorul a tratat aceste elemente în dicționar ca și cum am avea a face cu termeni romînești de origine albaneză, și chiar titlul capitolului respectiv („Elementele albaneze”) pledează în același sens. Dimpotrivă, problema este pusă, din punct de vedere teoretic, foarte just în prefața lucrării, unde se arată că „albaneza nu ne-a dat direct decît un foarte mic număr de cuvinte și chiar acestea nu sînt de origine albaneză : ele aparțin diferitelor elemente din care sînt compuse romîna și albaneza” (p. XIII).

Surprinde și faptul că, în titlul ca și în cuprinsul dicționarului său, Cihac amintește numai de o influență greacă *modernă* asupra limbii romîne, deși, în prefață, el acceptă că în limba noastră a pătruns „în parte” și un element „grec din evul mediu” (p. XII).

Concluzia care se desprinde din cele arătate este aceea a lipsei de concordanță între cuprinsul lucrării și unele afirmații expuse în prefață, poziția justă a autorului aflîndu-se, de obicei, în prefață.

*

Dintre cele două posibilități principale de organizare a materialului — alfabetică sau pe origini — Cihac a ales-o, după cum se știe, pe cea din urmă, mai potrivită într-un dicționar etimologic, unde intere-

sează în primul rînd delimitarea diverselor apartenențe lexicale. Faptul că un volum, primul, este consacrat elementelor latine, iar al doilea elementelor nelatine ale limbii romîne nu poate fi considerat în orice caz ca un reflex latinist, căci autorul n-a avut intenția să condamne, prin această defalcare, elementele nelatine, ca Laurian și Massim, ci numai să ierarhizeze într-un fel principalele surse lexicale, începînd cu aceea care constituia „substanța” limbii romîne. De altfel, toate dicționarele etimologice romînești redactate după lucrarea lui Cihac sînt organizate pe origini.

Pentru stabilirea listei de cuvinte Cihac a plecat de la numeroase și variate izvoare scrise. În bogata bibliografie a dicționarului său întîlnim texte bisericesti vechi, documente, cronici și istorii, literatură juridică (printre altele, *Lepturariul* lui Aron Pumnul și colecția de documente *Uricariul*, *Arhiva romînească*, letopiseștele editate de M. Kogălniceanu, opere de D. Cantemir, *Pravila* și *Codica civilă a Moldovei* etc.); apoi, numeroase texte beletristice din veacul al XIX-lea (semnate de Al. Beldiman, A. Pann, C. Conachi, V. Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Odobescu ș.a., revista „Convorbiri literare” etc.); în sfîrșit, mai toate dicționarele tipărite ale epocii, precum și cîteva manuale, mai ales gramatici. Unele lipsuri bibliografice sînt totuși evidente, și ele au avut o influență destul de importantă asupra listei de cuvinte. Literatura populară este extrem de slab reprezentată (și din cauze obiective); de asemenea, autorul n-a despuiat nici un text din veacul al XVI-lea, ba a considerat chiar că traducerea lui Coresi, foarte cunoscute la acea dată, nu reprezintă nici o valoare filologică¹. Așa se explică de ce nu figurează în dicționar termeni arhaici ca *agru* „țarină”, *alămojnă* „pomană”, *auă* „strugure”, *cadilă* „tămîie”, *conob* „căldare”, *deală* „lucru”, *deșidera* „a dori”, *gotovi* „a pregăti”, *încări* „a încălzi”, *întort* „viclean”, *învoalbe* „a înveli”, *lăstiv* „înșelător”, *meserere* „milă”, *mesiță* „lună”, *mojdan* „măduvă”, *năvedi* „a aduce”, *ostîmpi* „a slăbi”, *pănăta* „a pătîmi”, *piștă* „hrană”, *premiędza* „a înjumătăți”, *pripec* „arșiță”, *temoare* „teamă”, *ucloņi* „a se abate”, *upovăi* „a nădăjdui”, *zlac* „iarbă” etc. Dimpotrivă, lexicograful a acceptat cu prea puține rezerve materialul lexical din dicționarele epocii; contrar afirmației făcute în prefața lucrării, de a nu înregistra decît regionalismele „de întrebuințare generală” dintr-un anumit grai, Cihac a preluat din dicționare nu numai numeroase cuvinte strict regionale, dar și unele de-a dreptul suspecte, nesustînite de texte. Astfel, din *Lexiconul budan* sînt luați termeni ca *bediug*, *boglar*, *deplău*, *jiřav*, *tab*, *nată*, *năhor*, *năramniță*, *vojoi*, *zai*, *zlat*, din dicționarul lui R. de Pontbriant *bucmea*, *potoig*, din dicționarul lui T. Codrescu *cehrea*, din cel al lui Barcianu *zărzățea* etc. Rămîne în orice caz neîntemeiată părerea curentă care consideră că dicționarul lui Cihac are foarte numeroase și importante lipsuri cantitative. Făcînd o confruntare între lista de cuvinte de la litera *C* a Dicționarului Academiei și porțiunea corespunzătoare din lucrarea lui Cihac am ajuns la concluzia fermă că lipsurile cantitative din lucrarea

¹ Vezi B. P. Hasdeu, *Limba romînă vorbită între 1550—1600*, tomul I, supliment [la *Cuvenle den bătrâni*], Leipzig — București, 1880, p. g.

acestui sînt neimportante, cel puțin în sensul că lexicografului nu i-au scăpat termeni de mare circulație din uzul epocii sale.

Mai puține — în primul rînd din cauze obiective — sînt izvoarele lui Cihac pentru indicațiile etimologice. Au fost folosite unele dicționare, gramatici ori studii speciale iscălite de savanți ca Fr. Diez, M. Fuss, B. P. Hasdeu, Fr. Miklosich, R. Roesler etc., însă autorul a depășit aici cu mult informarea pe care i-au oferit-o asemenea izvoare, făcînd el însuși numeroase investigații în limbi foarte diverse, discutînd și adesea combătînd părerile existente¹.

Pentru prima oară în lexicografia romînească citatele folosite pentru ilustrarea sensurilor trimit la izvor și la pagină și tot pentru întîia dată discuțiile etimologice ori indicațiile simple asupra originii unor cuvinte sînt urmate de invocarea exactă a izvoarelor lingvistice, aspecte care dau lucrării un caracter științific indiscutabil.

★

Aprecierea dicționarului etimologic al lui Alexandru Cihac nu se poate face global deoarece, așa cum am afirmat și mai sus, diversele capitole ale lucrării sînt realizate inegal. Se impune, de aceea, analizarea și aprecierea fiecărui capitol în parte, însă numai după cîteva considerații generale preliminare absolut necesare.

O primă constatare generală care trebuie făcută se leagă de organizarea articolelor din dicționar. Cuvintele-titlu au indicația de accent numai în volumul al II-lea al lucrării (deși nici aici consecvent) și sînt întotdeauna urmate de categoria morfologică și de o scurtă definiție în limba franceză, diversele accepțiuni fiind înregistrate într-o enumerare comună². Uneori se fac și precizări asupra circulației termenilor³, iar în cazul cuvintelor romînești de origine turcă și greacă raritatea cuvintului-titlu este indicată printr-un asterisc⁴. Materialul este organizat pe „cuiburi” lexicale, într-un mod cu totul personal, principial greșit. Dacă plasarea derivatelor propriu-zise (pe teren romînesc) alături de termenul-mată este îndreptățită, întrucît în acest fel lexicograful n-a mai fost obligat să dea etimologia derivatelor (demonstrînd totodată și productivitatea termenilor - mătă), în schimb strîngerea în același „cuib” a tuturor termenilor cu rădăcină comună ni se pare greșită, deoarece avem a face, în acest din urmă caz, cu cuvinte independente ale limbii romîne. Așadar „cuiburile” lexicale sînt alcătuite, la Cihac, din elemente eterogene, cuvintele moștenite ori împrumutate fiind grupate laolaltă cu derivatele pe teren romînesc. Sub articolul-titlu *opri*, de exemplu, figurează derivatele

¹ La propriile sale păreri, lexicograful a adăugat scurte indicații de felul acesta: [la *pantă* :] „Miklosich, Rum. 42, L. psl. 765 îl deduce pe *peantă* din vechiul slav *paŋo*”; [la *fală*, *făli* :] „după Roesler 20, din vechea greacă *φελῶ*” etc.

² „*erud* adj., subst. cru, é cru, vert, pas assez mûr — cuit — roti, tendre (jeunesse), cruel, féroce, inhumain”.

³ „*almăr* ... cuvîntul dacoromîn nu e cunoscut decît în Transilvania”; „*bocigori* (= sandale) ... în Transilvania și Ungaria”.

⁴ Au asterisc turcisme și grecisme de felul lui *acmac*, *acridă*, *adiafor*, *anger*, *arbir*, *beral*, *betermea*, *chir*, *deciû*, *evghenicos*, *gerah*, *ghelir*, *imeni*, *ipsomă*, *jumet*.

opreală, opreliște, opritor etc., dar și cuvinte împrumutate independent ca *popri, propinac, sprijini, zăpori, zăpri*. *Zăpadă* se află în același „cuib” cu *năpădi, năpastă, prăpădi, prăpaste*, termeni legați între ei prin rădăcina **pad* „a cădea” (indice prea îndepărtat și valabil doar pentru limba de origine), dar deosebiți prin teme (**zapad-*, **napad-* etc.). Această organizare duce și la dificultatea de a găsi, în numeroase cazuri, termenul căutat¹.

Unitatea „cuiburilor” lexicale din dicționarul lui Cihac mai este zdruncinată și de o serie de inconsecvențe, consecințe ale schimbării de concepție a autorului în cursul redactării lucrării. Există mai întâi o deosebire evidentă de natură cantitativă între derivatele termenilor românești de origine latină și cele de origine nelatină: autorul s-a străduit să înregistreze cât mai multe derivate ale termenilor moșteniți, dar a lăsat la o parte numeroase derivate de același tip ale termenilor împrumutați. La cuvinte ca *crăpa* ori *cuceri*, de exemplu, provenite din latină, s-au înregistrat derivatele *crăpare, crăpat, crăpăcios, crăpătură, crăpăturică*, respectiv *cucerie, cucerire, cuceritor, cuceritură, cucernic, cucernicesc, cucernicește, cucernicie*; în schimb, la *obloji*, provenit din slavă, figurează numai derivatul *oblojeală*; la *scopi*, provenit din aceeași limbă, nu apare nici un derivat; la *uimi* și *ului*, considerate de asemenea împrumuturi din slavă, nu figurează nici un derivat. Această atitudine discriminatoare a autorului față de cele două tipuri de derivate îl apropie din nou, cu sau fără voia sa, de pozițiile latiniste. O altă schimbare de concepție în privința organizării „cuibului” lexical privește sistemul de indicații al formelor etimologice corespunzătoare termenilor românești: la capitolul elementelor latine, etimologia se indică după fiecare termen moștenit al „cuibului” în parte; dimpotrivă, la cuvintele românești nelatine, indicațiile etimologice se dau în bloc, la sfârșitul întregului „cuib” lexical, ceea ce produce un adevărat haos în interiorul lui². În volumul I al dicționarului precum și în prima parte a volumului al II-lea Cihac a înregistrat termenii mai importanți din interiorul „cuibului” și la ordinea lor alfabetică strictă, ca trimiteri la matca „cuibului” lexical sub care figurează. Sistemul, care facilita într-o măsură importantă găsirea termenului căutat, a fost părăsit apoi cu totul, fapt care evidențiază și mai mult inconsecvențele de structură ale lucrării.

O surprinzătoare inconsecvență de principiu a autorului se manifestă în problema filierelor etimologice. Am arătat mai sus intenția sa, declarată, de a clasa elementele nelatine ale limbii române după limba care ni le-a împrumutat direct; în schimb, el acceptă că este de origine latină orice cuvânt românesc moștenit din latină ori primit din aceasta prin intermediul altei limbi. Se pune așadar semnul identității între elementele moștenite și cele împrumutate din latina savantă sau din limbile romanice. Acest

¹ Indicele lucrării nu înlătură această dificultate deoarece, așa cum am arătat mai sus, el nu cuprinde nici pe departe toate cuvintele înregistrate.

² „Lume, s.f. ... l. *lumen, inis* ...; *lumină* ... l. *luminis* ...; *luminare* ... l. *luminar, aris*; ... *luminez* ... l. *luminare*”, dar: „*pără*, s., *flanme* ...; *opărese* ...; *papără* ...; *părlese* ...; *părpălese* ...; *sperlă* ...; vsl. *para* ... , *pariti* ... , *opariti, popariti*; pol. *para* ... , *parać, parowac* ... , *parzyć* ... , *przée, prać, oparzac* ...” etc. etc.

din urmă principiu, care reprezintă clar o influență latinistă, nu este, din fericire, consecvent aplicat în corpul dicționarului, unde figurează, printre elementele moștenite, puține împrumuturi romanice mai recente.

O inovație a volumului al II-lea al dicționarului o constituie anexarea, la „cuiburile” lexicale, a toponimicelor dezvoltate din nume comune¹ sau, mai rar, a toponimicelor care au dezvoltat nume comune². Avem a face cu prima încercare de toponimie sistematică din lingvistica românească, însă sumară și cu lipsuri mari, de vreme ce numele proprii de locuri nu apar în volumul întâi al lucrării.

O obiecție capitală care se poate face dicționarului lui Cihac și pe care, curînd după apariția lucrării, a formulat-o și Hasdeu, este aceea că, după Cihac, „afară de elementele slavice, turce, neogrece, maghiare și prea puține albaneze, adică cinci categorii peste tot . . . nu există în graiul român absolutamente nici un alt ingredient străin”³. Obiecția, deși exagerată în formularea lui Hasdeu, este deosebit de gravă. Exagerarea lui Hasdeu constă în considerarea într-o singură unitate a elementelor slave, cînd, în realitate, acestea alcătuiesc (și în lucrarea lui Cihac) mai multe surse independente de împrumut (vechea slavă și bulgara propriu-zisă, rusa și ucraineana, sîrbo-croata etc.). Dar, și cu acest corectiv, rămîne adevărat că nu figurează în dicționar numeroase și importante surse lexicale; este suficient să trimitem, spre edificare, în acest sens, la statistica lexicului limbii romîne moderne pe care a făcut-o D. Macrea⁴. La obiecția formulată mai sus ni s-ar putea răspunde cu argumentul, ipotetic, că Cihac nici nu și-a propus să epuizeze toată lista surselor de împrumuturi ale limbii romîne, intenția sa fiind doar relevarea și sistematizarea categoriilor esențiale de împrumuturi mai vechi. Argumentul acesta ar fi însă valabil numai în cazul cînd ar lipsi într-adevăr din dicționar toți termenii romînești proveniți din afara celor cinci surse citate. Din păcate, situația de fapt ne arată tendința lui Cihac de a îngloba cu orice preț în cele cinci categorii de împrumuturi (precum și printre elementele moștenite) întregul material lexical nelatin al limbii romîne. Capitolul elementelor slave ale limbii romîne este mai cu seamă inundat de cuvinte eterogene, fapt care a constituit, pentru numeroși cercetători, o dovadă a preferințelor abuzive ale lexicografului pentru explicarea prin slavă. Pentru a da un singur exemplu ilustrativ în problema discutată, amintim că nu există în lucrarea lui Cihac un capitol al elementelor romînești de origine onomatopeică⁵; în schimb, imensa majoritate a acestor elemente figurează printre cuvintele de origine slavă. În această situație se află onomatopee ca *fîsîi*, *fîșii*, *fîfii*, *fleașc*, *fleşcăi*, *foșgăi*, *forndăi*, *foșgăi*, *foșni*, *gîgîi*, *gîlgîi*, *hămăi*, *hăuli*, *hop*, *hui*, *hurduca*, *hurui* etc.

¹ La *izvor*, de exemplu, apar toponimicele „nume de riuri, de munți, de păduri și de comune” *Izvor*, *Izvoare*, *Izvoranca*, *Izvorani*, *Zvoriște*.

² La *Brașov* apar numele comune *brașoavă*, *brașovean*, *brașoveancă*, *brașovenie*.

³ B. P. Hasdeu, *Istoria limbii romîne. Partea I. Principie de lingvistică*, p. X.

⁴ D. Macrea, *Probleme de lingvistică romînă*, București, 1961, p. 31 și urm.

⁵ Am făcut, în „Limba romînă”, anul VII (1958), nr. 6, p. 96 și urm., o statistică a elementelor onomatopeice din limba romînă, din care rezultă că în limba romînă modernă numărul cuvintelor (și variațelor) onomatopeice este de circa 4 800.

S-a mai exprimat și obiecția că în lucrarea lui Cihac n-ar exista etimologie nesigură¹. Astfel formulată, obiecția este neîntemeiată, deoarece lingvistul a dat numeroase explicații etimologice probabile și și-a arătat mai ales rezerva asupra filierei exacte a unor termeni². Nu etimologii nesigure, ci etimologii necunoscute nu există în dicționarul lui Cihac, ceea ce e altceva, chiar dacă nu mai puțin grav. Se știe că limba română, cu toate progresele înregistrate de lingvistica contemporană, numără încă termeni care nu se pot explica în mod satisfăcător printr-o anumită limbă străină și care figurează în dicționare cu etimologie necunoscută. La Cihac explicația — sau cel puțin ipoteza — etimologică, bună sau rea, a fost dată cu orice preț și pretutindeni. Conform acestui principiu neștiințific, absolut toți termenii înregistrați au fost încadrați la unul dintre elementele cunoscute; prin urmare și termenii care, în realitate, nu au o proveniență sigură sînt înglobați ca elemente cunoscute printre termenii cu etimologie clară. Faptul că majoritatea cuvintelor cu etimologie necunoscută figurează în dicționarul lui Cihac printre elementele slave ale limbii romîne arată preferința lexicografului pentru explicațiile prin slavă. Numai dintre capetele de „cuib” lexical de la litera *B* sînt date ca provenind din slavă cuvinte ca *baligă*, *baltă*, *bălăbăni*, *beldie*, *bîlbor*, *bîrfe*, *borî*, *borț*, *botcă*, *brili-oancă*, *bruftui*, *buc*, *buleandă*, *bulz*, *bură*, *but*, *buti* etc., a căror etimologie nu se cunoaște în realitate nici astăzi.

Hasdeu a observat pe bună dreptate faptul că în dicționarul lui Cihac „nu se află nici o vorbă, dar nici una, pe care slavii și ceilalți vecini s-o fi luat de la romîni, ci pe toate le-au p.imit numai romîni de la vecini”³. Reducînd la zero influența limbii romîne asupra limbilor cu care ea a venit în contact, lexicograful a considerat, în toate cazurile în care termenul romînesc se mai afla și într-o limbă străină, că acesta trebuie să fie un împrumut al limbii noastre și l-a consemnat, ca atare, în dicționarul său. Cîteva exemple edificatoare în acest sens ni se par necesare. Cuvîntul *afin* (arbustul *Vaccinium myrtillus*) figurează la Cihac printre elementele maghiare ale limbii romîne; lingvistul n-a luat în considerație faptul, esențial, că termenul apare și în aromînă, ceea ce exclude posibilitatea împrumutului din maghiară; dimpotrivă, trebuie mai degrabă să presupunem că termenul maghiar este de origine romînească. Cuvîntul regional *armar* („dulap pentru haine sau vase”) e înregistrat la Cihac printre elementele slave; cuvîntul apare însă în mai toate limbile romanice, fapt care ne obligă să conchidem că în limba romînă el trebuie să fie de origine latină (lat. *armarium*), iar în limbile slave înconjurătoare de origine

¹ Cel dintîi care a formulat această obiecție pare a fi Lazăr Șăineanu, în *Istoria filologiei romîne*, ed. a II-a, București, 1895, p. 200—201.

² La termeni ca *blindă*, *bleotocări*, *boci*, *borț*, *boscorodi*, *boșorog*, *botcă*, *buleandă*, *but*, de exemplu, invocarea limbii sau a limbilor din care s-a făcut împrumutul se face prin indicația „cf.”, care arată rezerva autorului față de etimonul pentru care a optat; la *pilotă*, care figurează printre elementele slave, lexicograful afirmă că termenul „trebuie să fie o formă coruptă dintr-un cuvînt german (saxon) din Transilvania”; despre *pulbere*, plasat printre elementele latine, se spune că „ni se pare a veni mai curînd direct din mediogreacă”; la *rinji*, considerat slav, autorul manifestă totuși unele îndoieli, de vreme ce afirmă că „termenul dacoromîn vine mai curînd din slavă decît din latină”.

³ *Istoria limbei romîne. Partea I. Principie de lingvistică*, p. XI.

românească. Termenul *bale*, explicat în dicționarul lui Cihac prin sîrbo-croată, este, în realitate, moștenit de romîni din latină și împrumutat de sîrbo-croați din limba romînă. Confuzii similare s-au făcut cu termeni ca *brînză*, *cimpoi ciucure*, *coacăză*, *crăciun*, *papură* etc., pe care lexicograful îi consideră împrumuturi din slavă ori maghiară, cînd de fapt romîna a furnizat acestor limbi cuvintele respective.

Multe dintre erorile de felul celor amintite mai sus au fost comise datorită insuficienței puneri la contribuție a dialectelor romînești sud-dunărene. Se știe, de exemplu, că aceste dialecte nu conțin elemente maghiare; prin urmare, termenii dacoromînești care se regăsesc și în dialectele sud-dunărene exclud în general posibilitatea etimoanelor maghiare. Neglijînd acest criteriu de delimitare foarte important¹, Cihac a trecut printre elementele romînești de origine maghiară cuvinte ca *afin*, *cioareci*, *ciucure*, *ciung*, *coacăză* etc., deși ele apar în aromînă sau în istroromînă. Îi revine totuși lui Cihac meritul de a fi apelat pentru prima dată într-o operă lexicografică la dialectele romînești sud-dunărene, chiar dacă invocarea acestor dialecte are un caracter nesistematic sau chiar accidental.

În volumul al doilea al lucrării, consacrat împrumuturilor, se mai constată și unele incursiuni ale lexicografului dincolo de etimoanele directe, către filierele mai îndepărtate; cu alte cuvinte, după stabilirea sursei directe din care au fost împrumutați termenii romînești, Cihac adaugă, ori de cîte ori i se pare interesant, limbile (și formele) originare din care provin aceste etimoane. *Adamască*, explicat prin slavă, este un nume comun provenit „de la orașul Damasc, locul de origine al acestei stofe”; *arapnic* și *bahmet*, considerate de asemenea împrumuturi romînești din limbile slave, ar fi, la rîndul lor, în aceste limbi, de origine „tartară”; *bahadîrca*, trecut printre elementele slave ale limbii romîne, ar fi fost împrumutat la rîndul lui de slavi din „turcescul *behadîr*”.

O ultimă constatare generală pe care vrem s-o facem aici se referă la problema explicării formelor în dicționarul lui Cihac. În epoca în care Cihac își redacta dicționarul etimologic, școala neogramatică demonstrase deja, deși cu unele exagerări, importanța legilor fonetice care guvernează limbile. Fiecare limbă, arătau pe bună dreptate neogramaticii, își are legile fonetice specifice, deosebite în diverse etape ale dezvoltării ei; pe de altă parte, trecerea unui cuvînt dintr-o limbă în alta prin împrumut este supusă altor reguli decît acelea care acționează în cazul termenilor moșteniți. De aici rezultă concluzia că o etimologie poate fi admisă, între altele, numai în măsura în care se ține seamă de toate transformările formale ale cuvîntului în cauză. Eroarea pe care o comite, din acest punct de vedere, Cihac, este aceea de a apropia între ei termeni din limbi diferite care nu se pot explica fonetic unul prin altul; pentru el, la nevoie mai toate consoanele se pot transforma în alte consoane și mai toate vocalele pot trece în alte vocale. De aceea, e suficient ca într-o limbă străină să existe un cuvînt asemănător prin formă (și, bineînțeles, prin sens) cu acela romînesc pentru ca Cihac, potrivit principiului de a explica cu orice preț, să apeleze la el,

¹ Trebuie să recunoaștem însă că la data cînd Cihac își redacta dicționarul dialectele romînești sud-dunărene erau aproape cu desăvîrșire nestudiate.

punîndu-l la baza termenului romînesc. Erorile generate de această atitudine sînt flagrante chiar în cazul elementelor latine ale limbii romîne, domeniu mai cercetat în epoca la care a fost redactat dicționarul și în care însuși Cihac s-a descurcat mai bine. *Mușca*, de exemplu, a fost legat de etimonul latinesc *morsicare*, care explică în realitate, potrivit legilor fonetice, pe *mursica* (*murseca*) „a mușca”; *noian*, a cărui etimologie exactă nu se cunoaște nici astăzi, este explicat de Cihac prin latină, de la o formă *oceanum*; pentru a justifica evoluția fonetică *oceanum* > *noian*, lexicograful acceptă intervenția absurdă a unui *n* protetic, precum și sincoparea tot atît de fantezistă a lui *c*; termenul *unealtă* ar proveni dintr-un etimon latinesc *utensilia*, sincopat (prin căderea lui *-si-*) și apoi metatezat, cînd, în realitate, avem a face cu o formație din interiorul limbii romîne (< *unele* + *alte*). Asemenea exemple, și numeroase altele care s-ar mai putea da, arată că Cihac nu a luat în considerație caracterul de lege al transformărilor fonetice, substituind legilor fonetice obiective justificări arbitrare, combinații absurde.

★

Cu alt prilej vom face analiza succintă a diverselor capitole din dicționarul lui Alexandru Cihac, pentru a putea trage apoi concluziile corespunzătoare.

PROBLEMELE DE LINGVISTICĂ DIN UNELE PUBLICAȚII DE CULTURĂ ALE ANULUI 1961

În rândurile care urmează ne propunem să prezentăm articolele, notele și recenziile de lingvistică publicate în diverse reviste în anul 1961. Alegerea temei pentru cronică de față a avut în vedere faptul că, în ultima vreme, periodicele românești de cultură au căutat să abordeze cu mai mare interes decât pînă acum diferite probleme de lingvistică românească.

Din ce în ce mai multe reviste au creat o rubrică de discuțare a problemelor de limbă română literară. Se cuvine să fie amintită, în primul rînd, revista „Luceafărul”, care, sub semnătura lui Gh. Bulgăr și Al. I. Ștefănescu, a publicat cîteva „recenzii” lingvistice pe marginea lucrărilor unor tineri scriitori sau critici literari. „Tribuna” din Cluj a anunțat și ea, o dată cu publicarea articolului acad. Emil Petrovici, *Pentru respectarea normelor ortografice*, în nr. 46, p. 3, înființarea unei rubrici permanente de „limbă și stil”. Deși inițiativa revistei n-a găsit răspuns din partea colaboratorilor decât abia în nr. 1 al anului 1962, în care Pompiliu Dumitrașcu publică un articol de cultivare a limbii, ea trebuie consemnată ca o promisiune interesantă atît pentru lingviști cît și pentru ceilalți cititori ai revistei.

Nu intră în preocupările rîndurilor de față rubrica permanentă de cultivare a limbii din ziarul „Informația Bucureștiului” despre care am pomenit în cronicile revistei noastre din anii trecuți, dar ne interesează aici rubrica susținută de N. Mihăescu în revista „Presa noastră”.

În „Scrisul bănățean” există, de asemenea, o rubrică de „limbă și stil” la care a semnat, în anul 1961, numai G. I. Tohăneanu.

Pe lingă acestea, trebuie luate în considerație recenziile asupra lucrărilor de lingvistică, precum și articolele sau notele cu caracter informativ privitoare la lingvistica românească, pe care le-am întîlnit, în mai mare sau mai mică măsură, în toate revistele noastre de literatură.

★

Încercînd o grupare a tuturor acestor preocupări după conținut, se impune să fie pomenite, în primul rînd, problemele de cultivare a limbii. Obiectul discuțiilor l-a constituit mai ales limbajul *criticii literare* și al *presei*.

În ceea ce privește prima categorie, articolele publicate au urmărit abuzul de neologisme și clișeele stilistice. Cu privire la neologisme, Șerban Cioculescu publică în „Gazeta literară”, nr. 1 un articol intitulat *Iarăși neologismele*, în care se ocupă de diferite neologisme „criticabile”, semnalate de acad. Iorgu Iordan în numărul 24, din 1960, al revistei „Luceafărul”. Titlul, chiar fără marcarea intonației, este sugestiv pentru poziția autorului, care nu este de acord cu multe

din criticile aduse de acad. Iorgu Iordan publiciştilor, în ceea ce priveşte folosirea neologismelor. Poziţia autorului se explică, după cât se pare, prin convingerea că problema neologismelor în publicistica actuală este o *falsă* problemă. Elocvent în acest sens este pasajul următor din articol : „Învăţămîntul . . . familiarizează tinerele generaţii cu un vocabular mult mai bogat decît acela din trecut, iar emisiunile radiofonice largesc nespus sfera de cultură a ascultătorilor de toate vîrstele şi de toate condiţiile. O primejdie a neologismelor nu există aşadar propriu-zis, chiar acolo unde constatăm excesul lor. Cînd scriitorul prin talentul expunerii interesează pe cititorii săi, ei ştiu să-l urmărească şi să-l descrie la nevoie. Cît despre tinerii scriitori, pe măsură ce se limpezesc, ei îşi simplifică şi stilul, ce este drept uneori cam pretenţios şi manieristic”. Impotriva unei asemenea atitudini nu sînt, cred, necesare alte argumente, de altfel destul de uşor de găsit, decît faptul că exprimarea accesibilă a început să intre în preocupările unor critici literari cu bine stabilită reputaţie ca Paul Georgescu, S. Damian şi Matei Călinescu, care, în articolul *Critica literară şi actualitatea*, din „Gazeta literară”, nr. 50, p. 6, afirmă că accesibilitatea constituie un deziderat al actualităţii. Autorii atrag atenţia asupra faptului că accesibilitatea nu trebuie să fie confundată cu simplismul sau cu plitudinea. De acest pericol cred că n-ar avea motive să se teamă prea mult. Din păcate, mai greu de descoperit şi de înlăturat este nu exprimarea simplistă, ci conţinutul de idei banal, lipsit de originalitate, care adeseori se ascunde în dosul unei exprimări complicate, înzorzonate şi confuze.

Observaţii bune face cu privire la folosirea neologismelor în critica literară Al. I. Ştefănescu, în „Luceafărul” n-rele 3 şi 4, cu ocazia discutării unor incorectitudini din articolele lui D. Cesereanu. Concluziile autorului pot fi utile şi altor, tot atît de „abili”, minuitori ai condeiului, cum este, după părerea lui Al. I. Ştefănescu, şi tînărul critic.

Acad. Iorgu Iordan se ocupă de cîteva clişee ale publicisticii actuale în articolul *Şlagăre stilistice* din „Luceafărul”, nr. 21, p. 11. D-sa critică abuzul în folosirea adjectivelor *major* şi *cert* şi a substantivului *coordonată*, demonstrînd cu ajutorul a nenumărate exemple, felul în care, printr-o folosire excesivă, se ajunge la ştergerea sensului cuvintelor de mai sus.

Clişeele sînt criticate şi în modul de exprimare din unele articole de ziar de către N. Mihăescu în „Presa noastră”, sub titlul *Şabloane lingvistice şi gramaticale în cîteva ziare*, în nr. 5, p. 39—40. Acest articol face parte dintr-un ciclu în care N. Mihăescu se ocupă de corectitudinea exprimării ziariştilor. Articolele din „Presa noastră” cuprind mult material ilustrativ şi tratează probleme de un interes mai larg : *Sintaxa şi vocabularul unor texte de ziar* în „Presa noastră”, nr. 1, p. 31—32 ; *Oscilaţii ortografice în unele ziare*, în nr. 2, p. 39—40 ; *Semnele de punctuaţie în unele ziare*, în nr. 3, p. 46—48 ; *Exprimări echivoce în unele texte de ziar*, în nr. 9—10, p. 58—59 ; *Limba şi stilul unor ziare raionale*, în nr. 11, p. 44—46.

Bogate în fapte şi neîndoielnic utile, articolele din „Presa noastră” mi se par cam sărace în comentarii şi explicaţii, ceea ce cred că micşorează, în oarecare măsură, puterea lor de influenţă. Acesta este cazul articolului de ortografie mai ales, dar lipsa comentariului se simte uneori şi în celelalte articole. Cîteodată, chiar atunci cînd există, explicaţiile nu ţin seama de toate cazurile care ar trebui să fie aduse în discuţie, pentru obţinerea unei corecte aplicări a normei respective. Sub acest aspect cred că, în articolul despre ortografie din nr. 2, paralel cu discutarea preiotării lui *e* la început de cuvînt sau de silabă, ar fi trebuit discutate şi neologisme de tipul *idee*, *poezie*, *maestru*, care au un *e* nediftongat şi care adeseori, tocmai din cauza analogiei cu cuvintele moştenite şi poate din cauza felului cum foarte mulţi le rostesc, sînt scrise : *ideie*, *maiestru* etc. Alteori există în unele situaţii, desigur rare, o oarecare ezitare în determinarea categoriei gramaticale a anumitor forme discutate de N. Mihăescu. Astfel, în construcţia gramaticală *merită* + un participiu pasiv, considerată în mod just un clişeu gramatical, verbul *a merita* este socotit impersonal, pe baza unor propoziţii ca : *Experienţa . . .*

merită studiată... ; merită scos în evidență felul... Se face confuzie deci cu forma impersonală merită să vezi, merită să crezi etc.

Preocupări pentru cultivarea limbii apar și în alte reviste, dar sporadic. În acest sens poate fi pomenit faptul că revista „Viața românească”, nr. 8, publică la Miscellanea o notă cu privire la ancheta revistei noastre: *Cultivarea limbii în discuție publică*, laudând inițiativa revistei și conținutul unor răspunsuri. În încheiere, C. R., autorul notei încearcă schițarea citorva concluzii ale discuției, utile pentru orientarea celor preocupați de această temă.

Aceiași interes îl prezintă și cele câteva note critice referitoare la forma unor cuvinte sau la felul în care sînt realizate unele traduceri din limbi străine. Pentru prima categorie citez discuția asupra formei sufixului în numele de loc *Petroșani* sau *Petroșeni*. Disputa, susținută în coloanele revistei „Tribuna”, este deschisă în nr. 36, p. 2, de Valentin Longin, care critică forma *Petroșeni* ca argumente pe care trebuie să le cităm cu titlu de curiozitate: „Din punct de vedere lingvistic nu se cunoaște o trecere a lui *a* la *e* în cazul denumirilor urbane. În limba vorbită există un asemenea fenomen (*așe*, în loc de *așa*, *șe* în loc de *șa*), în limbajul literar nu se întâlnește un caz similar”. În numărul următor al revistei Ion Grozoni din Hațeg caracterizează teoria lui V. Longin cu trecerea de la *a* la *e* „detaliată, dar probabil nu prea științific”, iar Irimie Străuț din Deva, în nr. 39, p. 2, susține, cu mai multe argumente, generalizarea formei *Petroșeni*. Iată argumentele: 1. „Problema *transhumanței* (l) vocalelor din „*a*” în „*e*” în cazul formării denumirilor urbane în limba noastră, nu se poate pune”; 2. majoritatea numirilor de localități din regiune au terminația *-eni*; 3. „orașul e relativ tînăr, la origine, sub stăpînirea austro-ungară, se numea *Petrozsény*”. La cele spuse de cei trei corespondenți, redacția revistei nu adaugă nici o opinie, nici o corectare, deși cred că în cazul de față ar fi fost bine dacă ar fi intervenit în unele note, chiar înainte de publicare. Este imbucurător faptul că cititorii își pun asemenea probleme și că acestea găsesc spațiu în reviste, dar ei trebuie să fie, cu această ocazie, îndrumați în îmbogățirea cunoștințelor în domeniul care îi interesează. Lăsînd discuțiile de acest fel la libera alegere a cititorilor, atît în ceea ce privește conținutul lor cît și forma expunerii, revistele vor menține în coloanele lor un supărător caracter de *diletantism*, în ceea ce privește discutarea problemelor de limbă. În cazul de față s-ar fi impus corectarea unor formulări necorespunzătoare din notele citate, cel puțin *transhumanță*, cu totul nepotrivit folosit cu sensul de „transformare”. Discuția ar fi cerut și o concluzie din partea redacției, dacă nu în sensul recomandării unuia din cele două forme ale denumirii discutate, cel puțin în punerea discuției pe făgașul normal, eliminînd ideea greșită a unei etimologii maghiare, precum și apropierea nepotrivită cu rostirile regionale *așe* și *șe*, și explicînd cele două forme pe baza alternanței fonetice a sufixului *-ean* pentru singular și *-eni* pentru plural, care datorită tendinței de rostire dură a lui *-ș* anterior devine *-an* pentru singular și *-ani* pentru plural.

În revista „Steaua”, care nu poate fi citată în anul 1961 decît pentru un singur articol de lingvistică, Eugeniu Speranția semnaleză existența unor „stîngăcii de stil” în traducerea pe care G. Mihăilă a făcut-o cărții lui R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*. Regretabil este faptul că exemplele care trebuie să illustreze criticarea acestor stîngăcii lipsesc cu totul. Ar fi de dorit ca asemenea critici să fie însoțite cel puțin de cîteva exemple pentru ca să se poată constata, chiar numai parțial, valabilitatea criticii și mai ales a termenilor în care este făcută.

Observații întemeiate cu privire la greșelile din traducerea piesei *Moralitatea doamnei Dulska*, de G. Zapolika, traducător St. Norin, au apărut în „Viața Românească”, nr. 3, p. 160, cu titlul *O traducere care trădează*, sub semnătura lui Em. Nistor.

Deși mult mai reduse, preocupările de cultivare a limbii elevilor n-au lipsit nici ele din paginile revistelor. Pentru acest aspect poate fi citată tot revista „Luceafărul”, care a publicat, în fiecare număr, o instructivă pagină închinată elevilor. În această pagină, în nr. 14,

am întâlnit articolul profesorului V. Teodorescu, intitulat *Observații în legătură cu exprimarea elevilor*, articol bogat în comentarii judicioase pe marginea celor mai frecvente greșeli de limbă care se remarcă în lucrările elevilor. Apare însă și în acest articol o oarecare imprecizie în formularea unor reguli. Este cazul prezentării acordului articolului posesiv. Autorul arată că acest articol, „ca și cel hotărît, se acordă cu substantivul precedent, nu cu cel pus la genitiv sau cu pronumele”. În primul rând comparația cu articolul hotărît nu cred că poate să-l lămurească pe elev asupra acordului articolului posesiv, datorită poziției enclitice a articolului hotărît. În al doilea rând, chiar numai referitor la articolul posesiv nu cred că este suficient când se spune că se acordă cu substantivul precedent. Trebuie să se precizeze că este vorba de acordul cu numele obiectului posedat. Substantivul precedent poate să fie adeseori tocmai substantivul cu care nu se acordă articolul, situație care apare tocmai în unul dintre exemplele citate de prof. Teodorescu: *Extrema stîngă feroviară... execută o centrare sub privirile unui coechipier... și a unui adversar*. Acordul trebuia să se facă cu substantivul *privirile*, dar cuvîntul imediat precedent este *coechipier*.

★

Comentarea stilului beletristic cuprinde un spațiu apreciabil în revistele din acest an. În acest domeniu intențiile de cultivare a limbii se conjugă cu cele de interpretare a faptelor stilistice, astfel că se impune gruparea la un loc a interpretărilor făcute în scopuri de cultivare a stilului beletristic, cu cele propriu-zis de stilistică. În această ordine de idei trebuie citate, în primul rând, articolele lui Gh. Bulgăr, *Stilul artistic în reportaj*, în „Luceafărul”, nr. 7, p. 2, *Pitorescul simplu în proză*, în nr. 8, ale lui Al. I. Ștefănescu, *Autenticitate și naturalism*, în „Luceafărul”, nr. 6, și *Lupta cu expresia*, în nr. 5 al aceleiași reviste. Tot în revista „Luceafărul” au apărut și recenziile lingvistice ale unor lucrări de literatură: *Vîntul cutreieră apele* de Ilie Constantin, în nr. 1, p. 10, și *Secunda 58* de Dorel Dorian, în nr. 2, p. 10. Aici trebuie amintit și studiul lui G. I. Tohăneanu, *Sintaxa poetică a lui Arghezi*, publicat în primele două numere ale revistei „Scrisul bănățean”, din anul 1961.

După cum se poate constata chiar numai din titlurile citate mai sus, în unele articole se reia discuția purtată și altădată în coloanele revistelor de literatură în jurul naturalismului lingvistic al unor opere literare. Al. I. Ștefănescu, în articolul *Autenticitate și naturalism*, recomandă dozarea întrebuițării expresiilor „naturaliste”, în sensul reducerii lor într-o operă literară, pe măsură ce acestea și-au îndeplinit rolul de caracterizare a unui personaj sau a atmosferei unei narațiuni. Gh. Bulgăr în articolul *Pitorescul simplu în proză* apreciază lucrarea lui Fănuș Neagu *Somnul de la amiază*, printre altele și pentru expresiile populare folosite, printre care citează: *ostnza naibii și ce-i mă, prelegitul*. Adriana Iliescu, în *Critica criticii la Moromeții*, articol publicat în „Gazeta literară”, nr. 33, se pronunță împotriva criticării lui Marin Preda pentru naturalism, încheind: „Pe Ilie Moromete nu-l poți închipui (sic!) vorbind în altfel decît în romanul lui Marin Preda. Altfel crezi alt Moromete”.

Față de această ultimă poziție extremistă, se poate pune întrebarea: oare scriitorul este obligat de dragul autenticității să reproducă cu o exactitate de statistician toate expresiile triviale, pe care în viața de toate zilele le poate rosti un om? Cred că nu! Scriitorul are suficiente mijloace pentru a crea portretul autentic al unui om, fără să încerce lucrarea cu expresii eufemistice numite „crude”.

Un alt aspect criticabil al exprimării în operele artistice este *ermetismul*. Al. I. Ștefănescu se ocupă de acest aspect în articolul *Lupta cu expresia*. Poziția criticului de la *Luceafărul* nu este însă, în acest caz, destul de fermă. Deși combate poezia „obscură”, totuși afirmă la un moment dat: „Dacă poemul cercetează zone umbroase (?) ale realității în vederea lărgirii ariei cunoașterii umane, încă imperfecte, atunci o exprimare mai puțin clară și ea parțială,

„apare legitimă și o luăm ca atare”. Mărturisesc că, în lipsa oricărui exemplu din partea autorului articolului, nu am înțeles la ce se referă.

Lăsând la o parte faptul că nu am înțeles rostul considerațiilor teoretice de acest gen în articolul citat, trebuie să spun că afirmațiile criticului de la „Luceafărul” nu mi se par întemeiate. În primul rând, Al. I. Ștefănescu acordă termenului de „exprimare mai puțin clară” o accepțiune tot atât de puțin... clară, încadrând în această categorie și modul de exprimare pe care critica literară îl numește „esopic”. Acesta însă nu reprezintă o exprimare mai puțin clară ci o exprimare cu două planuri. Cine vrea să pătrundă în adîncimea ei trebuie să aibă cheia, să citească printre rînduri. Nu mi se pare deci justificată încadrarea ei aici. În ceea ce privește alte cazuri, cred că exprimarea confuză sau obscură, într-o operă artistică, trebuie privită întotdeauna ca o greșeală, nu ca un fenomen normal, admisibil. Ea poate fi uneori explicată dar nu și justificată.

Articolele lui G. I. Tohăneanu din „Scrisul bănățean” sînt foarte bogate în fapte și sugestii. În ceea ce privește varietatea problemelor discutate în legătură cu poezia lui Arghezi așa zice chiar că sînt „prea” bogate, ceea ce dăunează interpretării faptelor. Deși, prin forța lucrurilor, sumare, interpretările sînt, în general, corecte și deschid multe perspective pentru cercetarea stilului lui Arghezi. Ca în majoritatea cazurilor în legătură cu asemenea subiecte, desigur că s-ar putea face diferite obiecții. Astfel, se pot formula oarecare rezerve în legătură cu interpretarea dativului în locul acuzativului, ca avînd rol personificator :

*Carle frumoasă...
Ești ca o floare. anume înflorită
Mîinilor mele care le-au deschis.*

Mă întreb dacă, în cazul de mai sus, nu cumva metonimia *mîni* în loc de *om* (eu) are rol personificator și așa înclina mai repede către această interpretare.

De asemenea ar putea fi arătate și cîteva inconsecvențe în discutarea anumitor situații de topică expresivă. Acesta este cazul atributelor din versurile următoare :

*Ager, oțelul rupe de la fund
Pămîntul greu, muncit cu dușmănie
Și cu nădejde, pînă ce, rotund,
Luna-și așează ciobul pe cîmpie.*

și din versurile

*Vintului, noi venetic
Nu-i putem cînta nimic.*

Dacă pentru *ager* și *rotund* autorul observă că „circumstanțiază” acțiunea exprimată de predicat, constatare la care subscriu numai în ceea ce privește pe *ager*, deoarece *rotund* nu exprimă o circumstanță ci o stare simultană cu acțiunea exprimată prin predicat (*luna-și așează ciobul și acesta este rotund*), pentru cel de-al doilea exemplu (*venetic*), G. I. Tohăneanu remarcă doar faptul că este un atribut adjectival izolat. Dar și aici izolarea prin topică a atributului exprimă o circumstanță : *fiind venetic* (cauză).

În ciuda observațiilor pe care le-am formulat, articolele lui G. I. Tohăneanu au constituit una dintre cele mai interesante lecturi în revistele din ultimul an.

Trecînd din domeniul valorilor stilistice ale diferitelor categorii gramaticale în acela al tropilor, trebuie să semnaliez, în primul rînd, articolul publicat de acad. Tudor Vianu în nr. 10, al revistei „Iașul literar”, sub titlul *Observații asupra metaforei poetice*. Acest foarte interesant studiu reproduce conținutul comunicării prezentate de autor la Congresul de poezie de la Varșo-

via în august 1961, în care acad. Tudor Vianu aduce noi elemente în caracterizarea metaforei. Acad. Tudor Vianu trage concluzia că metafora poetică are o structură semantică adincă și, spre deosebire de metaforele limbii comune, nelimitată.

Analiza mai multor figuri de stil formează tema articolului semnat de N. Mihăescu : *Valori stilistice în limbajul presei*, în „Presa noastră”, nr. 7—8, p. 59. Elogios, fără excepție, la adresa exprimării figurate a zăriștilor, articolul își propune să explice „modalitățile de expresie” necesare „pentru a obține un efect sau altul stilistic”. În acest articol însă, apar unele comentarii insuficient de convingătoare. Mă rezum la citarea pasajului în care se face analiza valorilor stilistice ale următorului fragment de ziar : *lupta împotriva acelor care urzesc noi războaie aducătoare de lacrimi*. Iată acum comentariul autorului : „Din polisemantismul verbului a urzi, în contextul citat, înțelesul de a unelti, a pune ceva la cale din umbră, mișește, apare cu maximă forță expresivă. Cuvântul asociat războaielor cu sensul de măceluri umane, sugerează prin contrast, imaginea celeilalte lumi — a păcii, simbolizată prin războaiele de țesut, la care oamenii urzesc stofele și pinza. Iată cite nuanțe afective poate trezi un simplu cuvânt în stare să scinteieze din multiple fețe într-un context — întocmai ca o piatră prețioasă în montura unui inel”. O asemenea analiză stilistică, foarte „subiectivistă”, nu ține seama de ceea ce oferă textul prin conținutul lui expresiv, ci de asocierile semantice pe care comentatorul le stabilește, pe cale rațională, între componentele unui text, asocieri care, pe plan expresiv, nu apar și nici nu cred că pot apărea vreodată.

Tot prin notele publicate la Miscellanea, se manifestă „Viața românească” și în domeniul stilisticii. Sub semnătura lui C.R. apar aici notele : *Dicționarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu* (nr. 10 al revistei) și *Există un stil publicistic?* (nr. 11). În prima, se anunță, pentru cititorii „Vieții românești”, publicarea machetei *Dicționarului limbii poetice a lui M. Eminescu* în „Limba română”, nr. 4, 1961, subliniindu-se importanța lucrării. Autorul face câteva propuneri în sensul accentuării caracterului stilistic al dicționarului, ceea ce însemnează o mai minuțioasă și detaliată analiză a procedeelelor artistice. A doua notă discută articolul lui G. Bolocan publicat în „Studii și cercetări lingvistice” nr. 1, 1961 sub titlul *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*. Acestui articol i se reproșează, ca viciu de metodă, caracterul unilateral al demonstrației, pentru care se ia ca termen de comparație numai stilul beletristic și numai fapte din domeniul lexicului. Este subliniat însă aportul articolului lui G. Bolocan la semnalarea existenței „publicisticii literare” ca specie a stilului beletristic probabil — care prezintă interes pentru studiul lingvistic.

În legătură cu problemele de stilistică, trebuie amintită lăudabila inițiativă a revistei „Luceafărul” de a publica, cu concursul lui Mișu Dragomir, rubrica numită *Dicționar de rime*. Începând cu nr. 16, în „Luceafărul” au apărut succesiv, pentru informarea tinerilor versificatori, următoarele articole : *Despre ritm I și II, Cadențe și tonuri, Măsura, Între schemă și vers, Despre rimă, Cele trei litere finale, Rimă și context, Cuvntul cel mai caracteristic*. Autorul rubricii reușește să se ferească de didacticismul sec, transformând notele în expuneri atrăgătoare și instructive. S-ar putea spune chiar că uneori este sacrificată informația din teama de a nu complica expunerea.

În domeniul istoriei limbii române literare, revistele pe care le-am cercetat au publicat mai ales recenzii asupra unor lucrări de specialitate. Cele mai multe dintre acestea s-au ocupat de volumul I al *Istoriei limbii române literare* elaborată de acad. Al. Rosetti și B. Cazacu. Astfel, Al. Piru recenzează cartea în „Contemporanul”, nr. 26, p. 3, I. D. Bălan în „Gazeta literară”, nr. 26, p. 2, Ion Rotaru în „Luceafărul”, nr. 14, p. 2 și V. Fanache—P. Teodoru în „Tribuna” nr. 32, p. 9. Autorii recenziilor subliniază importanța și calitatea lucrării, făcând unele

observații în legătură cu modul de organizare a capitolelor sau cu alte elemente de detaliu. Majoritatea recenziilor se întind în susținerea ideii că apariția scrisului în limba română trebuie legată în primul rând de cauze interne și anume de stadiul de evoluție al societății românești în acea vreme. Un punct comun al recenziilor îl formează și discutarea epocii în care se poate plasa apariția limbii române literare și acceptarea soluției propuse de cei doi autori în această problemă. Acestui subiect îi consacră B. Cazacu articolul publicat în „Luceafărul”, nr. 11, cu titlul: *Limba literară, limba folclorului și începuturile limbii literare*, în care combate, cu argumente care au mai apărut și în alte lucrări ale autorului, părerile formulate din nou de I. Coteanu, în această problemă, în cartea *Romina literară și problemele ei capitale*.

Un alt capitol al studiului limbii literare este abordat în articolul lui Al. Andriescu, *Rolul literaturii în dezvoltarea limbii literare*, în „Iașul literar”, nr. 1. Autorul își îndreaptă atenția spre analizarea formulărilor lui P. Miclău din articolul publicat în *Probleme de lingvistică generală*, vol. al II-lea, cu care autorul nu este de acord. Același subiect îl tratează G. I. Tchăneanu în articolul *Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice*¹. Din concluziile formulate de G. I. Tchăneanu, atrage atenția constatarea că marii scriitori contribuie la dezvoltarea vocabularului mai mult prin îmbogățirea conținutului semantic al cuvintelor decât prin crearea unor cuvinte noi.

În legătură cu studiul limbii române literare a trezit interesul cercetătorilor români și cartea lui R. A. Budagov, *Problemele studierii limbilor romanice literare*. În „Luceafărul” nr. 21, apare o recenzie a cărții sub semnătura lui B. Cazacu, iar în „Tribuna” nr. 35, se ocupă de aceeași carte O. Vințel. Ambele recenzii consideră lucrarea deosebit de interesantă. Recenzia din „Luceafărul” merge chiar mai adânc în sublinierea semnificațiilor cărții și discută unele concluzii impuse de lectura acestei lucrări.

★

Periodicele cercetate în vederea alcătuirii paginilor de față cuprind recenzii privitoare la diverse alte domenii ale lingvisticii. În „Steaua” nr. 5, a apărut, după cum am mai amintit, sub semnătura lui E. Speranția, o recenzie a cărții *Introducere în știința limbii* de R. A. Budagov, tradusă de G. Mihăilă. Aceeași carte o recenzează C. Otobîcu în „Luceafărul” nr. 16, p. 2. Octavian Schiau prezintă, în „Tribuna” nr. 45, *Dicționarul de neologisme*, Lia Lupaș, în „Gazeta literară” nr. 5, se ocupă de *Studii clasice*, N. M., în „Viața românească” nr. 7, face recenzia revistei *Limba română*, nr. 1 din anul 1961, iar Val. Panaitescu, în „Iașul literar” nr. 7, p. 80, recenzează *Studii și cercetări științifice Iași, seria filologie*.

Trei contribuții filologice atrag de asemenea atenția în coloanele revistelor de literatură. Prima aparține profesorului Mihail Carp, care completează observațiile făcute până acum și de alți cercetători cu privire la așa-numitul vers-enigmă din poezia lui Eminescu, *Floare albastră*, a doua, semnată de Mihail Triteanu și publicată în „Tribuna”, nr. 16, critică aspru și pe bună dreptate ediția din 1961 a operelor lui Pavel Dan, publicată de ESPLA, iar a treia apare la rubrica recenziilor, din nr. 5 al revistei „Iașul literar”, unde Liviu Leonte laudă, pe drept cuvânt, ediția Asachi scoasă în 1961, sub îngrijirea lui N. A. Ursu, de ESPLA.

Instructive sînt și articolele cu caracter informativ cu privire la diverse aspecte ale activității lingvistice din țara noastră. Acad. Al. Rosetti, în „Contemporanul” nr. 12 și B. Cazacu, în „Contemporanul” nr. 23, prezintă pentru publicul larg principiile de elaborare a *Tratatului de istorie a limbii române*. Arion Vraciu, în „Iașul literar” nr. 3 și Liviu Petrina, în „Tribuna” nr. 40, informează pe cititori cu privire la anumite aspecte din activitatea slavistilor pe plan internațional. Walter Wagner anunță, în „Tribuna” nr. 3, începerea lucrărilor de adunare a

¹ Vezi „Scrisul bănățean”, nr. 10.

materialului pentru *Atlasul graiurilor săsești din Transilvania*, iar profesorul G. Beldescu, în „Contemporanul” nr. 35 și prof. Ion Popescu, în „Luceafărul” nr. 18, se ocupă de problemele predării limbii romine în școală, în condițiile realizării învățământului obligatoriu de 8 ani.

În ultima vreme se constată o creștere a interesului publicațiilor de mare tiraj pentru problemele gramaticii limbii romine predate în învățământul elementar. Ziarul *Scnteia* a inițiat o discuție asupra acestei teme, publicînd, în nr. 5405, din 11 ianuarie 1962, articolul intitulat *Despre un manual de gramatică*, de J. Byck, în care se fac observații cu privire la modul în care trebuie definite și interpretate categoriile gramaticale în învățământul elementar.

Problema aceasta privește nu numai metodică predării, ci și o serie de aspecte care interesează pe toți specialiștii în gramatică. De aceea, revista „Limba romină” îi invită pe aceștia să participe la discuții.

Am semnalat în rindurile de mai sus preocupările de lingvistică ale citorva din cele mai importante reviste de cultură care apar în țara noastră. Afirmația pe care am făcut-o la începutul însemnărilor de față cred că și-a găsit confirmarea. Contribuțiile lingvistice ale acestor reviste sînt, în acest an, mult mai numeroase, mai variate ca tematică.

Creșterea interesului publicului larg pentru problemele de lingvistică coincide cu lărgirea preocupărilor și cu creșterea numărului lucrărilor de strictă specialitate și a nivelului lor calitativ, ceea ce nu este întimplător.

Conținutul revistelor de specialitate, precum și ultimele lucrări de lingvistică : *Scurtă istorie a lingvisticii* de acad. Al. Graur și L. Wald, *Probleme de lingvistică românească* de D. Macrea și *Dicționarul de neologisme* elaborat de Fl. Marcu în colaborare cu C. Maneca, adăugate lucrărilor de lingvistică, apărute la începutul anului 1961 și semnalate de cronica anterioară, dovedesc că lingvistica rominească se află într-o bogată etapă creatoare. Recenzii consacrate fiecărei lucrări în parte vor analiza contribuția recentelor lucrări apărute și aspectele cu care autorii lor au rămas încă datori față de cititori. O substanțială recenzie de acest fel publică G. Mihăilă în „Lupta de clasă” nr. 10, cu privire la lucrarea de istorie a lingvisticii amintită mai sus. E de dorit ca această recenzie împreună cu puținele recenzii critice din anul 1961 să aducă o înviorare a dezbaterilor critice în publicațiile noastre, domeniu în care sînt încă prea multe goluri. Aceasta s-ar impune cu atît mai mult cu cît, în ultima vreme, în domeniul informației bibliografice revistele de specialitate sînt în vădit progres. Un exemplu îl constituie foarte buna bibliografie publicată în nr. 4, 1961 al revistei „Limba romină”.

Deși au fost citate ca fenomene pozitive creșterea numărului și a varietății temelor de lingvistică în revistele de cultură, nu se poate totuși trece cu vederea faptul că există încă multe aspecte care pot fi îmbunătățite în conținutul articolelor. Afirmațiile inexacte sau imprecise care apar dau impresia de diletantism, transformînd cercetarea limbii romine literare în aceste publicații într-un „joc al fanteziei”. Aceste lipsuri nu pot însă împiedica afirmarea convingerii că există, datorită rubricilor create, datorită interesului manifestat de redacții și cititori și, mai ales, datorită unora dintre articolele publicate, premisele ca și revistele de cultură, la fel cu cele de specialitate, să ridice nivelul științific al tuturor articolelor de lingvistică pe care le publică, lărgindu-și, în același timp, cercul preocupărilor și al colaboratorilor.

Flora Șuleu

„STUDII ȘI CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE” — Iași (seria filologie),
X (1959) și XI (1960)

Deși nu este precizată și delimitată în mod expres, din sumar reiese că tematica lingvistică a revistei ieșene cuprinde probleme de limbă literară, dialectologie, lexicologie, istorie a limbii române și baltică.

În afară de note etimologice și de filologie (în sensul modern al cuvântului), revista pe care o recenzăm mai cuprinde și o rubrică intitulată „Critică și bibliografie”, asupra căreia ne vom opri mai pe larg la sfârșit.

1° O notă specifică în tematica publicației „Studii și cercetări științifice” din Iași aduc contribuțiile lui Arion Vraciu, care studiază relațiile dintre diversele limbi indo-europene și în mod special structura limbilor baltice: veche prusiană, letonă și lituaniană. În fasciculele pe care le-am cercetat, autorul a publicat un studiu despre *Caracterele generale ale limbilor baltice*¹ și un articol intitulat *Ipoteza unității lingvistice italo-celtice*².

¹ Vezi fasc. 1—2 din an. X (1959), p. 109—130.

² Vezi fasc. 1 din an. XI (1960), p. 106—114. Cf. și recenzia aceluiași lingvist la J. Otrebski, *Gramatyka języka litewskiego*, tom. I, Warszawa, 1958 și tom. III, Warszawa, 1956 (în fasc. 1—2/1959, p. 166—169). În cadrul rubricii „Note” din fasc. 1—2/1958, Arion Vraciu discută pe larg „Activitatea lingvistică a lui J. M. Endzelin” (savant leon căruia i-a fost decernat premiul Lenin) și semnează totodată o amplă și documentată cronică despre „Problema vechilor relații

În cea de-a doua contribuție, pe baza unei analize scrupuloase a faptelor, autorul ajunge la concluzia convingătoare că, în prezent, nu mai poate fi susținută teza despre unitatea lingvistică italo-celtică: „unitatea presupune existența a numeroase inovații fonetice, morfologice, sintactice și lexicale. Or, în grupul italo-celtic ele lipsesc sau dacă apar, nu sînt convingătoare” (p. 114).

2° În domeniul istoriei limbii române merită să fie semnalat și discutat în primul rând articolul lui G. Ivănescu, *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*. Aducînd în discuție noi fapte lingvistice (față de cele pe care le folosise în *Problemele capitale ale vechii române literare*, cap. VIII, p. 337—347) și încercînd să stabilească repartitia regională a acestor fapte de limbă, în epoca lui Coresi, (pentru ca, după aceea, să vadă ce a luat diacoul din textele rotacizante), autorul a ajuns la următoarea concluzie:

„Coresi n-a scris în graiul muntean, de pe la Tîrgoviște, București și Brașov, al vremii lui. Limba sa este aceea a textelor rotacizante maramureșene, dar cu adaptări la dialectul muntean: cu fonetismele fundamentale ale

lingvistice balto-slave în discuția celui de al IV-lea Congres internațional al slaviștilor” (p. 151—165).

graiului muntean și cu unele elemente morfologice și lexicale muntene”¹.

Trecînd peste unele inconsecvențe (cum ar fi „grai muntean” — „dialect muntean”), și renunțînd la unele observații de amănunt², am vrea să spunem că prima parte a concluziei de mai sus nu ni se pare suficient demonstrată, deoarece se întemeiază pe fapte puține și pe deasupra citeva dintre ele discutabile. Astfel, e greu de admis că pe vremea lui Coresi muntenii nu-l foloseau pe *auă* „strugure”³ sau că aceiași munteni (ca de altfel și moldovenii) îl întrebuițau numai pe *lui* și *ei* iar dacă în textele coresiene întîlnim pe *său*, *sa*, aceasta s-ar explica „numai prin influența textelor rotacizante” (p. 24).

Partea a doua a concluziei citate contrazice, într-o oarecare măsură, afirmația prea categorică făcută mai înainte. Și aceasta fiindcă autorul admite, totuși, că fonetismele fundamentale ale textelor coresiene sînt muntenești și că modificările operate de Coresi „au fost totuși numeroase”⁴.

Că diaconul Coresi n-a folosit exclusiv dialectul muntenesc este un lucru pe care

nimeni nu-l contestă⁵. Pentru a vedea însă dacă în tipăriturile acestuia predomină elementele muntenești sau nord-ardelenești și maramureșene (atît în domeniul foneticii și al vocabularului cît și al structurii gramaticale) e necesar, după părerea noastră, să se rezolve în prealabil unele probleme de dialectologie a limbii romîne vechi și să se utilizeze pe scară largă o metodă exactă de cercetare cum este (cu toate limitele ei) *metoda statisticii lingvistice*.

Deși lasă multe semne de întrebare, articolul lui G. Ivănescu are totuși meritul că semnaleză noi fapte lingvistice (indubitabil nord-ardelenești și maramureșene)⁶, că oferă sugestii prețioase și mai ales că îndrumă cercetarea limbii lui Coresi și a limbii vechi în general „pe o cale care nu a fost încă umblată” (după cum se exprimă chiar autorul, la p. 22).

O problemă de istorie a limbii romîne discutată și G. Istrate în articolul intitulat *Un fonetism propriu Psaltirii Scheiene*⁷. Autorul reia aici discuția privitoare la originea lui *i* epentetic din exemple ca *maire*, *taire*, *minuine*, *căntaire*, *giudecaire*, *mestecaire*, *păduire*, *scăpaire* și altele pe care ni le pune la îndemînă copistul C al *Psaltirii Scheiene*. Pornind de la cercetările lui C. Lacea și ale lui N. Drăganu (care au intuit cei dintîi originea, săsească, a fenomenului) și utilizînd noi documente păstrate în Arhivele Bistriței tocmai prin grija

¹ Vezi fasc. 1—2/1959, p. 28.

² *Direptate*, de pildă, provine prin hapologie din *direptătate* (< *dirept* + suf. (*vă*)*tate*), nu continuă lat. * *directitate*, care s-ar fi redus la **directate* și acesta ar fi dat rom. *direptate*. Din moment ce nu mai există măcar un urmaș de-al presupusului * *directate* (lucru pe care îl subliniază chiar autorul) reconstrucția nu se poate justifica.

³ Prezent astăzi prin Oltenia (fostul Județ Dolj) și prin Muntenia (fostul județ Teleorman), după cum ne informează chiar G. Ivănescu (p. 25) și după cum reiese și din *Etymol. Magnum Romaniae* al lui B. P. Hasdeu, tom. II, p. 2103—2104.

⁴ Cum rezultă din studiul acad. Al. Rosetti, *Lexicul Apostolului lui Coresi comparat cu al Codicelui Voronețean*, în „Grai și suflet”, vol. I (1923), fasc. 1, p. 100—107 precum și din observațiile pe care le-a făcut I.A. Candrea comparînd lexicul *Psaltirii lui Coresi* cu al *Psaltirii Scheiene*, în „Noua revistă romînă”, IV (1901), 20 și în *Psaltirea Scheiană*, I, p. LXII—LXIII.

⁵ Al. Niculescu și A. Roceric au arătat că și pronumele personal *dînsul* provine, în tipăriturile diaconului Coresi, tot din limba textelor rotacizante maramureșene. Cărțile tipărite ale lui Coresi, circulînd pe tot întinsul țării, l-au putut transmite și generaliza în limba literară. Vezi lucrarea celor doi autori *Pronumele dînsul în limba romînă*, SCL, an. VIII (1957), nr. 3 (mai ales p. 318—322).

⁶ De exemplu pronumele demonstrative *acel* și *acel* (pentru care vezi și *Problemele capitale...* p. 303—320, fonetismul *acmu* și unele forme verbale neprefixate (discutate la p. 27—28).

⁷ Vezi fasc. 1—2/1959, p. 131—135. Același articol a fost publicat mai întîi în volumul *Recueil Lisbonne*, Buc., 1959, p. 299—303.

sașilor, prof. G. Istrate ajunge la concluzia (care ni se pare convingătoare) că fonetisme ca *maire, saile, taire* etc. nu pot fi explicate prin mijloacele interne ale limbii noastre. Spre deosebire de N. Drăganu, G. Istrate nu pune însă pe seama unui copist sas și alte fonetisme, cum ar fi de exemplu: *oichi, pă-reichi, ureichi, veichi, roike, Costaike, Petraike, strachină* etc., dintre care unele se mai întilnesc și astăzi regional (în special prin Muntenia). Din acest punct de vedere autorul se declară, parțial, de acord cu acad. Al. Rosetti care a demonstrat că ipoteza lui N. Drăganu nu poate rămâne în picioare, dacă privim în bloc toate fonetismele în discuție. Prof. Istrate nu este însă de acord cu acad. Al. Rosetti care crede că și fonetisme ca *maire, taire* etc. . . „sînt normale pentru vorbitorii limbii noastre, din sec. al XVI-lea pînă în momentul de față” (p. 135)¹.

3° În ceea ce privește limba literară este necesar să subliniem că unele aspecte ale ei sînt studiate, la Iași, mult mai temeinic decît la București sau în celelalte centre culturale ale țării. Din mai multe surse² deducem că monografia pe care o pregătesc Despina și N. A. Ursu asupra neologismelor în limba română la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea epuizează majoritatea izvoarelor și anume: literatură artistică și științifică, scrieri filozofice, documente politico-administrative, numeroase periodice ale epocii, traduceri sau adaptări și un mare număr de manuscrise. Din ceea ce au realizat pînă în prezent cei doi cercetători ieșeni nu

puteau aminti aici decît studiul intitulat *Din istoria terminologiei românești privitoare la teatru*, pe care Despina Ursu, desprinzîndu-l din cercetarea de ansamblu, l-a publicat o parte în revista „Limba română”, nr. 2/1960 și o parte în fasc. 1 din 1960 a revistei „Studii și cercetări științifice” (Iași). Atît prima parte a acestui studiu cît și cea de a doua (care ne interesează direct în discuția de față) se remarcă prin bogăția materialului folosit și prin interpretarea corectă a faptelor.

În domeniul limbii literare revista SCȘt. (Iași) a mai publicat, în 1959, *Italianisme la Petru Maior de Șt. Cuciureanu*³ și *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade Rădulescu, în prima perioadă a activității (pînă la 1840) de L. Leonte*⁴.

Fără a nega utilitatea celor două contribuții (care aduc multe lucruri inedite precum și precizări de detaliu) trebuie totuși să spunem că așteptăm cu mai mult interes alte lucrări ale acelorași cercetători, care au fost realizate și urmează să fie publicate. E vorba de *Formarea terminologiei românești privitoare la arte de Șt. Cuciureanu* și de *Aspecte morfologice și sintactice în limba română literară din prima jumătate a sec. al XIX-lea*, care aparține lui L. Leonte. Preferința noastră se justifică prin aceea că, spre deosebire de cele dintîi (care sînt de două ori circumscrise) ultimele lucrări răspund unor necesități mai mari, datorită faptului că au un caracter de sinteză și că depășesc cadrul celui mai studiat dintre stilurile limbii noastre literare — stilul artistic sau beletristic. În orice caz, judecînd după ce au publicat și după ce intenționează să realizeze, în viitor, e clar că cei mai mulți colaboratori ieșeni ai revistei „Studii și cercetări științifice” nu se limitează numai la studierea limbii anumitor scriitori, ci caută să cuprindă în cercetările lor toate stilurile limbii literare, ceea ce este, fără îndoială, un element pozitiv.

4° O ultimă contribuție asupra căreia este necesar să ne oprim mai pe larg aparține lui Al. Zacordonet și e intitulată *Aspecte lingvis-*

¹ Aceeași rezervă o exprimă G. Istrate și în recenzia la cartea acad. Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea — al XVI-lea*, Buc., Ediții. Acad. R.P.R., 1956, pentru care vezi SCȘt. (Iași), an. 1958, fasc. 1—2, p. 184—197.

² Vezi, de pildă, articolul-bilanț intitulat *La a 15-a aniversare a Eliberării*, apărut în fasc. 1—2/1959, p. 15—17 și cele două cronici despre *Activitatea colectivului de lingvistică în 1959 și 1960*, semnate, prima de Despina Ursu (în fasc. 1—2/1959, p. 209—210) și a doua de L. Leonte (în fasc. 2/1960, p. 297).

³ Vezi fasc. 1—2, an. X (1959), p. 53—69.

⁴ Vezi fasc. 2, an. XI (1960), p. 163—191.

lice ale traducerilor din limba rusă în limba romină¹.

Intenția mărturisită de a contribui la îmbunătățirea calității traducerilor din limba rusă este, neîndoielnic, lăudabilă și în parte a fost realizată. Autorul discută o serie de greșeli (de obicei posibile), dă multe indicații utile pentru cei care lucrează ca traducători și (ceea ce ni se pare mai important) atrage atenția asupra deosebirilor de sistem existente între cele două limbi. Nu credem însă că e bine ca traducătorii să fie priviți și judecați în bloc și să se vorbească despre toți că traduc adesea literal, că se mulțumesc numai cu ceea ce le oferă dicționarul rus-romin, că pierd din vedere specificul limbii în care traduc sau din care traduc ș.a.m.d. Toate aceste lucruri sint, desigur, adevărate, dar nu pentru toți traducătorii, sau nu în aceeași măsură. De aceea ar fi fost mai bine ca teoretizarea problemei să se facă avându-se în vedere în primul rând greșelile concrete (și uneori evidente) care se întîlnesc în traduceri din rusește în rominește. Contrar acestui procedeu, Al. Zacordoneț nu se referă niciodată la o anumită traducere și nu citează, în articolul său, măcar un nume de traducător care greșește în sensul celor arătate mai sus. Mergînd pe această cale autorul ajunge în chip firese să dea și indicații care nu ni se par necesare, întrucît ele vizează erori aproape imposibil de săvîrșit. Iată un, singur exemplu: *Прощаясь с Токаревым, Рита крепко пожала ему руку* = „Luîndu-și rămas bun de la Tocariov, Rita îi strînse mîna cu putere” (p. 99). Astfel traduce Al. Zacordoneț subliniînd, după aceea, caracterul cu totul nefiresc al construcției „luînd rămas bun de la Tocariov”. Sintem în întregime de acord cu autorul, dar nu credem că cineva a tradus, sau ar putea să traducă în rominește pe *прощаясь* altfel decît prin „luîndu-și rămas bun” (după cum se vede și forma verbală rusească este, în acest context, tot reflexivă).

În continuare vom face și citeva observații de amănunt, pentru a dovedi că tradu-

cerea pe care ne-o oferă textul autorului nu este întotdeauna cea mai potrivită. *Парень мне не раз говорил о тебе* este tradus prin „Flăcăul mi-a vorbit adeseori de mata” (p. 95). Mult mai bine: Flăcăul mi-a vorbit nu o dată despre tine (eventual dumneata). *Снять шапку* este tradus prin „a-și scoate șapca” (p. 94). Adevăratul sens al cuvîntului rusec *шапка* este cel de „căciulă”. Pentru noțiunea de „șapcă”, există în rusă *кепка* (diminutiv de la *кепи* „chipiu” < fr. *képi*) precum și *фуражка* (intrebuițat însă mai ales pentru șapca de uniformă). Deci *снять шапку* trebuie tradus prin „a-și scoate căciula”. *Рости не по дням, а по часам* este redat în rominește prin „a crește ca din apă” (p. 103). Cea mai potrivită traducere în limba romină, a acestei expresii idiomatice rusești este „a crește vîzînd cu ochii”.

Al doilea articol semnat de Al. Zacordoneț, „Numele proprii în opera lui Cehov” ni se pare mai convingător decît cel analizat mai sus. Avînd însă prea puține contingențe cu lingvistica, ne mulțumim numai să-l semnalăm.

În afară de notele „lingvistice și filologice” semnate de I. Fischer sau de cele „lexicale” aparținînd lui Mihai Bordeianu merită să mai fie semnalate următoarele contribuții: *Observații asupra procesului de însușire a unei limbi noi (invățînd limba polonă)* de Florica Dimitrescu (fasc. 2/1960, p. 244—252); *Gramatica manuscrisă a comisului Ionică Tăutu* de Dan Mănuță (fasc. 1—2, 1959, p. 140—144) și *Despre fiziologia și tratamentul lui r în limba romină și despre unele forme verbale dialectale* de I. Turcuș (ibid. p. 149—156).

5°. Apreciată în ansamblu, rubrica intitulată *Critică și bibliografie* este destul de bogată și de variată. În cele patru fascicule partea lingvistică și filologică ocupă un număr de aproximativ 80 de pagini, adică tot cam atît cît cuprînd și studiile teoretice de limbă (fără scurtele rezumate în rusește și în franțuzește). În general, contribuțiile publicate în cadrul acestei rubrici pot fi grupate în două categorii: 1) recenzii și prezentări consacrate unor numere sau rubrici ale publicațiilor pe-

¹ În fasc. 1—2/1959, p. 93—109.

riodice de lingvistică românească sau străină; 2) recenzii critice sau scurte prezentări ale unor lucrări de lingvistică, apărute în țara noastră sau în străinătate. Menționăm mai întâi pe cele care aparțin primei categorii: „Romano-slavica”, I, II, III, București, 1958 (A. Vraciu și V. Rotundu)¹; *Fonetică și dialectologie*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1958 (M. Bordeianu)²; „Limba română”, an. VIII (1959), nr. 1–6, rubrica „Glosar regional” (Stelian Dumistrăcel)³ și „Revue des langues romanes”, Montpellier, LXXII, 1957–1958 (Șt. Cuciureanu)⁴.

Din a doua categorie cele mai substanțiale sînt recenziile lui Arion Vraciu (cercetător obiectiv și informat). În afară de *Gramatica limbii lituaniene* de J. Otrebski (pe care am semnalat-o și în cadrul tematicii revistei) același autor a mai recenzat următoarele lucrări: *Курс лекций по истории языкознания* (Curs de istorie a lingvisticii), Odesa, 1957 de K. E. Gagkaev (în fasc. 2/1960, p. 266–271); *Gramatica limbii sanscrite*, Buc., Edit. științifică, 1959 de Th. Simenschy (ibidem, p. 271–276) și *Limba și context*, Buc., Edit. științifică, 1959 de Tatiana Slama-Cazacu (în fasc. 1/1960, p. 138–148).

Dintre prezentări reținem două și anume: una în care Elena Lemneanu rezumă cele 6 articole cuprinse în volumul *Исследования по синтаксису русского литературного языка* (Cercetări în domeniul sintaxei limbii literare ruse), Moscova, 1956 (fasc. 1–2/1959, p. 200–204) și alta în care Zamfira⁵ Mihail prezintă un manual de limba română pentru cehi al prof. Antonin Křečan, *Cvičebnice rumunštiny* (Carte de exerciții de limbă română), Praga, 1959 (2 volume = 626 pagini). Ultima cercetătoare mai recenzează și lucrarea Mariei Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătura a diaconului Coresi*, Buc. Edit. Acad.

¹ Vezi an. X (1959), fasc. 1–2, p. 184–197.

² Ibidem, p. 204–207.

³ Ibidem, p. 197.

⁴ Vezi an. XI (1960) fasc. 1, p. 152–155.

⁵ La sumar citim *Eugenia Zamfir*. Care este adevăratul nume al autoarei?

R.P.R., 1959, subliniind meritele autoarei și făcînd totodată cîteva observații critice⁶.

Recenzia prof. G. Istrate la ultima ediție a Sacontalei lui Calidasa⁷ am lăsat-o în mod intenționat la urmă, intrucît ea are o situație oarecum specială. După ce face cîteva completări (în general bine venite) precum și unele observații critice pe marginea cuvîntului introductiv⁸, prof. G. Istrate trece la examinarea felului în care Editura tineretului a reprodus textul tradus și prelucrat cîndva de Coșbuc. Autorul dovedește că noua ediție este inutilizabilă, deoarece conține multe lecturi greșite și în special un mare număr de greșeli de tipar, pe care recenzentul le descoperă, adesea, și în edițiile anterioare (mai ales în cea din 1928).

Analiza ediției amintite este făcută pe 24 de pagini (tipărite cu literă mică) ceea ce reprezintă aproximativ 2/5 din volumul global al contribuțiilor lingvistice, publicate în fasc. 1/1960. Dimensiunile neobișnuite ale acestei recenzii se datoresc și faptului că sînt citate în ea peste 200 de versuri iar în subsolul paginii există în total 107 note și trimiteri.

Avînd în vedere că ediția discutată este în mod evident lucrată neglijent, caracterul ei neștiințific putea fi demonstrat în cel mult 10 pagini. Restul de 14 pagini puteau fi ocupate fie de alte recenzii, fie de un studiu teoretic de lingvistică. Spunem de lingvistică și nu de literatură, fiindcă, în cadrul rubricii *Studii* din fasc. 1/1960, lingviștii nu publică absolut nimic.

Dacă unele recenzii sînt prea lungi, altele sînt, dimpotrivă, prea scurte conținînd observații puține și nu întotdeauna dintre cele mai convingătoare⁹.

*

⁶ Vezi fasc. 1/1960, p. 148–150.

⁷ Vezi Calidasa, *Sacontala*. Poemă indiană. Traducere de George Coșbuc, București, Edit. Tineret., 1959.

⁸ Semnat de Edgar Papu. Responsabil de carte este Gh. Damirescu.

⁹ Un exemplu semnificativ în acest sens ni se pare recenzia de o pagină și trei rînduri pe care Despina Ursu o consacră *Indrepta-*

Înainte de a trece la concluzii, am dori să mai atragem atenția comitetului de redacție că în paginile revistei „Studii și cercetări științifice” se strecoară cam multe greșeli de punctuație și de ortografie, ultimele de diverse tipuri, începînd cu ortografierea greșită a unor nume proprii (*Hașdeu, Densușianu*) și terminînd cu scrierea unui cuvînt ca *a se îmbrînci* cu doi *i* (v. fasc. 1—2/1959, p. 144; 158, 204 etc...). Este adevărat că multe dintre greșelile de ortografie și de punctuație se mai datoresc și tiparului, dar atunci ar fi de așteptat să le vedem corectate la erată (care la unele fascicule lipsește în întregime).

O impresie neplăcută produc și neglijențele stilistice precum și exprimările greșite dintre care nu vom semnală decît o parte: „Confruntînd diferitele aspecte ale limbii ruse cu acele ale limbii romine...” (1—2/1959, p. 94); „...părerile autorului nu sînt acceptate în întregime la lingvistica sovietică” (1—2/1959, p. 203); „Definirea dată... realismului socialist este, în cel mai bun caz, vagă” (1—2/1959, p. 195); „...chiar dacă cele anterioare nu făceau decît să reproducă **mai mult sau mai puțin întoemai**, prima tipăritură în volum...” (1/1960, p. 115); „...nici în trecut, **dar nief în prezent nu s-au mai efectuat** cercetări speciale de asemenea proporții...” (1/1960, p. 148); „Ori [] traducătorul este obligat adeseori... să suprimă sau să adauge cuvinte care nu există în original” (1—2/1959, p. 101) etc...

★

Oricite observații (de principiu, de metodă sau de amănunt) s-ar mai putea face în legătură cu cele patru fascicule analizate (și eventual cu altele), impresia de ansamblu cu care trebuie să rămînem pînă la urmă este totuși pozitivă. Munca utilă și adeseori chiar temeinică a colectivului restrîns de cercetători ieșeni se oglindește în mare măsură și în coloanele revistei pe care o recenzăm. Ceea ce se

rului *ortografic, ortoepic și de punctuație* (fasc. 1/1960). Exceptînd propunerea privitoare la accentuarea *călugăriță, doctoriță și măgăriță*, toate celelalte observații ni se par juste, dar analiza operei amintite rămîne totuși sumară.

potrivește însă pentru toate publicațiile existente nu se poate, desigur, să nu fie **valabil și pentru revista „Studii și cercetări științifice”** de la Iași (seria filologie). E vorba de faptul că activitatea celor mai constanți colaboratori ai ei precum și conținutul, forma și profilul general al revistei pot fi mult îmbunătățite. Propunerile pe care le vom formula în continuare sînt menite tocmai să ofere cîteva sugestii în această direcție.

În primul rînd, credem că tematica revistei ar putea fi mai bine precizată și în special lărgită, ajungînd să cuprindă, spre exemplu, mai multe probleme de limbă romînă contemporană și în special de gramatică și vocabular. Ni se pare surprinzător că pînă în prezent n-a fost încă publicat în revista de care ne ocupăm măcar un articol sau studiu privitor la gramatica limbii romîne contemporane sau la unele abateri de la normele ei actuale¹.

Este necesar apoi să se înmulțească numărul de colaboratori ai revistei, care au fost, pînă acum, cam aceiași și aproape toți dintr-un singur centru cultural (Iași). Pe această cale va fi posibilă și realizarea unui echilibru permanent între studiile de limbă și cele de literatură (în fasc. 1/1960, de pildă, contribuțiile lingvistice se reduc la note și recenzii).

Deși profilul revistei a fost mult îmbunătățit față de perioada cînd nu cuprindea decît o singură rubrică și cînd lipseau cu desăvîrșire recenziile, prezentările și cronicile, socotim, totuși, că, în viitor, cele trei rubrici actuale ar putea fi alcătuite într-un mod și mai judicios decît în ultimele fascicule. În special în cadrul rubricii intitulată *Critică și bibliografie* ar fi bine să se evite, pe de o parte recenziile prea lungi, iar pe de altă parte prezentările prea sumare, care nu pot avea decît meritul că rezumă o lucrare sau că-i semnaleză apariția.

Unii colaboratori vor trebui, credem, să manifeste mai multă exigență și față de calitatea lucrărilor în ceea ce privește formalele. Acest lucru se poate face prin evitarea greșe-

¹ Între timp a apărut articolul lui Ștefan Giosu, *Propoziția subiectivă*, în fasc. 1/1961.

lilor de ortografie și de punctuație precum și prin înlăturarea oricăror exprimări greoaie, echivoce, neinteligibile și uneori chiar inco-

recte din punctul de vedere al normelor gramaticale.

Th. Hristea

* * * *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, Editura pentru literatură, 1961, volumul I, CXXXIII + 582 p., volumul II, 529 p.

Cronicile moldovene s-au bucurat de o atenție mai mare din partea cititorilor și cercetătorilor, datorită lui Mihail Kogălniceanu, care le-a adunat pe toate într-un corpus, publicându-le în două ediții, una chirilică (1845—1852, 3 vol.) și alta în transcriere cu litere latine (1872—1874, 3 volume). La popularizarea lor au mai contribuit și edițiile separate și cele critice. Cu totul altfel au stat lucrurile cu cronicile muntene. Acestea au fost publicate de N. Bălcescu în *Magazinul istoric pentru Dacia* (5 vol., 1845—1847), dar aici ele nu constituie un corpus, pentru că nu sînt publicate toate și în întregime, ci numai cîte și cum le-a cunoscut Bălcescu în scurta sa viață. Pe de altă parte, *Magazinul*... lui Bălcescu nu este o publicație numai de cronici (cum este cazul cu volumele *Letopiseștele Moldaviei* ale lui M. Kogălniceanu), ci textul cronicilor este întrerupt de studii, informații bibliografice, editări de documente și de alte materiale istorice. În ce privește edițiile separate, este destul să spun că abia în 1959—1960 au apărut primele două ediții critice de cronici muntene și că, pînă la apariția volumelor pe care le prezentăm aici, una din cronici n-a văzut lumina tiparului decît în ediția veche, chirilică și incompletă a lui N. Bălcescu. Așa se explică de ce atîtea probleme legate de cronicile muntene: autori contestați, întinderea variată a redacțiilor, circulația și modificarea lor prin acțiunile copiștilor au rămas încă pînă astăzi, în parte, nerezolvate.

De aceea, publicarea volumelor *Cronicari munteni* constituie un moment cultural important de valorificare a moștenirii literare.

Volumele cuprind cele cinci mari cronici muntene de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea: 1. *Istoria Țării Rumînești* a stolnicului Const. Cantacuzino, care reconstituie istoria patriei noastre din perioada formării poporului și limbii romîne pînă prin sec. al IX-lea. *Istoria*... face legătura cu cronicile următoare încheind cu: „...Radul-vodă Negru aici în țară au pogorît, precum létopiseștele cele de obște arată” (I, p. 79). 2. *Istoria Țării Rumînești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini*, adică de la anul 1290—1690; este așa-zisul *letopiseș cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu. Mai multă prudență ar recomanda să-l numim *Anonimul cantacuzinesc*¹ (I, p. 81—224). 3. *Istoriile domnilor Țării Rumînești* este titlul unei întinse cronici care reia istoria Munteniei de la 1290, ducînd-o fără întrerupere, dar cu inegalități în tratare, pînă la anul 1729. A fost atribuită lui Radu Popescu. N. Iorga și de curînd alți istorici (M. Berza, Eugen Stănescu, P. P. Panaitescu) neagă paternitatea lui Radu Popescu pentru partea din cronică referitoare

¹ I. Ionașcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii „Istoria Țării Rumînești”* — în *Analele Universității „C. I. Parhon”*. București. (Seria științelor sociale. Istorie), nr. 5 din 1956, p. 261—299.

la anii 1290—1688 și-l confirmă autor numai al părții 1689—1729 : există o concepție de a privi evenimentele în prima parte a cronicii și alta, cu totul diferită, în a doua parte. Totuși istoricii amintiți mai sus se deosebesc între ei în ce privește identificarea autorului. N. Iorga consideră greșit ca autor pe Constantin Filipescu, ceilalți resping această identificare¹ pentru simplul motiv că o rudă a Cantacuzinilor nu putea scrie rău despre Cantacuzini (Const. Filipescu a fost fiul Maricăi Cantacuzino căsătorită cu Pană Filipescu, deci nepotul fraților Cantacuzino, fiii postelnicului ucis la 20 dec. 1663). Textul *Istoriilor* se află în vol. I, p. 225—577. 4. *Cronica domniei lui Constandin Brncoveanu*, scrisă de logofătul Radu Greceanu, se compune din 110 capitole (II, p. 5—231), dar editorul, M. Gregorian, adaugă și variantele capitolelor 49, 50, 52, 59—61, 71—73, 75—77 și 80 care se găsesc în ms. 548 al Academiei R.P.R. (anexele, II, p. 232—272). Cronica aceasta în primele trei capitole tratează despre sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino și moartea lui (oct. 1688). 5. *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, cunoscută mai mult sub titlul „Anonimul brncovenesc” (II, p. 273—352).

Editorul nu justifică criteriile urmate pentru alegerea textelor editate, ci numai anunță bibliografic edițiile anterioare folosite și manuscrisele care au servit la colaționare (I, p. CXXVII—CXXX), astfel că trebuie să caracterizăm noi valoarea științifică a metodei urmate. Pentru cronicile nr. 2 și 5 editorul a reproduș, respectiv, ms. 112 Cluj și 53 Cluj. Completarea lacunei ms. 53 Cluj s-a făcut de pe ms. 441 București. În ambele cazuri, reproducerea nu s-a făcut direct de pe mss., ci de pe edițiile lor cele mai noi, restabilite pe baza unei minuțioase critici de text, care asigură perfectă alegere a mss.²

¹ Eug. Stănescu, în *Cronicari munteni*, I, p. XIV—XV (istoricul problemei) și p. LXXXV.

² *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopiseșul cantacuzinesc*. Ediție critică înfoc-

Dat fiind scopul de popularizare urmărit de *Editura pentru literatură*, s-au omis cu bună dreptate variantele celorlalte mss. din aparatul critic al edițiilor folosite. Cronica nr. 1 reproduce ms. 3443 București, dar prin mijlocirea unei ediții anterioare³. Acest ms. este cel mai bun dintre copiile care transmit cronica. Raportul dintre ms. 3443 și celelalte copii se arată de D. Mioc, care a îngrijit editarea critică a acestei cronici, pregătită pentru tipar (în colecția „Cronicile medievale ale României”, Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

Cronica *Istoriile...* (nr. 3) este publicată acum pentru prima dată în toată întinderea ei : 1290—1729. Pînă la această ediție, ca să o citești, trebuia să te îndrumezi la trei surse diferite : ed. N. Iorga pentru evenimentele 1290—1688, ed. Const. Giurescu pentru evenimentele oct. 1688—1699 și ed. chirilică a lui N. Bălcescu pentru anii 1700—1729. Editorul, M. Gregorian, a colaționat aceste ediții și cu mss. din Bibl. Acad. R.P.R., dar pînă acum⁴ nu se cunoaște valoarea acestor manuscrise. Cert este însă că editorul s-a îndepărtat de sursele folosite : a) a omis închinarea autorului Radu Popescu adresată lui Nicolae Mavrocordat, foarte importantă, pentru că arată titlul original al cronicii (*Istoriile...*) și caracterul ei oficial (vezi-o publicată de C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, p. 101—102) ; b) a omis începutul cronicii domniei lui Nicolae Mavrocordat, în care Radu Popescu, ca o atenție deosebită acordată domnului, îi reconstituie „vița prealuminatului neam” (publicată în *Magazin*

mită de C. Grecescu și Dan Simonescu, București, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. LIX—LXI. — *Istoria Țării Românești* (oct. 1688—martie 1717). Ediție îngrijită de Const. Grecescu, București, Ed. Științifică, 1959.

³ Cantacuzino Constantin stolnicul, *Istoria Țării Rumânești*. Craiova (1944).

⁴ Const. Grecescu a restabilit textul acestei cronici, dîndu-i și aparatul critic al variantelor ; lucrarea este sub tipar, în Editura Academiei R.P.R. (colecția „Cronicile medievale ale României”, Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

istoric pentru Dacia, IV, 1847, p. 39; pasajul omis și-ar fi avut locul, în ediție, în vol. I, p. 492, după rândul al 7-lea). Aceste omisiuni fac să nu avem cronica lui Radu Popescu restabilită în întregime, lipsindu-i părțile care o caracterizau mai bine. A reproduș titlurile rezumative ca *marginalii*, cum sînt și în manuscrisele vechi, în timp ce Bălcescu și Iorga le-au reproduș în fruntea capitolelor. Procedul lui Gregorian este corect și științific, oglindind voința cronicarului de a preciza în dreptul alineatelor conținutul lor, cit și erudiția specifică a umanismului medieval. Dar Eug. Stănescu arată că marginaliile sînt interesante și „pentru filozofia istorică și politică cu care cronicarul însotește textul propriu-zis” (I, p. CXII). Mai puțin satisfăcătoare este ediția cronicii nr. 4, pentru că urmează ediția lui Șt. D. Grecianu, din 1906. Se știe însă că aceasta este defectuoasă¹, pentru că strănepotul cronicarului Radu Greceanu a publicat un text greșit (ms. 1350) și în note a dat lectura corectă a ms. bun (ms. 548). Editorul Gregorian a înlocuit cuvintele greșite cu cele scrise corect, dar fără să ne facă atenți asupra acestor schimbări; numai că deosebirea între mss. 1350 și 528 nu este numai la cuvinte (pe care le știm din notele editorului Grecianu), ci și la pasaje întregi (pe care Grecianu nu le mai semnalează în note). Cum a procedat în aceste din urmă cazuri, Gregorian nu ne spune! O ediție nouă, corectă, este absolut necesară pentru această cronică².

În concluzie, ediția științifică a lui M. Gregorian nu exclude necesitatea edițiilor critice ale celor cinci cronici muntene.

Transcrierea textelor chirilice se face prin interpretare și cu fidelitate, ținînd seamă de particularitățile fonetice ale limbii noastre din sec. XVII și XVIII. La p. CXXXI, se spune că s-a respectat și fonetismele limbii

sec. al XVI-lea și omite, în schimb, pe acelea ale manuscriselor indicate, care toate sînt copii din sec. al XVIII-lea. Cred că afirmația este numai o scăpare din vedere, dacă nu chiar vreo greșeală de tipar.

Un loc important în lucrarea *Croniciari munteni* îl ocupă glosarul (II, p. 355—399) și indicele onomastic și toponimic (II, p. 401—528), adevărate instrumente de lucru pentru lingviști și istorici și totodată mijloace utile cititorilor din pături largi, ca să înțeleagă mai bine cronicile. *Glosarul* înregistrează un foarte bogat material lexical al limbii romine vechi, arhaisme dispărute din limba actuală: *acic* — luntre, *ahlu* — dorință, *amfivolie* — îndoială, *bios* — roditor, *călic* — sabie, *a se ctmpi* — a se așeza cu oastea, *a se dezlupi* — a se despărți, *dunarma* — iluminare, *engómion* — cuvîntare de laudă, *hasnă* — folos, *ijderenie* — origine, *izidire* — risipire, *luptare* — combatere, *na-faca* — leafă, *paranomie* — ilegalitate, *a ple-nui* — a jefui, *saigiu* — cumpărător de oi, *tabla* — grajd, *topciu* — tunar, *vadnic* — denunțator, *zatocene* — pedepsire prin exilare ș.a., ș.a. Mult mai numeroase și mai importante sînt însă arhaismele prin sensul lor, cu totul altul în limba cronicilor, decît în limba actuală: *adins* — fără urmă de glumă, *a se alcătui* — a cădea de acord, *becisnic* — slab de fire, *bthă* — tăgăduire, *cerneală* — doliu, *chiar* — clar, *ciudă* — minune, *cocie* — trăsură de lux, *codru* — deal și munte, *crunt* — singeros, *deci* — apoi, *despuitor* — stăpînitor, *dobtdă* — ciștig prin pradă, *duroare* — reumatism, *fringhie* — stofă scumpă, *gros* — bătăran, *iarbă* — praf de pușcă, *ieftin* — darnic, *a împărăchia* — a învrăjbi, *a se învrăsta* — a se contrazice, *magherniță* — bucătărie, *a miroși* — a exista, *mișăl* — sărac, nenorocit, *mujdea* — veste bună, *a năpusi* — a părăsi, *obraz* — persoană, *orguliu* — norocos, *pehlivan* — acrobat, *pline* — griu, *practic* — priceput, *soție* — tovarăș, *ticălos* — nenorocit ș.a., ș.a. Observăm că astăzi au nuanțe pciorative (*becisnic*, *bthă*, *cocie*, *despuitor*, *magherniță*, *mișăl*, *pehlivan*, *ticălos*), ceea ce nu este de loc întimplător: evoluția semantică s-a efectuat la aceste cuvinte și la altele din aceeași categorie, în condițiile

¹ D. Russo, *Studii istorice greco-române*, tomul II, București, 1939, p. 616.

² O ediție critică, îngrijită de Aurora Ilieș pe baza tuturor manuscriselor, este pregătită pentru tipar (în colecția „Cronicile medievale ale României”, Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

apăsătoare crescînde ale relațiilor de producție și vieții sociale. Sensul cel nou exprimă în el și o atitudine a celui care vorbește, o participare activă și afectivă a lui. Studiul introductiv în care se comentează complex cronicile muntene, arată că cronicarii de la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea marchează „un început de depășire a mentalității medievale”, o încercare de înnoire a forțelor social-politice, care să scoată din criză vechiul regim nobiliar. Aceste tendințe noi primesc și un veșmînt lingvistic nou, astfel apar în limba romînă primele neologisme: *armada*, *armesteție*, *audiienție*, *confermație*, *elector*, *gheneraleș*, *legheoană* (= legiune), *malcolent* (= nemulțumit), *ofițier*, *organ* (= uneltă, mijloc de...), *parolă*, *țărmonie* ș.a. Comparînd glosarul cronicilor muntene cu al cronicilor moldovene (la cronică lui Ion Neculce făcut de acad. Iorgu Iordan, la operele lui Grigore Ureche și Miron Costin făcut de P. P. Panaitescu), observăm că fondul lor lexical, pe lângă elemente comune (slavonisme, turcisme, grecisme, cuvinte legate de orînduirea feudală), diferă fundamental. Arhaismele cronicarilor munteni, dispărute azi din limbă, sînt rare: sensul lor nu se lămurește din context. Arhaismele cronicarilor moldoveni sînt mai obișnuite, se întîlnesc des și de aceea le cunoaștem sensul. Glosarul dă și cîteva expresii vechi, înregistrîndu-le la cuvîntul principal: „în ducătoare și în viitoare” (Radu Popescu: la ducere și la înapoiere), „să-i fie halal, iar nu haram” (Radu Greceanu: să-i fie de folos, de bine, iar nu de rău), „mai pe lat cevași istorește” (Const. Cantacuzino), „ș-au luat capul a mînă” (*Let. cantacuzinesc*: a luat holărirea, dar din context, I, p. 174, nu reiese cu precizie acest sens figurat, cum pretinde autorul glosarului, II, p. 376, sub voce *lua*), „pre supt cumpăt” (*Let. cantacuzinesc*: în taină)¹, „voe vegheată” (*passim*: cu atenție, cu favoare).

Indicele este analitic, astfel că cititorul va găsi explicațiile esențiale în legătură cu con-

¹ Azi, în Muscel (partea muntoasă), țăraniii folosesc expresia „pe la cumpătul soarelui”, adică după asfințitul soarelui, cînd cade întunericul, de nu se prea vede bine.

ținutul fiecărui nume topic, cu acțiunea fiecărei persoane, așa cum apar în cronică. Aici se fac identificările necesare, pentru că, se știe, cronicarii deformează numele arhaice, pe care le-au mai deformat și copiii. Indicele cuprinde întreaga lume istorică și geografică medievală, în măsura în care cronicarii au găsit de cuviință să le amintească în operele lor: indicele reprezintă orizontul cultural al cronicarilor. Modul cum este alcătuit dovedește că indicele general este o lucrare formală, în timp ce indicele analitic este un instrument de lucru științific indispensabil orientării rapide în conținutul cărților.

Un studiu dezvoltat, intitulat *Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene*, scris de Eugen Stănescu, precedă, ca un comentariu foarte bun și necesar, textele (I, p. V—CXXVI). În cinci părți, autorul explică metodice aspectele esențiale ale istoriografiei medievale muntene. În prima parte tratează biografie și bibliografie despre cronicari și operele lor. În această parte se enunță un principiu metodic ce ne va ajuta să rezolvăm problemele dificile de paternitate și datare a cronicilor incerte sub raportul autorului și epocii de elaborare: „precizarea raportului dintre gîndirea politică specifică a fiecărei cronici și gîndirea politică a tuturor cronicilor și a epocii în care au fost scrise”. Cercetările din aceste puncte de vedere fac pe autor să pună la îndoială că Radu Popescu este autorul *Istoriilor*, partea 1290—1688, iar Stoica Ludescu, autor al *Letopiseșului cantacuzinesc*. Capitolul al doilea cuprinde o analiză științifică a vieții economice, sociale și politice de la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea din Țara Romînească, caracterizînd-o ca o epocă de criză a regimului boieresc. Statul domnesc în conflict cu statul nobiliar, jafurile oficiale din partea turcilor, obligațiile militare impuse romînilor de Poarta otomană, rășlăuirile teritoriale, devastările temporare turco-tătare și habsburgice, imensa avere a marilor feudali în contrast cu mizeria poporului asupra căruia apăsa renta feudală cu toate multiplele ei forme, apoi răspunderea haraciului, protestele maselor de țărani și orășeni, conflictele între diferitele pături ale clasei dominante —

iată atâtea situații grele cărora cronicarii le-au acordat atenție, căutând prin cronici să dea o soluție a ieșirii din această criză, dar o soluție în favoarea clasei lor, boierești. Criza statului nobiliar și formele incipiente de destrămare a feudalismului au determinat înflorirea excepțională a scrierii istoriei în Țara Românească, precum și complexitatea ideilor politice din cronici, pe care le ilustrează cu exemple numeroase și bine alese. Capitolele III și IV sînt cele mai valoroase prin nouțate lor și prin aplicarea învățăturii marxist-leniniste cu privire la cele două culturi din societatea împărțită în clase antagoniste. Capitolul III arată cum se oglindesc în cronici interesele clasei dominante, ai cărei purtători de cuvînt erau cronicarii. Capitolul IV, dimpotrivă, arată ideile și problemele în care cronicarii au exprimat ideile progresiste ale epocii: conștiința de neam, evocarea patriotică a trecutului eroic, gîndirea uneori raționalistă și realistă a situațiilor. Capitolul ultim despre arta literară a cronicarilor dovedește cu multe exemplificări că folosirea mijloacelor de exprimare artistică corespunde perfect fondului ideologic al cronicilor, care nu sînt altceva decît „monumente de literatură politică angajată”.

Calitățile artei literare a cronicarilor remarcate de autorul studiului ca servind tendințele ideologice respective sînt: limba vie și plastică legată de realități și de graiul popular; detaliul pitoresc alternînd cu naturalismul în descrierea cruzimilor medievale; ironia persiflantă și tăioasă; invectiva; dialogul de nuanță filozofică și politică; portretul psihologic și cel politic, acesta din urmă, măreț sau ridiculizant, după cum persoanele înfățișate erau partizani sau dușmani politici; gama formelor de povestire: schițarea fugitivă dar sugestivă a unei întâmplări, anecdota, narațiunea amplă și dramatică.

Acest studiu, va rămîne un model de analiză istorico-literară, dar va trebui completat cu priviri și asupra altor aspecte. De pildă, nu reiese cu claritate individualitatea și personalitatea culturală a cronicarilor; reiese că ei s-au amestecat cu toți boierii, că au avut viciile comune ale întregii boierimii, că n-au avut alte

merite decît de a fi văzut mai clar și mai realist criza regimului nobiliar, viziune pe care au materializat-o în mod interesat în cronicile lor. În ideile lor politice, cronicarii de care ne ocupăm au susținut o apropiere de Rusia. Pentru perseverența stolnicului Const. Cantacuzino în această direcție avem dovezi multe și elocvente. El a cunoscut pe Niculae Milescu la Iași, despre care mult mai tîrziu scrie într-o scrisoare, că „era un om înțelept și un bun conducător”¹: desigur, bun conducător politic, în sensul apropierii țărilor romîne de Rusia. Cronicarii au avut și idei politice realiste și bune.

Caracterizarea *Vieții lui Nifon*, scriere istorico-hagiografică, drept „pamflet politic” (p. IX) cred că nu este cea potrivită.

Împotriva paternității lui Radu Popescu asupra *Istoriilor...*, pentru perioada 1290—1688, N. Iorga a dat răspunsul său lui C. Giurescu, în *Istoria lit. romînești*, vol. II, ediția citată (1926), dar și într-o lucrare din 1936: *Originea lui Mihai Viteazul după o cronică romînească* (Acad. Rom., Memoriile Sect. Ist., s. III, t. XVIII (1936), p. 172—185)².

Prin publicarea volumelor *Cronicari munteni*, „Editura pentru literatură” a reparat o veche și nemeritată nedreptate ce s-a arătat cronicarilor Țării Romînești. Editarea lor într-un corpus oferă prilej cercetătorilor să reia multe probleme legate de conținutul lor. Dar abia editarea lor critică³ va contribui la rezolvarea problemelor de paternitate, datare și circulație a cronicilor.

Dan Simonescu

¹ C. Șerban, *Legăturile stolnicului Const. Cantacuzino cu Rusia*, în *Studii și articole de istorie*, II, 1957, p. 237—254 (Soc. de științe istorice și filologice).

² Folosirea acestui răspuns și-ar fi putut găsi locul în studiul introductiv, la p. XIII—XV și LXXXV—LXXXVI.

³ Introducerea lui Eugen Stănescu este primul studiu istoriografic care folosește creator (ia în considerație, cînd i-au trebuit, chiar și variantele lor) edițiile critice apărute în 1959—1960 ale celor două cronici muntene.

NOTĂ LA NOTELE UNOR EDIȚII

După Eminescu și Arghezi, a apărut Coșbuc, în ediție Liblîofilă. Eminescu are 634 de pagini, din care „prefața” ocupă doar opt rînduri; Arghezi are 736, din care vreo zece introductive; Coșbuc are peste o mie de pagini, din care introducerea cuprinde mai mult de o sută, iar notele și anexele două sute cincizeci! Am impresia că acest „succint aparat critic” (p. VII) e mult prea întins, peste granițele necesarului și utilului. Se știe că *Cetatea Neamului* i-a fost inspirată lui Coșbuc de Costache Negruzzi; G. Pienescu, alcătuitorul notelor, reproduce, „pentru înlesnirea cititorului”, în întregime bucata lui Negruzzi, *Sobieski și romnii*, pe nu mai puțin de șapte pagini. *Blăstăm de mamă* e o „legendă populară din giurul Năsăudului”; Pienescu copiază (dintr-un volum apărut în 1959, deci la îndemina oricui) o variantă a legendei, pe mai mult de nouă pagini. Pomeniște Coșbuc de ciclopi? Pienescu transcrie aproape șase pagini din *Odissea*. În legătură cu poezia *Vara*, Pienescu citează, „pentru valoarea lor documentară”, aproape opt pagini din Ibrăileanu. Las deoparte atâtea alte citate lungi, din Sofocle, Gh. Lazăr (trei pagini), Esop, D. Anghel și Șt. O. Iosif (alte trei pagini), Anton Pann, *Iliada*, Ioan Barac, Horațiu, *Biblie*. . . Nu ar fi fost mai utile, în locul acestora, de pildă textele originale ale poeziilor traduse de Coșbuc? ca să nu mai spun că s-ar mai fi putut include multe bucăți (*Moartea lui Gelu* lipsește!), căci volumul cuprinde numai vreo două sute din cele peste șase sute ale autorului.

Îngrijitorul ediției folosește însă și alte metode de hipertrofiere a notelor. Astfel e repetarea unor note de la o pagină la alta: *sărindar* e explicat și la p. 830, și la p. 832, și la p. 853, iar *crunt* e glosat la p. 681, 701, 704, 710, 712. . . (era oare nevoie de lămuriri la acest cuvînt?); la fel se întîmplă cu multe alte note. Foarte numeroase cuvinte cunoscute se bucură de explicații; iată numai citeva exemple, luate la întîmplare: *dalb* (p. 679,

826, 827, 828), *vlădică* (p. 694, 704, 727, 774, 776, 811, 851), *tort* (glosat cel puțin de zece ori!), *parastas* (p. 709), *prinos* (p. 737), *venetic* (la aceeași pagină), *ol* (p. 741), *muncă* (1 p. 746), *răsură* (p. 774), *grumaz* (1 p. 809), *zamă* (1 p. 810), *păcurar* (1 p. 811, 829). . . Se întîlnesc des note foarte amănunțite, în mod inutil, după părerea mea. De pildă: la p. 693 se vorbește aproape o pagină despre Nero, cu citate și trimiteri la Suetoniu; la p. 687 despre Samudra-Gupta, cu trimitere la *Istoria universală*; la p. 710 despre furcile caudine, cu trimitere la Titus Livius; la p. 790--791 despre Sinan Pașa, cu o „succintă biografie” citată pe larg din Bălcescu; la p. 822--823 o pagină întreagă despre Oedip, cu trimitere la *Tragicii greci*. Dar Pienescu nu vrea să facă din notele lui numai un dicționar istoric, un *dictionnaire de la fable*, ci și unul botanic; în mod pedant, i se oferă cititorului numele latinesți, științifice, ale plantelor, chiar cu greșeli de ortografie: *Cupressus sempervirens* (p. 811), *Chenopodium ambrosioides*, *Helichrysum arenarium* (p. 815), *Stellaria media*, *Tagetes erecta*, *Vinca herbacea*, *Vinca maior* (p. 826), *Symphytum officinale* (p. 828). . . Alte precizări inutile: adnotatorul citează în numeroase rînduri culegera *Ctnelece și versuri alese din cei mai buni scriitori romni*, București, 1911, și de fiecare dată adaugă că e tipărită „cu litere chirilice”; la p. VIII--IX i se atrage cititorului neatenția că prefața și studiul introductiv sînt paginate cu cifre romane, în schimb cuvintele enigmatice „poloneze” *sto pojo boi* din *Cetatea Neamului* (unde se citează în întregime *Sobieski și romnii* a lui Negruzzi) nu sînt de fel explicate (sau măcar semnalată dificultatea), cum nu e explicat nici titlul *DOC X* în care nu ghicești dintr-o dată că e vorba de un doctor X. Mă îndoiesc de asemenea de utilitatea indicării gradului, chiar aproximativ, de popularitate a cutărei sau cutărei poezii, măsurat după „succesivele tipăriri antume în periodice și în volume”: nu cred, de pildă, că bucata *Apoi vezi*. . ., tipărită în periodice în

timpul vieții autorului de opt ori, a fost vreodată mai populară decât *Moartea lui Fulger*, *La oglindă* sau decât *Nu te-ai priceput*, care au apărut câte o singură dată în periodice.

Pedanteria are întotdeauna un cal de bătaie preferat: limba latină și, în general, cultura greco-romană. În cazul de față, orice cuvânt sau nume cu rezonanță latină sau grecească are dreptul la explicație, o dată, de două ori, de trei ori, ori de câte ori apare. Păcat numai că din când în când lămuririle diferă de la o pagină la alta... *Quirin* înseamnă „roman” la p. 712, dar la p. 833 e numele orașului Roma! Pomenește Coșbuc două nume grecești, luate la întâmplare (sau de dragul rimei), ca Clearh și Melanip? Comentatorul dă fuga la enciclopedie și află că Clearh trebuie să fie neapărat un general (mort pe la 400 î.e.n.), iar Melanip e probabil „Melanepid” (mort pe la 425 î.e.n.), deși în bucata lui Coșbuc e limpede vorba de doi bieți oameni care au murit deodată... Amintește Coșbuc despre cineva care citește ultimul cînt al *Odiseei*? Comentatorul răsoiește traducerea românească a *Odiseei* și află că exegeții poemelor homerice nu sînt de acord asupra autenticității cîntului XXIV — și socotește necesar să comunice (la p. 798) această descoperire cititorului, trimițîndu-l, pe cît se pare, la 728 de note din acea ediție... Și pentru că sîntem la greci, aș vrea să-mi exprim îndoiala că *evoe* înseamnă „pe veci” (p. 771; de altfel Pienescu însuși, la p. 726, dăduse altă explicație); consultarea dicționarului l-ar fi ferit pe adnotator de a cădea în greșeală. Dacă dicționarul grecesc e incomod, dicționarele românești n-ar trebui să fie necunoscute unui editor de texte românești. Eu nu știu ca *năier* să însemne „cîntăreț cu naiul” (p. 690); atunci caut în *Dicționarul limbii române literare contemporane* și, spre marea mea surprindere, constat că, la cuvîntul *năier* („luntraș, corăbier”), se citează chiar din strofa coșbuciană glosată de Pienescu...;

cititorul nu e însă nevoit să deschidă dicționarul, pentru că versurile lui Coșbuc sînt clare pentru oricine:

*Și-o stea, căzătoare din cer,
Ea mării ne-a spus sărutarea,
Și luntrei ne-a spus apoi marea,
Iar luntrea ne-a spus la năier.*

Dar să ne întoarcem la sacra filologie clasică (sacră pentru că, după cum zicea Voltaire, nu ne prea atingem de ea). La p. 796, Pienescu citează „celebrul exordiu” al *Catilinarelor* — dar îl citează greșit. La p. 795, citează texte ale „jurisconsultilor celebri ai Romei antice” — dar și de data asta celebritatea e însoțită de citate greșite; *Codex repetitiae praelectiones* trebuie citit *Codex repetitae praelectionis*. *Institutes* e forma franțuzească (!) pentru *Institutiones* și cred că și *Pandectes* e luat tot dintr-o sursă franțuzească... , precum și (la aceeași pagină) numele orașului unde a murit Vergiliu: latinește e *Brundisium*, nu *Brindes*; la fel *Delfis* (p. 861) pare să fie corcît cu franțuzescul *Delphes*; de dragul simetriei, și orașul natal al lui Vergiliu apare schimonosit. Uneori Pienescu își uită propriile scrise: la p. 796 vorbește de Caius Sallustius Crispus, dar la p. 845 *Crispus* e „probabil” Vibius Crispus, orator latin de la care nu a rămas nici o operă, deci personajul din poezia lui Coșbuc nu se putea îngrozi de stilul lui (amuzant e că, două versuri mai jos de cel glosat, Coșbuc îl numește expres *Salustiu*...). Tot așa, *Flac*, despre ale cărui *salire bune* scrie Coșbuc, nu e nicidecum obscurole epic Valerius Flaccus (cum se afirmă la p. 845), ci însuși satiricul Quintus Horatius Flaccus, consemnat la p. 846 și 847 (deși în textul la care se referă ultima notă Coșbuc îl numește *Flaccus*). Iată însă nota cea mai fantastic amuzantă. În aceeași poezie, *Dr. iuris*, alături de numeroși termeni de drept roman, poetul îl citează pe *Gai*, în care oricine îl recunoaște pe Gaius; dar, ignorînd total existența celui mai cunoscut autor de drept roman, adnotatorul răscolește enciclopediile și ni-l scoate din străfundurile lor pe un

Ljudevit Gaj (1809—1872), poet și publicist croat...

★

Am două observații și în legătură cu textul înșuși al ediției.

A treia strofă din poezia *Rada* apare astfel (p. 51):

*Snt și-n sat destule fete,
Cari de n-au cu ce să-mbele
Ochii omului, au pieptul ele
Alb de taleri și mărgele.
Rada, cînd o vezi, te fură
Cu neconținutul zîmbet
Și cu-a vorbelor căldură.*

Versul al 3-lea e mai lung cu un picior decît toate celelalte. Aparatul critic semnaleză că în ediția din 1893 versurile 2—3 erau:

*Cari de nu pot să te-mbele
Cu frumuseți, au pieptul ele
etc.*

Citind în această versiune *frumuseți* în loc de *frumuseți*, versul e corect și eu cred că ar trebui menținută această formă.

În bucata *Pietrea dacilor*, strofa a treia începe astfel (p. 611):

*La celatea Buridava
Ei făcur-un mîting.
Nu știu care-a fost isprava,
Căci de-acestea nu m-ating.*

Eu bănuiesc că autorul a scris *meeting* și chiar a pronunțat în trei silabe, *me-e-ting*; aplicînd mecanic noua ortografie, punem pe seama lui Coșbuc un vers schiop sau o rimă defectuoasă.

Mai semnaleză că din a șaptea strofă a aceleiași bucăți (p. 612) par să lipsească, probabil din vina tiparului, două versuri.

Specialiștii în critica romînească de text au a-și spune însă ei cuvîntul în asemenea probleme.

★

De curînd au apărut în „Biblioteca pentru toți” două volume din teatrul lui Alecsandri,

îngrijite tot de G. Pienescu. De data aceasta, notele de la sfîrșitul volumelor par mai reduse: 120 de pagini de note la 850 de pagini de text. În realitate, și sub text apar numeroase note, uneori de douăzeci de rînduri sau și mai mult... Se va mira cititorul dacă și aici va întîlni exact aceleași neajunsuri? Pienescu se consideră obligat să explice cuvinte ca: *tocmai, a juca* (= dansa), *catastif, ștreang, colb, glod, dorobanț, cartofor, holtei, mersi, catrafuse, a zugrăvi, chiabur, uimit, slobod, scăpătat, dascal, parol, privilegiu, hain, dram, muncit, iscodire, zălog, zăvod, barbar, poleit, curtizană*... Adnotatorul folosește însă în propriul său text cuvinte ca *logoree, culpă, a exulta, rătăcănii, cecitate, mlacă, edulcorant*..., pe care nu știu dacă le-a găsit pe toate în *Dicționarul limbii romîne moderne*, dar sînt sigur că dacă le-ar fi găsit în Alecsandri le-ar fi glosat. Și aici răsar nume latinești de plante (uneori greșite: *Scolopendrium vulgare*), de păsări (uneori greșite: *Syrnium aluca*), de viermi (*Fasciola hepatica* și *Dicrocoelium dendriticum*). Și aici se găsesc inadvertențe: *omaj* provine din franțuzescul *omage*, cuvintele *oh, le drôle de petit fat* sînt traduse „oh, iată hazul prostănacului”... Pentru Pienescu căderea lui *r* din *prin* e disimilare. Și ajungem iar la clasici. Greșeli de greacă: de pildă în vol. I, p. 476, nota 21. Greșeli de latină: în vol. II, p. 408, nota 27, p. 410, nota 32. „Un celebru vers al lui Horațiu” este citat greșit în vol. I, p. 467, nota *a* de la nota 19 (căci notele finale au, la rîndul lor, alte note în josul paginii, ajungînd uneori pînă aproape de treizeci de rînduri). Contradicții: în vol. II, p. 427, nota 34, Vergiliu moare în anul 19, iar la p. 464, nota 70, mai moare o dată, dar la anul 17. Cît privește data nașterii celebrului autor al *Bucolicelor* (indicată exact, cu lună și zi, în volumul Coșbuc, p. 795), aici (p. 424, nota 14 și p. 427, nota 34) e mutată cu 31 de ani mai devreme. Și anul nașterii lui Cezar e greșit; cam la fel se întîmplă cu Terențiu, Propertiu...; ultimul se naște ba la anul 47 (Coșbuc, p. 847, nota 50), ba la anul 60 (Alecsandri, vol. II, p. 424, nota 14). O piesă a lui Terențiu e numită

Adriena sau *Adriana* (în loc de *Andriana* sau *Fata din Andros*; după *Andrienne* francezesc citit sau considerat greșit ?); una din comediiile „foarte mult gustate” ale lui Plaut, „dar pe care Horatius nu le prea făcea haz” (am citat exact; p. 445, nota 105, în același volum) e botezată *Menehmele* (oare fiindcă în franceză *Ménechmes* poate fi și masculin, și feminin? dacă e așa, de ce-l mai mustră adnotatorul, la p. 475, nota 107, pe Alecsandri pentru că scrie nume latinești „prin intermediul unei surse franceze”?). În câteva luni de zile, adică de la Coșbuc (p. 797, nota 40) pînă la Alecsandri (vol. II, p. 426, nota 25), dincolo timpului a micșorat muntele Olimpului cu citeva zeci de metri... Știați că *geniul*, *spațiul*, *premiul*, *straniul*, *regiuni* se pronunță în trei silabe (exact ca în *Îndreptarul ortografic*)? Adnotatorul se îngrijește să ne spună și asta...

...și orice, numai ca notele să iasă mai multe și mai mari, numai ca volumul și toate

să fie mai mari. Dar cumpărătorul unui volum în care, sub numele lui Coșbuc, i se vînd în proporție de aproape o treime asemenea lucruri de prisos, nefolositoare sau eronate, nu e îndreptățit să protesteze? Mă îngrozește gîndul că într-o zi Pienescu s-ar apuca să facă note la *Pseudokynegelikos*, răzbunînd manii celui pentru a cărui carte Odobescu a scris „prefața”: atunci nu ar mai atîrna citeva rînduri de note sub citeva zeci de rînduri de text, ci citeva cuvinte ale textului ar pluti ca rari inotători, pe oceanele fără de margini ale notelor...¹.

N-am făcut decît să frunzăresc cele trei volume pomenite, dar dacă cineva socotește că subiectul merită atenție va găsi desigur multe alte note inutile, greșite, multe contradicții, multe confuzii etc., care toate nu au ce căuta într-o ediție „îngrijită” de oricine ar fi.

Mihai Dumbravă

P. S. KUZNEȚOV, *O principiax izučenia grammatiki* (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961, 99 p.

Cartea pe care o recenzăm se compune dintr-o introducere și cinci capitole și anume: mijloacele gramaticale (Грамматические средства), forma gramaticală și categoria gramaticală, morfologia, sintaxa, dezvoltarea istorică a structurilor gramaticale.

În introducere se arată că scopul oricărei gramatice este de a reda cît mai fidel structura gramaticală a limbii respective. În vederea realizării acestui scop, P. S. Kuznețov consideră absolut necesară stabilirea unor principii generale, pe baza cărora să se studieze gramatica oricărei limbi concrete, atît pe plan sincron, cît și pe plan diacronic (p. 4).

Autorul prezintă principalele tipuri de mijloace gramaticale, folosite în diferite limbi, oferind cu dărnicie cititorului exemple atît din limba rusă, cît și din alte limbi. Aceste mijloace gramaticale sînt: afixarea,

alternanțele, accentul, geminarea, supletivismul, compunerea cuvintelor, uneltele gramaticale, topica cuvintelor, intonația. Prin afixare, autorul înțelege procesul de îmbinare a afixelor cu rădăcina sau tema cuvintelor în vederea alcătuirii de noi cuvinte sau de forme gramaticale, iar în categoria afixelor include orice morfem în afară de rădăcină,

¹ Din fericire, spaima mea e neîntemeiată. După ce am scris acestea am văzut că Pienescu a publicat deja (tot în „Biblioteca pentru toți”) un *Pseudokynegelikos*, împreună cu *Scene istorice din cronicile românești și Cîteva ore la Snagov*. Lăsînd deoparte glosarul general care cuprinde șazeci de pagini, *Falșul tractat de vîntorie* are, la o sută douăzeci și ceva de pagini de text, note pe abia 94 de pagini, ceea ce, cum mă grăbesc a recunoaște, e moderat (sînt incluse și lămuririle lui Odobescu însuși).

ca de ex. : sufixele, infixele, prefixele, desinențele. Prin urmare, el așază printre mijloacele gramaticale atât pe acelea cu ajutorul cărora se realizează forme gramaticale, cât și pe acelea cu care se formează cuvinte noi (vezi p. 18, 19, 20, 21, 22 și altele). P. S. Kuznețov procedează astfel din următoarele motive : atât pentru formarea diferitelor cuvinte, cât și pentru exprimarea diferitelor tipuri de raporturi, sint folosite în multe cazuri aceleași mijloace ; mijloacele de formare a cuvintelor exprimă un sens generalizat, asemănător cu sensul diferitelor raporturi. P. S. Kuznețov face însă precizarea că „mijloace gramaticale propriu-zise sînt numai acelea cu ajutorul cărora se exprimă raporturi între cuvinte” (p. 17).

Într-un mod original tratează autorul alternanțele : el nu admite clasificarea aproape unanim acceptată a alternanțelor (morfologice și fonetice) și consideră alternanță numai „acea deosebire în aspectul sonor al unui morfem, care marchează o deosebire de sens și nu depinde de condiții fonetice” (p. 19), prin urmare, corelația *n - ɔ* din morfemul-rădăcină în situații ca *ыб* (nom. sing.) și *ыба* (gen. sing.) nu este, după părerea sa, alternanță.

Vorbînd despre mijloacele gramaticale, P. S. Kuznețov analizează cu acest prilej și fenomenele de supletivism, care însă nu este considerat un mijloc gramatical, pentru motivul că „fenomenele de supletivism apar numai pe fondul formelor rezultate potrivit unor legi obiective din flexiune și derivare”. Dacă, de pildă, în locul formelor de plural s-ar întrebuița totdeauna formații de la o altă rădăcină, atunci nu ar mai fi cazul să se vorbească în gramatică despre plural, deoarece am avea de-a face cu cuvinte diferite, formate de la rădăcini diferite.

Prin cuvinte ajutătoare sau prin unelte gramaticale P. S. Kuznețov înțelege atât elementele care exprimă raporturile între cuvinte și propoziții, cât și elementele care „exprimă atitudinea vorbitorului față de raporturile stabilite în vorbire” (p. 30). Aceasta explică de ce în categoria uneltelor

gramaticale el include prepozițiile, postpozițiile (послелогии), conjuncțiile, articolul, copula și particulele.

În ceea ce privește poziția teoretică a autorului față de importanța formei și a conținutului în studierea gramaticii, credem că este necesar să facem următoarea precizare : autorul se afirmă ca un apărător al unor principii de bază ale gramaticii formelor și ca un dușman al folosirii exagerate a principiului semantic în studierea gramaticii. Aceasta nu înseamnă însă că P. S. Kuznețov neglijează complet conținutul, ceea ce de altfel nu se poate reproșa nici majorității reprezentanților gramaticii formale. P. S. Kuznețov este de acord cu faptul că formele gramaticale, elementele de structură gramaticală au anumite sensuri și că în gramatică trebuie să fie studiate și aceste sensuri, dar socotește că punctul de plecare al lingviștilor în cercetarea problemelor de gramatică trebuie să fie formele gramaticale, elementele de structură proprii limbii cercetate și nu sensul (p. 10). Atenția insuficientă acordată structurii gramaticale a limbii, duce la o tratare subiectivă, arbitrară a gramaticii limbii analizate. Faptul acesta este dovedit cu prisosință de teoria „categoriilor noționale”, creată de I. I. Mescianinov. Într-adevăr, nimeni nu poate contesta existența unor astfel de categorii în gîndirea diferitelor popoare : de pildă, se poate vorbi despre existența „categoriei posesiunii” în diverse limbi, deși această categorie se exprimă în mod diferit în limbile respective. Greșeala lui I. I. Mescianinov constă nu în faptul că folosește aceste noțiuni, ci în faptul că el a considerat *categoriile noționale* categorii lingvistice, chiar proprii anumitor limbi concrete, ceea ce a făcut ca „studierea structurii gramaticale a limbii să fie înlocuită cu studierea „categoriilor noționale”, care caracterizează numai conținutul gîndirii exprimate, nu și limba” (p. 11).

Pentru aprecierea felului original în care autorul înțelege corelația dintre formă și conținut în gramatică este necesar să explicăm cele două tipuri de forme despre care vorbește el în cadrul capitolului al treilea, consacrat

morfologiei : a) forme ca rezultat al flexiunii, b) forme ca rezultat al derivării (vezi p. 41, 42, 43 și altele).

Cu termenii care desemnează cele două tipuri de forme operează și alți lingviști. În aprecierea distincției acestor noțiuni unii pornesc de la criteriul semantice, adică de la apropierea de conținut. Astfel academicianul L. V. Șerba consideră că formele mai apropiate din punctul de vedere al sensului sînt forme rezultate din flexiune, adică forme ale unuia și aceluiași cuvînt, iar formele mai îndepărtate din punctul de vedere al sensului sînt forme rezultate din derivare, adică sînt cuvinte noi : pentru acest motiv el tratează cuvintele стол și столик ca forme ale unui singur cuvînt. P. S. Kuznețov nu admite acest criteriu semantic de distingere a formelor sus-amintite și propune un criteriu gramatical, mai precis, sintactic : forme ale aceluiași cuvînt sînt acelea care se folosesc pentru exprimarea raporturilor cuvîntului respectiv în cadrul îmbinării de cuvinte și al propoziției, prin urmare, unitățile стол și столик sînt cuvinte diferite. Plecînd de la criteriul amintit, P. S. Kuznețov consideră forme ale aceluiași cuvînt, în limba rusă, formele cazuale ale substantivelor, formele cazuale ale adjectiveilor, formele de gen și formele de număr la adjective, formele persoanei verbului, care exprimă raportul față de subiectul vorbitor, formele de timp, formele de conjugare. Este interesant de observat modul în care autorul aplică în unele cazuri criteriul semantic, stabilit de el, în determinarea formei rezultate din flexiune : „s-ar părea că la prima vedere — spune P. S. Kuznețov — deosebirea marcate formal la timpuri nu sînt de loc legate de anumite raporturi în cadrul îmbinării de cuvinte și al propoziției. În cadrul aceleiași îmbinări de cuvinte poate să funcționeze și prezentul și trecutul, și viitorul . . . La prima vedere s-ar părea că avem de-a face cu forme rezultate din derivare, deci cu cuvinte diferite, dar în realitate lucrurile nu stau așa : forma verbală joacă rol de predicat și se găsește într-un anumit raport cu subiectul” (p. 46).

Sînt considerate forme ca rezultat al derivării, deci cuvinte diferite, formele de gen la substantive, pentru că genul reprezintă o însușire a fiecărui substantiv și „nu depinde de nici un fel de raporturi în îmbinările de cuvinte sau în propoziții” (p. 44), formele de aspect în general, pentru că „sensul de acțiune terminată sau neterminată caracterizează verbul respectiv prin esență, indiferent cu care subiect se îmbină și în structura cărei propoziții apare” (p. 47), formele de număr la substantive, pentru că „deosebirea dintre numărul singular și numărul plural la substantive este condiționată de deosebirea obiectelor în natură și în gândire” (p. 45). P. S. Kuznețov analizează felul cum apar în diferite limbi formele despre care am vorbit, cu care prilej caută să ne convingă de faptul că orice gramatică trebuie să stabilească „ce anume forme gramaticale sînt proprii limbii descrise”, astfel încît să nu-i atribuie limbii forme imaginare sub influența gramaticilor altor limbi. Vorbînd despre felul destul de variat în care apar formele cazuale în diferite limbi, autorul se referă și la limba rusă. Spre deosebire de gramaticile curente ale limbii ruse, el consideră că în rusă sînt opt cazuri. Această părere se bazează pe faptul că unele substantive au două forme pentru genitiv și două forme pentru prepozițional (comp. : Кусок сахара și белизна сахара ; он был в лесу și он знает толк в лесе), care exprimă sensuri gramaticale diferite.

Cu prilejul tratării problemei părților de vorbire, P. S. Kuznețov analizează succint cele mai răspîndite puncte de vedere în legătură cu clasificarea lor, criticînd folosirea principiului semantic (vezi p. 58, 61, 65) precum și aplicarea de criterii diferite de clasificare. Autorul este de părere că principiul folosit pentru clasificarea părților de vorbire în toate limbile trebuie să fie unul și același, deoarece aplicarea unor principii diferite față de limbi diferite creează posibilitatea de a descoperi aceleași părți de vorbire în toate limbile (p. 62). Părțile de vorbire se deosebesc unele de altele din punctul de vedere al sensului dar aceasta nu este suficient pentru a vorbi

despre existența părților de vorbire în limbă. „Părți de vorbire sînt numai acolo unde cuvintele respective se deosebesc gramatical” (p. 63). În primul rînd, toate cuvintele din limbă pot fi împărțite în trei grupe mari din punctul de vedere al raportului lor față de propoziții sau de îmbinarea de cuvinte (adică din punct de vedere sintactic) cuvinte independente, cuvinte ajutătoare (unelte gramaticale) și interjecții. Cuvintele independente pot fi părți de propoziție sau pot forma ele înseși o propoziție; uneltele gramaticale exprimă diferite raporturi în propoziție, în îmbinările de cuvinte sau între diferite propoziții; interjecțiile nu exprimă raporturi, nu pot fi părți de propoziție, însă fiecare interjecție este un fel de propoziție. Mai departe însă împărțirea cuvintelor în clase este posibilă numai în cazul prezenței unor însușiri morfologice și anume a unor forme rezultate din flexiune (p. 64). Ținînd seama de criteriul morfologic, autorul identifică următoarele părți de vorbire în limba rusă: *substantivul*, caracterizat prin existența formelor cazuale, *adjectivul*, care prezintă forme cazuale, forme de gen și de număr, *verbul*, care se caracterizează prin prezența formelor de conjugare de timp și de persoană, *adverbul*, care se caracterizează prin absența oricăror forme rezultate din flexiune. Pronumele și numeralul nu sînt încadrate în părțile de vorbire. Pronumele se deosebesc de părțile de vorbire independente prin faptul că ele nu desemnează nimic, avînd numai un sens indicativ (указывающее значение), dar sensul nu poate fi un criteriu de distincție a părților de vorbire. Din punct de vedere formal există motive pentru a fi tratate ca o parte de vorbire separată numai pentru pronumele я, ты, pentru că acestea, fără să aibă forme gramaticale de gen, determină cuvintele care depind de ele să îmbrace forme de gen în funcție de sexul persoanei la care se referă pronumele. Celelalte pronume se unesc din punct de vedere gramatical fie cu substantivele (кто, что) fie cu adjectivele (мой, твой și altele). De asemenea nu pot fi incluse în aceeași parte de vorbire numeralele: numeralele ordinale din punct de vedere gramatical

aparțin adjectivei; numai pentru numeralele cardinale există motive să fie tratate ca o parte de vorbire separată, dat fiind că ele au forme cazuale, iar aceste forme în unele cazuri se apropie de formele cazuale ale adjectivului, iar în altele, de cele ale substantivului. Cuvintele *uneltele gramaticale* nu pot fi divizate în părți de vorbire, pentru că nu prezintă forme rezultate din flexiune.

Clasificarea cuvintelor și a părților de vorbire prezentată de P. S. Kuznețov nu reprezintă decât o variantă nouă a celei propuse de F. F. Fortunatov.

Este greu de înțeles cum adverbul poate fi considerat o parte de vorbire independentă, din moment ce autorul consideră că în clasificarea părților de vorbire independente trebuie să ne bazăm pe „prezența la acestea a unor forme rezultate din flexiune” (p. 64). E adevărat că autorul motivează necesitatea de a considera adverbul o parte de vorbire independentă tocmai prin absența „oricăror forme rezultate din flexiune” (p. 64).

Obiectul de studiu în sintaxă este îmbinarea de cuvinte și propoziția. Autorul consideră că definițiile date propoziției în majoritatea lucrărilor lingvistice existente nu au un caracter lingvistic, ci se bazează în general pe judecata logică sau psihologică. Legătura predicativă exprimată prin anumite mijloace lingvistice este considerată de autor elementul esențial al propoziției, care o deosebește de îmbinările de cuvinte ce nu exprimă propoziții. Esența acestei legături constă în faptul că ea (spre deosebire de toate celelalte tipuri de legătură — acord, recțiune ș.a.m.d., care apar în propoziție ca ceva realizat mai înainte în vorbire) se stabilește în momentul actual vorbirii. Mijloacele structurale lingvistice prin care se realizează legătura predicativă sînt formele de timp și de conjugare (p. 70—71). În strînsă legătură cu esența propoziției se află tratarea părților de propoziție. „Predicatul este acea parte principală de propoziție ale cărei forme exprimă legătura predicativă dintre predicat și subiect” (p. 69), iar „subiectul este partea de propoziție care nu depinde de nici o altă parte de propoziție, fapt pentru

care subiectul poate fi numit o parte de propoziție absolut independentă” (p. 70). În ceea ce privește părțile secundare de propoziție, se pare că P. S. Kuznețov adoptă clasificarea și criteriile de clasificare a acestora propuse de A. A. Șahmatov. O astfel de clasificare creează un paralelism complet între părțile de propoziție și părțile de vorbire. Dar acest paralelism nu contestă justetea unei astfel de clasificări dat fiindcă ea se bazează pe criteriile morfologice, având la bază tipurile principale de legătură (acord, recțiune, alăturare — примыкание), stabilite în cadrul îmbinărilor de cuvinte, ceea ce corespunde intru totul principiilor gramaticii formale, al căror adept este P. S. Kuznețov. Îmbinarea de cuvinte este definită ca „un

grup de cuvinte nemijlocit legate între ele” (p. 72). Spre deosebire de felul cum este tratată această problemă în majoritatea gramaticilor de limbă rusă contemporană existente, îmbinări de cuvinte sînt considerate și cele predicative, care reprezintă în fond scheletul propoziției, și îmbinările realizate prin conjuncții coordonatoare, de tipul братия.

Dacă așa stau lucrurile, atunci înseamnă că obiectul sintaxei este în primul rînd îmbinarea de cuvinte, și nu propoziția. Și într-adevăr, atunci cînd sînt abordate probleme de sintaxă, ele sînt interpretate (mai ales cînd se vorbește despre propoziția simplă), pe fondul îmbinării de cuvinte.

Ion Oifă

ERATĂ

În nr. 6/1961, p. 589, r. 8, versurile sînt reproduse din *Călin File de poveste*.

În același nr., p. 617, col. I, r. 17, în loc de *minoritățile*, se va citi *scornitățile*

În nr. 1/1962, p. 47, col. 2, r. 2, după :

— *Din fr. million*, se va adăuga : — *La scriitorii vechi, din m. gr. μυλλιον̄νι și pol. million.*

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

- G. MIHĂILĂ, **Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantice**
(„*Materiale și cercetări lingvistice*“ VII), 320 p., 14,60 lei.
- * * * **Fonetică și dialectologie, vol. III**, 248 p., 9,40 lei.
- ANDREI AVRAM, **Cercetări asupra sonorității în limba română**, 168 p., 4,90 lei.
- * * * **Probleme de lingvistică generală, vol. III**, 149 p., 5,85 lei.
- * * * **Studii de gramatică, vol. III**, 208 p., 7,55 lei.
- TEOFIL TEAHA, **Graiul din Valea Crișului Negru**, 211 p., 9,55 lei.
- SORIN STATI, **Limba latină în inscripțiile din Dacia și Seythia Minor** („*Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român*“ IV), 163 p., 5,55 lei.
- V. ARVINTE, D. URSU și M. BORDEIANU, **Glosar regional**. 84 p., 3,20 lei.

.

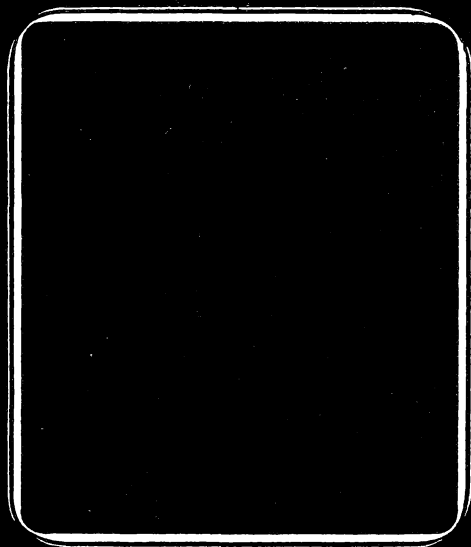
.

.

|

.

LIMBA
ROMÎNI

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU
CAMILAR, *membu corespondent al Academiei R.P.R.*;
prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN;
VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA
MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA
ȘUTEU.

*Manuscrisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*

urești, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei, nr. 194

I. DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R. P. R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XI

1962

Nr. 3

S U M A R

	<u>Pag.</u>
<i>LINGVISTICĂ GENERALĂ</i>	
SORIN STATI, Redundanța	231
I. COTEANU, Caracterele generale ale limbajului popular	242
<i>DIALECTOLOGIE</i>	
GR. BRÎNCUȘ, Graiul din Oltenia	248
* * * Glosar regional	261
<i>GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR</i>	
FLORA ȘUTEU, Atribut pronominal sau complement indirect?	267
LUIZA SECHE, Etimologii	277
ELENA STÎNGACIU, Etimologii	279
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
IORGU IORDAN, Neologisme și... neologisme	283
TH. HRISTEA, Forme „hipercorecte” asimilate de limba literară	291
EDITH IAROVICI, Despre unele probleme ale traducerii din limba engleză în limba română	308
ANA CANARACHE, Folosirea infinitivului lung	314
<i>ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI</i>	
MIRCEA SECHE, Schiță de istorie a lexicografiei romine (VII)	318
<i>CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE</i>	
GHEORGHE GOIAN, <i>Baza logică a predării și a însușirii terminologiei științifice</i> , București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1961 (<i>Andrei Avram</i>)	328
<i>Folclor din Transilvania</i> , 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1962 (<i>Va- leriu Rusu</i>)	330
<i>Dicționarul maghiar-român</i> , București, Editura științifică, 1961 (<i>Gh. Bulgăr</i>)	333
<i>Terminologia sportivă în Dicționarul de neologisme</i> (<i>V. Teodorescu</i>)	335

REDUNDAŢA

DE

SORIN STATI

O anecdotă bine cunoscută povesteşte că un negustor a compus următorul anunţ pe care l-a afişat în vitrina prăvăliei sale : „Aici se vinde peşte proaspăt”. Cineva i-a atras însă atenţia că nu era nevoie să scrie „aici” (e evident că *aici* şi nu în altă parte se vinde peştele!). Nici „proaspăt” nu e necesar — doar nu era să vîndă peşte stricat ! În definitiv, „se vinde” e şi el de la sine înţeles, fiind vorba de o prăvălie. Mai rămîne din tot anunţul numai cuvîntul „peşte” — şi acesta inutil, de vreme ce marfa era expusă în vitrină !

Anecdota are un substrat ştiinţific de care oricine îşi dă seama : folosim adesea cuvinte inutile, cuvinte pe care cititorii sau interlocutorii noştri le înţeleg fără nici o cheltuie de energie din partea noastră. Această inutilitate are diverse cauze şi diverse aspecte, unele dintre ele cunoscute de multă vreme.

În ultimii cincisprezece ani, problema aceasta lingvistică a ajuns în centrul atenţiei unor specialişti fără contingenţe cu disciplina noastră şi formează unul din obiectivele centrale ale unei ştiinţe noi, teoria informaţiei¹. Creată la sfîrşitul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XX-lea, această nouă disciplină se preocupă, după cum se ştie, de studierea procesului de comunicare, de transmiterea informaţiei, analizînd acest fenomen cu metode matematice riguroase. Un capitol de bază al acestei ştiinţe îl constituie comunicarea lingvistică, mai ales cînd ea se foloseşte de diverse procedee tehnice (telefonie, telegrafie, teletype etc.). Automatizarea industrială nu poate fi concepută astăzi fără ajutorul pe care îl dă teoria informaţiei dirijării maşinilor de către om şi dirijării maşinilor de către alte maşini. Electronica zilelor noastre, ajutată de aceeaşi teorie a informaţiei, a permis construirea de automate care simplifică

¹ Pentru o cunoaştere mai detaliată a obiectului şi metodelor acestei discipline, vezi I. Constantinescu, S. Candrea şi Ed. Nicolau, *Teoria informaţiei*, Bucureşti, Editura tehnică, 1958.

enorm munca omului. Aceste automate și mecanismul funcționării lor formează obiectul unei științe de care se vorbește atît de mult în ultima vreme și anume al ciberneticii. Automatizare, cibernetică, teoria informației — totul se leagă strîns în cadrul organizării moderne a procesului de producție.

Care este locul lingvisticii printre aceste probleme care s-ar părea că țin exclusiv de tehnică și de economie? La această întrebare răspunde o ramură nouă a științei noastre — lingvistica matematică. Se știe acum că, avînd în vedere sarcinile noi care stau în fața lingviștilor și legătura tot mai evidentă și mai necesară cu reprezentanții disciplinelor cu caracter tehnic, e nevoie de metode noi de cercetare, care să corecteze și să completeze metodele așa-numitei lingvistici tradiționale. Dar metode noi înseamnă și o terminologie nouă.

Limbajul matematic, formulele, acest aparat nou pe care îl aduce lingvistica matematică, trebuie însă examinat cu grijă și valorificat în legătură cu rezultatele obținute prin metodele tradiționale. În felul acesta se va vedea că între lingvistica tradițională și cea matematică prăpastia nu e de netrecut și, mai mult, că lingvistica tradițională are numai de cîștigat prin folosirea metodelor noi de cercetare, care aduc precizie, rigoare, accentuează caracterul de știință al lingvisticii și o leagă foarte mult de necesitățile practice.

În limbajul lingvisticii matematice apare des termenul *redundanță*¹, preluat din teoria informației. Se numesc *redundanțe* acele părți ale comunicării care pot fi „ghicite” cu certitudine mai mare sau mai mică. Întorcîndu-ne la vechea anecdotă citată la începutul acestui articol, observăm că anunțul negustorului era alcătuit numai din cuvinte care puteau fi ușor „ghicite” de oricine adică din cuvinte redundante. Criticînd anunțul, personajul din anecdotă făcea teoria informației... fără să știe.

Am dat deocamdată o explicație parțială a noțiunii de redundanță, oprindu-mă la însușirea ei cea mai izbitoare, cea mai ușor de sesizat. Paginile următoare vor dezvolta această explicație în legătură cu redundanța în limbă, fără a intra în detalii care ar cere cunoștințe mai temeinice de matematică.

Înțelegerea exactă a noțiunii de redundanță și a importanței ei nu se poate face decît plasînd această noțiune în cadrul ei firesc, adică în teoria informației.

Scopul vorbirii, al scrierii, al telefoniei și telegrafiei, al utilizării unor sisteme convenționale de comunicare (de pildă, prin stegulețe sau lumini) este în fond același: transmiterea unor gînduri, a unor idei. Ceea ce avem de împărtășit unor semeni de-ai noștri este *mesajul*, o cantitate oarecare de informații. Pentru a-l împărtăși recurgem la un sistem de simboluri (cuvinte, litere, semnale Morse etc.) a cărui cheie trebuie s-o cunoaștem și noi (transmițătorii mesajului), și cei cărora ne adresăm (receptorul mesajului). Ca să ne putem înțelege cu cineva trebuie

¹ Scris uneori și *redondanță* (după fr. *redondance*). Cuvîntul a pătruns în toate limbile din engleză (*redundancy*), de aceea preferăm grafia cu *u*. De altfel, cf. *abundență* tot cu *u*.

ca amîndoi să fim de acord în privința sensului unei anumite succesiuni de sunete, de litere, de puncte și linii etc. Orice sistem de simboluri care e folosit ca să reprezinte și să transporte informații (mesajul) se numește *cod*. Ca principal mijloc de comunicare între oameni, este evident că limba este un astfel de cod. Pentru ca transmiterea de informații să poată avea loc, e nevoie, pe lângă cod, de un canal prin care să treacă simbolurile de la cel care transmite la cel care primește mesajul. Astfel de canale de comunicație sînt aerul (prin care trec sunetele de la gura transmitătorului la urechea receptorului), cablul telefonic, hîrtia pe care scriem etc.

Cu ajutorul acestor noțiuni, să urmărim acum realizarea unui proces de comunicare. Persoana care vrea să transmită ceva trebuie mai întîi să-și transforme gîndurile într-o succesiune de simboluri, de pildă în cuvinte, rostite sau scrise. Trebuie deci să aleagă și să utilizeze un cod. Transformarea gîndurilor în simbolurile unui cod oarecare este *codarea*, după care mesajul astfel codificat străbate un canal, pînă ce ajunge la destinatar.

Acesta trebuie să facă operația inversă: să transforme simbolurile în gîndurile transmitătorului, adică să descifreze, să *decodeze* mesajul. Transmiterea aceasta poate să fie mai mult sau mai puțin perfectă. Anumite părți ale mesajului se pot pierde „pe drum” (de exemplu, dacă cineva vorbește prea încet sau se produce un zgomot care acoperă vocea timp de cîteva secunde) sau se pot denatura (într-un fel „sună” vocea cuiva cînd o auzim cu urechile noastre, altfel cînd o auzim la radio și altfel la telefon). Evident, dezavantajul care rezultă din denaturarea sunetelor este mai mic decît pierderea unor părți ale mesajului. Totuși denaturarea simbolurilor unui cod oarecare poate duce în unele cazuri la neînțelegerea parțială a mesajului transmis. De exemplu, cînd vorbim cu cineva la telefon, e foarte posibil ca numărul *două* să se confunde cu *nouă*, sau *șase* cu *șapte* (ceea ce în conversația obișnuită se întîmplă mult mai rar).

S-a demonstrat științific că nu există nici un mijloc de comunicare care, în condiții oricît de favorabile, să nu altereze cîtuși de puțin mesajul. Important — și primejdios! — e faptul că nu putem prevedea cînd și în ce măsură se produce această alterare.

Greșelile se produc nu numai în cursul transmiterii informației printr-un canal oarecare, ci și din vina celui care codează sau decodează mesajul (de pildă, rostim, din greșeală, *el* în loc de *ea* sau auzim, din pricina neatenției, *au pornit* în loc de *au urnit*). Deci avem a face cu erori de codare, de decodare și erori produse pe canal.

În teoria informației, se numește *zgomot* orice alterare imprezvizibilă a unui mesaj din momentul transmiterii pînă la acela al recepționării lui. Ce e de făcut ca să fim siguri că persoana cu care comunicăm a recepționat bine, a înțeles mesajul nostru? O soluție — nu prea economică — este să repetăm comunicarea de cîteva ori. Dacă în practică nu recurgem prea des la acest mijloc, aceasta se datorește faptului că însuși codul pe care îl folosim e astfel alcătuit încît să atragă atenția asupra erorilor, să permită detectarea lor.

Acea caracteristică a oricărui cod folosit în comunicare, datorită căreia eventualele denaturări pot fi mai mult sau mai puțin ușor descoperite de cel care d e c o d e a z ă mesajul, este tocmai redundanța. Pentru a demonstra cum își îndeplinește redundanța această funcție, va fi nevoie să construim un exemplu simplu, înainte de a trece la exemplele complexe pe care ni le oferă codurile reale (printre care și limba română).

Să presupunem că ar exista o limbă cu patru sunete *a, b, e, c*. Cuvintele acestei limbi ar putea fi alcătuite din oricâte sunete, aranjate oricum; există deci cuvinte ca *b, be, cabe, bbeacbaecbebe, aecbabeacbeacbebbacca* etc. etc. Orice combinație putînd fi un cuvînt, aceasta înseamnă că orice combinație are sens. Să ne închipuim că avem de transmis un mesaj cu ajutorul acestui cod și că folosim, cu rol de canal, cablul telefonic. Oricît de clar am marca limita dintre cuvinte (prin pauze lungi), comunicarea ar fi extrem de anevoioasă. Într-adevăr, cum s-ar recepționa o propoziție ca *bbbbcc aacbebb*? E foarte probabil că, la capătul celălalt al firului se va auzi, în loc de *bbbbcc, bbcc* sau *bbbbccc* etc., ceea ce ar fi dezastruos, deoarece combinațiile greșite au, fiecare din ele, cîte un sens aparte, diferit de cel al combinației corecte. Pe de altă parte, din pricina lungimii oricît de mari pe care o pot avea cuvintele acestei limbi, interlocutorul — pînă le identifică, pînă le recunoaște și deci le înțelege — trebuie să asculte cu atenția încordată ca să nu scape nici un sunet. Un singur sunet uitat dă naștere altui cuvînt și deci denaturează mesajul.

Un asemenea cod ar fi extrem de greu de utilizat și din pricina dificultății de a memora astfel de cuvinte aproape imposibil de rostit, extrem de lungi. Chiar în comunicarea prin viu grai, eforturile vorbitorilor ar fi atît de mari și pericolul de a rosti sau a înțelege greșit anumite cuvinte atît de evident, încît codul inventat aici n-ar corespunde cîtuși de puțin funcției sale specifice: asigurarea înțelegerii dintre oameni.

Ce modificări ar trebui să aducem codului descris mai sus ca el să devină utilizabil? În primul rînd, să stabilim că cuvintele nu pot fi oricît de lungi: de exemplu, minimum un sunet, maximum zece sunete. În acest caz, dacă interlocutorul va auzi o succesiune de unsprezece sau treisprezece sunete între două pauze, el va ști că aici s-a produs o greșeală. Dar atît nu e suficient. Mai trebuie să introducem restricții, să cerem de exemplu ca fiecare cuvînt să conțină măcar o dată un *a* sau un *e*, să nu admită succesiuni mai lungi de doi *c*, un *b*, un *a* sau un *e*, iar între un *b* și un *c* să existe totdeauna un *a* sau un *e*. Aplicînd aceste restricții, cuvintele limbii astfel imaginare vor arăta cam așa: *e, ab, beaccae, babcabeb*. Dacă interlocutorul nostru imaginar va auzi o succesiune ca *ebc* sau *baacbe*, își va da seama imediat că mesajul nu e corect. Un cod cu astfel de restricții are, pe lîngă avantajul detectării erorilor, și pe acela că înlesnește înțelegerea mesajului cînd părți ale lui au fost acoperite de un zgomot oarecare. Dacă în cuvîntul *baca* primul *a* nu s-a auzit și din cuvînt a rămas numai *bca*, receptorul comunicării își va da seama că s-a produs o eroare și va reconstitui cuvîntul în *beca* sau *baca* (pe baza regulii că între *b* și *c* trebuie să fie neapărat un *a* sau un *e*). Contextul îl va ajuta să-și dea seama dacă e vorba de *beca* sau *baca*. Structura codului nostru ne permite să „ghicim” anumite sunete: după *b* știm că urmează *a* sau

e și nu poate să urmeze *b* sau *c*. Probabilitatea de a ghici corect este deci de 50%. Spunem că sunetul *b* ne dă o anumită informație în legătură cu sunetul următor. S-a convenit ca o informație de acest tip (cînd există numai două posibilități de alegere, după *b* urmează sau *a* sau *e*) să se ia ca bază în măsurarea cantității de informație și i s-a dat denumirea de *bit*¹.

Să presupunem însă că un cuvînt începe cu *a*. După *a* poate urma fie *e*, fie *b*, fie *c*. Singura posibilitate exclusă este ca după *a* să urmeze alt *a*. Probabilitatea de a ghici corect este, evident, mai mică, numai 33,33%. Deci și sunetul *a* ne dă o anumită informație în legătură cu sunetul următor.

Este oare această informație mai mare sau mai mică decît în exemplul precedent? Dacă, după un sunet *X* poate urma numai unul din două sunete, sunetul *X* ne dă o informație mai mică decît în situația în care după *X* ar putea urma unul din trei (sau mai multe) sunete. Acest principiu de bază al teoriei informației se explică astfel: dacă avem de ales numai între două sunete, șansele de a ghici sînt mai mari decît dacă am avea de ales între trei (sau mai multe) sunete. Atunci cînd ghicirea e mai ușoară, sunetul precedent *X* ne dă informații mai puțin numeroase. Altfel spus, dacă avem de ales între două alternative, ne trebuie informație mai puțină decît dacă avem de ales între o sută de alternative. În consecință, pentru a reveni la exemplul nostru, cu cît alternativele sînt mai numeroase, cu atît cantitatea de informație purtată de sunetul precedent e mai mare². Dacă alternativele sînt la fel de probabile, o formulă matematică stabilește că, avînd *n* alternative, cantitatea de informație *H* e egală cu logaritmul în baza 2 a numărului *n*, ceea ce se scrie³:

$$H = \log_2 n$$

Dacă avem 2 alternative echiprobabile, $H = \log_2 2 = 1$; dacă avem 16 alternative, $H = \log_2 16 = 4$.

Restricțiunile enunțate mai sus în legătură cu posibilitățile de combinare a celor patru foneme *a*, *b*, *c*, *e* constituie redundanța codului nostru. Deci redundanța limitează posibilitatea de apariție a unui sunet (de fapt, a oricărei unități dintr-un cod) și implicit înlesnește ghicirea apariției sunetului.

¹ Warren Weaver, *Recent contributions to the Mathematical Theory of Communication*, în C.E. Shannon și W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communication*, Urbana, 1949, p. 100.

² „Informația este obținerea unor date necunoscute. Ea este cu atît mai mare cu cît mesajul primit este mai nedeterminat, adică este ales dintr-un număr mai mare de mesaje posibile”. Ed. Nicolau, C. Bălăceanu, *Cibernetica*, București, 1961, p. 102.

³ Dacă alternativele nu sînt la fel de probabile (unele au mai multe șanse de a apărea decît altele: de ex., în romînește, după *n*, e mai probabil să apară *a* decît *n*), formula cantității de informație e mai complicată și n-o vom explica aici:

$$H = \sum_1^n p(k) \log_2 p(k)$$

Edwin B. Newman, *Statistical methods in phonetics*, în volumul *Manual of phonetics* editat de L. Kaiser, Amsterdam, 1957, p. 124.

Punem acum codului nostru două noi restricții : 1) orice *a* nu poate fi urmat direct de *e*. Între aceste două sunete trebuie să existe un *b* (cuvinte ca *aeb* nu sînt admise). 2) Orice cuvînt trebuie să se termine în *b* (cuvinte ca *eba* nu există).

În noua înfățișare a codului, siguranța transmiterii corecte a mesajului a sporit mult. Dacă receptorul aude *aeb*, el își va da seama că e o greșeală și va reconstitui ușor forma corectă *abeb*. Dacă va auzi *eba*, va restabili imediat cuvîntul *ebab*.

Observăm imediat că *b* final sau intercalat între *a* și *e* poate fi omis în rostire sau scriere, deoarece oricine își va da seama de lipsa lui. Prezența sau absența lui *b* nu creează diferențe de sens, de aceea se spune că acest sunet nu dă nici o informație.

Referindu-ne la unele considerații anterioare asupra determinării cantității de informație, amintim că această cantitate scade proporțional cu numărul alternativelor. După *a*, din exemplul de mai sus, nu poate urma decît *b*, deci există o singură alternativă. La sfîrșitul cuvîntului nu poate apărea decît *b*, deci iarăși avem o singură alternativă. Minimum de informație e dat de situația cînd avem două alternative (dacă $H = \log_2 n$, în cazul nostru $H = \log_2 2$, adică $H = 1$); dacă avem mai puțin de două alternative, informația e mai mică decît 1, și anume e nulă.

Unitățile unui cod a căror apariție poate fi cu siguranță prevăzută, și de aceea nu poartă nici o informație, se numesc redundante.

De astă dată vedem că redundanța înseamnă „nici o informație” sau „apariție sigur previzibilă”.

Între cele două tipuri de redundanță (limitare a posibilităților de apariție a unei unități și ghicire sigură a apariției unei unități) deosebirea e numai de cantitate. În primul caz redundanța e mai mică, în cel de al doilea redundanța e maximă. Este evident că redundanța este invers proporțională cu cantitatea de informație. În alcătuirea codurilor trebuie să se țină seama de două nevoi contrare : pe de o parte, nevoia de a comunica cît mai mult, de a da cît mai multe informații, pe de altă parte, nevoia de a evita erorile de transmitere, de a permite detectarea lor și de a face posibilă comunicarea în condițiile existenței — inevitabile — a zgomotului (în sensul definit mai sus). Această a doua necesitate reclamă existența unei cantități suficient de mari de redundanță. De aceea redundanța este definită în mod obișnuit ca „surplusul care intervine în limbă pentru a mări siguranța transmiterii”¹.

În paginile de mai sus, pentru a clarifica problema noastră, am inventat o limbă cu patru sunete și cu anumite reguli de combinare a lor în cuvinte. Putem trece acum la limbile reale, pentru a arăta că ele sînt alcătuite după aceleași principii. De fapt, lucrul acesta e adevărat pentru orice cod, cu atît mai mult cu cît codurile se bazează pe acest cod fundamental care este limba.

Limba romînă, de pildă, este un cod alcătuit din unități (foneme). Ele nu se pot combina pentru a forma cuvinte decît respectînd anumite reguli. Două sau mai multe sunete nu pot apărea unul după altul într-o

¹ Ed. Nicolău, C. Bălăceanu, *op. cit.*, p. 130.

anumită limbă din mai multe motive : mai întâi, pentru că ar fi greu de rostit (noțiunea aceasta de dificultate a rostirii e relativă ; un grup de sunete care pare unui român imposibil de rostit e foarte frecvent în alte limbi). În al doilea rând, pentru că există în fiecare limbă anumite reguli de combinare, rezultatul evoluției limbii respective. Anumite îmbinări de sunete nu se întîlnesc aici, deși vorbitorii le-ar putea rosti foarte bine (și le rostesc cu ușurință atunci cînd le întîlnesc într-o limbă străină).

În limba romînă există numeroase reguli de combinare a sunetelor ; de pildă : nici un cuvînt nu poate începe cu o consoană dublă sau cu grupurile *dbl-*, *ger-* etc. etc. Nici un cuvînt nu se poate termina într-o consoană dublă. Anumite grupuri consonantice pot apărea la începutul și la mijlocul cuvîntului, dar nu și la sfîrșitul lui (de pildă *str*). Toate aceste reguli constituie fenomene de redundanță la nivelul fonemelor, limitînd posibilitatea apariției unora dintre ele. Există și cazuri de redundanță maximă (previziune certă). De exemplu, atunci cînd auzim un „pseudo *i* final”, ca acela din *colți*, știm că așa se termină cuvîntul. (După un astfel de *i* nu poate urma decît alt cuvînt sau se încheie vorbirea. Previziunea noastră e sigură sută la sută.)

În timpul în care vorbim, avem impresia că ne alegem singuri cuvintele, că spunem ceea ce vrem să spunem. Analizarea redundanței ne dovedește însă că numai o parte din mesajul nostru e rezultatul alegerii noastre ; restul îl spunem aproape fără să vrem, siliți de regulile codului folosit. (Aceste reguli au un caracter statistic, adică arată ce se întîmplă în medie, ce e mai probabil și ce e mai puțin probabil.) Redundanța e deci „acea porțiune a structurii mesajului care e determinată nu de libera alegere a emițătorului, ci de regulile statistice acceptate, care guvernează folosirea simbolurilor”¹.

Redundanța sunetelor depinde și de factorul semantic. Să facem acum cîteva experiențe simple :

1. Ne formulăm în minte o propoziție care începe cu *b*. Rostim numai acest *b* și cerem interlocutorului să ghicească sunetul următor. Neștiind ce intenționăm să spunem interlocutorul va avea de ales între posibilitățile oferite de regulile de redundanță ale limbii romîne (pe care orice vorbitor al acestei limbi le cunoaște din practică) : după *b* poate urma orice vocală sau semivocală sau una din consoanele *l*, *r*. Se vede că, deși dispune de foneme (cîte are limba romînă), persoana cu care facem experiența nu poate alege decît unul din 11.

2. Rostim propoziția *l-a lovit zdravăn cu b-* și cerem interlocutorului să ghicească sunetul următor. Teoretic sînt și aici 11 posibilități de alegere, numai că de astă dată se cam înțelege despre ce e vorba : cuvîntul care începe cu *b* trebuie să fie numele unui obiect cu care cineva poate fi lovit (*băț*, *bîtă*, *bici*, *baston*, eventual cuvîntul *braț*). Interlocutorul va alege *ă*, *i*, *î*, *a* sau *r* (decî un fonem din cinci, nu din unsprezece). Vom cere acum să se ghicească litera a treia ; dacă interlocutorul a propus ca a doua literă pe *ă*, e sigur că va spune acum *ț*. Dacă îi spunem că a ghicit bine, continuînd experiența, el va rosti fără ezitare fonemele *u* și apoi

¹ W. Weaver, *op. cit.*, p. 104.

l, reconstituind cuvîntul *bățul*. De aici rezultă o concluzie importantă: dacă mesajul comunicat ajunge la receptor în forma trunchiată *l-a lovit zdravăn cu bă-* (și aici intervine un zgomot care acoperă glasul), silaba *-țul* e foarte ușor de reconstituit. Cu alte cuvinte, în acest context, *bățul* — cuvîntul întreg — nu ne spune mai mult decît silaba *bă*⁻¹; silaba *-țul* e redundantă.

3. Dacă cerem interlocutorului să reconstituie sunete ale unor cuvinte străine, dintr-o limbă pe care n-o cunoaște, ghicirea va merge foarte greu, atît la începutul cît și la sfîrșitul frazei².

Rezultă din exemplele discutate mai sus că redundanța unui fonem e mai mare cînd intuim sensul general al propoziției în care apare. (Din această cauză e mai ușor să ghicești sunete de la sfîrșitul unei fraze — unde știi cam la ce te poți aștepta —, decît la începutul ei.) Redundanța e deci proporțională cu cunoașterea — mai mult sau mai puțin vagă — a sensului contextului.

Consecințele faptului că apariția (ocurența) anumitor sunete poate fi prevăzută sînt foarte importante și din punct de vedere practic. Într-adevăr acest lucru se reflectă în diversele sisteme de scriere; iată cîteva exemple în acest sens:

— există sisteme stenografice în care vocalele nu se notează decît foarte rar (vocalele sînt mai redundante decît consoanele)³;

— în scrierea limbilor semitice, vocalele nu se notează, deoarece ele se pot ușor reconstitui pe baza regulilor gramaticale și a intuirii sensului general al frazei. (De aceea, cîteodată, ca să ghicești vocalele unui cuvînt arab scris, trebuie să citești fraza pînă la sfîrșit și apoi să te întorci din nou la început);

— chiar dacă nu cunoaștem stenografia, recurgem adesea la prescurtări. De exemplu, în fraza *Se vede cine a avut dreptate în ac. probl.*, prescurtările *ac.* și *probl.* ne dau tot atîta informație cît și *această* și *problema* (succesiunile de sunete *-eastă* și *-emă* pot fi ușor ghicite);

— în ortografia romînească, litera *h* are două valori (compară *haină* cu *cheie*), ceea ce nu ne incomodează de fel, deoarece cunoaștem regulile de redundanță ale fonologiei romînești. Cunoaștem de pildă, faptul (restricția) că după fonemul *c* nu poate urma fonemul *h*, de aceea nu-l vom citi pe *h* din *cheie* ca pe *h* din *haină*. Litera *i* se citește în trei feluri: *i* „plin” (ca în *tigri*), *i* „scurt” (ca în *boi*) și „pseudo *i* final” (ca în *elefanți*). Pentru cine cunoaște sistemul limbii romine, citirea diferită a lui *i* final în cele trei situații descrise mai sus nu constituie nici o dificultate. Succesiunea *g + r* muțat nu e admisă de sistemul fonologic romînesc; după alte consoane, cînd marchează pluralul nearticulat, *i* se citește ca în *elefanți* și

¹ Firește acest lucru nu e valabil oricînd pentru silaba *bă-* din cuvîntul *bățul*. În contextul *Ai văzut bă-?*, șansele de a ghici cuvîntul întreg sînt mai mici.

² Werner Meyer-Eppler, *Zur Anwendung informationstheoretischer Methoden auf sprachliche Probleme*, în „Lexis”, IV (1954), fasc. I, p. 30.

³ R. G. Piotrovski, *Problema locului în cuvînt a elementelor purtătoare de informație în Probleme de lingvistică matematică* (Traduceri din literatura sovietică de specialitate), Biblioteca analelor romîno-sovietice. Seria tehnică nr. 79, București, 1960.

nu se poate citi ca în *tigri*; după vocale, când marchează tot pluralul nearticulat, *i* se citește totdeauna ca în *boi*. Restricțiile fonologice și morfologice, adică redundanța, fac posibilă o mare economie ortografică (o singură literă *i* în loc de trei).

Redundanța nu există numai la nivelul fonemelor. Cercetarea poate fi extinsă la domeniul morfemelor. De pildă, după morfemul *băiat* poate urma numai unul din morfemele *ul, ule, ului*. După *veni-*, putem avea *-se* [eventual urmat la rîndul său de unul din morfemele *-m, -și, -ră* (singur sau *+m* sau *+ți*)], *-ră, -și, -i, -nd, -t* (eventual urmat de *-ă, -e*), *-re* (eventual urmat de *-a*). Dacă ni se dă un morfem în context, o serie de alte morfeme pot fi prevăzute cu certitudine maximă. (În *i-am dat băiat-acestuia*, e ușor de reconstituit *-ului*, care e totalmente redundant.) Redundanța morfologică e cuprinsă în sistemul gramatical al fiecărei limbi; descrierea acestui sistem înseamnă de fapt descrierea redundanței morfologice a limbii respective.

Redundanța diferă de la o limbă la alta. De pildă, în propoziția *fata mea e leneșă, a din mea și ă din leneșă* sînt elemente redundante (cunoscîndu-se că *fată* e un substantiv feminin, sînt imediat predictibile desinențele adjectivelor care determină acest substantiv). Același lucru se spune în englezește *my girl is lazy*, unde *my* și *lazy* nu au desinențe de feminin; versiunea engleză a propoziției noastre e mai puțin redundantă decît cea romînească...

Dacă declinăm sintagma *copilul bun*, obținem la genitiv *copilului bun* (se schimbă numai forma substantivului); același lucru, în limba germană, este *das gute Kind*, la genitiv *des guten Kindes* (se schimbă și forma adjectivului, dar modificarea este predictibilă). În acest exemplu, versiunea germană este mai redundantă decît cea romînească¹.

Un tip caracteristic de redundanță în morfologie rezultă din cercetarea regulilor de formare a pluralului în limba romînă. Singularului *tigru* *i* se opune pluralul *tigri* (deci *i* se opune lui *u*); în schimb singularului *casă* *i* se opune pluralul *căști*. *Casă* e format tot din cinci foneme, ca și *tigru*, dar pluralul lui *tigru* diferă de singular printr-un singur fonem, pe cînd *căști* diferă de *casă* prin toate fonemele minus primul. Pentru a marca pluralul, ar fi fost suficient și în acest caz un singur fonem; diferențele suplimentare sînt redundante.

De aici putem scoate un principiu general: dacă unei diferențe din planul conținutului (al sensului) îi corespunde mai mult de o diferență în planul expresiei (al sunetelor), exprimarea este *redundantă*. Dimpotrivă, dacă unei diferențe de conținut îi corespunde o singură diferență de expresie, exprimarea este *econom.că*. Cercetarea poate fi extinsă și la teoria îmbinărilor de cuvinte în cadrul unei propoziții, precum și la îmbinarea propozițiilor în cadrul unei fraze. De pildă, sintagmele *fetiță această* sau *convîn omul* nu sînt admise. Unele combinații sînt permise de gramatică,

¹ Pentru alte exemple de redundanță, vezi articolul meu *Categoriile posibilitate și realitate în lingvistică*, din *Probleme de lingvistică generală*, București, 1961, vol. III.

dar sînt interzise de logică (de pildă *cerul înverzește sub plugul de chibrituri evaporate*)¹.

Așa cum se vede, redundanța trebuie determinată în funcție de sistemul fonologic, morfologic și sintactic al fiecărei limbi. De aceea unii definesc redundanța ca „informație structurală” sau „informație internă a codului”². După L. R. Zinder³ redundanța e cantitatea de informație superfluă, determinată de structura limbii.

Și acum cîteva cuvinte despre raportul dintre noțiunile „redundanță” și „inutilitate”, care se confundă cîteodată.

Spunînd că *-ă* din *fată leneșă* e redundant, subînțelegem că deteriorarea mesajului în porțiunea finală *-ă* nu dăunează comunicării, deci ne-am putea lipsi de acest morfem fără nici o pagubă. (Am putea zice foarte bine numai *fată leneș*). În alt context, același morfem de feminin devine foarte util: *Popescu este leneșă*. (*Popescu* nu are forme diferite după gen.) Cum trebuie interpretat din acest punct de vedere *-l* ca articol enclitic? Spunînd *pomu* (așa cum se și spune în vorbirea familiară) se vede imediat că folosim forma articulată (în opoziție cu *pom*), iar adăugarea lui *l* nu aduce nici o precizare în plus. În cuvinte ca *tigru* sau *codru* însă, fără *-l* forma articulată ar fi identică cu cea nearticulată. Astfel de cuvinte sînt totuși puține și, pe de altă parte, contextul ne ajută să deosebim *tigru'* (articulat) de *tigru* (nearticulat), așa cum ne ajută să deosebim *nume* (singular) de *nume* (plural). Desigur *-l* este, ca articol enclitic, redundant și ne-am putea dispensa de el; dacă însă din limba romînă ar dispărea numeroase morfeme redundante, lăsîndu-se totul pe seama contextului, comunicarea ar deveni la un moment dat echivocă sau chiar imposibilă. Utilitatea trăsăturilor redundante ale morfologiei unei limbi trebuie apreciată în ansamblul lor. Pierderea oricăreia dintre ele n-ar afecta aproape de loc comunicarea, dar astfel de trăsături trebuie să existe în număr suficient de mare pentru a contracara împreună efectul zgomotelor (de orice tip).

În concluzie la această problemă, unele trăsături morfologice sînt redundante numai în anumite contexte, altele sînt (aproape) totdeauna redundante. Nici unele, nici celelalte nu sînt inutile, în măsura în care întăresc siguranța comunicării. În cursul istoriei limbilor, trăsăturile redundante (sau care devin redundante) sînt cîteodată eliminate. Funcțiile cazurilor putînd fi exprimate foarte bine cu ajutorul prepozițiilor, rolul desinențelor în marcarea cazului scade (desinențele devin de regulă redundante la maximum) și limba se poate dispensa de ele. Fenomenul s-a petrecut, printre altele, în latina tîrzie, în bulgară, în engleză etc. Dispariția unor trăsături redundante poate fi compensată în sistemul lim-

¹ Uncle combinații de cuvinte sînt mai probabile într-o limbă și mai puțin probabile în alta. Lingvistul sovietic L. R. Zinder dă ca exemplu propoziția *a sta pe acoperiș* care e mai probabilă într-o limbă vorbită în Asia centrală decît într-o limbă din partea europeană a U.R.S.S. (L. R. Zinder, *Despre probabilitatea lingvistică*, p. 189, în volumul citat mai sus *Probleme de lingvistică matematică*).

² R. G. Piotrovski, *Problema locului în cuvînt a elementelor purtătoare de informație*, p. 32, din volumul citat la nota precedentă.

³ *Op. cit.*

bii prin apariția altora. S-a observat totuși, pentru o serie de limbi, că există o tendință spre reducerea treptată a redundanței (o gramatică analitică e mai puțin redundantă decât una sintetică)¹.

În paginile de mai sus n-am făcut decât să schițăm aplicațiile lingvistice ale noțiunii de redundanță. Până acum matematicienii în colaborare cu lingviștii au analizat redundanța în diverse limbi (mai ales rusa și engleza) avînd în vedere mai mult limba scrisă (literale) decât limba vorbită (fonemele). E clar că structura statistică (deci și redundanța) a limbii scrise diferă de aceea a limbii vorbite; de exemplu, în romînește litera *h* e mai frecventă decât fonemul *h* (litera *h* apare des în combinațiile *che*, *chi*, *ghe*, *ghi*, unde nu corespunde fonemului *h*). Pentru limba romînă, cercetările au arătat că se ghicește în medie cam o literă din trei²; analizîndu-se din acest punct de vedere operele lui Eminescu și Arghezi s-a văzut că redundanța medie e de 10,6%³.

În limba scrisă, redundanța e concentrată în genere la sfîrșitul cuvintelor, pe cînd în limba vorbită ea apare și în restul cuvîntului.

Pentru limba romînă, cercetările sînt abia la început. Sarcina lingviștilor este să determine, în colaborare cu matematicienii, redundanța specifică în diferitele compartimente ale limbii (fonologie, morfologie, sintaxă). Cifrele astfel obținute vor sintetiza trăsăturile caracteristice ale sistemului limbii romîne. Unele rezultate nu vor diferi desigur prea mult de ceea ce se știa și pînă acum, pe baza metodelor lingvisticii tradiționale. E de așteptat însă ca să apară și rezultate cu totul noi, care vor descoperi caracteristici încă necunoscute ale structurii fonologice sau gramaticale. O dată cunoscută redundanța limbii romîne, vom putea alcătui o adevărată gramatică descriptivă completă, riguroasă, științifică; ea ne va arăta, de pildă, ce unități nu se pot combina sau se combină în mod obligatoriu, ce combinații sînt mai probabile (și cu cît mai probabile?) decât altele. La aceste foloase se adaugă bineînțeles și unele înlesniri de ordin strict tehnic: alcătuirea codului pentru o mașină de tradus, pentru mașini informaționale, îmbunătățirea sistemului de comunicații la mare distanță etc.

¹ Miller, *Language and communication*, New York, 1951.

² Ed. Nicolau, C. Bălăceanu, *op. cit.*, p. 128.

³ *Ibidem*, p. 130.

CARACTERELE GENERALE ALE LIMBAJULUI POPULAR

DE

I. COTEANU

1. În studiile și cercetările de stilistică se aduce adesea în discuție, sub o formă sau alta, așa-numitul limbaj popular, dar o caracterizare sau cel puțin o definire a lui nu s-a dat până acum. Chiar H. Bauche, autor al unei cunoscute cărți intitulate *Le langage populaire* (Paris, 1927), nu a considerat necesar să se oprească la analiza conceptului pus ca titlu lucrării sale, poate și pentru faptul că, după părerea lui, limbajul popular este cam același lucru cu exprimarea „vulgară”, „trivială” și „argotizantă”. Eroarea, la care nu mă voi opri în detalii, se datorește îngustimii de vederi a autorului. Convins că limbajul popular este exclusiv exprimarea periferică, el a fost atras de tot ce i s-a părut că are legătură cu argoul sau cu jargoanele păturilor puțin cultivate din mahalalele capitalei Franței, și a prezentat faptele numai sub aspectul lor negativ, într-o colecție de incorectitudini.

În lingvistica noastră lucrurile stau altfel. Când se vorbește despre limbajul popular, el este raportat în primul rînd la exprimarea țărănească și este privit cu multă simpatie¹. Cu toate acestea, nu avem nici la noi o elaborare amănunțită a conceptului.

2. Pentru a vedea ce este limbajul popular, e nevoie să se determine mai întîi relațiile lui fundamentale cu diversele variante stilistice ale limbii. Din punctul de vedere al funcțiilor lui social-culturale, el are toate calitățile unei variante lingvistice, pentru că vorbitori cu o anumită cultură se servesc de el în împrejurări anumite. Din acest fapt decurge și structura lui lingvistică, reprezentînd un ansamblu de preferințe lexicale și gramaticale, deosebite în înfățișarea lor materială de preferințele manifestate de limba literară.

¹ Vezi în această privință diverse locuri unde se discută problema raportului dintre vorbirea populară și cea familiară din I. Iordan, *Stilistica limbii romine și Limba romină actuală*, ed. II, București, 1947.

Faptul acesta, foarte important pentru înțelegerea diferențelor concrete dintre limbajele utilizate la un moment dat în viața socială, îl vom lua în considerare mai târziu, căci acum trebuie să punem în lumină distincția funcțională dintre limbajul popular și celelalte variante ale limbii.

3. Trăsăturile caracteristice ale limbajului popular ies în lumină când îl comparăm cu limbajele cultivate din punct de vedere literar și științific.

În această relație, el se prezintă ca o unitate care se mișcă foarte liber atât în ceea ce privește materialul lexical utilizat cât și în ceea ce privește structura gramaticală în general. În timp ce limba literară se naște și mai ales se dezvoltă aplicând restricții permanente din ce în ce mai severe materialului lingvistic adoptat, limbajul popular respinge mult mai greu o formă, o construcție, o expresie sau un cuvânt. La prima vedere, s-ar părea că formula enunțată mai sus nu corespunde realității, pentru că limbajul popular este adesea și arhaic, ceea ce ar arăta că nici el nu acceptă prea ușor influențele noi, și ar fi, prin urmare, mai selectiv chiar decât limbajele literare. Impresia aceasta se datorește identificării mai mult ori mai puțin curente a limbajului popular cu unul dintre aspectele lui particulare, cu limbajul popular rural unde, într-adevăr, se întâmplă să se găsească o cantitate mare de arhaisme.

Când masa țărănească nu vine în contact cu lumea de la orașe, satele fiind izolate și înapoiate din punctul de vedere al culturii și al civilizației, e normal ca limbajul lor să rămână în urmă și să conțină multe arhaisme. Dimpotrivă, și cazul revoluției noastre o arată lămurit, când se apropie repede și constant de civilizație și cultură, masa țărănească manifestă un interes excepțional pentru tot ce e nou, iar limbajul ei se deschide foarte repede la influențele lingvistice ale orașului. Așa se explică de ce, în mai puțin de două decenii, în R.P.R. a devenit anacronic să se mai expună conferințe științifice și culturale, „țărănește”, evitând neologismele sau termenii tehnici. Dacă într-un răstimp așa de scurt, s-a schimbat într-atita spiritul maselor de țărani, iar limbajul lor, măcar cel pasiv, dacă nu și cel activ, s-a apropiat foarte mult de limbajele literare, aceasta se explică și prin faptul amintit la început în legătură cu forța selectivă a limbajului popular.

Dar acest limbaj se folosește și la orașe, iar aici problema care ne interesează se poate urmări mai ușor. Masele populare de la oraș sînt prin forța lucrurilor mult mai înclinate spre acceptarea rapidă a tuturor inovațiilor lingvistice, când nu sînt ele înseși autorii acestor inovații. Cei dintîi care își îmbogățesc vorbirea sînt muncitorii industriali. Ei nu pot să nu denumească mașinile, mecanismele, aparatele utilizate în producție, nu pot să rămână și nici nu rămîn indiferenți la evoluția ideilor sociale, filozofice etc. În limbajul lor intră un număr din ce în ce mai mare și mai variat de cuvinte, de construcții sintactice și de forme noi de limbă, într-un proces determinat de condițiile de muncă și de viață, care face ca limbajul acestui grup social să se modifice neconștient pe baza unei acceptări largi a noului material lingvistic. La orașe, — am în vedere

orașele din lumea capitalistă — există însă și alte categorii sociale care au un limbaj popular în permanentă mișcare: meșteșugarii, mici negustori, o bună parte din mica funcționărie etc. Fie că aceștia imită în vorbirea lor anumite aspecte ale limbajelor literare, fie că imită vorbirea periferică din marile aglomerări urbane, în anumite limite și deprinderile lor lingvistice se schimbă relativ repede ceea ce constituie încă o dovadă a mării permeabilități a limbajului popular.

În fine, există în orașe tot în lumea capitalistă în mod evident — o categorie de oameni care, fiind obligați să se ascundă de legile penale și, să trăiască în marginea societății, inventează limbaje secrete, așa-numite argouri. Ele nu constituie o parte a limbajului popular, dar din diferite și multiple cauze, elemente de argou pătrund foarte repede și în vorbirea unor categorii de orășeni, care nu ar avea motive să le adopte. Dacă însă în limbajul popular ar funcționa reguli și norme la fel de stricte ca cele din limbajele literare, în special tehnico-științifice, elementele argotice ar intra mult mai greu în limbajul popular de la orașe. Ușurința cu care ele sînt adoptate trebuie considerată și ea o dovadă a capacității reduse de selectare a limbajului popular.

În raport cu această capacitate se diferențiază însă între ele și limbajele literare, luate pînă aici ca un tot. Astfel, în limbajele tehnico-științifice regulile selectării sînt mult mai riguroase decît în limbajul artistic, ceea ce se vede de îndată ce urmărim nu numai bogăția și concentrarea vocabularului lor în comparație cu ce se găsește în limbajul artistic sau în cel popular, ci și varietatea formelor și construcțiilor din structura lor gramaticală. Limbajele tehnico-științifice sînt sărace și relativ uniforme. Constatarea aceasta a stat și la baza primelor traduceri mecanizate, iar practica traducerii cu mașina a demonstrat-o încă o dată, dacă mai era nevoie, prin aceea că limbajele tehnico-științifice au fost codificate cu atît mai ușor cu cît capacitatea lor selectivă era mai mare, limbajul din matematici fiind, din acest punct de vedere, pe treapta cea mai înaltă.

Limbajul artistic arată, ca și cel popular, o capacitate relativ slabă de selectare sau, pentru a vedea și cealaltă față a problemei, este și el foarte deschis la influențele exercitate asupra lui de celelalte limbaje. Prin aceasta el se apropie de limbajul popular, dar niciodată într-atîtă încît să se confunde cu el. Individualitatea lor lingvistică se păstrează fiindcă fiecare face parte din altă unitate lingvistică: limbajele literare constituind o asemenea unitate, iar limbajul popular singur, altă unitate.

4. Capacitatea de selectare relativ redusă a limbajului popular se datorește felului cum este el utilizat, comunicarea lingvistică în această variantă a limbii fiind mai totdeauna directă. Actul lingvistic nu se transpune într-o substanță diferită de aceea a limbii, în semne grafice sau de alt gen. Comunicarea este directă și pentru că se produce între minimum doi interlocutori, cu rol succesiv de interlocutor care emite o comunicare și interlocutor care o recepționează. În general — cum se va vedea și mai departe — vorbitorii sînt permanent atrași de caracterul de expunere directă a comunicării și tind să modifice chiar narațiunea în expunere directă. Ca o consecință a acestui fapt, comunicarea este în mod

necesar orală, și, implicit, spontană, adică nu rezultă dintr-o deliberare susținută, dintr-o cîntărire prelungită a valorii cuvintelor, formelor și expresiilor utilizate. De aici decurge și *dramatismul* comunicării, care se înfățișează ca dialog și e, prin urmare, însoțită de o vie mișcare de idei, de asociații variate între sensurile fragmentelor de vorbire, reveniri asupra unor eventuale neînțelegeri, repetiții, insistențe de diverse feluri, sublinieri afective prin intonație, gesturi etc. Toate laolaltă formează ceea ce am numit *dramatism*.

Din categoria acestor caracteristici face parte și *economia* comunicării directe și orale. Cînd un mesaj se transmite în mod nemijlocit prin viu grai, el este condiționat — afară de interlocutori — de cel puțin încă doi factori: de momentul transmiterii și de spațiul transmiterii. Moment înseamnă întii data evenimentului din care știm la ce stadiu de dezvoltare se află limbajul analizat, dar moment mai înseamnă și împrejurarea socială a comunicării, dacă ea se petrece cînd vorbitorii sînt încordați în muncă sau cînd se plimbă, se odihnesc, se distrează, participă la vreo întimplare însemnată a vieții lor: naștere, căsătorie, aniversare, deces etc. etc. Spațiu înseamnă regiunea geografică în care se face comunicarea, mediul rural sau urban, dar și faptul dacă vorbitorii se află pe cîmp sau în casă, pe stradă sau într-o instituție publică etc.

Spațiul și momentul alcătuiesc împreună o condiție a comunicării, căreia îi vom spune *situație*. În raport cu ea trebuie judecat caracterul economic al limbajului popular. Cel mai important în această privință este faptul că situația care determină aspectul oricărei comunicări orale și directe nu se redă prin mesaj, ci rămîne în afara lui. Încercarea de a o exprima prin cuvinte obligă măcar pe unul dintre interlocutori să părăsească temporar comunicarea directă, să iasă un timp mai lung sau mai scurt din rolul de interlocutor propriu-zis și să recurgă la alt tip de comunicare, cu alte caracteristici. Reproducerea verbală a ceea ce am numit aici situație este inutilă cînd interlocutorii stau direct sub acțiunea ei. Din aceeași cauză, ea se exclude pe sine din conținutul intelectual al comunicării și nu apare decît ca o reconstruire mintală a noastră. Dacă, de exemplu, ni se cere să spunem ce *situație* presupune fraza: *mișcă-te mai încolo!* ne imaginăm fără prea mare greutate mediul în care o putem întîlni, relațiile dintre interlocutori, momentul exprimării etc. Evident toate acestea sînt însă ipoteze, căci, de exemplu, dacă fraza *mișcă-te mai încolo!* a spus-o un vîntător cînelui său în cursul unei ieșiri la cîmp, cad dintr-o dată presupunerile referitoare la mediul social, la „interlocutori” etc. Cu toate acestea, o frază ca *mișcă-te mai încolo!* sugerează un număr de situații posibile, excluzînd altele, de exemplu, pe acelea în care domină relațiile oficiale și solemne între vorbitori. Ceea ce ne interesează în cazul de față este însă dacă în structura lingvistică a comunicării există ceva care să ne ducă la reprezentarea situației așa cum a fost ea în momentul producerii unei comunicări. Analizînd termenii frazei de mai sus, dată aici ca simplu exemplu ilustrativ, constatăm că în structura lor nu există nici un fapt lingvistic propriu-zis care să răspundă pozitiv la întrebarea noastră. Într-adevăr, nici conținutul lexical al verbului *mișca*, nici funcția lui de imperativ, nici măcar persoana a doua singular

nu au decît în mod virtual această posibilitate. Vorbitorii limbii romîne știu că imperativul singular, persoana a doua, se utilizează în alte situații decît același imperativ la plural, dar nivelul la care se face această judecată constă din observația că singularul este altceva decît pluralul. Iată de ce consider că situația determină comunicarea, dar ea însăși nu reiese din comunicare decît ca o ipoteză, care se precizează din ce în ce mai bine pe măsura lungirii comunicării, căci este evident de exemplu că *mișcă-te, mă băiete, mai încolo!* redă prin dezvoltare o serie de sugestii suplimentare și exclude multe altele, restringînd simțitor numărul de situații în care se poate pronunța o asemenea frază.

Prin urmare comunicarea tipică în limbajul popular, nefiind în genere însoțită de o descriere verbală a situației în care se produce, este adaptată la situație, legată direct de ea, aflîndu-se, cum am văzut sub nemijlocita influență a acesteia. Ea este nu numai directă, orală și dramatică, ci și economică.

Pentru mesajul popular, „situația” constituie mediul care îi asigură maximum de economie a mijloacelor lingvistice.

În analiza făcută mai sus am urmat calea simplificării extreme a faptelor pentru a scoate în evidență esența lor. Nu trebuie să se tragă însă concluzia că limbajul popular recurge exclusiv la comunicări tip, directe, orale, spontane, dramatice și economice, ci numai că ele constituie dominantă. N-ar fi exact nici dacă s-ar presupune că tipul de comunicare foarte frecvent în limbajul popular lipsește din limbajele culte, că, de exemplu, în conversația literară, comunicările nu ar avea adesea unele caracteristici de structură ca cele din limbajul popular. Este vorba însă de o anumită preferință, ca în majoritatea faptelor de stil; dar preferința limbajului popular pentru tipul de comunicare descris mai înainte atrage după sine o mare libertate de exprimare.

Ar mai fi de menționat faptul că cele cinci caracteristici ale limbajului popular nu apar toate în mod obligator în același mesaj, uneori fiind mai evidentă spontaneitatea și dramatismul, alteori caracterul economic și vorbirea directă etc.

Cînd cercetăm mai de aproape caracteristicile limbajului popular, așa cum au fost stabilite aici, observăm că ele coincid cu principalele caracteristici ale limbii vorbite. Lucrul acesta nu are nimic surprinzător, pentru că limbajul popular este mai ales vorbit. În *Stilistica limbii romîne* București, 1944, p. 15), I. Iordan a făcut observația foarte importantă că „limba vorbită este mai spontană, mai naturală și mai liberă decît cea scrisă, așadar mai bogată în cuvinte, formule și construcții expresive, produse ale afectului” (sublinierile mele). Aceste calități le are și limbajul popular, cum am văzut. Ar trebui deci să facem distincție între limbajul popular și vorbire, fiindcă cele două noțiuni nu se acoperă perfect.

Pe lângă o serie de caracteristici comune, în limba vorbită se constată un număr mare de nuanțe de spontaneitate lingvistică, după cum vorbesc persoane care au sau nu deprinderea limbii literare. Limba vorbită poate să fie supusă unor constrîngeri atît de puternice încît să ajungă aproape de identificare cu limba literară, lucru care nu se întîmplă niciodată cu limbajul popular ca atare. El reprezintă deci manifestarea vorbirii pe o

anumită treaptă social-culturală. Diferențele față de celelalte limbaje rezultă din calitatea materialului lingvistic utilizat, ceea ce înseamnă că în vorbirea populară vom găsi altfel de material lingvistic decât în vorbirea cultă. Vorbirea populară conține cuvinte, expresii și forme gramaticale alese cu mai multă libertate și, în consecință, cu mai puțină atenție față de normele limbii culte, pe care în unele cazuri nici nu le respectă, păstrând numai relațiile din structura regională a vorbirii în cauză. Normele regionale apar însă și în celălalt caz când se respectă numai în parte normele limbii culte, fiindcă nu se pot imagina construcții lingvistice nesupuse nici unei norme și, prin urmare, când nu funcționează norma cultă, trebuie să funcționeze cea regională. Amestecul lor se produce uneori, dar niciodată în același fapt de limbă. Astfel, dacă norma regională cere ca pronunțarea consoanelor continue urmate de o vocală prepalatală să fie înmuiate, nu este de conceput ca, în același timp și în aceeași formă gramaticală, să se aplice și norma pronunțării neutre a consoanelor amintite, reprezentând obligația redării lor literare. Cele două norme nu acționează deci decât alternativ, dacă vorbitorul popular dă din când în când aspectul cult pronunțării sale.

De aici rezultă că descrierea limbajului popular trebuie să aibă două părți, una corespunzând funcțiunilor lui ca vorbire, iar a doua materialului concret utilizat.

5. Dacă limbajul popular reprezintă o variantă a limbii, exprimarea familiară nu pare a avea această calitate, pentru că ea nu servește numai un anumit grup de vorbitori, nu este condiționat în același fel ca celelalte limbaje, ci se subordonează rînd pe rînd, după situații și interlocutori, fie limbii literare, fie limbajului popular. Între felul cum vorbesc în intimitate persoanele care stăpînesc și utilizează în mod curent limba literară și cele care se folosesc de limbajul popular deosebirile sînt incontestabile și apar atît în materialul lexical cît și în fonetică, morfologie și sintaxă. De aceea, chiar termenul de limbaj nu este indicat în acest caz și ar trebui înlocuit prin vorbire. Am avea deci vorbire familiară cultă, adică literară, și vorbire familiară populară.

Aceasta înseamnă că, în limbajul popular, care ne interesează aici, trebuie să existe și un mod de exprimare deosebit de cel familiar. Acest mod de exprimare este limbajul popular solemn. El apare de exemplu, în folclor și cu toate că seamănă foarte bine cu vorbirea familiară, are și trăsăturile lui proprii, determinate de destinația lui specială. El mai apare și în terminologiile populare, mai mult ca lexic și ca unități frazeologice.

6. Putem defini așadar limbajul popular ca o variantă a limbii, utilizată de vorbitori cu un anumit nivel social cultural și caracterizată printr-o serie de preferințe lingvistice, deosebite de cele din limba literară, preferințe determinate de capacitatea lui relativ redusă de selectare. Neavînd decât două aspecte principale foarte asemănătoare între ele: vorbirea familiară și vorbirea solemnă, el este din punct de vedere stilistic mai puțin variat decât limba literară.

GRAIUL DIN OLTENIA

DE

GR. BRÎNCUȘ

În cercetările privitoare la structura dialectală a dacoromînei se consideră că vorbirea din Oltenia nu reprezintă un subdialect aparte, ci un grai subordonat subdialectului muntean. Într-adevăr, particularitățile fonetice, morfologice sau lexicale care formează arii exclusive în Oltenia sînt insuficiente și de importanță redusă (cu unele excepții, ca de exemplu folosirea perfectului simplu pentru acțiuni recente) pentru ca vorbirea din această regiune să poată fi caracterizată drept cel de-al șaselea subdialect dacoromin.

Cu toate că nu are o individualitate puternic marcată, graiul din Oltenia nu este, totuși, cum se consideră de obicei, o „prelungire” a subdialectului muntenesc, pentru că foarte puține dintre caracteristicile mîntenești cuprind în aria lor și Oltenia. Totodată, cele mai numeroase note comune le are graiul din Oltenia nu cu cel din Muntenia, ci cu graiurile transcarpatice.

În cele ce urmează, vom încerca să dovedim de ce graiul din Oltenia nu trebuie considerat ca subordonat subdialectului muntenesc, cercetînd, pentru aceasta, faptele lingvistice regionale care disting cele două aspecte ale ariei sudice a dacoromînei: fapte lingvistice mîntenești inexistente în Oltenia și fapte dialectale cunoscute numai în Oltenia sau în Oltenia și alte regiuni decît Muntenia. În urma examinării acestora, vom căuta să definim, în linii mari, caracterul graiului vorbit în limitele actualei regiuni Oltenia¹.

Vocalism. Sistemul vocalic oltenesc este mai arhaic și mai deschis decît cel muntenesc. Tendința de închidere care se manifestă în sistemul vocalic muntenesc e necunoscută sau e foarte slabă în vocalismul graiului din Oltenia.

¹ Lucrarea noastră se bazează nu numai pe materialul înregistrat în atlasele lingvistice (ALR și WLAD), ci și pe cel oferit de diversele monografii ale graiurilor locale, de culegerile de texte dialectale, de glosarele oltenești, de diferitele studii etc.

Închiderea lui *-ă* final în *-î* este un fenomen întâlnit nu numai în Moldova, cum se afirmă de obicei, ci și în Muntenia, cu excepția unor puncte izolate, în special din sud și a unei arii compacte cuprinzând regiunea Argeș: *soacrî* ALRM I, h. 370, *sorî* id., h. 227, *mamî* id., h. 216, *nepoatî* id., h. 243, *mustațî* id., h. 39, *el omoarî* id., h. 406, *moașî* id., h. 296 etc. Din acest punct de vedere, Oltenia, care cunoaște numai rostirea cu *-ă*: *soacră*, *soră* etc., se desparte net de Muntenia, grupându-se cu întreaga parte de vest a țării, în care, de asemenea, *-ă* final nu s-a închis.

Închiderea lui *ă* în *î* se constată și la verbele terminate la infinitiv în *-ăi* și care conțin un *î* în rădăcină. În marea lor majoritate, aceste verbe sînt derivate din rădăcini onomatopice. Formele cu *î*: *bîjbîi*, *ricîi*, *sicîi*, *cîrcîi*, *smîrcîi*, *gîfîi*, *gîlgîi*, *fîlfîi*, *zbîrnîi*, *pîrîi*, *țîrîi*, *zgîlfîi* etc. sînt inovații caracteristice îndeosebi graiurilor din Muntenia și Moldova. Graiul din Oltenia, ca și cele din Ardeal, păstrează rostirea cu *ă*, probabil mai veche¹, neasimilat la vocala precedentă *î*: *bîjbăi*, *bîlbăi*, *fîlfăi* etc. În ALR II, h. 152: *mîngăi*, *mîngăie*, *mîngăiem* în Oltenia și Transilvania, *mîngîi* în Muntenia și Moldova; în ALRM I, s. n., h. 248: *ricăie* în Oltenia și centrul Ardealului, *ricăie* în Muntenia. Tot în Oltenia: *cîrcăitoare* ALRT, 273, *fîlfăin* Gilcescu, Gorj, 91, *scîrțăin*, *zbîrnăie* id., 98.

În Muntenia e bine cunoscută și tendința de închidere a lui *e*, prin disimilare și asimilare, în cuvintele care conțin doi *e* în silabe posttonice: *fetete* > *fetile* (prin disimilarea primului *e* neacc.) > *fetili* (prin asimilarea lui *-e* final la *-i*); *ielili*, *caprili*, *oilî*, *cojoacili*, *soarili*, *zilili*, *joili*, *laptili*, etc.² Nici această particularitate a vocalismului muntenesc nu ne întîmpină în graiul din Oltenia, care, și din acest punct de vedere, se apropie de graiurile ardeleneste.

Potrivit aceleiași tendințe de închidere manifestate în sistemul vocalic muntensc, diftongul *ea*, în anumite situații, se transformă în *ia*. În Oltenia, dimpotrivă, rostirea diftongului *ea* în cuvinte ca *leagăn* ALRM I, h. 322, *mireasă* id., h. 361, *mătreată* id., h. 11, *albeată* id., h. 50, *al doileă* id., h. 250, *botează* id., h. 297 etc. formează arie compactă³. Diftongul *ea*, în cuvintele citate, îl întîlnim, tot într-o arie compactă, și în Moldova, încît cele două regiuni laterale, legate între ele printr-o punte reprezentată de sudul Ardealului (vezi de ex. h. 361 din ALRM I „diftongul *ea* în *mireasă*”) se disting de aria centrală inovatoare, cu *ia* (de ex. munt. *mîrșasă*, *lăgăn* etc.) extinsă pînă la periferia de nord-vest (Banatul, Crișana, Maramureșul, Ardealul de nord-vest) a teritoriului dacoromîn. Rostirea cu *ea* este mai veche decît cea cu *ia*, deci e un fenomen arhaic în cele două arii laterale, cunoscut și în dialectele romînești din sudul Dunării (vezi, de ex., ALRM I, h. 322 „leagăn”, pct. 01, 05, 012).

¹ E greu de arătat dacă în toate cazurile formele cu *ă* (*fîlfăi*) sînt mai vechi decît cele cu *î* (*fîlfîi*). Vezi, totuși, studiile lui Pușcariu, în DR, I, p. 96 și urm. și Al. Graur, în BL, VI (1938), p. 148-149. Oricum, existența formelor cu *ă*, și nu cu *î*, în Oltenia, e o dovadă că sistemul vocalic al acestui grai e mai deschis decît cel al subdialectului muntenesc.

² Exemplele sînt extrase din ALRT II de către I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 76.

³ După consoanele dure *s*, *z*, *ț*, diftongul *ea* devine *a* în Oltenia.

Același element semivocalic *ɛ*, mai deschis decât *i*, apare și în diftongul *eo* sau trifdngul *eoî* de asemenea în toată aria oltenească : *pe-o* ALRT II, 258, *te-oi săra* id., 261, *Manoleo* id., 265, *cîte-o* id., 289, *care-o fi* ibid.

În cazul diftongului *oa*, nu se poate stabili, după materialul oferit de ALR, dacă în Oltenia norma este *ua*, ca în Muntenia, sau *oa*. Cele două variante apar în proporție aproximativ egală. Astfel, de ex., în *el omoară* ALRM I, h. 405, diftongul *oa* se păstrează neînchis în *ua* în 14 puncte din Oltenia, ca în Banat și în Moldova. În alte cazuri : *mă doare* id., h. 197, *șameni* id., h. 270, s-a înregistrat peste tot rostirea cu *ua*, ca în Muntenia.

În sfârșit, un alt fapt care conferă o nuanță mai deschisă sistemului vocalic oltenesc în comparație cu cel muntenesc îl reprezintă diftongii *ai*, *ăi*, *ei*, *oi*, creați prin anticiparea caracterului palatal al lui *k'*, *g'*. Acești diftongi sînt foarte obișnuiți în Oltenia, mai ales în jumătatea de nord a acestei regiuni : *deoik*, *degaîke*, ALR I, h. 331, *ureike* id., h. 53, *oik*, *veik*, *straikină*, *răițită*, *răițiu* „*rachiu*”¹ (în fostul jud. Gorj), *oichii*, *oichișorii*² (în fostul jud. Vilcea), *Costaîke*, *Dumitraîke*, *Enaîke*, *Iordaîke*, *Laike*, *Manolaike*, *Mataîke*, *Melaîke*, *Mihalaîke*, *Naîke*, *Petraîke*, *Postolaike*, *Smarandaîke*, *Taike*, *Tănăsaike*, *Vasilaike*, *Zamfiraîke* (în fostele județe Gorj, Mehedinți, Vilcea³); aceeași rostire și în fostul județ Dolj⁴. Diftongarea aceasta apare, în puncte izolate, și în regiuni din afara Olteniei, nu prea depărtate de aceasta : *oik*, *ureike*, *zeighe*, *Taike* (în fostul județ Muscel)⁵, *oichi*, *păreichi*, *ureichi*, *veichi*, *voiche* (la trocarii din Brașov)⁶. În ce privește Oltenia, exemplele pot fi culese și din limba unor autori de scrieri de popularizare, ca de ex. Șt. Sterescu : *oichii*, *pereiche*, *ureiche*, *veiche*, *Costaiche*, *Taiche*, *Petraiche*⁷. După toate probabilitățile, această diftongare nu e prea veche. Exemplele cele mai vechi sînt citate din documente oltenești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁸, dar și din texte aparținînd Brașovului⁹. Crearea acestor diftongi nu poate fi explicată prin influența săsească, cum crede Drăganu¹⁰, ci prin anticiparea unei mișcări articulatorii¹¹. Rostirea anticipată a caracterului palatal, mult mai pronunțat decât în Muntenia, al lui *k'*, *g'* (*oik'*, *zeigé*) și crearea, în consecință, a unei serii noi de diftongi reprezintă, fără îndoială, o caracteristică a graiului din Oltenia¹², prin care acesta se distinge de cel muntenesc.

¹ T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în „Grai și suflet”, V (1931), p. 77.

² *Graiul nostru*, I, p. 36, 41.

³ Al. Rosetti, în „Grai și suflet”, II, p. 168, o listă de nume de persoană oltenești culeasă de I.-A. Candrea.

⁴ N. Drăganu, în DR, III, p. 503.

⁵ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 173.

⁶ St. Stinghe, în Weigands Jahresbericht, VII, p. 38.

⁷ Povestea „*Năroji*”, în Conv. lit. XLVI (1912), p. 1044, 1164.

⁸ V. Bogrea, în „Revista istorică”, V (1919), p. 131.

⁹ C. Lacea, în Rev. fil., I (1927), p. 76, relevă în *Codicele Pușcașul*, formele : *veichi*, *veiche*, *ureichile*.

¹⁰ În DR, III, p. 504.

¹¹ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 168 și urm.

¹² Vezi și I. Coteanu *op. cit.*, p. 77.

Din cele expuse pînă aici, rezultă că sistemul vocalic al graiului oltenesc se deosebește de cel al subdialectului muntenesc prin aceea că, în general, nu cunoaște tendința de închidere.

Conservarea vocalelor *ă* (olt. *soră*, munt. *sorî* : olt. *mîngăi*, munt. *mîngăi*), *e* (olt. *fetele*, munt. *fetili*) și a diftongilor *ea* (olt. *leagăn*, munt. *liagăn*), *eo* (olt. *care-o*, munt. *cari-o*) și, în mare măsură, a lui *oa* (olt. *omșară*, munt. *omșară*) atribuie sistemului vocalic oltenesc un caracter mai arhaic și mai deschis față de sistemul vocalic muntenesc. În vocalismul oltenesc au apărut și o serie de diftongi (*ai*, *ăi*, *oi*, *ei*) creați prin anticiparea caracterului palatal al lui *k'*, *g'*; acești diftongi se integrează în mod firesc într-un sistem vocalic mai deschis.

Inovațiile care s-au petrecut în vocalismul muntenesc nu au afectat și vocalismul oltenesc. Din acest punct de vedere, graiul oltenesc este mai arhaic, apropiindu-se de graiurile din zona transcarpatică.

Consonantism. Deosebirea esențială dintre sistemele consonantice ale celor două graiuri constă în caracterul diferit al consoanelor *t*, *s* și *z*. Acestea sînt întotdeauna dure în Oltenia, încît nu îngăduie după ele prezența vreunei vocale din seria anterioarelor. Vocalele anterioare se transformă, după aceste consoane, în vocale mediale : $i > \hat{i}$, $e > \hat{e}$, $ea > a$. Iată cîteva exemple din graiul oltenesc : *țîn*, *puțîn*, *subțîre*, *mață* (pl.), *țălină*, *țapă*¹, *frunț* ALRM I, h. 19, *părînt* id., h. 211, *taț* id., h. 213, *fraț* id., h. 221, *nepoț* id., h. 241, *tusă* id., h. 153, *visăz* id., h. 108, *măsă* id., h. 44; *zidar* ALR II, h. 220. Exemple din ALRT, p. 270—286 : *să* „se”, *șasă*, *să visădă*, *să-l lasă*, *cosiță*, *sîngur*, *gasit*, *samă*, *sara*, *șice*, *șile*, *șîua*, *mă auzî*, *dumnezeu* etc.

De notat că în partea de nord a Olteniei apare și *r* dur, ca în graiurile din Transilvania : *cară*, *izvoară*, *ogoară*, *topoară*, *otară*, *păhară*², *curăle*, *răle*, *mjeră*, *rătedzat*, *piervă*, „pere”, *mosoară*³. Exemple de *r* dur pot fi date și din graiul din sudul Olteniei : *topoară*, *să s-amăvască* (Gr. N., p. 84, 85).

Caracterul dur al acestor consoane în Oltenia a fost remarcat de către toți cercetătorii graiurilor locale ale regiunii. Din acest punct de vedere, Oltenia se separă de Muntenia, grupîndu-se cu ariile celorlalte graiuri dacoromîne.

Se știe că în Muntenia (și, la fel, în Banat și Crișana), consoanele *p* și *d* în prepozițiile *pe*, *p(r)in*, *de*, *din* și pref. *des-*, *de-* sînt dure, încît vocala care urmează este de timbru medial (corespunzător unei vocale prepalatale în rostirea oltenească). Și în compusele lui *pe*, *de*, *din* cu cuvinte care încep cu vocală, consoanele *p* și *d* își păstrează caracterul dur, chiar și după elidarea vocalei prepozițiilor respective. Astfel, în Muntenia

¹ E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*, în SCL, I (1950), p. 188 ș.u.

² Th. Gi. cescu, *op. cit.*, p. 81.

³ M. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Banatul răsăritean*, în „Arhivele Olteniei”, XVII (1938), p. 242, 248, 256, 271.

se pronunță *p-acolo* (nu *p'-acolo* ca în Oltenia etc.), *p-aici* (nu *p'-aici*), *p-atunci* (nu *p'-atunci*), *d-odată* (nu *d'-odată*), *d-acolo* (nu *d'-acolo*) etc.¹.

Rostirea cu consoane dure a acestor prepoziții și prefixe trebuie considerată, după părerea noastră, o particularitate importantă a subdialectului muntenesc, căci aceste prepoziții și prefixe sînt foarte frecvente în vorbire. Iată un scurt text din care se poate vedea ce notă distinctă creează, în ansamblul textului, rostirea dură a celor două consoane: „Sămînța vekie a noastră am înțeles și io *dă* la părinți c-a fost veniți *dă dîn-colo*, *dîn* Transilvania. C-așa a fost satu ăsta, *dă* adunare. Mulți *d-aici* să trage *dă dîncolo*; fugia *d-acolo dă* armată, or venia *p-aici* după vreo muncă”².

Această caracteristică a sistemului consonantic muntenesc este cunoscută și în graiul oltenesc, dar numai în aria sa sudică și, parțial, în est, probabil ca o infiltrație muntenească. Și tratamentul acestor consoane, în situațiile arătate, desparte, în general vorbind, graiul din Oltenia de cel muntenesc, apropiindu-l, în schimb, de graiurile din Transilvania.

S-a observat³ că una dintre trăsăturile esențiale ale subdialectului muntenesc o reprezintă frecvența mare a perechilor de consoane palatalizate *k'/g'*, *č/ǵ*, *š'/ǵ'*.

Cu toate că palatalizarea acestor perechi de consoane afectează profund și graiul din Oltenia, nu se poate vorbi de o identitate perfectă a acestui fenomen în ambele graiuri. Mai întîi, o ușoară distincție se face în legătură cu africaterile palatalizate *č/ǵ*, care au fost notate *čⁱ*, *ǵⁱ* la finala pluralului substantivelor și a persoanei a II-a a verbelor; desinența *i*, deși exprimată printr-un sunet abia perceptibil (ⁱ), se conservă în Muntenia, *č*, *ǵ* avînd, prin excelență, un caracter moale. Pentru aceasta, se pot vedea din ALRM I hărțile 122 (*č* în *tu mănînci*), 181 (*č* în *limbrici*, pl.), 122 (pluralul *cruci*, rostit în Olt. *cruč*, iar în Muntenia *cručⁱ*) și din ALR II, hărțile 79 (pluralul *pîtici*) și 14 (*plîngi*! rostit în Oltenia *plîngⁱ*, iar în Muntenia *plîngⁱ*). În Oltenia, în cazurile citate, a fost notat *-č*, *-ǵ*. Cînd aceste africaterile nu apar în poziție finală cu funcție morfologică (de a deosebi pluralul de singular sau pers. a II-a de pers. I), ele sînt identice în ambele graiuri, de ex.: *cruče* ALRM I, h. 420, *căfă* id., h. 51, *pădučel* id., h. 186, *jeană* id., h. 32 etc. Faptul acesta dovedește tendința graiului oltenesc de a integra pe *č*, *ǵ* în grupul constrictivelor *ț*, *s*, *z*, care, după cum am văzut, au un caracter dur și în poziție finală.

Perechea *š'/ǵ'* ne apare, potrivit exemplurilor furnizate de ALR, cu o frecvență mai ridicată și cu o arie de răspîndire mai unitară în Oltenia față de Muntenia. În vorbirea din Muntenia au fost înregistrate și rostiri ca: *puișor* (fostul jud. Ialomița) ALRT II, 236, *cojocu* id., 238, *cenușă*

¹ Cf. E. Petrovici, *op. cit.*, p. 220 și urm. Vezi și hărțile 288 „pref. *des-* în *descui*” din ALRM II (în Oltenia, cu excepția a două puncte din sud-est: 879, 886, unde se zice *dăschid*, *dăschid* sub influență muntenească, s-a înregistrat forma cu *e*: *dăschid*, *d'eschid*), 225 „prepoz. *pe* în *pe nume*” din ALRM I (rostirea muntenească *pă* a pătruns și în vorbirea din raioanele de la hotarul de est al Olteniei).

² *Texte populare din județul Prahova*, culese de Alexandrina Istrătescu, în „Grai și suflet”, IV (1929) p. 117.

³ Vezi de ex. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 77.

(Ștefănești, reg. București) id., 247, *coaia* (fostul jud. Muscel) id., 251. Hărțile 296 și 235 ale ALRM I arată clar că în Muntenia domină rostirea *moași, mătuși*, cu *-î* la finală¹ sau cu *-ă*: *moașă, mătușă*; numai în puncte izolate au fost înregistrate pronunțările cu *-e*: *moașe, mătușe*, acestea aproape generale în Oltenia (în sudul regiunii, *ș, j* sînt rostite totuși dur, ca de altfel și în toată partea de sud-vest a Munteniei).

În legătură cu *k'/g'*, facem observația că acestea posedă un grad de palatalizare mai mare în Oltenia, pentru că altfel nu ar fi putut lua naștere diftongii *ai, oi* etc., de care am vorbit mai sus (*oik, Laike* etc.).

În concluzie, consonantismul graiului oltenesc se deosebește de cel al subdialectului muntenesc prin aceea că consoanele *s, t, z* (uneori și *r*) sînt dure, *d* și *p*, în situațiile descrise, sînt palatalizate, *ș', j', k', g'* au un grad de palatalizare mai mare², iar *č, ġ* mai mic.

Morfologie și sintaxă. În domeniul structurii gramaticale se remarcă, de asemenea, o serie de particularități care deosebesc graiul din Oltenia de vorbirea muntenească. În unele cazuri, graiul oltenesc apare grupat cu graiurile din zona transcarpatică, în special cu cele din centrul și sudul Transilvaniei, iar în alte cazuri, acesta reprezintă o unitate distinctă în ansamblul graiurilor dacoromîne.

O situație interesantă prezintă, mai întii, pronumele demonstrativ de apropiere. În graiul oltenesc se folosesc aceleași forme ale acestui pronume ca în Muntenia: *ăsta, asta* (niciodată formele literare *acesta, aceasta*), dar la plural, forma de masculin *ăștia* s-a generalizat pentru ambele genuri; *bătrîneleăștea* (în fostul jud. Dolj: „Grai și suflet” VII, p. 241)³, impunîndu-se și la genitiv-dativ plural, probabil după modelul lui *ăstora* (oamenilor *ăstora*, caselor *ăstora*)⁴: caselor *ăștia* (i. l. d. *astea*). Extinderea lui *ăștia* și la feminin (probabil mai întii la genitiv-dativ plural) constituie, fără îndoială, o caracteristică gramaticală importantă a graiului oltenesc.

Din domeniul morfologiei și sintaxei verbului, sînt de relevat particularități esențiale ale vorbirii munteneste care, cu unele excepții, nu s-au extins în Oltenia. Astfel, în graiul din Oltenia, lipsesc, în general, formele iotacizate ale verbelor cu radicalul, în latină, în *d, t, n*, forme care caracterizează îndeosebi graiul din Muntenia. Pe hărțile ALR au fost înregistrate, din Oltenia, rostiri ca: (eu) *aud* ALRM I, h. 114, (eu) *văd* id., h. 111, *să nu vadă* id., h. 112, (eu) *rîd* id., h. 119, *să rîdă* id., h. 120, *mă tund* id., h. 133, (eu) *înghit* ALRM, h. 126, (eu) *sughit* id., h. 128, *să sughită* id., h. 129, (eu) *sîmt* ALR I, h. 84, (eu) *îm* id., h. 106, (eu) *spun* ALRM I, h. 145. Trebuie arătat însă că în vestul Olteniei și mai ales în sudul ei, formele verbale iotacizate sînt frecvente. Ambele

¹ Trebuie invocată aici, în cazul rostirii cu *-î*, și tendința de închidere a vocalelor finale manifestată în subdialectul muntenesc.

² Cercetătorii graiurilor locale olteneste, Th. Gilcescu, M. Gregorian, în lucrările citate, și V. Vircol, *Graiul din Vilcea* și Luca Preda, *Cercetări dialectale în Dolj*, în Gr. S. VII notează ca dure consoanele *ș, j*, împotriva realității fonetice înregistrate în ALR.

³ Trebuie adăugate aci și formele: *ăștea*, din contaminația lui *astea* cu *ăștia*; *eștea*, creație paralelă cu *elea* (= *alea*).

⁴ Cf. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 80.

forme pot coexista în același grai local. În fostul județ Dolj de exemplu, au fost notate formele *să vadă, să creadă, să scoată, să trimeată* ca întrebuințându-se alături de variantele iotacizate *să vază, să crează, să scoață, să trimeăță*¹.

De remarcat însă că dintre cele trei tipuri de verbe iotacizate (ele pot fi mai multe) cel mai puțin răspândite în Oltenia sînt cele cu radicalul în *d* și *t* (tip : *auz, scoț*), tipul în *n* (*țin*) fiind cel mai răspândit². De fapt, situația este aceeași pe întreg teritoriul dacoromîn, cu excepția ariei muntenești, unde iotacizarea este uniformă la toate tipurile. Cauza pentru care graiurile romînești, în afară de cel muntenesc, au inovat prin crearea formelor secundare *aud, scot* constă în lipsa unei opoziții consoană dură/consoană muiată la finală, pentru distingerea pers. a II-a de pers. I (*eu auz, tu auz*; *eu scoț, tu scoț*; ca și la pers. I, *z* și *ț* de la pers. a II-a sînt dure în aceste graiuri). În Muntenia, existînd la finală opoziția *z/z', ț/ț'*, inovația nu a fost necesară (*auz-auz'*; *scoț-scoț'*).

Se știe că în graiul din Muntenia se folosesc foarte des forme identice pentru singularul și pluralul pers. a III-a la verbele de conjugările II-IV : (el, ei) *vede*, (el, ei) *crede*, (el, ei) *fuge*, (el, ei) *hotărăște*, (el, ei) *are*, (el, ei) *este*, (el, ei) *a cîntat*, (el, ei) *va merge*. (Vezi și ALRM I, h. 402 „ei pier”). Această identitate de formă între singular și plural la verbele de conjugările II-IV s-a ivit prin analogie cu identitatea normală între cele două numere la verbele de conjugarea I (el cîntă — ei cîntă). Acest aparent dezacord sintactic, creat prin analogie morfologică, caracterizează numai vorbirea din Muntenia, nu și pe cea din Oltenia. Cazuri rare de dezacord se întîlnesc totuși și în sud-estul Olteniei, în fostul județ Romanați : *începe lăutarii* ALRT, 293, *a termenat jocul ei* id., *să prînde și jălăcării* id., 294, *îl face tri fete* id., 296, apărute, evident, sub influența vorbirii muntenești.

În Oltenia nu sînt cunoscute nici formele de perfect compus, atît de răspândite în centrul și sudul Munteniei, cu participiul în *-ră* (*am plecatără*), marcă de plural a perfectului extinsă de la pluralul mai mult ca perfectului (*plecaseră*), la care, cum se știe, a apărut de la pluralul perfectului simplu (*plecară*).

Întrebuințarea curentă a perfectului simplu pentru acțiuni care, raportate la prezent, au loc în trecutul cel mai apropiat, nedepășind cadrul unei singure zile, reprezintă una dintre trăsăturile fundamentale ale graiului oltenesc, trăsătură care, după părerea noastră, echivalează cu faptul lingvistic cel mai individualizator al oricărui subdialect dacoromîn. Iată un scurt text ilustrativ pentru valoarea perfectului simplu în Oltenia : *Ieri am fost la horă, am jucat, asară am venit acasă. Pi la horă s-o bătut niște nebuni. Din horă o sărit unu ș-aılanț l-o făcut grămadă. Am venit acasă și m-am culcat. Az noapte aproape că nici n-am dormit cu grija că plec la lucru. Mă sculai de noapte, mă-mbrăcai, mă spălai, plecai la lucru; apoi dederăm la lemne în vale, mîncarăm, plecarăm iar la lemne, le corhăvirăm, le plutirăm pe Bistriță, pe urmă venirăm*

¹ Luca Preda, *op. cit.*, p. 237.

² Și într-un caz și într-altul, situația dominantă o au, în Oltenia, formele neiotacizate

acasă și iote-ne de taină”¹. Acest text dovedește clar că perfectul simplu exprimă acțiuni limitate la o singură zi, ultima față de momentul vorbirii, iar perfectul compus redă acțiuni anterioare celor exprimate prin perfectul simplu.

Folosirea acestui timp cu valoarea arătată este cunoscută, în afară de Oltenia, și altor regiuni, dar pe arii mult restrânse și cu frecvență mult redusă. Centrul ariei perfectului simplu este Oltenia².

Adverbele pronominale demonstrative *aici*, *aci* și *acolo* (cu diferitele lor variante: *ici*, *icea*, *aicișea*, *icișea*, *aiceașea*, *iceașea*; *aciia*, *aciiașea*; *colo*, *coloșea*) alcătuiesc în graiul oltenesc un sistem ternar bine determinat; fiecare dintre cele trei forme (cu variantele respective), alcătuind o treaptă a sistemului, se raportează la cite o persoană anumită: *aici* indică locul unde se află persoana care vorbește (pers. I), *aci* arată locul unde se află persoana cu care se vorbește (pers. a II-a), iar *acolo*, locul unde se află persoana (a III-a) sau obiectul despre care se vorbește.

Distincția aceasta o simt clară în graiul meu natal (rn. Tg. Jiu). Iată exemple culese din scrisorile pe care le-am primit de la Aurel B., originar tot din rn. Tg. Jiu și care lucrează la Baia Mare: „*Aici* la noi (la Baia Mare, unde se află pers. I, n.n.) s-a terminat construcția unui complex de locuințe... Cred că mai rămân *aici* (la Baia Mare, n.n.) pînă în primăvară... M-aș fi putut angaja la Sibiu, la Ion, dar *acolo* (la Sibiu, unde se află pers. a III-a, n. n.), deși orașul e superb, n-aș fi putut lucra în domeniul strict al specialității mele... Am petrecut minunat *acolo* (la Sibiu, n.n.) în timpul vacanței... Regret că ai plecat prea repede *de acolo* (de la Sibiu, n.n.)... Sper să ne reîntîlnim *aci* (la București, unde se află pers. a II-a, n.n.) în februarie... Din delegația care va veni *aci* (la București, n.n.)... Salutări prietenilor *de aci* (de la București, n.n.)...”

Al. Ionașcu³, care a cercetat această problemă, efectuînd o anchetă asupra unui număr mare de persoane originare din Oltenia sau care au trăit mulți ani în această regiune, a dovedit⁴ existența acestei distincții pe care o fac oltenii în folosirea adverbilor *aici*, *aci* și *acolo*. În vorbirea din Muntenia, *aici* = *aci*: „a găsit *aici* poiană frumoasă, loc bun și s-a

¹ Reprodus după lucrarea noastră *Sur la valeur du passé simple en roumain*, în *Mélanges Oslo*, 1957, p. 161.

² Totuși, în satele mocănești din sudul fostului județ Dolj sau în cele influențate profund de graiul muntenesc, perfectul simplu nu se folosește: „Eu *az-dimineață* am spălat vasăle, am măturat, am dat la rață, am băgat în oală fîsui, am făcut mămăligă”, Luca Preda, *op. cit.*, în Gr. S., VII, p. 241.

³ O paralelă gramaticală slavo-romină (sistemul cuvintelor deictice în graiurile oltenesti), în „Romanoslavica”, IV (1963), p. 73 și urm.; vezi și Fl. Dimitrescu, *Observations sur le système des déictiques de la langue roumaine*, în *Recueil d'études romanes*, Bucarest, 1959, p. 291 și urm.

⁴ De altfel valorile deosebite ale lui *aci* și *aici*, în graiul oltenesc, au fost sesizate, cu mult înainte, de către un modest cercetător al graiului din Gorj, Stelian Sterescu, în „Convorbiri literare”, XLVI (1912), p. 1048: „*aci* sau *aciea* adverb de loc = *acolo*, pentru a arăta depărtarea; iar pentru a arăta apropierea se zice *aici* sau *aicea*”. Iată și un exemplu ilustrativ din textul poveștii publicate de Sterescu în aceeași revistă, ac. an, p. 1048: „—E! și ce-ai cu săcurea? Las-o focului *aci* [unde ești tu]... — Apoi cin'... oi face și-un copil... și l-oi pune cu postava *aici*, lingă mine... o să cadă săcurea de sus peste copil...”.

aciuiat aci"¹. Același autor observă un sistem ternar și la pronumele demonstrativ propriu-zis (adjectival și substantival) în graiul oltenesc: *ăsta* (de aici de la mine, de la noi), *ăla* (de aci de la tine, de la voi), *ăla* (de acolo, din alt loc decât acela în care se alfă pers. I și a II-a). Acest sistem cu trei trepte al pron. demonstrativ este, după ancheta lui Al. Ionașcu, mai puțin răspândit decât cel al adverbilor demonstrative și constituie, ca și aceasta, „nu o continuare a vechiului sistem deictic latinesc, ci o inovație a graiurilor respective (oltenești, n. n.) sub influența slavă”.

În vorbirea din Muntenia, adverbul *mai* tinde tot mai mult ca, în construcțiile alcătuite dintr-un verb precedat de un pronume reflexiv sau personal, să se folosească înaintea pronumelor, nu între pronume și verb ca în limba comună. Sint extrem de frecvente, chiar și la București, construcții ca: *mai se spune*, în loc de *se mai spune*, *mai mă joc*, în loc de *mă mai joc*, *mai îl chem o dată*, în loc de *îl mai chem o dată* etc.². Această ordine a cuvintelor, adv. + pron. + verb, pare recentă și caracterizează numai graiul din Muntenia, nu și pe cel din Oltenia sau din alte regiuni ale țării.

În legătură cu formarea cuvintelor, facem câteva observații asupra sufixului *-ete*, foarte frecvent în graiul din Oltenia.

Din substantivele în *-eș* sau *-et* (sufixe sau finale de radical) s-au creat forme noi în *-ete* (sufix productiv, care s-a putut adăuga apoi și la alte rădăcini). Evident, formele de singular în *-ete* s-au născut sub influența pluralului în *-eș*³. Exemple: *căpete* „oca”, *copilete* „lăstar de vie” (ALR I s. n., h. 103 și Gîlcescu, Gorj), *burfete*, *hîrlete*, *porcolete* „porșor de fin”, *scorobete*, *jivete* „teren virgin”, *notrete* (dar numai *notret* în ALRM I, h. 121), *bundarete*, *cîntărete* „cîntăreț de biserică”, *lăntete*, *mușchete*, *oichete* (<*oichi* + *ete*, ca și în alte cazuri citate, o dovadă că sufixul a devenit productiv), *tălpete* (*Lexic regional*, ed. Acad. R.P.R., 1960 partea consacrată regiunii Craiova), *puiete*, *ciobănete*, *dovlete* (prin substituție de sufix), *stachete* etc. (Ceașeanu, Vîlcea). Multe derivate în *-ete* apar și ca nume de familie în Oltenia: *Cocorete*, *Cornete*, *Fuiorete*, *Păunete*, *Ionete*, *Onete*, *Verdete* sau *Cășulete* (derivat și cu *-ulă*), *Chivulete*, *Fălculete* etc. (Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-romînesc și Tilcuirea numelor din 1649*, publicat de Gr. Crețu, București, 1900, ap. G. Pascu, *Sufixe romînești*, București, 1916, p. 37—38), *Ciuchete*, *Ciungulete*, *Gicărete*, *Poștarete*, *Licărete* etc. (în rn. Tg. Jiu).

Folosirea pe scară largă în Oltenia a suf. *-ete* se leagă de fapt de preferința graiurilor din aria de vest a țării pentru formele de decl. a III-a (în *-e*) provenite de la decl. a II-a (în cons.), sub influența formelor de plural⁴. Aproape toate exemplele de substantive în *-e* date de J. Byek și Al. Graur pentru ilustrarea tezei că sub influența pluralului

¹ Alexandrina Istrătescu, *Texte populare din jud. Prahova*, în Gr. S., IV, p. 108.

² Vezi observația la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 82. În ALR II, MN (6892), punctul 791 (Muntenia): *nu mai te vălta*; id., punctul 833 (Oltenia): *nu te mai scrivi atila*.

³ Cf. J. Byek et A. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în „Bulletin linguistique”, p. p. A. Rosetti, I (1933), p. 33.

⁴ Cf. J. Byek et A. Graur, *op. cit.*, p. 57.

o serie de substantive trec de la o declinare la alta (în cazul nostru de la a II-a la a III-a) îmi sînt cunoscute din graiul meu natal ; multe dintre acestea sînt înregistrate și în diverse culegeri de lexic regional din Oltenia : *abure*, *balaure*, *bivole*, *ciucure*, *ficat*, *genunche* (cf. și ALRM I, h. 86 sing. *genunchi*), *ghimpe*, *graure*, *greere*, *mugure*, *nămete* etc.

Suf. *-ete* și formele în *-e*, de decl. a III-a (tip : *abure*), provenite din forme în consoană, de decl. a II-a, reprezintă deci o caracteristică a graiului din Oltenia prin care acesta se deosebește de cel vorbit în Muntenia. Centrul ariei singularelor în *-ete* este Oltenia¹. Vorbitorii din regiunile învecinate cu Oltenia, în special cei din Muntenia, simt că *-ete* este un oltenism și, de aceea, pentru a ironiza vorbirea oltenilor, adaugă acest sufix la sfîrșitul oricărui substantiv².

Faptele de structură gramaticală pe care le-am discutat aici sînt, după părerea noastră, suficiente pentru a demonstra că graiul din Oltenia se distinge bine de cel muntenesc și se apropie, în schimb, mult de graiurile ardelenesti.

Iată acum o scurtă listă de cuvinte, extrase din ALR, care sînt cunoscute numai în Oltenia, nu și în Muntenia : *boșit* „vătămat”, *bubat* „vărsat (boala)”, *cergă* „țol (pe care se bate porumbul, fasolea)”, *ciup* „pișe” (în Muntenia *ciupese*), *cotoi* „picior de găină (fript)”, *drugă* „știulete”, *furcer* „furcoi” (în *torcător*, *-toare* „bărbătuș (la războiul de țesut)”, *jigle* „bulfeie”, *lut* „jeg”, *mîncătură* „cancer”, *naș*, *-ă* „cumătru, -ă”, *ocoli* s. pl. „veșcă (la piatra morii)”, *postrungă* „strungăreață”, *răzor* „strat”, *scund* (*scundae*) „om mic”, *spumă* „clăbuci de săpun”, *străfig* „strănut”, *șangăr* „sifilis”, *tron* „sicriu, cosciug”, *trupită* „bîrsă (la plug)”, *uroaie* (*uroi*) subst. „urluială”, *vedere* „pupilă” etc. Toate aceste cuvinte formează arii compacte în Oltenia, unele dintre ele întrebuintîndu-se, în puncte izolate, și în graiurile vecine. Sînt destul de numeroase cuvintele pe care graiul oltenesc le posedă în comun cu graiurile din Banat, Ardeal sau Moldova, cuvinte necunoscute în Muntenia. Iată cîteva dintre acestea culese din ALR : *bătucitură* „bătătură la tălpi”, *brîgle* „vătale”, (merge în) *brînci* „(merge) de-a bușelea”, (lapte) *covăsit* „(lapte) acru, iaurt”, *gîlcă* „uimă”, *limburuș* „omușor”, *lubeniță* „pepene verde”, *nigel* „neg” (munt. *neg*), *rărunchi* „rinichi”, *scuipit* și *scuipiat* „scuipat”, *vamă* (la moară) „uium”, *vitricel*, *vintrichel* „vîntre”, *zalcă*, *zapcă* „slobozitor la războiul de țesut” etc.

Am cercetat pînă aici trăsăturile esențiale prin care graiul oltenesc se deosebește de cel muntenesc. Am relevat unele fapte de grai proprii Olteniei, altele care includ Oltenia în aria graiurilor transcarpatice (uneori și moldovenesti), iar altele, proprii muntenesti, necunoscute în Oltenia. Ținînd seamă de faptul că scopul cercetării de pînă aici a fost acela de a arăta prin ce se caracterizează graiul din Oltenia în raport cu cel din Muntenia, socotim potrivită metoda pe care am folosit-o, aceea de a afirma și de a nega în același timp : a afirma particularitățile oltenesti și a nega pe cele muntenesti. Faptele cercetate ne dovedesc că graiul oltenesc

¹ Se pot vedea, pentru aceasta, din ALR I și II s.n., hărțile 103 „copileți” (de porumb)”, 479 „cocleji (la ițe)”, 480 „scripeji (la ițe)” etc.

² Cf. J. Byck et A. Graur, *op. cit.*, p. 57.

este deosebit de cel muntenesc, avînd un caracter mai arhaic și asemănîndu-se mult cu graiurile de tip transilvănean.

Afară de faptele lingvistice care formează arii compacte în toată Oltenia, există numeroase altele, fie arhaice, fie infiltrate din Banat sau Ardeal, care caracterizează numai graiurile locale din această regiune, distingîndu-le de vorbirea muntenească și contribuind la izolarea, parțială, a întregii arii oltenești de cea vecină, muntenească.

Astfel, partea de nord-vest a Olteniei se grupează, din punct de vedere lingvistic, cu Banatul¹, căci, întocmai ca în Banat, în această arie labialele sînt nepalatalizate, dentalele *l, n, r* urmate de vocale prepalatale se înmoaie, *t, d*, în aceeași poziție, se palatalizează în *ć, đ*, africcatele *č, ğ* devin *š, ž*, condiționalul se formează cu *vreaș* etc.².

Graiul din partea centrală a nordului Olteniei (aproximativ fostul județ Gorj) posedă numeroase arhaisme și inovații proprii graiurilor transcarpatice sau celui din Moldova de nord.

Dintre trăsăturile graiului gorjenesc sînt de remarcat: frecvența mare a vocalelor deschise: *e*, reflectînd pe vechiul *ea*: *muiġre* ALR II, h. 131, *fețele* id., h. 168, *vorbește* id., h. 108 etc., ca în Transilvania și nordul Moldovei și *e < oa*, ca în Ardeal: *pola* id., h. 91, *ġome* id., h. 99, *piġore* (pl.) id., h. 70, 71, *fiġora* id., h. 141 etc.; transformarea lui *ă* protonic în *a*: *batatură* id., h. 77, *carunt* id., h. 4 etc.; transformarea lui *ă* în *a* în pron. refl. și pers. *mă*: *ma* id., h. 74, v. și ALRM I, h. 201 „pron. *mă* în *mă* ustură”, ca în Moldova de nord; palatalizarea ușoară a ocluzivelor dentale *t, d*: *t', d'* (*t, d*), ca în unele graiuri din Ardeal; „depalatalizarea”³ lui *č, ğ*: *zacġe* id., h. 109, *traġġe* id., h. 110, păstrarea africcatei *dz* etc.⁴.

Graiul din nord-estul Olteniei (fostul județ Vilcea) conține trăsături ardelenesti pronunțate și, în plus, numeroase elemente comune cu subdialectul muntenesc: labialele apar palatalizate, dar nu în toate cazurile și nu în fazele din Moldova sau din Maramureș, ci ca în sudul Ardealului⁵, ceea ce dovedește că palatalizarea labialelor este un fenomen importat în nordul Olteniei, ca de altfel și în sudul acestei regiuni: africcatele *č, ğ* nu sînt „depalatalizate”, întocmai ca în sudul Ardealului și Muntenia (*cruġe*, nu *cruġġe* ca în Gorj, cf. ALRM I, h. 421); sincoparea vocalei accentuate (morfologic: sufix al perfectului) din unele forme participiale: *ġăst, auzt, văzt, vent, șezt, făct* etc.⁶; *p, d* sînt, deseori, rostite dur în prepozițiile *de, din, pe, prin* și în pref. *des-*, încît vocalele prepalatale următoare se transformă în mediale (*dă, pă* etc., ca în Muntenia, dar și ca în unele graiuri din aria de vest a țării); formele verbale iotacizate sînt destul de răspîndite, ele reprezentînd nu atît o influență muntenească cît mai degrabă un fenomen arhaic.

¹ Cf. lucrarea noastră *Cercetări asupra unui grai de tranziție*, în *Revista Universității „C. I. Parhon”*, nr. 2-3, seria științe sociale, 1955, p. 197 și urm.

² Numeroase alte fapte la M. Gregorian, *op. cit.*

³ Termen folosit, prin extîndere de sens, după E. Petrovici, în „Cercetări de lingvistică”, an V (1960), p. 9, Cluj.

⁴ Alte caracteristici ale graiului gorjenesc la Gilcescu, *op. cit.*

⁵ Vezi hărțile alcătuite de D. Macrea, *Probleme de fonetică*, București, 1953.

⁶ Exemple din textele culse de V. Vircol, *op. cit.*, p. 17-19. Vezi în această lucrare și alte caracteristici ale graiului oltenesc din fostul jud. Vilcea.

În sfârșit, graiul din sudul Olteniei se caracterizează prin mai multe note comune cu cel din Muntenia, fără să lipsească însă „infiltrațiile” din graiurile ardelenesti. Rostirea cu labiale palatalizate, principala caracteristică a acestui grai, în comparație cu celelalte graiuri locale oltenesti, formează o arie compactă în sudul Olteniei, legată printr-un coridor de-a lungul Oltului de sudul Ardealului, de unde s-a extins acest fenomen în Oltenia. Sînt de remarcat fazele palatalizării lui *f* și *v*: *fk'*, *vg'* și *sk'*, *zg'*, ultimele fiind, probabil, rezultatul contaminării celor dintîi (*fk'*, *vg'*) cu fazele proprii zonei maramureșene (*s*, *z*): *fk'er* + *sier* > *sker vgerme* + *zierme* > *zgerme*¹.

★

Concluzia care se desprinde din cercetarea noastră privitoare la graiul oltenesc este că acest grai nu este subordonat subdialectului muntenesc. Am constatat următoarele grupuri de trăsături prin care se poate defini caracterul acestui grai: *a.* trăsături proprii graiului oltenesc; *b.* trăsături oltenesti comune cu cele ale graiurilor transcarpatice sau moldovenești; *c.* trăsături muntenesti inexistente în Oltenia. Față de Muntenia, Oltenia ne apare ca o arie lingvistică mai arhaică², „gravitînd” spre zonele dialectale transilvănene. Notele comune pe care graiul oltenesc le are cu cel din Muntenia sînt mai ales de natură lexicală, deci insuficiente pentru a-l putea considera pe cel dintîi ca subordonat celui de-al doilea.

Asemănările, ceva mai mari, pe care le prezintă sudul și estul Olteniei cu Muntenia sînt, de asemenea, destul de departe de realitatea încrucișărilor izoglozelor propriie unei regiuni de tranziție.

Izolarea dialectală a Olteniei față de Muntenia își găsește deci explicații în istoria social-economică a acestei provincii. Fără să intrăm în detaliile, destul de numeroase, privind aspecte particulare din istoria acestei provincii, amintim doar faptul că, în epoca noastră de construire a socialismului, Oltenia ni s-a dezvăluit, din punct de vedere economic și cultural, ca una dintre cele mai înapoiate regiuni ale țării. Această stare de lucruri s-a reflectat și în graiul localnicilor, prin menținerea a numeroase tipare arhaice, prin neparticiparea la inovațiile muntenesti, prin dezvoltarea unor trăsături proprii.

Prin arhaismul ei lingvistic, Oltenia se aseamănă cu regiunile din vecinătatea de nord, de asemenea păstrătoare ale unor clișee arhaice: partea de nord a regiunii Argeș, regiunile Hunedoara, Brașov, Mureș-Autonomă Maghiară, Cluj, (parțial Banatul și întreaga arie de vest a daco-romînei). Totodată, apropierea dialectală a acestei regiuni de Transilvania a fost determinată și de permanenta primenire a populației oltenesti cu populație ardelenescă, întemeietoare a o mulțime de așezări rurale noi la sud de Carpați. Revărsarea în părțile Olteniei a unei însemnate

¹ Încrucișarea e posibilă, mai ales că fazele cu *s*, *z* au fost auzite și în unele localități oltenesti, cf. Luca Preda, *op. cit.*, p. 235.

² Aceași constatare și la M. Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție*, în „Limba română”, XI (1962), nr. 1.

populații ardelenesti (și bănățene), ca oieri, lucrători etc., a fost un fenomen social petrecut pe scară întinsă și într-un lung șir de epoci. Caracterul distinct al așezărilor rurale noi a izbit pe fiecare dintre cercetătorii aspectelor locale ale graiului din Oltenia : „Elementul țărănesc din Vilcea a primit și primește zilnic un bogat contingent... de dincolo de Carpați. Aceștia s-au așezat prin sate, s-au căsătorit și se ocupă mai ales cu tăbăcăria, curelăria și frîngheria” (Vircol, Vilcea, p. 7). „În sat se mai găsesc cițiva din acei romîni ardeleni care veneau pe vremuri cu oile în baltă și cărora localnicii le ziceau și le zic, cînd își aduc aminte, birșani” (Luca Preda, Dolj, G. S., VII, p. 232). În așezările rurale gorjenești, se deosebesc, de asemenea, o populație de țărani „rumîni” și alta revărsată în cursul vremurilor din regiunile ardelenesti (cf. Gilcescu, Gorj, G. S., V, p. 67). Satele gorjenești Novaci, Vaideeni, Polovragi, Domnești, Crasna, Ciofrîngeni, Hobîța și cele două care poartă numele de „Ungureni” sînt întemeiate de ciobani veniți de peste munte (cf. *Revista Universității „C. I. Parhon”*, nr. 2—3 (1955), p. 198). Numeroase sate fondate de păstori ardeleni și bănățeni sînt și în fostul județ Mehedinți (cf. M. Gregorian, în *Arh. Olt.*, XVII (1938), p. 227).

Fără să fie necesar aici să apelăm la datele stricte ale istoriei, considerăm că aceste sumare observații, departe de a prezenta procesul în toată complexitatea lui, sînt suficiente pentru a dovedi că graiul oltenesc a fost încontinuu „influențat” de vorbirea ardelenescă, în sensul menținerii unor trăsături vechi comune sau al adoptării unor rostiri și forme proprii ardelenesti.

Concluzia finală, dedusă și din lucrările altor cercetători¹, este că Oltenia nu formează, lingvistic, arie comună cu Muntenia, apropiindu-se, în schimb, în special prin arhaisme și unele inovații ale ei, de aria graiurilor din Transilvania.

¹ De ex., în harta 65, sintetică, a atlasului lui Weigand, liniile de isoglosă ale munte nismelor notate (*șase, seară, fin, riz — vinz, ovăz, din*) sînt trasate, în partea de vest, cu aproximație la marginile Olteniei; Al. Philippide, *Originea rominilor*, II, passim, vorbește de un „dialect” oltenesc; I. Coteanu, *op. cit.*, în antologia de texte de la sfîrșitul lucrării, separă textele oltenesti de cele muntenești. ↵

Regiunea Oltenia (raionul Tîrgu Jiu, satul Cîmpofeni)

- AMIRUI, *amirui*, vb. IV tranz. = a aduna cite puțin, a culege din diverse părți: *cu ce pasc vitele pe cîmp, cu ce mai amirui pe lingă drum, își umflă burta.*
- BELEUJAT, -ă, adj. = (despre oameni) cu ochi urîți; (substantivat) *după beleujatul ăla te uiți tu?*
- BELITĂ, -e, s.f. = capcană de prins șoareci și păsări.
- BORFETE, *borfeți*, s.m. = termen injurios pentru copii: *să nu te mai dăd cu borfetele ăla.*
- BOSOMETE, *boșomeți*, s.m. = caltaboș de porc.
- BOTÎC, -uri, s.n. = vas de lemn, cu o capacitate de aproximativ 25 litri, în care curge țuica din cazan în timpul fabricării.
- BRUSTUR, -uri, s.m. = foaie de varză (înainte de formarea căpăținii); (la pl.) mîncare făcută din aceste foi.
- BUCIUMI, *buciumesc* vb. IV tranz. = a bate, a burduși (pe cineva). Var.: *bușumi.*
- BUDIMAN, -i, s.m. = copil gras.
- BUNGHIN, -ă, adj., s.m. și f. = (om) posomorit, tăcut: *cine se poate înțelege cu bunghina aia?*
- BURETE, *bureți*, s.m. = creștătură făcută la capătul de jos al maiurilor de piuă.
- BUSNEAG, -uri, s.n. = fum mult și gros.
- BUSUMI vb. IV tranz. v. *buciumi.*
- BUZĂREA s.m. sg. = nume dat unei persoane cu buza tăiată.
- CĂDULÎ, *cădulesc*, vb. IV intrans. = a se năpusti, a da năvală (asupra cuiva sau a unui lucru): *am dejugat vitele și-au cădulit pe claie.*
- CĂRIE s.f. sg. = mîncare pentru porci, făcută din dovleac fiert.
- CEBALUÎ, *cebăluiesc*, vb. IV refl. = a se schimonosi: *ce te tol căbăluiești atît în oglindă?*
- CEBALUÎT, -ă, adj., s.m. și f. = (om) schimonosit; prost, nemernic.
- CIOFIC, -ce, s.n. = sticlură de țuică de 50 gr.
- CIORTĂI, *ciortăiesc*, vb. IV tranz. și refl. = a (se) scărpină.
- CIUBĂRCĂ, *ciubărca*, s.f. = puțină, mai îngustă la capătul de jos, prin care trece țeava cazanului de țuică.
- CÎRCĂS, -i, s.m. = locuitor din alte sate, care aduce dimia în spinare (în circă) pentru a o da la piuă.
- CÎRTOG, *cirtoage*, s.n. = căpiță de fîn.
- COFĂȘI, *cofășesc*, vb. IV refl. = a se mindri, a se îngîmfa.
- COFĂȘIT, -ă, adj., s.m. și f. = (persoană) care se mindrește; increzut.
- COVĂCÎTA, -e, s.f. = casetă de lemn, rotundă sau dreptunghiulară, în care se păstrează actele.
- COVĂTEA, *covățele*, s.f. = *covăciță.*

- CRÎVINĂ, -i, s.f. = fișe de pământ reavăn, nisipos, bun pentru zarzavat, aflat de obicei pe valea unui riu.
- CURUIAC, -e, s.n. = coteț pentru găini.
- DĂINĂÎ, *dăinai*, vb. IV tranz. și refl. = a (se) legăna.
- DEVESEALĂ, -i, s.f. = risipă (de bani, alimente, nutreț etc.): *cu nunta asta am făcut multă deveseală.*
- DODOLOȘ, *dodoloașă*, adj. = rotund, buclat: *copil dodoloș la față.*
- DRUGĂN, -i, s.m. = sfoară făcută din cînepă toarsă gros.
- DUDĂÎ, *dudăie*, vb. IV intrans. = a tuna: *toată noaptea a dudăit și a fulgerat.*
- DUMCŪȘ, -uri, s.n. = bucată mică de pîine sau de turtă pusă în supă sau ciorbă.
- FIRISĂG, -uri, s.n. = fire, temperament: *așa-i firisăgul lui să fie arțăgos.*
- FISTIC, -e, s.m. = opreagul din față.
- GHERMĂNÎ, vb. IV tranz. v. *buciumi*.
- GOGOLOȘ, -i, s.m. = corcoduș.
- GOGOLOĂSĂ, -e, s.f. = corcodușă.
- GULAN, -i, s.m. = cartof.
- HALAMŪG s.n., în loc. adv. *cu halamugu* = cu toptanul, în cantitate mare: *ieri au trecut vitele la țîrg cu halamugu.*
- HOLOMOC, *holomoace*, s.n. = ghem făcut din zdrențe.
- HUDDŪOI, *hududoaie*, s.n. = gaură mare făcută în gard: *s-a făcut un hududoi în gard de trece și calu.*
- HUȘC, -uri, s.n. = bucată de pământ rău, neproductiv și greu de lucrat.
- ÎMBUMBICĂ, *îmbumbic*, vb. I tranz. = 1. a încheia cu bumbi (nasturi); 2. a coase bumbi.
- ÎMBUNĂ, *îmbun*, vb. I tranz. = a promite, a făgădui: *i-am îmbunat că mine mă duc ia el.*
- ÎMPREGETĂRE s.f. sg. = astîmpăr, odihnă, liniște: *toată ziua n-are el împregetare deloc.*
- ÎNDOVIGĂ, *îndovighez*, vb. I tranz. = a îndoi a încovoia: *am îndovigat o stîrmă.*
- ÎNDOVIGĂT, -ă, adj. = îndoit, încovoiat.
- ÎNGEMĂLUÎ, *îngemăluiesc*, vb. IV refl. = a-i fi greață, a avea o indigestie.
- ÎNGEMĂLULĂLĂ, -i, s.f. = greață, indigestie.
- JIMĂ, pers. a 3-a sg. *jimă*, vb. I tranz. = (despre porci) a scormoni pămîntul cu ritul, a rîma.
- LIVÊJ s.n. sg. = zeama care rămîne după ce s-au fierț prunele pentru țuică.
- LOARE s.f. sg. = sprinteneală, vioiciune: *e un bătat cu multă loare-n el.*
- LORÎ, *loresc*, vb. IV tranz. = a iuți, a grăbi lucrul; a da zor.
- LORÎT, -ă, adj. = iute, sprinten, energic.
- MAICHIA adv. = oare: *maichia, așa să fie?*
- MĂNDŪC, -uri, s.n. = ceea ce rămîne după tescuirea simburilor de nucii.
- MĂVAICĂ, adv. = parcă, probabil, se pare că...: *măvaică nu-i ea.*
- MĂTCĂ, -ci, s.f. = instrument cu care se bate laptele în putine.
- MÊCLA, interj. = taci! ține-ți gura! liniște!
- MERÊU, adv., în expr.: *a sta mereu* = a se astîmpăra, a sta liniștit.
- MIȘGURĂ, *mîșgură*, vb. I intrans. = a ploaia mărunț și încet.
- MIȘGURĂLĂ s.f. sg. = ploaie mărunț și încetă.
- MOMEL s.m. sg. = făină albă de grîu.
- MUR, -i, s.m. = dud.
- MURĂ, -e, s.f. = dudă.
- NĂCOTĂ, -e, s.f. = (mai ales la pl.) lucru neseorios, fleac: *te ții de nacote.*
- NELORÎT, -ă, adj. = (despre oameni) care se mișcă greu, lipsit de energie.
- NESTĂSNIC, -ă, adj. = (despre copii) neastîmpărat, zburdalnic.
- OBRĂT, -e, s.n. = 1. bucată de lemn așezată lingă mairile de piuă; 2. bucată de pământ nelucrată, din capătul unui teren cultivat.
- OCOLI s.m. sg. = bucată de lemn așezată în jurul pietrei de moară, pentru a nu lăsa făina să cadă.
- OCOȘÎ, *ocoșesc*, vb. IV tranz. = a se stabili într-un loc: *s-a ocoșit în sat la noi.*
- PĂLŪGĂ, -i, s.f. = prăjină lungă.
- PERÊL, *perei*, s.m. = păr sălbatic.
- PEREĂ, *percle*, s.f. = pară sălbatică.
- PIELGĂȘ, -ă, adj. = (mai ales despre pui) fără pene sau fulgi.

- PIELGĂȘI, *pielgășesc*, vb. IV tranz. = a smulge penele, a jumuli : *a pielgășit utiul găina peste tot.*
- PIELGĂȘIT, -ă, adj = jumulit, cu penele smulse.
- POIVÍ, pers. a 3-a sg. *poivește*, vb. IV refl. = a i se ivi ceva în cale pe neașteptate : *cînd mergeam la lemne mi s-o poivit o vulpe în față.*
- POMESTIRE, -i, s.f. = pardosirea casei cu pămînt.
- POPÓI, *popoaie*, s.n. = turtiță făcută din făină de porumb și coaptă de obicei în spuză.
- POVÓI, *povoai*, s.n. = hat făcut cu picioarele între finețe, înainte de cosit, ca să-și cunoască fiecare locul.
- SCĂLAN, -i, s.m. = știulete de porumb.
- SCĂRCI, -uri, s.n. = cerc desenat pe pămînt, în care se joacă copiii cu nasturi.
- SCRIPŪS, -i, s.m. = bucată de lemn așezată în fața pietrei de moară ca să regleze căderea boabelor.
- SFĂIS, -ă, adj. = (despre vite) bălțat, pestriț.
- SFIRĂ, -i, s.f. = teamă, frică : *a trecut o sfiră prin el.*
- SMAU s.m. sg. = tăria unei băuturi alcoolice : *pune-i dopul că-i iese smaul.*
- STĂCHETE, *stăcheți*, s.m. = bucată lungă de lemn pe care se bat șindrilele casei.
- STÎRCIOĞ, -uri, s.n. = odihnă, repaus făcut de țărani în timpul muncii la cîmp.
- SUGRŪM s.n. în loc. adv. : *cu sugrumu = mult, peste puteri : am muncit cu sugrumu cît m-au ținut puterile.*
- ȘEBĂC, -e, s.n. = cusătură în flori, broderie : *cămașă cu șebace.*
- ȘURLITĂ, -e, s.f. = nai : *cîntă la șurlită.*
- TĂBŪCĂ s.f., în loc. verb. *a se face tăbuică =* (despre vite) a se sătura, a mânca mult : *azi le păscui de se făcură tăbuică.*
- TEPÁS, -e, s.n. = potecă, drum.
- TRÓȘIE, -ii, s.f. = chisăliță făcută din do-
vleac copt.
- TŪMBĂ, -e, s.f. = turmă de oi ; cîreadă de vite.
- ȚĂGŪR, -i, s.n. = băț înfipt în pămînt, ca semn, între două loturi la cositul finului.
- ȚINDĂU, *țineie*, s.n. = bucată lungă de lemn cu care se reglează mersul sulului din față la războiul de țesut.
- VAL, -uri, s.n. = bucată de lemn, groasă și rotundă, prinsă la capătul de jos al fusului morii, care, împreună cu caucele formează ciutura.
- VĂLÓG, -i, s.n. = mănunchi de cînepă (după ce este scoasă din topilă).
- VÉTRIGĂ, -i, s.f. = umbrelă.
- VIRZÓB, -i, s.m. = mănunchi de viță de vie cu ciorchini de struguri.
- ZĂRNA adv., în expr. : *a umbla zarna = a umbla haimana, fără rost, fără căpătii.*
- ZĂRNÍT, -ă, adj. (și adverbial) = flămînd, lihnit : *am umblat zărnit de foame.*
- ZĂTÓN, *zătoane*, s.n. = ploaie mare, torențială.
- ZELETÍ, pers. a 3-a sg. *zelește*, vb. IV tranz. = a zăcea, a rămîne părăsit : *de doi ani a zelețit așa necioplii și nevopsit.*
- ZESTRÓI, s.m. = cel care intră prin căsătorie în casa soției.
- ZOR s.n. sg. = (mai ales articulat) grijă : *astimpără-te că-ți duc zorul.*

Material cules și redactat de
Vasile Cărăbiș

NOTE. Dintre cuvintele de mai sus următoarele n-au fost înregistrate în alte lucrări lexicografice : *budiman, bunghin, căduli, cărie, ctraș, coșșit, dumicuș, firişag, fistle, ghermăni, gulan, împregelare, îngemălui, îngemăluială, loare, lori, lorit, mânduc, măvaică, mișgureală, ocoli, perel, perea, pielgaș, pielgăși, poivi, scarci, scripuș, sfais, smau, stăchete, sugrum, tepaș, țăgur, zarna, zărnil.*

Sînt atestate cu același sens, în alte regiuni sau localizate neprecis : *beleujat* (Lexic reg., p. 33 : Brabeți, Dăbuleni, Mirșani-Gura Jiului), *boșomete* (Materiale, I, p., 224 : Vlcea), *botic* (CV 2/1954 : Gorj), *ciofic* (Coman, Gl. : Păușești Otăsău-Rîmnicu Vlcea ; LR 1/1959,

p. 62: Popinzălești-Balș), *curuiac* (Scriban D.: Mehedinți), *dăinai* (CADE: Moldova; Lexic reg., p. 53: Broscari-Vinju Mare), *dudăi* (Lexic reg., p. 53: Broscari-Vinju Mare), *îndoviga* (DA; LR 5/1960, p. 35: Severinești-Turnu Severin), *îndovigat* (DA: Oravița-Banat; LR 5/1960: Severinești-Turnu Severin), *jima* (Lexic reg., p. 37: Brabeți-Gura Jiului; ib., p. 49: Bistrița-Turnu Severin), *livej* (Scriban, D.: Muntenia, Oltenia; LR 5/1960, p. 35: Severinești-Turnu Severin), *maichea* (Lexic reg., p. 54: Broscari-Vinju Mare; LR 6/1959, p. 54: Fetești-Dobrogea), *matcă* (CADE), *mecla* (Ciașanu, Gl.), *nestășnic* (Lexic reg., p. 49: Bistrița-Turnu Severin), *pălugă* (Scriban, D.), *troșie* (Tomescu, Gl.), *pălog* (LR 5/1960, p. 36: Severinești-Turnu Severin; Lexic reg., p. 27: raionul Balș), *zeleti* (Lexic reg., p. 33: Boureni-Băilești).

Sint atestate în aceeași regiune dar cu alt sens sau cu altă nuanță de sens: *amirui* (CADE), *borfete* (DA), *boșomete* (Lexic reg., p. 44: Suseni-Tîrgu Jiu), *cebălui* (DA; Scriban, D.), *cebăluit* (LR 3/1961, p. 237: Peștișani-Tîrgu Jiu), *ciofite* (Tomescu, Gl.), *cirtlog* (Scriban, D.), *crivină* (DA; CADE), *dudăi* (CADE; Scriban, D.), *mereu* (CADE; Scriban, D.), *scătan* (Lexic reg., p. 46: Suseni-Tîrgu Jiu), *stîrciog* (CADE), *vîrzob* (TDRG; Tomescu, Gl.).

Sint atestate cu alt sens (sau nuanță de sens) și în alte regiuni sau localizate neprecis: *amirui* (DA: Transilvania; CADE: Transilvania; Lexic reg., p. 74: Rîmnicu Vilcea-Argeș), *borfete* (DA: Mehedinți; CADE: Moldova), *brustur* (DM; Materiale, I, p. 18: Blaj), *buciumi* (DA), *burele* (TDRG; CADE; Scriban, D.; Ciașanu Gl.; Lexic reg., p. 18: Firiza-Șomcuta Mare), *bușneag* (Lexic reg., p. 28: Boureni-Băilești), *cebălui* (DA: Mehedinți; Scriban, D.: Banat, Transilvania; Ciașanu, Gl.; Materiale, I, p. 19: Blaj), *cebăluit* (DA), *circaș* (DA), *cirtlog* (DA; CADE: Transilvania, Banat; Scriban, D.: Banat, Oltenia, Transilvania; DM; Viciu, Gl.: Băuțar-Caransebeș, Hațeg), *ciubarcă* (Pașca, Gl.: Bihor), *covăciță* (DA), *covășea* (CADE), *crivină* (DA; Scriban, D.; Coman, Gl.: Păușești Otăsău-Rîmnicu Vilcea), *curuiac* (Lexic reg., p. 35: Brabeți-Gura Jiului), *dru-gan* (LR 1/1951, p. 62: Morunglav-Balș), *dudăi* (TDRG; CADE: Transilvania), *gogotoș* (Materiale, I, p. 71: Vilcele-Turda), *hududoi* (DM), *îmbumbica* (DA: Oravița-Banat), *jima* (Scriban, D.: Mehedinți), *mereu* (CADE: Banat, Transilvania; Scriban, D.: Transilvania, Banat; Coman, Gl.: Mățău-Cimpulung; Lexic reg., p. 16: Baia Mare), *nestășnic* (Coman, Gl.: Vilceua-Tîrgu Jiu), *obraț* (TDRG: Moldova; Scriban, D.; Materiale, I, p. 263: Sereca-Orăștie), *ocoși* (CADE: Transilvania, Banat), *pălugă* (DM), *povoi* (TDRG; CADE; Scriban, D.; DM), *sfiră* (CADE; Scriban, D.: est), *stîrciog* (Scriban, D.), *șurlifă* (TDRG: Moldova; CADE; Materiale, I, p. 139: Banat), *val* (TDRG: Moldova; CADE: Moldova; CV 5/1951, p. 28: Buziaș-Banat; LR 5/1959, p. 72: Gîrlău-Dej; Materiale, I, p. 27: Țara Hațegului), *vălog* (LR 1/1959, p. 64: Drăgotești-Balș), *vîrzob* (TDRG; CADE; Scriban, D.), *zăton* (Scriban, D.; DM; CV 7/1949, p. 93: Flotești-Covurlui; Materiale, I, p. 218: Someș Guruslău-Zalău).

Sint atestate au alt sens, în regiuni diferite și cu forme diferite: *beleujat* (*beleujăt*: Coman, Gl., Pietra Neamț; *beleujgat*, *beleușcat*: Lexic reg., p. 33, Brabeți, Dăbuleni, Mîrșani-Gura Jiului), *belifă* (*beliefă*: DA), *botic* (*botă*, *boată*: DA; *botică* DA, CADE), *brustur* (*brusture*: DM), *buciumi* (*buciuma*: DA, TDRG; *bucina*: DA, TDRG, Lexic reg., p. 11, Berbești ș.a. -Sighet; *buciuma*; DA) *buzărea* (*buzarna*: LR 2/1959, p. 51, Stănești-Argeș; *buzărnea*: LR 6/1959, p. 55, Zimnicea), *cebălui* (*cebăli*: Coman, Gl.: Ciubăncuța-Dej), *ciofite* (*ciofling*, *șofline*: Scriban, D., Transilvania, Moldova; *ciofling*: Lexic reg., p. 18, Firiza-Șomcuta Mare), *ciortăi* (*ciorti*: TDRG), *cirtlog* (*cirtloagă*: Coman, Gl.: Mățău-Cimpulung), *cofăși* (*cofști*: Coman, Gl. Idriciu-Vaslui), *covăciță* (*covăcie*: Scriban, D., Coman, Gl., Nerău- Sinnicolau Mare), *dodoloș* (*dodoloț*: Scriban, D.-Hațeg, Materiale, I, p. 254,

Sereca-Orăștie), *drugan* (*drugă*: Coman, Gl. Piatra Neamț; *drugană*: Tomescu, Gl.), *dudăi* (*dudui*: Scriban, D. — Transilvania, Muntenia, Lexic reg., p. 45, Suseni-Tfргу Jiu), *halamug* (*hălăman*: Pașca, Gl. — Maramureș; *aramug*: CV 4/1950, p. 38, Muntenia), *hușe* (*huscă*: TDRG — Transilvania, CADE — Moldova, Scriban, D. — Moldova), *imbumbica* (*imbumbăci*: DA, Straja-Rădăuți; *imbumba*: TDRG), *malcă* (*mitcă*: Viciu, Gl. Hațeg), *momel* (*momealcă*: Coman, Gl. Mățău — Cimpulung), *nacotă* (*nagodă*: Tomescu, Gl.), *povoi* (*pohoi*: TDRG — Moldova, CADE, Scriban, D.: *puhoi*: CADE, Scriban, D., DM), *scălan* (*scăluș*: TDRG, CADE, Scriban, D. — Banat, Pașca Gl., Răhău-Alba Iulia), *șebac* (*șabacă*: TDRG), *șurliță* (*șorliță*: TDRG, CADE), *șindău* (*șingău*, *șincău*: Scriban, D.), *vălog*, (*vălug*: Scriban D. — vest, Căușanu, Gl., Tomescu, Gl.), *vetriță* (*vetrice*: TDRG, CADE), *zăton* (*zaton*, *zătun*: Scriban, D.), *zeletă* (*zăletă*: CV 2/1952, p. 38, Strehaia-Gorj).

Sînt atestate cu același sens în regiuni diferite și cu forme diferite: *beleujat* (*beleuzat*: Lexic reg., p. 59, Bogdana-Vaslui), *bușneag* (*bușneac*: DA-Banat; *bujneag*: Scriban, D. — vest; *bușnițai*: Scriban, D., LR 6/1959, p. 55 — regiunea Argeș), *cebăltui* (*ciobăltui*: Scriban D. — Oltenia), *ciortăi* (*ciorsăi*: DA), *covășea* (*covășa*: Căușanu, Gl.), *dăinai* (*dăini*: Scriban, D. — Transilvania; *dăina*: Viciu, Gl., Uricani-Jiu; *dălnăi*: Coman, Gl. Mățău — Cimpulung, Căușanu, Gl.), *deveseală* (*dăveseală*: LR 3/1959, p. 65, Stănești-Argeș), *dodoloș* (*dodoleș*, *dodoneș*, *dodoloș*: CADE), *holomoc* (*holmotoc*, *folmotoc*, *volomoc*, *volmotoc*: Scriban, D. — Transilvania, Banat), *imbumbica* (*imbumba*: DA, TDRG, CADE, Scriban, D. — est, DM; *imbumbia*: DA — Moldova), *îndoviga* (*îndușiga*: DA — Oravița), *maichea* (*machea*: DM), *malcă* (*mitcă*: CADE — Oltenia, Banat, Viciu, Gl. — Hațeg), *mișgura* (*mizguri*: Materiale, I. p. 80, Vilcele-Turda), *nacotă* (*nacodă*, *năhoadă*: Pașca, Gl. Rășinari-Sibiu, Crișcior-Brad), *pomestire* (*pomosteală*, *pomesteală*: Scriban, D.), *popoi* (*poponete*: Căușanu, Gl.), *tăbuică* (*tăbușă*: Lexic reg., p. 50, Bistrița-Turnu Severin), *troșie* (*trușie*: Materiale, I. p. 140, Banat), *vetriță* (*vetrilă*: Tomescu, Gl.), *zestroi* (*zestras*: DA).

Sînt înregistrate în dicționare cu alte sensuri de circulație generală: *îmbuna*, *mereu*, *mur*, *mură*, *tumbă*, *val*, *virteș*, *zor*.

Lucreția Mareș

Regiunea Oltenia (raionul Craiova, comuna Izvor-Milești)

BONTŪR, -ă, adj. = (despre oameni) scund și gras.

BUTUHĂN adj. m., în expr. *a se face butuhan* = a se umfla foarte mult: *i s-a făcut piciorul butuhan*.

BICĂ, -e, s.f. = mamelă, țigă: *na la mama bica și taci*.

CIOI, -uri, s.n. = roțiță cu care se acoperă ochiurile mașinii de gătit.

CILĂ, -e, adj. = (despre femei) leneșă.

GEAC, -uri, s.n. = săculeț de pinză prin care se strecoară brînză.

ÎNVĂTRĂRE, *invătrări*, s.f. = loc. de casă.

JELĪRCĂ s.f. sg. = haină ruptă, care nu mai poate fi folosită.

MIGLIȘĂ, *miglișesc*, vb. IV tranz. = a ademni, a momi pe cineva.

POMŌCI, -uri, s.n. = pămătuș de bărbierit.

RĂBOLĂ, *răbolesc*, vb. IV refl. = a se răsti.

ȘTOPLEAC, *ștoplege*, s.n. = tulpina păioaselor rămasă cu rădăcina în pămînt după seceriș.

ZĂLETĂ, *zăletesc*, vb. IV intrans. = a zăbovi.

Material cules și redactat de

Barbu Marian

- NOTE 1. Cuvinte neînregistrate în alte lucrări lexicografice : *invătrare, migliși*.
2. Cuvinte atestate cu același sens în alte regiuni sau insuficient de bine localizate : *etlă* (Ciașanu, Gl. : Vlcea), *pomoci* (Lexic reg., p. 66 : Holod-Beiuș ; Materiale, I, p. 265 : Geoagiu-Orăștie, Sereca-Orăștie).
3. Cuvinte atestate în aceeași regiune, dar cu alt sens (sau nuanță de sens) : *geac* (CADE : Oltenia ; Pașca, Gl. : Gorj), *ștopleag* (Todoran, Gl. : Oltenia), *zăleti* (Scriban, D. : Oltenia ; Pașca, Gl. : Gorj ; CV, 2/1952, p. 38 : Strehăia-Gorj ; Lexic reg., p. 47 : Suseni-Tîrgu Jiu).
4. Cuvinte atestate cu alt sens (sau nuanță de sens) și în altă regiune : *bontur* (Ciașanu, Gl. : Vlcea ; Lexic reg., p. 28 : Boureni-Băilești), *bică* (DA ; Materiale, I, p. 159 : Deda-Toplița), *butuhan* (Lexic reg., p. 28 Boureni-Băilești), *ștopleag* (Lexic reg., p. 32 : raionul Gura Jiului).
5. Cuvinte atestate în regiuni diferite, cu forme și sensuri diferite : *jelercă* (*jeleaică* : Viciu, Gl., Uricani-Jiu ; *jelepcă* : Lexic reg., p. 54, Broscari-Vînju Mare).
6. Cuvinte atestate cu același sens, dar cu forme diferite, în regiuni diferite : *jelercă* (*jelepcă* : Lexic reg., p. 37, Brabeți, Gura Jiului), *răboli* (*răboni, răbori* : Lexic reg., p. 43, raionul Gura Jiului).

L. M.

ATRIBUT PRONOMINAL SAU COMPLEMENT INDIRECT?

DE

FLORA ȘUTEU

Atît în limba romînă veche, cît și în limba romînă modernă, formele neaccentuate ale pronumelui personal sau ale pronumelui reflexiv în dativ apar, în unele construcții, ca echivalente cu un atribut adjectival posesiv sau cu un atribut pronominal ori substantival genitival, dativul exprimînd în asemenea construcții ideea generală de posesie. Acest așa-numit dativ posesiv apare legat de verb :

Șterge-ți ochii, nu mai plînge! (= Șterge ochii tăi)
 Eminescu, *Venere și madonă*.

Dativul posesiv poate să apară și legat de substantiv :

*'Las' să mă uit în ochi-ți ucizător de dulci. (= să
 mă uit în ochii tăi).*
 Eminescu, *Strigoi*.

În lucrările de specialitate se observă o oarecare ezitare în ceea ce privește determinarea funcției sintactice a pronumelor cu valoare de dativ posesiv, așezate pe lîngă verb. Unele lucrări le pomenesc fără să determine funcția lor sintactică¹. Altele ca, de exemplu, *Gramatica romînă* a lui H. Tiktin și *Gramatica Academiei R.P.R.* le discută la atribut, lăsînd să se întrevadă totuși oarecare nesiguranță, deoarece menționează faptul că sînt „aparente” complemente indirecte². Corectînd această poziție insuficient de hotărîtă a lucrărilor de specialitate mai vechi, Finuța Așan califică funcția sintactică a dativului posesiv, „indiferent dacă e plasat imediat lîngă substantiv sau dacă stă lîngă verb”, ca fiind aceea de atribut³. Autoarea arată că forma neaccentuată a pronumelui reflexiv în dativ, cînd stă pe lîngă un verb tranzitiv, determină complementul direct al

¹ De ex. : Sandfeld-O'sen, *Syntaxe roumaine*, 1936.

² Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 391 și *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. al II-lea, p. 103.

³ Vezi F. Așan, *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, 1957, p. 131.

verbului. Pronumele personal aton în dativ, la rîndul lui, stînd pe lîngă un verb tranzitiv determină substantivul cu rol de complement direct al acestui verb, iar pe lîngă un verb intransitiv sau pe lîngă un predicat nominal, determină subiectul. Autoarea remarcă faptul că în aceste cazuri substantivul determinat este totdeauna articulat.

Dacă interpretarea ca atribut a dativului posesiv legat de un substantiv (*Las'să mă uit în ochi-ți...*), poate fi considerată corectă, aceeași interpretare a pronumelui construit cu un verb (*Șterge-ți ochii...*) apare insuficient de clar discutată în lucrările amintite, pentru a putea admite concluzia propusă. Îndoiala se ivește mai ales din cauza felului incomplet în care toate lucrările de specialitate analizează aceste construcții. Chiar și în lucrarea Finuței Asan, în care apare cea mai completă descriere a categoriei, nu este luat în considerare faptul că există construcții cu dativ posesiv și cu referire la substantive nearticulate, care îndeplinesc alte funcții sintactice decît acelea de complement direct sau subiect. De altfel chiar autoarea citează la complementul direct o construcție pe care, în mod corect, ar fi trebuit s-o interpreteze ca un dativ posesiv pe lîngă un complement indirect : *a-și veni în fire*¹.

Constatănd aceste inconsecvențe, am ajuns la concluzia că pentru determinarea funcțiilor sintactice ale dativului posesiv ar fi necesară examinarea mai detaliată a situațiilor sintactice în care apare el. Voi încerca să schițez elementele unei asemenea analize.

A. Pronumele neaccentuat în dativ determină un s u b s t a n t i v, indiferent de funcția pe care acesta o îndeplinește. Dativul posesiv apare astfel pe lîngă un

a) Subiect :

Nu vezi că gura-mi arsă e de sete
Eminescu, *Iubind în taină*.

b) Complement direct :

De pe lacuri apa sură
Înfunda mișcarea-i creață între stuț la iezătură.
Eminescu, *Călin*

c) Complement indirect :

E un demon ce-nsetează după dulcile-i lumine.
Eminescu, *Dalila*

d) Complement circumstanțial :

Și lîngă ea-n genunche e Arald mîndrul rege,
Sctnteie disperarea în ochii-i crunți de stîge.
Eminescu, *Strigoi*

¹ *Op. cit.*, p. 133.

e) Atribut :

*Și în farmecul vieții-mi
Nu știam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau de crezi ce-a zis femeia
Eminescu, Pe aceeași ulicioară*

f) Nume predicativ :

*Agiutoru-mi fii ...
și nu lăsa mere
Psaltirea Scheiană
(apud F. Asan, op. cit., p. 139)*

B. În vorbirea de toate zilele, dativul posesiv apare mai ales pe lângă *v e r b*¹, exprimând ideea de posesie cu referire la diferite substantive legate sintactic de acest verb. Substantivele acestea pot îndeplini funcția sintactică de :

a) Subiect :

*Tu ești copilă, asta e ...
Hai ș-om fugi în lume
Doar ni s-or pierde urmele
Și nu ne-or ști de nume.
Eminescu, Luceafărul*

b) Complement direct :

*Și micii, ce strnge pruncu-i la stn, ...
Văzînd cum geniile morții se-nclin
Pe fruntea-i copilă cu spasmuri și chin
Speranța durerea i-alină.
Eminescu, Speranța
Cugela umbra și el îi auzea cugetările.
Eminescu, Sărmanul Dionis.
Ți-am citit lucrarea.*

c) Complement indirect :

Vezi-ți de treabă.

d) Complement circumstanțial :

*Astfel cum privea umilită la ei, fusul îi scăpă din mînă.
Eminescu, Făt-Frumos din lacrimă.*

e) Nume predicativ :

*Crainici iepurii cei repezi
Purtători îi sînt de vești.
Eminescu, Povestea codrului.*

¹ Vezi F. Asan, op. cit., p. 137.

Între cele două tipuri de construcții cu dativ posesiv (A pe lângă un substantiv și B pe lângă un verb) se constată, în primul rând, o deosebire în funcția sintactică a substantivului la care se referă ideea de posesie. Se observă astfel că în timp ce dativul posesiv poate fi legat de orice fel de substantiv pentru a indica ideea de posesie, în construcție cu verbul, pronumele în dativ nu se poate raporta decât la substantive care îndeplinesc anumite funcții sintactice. În această situație, el se referă mai ales la substantive care sînt legate sintactic de verbul pe lângă care se află dativul posesiv.

În al doilea rând, se poate constata că forma conjunctă de dativ a pronumelui personal așezat pe lângă verb poate fi însoțită, în aceeași frază, de un complement indirect, exprimat fie prin forma accentuată de dativ a aceluiași pronume, fie printr-un substantiv în același caz :

- a) *Doar ni s-or pierde nouă urmele.*
- b) *Maicii... Speranța durerea i-alină.*
El îi auzea umbrei cugetările
Ție ți-am citit lucrarea.
- d) *Fusul îi scăpă fetei din mână*
- e) *Iepurii cei repezi purtătorii îi sînt codrului de vești.*

Această situație a fost remarcată recent și de Finuța Asan¹, care încadrează la categoria complementului indirect reluat forme atone de dativ posesiv (fără a face însă referire la valoarea lor de dativ posesiv și fără referire la cele spuse în articolul despre atributul pronominal), ca în exemplele :

Pizmașilor puterea să li să scurteze.
Dosoftei
Tata i-a strins ciobanului mina.
Sadoveanu

De aici s-ar putea trage concluzia că autoarea admite că dativul pronominal posesiv are funcție sintactică de complement indirect, cînd reia sau anticipează un complement indirect în dativ din aceeași propoziție.

Dacă se admite că dativul posesiv al pronumelui în situațiile în care el reia sau anticipează un complement indirect exprimat printr-un substantiv sau prin forma accentuată a aceluiași pronume este complement indirect, atunci aceeași interpretare trebuie să i se dea și cînd el se află singur pe lângă un verb.

Astfel că atît în :

Pizmașilor puterea să li se scurteze

cît și în :

Puterea să li se scurteze,

deși echivalența cu un atribut genitival există : *Puterea pizmașilor să se*

¹ Vezi *Reluarea complementului în limba română*, în *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, p. 99.

scurteze, pronumele în dativ *li* poate fi considerat numai complement indirect.

În această interpretare se ține seama de faptul că, în limba română modernă, pentru complementul indirect exprimat prin pronume se folosește de obicei numai forma neaccentuată a pronumelui. *Ți-am dat o carte* se spune mult mai des decât *Ție ți-am dat o carte*. Când, alături de forma neaccentuată a pronumelui, apare complementul indirect exprimat și prin forma accentuată a aceluiași pronume sau prin substantiv, în propoziție se face simțită ideea de insistență asupra persoanei la care se referă complementul indirect, această persoană fiind, de obicei, pusă în opoziție cu alta.

Consider că, în toate exemplele date de Finuța Asan pentru atribut pronominal exprimat prin pronume *person a l*, poate fi introdus un astfel de complement indirect, paralel cu forma atonă de dativ posesiv :

Mie de mult îmi cunoștea apucăturile.

Mie vorba nu mi-ai ascultat.

Ție nu-ți înscriem numele pe lespezi.

Lui văzându-i dumnezeu, credința . . .

Domnule locotenent, vouă vă găsesec ironia cam . . . deplasată.

Ție gurița nu-ți tace.

Ție îți arde fața.

Un copil din casă zic să fi întrecut pe Ștefan-Vodă

și să-i fi căzut copilului săgeata într-un delușel.

Mie mult îmi e mormintul.

Tol spui cît neamul îți e ție strălucitor.

Lui coarnele îi sînt ca luna.

Ție nu ți-e calul obosit.

Lui brîul i se descingea.

Mie privirea mi se îngroapă în lipsa neagră a unei scînduri.

Ție copilele ți s-au culcat¹.

Nu se poate nega faptul că asemenea construcții cu complementul indirect exprimat prin pronume sau substantiv și anticipat sau reluat prin dativ posesiv sînt rare. Ele pot părea chiar neobișnuite. Totuși le putem considera posibile pe toate în anumite situații. Asemenea cazuri apar și în literatură :

Unde pica nuca îi pica și hîrcei capul².

Creangă, *Povestea porcului*.

Bogații . . . sucul cel mai dulce pămîntului i-l sug.

Eminescu, *Împărat și proletar*.

¹ Vezi *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, p. 134.

² Construcția nu se deosebește prin nimic de cea din exemplul citat pentru atribut pronominal în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, p. 134 : . . . *să-i fi căzut săgeata* . . . Neculce.

Trebuie discutat, în mod special, însă și cazul reprezentat prin exemple de tipul :

Ți-am citit lucrarea, în care dativul pronumelui poate să aibă fie valoare posesivă, fie valoare de adresare, fie ambele valori în același timp, în funcție de realitatea pe care o comunică.

Dacă dativul pronumelui nu are aici decît valoare de adresare, el indică persoana căreia i s-a citit o lucrare, care aparține altcuiva :

Ți-am citit ție lucrarea lui.

Dacă dativul are valoare posesivă, iar vorbitorul vrea să insiste asupra faptului că lucrarea citită este a unei anumite persoane, și nu a alteia, el poate indica acest lucru prin folosirea, alături de dativul posesiv, a formei accentuate a pronumelui : Ție ți-am citit lucrarea, dar pe a lui încă n-am citit-o. În acest caz, ție are valoare apropiată de un complement circumstanțial de relație : În ceea ce te privește pe tine, ți-am citit lucrarea, și este reluat, ca atare, prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal.

În cazul că lucrarea a fost citită celui care a scris-o, ți este complement indirect cu valoare de adresare și posesie în același timp : Ți-am citit (ție) lucrarea ta.

În ceea ce privește construcțiile de dativ posesiv așezat pe lângă substantiv, ca determinant al acestuia, se constată că în aceste cazuri n u este posibilă folosirea unui complement indirect paralel cu forma atonă de dativ posesiv și am arătat, chiar la începutul articolului de față, că acestea sînt corect interpretate de toate manualele de specialitate ca fiind atribute pronominale.

O situație aparte au și pronumele reflexive în dativ cu valoare posesivă.

În concluziile studiului său *Verbe „reflexive” construite cu dativul*¹, Sorin Stati consideră perfect echivalente construcțiile cu dativul posesiv al unui pronume personal și cele cu un pronume reflexiv, cerînd ca ele să fie studiate împreună, la funcțiile sintactice ale dativului. Deci ceea ce reprezintă pe plan sintactic pronumele *i* din :

I-am pierdut lucrurile

reprezintă și pronumele *și* din :

Și-a pierdut lucrurile.

Este adevărat că cele două construcții se comportă la fel în ceea ce privește folosirea paralelă a unui atribut adjectival sau pronominal în genitiv :

I-am pierdut lucrurile lui.

Și-a pierdut lucrurile sale.

¹ Vezi SCL, v (1954), nr. 1-2, p. 146.

Cît privește folosirea paralelă a complementului indirect, se constată însă o deosebire. În timp ce pronumele personal poate relua sau anticipa complementul indirect :

Mamei *i-am pierdut lucrurile*
I-am pierdut mamei lucrurile,

pronumele reflexiv nu se întâlnește în astfel de situații. Nu se spune *s i e și i și i-a pierdut lucrurile*, nici *și i-a pierdut s i e și i lucrurile*, ci numai *și i-a pierdut lucrurile*, ceea ce demonstrează că, din acest punct de vedere, cele două construcții nu pot fi discutate împreună la valorile dativului. Aceasta nu trebuie să ducă însă, neapărat, la concluzia că dativul posesiv exprimat prin pronume reflexiv este, din punct de vedere sintactic, totdeauna atribut, indiferent de faptul că este plasat lângă un verb sau lângă un substantiv.

Cred că nici pronumele reflexiv în dativ cu valoare posesivă nu poate fi interpretat ca atribut, atunci cînd se află lângă verb, deoarece și el exprimă ideea de posesie mai ales cu referire la substantive cu altă funcție decît aceea de atribut, ceea ce demonstrează că și el aparține grupului sintactic al verbului. În acest caz mi se pare că se poate emite ipoteza că desprinderea pronumelui reflexiv cu valoare posesivă, în construcții verbale, de complementul indirect în dativ ar putea constitui un indiciu asupra trecerii acestui pronume în categoria unui morfem al reflexivului. Aceasta ar duce evident la concluzia că posibilitatea verbelor active, probabil numai a celor tranzitive, de a trece la diateza reflexivă, anume la reflexivul posesiv, tinde să devină nelimitată.

★

Am analizat pînă aici cîteva aspecte ale construcțiilor sintactice cu dativ posesiv. Situațiile descrise impun concluzia că existența atributului pronominal în dativ nu poate fi susținută pentru cazurile în care acest pronume apare în construcție cu un verb, deoarece, în aceste situații, dativul posesiv prezintă caracteristici gramaticale care îl leagă de grupul sintactic al verbului.

Aceste caracteristici reies din faptele descrise mai sus :

1. Dativul posesiv al pronumelui așezat pe lângă verb exprimă posesia mai ales cu referire la substantive care sînt legate sintactic de verb.

Această constatare cred că poate să ducă la concluzia că dativul posesiv așezat pe lângă verb nu este atribut. El *nu determină* de fapt substantivul pe lângă care exprimă ideea de posesie, ci determină sintactic verbul și, numai pe plan lexical, semantic, prin intermediul acestui verb, *se referă* la un substantiv, iar acest substantiv este legat sintactic de verb.

2. Construit cu un verb, dativul posesiv poate să reia sau să anticipeze un complement indirect exprimat printr-un pronume în dativ, cu

formă accentuată, sau printr-un substantiv. Această situație impune interpretarea dativului posesiv ca având funcția sintactică de complement indirect chiar atunci când apare singur pe lângă verb.

Din cele spuse pînă acum rezultă că, în construcție cu verbul, dativul posesiv îndeplinește funcția de complement indirect cu valoare de posesie. Valoarea de posesie se încadrează în valorile complementului indirect, dacă avem în vedere faptul că complementul indirect este o parte de propoziție care arată în folosul sau în paguba cui se săvîrșește o acțiune, cine (în afară de subiect) este interesat de săvîrșirea ei¹ și că dativul posesiv este foarte apropiat de dativul etic, numit și „dativ al interesului”². Acad. Al. Graur semnaleză faptul că în dativul posesiv se include „o oarecare nuanță de interes”³.

În ceea ce privește valoarea de relație a complementului indirect, discutată în legătură cu exemplul *Ție ți-am citit lucrarea, dar pe a lui n-am citit-o*, I. Rîzescu demonstrează într-un articol recent⁴ că ea poate apărea și în cadrul valorii generale a complementului indirect, pe care autorul o consideră ca fiind ideea de „atribuire”; constatările autorului pot fi completate cu observațiile făcute cu privire la folosirea dativului posesiv cu valoare apropiată de un circumstanțial de relație. „Relația” sau „referirea”, în cazul discutat, este cuprinsă în ideea generală de posesie, care după cum se vede poate fi exprimată nu numai prin atribut ei și prin complement indirect, înglobîndu-se în ideea de „interes” proprie acestuia.

În toate cazurile în care dativul posesiv apare singur pe lângă un verb, situația se explică prin faptul că vorbitorul nu vrea să insiste asupra ideii generale de posesie exprimate prin acest complement indirect⁵. După cum am arătat mai sus, în momentul cînd intervine nevoia de subliniere a acestei idei, construcția se schimbă, fie prin adăugarea unui complement indirect „accentuat” (altă formă a aceluiași pronume sau un substantiv):

Mamei ... *speranța durerea i-alină,*

fie prin exprimarea ideii de posesie cu ajutorul unui atribut:

Speranța alină durerea mamei.

Se poate insista asupra ideii de posesie folosindu-se ambele mijloace, adică dativul posesiv aton cu valoare de complement indirect și un atribut genitival sau adjectival posesiv:

Ți-a luat toate lucrurile tale?

¹ Vezi *Limba romină contemporană*, ed. a II-a, 1956, p. 641.

² Vezi Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 115.

³ Vezi Acad. Al. Graur, *Observații asupra unor greșeli de traducere*, în „Limba romină”, VII (1958), nr. 5, p. 15.

⁴ Vezi *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în „Limba romină”, X (1961), nr. 5, p. 440—441.

⁵ Vezi Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 115.

Asemenea construcții dovedesc faptul că există categorii sintactice cu sferă semantică identică, dar cu caracteristici gramaticale deosebite. Este un caz de exprimare a aceluiași conținut semantic prin două forme distincte. Echivalența semantică existentă între dativul posesiv așezat pe lângă verb și atributul adjectival sau pronominal în genitiv nu implică deci identificarea funcțiilor sintactice ale celor două categorii.

Ca atribut pronominal în dativ rămâne să fie considerat numai dativul posesiv care apare legat de un substantiv, ca determinant al acestui substantiv.

În următoarele texte avem construcții sintactice aproape identice, dar funcția dativului posesiv nu este aceeași.

Inima-i bătea în pereții pieptului
 Eminescu, *Cezara*
Simțea că inima i se sparge
 Eminescu, *La aniversară.*

În primul caz dativul posesiv este atribut pronominal în dativ. Autorul a legat forma conjunctă a pronumelui de substantiv, insistând asupra determinării subiectului ca „obiect posedat” de cineva.

În al doilea caz autorul a exprimat ideea de posesie nu ca o determinare a substantivului, ci a verbului, dând dativului posesiv funcțiunea unui complement indirect. *Inima* „interesează” în mod direct acțiunea verbului *se sparge*, ca subiect al unui verb reflexiv, iar *posesorul inimii* este obiectul asupra căruia acțiunea se răsfrînge în mod indirect, „interesându-l” numai în calitate de „posesor” al obiectului asupra căruia acțiunea se răsfrînge direct.

[Eroului] *inima i se sparge*¹.

Pentru recunoașterea funcțiunii sintactice a dativului posesiv singura modalitate pe care o întrevăd este aceea a introducerii, în construcția respectivă, a unui complement indirect. Dativul posesiv are funcția de atribut pronominal numai în construcțiile în care el nu poate fi însoțit de un complement indirect, singurele construcții în care acest pronume determină de fapt substantivul.

Astfel în versul :

Și din cînd în cînd vărsate,
mîndru lacrimile-ți șed
 Eminescu, *Călin,*

¹ Legătura istorică existentă între construcțiile de tipul acesta și cele amintite mai sus (*inima-i*), legătură pe care au semnalat-o unii cercetători anteriori (Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 117) nu poate influența calificarea funcțiilor sintactice ale dativului posesiv în sensul identificării lor.

deși aparent avem un atribut pronominal în dativ, dacă încercăm să-l înlocuim printr-un atribut adjectival, constatăm că formularea devine incorectă :

...*mindru lacrimile tale șed.*

În schimb, în această propoziție poate fi introdus un complement indirect exprimat prin forma accentuată a pronumelui personal :

...*mindru lacrimile-ți șed fie,*

ceea ce trebuie să ne ducă la concluzia că și aici dativul posesiv *ti* are valoare de complement indirect.

În scurta cercetare de față nu mi-am propus să analizez sub toate aspectele problema delimitării stricte a atributului pronominal în dativ de complementul indirect. Scopul a fost mai mult de a semnala dificultățile din această delimitare și de a schița rezolvarea ei, pe plan teoretic, în limitele categoriilor gramaticii tradiționale.

mîngălă subst. „calificativ dat unui om murdar, leneş sau prost”. DA ms., care înregistrează termenul din Ştefăneşti-Caracal, nu îi explică în nici un fel originea. Probabil că avem a face cu o contaminare între *mînji* „a murdări, a păta” (ori *mînjeală*) şi *tîngală*. *Tîngală* este atestat la Zanne, *Proverbele romînilor*, VI, 335, ca epitet dat unui om prost : *Tîngală e un fel de Tîndală*. Pentru prima parte a contaminării s-ar mai putea invoca şi cuvîntul *zmîngăli* (ori *zmîngăleală*).

mîngău subst. Cuvîntul este atestat la Eusebiu Camilar, *Prăpădul Solobodei*, 209 cu sensul de „mitocan, brută”. Nici un dicţionar românesc nu înregistrează termenul. Este vorba de o creaţie personală care are la bază termenul popular *mîng* „specie de porc cu urechile mari lăsate în jos”, atestat în răspunsurile la *Chestionarul* lui Hasdeu, IX, 5. După cum se ştie, numele animalului este folosit frecvent, în limba romînă, ca epitet injurios dat unui om „prost crescut”. La *mîng* s-a ataşat sufixul *-ău*, productiv în limba romînă.

mînjări vb. „a mînji”. Termenul nu este înregistrat în nici un dicţionar românesc. L-am întîlnit la I. Heliade Rădulescu, *Opere*, 1939, I, 129 : *Ce soartă te-aşteaptă, sărace cărbune! Curînd te vei stinge, şi negru tăciune în zece minute bun n-o să mai fii Decît pe părete să scrie cu tine Şi să mînjărească care cum îi vine*. Etimologia pare a-şi găsi explicaţia în contaminarea dintre *mînji* şi *murdări*, ambele făcînd parte din aceeaşi serie semantică.

mînună subst. Termenul este un regionalism din Oltenia, cu numeroase sensuri : a) (la plural) „bucăţi de lemn care se prind pe căpriorii casei, pentru a-i ţine bine încheiaţi” (comunicat din Săscioara—Rîmnicu Vilcea, Ştefăneşti—Rîmnicu Vilcea, *Chestionarul Muzeului limbii romîne* din Cluj, II 230/43, 82); b) „clanţa uşii, mîner, ivăr” (comunicat din Scundu-Drăgăşani); c) „o mînă de grîu secerat” (atestat la G. F. Ciuşanu, G. Fira şi C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vilcea şi împrejurimi*, 178); d) „legătură, mănunchi alcătuit din fire de cînepă” (comunicat din Sărbătoarea-Craiova — ALR I 1302/874); e) „fiecare dintre grupurile de fire care se întretaie şi se suprapun, în timpul depănatului, pe un ghem

de lână sau de ață: *Faci mînuni pe ghem* (comunicat din Flămînda—Turnu Severin, ALR I 1272/856). DA ms. nu dă nici o referire asupra originii termenului. Urmărind sensurile, ne va fi ușor să analizăm cuvîntul ca fiind o contaminare între *mînă* și *cunună* (care are și sensuri apropiate de ale lui *mînună*), ambele din aceeași serie semantică.

mînzolî vb. „a linge vasele (de ultimele resturi de mîncare)”. Termenul, neînregistrat de nici un dicționar, provine dintr-o comunicare de la Bistra—Turda: *Nu mai mînzoli la blîdele alea*. El s-a format prin contaminarea dintre *mînji* „a murdări, a păta” și *mozoli* „a spăla de mîntuială”.

mînzoteán subst. „mînz, mînzălău”. Cuvîntul este atestat în Banat (cf. *Chestionarului* lui Hasdeu, XVIII, 18). DA ms. îl explică din *mînz*, derivat cu sufixul *-otean*. Nici G. Pascu, *Sufixe românești* și nici *Dicționarul invers* nu ne-au oferit vreun exemplu de derivat din care să se poată detașa un astfel de sufix. De aceea, credem că, în cazul lui *mînzotean*, putem vorbi mai degrabă de o contaminare între *mînz* și *noaten* „mînz de la șase luni la doi ani”, ambele făcînd parte din aceeași serie semantică. Evoluția de la o formă normală *mînzotean* la *mînzoteán*, cu deplasarea accentului, s-a putut produce prin metateză.

mîre interj. (în e x p r.) *A nu zice nici mîre* sau *a tăcea mîre* = a nu spune nimic, a nu scoate o vorbă, a tăcea chitic: *Însă boinicul, cum îi dete feciorul drumul, nu zise nici mîre, ci căzu mort ca toți morții la pămînt* (S. Fl. Marian, *Tradiții pop. rom.*, 331). DA ms. îl consideră onomatopee independentă, iar alte dicționare din secolul nostru (TRDG, CADE, DA) nu dau nici o explicație etimologică acestui cuvînt. După părerea noastră, *mîre* poate fi explicat satisfăcător ca rezultat al contaminării dintre *mîle* și *cîrc*, ambele avînd același sens și figurînd numai în expresii.

mîrnoágă subst. „femeie plîngăcioasă, sentimentală”. Termenul, regional, este atestat la St. Pașca, *Glosar* (din Bonț-Gherla). DA ms. nu dă nici o explicație în privința originii cuvîntului. Cred că avem a face tot cu o contaminare: între *mîrnîi* (variantea lui *mîrîi*, avînd și sensul „a scîncei, a miorlăi”) și *miloagă*; o a doua explicație posibilă ar fi să considerăm termenul aici în discuție derivat al lui *mîrnîi* cu sufixul *-og*, *-oagă* (care derivă termeni cu sens peiorativ ca *boșorog*, *clăntănog*, *milog*).

mîrcav, -ă adj. 1. (invechit, despre plante) „veșted, ofilit” (cf. Pontbriant, *Dicționarul romîno-francesu*, LM; 2. (regional, mai ales despre oameni) „slab, bolnăvicios” (cf. LB, Polizu, *Vocabular romîno-german*, CIHAC, II, 187, DDRF, Gheție, *Dicționar romîn-maghiar*, Barcianu, *Dicționar romîn-german*, Alexi, *Dicționar portativ romîn-german*, DR, X, 430, XI, 229, ALR II 4162/250, 4163/310. În DA ms. ca și în celelalte dicționare etimologice, nu se dă nici o etimologie acestui cuvînt. Originea lui *mîrcav* trebuie căutată în continuarea dintre *mîrcead* (lat. *marcidus*, cu ambele accepțiuni ale lui *mîrcav*) și *puhav*, *buhav* „(despre oameni) cu carne moale, flască, buhăit”.

mîrtán subst. (regional) „masculul pisicii, pisoi, motan, cotoi”. Termenul a fost înregistrat la Tichindeal, *Filosofice și politice prin fabule învățăturî morale*, 147/13: *Puiu șoarecelui deacă au crescut, au început a umbla, a ieși din gaură și a alerga, au văzut mai întîiu în viața lor mîrtanul,*

motocul sau pisicul; de asemenea, I. Pop-Reteganel, *Povești ardelenesti*, V, 5: *Și trecu multă vreme, cățelul se făcu câine, pisicul se făcu mîrtan, iar puiul de șarpe era cît o talpă de casă de mare*; G. Cătană, *Poveștile Banatului* II, 96: *Omorî pre toți trei mîrtanii îndrăgostiți, ce se ascunseră acolo*; și în sfîrșit în *Șezătoarea* IX, 91: *S-a băgat pisica-n lapte, Și mîrtanul jumătate*. În DA ms., nu i se dă etimologia. Cuvîntul pare a rezulta din contaminarea dintre verbul *a mîrîi* (eventual interjecția *mîr!*) și *motan* „cotoi, pisoi”. Verbul *mîrîi*, care exprimă sunetele guturale scoase de unele animale, se folosește și pentru pisici (*Cînd m-am întors, /motanul/ ronțăia hulubul mîrîind*. G. Brăescu, *Amintiri*, 59. *Cu socotînța că-i motanul meu, și chefos că-l găsesc căci era vîndător bun, îl prind și-l încep a-l netezi și a-l dezmiarda . . . Zamfirachi, ori de cîte ori îl netezeam, mîrîia și miona încețșor*. *Șezătoarea* I, 147, cf. *Materiale dialectale*, I, 138.

morăitură subst. Termenul apare în DA ms. ca variantă a lui *mîrîitură* „(la animale) mîrîit, mîrîială; (la oameni) bombăneală, cîrteală”: *Plecarăm înaintea fără să ascultăm morăitura văduvei*. Popovici-Bănățeanu, ap. TDRG. Nici TDRG și nici DA ms. nu dau etimologia acestui cuvînt. Putem vorbi și aici de o contaminare între *mormăitură* (< *mormăi* + suf. *-(it)ură* „mormăit”) și *mîrîitură* (< *mîrîi* + suf. *-(it)ură* „mîrîit”).

LUIZA SECHE

Membrană

Este un cuvînt puțin discutat din punct de vedere etimologic, fiind socotit un neologism evident din fr. *membrane*.

Astfel a fost lucrat în DA ms. și în CADE.

Dicționarul de neologisme, atestînd sensurile curente: „1 (biol.) strat subțire care acoperă anumite celule ale corpului unui animal sau ale unei plante; țesut subțire care desparte două medii sau două părți ale unui organ; 2 (tehn.) placă subțire care transmite sunetele prin vibrații; diafragmă”, îl consideră pe *membrană* tot un împrumut din franceză.

Tiktin nu atestă cuvîntul.

În *Dicționarul limbii romîne moderne* citim: „Din fr. *membrane* (lat. lit. *membrana*)”, înțelegîndu-se prin aceasta că e un cuvînt de origine latină, introdus în limba romînă prin filieră franceză.

A. Scriban, în *Dicționarul limbii romînești*, 1939, dă ca etimologie lat. *membrana*.

Situația este întrucîtva alta în ceea ce privește etimologia.

În romînă, *membrană* apare cu cea mai veche atestare la anul 1702, avînd sensul de „pergament”: *Drept aceia, întru adevărînța acestei sloboziri a sfintelor acestor lăcașuri, s-au scris și s-au dat lor și acest patriarșesc, sobornicesc și adevărată scrisoare în membrană, adecă în cojnecă scrisă* (a. 1702). Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria romînilor*, vol. XXI, p. 88. (Este o traducere a Cărții patriarhale din Sinaia).

Cuvîntul mai apare atestat cu acest sens în „*Curierul romînesc*”, 1829, p. 121, la Hasdeu, în *Istoria critică a romanilor*, vol. I, București, 1875, p. 145 (într-o traducere după un text englezesc al lui Paul de Aleppo), precum și la Odobescu în *Scrieri literare și istorice*, vol. I, 1887, p. 131.

La Goleșcu, în *Însemnarea călătoriei mele*, București, 1824, p. 166, găsim același cuvânt atestat cu sensul de „pergament”, dar în varianta *membrană* (< gr. μεμβράνα).

În această perioadă, cuvântul nefiind încă bine cunoscut, unii autori îl și glosează: „*membrană adecă . . . cojnecă*” (vezi citatul din Iorga).

Acest sens de pergament, cel mai vechi în limba română, nu există în franceză, deci nu putem vorbi de un împrumut din franceză.

Pentru *membrană* „țesut subțire, suplu, de natură animală, care formează, îmbracă sau căptușește anumite organe sau părți ale corpului omenesc; piele subțire, peliță” prima atestare apare în *Gramatica fizicii*, f. 273 v. (traducere din limba italiană efectuată între anii 1780—1790 de Amfilohie Hotiniul și păstrată în ms. sub cota 1627, la Biblioteca Academiei R.P.R.): *Membrană au piele* [la ureche].

Următoarea atestare o găsim în *Învățătură pentru ferirea și doftoria boalelor . . . vitelor celor cu carne, precum și a cailor, a oilor și a porcilor*, Buda, 1816: *Membrana sau pelița din lontru a nărilor*; apoi la Virnav, în *Loghica sau întâile tălmăcirile meștesugului de a să socoti cineva bine* (traducere din grecește făcută în anul 1825), f. 137 v: *Membrană, parte supțirică și nervoasă a trupului jivinei*; apoi la Pleșoianul, în *Cele dintîi cunoștințe pentru trebuința copiilor care încep a citi* (traducere și prelucrare din limba franceză în anul 1829), p. 44.

Am dat numai primele atestări ale cuvântului, fiind suficiente pentru a demonstra că nu poate fi vorba numai de un împrumut din franceză. Avem în fața noastră un cuvânt cu etimologie multiplă.

Varianta *membrană* arată că acest cuvânt, înainte de a fi împrumutat din franceză, a fost luat din altă limbă și anume din greacă în acest caz.

Spre concluzia că termenul a fost împrumutat din altă limbă înainte de a fi împrumutat din franceză, ne duce și vechimea cuvântului și, mai ales, sensul arhaic de „pergament”, inexistent în franceză.

În documentul din anul 1702, *membrană* cu sensul de „pergament” ar putea fi împrumutat din latină tot atât de bine ca și din greacă.

La Hasdeu, este clar că este vorba de un împrumut din latină.

La Odobescu, *membrană* cu sensul de „pergament” este împrumutat din italiană (cf. T. Vianu, *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. XIX*, vol. I, p. 120).¹

Faptul că relativ destul de târziu găsim în limbă cuvântul cu sensul de „țesut . . .” (a. 1780 — v. Amfilohie, *Gramatica fizicii*) ar pleda pentru reîmprumutarea lui, de astă dată din italiană.

Deci *membrană* a fost luat din latină (v. primele atestări pentru „pergament” precum și atestarea din *Învățătură . . .*, p. 88 pentru sensul de „țesut . . .”), de asemenea, din grecește (v. atestarea din Goleșcu, *Însemnarea călătoriei mele*, p. 166, pentru sensul de „pergament” precum și atestarea din Virnav, *Loghica . . .*, f. 137 v, pentru sensul de „țesut . . .”), precum și din italiană (v. atestarea din Odobescu, *Scrieri literare și istorice*, vol. I, p. 131, pentru sensul de „pergament” și atestarea din Amfilohie, *Gramatica fizicii*, f. 273 v, pentru sensul de „țesut . . .”).

Gr. Pleșoianul, în *Cele dinții cunoștințe pentru trebuința copiilor care încep a citi* (traducere și prelucrare din limba franceză în anul 1829), folosește pe *membrană* cu sensul de „țesut...”, dar la această dată s-ar putea vorbi de fixarea cuvântului în limbă și deci am putea considera că autorul îl cunoștea pe *membrană* în românește și nu a trebuit să recurgă la un împrumut din franceză.

Împrumutul din franceză trebuie admis pentru termenii speciali din medicină: *membrană mucoasă*, *membrană pituitară* etc., precum și pentru sensul special din fizică.

În concluzie deci, cuvântul *membrană*, de origine latină, la noi fiind împrumutat fie direct din latină, fie prin filieră italiană, greacă sau franceză, va fi considerat un cuvânt cu etimologie multiplă.

Memorá

Este lucrat în DA ms. cu sensurile: „a învăța pe dinafară, pe de rost (atestat de Alexi), a memoriza; a recita ceva din memorie (atestat în Dicționarul lui Laurian și Massimu) cu următoarea ilustrare: *Orice creațiune presupune o îndelungată observație... care permite actorului de a memora mii de atitudini*. Ibrăileanu, *Spiritul critic*, p. 226.

În CADE și TDRG cuvântul nu este înregistrat.

Dicționarul limbii române moderne, înregistrând acest cuvânt cu sensul de „a învăța pe de rost, a ține minte”, consideră că ar fi de origine latină dar venit în limba română prin filieră franceză.

În DA ms., cuvântul a fost considerat ca un neologism din fr. *mémorer*.

Dicționarul limbii române literare contemporane nu dă mai mult la definiție decât *Dicționarul limbii române moderne*.

S-a considerat cuvântul ca provenind fie direct din franceză, fie din latină prin filieră franceză, neglijându-se unele sensuri care apar atestate în *Dicționarul limbii române* (1871) al lui Laurian și Massimu, și în *Dicționarul român-german* al lui Barcianu (1900) și neavind alte citate în afară de cel din Ibrăileanu.

În Dicționarul lui Laurian și Massimu citim: „memorare = a) a aduce aminte cuiva ceva; b) a spune sau a nara ceva; c) a recita din memorie”; iar în Dicționarul lui Barcianu: „memorez... auswendig lernen, erzählen”.

În *Părți alese din istoria Transilvaniei* (1890—1891) a lui G. Barițiu găsim atestat acest cuvânt și cu alte sensuri decât cele înregistrate, în DA ms., în *Dicționarul limbii române literare contemporane* și în *Dicționarul limbii române moderne*:

În anul 1738 se mai întâmplară unele schimbări, care, pentru ardeleni, merită să fie memorate. Barițiu (vezi lucrarea de mai sus) vol. I, p. 282.

Din acest citat reiese clar sensul înregistrat în Dicționarul lui Laurian și Massimu sub a) . . . „a aduce aminte, a aminti cuiva ceva”; iar cu citatul: *Regulamentul dietal, memorat în rescript nu este altceva decât lege electorală provizorie*. ib. vol. III, p. 169, sensul de „amintit” este completat prin „menționat”, „consemnat”.

Tot la Barițiu citim : *Episcopul Athanasie se ceruse de repetite ori la Viena cu scopurile cunoscute de mai înainte din scrisoarea lui Baranyi, memorată mai în sus. ib. p. 186.*

Și mai departe : *Din cauzele memorate pînă aci încă tot nu se poate explica mărimea pierderilor din Boemia. ib., p. 382.*

Cu aceste două citate din urmă completăm definiția dată în Dicționarul lui Laurian și Massimu sub b) („a spune sau a povesti ceva”). Sensul este „a expune, a relata”.

Toate aceste sensuri există în latină.

Atestările mai sus menționate din *Părți alese din istoria Transilvaniei* a lui G. Barițiu sînt mai vechi decît cele din DA sau din *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*.

Deci *memora* este împrumutat în romînește direct din latină și reluat ulterior din franceză.

ELENA STINGACIU

NEOLOGISME ȘI ... NEOLOGISME

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Problema neologismelor a fost, este și va fi mereu actuală, pentru simplul motiv că în fiecare moment, indiferent de condițiile istorice date, o limbă, în cazul nostru româna, se găsește, prin însăși natura ei de fenomen în continuă transformare, în situația de a împrumuta din alte limbi sau de a forma, utilizând propriile ei mijloace, cuvinte noi, menite să satisfacă necesitățile de exprimare ale vorbitorilor, care își înmulțesc necontenit cunoștințele, ca rezultat firesc al progresului material și spiritual. Această formulare a unui fapt banal, recunoscut nu numai de către specialiști, lărgeste sfera noțiunii de „neologism”, întrucît înglobează atât împrumuturile (recente, față de epoca în care ele au loc), cât și cuvintele create cu ajutorul derivării sau al compunerii.

Cu privire la această situație obiectivă există, fără îndoială, un acord deplin între specialiști, precum și între oamenii de cultură. Divergențele de păreri apar atunci cînd urmează să se delimiteze oarecum porțiunile fenomenului, privit sub ambele lui aspecte amintite chiar acum. Mai întîi există oameni, din fericire puțin numeroși astăzi, care cred că vorbitorii (și, în primul rînd, mînuitorii condeiului, oricare ar fi domeniul lor de activitate) au dreptul, poate chiar și datorită, de a împrumuta și de a „crea” cuvinte ori de cîte ori li se pare (subiectiv !) necesar, fără nici o restricție, fără discernămint și fără să-și pună problema dacă, procedînd astfel, ajută pe cititori să înțeleagă conținutul comunicării lor. Situîndu-se pe această poziție, partizanii extremiști ai neologismelor văd cu ochi răi și cu disprețul „omului superior” orice încercare de a pune în discuție „dreptul” individual de „creație” considerat mai cu seamă din punct de vedere cantitativ.

Este cazul lui Șerban Cioculescu, de pildă, care, într-un articol, cu subtitlul foarte elocvent (în sprijinul atitudinii sale !) „Actualitate și limbă”, publicat în *Gazeta literară* de la 1 ianuarie 1961, apără cu o dirzenie vrednică de o cauză mai bună dreptul de a folosi fără nici o re-

zervă neologismele de toate speciile (printre ele unele, neevocate de mine aici mai sus, pe care le-aş numi semantice). Argumentele aduse de preopinientul meu sînt numeroase şi variate. Dacă peste aluzia la celebrul „neologismofob” Timoleon Pisani, de tristă amintire, pot trece, în ciuda faptului că ea are la bază puţinică rea credinţă, asupra altora merită să mă opresc, pentru a le dovedi lipsa de valoare.

Şerban Cioculescu îmi aduce aminte (eu uitasem, pe semne!) că socialismul nu se poate construi decît cu oameni culţi, aşadar, cu oameni care trebuie să cunoască foarte multe lucruri, în special noi, actuale, din toate domeniile de activitate. Aceste lucruri, la rîndul lor, se învaţă cu ajutorul „cuvintelor” care le desemnează. Că astfel de cuvinte ar putea fi neînţelese, amănuntul nu prezintă importanţă: poporul român este inteligent şi, prin urmare, se . . . descurcă. Dacă nu mă credeţi, vă reproduc pasajul respectiv: „O primejdie a neologismelor nu există aşadar propriu-zis, chiar acolo unde constatăm excesul lor. Cînd scriitorul, prin talentul expunerii, interesează pe cititorii săi, ei ştiu să-l urmărească şi să-l descifreze la nevoie”.

La aceste argumente, ce-i drept cam abstracte, Şerban Cioculescu adaugă altele, de astă dată foarte concrete şi, în ochii săi, irefutabile. Eminescu, marele nostru poet şi om de cultură autentică, a folosit cuvintele *avatar*, *brit* şi *exersa*. Prin urmare, să le folosim şi noi! Întrebarea care se pune este însă alta: tot ce găsim la un scriitor de acum 80—90 de ani trebuie sau poate fi întrebuiţat astăzi? Şi dacă, în ce priveşte pe *avatar*, lucrurile se prezintă mai clar, în sensul că e greu (rămîne totuşi de văzut!) să se găsească un echivalent accesibil pentru cît mai mulţi oameni, celelalte două aparţin la vocabularul pasiv al limbii, cum spun lingviştii. Depe *brit* aş mai întreba de cîte ori l-a folosit Eminescu însuşi.

În legătură cu găsirea unor echivalente pentru neologisme pe care nu le înţeleg decît o minoritate infimă de vorbitori ai limbii noastre, Şerban Cioculescu îmi reproşează că mă limitez la simpla lor înregistrare şi nu arăt celor vizaţi de mine prin ce cuvinte urmează să le înlocuiască¹. Este aceasta datoria celui care consemnează faptele sau a celui care ţine un condei în mînă? De altfel se ştie că unii scriitori şi publicişti sînt, în general, foarte puţin dispuşi să primească lecţii de la nişte bieţi filologi. (Dovadă faptul că nici măcar ortografia, aprobată printr-o Hotărîre a Consiliului de Miniştri, nu este respectată!) Acest lucru ei îl spun, sau dau să se înţeleagă, ori de cîte ori se iveşte prilejul. Dar, indiferent de acest aspect teoretic al problemei, crede Şerban Cioculescu într-adevăr că un mînuitor al condeiului n-are obligaţia să se întrebă, cînd scrie, care este cea mai potrivită expresie pentru ceea ce vrea să spună? Însuşi faptul că sutele de articole cu conţinut extrem de variat, care apar anual în numeroasele noastre reviste de cultură generală, mişună de neologisme care de care mai năstruşnice dovedeşte că numeroşi publicişti îşi pun totuşi

¹ Un reproş asemănător apare şi în articolul „*Magia cuvintelor*” (*Gazeta literară*, 24 mai 1962) al academicianului Victor Eftimiu, care nu-mi dă numele, probabil ca să mă . . . menajeze.

problema, numai că o pun de-a-ndoasele, în sensul că „aleg” cuvintele destinate să illustreze marea lor cultură, și nu pe cele menite să ușureze înțelegerea.

În articolul din *Gazeta literară* citată se fac, din fugă, unele concesii atitudinii mele. Una dintre ele arată, din păcate, că Șerban Cioculescu interpretează greșit natura semantică a neologismelor, despre care spune : „au acest neajuns că pot da loc la confuzii, prin polisemantismele lor (înțelesurile lor numeroase)”. Se știe însă că, dimpotrivă, cuvintele vechi, care au o circulație îndelungată și frecventă, capătă, tocmai din această cauză, sensuri numeroase, pe când neologismele se disting (ceea ce constituie, evident, un avantaj) printr-o precizie aș zice matematică. N-avem decât, spre a ne convinge, să luăm la întâmplare un dicționar oarecare al limbii noastre (ca și al oricărei limbi de cultură) : articolele consacrate cuvintelor vechi sînt, în general, dezvoltate sau foarte dezvoltate, iar cele privitoare la neologisme, au, de obicei, o extindere limitată. Confuzia, de care vorbește Șerban Cioculescu, există, într-adevăr, dar vina n-o poartă neologismele, ci mînuitorii lor, care nu-și dau osteneala să le înțeleagă exact conținutul.

Punctul de vedere susținut de către acest publicist urmărește, cred, și un scop practic, de natură personală, și anume justificarea utilizării în scrierile proprii a unui număr de neologisme dintre cele mai rare și mai curioase. Iată cîteva citate : „el a oferit celui bolnav de îndoieli și neliniști *viaticul* mîntuitor” (*Gaz. lit.*, 17 noiembrie 1960, p. 6) ; „tulburatul *periplu* al celei de-a doua jumătăți a vieții lui literare” (*ibid.*) ; „Mesajul lui *premonitoriu*” (*ibid.*) ; „un cărturar de tip *renascentist*” (*ibid.*, 19 ianuarie 1961, p. 6) ; o *aură* mai mică sau mai mare înconjoară chipul” (*ibid.*) ; „*vaticinări* mistice ; manifestări sterile, de *autolatricie* ; *sindroamele simîli-paranoice* ; cu o forță de invectivă *exacerbată* de izolarea în care ajunsese” (toate acestea într-un sfert de coloană din *Gazeta literară* de la 15 iunie 1961, p. 6) ; „metode și deprinderi *obnubilate*” (*ibid.*, 2 febr. 1961, p. 1). Cum pot „descifra” cititorii, printre care trebuie să presupunem că se găsesc numeroși constructori cu brațele ai socialismului, marea majoritate a cuvintelor subliniate din aceste citate ?

În *Viața romînească*, ianuarie 1962, p. 157 și urm., Șerban Cioculescu, ocupîndu-se de cartea *Jurnal* a lui Tudor Vianu, se oprește la cîteva dintre numeroasele neologisme, la fel de curioase ca cele înregistrate aici mai sus, dar nu pentru a le condamna sau a le aproba, ci pentru a arăta că, pe unele, autorul acestei cărți le folosește oarecum greșit. Cu acest prilej, el ne... servește iarăși o serie, e adevărat modestă, de termeni „savanți”, ca *menestrelî*, *memorabilități*, *concretivitate*, *amfibolie* (pe acesta îi glosează totuși pentru... neinițiați)¹.

¹ Constat și de astă dată că Șerban Cioculescu, în ciuda pregătirii sale filologice, se împiedică atunci cînd intervine cu explicații științifice pentru faptele de limbă. Astfel, la p. 158, afirmă (și atribuie „lingvistului” afirmația !) că *ingurgitare* este un „substantiv. postverbal” de la *ingurgita*. De fapt, este vorba de un derivat „deverbal” ; postverbale sînt *alint* (<*alinta*), *auz* (<*auzi*) etc.

O atitudine mai puțin echivocă are Șerban Cioculescu în nr. 2 (februarie 1962) al *Vieții românești*, unde discută (p. 159 urm.) volumul *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor* de Perpessicius. Și aici arată, uneori, că autorul cărții întrebunțează greșit sau impropriu neologismele, dar greutatea criticii cade pe „creațiile” personale, de felul lui *peripatetiza*, *lunolog* (pentru *lunatic*), *altitudinar*, *lacrimal* (*scene tari sau lacrimale*), *a recepe*, *onomancie* etc. Este greu de tras din obiecțiile aduse o concluzie clară în sensul unei schimbări a punctului său de vedere cu privire la neologisme, mai ales că întâlnim, folosiți de criticul însuși, termeni ca *humus* (*humusul nutritiv al clasicismului*), *resuscitare*, *congener* (*congenerele unei americane snobe*) ș.a.

Citatele reproduse mai sus arată că partizani, declarați sau tăciți, ai neologismelor fără alegere se găsesc și printre erudiți de mare prestigiu ca academicienii Tudor Vianu și Perpessicius. Constatarea nu este o noutate pentru mine, căci am avut adesea prilejul s-o fac, între altele, chiar la ședințele Secției de limbă, literatură și artă a Academiei R.P.R. Amintesc una singură, pe aceea de acum doi ani, consacrată problemelor limbii literare. Comunicarea mea (*Despre inovație în limbă*, publicată în *Studii și cercetări lingvistice*, XI (1960), p. 519 și urm.) a fost criticată de colegii amintiți în termeni asemănători cu cei folosiți de Șerban Cioculescu. Bineînțeles, n-a fost uitat nici Timoleon Pisani, alături de care am fost pus cu o... delicatețe într-adevăr academică.

Acestor tovarăși, care continuă să creadă, pare-se, că scrisul nostru de astăzi se adresează, ca pe vremuri, unui grup de oameni „subțiri”, le amintesc că Lenin a combătut în termeni tari pe cei ce „poceau” limba rusă și pe admiratorii neologismelor, propunând, în interesul cultivării milioaneilor de muncitori și țărani analfabeți sau semianalfabeți, „purificarea” limbii, adică înlăturarea tuturor cuvintelor greu sau imposibil de înțeles pentru aceștia. Recunosc că noi ne găsim astăzi în altă situație, mult mai favorabilă, decât Uniunea Sovietică la începuturile existenței ei și că, prin urmare, punctul nostru de vedere trebuie să difere, într-o anumită măsură. Dar aceasta, numai practic vorbind. Teoretic, atitudinea lui Lenin este încă valabilă, și nu numai în ce ne privește pe noi, români.

Iată ce citim în rezumatul raportului prezentat de acad. V. V. Vinogradov, secretarul (= președintele) Secției de literatură și limbă a Academiei de științe a U.R.S.S., despre activitatea desfășurată de această secție în cursul anului 1960, cu privire la sarcinile ei în problema de care ne ocupăm aici: „Se duce, deși nu îndeajuns de larg, munca în domeniul cultivării limbii ruse contemporane. Anul trecut s-a terminat lucrul la volumul IV al Dicționarului limbii ruse contemporane și la Dicționarul limbii lui Pușkin. Sînt pregătite volumele XII și XIII din Marele dicționar academic al limbii ruse literare contemporane. O sarcină importantă a Institutului [de lingvistică] constă în alcătuirea unei întregi serii de manuale, care pot fi folosite în sistemul de predare”. Arătînd rezultatele cercetărilor, V. V. Vinogradov a subliniat că, urmînd indicațiile lui V. I. Lenin cu privire la atitudinea plină de grijă față de limba

rusă, se impune „să ne încadrăm mai activ în lupta pentru puritatea limbii, ca armă a culturii”. (*Известия Академии Наук СССР. Отделение литературы и языка* vol. XX, 1961, p. 348.) Să se vadă și *Вопросы языкознания* X, 1961, nr. 3, p. 155 : „Se continuă, deși nu suficient de larg, cercetările în domeniul cultivării limbii ruse contemporane. Este pregătit un mic dicționar [intitulat] «Corectitudinea și puritatea limbii ruse»”.

Cum vedem, preocupările în legătură cu continua îmbunătățire și perfecționare a mijloacelor de exprimare constituie, în țara care construiește comunismul, o sarcină a institutelor de lingvistică ale Academiei de științe, considerate ca organe competente în acest sector de activitate. Și nu se poate spune că limba rusă, cu tradiția ei literară așa de îndelungată și cu stadiul de dezvoltare social-politică a Uniunii Sovietice, ar avea mai mare nevoie decât limba română de „corectitudine și de puritate”. Singura deosebire, dar esențială, dintre noi și sovieticii este că aceștia iau lucrurile în serios, că, chiar atunci când sînt... creatori nu se cred coboriți cu hîrzobul din cer, nici oameni „geniali”, care să nu mai aibă nevoie de a învăța, indiferent de la cine, cum trebuie să se comporte față de limbă, bunul cel mai public și totodată unul dintre cele mai de preț, pe care le posedă un popor.

M-am oprit ceva mai sus, din fugă și oarecum indirect, la cazul academicienilor Perpessicius și Vianu. Exemplul lor mi se pare cu atît mai primejdios, cu cît ei se bucură, printre tinerii scriitori, critici și croniciari literari etc., de o mare autoritate, ceea ce le conferă în ochii acestora drepturi de ultimă instanță în materie de limbă și de stil. Ar trebui, deci, să țină seamă de acest fapt, care le mărește răspunderea, și să nu încurajeze (evident, fără intenție) tendința, atît de puternică la numeroși mînuitori ai condeiului, de a trata limba noastră națională ca pe un bun personal, cu care pot face orice.

Și totuși colegii amintiți sînt depășiți cu mult în ce privește inovațiile și creațiile lingvistice de către acad. G. Călinescu. Am relevat și cu alte prilejuri atitudinea acestui fruntaș de primul rang al literelor romînești în probleme de limbă, atitudine practică, întrucît nu știu ca el să le fi discutat vreodată, fie și în trecut, din punct de vedere teoretic. Abuzul de neologisme, externe sau interne, în scrisul lui întrece orice limită. Constatarea a făcut-o, încă de la apariția romanului *Bietul Ioanide*, regretatul N. Doreanu, care, în admirabilul studiu critic consacrat acestui roman (v. *Viața romînească*, febr. 1955), a caracterizat, (p. 281), foarte just, pe una dintre multele limbi moarte și vii, folosite de autor, drept „neoromînă”. *Scrinul negru* merge pe aceeași linie, dezvoltînd-o, ca să zic așa, în modul cel mai periculos cu putință.

Dau aici o serie de mostre din „Cronica optimistului”, rezervîndu-mi dreptul să revin, cînd timpul îmi va permite, cu un articol special despre limba acestui ultim roman¹.

¹ Renunț la indicarea, pentru fiecare citat, a numărului și paginii din *Contemporanul*, de unde am cules exemplele.

Incomensurabilul însuși prin *sublimitatea* lui; *compactizarea* satelor prin noile așezăminte; dă o valoare logică, civilizatorie, *colosalității* orizontale; zahărul fusese transplantat în Lumea nouă chiar de *castillani*; s-au dovedit *obstinați*; împreună cu Hatuei, *casicul* lor; *denominația* generală de „realism”; Avintul e o căldură surdă *inestinguibilă*; o *ingestie* suficientă; *terienii* îi înregistrează pulsul; *contextura* unui covor persan; modelele sale germane rebarbativ și *catedratice*; Foarte *dexteri*, tehnicește vorbind; e fertil în *oribilități* arbitrare; a *sfericiza* natura fizică; realizarea rămîne sub valoarea creației *operatoricești*; Pascal e un idealist care crede în *absoluitatea* celor trei coordonate; Hegel va formula legea relațiilor *contradictionale*; O cunoaștere curat senzorială, fără proces de *intelecțiune*; maxima izbîndă a *ingeniului* și a *mîinilor* sale; *Jeturile* produse de niște *arozoare* mecanice, în limbajul curent, stropitoare [sic!], erau deplasate la timpul convenit spre a *humneca* alte porțiuni; *Arozoarele* sorbeau apă din canale înguste, acestea din altul *magistral*; *frumosele prototipistic* nu există; A tratat aceste piese ca valabile în *globalitatea* lor. . . etc. Substantivele în *-ație* apar în scrisul lui G. Călinescu, foarte des, sub forma în *-ațiune*, ca acum 80—90 de ani: *speculațiuni*; *abstracțiuni*; *simulațiuni* ș.a.

Față de o asemenea limbă, recomandarea de a ne exprima simplu, făcută în „Cronica optimistului” (*Contemporanul* de la 7 iulie 1961), sub titlul, cu litere de o șchioapă, *Simplitate*, sună ca o ironie. Aceeași impresie ne-o lasă altă cronică, din care am reprodus mai sus cîteva eșantioane, intitulată „Eroismul comunist” și scrisă, desigur, pentru oamenii muncii, reprezentanții acestui eroism¹.

Era să reiau discuția cu întrebarea ce fac, de pildă, diversele edituri, în frunte cu E.P.L., și redacțiile revistelor, unde apar cărți și articole care conțin cuvinte de felul celor enumerate pînă aici, ce face mai ales Uniunea Scriitorilor, care are atîtea sectoare (critică literară, traduceri etc.), cu preocupări (bănuiesc cel puțin) apropiate de cultivarea limbii. Întrebarea este de prisos, fiindcă discuția de pînă aici conține răspunsul cerut în ce privește editurile și revistele. Cît despre Uniunea Scriitorilor, mi se pare semnificativ și îngrijorător faptul că la Conferința pe țară a scriitorilor, ținută în zilele de 22—24 ianuarie a.c., problemele limbii abia dacă au fost amintite. Foarte prețioasă este indicația dată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, în cuvîntarea de salut adresat Conferinței, vorbește de „comorile limbii noastre”, care așteaptă „o nouă strălucire” de la operele literare viitoare, și îndeamnă pe tinerii scriitori „să se deprindă, în munca grea asupra paginii, să facă «ucenicie neîntreruptă, pe toată viața», pentru a-și perfecționa măiestria”. Din păcate, Darea de seamă conține, în cele 26 pagini ale „textului prescurtat” (vezi nr. 3 al *Vieții românești*), numai t r e i rînduri cu privire la necesitatea folosirii unui „limbaj firesc”, a evitării „formulelor sibilinice” și a exprimării clare,

¹ Acad. Călinescu, după ce se plînge că „cineva” l-a muștrat, «cu mare asprime» de «cochetare cu limba», învinovățește pe zețari pentru „greșelile” apărute în croniclele sale, dar asta numai teoretic, fiindcă, de fapt, vine cu un singur exemplu: de o *incredibilă* ieftinătate pentru de o *incredibilă* ieftinătate (v. *Contemporanul*, 10 noiembrie 1961, p. 2).

pentru ca să nu fii „nevoit să cauți subiectul cu lumina”, iar pentru predicat „[să] ai nevoie de un reflector”. Foarte bine spus, dar trebuie să recunoaștem că a consacra problemelor de limbă a 443-a parte dintr-un text așa de important este mai rău decât a nu le fi atins de loc¹. Nici participanții la discuții n-au manifestat un interes mai viu față de ele. Cu excepția lui Demostene Botez și a lui Eusebiu Camilar, toți ceilalți le-au neglijat cu desăvârșire. Țin să-mi exprim mirarea, din punctul meu de vedere, susținut în prezentul articol, ca și în atâtea altele, că tovarășul Camilar, care, se știe, cultivă cu artă limbajul tradițional, reprezentat în modul cel mai strălucit de Mihail Sadoveanu, a socotit necesar să recomande folosirea neologismelor, este drept că într-o formă acceptabilă : „Să nu ne fie teamă de neologisme, de acest nou prieten al nostru !” (Mi se pare că i-a fost. . . teamă să nu fie considerat de către „moderniști” ca un „pășunist”, rămas în urmă față de evoluția limbii.) Acest îndemn vine după constatarea că „unii dintre noi. . . caută nu știu ce «originalitate» cu orice preț, în forme bizare, în fraze cu construcție stranie, iar sârmanilor cititori le trebuie, spre a intui măcar ce vor, juxte, adnotări și trimiteri, ca la limbile moarte. . .”².

În sprijinul aprecierilor mele, care pot părea cam severe, vorbește și următorul fapt, foarte recent. „Scînteia” a publicat acum aproape trei luni (la 29 martie) un lung articol, în care se pun mai toate problemele actuale ale limbii noastre (printre ele și aceea a neologismelor) și se exprimă, în general, păreri asemănătoare cu ale mele, în sensul că se ia atitudine critică precisă contra felului cum se scrie și cum se vorbește de către un mare număr de oameni, aparținînd profesiunilor celor mai variate. Mă așteptam ca revistele săptămînale de cultură generală, vizate direct în articol, să vină cu luare de poziție față de cele spuse acolo. Aceiași lucru speram să-l facă ziarele sau măcar unele dintre ele. Cu excepția *Luceafărului* (mă refer numai la revistele, nu prea numeroase, citite regulat de mine), nici una n-a publicat ceva în legătură cu problemele puse de „Scînteia”. De altfel, însuși articolul apărut în primul ziar al țării n-a avut decât două „continuări” din afara redacției (autorul uneia

¹ Trebuie să arăt că, la Consfătuirea pe țară a scriitorilor tineri (ianuarie 1961), tovarășul M. Beniuc a vorbit destul de răspicat în legătură cu problemele limbii, considerate din punctul de vedere al creației literare. Relevez, în special, referirea la indemnul adresat de maestrul Arghezi de a scrie simplu și precizarea pe care o reproduc întocmai : „Unul din defectele începătorilor este că prin cuvinte încearcă să devină complicați”. (Eu aș adăuga, în treacăt, că și destui „vîrstnici” suferă de această slăbiciune.) Și fiindcă a venit vorba despre Tudor Arghezi, m-am întrebat mereu și mă întreb și acum — de astă dată cu. . . glas tare — de ce atîția scriitori, critici literari etc. îl imită, evident fără succes, în sintaxă, sectorul cel mai „personal” al limbii, în sensul că legăturile sintactice se pot face în foarte multe feluri, și nu-l iau ca model (de astă dată mă gîndesc la poeți) în ce privește vocabularul. Cel mai mare poet al nostru în viață folosește un vocabular popular foarte autentic și obține (era să zic totuși, ceea ce ar fi fost o greșeală) efecte artistice excepționale.

² Camilar se gîndește la neologismele din domeniul științelor naturii și mai ales al tehnicii. Se ridică cineva împotriva acestora? Cu indemn de a le utiliza sau cu atitudine contrară (presupunînd că ar apărea o asemenea atitudine), astfel de neologisme se impun prin forța lucrurilor : nu poți vorbi de o invenție nouă, de o descoperire într-un domeniu oarecare etc., fără să recurgi la termenii care le denumesc. Nu la astfel de neologisme mă gîndesc eu, și de aceea mi-am intitulat articolul așa cum se vede.

este Demostene Botez, care s-a interesat totdeauna și continuă să se intereseze de problemele limbii).

Ce este de făcut? Se impune începerea unei adevărate campanii (sau „bătălii”) din partea instituțiilor oficiale, cum sînt, de pildă, Academia R.P.R., Ministerul Învățămîntului, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, a organizațiilor obștești, ca Societatea pentru răspîndirea științei și culturii, a Societății de științe istorice și filologice etc., la care ar trebui să adere Uniunea Scriitorilor cu numeroasele ei reviste, sub lozincă „Cultivarea limbii noastre naționale, grijă permanentă a tuturor oamenilor de cultură”.

FORME „HIPERCORECTE“ ASIMILATE DE LIMBA LITERARĂ

DE

TH. HRISTEA

După cum am arătat pe larg altă dată¹, „hipercorectitudinea” cunoaște mai multe aspecte și anume: *grafică, fonetică, morfologică și sintactică*. În cele ce urmează ne vom ocupa însă numai de „hipercorectitudinea” fonetică. Aceasta, fiind forma cea mai frecventă sub care apare fenomenul, este, totodată, și aspectul lui cel mai important. Dintre fonetismele „hipercorecte” mai numeroase sînt cele consonantice. De aceea vom începe discuția cu ele precizînd că vom insista în special asupra acelor pronunțări „hipercorecte” pe care limba literară le-a acceptat sau ar putea să le accepte, în viitor². Unele fapte pe care le vom aduce în discuție au fost interpretate altfel decît în articolul de față iar altele nu au fost nici măcar semnalate.

I. PSEUDODEPALATALIZĂRI

În cadrul consonantismului ne vom opri mai întîi asupra cazurilor de *pseudodepalatalizare*. Termenul, fiind nou, are nevoie de o explicație, menită implicit să-l și justifice. Înainte de a lămuri termenul de *falsă depalatalizare* sînt necesare însă unele precizări în legătură cu conceptul de *depalatalizare*, care stă la baza termenului nou creat și pe care nu toți lingviștii îl folosesc cu aceeași accepție. Astfel, pentru acad. E. Petrovici depalatalizare însemnează pierderea (relativă sau totală) a palatalității unei consoane, care se află înaintea lui *e* sau *i*. În cele mai multe graiuri dacoromîne, *e* după consoană este adesea pronunțat ca un fel de diftong de tipul *ie*, ceea ce indică o ușoară palatalizare a consoanei precedente

¹ Vezi *Conceptul de „hipercorectitudine”*, în LR, XI (1962), nr. 2, p. 171–180.

² Celelalte fapte (cu caracter individual sau regional), fiind extrem de numeroase, le vom analiza altă dată, într-un studiu mai dezvoltat, în care problema „hipercorectitudinii” lingvistice va fi tratată exhaustiv.

(aceeași este situația în aromână și în megleno-romină). Acest fenomen este însă extrem de rar în Muntenia, în sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromîn. Dar odinioară — arată acad. E. Petrovici — pronunțări ca: *bun^{ie}*, *aman^{ie}*, *adun^{ie}* etc. . . erau generale chiar în Muntenia. Trezirea de la rostirea *bun^{ie}* sau *adun^{ie}* la *bune* sau *adune* echivalează cu o depalatalizare relativă a lui *n'* în Muntenia și în limba literară.

Tot astfel, de la rostiri ca *dies*, *dⁱes* etc. s-a ajuns la *des*, în care consoana *d* mai conservă încă un ușor grad de palatalizare. În cazul unor forme dialectale de felul lui *braț^ă*, *săc*, *zăr*, *șăd* etc., consoanele *t*, *s*, *z* și *ș* s-au depalatalizat complet. La fel și formele muntenești, bănățene și crișene (*dă*, *pă*) ale prepozițiilor *de*, *pe* prezintă tot o depalatalizare completă, întrucît în locul lui *e* (vocală palatală) a apărut un *ă*¹.

Pentru alți lingviști *depalatalizare* înseamnă revenirea sub influența limbii literare, la formele fonetice cu labialele sau dentalele nealterate. Această accepție o întilnim, de pildă, la D. Macrea, care a studiat pe larg fenomenul palatalizării labialelor în limba romină: „Limbajul țaranilor din regiunile palatalizante, care încep să trăiască la oraș, cunoaște un proces de depalatalizare treptată. Ei nu mai spun *gⁱne*, *k^atră*, *k^ept*, ci *bine*, *piatră*, *piept*”².

Într-un sens asemănător se mai întrebuițează în lingvistica romină și alți termeni, cum ar fi, de pildă, *deziotacizarea*, care înseamnă tot o „revenire”, dar de altă natură, la forme cu dentalele nealterate de iot (ex. formele *văz* < lat. *video*³ și *auz* < lat. *audio* au fost deziotacizate prin analogie cu *cred* < lat. *credo* și au devenit *văd* și *aud*)³.

Termenul *depalatalizare* trebuie menținut și folosit, după împrejurări în ambele sale accepții. În cele ce urmează ne interesează însă numai al doilea sens al acestui concept, prin opoziție cu care vom folosi și termenul de *pseudodepalatalizare*.

Dacă în cazul depalatalizărilor autentice se pleacă de la forme cu labiale sau dentale alterate și se revine, cel mai adesea, la rostiri corecte și originare (cf. *k^ept* > *piept*; *frak^e* sau *frăce* > *frate* etc.), în cazul pseudo-depalatalizărilor se pornește, de obicei, de la forme literare sau normale din punct de vedere etimologic, ajungîndu-se, prin falsă analogie, la pronunțări „hipercorecte” (cf. *cheltui* > *pieltui*⁴; *chei* > *piei*; *cheag* > *piag*⁵;

¹ Pentru întreaga discuție cu privire la depalatalizare, vezi cele două articole ale acad. E. Petrovici: *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, I (1956), 1–4, p. 22 și mai ales „Depalatalizarea consoanelor înainte de *e* în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromîn”, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, V (1960), 1–2, p. 9–23.

² D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Editura Acad. R.P.R., 1953, p. 101. Tot pentru depalatalizare, vezi și p. 50 și 70 ale aceluiași volum, cap. *Palatalizarea labialelor în limba romină*, publicat (sub o altă formă) mai întii în DR, IX (1936–1938), p. 92–160.

³ Pentru *deziotacizare*, vezi S. Pușcariu, *Limba romină*, p. 249 și mai ales I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romine*, București, Edit. științifică, 1961, p. 186, la care conceptul în discuție are o sferă mai largă. Astfel, tot o deziotacizare e considerată și transformarea lui *je* în *e* (*iel* > *el*).

⁴ Înregistrat în com. Drănic, raionul Segarcea, reg. Oltenia. Tot aici am auzit și forma *piei* pt. *chei*.

⁵ Comunicat de Marius Sala.

chiftea > *piftea*; *gestionar* > *destionar*¹; *ghibaci* > *dibaci*; *magheran* > *ma-deran*; *şchiop* > *ştiop* etc.).

Atît în cazul depalatalizărilor cît şi al falselor depalatalizări procesul este conştient şi cauzele celor două fenomene sînt aceleaşi, reducîndu-se, în ultimă analiză, la grija pentru corectitudine. După cum am văzut, deosebiriile privesc mai ales punctul de plecare şi consecinţele celor două fenomene, care nu pot fi totuşi despărţite unul de celălalt.

Cele spuse despre *pseudodepalatalizări* sînt valabile şi pentru alte fenomene de aceeaşi natură, cum ar fi, de pildă :

a) *Falsele defricatizări* (provocate spre exemplu de trecerea lui *ǵ* > *j*, mai ales la graiurile din nord-vestul ţării)² : *gioben*³ î.l.d. *joben* < fr. *Jobin* (nume propriu); *predlogenie*⁴ î.l.d. *predlojenie* „propunere” (< rus. предложение) etc. . . .

b) *Falsele deafricatizări* : *juvaier* î.l.d. *giuvaer* (< tc. *ǵevahir*) etc. . . .

c) *Falsele derotacizări* : *fănă*⁵ î.l.d. *fără*; *aminoase* î.l.d. *amiroase*; *viezune*⁶ î.l.d. *viezure* etc. . . . Asupra unora dintre aceste fenomene vom reveni ceva mai departe, după ce vom încheia discuţia privitoare la palatalizarea labialelor şi la reacţia vorbitorilor faţă de acest fenomen dialectal.

După cum se ştie, se palatalizează, în diverse stadii, bilabialele *p*, *b*, *m* şi labio-dentalele *f* şi *v*⁷. Dintre toate aceste consoane se pare că palatalizarea lui *p* şi a lui *f* provoacă cele mai multe reacţii din partea vorbitorilor. Numărul mai mare sau mai mic al falselor depalatalizări este determinat, după părerea noastră, de cel puţin trei factori şi anume :

α) *vechimea formelor cu labiala palatalizată*

β) *suprafaţa mai mică sau mai mare a ariilor palatalizante (deci extinderea geografică a fenomenului) şi*

γ) *gradul de perceptibilitate (sau caracterul mai mult ori mai puţin sesizabil al palatalizării unei consoane).*

Pentru a nu mai relua discuţia, subliniem că precizările făcute în legătură cu palatalizarea labialelor sînt valabile şi pentru alte fenomene dialectale, faţă de care reacţionează vorbitorii şi de care ne vom ocupa mai departe.

Trecînd la exemplificări, precizăm că, deocamdată, ne vom ocupa numai de două consoane care se palatalizează şi anume labio-dentala *f* şi labio-nazala *m*.

Cazurile de palatalizare a lui *f* sînt foarte numeroase atît în limba mai veche cît şi în graiurile locale actuale : *hire* (= fire); *hin* (= fin);

¹ Semnalat mai întîi de B. Cazacu (pentru graiul din com. Meria) şi înregistrat şi de mine la Singeorz-Băi (reg. Cluj).

² Pentru răspîndirea fenomenului pe teren, vezi ALR, I, vol. 2, harta nr. 231; ALRM I, hărţile nr. 32, 46, 87, 313 şi ALRM, II, hărţile nr. 48, 64 şi 103.

³ Forma *giuben* (care se întîlneşte la unii eroi de-ai lui Caragiale) se explică foarte uşor prin trecerea lui *o* neacc. la *u* (cf. şi alte fapte similare : *cumpanie*, *avucat* etc.).

⁴ Înregistrat în *Dicţionarul invers*, p. 281, col. 2.

⁵ Semnalat mai întîi de D. Şandru, BL, IV (1936), p. 130. Pentru o nouă atestare vezi GR. N., vol. al II-lea, p. 59 (Ţara Oaşului). În aceeaşi culegere se mai întîlneşte şi forma *aminoase* î.l.d. (*amiroase* (II, p. 75).

⁶ Citat după Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 81.

⁷ Pentru întreaga discuţie în legătură cu acest fenomen (cauze, vechime, stadii de palatalizare şi răspîndire geografică), vezi lucrarea amintită a lui D. Macrea şi bibliografia citată acolo de autor.

hierbe (= fierbe); *hicat* (= ficat); *hiară* (= fiară); *hier* (= fier); *hildeș* (= fildeș); *h(i)erăstrău* (= f(i)erăstrău); *Hilip* (= Filip) etc. . . După cum a arătat acad. Al. Rosetti, *f* este labiala care a fost cel mai de timpuriu alterată (primele atestări ale fenomenului le avem încă din sec. al XVI-lea și anume din textele care provin din Moldova, nordul Transilvaniei și Maramureș)¹. Vechimea fenomenului, răspîndirea lui geografică², marele număr de cuvinte care conțin un *f* alterat precum și faptul că palatalizarea acestei consoane (în stadiul *h'*) constituie o rostire dialectală frapantă ne explică suficient mulțimea falselor depalatalizări, dintre care unele atestate pentru sec. al XVI-lea și al XVII-lea: *fierovimi* î.l.d. *heruvimi*; *fielene* î.l.d. *hiclene* (formă etimologică) și *arfimandrit* î.l.d. *arhimandrit*³. Iată, în continuare, și câteva fapte pe care nu le-am întilnit discutate nicăieri: *arfiereu*⁴ î.l.d. *arhiereu*; *Arfip*⁵ î.l.d. *Arhip*; *Valafia*⁶ î.l.d. *Valahia* și *tinifigiu*, care reprezintă neîndoielnic o reacție față de rostirea *tinihigiu* — alterare a lui *tinichigiu*⁷. Cf., de asemenea, și variantele „hipercorecte” *arfivă*, *firitisi* și *niñilist*, care se întilnesc la unii eroi de-ai lui I. L. Caragiale și care au fost explicate de către acad. Iorgu Iordan⁸.

Adăugăm că alături de *niñilist* a mai existat și varianta glumeată *niñilistru(l)* — pseudonim cu care își semna, adesea, versurile umoristul George Ranetti.

Faptele discutate mai sus nu prezintă un interes foarte mare, întrucît au caracter periferic. Dacă am insistat totuși asupra lor, am făcut aceasta, fiindcă ele ne ușurează înțelegerea altor pseudodepalatalizări mult mai importante, datorită faptului că s-au generalizat și au fost acceptate chiar în limba literară.

Despre aceste forme hipercorecte care nu au fost încă lămurite ne propunem să vorbim, în continuare, după ce am pus în lumină toate elementele necesare pentru a înțelege originea, vechimea și caracterul lor literar.

Începem discuția cu PATRAFIR, pe care dicționarele îl deduc din ngr. *patrahili* iar unele dintre ele (cum ar fi, de exemplu DM) îi explică finalul invocînd influența lui *fir*. Etimologia populară provocată de atracția subst. *fir* nu poate fi pusă la îndoială, dar trebuie adăugat că ea s-a complicat în cazul de față cu reacția față de palatalizarea lui *f* > *h*. O dovadă în acest sens o constituie existența variantelor *patrafil* și *epitrafil*⁹, care nu pot fi explicate decît prin falsă depalatalizare. Foarte probabil, înainte de a se ajunge la forma devenită literară *patrafir*, s-a trecut prin stadiul

¹ Vezi Al. Rosetti, ILR, vol. VI, Buc. 1946, p. 145—146; *Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XVI-lea* p. 100—101 și *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, 1926, p. 87—90.

² Pentru care vezi hărțile „*Jier*” și „*Jin*”, reproduse de D. Macrea (*op. cit.*, p. 76—78), prima după ALR, I și după WLAD, a doua numai după ALR, I.

³ Vezi D. Macrea, *op. cit.*, p. 49.

⁴ Tocilescu, *Mat., folclor.*, II, p. 840.

⁵ *Ibidem*, p. 859: „La ciresul rețezat / Șade *Arfip* răsturnat”.

⁶ Atestată de două ori la C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, adunate din Oltenia și din Muscel, București, 1910, p. 54 și 106.

⁷ ALR, serie nouă, vol. al II-lea, harta nr. 535 arată că variantele *tinifigiu* și *tinih'giu* se întilnesc chiar în același punct (762) situat în Muntenia de nord.

⁸ Vezi BPII, I (1934), p. 156 și *Limba „eroilor” lui I. L. Caragiale*, ed. citată, p. 23—24.

⁹ Pentru care vezi TDRG (s.v.) și *Dicționar invers*, p. 497, col. 1.

patrafil. Pornind de la *patrafil*, ne explicăm mai ușor și atracția exercitată de subst. *fir*, care seamăna foarte bine cu finalul *-fil* al formei „hipercorecte” amintite. Faptul că și din punct de vedere semantic a fost posibilă o asociație între *fir* și *patrafil* ne explică de ce varianta *patrafir* s-a impus cu atita ușurință în limba literară.

Într-un mod asemănător a mai fost explicat și FIRAV, care (după DA și TDRG, s.v.) provine dintr-un vsl. **chyrav* „bolnăvicios” (derivat din *chyrb* „boală”). Prin „hiperurbanism” *hirav* a devenit *firav* și numai după aceea a fost apropiat de *fir*, datorită etimologiei populare, care i-a schimbat și sensul (astăzi înseamnă „delicat”, „subțire”) ¹.

O altă formă (datorită, de data aceasta, exclusiv „hipercorectitudinii”) este STAFIE. Varianta învechită și etimologică a acestui cuvînd este *stahie* — dubletul etimologic al lui *stihie*. Amîndouă se reduc în ultima analiză la gr. στοιχειόν — pl. στοιχεῖα (care, în vechea slavă, a dat *stihija* și acesta > rom. *stihie*). Forma *stafie* (accentuat și *stáfie*) conține o veritabilă pseudodepalatalizare a lui *h'* din *stahie*, care a fost simțit, mai ales prin Muntenia, ca o rostire regional-moldovenească. De aceea s-a refăcut o variantă „hipercorectă”, pe care limba literară a asimilat-o iar forma etimologică a devenit regională ².

După părerea noastră, tot un produs (*dar numai parțial*) al reacției față de palatalizarea lui *f* mai sînt și următoarele forme: FURTUN < tc. *hortum* „trompă, tulumbă”; MARFĂ < magh. *marha* „vită” (prin Ardeal cuvîntul mai are încă această semnificație) ³ și VIFOR < vsl. *vihru*; bg. srb. *vihor* (TDRG, DM, s.v. etc.).

S-ar părea că explicația propusă nu poate fi cituși de puțin valabilă și în aceste cazuri, întrucît, în formele amintite, constrictiva laringală *h* nu este urmată de iot, ci de una din vocalele *a*, *o*, *u*. Dar fenomenele lingvistice sînt adesea mult mai complicate decît par și e bine ca ele să fie prezentate în toată complexitatea lor.

Despre o pseudodepalatalizare nu poate fi vorba, desigur, în cazul formelor etimologice *hurtun*, *marhă* și *vihor*, dar ne îndoim că transformarea lui *h* este complet străină de fenomenul alterării labio-dentalei *f*, din cauza unui iot următor. Și aceasta fiindcă unii vorbitori nelingviști stabilesc o corespondență fonetică nu numai între *fi* și *hi*, ci și între *f*, în general, și *h* din graiurile locale. La stabilirea acestei corespondențe mai generale contribuie și faptul că *h* poate proveni, în unele graiuri regionale nu numai din *f* + iot, ci și din aceeași consoană urmată de *r* (ex. *hreamăt* î.l.d. *freamăt* < lat. *fremitus*) ⁴. În asemenea împrejurări, reacția față de o presupusă rostire dialectală (cu *h*) nu mai pare un lucru cu totul neobișnuit. Chiar dacă *f* urmat de *a*, *o*, *u* nu se transformă regional în *h*, credem,

¹ Vezi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), p. 198.

² Pentru *stahie*, DL trimite la opera scriitorilor moldoveni: Alecsandri, Negruzzi și Al. Russo. Al. Năculescu ne informează că îi este cunoscut chiar numele propriu *Stăhie*.

³ Pentru etimologie și pentru conservarea sensului originar, vezi O. Densuşianu, HDLR, I, p. 366 și *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat), 1933—1934, p. 79.

⁴ Pentru atestări în special din limba veche (adică ceea ce ne interesează), vezi DA, TDRG și CADE, nr. 636. Din toate aceste dicționare reiese că fonetismul *hreamăt* este vechi și regional (mold. și trans.).

totuși că în rostirile neoriginare *furtun*, *marfă* și *vifor* trebuie să vedem mai mult decât un simplu joc între două consoane slab articulate (*f* și *h*)¹.

În mod deosebit situația este complicată în cazul lui *furtun*, pentru explicarea căruia acad. Iorgu Iordan a invocat influența lui *furtună*². Apariția și în special fixarea în limba literară a lui *furtun* pot fi puse, desigur, și pe seama etimologiei populare care va fi asociat aceste două cuvinte („... stropitul în cantitate mare amintește de ploaie și de furtună aducătoare de ploaie”) ³.

Probabil însă că influența lui *furtună* asupra lui *hortum* nu s-a produs chiar dintru început, ci mai târziu și anume după ce *h* s-a transformat în *f*, prin falsă regresivă fonetică. O dovadă în acest sens ar fi existența variantei *fortum*, provenită din etimologicul *hortum* (care în DA și în TDRG este considerat formă literară). Dacă *hortum* ar fi fost influențat de *furtună* dintru început, ar fi fost mai firesc ca din încrucișarea lor să rezulte *furtun*, nu *fortum* (cu *o* și *m* originari). Devenind mai asemănător d.p.d.v. fonetic cu *furtună*, *fortum* a putut fi atras de acest cuvânt și modificat în *furtun*. Această nouă modificare a fost hotărâtoare pentru fixarea variantei *furtun* în limba literară.

Palatalizarea lui m. După cum se știe prezintă două stadii distincte: *m̃* și *ñ*. Vom urmări mai întâi reacția subiectelor vorbitoare față de ultimul stadiu, care este în același timp și cel mai avansat. Prima formă „hipercorectă” care ne interesează este verbul MIRUI (2), care, ca fapt de vocabular, nu aparține limbii literare. El se folosește regional (mai ales prin Ardeal) cu sensul de „a câștiga” și provine, după cum arată mai toate dicționarele, din magh. *nyerni*.

Varianta normală sau etimologică *nirui* n-a dispărut încă definitiv din graiurile ardelenesti⁴. Cei mai mulți vorbitori rostesc, probabil, *mirui*, din moment ce dicționarele nu înregistrează decât această formă. Ea are însă nevoie de o explicație: regionalul *nirui* s-a confundat cu *mirui* (1) datorită reacției față de alterarea labialei *m*, rostită prin unele părți *n'*⁵: *n'ere* (= *mîere*); *n'ilă* (= *mîlă*); *n'ercuri* (= *miercuri*); *n'iros* (= *miros*); *n'erlă* (= *mierlă*); *n'ire* (= *mire*)⁶ etc. Prin falsă analogie s-a refăcut MIRUI (2), care a devenit identic, sub raport fonetic, cu MIRUI (1) < vsl. *mirovati*.

¹ Acest lucru este și mai evident în cazul variantei regionale *marvă* pe care a înregistrat-o Densusianu (*op. cit.*), p. 79, lăsînd-o însă neexplicată. Ea se datorește tot unei reacții, de data aceasta față de transformarea lui *v* în *h*, cînd e urmat de vocalele *a*, *o*, *u*: *vulpe* > *hulpe*; *vultan* > *hultan*; *vorbă* > *horbă*; *volbură* > *holbură*; *bolovan* > *bolohan* etc. ... Acest fenomen (care caracterizează astăzi mai ales graiurile de nord, și care nu are nimic comun cu palatalizarea labialelor) era, în limba veche, mult mai răspîdit și foarte probabil general românesc. Așa se explică faptul că multe forme cu *v* > *h* s-au generalizat și au pătruns chiar în limba literară (ex.: *hîrzob* < bg. *vârzop*; *hîrtop* < vsl. *vrütüpü*; *prohod* < vsl. *provodü* etc. Reacția față de trecerea lui *v* > *h* a generat forme cum ar fi: *marvă*; *vurtă* l.l.d. *hurtă* (etimologic) sau *suvac* l.l.d. *suhac* (pt. care vezi V. Arvinte, SCȘt (Iași), IX (1958), fasc. 1-2, p. 177-178).

² Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, în „Arhiva”, XXXIX (1932), p. 43.

³ *Ibidem*, p. 43.

⁴ C. Balaj (student la Fac. de filologie) mă informează că prin unele părți ale fostei regiuni Baia-Mare se rostesc aproape exclusiv *nirui*.

⁵ Pentru răspîndirea acestui fenomen (a cărui arie cuprinde și unele puncte din Ardeal) vezi discuția pe larg la D. Macrea, *op. cit.*, p. 70-74 și ALRM, I, hîrțile nr. 30, 115, 360 etc.

⁶ Pentru ultimul exemplu, vezi GR. N., vol. I, p. 515 (reg. Iași).

Este în exemplul discutat mai sus un caz rar și interesant de omonimie realizată prin falsă regresivune fonetică.

În aceeași categorie cu *mirui* (2) se încadrează și vb. MULȚUMI, a căruia origine este binecunoscută. El provine din urarea „(la) mulți ani”, care a devenit mai întâi *mulțan* — formă ce se mai aude încă prin Ardeal (CDDE, nr. 58). De la *mulțan* a fost derivat verbul *mulțâni*, care s-a transformat cu timpul în *mulțâmi*, datorită aceleiași cauze care a făcut ca *nirui* să devină *mirui*. Transformarea lui *mulțâni* în *mulțâmi* s-a realizat treptat, pe măsură ce s-a pierdut legătura etimologică cu (*mulți*) ani. De la *mulțâmi* (existent și astăzi regional) s-a ajuns la forma literară *mulțumi* prin asimilare vocalică totală, exercitată la distanță și în direcție progresivă¹.

Pentru al doilea stadiu al palatalizării exemplele sînt mai greu de găsit. Dintre cele asimilate de limba literară reținem, deocamdată, două și anume MIEL și MIA, pe care Candrea și Densusianu le-au explicat foarte clar în dicționarul lor etimologic²: din lat. *agnellus*, -um și *agnella* -am au rezultat, în mod normal, *mnel* și *mnia*, prin afereza lui *a* și prin transformarea lui *g* în *m*, datorită asimilării (cf. și lar. *cognatus* > rom. *cumnat*; *signūm* > *semn* etc.). În regiunile cu labialele nealterate, *mnel* s-a putut transforma în *miel*, fiindcă acolo se spunea și *mie*, *mieu* față de *mnie*, *mneu* (din ariile cu *m* > *mn*).

Nici o îndoială că la fel trebuie explicat și MITĂ, pentru care dicționarele indică etimonul **agnicia* (femininul lui **agnicius* „de miel” < *agnus*). În mod normal lat. **agnicia* a devenit *mniță* (care se mai aude și astăzi regional). De la *mniță* s-a ajuns foarte ușor la *miță* prin procesul descris mai sus.

II. PSEUDODEFRICATIZĂRI

Se știe că regional (în Banat, în unele graiuri din Ardeal și mai ales din Moldova) africată surdă *č* se transformă într-o consoană foarte apropiată de constrictiva prepalatală *š* (notată fonetic *ś* iar în ALR, pt. Moldova *š*). Iată câteva exemple din GR. N. cu *č* transformat într-un sunet intermediar între *s* și *š*, în regiunile amintite: *atunś* (I, 431); *cruse* (I, 530 și II, 146); *mășiucă* (I, 405); *papuś* (I, 430); *rădășiina* (II, 146); *șeapă* (I, 314); *șer* (II, 147); *șetește* (I, 517); *șinși* (I, 530) etc.³.

Avînd conștiința caracterului neliterar al acestui fenomen fonetic foarte răspîndit, subiectele vorbitoare reacționează față de el dînd naștere unor pronunțări „hipercorecte”. Este cazul lui CIMPANZEU a căruia etimologie și înfățișare fonetică actuală ne propunem să le lămurim în cele

¹ Fără a-l explica mai pe larg, și G. Ivănescu îl trece pe *mulțumi* în rîndul „hiperurbanismelor” de tipul *dumitale*, *dumisale*, *dumilorvoastre* etc. (nu însă și *mirui*). Asupra acestor interesante „hiperurbanisme” autorul anunță că va reveni pe larg cu altă ocazie (vezi „Adăugiri și îndreptări” la *Problemele capitale ale vechii romîne literare*, p. 404).

² Vezi CDDE, p. 166, nr. 1100. Cf. și Al. Rosetti, *Mélanges de lingu. et de philog.* 1947, p. 219.

³ Pentru răspîndirea fenomenului, vezi ALRM, I, hărțile nr. 103, 122, 181, 186 etc. și *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 93.

ce urmează. Sub această formă cuvîntul s-a impus nu de mult în limba literară. Am spus „nu de mult”, fiindcă două dintre dicționarele limbii romîne și anume cel al lui Candrea-Adamescu (CADE) și cel al lui Lazăr Șăineanu (DU) nu înregistrează pe *cimpanzeu* nici măcar ca variantă. În aceste dicționare figurează numai *șimpanzeu*¹, ceea ce înseamnă că așa s-a pronunțat cuvîntul inițial. În dicționarul lui Tiktin (TDRG) nu există acest neologism, în cel al lui A. Scriban (DLR, apărut în 1939) sînt înregistrate ambele forme, dar e considerat literar *șimpanzeu* iar în DA (tom. I, partea a 2-a, apărută în 1940) există numai *cimpanzeu* și variantele regionale ardelenesti *cimpans* și *cimpanz*.

Etimologia cuvîntului este, după toate dicționarele care îl înregistrează, fr. *chimpanzé*. Acesta trebuia să devină (și chiar a devenit, în mod normal, în limba romînă) *șimpanzeu*². De remarcat că la același rezultat s-ar fi ajuns și dacă am fi împrumutat acest cuvînt din italiană (*schimpanzé*) sau din rusă (*шимпанzé*). Germ. *Schimpánse* (din care DA, s.v. deduce variantele ardelenesti *cimpáns* și *cimpánz*) nu poate explica decît accentul celor două forme regionale nu și rostirea cu *č* (adică *cimpanz* î.l.d. *șimpanz*). Și aceasta fiindcă în limba germană cuvîntul se pronunță *șimpánze*.

Pentru explicarea celor două variante amintite trebuie să pornim de la magh. *csimpanz* (rostit *cimpanz*). Pe de altă parte nici magh. *csimpanz* nu poate explica varianta *șimpanzeu*, așa încît sîntem constrînși să admitem că am împrumutat cuvîntul de care ne ocupăm din cel puțin două limbi (regional din maghiară și, foarte probabil, din germană, iar în limba literară din franceză)³.

La rigoare, forma *cimpanzeu* s-ar putea explica printr-o contaminăție între varianta regională *cimpanz* și cea etimologică *șimpanzeu*, dar nu este de loc nevoie să mergem chiar atît de departe cu presupunerile, de vreme ce explicația pe care am propus-o la început este mult mai plauzibilă. De altfel, este mai mult ca sigur că cei care l-au transformat pe *șimpanzeu* în *cimpanzeu* nici măcar nu știau despre existența lui *cimpans*, care este cu totul izolat.

N-ar fi exclus ca rostirea *cimpanzeu* în loc de *șimpanzeu* să se datorească în primul rînd moldovenilor culți, care au mai transformat și pe *giuvaier* în *juvaier*. Atestările de care dispunem, în momentul de față, sînt însă prea puține pentru a susține pînă la capăt afirmația de mai sus⁴.

¹ Pe care îl înregistrează și *Dicționarul invers*, Editura Acad. R.P.R., 1957, p. 741, col. 3.

² Numai așa ne explicăm faptul că un îndreptar ortografic mai vechi al limbii romîne recomandă să scriem (și implicit să și pronunțăm) *șimpanzeu*, nu *cimpanzeu*. Vezi D. Theodorescu Craiova, *Îndreptar ortografic*, ed. a V-a, Craiova, 1935, p. 231, col. 1. La Ștefan Pop, *Dicționar ortografic al limbii romîne*, ed. a IV-a, București, 1944, cuvîntul lipsește.

³ Este aici un exemplu foarte clar de ceea ce acad. Al. Graur a numit cu un termen atît de potrivit „etimologie multiplă”. Vezi Al. Graur, *Etimologia multiplă*, în SCL, I (1950), fasc. 1, p. 22 și urm., reproduș (cu unele modificări) în *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Editura Acad. R.P.R., București, 1960, p. 67 urm.

⁴ Forma *cimpanzeu* (pentru care dicționarele existente nu ne oferă nici un citat) am întîlnit-o, pînă în prezent, la doi scriitori: un muntean „moldovenizat” și un moldovean „muntenizat”: vezi G. Topîrceanu, *Opere*, vol. I (Poezii), E.S.P.L.A., 1955, p. 184 și C. Petrescu *Calea Victoriei*, E.S.P.L.A., 1957, p. 195.

În sprijinul interpretării pe care am propus-o poate fi invocată existența unui „hiperurbanism” de aceeași natură cu *cimpanzeu*. E vorba de regionalismul mold. CEPELEAG „peltic”, care, sub această înfățișare, a pătruns și în literatură¹. La etimologia lui citim în DA (s.v.): „prin hiperurbanism în loc de *șepeleag*, iar acesta din *șepeleav* (orientat după suf. *-eag*), din rut. *šepeljaviš*. Cf. și vb. *cepeli* (< rut. *šepeljati*).

Nici o îndoială că explicația pe care o dă *Dicționarul limbii române* este justă și că ea se aplică și lui *șimpanzeu* < *cimpanzeu*.]

După părerea noastră la fel trebuie explicat și un alt termen pe care nu-l înregistrează nici un dicționar românesc și care lipsește chiar din recentul *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*. Acesta este neologismul CEASLA, care provine indiscutabil din fr. *chasselas* (la origine, numele unui sat, în care s-a cultivat pentru prima oară această specie de struguri)².

Rostirea românească cea mai răspândită este *ceasla* și această formă „hipercorectă” ar trebui s-o acceptăm și în limba literară. La concluzia de mai sus am ajuns după ce am anchetat un număr de aproximativ 100 de vorbitori (în special studenți), care ignorau cu desăvîrșire pronunția originară a cuvîntului³. În veacul trecut (cînd vom fi împrumutat acest neologism din franceză) unii vorbitori îl scriau însă și îl pronunțau ca în limba de origine. Iată un citat semnificativ din ziarul „Curierul de Iași” : „Butuci de vie roditoare de cea mai excelentă poamă franțuzească „*Chasselas*” sînt de vînzare la via D-lui Vespianschi la Socola, vis-à-vis de stîlpul telegrafului 1164”⁴. [Avem motive să credem că la început *șasla* s-a întrebuițat numai în Moldova unde existau cele mai multe și mai renumite vii ale țării și unde se va fi cultivat pentru prima oară la noi și specia de struguri pe care o denumește termenul în discuție. Citatul de mai sus ne întărește și el această presupunere. Cînd (împreună cu noțiunea pe care o denumea) a trecut și în Muntenia, *șasla* a fost „demoldovenizat” și astfel a apărut varianta *ceasla*, atît de răspîndită astăzi.

3°. Ultima formă „hipercorectă” pe care o mai discutăm (înainte de a trece la cazurile de falsă regresivitate [vocalică] este SCHIVNIC î.l.d. *schimnic* (< vsl. *skimînikŭ*). Pentru a înțelege transformarea lui *m* (din *schimnic*) în *v* e necesar să precizăm că regional și în „limba populară” *v* se transformă în *m*, sub influența unui *n* imediat următor. Cazurile de asimilare a lui *v* cu nazala *n* sînt foarte numeroase : *duhomnic*⁵ î.l.d. *duhovnic*; *ibomnic*⁶ î.l.d. *ibovnic*; *ispramnic*⁷ î.l.d. *ispravnic*; *pimniță*⁸ î.l.d.

¹ Vezi atestările din DA și DL (s.v.).

² Vezi pt. detalii *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, tom. I, p. 791, col. a 3-a.

³ Forma *ceasla* am auzit-o și de la scriitorul Geo Bogza, care a folosit-o într-un reportaj literar transmis la radio în ziua de 26 sept. 1959.

⁴ Citatul e reproduș după cartea lui Iacob Negruzzi *Amintiri din „Junimea”*, Editura Cartea românească, București, 1939, p. 135.

⁵ Atestat în TDRG (s. v.) și înregistrat și în *Dicționar invers*, p. 227, col. a 3-a.

⁶ Vezi ALR, I, vol. 2, harta nr. 247 („Iubit”) și C. Rădulescu-Codin *op. cit.*, p. 279.

⁷ În DA (s. v. *ispravnic*) și în *Dicționar invers*, p. 227, col. a 2-a.

⁸ La Delavrancea, *Sultănica* și la Teodorescu P. P., p. 679 (în DL, s. v.).

piivniță; *polcomnic*¹ î.l.d. *polcovic*; *rîmnă*² î.l.d. *rîvnă*; *rîmni*³ î.l.d. *rîvni*; *țircomic*⁴ î.l.d. *țircovic* etc.⁵.

Vorbitorii culți (în general) știu, desigur, că aceste pronunțări sînt regionale și populare, dar nefiind lingviști (și mai ales etimologi) îl simt neliterar și pe *schimnic* (în care *m* am văzut că este normal). De aceea îi modifică aspectul fonetic originar, rostindu-l și scriindu-l *schivnic* (la fel: *schivnică*, *schivnicie*, *schivnici*, *schivnicește* și *schivnicesc*). Dăm numai cîteva citate din opera celor mai mari scriitori contemporani: „Ar fi fost bun de *schivnic* dacă nu s-ar fi dovedit atît de harnic oștean”⁶; „Se închina... cînd, iată, trece pe lingă el un *schivnic* din partea locului”⁷; „Pe cînd *schivnicul* din strană / Doarme dus, chitit în blană”⁸; „Era atîta timp de cînd trăia *schivnicește*, încît avea sentimentul de a nu fi fost căsătorită niciodată”⁹.

În afară de M. Sadoveanu, dintre scriitorii care nu mai sînt în viață foloseau variantele *schivnic*, *schivnicie* etc. Calistrat Hogaș și Cezar Petrescu¹⁰.

Deși *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (ca de altfel și DL și DM, s.v.) recomandă scrierea și pronunțarea *schimnic*, avem impresia că uzul a consacrat deja varianta „neliterară” *schivnic*, pe care am văzut că o folosește și cei mai mari scriitori. Această variantă se va impune, pînă la urmă, și în limba literară, luînd locul lui *schimnic*, care constituie o evidentă rămășiță etimologică, în sistemul ortografic și ortoepic al limbii romîne actuale. Convingerea că *schivnic* reprezintă pronunțarea literară a viitorului ne-a determinat să discutăm, în cadrul articolului de față și această formă „hipercorectă” (fixată, deocamdată, nu numai în „limba comună”)¹¹.

¹ În *Dicționarul limbii romînești* de A. Scriban (s. v.).

² În *Dicționar invers*, p. 132, col. 1.

³ C. Rădulescu-Codîn, *op. cit.*, p. 295 și *Dicționar invers*, p. 428, col. a 2-a.

⁴ C. Rădulescu-Codîn, *op. cit.*, p. 245 și *Dicționar invers*, p. 227, col. a 3-a.

⁵ Mai rar se transformă în *m* chiar bilabiala *b*. Ex.: *netremnic* î.l.d. *netrebnic* (*Dicționar invers*, p. 227, col. a 2-a) și *gramnic* î. l. d. *grabnic* (pentru care vezi ALR, I, vol. 1, harta nr. 128 „apoplexie”, p. 795 și p. 764, unde anchetatorul a auzit rostindu-se „murate gramnică”).

⁶ M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Editura tineretului București, 1952, p. 266.

⁷ Idem, *Păuna Mică*, Editura „Cartea Romînească”, București, 1948, p. 279.

⁸ Tudor Arghezi, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1959, p. 627. În aceeași culegere de versuri, *schivnic* se mai întîlnește și la p. 30, 193, 561 și 648, ceea ce înseamnă că această formă este obișnuită în limba poetului (cf. și poezia intitulată chiar „*Schivnicie*”, p. 123).

⁹ G. Călinescu, *Scrinul negru*, E.S.P.L.A., 1960, p. 510.

¹⁰ Vezi DL (s. v.) și DA (mss.), unde se trimite pentru *schivnic* la Calistrat Hogaș, *În munții Neamțului*, Editura „Cartea rom.”, București, 1937, ed. a III-a, p. 143 și *Cuconul Ioniță Hrisanti*, Editura „Cartea rom.”, București 1938, p. 50, iar pentru *schivnicie* tot la Hogaș, *În Munții Neamțului*, p. 178 și la Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*, Editura „Națională”, București, 1937, p. 54.

¹¹ Pentru explicarea lui *schivnic* ar mai putea fi invocată, în subsidiar, și influența lui *duhovnic*, care aparține aceleiași „cîmp semantic”. Dar în timp ce această supoziție este cu totul discutabilă (sau, în orice caz, valabilă pentru un număr restrîns de vorbitori), prima explicație nu poate fi pusă nici măcar sub semnul întrebării. Ea este susținută și de existența variantelor *tevnic* î.l. d. *temnic* și *tevniță* î.l.d. *temniță* (la Scriban, *DLR* s.v. și în *Dicț. invers*, p. 230 și 187). Pe *tevniță* l-a mai înregistrat (fără să-l explice) și „G. Weigand, *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha*, în „Jahresbericht, an. IX (1902), p. 229.

„HIPERCORECTITUDINEA“ VOCALICĂ

1°. Fără a fi așa de clare și de numeroase ca cele consonantice, cazurile de „hipercorectitudine” există și în domeniul vocalismului. În general, însă, ele ori n-au fost aduse în discuție, ori au fost interpretate altfel decât ar fi trebuit. În cele ce urmează vom analiza mai întâi trei forme „hipercorecte” care prezintă diftongul *ea*, în locul unui *a* (mai vechi și etimologic) :

GĂLBEAZĂ. Variantele învechite și regionale ale acestui cuvânt (*gălbază* și *călbază*)¹ nu pot fi despărțite de formele albaneze *gël'bazë* și *kël'bazë*². Toate dicționarele românești indică aceste etimonuri, dar niciunul nu explică diftongul *ea* din forma literară *gălbază* și din cea regională *călbază*³. Prezența lui *ea* (față de *a*, din formele normale sau originare) se datorește, desigur, reacției față de unele pronunțări neliterare (mai ales moldovenești și ardelenesti) cum ar fi : *albață*⁴ î.l.d. *albeață* ; *bat(ă)*⁵ î.l.d. *beat(ă)* ; *dubală*⁶ î.l.d. *dubeală* „argăseală” (< *dubi*) ; *pribag*⁷ î.l.d. *pribeag* ; *sîrbască*⁸ î.l.d. *sîrbească* și altele în care *ea* > *a*, după bilabiala *b* (cf. și *vac* (= veac), *tîrgovată* (= tîrgoveață) etc., cu *ea* > *a* după labio-dentala *v*). Interpretarea lui D. Șandru (BL, VI, p. 186), care vede în varianta regională *kălbază* o formă cu *ea* > *a*, este, în mod evident, o eroare.

SEARBĂD (1 și 2). Cele mai multe dicționare românești⁹ tratează în cadrul aceluiași articol două cuvinte complet deosebite, atât din punctul de vedere al sensului cât și al etimologiei. Acestea sînt *searbăd* (1) „palid” și *searbăd* (2) „acrișor” (vorbindu-se despre lapte). Forma învechită a lui *searbăd* (2) este *sarbăd* și ea a fost pusă în legătură cu alb. *tharpët* (CADE, s.v. și CDDE nr. 43). *Searbăd* (1) provine din lat. *exalbidus*, care a dat normal în limba română *salbed*. Prin etimologie populară *salbed* s-a confundat cu *sarbăd* (de origine albaneză) ajungînd să aibă amîndouă aceeași formă fonetică și anume *sarbăd*¹⁰. Cu timpul rostirea *sarbăd* a început să fie simțită neliterară, din cauză că, în graiurile în care *s* și *z* au caracter dur, se rostește în mod obișnuit : *sară*, *sacă*, *obosală*, *samăună*, *însamună*, *zamă*, *umezală* etc. Pornind de la astfel de rostiri (cărora le corespundeau în Muntenia forme cu *ea*) vorbitorii au refăcut prin falsă analogie fonetismul

¹ Pentru care vezi DA (s. v.), TDRG (s. v.) și *Dicționar invers*, p. 205, col. a 2-a.

² Ambele atestate (vezi *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë 1954, p. 138 și 209).

³ Această variantă a semnalat-o și O. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat), București, 1933–1934, p. 98.

⁴ Frecvent prin Moldova, Ardeal, Maramureș și Crișana de nord (după cum ne informează ALRM, I, harta nr. 150 „albeață” și ALR I, harta nr. 111).

⁵ Atestat în DA (s.v.), unde se precizează și originea moldovenească a acestui fonetism.

⁶ Înregistrat la I. Creangă și M. Sadoveanu (vezi citate în DL, s.v.).

⁷ Înregistrat la Coșbu și C. Negruzzi (vezi atestările din DL, s. v.).

⁸ Grigore Ureche, *Leti-pisețul Țării Moldovei* (ediția a II-a, îngrijită de P.P. Panaitescu), E.S.P.L.A., 1958, p. 158.

⁹ Și anume Tiktin (DRG), Șăineanu (DU), Scriban (DLR), DL și DM (s.v.). Aceeași confuzie și în lucrarea *Încercare asupra semasiologiei limbii române* de Lazăr Șăineanu, București, 1887, p. 210.

¹⁰ În secolul trecut (mai mult decât în prezent) scriitorii moldoveni foloseau aproape exclusiv acest fonetism. Vezi C. Negruzzi, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1957, p. 85 : I. Creangă, *Opere*, E.S.P.L.A., 1958, p. 85 și M. Eminescu, *Poezii* (ediția citată), p. 28 ; V. Alecsandri, *Teatru*, p. 1616 (în DL s. v.).

searbăd și limba literară și-a însușit cu ușurință această pronunțare „hipercorectă”.

Același proces s-a petrecut și în cazul lui *samă* (< magh. *szam*), care a început să fie rostit și scris *seamă* încă din limba veche¹. Opinia lui Al. Philippide (care a văzut în schimbarea lui *samă* în *seamă* un fenomen de etimologie populară) este pur și simplu de neînțeles².

STREANG. Tiktin (DRG, s.v.), Șăineanu (DU, s.v.), Scriban (DLR, s.v.) și DLRM (s.v.) consideră că acest termen este de origine germană (< *Strang* „funie, frînghie, ștreang, șleau”). Avînd în vedere etimonul nemțesc, era de așteptat ca nici acest cuvînt să nu conțină diftongul *ea* (cf. *strand* < germ. *Strand*). Fonetismul normal *ștrang* este înregistrat în DA (mss.), TDRG (s.v.) și *Dicționar invers*, p. 383, col. a 3-a. De la *ștrang* s-a ajuns la *ștreang* prin falsă regresivă, provocată de existența a numeroase fonetisme regionale, cu *ea* trecut la *a*, după vibranta alveolară *r*: *ra* (= *rea*); *vra* (= *vrea*); *tracă* (= *treacă*); *raz(i)mă* (= *reazimă*); *razăm* (= *reazem*); *crangă* (= *creangă*); *framăt* (= *freamăt*); *rangajat* (= *reangajat*)³ etc.

2°. Așa cum *ea* se transformă în *a*, după *r* dur, la fel și *e* se schimbă în *ă*, precedat de aceeași consoană. Fenomenul are o mare răspîndire teritorială și caracterizează vorbirea populară, în general. Iată cîteva exemple de rostiri incorecte, cărora, în limba literară, le corespund forme cu *e*: *frăc* î.l.d. *fec*; *trămur* î.l.d. *tremur*⁴; *trăiera* î.l.d. *treiera*; *trăc* î.l.d. *treac*; *trăstie* î.l.d. *trestie*; *trăbuie* î.l.d. *trebuie*; *Murăș* î.l.d. *Mureș* (formele cu *ă* sînt răspîndite prin Ardeal); *grău* î.l.d. *greu* (mai ales prin Moldova de nord); *răce* î.l.d. *rece* etc.⁵.

Că acest fenomen fonetic este foarte răspîndit și că are o mare putere de acțiune ne-o dovedește, printre altele, și faptul că el atinge nu numai cuvintele din fondul vechi al limbii, ci și un mare număr de neologisme. Iată o listă incompletă de cuvinte neologice a căror formă fonetică apare alterată din cauza prefacerii lui *e* în *ă* (după *r*): *răcruta* î.l.d. *recruta* (GR. N., I, 539), *rădută* î.l.d. *redută* (GR. N., I, 439); *răgulă* î.l.d. *regulă* (GR. N., II, 32), *rădan* î.l.d. *redau* (DM, s.v.); *răvorver* î.l.d. *revorver* (Petrovici, TD, 39) etc. Cf. și *rățetă*, *răviz(i)e*, *răvoltă*, *răzărivist*, *răpublică* și *răzoluție* (toate în *Dicționar invers*).

Am insistat atît de mult asupra acestui fenomen fonetic, pentru a putea dovedi că și adjectivul (respectiv adverbul) REPEDE este, măcar în parte, tot o formă „hipercorectă”. Fonetismul cu *ă* etimologic (*răpede*) l-au folosit pînă prin secolul trecut, chiar unii scriitori (și nu întotdeauna

¹ Mai pe larg vezi discuția la Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea- al XIV-lea*, Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 70 și la J. Byck, *Noua ortografie și istoria limbii literare*, LR, III (1954), nr. 6, p. 26–27. În legătură cu etimologia cuv., Hasdeu- cel dintîi (în *Cuvintele den Bêtrani*, tom. I, p. 301) a făcut laconica întrebare *samă* = magh. *szám*? Ulterior, autorul a reluat discuția privitoare la originea lui *samă* în „Columna lui Traian”, nr. 1883, p. 22 și ur.

² Vezi A. Philippide, *Istoria limbii române* (I. *Principii*...), Iași, 1814, p. 254.

³ În *reangajat* a fost evitat mai întîi hiatul prin crearea unui diftong (*ręangajat*, care apoi a fost redus: a a (*rangajat* și chiar *rångajat*, cu a *neacc.* > *ă*).

⁴ Pentru rostirile *frăc* și *trămur*, vezi ALRM, I, hărțile nr. 139 și 199.

⁵ Pentru fenomenul de care ne ocupăm, vezi S. Pușcariu, DR, I (1920–1921), p. 237.

moldoveni)¹. Celor mai mulți însă, forma originară *răpede* le-a făcut impresia unei rostiri dialectale, pe care, din această cauză, au început s-o evite. O dovadă că așa se vor fi petrecut lucrurile e și faptul că chiar unii lingviști au văzut în *răpede* o formă al cărei caracter neliterar s-ar datora trecerii lui *e* la *ă*, după cons. *r*. În această privință, autorii *Dicționarului ortoepic* (Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 10) afirmă textual: „Trecerea lui *e* la *ă* se observă uneori și după *r*: *r(ă)pede*, *r(ă)ușit*”.

B. Cazacu a corectat această surprinzătoare eroare scriind în substanțiala recenzie consacrată *Dicționarului ortoepic*: „Exemplul e nefericit ales. . . , fiindcă, în acest caz, nu avem de-a face cu trecerea lui *e* la *ă*, sub influența lui *r* (ca în *răce*, față de *rece*), ci cu păstrarea unui fonetism mai vechi. Cuvântul derivă din lat. *rapidus*, care, în conformitate cu legile de evoluție a sunetelor din latină în română a dat mai întâi *răpede* și apoi, prin asimilarea lui *ă* la *e*, *repede*”².

În legătură cu cele spuse în partea a doua a citatului de mai sus avem de făcut două observații:

a) *Ă* din *răpede* era greu să se transforme în *e* printr-o simplă asimilare, din cauză că se afla în silabă accentuată. O asemenea transformare a fost posibilă, de pildă, în *părete* (< lat. *parietem*) care a devenit *perete*, dar aici, accentul fiind paroxiton, vocala *e* a jucat rol de element inductor, nu indus (ca în cazul lui *ă* din *răpede*).

b) Lat. *rapidus* nu putea deveni în română decât **răped*, prin dispariția lui *s* final și apoi a lui *u* precum și prin transformarea lui *i* în *e* (cf. *credit* > *crede*; *dicit* > *zice* etc.). Prin urmare, deși *ă* este, într-adevăr etimologic, forma *răpede* (cu *e* final neoriginar) trebuie altfel interpretată. Singura explicație plauzibilă ni se pare a fi următoarea: din pl. normal *răpezi* (< lat. *rapidi*) a fost refăcut sing. *răpede*, prin analogie cu *verde-verzi* etc. La fel este explicat de Candrea și Densusianu un alt adjectiv (și adverb) cu formă neregulată. E vorba de *limpede*, refăcut din *limpezi* și acesta provenit din lat. *limpidi* (pl. lui *limpidus*, care trebuia să dea normal în limba română **limped*)³.

Influența pluralului asupra singularului a mai fost invocată și în trecut, însă nu pentru explicarea fonetismului *răpede*, ci chiar a formei literare *repede*: „lat. *rapidus*, rom. pl. *repezi*, nom. sg. *repede* „rapide”⁴.

Pluralul *repezi* este, însă, el însuși neetimologic, deoarece lat. *rapidi* a devenit în română *răpezi* (atestat de mai multe ori). Pornindu-se de la aceas-

¹ Al. Odobescu, de exemplu, scria în mod sistematic *răpede* și a se *răpezi*. Astfel, numai în vol. al II-lea al ediției îngrijite de acad. T. Vianu (*Opere*, E.S.P.L.A., 1955) am întâlnit aceste variante de vreo 10 ori (vezi pp. 117, 129, 137, 148, 151, 152, 161 etc.). Pentru alte atestări ale variantei *răpede*, vezi TDRG (s. v.).

² Vezi B. Cazacu, *În legătură cu normele ortoepice ale limbii române literare*, în SCL, VIII (1957), nr. 3, p. 361–362. Atragem atenția că aceeași eroare există și în *Gramatica Academiei R.P.R.* vol. I, p. 83, unde, vorbindu-se despre schimbarea lui *e* în *ă*, se spune foarte clar: „Regional această transformare se produce și după *r*, în unele cuvinte, de exemplu în formele *răte* = *rele*, *răpede* = *repede*”. Foarte probabil, în acest pasaj din *Gramatica Academiei* trebuie căutată originea greșelii strecurate în ediția citată a *Dicționarului ortoepic*.

³ Vezi CDDE, nr. 987 (p. 1, col. 1).

⁴ Vezi J. Byck și Al. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL, I (1939), p. 43.

tă ultimă formă de plural nu se putea reface decât singularul *răpede*. După ce *răpede* a devenit *repede* a apărut, în chip firese, și noul plural *repezi*.

La rigoare s-ar putea admite că *repede* a fost totuși refăcut din *repezi*, mai ales că acest plural pare a fi mai mult folosit decât singularul¹. În felul acesta rămîne însă neexplicată prezența primului *e* din *repezi*. Printr-o simplă asimilare era greu să apară *e* și în forma de plural, deoarece *ă* din *răpezi* se află tot în silabă accentuată. De aceea socotim preferabilă explicația pe care am propus-o mai sus. În concluzie: lat. *rapidus* a dat în romină **răped*, iar *rapidi* > *răpezi*. Din pl. *răpezi* a fost reconstruit sing. *răpede*, prin analogie cu adjectivele normale de tipul *verde* - *verzi*. *Răpede* s-a putut transforma după aceea, în *repede* (pl. *repezi*) pe cale pur fonetică sau prin falsă regresivă vocalică provocată de existența unui fenomen fonetic cu o mare putere de acțiune, constînd în trecerea lui *e* la *ă* după consoana *r*.

Avînd în vedere că prin Muntenia *r* se pronunță de obicei moale, s-ar putea admite, la rigoare, că trecerea lui *ă* la *e* se explică numai fonetic. Există însă destule cuvinte în care *ă* nu trece totuși la *e*, deși se află în aceleași condiții. Aceasta ne îndreptățește să credem că nici în *răpede* o astfel de modificare fonetică nu era absolut obligatorie. Dacă totuși ea s-a produs (cel puțin în cazul unora dintre vorbitori), nu începe îndoială că la răspîndirea și mai ales la fixarea în limba literară a noii forme a contribuit în mare măsură și conștiința că forma veche *răpede* este neliterară iar cea nouă e corectă. În fond, și aici avem tot un aspect al „hipercorectitudinii” manifestate însă în mod mai puțin evident — am putea spune latent.

Din aceeași tendință a înmuierii lui *r*, combinată cu evitarea unei presupuse rostiri neliterare au mai rezultat următoarele forme periferice, greu de explicat: *tresură*² î.l.d. *trăsură* (< *tras* + suf. *-ură*); *rebda*³ î.l.d. mai vechiul și literarul *răbda* și chiar *se tîrește* (î.l.d. *se tîrăște*) — variantă incorectă pe care am întilnit-o de două ori într-o poezie publicată în revista clujeană „Steaua”: „Fum acru *se tîrește* pe străzi”. Și în aceeași poezie (pe pagina următoare): „*Se tîrește* ca fantoma/Unei albe procesiuni”⁴.

¹ În DL, s.v. *repede* (adj.) se dau 13 citate pentru forma de plural și numai 3 pentru cea de singular. Prin urmare, fiind mai uzitat decât singularul, pluralul putea, în principiu, să-l influențeze pe acesta Cf. și concluzia la care au ajuns J. Byck și Al. Graur, studiind un mare număr de fapte: „Il reste donc entendu que le pluriel n'a pu influer sur le singulier que là où la forme du pluriel était employée plus souvent que celle du singulier” (op. cit., p. 55). Dar, așa cum în limba contemporană pluralul este mai folosit decât singularul, la fel se vor fi petrecut lucrurile, cu acest adjectiv, și în limba veche. De aceea, admitînd refacerea *răpede* din *răpezi* (și nu din mai noul *repezi*), nu întîmpinăm greutăți nici din acest punct de vedere.

Impresia că singularul este astăzi mai frecvent în vorbire decât pluralul se datorește faptului că *repede* e mult folosit ca adverb. Funcția adverbială a acestui cuvînt provine însă din cea adjectivală și s-a dezvoltat neîndoielnic pe teren românesc (după cum se știe, în latină n-a existat un *rapide*, care ar putea să-l explice perfect pe *răpede*).

² Semnalat și explicat de S. Pușcariu, care l-a pus alături de *întrema*, despre care se spune că este un fel de „hiperurbanism” (forma etimologică este *înrâma*). Vezi *Etimologii și notițe lexicografice*, în DR, I (1920—1921), p. 237.

³ Atestat în TDRG (s. v.), unde nu este și explicat, ci considerat numai o formă transilvăneană.

⁴ Vezi Aurel Gurghianu, *Fumul*, în „Steaua”, IX (1958), nr. 3. p. 37 și 38.

Nici de data aceasta *e* din *se țirește* nu poate fi explicat exclusiv pe cale fonetică, din cauză că, aflindu-se în poziție tare, era foarte greu să se asimileze cu *e* din silaba finală. În același fel se mai explică, probabil, *revaș*¹ î. l. d. *răvaș* (< magh. *rovás* „răboj”); *gretar*² î. l. d. *grătar* (< lat. **gratarium*); *gredinar*³ î. l. d. *grădinar* (< *grădina* + suf. -ar) și *brețară*⁴ î. l. d. *brățară* (< lat. *brachiale*).

Existența acestor variante (în care cu excepția lui *gredinar* asimilarea nu mai avea cum să se producă) ne întărește convingerea că explicația pe care am propus-o pentru *repede* este corectă (cf. și cele spuse mai sus despre *tresură* și *rebda*)⁵.

3°. În continuare vom încerca să dovedim că și alte elemente lexicale își datoresc actuala lor înfățișare fonetică tot unui proces de falsă analogie vocalică. La fel în paginile anterioare ne interesează cu precădere acele pronunțări acceptate de limba literară, sau fixate măcar în cea comună. Dintre noile forme hipercorecte ne vom opri mai întâi asupra lui ÎNVELI. În DA (s. v.) există peste 30 de citate care conțin forma veche și etimologia *învăli* (< în- + vsl. *valiti* „a învăli”, „a rostogoli”, apoi „a înfășura” și la urmă „a acoperi”). Se știe că după labiale, în general, *e* devine în mod frecvent *ă*, iar *ea* se reduce la *a*: *galbăn* (= galben); *forțăca* (= forfecă) *fălinar* (= felinar); *învârzi* (= inverzi); *lovăsc* î. l. d. *lovesc* (BL, IV, 127) sau *învântat* î. l. d. *îventat* (Caragiale, Op. I, 90) etc. Cf. și numele propriu *Pavăl* î. l. d. *Pavel*, pe care, pronunțat regional, l-am întâlnit în romanul *Setea* de T. Popovici (Edit. pt. lit. 1961, p. 162). La I. Creangă de asemenea apare *Pavăl* (Ciubotarul) cum se rosteste, în mod obișnuit, prin Moldova de nord (și chiar de sud). Acest fenomen fonetic, care caracterizează mai ales graiurile moldovenești și ardelenesti, se poate întâlni sporadic și prin alte părți (de pildă Oltenia). Trecerea lui *e* accentuat și neaccentuat la *ă*, după labiale, în general și după labio-dentala *v*, în special, a fost înregistrată de mai multe ori și în limba veche (cf. *avăm*, *văm*, *vășmânt*, *văsc*, *învăscută* etc.)⁶.

¹ Înregistrat și considerat variantă regională în DL (s. v.).

² Pentru care vezi ALR., s. v., vol. II, nota nr. 316 „grătar pentru cai”, p. 784 (nordul Munteniei și sudul Ardealului).

³ Vezi ALR., s. v., vol. I, harta nr. 185 „grădinar”, p. 53 (fosta reg. Arad) și p. 346 (reg. Maramureș). Pentru varianta *gredinar*, vezi și *Dict. invers.*, p. 553, col. 2.

⁴ Varianta auzită de acad. I. Jordan la Curtea-de-Argeș (vezi *Limba română actuală*, ed. a II-a, p. 22).

⁵ Pentru alte forme cum ar fi: *reu*, *remine*, *repune*, *resări*, *resuna*, *respuns* etc., care se întâlnesc la unii scriitori și cărturari din sec. al XIX-lea și care nu par a corespunde unei pronunțări reale cu *e*, vezi discuția pe larg la G. Istrate, *O problemă controversată: literarizarea*, în SCST. (Iași), an. VII (1956), fasc. 1, p. 1. și urm. Pentru aceste variante, dintre toate părerile care s-au emis (și care sînt discutate critic de autor), cea mai apropiată de adevăr ni se pare a fi aceea conform căreia formele cu *e* sînt un produs al ortografiei pseudo-etimologice a timpului. Că, în ultima analiză, aceste forme nu sînt străine de influența latinistă ne-o dovedesc și etimonurile cuvintelor în discuție: lat. *reus*, *remanere* *reponere* *resalire*, *resonare*, *responsus* etc. Pentru elemente de origine nelatină (*rezor*, *resplată* etc.) trebuie admise, de la caz la caz, diverse explicații. Asupra acestor forme așa-zise „literarizate”, vom reveni pe larg cu altă ocazie.

⁶ Vezi Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea—al XVI-lea*, p. 72. Pentru prezența lui *e* i. l. d. *ă* (după labiale), în graiurile regionale; vezi și I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, p. 93 și 94 unde se vorbește, în mod justificat, despre false regresii.

Teama că forma cu *ă* ar putea fi incorectă a determinat apariția rostirii și scrierii *înveli*. Prima atestare a acestei noi variante este din opera lui D. Cantemir : „A mă *înveli* și cu funi a mă lega începură” (DA, s.v.).

Prezența formei refăcute nu pare a fi întâmplătoare la un învățat ca D. Cantemir care, după cum se știe, se străduia să evite rostirile regionale, creînd, adesea, variante hipercorecte (cf. *biftui* î.l.d. *ghiftui*; *obial* î.l.d. *ogheal* „plapumă” etc.)¹.

Ulterior, la răspîndirea formei *înveli*, vor fi contribuit, în parte, și latinistii, care au pus cuvîntul în discuție în legătură cu lat. *vêlo*, *-ăre* „a înveli”, „a acoperi” etc., după cum reiese foarte clar din *Lexiconul Budan* și din *Dicționarul limbii române* al lui Laurian și Massimu (s.v.).

O pronunțare „hipercorectă” și mai clară este MESADA (înregistrat numai în puține dicționare : DL, DM și *Dicț. invers*, p. 88/1). Etimologia cuvîntului o găsim la Scriban (DLR, s.v.) care înregistrează însă numai forma *misadă* (< ngr. *misadi* „jumătate”). Ca variantă, *misadă* mai este înregistrat în *Dicț. invers* și în DL (s.v.) unde se dă și un citat „Se fac blane albe puindu-se cîte 4 piei într-o *misadă*”².

Deși din *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* nu aflăm care formă este literară, e clar totuși că *mesadă* e mai răspîndit decît etimologicul *misadă*. De aceea, DL (s.v.) pune în fruntea articolului respectiv prima formă iar pe a doua o consideră variantă.

Cauza care explică transformarea mai vechiului *misadă* în *mesadă* trebuie căutată în frecvența trecere a lui *e* (aproape întotdeauna neaccentuat) la *i*. Fenomenul acesta este extrem de răspîndit și ar putea fi ilustrat prin sute de exemple din graiurile teritoriale și din vorbirea populară, în general. Simțit ca o rostire de aceeași natură cu *fișior*, *fimeie*, *picingine*, *trin*, *acilărat*, *rigiment* etc., *misadă* a putut fi schimbat în *mesadă* și noua formă s-a generalizat în limba comună. Conștiința că prezența lui *i* î.l.d. *e* constituie, în multe împrejurări, o greșală a mai generat și alte pronunțări „hipercorecte”, cum ar fi, de exemplu : *benoclu* î.l.d. *binoclu* (< fr. *binocle*); *antelopă* î.l.d. *antilopă* (< fr. *antilope*) și chiar *peramidon* î.l.d. *piramidon*, care ar mai putea fi explicat și printr-o disimilare vocalică la distanță, după formula *i-i* > *e-i* (cf. și *meliție*, *melitar* etc.). Trebuie precizat însă că atît pronunțarea *antelopă* cît și *peramidon* le-am înregistrat în vorbirea aceluiași subiect. De aceea ar fi mai indicat ca, în cazul de față, să nu invocăm disimilarea decît în subsidiar. Asupra variantelor de felul celor discutate mai sus nu insistăm, întrucît ele nu au nici o perspectivă de generalizare.

★

Dacă în articolul precedent am definit conceptul de „hipercorectitudine” și am arătat principalele aspecte sub care se prezintă acest fenomen lingvistic, în expunerea de față am discutat mai ales faptele.

¹ Vezi DA s. v. *ghiftui* și E. Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în LR, II (1953), nr. 6, p. 10–11.

² Ion Ionescu, *Agricultura romînă în județul Mehedinți*, București, 1866, p. 701.

Din prezentarea unui număr apreciabil de fonotisme „hipercorecte” (cele mai multe noi) s-a putut observa că, în regresiune sau rostire inversată, sînt aplicate fenomenele fonetice cele mai evidente. Cu cît un fenomen dialectal sau popular este mai sesizabil, cu atît și reacția față de el este mai puternică și mai frecventă. În acest sens este deosebit de concludentă discuția în legătură cu palatalizarea labialelor.

Ocupîndu-ne de „hipercorectitudinea” fonetică am insistat mai ales asupra acelor forme care au fost asimilate de limba literară sau măcar de cea comună (ex. *ceasla*, *schivnic* etc.). Preferința pentru fonetismele „hipercorecte” acceptate de întreaga (sau aproape întreaga) colectivitate a avut la bază ideea că o inovație lingvistică este cu atît mai importantă cu cît ea s-a generalizat, sau are măcar perspectiva generalizării. Întemeindu-ne pe astfel de fapte credem că am reușit să demonstrăm că fenomenul de care ne ocupăm joacă un rol important în viața unei limbi.

În viitor ne propunem să studiem „hipercorectitudinea” în raporturile ei cu acele fenomene cu care ea se combină adesea (etimol. populară, contaminația, analogia propriu-zisă etc.) și să ne oprim pe larg asupra unui aspect al acestui interesant fenomen care n-a fost aproape de loc cercetat. Este vorba despre „hipercorectitudinea” gramaticală.

DESPRE UNELE PROBLEME ALE TRADUCERII DIN LIMBA ENGLEZĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

EDITH IAROVICI

În articolul *Cum scriem și cum vorbim*, apărut în „Scinteia” din 29 martie a.c., C. Poenaru atrage pe bună dreptate atenția asupra rolului important al mijloacelor de difuzare a culturii în acțiunea de cultivare a limbii, arătând totodată că „pe aceeași cale . . . și, deci, cu o sporită forță de pătrundere, pot intra în graiul viu al poporului și unele greșeli de limbă, formule și exprimări incorecte”.

În continuare, autorul semnalează diferite tipuri de erori și formulări nepotrivite și subliniază că „asemenea greșeli se răspîndesc și ajung să se înrădăcineze în limbă și din cauză că presa, radiodifuziunea, editurile etc. nu se ocupă satisfăcător de problemele scrierii și vorbirii corecte”.

Printre deficiențele menționate se numără folosirea abuzivă sau fără rost a unor cuvinte, utilizarea altora într-un sens inexact, jargonul „savant” etc. Greșeli de acest fel se întilnesc în unele știri, articole și comentarii din presă, traduse în întregime sau parțial din limba engleză.

Astfel, o telegramă transmisă de agenția americană U.P.I., publicată în ziarele din 26 aprilie 1961, anunța că „președintele S.U.A., Kennedy, a admis la 24 aprilie că întreaga responsabilitate pentru fiasco-ul cuban îi revine lui și a ordonat membrilor guvernului său să nu arunce acest blam asupra altora”. Traducătorul telegramii fusese evident influențat de unul dintre sensurile cuvîntului englezesc *to admit*, și anume de acela de „a recunoaște”. De asemenea, știrea conținea o expresie surprinzătoare pentru cititorul român: *a arunca blamul asupra cuiva*. Nu poate fi vorba decît de calchierea expresiei englezești *to lay / put / shift the blame on somebody* — „a da vina pe cineva”.

Cazuri de acest fel ne amintesc de unele observații făcute de Lenin în legătură cu limbajul gazetăresc¹: „Noi stricăm limba rusă. Ne folosim

¹ V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., București, 1956, vol. 30, p. 288.

de cuvinte străine chiar fără să fie nevoie și le dăm o întrebuințare greșită". În continuare, Lenin arată că limbajul gazetăresc „începe să se strice” și se întreabă: „Nu a venit oare timpul să declarăm război întrebuințării fără să fie nevoie a cuvintelor străine?”

Articolul de față își propune, pe de o parte, să dea un semnal de alarmă și, pe de altă parte, să cerceteze cauzele fenomenului și să facă unele propuneri pentru remedierea situației.

Expresia „semnal de alarmă” nu înseamnă că întrebuințarea greșită a unor cuvinte englezești ar fi atins proporții îngrijorătoare. Totuși, câteva sondaje făcute în presa noastră au scos la iveală unele exemple tipice cărora li se potrivesc perfect observațiile făcute de Lenin în continuarea celor citate mai sus: „Mărturisesc că, dacă întrebuințarea — fără să fie nevoie — a cuvintelor străine mă irită... apoi unele greșeli ale celor care scriu la ziare pot să te scoată cu totul din sărite”.

Într-adevăr, dacă este oarecum supărătoare folosirea cuvîntului *a realiza* în loc de *a-și da seama*, *eficient* în loc de *eficace*, *agendă* în loc de *ordine de zi*, în schimb poate efectiv „să te scoată cu totul din sărite” — după cum spune Lenin — întrebuințarea cuvîntului *cenzură* în fraza următoare: „... guvernul a fost viu criticat în Camera Comunelor de către deputații laburiști care au depus o moțiune de c e n z u r ă prin care condamnă politica guvernului în domeniul salariilor”¹.

În limba engleză *censure* înseamnă „criticare”, „condamnare”, „dezaprobare”, „blam”, iar cuvîntului românesc *cenzură* îi corespunde *censorship*. Traducătorul știrii nu a cunoscut, probabil, aceste diferențieri și, neținînd seama de context, s-a lăsat influențat de asemănarea de formă dintre cuvîntul englezesc *censure* și cuvîntul românesc *cenzură*.

Verbul *to control* și substantivul *control* implică, în primul rînd, ideea de a conduce, a dirija, a stăpîni, a ține în mînă. Numai ținînd seama de acest lucru putem înțelege în ce sens „c o n t r o l u l lui [al președintelui Kennedy] asupra Congresului a slăbit”², capitalul nord-american „c o n t r o l e a z ă 57% din industria Canadei”³, iar Congressmanul Victor Wickersham, referindu-se la conducătorii sindicatelor progresiste din S.U.A., cere cu înverșunare „să se ia măsuri împotriva persoanelor care c o n t r o l e a z ă sindicatele excluse din A.F.L.-C.I.O.”⁴.

O corespondență din New York cu privire la mesajul „i n a u g u r î n d cel de-al 87-lea Congres” al S.U.A. vorbește despre „propunerea de a se veni în ajutorul c o r p o r a ți i l o r prin reducerea impozitelor, fapt de natură să sporească profiturile”⁵. Nu este vorba de *inaugurarea*, ci de *deschiderea lucrărilor* Congresului, și nici de grija deosebită a președintelui Kennedy pentru *corporații*, ci pentru *marile companii de afaceri*. Acest sens al cuvîntului *corporation* a apărut în America în secolul al

¹ *Puternice acțiuni greviste în Anglia*, în „Munca” din 31 ianuarie 1961.

² *Visul fratelui Bob și promisiunile neîndeplinite*, în „Știința tineretului” din 28 ianuarie 1962.

³ *Economia Canadei controlată îndeaproape de capitalul nord-american*, în „Informația” din 15 martie 1962.

⁴ *Legislația antitrust-citorenască din S.U.A. în acțiune*, în „Munca” din 19 aprilie 1962.

⁵ *Însemnări pe marginea unui mesaj*, în „România liberă” din 16 ianuarie 1962.

XIX-lea. În „American Notes”, Dickens menționează „what we should term a Company of Proprietors but what they call in America a Corporation”¹.

Greșeli ca cele de mai sus nu apar numai în articole de ziar, care se scriu adesea repede, sub presiunea unor evenimente de ultimă oră. Le întâlnim și în periodice, al căror specific este deosebit de al cotidienele prin faptul că autorii au mai mult răgaz pentru finisarea articolelor și a comentariilor, oricât de actuale ar fi acestea.

Am găsit, de pildă, următoarea formulare: „concluzia celor mai informați oficiali este că S.U.A. nu mai are siguranța că posedă un *avans tehnologic* în armament atomic”². În limba engleză, substantivul *official* înseamnă „funcționar de stat”, iar *technological* are în primul rând sensul de „tehnic” și în al doilea rând sensul de „tehnologic”. De asemenea, nu este vorba de un *avans*, ci de o *depășire*, un *avantaj*³. Lipsa de acord dintre subiect și predicat se explică prin faptul că subiectul „the United States” este întotdeauna urmat de predicatul la singular, deoarece se face o referire la întreaga țară și nu la diferitele state din care este formată.

În același articol apare și formularea „a vocații continuării înarmărilor nucleare”, datorită sensurilor de „apărător”, „adept”, „partizan”, „propovăduitor” ale cuvântului englezesc *advocate*.

Despre „Asociația forțelor aeriene” ni se spune că este „un canal prin care foștii generali de aviație și partenerii lor industriali și intelectuali își mențin influența asupra Pentagonului”⁴. În limba engleză, cuvântul *channel* are și sensurile figurate de „drum”, „cale”, „mijloc”.

Iată în ce fel s-a tradus întrebarea adresată de „Times Literary Supplement” unui grup de zece scriitori: „Într-o vreme care acordă mai multă importanță progresului tehnologic decât condiției individului, care sînt forțele *incontrolabile* care-l amenință pe scriitorul modern?”⁵. Pe lângă confuzia — deja menționată — dintre *tehnologic* și *tehnic*, găsim *condiție* în loc de *situație* (deoarece cuvântul englezesc *condition* este frecvent folosit în acest sens) și *incontrolabil* în loc de *de nestăvilit*.

Unele exemple pe care le-am întâlnit sînt de-a dreptul comice: „Vai ce bine-mi pare că te văd. Mi-era dor, ce idee *glorioasă* ai avut să vii la noi”⁶. Cuvântul englezesc *glorious* nu înseamnă numai „glorios”, ci și „minunat”, „strașnic”.

Exemplele de mai sus nu sînt singurele găsite, dar ele sînt tipice. Toate se încadrează în categoria de cuvinte denumite „false friends”, care, la prima vedere, par să-i ajute pe cei ce învață limba engleză, dar în realitate îi conduc în eroare. Astfel, romînilor li se pare evident sensul unor cuvinte ca *to assist*, *to expose*, *to prevent*, *apparent*, *genial*, *immaterial*, *adver-*

¹ „Ceea ce noi am numi o asociație de proprietari, însă în America se cheamă o corporație”.

² Rubrica „Din 7 în 7 zile”, în „Contemporanul” din 16 februarie 1962.

³ Cuvîntul englezesc *advance* are, de altfel, și sensul de „progres” — ceea ce explică referirile relativ frecvente ale presei la *avansul* unei țări, unei științe etc.

⁴ Rubrica „Din 7 în 7 zile”, în „Contemporanul” din 6 aprilie 1962.

⁵ *Dilema scriitorului occidental*, în „Gazeta literară” din 1 martie 1962.

⁶ *Chicago, Chicago...*, în „Luceafărul” din 1 ianuarie 1962.

*tisment, deception, injury*¹ și sînt profund surprinși și deziluzionați cînd descoperă că ele, departe de a-i ajuta, nu fac altceva decît să-i înșele, sugerîndu-le un sens care nu corespunde decît parțial sau chiar de loc formei asemănătoare din limba romînă. Această situație nu scuză, dar explică în parte greșelile de traducere de genul celor discutate mai sus.

Cauzele acestor erori sînt multiple și complexe, unele fiind de ordin obiectiv, iar altele de ordin subiectiv.

Cele obiective se leagă de istoria limbii engleze, de unele caracteristici ale limbii engleze contemporane și de nivelul uneori nesatisfăcător al *Dicționarului engleze-romîn* (Editura științifică, București, 1958).

Istoria limbii engleze ne arată că un număr uriaș de elemente romanice au intrat în vocabular în engleza medie și în engleza modernă, astfel încît, deși fondul principal lexical a rămas în mare măsură germanic, masa vocabularului este romanică în proporție de aproximativ 55 la sută. Or, după cum subliniază R. A. Budagov, „cuvintele împrumutate nu rămîn pasive în limba în care au pătruns. Dimpotrivă, rupîndu-se de solul „natal”, cuvintele încep să se dezvolte în mediul celeilalte limbi, îndepăr-tîndu-se adesea de sensurile lor inițiale”². Uneori se ajunge chiar la fenomenul curios al polarizării: un cuvînt are un sens vag sau neutru, care, treptat, se precizează în două direcții opuse, dobîndind în cele din urmă înțelesuri contrare. Este cazul cuvintelor *apparent* (care poate însemna „vizibil”, „vădit”, „evident” și, totodată, „aparent”, „înșelător”) și *to prevent* (care poate însemna „a împiedica”, dar și „a o lua înainte”, „a anticipa”). Multe cuvinte păstrează toate sensurile din limba din care provin, dar unele le mențin numai parțial (de ex. *apparent* a pierdut unele sensuri din franceză: „care se evidențiază printre ceilalți”, „verosimil”, „probabil”). Altele își schimbă înțelesul sau dobîndesc sensuri noi pe lângă cele vechi (de ex. *to expose* — „a dezvălui”, „a demasca”). Majoritatea cuvintelor de care ne-am ocupat mai sus au fost împrumutate din franceză sau din latină în engleza medie sau, uneori, în engleza modernă timpurie și ele au dobîndit sau au dezvoltat sensul care induce în eroare după trecerea a două pînă la trei secole.

Printre caracteristicile limbii engleze contemporane care constituie o altă cauză obiectivă a greșelilor din traduceri, ar trebui amintite cele indicate de Maxime Koessler³, cum ar fi tendința spre condensare, concentrare, elipsă (de ex. *local variations* nu înseamnă „variații locale”, ci „fluctuații de la o localitate la alta sau de la o regiune la alta”), ușurința derivării unui substantiv abstract dintr-un verb (de ex. *the explosion of a theory* înseamnă „spulberarea unei teorii”), frecvența schimbării diatezei și a transformării unor verbe tranzitive în intransitive și invers (astfel, *to ballot*, de pildă, este în general intransitiv și are sensul de „a vota prin

¹ Ele au, în general sau în mod frecvent, următoarele sensuri: *to assist* — a ajuta; *to expose* — a demasca; *to prevent* — a împiedica; *apparent* — vizibil, vădit; *genial* — binevoitor, jovial; *immaterial* — neimportant; *advertisement* — reclamă; *deception* — înșelăciune; *injury* — rău, prejudiciu, rană.

² R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, Editura științifică, București, 1961, p. 141.

³ Maxime Koessler, Jules Deroquigny, prefață la *Les Faux Amis*, Paris, 1961, p. XIX-XXII.

vot secret" sau „a trage la sorti"; recent, a început să fie folosit și ca verb tranzitiv însemnând „a chema pe cineva să-și exprime părerea prin vot secret”).

O altă cauză obiectivă a traducerii greșite a unor cuvinte din categoria „false friends” este nivelul inegal al dicționarului amintit, care afirmă, bunăoară, că *to prevent* ar avea ca prim sens „a preveni (pe cineva)”, iar pentru *apparently* dă numai sensul „în aparență”, „după cum s-ar părea”, pentru *corporation* numai pe acela de „corporație”, omițind totodată sensurile de „progres” și „depășire” ale cuvântului *advance*, sensul de „a demasca” al cuvântului *to expose* și pe acela de „situație” al cuvântului *condition*.

Dar un bun traducător nu se lasă înșelat de „false friends”, oricât de mari ar fi dificultățile obiective și oricât de multiple și complexe ar fi cauzele lor. Cu aceasta ajungem la cauzele de ordin subiectiv ale greșelilor de care ne-am ocupat. Ele sînt cunoașterea insuficientă a limbii engleze, superficialitatea, traducerea mecanică, neînțelegerea importanței contextului, consultarea unui număr insuficient de dicționare, neglijența în mînuirea limbii romîne, ba uneori chiar stilcirea ei.

Aceste cauze subiective generează, de altfel, greșeli de traducere de tot felul — nu numai de tipul celor legate de „false friends” — și dovedesc din plin că, dacă un cuvînt induce în eroare, nu cuvîntul este de vină, ci traducătorul. Într-adevăr, acesta trebuie să cunoască bine limba și să nu traducă în grabă, mecanic, ci să acorde o atenție deosebită analizei textului și a vocabularului și în special acelor cuvinte care vin în contradicție cu contextul. După cum amintește M. Koessler¹, cînd Voltaire, care era extrem de clar și precis în exprimarea propriilor sale gînduri, a încercat să popularizeze în Franța opera lui Shakespeare traducînd-o, el a denaturat-o în mare măsură, deși s-a străduit să redea textul cît mai exact. Nu cuvintele s-au dovedit a fi niște „false friends” față de Voltaire, ci marele scriitor a fost un „false friend” față de cititori și față de Shakespeare. Prin urmare Koessler afirmă pe bună dreptate că noțiunea de „false friend” este arbitrară, reversibilă, relativă și elastică. Exemplul lui Voltaire a demonstrat în mod convingător caracterul ei arbitrar și reversibil. Ea este relativă, pentru că depinde în primul rînd de *calitatea* traducătorului, de felul său de a înțelege textul, de a pătrunde în esența lui, și elastică pentru că extinderea ei este invers proporțională cu *cantitatea* de cunoștințe ale traducătorului². Dacă acesta stăpînește limba engleză din punct de vedere teoretic și practic și cunoaște anumite noțiuni fundamentale de lingvistică generală, dacă el cercetează temeinic contextul, cuvintele nu-l pot induce în eroare.

Așadar, cauzele subiective ale apariției unor greșeli de felul celor semnalate sînt în fond adevăratele cauze, cele obiective neconstituind în cel mai bun caz decît circumstanțe atenuante.

Și astfel ajungem la soluțiile pentru remedierea situației constatate. Ele constau, firește, în înlăturarea cauzelor care, după cum am văzut, nu

¹ *Op. cit.*, *Prefața*, p. XV.

² *Ibid.*, p. XIV.

rezidă de fapt în existența unor cuvinte înșelătoare, ci în lipsurile traducătorilor respectivi.

Întrucît sarcina de a forma pe viitorii traducători și profesori revine cadrelor de specialitate din învățămîntul superior, acestea trebuie să contribuie în mare măsură la înlăturarea lipsurilor. Este necesar ca, la seminarele de traducere și retroversiune, studenții să-și însușească teoria traducerii atît teoretic, cît și practic, să se acorde cea mai mare atenție formării deprinderilor legate de înțelegerea efectivă, aprofundată a textului și de redarea lui într-o formă corectă, precisă și frumoasă. De asemenea, în diferitele forme de activitate cu studenții, trebuie dezvoltate într-înșii conștiințiozitatea, adîncimea și probitatea gîndirii, exactitatea exprimării. Astfel vor putea fi eliminate — dac a nu total, cel puțin în mare parte — cauzele erorilor de genul celor discutate mai sus, ca și ale multor altora, de altfel.

În ceea ce privește cauzele obiective sau, mai bine zis, circumstanțele atenuante, ar fi indicat să se elaboreze un dicționar de „false friends”, care să dea explicații etimologice, să indice sensurile fiecărui cuv nt în ordinea frecvenței lor și să ofere citate ilustrative și soluții pentru traducerea acestora.

În sfirșit, ar fi foarte utilă publicarea unui manual al traducătorului din și în limba engleză.

FOLOSIREA INFINITIVULUI LUNG

DE

ANA CANARACHE

Limba română cunoaște, pe lângă infinitivul scurt, și un infinitiv lung, care exprimă numele acțiunilor și care, având valoare de substantiv, păstrează mai mult sau mai puțin și valoarea de verb: *deprinderea de a observa*; *plecarea muncitorilor*; *purtarea elevilor*.

În vremea din urmă se observă folosirea din ce în ce mai largă a acestui infinitiv lung, în special în presă și în publicațiile științifice (nu și în vorbire!) în funcție de atribut, complement, nume predicativ sau subiect (urmat de un atribut genitival). *Manifestările clinice care pot apărea în urma administrării intravenoase a novocainei sînt adesea inexistente, modificările humorale apărînd totdeauna*¹. *Este adevărat. . . că scopul era promovarea științei*². *Una din principalele cauze. . . este insuficiența folosire a îngrășămintelor organice și minerale, iar în zonele cu soluri acide sau sărăturoase, nefolosirea varului*³. *Hărțile de soluri întocmite ulterior — în general în scopul popularizării cunoștințelor. . . nu aduc modificări esențiale hărții de soluri din 1927*⁴. *Prin îngrășăminte se înțeleg acele substanțe. . . care se aplică în sol. . . în scopul ridicării producției*⁵. *Pungulița de chei se face foarte ușor și va apăra buzunarele de rupere*⁶.

Întîlnim infinitivul lung chiar și după prepoziția *pentru*, situație în care, de obicei, se folosește infinitivul scurt. *Pentru urmărirea (= pentru a urmări) rezultatelor terapeutice îndepărtate, este indicată supravegherea la domiciliu a bolnavelor tratate de cancer*⁷.

¹ „Fiziologia normală și patologică”, nr. 2/1961, p. 102.

² *Realizări în Geografia R.P.P.*, Ed. științifică, București, 1958, p. 9.

³ *Îndrumător pentru folosirea îngrășămintelor*, Ed. agrosilvică de stat, București, 1959, p. 4.

⁴ Revista „Natura”, nr. 3/1959, p. 35.

⁵ *Îndrumător. . .*, p. 7.

⁶ „Magazin”, 8. IV. 1961, p. 6.

⁷ „Revista de referate” (Științe medico-biologice) a Institutului de studii romino-sovietic, nr. 1/1961, p. 271.

Iată un exemplu în care înlocuirea infinitivului scurt cu cel lung după prepoziția *pentru* a dus la o frază cu totul hibridă : *Muncesc cu pricepere și elan... pentru lămurirea țăranilor muncitori să pășească pe drumul agriculturii socialiste*¹ (lămurire să pășească...? Infinitivul lămurire are aici o valoare verbală ștearsă, nu se comportă ca verb și nu poate primi complemente; corect = pentru a-i lămuri și a-i face să...).

Răspindindu-se din ce în ce, construcțiile cu infinitivul lung încep să apară nu numai în presă și în publicațiile științifice, ci și în publicistica cu conținut literar. Uneori le întâlnim în fraze cu o desfășurare amplă, intenționat repetate pentru a se obține, prin repetiție, efecte stilistice. Astfel de construcții însă fac fraza greoaie, după cum se poate vedea din cele câteva exemple de mai jos : *Menținerea unui regim de temperatură, lumină și umiditate constant (în Muzeul de artă din Constanța umiditatea e încă dăunătoare), depozitarea lucrărilor astfel încât să aibă suficient spațiu între ele, ferirea lor de eventuale incendii etc. trebuie și a început să constituie o grijă permanentă a celor în seama cărora sînt date acestea*². *Industrializarea în plin marș a producției cantitativ și calitativ din ce în ce mai bună, mecanizarea agriculturii, cultura pămîntului după cele mai înaintate metode agrotehnice, împinzirea țării cu șosele asfaltate, dărîmarea cu tîrnăcopul a cocioabelor orașenești, ridicarea cu o așteală surprinzătoare pe tot cuprinsul țării de locuințe pentru oamenii muncii, crearea de noi orașe, obligativitatea învățămîntului de opt ani, îndrumarea studențimii către verificarea practică a cunoștințelor teoretice și a muncitorimii spre universități, culturalizarea maselor, ieșirea artistului din atelier sau așezarea lui alături de figurile dogorîte de flăcări în fața gurilor furnalelor sau împreună cu colectivității în bătaia vîntului care clatină lanurile de grîu, toate acestea le datorăm aceluși Octombrie...*³

Pe lângă monotonia cauzată de repetarea atîtor infinitive terminate în *-are*, se mai adaugă și o discordanță pe plan semantic, rezultată din alternarea șirului de tranzitive (*industrializăm, dărîmăm, ridicăm* etc.) cu un intransitiv și un reflexiv (*artistul iese, se așază...*). Folosirea unor predicate verbale în locul infinitivelor ar fi permis separarea frazelor de mai sus în mai multe propoziții scurte, ceea ce ar fi avut drept urmare o expunere suplă și curgătoare.

Construcțiile cu infinitivul nu sînt numai obositoare și pretențioase, ci, adesea, și lipsite de claritate. Folosindu-se un mod personal (indicativ sau conjunctiv) autorul acțiunii, subiect al propoziției subordonate (care poate fi identic cu cel din regentă sau poate fi altul) va apărea clar, chiar dacă nu este exprimat, pe cîtă vreme folosirea infinitivului lung (mod nepersonal) poate da naștere la echivoc : *Oamenii de știință sovietici au putut asigura condițiile necesare în partea locuibilă a navei cosmice și totodată au obținut transmiterea informațiilor cu privire la modificările acestor condiții în timpul zborului*.⁴ Nu apare clar : cine trimetea informațiile ?

¹ „Revista de pedagogie”, nr. 3/1957, p. 22.

² „Contemporanul”, nr. 42/1961, p. 6.

³ *Ib.*, nr. 44/1961, p. 1.

⁴ „Scinteia”, nr. 5116/1961, p. 4, col. 2.

Infinitivul lung se folosește adesea în legătură cu construcții impersonale de tipul : *este posibil, este necesar, este bine, frumos, recomandabil* etc. Aceasta se face (ca și în exemplul de mai sus) pentru a se evita exprimarea unui subiect nedeterminat. Dar la același rezultat se poate ajunge folosindu-se conjunctivul la o formă impersonală (în exemplul de mai sus : au obținut să se transmită informații). De asemenea : *Avînd în vedere că obținerea sucului gastric prin sondă nu este totdeauna posibilă din diferite motive. . .*¹ (= nu este totdeauna posibil să se obțină. . .). *Dacă am încerca să spunem că nu e posibilă întrebuițarea cuvintelor fără cunoașterea exactă a sensului lor. . .*² (= nu este posibil să se întrebuițeze. . . fără să se cunoască. . .). *Revoltă care a obligat trimiterea delegației guvernamentale britanice pentru discutarea problemei*³ (= a obligat să se trimită. . .). *Este convins că obținerea unor progrese nu este imposibilă*⁴ (= nu este imposibil să se obțină. . .). *În cele două tablouri prezentate se constată că citirea rezultatelor este foarte necesară nu numai în primele 72 de ore, ci și după 4-5 zile de la însămînțare*⁵ (= este necesar să se citească. . .).

Frazele construite cu infinitivul sînt greoaie și din alte motive. Avînd valoare de substantiv, infinitivul este adesea urmat de un atribut în genitiv, care poate fi urmat la rîndul lui de alt genitiv (sau alte genitive). Uneori el însuși este folosit la genitiv, după care urmează alte genitive. O succesiune de genitive care diferă între ele ca formă (fie că aparțin la declinări diferite, fie că un singular alternează cu un plural) nu este supărătoare: *În scopul obținerii unor recolte cît mai bogate, stațiunii de mașini și tractoare Chitila îi revine o mare răspundere*⁶. *În scopul satisfacerii nevoilor populației... se va pune în circulație o monedă metalică divizionară de 15 bani*⁷.

Dacă însă genitivele sînt identice ca formă, fraza devine deosebit de obositoare : *Pentru prezentarea industriilor din centrele mari și evitarea încărcării hărții. . . autorii au folosit sistemul grupării*⁸ (= pentru a prezenta. . . și a evita. . .). *În scopul asigurării îngrijirii sănătății în bune condiții, unitățile medicale din regiunea Maramureș au fost dotate. . . cu aparatură și instrumente medicale*⁹.

Monotonia unor fraze ca cele de mai sus poate fi ușor evitată prin construcția *pentru* + infinitivul scurt.

În alte cazuri, infinitivul este folosit în fața unui substantiv nedelinabil, ceea ce obligă la introducerea unei propoziții care să marcheze genitivul. Astfel de construcții sînt și ele greoaie, mai ales dacă, așa cum se întîmplă în exemplul de mai jos, dau naștere la un hiat : *În multe locuri recoltele continuă să rămînă scázute, mai ales din cauza nerespectării a o seamă de condiții agrotehnice*¹⁰ (= din cauză că nu se respectă o seamă de...).

¹ „Revista de referate“ (Științe medico-biologice) nr. 5/1959, p. 281.

² „Informația Bucureștiului“, nr. 2374/1961, p. 2, col. 1.

³ *Ibid.*, nr. 2877/1961, p. 3, col. 6.

⁴ „Scinteia“, nr. 4552/1959.

⁵ „Revista de referate“, p. 330.

⁶ „Informația Bucureștiului“, nr. 2377/1961, p. 2, col. 7.

⁷ „Scinteia“, nr. 5120/1961, p. 3.

⁸ Revista „Natura“, nr. 3/1959, p. 131.

⁹ „România liberă“, nr. 5404/1962, p. 3, col. 3.

¹⁰ *Indrumător. . .*, p. 3.

În alte cazuri, între infinitiv și determinare sînt intercalate alte elemente ale comunicării, introduse printr-o prepoziție. În astfel de cazuri fraza devine deosebit de greoaie: *Accastă uzină va permite producerea în țara noastră de anvelope*¹. *Ele demonstrează încă o dată necesitatea păstrării de către țările socialiste a vigilenței*². De altfel, construcțiile cu prepoziții determinate de infinitiv sînt greoaie chiar dacă nu urmează imediat după acesta: [Stațiunea dezgropată] *ilustrează permanența locuirii acestei așezări de către populația băstinașă dacică și romanizată*³ (= faptul că așezarea a fost permanent locuită. . .).

Folosirea abuzivă a infinitivului lung duce la un stil bombastic, din care comunicarea nu are nimic de cîștigat. Dimpotrivă, formele predicative sau, în anumite, cazuri, infinitivul scurt, asigură o expunere simplă, suplă, curgătoare, la care este bine să nu renunțăm niciodată.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VII

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU CIHAC

2

a) *Elementele latine.* Am arătat în prima parte a capitolului de față că elementele latine ale limbii române, care ocupă întreg volumul întâi al lucrării lui Cihac, reprezintă peste 45% din totalul cuvintelor înregistrate în ambele volume; în cifre absolute, acest procent corespunde unui număr de 8 038 de termeni. Că autorul are față de munca sa la primul volum o atitudine critică, nepreconcepută, o dovedește faptul că el revine ulterior asupra multor etimologii stabilite aici. Într-adevăr, la 1879, în volumul al doilea al dicționarului, Cihac încadrează printre elementele nelatine ale limbii române o serie de termeni care figuraseră și în primul volum, ca elemente de origine latină. În unele cazuri aceste reveniri sînt nejustificate și arată încă o dată înclinația autorului de a explica (deși cu bună-credință) cît mai mult prin slavă; la *boare*, *boci*, *căuș*, *crunt*, *cucută*, *custură* etc., de exemplu, autorul a renunțat în mod greșit la etimologiile date anterior, încercînd să explice prin slavă termenii romînești; la *afla*, *botez*, *carte*, *coif*, *curte*, renunțarea la etimologia latină s-a făcut, tot în mod eronat, în favoarea unor etimoane grecești. Revenirile îndreptățite ale lexicografului la capitolul elementelor latine sînt însă cu mult mai numeroase decît erorile sale; cu acest prilej, cuvinte ca *abur*, *alac*, *arendă*, *bașcă*, *bărbier*, *bottă*, *bura*, *buruniță* „burniță”, *buză*, *cadă*, *canea*, *călă-mări*, *cîntar*, *clapon*, *cazarmă*, *chimir*, *conci*, *coltuc*, *cort*, *cuhnie*, *cumpănă* etc., considerate la 1870 de origine latină, capătă, în 1879, în volumul al doilea al dicționarului, etimologia justă, ca elemente nelatine ale limbii romîne.

Pentru a obține o imagine cât mai exactă asupra calităților științifice ale primului volum al lucrării, am întreprins confruntarea cuvintelor-bază de la litera *P* (cîte sînt cuprinse în indice) cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii romîne moderne*; concluziile obținute în urma acestei confruntări ni se par de-a dreptul surprinzătoare: din cei 155 de termeni-bază comuni în cele două dicționare 126 au, la Cihac, etimologia corectă; dacă la cifra de mai sus adăugăm alte 13 cuvinte, pe care *Dicționarul limbii romîne moderne* le consideră că provin doar probabil din latină ori din latina savantă și din diverse limbi romanice (căci în concepția lui Cihac sînt latinești și cuvintele provenite din latină prin intermediul altei limbi), ajungem la procentul de aproape 90% etimologii valabile.

Demonstrația trebuie însă făcută și invers, adică plecînd de la lista de cuvinte a *Dicționarului limbii romîne moderne*; în felul acesta pot fi depistate atît lipsurile cantitative din primul volum al lucrării lui Cihac, cît și cuvintele de origine latină care figurează, în mod eronat, în dicționarul lui Cihac, printre elementele nelatine. Am arătat și în prima parte a prezentării de față că, în general, nu sînt omise în dicționar cuvinte importante; confruntarea listei de cuvinte la litera *P* a *Dicționarului limbii romîne moderne* cu partea corespunzătoare a lucrării lui Cihac ne confirmă că lipsurile cantitative în privința elementelor moștenite din latină sînt într-adevăr puține. Neimportant, vorbind din punct de vedere strict statistic, ne apare și numărul elementelor latine înregistrate de Cihac printre cele nelatine: din cei aproape 200 de termeni-bază de origine latină cîți apar, la litera *P*, în *Dicționarul limbii romîne moderne*, abia 11 sînt dați de Cihac printre elementele nelatine¹.

Lexicograful a indicat în mod sistematic atît etimonul latinesc cît și formele corespunzătoare din limbile romanice (din diverse stadii, dialecte etc. ale lor), care întăresc etimologia propusă². Dacă termenul românesc are corespondente înrudite și în limbi neromanice, autorul le indică, de asemenea, după corespondentele romanice; prin aceasta el pare că vrea să semnaleze fie influența latină ori romanică asupra limbilor neromanice, fie, dimpotrivă, posibilitatea influenței acestora din urmă asupra romînei³. Formele corespunzătoare din dialectele sud-dunărene sînt, ca mai pretutindeni în lucrare, rareori invocate; faptul se explică în primul rînd prin aceea că, la data cînd Cihac își redacta dicționarul, dialectologia limbii romîne era ca și inexistentă.

Primul volum al dicționarului lui Alexandru Cihac, cuprinzînd elementele latine ale limbii romîne, se consultă și astăzi cu folos, constituind una dintre cele mai realizate părți ale lucrării. Rupînd cu tendințele

¹ *Papură, pască, pată, păgîn, păpușă, plai, plin, pregeta*, apar printre elementele slave; *pătul și pătură*, printre cele maghiare; *pulbere*, printre cele grecești. Dintre termenii citați, *pască, păgîn, păpușă, plin* și *pulbere* figuraseră, în mod corect, și în primul volum al lucrării, ca elemente de origine latină, dar lexicograful a renunțat ulterior la această explicație.

² La cuvîntul *cald* se dau corespondentele din italiană, spaniolă, portugheză, provençală, franceză veche și modernă; la *casă*, corespondentele din italiană, spaniolă, portugheză, catalană, provençală, franceză; la *fur* subst., se indică și forma corespunzătoare din aragoneză.

³ La *furcă* se enumeră, după corespondentele romanice, formele din engleză, germană, albaneză, greacă, slavă veche și bulgară; la *scară* se dau și corespondentele din albaneză, slavă veche, sîrbă, rusă și croată.

latiniste pînă atunci predominante, care căutau cu orice preț etimologii latine la mai fiecare cuvint romînesc, Cihac s-a străduit să delimiteze obiectiv, cu argumente strict lingvistice, elementele latine de cele nelatine. În această delimitare nepreconcepută el a plecat și de la premisa că importanța și nu cantitatea elementelor latine determină substanța lexicală a limbii romîne. Dacă lingvistul a supraevaluat totuși elementele slave ale limbii romîne, adesea în dauna celor latine, eroarea sa se explică în primul rînd prin limitele surselor de informație ale epocii, și proporțiile acestei erori sînt în orice caz cu mult mai reduse decît acelea, în sens invers, ale adeptilor curentului latinist.

b) *Elementele slave*. Am arătat că elementele slave ale limbii romîne reprezintă, în dicționarul lui Cihac, aproape 35% din totalul cuvintelor pe care le înregistrează lucrarea; în cifre, acestui procent îi corespunde suma de 6 141 de termeni.

Spre deosebire de primul volum, în al doilea (deci și la elementele slave) schimbările de concepție în privința etimoanelor sînt extrem de puține. O cercetare mai amănunțită a acestui capitol impune o concluzie categorică și de mare importanță: aceea că Cihac a înregistrat la locul cuvenit marea majoritate a cuvintelor romînești de origine slavă. Relativ puține imputări se pot face autorului în această privință¹. Pentru a ajunge la concluzia amintită am întreprins confruntarea prin sondaj a listei de cuvinte din capitol cu lista corespunzătoare pe care ne-o oferă Gh. Mihăilă în recenta sa carte *Împrumuturi vechi sud-slave în limba romînă* (București, 1960); absolut toate cuvintele romînești de la literele *M* și *O* pe care Gh. Mihăilă le consideră de origine sud-slavă apar, de asemenea, în dicționarul lui Cihac, printre elementele slave ale limbii romîne. Chiar dacă, la o confruntare mai largă, s-ar dovedi că exactitatea lui Cihac nu este absolută (și ea nici nu poate fi absolută!), meritele lexicografului rămîn totuși extrem de mari.

Prin urmare, eroarea lui Cihac din acest capitol nu este în nici un caz aceea de a fi plasat numeroși termeni de origine slavă printre elementele neslave ale limbii romîne. Slăbiciunea reală a capitolului în discuție constă, dimpotrivă, în ușurința acceptării, printre elementele slave ale limbii romîne, a unui mare număr de cuvinte de alte origini. Nu lipsurile cantitative din acest capitol constituie vulnerabilitatea lui, ci surplusul de termeni care figurează în el. Pe acest surplus nejustificat se întemeiază de altfel critica de bază care s-a făcut întregii lucrări, și el determină în mare parte imaginea exagerărilor lui Cihac. Pentru a demonstra aspectul amintit ne servim de rezultatul confruntării cuvintelor-bază de la literele *L* și *R*² din dicționarul lui Cihac cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii romîne moderne*: din cei 141 de termeni comuni în lista de cuvinte a celor două dicționare, numai 83 sînt dați în *Dicționarul limbii romîne moderne* cu etimologie slavă neîndoielnică, la care mai pot fi adăugați încă 7 termeni, a căror proveniență din slavă este posibilă. Așadar, lexicograful a indicat greșit etimologia a peste 50 de cuvinte; în procente,

¹ Numai la capitolul elementelor grecești observăm un abuz mai evident: lexicograful a trecut aici o bună parte din terminologia bisericască de origine slavă a limbii romîne.

² Alegerea porțiunilor s-a făcut la întîmplare.

pe porțiunea dată, erorile sale se ridică la circa 36%, depășind astfel în mod simțitor erorile comise la elementele latine ale limbii române. Sondajul făcut arată în mod clar și consecința aplicării principiului „etimologie cu orice pret”: din cei 51 de termeni încadrați, prin abuz, la elementele slave, 23 figurează și astăzi în dicționare cu etimologie necunoscută¹. Prin urmare, numai termenii fără origine cunoscută care apar la Cihac, la cele două litere supuse sondajului, drept elemente slave ale limbii române, reprezintă aproape 17% din totalul de cuvinte înregistrate. Tendința de a încadra printre elementele slave ale limbii române cuvinte cu origine necunoscută se mai poate demonstra și cu faptul că, la litera *B* a capitolului elementelor slave, dintre cei 50 de termeni-bază în care indicația etimologică dată de Cihac nu corespunde aceleia din *Dicționarul limbii române moderne*, 17 apar în acest din urmă izvor fără origine cunoscută.

Am arătat că ideea justă a autorului de a deosebi elementele slave pătrunse în limba română pe cale directă de cele intrate prin intermediul limbii maghiare este pusă în aplicare doar accidental. Ni se pare totuși semnificativ să semnalăm, în acest sens, că Cihac îl corectează în câteva rânduri pe marele slavist Fr. Miklosich și indică filiera exactă a unor împrumuturi românești: *bai*, *bardă* și *bir*, de exemplu, considerate de Fr. Miklosich drept cuvinte slave ale limbii române, apar, la Cihac, ca împrumuturi maghiare.

Dacă distincția între filiera slavă și cea maghiară apare uneori în dicționar, se poate reproșa în schimb net lexicografului că distincția între diversele surse slave de împrumuturi este ca și inexistentă. Considerând că familia limbilor slave alcătuiește o unitate aproape indivizibilă și nediferențiată, un fel de limbă unică, Cihac a explicat fiecare termen românesc împrumutat din slavă prin toate limbile slave în care apar forme similare. El nu-și arată aproape niciodată preferința pentru o filieră sau alta, ci lasă cititorului libertatea de a-și alege una dintre indicațiile date ori, eventual, de a le accepta pe toate. Din această cauză nici nu se poate face, pe baza dicționarului său, o apreciere cât de aproximativă a aportului calitativ și cantitativ al fiecărei limbi slave în parte la îmbogățirea lexicului românesc. Este adevărat că, în numeroase cazuri, nici lexicografia românească actuală nu poate fixa cu precizie, pentru fiecare termen, sursele slave. Dar Cihac a transformat în regulă această dificultate obiectivă și a mers pe drumul tradițional al considerării în bloc a elementelor românești de origine slavă, principiu inacceptabil în lexicografia științifică modernă. Pentru a ilustra în mod sumar acest abuz, amintim că termeni ca *mac*, *maică*, *mașteră*, *matcă*, *mălin*, *mierță*, *miji*, *mince* (=minge), *mîrșav*, *mlacă*, *moaște*, *mocirlă*, *molie*, *movilă* etc., a căror origine sud-slavă este neîndoielnică², sint legați, în dicționarul lui Cihac, deopotrivă de surse slave de nord (rusa, poloneza etc.).

La capitolul elementelor slave ale limbii române Cihac a folosit, într-o măsură nebanuit de mare, contribuțiile din acest domeniu ale lui

¹ *Lamosle*, *landră*, *lăbărța*, *lehăi*, *le(r)la*, *lespede*, *liștai*, *lostopan*, *lotru*, *rană*, *rapăn*, *râbda*, *râgaz*, *râpciugă*, *răsti*, *râșlui*, *refec(a)*, *relez*, *releza*, *relevei*, *rezema*, *rini*, *rișniță* (cf. DM).

² Gh. Mihăilă, *op. cit.*

Fr. Miklosich, și îndeosebi opera capitală a acestuia care interesează lexicografia românească, *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Viena, 1861). O confruntare între cele două lucrări scoate chiar la iveală unele fapte de-a dreptul surprinzătoare, în defavoarea lui Cihac; constatarea cea mai gravă este aceea că meritele lui Cihac, la acest capitol, sint, în cea mai mare parte și în ultimă esență, meritele lui Miklosich, iar defectele evidente ale capitolului aparțin în cea mai mare parte lui Cihac. O asemenea afirmație impune, bineînțeles, o argumentare convingătoare din partea noastră, argumentare pe care vom încerca s-o facem în rândurile de mai jos. Comparând un număr destul de însemnat de pagini de la începutul lucrării lui Miklosich¹ cu porțiunea corespunzătoare a dicționarului lui Cihac ajungem mai întâi la concluzia că acesta din urmă a preluat aproape în întregime lista de cuvinte a celui dintâi: din cei 155 de termeni-bază (capete de „cuib” lexical) numărați, pe aceste pagini, la Miklosich, 153 apar și la Cihac, iar la 143 dintre aceștia (reprezentând 95%) lexicograful român a acceptat etimologiile înaintașului său, date cu aproape două decenii în urmă²; cât despre cele 10 schimbări față de înaintaș, ele reprezintă, în cea mai mare parte, etimologii eronate. Dacă comparăm aceeași porțiune din lucrarea lui Miklosich cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii române moderne* constatăm că, din cele 140 de cuvinte comune în cele două lucrări, 119 figurează în această din urmă lucrare cu etimologie slavă sigură, 5 cu etimologie slavă probabilă, 5 fără etimologie și 11 cu etimoane din diverse limbi neslave. Așadar, procentul de etimologii corecte ne apare la Miklosich aproape excepțional (circa 89%) și arată, pe de altă parte, un lucru foarte semnificativ în problema care ne interesează: că nucleul valabil al capitolului lui Cihac este preluat în cea mai mare parte de la Miklosich, iar adaosul cantitativ al celui dintâi, deși substanțial, conține și imensa majoritate a erorilor; acest adaos contribuie în mod esențial la scăderea procentului general de etimologii juste din lucrarea lui Cihac. Așadar, din punct de vedere calitativ, capitolul elementelor slave din dicționarul lui Cihac înseamnă un regres față de lucrarea lui Miklosich, iar afirmația lui Gh. Mihăilă că activitatea acestuia ar fi fost „dezvoltată de A. Cihac”³ poate fi acceptată numai din punct de vedere strict cantitativ.

Ne face impresia chiar că Cihac s-a condus după Miklosich și în organizarea materialului din întregul său dicționar: întâlnim, la lingvistul austriac, aceeași grupare a termenilor pe „cuiburi” lexicale (însă fără exagerările lui Cihac), aceeași „traducere” sumară a termenilor (la Miklosich însă în limba latină), aceleași lanțuri de corespondente etimologice, aceleași bogate referințe la diverse izvoare lingvistice, mai ales lexicografice.

c) *Elementele maghiare*. Numărul cuvintelor românești pe care A. Cihac le consideră de origine maghiară se ridică, în dicționarul său,

¹ Până la cuvântul *gușter*.

² La explicațiile lui Miklosich, Cihac a adăugat numai, uneori, alte limbi slave în care se află termenul românesc.

³ Gh. Mihăilă, *O sută de ani de la apariția lucrării lui Franz Miklosich „Elementele slave în limba română”* (1861), în „Limba română”, X (1961), nr. 4, p. 49.

la 1 026, ceea ce reprezintă, în procente, din totalul cuvintelor înregistrate, sub 6%. Procentul acesta, destul de ridicat, este în bună parte influențat de mulțimea maghiarismelor regionale pe care lexicograful le include în lucrare din diverse izvoare lexicografice anterioare; uneori circulația acestor termeni pare îndoielnică chiar în graiurile românești din Transilvania. Ca să dăm un exemplu ilustrativ în acest sens, amintim că numai din *Lexiconul* de la Buda, din 1825, Cihac a preluat maghiarisme ca *alău*, *bediug*, *bicău*, *birgă*, *boboș*, *bogărie*, *boglar*, *căfăi*, *cofări*, *deplău*, *imbord*, *lab*, *miholă*, *nată*, *năhor*, *paler*, *pețear*, *pleban*, *rișcașă*, *sorgoș*, *suciu*, *șanfă*, *șurăi*, *timău*, *tongăni*, *tronf*, *ughian*, *văcălaș*, *vălătaș*, *vălceag*, *vizare*, *vojoii*, *zai* etc., cu circulație efemeră sau cel puțin strict regională. Nu se poate face însă lexicografului reproșul de a fi înregistrat aceste regionalisme suspecte ori stricte în dauna unor termeni românești de origine maghiară mai importanți; dimpotrivă, trebuie subliniat faptul că lipsurile cantitative ale capitolului sînt minime. Defectul principal al capitolului constă, ca și în cazul elementelor slave ale limbii romîne, în surplusul de termeni de alte origini care sînt înregistrați aici. Parcurgerea listei de cuvinte ne arată că termenii intrați în limba romînă din maghiară sînt înecați, în lucrare, de termeni românești de alte origini. Dintre cei 166 de termeni-bază (capete de „cuib” lexical) din capitolul lucrării lui Cihac confrunțați cu *Dicționarul limbii romîne moderne*¹, numai 82 apar, în acest din urmă izvor lexicografic, cu etimologie maghiară certă, la care mai pot fi adăugați alți 12 termeni cu etimologie maghiară probabilă. Prin urmare, circa 40% dintre cuvintele grupate în acest capitol au etimologia greșită; un asemenea procent duce la concluzia fermă că lucrarea este în general slab realizată la capitolul elementelor maghiare, care astăzi poate fi consultat numai cu deosebită circumspecție. Această constatare poate fi întărită și de o altă comparație semnificativă: în *teimeinica* lucrare a lui Simeon Mindrescu consacrată elementelor maghiare ale limbii romîne, apărută în 1892², cu tendințe exhaustive evidente (și prin urmare extrem de bogată), numărul total al cuvintelor înregistrate (socotind împrumuturile propriu-zise, derivatele și variantele) se ridică abia la 778; surplusul pînă la suma de 1026 de cuvinte (exclusiv variantele) din dicționarul lui Cihac reprezintă în esență tocmai partea eronată a capitolului, formată din termeni românești de origine nemaghiară.

Dacă, prin prisma progreselor de astăzi ale lingvisticii romînești, capitolul pomenit al dicționarului lui Cihac este net depășit, el a reprezentat totuși, la vremea sa, un oarecare progres față de contribuțiile anterioare. Lexicografia romînească de pînă atunci, dominată de tendințele latiniste, diminuea la maximum proporțiile influenței maghiare asupra limbii romîne; pe aceeași linie merg și contribuțiile filologului și istoricului Robert Roesler, care afirma că „elemente[le] ungurești în limba romînă nu sînt multe; puținul pare a fi luat în timpuri mai recente”³. Cît despre cunoscutul studiu al lui Hunfalvy Pál consacrat influenței maghiare asupra

¹ Literele C, D, F, G, H, I, J, L, M și N.

² Simeon C. Mindrescu, *Elemente ungurești în limba romînă*, București, 1892.

³ *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 124.

limbii române, *A magyar nyelv hatása a rumunra*¹, deși cuprinde mai puține exagerări față de capitolul similar din lucrarea lui Cihac, este totodată de proporții mai modeste, căci nu își propune să epuizeze problema.

d) *Elementele turcești*. Numărul cuvintelor românești de origine turcă înregistrate în dicționarul lui Cihac se ridică la 1 250 și reprezintă peste 7% din totalul cuvintelor care apar în lucrare. Rezultă de aici că influența turcă asupra lexicului limbii române a fost mai puternică decât cea maghiară. Autorul subliniază, în prefața volumului al II-lea al dicționarului său, că această influență are, în general, un caracter popular „și probează că poporul s-a familiarizat destul de ușor cu această limbă” (p. XII). Părerea aceasta, în bună parte justă, contrazicea ideea curentă a epocii, după care limba stăpînitorilor turci ar fi furnizat lexicului românesc aproape exclusiv termeni livrești, de organizare (administrativă, militară, social-politică).

Ni se pare excelentă și ideea autorului de a face o ierarhizare a termenilor de origine turcă din limba română din punctul de vedere al circulației lor în această limbă, deoarece, după cum se știe, numeroase cuvinte turcești au circulat în mod artificial în limba română, ca elemente neintegrate, externe lexicului ei, în documente oficiale care emanau de la stăpînitori. În practică, această delimitare se dovedește însă uneori arbitrară, adică bazată mai mult pe impresii subiective decât pe realitățile lexicului românesc. Printre „raritățile” limbii noastre (notate cu asterisc) sînt date *birlic*, „as”, *cavaș*, *căni*, *ciohodar*, *culă*, *ghiol*, *isnaș*, *mahmur*, *mucalît*, *olat*, *seimeni*, *șasiu*, *taișas*, *zai(a)șet*, în timp ce *aiar*, *antep*, *arsîz*, *arș*, *arșea*, *avlie*, *balbas*, *beghîr*, *boaz*, *burlui* etc. apar ca termeni de circulație ai limbii române.

Din punctul de vedere al indicațiilor etimologice, capitolul elementelor turcești din lexicul limbii române este excelent realizat; cu toate contribuțiile ulterioare fundamentale din acest domeniu ale lui Lazăr Șăineanu², el se poate consulta și astăzi cu folos. Pentru obținerea unor date obiective am întreprins și aici un sondaj comparativ; am comparat cuvintele-bază cuprinse în porțiunea *aba-chiulaș* din capitolul lui Cihac cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii române moderne*: constatăm că, dintre cei 173 de termeni comuni celor două izvoare lexicografice, Cihac a indicat etimologia corectă la un număr de 150, ceea ce înseamnă că procentul de etimologii valabile din acest capitol se ridică pînă la 88%. Dacă facem comparația cu lucrarea lui L. Șăineanu *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, procentul amintit se ridică și mai mult, deoarece la cele 150 de etimologii se mai adaugă alte 9 (la *arap*, *arșin*, *bărăgan*, *cabanită*, *cais*, *cătun*, *ceașă*, *ceavn*, *chirie*, pe care L. Șăineanu îi consideră tot de origine turcă). Demn de semnalat este și faptul că tendințele generale ale exagerărilor lui Cihac se manifestă în acest capitol extrem de slab: abia 3 cuvinte cu etimologie necunoscută și un cuvînt cu origine onomatopeică apar, pe porțiunea amintită, printre elementele de origine turcă ale limbii române.

¹ A apărut în *Nyelvtudományi Közlemények*, vol. al XIV-lea (1878).

² Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, vol. I-II, 1, 2. București, 1900.

Și lipsurile cantitative ale acestui capitol sînt relativ neimportante. Dacă autorul n-a înregistrat numeroase turcisme rare și învechite care apar în documentele oficiale din epoca stăpînirilor otomane, el nici n-a omis decît puține cuvinte romînești populare de origine turcă; printre acestea, pe baza confruntării cu indicele lucrării lui Șăineanu, am depistat, la litera A, pe *abitir*, *aferim*, *alioțman*, *anason* și *avat* (peștele *Aspius rapax*), care nu sînt totuși cuvinte din uzul obișnuit.

Meritul realizării lui Cihac este cu atît mai mare cu cît, pînă la el, domeniul influenței orientale asupra limbii romîne fusese un teren aproape cu desăvîrșire necercetat¹. Capitolul a fost utilizat în cele două lucrări capitale ulterioare care dezvoltă problema, *Die türkischen Elemente in den süd-est und osteuropäischen Sprachen* (Viena, 1884), aparținînd lui Fr. Miklosich, și în lucrarea amintită a lui Șăineanu.

c) *Elementele grecești*. În lucrarea lui Cihac sînt înregistrați 1 100 de termeni romînești care ar proveni din greaca modernă, însumînd peste 6% din totalul celor care figurează în dicționar. Se pare că lexicograful a făcut și aici, ca și în cazul elementelor romînești de origine turcă, o selecție destul de riguroasă în lista de cuvinte, înlăturînd elementele lexicale din epoca fanariotă a căror circulație era extrem de redusă.

Cea mai evidentă eroare pe care o face aici Cihac este aceea de a considera în bloc, ca pe o unitate, elementele grecești ale lexicului romînesc. El a redus cele trei valuri de influență greacă — influența limbii grecești vechi, bizantine și neogrecești — la unul singur, căruia îi spune „element grec modern”, termen prin care înțelege atît greaca din epoca fanariotă cît și greaca antifanariotă din secolele al XVI-lea — al XVII-lea. Cu toate acestea lingvistul recunoștea, în prefața lucrării, existența în limba romînă a unui element lexical „grec din evul mediu” (p. XII); în practică, în dicționar, acest element nu este însă distins de celelalte, iar despre o influență greacă veche nici nu se pomenește. Este adevărat că, din punct de vedere strict statistic, influența greacă nouă (din secolele al XVIII-lea — al XIX-lea) este cu mult mai importantă decît aceea medie și veche greacă, dar acestea din urmă nu pot fi nici ele ignorate. Se pare că numai dificultățile ridicate de identificarea acestor faze de influență, care dau și astăzi loc la unele controverse, l-au obligat pe Cihac să adopte atitudinea semnalată. Așa se face că termeni romînești ca *frică*, *stol*, *wimă*, proveniți din vechea greacă, ori *agonisi*, *condei*, *folos*, *prisos*, *proaspăt*, proveniți din greaca bizantină, apar, în dicționar, printre „elementele grecești moderne” ale limbii romîne.

Eroarea fundamentală pe care o face însă Cihac în acest capitol este aceea de a fi confundat filierele grecești directe cu cele indirecte, adică de a fi considerat că provin direct din limba greacă termeni care, în realitate, au intrat în romînă prin intermediul altei limbi. Cuvinte ca *martur*, *teacă*, *tufă*, de exemplu, moștenite de limba romînă din latina populară (unde au pătruns din vechea greacă), figurează, la Cihac, printre

¹ Nu cunoaștem decît o singură lucrare anterioară din acest domeniu, dar cu lacune serioase de ordin cantitativ și calitativ, aparținînd lui Robert Roesler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Rumänischen*, care a apărut la Viena, în 1865.

elementele grecești „moderne” ale limbii române. Confuzia de filiere devine pregnantă atunci când este vorba de terminologia de organizare bisericească, pe care limba română a împrumutat-o, după cum se știe, mai cu seamă din vechea slavă bisericească; termeni ca *metanie*, *metoc*, *minei*, *mir*, *mitropolie*, *monah*, *omofor*, *pălămar*, *panahidă*, *parastas*, *patriarh*, *proscomidie*, *psalm* etc., figurează, în dicționarul lui Cihac, printre elementele grecești ale limbii noastre, când, în realitate, ele sînt elemente grecești pentru limba slavă, dar slave pentru limba română. De altfel chiar autorul afirmase în prefața lucrării sale că „vechea slavă ne-a furnizat aproape întreaga terminologie ecleziastică” și că „adesea este îndoielnic” dacă unii dintre acești termeni „au fost primiți direct din greaca modernă (?!) ori din vechea slavă” (p. XII). Din păcate, afirmația este în bună parte infirmată de organizarea materialului. E de la sine înțeles că, în condițiile arătate, procentul de etimologii corecte în acest capitol se reduce în mod simțitor. Dintre cei 108 termeni comparați cu *Dicționarul limbii române moderne*¹, abia 60 au, în acest izvor, etimoane grecești, ceea ce reprezintă 55% etimologii corecte la Cihac. Numai elementele slave trecute de lexicograf printre cele grecești se ridică, în porțiunea comparată, la 25 și echivalează, ele singure, cu un procent de erori de circa 23%. Din aceste cîteva date se desprinde concluzia că, la capitolul elementelor grecești ale limbii române, dicționarul etimologic al lui Cihac este foarte deficitar și trebuie consultat astăzi cu multă circumspecție. Din punct de vedere istoric, pentru valoarea sa documentară, încercarea de sinteză a lui Cihac, fără precedent în filologia românească, merită însă să fie reținută; cu toate scăderile semnificate, ea rămîne neîntrecută în secolul al XIX-lea. Lucrarea ulterioară (și mai restrînsă) din acest domeniu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba romînă* (București, 1894), de G. Murnu, deși semnaleză și corecteză unele erori ale lui Cihac, merge în general pe aceeași linie cu opera predecesorului și e chiar inferioară acesteia prin excesul sporit de încredere acordat filierei grecești directe, în dauna celei slave; termeni ca *adamant*, *afurisi*, *agheasmă*, *anafură*, *antifon*, *apostol*, *arhieru*, *arhimandrit*, *aspidă*, *călugăr*, *camătă*, *camilafcă*, *canon*, *cămilă*, *chelar*, *chilie*, *chimval*, *chit* „balenă”, *chivot*, *colivă*, *cositor*, *erin* etc. etc., împrumutați de limba română din slavă, apar, în lucrarea lui Murnu, ca împrumuturi directe din greacă. Aceasta înseamnă că Murnu și-a însușit și a adîncit eroarea cea mai gravă a predecesorului său, confundarea filierelor directe cu filierele indirecte².

f) *Elementele albaneze*. Titlul capitolului din lucrarea lui Cihac („Elementele albaneze”) este formulat impropriu și derutează, căci nu avem a face cu împrumuturi romînești de origine albaneză, ci cu termeni pe care cele două limbi îi au în comun și care aparțin unui element autohton ce a stat la baza ambelor limbi. De altfel autorul însuși a arătat acest lucru, în prefața dicționarului său (cf. p. XIII), pentru prima oară în istoria

¹ Cuvintele-bază din porțiunea *măcar-rodie*.

² Cu excepția lui *arhieru*, toate celelalte exemple de erori citate din lucrarea lui Murnu se regăsesc întocmai în dicționarul lui Cihac.

lexicografiei române. Tot pentru întâia dată se dă, într-o operă lexicografică, lista termenilor pe care limba română îi are în comun cu albaneza. Dacă ținem seamă că problema elementelor autohtone ale limbii române nu este rezolvată în mod definitiv nici astăzi, lista lui Cihac, deși cu numeroase erori și lipsuri cantitative, are merite indiscutabile. Dintre cele 40-50 de cuvinte recunoscute azi drept daco-geto-trace, comune românei și albanezei¹, apar, în opera lui Cihac, cam jumătate: *abur, bile, brad, bucura, bunget, buză, căciulă, călbează (gâlbează), cioară, copaciu), cruța, ghimpe, gogă, gresie, grumaz, leurdă, năpîrcă, pîrîu, șopîrlă, vatră, vâpaie*. Exagerările autorului diminuează însă mult meritele sale; în lista elementelor comune cu albaneza apar termeni ca *bitușă, copleși, îngăima, măi, mendre*, a căror origine nu se cunoaște nici astăzi exact, sau *brouscă, codru, curcubeu, fin* (subst.), *încăla, sat, toacă, urmă*, a căror origine latină în limba română este astăzi neîndoielnică.

Slab se oglindește în dicționar și productivitatea pe teren românesc a acestor termeni străvechi. Este unanim acceptat principiul că există un raport direct între vechimea cuvintelor și productivitatea lor: cu cât un grup de cuvinte de bază este mai vechi într-o limbă dată, cu atât și numărul derivatelor lui este mai ridicat. S-a demonstrat, de exemplu, pe baza *Dicționarului limbii române moderne*, că în limba română există, pentru termenii comuni cu albaneza, un raport de peste patru derivate (și variante) la un cuvînt de bază². În lucrarea lui Cihac, la cele 21 de cuvinte de bază românești comune cu albaneza, sînt înregistrate abia 29 de derivate; *buză, copac, cruța, pîrîu*, de exemplu, apar în dicționar fără nici un derivat.

Plîn deopotrivă de merite și de scăderi, acest ultim capitol al dicționarului lui Cihac are astăzi mai mult o valoare documentară.

★

Reiese clar, din cele arătate în cursul articolului de față, că *Dicționarul etimologic dacoromân* al lui Alexandru Cihac are o valoare inegală. Capitolele consacrate elementelor latine și turcești ale limbii române ne apar și astăzi remarcabil realizate din punct de vedere științific, acela al elementelor slave, cu toate exagerările lexicografului, arată pentru întâia oară la noi proporțiile acestei influențe, celelalte capitole ale lucrării sînt azi net depășite. La apariția sa, și chiar mult după apariție, această lucrare de sinteză redactată, în mod surprinzător, de un singur om, fusese însă fără precedent. Nici o operă ulterioară, lingvistică sau strict lexicografică, în care era atinsă problema originilor vocabularului românesc ori a raporturilor lui cu diverse limbi străine, nu s-a putut dispensa de dicționarul lui Cihac; dimpotrivă, cele mai multe iau ca bază acest important izvor lexicografic, fiindu-i adesea inferioare. Lucrarea lui Cihac este totodată cel mai cunoscut dicționar românesc peste hotare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind citată de aproape toți savanții străini care s-au ocupat de limba noastră.

¹ Vezi, în ordine cronologică: Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, volumul al II-lea, București, 1943, p. 108 și urm.; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, [București], 1959, p. 123; D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 8.

² D. Macrea, *op. cit.*, p. 37.

GHEORGHE GOIAN, *Baza logică a predării și a însușirii terminologiei științifice*, București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1961, 232 p.

Cartea lui Gheorghe Goian este consacrată — după cum arată și titlul ei — unui aspect important al procesului de învățămînt: predarea și însușirea terminologiei științifice. Una dintre ideile pe care se întemeiază lucrarea și a. cărei justete nu poate fi pusă la îndoială este aceea că între limbă și gîndire există o legătură indisolubilă. Însușirea terminologiei științifice contribuie nu numai la îmbogățirea generală a vocabularului elevilor, ci și la dezvoltarea gîndirii acestora.

Pentru cercetarea modului în care elevii își însușesc terminologia științifică, autorul a folosit, la mai multe școli, metoda anchetelor cu chestionare speciale. De exemplu, li s-a cerut elevilor să indice înțelesul unor termeni ca *hidrogen* sau *biped*, precum și înțelesul elementelor lor componente (*hidro-*, *-gen*; *bi-*, *-ped*). Din datele obținute (vezi, printre altele, p. 42 și urm.), a rezultat că mulți elevi și-au însușit unii termeni în mod mecanic, fără să cunoască sensul elementelor care intră în compunerea termenilor și fără să sesizeze raporturile existente între termenii care conțin elemente comune.

O lucrare în care se analizează cauzele acestei stări de lucruri și în care se propun căi pentru înlăturarea ei este binevenită. Desigur, este de dorit ca în însușirea terminologiei științifice rolul principal să-l aibă nu memorarea mecanică, ci raționamentul și operațiile de analiză și de sinteză.

Pe lângă o introducere și o încheiere, cartea cuprinde patru capitole: *Principiile care stau la baza elaborării și a utilizării terminologiei științifice* (p. 9—40), *Necesitatea însușirii analitico-sintetice a terminologiei științifice* (p. 41—65), *Volumul și limitele însușirii analitico-sintetice a terminologiei științifice în școala de cultură generală* (p. 66—218), *Folosirea metodei analitico-sintetice în predarea terminologiei științifice* (p. 219—230).

Expunerile cu caracter teoretic (însoțite de bogate exemplificări) predomină în primul capitol; ele nu sînt absente nici în alte părți ale lucrării, unde alternează însă (uneori, destul de capricios) cu discutarea răspunsurilor la chestionare și — mai ales în ultimul capitol — cu recomandările de ordin metodic.

Capitolul al treilea al cărții, mai întins decît toate celelalte capitole luate la un loc, cuprinde un subcapitol intitulat *Analiza termenilor formați din elemente care au un rol important în elaborarea terminologiei științifice* (cu două subdiviziuni: A. *Cuvinte și prefixe grecești*, p. 69—154; B. *Cuvinte și prefixe latine*, p. 154—208). Acest subcapitol, pe care îl considerăm util pentru scopurile urmărite de autor, este, pînă la un punct, un mic dicționar de termeni științifici; articolele, avînd ca titlu un cuvînt sau un prefix grecesc sau latinesc, cuprind, grupați pe domenii ale științei, termeni în a căror componență intră

cuvîntul sau prefixul respectiv. Se înțelege că enumerarea nu este și nici nu putea fi exhaustivă (fiecare articol se termină cu „etc.”) dar, după cum arată autorul, „ea cuprinde totuși, în linii mari, fondul de cunoștințe etimologice pe care școala de cultură generală trebuie să-l dea elevilor” (p. 67). Reproducem, pentru exemplificare, partea de la început, a unui articol de la p. 97: « **heptá** (ἑπτὰ) „șapte”, în : *heptagon* (< *heptá* + gr. *gonía* „unghi”; poligon cu șapte laturi — deci cu șapte unghiuri —), *heptaedru* (< *heptá* + gr. *hēdra* „față, plan”; poliedru cu șapte fețe)... » (urmează cuvintele *heptaoxid*, *heptan*, *heptasilabic* și *heptametru*). Amploarea explicațiilor care se dau variază de la caz la caz: explicațiile lipsesc cu totul la termenii pentru care simpla includere într-un anumit articol, împreună cu alți termeni care conțin același element, oferă deja posibilitatea unei analize. În orice caz, procedeul face să iasă în evidență caracterul logic al termenilor și corespondența dintre elementele lor componente și notele noțiunilor pe care le denumesc.

Observațiile pe care le vom face mai jos se referă, în primul rînd, la cîteva chestiuni care interesează mai îndeaproape lingvistica.

În lucrare apare, de mai multe ori, termenul *popular* (în *limbă populară*) cu accepțiunea de „curent” (eventual, „comun”), ceea ce nu ni se pare potrivit: acest adjectiv este folosit, de obicei în corelație (uneori, în opoziție) cu *cult* sau *literar*. Cuvinte ca *prevedere* sau *revenire*, formate, în romînește, după model franțuzesc nu aparțin „limbii populare”, cum ar rezulta din cele spuse de autor la p. 17 (nu orice cuvînt din afara terminologiei științifice în sens strict este „popular”).

Autorul a inclus în *Introducere* un paragraf consacrat modului de transcriere și pronunțării cuvintelor grecești, iar transcrierea adoptată este aplicată cu consecvență. Nu același lucru se poate spune despre redarea alfabetului chirilic, în cazul cuvintelor rusești. Semnului moale din cuvintele *словарь* și *большевиство* nu-i corespunde, în transcriere, nimic (p. 6, respectiv, 11), dar *срочумель* este transcris *stroileli* (p. 17). Observații asemănă-

toare s-ar putea face cu privire la cuvintele slave; de exemplu, la p. 36 se scrie *dihanie*, iar la p. 37 *podgorie* (în treacăt fie spus, de ce *podgorie* este glosat, iar regionalul *poghi-bală* nu?; cuvintele urmează unul după altul).

Nimeni n-ar putea să aibă pretenția ca într-o lucrare de genul aceleia de care ne ocupăm să se dea definiții complete pentru toate noțiunile corespunzătoare termenilor discutați. Încercarea de a „comprima” definițiile a dus însă, uneori, la formulări insuficient de clare sau greșite. Pentru *consoană* se dă, la p. 200, definiția următoare: „sunet care nu se pronunță independent, ci numai împreună cu alt sunet și anume cu o vocală”; dar există consoane (de exemplu, s) care pot fi pronunțate și neînsoțite de vocale. Despre *gen* se spune, la p. 176, că este „forma pe care o primesc cuvintele pentru a indica sexul”, ceea ce — trecînd peste unele neajunsuri de mai mică importanță — nu poate fi acceptat, pentru motivul că numeroase cuvinte care au gen corespund unor obiecte fără sex. Insuficient de clare ni se par și explicațiile care se dau în legătură cu termenii *diftong*, *triflong*, *hiperurbanism* și alții vreo doi, trei. Cazul lui *proccs-verbal*, citat la p. 27 ca exemplu care ar contraveni logicii, deoarece denumește un act scris, nu este potrivit pentru a ilustra teoria; *verbal* nu are nici înțelesul de „oral”, ci de „referitor la exprimarea prin cuvinte” (cf. lat. *verbum* „cuvînt”).

Indicațiile etimologice, în limitele pe care și le-a impus autorul, sînt, de cele mai multe ori, corecte. Menționăm, totuși, că *letopiseř* este vechi slav, nu provine din rusă (cum se afirmă la p. 11), iar *a pili* cu sensul de „a bea” (p. 37) este, după toate probabilitățile, de origine țigănească, nu slavă (la limba țigănească trimite și *Dicționarul limbii romîne moderne*, [București], 1958, lucrare pe care autorul a utilizat-o). *Patrulator*, considerat ca fiind format „prin alăturarea unor cuvinte ale limbii populare” (p. 9), adică din *patru* + *latură* (p. 13), este, de fapt, fr. *quadrilatère*, modificat după *patru*. O situație asemănătoare are *patruped*, care nu este format din

rom. *patru* + lat. *pes, pedis*, cum se susține la p. 16.

¶ Cu privire la gruparea termenilor în articole, mărturisim că în unele cazuri nu am reușit să deducem criteriul după care a procedat autorul: de exemplu, *epidermă* apare s.v. *dërma - dêrmatos* (p. 82), dar (*injecție hipodermică* figurează s.v. *hypó* (p. 102); de menționat însă că, în toate cazurile, se fac trimiteri de la un articol la altul.

E regretabil că lucrării nu i s-a adăugat un indice alfabetic al termenilor românești, pentru găsirea cărora nu este suficientă gruparea (în capitolul al III-lea al lucrării) după elementele grecești sau latinești din care provin.

Autorul ține să sublinieze, pe bună dreptate, că „pentru a asigura însușirea analitico-sintetică a terminologiei științifice de către elevi, profesorii de diferite specialități trebuie să fie ei înșiși bine informați cu privire la etimologia termenilor științifici” (p. 220). Alături de dicționarele (generale și speciale) care furnizează indicații în acest sens, cartea lui Gheorghe Goian este o bună sursă de informare, a cărei valoare crește prin faptul că are în vedere problemele speciale care apar în activitatea pedagogilor (ceea ce nu înseamnă că lucrarea nu poate fi utilă și altor categorii de cititori).

Andrei Avram

FOLCLOR DIN TRANSILVANIA. Texte alese din colecții inedite, 2 vol. (I, 574 p., II, 697 p.) [București], Editura pentru literatură, 1962 [Ediție îngrijită de Ioan Șerb].

Volumul *Folclor din Transilvania* reprezintă rodul unei preocupări continue a Editurii pentru literatură de a pune la îndemîna maselor largi cele mai importante realizări din domeniul creației folclorice. Este de ajuns să amintim că numai în ultimii trei ani au fost publicate următoarele colecții: în 1960, *Flori alese din poezia populară* (Antologia poeziei lirice), în 1961, *Tinerețe fără bătrînețe* (Basmе populare românești), iar în 1962 *Folclor din Transilvania*.

Culegerea de față reține atenția cercetătorului în mod deosebit prin câteva trăsături specifice, în comparație cu volumele anterioare.

În primul rînd trebuie să subliniem caracterul inedit al producțiunilor publicate, ceea ce face ca volumele în discuție să fie terenul unor noi și interesante observații asupra folclorului și graiurilor populare¹.

¹ În *Nota asupra ediției* se arată că Editura inaugurează în acest fel seria de culegeri regionale de folclor inedit din toată țara.

În al doilea rînd trebuie să amintim repartiția geografică a textelor folclorice. Cele două volume de folclor cuprind culegeri făcute de un număr de 14 cercetători (cei mai mulți profesori) din diferite regiuni ale Transilvaniei: Maramureșul, Țara Oașului, Bihorul, Lăpușul, Țara Zarandului, Cîmpia Ardealului, Mărginimea, Năsăudul, Țara Făgărașului și din Banat. Cu excepția părții de sud este reprezentată deci în acest volum aproape întreaga Transilvanie.

Faptul că un număr mare de culegători și-au valorificat munca prin aceste volume a avut urmări în ce privește unitatea lor (metodă, orientare spre anumite specii, atenția acordată transcrierii științifice, indice de informatori etc.). Perioadele în care s-a cules materialul sint, de asemenea, diferite: cea mai veche culegere (a lui A. Millea) a fost alcătuită în anii 1878—1880, pe cînd culegerile tinerilor cercetători au fost făcute mai ales după 1950.

Cei mai mulți culegători sînt originari din regiunile în care și-au făcut cercetarea, fapt care mărește valoarea materialului adunat¹.

Cele 16 culegeri sînt grupate astfel: 8 culegeri, reprezentînd „stilul” nordic, sînt cuprinse în primul volum, iar 7 culegeri, reprezentînd „stilul” sudic, în al doilea volum. Într-un capitol aparte sînt grupate *Cîntece populare noi din Transilvania*, extrase din toate culegerile².

Fiecare culegere este însoțită de note explicative (date despre regiunea cercetată, cum s-a adunat materialul etc.).

Volumul al doilea cuprinde la sfîrșit un glosar regional, un indice al informatorilor și indici de variante, tematic, de motive, metafore.

De cele mai multe ori culegerile au păstrat particularitățile mai importante ale graiului respectiv, deși sînt prezente și tendințe de „literarizare”.

Aprecieri asupra valorii materialului folcloric publicat în aceste două volume vor fi făcute, desigur, de către specialiștii în materie³. Ne rezumăm să reproducem cîteva din piesele care prezintă un interes deosebit. Este interesant de comparat, de ex., textul de la p. 14—15, volumul I, cu textul CCCLXV, p. 91—92, din volumul lui Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, pentru a aprecia valoarea folclorică și lingvistică a textelor cuprinse în culegerea de față:

Iancule, Mărire-a-ta,
Lasă-ți Turda, n-o prăda
Că ți-oi da bani cu mîerța
Și galbeni cu sferdera.

¹ Cf. Romulus Todoran, *Materiale și cercetări dialectale*, I, [București], 1960, p. 31—33, unde se discută avantajele metodei de adunare a materialului lexical regional, după care, anchetatorul specialist, este, în același timp, și „informator” sau „subiect”.

² Pentru date suplimentare, vezi *Nota asupra ediției*, p. XV.

³ Așa, de exemplu, vor trebui puse în lumină piesele noi cuprinse în aceste culegeri, valoarea variantelor unor teme tradiționale (*Miorița*, *Avram Iancu*, *Ce te legeni*, *codrurile* etc.), liniile ei de dezvoltare.

Pe drumul Aradului
Merg carăle Iancului...
Ce nu merg cu carăle
Ci scîlpesc ca soarele.
Pușcă Iancu prin butuci,
Fug domnii făr'de papuci.
Pușcă Iancu prin nuiele,
Fug doamnele din țipele
Să-și țipe mînușile
Și să spele pînzele
Precum fac rumînile.

Iată acum textul din volumul lui Papahagi :

— „Iancule, mărirea ta,
Lasă Sirb'ja, nu prăda,
Ț-oi da bani cu feldera
Și aoru cu mîerța”.
— „Nu-mi trê' bani cu feldera,
Ničî aoru cu mîerța,
C-așa vrêa Romîncele,
Ca și dăamnele
Să țipe mînușile,
Să jee săčerile,
C-așa fac Romîncele”.

Textul 36, p. 20, v. I, reprezintă o originală „variantă” a scrisorii fiului de domn din *Scrisoarea III* a lui M. Eminescu :

Floricea foaie verde,
Scrie-mi mîndră și-mi trimete
Ce-i în sat la voi mai verde :
Scrie-mi ochii și făptura,
Și sprîncenele și gura.
Că și io, mîndro, ți-oi scrie
Ce-i mai verde-n cătînie.
Ți-oi scrie și ți-oi trimete
Ce-i la-mpăratul mai verde.
Ciecăul și penele
Ochii și sprîncenele.

Iată, în sfîrșit, o variantă a finalului din *Miorița* care are o realizare poetică deosebită :

Ba noi l-am văzut,
Mergînd spre trecut,
Aci mai-napoi,
Tot vinzînd la oi,
La tirguț la Beci,

Vinzind la berbeci ;
 Și l-am mai văzut,
 Numărînd la bani,
 Pe ăripa șubii,
 La lumina lunii,
 La marginea lumii. (I, 79, 273).

Notăm și citeva frumoase „figuri etimologice”, cum le numește L. Gáldi¹:

Să moară moarte-mpușcată I, 16, 24
 (a)cărări ... cărările I, 22, 42
 Lacrimi lăcrămlnd I, 78, 273
 Din zariuț abia zărea I, 84, 276
 Fîru-mi firuiește I, 90, 281
 Numai o brumă ce-a bruma I, 482, 24

sau dislocări :

Nu te, mîndră, supăra I, 39, 102
 Pină Iancu ce crăiește, I 16, 23.

Textele folclorice publicate în această ediție au o valoare deosebită și prin materialul lingvistic bogat pe care îl conțin. Reprezentînd multe regiuni ale Transilvaniei ele atestă în multe cazuri ariile de răspîndire a unor cuvinte, sensuri sau forme. Glosarul de la sfîrșitul volumului al doilea este edificator în acest sens². El putea fi însă îmbogățit și cu alte cuvinte din texte care prezintă interes din acest punct de vedere (cf., de ex., *legume*, I, 11,11, *strungă* I, 69, 22). Cîteva observații asupra glosarului: sensul cuvîntului *strelzi* este redactat incomplet: „a se acri, a se face pungă” [despre ce?]; cf. și *jereadă*: „stog, fir” [?]. La glosarea unor termeni sînt folosite, inutil, două cuvinte (sinonime): *temeteu*: „cimitir, țintirim”, *harșău*: „cazma, hîrleț”. Sensurile lui *ciudă* sînt despărțite prin punct și virgulă („necaz; dor; jale”) dar prin virgulă la cuvîntul *zermoaică* („șerpoaică, vierme”), deși în al doilea caz cele două sensuri sînt mai depărtate. Nu se

¹ Cf. LR, X (1961), 5, p. 467 și urm. (cu privire la limba lui Varlaam).

² Fișele *Dicționarului general al limbii romine* vor fi îmbogățite, prin parcurgerea acestor texte, cu noi date.

fac trimeri la cuvintele sinonime (cf. *barșon* și *berție*).

O cercetare cit de sumară nu relevă frecvența deosebită și varietatea derivatelor cu sufixul *-uț(ă)*:

olcuță I, 50, 136, *tinuță* I, 11, 9,
miresuță I, 76, 270, *zariuț* I, 84, 276,
țărcuț I, 78, 273, *plumbuț* I, 424, 280,
fîruț I, 235, 45, *nevăstuță* II, 311, 65,
lumuță II, 36, 98 etc.

Aceste date precizează aria de răspîndire a derivatelor cu sufixul *-uț(ă)* (Transilvania) delimitată pe baza materialului din ALR³. Cf. și alte derivate specifice ariei transilvănene sau care prezintă interes pentru raritatea lor:

drumari I, 9, 4; I, 10, 8, I, 161, 5, I, 404,
 170, II, 19, 33,
întorçaței I, 83, 276,
 [i]ngadiței I, 84, 276,
răbdurie I, 27, 60 (care alternează cu *răbdătoare*).

Este înregistrată forma *călchie* I, 36, 94, cu palatalizarea velarei *c*, particularitate a subdialectului crișcan sau epenteza lui *c* în *sclobozit* I, 83—84, 276⁴. Cf. și *bat* (ciinii) „latră” I, 31, 76 și I, 115, 6 sens pe care ALR sn, vol. III, h. 667 [(ciinele) latră la om] îl înregistrează într-o arie din nord-vestul Transilvaniei.

Formele cu *d-* sînt frecvente:

dulița I, 100, 29, *dumbra* I, 200, 29,
dintreba, *dincuei* I, 102, 292
musai apare în texte din Maramureș (I,
 259, 2, I, 262, 10).

-ă este notat în interiorul versului:

D-ar fi secată clonțu tău
 Să nu-mi fi căutată rău I, 458, 29

Au fost notate formele (Munții) *să se surupcească* I, 514, 156, *pudăru* I, 532, 245,

³ Cf. articolul nostru, *Repartiția sufixelor în dacoromână*, în FD, IV (1962), (sub tipar).

⁴ Cf. R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V (1956), 2, p. 46.

Lain, bucălain II, 473, 189, *Mi dam și dainam*, mireasă I, 94, 287.

Amintim de asemenea vocativele în -o : *maico* II, 10, 4, II, 11, 6, II, 13, 16, II, 109, 34, II, 509, 68, *noro* II, 15, 21.

În textele maramureșene este înregistrată palatalizarea lui *v* și *f*, sincoparea unor silabe.

Cele câteva fapte relevate de noi sînt de parte de a schița bogăția și varietatea materia-

lului pe care volumele de *Folclor din Transilvania* îl pun la îndemîna cercetătorilor care se ocupă de cele mai diverse probleme. Culegerea de față reprezintă, pentru lingviști, și un indemn de a da o atenție sporită textelor folclorice, căci cîntecul popular „este atît de variat ca grai și împănăt cu flori ce cresc numai în anumite părți ale țării”¹.

Valeriu Rusu

DICTIONARUL MAGHIAR-ROMÂN, București, Editura științifică, 1961, 822 p.

În seria dicționarilor bilingve publicate în anii din urmă a apărut recent *Dicționarul maghiar-român*², așteptat cu mare interes de cei care, vorbind limba maghiară, se preocupă să-și perfecționeze cunoștințele necesare de limba română. Această lucrare întregeste munca autorilor care cu ani în urmă ne-au dat *Dicționarul român-maghiar*. Putem spune că recentul dicționar oglindește progresul muncii lor, pentru că volumul și organizarea lexicului, a construcțiilor explicate în dicționar se află pe o treaptă superioară față de conținutul lucrării mai vechi.

Dicționarul de care ne ocupăm reflectă tezaurul lexical fundamental al limbii maghiare literare pe care autorii îl explică și-l ilustrează prin exemple și prin construcții specifice, de circulație curentă. În el întîlnim de asemenea și termenii și sintagmele cele mai noi, adică acea parte a vocabularului în care se oglindesc noutățile lexicale aduse de progresul contemporan; de ex.: *tervszerű és arányos fejlődés* „dezvoltare planică și proporțională”; *egyeni tanulás* „studiu individual”; *atomromboló készülék* „reactor”; *tervbe vesz* „a planifica” etc.

¹ M. Beniuc, *Cuvînt înainte* la culegerea *Folclor din Transilvania*.

² Redactor principal: Kelemen Béla; redactori: V. Breban, Rita Chiricuță-Marinovici, Csák L., Maksay M., Miklós V., I. Neiescu, V. Pamfil, A. Stan, E. Stan.

Comparînd lista cuvintelor din acest dicționar cu aceea a dicționarului maghiar-englez publicat nu de mult de Országh L. (1959), găsim aici mai bine reprezentată categoria termenilor tehnici: *gyarmati felszabadító mozgalom* „mișcarea de eliberare din colonii”, *izsop* „isop”; *tervezett* „planificat”, *önköltség* „preț de cost planificat”, *testileg* „trupește” etc.

Pentru a nu extinde volumul lucrării prin lista lungă a unor astfel de termeni noi pe care un dicționar mai voluminos, ca acela amintit mai sus, nu-i cuprinde, a trebuit redus numărul construcțiilor și al exemplelor menite să ilustreze sensuri, nuanțe semantice sau expresii și locuțiuni, cărora dicționarele mai mari le acordă un spațiu extins.

Este remarcabilă în dicționar și bogăția sinonimelor românești la îndemîna cititorilor pentru a putea alege un cuvînt sau altul, potrivit nevoilor contextului sau pentru a da varietate exprimării; de ex. la *feldühül* „a înfuria”, găsim și pe: „a minia, a înverșuna, a întărita, a oțări”; *ibolya* „viorea, micșunea, toporaș”; *másképpen* „altfel, în alt chip, altcum, altcumva, altminteri”; *néha* „cîteodată, uneori, din cînd în cînd” etc.

În legătură cu sinonimele românești observăm că nu se dă nici o indicație cu privire la circulația unor cuvinte rare; se spune chiar în „îndrumările” preliminară că sinonimele românești „de sub aceeași cifră arabă sînt despărțite prin virgulă, indiferent dacă sînt

regionale, învechite, indiferent de valoarea lor stilistică" (p. XII). Dar acest fapt implică unele neajunsuri pentru cei care nu cunosc perfect limba română, adică pentru cei care au nevoie de acest dicționar. Oare se pot folosi pe același plan: *boală, maladi, morb* pentru a-l traduce pe *belegség*?; sau *a suna, a dăngăni, a bălăngăni* pentru *kong* (despre clopot)? Altele se dau corespondente românești rare, sinonime, dar cu circulație regională, restrinsă: *serlés* „porc, râmător”; însă la *ross:májú* se indică „răutăcios, malițios, peștriț la mațe, rinzos, pop” (p. 634). Cred că se putea renunța la aceste sinonime rare, regionale, fără pagubă pentru cititori.

În schimb, în dicționar își puteau găsi locul unele cuvinte și expresii de circulație azi în limba maghiară, pe care cel care vrea să învețe mai bine românește nu le poate traduce singur: *ászenia, ápszis, ciklotron*, cf. *Uj magyar lexikon*, vol. I, 1959, lucrare cu alt profil, cu altă structură și întindere, o enciclopedie, dar care putea fi folosită cu succes pentru a îmbogăți, unde e cazul, lista de cuvinte și pentru a da o interpretare cât mai exactă termenilor. Despre *csalétek* dicționarul maghiar romîn ne spune că e „momeală”; și așa este, dar lexiconul citat ne spune că înseamnă și „otrăvă” (p. 479).

Prea sărac e *ciklus* „ciclu” (nici măcar un rînd), cînd în enciclopedie apare cu numeroase sintagme de circulație mare azi. La *nagy* „mare” e bine că s-au separat compusele pentru a le putea găsi mai ușor, la început de rînd, pe cînd la Ország sînt date amestecat, sub titlul general *nagy*, încît compusele cu sens aparte se găsesc mai greu. În actualul dicționar se dă un compus ca *nagyközség* „comună mare”, care nu înseamnă nimic altceva decît ceea ce indică aparte fiecare cuvînt (*nagy + község*) pe cînd *nagysikerű* „cu mult succes”; *nagyeszü* „foarte inteligent, cu multă minte”; *nagy tudású* „erudit”; *nagyfokú* „intens, tare, în mare grad”, în care compusul înseamnă uneori și ceva în plus față de elementele componente, lipsesc din păcate.

Pentru a ajuta pe cei care vor să se descurce mai repede în problema genului substantivelor

românești, autorii lucrării au indicat după corespondentele românești genul substantivelor (*főzőlap* „plită f.; reșou n.”); amănunțul e desigur util uneori: *nadrág* „pantaloni m.pl.”, dar în același timp indicația produce confuzie cînd intervine în corpul sintagmei românești, pentru că separînd termenul principal de atributul său se poate înțelege uneori că e vorba de două cuvinte aparte: *munkás-feltaláló* „muncitor m. inventator” (p. 518); *rőpgyűlés* „ședință f. fulger” (p. 635); *testvér-harc* „război n. fratricid” (p. 733). Dar dacă într-o „construcție atributivală(?) genul substantivului românesc se indică imediat după cuvîntul determinat”, cum spun „îndrumările” (p. XII), de ce în cazul explicării *sintagmelor* ungurești prin sintagme românești cu atribut nu se mai indică acest gen al determinatului? Așadar: *jegyváltás* „cumpărarea f. biletelor”; dar în cuvîntul imediat următor: *jegyzék*... *fizelési* ~, „stat de plată” (fără a marca: stat n.), sau: *jégtörő* adj. „spărgător de gheață”, fără a indica genul determinatului (*spărgător*), pentru că traduce un adjectiv, nu un substantiv. La fel, la *testi* se dă sintagma ~ *épség* „integritate corporală”; ~ *erő* „forță f. fizică”; ~ *munka* „muncă fizică” (p. 733), mai jos *testvéri* „de frate”; ~ *viszony* „relații frățești”, fără nici o indicație de gen și număr.

Indicația genului substantivelor românești este, deci, parțială, fiind dată numai la cuvintele-titlu *substantive* maghiare; ea poate provoca uneori confuzii, întrerupînd continuitatea explicărilor (cf. și *munkásigazgató* „director m. muncitor”, p. 518); lipsind din sintagmele corespunzînd celor maghiare, pot lipsi și din cadrul altor explicații, fără nici o pagubă. Dacă verbele românești pot fi înțelese și fără vreo indicație despre categoria conjugării, de ce e nevoie de specificarea genului substantivelor românești?

Mult mai utilă ar fi fost o scurtă prezentare a gramaticii românești, așa cum s-a dat în dicționarul romîn-maghiar. S-ar fi făcut o mare economie de spațiu dacă se lănuirea de la început problema genurilor și a formării unor feminine de la masculine; așa citim adesea

explicații ca : „pricinaș *m.*, pricinașă *f.*” ; „buclucaș *m.*, buclucașă *f.*” (la *kötekedő*, p. 402) ; „pionier *m.*, pionieră *f.*” (la *pionir*, p. 599) etc. Indicarea ambelor forme putea fi scurtată dacă se dădea forma-tip din dicționarul actual al limbii române : *buclucaș*, -ă, și dacă problema se lămurie într-o scurtă gramatică a limbii române.

Iată acum și câteva probleme de amănunt. Clasificarea sensurilor și explicarea acestora sînt cu grijă, exact făcute. Remarcabilă este interpretarea cuvintelor cu sens figurat, a expresiilor și locuțiunilor pentru care s-au căutat cele mai bune corespondențe românești. Echipa de redactori a dovedit o temeinică înțelegere a lexicului și a sistemului de expresii atât maghiare, cât și române. De ex. *kijön a sodrából* „a-și ieși din sărite” (p. 366), *nagy nehezen* „cu chiu cu vai, tîrîș-grăpiș” (p. 528), *nap nap után* „pe zi ce trece” (p. 761), „a da în gropi de prost” (la *buta*, p. 86) etc.

Ordinea sensurilor mi se pare uneori discutabilă : *kelés* „1. bubă . . . 2. dospeală. 3. sculare”. Primul sens nici nu apare la verbul *kel*, care începe cu 3 (de la *kelés*). Deci era normală inversarea ordinii la acest cuvînt. La verbul *lejár*, sensul 2 este explicat prin adj. „demontabil” (p. 434), iar sensul 4 e rupt de 1, de care se leagă logic („a călca iarba”). Expresia : *gyökereztel kiirtja a bajt* „a stîrpi răul din rădăcină” (p. 257) este dată la *gyökér*, deși cuvîntul de bază este *gyökeres* „radical” ; la *kultusz*, expr. *kultuszt üz valamiből* e explicată prin „a ridica ceva la rangul de cult” (p. 413) în loc de „a face din ceva obiect de cult”, care e mai aproape de sensul expresiei maghiare (üz *valamiből*) și e mai exactă românește ;

körmöl se explică prin „a zgîria hirtia”, care nu spune nimic, pentru că verbul *körmöl* a fost tradus printr-un corespondent prea exact românesc „a zgîria” ; ar fi fost mai bine dacă rămînea numai a doua explicație „a mîzgăli hirtia”. În fine, dacă diferența dintre sensuri impune adesea plasarea celui figurat la sfîrșit, la *szilárd* se putea proceda la fel, căci : „2. ferm, statornic” înterupe seria sensurilor concrete : „tare, solid, corp solid, punct fix”, mai ales că la derivatul *szilárdan* s-a procedat altfel.

De este oare conjuncție la sensurile 2 și 3, în expr. *de igen* „ba da” ; *de szép* „ce frumoasă e !” ? La cuvîntul *lát* „a vedea” (p. 424) se puteau da și expr. *se ~ se hall* „nu vede, n-aude, face pe prostul” ; *szivessen latom* „mă bucur că (să) te văd” ; *latni való* „important de văzut”, iar la sensul 7 se puteau indica sinonimele : „a se ivi”, „a apărea”, „a ieși la lumină”. La *béke* am fi așteptat să apară și *Consiliul mondial al păcii* sau *Premiul internațional Lenin pentru pace*, așa cum s-au dat alte sintagme la alte cuvinte.

Toate acestea sînt observații de amănunt, explicabile într-o lucrare amplă și dificilă, în general bine întocmită și fără îndoială cel mai bun dicționar maghiar-romîn, la nivelul cerințelor lexicografiei de azi. Ar fi bine dacă autorii ar reedita și dicționarul romîn-maghiar în formă nouă (ca aspect și conținut). De asemenea ar trebui ca Editura științifică să se gîndească — pentru a ajuta pe lexicografi, publiciști, scriitori — să tipărească cît mai multe dicționare, printre care cel de sinonime este de mult așteptat.

Gh. Bulgăr

TERMINOLOGIA SPORTIVĂ ÎN DICȚIONARUL DE NEOLOGISME*

Dicționarul de neologisme umple un gol de mult simțit în literatura de specialitate. Alcătuită după principii științifice, prezenta

lucrare, care urmărește să pună „la îndemna marelui public un instrument practic de lucru, capabil să lămurească sensurile cuvintelor noi”

* Marcu Fl., Maneca C., *Dicționar de neologisme*, București, Editura științifică, 1961.

(p. 11), se înscrie pe linia valoroaselor lucrări apărute, în ultima vreme, în lingvistica românească.

Împreună cu dicționarele normative, elaborate de Academia R.P.R. și de Institutul de lingvistică și cu *Lexiconul tehnic româna, Dicționarul de neologisme* dă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra vocabularului limbii române.

Utilitatea dicționarului rezidă, mai ales, în aceea că înserează cuvinte pe care DL și DM¹ nu le-au înregistrat și că, dând etimologiile elementelor lexicale discutate, înlătură, în cea mai mare parte, greșelile provocate de necunoașterea exactă a originii și a valorilor semantice ale unor neologisme.

Autorii socotesc neologisme „cuvintele internaționale care au pătruns la noi începând de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea” (p. 5), deoarece acesta este momentul când societatea românească, în urma transformărilor social-economice, adoptă un număr considerabil de elemente lexicale străine din domeniul economiei, al politicii, al științelor sau al artelor.

Terminologia sportivă, în cea mai mare parte de natură neologică, a pătruns în limba română în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, dar mai ales după primul război mondial, când foarte multe cuvinte — în special de origine franceză și engleză — apar în coloanele publicațiilor sportive. Faptul că în limba română contemporană întâlnim peste 10 000 de termeni sportivi² vorbește despre îmbogățirea limbajului sportiv, dar și despre greutatea ce le-au avut de întâmpinat autorii dicționarului, care, dacă au putut trata mai ușor cuvintele sportive de uz general — cuvinte ce au depășit cadrul îngust al stilului sportiv și au pătruns în limba comună și în cea lite-

¹ Vom folosi următoarele abrevieri:

DM = *Dicționarul limbii romine moderne*, Editura Academiei R.P.R., 1958.

DL = *Dicționarul limbii romine literare contemporane*, vol. I—IV, Editura Academiei R.P.R.

L = *Larousse du XX-e siècle*, vol. I—VI, Paris, Librairie Larousse.

SP = „Sportul popular”.

IB = „Informația Bucureștiului”.

² Cf. Seche M., *Despre stilul sportiv*, în „Limba română”, VIII (1959), nr. 2, p. 83.

rară —, s-au lovit de serioase obstacole la discutarea terminologiei sportive în amănunt, întrucât aceasta se adresează în special sportivilor și specialiștilor care folosesc termeni tehnici mai puțin răspândiți.

În general, terminologia sportivă se bucură de atenția autorilor, care tratează cu grijă un bogat material lexical. Sint discutate cuvinte omise din DL și DM ca *aterizare* (70), *balon* (81), *pivot* (450), precum și unele mai puțin uzitate ca *scheling* — patină așezată pe roțile mici (552).

Menținând aprecierile de mai sus în legătură cu valoarea dicționarului, vom face unele observații privitoare la lexicul sportiv, care este inegal tratat.

Alături de discutarea judicioasă a unor cuvinte ca *arbitru*, *box*, *ciclism*, *paletă*, *start* etc. se întâlnesc unele inadvertențe, definiții incomplete sau chiar omisiuni.

Despre *senior* se spune că este un „sportiv care a depășit vârsta juniorilor (douăzeci și unu de ani la băieți sau optsprezece ani la fete)” (535). *Juniorul* este însă un „sportiv tânăr (care nu a împlinit vârsta de nouăsprezece ani)” (341). Eroarea este evidentă și, cu mai multă atenție, ea ar fi putut fi evitată.

Un număr destul de mare de cuvinte figurează în dicționar numai cu anumite valori semantice, cele privitoare la sport fiind omise.

Acroșă vb. I tr. nu înseamnă doar a *agăța*, a *atârna* (23), ci și, la fotbal, a *opri mingea*, a o *intercepta* din aer.

Acroșaj s.f. (!) (p. 23) înseamnă și interceptarea mingii din aer.

La hochei pe iarbă sau pe gheață și la baschet, *pucul* (sau *mingea*) este pus în joc printr-o *angajare* între doi jucători, iar punerea în joc a pucului (sau a balonului) se numește *angajament* (48).

Jucătorii care formează linia de atac a unei echipe de fotbal, handbal, hochei sint cunoscuți și sub numele colectiv de *atac* (69), care mai definește și un anume compartiment al unei echipe sportive³.

³ Vezi V. Teodorescu *Note lexicologice din domeniul sportului*, în „Limba română”, X (1961), nr. 1 p. 27 și urm.

Atacant (69) poate fi și s.m. și f., cu sensul de jucător care face parte din linia de atac a unei echipe sportive.

Discutându-se substantivul *aterizare*, se arată și accepțiunea lui în limbaj sportiv, în schimb, verbului *aleriza* nu i se acordă și posibilitatea de a denumi luarea contactului cu solul (sau cu apa) după efectuarea unei sărituri de către un sportiv. Dicționarul se referă doar la avioane (70).

Nici *baraj* nu se bucură de un alt tratament. Sînt înscrise diferitele lui valori semantice (83), ignorîndu-se faptul că el poate fi și o întrecere cu caracter suplimentar între mai mulți concurenți sau echipe care au obținut același număr de puncte într-o competiție, în vederea stabilirii unui clasament sau pentru promovarea într-o categorie superioară¹.

Bivouacul este nu numai un cantonament de trupe (93), ci și un adăpost al alpinistilor sau al turiștilor (mai ales în timpul nopții).

Bloc și *blocaj*, în afara sensurilor înregistrate (94), mai denumesc și grupul de voleibaliști care sar la fileu încercînd să împiedice pe adversari să obțină un punct dintr-o lovitură de atac.

Brec (*brek*) „oprește, stai” este comanda folosită la box, în momentul în care lupta corp la corp se desfășoară nereglementar.

Substantivul *clacaj* este socotit doar o boală a cailor (131) trecîndu-se sub tăcere faptul că el înseamnă și ruptura sau întinderea fibrelor musculare ale sportivilor în urma unui accident.

Alături de multiplele sensuri inserate (149), substantivul *condiție* (din expresia *condiție fizică*) exprimă și situația unui sportiv din punctul de vedere al pregătirii fizice.

Regulamentul competițiilor de șah prevede efectuarea unui număr de mutări într-un anumit interval de timp. Acel căruia îi rămîne puțin timp pentru multe mutări se găsește în *criză de timp*.

Cuplajul este programul sportiv alcătuit din două meciuri.

Prin extinderea sferii semantice, cuvintele *cvintel*, *sextet* sau *terțet* au căpătat, alături de sensurile vechi înregistrate (178, 536, 588), și altele noi. Primul denumește linia de înaintare — formată din cinci jucători — a unei echipe sportive, mai ales de fotbal, al doilea (mai rar și primul), echipa sportivă formată din șase (sau cinci) jucători, iar al treilea, linia de atac — alcătuită din trei jucători — a unei echipe de hochei pe gheață. *Echipele studenților a jucat fără N. în centrul liniei prime, conducătorul primului terțet al echipei noastre reprezentative resimțindu-se după un accident . . .* SP, 3965, 22.I.1962, p. 3.

Efectul este și traiectoria neobișnuită pe care o capătă mingea (de tenis, volei, fotbal) lovită după anumite procedee. Expr. *minge cu efect* se referă la mingea care, în urma unei anumite lovituri, a luat o traiectorie neașteptată.

Elanul este nu numai „*avînt, însuflețire, entuziasm*” (223), ci și un complex de mișcări și procedee executate în vederea efectuării unei sărituri sau a unei aruncări.

Se neglijează, de asemenea, și posibilitatea pe care o are cuvîntul *formă* de a cuprinde și o altă valoare semantică în afară de cele înregistrate (267).

Liderul nu este doar conducătorul unui partid politic sau nava conducătoare a unei flotile (351), ci și, prin lărgirea noțiunii, echipa sau sportivul care se găsește în fruntea unei competiții.

Substantivul *obstrucție*, în limbajul sportiv, arată manevra, contrară regulamentului, prin care un apărător încearcă să-l împiedice pe atacantul advers să ajungă mingea, fără ca el însuși să încerce să o joace. La box, prin *obstrucție* se înțeleg acțiunile nereglementare prin care unii boxeri încearcă să-și împiedice adversarii să lovească.

Nu înțelegem cum autorii n-au remarcat că, de vreme ce adjectivul *placat* arată pe jucătorul de rugbi oprit să pătrundă spre poarta adversă (450), iar verbul *placa* exprimă acțiunea exercitată asupra unui jucător de rugbi care este imobilizat cu mințile pentru a fi împiedecat

¹ L. I. p. 570.

să pătrundă spre buturile adverse (450), substantivul *placaj* (450) trebuie să exprime și oprirea din acțiune a unui jucător de rugbi prin imobilizarea lui cu mâinile.

Substantivul *priză* (471) se referă și la poziția mâinilor în momentul în care se prinde sau se aruncă mingea de handbal sau de baschet (iar cea de fotbal de către portar), precum și la modul în care atleții țin sulița sau prăjina, iar tenismenii, racheta sau paleta.

La șah o piesă este în *priză* atunci cînd se află sub amenințarea de a fi capturată.

Din discutarea cuvîntului *punct* (482) n-ar fi trebuit omisă valoarea lui în expresia *punct mort*, definind momentul, în timpul unei competiții, cînd din cauza suprasolicitării, organismul sportivului nu mai răspunde cu promptitudine cerințelor.

Jucătorii de tenis și tenis de masă folosesc, în timpul meciurilor, *reverul*, prin care se înțelege lovitura de atac executată cu exteriorul paletii, cu partea exterioară a minii (v. Backhand).

Verbul *rula* cuprinde, alături de accepțiunile inserate în dicționar (516), și acțiunea de alergare, de obicei relaxată și uniformă, a cicliștilor și atleților, iar *rulajul* (517) este și alergarea — relaxată și uniformă — a cicliștilor și atleților.

Rutier (517) poate fi și un substantiv masculin și, mai rar, feminin, care arată pe ciclistul participant la întrecerile sportive ce se desfășoară pe șosele, spre a-l deosebi de *pistard* (neînregistrat în dicționar), ciclistul specializat în concursuri de pistă, de velodrom.

La tir, sportivii specializați în probele de pistol viteză execută tragerea în așa-numitele *siluete* (539), desene din placaj sau carton pe care sînt fixate țintele.

Se obișnuiește ca șahiștii mai puternici, cu o clasificare superioară, să joace în același timp cu mai mulți adversari de categorie inferioară. O astfel de demonstrație este cunoscută sub numele de *simultan*: ... organizează o reuniune șahiștă în cadrul căreia maestrul internațional N., va da un simultan la 20 de mese ... SP., 3967, 25.I.1962, p. 2.

La definiția cuvîntului *șut* ar fi fost bine să se țină seama de faptul că poate fi înțeles și în expresia *șut de penalitate* — lovitura acordată în jocul de hochei pe gheață împotriva echipei care a săvîrșit o anume infracțiune. La explicarea substantivului *tricou* (603) s-a omis să se specifice că acest obiect de îmbrăcăminte este purtat mai ales de sportivi și că el deosebește (prin culoare) pe sportivii unor echipe diferite sau pe frunțași de ceilalți. Vezi „*tricoul galben*” la ciclism sau „*tricoul de campion*”.

Tot incomplet sînt discutate cuvintele *inscrie* (328), *marș* (366), *nul* (404), *rapel* (490), *retrograda* (508), *serie* (535), *stop* (560), *transforma* (597), *tur* (607), *turnantă* (609)¹, cărora nu li se înregistrează și sensurile cu care sînt folosite în limbajul sportiv.

O altă grupă la care ne referim este aceea a elementelor lexicale din domeniul sportului discutate greșit sau incomplet. Așa, de pildă, la pagina 40 înțelăm următoarea definiție pentru cuvîntul amator: „*persoană căreia îi place o artă, un sport, o meserie etc. de care se ocupă pentru propria sa plăcere, fără a o exercita ca profesionist. v. diletanț*” (subl. n. V.T). Substantivul la care se face trimiterea este socotit ca definind un „*amator (pasionat) de artă, de știință, de tehnică*” (203). Nici una din cele două definiții nu poate mulțumi, pentru că ele nu reușesc să redea esența noțiunii de amator (în sport). Sportivul amator poate fi cel puțin tot atît de bine pregătit ca cel profesionist și nu o dată, în diferite competiții, profesioniștii au fost nevoiți să plece steagul în fața unor amatori mai bine antrenați, cu calități fizice superioare. Ceea ce îi deosebește este faptul că, pe cită vreme profesionistul primește sume de bani pentru

¹ Vezi și V. Teodorescu, *Despre terminologia sportivă*, în *Dicționarul limbii române moderne*, în „*Limba română*”, VIII (1959), nr. 5, p. 114 și urm., V. Teodorescu, *Terminologia atletică în Dicționarul limbii române literare contemporane*, în „*Caiete de atletism*”, nr. 6 (24), 1958, p. 5—6.

întrecerile la care participă, amatorul nu este remunerat¹.

Așa cum am arătat și altă dată², cuvîntul *derbi* a cunoscut o interesantă evoluție semantică. După ce la început denumea o mare întrecere hipică organizată inițial la Epsom de lordul Derby, el a ajuns să însemne o alergare rezervată celor mai buni cai de trei sau patru ani. Cum aceste întreceri sînt caracterizate printr-o luptă dîrză, datorită echilibrului de forțe existent între participanți, orice competiție sportivă ai cărei protagoniști sînt de valori foarte apropiate este socotită un *derbi*.

Pentru *detentă* se înserează doar posibilitatea de a defini un „*pas bătut*”, o „*bătaie (înaintea unei sărituri)*” (195), cînd mai semnificativă, mai concludentă, este o altă definiție și anume: „capacitatea sportivului de a se desprinde cu ușurință de sol, de a se înălța cit mai mult”.

Disputa nu înseamnă numai „*competiție, întrecere*” (208), ci și lupta acerbă pentru obținerea victoriei.

Definiția cuvîntului *finiș* (261) ar trebui completată arătîndu-se că acest cuvînt poate însemna și posibilitatea unor sportivi de a sfîrși puternic o întrecere sportivă. *Sportivul X cu un finiș mai bun și-a învins adversarii*.

În ceea ce privește substantivul *gardă*, s-a omis faptul că el denumește poziția brațelor și a corpului luată de boxeri și luptători în vederea atacului sau apărării.

Pivotul (450) este în primul rînd un anume jucător de handbal sau baschet, cu atribuții bine precizate, care acționează în special pe semicerul de șase metri sau sub panoul advers.

Trebuie completată și definiția *profesionalistului* (473), specificîndu-se că atributul caracteristic al unui asemenea sportiv este re-

munerarea pentru participarea la diferite competiții.

Trena (601) este și viteza cu care aleargă concurenții într-o cursă athletică, ciclistă etc.

Acceptînd că neologismele sînt „*numai cuvintele împrumutate dintr-o limbă străină și la o dată nu prea depărtată*” (5) așa cum se menționează în lucrarea pe care o discutăm, vom încerca să semnalăm unele elemente lexicale din domeniul sportului omise din prezentul dicționar.

Backhand s.m. — numai singular — este lovitura executată de jucătorii de tenis de cîmp sau de masă cu partea exterioară a rachetei sau a paletii (v. *Rever*).

But s.n. este stilul de țintă la rugby. Deși nu este înregistrat la litera respectivă, cuvîntul figurează în dicționar, fiind folosit la explicarea verbului *a placa* (*a opri un jucător la rugby să pătrundă către buturile adverse, imobilizîndu-l cu mîinile*) (450).

Coardă s.f. — frînghie folosită de alpinisti în ascensiuni.

Combinată s.f. mai ales la schi, întrecere sportivă compusă din două sau trei probe (*combinata alpină* = coborîre, slalom uriaș și slalom special; *combinata nordică* = sărituri de pe trambulină și o probă de fond).

Dirt-trak — întrecere motociclistă ce se desfășoară pe pistă de zgură special amenajată, la care participă numai motocicletele pregătite în vederea acestui gen de curse sportive.

Escaladă s.f. (în alpinism) ascensiune.

Finală s.f. Faza superioară a unei competiții sportive la care participă echipele sau sportivii calificați în urma unor întreceri cu caracter preliminar. *Semi-finală* s.f. Ultima fază înainte de finale.

Forehand, lovitură folosită de jucătorii de tenis de cîmp și tenis de masă executată cu partea interioară a rachetei sau a paletii.

Groggy în expr. *a fi groggy*, boxer amețit în urma loviturilor primite și care cu mare greutate mai poate continua lupta.

Intercepție s.f. în expr. *joc la intercepție*, sistem de joc care se bazează pe interceptarea pucului sau a mingii pe care adversarii și-o pasează între ei.

¹ L. I. p. 12 dă alături de o definiție similară celei din *Dicționarul de neologisme* și o alta care se referă la sport, înțelegînd prin *amator* pe *acel care exercită un sport, ca diletant, fără a obține beneficii materiale*. Din nou analogia cu diletant.

² Vezi „*Limba romînă*”, VIII (1959), nr. 5, art. cit.

Knoc-aut (k. o.) în expr. *a fi k. o.*, boxer care din cauza loviturilor primite nu se mai poate ridica de la podea în primele zece secunde.

Lifta vb. (la volei, la tenis de cîmp și de masă), a trimite mingea peste fileu prin lovituri de atac care nu se execută cu putere.

Liftat adj. în expr. *minge liftată* (la volei, tenis de cîmp sau de masă), minge trimisă peste plasă printr-o lovitură de atac executată fără forță.

Mantinelă s.f. (numai singular), peretele de lemn care înconjoară terenul de hochei pe gheață.

Mărșăluitor s.m., sportiv care participă la întrecerile de marș.

Outsider s.m. La început, cuvîntul denumea calul care nu avea șanse să ocupe un loc fruntaș în concursurile hipice. Cu timpul, sfera lui semantică extinzîndu-se, a ajuns să numească sportivul (sau echipa) fără prea mari șanse într-o competiție sportivă.

Penalti s.n. (la fotbal), lovitură de la unsprezece metri acordată în urma unei infracțiuni comise, în careul propriu, de echipa aflată în apărare.

Presing s.m. (numai singular), sistem de joc întrebunțat mai ales la baschet, care constă în folosirea apărării om la om pe întregul teren.

Sprinter s.m. și f., alergător de viteză.

Startbloc (blocstart) s.n., aparat folosit de alergătorii de viteză (mai rar de cei de semifond) pentru plecări.

Strok s.m., (la canotaj), conducătorul echipajului unei ambarcațiuni sportive.

Șalanger s.m. și f., sportiv care — în urma unor întreceri preliminare — a cîștigat dreptul de a-și disputa un titlu de campion în meci direct cu deținătorul titlului.

Ștafetă s.f., probă sportivă (la atletism, natație, schi) la care participă echipe formate din trei sau patru concurenți și al cărei regulament prevede ca fiecare sportiv, după ce a parcurs distanța respectivă, să predea colegului său un obiect convențional, care va fi dus de ultimul schimb la linia de sosire.

Taim s.n., timpul de odihnă la care au dreptul echipele de volei, în afara pauzelor dintre seturi.

Topspin s.n., (la tenis de masă), lovitură de atac în urma căreia mingea urmează o traiectorie greu de prevăzut. Sportivii o mai numesc „lovitura dracului”.

În afară de acestea ar fi trebuit să fie înregistrate și cuvintele: *claca*, *golaveraj*, *coșaveraj*, *inter*, *pași*, *setaveraj*, *transformare* pe care le-am mai discutat cu un alt prilej (v. p. 336, nota 3 și p. 338, nota 1).

În paginile de față am încercat să arătăm că, deși *Dicționarul de neologisme* a adus o contribuție de seamă în tratarea lexicului sportiv, autorii au omis, din diferite motive, cuvinte sau sensuri care ar fi trebuit să fie inserate. Sperăm că viitoarele mari lucrări lexicografice vor acorda o atenție sporită terminologiei sportive, ținîndu-se seama de faptul că această se bucură de o largă circulație în rîndul maselor.

V. Teodorescu

RECTIFICĂRI

În nr. 2/1962, p. 175, r. 39, 41 și 43, în loc de *prîșniș* se va citi *prîșniș*.

În același nr., în articolul *Este necesar accentul grecesc în ortografia noastră?*, din vina autorului, s-au strecurat unele greșeli. Dăm îndreptările:

p. 185, col. I, litera A, r. 6 și 7 de jos, la verbul *a acuza* se va elimina indicația și pl.:

p. 187, col. I, litera M, r. 7 de sus, la verbul *a mări* se va elimina indicația și a II-a;

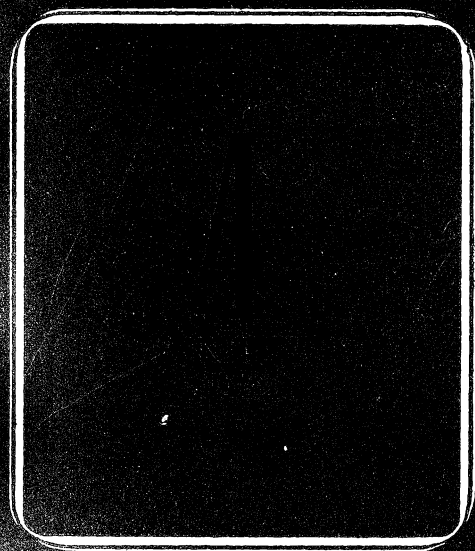
p. 187, col. a II-a, litera R, r. 12 de jos, la verbul *a republică* se va elimina indicația și pl.;

p. 187, col. a II-a litera R, r. 3 de jos, la verbul *a robi* în loc de *pers. a II-a sing.* se va citi *pers. I sing.*;

p. 188, col. a II-a, litera V, r. 3 de jos, la verbul *a voi*, în loc de *imper. se va citi imperf.*

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÎNĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.;
prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN;
VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA
MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

*Manuserisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calca Victoriei nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XI

1962

Nr. 4

S U M A R

LINGVISTICĂ GENERALĂ

	Pag.
ANDREI AVRAM, Despre neutralizarea opozițiilor lingvistice	343
I. COTEANU, Structura stilistică a limbii	357

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

ELENA CARABULEA, Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării . .	366
FULVIA CIOBANU, Cu privire la construcțiile care exprimă cumulus și excepția	375
FLORICA DIMITRESCU, Cuvinte și sensuri noi în presa actuală (II)	387
FINUȚA ASAN, Etimologii (<i>muşchi</i>)	400
D. MARMELIUC, Etimologii (<i>maglicel</i> s.m., <i>scăramuşă</i>)	402
AL. CRISTUREANU, Glosar regional: Regiunea Cluj (com. Zagra, raionul Năsăud)	405

LIMBĂ LITERARĂ

GH. BULGĂR, Tendințe în sintaxa limbii române literare contemporane . . .	411
ANA CANARACHE, Termeni întrebuițați impropriu	421

FILOLOGIE

I. CREȚU, O problemă de principiu în legătură cu <i>Lucșafărul</i>	425
DAN SIMONESCU, Precizări despre <i>Liturghierul</i> lui Coresi	433

CRONICĂ

Primele experiențe de traducere automată efectuate în țara noastră (<i>Erica Domonkos</i>)	439
--	-----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

BAKOS FERENC, <i>Román magyar szólar</i> (Dicționar român-maghiar), Budapesta, Editura Terra, 1961 (<i>A. Marosi</i>)	443
Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 mai 1961 pînă la 1 mai 1962	445

10

DESPRE NEUTRALIZAREA OPOZIȚIILOR LINGVISTICE

DE

ANDREI AVRAM

1. Noțiunea de neutralizare este utilizată mai ales în lucrările de fonologie. Aceasta se explică nu atât prin împrejurarea că fonologia este disciplina care a creat, în urmă cu vreun sfert de secol¹, noțiunea în discuție, cât prin faptul că fenomenul neutralizării poate fi descris relativ ușor când se studiază unități lingvistice „cu o singură latură” cum sînt elementele care alcătuiesc expresia semnului lingvistic. Extinderea noțiunii de neutralizare de pe terenul opozițiilor fonologice la nivelul semnului lingvistic (unitate semnificativă, „cu două laturi”) a întâmpinat și continuă să întâmpine unele dificultăți; fonemul este incomparabil mai ușor de studiat decît unitățile lingvistice în care unei expresii i se asociază un conținut semantic (analiza acestuia și studierea raportului dintre conținut și expresie ridică probleme mult mai complicate).

Nu există o deplină unitate de vederi și de terminologie nici cu privire la neutralizarea opozițiilor fonologice. În acest domeniu însă lucrurile se prezintă, în general, mai clar, datorită însăși naturii obiectului de studiu. De aceea, pentru a înțelege esența fenomenului care ne preocupă, am crezut că este util ca, în cele ce urmează, să insistăm asupra

¹ Menționăm trei lucrări care pot fi socotite clasice în materie, apărute în „Travaux du Cercle linguistique de Prague“ : N. S. Trubetzkoy, *Die Aufhebung der phonologischen Gegensätze* (VI (1936), p. 29—45); André Martinet, *Neutralisation et archiphonème* (ibidem, p. 46—57); Louis Hjelmslev, *Note sur les oppositions supprimables* (VIII (1939), p. 51—57). Contribuții recente extrem de prețioase, aparținînd unui mare număr de lingviști, au apărut în volumul al II-lea, pe 1957, al revistei „Travaux de l'Institut de linguistique“ (Faculté des lettres de l'Université de Paris), care poartă subtitlul *La notion de neutralisation dans la morphologie et le lexique*. Am folosit, mai ales în partea a II-a a prezentei expunerii, unele dintre materialele conținute în acest volum, din care am reprodus și câteva exemple (volumul a fost recenzat de Em. Vasiliu, în „Studii și cercetări lingvistice”, X (1959), 2, p. 277—284). Bibliografia problemei este imensă; în paginile următoare, nu am mai făcut trimiteri decît la câteva dintre lucrările tipărite în publicații românești și care tratează problema neutralizării sau unele probleme direct legate de aceasta.

problemei neutralizării în fonologie, iar pentru început să ne referim numai la acest domeniu.

2. După cum rezultă și din titlul acestui articol, noțiunea de *neutralizare* presupune noțiunea de *opoziție*. În legătură cu aceasta, e cazul să facem două precizări.

Mai întâi, o chestiune de detaliu privind terminologia: se neutralizează *opozițiile* dintre două unități lingvistice¹ și nu una sau mai multe *unități* lingvistice oarecare; prin urmare nu se poate spune, de exemplu, că, în anumite împrejurări, avem a face cu un „fonem neutralizat” (formularea aceasta apare câteodată în lucrările de specialitate).

În al doilea rând, trebuie să subliniem necesitatea unei distincții clare între neutralizarea unei opoziții și *inexistența* unei opoziții, noțiuni care sînt, destul de des, confundate. Afirmînd că într-o limbă oarecare o anumită opoziție se neutralizează admitem, în mod implicit, că limba respectivă posedă opoziția în cauză.

Un exemplu ne va ajuta să înțelegem mai clar cele arătate mai sus. În limba rusă, la sfîrșit de cuvînt (înainte de pauză), opoziția dintre */t/* și */d/* se neutralizează, ceea ce are drept urmare faptul că, de pildă, *pom* „gură” și *род* „gen, fel” se confundă; amîndouă cuvintele se pronunță [*rot*]². Avem dreptul să spunem că ne găsim în prezența unei neutralizări pentru motivul că în limba rusă *există* opoziția */t/* ~ */d/*: *ма* „aceea” ~ *да* „da”. În unele limbi sunetele [*t*] și [*d*] nu reprezintă niciodată două foneme deosebite; în aceste limbi *nu există* opoziția */t/* ~ */d/* și, prin urmare, nu poate exista nici fenomenul neutralizării acestei opoziții. În mod analog, urmează să spunem că limba romînă literară *nu posedă* opozițiile */e/* ~ */ɛ/* și */o/* ~ */ɔ/* (existente, de exemplu, în italiană); nu putem să afirmăm însă că aceste opoziții sînt, în romînă, „neutralizate”.

Așadar, *inexistența* unei opoziții nu este tot una cu *neutralizarea* ei; *inexistența* unei opoziții într-o limbă dată face chiar ca problema neutralizării ei să nu se mai pună pur și simplu pentru limba respectivă.

3. După cele arătate, putem să dăm o definiție — deocamdată, nu destul de precisă — a fenomenului care ne preocupă: *neutralizarea* constă în *suprimarea*, în anumite condiții, a unei opoziții (care în alte condiții își păstrează valabilitatea).

Care sînt condițiile în care o anumită opoziție încetează de a mai funcționa? În linii mari, la această întrebare s-au dat două răspunsuri,

¹ Inclusiv unitățile cele mai mici, trăsăturile distinctive (în planul expresiei sau în cel al conținutului).

² E posibil ca sunetul care apare în poziția de neutralizare să nu coincidă, din punct de vedere fonetic, cu nici unul dintre sunetele corespunzătoare fonemelor membre ale opoziției neutralizate; în limba rusă, de exemplu, în pozițiile în care se neutralizează opoziția */a/* ~ */o/* apare un fel de [*ä*].

care reflectă două concepții asupra neutralizării (ele au, după cum vom vedea, unele trăsături comune):

După părerea unor lingviști, neutralizarea este un fenomen care poate fi întâlnit atât pe plan s i n t a g m a t i c, cât și pe plan p a r a d i g m a t i c — cu alte cuvinte, atât în s u c c e s i u n e a, cât și în i n v e n t a r u l unităților lingvistice (abstracție făcînd de succesiune, de felul în care se combină între ele unitățile).

Primul caz este reprezentat, printre altele, de neutralizarea opoziției dintre /t/ și /d/ în limba rusă, fenomen pe care l-am amintit mai sus; lucrurile se petrec exact la fel și cu celelalte foneme membre ale corelației de sonoritate (/p/ și /b/, /s/ și /z/ etc.), de aceea, în loc să enumerăm toate perechile de foneme surde și sonore, putem să spunem, pe scurt, că în limba rusă se neutralizează opoziția de sonoritate. La sfîrșit de cuvînt, opoziția « surd » (/p/, /t/, /s/ etc.) ~ « sonor » (/b/, respectiv, /d/, /z/ etc.) este suprimată; în alți termeni, ea nu este (nu poate fi) utilizată pentru a distinge între ele cuvinte sau forme gramaticale. Condiționarea este sintagmatică, întrucît se referă la c o n t e x t, la un element (pauza sau « zero fonic ») care ocupă locul imediat următor după poziția în care se produce neutralizarea.

Există însă și alte împrejurări în care trăsătura fonetică « surd », respectiv « sonor » a unei consoane nu este utilizată (nu are valoare distinctivă) în limba rusă; acest lucru se întîmplă, de exemplu, atunci cînd una dintre cele două trăsături apare s i m u l t a n cu trăsătura « nazal », care este utilizată în sistemul consonantic al limbii ruse. După cum în poziție finală participarea, respectiv, neparticiparea coardelor vocale la articularea unei consoane nu poate juca rolul de a distinge perechi de foneme sonore și surde (și, implicit, cuvinte sau forme gramaticale), tot așa, în combinație cu nazalitatea participarea coardelor vocale nu servește la distingerea unor foneme /m/ și /n/ sonore de corespondentele lor surde. De astădată, incapacitatea sonorității de a constitui o trăsătură distinctivă a unui fonem nazal poate fi constatată în t o a t e p o z i ț i i l e; niciodată în limba rusă (ca, de altfel, în marea majoritate a limbilor globului) o consoană nazală sonoră din punct de vedere fonetic nu reprezintă alt fonem în raport cu aceeași consoană lipsită de sonoritate (spre deosebire de consoanele orale /b/, /d/, /z/ etc. care, în unele poziții, se opun corespondentelor lor surde). „Neutralizarea” de acest gen se produce nu condiționată de un anumit context (într-o anumită poziție, în succesiunea elementelor fonice), ci, în combinație cu o anumită trăsătură, în interiorul inventarului de foneme, pe plan paradigmatic.

Se pune următoarea întrebare: nu cumva cazul discutat aici se reduce la inexistența unei opoziții și, prin urmare, nici nu ar trebui să se pună problema neutralizării? La această întrebare nu putem să răspundem afirmativ fără nici un fel de ezitare, deoarece, dacă e adevărat că nu există opoziția « nazală sonoră » ~ « nazală surdă », nu e mai puțin adevărat că există, în interiorul aceleiași limbi, opoziția « sonor » ~ « surd ». Se poate spune, în ultimă instanță, că opoziția « sonor » ~ « surd » pe care o deducem din compararea lui /b/ cu /p/, a lui /d/ cu /t/ etc. este

suprimată (se neutralizează) în prezența trăsăturii « nazalitate » (sau, cum se spune citeodată, „sub dominarea” trăsăturii « nazalitate »).

În ce ne privește, nu credem că este indicat să acordăm termenului *neutralizare* o accepțiune atât de largă. Dintre motivele care ne îndeamnă la aceasta, ne mărginim să menționăm doar faptul că o asemenea extindere a sferei neutralizării ne-ar obliga să admitem că, de exemplu, în cazul nazalelor se neutralizează și opoziția « întrerupt (oclusiv) » ~ « neîntrerupt (continuu) »; de asemenea, ar trebui să admitem că în combinație cu trăsătura « neîntrerupt » se neutralizează opoziția « oral » ~ « nazal » și așa mai departe. Descrierea unui sistem de foneme s-ar complica, în mod inutil, cu includerea a numeroase cazuri de „neutralizare” a opoziției dintre două trăsături distinctive în combinație cu anumite alte trăsături.

Prin urmare, după părerea noastră, au dreptate lingviștii care admit numai condiționarea sintagmatică: neutralizarea este un fenomen care apare nu în inventar, ci în succesiunea unităților lingvistice. Ceea ce, în definiția de mai sus, am numit, vag, „anumite condiții” reprezintă așadar o „anumită poziție”.

Pentru așa-zisa neutralizare de tip paradigmatic s-a propus termenul de *opozitie latentă*, care, credem, este potrivit pentru a desemna fenomene de genul celor discutate mai sus: în combinație cu nazalitatea, opoziția de sonoritate este latentă.

Neutralizarea unei opoziții poate fi recunoscută numai dacă opoziția respectivă apare în cel puțin un context.

4. Nu vom insista acum asupra multelor probleme de amănunt pe care le pune neutralizarea opozițiilor fonologice — aspect al neutralizării despre care s-a scris enorm. Asupra uneia dintre aceste probleme am vrea, totuși, să ne oprim mai pe larg, deoarece ea, se pare, a trezit cele mai numeroase dispute: ce anume reprezintă, din punct de vedere fonologic, sunetele care apar în pozițiile de neutralizare?¹

Sunetul final din rus *pod* fiind [t], s-ar părea că el reprezintă fonemul /t/. În același timp însă, nu poate fi trecut cu vederea faptul că îndată ce oclusiva nu mai este finală (de exemplu, în genitivul *pođa*) locul lui [t] este luat de [d], care corespunde fonemului /d/ — ceea ce a făcut pe unii lingviști să considere că și în forma de nominativ consoana care urmează după /o/ este aceeași, adică /d/. Mai răspîdită este părerea după care sunetul final atât din *pod*, cât și din *pom* reprezintă o unitate fonologică distinctă și de /d/ și de /t/, anume *arhifonemul*² /T/. În definiția arhifonemului intră numai trăsăturile pe care fonemele /d/ și /t/ le au în comun, cu alte cuvinte, /T/ nu este, din punct de vedere fonologic, nici sonor, nici surd; faptul acesta reflectă tocmai incapacitatea unei

¹ Cf., cu privire la cele discutate aici (și pentru alte probleme în legătură cu neutralizarea opozițiilor fonologice), B. Trnka, *On Some Problems of Neutralization*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani* [București], 1958, p. 861—866.

² În studiile consacrate neutralizării opozițiilor gramaticale și lexicale apar noțiunile și termenii corespunzători arhifonemului: arhifonem, arhilexem, arhisemantem etc.

trăsături fonetice (prezența sau absența vocii) de a fi utilizată cu valoare distinctivă, în anumite poziții. În mod analog, consoanele [s] și [z] din cuvinte ca rom. *despărți* și *dezbate* reprezintă arhifonemul /S/ (și în limba română se produce neutralizarea opoziției de sonoritate, dar numai înaintea consoanelor fonologice surde sau sonore, nu și în poziție finală¹). Un alt exemplu: opozițiile de localizare dintre consoanele nazale se neutralizează (în română și în multe alte limbi) înaintea tuturor sau a celor mai multe consoane; sunetele [m] din *limbă*, [n] din *unde*, [ŋ] din *lung* etc. reprezintă, toate, aceeași unitate fonologică, arhifonemul /N/ care, din punct de vedere fonologic, nu este nici labial, nici dental, adică nu este caracterizat prin trăsăturile care disting pe /m/ de /n/. Locul în care se articulează consoana nazală este determinat, în toate exemplele date, de localizarea consoanei următoare.

Ultima dintre interpretările menționate mai sus prezintă avantajul că ține seamă, cu consecvență, de o proprietate fundamentală a fonemului, anume, de faptul că trăsăturile care îl definesc nu depind de context (dacă ar fi dependente de context, ele nu ar putea să aibă valoare distinctivă; evident, tot ceea ce nu este distinctiv nu intră în definiția fonemului). Considerând pe [t] din *pod* reprezentant al fonemului /t/ ar însemna să atribuim acestuia o trăsătură (absența sonorității) pur fonetică, impusă de context (pauza care urmează). Pe de altă parte, sunetul final nu poate fi nici un reprezentant al lui /d/, deoarece aceasta ar însemna că *pod* se deosebește de *pom* (fonologic, /rot/, în conformitate cu această concepție), ceea ce am văzut că nu este adevărat: confundarea celor două cuvinte este echivalentul neutralizării opoziției dintre /d/ și /t/.

5. Conceptul de arhifonem este respins, în primul rând, de lingviștii care consideră că neutralizarea nu reprezintă altceva decât un caz de distribuție defectivă: două sunete au unele contexte comune (și deci ele pot să se opună unul altuia, ca în rus. *ma* ~ *da*) și unele contexte specifice, în care nu apar ambii termeni. Prin urmare, situația din limba rusă ar putea fi descrisă astfel: la sfârșit de cuvânt apare numai [t], respectiv, fonemul /t/, dar nu și corespondența sonoră a acestei consoane.

Una dintre obiectiile care s-ar putea aduce acestei interpretări (pe lângă obiectiile care decurg din cele arătate în paragraful precedent) rezultă din compararea următoarelor două situații din limba română: a) înainte de consoană fonologic sonoră apare numai [z], nu și [s]: *dezbate*, *brazdă* etc.; b) înainte de /r/, la început de cuvânt, apare, de exemplu, consoana [t], dar nu și consoana [s]. Este oare vorba de un fenomen identic în cele două cazuri? Altfel spus, opoziția /s/ ~ /t/ se neutralizează în poziția menționată? O analiză chiar superficială ne permite să observăm

¹ Problema neutralizării opoziției de sonoritate în limba română este tratată pe larg în lucrarea noastră *Cercetări asupra sonorității în limba română* [București, 1961], p. 137-148. Pentru neutralizarea aceleiași opoziții, o situație asemănătoare cu cea din rusă este descrisă de Gh. Bolocan, *Cu privire la corelația de sonoritate în graiul bulgar din comuna Brănești*, în „Studii și cercetări lingvistice”, IX (1958), 4, p. 491-494.

că identitatea celor două situații este numai aparentă. Înainte de consoană fonologic sonoră apare nu numai [z], ci și alte consoane sonore și este exclus nu numai [s] ci și alte consoane surde. Faptul că atât consoanele care apar în acest context, pe de o parte, cât și cele care sînt excluse, pe de altă parte, au trăsături comune, ne permite să identificăm trăsăturile care și-au pierdut valoarea distinctivă și, implicit, să stabilim care sînt opozițiile suprimate. Putem să afirmăm așadar că înainte de consoanele care aparțin corelației de sonoritate (/p/, /t/, /k/ etc., /b/, /d/, /g/ etc.) și-au pierdut valoarea distinctivă trăsăturile fonetice corespunzătoare trăsăturilor fonologice « surd », respectiv, « sonor », nu alte trăsături. O afirmație asemănătoare nu putem să facem însă cu privire la faptele de sub punctul b). Înainte de /r/ apar [p], [b], [m], [t], [g], [f] etc., așadar consoane nazale și orale, oclusive și fricative, labiale, dentale și velare etc. Faptul că [s] este exclus din această poziție nu poate fi interpretat nici ca suprimarea opoziției « oclisiv » ~ « continuu » (apare [f], care e tot fricativă), nici ca suprimarea unei opoziții de localizare (apare [t], care e tot dentală, ca și [s], iar o altă dentală [n], nu apare) și așa mai departe. În aceste condiții, este imposibil să stabilim care anume trăsătură și-a pierdut valoarea distinctivă; nu putem să știm dacă [t] este, la inițială, înainte de /r/ rezultatul neutralizării opoziției /t/ ~ /s/ sau /t/ ~ /n/ etc.

A afirma că într-o anumită poziție se produce o neutralizare înseamnă să putem arăta: a) care este opoziția neutralizată; b) care sînt trăsăturile distinctive ale arhifonemului reprezentat în poziția de neutralizare. Or, considerînd că, de exemplu, [t] din *trece* corespunde unui arhifonem, trăsăturile acestuia sau nu pot fi determinate, deoarece nu știm care este opoziția neutralizată — sau, admițînd că [t] corespunde arhifonemului rezultat din neutralizare și a opoziției /t/ ~ /s/, și a opoziției /t/ ~ /n/ etc., ajungem să eliminăm din conținutul arhifonemului majoritatea sau chiar toate trăsăturile care disting între ele fonemele consonantice. În timp ce [t] final din rusă este oclisiv (căci e deosebit de [s]), dental (fiind distinct de [p]) etc. — [t] din rom. *trece* n-ar fi nici oclisiv (în poziția examinată nu apar dentale neoclusive), nici oral (dentală nazală [n] este exclusă din poziția dată) etc. În lumina acestei concepții, rom. [z], s i n g u r a consoană care apare la inițială înainte de /dr/ ar reprezenta un arhifonem care nu se definește prin nici un a dintre trăsăturile care separă unul de altul fonemele consonantice ale limbii romine (toate trăsăturile fonetice ale lui [z], în această poziție, ar fi nedistinctive¹).

Pentru a scoate în evidență deosebirea dintre neutralizare și distribuție defectivă, am arătat, în rîndurile precedente, la ce concluzii inacceptabile duce încercarea de a aplica conceptul de neutralizare unor situații care reprezintă, de fapt, cazuri de distribuție defectivă. Urmărind același scop, în exemplul care urmează, vom proceda invers: plecînd de la un fenomen de neutralizare, vom încerca să arătăm de ce, împotriva aparențelor, el nu poate fi interpretat ca un caz de distribuție defectivă.

¹ Raportul dintre neutralizare și diversele tipuri de distribuție a fost examinat de Em. Vasiliu, Notă asupra neutralizării opozițiilor fonematice, în *Fonetica și dialectologie*, I, 1958, p. 73—77.

La prima vedere, s-ar putea spune că în limba română /m/ este în distribuție defectivă cu /n/ în poziție preconsonantică, unde apare fie numai [m] (înainte de labiale), fie numai [n] (înainte de dentale). Care este însă unitatea fonologică realizată ca [ŋ] înaintea velarelor, de exemplu, în *lung*? Întrucît romîna nu posedă un fonem /ŋ/, înseamnă că [ŋ] este variantă a unuia dintre cele două foneme nazale existente. Raportul dintre [ŋ] și /m/ este însă identic cu raportul dintre [ŋ] și /n/. Deși curentă, afirmația conform căreia, în limba română, [ŋ] este o variantă a fonemului /n/ nu a fost niciodată demonstrată și, după părerea noastră, ea nu corespunde realității. În comparație cu *țaran* — *țarancă*, cazuri ca *mancă* [maŋkă], dintr-un mai vechi *mamcă* < ucr. *mamka* — sau, în fonetica sintactică, [aŋ — kăzut] pentru *am căzut* arată că [ŋ] ar putea fi considerat, în egală măsură, variantă a lui /m/.

Un argument decisiv în favoarea tezei pe care o susținem ne oferă cuvinte ca *învățător*, *amforă*, în care apare nazala labiodentală [m̠]: este această labiodentală o variantă a labialei /m/ sau a dentalei /n/? Considerînd că în poziție preconsonantică apar ambele foneme nazale (în distribuție defectivă), ajungem, în mod inevitabil, la concluzia că [m̠] este, în același timp o variantă atât a labialei /m/, cît și a dentalei /n/. Întrucît orice variantă (sunet) reprezintă o invariantă cu toate trăsăturile distinctive ale acesteia, înseamnă că [m̠] corespunde unei unități fonologice definite atît prin localizarea labială, cît și prin localizarea dentală — ceea ce este o imposibilitate (în limba română, un fonem consoană nazală este sau labial sau dental). Interpretarea fonologică a sunetului [m̠] este însă foarte simplă dacă admitem că labiodentală este o variantă a unei unități fonologice din conținutul căreia nu face parte nici trăsătura «labial», nici trăsătura «dental». Această invariantă este tocmai arhifonemul /N/ despre care am mai vorbit; arhifonemului /N/ i „se subsumează” toate consoanele nazale, indiferent de localizarea lor. Credem că în acest fel am rezolvat problema apartenenței nazalei labiodentale la o anumită invariantă și, implicit, am demonstrat că neutralizarea și distribuția defectivă sînt două fenomene deosebite, deși între el există unele asemănări.

6. Neutralizarea trebuie distinsă și de fenomenul alternanțelor fonologice. După cum între fonemele care formează o opoziție neutralizabilă există un raport mai strîns decît între alte foneme (ceea ce se vede din însăși existența neutralizării), tot așa, între fonemele alternante se stabilesc relații de un tip special, care permit să se recunoască existența unui morfonom¹. Morfonemul nu constituie o unitate fonologică propriu-zisă; el se definește prin enumerarea termenilor din care e constituit și care sînt, fiecare în parte, invariante. De exemplu, sunetele finale din sg. *cal* și din pl. *cai* reprezintă fiecare cîte o unitate fonologică, fonemele /l/, respectiv, /y/, deși amîndouă sînt elemente ale aceluiași morfonem, « /l/ ~ /y/ ». Sunetele [s] și [z] însă, în poziția în care se neu-

¹ Cf. S. Pușcariu, *Morfonemul și economia limbei*, în „Dacoromania” VI (1929—1930), p. 211—243; A. Rosetti, *Sur la „morphologie”*, în „Bulletin linguistique”, I (1933), p. 9—13.

tralizează opoziția de sonoritate, corespund unei singure unități fonologice, arhifonemul /S/, adică sînt variante ale aceleiași invariante. Tocmai datorită faptului că termenii alternanțelor sînt unități fonologice distincte este posibil ca alternanțele să fie utilizate, în flexiune și în derivație, ca elemente (în limba romină, de cele mai multe ori auxiliare) care deosebesc între ele forme și cuvinte; se înțelege că un asemenea rol nu pot să îndeplinească două sau mai multe realizări ale aceluiași arhifonem.

În mod nejustificat, după părerea noastră, se consideră, adesea, că am avea a face cu o alternanță fonologică în cazuri ca rom. *despărți* față de *dezbate*. Credem că am reușit să arătăm că, în realitate, alternanța este pur fonetică (ea fiind determinată de context); cele două sunete, [s] și [z], reprezintă o singură unitate fonologică. Între [s] și [z], în poziția considerată, nu există alt raport decît, să zicem, între [a] din *ac* și [ă] din *oase*. E adevărat că cele două nuanțe vocalice nu reprezintă n i c i o d a t ă, în limba romină literară, două foneme, în timp ce, de exemplu, în *sare* ~ *zare* consoanele citate se opun una alteia. Tocmai în această constă însă esența neutralizării: suprimarea în anumite contexte a unei opoziții utilizate în alte contexte.

În exemplul citat mai sus (*cal* — *cai*) problema identității fonologice a sunetelor care corespund termenilor morfonemului (deci problema neutralizării) nici nu se pune, de vreme ce pluralul se distinge de singular prin opoziția /l/ ~ /y/. Există însă cazuri de alternanțe de un tip deosebit: în unele forme ale substantivului *măr* (pom) este obligatoriu vocalismul [ă], în altele vocalismul [e]: sg. *măr* ~ pl. *meri*. S-ar părea că cele două vocale reprezintă variante ale aceleiași unități fonologice, timbrul vocalei fiind determinat de context. Totuși, nu ne găsim aici în prezența neutralizării propriu-zise a unei opoziții fonologice, ceea ce se poate deduce din faptul că, în același context, [m...rⁱ], apare nu numai vocala [e], ci și vocala [ă], în *mări* (ca și alte vocale: *miri*, *mari*, *mori*). Prin urmare, din punct de vedere m o r f o l o g i c (într-o formă dată a unui anumit cuvînt), în pluralul *meri* vocalismul [e] este obligatoriu, dar din punct de vedere f o n o l o g i c această vocală reprezintă o unitate distinctă de [ă]; în contextul [m...rⁱ] opoziția /e/ ~ /ă/ nu se neutralizează. Cu toate că există o strînsă legătură între anumite contexte, pe de o parte, și apariția unui anumit termen al alternanței¹ sau neutralizarea unei opoziții fonologice, pe de altă parte — cele două fenomene nu pot fi confundate. Aceasta nu înseamnă că nu există cazuri în care un anumit sunet este reprezentantul unui arhifonem (deci produsul neutralizării unei opoziții) și, în același timp, membru al unui morfonem; termenii unei alternanțe fonologice pot fi nu numai foneme, ci și arhifoneme².

¹ Situația aceasta a fost interpretată ca un raport între un fonem regent (unul dintre fonemele care constituie contextul) și un fonem subordonat (termen al morfonemului); vezi Em. Vasiliu, *Alternanțele fonologice din punctul de vedere al recțiunii*, în „Studii și cercetări lingvistice”, VI (1955), nr. 1—2, p. 43—48 (am formulat unele obiecții cu privire la acest punct de vedere în *Despre recțiune în fonologie*, în aceeași revistă, VII (1956), nr. 1—2, p. 96—98).

² Am dat exemple de acest tip în articolul *Neutralizarea și alternanțele fonologice*, în *Fonetica și dialectologie*, III [1961], p. 7—12.

7. Un fenomen care se aseamănă într-o măsură destul de mare cu neutralizarea este cel denumit prin termenul *variație liberă* (sau *fluctuație liberă*). De fapt, acest termen are două accepțiuni.

După părerea unor lingviști, un raport de variație liberă în planul expresiei există între două sau mai multe segmente care pot fi înlocuite unul cu altul fără a antrena o modificare în planul conținutului, indiferent dacă segmentele în cauză sînt invariante sau sînt numai variante în sistemul lingvistic dat. Așadar, în conformitate cu această părere, există același raport și între [a] și [ă] (variante ale fonemului /a/), ca și, de exemplu, între /b/ și /p/ în anumite cuvinte : înlocuind, în *oase* [wăse], pe [ă] cu [a] înțelesul cuvîntului nu se schimbă, după cum nu se schimbă înțelesul lui *șurub* prin înlocuirea consoanei finale sonore cu corespondenta ei surdă (*șurup*).

Alți lingviști denumesc prin termenul citat numai raportul dintre două invariante, în cazul nostru, între două foneme. Se poate constata că, anticipînd asupra discuției căreia îi este consacrat acest paragraf, am afirmat deja că sunetele [b] și [p] din *șurub* — *șurup* reprezintă două unități fonologice distincte (deci nu două variante ale aceleiași unități). Acordînd termenului „variație liberă” o accepțiune restrînsă (raport între două invariante), vom încerca să demonstrăm afirmația de mai sus cu privire la [b] și [p], stabilind, în mod implicit, și care sînt deosebirea dintre neutralizare și variație liberă.

În mod firesc, se pune întrebarea dacă nu cumva identitatea de sens a lui *șurub* și a lui *șurup* reflectă neutralizarea opoziției /b/ ~ /p/ la sfîrșit de cuvînt. Dacă așa ar sta lucrurile, ar însemna că, în poziție finală [b] și [p] sînt variante ale arhifonemului /P/. Deși există și alte cuvinte care cunosc variante terminate în consoană surdă, alături de variantele cu consoană sonoră (*pociumb* și *pociump*, *ovăz* și *ovăs*, *tăvălug* și *tăvăluc* etc.), presupunerea aceasta se dovedește, la o examinare mai atentă a problemei, neîntemeiată : în poziție finală, consoanele sonore se opun surdelor, în cazuri de tipul *corb* ~ *corp*, *roz* ~ *ros*, *fag* ~ *fac* etc. Constatarea aceasta ne obligă să excludem finala de cuvînt dintre pozițiile în care opoziția de sonoritate se neutralizează în limba romînă. De aici rezultă că [b] și [p] din *șurub* — *șurup* nu pot fi variante ale unui arhifonem /P/ (arhifonemul apare numai în poziția de neutralizare), ci trebuie interpretate ca variante ale fonemelor /b/, respectiv, /p/ ; aceste foneme, în cazurile citate, se află într-un raport de fluctuație liberă. În același raport se află și /z/ și /s/ din *filozofie* — *filosofie* (cf. *rază* ~ *rasă*, *bade* ~ *bate* etc., care arată că în poziție intervocalică, opoziția de sonoritate nu se neutralizează), /g/ și /k/ din *garafă* — *carafă* (cf. *gară* ~ *cară*), /î/ și /ă/ din *pîrîu* — *pîrău* (cf. *rîu* ~ *rău*) etc.

Neutralizarea presupune suprimarea unei opoziții în toate cuvintele în care apare contextul caracteristic neutralizării respective ; variația liberă corespunde situației în care opoziția nu se neutralizează (și pentru a susține acest lucru este suficientă o singură pereche minimală de tipul *corb* ~ *corp*), dar în unele cuvinte poate să apară cînd unul, cînd altul dintre termenii opoziției, fără ca înlocuirea lor reciprocă să antreneze o modificare în planul conținutului.

Din punct de vedere diacronic, cazuri cum sînt cele enumerate mai sus reprezintă rezultatul fie al unei fonologizări incomplete (respectiv, al unei defonologizări parțiale), fie rezultatul unui amestec de sisteme (două limbi, limba literară și un dialect sau un grai, două stiluri etc.). În principiu, cu ajutorul criteriilor strict lingvistice este greu să se spună cînd avem a face cu variație liberă în cadrul aceluiași sistem și cînd ne găsim în prezența a două (sau mai multe) sisteme coexistente. Asupra acestor probleme (precum și asupra multor altele care se pun în legătură cu neutralizarea și cu fenomenele conexe) nu putem să ne oprim aici.

8. Problema neutralizării la niveluri superioare celui fonologic ne pune în fața unor situații mult mai complexe. Între fonem și unitățile lingvistice cu care operează gramatica și lexicologia (unități semnificative) există o deosebire esențială: după cum am mai spus, în acestea din urmă, expresiei i se asociază un conținut semantic. Cu toate analogiile de structură între unitățile diverselor niveluri, pe de o parte, și între unitățile din planul conținutului și cele din planul expresiei, pe de altă parte — caracterele specifice ale morfemului, de exemplu, în raport cu fonemul — fac ca problema neutralizării opozițiilor gramaticale și lexicale să se pună pînă la un punct, altfel decît s-a pus în rîndurile precedente.

În morfologie și în lexic trebuie distinse trei tipuri de neutralizare, după cum se suprimă o opoziție între semnificanți (cu menținerea opoziției de conținut), între semnificați (cu menținerea opoziției de expresie) sau, în sfîrșit, între semnele lingvistice în totalitatea lor (suprimarea opozițiilor atît în planul conținutului, cît și în planul expresiei).

9. Ca un caz de neutralizare de primul tip a fost interpretată situația care apare, în latinește, în fraze de genul *video Caesarem venire* „(il) văd pe Caesar venind” (mai exact, „văd că Caesar vine”). În propoziția completivă infinitivală, s-a neutralizat opoziția dintre desinența *-m* și celelalte desinențe (inclusiv desinența « zero » din nominativul *Caesar*), *-m* fiind impus de context (verbul care constituie predicatul regentei); pe planul conținutului însă, *Caesarem* (acuzativ) își menține valoarea de subiect corespunzătoare nominativului *Caesar*.

Un exemplu de altă natură este cel reprezentat de cazuri ca sp. *el agua* „apa”. Opoziția dintre *el* (articol masculin) și *la* (articol feminin) se neutralizează înaintea substantivelor cu un /a/ accentuat inițial; această neutralizare se produce însă numai în planul expresiei, în timp ce în planul conținutului *el agua* (feminin) rămîne, în ce privește genul, distinct de substantivele masculine precedate de același articol.

Deosebirea dintre cele două exemple citate constă în faptul că în primul caz contextul este definit în termeni lexico-gramaticali (construcția numită „acuzativ cu infinitiv” apare după „*verba dicendi*”, „*verba*

declarandi" etc.), în timp ce în al doilea caz contextul este definit în termeni fonologici¹.

Tipul de neutralizare pe care îl discutăm aici (în planul expresiei, dar nu și în cel al conținutului) este bogat ilustrat în lucrările lingviștilor care întrebunțează termenul „neutralizare” într-o accepțiune largă, luînd în considerație și așa-numita neutralizare paradigmatică, adică aceea care există *a priori* în sistem și nu este limitată la anumite poziții. Ar rezulta din această concepție că ne găsim în prezența unei neutralizări și în cazuri ca următoarele: fr. *il chante* — *ils chantent* (pronunțate la fel), față de *il finit* — *ils finissent*, unde persoana a III-a singular se opune persoanei a III-a plural și pe planul expresiei; rus. *во́лка* (genitiv și acuzativ), față de *цо́лка* (genitiv) ~ *цола* (acuzativ); rom. (*eu*) *cîntam* — (*noi*) *cîntăm*, față de (*eu*) *cînt* — (*noi*) *cîntăm* (la imperfect opoziția dintre « zero » și — (*ă*)*m* „se neutralizează”).

Exemplele date în alineatul precedent nu se deosebesc, în principiu, de cazul discutat mai sus în legătură cu opoziția de sonoritate la nazale: în raport cu */d/* ~ */t/* și în raport cu *cînt* ~ *cîntam*, în fonemul */n/* și, respectiv, în forma *cîntam* opoziția de sonoritate, respectiv, de număr este *l a t e n t ă*². Excludem, prin urmare, din sfera neutralizării fenomenele de acest fel: absența unei mărci nu este totuna cu neutralizarea, în anumite contexte, a opoziției dintre prezența și absența ei.

Trebuie să menționăm, în legătură cu exemple de felul celor discutate mai înainte, că distincția dintre neutralizarea propriu-zisă (fenomen combinatoriu) și „neutralizarea” paradigmatică nu este întotdeauna ușor de făcut. Situația imperfectului românesc se pare că nu admite altă interpretare decît aceasta: în combinație cu trăsătura de conținut „imperfect” opoziția « zero » ~ (*ă*)*m* este latentă. Cel puțin în aparență, exemplul din limba rusă poate fi însă interpretat în două feluri: a) în combinație cu trăsăturile de conținut „masculin” și „însuflător”, opoziția *-a* ~ « zero » este latentă; b) după tema *volk-* (deci într-un anumit context) opoziția în discuție se neutralizează. Pentru cea de-a doua situație (susceptibilă de două interpretări) se citează foarte des exemplul așa-numitului *s i n c r e t i s m*³ al cazurilor în limba latină. După cum se știe, în latină

¹ Problema naturii contextelor în care se produce neutralizarea unor opoziții nu a primit încă o rezolvare completă. Se admite, în general, că neutralizarea opozițiilor fonologice se produce într-un context definit prin foneme (inclusiv fonemul « zero », adică pauza), accent, limita dintre morfeme sau dintre silabe. Pentru opozițiile gramaticale și lexicale se admit și contexte definite în termeni de altă natură decît cei care constituie opoziția; din exemplele citate în acest articol rezultă că se vorbește despre neutralizarea unor opoziții gramaticale în contexte definite în termeni gramaticali, lexicali, lexico-gramaticali sau fonologici.

² Fenomenele de genul celor citate aici sînt descrise uneori plecîndu-se de la noțiunea de *o m o n i m i e m o r f o l o g i c ă*, privită ca un aspect al neutralizării. Vezi, de exemplu, Sorin Stati, *Omonimia în sistemul morfologic*, în *Probleme de lingvistică generală*, II, 1960, p. 125—140.

³ Termenul *s i n c r e t i s m* este folosit cîteodată pentru a denumi fenomene pe care noi le-am inclus în categoria opozițiilor latente în planul expresiei (de exemplu, lat. *verbum*, nominativ și acuzativ). Pentru unii lingviști, *s i n c r e t i s m* și *n e u t r a l i z a r e* sînt termeni sinonimi; totuși, primul se întrebunțează mai ales pentru a denumi fenomene din domeniul gramaticii.

(ca și în multe alte limbi), substantivele neutre au aceeași desinență la nominativ și la acuzativ.

Să examinăm mai amănunțit situația rus. *волка*. În tema *volk-* intră și latura semantică, nu numai expresia, iar prezența lui *-a* la acuzativul acestui cuvânt (față de zero la alte substantive) nu este condiționată de un anumit context fonematic, ci de anumite trăsături ale conținutului. Dacă așa stau lucrurile, credem că nu se poate spune că în *волка* trăsăturile de conținut care ne interesează sînt prezente numai în segmentul care precedă pe *-a*; ele nu se succed, ca fonemele, ci sînt simultane cu celelalte trăsături lexice și gramaticale care alcătuiesc latura semantică a lui *волка*. De aceea, preferăm interpretarea de sub *a*): nu după o anumită temă (într-un anumit context), ci în prezența unei trăsături simultane opoziția dintre */a/* și « zero » nu se manifestă (ea este adică latentă, nu neutralizată).

10. Neutralizarea opoziției de conținut cu menținerea distincției dintre semnificanți, se produce, de exemplu, în germană, după prepoziția *längs*; în această poziție, se suprimă opoziția „genitiv” ~ „dativ” (*längs des Strandes = längs dem Strande* „de-a lungul țărmului”). S-ar putea să mai cităm aici cazuri de tipul rom. *ajut pe om și ajut omului*, în ipoteza că cele două construcții ar avea același conținut semantic.

În legătură cu neutralizarea opozițiilor în planul conținutului și în legătură cu aspectul de care ne-am ocupat în § 9, s-a scris mult despre sinonimie și omonimie (în lexic și în gramatică)¹; ambele fenomene au fost interpretate ca reprezentînd cazuri de neutralizare a unor opoziții numai în cîte o latură a semnului lingvistic. De fapt, interpretările date acestor fenomene sînt foarte variate și ele merg de la admiterea unui paralelism perfect pînă la contestarea oricăror analogii între neutralizarea din fonologie și unele fenomene lexice și gramaticale. Pe de altă parte, în soluțiile propuse se fac simțite multe ezitări și, mai ales, în acest domeniu, nu se fac cu destulă precizie delimitările necesare între neutralizare și fenomenele conexe, între sintagmatic și paradigmatic.

În ce privește sinonimia și omonimia, este destul de răspîndită părerea că ele reprezintă mai degrabă fapte de inventar, necondiționate de context. Sinonimia poate fi însă interpretată și altfel, dacă admitem că în inventarul lexical nu există sinonime (perfecte) ci că două sau mai multe cuvinte devin sinonime (perfecte) numai în anumite contexte (pentru discuția noastră nu are importanță faptul că între cuvintele considerate, de obicei, sinonime deosebirea de natură semantică sînt mici, după cum nu este important faptul că două foneme care formează o opoziție neutralizabilă diferă, de cele mai multe ori, printr-o singură trăsătură distinctivă). În acest caz, sinonimia este redusă la un caz de neutralizare propriu-zisă, sintagmatică (identitatea de sens este condiționată de poziție). Omonimia nu ne înfățișează însă o situație paralelă; nu se

¹ Se face, uneori, distincție între omonimie și omonimie, sinonimie și omonimie; discutarea acestei probleme, cu toate implicațiile ei, ne-ar duce însă prea departe.

poate afirma că structura fonematică identică a omonimelor este condiționată de context.

11. Neutralizarea opoziției dintre două semne lingvistice (deci suprimarea simultană a unei opoziții din planul conținutului și a opoziției corespunzătoare din planul expresiei) se produce, după părerea unor lingviști, în cazuri de tipul fr. *il pleut* „plouă”. Pronumele *il* (masculin) și *elle* (feminin) se opun unul altuia, atît în ce privește structura fonematică, cît și sub raportul sensului, în cele mai multe contexte. „Sub dominarea ” unor anumite verbe însă (*pleuvoir* „a ploua”, *neiger* „a ninge” etc.), opoziția dintre cele două pronume se neutralizează. Întrebunțarea lui *il* fiind impusă de context (*elle* nu poate să apară înainte de formele verbului *pleuvoir*), atît în planul conținutului, cît și în planul expresiei, trăsăturile care separă pe *il* de *elle* sînt lipsite de valoare distinctivă (întocmai ca sonoritatea lui [z] în rom. *dezbate*)¹.

De același tip cu neutralizarea opoziției dintre *il* și *elle* este neutralizarea opoziției dintre indicativ și subjonctiv în franceză, în anumite contexte lexico-gramaticale (uneori este obligatoriu primul, alteori cel de al doilea mod : *je sais qu'il est bon* „știu că este bun”, dar *il faut que je parte* „trebuie să plec”); asemănătoare este situația indicativului și a conjunctivului în romînă.

Și de data aceasta, trebuie să menționăm că numărul cazurilor de neutralizare ar crește considerabil dacă am adăuga faptele de inventar („neutralizarea” condiționată paradigmatic) ca absența unei opoziții între prezent și viitor la subjonctivul din limba franceză, sau absența unei opoziții între imperfect — perfect, perfect — mai-mult-ca-perfect etc. la condiționalul trecut din limba romînă.

În domeniul lexicului, într-un cuvînt ca germ. *Kind* „copil” (băiat sau fată) „se neutralizează” opoziția lexicală de sex (cf. *Knabe* „băiat” ~ *Mädchen* „fată”).

Problema neutralizării în sintaxă este foarte puțin studiată. S-a scris despre neutralizarea opozițiilor „morfo-sintactice”, dar însuși acest termen reflectă faptul că, în realitate, s-a studiat neutralizarea opozițiilor morfologice, iar sintaxa a fost luată în considerație numai în măsura în care unele fenomene morfologice au consecințe la nivelul sintaxei (ceea ce este firesc). Se impun însă, și în această privință, anumite distincții de natura acelorora pe care le facem atunci cînd considerăm că, în limba rusă, confundarea sonorelor cu surdele, la finală de cuvînt, este un fenomen fonologic, nu lexical (deși, după cum am văzut, el poate avea drept consecință confundarea a două cuvinte). Se cuvine să mai amintim aici,

¹ S-ar putea spune că în acest caz s-a neutralizat numai opoziția din planul conținutului și, în general, e posibil (din motive asupra cărora nu ne vom opri aici) să se pună sub semnul întrebării existența fenomenului de neutralizare a opoziției dintre semne în totalitatea lor. *Il* are, ce e drept, o altă structură fonematică decît *elle*; totuși, deosebirea aceasta nu e distinctivă în contextul „... *pleut*” (și [z] din *dezbate* este sonor, dar această sonoritate nu îndeplinește nici o funcție). În orice caz, există cercetători care nu admit că în exemplul menționat se neutralizează opoziția dintre două semne lingvistice; dimpotrivă, alții văd o neutralizare între două semne și în unele din cazurile discutate în §§ 9 și 10.

pe de o parte, faptul că, datorită naturii unităților cu care operează și a relațiilor dintre ele, sintaxa nu oferă cercetătorului situații în care aplicarea conceptului de neutralizare (admițând că acest lucru este posibil) să se impună în aceeași măsură ca în alte domenii. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că în sintaxă (ca și în lexic), cu ajutorul metodelor structurale de analiză, s-au obținut, pînă în momentul de față, rezultate mult mai puține decît cele înregistrate în domeniul morfologiei și, mai ales, al fonologiei.

12. După cum s-a putut vedea, neutralizarea este un fenomen complex și cu atît mai greu de studiat cu cît sînt mai complexe unitățile lingvistice care constituie termenii opozițiilor neutralizabile. În orice caz, sub raportul dificultăților pe care le prezintă, se poate vorbi de o deosebire principială între neutralizarea în fonologie și neutralizarea opozițiilor gramaticale sau lexicale; în ce privește primul aspect, s-a ajuns mult mai departe și în direcția delimitării fenomenului de neutralizare de fenomenele cu care neutralizarea prezintă unele asemănări. Deși — după cum am mai arătat — s-au emis opinii foarte variate și adesea diametral opuse și cu privire la neutralizarea opozițiilor fonologice (unele dintre afirmațiile de mai sus nu reprezintă decît părerile personale ale autorului acestui articol), totuși, numărul chestiunilor asupra cărora există un acord cvasi-unanim este apreciabil. În schimb, neutralizarea în gramatică și în lexic constituie un domeniu de cercetare în care divergențele sînt încă extrem de numeroase, iar demonstrațiile nu întotdeauna destul de convingătoare.

Identificarea cazurilor de neutralizare și stabilirea conținutului lingvistic al unităților care, în anumite contexte, apar ca rezultat al suprimării unei opoziții constituie un aspect al operației mai complexe care constă în separarea a ceea ce este distinctiv (și deci îndeplinește o anumită funcție) de ceea ce nu are această calitate. De aceea, noțiunea de neutralizare ocupă un loc important în lingvistica structurală. Cu toată întinderea pe care o are acest articol, unele probleme au putut să fie abia schițate.

STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII

DE

I. COTEANU

1. De la Ch. Bally încoace, stilistica își propune să descopere criteriile cât mai obiective cu ajutorul cărora să facă distincție între stiluri în calitatea lor de unități funcționale ale limbii. Fără a intra în detalii, notăm că s-au constituit cu timpul două direcții de cercetare. Pe de o parte, continuatorii lui Ch. Bally, pe de altă parte un curent nou, caracterizat prin introducerea metodelor specifice științelor exacte în stilistică, în primul rând a statisticii matematice. Metodele matematice nu s-au aplicat însă la stilistică decât după ce se stabiliseră câteva premise teoretice. Cea mai importantă dintre ele este observația că stilurile sînt sisteme ale limbii.

În legătură cu aceasta, subliniem contribuțiile lui A. N. Gvozdev, ale Elisei Riesel și ale lui V. V. Vinogradov. În cartea sa, *Abriss der deutschen Stilistik*, Moscova, 1954 (p. 7), E. Riesel afirmă chiar că stilurile se raportează la limbă în același fel în care particularul se raportează la general.

2. Luînd ca decisivă opoziția între spontaneitatea a ceea ce el numește limbaj „natural”¹ și caracterul deliberat al utilizării limbii în literatura artistică, Ch. Bally făcuse din stil un fenomen strict individual, numai limbajul „natural” fiind activ și social. Vorbitorul obișnuit face deci stil fără să știe, scriitorul, ca artist, face și el stil, dar în mod susținut și conștient.

Raportul dintre limbajul „natural” și limba literară, înfățișat astfel, este, la prima vedere, foarte bine întemeiat. Într-adevăr, scriitorul artist acționează în mod deliberat cînd, pe baza cunoștințelor sale, alege din limbajul „natural” ceea ce el consideră că este adecvat temei, subiectului, concepțiilor lui despre viață, despre artă etc., dar lucrul acesta nu se realizează atît de simplu cum s-ar crede, pentru că elaborarea limbajului

¹ Prin care înțelege limbajul spontan, evident, oral.

„natural” de către scriitori, adică de vorbitorii care țin să se exprime artistic, nu este singura regulă lingvistică a creației lor și nici măcar prima, prima fiind respectarea normelor constituite ale limbajului artistic. Nici cei mai mari scriitori, dotați cu un simț lingvistic deosebit, nu pot — cel mai adesea nici nu doresc — să se sustragă de la această obligație. S-a spus, de exemplu, despre M. Eminescu și despre M. Sadoveanu că opera lor are o valoare lingvistică excepțională pentru că sintetizează artistic limba română din epoca fiecăruia. Sinteza amintită are totuși la bază stilul artistic al limbii literare, deci nici în cazurile acestea elaborarea nu începe prin prelucrarea exclusivă și imediată a limbajului „natural”. Imaginea cam idilică a scriitorului care-și „trage seva” din „limbajul natural” ca și invitația făcută adesea acestuia de a se „adăpa” la sursele limbajului „natural” trebuie deci corectată, căci scriitorul nu reconstituie drumul parcurs de predecesori spre a ajunge din nou de la limbajul „natural” la cel artistic.

3. Într-unul din pasajele *Tezelor*, adesea uitate, ale școlii lingvistice de la Praga, se vorbește despre opoziția dintre limba literară și limba populară în termeni care arată că, sub un anumit aspect, stilistica nu este decât studiul modului de concretizare a acestei opoziții.

Ca limbă cultă, limba literară prezintă, după *Tezele* amintite, o tendință dublă. Pe de o parte se extinde spre a deveni o koiné, pe de altă parte tinde să se transforme într-un monopol și un semn caracteristic clasei dominante. „Aceste două tendințe se manifestă, atât una cât și cealaltă, în caracterul schimbărilor și menținerii aspectului fonetic al limbii”. (*Thèses*, TCLP I, 17). Restricția din urmă nu mi se pare cu totul justificată. Desigur, în aspectul fonetic al limbii literare se vede mai ușor modul cum funcționează tendința de expansiune și cea contrară de restrângere dar, împreună cu aspectul fonetic, sînt antrenate în realitate și morfologia, sintaxa și lexicul, după cum reiese, de altminteri, din alt fragment al aceluiași teze, și anume din indicarea deosebirii de bază dintre limba populară și limba literară. Cea din urmă servește la exprimarea vieții de cultură și civilizație și, datorită acestui rol, își lărgeste și își intelectualizează vocabularul. „Nevoia de a exprima lucruri care nu sînt în raport direct cu viața reală ca și lucruri noi cere expresii noi. . . ; nevoia pe de altă parte de exprimare precisă și sistematică a unor lucruri cunoscute din viața reală duce la crearea de cuvinte-concept; de expresii pentru abstracțiunile logice, ca și la definirea mai precisă a categoriilor logice cu ajutorul mijloacelor de expresie lingvistică” (*Ibidem*, 16).

4. Din constatarea din urmă decurge o idee, care, deși revine uneori în studiile de stilistică, nu a fost totuși fructificată suficient. Mă refer la faptul că distincția principală dintre limba literară și limba populară se găsește în ultimă analiză în domeniul social-cultural. În practică, o limbă există prin variante, prin aspecte și manifestări concrete, determinate de doi factori, de factorul geografic, potrivit căruia limba ia înfățișarea concretă a graiurilor, dialectelor sau subdialectelor, adică este limba dintr-o anumită regiune, și de factorul social-cultural, potrivit

căruia limba se concretizează prin limbaje generale : limbajul țărănesc, limbajul orășenesc, limbajul intelectual, cult, prin limbaje speciale, pe profesioni mai mult sau mai puțin extinse și pe alte domenii de activitate umană (muzică, sport etc.). Cu totul aparte sînt limbajele foarte speciale, argourile, destinate să servească unor grupuri de indivizi în genere în conflict cu normele obligatorii de conviețuire cetățenească.

Factorul geografic (dialectal) este înfățișat adesea ca o dimensiune orizontală a limbii, ceea ce ne dă dreptul să facem din factorul social-cultural o dimensiune verticală. Obținem astfel un sistem de relații în care se încadrează întreaga limbă, căci orice manifestare concretă a ei va trebui să se găsească la intersecția liniilor care reprezintă dimensiunea dialectală și dimensiunea social-culturală. Existînd în mod necesar în orice manifestare concretă de limbă, cei doi factori vor apărea chiar în vorbirea regională, atît numai că aici factorul social-cultural deține un rol mic sau foarte mic, în sensul că deosebirile dintre grupurile de vorbitori care ocupă aproximativ aceeași poziție social-culturală sînt puțin importante. Face excepție dialectul asupra căruia factorul social-cultural a acționat mai puternic, adică dialectul de bază al limbii literare. În acesta, deosebirile dintre cei care mai păstrează deprinderile dialectului și cei care au renunțat la ele se adîncesc mereu. De cele mai multe ori, cum observă acad. Al. Graur, a vorbi în acest dialect înseamnă o îndepărtare fără drept de apel de la limba literară. Este, aș spune eu, o amintire supărătoare a ignoranțelor și stîngăciilor din copilăria lingvistică a limbii literare, stafia culturii insuficiente de altădată.

5. Am spus mai înainte că orice manifestare concretă a limbii se găsește la intersecția dintre dreapta care reprezintă dimensiunea dialectală și dreapta care reprezintă dimensiunea social-culturală. Dar, pentru ca intersecția să se producă, trebuie să existe, atît în planul dialectal cît și în cel social-cultural un număr de elemente de limbă identice fie prin funcțiunea lor comunicativă, fie prin înfățișarea lor concretă. Așadar, în limbă există o totalitate de identități structurale. Una dintre ele este, de exemplu, desinența romînească a persoanei a doua a indicativului prezent, *i*. Ea se utilizează la orice verb, dar apare în diverse feluri. O dată ca vocală : *aflî, intrî* ; altă dată ca element consonantic al unui diftong : *spui, dai, pui* ; altă dată ca vocală ultrascurtă : *cînți, lauzi, faci* ; altă dată ca zero fonetic : *vez-mă să nu cazi* sau ca palatalizare inclusă în consoana precedentă. În această situație sînt și multe alte fapte de limbă, ceea ce demonstrează că, independent de concretizarea lor într-un anumit stil sau într-o anumită regiune, ele sînt virtualmente comune pentru toți vorbitorii.

Toate faptele de felul acestora alcătuiesc împreună limba comună. Termenul de limbă comună nu este poate cel mai potrivit, din cauza sensurilor lui curente, mai mult sau mai puțin definite, dar nu avem la îndemînă altul mai bun. Numind acest concept „esență a limbii”, am scăpa de unele confuzii, dar s-ar crea poate altele, fiindcă am fi înclinați să-i dăm un conținut mai abstract decît are el în realitate. Vom rămîne deci la „limbă comună”, care conține nu numai esența structurii gramati-

cale date, ci și esența unui vocabular dat, dar nu prin cuvintele concrete, prin substantive ca *apă, casă, mamă* etc., prin adjective ca *alb, negru, verde, roșu*, prin verbe sau alte părți de vorbire materializate în același fel, dacă se poate spune astfel, ci prin conceptele semantice pe care asemenea cuvinte le conțin și prin expresia lor lingvistică virtuală. Astfel, în românește, *casă*, redat aici printr-un singur aspect al expresiei sale, este în vocabularul limbii comune un complex de relații care permite și include și aspectele *casei, cășii* sau *case, căși, căsi* etc.

Precizarea de mai sus este necesară pentru a înțelege un lucru deosebit de important în legătură cu sistemul stilurilor. Dacă este adevărat că fiecare limbă are o esență a ei, este implicit adevărat că fiecare variantă a ei va fi atit esența amintită cit și altceva, că va conține în plus o serie de elemente lingvistice concrete. Limba literară, de exemplu, nu apare numai ca realizare a faptelor lingvistice din limba comună. Ea are, în plus, măcar cuvinte, dacă nu și formule lexicale (unități frazeologice) sau formule sintactice proprii. Pe de altă parte, limba literară conține și ea o cantitate de elemente lingvistice identice pentru orice variantă a ei față de care funcționează ca o limbă comună, căci faptele esențiale din această variantă există în mod necesar și în limba literară. Ele se află însă la alt nivel de generalizare și de aceea elementele identice din variantele limbii literare nu mai au acum existență virtuală, ci sînt concrete, prezentîndu-se ca pronunțări, morfeme, cuvinte, sensuri lexicale etc. Numai în măsura în care se realizează diferit de la individ la individ se mai poate vorbi acum de „virtualitate”, dar este limpede că limitele generalizării s-au redus considerabil prin restrîngerea numărului de variații admise.

Același lucru se întîmplă și cu al doilea termen al opoziției stilistice dintr-o limbă dată, cu limba populară. În ciuda caracterului ei pronunțat regional, și în ea există multe elemente comune, identice pentru toate sau pentru cea mai mare parte dintre regiunile în care se vorbește. După cum se vede, prin însuși faptul că facem abstracție de caracterul regional, limba populară funcționează și ea ca un fel de limbă comună, cu caractere teoretice asemănătoare cu ale limbii literare comune, dar cu diferențe practice foarte importante, provenind din prelucrarea ei social-cultural diferită.

Iată de ce am afirmat la început că opoziția stilistică fundamentală se stabilește între limba populară și limba literară. Aș putea adăuga acum că aspectele concrete ale acestei opoziții se precizează dacă raportăm limba populară — ca limbă comună — limbii literare comune, pe de o parte, și realizărilor stilistice în variantele lor pe de altă parte, căci limba populară are și ea variante stilistice. Există limbă populară solemnă și limbă populară obișnuită, există limbă populară rurală, orașenească, periferică, argotică.

6. Gradele diferite de abstractizare sub care se prezintă cele trei „limbi” comune, analizate pînă aici, limba populară — ca limbă comună — limba comună literară și limba comună generală sînt aspecte funcționale ale aceluiași fenomen, care, prin mișcarea lui, se realizează în mod diferit

din punct de vedere social-cultural, adică din punctul de vedere propriu stilisticii. Această relație este valabilă pentru toate aspectele limbii, cu modificări de detaliu impuse de situație. După cum limba comună generală trece ca atare în limba populară și în limba literară comună, tot astfel, limba populară și limba literară comună trec ca atare în variantele lor care nu sînt decît niște unități funcționale subordonate. Se stabilește astfel o ierarhie stilistică funcțională întemeiată pe principiul identității-diferenței și pe principiul generalului și particularului, din care rezultă și cîteva consecințe de metodă.

O variantă stilistică reprezintă un aspect particular al limbii, subordonat altuia care se află pe o treaptă de generalizare mai înaltă și numărul de variante crește pe măsură ce situațiile se particularizează, ajungînd pînă la stilurile individuale. Stilistica se mișcă deci de la individual la limba comună generală, analizînd rînd pe rînd toate treptele sau sărînd unele, după necesitățile momentane ale cercetării. Așadar, obiectul acestei discipline nu este nici stilul individual, nici limba comună generală, dar nici numai limba literară comună sau o variantă a acesteia, ori numai limba populară. Obiectul stilisticii îl constituie, după părerea mea, descrierea relațiilor dintre toate aceste aspecte, cercetarea sistemului acestor relații într-un anumit moment al dezvoltării lor.

Este greu de spus de unde trebuie să înceapă studiul. Calea cea mai obișnuită este analiza stilurilor individuale. Lăsînd deocamdată la o parte pe cei care fac exegeză psihologică și estetică, nu pentru că ar fi puțini, ci pentru că tipul acesta de analiză nu intră în preocupările noastre de aici, rămîn cercetările care își propun să inventarieze materialul lingvistic din diversele stiluri individuale, și numai după ce dispun de un număr cît mai mare de asemenea prospecțiuni încearcă să facă primele generalizări. Metoda este utilă pentru că se strînge și se clasifică un material lingvistic adesea interesant. Dovada o avem în dezvoltarea lucrărilor de lexicografie stilistică: dicționarul Pușkin, dicționarul Goethe, dicționarul Hristo Botev, dicționarul Petöfi, dicționarul Eminescu, unele publicate, altele în curs de elaborare. Drumul este — ce-i drept — lung și anevoios, dar aceasta nu are prea mare importanță. În definitiv, cîteva generații s-ar putea dedica unor asemenea lucrări dacă există siguranța că, la sfîrșit, se va face stilistică așa cum se cuvine. Dar, deși sînt foarte importante, lucrările amintite nu constituie decît niște preliminarii, fiindcă, după ele, va fi nevoie de dicționare pe stiluri sau pe limbaje, de dicționare ale limbii literare comune etc., iar stilistica nu e o știință lexicografică și nu i se poate cere să aștepte pînă se vor termina toate dicționarele stilistice ale scriitorilor mari dintr-o limbă sau dintr-o epocă.

De aceea, e foarte utilă cercetarea întreprinsă cu ajutorul statisticii matematice. În loc să pună la baza analizei stilul individual sau stilul de limbă, pornim de la texte, adică de la succesiuni date de fapte lingvistice. Textul poate să fie întreaga limbă sau numai una dintre manifestările ei concrete. Din punctul de vedere al statisticii matematice interesează numai ca lungimea lui să fie convenabilă pentru ca să i se poată stabili „structura statistică”. Structura statistică este alcătuirea textului din punctul de vedere al frecvenței cuvintelor în raport cu probabilitatea

lor de apariție. Să presupunem că avem două texte de câte 10 000 cuvinte-text și că aceste 10 000 cuvinte-text reprezintă 2 000 de unități diferite. Între multe alte posibilități o avem și pe aceea ca unul din cele două texte să conțină 1 500 de cuvinte folosite fiecare o singură dată. Celelalte 500 de cuvinte vor fi deci reprezentate de $10\,000 - 1\,500 = 8\,500$ cuvinte-text, și deci cele 500 de unități diferite ale lexicului apar de 8 500 de ori. Al doilea text ar putea să aibă numai 50 de unități utilizate o singură dată, iar 1 950 de unități să se repete. Aceste 1 950 de unități se vor repeta prin 9 950 de cuvinte-text. Probabilitatea de extragere a unui cuvânt cu frecvența 1 din cele două texte, primate comparativ, este de 30 de ori mai mare pentru textul 1 ($1\,500 : 50 = 30$). Calculul tuturor probabilităților de acest fel dintr-un text dau „structura lui statistică”. Între structurile statistice ale diverselor texte există trăsături comune și trăsături diferențiate.

„Menționăm că, de obicei, în lingvistică vorbim despre bogăția vocabularului sau despre monotonia lui, despre asemănarea de stil a unor texte sau a unor autori, bazându-ne mai ales pe intuiție și adăugînd uneori observația că anumite cuvinte sau forme se întilnesc „mai des” sau „mai rar” la scriitorul A decît la scriitorul B. Studiul comparativ al structurilor statistice ale textelor ne permite să precizăm toate aceste exprimări subiective, introducînd măsuri exacte pentru caracterizarea bogăției lexicale, a asemănării sau deosebirii textelor din punctul de vedere al folosirii anumitor clase de cuvinte, cum sînt arhaismele, cuvintele neutre, cuvintele expresive, cuvintele regionale etc.” (O. S. Ahmanova, I. A. Meliciuk, E. V. Paduceva, R. M. Frumkina, *О точных методах исследования языка*, Moscova, 1961, p. 86).

Autorii dau și o definiție nouă stilului care, spre deosebire de cele mai cunoscute, are marele avantaj că nu se mai leagă de individ, ci de text. „Deoarece noțiunea de stil presupune prezența unor proprietăți inerente textului (textelor) considerat(e) sau autorului respectiv¹, spre deosebire de alte texte (de alți autori), adică se bazează pe compararea și evidențierea asemănării și deosebirii, este rațional să propunem a se denumi stil *ansamblul de caracteristici care descriu proprietățile de conținut ale unui text dat spre deosebire de alte texte* (op. cit., p. 86).

Această definiție rezultă din constatarea că identitatea și diferența acționează în planul stilistic al limbii într-un mod care poate fi descris cu exactitate matematică, ceea ce înseamnă că formula pe baza căreia am înfățișat raporturile globale dintre așa-numitele limbi comune și variantele lor corespunde și din acest punct de vedere. Se pune capăt totodată și chestiunii dacă stilistica trebuie sau nu să fie comparativă, chestiune la care, după cum se știe, Ch. Bally a răspuns negativ în discuția lui cu lingvistul german Stroheymer. Stilistica nu poate fi decît comparativă. Nu e însă necesar ca elementele comparate să fie două limbi, ci minimum două texte din aceeași limbă. Pe această bază, S. Golopenția și Toma Pavel au stabilit într-un mic studiu că diferența dintre stilurile limbii, luate ca texte, apare foarte clar cînd ne referim la bogăția

¹ E vorba de opera acestuia, deci tot de un text în sens larg.

și concentrația lexicului. „Cel mai mare indice al bogăției — scriu autorii — apare în poezie (Arghezi : 29,5, Eminescu : 25,8). Proza literară are o bogăție mai mică, în jurul cifrei 20. Stilul administrativ este destul de bogat (*Codul familiei* : 17,1). Cea mai mică bogăție o are vocabularul textului științific : 10,9. Drept „normală” trebuie considerată bogăția prozei literare. Stilul administrativ și cel științific se caracterizează prin diferența foarte mică dintre indicii de bogăție a părților de vorbire. Dacă la Arghezi, raportul dintre bogăția substantivului, verbului și adverbului este de 12/7/3, la textul de matematici, acest raport este de 2,8/2,7/2,/. Oscilația aceasta este maximă la textele de poezie și intermediează la cele de proză literară (Creangă 7,15/5,1/2,6). Cu alte cuvinte, bogăția vocabularului este, pentru textele științifice, uniformă la toate părțile de vorbire, în vreme ce în stilul beletristic anumite părți de vorbire, mai ales substantivul, domină pe celelalte”. (LR, IX (1960), nr. 4, p. 61—62).

„Studiul concentrației (după formula lui Guiraud) ne duce la rezultate tot atât de semnificative. Cel mai concentrat stil este, după cum era și de așteptat, stilul științific : 0.33. . . În schimb, concentrația textelor în versuri este mică. La Arghezi, dintre cele 741 de cuvinte diferite (la 988 cuvinte pline-text), doar patru depășesc frecvența 10, în vreme ce în *Codul familiei*, din 361 de cuvinte diferite (la 1 045 de cuvinte pline-text), 19 depășesc frecvența 10, iar patru dintre ele depășesc frecvența 30. Și în ce privește concentrația, proza literară se situează la mijloc (Creangă — 0.22, Fr. Munteanu — 0.20)”. *Op. cit.*, p. 62.

Reiese în mod evident din constatările autorilor, deși ele ar putea suferi rectificări de cifre, dat fiind că s-a operat cu un număr mic de cuvinte-text (15 000 pentru 8 releveuri), că bogăția lexicală și concentrația confirmă observația lui G. Zipf, conform căreia tendinței vorbitorului de a expune numai strictul necesar (ceea ce determină concentrația) i se opune în permanență dorința ascultătorului de a obține cu minimum de efort un maximum de precizie (ceea ce implică bogăție de vocabular).

Ca proprietăți statistice, dar și stilistice ale unui text, bogăția și concentrația demonstrează că definirea stilului la care ne-am oprit este bună fiindcă se aplică atât la texte individuale cât și la texte „colective”, dacă pot fi numite astfel variantele stilistice ale limbii.

7. În legătură cu ultima idee, se ridică însă din nou problema criteriului de delimitare a variantelor stilistice ale unei limbi, a caracteristicilor lor generale precum și problema raporturilor dintre ele. Criteriul social-cultural, folosit la începutul acestei expuneri, duce, cum am văzut, la concluzia că numărul de variante stilistice dintr-o limbă este foarte mare, deoarece exprimarea se particularizează în permanență, în așa măsură încât pînă și celebra formulă „stilul este omul” își găsește justificarea în acest sistem. Putem și trebuie totuși să convenim că numărul de variante stilistice depinde de nivelul generalizării.

Opoziția dintre limba populară și limba literară fiind stabilită ca o opoziție condiționată de factorul social-cultural, se poate încerca utilizarea aceluiași criteriu pentru a distinge variantele din interiorul limbii literare. Ne vom da însă repede seama că distribuția elementelor de limbă

literară nu depinde numai de profesiunea mai mult ori mai puțin specială a vorbitorilor, căci, pe lângă termenii și expresiile specifice profesiei lor, se constată o tendință indiscutabilă de evitare a expresivității în toate textele cu caracter tehnico-științific și, invers, o tendință de întărire a expresivității în toate textele cu caracter artistic. Regula aceasta de utilizare a capacității expresive a limbii se datorește limbajului artistic. Ea rezultă din faptul că un grup de vorbitori introduc exprimarea artistică în limba literară. Modul de realizare a acestei exprimări nu interesează deocamdată, după cum nu interesează nici măsurarea capacității expresive a unei limbi date, deoarece urmărim numai stabilirea unui criteriu nou de diferențiere pe o treaptă mai puțin generală de funcționare a limbii. Putem deci spune că, la acest nivel, criteriul este cantitatea de expresivitate utilizată care tinde spre zero în variantele tehnico-științifice și se mărește în celelalte variante. Concretizarea acestei tendințe apare în fiecare caz în parte din raportul dintre bogăția și concentrația lexicului, dar nu numai din aceasta, cum vom vedea îndată.

Criteriul utilizării expresivității pentru definirea stilurilor este valabil și la limba populară, ce-i drept în alte proporții, deci cu manifestări mai puțin evidente. Cu toate acestea, între limbajul popular periferic și cel solemn există deosebiri similare cu cele dintre variantele limbii literare.

Așadar, criteriul expresivității, aplicat după criteriul social-cultural și în concordanță cu acesta, duce la o nouă subdiviziune stilistică în interiorul limbii literare, la limbajul artistic care se află în opoziție, din acest punct de vedere, cu limbajele tehnico-științifice. Continuând în același fel, limbajul artistic se subdivide și el în proză și poezie pe baza modalității tehnice a expresiei, a condiționării ei de criterii expresive particulare: ritm, rimă, măsură etc. Pe o treaptă inferioară de generalizare se ivesc și alte constrângeri, principala fiind genul literar, adică în fond elemente ale compoziției ca organizare obligatorie minimală a expunerii.

Criteriul expresivității a fost întrebuințat și de R. A. Budagov în *Introducere în știința limbii* (trad. G. Mihăilă, p. 463 și urm.) pentru ca, pe baza lui, autorul să facă distincția între stilul beletristic și cel științific. El a spus foarte bine că utilizarea unor elemente expresive în stilul științific nu schimbă caracterul general al acestui stil, fiindcă „funcțiunea” expresivității este aici alta decât cea din stilul beletristic. Autorul interpretează valoarea expresivității în structura unui stil, în timp ce în expunerea anterioară nu am considerat ca specifică tendința generală a stilurilor față de expresivitate. Deosebirea constă deci în faptul că, în ceea ce mă privește, prefer să fac descrierea fenomenului la un nivel la care nu este necesar să se discute fapte anumite de expresivitate. Autorul citat vorbește și de perechea stil oral — stil scris pe care o consideră fundamentală, alături de perechea stil științific — stil beletristic. Nu pot intra aici în analiza amănunțită a opoziției dintre aspectul scris și aspectul vorbit al limbii. Se vede, cred, din ce am spus mai înainte că subdiviziunile stilistice așa cum le-am descris se întemeiază pe alte criterii.

Sistemul stilistic al unei limbi reprezintă deci o ierarhie de restrângeri succesive ale libertății de utilizare funcțională a limbii, restrângeri

determinate de obligații din ce în ce mai puțin generale impuse exprimării anumitor conținuturi de idei.

8. Concepția aceasta se apropie foarte mult de modul cum a fost considerată structura stilistică a limbii de unii dintre membrii cercului lingvistic de la Praga, ale căror păreri au fost sintetizate de B. Havránek, R. Horálek, V. Skalička și P. Trost în răspunsul lor la una din problemele puse de al VI-lea Congres internațional al slavistilor (Moscova, 1958):

„Concepțiile de sistem și de funcțiune au făcut pe unii membri ai școlii de la Praga să vadă limba ca o formație complexă cu straturi diferențiate. În limba literară, ei deosebeau limbaje speciale sau stiluri funcționale ca, de exemplu, stilul tehnic, stilul poetic, stilul familiar etc. Uneori se vorbea în legătură cu aceasta chiar despre un sistem complex alcătuit din sisteme funcționale parțiale. În lucrările școlii de la Praga, autonomia sistemelor parțiale a fost uneori chiar prea mult subliniată”¹.

A considera limba ca o formație complexă cu straturi diferențiate este însă mai puțin decât am propus aici, și anume a o considera o ierarhie de sisteme parțiale, ceea ce stabilește mai exact așa-numita autonomie a sistemelor parțiale.

Deși sînt subordonate în modul arătat mai sus, totuși în interiorul limbii literare, diversele variante se deosebesc din ce în ce mai clar unele de altele. Astfel limbajul matematic reprezintă o extremă, iar limbajul artistic alta. Este însă de asemenea foarte adevărat că în toate variantele literare se observă și tendințe comune. Pe de altă parte, variantele fundamentale, limba populară și limba literară, se influențează reciproc, iar analiza arată, cel puțin pentru limba română, că structura limbii populare seamănă mai bine cu structura limbajului artistic decât cu aceea a limbajelor tehnico-științifice.

Potrivit cu faptele expuse pînă aici, ierarhia stilistică a unei limbi se definește prin cîteva niveluri ale generalizării ei funcționale, și anume:

- Primul nivel: limba comună (esență a limbii la un moment dat).
- Al doilea nivel: limba populară — limba literară (variante particulare față de precedentă, limbi comune față de ceea ce li se subordonează).
- Al treilea nivel: variantele limbii populare
variantele limbii literare < artistică
< tehnico-științifică.
- Al patrulea nivel: subdiviziunile variantelor: artistică și tehnico-științifică, care pot merge pînă la stiluri individuale.

¹ Vezi citatul la Joseph Vachek, *Dictionnaire de Linguistique de l'École de Prague*, Anvers, 1960, la *Styles fonctionnels*.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII *

DE

ELENA CARABULEA

Gramaticile diferitelor limbi, inclusiv cele ale limbii române, nu discută și nu justifică în nici un fel criteriile care stau la baza clasificării propozițiilor din punctul de vedere al scopului în care se face comunicarea. Cele mai multe se mărginesc la înșirarea tipurilor de propoziții, indicând uneori caracteristicile lor formale: modul la care se află verbul predicat, topica, existența unor cuvinte specifice unui anumit tip de propoziție etc. De asemenea, criteriul clasificării nu este unic. Gramatica Academiei R.P.R. le clasifică *după înțeles* în „categorii de propoziții după sensul și scopul lor”¹. *Limba română. Fonetică — Vocabular — Gramatică* precizează că deosebirea dintre propoziții se face după „conținutul lor, după scopul cu care sînt rostite și după atitudinea afectivă care însoțește comunicarea conținutului”². Intonația e amintită la fiecare tip de propoziție. Acad. Iorgu Iordan deosebește propozițiile „după înțeles (sau, cum se mai poate spune, după modalitate, adică după atitudinea vorbitorului față de conținutul predicatului, după modul cum privește el ceea ce comunică despre un obiect sau fenomen)”³.

Nici numărul tipurilor de propoziții nu este același în toate gramaticile. În unele apar șase tipuri: enunțiative, optative, interogative, dubitative, imperative și exclamative⁴, în altele — cinci: expositive,

* Lucrarea de față a fost prezentată în colectivul de gramatică al Institutului de lingvistică din București și a ținut seama de unele sugestii făcute de membrii colectivului.

¹ Vol. al II-lea, p. 27.

² P. 186. Vezi și *Gramatica Academiei Sovietice* (vol. II, p. I, Moscova, 1960, p. 353 și urm.): „Виды предложения по цели высказывания”.

³ *Limba română contemporană* (București), 1956, p. 503.

⁴ Cf. *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea; *Limba română. Fonetică — Vocabular — Gramatică*.

interogative, imperative, optative și exclamative (emoționale)¹ sau enunțiative, interogative, imperative, exclamative și dubitative (propoziția optativă fiind considerată o variantă a propoziției exclamative)².

Sorin Stati critică clasificarea „după înțeles” făcută de Gramatica Academiei R.P.R. afirmând că nu e clar ce înseamnă „înțeles” și că „s-au aplicat, incomplet, două criterii: atitudinea vorbitorului... și intonația”³. Autorul separă cele două criterii, fiecărui corespunzându-i o altă clasificare. Astfel după *modalitate* împarte propozițiile în enunțiative, potențiale, optative și imperative, iar după *intonație*, în funcție de tipul de intonație, în declarative, interogative și exclamative⁴.

★

Cred că Sorin Stati are dreptate când afirmă că Gramatica Academiei R.P.R. a amestecat cele două criterii de clasificare. Așa se explică de ce în gramatica citată se dau exemple de propoziții dubitative care sînt și interogative: *N-o fi vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere?* Camilar, N. II 551; *Să fie acel cărbune iarbă de pușcă?* Sadoveanu, N. P. 79, alături de propoziții dubitative enunțiative (s-a avut, probabil, în vedere numai modul la care apare verbul predicat, dar nu s-a ținut seama de ceea ce comunică propozițiile respective și nici de intonație).

Tot astfel, la propoziția optativă apar exemple de tipul: *Să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci să dormi*. Creangă, A. 17, iar la propoziția exclamativă, exemple ca: *Mîncă-la-r ciorile să-l mănînce! Bată-vă norocul să vă bată!* Este clar că în primul exemplu clasificarea s-a făcut după modul verbului-predicat, iar în ultimele două după intonația propoziției.

Clasificarea făcută de Sorin Stati are avantajul că înlătură inconsecvențele menționate. Nu reiese însă prea clar din lucrarea sa care este raportul dintre cele două clasificări și nu se arată în ce fel fiecare propoziție poate fi clasificată după ambele criterii, așa cum afirmă autorul. De exemplu, se vorbește de propoziții *enunțiative* — după modalitate — și *declarative* — după intonație —, dar toate celelalte tipuri sînt amintite numai într-o clasificare (după modalitate sau după intonație); în felul acesta rămîne, practic, nelămurită problema aplicării, la diferitele tipuri de propoziții, a celor două criterii de clasificare.

★

Cred că criteriul principal de clasificare a propozițiilor este *scopul (felul) comunicării*. Orice comunicare, în procesul vorbirii, urmărește un anumit scop și anume: *informează* pe auditor sau *cere informații* asupra unui lucru necunoscut de vorbitor. În conformitate cu acest

¹ Cf. N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945, p. 29—33; H. Tiktin, *Gramatica română*, II, București, 1895, p. 1.

² Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 504—508.

³ Cf. Sorin Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, în „Studii și cercetări lingvistice”, VI (1955), nr. 3—4, p. 301.

⁴ *Ibidem*, p. 302 și urm.

scop, propozițiile se împart în enunțiative și interogative, fiecărui tip fiindu-i proprie o anumită intonație (enunțiativă sau interogativă). La rîndul lor, cele două categorii de propoziții pot fi clasificate în subcategoriile (vezi mai departe p. 369, 373), ținîndu-se seama de unele caracteristici de conținut sau de formă :

1. Caracteristici referitoare la conținut :

a) atitudinea (afectivă sau neafectivă) pe care o are vorbitorul față de ceea ce exprimă ;

b) ce fel de acțiune exprimă propoziția respectivă (reală, realizabilă, ireală ; propriu-zisă, dorită, potențială, îndoielnică, volitivă).

2. Caracteristici referitoare la formă :

a) prezența unor cuvinte sau forme deosebite specifice unei anumite construcții (unele pronume, pronume adjectivale sau adverbe interogative, modul verbului etc.) ;

b) topica (ținînd seama de variatele forme de îmbinare morfologico-sintactică a cuvintelor în propoziție) ;

c) intonația ¹.

Avînd în vedere toate aceste indicii, denumirile date pînă acum acestei clasificări după „înțeles”, „conținutul comunicării” sau „modalitate”, nu mi se par concludente ; în plus, unele pot produce echivocuri : prin *conținutul* unei comunicări se poate înțelege și raportul cauzal, temporal, modal etc. pe care îl exprimă o propoziție. În realitate, criteriul de bază al acestei clasificări este *scopul (felul) comunicării*. În procesul comunicării lingvistice vorbitorul poate să informeze sau să ceară informații ; nu este posibilă altă comunicare în afara celor două tipuri de propoziții menționate ². Diferitele trăsături specifice fiecărui tip de propoziție, ca intonația, folosirea anumitor cuvinte sau a unui anumit mod, conținutul pe care îl exprimă, nu pot constitui, luate separat, criterii de clasificare, ele fiind subordonate criteriului principal : scopul comunicării. Unele dintre aceste trăsături caracterizează întreaga grupă a enunțiativelor sau a interogativelor (intonația, atitudinea afectivă sau neafectivă etc.), altele ajută la delimitarea subtipurilor de propoziții în cadrul enunțiativelor sau al interogativelor (folosirea modurilor, conținutul pe care îl exprimă etc.) ³.

Prin urmare, potrivit criteriului menționat, propozițiile se împart în enunțiative și interogative, fiecare cu subtipurile de propoziții care vor fi descrise în continuare. Aceste subtipuri corespund, în majoritatea cazurilor, tipurilor descrise în ediția I a Gramaticii Academiei R.P.R.

¹ Cf. N. I. Jinkin, *Întrebarea și propoziția interogativă*, în „Вопросы языкознания”, 1953, nr. 3, p. 35, care indică unele dintre trăsăturile menționate în distingerea propozițiilor interogative.

² După criteriul stabilit (scopul comunicării) și interogativele retorice și cele indirecte pot fi considerate propoziții enunțiative, deoarece ele „nu cer informații”, ci „informează”. Bineînțeles, ținînd seama de unele trăsături formale ale lor, specifice interogativelor (interogativele retorice au intonație interogativă, amîndouă pot fi introduse prin unele pronume, pronume adjectivale sau adverbe interogative etc.), ele formează o categorie intermediară, mixtă.

³ O analiză amănunțită a propozițiilor după scopul și conținutul comunicării vezi la Charles Carpanter Fries, *The Structure of english*, New York, 1952, p. 29—64.

I. PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ

Este propoziția prin care vorbitorul comunică ceva în legătură cu un obiect sau fenomen (constată, relatează un fapt real, realizabil, ireal; dorit, potențial, îndoielnic, volitiv etc.). Caracterul real, realizabil sau ireal este dependent de modul verbului-predicat cu care se construiește propoziția, uneori și de timpul verbului, și va fi indicat la fiecare tip de propoziție.

Propoziție enunțiativă reală :

Mă ții de vorbă și eu greșesc drumul! Tudoran, T. P. 271.

Propoziții enunțiativă realizabile :

De-ar mai veni vara, să se mai joace și pe afară :
că m-am săturat de ei, ca de mere pădurețe. Creangă, O. 35.

Vreau mandatul de deputat... Mi se cuvine! Te rog... Nu mă com-
bate... Susține-mă... Alege-mă. Caragiale, O. I 155.

Propoziție enunțiativă ireală :

O dragoste între ei și o încredere desăvârșită, parcă toți ar
fi membrii aceleiași familii. Vlahuță, G.S. 51—52.

După conținutul pe care îl exprimă și în funcție de modul cu care se construiesc, propozițiile enunțiativă pot fi :

1. enunțiativă propriu-zise¹
2. enunțiativă optative
3. enunțiativă potențiale
4. enunțiativă dubitative
5. enunțiativă imperative.

Tipurile de propoziții menționate au atât trăsături diferențiatore : conținutul pe care îl exprimă (relatează un fapt real, potențial, dorit, îndoielnic, volitiv) și modurile cu care se construiesc, cât și trăsături comune : exprimă un enunț și au o intonație enunțiativă ; de asemenea ele se caracterizează prin absența indicilor interogativi.

Propozițiile enunțiativă pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă, când la judecata pe care o exprimă se adaugă starea afectivă a vorbitorului : admirație, plăcere, surprindere, indignare, minie, regret, desperare. Enunțiativă afectivă se caracterizează prin anumite cuvinte introductive (*ce, ce mai, așa, atât (de), cât, cum, unde, când, că* sau prin unele interjecții), construcții nominale în locul celor verbale, printr-o intonație enunțiativ-exclamativă, cu ajutorul cărora se pune pe primul plan elementul mai important din punctul de vedere al vorbitorului. De obicei enunțiativă afectivă sînt marcate grafic prin semnul exclamării.

1. *Propoziția enunțiativă propriu-zisă* (sau reală) exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca reală²; pot fi enunțiativă propriu-zise

¹ Propozițiile prin care se exprimă lexical ideea de dorință, posibilitate, nesiguranță etc. (*vreau, doresc să plec, poate că vine, probabil că nu știe, mă îndoiesc de ceea ce spui* etc.) sînt enunțiativă propriu-zise.

² Pentru definițiile tipurilor de propoziții și pentru unele exemple vezi și *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea.

toate propozițiile, principale sau secundare, construite cu modul indicativ :

Eu am cultul prieteniei. Cezar Petrescu, C.V. 188.

Simte, ca prin somn, că e în tren. Vlahuță, D. 216.

Du-te cucule în berc

Și mă lasă să-mi petrec

Să-mi petrec cu cin'mi-i drag. Jarník Birseanu, D. 13.

Valoarea reală a acestor propoziții este clară numai în propozițiile independente. În frază însă valoarea reală nu este totdeauna la fel de limpede¹. Astfel, în fraza : *Dacă nu este așa cum ai scris tu aici*, eu te împușc pe tine. Preda, D. 216, realitatea acțiunii din propoziția regentă este determinată de realizarea sau nerealizarea subordonatei condiționale. Tot astfel, în fraza cu două disjunctive reale nu se realizează de fapt decât una din ele sau nu se realizează nici una : *Ori mergi la plimbare ori ascuți radio.*

Enunțiativele propriu-zise afective :

Și abia plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbuțiu ! Eminescu, O. I 147.

2. *Propoziția enunțiativă optativă* comunică dorința de a se realiza sau de a nu se realiza o acțiune sau o stare. Cînd intervine atitudinea vorbitorului se numește optativă afectivă. Se construiește cu modul optativ, mai rar cu conjunctivul sau cu indicativul imperfect și exprimă acțiuni realizabile :

Mijlocăș ar fi el, dar eu nu l-aș primi în gospodărie. Preda, D. 137.

Să-ți fie de bine, nănașule! Creangă, O. 127.

Enunțiativa optativă poate exprima și acțiuni ireale în următoarele situații :

a) Verbul propoziției optative este la conjunctiv perfect cu valoare de condițional-optativ perfect :

De cîte ori am așteptat

O șoptă de răspuns!

O zi din viață să-mi fi dat

O zi mi-era de-ajuns. Eminescu, O.I 191.

b) Enunțiativa optativă are verbul la modul optativ perfect și, de obicei, este regentă unei propoziții condiționale :

Dacă m-ai fi anunțat, aș fi venit imediat

c) Verbul este la modul optativ condițional și propoziția exprimă o comparație :

Și cînd gîndesc la viața-mi îmi pare că ea cură

Încet repovestită de o străină gură,

Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost. Eminescu, O. I 71.

3. *Propoziția enunțiativă potențială.* Acest tip de propoziție nu este discutat în gramaticile noastre de pînă acum. Sorin Stati vorbește despre propozițiile potențiale, dar nu le definește și nu delimitează prea

¹ Cf. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, t, p. 124—125.

clar sfera lor. Astfel autorul afirmă că sînt potențiale [propozițiile construite cu verbe care au sensul de „a dori” la modul optativ, toate condiționalele și regentele lor, indiferent de modul cu care sînt construite, și un mare număr de propoziții subordonate, în special dintre cele construite cu conjunctivul¹. O definiție cuprinzătoare este dată de acad. Al. Graur, care vorbește, de fapt, de așa-numitul mod potențial: „o formă verbală care arată că acțiunea este realizabilă, ea poate fi făcută de cineva, fără să se precizeze dacă chiar este făcută sau nu”².

Propoziția enunțiativă potențială exprimă, așadar, posibilitatea realizării unei acțiuni sau stări fără să se precizeze dacă chiar este făcută sau nu. Această posibilitate se poate referi la prezent (sau viitor), ca și la trecut:

De lacrimi n-aș băga seamă,

Că le șterg cu-a mea năframă,

Dar mi-i milă de obraz

Că rămîne fript și ars. Jarnik Birseanu, D. 102.

Nu te-aș fi crezut așa slab de înger. Creangă, O. 205.

Enunțiativele potențiale exprimă uneori atenuarea comunicării unei cereri, a unui ordin, a unei propuneri, în general a unei atitudini. Prin conținutul pe care îl exprimă, ele sînt enunțiative propriu-zise, dar formal sînt potențiale:

Nu ar fi bine să-mi strice somnul. Camil Petrescu, Un om, 270.

Ar fi fost bine să limpezim lucrurile chiar în seara asta... Așa ar fi trebuit, spuse Turlea nemulțumit. Preda, D. 215.

Enunțiativele potențiale principale se construiesc cu modul optativ-condițional și exprimă acțiuni realizabile la prezent și ireale la perfect:

Ai zice că soarele apune acum la mieznoapte, în spatele Negoiului. Camil Petrescu, O. 325.

Nu mi-aș fi închipuit niciodată că am să fiu tratată astfel. Camil Petrescu, U.N. 210.

În subordonare, enunțiativa potențială se construiește atît cu modul optativ-condițional cît și cu conjunctivul³:

Cine-n lume s-ar afla

Ca să rupă rujuța,

Mare iubire-ar strica! Jarnik Birseanu, D. 12.

Mamița și tanti Mița au promis tînărului Goe să-l ducă-n București. Caragiale, O.I 267.

Am venit ca să tăiem și să poprim lăptocul morii tale. Sadoveanu, N. P. 109.

¹ Op. cit., p. 307.

² Op. cit., p. 127.

³ Propoziția concesivă introdusă prin locuțiunea conjuncțională *fără să*, deși se construiește cu conjunctivul, este o enunțiativă propriu-zisă pentru că exprimă un fapt real: *Fără să fie esențială, structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susținător.* G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 446.

4. *Propoziția enunțiativă dubitativă*, așa cum arată Gramatica Academiei R.P.R., exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță sau o bănuială. Se construiește cu prezuntivul sau cu conjunctivul, mai rar cu indicativul viitor cu valoarea modală a prezuntivului, și exprimă o acțiune sau o stare realizabilă:

Or fi crezut oamenii, firește, că *n-am fost prost să plec*. Caragiale, O.I 144.

Cea gravă și mai pușintel tristă sau plicisită era mai în vîrstă... să fi avut treizeci de ani. Sadoveanu, O. XV 132.

Așa a fi, n-a fi așa, *zise mama, vreau să-mi fac băietul popă*. Creangă, O. 23.

Enunțiativale optative, potențiale și dubitative exprimă o acțiune realizabilă (uneori ireală); de asemenea, în construirea lor se folosesc uneori aceleași moduri și timpuri. Delimitarea dintre ele se face prin conținutul pe care îl exprimă.

5. *Propoziția enunțiativă imperativă* exprimă un enunț sub formă de poruncă, îndemn, sfat, rugăminte. O dată cu exprimarea poruncii, a îndemnulului etc. se exprimă de obicei și starea afectivă a vorbitorului:

Ia-ți cartea! Deschide-o la foaia 50, și citește! Delavrancea, H.T. 95.

II. PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ

Este propoziția prin care se formulează o întrebare. De obicei ea este legată de un răspuns, pentru că scopul celui care o folosește este de a afla ceva:

— Ai avut dumneata două pîni?

— *Da, domnule judecător, două am avut.*

— To varășul dumnitale avut-a trei pîni?

— *Da, domnule judecător, trei a avut.* Creangă, O. 263.

Întrebarea pe care o formulează propoziția interogativă cuprinde uneori și atitudinea afectivă a vorbitorului; propoziția de acest fel poate fi numită interogativă afectivă sau exclamativă. Ea se caracterizează printr-o intonație interogativă exclamativă marcată în scris de obicei prin semnul întrebării și al exclamării și prin unele interjecții:

A! de ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi!? De ce nu moare omul cînd e fericit!? De ce am trăit eu să ajung la așa ceva?! Caragiale, O. VI 24.

De cele mai multe ori interogativele exclamative sînt retorice, aparținînd astfel unei categorii intermediare, mixte (vezi p. 368, nota 2).

Propozițiile interogative pot fi *totale* sau *parțiale*.

Cînd întrebarea se referă fie la predicatul propoziției, fie la predicat și la o altă parte a ei, interogativa este totală:

— *De cînd m-ai deșteptat pe mine ai mai auzit ceva?*

— *Nu!* Caragiale, O. VI 68.

— *Da slănină nu-i în pod? Unt nu-i? Ouă nu-s?*

— *Ba sînt de toate.* Creangă, O. 120.

Cînd întrebarea se referă la una din părțile de propoziție, care îl interesează pe vorbitor, marcată prin unele cuvinte interogative, se numește interogativă parțială :

Cine ești? De unde ești?

Pe la noi ce rătăcești? Alecsandri, P. II 11.

Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt : unele cuvinte interogative (caracteristice interogativelor parțiale) și intonația interogativă.

După cum întrebarea se referă la o acțiune reală, posibilă, îndoielnică, dorită, propoziția interogativă poate fi :

1. interogativă propriu-zisă
2. interogativă optativă
3. interogativă potențială
4. interogativă dubitativă¹.

1. *Propoziția interogativă propriu-zisă* (neafectivă sau afectivă) formulează o întrebare cu privire la un fapt considerat de vorbitor ca real ; se construiește cu modul indicativ :

Da ce vînt te-a abătut pe-aici? Creangă, O. 180.

2. *Interogativa optativă* pune o întrebare cu privire la o dorință ; se construiește cu modul optativ :

Ai pleca la mare?

3. *Interogativa potențială* formulează o întrebare sub forma unei posibilități ; se construiește cu modul conjunctiv și optativ :

Să cumpăr flori?

După atîția ani ai mai recunoaște casa?

4. *Interogativa dubitativă* formulează o întrebare cu privire la un fapt care exprimă îndoiala, nesiguranța vorbitorului în ce privește realizarea ei ; se construiește cu modul prezumtiv, conjunctiv și indicativ (viitor, cu valoare de prezumtiv) :

Vei fi fiind flămînd? Sadoveanu, O. XIII 756.

Să fie o simplă impresie a mea?

N-o fi vreun elev pe sală?

Propozițiile interogative optative, potențiale sau dubitative pot apărea sub formă pozitivă sau negativă cu același sens :

N-ai pleca la mare? = *Ai pleca la mare?* etc.

În ce privește modul cu care se construiesc, tipurile de propoziții interogative corespund, de obicei, propozițiilor enunțiative : *Îți place muzica?* (interogativă propriu-zisă) / *Îți place muzica* (enunțiativă propriu-zisă). *Ai mînca o prăjitură?* (interogativă optativă) / *ai mînca o prăjitură* (enunțiativă optativă). *O fi plecat?* (interogativă dubitativă) / *O fi plecat* (enunțiativă dubitativă) etc.

¹ După cum se vede, numărul subtipurilor de propoziții interogative este mai mic decît cel al propozițiilor enunțiative. Lipsște imperativa, care formează un subtip mixt : exprimă o rugămintă, un ordin sub formă interogativă. Această propoziție are rolul unei propoziții imperative, dar forma interogativă atenuază caracterul imperativ ; se construiește cu modul indicativ : *Te superi dacă te-oî ruga pentru un pahar cu apă?... Teribil mi-e de sete!... Mersi... Dacă nu te superi... Mai îmi dai un ul?* Caragiale, O. II 35—36.

O situație specială au propozițiile interogative construite cu modul conjunctiv (potențiale sau dubitative) cărora le corespund pe plan enunțiativ: a) propoziții imperative (dacă verbul-predicat este construit cu același mod):

Să cumpere cărți? / Să cumpere cărți.

b) propoziții enunțiative de același tip (dacă se schimbă modul verbului-predicat):

Să fie elevă? / O fi elevă.

În concluzie, după scopul comunicării, propozițiile se împart în enunțiative și interogative. Ele pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă, când comunicarea sau întrebarea este însoțită de starea afectivă a vorbitorului. La rândul lor, atât propozițiile enunțiative cât și cele interogative se împart în mai multe subtipuri caracterizate prin anumite trăsături de formă și de conținut.

CU PRIVIRE LA CONSTRUCȚIILE CARE EXPRIMĂ CUMULUL ȘI EXCEPȚIA

DE

FULVIA CIOBANU

În ultimul timp s-a ivit din ce în ce mai mult necesitatea discutării și clasării unor construcții sintactice pe care gramaticile românești de până acum, printre care și Gramatica Academiei R.P.R., fie le-au încadrat în mod nejustificat și incomplet în anumite categorii, fie le-au trecut cu vederea, considerându-le probabil construcții periferice. Printre acestea se numără și construcțiile care exprimă cumulum, excepția și opoziția¹. În cele ce urmează îmi propun să mă opresc la primele două, în timp ce ultima construcție va fi numai amintită în cursul expunerii, fără să constituie însă o preocupare propriu-zisă în articolul de față.

1. Înțeleg prin cumulum raportul sintactic de alăturare, de adăugare care se întâlnește atât în propoziție, cât și în frază : unei părți de propoziție sau unei propoziții i se adaugă cele exprimate printr-o altă parte de propoziție sau printr-o propoziție :

Pe lângă undiță, poate ar fi bună și o manta de ploaie? Sadoveanu, O. XIV 547.

Pe lângă că sîntem meșteri lemnari, apoi am și ajuns la o vreme de cărunteță, cînd avem învățatură că porunca-i poruncă. Sadoveanu, O. XII 514.

În timp ce în primul exemplu, părții de propoziție *pe lângă undiță* i se adaugă subiectul (*o manta de ploaie*), în exemplul al doilea, propoziției introduse prin *pe lângă că* i se adaugă propoziția următoare (*apoi am și ajuns la o vreme de cărunteță*).

¹ Pentru construcțiile care exprimă cumulum și opoziția, vezi Mioara Avram, *Evoluția propozițiilor circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 15—21 și 202—219.

2. Numesc excepție raportul sintactic de omitere, de excludere a unui element dintr-o totalitate de elemente de același fel. Am întâlnit acest raport numai între părți de propoziție :

Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine, Hogaș, Dr. I 1.

Partea de propoziție *afară de cea pe jos*, nedefinită de gramaticile românești, reprezintă o excepție, o excludere față de subiectul propoziției (*orice călătorie*).

3. Există o categorie de construcții, părți de propoziție și propoziții, în care ideea de excepție, referindu-se la o parte de propoziție sau la o propoziție negativă sau cu înțeles negativ, conține și o idee de cumul negativ :

Nu am alt tovarăș decât durerile mele. Conachi, P. 99.

Ce a făcut în toți acești ani această fostă colegă a mea de școală, în afară că s-a măritat, a divorțat, iar s-a măritat, iar a divorțat... ? Magazin, 1958, nr. 37, p. 6, col. 1, la Mioara Avram, *op. cit.*¹.

Dintre diversele tipuri de construcții sintactice prezentate pînă aici, a fost remarcată, atît de cei care s-au ocupat cu studiul sintaxei românești, cît și de unele gramatici străine², numai propoziția care exprimă cumulumul, în timp ce construcția corespunzătoare din propoziție aproape că a fost trecută cu vederea³. De asemenea gramaticile, și mă refer nu numai la cele românești, ci și la cele străine, nu iau în discuție construcțiile care exprimă excepția⁴.

În cele ce urmează mă voi ocupa mai întîi de construcțiile cumulative și apoi de cele care exprimă excepția.

I. CONSTRUCȚII CARE EXPRIMĂ CUMULUL

Propoziția cumulativă

Existența propoziției cumulative în limba romînă este relevată de Mioara Avram, într-un capitol special din *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba romînă*⁵.

În această lucrare propoziția cumulativă este definită ca : „propoziția subordonată care exprimă un raport de adăugare, alăturare, acumulare : la faptul exprimat prin această subordonată se adaugă cel exprimat de regentă”⁶.

¹ Propoziția regentă : *Ce a făcut în toți acești ani această fostă colegă a mea de școală* este o interogativă retorică, echivalentă din punctul de vedere al înțelesului cu o propoziție negativă.

² Dintre ele amintesc *Grammaire Larousse du XX-e siècle*, Paris, 1936, care vorbește de o propoziție circumstanțială cumulativă, p. 107.

³ Nu în același fel au putut proceda dicționarele, care au fost obligate să consemneze propozițiile și locuțiunile propoziționale cumulative.

⁴ În ultimul timp de aceste construcții s-a ocupat pentru limba franceză Gérard Moignet, în lucrarea *Les signes de l'exception dans l'histoire du français*, Geneva, 1959. Autorul nu arată însă ce sînt din punct de vedere sintactic construcțiile care exprimă excepția.

⁵ P. 202—209. Vezi și *Introducerea*, p. 15—21.

⁶ *Ibidem*, p. 202.

Datorită conținutului, Gramatica Academiei R.P.R.¹ interpretează acest tip de propoziții drept coordonate copulative, cu următoarele exemple :

Pe lângă că e urâtă, o mai cheamă și Irina.

După ce e urât, bea și tutun.

În ce privește această interpretare, Mioara Avram arată că s-a avut în vedere numai asemănarea de conținut dintre cumulative și copulative, și unele și altele exprimând o alăturare, o adăugare. Or, aspectul lor formal, faptul că se construiesc cu elemente conjuncționale subordonatoare, ne arată că propozițiile în discuție nu pot fi considerate decât subordonate ².

Există totuși și o deosebire de conținut, asupra căreia Mioara Avram nu insistă. Coordonatele copulative sînt, prin definiție, propoziții de același fel, propoziții care de obicei se află pe același plan din punctul de vedere al conținutului, în timp ce propoziția cumulativă se situează pe un plan secundar față de regenta ei. Într-un exemplu ca : *Elevul, pe lângă că învață, mai este și cuminte*, se exprimă ideea că la acțiunea pe care o face elevul se adaugă, ca ceva care interesează în mod deosebit și calitatea de a fi cuminte, pe cîtă vreme aceleași propoziții în raport de coordonare se află pe același plan, interesează în mod egal : *Elevul învață și este cuminte*.

Mai aproape de raportul de subordonare cumulativă se află raportul de coordonare copulativă, atunci cînd cea de-a doua coordonată copulativă conține adverbe (*și, mai*) care exprimă cumulul : *Elevul învață și (mai) este și cuminte*. În acest caz coordonatele copulative nu se mai află chiar pe același plan.

În lucrarea amintită, Mioara Avram stabilește existența a trei tipuri de propoziții cumulative, deosebite între ele atît prin formă cît și prin conținut. Le voi aminti pe scurt.

1. Primul tip este cel introdus prin locuțiunile conjuncționale : *după ce, după ce că, pe lângă că, în afară că, plus că, las(ă) că* :

Pe lângă că era curat, apoi obișnuia să se îmbrace foarte elegant.
Caragiale, O. I 307.

În afară că plouă mai bate și vîntul.

2. Al doilea tip de subordonate cumulative este cel introdus prin elementele negative : *necum să, netocma să, nu tocmai să* (locuțiuni populare, regionale și învechite). El este mult mai puțin clar decît primul din cauza lipsei de material pentru limba contemporană. Cu o singură excepție — un exemplu nu tocmai obișnuit cu *nu tocmai să* (*Băiatul a început ... a zice că lui nici în cap nu i-a venit aceasta, nu tocmai să fi zis cătră țigani vreodată*. Sbiera, P. 76) — se dau numai citate din limba veche.

3. Ultimul tip de cumulative cuprinde o serie de propoziții grupate la un loc în virtutea faptului că exprimă un raport copulativ sub formă subordonatoare. De exemplu false finale, care din punctul de vedere al conținutului sînt coordonate copulative față de regentele lor :

Mă voi duce doară să-mi mai văd o dată părinții și apoi m-oi întoarce ca să nu mă mai duc niciodată. Ispirescu, L. 8.

¹ Vol. al II-lea, p. 155.

² Op. cit., p. 16-19, 202.

Deoarece nu exprimă un raport de acumulare, propoziția *ca să nu mă mai duc niciodată*, despre care Mioara Avram însăși afirmă că se încadrează mai greu printre cumulative¹, rămîne în afara acestui fel de propoziții.

Analiza celor trei categorii de propoziții cumulative duce la concluzia că în limba romînă literară contemporană există un singur tip de propoziții subordonate cumulative, și anume cele introduse prin locuțiuni ca *pe lângă că, afară că, plus că*. Cel de-al doilea tip, *necum să, nu tocmai să*, nu mai apare astăzi decît foarte rar, iar în ultimul caz, cel al falselor finale, nu consider că avem de-a face cu subordonate cumulative, ci cu alt tip de propoziții subordonate, care mai necesită însă discuții.

Complementul cumulativ

Nici Gramatica Academiei R.P.R., nici alte gramatici ale limbii romîne nu amintesc de existența părților de propoziție introduse prin propoziția compusă *pe lângă* și prin locuțiunile prepoziționale *afară de* și *în afară de, plus de* (în locuțiunea adverbială *plus de asta* din stilul familiar) și *deosebit de* (învechit și popular). Construcțiile introduse cu ajutorul acestor elemente prepoziționale exprimă obiectul, ființa, acțiunea la care se adaugă cele exprimate prin subiectul propoziției printr-un complement sau chiar prin predicat. La exemplele date la începutul articolului mai adaug cîteva :

12.000 tătari, afară de copii și de neveste, zac morți în locul bătăliei. Bălcescu, O. II 53.

Deosebit de romîni ... chiar sașii și săcuii erau cu totul în favoarea lui Mihai-vodă. Bălcescu, O. II 225.

Afară de mijloacele morfologice, limba noastră dispune și de mijloace sintactice pentru exprimarea categoriilor gramaticale. Jordan, LRC (1954) 260.

În exemplele de mai sus referirea se face la subiect sau la complement. Alteori referirea se face la acțiunea predicatului :

Să rămîneți slobozi pe lângă ținerea cărindariului celui vechi. Șincai, Hr. III 158.

În acest ultim caz, construcția cumulativă este echivalentă cu o propoziție de același fel, în care infinitivul ar fi înlocuit printr-o formă verbală predicativă precedată de locuțiunea conjuncțională *pe lângă că* (*Să rămîneți slobozi pe lângă că veți ține...*).

Mioara Avram, în lucrarea citată², ocupîndu-se de propoziția cumulativă, menționează în treacăt existența unor construcții prepoziționale care exprimă cumulul, fără să vorbească însă de un complement cumulativ (ceea ce de altfel nici n-ar fi intrat în subiectul tratat de ea). Încercînd să includem construcțiile acestea în categoriile existente, întîmpinăm serioase dificultăți. Datorită felului în care este alcătuit în prezent capitolul privitor la complementul indirect în Gramatica Academiei R.P.R. și în alte gramatici, construcțiile în discuție ar putea fi încadrate aici. Dar dacă pornim de la ideea creării unei categorii mai unitare a complementului

¹ *Op. cit.*, p. 208.

² P. 205

indirect, restrângînd-o la valoarea fundamentală de adresare sau de atribuire de care se leagă mai mult sau mai puțin strîns o serie de valori secundare, ca cea de atașare, detașare (sau separare), asemănare etc.¹, vedem că nu are ce căuta aici construcția care exprimă cumulul. Ea trebuie considerată drept complement cumulativ deoarece :

1. Are valoare specifică, deosebită de a tuturor celorlalte complemente.

2. Are mijloace specifice de construire : elemente prepoziționale — prepoziții compuse sau locuțiuni — dintre care cea mai caracteristică este *pe lîngă*, apoi (*în*) *afară de*, *plus de* și celelalte, amintite la începutul discuției privitoare la complementul cumulativ, și adverbul *decît* :

Ceteam și alte cărți decît cele de învățatură. Galaction, O. I 11.

Pe lîngă elementele prepoziționale introductive, complementul cumulativ mai are și alte mărci de ordin formal : adverbele corelative *și*, *încă și*, care stau pe lîngă partea de propoziție cumulată și *mai*, care stă pe lîngă verb. Ele au scopul de a sublinia și mai puternic cumulul :

Am avea pe lîngă un bun dejun și un frumos taifas filoromîn. Caragiale, O. VII 79.

Pe lîngă acestea mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre. Creangă, p. 3.

Întrucîtva deosebită de construcția din ultimul citat (*pe lîngă acestea*) se prezintă construcția în care pronumele demonstrativ *acesta*, *ăsta* se află la forma sa de feminin singular cu valoare de neutru. Precedat de prepoziții și de locuțiuni prepoziționale cumulative, formează împreună cu ele locuțiunile adverbiale : (*în*) *afară de asta* (sau *aceasta*), *pe lîngă asta* (sau *aceasta*), *plus de asta*, care rezumă o întregă situație expusă anterior :

Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea, — dar e bine să-și arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numai decît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoarea banilor. Sadoveanu, B. 216.

Uneori, mai ales atunci cînd complementul se referă la subiect, alături de ideea de cumul mai apare și o idee de asociere, asemănătoare celei exprimate de complementul sociativ :

Pe lîngă tendința de a se despărți prin punct (sau punct și virgulă) anumite propoziții, în scrierile contemporane acționează și tendința contrarie. *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, București, 1961, p. 136.

Alteori complementul cumulativ se apropie din punctul de vedere al conținutului de construcțiile care exprimă excepția și cu care se aseamănă și formal. Această situație va fi discutată ceva mai încolo.

¹ Vezi I. Rîzescu, *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în I.R., X (1960), p. 432 și urm.

II. CONSTRUCȚII CARE EXPRIMĂ EXCEPȚIA

A. Excepția propriu-zisă. Complementul excepției

Am arătat la începutul articolului că prin excepție înțeleg omiterea, excluderea unui element dintr-o totalitate de elemente de același fel. De asemenea am mai menționat și faptul că nu am întilnit acest raport decît între părți de propoziție.

Raportul de excepție este un raport subordonator : partea de propoziție care exprimă o excepție față de subiectul sau de complementul unui verb constituie un complement al excepției. Asemenea altor complemente circumstanțiale, de exemplu cel sociativ, și complementul excepției se referă deci la o altă parte de propoziție, subiect sau complement. Această parte de propoziție exprimă o totalitate.

a) Excepția se referă la subiect :

Toate luntrile fură mistuite prin foc, afară de vreo zece. Bălcescu, O. II 75.

b) Excepția se referă la complement (direct, mai rar indirect și circumstanțial) :

El umplu toți sacii cu făină, afară de unul. Ant. lit. pop. II 217.

Poți să vii oricînd, afară de joi.

Partea de propoziție la care se raportează excepția este un substantiv, de obicei precedat de pronume nehotărîte și de adjective pronominale nehotărîte ca : *oricine, oricare, tot, fiecare, fiecare* și un adverb nehotărît ca : *oriunde, oricînd, oriîncotro, todeauna*. Construcțiile care exprimă excepția sînt exprimate prin substantive sau substitute ale acestora (pronume, numerele), precedate de obicei de locuțiunile prepoziționale (*în*) *afară de, în afara și cu excepția*, popular și de prepoziția *fără*¹ :

Morarul, cum văzu că toate apele au înghețat, afară de apa de la moara lui, pe loc se gîndi că asta este o minune. Delavrancea, V.V. 190.

Răspunseră toți, afară de doi juni boieri. Negruzzi, S.I. 149.

Dat fiind că în limba noastră substantivele . . . au (cu excepția singularului femininelor)² o singură formă pentru toate cazurile, articolul a devenit dezinentă. Iordan, LRC (1954) 259.

Valoarea de excepție a complementului în discuție are la bază un raport de opoziție realizat între complement și partea de propoziție (subiect, complement) la care se face referirea, raport asemănător cu cel existent între două construcții sintactice coordonate adversative. Prin înlocuirea raportului de excepție în cîteva dintre exemplele de mai sus cu un raport adversativ — realizat cu ajutorul conjuncțiilor *dar* sau *însă* — complementul excepției devine al doilea termen, negativ, al acestui raport³.

¹ În limba veche prepoziția *fără* constituia un mijloc obișnuit de exprimare a excepției : *Rimul . . . au ținut toată lumea de la apus pînă aproape și tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit.* N. Costin în DA, s.v. *fără* prep.

² Paranteza nu modifică funcția sintactică a părții de propoziție din interiorul ei.

³ Gérard Moignet, *op. cit.*, p. 11, definește excepția drept „opoziția unui element particular față de un element mai general”.

Poți să vii oricînd, dar nu joia viitoare.

El umplu toți sacii cu făină, pe unul însă nu¹.

De aceea consider că, deși construcțiile acestea exprimă excepția, nu putem trece cu vederea faptul că au la bază un raport de opoziție. Există și alte construcții, atît părți de propoziție, cît și propoziții subordonate, care de asemenea realizează o opoziție, fără să aibă însă valoare de excepție. Astfel Mioara Avram relevă în sintaxa frazei un tip de propoziție circumstanțială opozițională „al cărei conținut se opune, mai mult sau mai puțin, conținutului regentei”². O asemenea propoziție este cea introdusă prin *în loc să* (*În loc să citească, se plimbă*), căreia îi corespunde pe planul propoziției construcția introdusă prin *în loc de* (*În loc de a-și vedea de școală umblă să pescuiască*. Slavici, O. II 14. *În loc de cărți a cumpărat caiete*). Raportul de opoziție în acest caz este echivalent cu un raport de coordonare adversativă de tipul *nu ... ci* (*Nu citește, ci se plimbă, Nu-și vede de școală, ci umblă să pescuiască. N-a cumpărat cărți, ci caiete*). Acest raport rămîne încă nestudiat pe planul propoziției. Din această cauză mi se pare greu de arătat acum în ce măsură construcțiile introduse prin *în loc de* și prin (*în*) *afară de* vor putea fi puse alături, ca aspecte diferite ale unui complement care ar putea fi numit opozițional. Pînă atunci, cu această rezervă, voi folosi în articolul de față denumirea de complement al excepției.

B. Excepția cu nuanță eumulativă negativă

Spre deosebire de construcțiile anterioare, care exprimă excepția propriu-zisă, construcțiile de acest fel apar atît ca părți de propoziție, cît și ca propoziții :

Nu era nimic decît un vînt subțire și călduț de la asfințit. Sadoveanu, B. 151.

N-a venit altcineva afară de tine.

Barocul ... nu face altceva decît să dezvolte datele prime ale clasicismului. G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, București, 1946, p. 15.

Ele exprimă, ca și complementul excepției, o opoziție față de altă construcție sintactică, parte de propoziție sau propoziție. În acest caz însă partea de propoziție la care se face referirea este negativă sau cu înțeles negativ, în timp ce elementul care se referă la ea este pozitiv. Întreaga construcție ar putea corespunde unui raport adversativ de tipul *nu ... ci* (*doar, numai*), în care cel de-al doilea element ar avea o nuanță restrictivă. Aceasta se poate vedea dacă înlocuim raportul de subordonare în exemplele de mai sus printr-un raport de coordonare :

Nu era nimic, ci doar un vînt subțire și călduț de la asfințit.

Barocul nu face altceva, ci numai dezvoltă datele prime ale clasicismului.

În construcțiile obținute în felul acesta opoziția devine foarte clară. Deși posibile, asemenea construcții sună însă nefiresc și sînt neobișnuite.

¹ Construcțiile adversative negative pot fi interpretate fie ca părți de propoziție, fie, mai curînd, ca propoziții adversative cu predicatul subînțeles, fapt care nu modifică raportul de opoziție existent.

² *Op. cit.*, p. 210.

Construcțiile în discuție au ca element comun cu complementul excepției faptul că și unele și celelalte exprimă, cu ajutorul unor elemente subordonatoare, deci pe planul subordonării, o opoziție. Există totuși o deosebire de conținut între ele. Căci dacă formal *afară de tine* sau *decît să dezvoltate datele prime ale clasicismului* reprezintă excepții față de *altcineva* sau de *alteva*, din punct de vedere logic nu cred că mai poate fi vorba de o excepție — deoarece *cineva* sau *ceva* nu constituie o excepție față de *nimeni* sau de *nimic* — ci de o restrîngere la un singur element, de o exclusivitate care devine mai evidentă pe planul exprimării atunci cînd este prezentată ca o opoziție între un termen negativ, mai general, și altul pozitiv, particular. Totodată, această construcție constituie și un aspect negativ al cumulului, deoarece negarea oricărui fenomen, obiect sau acțiune, cu una sau mai multe excepții, înseamnă implicit și negarea oricărei posibilități de realizare a unui cumul. Acest lucru se oglindește și în modul de construire. Complementul care exprimă excepția și cumulul negativ se introduce atît prin elemente specifice excepției (*cu excepția*), cît și prin elemente pe care le-am întilnit numai la complementul cumulativ (*decît*). Alte construcții prepoziționale au apărut atît în construcția complementului excepției, cît și în a celui cumulativ (*în afară de*). În sfîrșit, propoziția care exprimă excepția cu nuanță cumulativă se construiește cu unele elemente conjuncționale întilnite la propozițiile cumulative (*pe lîngă că, în afară că*). Este interesant faptul că atunci cînd vorbitorul vrea să accentueze în mod deosebit asupra imposibilității de a se realiza cumulul, marchează formal acest lucru prin corelativul *mai* pe lîngă predicatul propoziției, cînd e vorba de o parte de propoziție, sau pe lîngă predicatul regentei, cînd e vorba de o propoziție :

N-a mai venit altcineva afară de tine.

Pe lîngă că a rupt pantofii n-a mai făcut nimic alteva.

Asemenea construcții aparțin limbii vorbite.

În cele ce urmează voi analiza diferitele aspecte ale părților de propoziție și ale propozițiilor care exprimă excepția cu nuanță cumulativă.

1. Complementul excepției cu nuanță cumulativă

Acest complement determină un verb negativ, referindu-se totodată la o parte de propoziție negativă sau cu înțeles negativ :

a) cu referire la subiect :

N-a fost alteva decît gura lumii. G. M. Zamfirescu, M.D. II 31.

b) cu referire la complement (de obicei direct, mai rar indirect și circumstanțial) :

Afară de tîrgurile din Moldova, eu n-am cunoscut nimica. Sadoveanu, O. X 375.

Nicăierea n-am văzut vardiști mai greoi și cu ochii mai somnoroși decît în tîrgul nostru. Sadoveanu, O. VI 381.

c) (rar) cu referire la atribut :

Bicazul era pînă nu de mult un sat oarecare, fără alte însemne pe hărți decît acele de răspîntie a unor itinerarii de sublimă frumusețe sălbatică. Contemp., 1962, nr. 13 (807), p. 1, col. 3.

Partea de propoziție la care se face referirea este exprimată printr-un substantiv de obicei însoțit de un adjectiv pronominal negativ sau nehotărît (*nici un, vreun* etc.), printr-un pronume negativ sau nehotărît (*nămeni, nimic, altceva, altcineva* etc.) și printr-un adverb negativ sau nehotărît (*niciodată, nicicînd, vreodată, nicăierea*).

Elementele introductive sînt : (*în*) *afară de, în afara, cu excepția și decît*.

Uneori, atunci cînd vorbitorul vrea să insiste asupra imposibilității de a se realiza cumulul, se adaugă pe lîngă verb adverbul *mai* :

Afară de tîrgurile din Moldova eu n-am mai cunoscut nimica.

O discuție specială necesită adverbul *decît*. Întocmai ca *numai* sau *doar*, acesta este un adverb restrictiv care poate sta pe lîngă orice parte de propoziție, exprimînd o restricție, o exclusivitate în legătură cu ea, fără să-i modifice în vreun fel funcțiunea sintactică :

Dornele-s numai pîraie, numai munțișori cu brazi, numai tăpșanuri și așezări de sate. Sadoveanu, B. 151.

Nu se auzeau decît greierii și cosașii. Ibrăileanu, A. 150.

În primul exemplu, *numai* stă pe lîngă numele predicativ al unui predicat nominal, iar în cel de-al doilea exemplu, *decît* stă pe lîngă subiect. Deosebirea esențială dintre *numai* și *decît* în asemenea cazuri constă în faptul că primul stă pe lîngă un verb pozitiv, iar cel de-al doilea pe lîngă un verb la forma negativă. Dar spre deosebire de adverbele *numai* și *doar*, *decît* poate să introducă o parte de propoziție care se referă la o altă parte de propoziție, poate deci să ajute la exprimarea unui raport sintactic, deși sensul lui rămîne același. Deci trebuie să deosebim din punct de vedere sintactic situația în care *decît* restrînge pur și simplu o parte de propoziție (subiect, complement), cînd este pur și simplu adverb restrictiv, de cea cînd ajută la exprimarea unui raport de excepție cu nuanță cumulativă și în acest caz se referă la o altă parte de propoziție.

De cele mai multe ori, în construcțiile acestea, adverbul *decît* este urmat de o prepoziție sau de un dativ, astfel că avem aceeași construcție ca și cea la care se face referirea :

D-altceva să nu vorbești,

Decît de nou-mpărat. Teodorescu, P.P. 110.

Ținea mînele tinerei dame strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată altui decît unui bărbat. C. Negruzzi, O. I 37.

Aceasta ar putea să ne facă să credem că avem de-a face cu diferite părți de propoziție (subiect, diferite feluri de complemente) cu valoare de excepție, fapt care este în parte adevărat dacă avem în vedere particularitatea de construcție amintită mai sus. Totuși pentru gruparea situațiilor de acest fel într-o categorie sintactică unitară, un complement al excepției cu valoare cumulativă, pledează următoarele fapte :

a) existența unui subiect sau complement pe lîngă verb (subiectul sau complementul la care se face referirea) ;

b) adverbul *decît* poate să fie urmat direct de un pronume personal în acuzativ :

Căci pentru care altă minune decît tine

Mi-aș risipi o viață de cugetări senine

Pe basme și nimicuri. Eminescu, O. I. 232.

c) și alte complemente, de exemplu circumstanțialul de mod comparativ construit cu *decît*, prezintă o construcție asemănătoare cu a complementului cu care se face comparația¹.

Se teme mai mult de tunet decît de fulger.

Regional, *decît* poate apărea precedat de prepoziția *fără*, care în limba veche avea un sens asemănător, sau urmat de *numai*². Adeseori toate trei apar împreună.

Fără decît noi, nimeni nu îndrăznește să intre aici. Sadoveanu, O. X 44.

Era burlac, — și altă patimă n-avea pe lume, fără decît numai femeile. Sadoveanu, O. VI 67.

Spre deosebire de *decît*, în construcții ca următoarele :

N-am văzut pe nimeni, numai pe tine;

N-a venit nimeni, doar tu,

numai și *doar* trebuie considerate pur și simplu adverbe restrictive. Construcțiile în care apar ele sînt de fapt propoziții restrictive, la origine propoziții principale din care a fost lăsat la o parte predicatul, ca subînțeles :

N-am văzut pe nimeni, numai pe tine [te-am văzut].

Dovada o avem, pe de o parte, în izolarea lor, marcată în vorbire prin pauză, iar în scris prin virgulă; pe de altă parte, *numai* și *doar* nu stau în limba literară pe lîngă un verb negativ, ca *decît*, ci numai pe lîngă un verb pozitiv, care trebuie subînțeles și în construcțiile date.

2. Propoziția excepției cu nuanță cumulativă

Propozițiile care exprimă excepția și au totodată și o nuanță cumulativă stau pe lîngă o regentă negativă care conține partea de propoziție la care se face referirea. Ele pot fi introduse fie prin locuțiunile conjuncționale *în afară că*, *pe lîngă că* (în limba vorbită), fie printr-un pronume relativ sau printr-un adverb relativ precedate de adverbul *decît*. Și în acest caz, ca și în cazul părților de propoziție corespunzătoare, situația propozițiilor introduse prin *decît* necesită unele lămuriri.

În următoarea frază :

N-a venit decît cine trebuia

avem o propoziție subiectivă (*cine trebuia*), pe lîngă care apare adverbul restrictiv *decît*, care determină regenta (*n-a venit*).

Nu aceeași este situația din punct de vedere sintactic în fraza următoare :

N-a venit altcineva decît cine trebuia.

¹ Aceste particularități de construcție ale adverbului *decît* au dat naștere la numeroase discuții : (Gramatica Academiei, vol. I, p. 183, vol. II, p. 136, înclină spre a-l considera propoziție. Tot prepoziție îl consideră și Laura Vasiliu, *Propozițiile ea și decît*, comunicare ținută la sesiunea din iulie 1962 a Institutului de Lingvistică din București, pe cită vreme Al. Ionașcu, *Cu privire la construcția comparativă în limba română*, *SL*, XI (1960), nr. 3, p. 514—517 și Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 120—121 îl consideră adverb.

² Cf. și exemplul din Bălcescu, O. II 202, unde nu apare *decît* : *Alți boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu și frate-său.*

În acest caz regenta are ca subiect un pronume nehotărît (*altcineva*), iar propoziția *decît cine trebuia* exprimă o excepție față de acesta, deci față de întreaga regentă. Aceasta trebuie să conțină, așadar, întotdeauna o parte de propoziție la care se face referirea.

Partea de propoziție din regentă, la care se face referirea, poate fi un substantiv însoțit de un adjectiv pronominal, un pronume negativ sau nehotărît sau un adverb negativ sau nehotărît (*nimeni, nimic; altceva, altcineva; nici un, vreun; niciodată, nicicînd, vreodată* etc.). Ca și în cazul complementului, cuvîntul introductiv al propoziției are o funcțiune asemănătoare cu cea a părții de propoziție din regentă, față de care exprimă excepția :

Te-am întrebat nu de alta, decît ca să aflu cînd pleci.

După cum partea de propoziție din regentă, la care se face referirea, este un pronume în nominativ, în dativ sau în acuzativ precedat de o prepoziție, și propoziția care exprimă excepția este introdusă printr-un pronume relativ în nominativ, dativ sau acuzativ cu aceeași prepoziție :

N-a spus altcuiva decît cui trebuia.

Nu ți-am spus nimic altceva decît ce știam că te interesează.

Cînd în regentă avem un adverb de timp, de loc, de mod cu funcțiune de complement circumstanțial, propoziția care exprimă excepția este introdusă tot printr-un adverb de timp, de loc sau de mod cu funcțiune de circumstanțial, precedat de *decît*.

Nu înoată altundeva decît unde este apa mai adîncă.

Nu s-a întors altcîndva decît cînd s-a înserat.

Să nu faci altfel decît cum te-am învățat.

C. Propoziția care exprimă excepția și comparația

O situație controversată are *decît* care exprimă excepția pe lîngă o regentă care conține un comparativ.

Maria I. Gabrea și Gh. Dragomirescu în articolul *Cîteva probleme de sintaxă*¹, consideră următoarea frază din *Frații Jderi* de Mihail Sadoveanu drept o completivă de tip restrictiv, iar nu o comparativă, cum se susține de obicei :

Două femei cu neamuri în țara leșească ... nu au nimic alt mai grabnic de făcut decît să se puie la adăpost dincolo de hotar, în republică.

Acest punct de vedere este combătut de Mioara Avram, care consideră propozițiile introduse prin *decît* restrictiv, atunci cînd în regentă se află un comparativ, drept modale comparative exprimînd o comparație complexă de tip restrictiv². Deși pe primul plan se află ideea de restricție, *decît* conține și o idee de comparație. Avem deci în regentă un pronume negativ sau nehotărît, care am văzut că apare în mod obișnuit ca un core-

¹ *Cîteva probleme de sintaxă pe marginea temei de gramatică dată la examenul de admitere în școala medie în sesiunea din iulie 1957*, în LR, VII (1958), nr. 3, p. 64—72.

² Mioara Avram, *op. cit.*, p. 130, înțelege printr-o comparație complexă, comparația „în care elementul comparativ de inegalitate însoțește o propoziție subordonată exprimînd al doilea termen de comparație”.

lativ al excepției negative, și un comparativ, de obicei *mai bun, mai potrivit*, care adeseori se poate subînțelege :

Alta nu-i de făcut, decât să înșomoltăcim motanul. Creangă, P. 174.

Cred că punctul de vedere adoptat de Mioara Avram trebuie reținut : există o categorie de propoziții care exprimă atât excepția (numită de Mioara Avram restricție), cât și comparația. Această categorie poate fi grupată la fel de bine alături de propozițiile de excepție, cât și alături de modalele comparative.

CONCLUZII

Faptele discutate în articolul de față au scos la iveală existența unor părți de propoziție și propoziții în marea lor majoritate neglijate pînă acum în studiul sintaxei românești.

1. Alături de propoziția cumulativă, a cărei prezență a fost relevată de Mioara Avram în lucrarea amintită, există și un complement cumulativ corespunzător, cu mijloace de exprimare specifice.

2. Construcțiile care exprimă excepția pot fi clasificate din punct de vedere sintactic în complemente și propoziții. Am distins două feluri de complemente :

a) de excepție propriu-zisă ;

b) de excepție cu nuanță cumulativă.

Propoziția exprimă întotdeauna pe lîngă ideea de excepție și o idee de cumul sau o idee modală comparativă.

3. Atît complementele care exprimă excepția, cât și propozițiile corespunzătoare conțin în esență un raport de opoziție. Datorită acestui fapt urmează să se vadă dacă nu cumva complementele pot fi cuprinse într-o categorie mai mare, sub numele de complemente opoziționale. De asemenea rămîne de văzut în ce măsură propozițiile pot fi incluse alături de subordonatele circumstanțiale opoziționale, studiate de Mioara Avram.

CUVINTE ȘI SENSURI NOI ÎN PRESA ACTUALĂ (II)*

DE

FLORICA DIMITRESCU

lăcătuș-sudor (s.m.): *Lăcătuș-sudor*, calificat, caută Administrația bazelor sportive școlare... Inf. B. 2450, 20 iunie 1961, p. 4, col. 4.

**linguriță* (s.f.) „instrument medical cu care se raclează”.

**magisteriu* (s.n.) „stadiu de trei ani după căpătarea licenței în teologie, echivalent cu aspirantura”.

magistrand (s.m.) „nume dat absolventului facultății de teologie care urmează cei trei ani de magisteriu”: Pr. *magistrand* D.S. Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste. Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită ... St. teol., ian.-febr. 1959, 1—2.

medic-cetățean (s.m.) „medic interesat de activitatea obștească”: *Medic cetățean* (titlu de articol pentru doctorul I. Braslă care a fost propus candidat al F.D.P.), Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 5, col. 4.

mic-cilindric (adj.) „în formă de cilindru mic”. Feteasca albă are frunza de culoare verde închis, cu strugurul *mic-cilindric*. Cont. 745, 20 ianuarie 1961, p. 2, col. 3.

microporos (s.n.): *Microporos* ușor. Un sortiment nou de cauciuc produs de Combinatul de cauciuc „Jilava”. Destinat pentru încălțăminte, noul „microporos”, produs în toate culorile, este mai ușor, mai rezistent decât talpa obișnuită. Inf. B. 2304, 31 decembrie 1961, p. 2, col. 1.

modelar (s.m.) „creator de modele”. Tov. Ec. Mihuț, *modelară* la laboratorul de creație al fabricii Adesgo... Inf. B. 2336, 7 febr. 1961, p. 1, col. 2.

moment-vîrf (s.n.) „momentul cel mai important într-o anumită împrejurare”. Ca un mare actor, care fără a neglija scenele intermediare e preocupat de *momentele-vîrf*, tot astfel tov. Tonstonogov își construiește spectacolul. Cont. 774, 11 aug. 1961, p. 4, col. 5.

* Vezi LR, XI (1962), nr. 2.

motel (s.n.) : De-a lungul autostradei [în Moscova] din loc în loc vor lua ființă *moteluri*, adică *moto-hoteluri*, unde șoferii vehiculelor în tranzit se vor putea odihni, mașinile lor primind între timp îngrijirea necesară. Sc. 4984, 6 noiembrie 1960, p. 3, col. 4.

moto-hotel (s.n.) vezi citatul precedent.

mototurbopompă (s.f.) „ăgregat de pompare constând dintr-o turbină acționată de motor” : Printr-o inovație realizată de el... modificarea unei *mototurbopompe*, s-a izbutit în 1959 să se dea în funcțiune fabrica de amoniac înainte de termen. Sc. 5074, 13 februarie 1961, p. 3, col. 4.

multivitaminizat (adj.) „care conține mai multe vitamine” : [Se va pune în vânzare] miere *multivitaminizată* cu polen recoltat de albine, produs care conține întregul complex de vitamine, foarte indicat atât pentru copii cât și pentru adulți. Inf. B. 2478, 22 iulie 1961, p. 4, col. 7.

muncitor-elev (s.m.) „muncitor care își completează studiile fără a ieși din producție” : Iată-i pe câțiva dintre *muncitorii-elevi*, fruntași la învățătură, repetându-și lecțiile înainte de a intra la cursuri. Sc. 5285, 12 septembrie 1961, p. 1, col. 6.

mustață-antena (s.f.) (creație glumeată) „mustață în formă de antena” : [Dali] poartă *mustăți-antena*. Cont. 745, 20 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

navă cosmică (s.f.) vezi *pictor cosmonaut*.

navă-satelit (s.f.) vezi *cosmonaut*.

navomodel (s.n.) „macheta unei nave” : În cinstea zilei marinei se va desfășura... tradiționalul concurs republican de *navomodel* la care vor lua parte reprezentanți ai secțiilor de *navomodelism* din întreaga țară. Sc. 5240, 29 iulie 1961, p. 3, col. 3.

navomodelism (s.n.) vezi citatul precedent.

nevăzător (s.m.) „om lipsit de vedere, orb” : La căminul de *nevăzători* se învață. Sc. 13 ianuarie 1961, p. 2, col. 7.

non-autor (s.m.) „autor lipsit total de calitățile cerute unui scriitor” : Recent, revista „Times” a publicat un articol foarte caustic cu privire la ceea ce ea denumește *non-cărți*, scrise de *non-autori*, pentru *non-oameni*. Cont. 16 septembrie 1960, p. 6, col. 3.

non-carte (s.f.) „carte lipsită de orice fel de conținut” (vezi citatul precedent).

non-om (s.m.) „persoană inumană” : Pe această pînză s-ar întîlni... escrocii care distrug câțiva oameni, cu bestiile care distrug mii de oameni. Sînt *non-oameni* care populează filmul lui Weiss. Gaz. lit. 34 (388), 17 august 1961, p. 7, col. 5 (vezi și citatul de la cuvîntul *non-autor*).

obelisc-frontieră (s.n.) „obelisc ridicat la o frontieră”. Titlu de articol de ziar din care prima frază este : „În munții Urali (U.R.S.S.), acolo unde trece granița între două continente — Europa și Asia — a fost ridicat un obelisc”. Sc. 5100, 11 martie 1961, p. 4, col. 4.

ocazie (s.f.) : ...Căuta zadarnic vreo „*ocazie*”, adică un automobil cu care să ducă marfa lăsată în drum. T.N. 49/1960, p. 22, col. 1.

ochiometru (s.n.) (creație glumeată) v. *brazdometru*.

**oglinďă* (s.f.) „un anumit fel de zugrăveală în care dunga, în loc să fie trasă pe perete cu 10—15 cm mai jos de tavan, este trasă chiar pe tavan, la cea 15 cm depărtare de pereții laterali”.

om-frate (s.m.) (creație întâmplătoare): La Universitatea Popoarelor operează direct zîmbetul Omului, al *Omului-frate*, al Omului-om. Gaz. lit. 366, 16 martie 1961, p. 1, col. 4.

om-om (s.m.) vezi citatul precedent.

om-o: chestră (s.m.) (creație întâmplătoare): 1. „om complex, cu preocupări diverse”: [X] se și lansase ca profesor de filozofie, pianist, ziarist, dramaturg, eseist și romancier. De la un asemenea *om-orchestra* ne-am fi așteptat la o simfonie de idei. Gaz. lit. 15 (369), 6 aprilie 1961, p. 8, col. 1; 2. „om care poartă în spinare unele instrumente dintr-o orchestră”: [Omul] era concurat de alte două metalice matahale: de *omul-orchestră* și de *omul-pianist*. Cel dintîi ducea în cîrcă ceva enorm care licărea de sumedenii de reflexe. În cap avea o chivără de clopoței și, agățat cu lanț de pe undeva, călcîiul tras ritmic făcea să răsune un clarinet meșteșugit și o tîpsie. Un alt concurent era *omul-pian*, exploatat în special de țigani, cu vocație egală pentru romanță și hingherie. Omul-pian erau doi, unul purtînd tot în spinare un fel de coșciug, jumătate de dric, cu manivelă... Al doilea, solistul, făcînd pe baiadera, dansînd cu brațele ridicate și bătînd în tamburină... Arghezi, *Cu bastonul prin București*, 1961, p. 111.

om-pian(ist) (s.m.) vezi citatul precedent.

om-reclamă (s.m.) „om care (în țările capitaliste) poartă reclame atît pe spate cît și pe piept”; *om-sandviș*: Strada aleargă înaintea *omului-sandviș*. Cu priviri obosite el privește vitrinele înghețate... *Omul-reclamă* se grăbește. Gaz. lit. 8 (362), 16 febr. 1961, p. 5, col. 1.

om-sandviș (s.m.) vezi citatul precedent; vezi și Sc. 5049, 19 ianuarie 1961, p. 3, col. 3.

om-ștampilă (s.m.) (creație glumeață întâmplătoare) „birocrat, om care se ocupă cu punerea ștampilelor”: [Bulighin] pleacă melancolic, lucrează inert, ca un adevărat *om-ștampilă*. (Cu o frază înainte se spune despre el că „devine un birocrat exemplar”). Cont. 32 (774), 11 aug. 1961, p. 4, col. 6.

oraș-grădină (s.n.) (creație întâmplătoare) „oraș plin de verdeață ca o grădină”: În mine crește tot mai puternic sentimentul de mîndrie pentru *orașele-grădini* din patria mea. Gaz. lit. 363, 23 februarie 1961, p. 8, col. 4.

oraș-satelit (s.n.) „oraș nou, creat lingă un alt oraș mai mare”: La Kriukovo — primul *oraș-satelit* al Moscovei, aflat în plină construcție — vor fi instalate mai multe întreprinderi mutate din capitala sovietică. Inf. B. 2450, 20 iunie 1961, p. 3, col. 2—3.

panacodar (s.m.): În fotografie: șeful echipei constănțene, Mircea Pinzaru, se consultă cu cocătorul Vasile Gheorghe asupra calității pîinii. Alături, Niculina Zimca, *panacodar*. Sc. 5220, 9 iulie 1961, p. 1, col. 4.

paranoic-critic (adj.) (creație efemeră care probabil nu va fi reluată) „tablourile paranoic-critice”. Cont. 3 (745), 20 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

pădure-parc (s.f.) „pădure amenajată ca un parc”: în orașul Iași, pe o suprafață de 20 hectare teren degradat, s-a amenajat o *pădure-parc*

prin munca patriotică a tineretului din Iași. Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 2, col. 5.

personaj-copil (s.n.): Volumul conține piese pentru copii, cu *personaje-copii*, copii sovietici îndrăzneți, știind să lupte cu frica. Cont. 36 (778), 8 sept. 1961, p. 4, col. 6.

pictor-cosmonaut (s.m.) „Pictor (amator) pregătit pentru zboruri cosmice”: După încheierea primului zbor al omului în cosmos un prieten de-al meu, *pictor cosmonaut*, și-a pus în gând să zugrăvească *nava cosmică* în zbor. Sc. 5291, 18 sept. 1961, p. 3, col. 6—7 (Fragment dintr-o scrisoare adresată de I. Gagarin ziarului Pravda).

pînzulită (s.f.): Șlefuirea „*pînzulitei*”, a porțiunii de talpă ce îmbracă tocul, va fi făcută mecanic. Inf. B. 2297, 23 decembrie 1960, p. 1, col. 4.

pluridotat (adj.) „care are multe calități”: Personalitate complexă și *pluridotată*, profesoară, poetă, dramaturgă, pictoriță, ziaristă progresistă în ceasul fascizării presei, Claudia Millian evoluase către o concepție realistă și umanistă. Gaz. lit. 40 (394), 28 septembrie 1961, p. 2, col. 7.

poet-umanist (s.m.): La 10 martie... a avut loc ședința festivă consacrată comemorării a 100 de ani de la moartea lui Taras Șevcenco, marele *poet-umanist*, pictor democrat, revoluționar din Ucraina. Sc. 5101, 12 martie 1961, p. 4, col. 1.

politicărie (s.f.) „politică murdară, înșelătoare”: Pe lângă alte epidemii ale conștiinței, două calamități... bîntuiau România, politica de *politicărie* și advocatura de negustori și zarafi. Cont. 760, 5 mai 1961, p. 1, col. 1—2.

polițist-spărgător (s.m.) „Șeful poliției din Denver a declarat că posibilitățile de a se descoperi și alți *polițiști-spărgători*... nu s-au epuizat. Sc. 5052, 22 ian. 1961, p. 4, col. 7 (Vezi și Sc. 5307, 4 oct. 1961, p. 4, col. 7).

portochelari (s.m.pl.) „mic obiect din piele, material plastic, metal etc. în care se țin ochelarii pentru a se proteja”: Niște *portochelari* din piele, de pildă, semănau mai curînd a cărți de joc. Cont. 37 (779), 15 sept. 1961, p. 2, col. 3.

port-debarcader (s.n.): Pe Herăstrău, Floreasca, Tei și alte lacuri din capitală navighează zilnic zeci de ambarcațiuni care pornesc din „*porturile*”-*debarcader*. Sc. 5209, 28 iulie 1961, p. 1, col. 5.

post-traumatic (adj.) „(boală) consecință a unei lovituri, a unui traumatism”: Aceste rezultate, obținute ca urmare a cercetărilor clinice efectuate în boli neurologice, reumatismale și *post-traumatice* demonstrează eficiența metodei... Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 7, col. 7.

postuniversitar (adj.) „de după (studiile de) universitate”: Concursul de admitere în anul I la învățămîntul *postuniversitar* de ingineri economiști se va ține în ziua de 10 noiembrie 1960... Sc., 25 octombrie 1960, p. 3, col. 4.

practicabil (adj.) „ușor de purtat”: [Ghetele] sînt mai ușoare decît bocancii și *practicabile*. Inf. B. 2291, 16 decembrie 1960, p. 2, col. 6.

preconferință (s.f.) „conferință preliminară unei conferințe de mai mare importanță”: Această „preconferință” are menirea de a netezi divergențele. Sc. 5057, 27 ian. 1961, p. 4, col. 2.

preorășenesc (adj.) „aflat în apropierea orașului”: ... întocmirea proiectului de sistematizare a zonei *preorășenești* a Bucureștiului”... Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 7, col. 7.

procesoman (s.m.) „om care intentează acțiuni de proces fără să aibă motive serioase”: [N. C.] e un *procesoman* și un zurbagiu fără pereche. Sc. 5293, 20 sept. 1961, p. 2, col. 5.

profesionalizare (s.f.) „divizarea în diverse meserii”: Pentru că, oricât am lupta împotriva *profesionalizării*, există totuși o profesie de scriitor... Luc. 2, 1961, 15 ianuarie 1961, p. 5, col. 5.

profesional-surîzător (adj.) (creație glumeată efemeră): Îți apare imediat prin noianul de mărfuri expuse, capul *profesional-surîzător* al negustorului sau al vreunui vânzător. Sc. 5115, 26 martie 1961, p. 4, col. 2.

proscenium (s.n.) „partea teatrului corespunzătoare scenei și avanscenei de astăzi”: *Prosceniumul* capătă o importanță deosebită, el devenind unul din principalele locuri de joc — arenă pentru teatrul antic, estradă pentru comedia del arte etc. — primind un echipament tehnic echivalent cu cel al scenei. Cont. 35 (777), 1 sept. 1961, p. 3, col. 4.

prospect (s.n.) „bulevard, stradă largă”: Cortegiul ajunge în fața Palatului de iarnă, apoi, cotind la dreapta se îndreaptă de-a lungul Nevei. *Prospectul* Kirov, pe care a ajuns cortegiul, este o adevărată alee înverzită. Tineri și bătrâni, femei și bărbați înșiruiți de-a lungul *prospectului* aplaudă și fac semne de salut. Inf. B. 2492, 7 august 1961, p. 1, col. 7.

pseudo-celebritate (s.f.): Înelin să cred că inabordabile sînt mai degrabă *pseudo-celebritățile*. Cont. 36 (778), 8 sept. 1961, p. 1, col. 6.

pseudo-oriental (adj.): Acordurile ei ample și *pseudo-orientale* evocă temple somptuoase, cu ganguri răsunătoare, procesiuni elefanto-purtate... și alte asemenea splendori ale soarelui răsare. Luc. 2, 15 ian. 1961, p. 12, col. 6.

pseudo-stenografic (adj.) „aparent stenografiat”: Jurnal *pseudo-stenografic* pentru perioada de 1—11 ianuarie 1961, Inf. B. 2316, 14 ian. 1961, p. 4, col. 6—7.

referendum-mascaradă (s.n.): Algerienii musulmani au plătit cu viața pentru că au refuzat să participe la *referendumul-mascaradă*. Sc. 5043, 13 ianuarie 1961, p. 3, col. 5.

relon (s.n.): Colectivul fabricii Pavel Teacenco din capitală a realizat noi modele de ciorapi din *relotin* (combinație din fire de relon și bumbac mercerizat). Sc. 5032, 22 ian. 1961, p. 1, col. 4.

relonist (s.m.) „lucrător la fabrica de relon” Orașul *reloniștilor* — titlu de articol în Sc. 4991, 15 nov. 1960, p. 1. col. 3, 4, 5.

relotin (s.m.) vezi *relon*.

repansat (s.n.) „repararea defectelor la țesături”: În atelierele de *repansat* abia ai loc să calci din cauza valurilor de țesături. Se spune că *repansatul* reprezintă un fel de barometru al modului cum se lucrează în întreprindere. Nu știu dacă este așa, dar în orice caz este oglinda

calității muncii filatorilor și țesătorilor. Sc. 5115, 26 martie 1961, p. 3, col. 2.

reușită (s.f.) „succes, izbîndă” termen devenit extrem de frecvent mai ales în limbajul criticii literare și artistice: Latura muzicală, ca și cea sonoră... sînt *reușitele* inginerului de sunet Dan Ionescu. Cont. 9 dec. 1960, p. 5, col. 2. (vezi și Sc. 5014, 11 dec. 1960, p. 2, col. 3; Cont. 49 (738), 2 dec. 1960, p. 5, col. 1.

revanșism (s.n.) „caracterul a ceea ce este revanșard”: Italienii încep să înțeleagă din ce în ce mai bine realitatea pericolului *revanșismului* și al militarismului vestgerman și chiar consecințele pe care le are în propria țară. Rom. Lib. 5263, 16 sept. 1961, p. 4, col. 4.

reveiona (vb. I) „a petrece revelionul”: ... Împreună cu alți colegi de-ai mei, de la Teatrul Național și de la alte teatre voi *reveiona* la A.T.M. (Asociația oamenilor de teatru). Inf. Buc. 2304. 31 dec. 1960, p. 1, col. 4.

**rocadă* (s.f.) „un anumit gen de schimb de locuință”.

roman-miniatură (s.n.) „roman de mici proporții”: „Cantonul părăsit, nuvelă mai amplă, poate fi socotită și ea, ca și „Iubește ziua de mîine”, un *roman-miniatură* despre viața nouă a satului socialist. Gaz. lit. 358, 19 ian. 1961, p. 2, col. 5.

roman-universal (s.n.) „roman aparținînd literaturii universale”: La E.S.P.L.A. *romanul-universal* — clasic și contemporan — a apărut în 1960 cu 47 de titluri. Cont. 742, 30 decembrie 1960, p. 3, col. 3.

cvasi-pornografic (adj.) „lipsit aproape total de pudoare”: Filme *cvasi-pornografice* și pline de orori. T.N. 49, 1960, p. 22, col. 1.

sapă-foraj (s.f.) „instrument de forat sonde”: Aurel Bivolănu, inginer, șeful secției *sape-foraj*... era acum vreo zece ani unul dintre cei mai vestiți strungari ai țării. Sc. 5056, 26 ian. 1961, p. 1, col. 1.

**(a se) satisface (cu cineva)* „a se înțelege (cu cineva)”: Mă satisfac eu cu Marieta în privința banilor pentru biletul de tren.

scenă-cheie (s.f.) „(într-un spectacol) scenă de mare importanță: Spectacolul debutează puternic și se continuă pe (sic!) cîteva *scene-cheie*. Cont. 32 (774), 11 aug. 1961, p. 4, col. 5.

semi-cristal (s.n.) „cristal de calitate inferioară”: Vor fi produse noi modele de servicii de tort, dulceață, compot etc. din *semi-cristal*. Sc. 5209, 28 iunie 1961, p. 1, col. 5.

semiîn (s.n.) „țesătură de in combinată cu bumbac”: Țesăturile de in și *semiîn* (în amestec cu bumbac) datorită calităților lor... sînt mult apreciate de cumpărători. Rom. Lib. 5263, 16 sept. 1961, p. 1, col. 3.

semi-primitiv (adj.): „aproape primitiv, înapoiat”: Autorul izbuște să ne prezinte în mod convingător sensul de bază și să-l explice în legătură cu mentalitatea probabilă a vorbitorilor, „*semi-primitivi*”. SCL, XII (1961), nr. 3, p. 442.

simili-critic (s.m.): *Simili-criticii* esteticii... afectează a nici nu fi luat-o [cartea] la cunoștință. Cont. 746, 27 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

simili-custode (s.m.): în calitatea mea de *simili-custode* al unei expoziții internaționale a picturii, l-am cunoscut pe Caragiale. Gaz. lit. 21 (375), 18 mai 1961, p. 3, col. 7.

sodomo-gomoric (adj.) (creație întâmplătoare): Nu voi spune că a căzut, că s-a prăbușit într-un mediu *sodomo-gomoric*. Gaz. lit. 40 (394), p. 6, col. 2.

spectacol-epopee (s.n.) „spectacol de mare anvergură”: Vreau să realizez un *spectacol-epopee*, grandios, dar fără să pierd profunzimea personajelor existente în piesă. Cont. 21 aprilie 1961, p. 4, col. 3.

spectacol-manifest (s.n.) „spectacol pus în slujba unei anumite idei”: . . . „Prima întâlnire” a devenit un adevărat *spectacol-manifest*, care slujește cu îndrăzneală artistică și fervoare agitatorică pledoaria comunistă a piesei. Cont. 10 (752), 10 martie 1961, p. 4, col. 3; vezi și Inf. B. 2404, 26 aprilie 1961, p. 2, col. 1.

starlet (s.n.) „stea de cinematograf mai mică, necunoscută încă, dar cu șanse de viitor”: *Starleturile* (un fel de vedetă în ou, un fel de pui care la anul vor deveni poate celebre) sînt prezente la toate reprezentațiile de gală. Cont. 20 (762), 19 mai 1961, p. 5, col. 1.

stea-triunghi (s.f.) „comutator care permite ca la tensiunea trifazică să se treacă de la legătura în stea la legătura în triunghi”: În fotografie. . . noul tip al comutatorului automat *stea-triunghi* de 25 A, realizat în întreprindere. Sc. 5056, 26 ian. 1961, p. 1, col. 1.

steriorid (s.n.): Cea mai dulce plantă din lume este *sterioridul*, o buruiană din America de Sud. Inf. B. 25 martie 1961, p. 3, col. 2.

stuficol (adj.) „de stuf”: Am vizitat marele combinat *stuficol* de la Brăila. Sc. 5135, 15 aprilie 1961, p. 3, col. 4.

subansamblu (s.n.) „parte din ansamblul unui agregat mecanic, care apare de sine stătător într-un proces”: [Stănică voia] să înlocuiască nituirea manuală la unele *subansamble* ale combinei C I cu nituirea pneumatică. Inf. B. 2400, 21 aprilie 1961, p. 1, col. 1.

supraalbire (s.f.): Vitrinele magazinelor ne vor prezenta curînd o nouitate: „țesătură *supraalbă*”. Cum se va realiza *supraalbirea*? Cu ajutorul apei oxigenate. Fabricile textile, în care apa oxigenată nu era întrebuintată decît la. . . punctele sanitare, vor consuma tone de apă oxigenată. Vom avea însă prilejul să cunoaștem țesături într-o nuanță de. . . alb. Inf. B. 2304, 31 dec. 1960, p. 2, col. 1.

supraalbit (adj.) vezi citatul precedent.

supranormativ (adj.) „din afara normei”: [IPCR Grivița Roșie] a redus stocurile *supranormative* de materiale cu 103.000 lei. Inf. B. 2478, 22 iulie 1961, p. 1, col. 6.

supratemă (s.f.) (într-o lucrare artistică) „ideea dominantă a lucrării”: Liliana Tomescu reușește să sugereze printr-o singură frază. . . *supratema* rolului, adică esența personajului. Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 5, col. 4.

surdobarocameră (s.f.) „cameră rezistentă la presiuni mari cu izolație fonică perfectă”: Pe ecran — apare un om nebărbierit de mult. Abia a ieșit din *surdobarocameră*. Este o lume a tăcerii absolute, asemenea celei ce-l așteaptă în Cosmos. Cînd a intrat în cameră el nu știa cîte zile o să stea în această liniște absolută, izolat complet de tot ce e viu. . . T.N. 30, 1961, p. 30 (vezi și Cont. 39 (781), 29 sept. 1961, p. 5, col. 6).

sus (înregistrat de dicționare ca adverb, apare și cu valoare de adjectiv) : Alecsandri... se rătăcește (pe) piscurile de granit ale gândirii, în nouri ai *suși* ai melancoliei puternice. L. 2, 15 ianuarie 1961, p. 9. col. 3.

știucă (s.f.) : Sandu a fost sfătuit de croitor să-și comande la prietenul lui de vis-a-vis... și o pereche de „*știuci*” (știuci = pantofi cu vîrf grozav, grozav de ascuțit). Sc. 5037, 7 ian. 1961, p. 2, col. 7.

**tapa* (a) (vb. I) (în limba coaforilor) „a pieptăna părul (femeilor) în așa fel încît să rămînă mult ridicat (umflat) în sus.

**taxi-furgonet* (s.n.) „taxi în care se încarcă mobilă, mărfuri etc.”

**televizor* (s.n.) „jurnal transmis la televizor”.

**telespectator* (s.m.) „spectator la televizor”.

terariu (s.n.) „teren stîncos amenajat special pentru cultivarea unor anumite plante” : În prezent, la Grădina Botanică se lucrează la amenajarea unui *terariu* (stîncărie), unde vor fi cultivate plante ornamentale care în mod obișnuit cresc în sol pietros. Sc. 5099, 10 martie 1961, p. 1, col. 5.

terilenă (s.f.) : O fibră sintetică în amestec cu lîna. Nu aceasta este însă noutatea. Nou e faptul că țesătura din *terilenă* va fi realizată și pentru perdele. Specialiștii sectorului textil au constatat că, folosită pentru perdele, terilena oferă reale avantaje : în primul rînd o mare rezistență la lumină și la căldura razelor solare. Inf. B. 2304, 31 decembrie 1960, p. 2, col. 1.

teritoriu-nucleu (s.n.) (creație întîmplătoare) „centrul unui teritoriu” : Poporul românesc și limba romînească... s-au format în spațiul de la nordul Dunării de jos, avînd ca *teritoriu-nucleu* ținuturile de deal și de munte ale Daciei. *Ist. Rom.* I, 808.

tras-terminat (adj.) : ... Instalarea de benzi rulante la secțiile *tras-terminat* la fabricile „Carmen”, „Flacăra Roșie” (la fabricile de încălțăminte). Inf. B. 2336, 7 febr. 1961, p. 1, col. 7.

tricotaj-mercerie (s.f.) „unitate comercială unde se desfac obiecte de tricotaaj și de mercerie” : În cartierul Strungul au mai luat ființă un magazin modern de încălțăminte... și un magazin de *tricotaje-mercerie*. Sc. 5084, 23 febr. 1961, p. 1, col. 4.

**trifruct* (s.n.) „ansamblu format din trei borcane de dulceăță din trei fructe diferite”.

**trivaccin* (s.n.) „vaccin complex alcătuit din vaccin antidifterie, antitetanic și anti tuse convulsivă”.

tuberculostatic (adj.) : Amidazina este numele noului medicament românesc cu acțiune *tuberculostatică*. Cont. 37 (777), 1 sept. 1961, p. 7, col. 2.

țară-soră (s.f.) „țară apropiată din punctul de vedere al concepțiilor cu a noastră ; țară socialistă. [Ciclu de poezii] realizat în urma călătoriei în *țara-soră* Bulgaria. Cont. 23 (765), 9 iunie 1961, p. 3, col. 6.

universiadă (s.f.) „competiție sportivă universitară” : Pentru mișcarea sportivă bulgară, *universiada* care va avea loc la Sofia între 26 august și 3 septembrie constituie cel mai mare eveniment sportiv al anului. Sc. 5070, 9 febr. 1961, p. 2, col. 6.

vermutiza (vb. I) „a preface în vermut”: [Pinot noir] este foarte parfumat, pare a fi *vermutizat*. Cont. 3 (745), 20 ian. 1961, p. 2, col. 4.

videotelefon (s.n.) „telefon prevăzut cu un dispozitiv care permite să fie văzut interlocutorul”: — *Videotelefonul* este pus în funcțiune: Pofțiți în cabină... Privim prin fereastra ușii. La masă stă Petrov și soția lui. În fața lor — un microfon, o cameră de televiziune și un televizor cu ecran mare. Trebuie precizat... că asemenea centrale de *videotelefon* nu există încă. Dar la sfârșitul acestui an ele vor fi instalate la Moscova, Leningrad, Kiev. Sc. 5177, 27 mai 1961, p. 4, col. 5—6.

vocal-simfonic (adj.): Compozitorul a făurit un limbaj care a încorporat stilului *vocal-simfonic* elementele cântecului de masă pînă la fuziunea deplină. Inf. B. 2415, 10 mai 1961, p. 3, col. 3.

zdrobitor (s.m.) „aparat unde se zdrobesc ciorechinii”: Strugurii... sînt luați în primire de cele două macarale automate... și duși la *zdrobitor*. Din *zdrobitor* mustuiala cade în cupa unui cîntar, de aici la deciorchinător și mai departe... Cont. 3 (745), 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

zoobucătărie (s.f.): „bucătărie într-o crescătorie de animale”: Mihai Andreevici și soția lui au preferat să se angajeze ca simpli bucătări la „zoobucătăria” sovhozului. Sc. 5053, 23 ianuarie 1961, p. 3, col. 6.

★

Materialul prezentat aici ne permite să tragem o serie de concluzii asupra unor tendințe ale formării cuvintelor în limba romînă.

1. Toate lucrările de specialitate consacrate problemei formării cuvintelor sînt de acord că romîna este o limbă de tip derivativ, în care compunerea are o frecvență redusă. Această opinie apare exprimată, printre cercetătorii cei mai recentți ai problemei, de Iorgu Iordan: „Procedeele cel mai des folosite este derivarea”¹ (pentru formarea substantivului); „[Compusele] sînt relativ puține, din cauză că structura limbii noastre (la fel cu a latinei pe care o continuă) nu se pretează la astfel de formații”²; de I. Fischer: „Limba romînă, ca și celelalte limbi romanice nu are decît foarte puține cuvinte compuse și despre un sistem al compunerii ca în alte limbi indo-europene nu poate fi vorba. De aceea studiul formării cuvintelor compuse în limba romînă nu va pune probleme deosebit de importante”³; de H. Mirska: „Limbii romîne nu-i este proprie compunerea cuvintelor ca procedeu curent de formare a cuvintelor noi; ea posedă un număr relativ restrîns de compuse, dintre care o mare parte se datorează influențelor străine”⁴.

2. Aceste afirmații, prea categorice, ar trebui nuanțate, mai ales dacă ne referim la aspectele stilistice ale limbajului mai supus inovațiilor: stilul tehnico-științific și cel publicistic (în sensul larg) confirmă că formarea cuvintelor merge pe un alt drum decît cel „tradițional”. Urmărind

¹ *Limba romînă contemporană*, Edit. Min. Învățămîntului, București, 1956, p. 306.

² *Op. cit.*, p. 318.

³ *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba romînă*, în *SCI*, V (1954), nr. 3—4, p. 296.

⁴ *Compunerea cuvintelor în limba romînă*, în *Materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba romînă*, vol. I, p. 150.

aceste aspecte ale limbii literare actuale și, într-o oarecare măsură și limba vorbită de oameni cultivați, am extras timp de un an din principalele ziare și reviste apărute în țara noastră material lexical general. Am preferat să ne adresăm presei în primul rînd pentru că aici inovațiile sînt repede înregistrate și vehiculate, și în al doilea rînd pentru că, prin larga răspîndire a cuvîntului scris, presa poate difuza și uneori impune o serie de termeni noi și, implicit, unele procedee specifice de formare a cuvintelor. Formațiile excerptate în decurs de un an sînt — credem — suficiente pentru a indica direcțiile fundamentale de dezvoltare a lexicului limbii romîne actuale, cel puțin în domeniile amintite. Aceste formații lexicale noi își dezvoltă treptat aria de circulație¹.

3. Prima constatare care se impune este că dezvoltarea relativă a celor două procedee principale de formare a cuvintelor — derivarea și compunerea — este în favoarea compunerii. Într-adevăr, în limba presei actuale se pare că cel mai răspîndit mod de formare a cuvintelor este compunerea. Multe dintre cuvintele excerptate sînt compuse. De ex.: *actor-cetățean*, *actor-om*, *alb-cald*, *alb-lumina zilei*, *alb-ivoriu*, *albastru-argintiu*, *balcon-expoziție*, *bas-bariton*, *bloc-turn*, *calm-plat*, *cine-restaurant*, *cămin-hotel*, *concert-lecție*, *confuz-îmbinat*, *control-depănat*, *cord-plămîn artificial*, *cifră-record*, *cuvînt-cadavru*, *cuvînt-stigmai*, *elefanto-purtat*, *frază-cheie*, *hartă-machetă*, *hartă-schemă*, *helicopter-macara*, *hîrtie-foiță*, *inimă-plămîn artificial*, *lăcătuș-sudor*, *medic-cetățean*, *mic-cilindric*, *moment-vîrf*, *mustață-antena*, *muncitor-elev*, *navă-satelit*, *pădure-parc*, *personaj-copil*, *pictor-cosmonaut*, *politist-spărgător*, *port-debarcader*, *obelisc-fantomă*, *om-frate*, *om-om*, *om-orchestră*, *om-pian(ist)*, *om-reclamă*, *om-sandviș*, *om-ștampilă*, *oraș-grădină*, *oraș-satelit*, *referendum-mascaraadă*, *roman-miniatură*, *roman-universal*, *sapă-foraj*, *scenă-cheie*, *sodomo-gomoric*, *spectacol-epopee*, *spectacol-manifest*, *stea-triunghi*, *teritoriu-nucleu*, *tras-terminat*, *tricotaj-mercerie*, *țară-soră*².

Dintre acești termeni merită o atenție deosebită unele cuvinte alcătuite din trei elemente ca: *inimă-plămîn artificial*, *cord-plămîn artificial*, *alb-lumina zilei*. Lăsînd la o parte faptul că multe dintre cuvintele citate sînt creații de moment, încărcate cu valori afective, trebuie să reținem largă capacitate a limbii noastre de a crea cuvinte compuse³, fapt dovedit de numărul mare al cuvintelor compuse în presa actuală. Majoritatea acestor termeni sînt creați în limba romînă⁴; dintre ei se evidențiază compusele prin apozitie⁵, foarte frecvente în limba ziaristilor, a criticilor literari și a publiciștilor: *actor-cetățean*, *actor-om*, *bas-bariton*, *concert-lecție*,

¹ Vezi în această privință articolul de ansamblu *Le mouvement général du vocabulaire français de 1949 à 1960*, de J. Dubois, L. Guilbert, H. Mitterand, J. Pignon în *Fr. Mod.* II, 1960, p. 86—106.

² Vezi lista cuvintelor cu definiții, citate și trimiteri în *LR*, XI (1962) nr. 2; nu am repetat aici sensul cuvintelor recente pentru a nu încărcă expunerea.

³ Spre deosebire de I. Fischer, care vorbea despre „incapacitatea” limbii romîne de a forma cuvinte compuse, *op. cit.*, p. 296.

⁴ Vezi în această privință judicioasele observații ale lui I. Iordan în *Limba romînă contemporană*, p. 320 și *LR*, X (1961), p. 295.

⁵ Exemplele date confirmă adevărul observației Halinei Mirska, *op. cit.*, p. 174 și 188, despre marea dezvoltare în limba romînă a acestui procedeu de compunere.

cuvînt-cadavru, cuvînt-stigmat, frază-cheie, hartă-machetă, hartă-schemă, hîrtie-foiță, medic-cetățean, moment-vîrf, muncitor-elev, pădure-parc, personaj-copil, pictor-cosmonaut, obelisc-fantomă, om-frate, om-om, om-orchestră, om-pianist, om-reclamă, om-sandviș, om-ștampilă, oraș-satelit, oraș-grădină, roman-miniatură, scenă-cheie, spectacol-epopee, spectacol-manifest. Aceste segmente de limbaj prezintă avantajul economiei de legături sintactice: altfel spus, cu o expresie a lui Marouzeau, în asemenea cazuri „sintaxa este zero”¹.

4. Compunerea cu elemente prefixale culte de tipul *ante-, anti-, ex-, extra-, dez-, în-, intra-, non-, pre-, sub-, supra-* (prefixe) cu care se alcătuesc termeni ca: *antecalcula, antiartă, anti-tusiv, exobiologie, extragramatical, extralingvistic, extra-terestru, dezosat, ininteligență, intranazal, intralingvistic, non-artă, non-carte, non-om*², *prerăzboi, preconferință, preorășenesc, subansamblu, supraalbire, suprafacultate, supranormativ, supratemă* sau *auto-, baro-, cosmo-, evasi-, electro-hidro-, micro-, post-, pseudo-, semi-, simili-, tele-, tri-* (prefixoide), care dau naștere unor termeni ca: *auto-, pastașă, autoservire, autostație, aviocimic, barocameră, biotelemetric, balistocardiogramă, cardiotahtometru, cicloturism, cosmodrom, cosmonaut, cosmonavă, evasi-unanimitate, electrocar, electroizolant, electropușat, filmografie, fotoenergetică, gazoanalizator, hidroameliorare, hidrometeorologie, microbuz, microporos, mototurbopompă, multivitaminizat, navomodel, pluridotat, post-traumatic, postuniversitar, pseudo-oriental, pseudo-stenograf, pseudocelebritate, quasi-pornografic, semi-cristal, semiîn, semi-primitiv, simili-critic, simili-custode, surdobarocameră, telespectator, telejurnal, trifruct, trivaccin, tuberculostatică, videotelefon, zobucătărie, caracterizează, de asemenea, numeroase cuvinte recente, după cum a reieșit din exemplele date. Se poate afirma că aceste formații prefixale au fost bine asimilate de limba romină literară.*

5. Procedeu „tradițional” de formare a cuvintelor, prin sufixare, a rămas, fără îndoială, în urmă în limba romină literară actuală din punctul de vedere al productivității. Dintre sufixe, cele mai frecvente în formațiile nou extrase se dovedesc a fi: *-ist (cimentist, brasist, relonist), -ism (cicloturism, navomodelism), -iza (cosmetiza, vermutiza), -in (adolescentin, catifelîn, relotîn), -it (gagarinît „numele unui mineral”*³). Nu este lipsit de interes a observa aici că toate sufixele citate alcătuesc derivate care aparțin aceleiași clase ca și cuvîntul de bază, deci, în care nu se realizează decît „o deplasare semantică pe verticală”⁴. O atenție deosebită merită unele formații actuale cu sufixe redundante care nu aduc nici un plus de informație față de baza lor: *grupaj* are înțelesul de „grup” *economicitate* nu înseamnă nimic în plus față de „economie” etc.⁵.

¹ Fr. Mod., III/ 1954, p. 170.

² Astfel de creații corespund acelor mai vechi cu sinonimul mai puțin „cuprinzător” *ne-* (v. I. Iordan, *Limba romină actuală*, Iași, 1943, p. 203).

³ Ceea ce nu înseamnă că alte sufixe (ca *-tor, -tate, -el* etc.) nu apar frecvent dar în alte zone ale limbii decît cea avută în vedere în acest articol.

⁴ J. Kuryłowicz, *Esquisses linguistique*, Wrocław — Kraków, 1960, p. 22.

⁵ Alte exemple asemănătoare sînt discutate de V. Guțu-Romalo, în I.R., X (1961), nr. 6, p. 535.

6. Din cele expuse pînă aici se poate trage concluzia cu caracter general că, în aspectele stilistice examinate, oglindite în limba presei, începe să se facă simțită trecerea de la un tip structural tradițional (derivativ) la un tip structural nou în care predomină compunerea lexicală și prefixală (prefixoidală), considerată, pe bună dreptate, o variantă a compunerii propriuzise¹. Evoluția rapidă către compunere și lăsarea pe planul al doilea a derivării sînt deci cele două tendințe principale ale formării cuvintelor în limba presei actuale, a cărei dinamică trebuie studiată în amănunțime. Majoritatea termenilor citați ca exemplificare a extinderii compunerii și pseudoprefixării caracterizează limba literară în general a oamenilor cultivați. Dacă ne referim la domeniile în care apar mai frecvent cuvintele noi, observăm de la început predominarea tehnicii căreia îi aparțin cuvinte ca : *sapă-fcaj*, *surdobarocameră*, *biotelemetrie*, *balistocardiogramă*, *caprolactama*, *semi-cristal*, *semiin*, *stea-triunghi*, *subansamblu*, *cosmonavă*, *șifonabilitate*, *danturare*, *microporos*, *electrocar*, *electroizolant*, *electroplușat exobiologie*, *fotoenergetică*, *gagarinit*, *gavaaj*, *gazo-analizator*, *mototurbopompă multivitaminizat*, *navomodel*, *relotin*.

Rolul din ce în ce mai mare al tehnicii, factor hotărîtor în ridicarea nivelului economic al țării noastre se manifestă deci și pe tărîm lingvistic.

Urmează apoi alte ramuri ale științei în plină dezvoltare la noi, printre care se evidențiază, pe tărîmul formațiilor noi, medicina, prin termeni ca : *alergologic*, *antihistaminic*, *cardiotahometru*, *intranazal*, *post-traumatic*, *trivaccin*, *cord(inimă)-plămîn artificial*, *amidazină*.

7. Majoritatea termenilor excerptați sînt creați în limba romînă, cu deosebire cei compuși², deși chiar printre aceștia unii se datoresc unui model străin, de ex. *alb-lumina zilei* este calchiat după germ. „weiss tageshell”, *alb lăptat* după germ. „milchweiss”, *alb ivoriu* după germ. „elfenbeinweiss”, *albastru argintiu* după germ. „silberblau”, *om-sandviș* după engl. „sandwich-man”. Și dintre termenii alcătuiți prin pseudoprefixație, unii sînt calchiați după tipare străine, de ex. *cosmonavă* este adaptat după rus. „kosmokorabl”, iar alții provin dintr-o limbă străină. De ex. *cine-restaurant* este un împrumut „brut”³ din franc. *cinérestaurant*, *cosmodrom* provine din rus. *kosmodrom*, *cosmonaut* din rus. *kosmonavi* etc.

Astăzi se poate vorbi despre o tendință de internaționalizare a structurii lexicale a limbilor moderne la care participă și limba romînă.

Problema originii termenilor puși în discuție aici rămîne însă deschisă, ea necesitînd o documentare specială.

8. Trebuie observat că nu totdeauna dominația numerică a creațiilor cu ajutorul unui procedeu formativ poate fi criteriul decisiv pentru determinarea liniei de evoluție viitoare, dar factorul cantitativ căruia trebuie să-i adăugăm extinderea utilizării poate constitui temeiul dezvoltării ulterioare a formării de noi cuvinte, nu numai în

¹ Vezi I. Iordan, *Limba rom. contemp.*, p. 318; Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne* (Fr. Mod., IV/1957, p. 241—247).

² Vezi nota 4, p. 395.

³ Vezi Recueil M. Niedermann, Neuchâtel, 1954, p. 9.

sectorul limitat discutat aici, ci și — este de presupus — în limba română în totalitatea ei. Apare astfel distincția dintre creațiile e f e m e r e și creațiile d u r a b i l e. Într-adevăr, multe dintre cuvintele recente înregistrate de noi sînt creații de moment, ad-hoc, care aproape nu au trecut de stadiul „sintactic” („composés à l'état naissant” cum le numește Marouzeau¹), ca : *balcon-expoziție, om-orchestra, pădure-parc, mustață-antena, cuvînt-cadavru, cuvînt-stigmat* sau termeni „poetici”, nerecomandabili, ca : *ierbatic, adolescență, catifelîn, depărtatic* etc. care, ca și cei citați mai înainte, probabil nu vor rezista timpului. Din această categorie, a formațiilor efemere, se desprind unele creații glumețe care imită formațiile științifice similare, ca de exemplu : *ochiometru, brazdometru*. În schimb, termenii care denumesc realizări ale prezentului și, unele, ale viitorului au multe șanse de viabilitate : *autostație, aviochimic, bloc-turn, cosmodrom, cosmonavă, extraterestru, fotoenergetică, gazo-analizator, hidroameliorare, microbuz, microporos muncitor-elev, navo-model, surdo-barocameră, teledjurnal, telespectator, trivaccin, videotelefon*.

Astfel de termeni, în majoritate compuși sau pseudoprefixați, marchează — cu toate rezervele impuse de cadrul relativ restrîns de la care am pornit — drumul viitor al lexicului limbii romîne.

9. Constatarea că termeni ca cei discutați aici apar în special în domeniul tehnic și științific se explică în limba română actuală prin interesul tot mai susținut care se acordă astăzi problemelor tehnice ale producției. Astfel, frecvența mică a formațiilor prefixale culte în limba română de pînă acum cîțiva ani și, mai ales, utilizarea lor de către un cerc restrîns de oameni, era în legătură cu posibilitățile reduse de cultură ale poporului. Astăzi, paralel cu instruirea maselor, se extinde și pseudoprefixarea, ceea ce demonstrează că — cel puțin în sectorul de limbă avut în vedere aici — pseudoprefixarea joacă un rol însemnat.

10. Tipologic, prin tendințele surprinse aici, limba română se alătură limbii franceze actuale în care au fost relevate aceleași direcții de dezvoltare : numărul mare al cuvintelor compuse², dintre care multe sînt alcătuite prin juxtapunere³, utilizarea largă a pseudoprefixelor⁴ și — mai veche — scăderea forței de derivație⁵.

★

Concluziile de mai sus se întemeiază exclusiv pe materialul nou oferit de limbajul publicistic. Totuși, tendințele manifestate în general în zona limbii presei în germene pot deveni, într-un anumit timp, curente în limba noastră în totalitatea ei ; acesta este motivul pentru care am considerat necesar să atrag atenția asupra lor. Aceste concluzii vor putea fi verificate o dată cu trecerea timpului ; de aceea ne propunem să revenim asupra acestor probleme aproximativ peste trei ani, pe baza unui material cît mai bogat.

¹ Fr. Mod., II/1952, p. 81.

² Marouzeau, Fr. Mod., IV/1957, p. 241—247.

³ L. Guilbert, Fr. Mod., IV/1959, p. 284.

⁴ Fr. Mod., II/1960, p. 101 (vezi și afirmațiile lui J. Leger despre rolul redus al prefixelor noi în limba franceză, BSL, 1954, p. 286).

⁵ A. Dauzat, *L'appauvrissement de la dérivation en français. Etudes de langue française*, Paris, 1946 ; Marouzeau, Fr. Mod., III/1954, p. 170 etc.

MUSCHÍ

În numărul 6 din 1961 al revistei noastre, Z. Ștefănescu-Goangă discută cuvîntul *muşchi*. Autoarea apropie pe *muşchi* de adjectivul regional *muşchiu*, „dacă nu cumva este chiar același cuvînt” (p. 554).

Nu am însă impresia că *muşchi* e tot una cu *muşchiu* pentru că :

a) *muşchiu* „de culoarea mușchiului, verde” este un adjectiv format cu sufixul *-iu* de la un substantiv, așa cum sînt formate multe nume de culori în limba noastră : *castaniu*, *cenușiu*, *rubiniu* etc. *Muşchiu* nu ar fi avut nici un motiv să se transforme în *muşchi* : dimpotrivă, adjectiv-vele terminate în vocală accentuată, împrumutate, au tendința de a-și modifica finala pentru a se adapta la sistemul limbii romîne. Astfel *kaki* devine în vorbirea oamenilor cu mai puțină cultură *kakiu* (și, la feminin, *kakie*) *gri* ajunge *griu* (și *grie*), *maro*, *marou* etc.

b) *muşchiu* este un regionalism rar. Fișierul Dicționarului limbii romîne dispune de o singură atestare a cuvîntului, provenită din Atlasul limbii romîne (II 3403/76). Este puțin probabil ca acest *muşchiu*, folosit de un bănățean, să fie același cu *muşchi*, întîlnit în lista de inventariere a averii mănăstirii Galata din Iași.

(red că presupunerea lui Tiktin (din *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*), bazată pe Hasdeu (*Etymologicum Magnum Romaniae*) și acceptată de Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, II, 552), corespunde realității : *muşchi* provine din turcescul *dimişki* (printr-o analiză greșită, *di* fiind considerat prepoziție). Rămîne însă de explicat evoluția semantică.

Sînt de acord cu obiecția adusă de Z. Ștefănescu-Goangă explicațiilor lui Hasdeu și Tiktin¹. Într-adevăr, din frazele în care este folosit, reiese că *muşchi* denumește o culoare. Deci sînt greșite glosările : „satin de Damasc” (HEM) și „de Damasc” (TDRG).

¹ La aceștia ar trebui adăugat și V. Bogrea, care vede în *muşchi* „o variantă a lui *adamască*” (DR, I, 265).

Pornind de la *mușchiu*, Z. Ștefănescu-Goangă înțelege și pe *mușchi* ca „verde”. Dar am arătat mai sus că această apropiere nu mi se pare justificată. Prin urmare, trebuie să răspundem la întrebarea : ce culoare era denumită prin cuvântul *mușchi* ?

În limba populară circulă cuvântul *mischiu*, substantiv și adjectiv. Iată numai trei din citatele existente în fișierul Dicționarului :

Paloș cumpăra, Paloș de mischiu, Ales din Sibiu. (revista Ion Creangă, IV, 202)

Cuțite mischii. (Dacoromania, I, 264)

Calul cel graur Cu șaua de aur, Cu părul mischiu. (Revista critică, IV, 220)

În primul citat, *mischiu*, substantiv, înseamnă „oțel tare”, în cel de-al doilea, adjectiv, „de oțel”, iar în ultimul, de asemenea adjectiv, „de culoarea oțelului, cenușiu-vînăt”.

Care este etimonul lui *mischiu* ? L. Șăineanu (în *Influența orientală asupra limbei și culturai române*) și după el Candrea-Adamescu și Scriban (în dicționarele lor) văd etimonul lui *mischiu* în turcescul *myskal* „instrument care servește la lustruit”. N. Drăganu propune ung. *mészkö* „piatră de var” (DR, IV, 1134), iar V. Bogrea, turc. *dimiški* „de Damasc” (DR, III, 872). Dintre aceste etimoane, cel real mi se pare a fi *dimiški*, singurul care nu face, ca celelalte două, foarte grea sau chiar imposibilă explicarea evoluției semantice.

Se știe că, în trecut, atît stofele cît și oțelul de Damasc erau foarte apreciate la noi, ca și în alte țări. *Dimiški*, devenit în românește (printr-o greșită analiză și prin înlocuirea lui *-i* final accentuat cu *-iu*) *mişchiu*, *mischiu*¹, a denumit mai întii „oțelul de Damasc”, apoi „oțelul tare” (de calitate bună), după cum *adamasca* a fost întii „stofă de Damasc”, apoi „stofă (scumpă) de mătase, țesută cu flori”.

De la sensul de „oțel” s-a trecut ușor, cînd cuvîntul a fost folosit ca adjectiv, la „de oțel” (cuțite *mischii*) și la „de culoarea oțelului” (*calul graur cu părul mischiu*).

Masculinului *mischiu* i s-a adăugat un feminin *mischie* (*Materialuri folkloristice*, 7), ceea ce arată că cuvîntul a fost integrat complet în sistemul limbii noastre. În afară de formele *mischiu* și *mişchiu* (Șezătoarea, III, 65) pomenite mai sus, am mai întîlnit și : *meschiu* (D. Cantemir, *Istoria ieroglică*, 92), *maschiu* (DR, I, 264), *miscău* (Șezătoarea, IV, 10), cu aceleași sensuri.

Sînt convinsă că și *mușchi* trebuie adăugat aici. (Prin finală este cel mai apropiat de etimon). Prin urmare, *mușchi* din frazele : *procoveți de zarba și cu florile albi și pre margine de atlaz mușchi cu patru cănași ; 4 poale de adamască galbeni și cu floare albe și pre margine atlazu mușchii* (aduse în discuție de Z. Ștefănescu-Goangă) provine din turc. *dimiški* ca și *mischiu*, și înseamnă „de culoarea oțelului, cenușiu-vînăt”.

FINUTA AȘAN

¹ Citatul reprodus mai sus din revista „Ion Creangă” ar putea reprezenta o fază veche : *paloș dimischiu* „paloș de oțel de Damasc” devenit mai tîrziu : *de mischiu* „de oțel”. (Cf. V. Bogrea, DR, I, 264).

Cuvîntul se găsește într-un cîntec popular, cules de Dimitrie Dan în comuna Straja (raionul Rădăuți, regiunea Suceava) și publicat în „Șezătoarea”, vol. XXI (1925) p. 51. Nu știm prin ce întîmplare cîntecul a fost retipărit în aceeași revistă, vol. XXIII (1927), p. 106. Iată textul acestui cîntec :

Sus în deal la *maiglicel*
 Odihnește-un voinicel.
 Puica se suie la el,
 Cu turtă de miere-n sîn
 C-o oacă plină de vin.
 — Vină, voinice, și bea !
 — Nici n-oi bea,
 Nici n-oi mînca
 Pînă nu te-oi întreba,
 De-acasă cînd ai plecat,
 Mulți voinici te-au sărutat ?

Dată fiind situația geografică a comunei Straja, cuvîntul ar fi putut intra în limba romînă din *limba germană* sau din *limba ucraineană*.

În limba germană, floarea pe care romînii o cunosc sub numele de „lăcrămioare” sau „mărgărit” sau „mărgăritărel”, e numită *Maiglöckchen*. În poezia noastră populară se întîlnesc numeroase exemple în care acțiunii ca aceea din versurile citate mai sus se petrec lîngă un arbore sau lîngă o floare, al căror nume e precedat, de obicei, de prepoziția „la”, ca și în cîntecul de care ne ocupăm.

Reproducem doar cîteva :

1. La tulpina nucului
 Cîntă mama cucului (Teodorescu, P. P. 345).
2. Sus la vîrful muntelui
 La poalele bradului...
 Este-un voinic răzimat
 Cu păr galben, rătezat. (S. Fl. Marian, *Poezii populare despre Avram Iancu*, Suceava, 1900, p. 56).
3. La răchita roșioară
 Tremur-o babă să moară.
 Ar muri și nu se-ndură
 Că mai are-un clonț în gură (id., *Hore și Chiuituri din Bucovina*, București, 1911, p. 163).
4. La cireșu rătezat
 Șade Ionel culcat
 Și Măriuca-i cată-n cap (S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 83)

Exemplele se pot înmulți. Și deși nu există o imagistică precisă asupra arborelui sau florii întrebuițate în diferite situații, se pare totuși că poetul popular le alegea după anumite criterii. Astfel în baladele despre

voinici și haiduci, predomină arborii înalți și frumoși ca *ulmii* (Alecsandri, P. P., p. 172, cf. N. Păsculescu, L. P., p. 250), *bradul* (S. Fl. Marian, în poezia citată mai sus) sau *fagul* (N. Păsculescu, p. 230); în poeziile umoristice, *răchita*; în poeziile de dragoste, diferite flori. Astfel, în comuna Liteni (din raionul Gura-Humorului, regiunea Suceava) am auzit un cîntec popular care începe astfel:

5. La trupină de sulcină
Plînge-o fată și suspină
După dragostea-i furată
Și nădejdea înșelată.

Există însă condiții obiective pentru proveniența cuvîntului *maiglicel* din germană? Desigur. Comuna Straja avea pe timpul cînd D. Dan se îndeletnicea cu culegeri de folklor (sfîrșitul secolului XIX și începutul sec. XX), drept în fața ei, pe malul drept al Sucevii, o colonie germană, în Gura Putnei (germ. Karlsberg), așezată la vărsarea pîriului Putna în Suceava. La o depărtare nu prea mare spre est, se găsea o și mai puternică colonie germană, în comuna Frătăuții-vechi, care, pe timpul stăpînirii austriece în Bucovina, era împărțită în Frătăuții-vechi german și Frătăuții-vechi romînesc. Ceva mai departe, spre sud-est, se găsea altă colonie germană, în comuna Satu-Mare. În orașul Rădăuți existau multe familii germane, și chiar într-o comună romînească ca Marginea, glosarul Herzog-Gherasim, publicat în „Codrul Cosminului” (I—VII), a identificat destule cuvinte de origine germană. De altfel G. Iftinchi a publicat în LR, IX (1960), nr. 3, p. 71—83, un studiu despre graiul din Frătăuții-vechi, în care se dă (p. 79—81) o listă considerabilă de germanisme.

Dar Straja se găsea și se găsește și în apropiere de regiunea locuită de *huțuli*, care vorbesc un dialect ucrainean. În limba ucraineană *моги́лкi* (pl. al lui *моги́лка*) ca și *мо́гилу́чi* înseamnă „cimitir”. Judecînd după *grafie*, etimologia din ucraineană ar fi îndreptățită. Dar împotriva acceptării ei se ridică, întîi de toate, considerații de ordin fonetic. Se știe că un *cuvînt popular* trece dintr-o limbă în alta *pe cale orală*. Or, în limba ucraineană, consoana *g* se pronunță *h*, iar *i* — *î*. Cuvîntul *моги́лкi* se pronunță *mohîlkî*, iar *мо́гилу́чi* — *mohîlîți*. Și apoi nici sensul de „cimitir” nu se potrivește cu atmosfera din acest cîntec.

Luînd în considerare că și *ai* din cuvîntul *maiglicel* s-ar putea explica cu greu din ucr. *o*, nu ne rămîne decît etimologia din limba germană: *maiglicel* < germ. *Maiglöckchen*¹.

SCĂRAMUȘĂ

Cuvîntul, care n-a fost lucrat în DA (ms), se găsește într-un context din opera lui G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Sibiu, 1890, vol. II, p. 511. Tribunalul lui Avram Ianeu,

¹ Probabil că *Maiglöckchen* a trecut mai întîi în *maiglic*, din care s-a format diminutivul hipocoristic *maiglicel*, după modelul etimonului german, și el un diminutiv hipocoristic.

I. Axente Sever, seria într-un raport despre despresurarea cetății Alba-Iulia, la 17 mai 1849: „Grăbii ca să fac lui Iancu deciziunea noastră cunoscută și îl rogai ca să nu se lase cu Hatvany în nici o bătălie decizivă, ci să-l neodihnească și alarmeze prin scăramușe mici și prin atacuri dese pe la anteposturile lui”.

Cuvîntul are înțelesul de „ciocnire, încăierare neînsemnată, dar neașteptată între două formații de luptă adverse; atac inopinat, hărțuială”. Cu același sens, există în italiană *scaramúccia*, în franceză *escarmouche*, în germană *Scharmützel*, termenii francez și german fiind împrumutați din italiană.

Cuvîntul din textul lui I. Axente Sever, reprodus de G. Barițiu, ne vine din italiană, cu accentul influențat de cuvîntul german și cu trecerea africateri *ci* în *ș*, fie sub influența cuvîntului francez, fie ca pronunțare regională a lui *-ci* ca *ș*, ca în graiurile italiene de sud.

Germ. *Scharmützel* era cunoscut pe atunci în Transilvania din limbajul de instrucție și comenzi militare germane, care se folosea în regimentele grănicerești și, în general, de către ostașii romîni din Ardeal, înrolați în armata austriacă.

D. MARMELIUC

GLOSAR REGIONAL

Regiunea Cluj (comuna Zagra, raionul Năsăud)

ABÓRT, *-uri*, s.n. = (Invechit) closet.
AIÉRIEA adv. = aiurea, altundeva, în altă parte : *am umblat mult și pe aierile.*

AMUȚI, *amuț*, vb. IV tranz. = a ațîța (un animal, mai ales ciinele asupra cuiva), a asmuți : *amuț ciinele pe el ; se poartă ca și caii, cînd îi amuți.*

ANTRÁCT s.n. [sg. = (rar) boala] animalelor numită și splină.

ARVOCÁT, *arvocați*, s.m. = avocat. *Dacă vrea să mă iubască. Arvocat să nu-și tomască ; Bade, arvocații tăi, Aceia-s dușmanii mei.*

BOGÁJÁ, *bogăji*, s.f. = bagaj.

BOGOMÁN adj. = gogoman (neobișnuit, într-un vers popular) *Măi, iesta-le, măi Mihai, Cu bărbatu meu ce ai ? Ce-l faci prost și bogoman ? ! Că nu-i prost din esta an.*

BOLD, *-uri*, s.n. = boldă.

BOLD-Á, *bolzi*, = prăvălie, dugheană.

BOLDÁȘ, *-i*, s.m. = vînzător în prăvălie ; (Invechit) negustor, comerciant.

BOLDÁȘÍTÁ, *-e*, s.f. = vînzătoare în prăvălie ; (Invechit) negustoreasă.

BRÁUN, *-á*, adj. = brun, cafeniu, maro.

BURCÁS, *-i*, s.m. = țigan nomad ; cărturar.

BURCAȘÍTÁ, *-i*, s.f. = țigancă nomadă, cărturăreasă.

BUZDUNÁRI, *buzdunare*, s.n. = buzunar.

CÁPÁTÁ, *capăt*, vb. I, refl., în expr. *a se căpăta la (ceva)* = a se alege cu ceva, a avea parte de ceva : *m-am căpătat la bani după cît am muncit.*

CÁSÁRI, *cásari*, s.m. = (rar) casier.

CHINZUÍ, *chinzuiesc*, vb. IV, tranz. = a chinui : *am fost chinuit destul prin război.*

CINÁȘÉL adj. = frumușel : *copil cinășel ; (adverbial) se îmbracă cinășel.*

CIOCÁN s.n. în expr. *á, sta ciocan* = a sta ursuz, morocănos, indispus : *Toată noaptea stau ciocan La o cruce de fereastă Pentru-o roafă de nevastă.*

CIONT, *cioante*, s.n. = os.

CIORÓI, *cioroaie*, s.n. = izvor, șuvoi de apă.

CICÁDÁRE, *cicádări*, s.f. = (mai ales la pl.) fructul măceșului.

CÍTILENÁȘ adv. = încetișor, cu precauție ; *umblu cîtilenaș ca bătrînii.*

CLOSÉTÁ, *-e*, s.f. = closet ; v. *abort*, *privadă*.

COLÉCTÁR, *-i*, s.m. = (rar) colector : *colectár la contractările cu statul.*

CONSTÁTÁ, *constát*, vb. I tranz. = a constata : *el constáta că ar trebui prelungit zidul cu cîtva.*

CORI s. invar. = pojar.

CORN DE NÁFRÁMÁ s.n. = colț de năframă înnodat, în care se țin bani sau obiecte mici

de preț: *Dorul meu ție-ți rămâne, Grijește-mi-l mîndră bine. Mi-l grijește și mi-l baia.*
În corn de năframă neagră.

CRĂDELNITĂ, -e, s.f. = cădelniță.

CUJÉIOĂ, *cujeici*, s.f. = furcă de tors.

CUTĂTORI s. sg. = cositor: *Dar blidu-i de cuțitori, Nu se sparge pînă mori.*

DUCULUI vb. IV refl. = a se cuveni: *nu mi-am știut ține nevasta, pă cum s-ar ducului.*

DUG, -uri, s.n. = dop mai mare: *am făcut niște duguri la ulcioare.*

FĂLCÉR, -i, s.m. = felcer.

FĂT, *feți*, s.m. = paracliser, țireovnic, crîsnic, sfăt.

FILÉR, -i, s.m. = (învechit) sergent: *Fileru, de mergi la el, Zice: „marș, că ești mișai!”.*

FIRCITURĂ, -i, s.f. = grămadă care cuprinde unul sau două care de paie de fin: *după ce aduni fînul din polog, îl acăți pe pari și faci fircitură.*

FONĂRI, *fonare*, s.n. = felinar.

FOROBĂZ, -ă, adj. = impertinent, obraznic; care face pozne: *Floarea era cea mai forobază din sat.*

FRĂITĂR, -i, s.m. = (învechit) caporal: *Și cînd școala s-o gătat, Frăitărul ne-o inspec-tat. Numa un bumb de-ți lipsăște, Pă obraz te și lovește.*

FRUNT s.n. = front: *am fost în război, pe frunt.*

GEMĂNĂR, -i, s.m. = (mai ales la pl.) gemeni.

GÎNI, *gtnesc*, vb. IV intr. și refl. = a (se) gîndi: *mă tot gtnesc cum să lucru mai bine.*

GRĂNITĂRE, *grănițeri*, s.m. = grănicer: *noi, năsăudenii, am fost grănițeri pe vremea Austriei.*

HIRĂF, *hîrăiesc*, vb. IV refl. = a se certa, a provoca ceartă.

INĂS, -i, s.m. = 1. ucenic: *inaș la cure-lărie*; 2. elev la o școală profesională.

INFANTĂRIE s.f. sg. = infanterie: *l-au luat la infanterie.*

INTERESĂNT, -ă, adj. = (în vorbirea cîtorva) interesat: *era om interesant de bani*;

cilim gazele, că și bătrînii sintem interesați de ce se întîmplă în lume.

ISCOĂLĂ, *ișcoli*, s.f. = (învechit) școală v. șculă.

IZĂTİR s.n. sg. = exercițiu militar, instrucție: *ne freca mult la izătîr.*

ÎMBĂTĂCIUNE, -i, s.f. = (mai ales la sg.)

1. amețeață: *am simțit că am o îmbătăciune*; 2. epilepsie: *are, săracu, boală de îmbătăciune.*

ÎMBLĂTÎT s.n. sg. = treierat: *gătăm iute tîmlătîtul grîului.*

ÎMPĂRĂTŪS s.m. sg. = omușor.

LAVÓR, *lavoare și lavoruri*, s.n. = lavoar.

LOCOMÎE, -i, s.f. = lăcomie.

LOCOMÓS, -oasă, adj. = pofticios: *locomos după băutură.*

MĂDĂRÍT, -ă, adj. = răsfățat: *copil mădărit*; *Puișorul-i mădărit Ș-așteaptă-n brațe-adurmit.*

MĂNUĂTOR, -i, s.m. = (rar) slujbaș, funcționar care înmînează acte, citații, adrese oficiale ale autorităților.

MELINĂ, *melințez*, vb. I tranz. = a melița.

METEHEĂU adj. m. = prost, nătărău; cf. meteleu.

MÉTĂR, *meteri*, s.m. în expr. *metăr de lemne* = lemne pentru foc, tăiate cu lungimea de un metru și așezate astfel ca să formeze un metru cub: *tai la pădure un metăr de lemne și-l așáz.*

MIEZ s. sg., în loc. adv. *un miez* = puțin: *izvor cu un miez de apă.*

MINĂJĂ, *minajii*, s.f. = (învechit) rație de alimente: *ne-a dat minajii pîntru două zile.*

MIRETÉI s.m. pl. = (perechea de) miri.

MÎNDRÉT adj. m. = mindru, fudul.

MOLÓS, *moloasă*, adj. = nămolos, milos: *apă moloasă.*

MUSCĂN, -i, s.m. = (învechit) rus.

MŪSTRU s.n. sg. = (rar) exercițiu militar: *ziua ne duceau afară pe cîmp la muștru.*

NOVEMBĂR s.m. = noiembrie.

OCĂRĂ, *ocări*, s.f., în expr. *ocară de oameni* = poreclă, nume de batjocură.

OCHÉRI s.m.pl. = ochelari.

ORDĂNĂNT, -i, s.m. = ordonanță.
 PEC, -i, s.m. = brutar.
 PEDĂȘTRU, -ă, adj. = (pe cale de dispariție) slăbit, nevoiaș, infirm (șchiop sau orb).
 PÊRE s.f.pl., în expr. *pere de pământ* = cartofi.
 PESTILITENȚĂ, -e, s.f. = (rar) boală molip-sitoare printre animale: *o dat o pestilitență de ni s-o îmbolnăvit toate vitele*.
 PLĂZUI, plăzuiesc, vb. IV tranz. = (învechit, în superstiții) a prevedea, prin fapte, o nenorocire: *dacă copiii se joacă de-a mortu plăznuiesc moarte în casă*.
 PONIHOȘ, -oasă, adj. = miop.
 PRILĂZ, -uri, s.n. = pîrleaz.
 PRINSONÊR, -i, s.m. = prizonier.
 PRIVĂDĂ, privezi, s.f. = closet; v. *abort*.
 RĂGÛTĂ, -e, s.f. = (învechit) recrut: *Cînd am mîrs ca de răgută, Chiar și ziua-mi părea multă*.
 RĂHNÎ, răhnesc, vb. IV = a răcni, a striga tare.
 RĂZVÎRTÎ, răzvîrtesc, vb. IV intr. = (rar) a răzvîrți: *pe vremuri, demult, cînd o cuprins pe aici austriecii, fărîni s-o răzvîrtit*.
 REFUZOR, -oare, s.n. = (rar) difuzor: *vă cîntă bine refuzorul?*
 RÎNCEZĂLĂ, rîncezeli, s.f. = (fig.) femeie leneșă: *Însurat din primăvară, Mî-am luat o rîncezală; Rîncezala doarme-n pat, Cucuruzu-i nesăpat*.
 RÎND, -uri, s.n., în expr. *a avea rînd* = a avea posibilitate: *Că noaptea-i mare de durmit, Și ai rînd și de iubit*.
 ROĂPĂ, -e, s.f. = femeie depravată.
 RUCULUI, ruculuiesc, vb. IV intrans. = (învechit) a fi încorporat: *au rucului înlontru la armată*.
 RUG, -uri, s.n. = măceș.
 RUJMALÎN s.m.sg. = rozmarin.
 RUS, ruși, s.m. = ucrainean: *la Mara-mureș sint citeva sate de ruși*.
 RUȘCĂ, ruște, s.f. = ucraineană.
 SĂRÎN, -ă, adj. = senin: *cer sărin; vreme sărină*.
 SCORBĂCEL, -e, s.n. = bici mic, gîrbăcel; v. *zbicuș*.

SILVOITĂ s.f. la sg. = magiun de prune.
 SOCĂCÎTĂ, -e, s.f. = bucătăreasă: *la nunți is mai multe socăcițe*.
 SOMNORE s.m. sg. = epitet dat unei persoane care doarme mult: *scoală, somnore, că minten îi amiază*.
 STATIVE s.f.pl. = război de țesut; *tia-ră: așezăm stativete ca să țesem*.
 STĂLĂJ, -e, s.n. = etajeră pentru vase.
 SUFLETÛT s.n. = sufleteț: *Și nu îți afla drăguș, Să-ți fie la sufletuș*.
 ȘĂDERE s.f.sg. = lenevire: *Măi muiere, măi muiere, Las-o dracului șădere, Că cinpea noastră piere*.
 ȘCĂTÛLĂ, -e și -i, s.f. = cutie: *șcătuță cu chibrituri*.
 ȘCÛLĂ s.f. (mai ales la sg.) = (învechit) școală, *ișcoală*.
 ȘPUR, -i, s.m. = copil din flori.
 TECĂU, -uri, s.n. (mai ales la sg.) = cască: *pe front purtam un clop de fier ori tecău*.
 TIĂRĂ s.f. sg. = război de țesut, *stative: vara punem tiara după casă*.
 TIMPIRÛNG, -uri, s.n.sg. = linie de ochire (?): *ocheam cu pușca ca cu tunul, după ce luam timpirungu*.
 TÎLBURE adj. = tulbure: *apă tîlbure*.
 TÎNTOV, -ă, adj. = șchiop.
 TÎNU s.m.sg. = (în limbajul familiar al copiilor) bunicul: *mă duc la tînu meu*.
 TÎNA s.f.sg. în expr. *mama tîna* = (în limbajul familiar al copiilor) bunică.
 TOMÎ, tomăsc, vb. IV tranz. = 1. a aranja: *mi-am tomit bine cușma pe cap*; 2. a angaja: *Dacă vrea să mă iubască, Arvocat să nu-și tomască*.
 TUPILÎȘ adv. = pituluș: *m-am furișat tupiliș*.
 URLĂB, -uri, s.n. (mai ales la sg.) = (învechit) concediu: *Vasile o venit pe urlab*.
 VÎJ, -i, s.m. = bătrîn, moșneag.
 ZAMĂNȘTEIN, zamănșteine, s.n. = (învechit) fortificație.

ZBŌCOTI, *zbcotesc*, vb. IV intr. și refl. = a zvicni, a se zmuci, a se zbate într-un ritm sacadat: *Vișelul, cînd suge la vacă, zbcotește*.

ZBICŪT, -e, s.n. (mai ales la sg.) = bici mai mic, s c o r b ă c e l.

ZVOCOTI, *zvocotesc*, vb. IV. intr. și refl. = a z b o c o t i: *oia se zvocotește cînd o apuci de picior*.

Material cules și redactat de
AL. CRISTUREANU

NOTE: Dintre cuvintele de mai sus nu au fost înregistrate în alte lucrări lexicografice: *braun, burcaș, closetă, corn de năframă, frailăr, izițtr, mîndref, pestilitență, refuzor, roafă, scor-băcel, suflețuț, timpirung, zamănșlein, zbcuț*.

Sînt atestate, cu același sens, în alte regiuni sau sînt localizate neprecis următoarele: *abort* (CV 11—12/1950, p. 26: Chisindia-Arad; Lexic reg. p. 97: raionul Rădăuți), *amuți* (DA), *arvocat* (BL V/1937, p. 128: Almăj-Banat; Materiale, I, p. 157: Deda-Toplița), *baraboi* (TDRG; DA; DL; DM), *holdaș* (Caba, Sălaj p. 95; Papahagi, Maramureș, p. 215; Materiale, I, p. 57: Vilcele-Turda și p. 154: Deda-Toplița), *căsar* (DA), *căpăta* (TDRG; Păcală, Rășinari, p. 344; BL, IV/1936, p. 133: Valea Crișului Negru și BL VI/1938, p. 71), *chinzi* (CADE; Materiale, I, p. 61; Vilcele-Turda și p. 208: Someș-Guruslău), *cinășel* (DA), *a sta ciocan* (Materiale, I, p. 61: Vilcele-Turda), *ciotn* (CADE, ALRM I, harta 5, punct 360: Beclean-Someș; 361: Borșa, Gura Fintinii — Maramureș; Teaha, Crișul Negru, p. 211), *ctădări* (TDRG; Caba, Sălaj, p. 87: *cacadări*), *ctilinaș* (DA; Papahagi, Maramureș, p. 216, *cătulinaș*: ALRM I, harta 141, punctele 369: Tîrlișua-Someș, 359: Lăpuș-Baia Mare, 360: Romuli-Năsăud, 347: Ieud-Maramureș și 348: Petrova-Maramureș), *colectăr* (DA; Păcală, Rășinari, p. 344), *cori* (TDRG; DA; CADE; Scriban, D; DL cu indicația „în Moldova”, ALRM I, harta 160, în afară de Moldova, în jurul Năsăudului, 269: Tîrlișua-Someș și 361: Borșa, Gura Fintinii-Maramureș), *cujeică* (DA; Papahagi, Maramureș, p. 218: *cujelcă*; BL, VI/1938, p. 191: Năsăud și Bistrița; Coman, Gl., p. 26: Coșbuc-Năsăud; Materiale, I, p. 21: Transilvania), *cuțitori* (DA), *ducului* (CADE), *fălcer* (Viciu, Gl., p. 42: Tomnaticu de Sus-Baia de Criș; DA; CADE), *făt* (Frîncu-Candrea, Moți, p. 99: *crîsnic* sau *făt*; DA; Caba, Sălaj, p. 92: *sfăt*; CADE BL VI/1938, p. 191; Năsăud; Scriban, D; Materiale, I, p. 171; Deda-Toplița), *fonari* (Viciu, S. Gl., p. 7: Suplai-Năsăud, sat vecin cu cel studiat, fiind singura atestare), *forobraz* (DA; Caba, Sălaj, p. 88), *gemănari* (DA; BL, VI/1938, p. 196; *jemănari*: Maieru-Năsăud, Prundul Birgăului-Bistrița, Bîrla-Bistrița; *ajemînari*: Bîrla, Bistrița; ALRM, partea I, vol. II, harta 291, în apropiere puncte din Maramureș, 268: Năsăud, 296: Tîrlișua-Someș și 360: Romuli-Năsăud; DL), *gîni* (DA; Papahagi, Maramureș, p. 220: *găni*), *grănițari* (DA; Șandru-Brînzeu, Jina, p. 236: *grănițari*), *hîrăi* (TDRG; DA; Papahagi, Maramureș; CADE; Scriban, D; ALR, serie nouă: puncte prin Transilvania; DM), *ișcoală* (DA; Șandru-Brînzeu, Jina, p. 238; Materiale, I, p. 259: Geoagiu-Orăștie), *imblătît* (TDRG; DA), *impărătus* (TDRG; Candrea, Țara Oașului, p. 50; Caba, Sălaj, p. 90; CADE; Scriban, D; ALRM I, puncte apropiate prin Maramureș, Năsăud și în spre Dej), *lavor* (ALR harta 406, diferite puncte prin Transilvania și Bucovina), *lacomos* (DA; Papahagi, Maramureș, p. 224), *mădărit* (Frîncu-Candrea, Moți, p. 120; DM), *metehău* (DL; CADE), *un miez* (Lexic reg., p. 17: Ferneziu-Baia Mare; Materiale, I, p. 212: Someș Guruslău-Zalău), *mirelei* (BL, VI/1938, p. 196: Lunca Ilvei-Năsăud; ALR I (colorat) harta 363, prin Maramureș, 360: Romuli-Năsăud, 269: Tîrlișua-Someș și în alte puncte apropiate), *muscan* (Papahagi, Maramureș, p. 226; CADE; Materiale, I, p. 182: Deda-Toplița), *muștru* (TDRG; Scriban, D; DM), *ocheri* (Papahagi, Maramureș, p. 228: Dragomirești; BL VI/1938, p. 192), *pec* (BL p. 208: Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud,

Prundul Birgăului, Bîrla-Bistrița; Lexic reg., p. 9, *peic*: Sanislău-Carei; Materiale, I, p. 84, Vilcele-Turda, p. 185: Deda-Toplița, p. 264: Petroșeni și p. 286: Măgheruș-Șieu), *pere* (CV 5/1952: Sinicoară-Cluj), *plăzui* (Pașca, Gl., p. 47, com. N. Drăganu), *ponihos* (TDRG; DA; Scriban, D.; Materiale, I, p. 26: Transilvania, p. 87: Vilcele-Turda, p. 187: Deda-Toplița), *prilax* (TDRG; Papahagi, Maramureș, p. 230; Șandru-Brînzeu, Jina, p. 242; Scriban, D.; ALR II: puncte risipite pretutindeni; Materiale, I, p. 26: Transilvania), *prizoner* (Materiale, I, p. 188: Deda-Toplița), *privadă* (Materiale, I, p. 89: Vilcele-Turda, p. 189: Deda-Toplița), *răgulă* (TDRG; Papahagi, Maramureș, *răgul/ă*, p. 230; Scriban, D.; CV 11—12/1950: Chisindia-Arad; DM; Materiale, I, p. 189: Deda-Toplița), *rucului* (Pașca, Gl., p. 51 „a drege, a repara”: Bistrița-Transilvania; Șandru-Brînzeu, Jina, p. 293 și *ruclui*; Materiale, I, p. 190: Deda-Toplița; Teaha, C. N., p. 261), *rug* (TDRG; CADE; Scriban, D.; DM; Materiale, I, p. 180: Deda-Toplița), *ruscă* (CADE; Scriban, D.), *sărin* (TDRG, *serin*; Caba, Sălaj, p. 92, *serin*; Papahagi, Maramureș, p. 232, *serin* (formă generală); CADE; BL VI/1938, p. 203: Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud, Prundul Birgăului, Birlad-Bistrița), *scorbaci* (TDRG; Materiale, I, p. 92: Vilcele-Turda, p. 190: Deda-Toplița; LR 2/1961, raionul Vișeu-Maramureș), *silvoită* (Caba, Sălaj, p. 100 și *șilvoiz*; CV 6/1951: Hida-Cluj; LR 2/1960: Gilgău-Someș; Lexic reg. p. 22: Baia Mare *silvăiz*; Materiale I, p. 191: Deda-Toplița, p. 267: Geoagiu-Orăștie, însă la p. 93: Vilcele-Turda și p. 191: Deda-Toplița *silvoiz*; LR 2/1961: Sutu-Turda), *socăciță* (TDRG; Caba, Sălaj, p. 100; Costin, Gr. bănățean, p. 183; Scriban, D.; CV 5/1952, reg. Brașov; Materiale, I, p. 26: Transilvania, p. 191: Deda-Toplița și p. 263: Petroșeni), *somnore* (TDRG; CADE; ALR II, *somnorea* (întrebarea 2308 bis) diferite puncte; DL; DM; Materiale, I, p. 26: Transilvania, p. 93: Vilcele-Turda și p. 267: Geoagiu-Hunedoara), *stative* (TDRG; CADE; Scriban, D.; ALR II (colorat) harta 300, în apropiere la 219: Prundu Birgăului-Bistrița și 260: Beclean-Someș; DM), *stălaj* (CV 4/1950, p. 33, Alba; Materiale, I, p. 94: Vilcele-Turda și 267: Petroșeni; Teaha, C. N., p. 267: *stalaj* și *stalajie*), *șpur* (DB, II, p. 612, com. N. Drăganu; Papahagi, Maramureș, p. 234, *șpuriu*: Săcel; Pașca, Gl., p. 54: com. N. Drăganu; BL VI/1938, p. 106, *șpuri*: Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud, Prundul Birgăului, Bîrla-Bistrița; ALR II diferite puncte foarte apropiate din jurul Năsăudului și Maramureș; CV 6/1951, Iuda-Bistrița), *ttnu* (cf. BL VI/1938, p. 195, *tală ttn* = moș: Bîrla-Bistrița); *ttna* (ALR I, harta 238, „bunică”: 795: Boișoara-Argeș; BL VI/1938, p. 195: Bîrla-Bistrița), *tomi* (Papahagi, Maramureș, p. 234), *tupiliș* (TDRG; Scriban, D.; Teaha, C.N. p. 276; cf. *tupiluș* DL; DM), *urlab* (CV 5/1952, reg. Brașov; Materiale, I, p. 161: Vilcele-Turda și p. 197: Deda-Toplița), *viș* (Caba, Sălaj, p. 94; Papahagi, Maramureș, p. 236; CADE; Scriban, D.; ALR I, vol. II, la 268: Năsăud, 269: Tîrlișua-Someș și 361, Borșa-Maramureș; Lexic reg., p. 15 la Breb și Crăcești-Maramureș; Materiale, I, p. 27: Transilvania), *zbocoli* (Coman, Gl., p. 68: *zbocoli* violent și repetat: *-tește* inima de spaimă, pulsul de friguri vițelul la ugerul vacii, comunicat chiar din Zagra Năsăud cu aceste sensuri și *a smocoli* vițelul: Mățău-Muscel, Materiale, I, p. 290 „a bate”: Măgheruș Șieu-Bistrița), *zvocoli* (CADE și Materiale, I, p. 104: Vilcele-Turda).

Între cuvintele de mai sus sînt înregistrate după ALR cîteva atestări în puncte apropiate de satul studiat. Localitatea se află însă în imediata apropiere sau chiar la limita ariilor cuvintelor comentate.

Am redat și cîteva cuvinte înregistrate în „Bulletin Linguistique” VI/1938 în ancheta din Năsăud, deoarece satele studiate atunci, respectiv: Lunca Ilvei și Maieru, se află la distanțele de 73 km, și 56 km de Zagra, iar Prundul Birgăului și Bîrla, din raionul Bistrița, la o distanță de 81 km, și 64 km.

Cuvinte cu alt sens sau nuanță de sens, atestate în alte regiuni — pe lângă sporadicile completări făcute și la paragraful precedent — le considerăm următoarele: *căsar* (DA, în Tran-

silvania și Banat, „învechit și artificial”, Papahagi, Maramureș, p. 216 „cel care rămîne acasă” : Budești, Crăcești; CADE (om căsătorit), *floritură*, (Viciu, Gl., p. 42 „căpiță de 4—5 care de fin” : Mărgău-Hunedoara și Iliușa-Dej, DA : Păcală, Rășinari, p. 139, *furcitură* „grămejoară” de fin”; Caba, Sălaj, p. 88 „clăie”, DA „căpiță de fin mai mare”), *imbătăciune* (TDRG „amețală”; DL idem și ALRM I, harta 165, cu diferite puncte în Maramureș, Năsăud și în nordul Transilvaniei „epilepsie” sau „boală rea”), *pedestru* (Densusianu, Hațeg, p. 28, pe lângă sensul propriu, și „nevoiaș, amărît” sau cu un defect fizic; Papahagi, Maramureș, p. 229, cu sens neprecizat, Pașca, Gl., p. 47 „șchiop, schilodit” : Crișcior-Hunedoara și „debil” : Bistrița-Transilvania; CADE; BL, II/1934, p. 238 „nenorocit” : Munții Apuseni; BL, VII/ 1935 p. 139 „orb, olog” : Lăpugiu de Jos-Hunedoara; BL, VI/1938, p. 180 (rar) „infirm, neputincios”; Scriban, D., avînd și un citat livresc, cu nuanță ironică; ALR II, harta 115 și 162 sensul de „olog”; ALRM I (colorat), harta 97, „olog” și „cerșetor”; Teaha, C.N., p. 251 „bolnav, neputincios infirm, ciung, slăbănog”), *tiară* (Frîncu-Candrea, Moți, p. 106 „urzeala învîrtită pe sul”; TDRG „urzeală”; Viciu, Gl., p. 28 *chiară* „firele puse pe război” la Reteag-Dej și Chintelnic-Bistrița; Viciu, S. Gl., „război” : Șomcuța-Mare; Papahagi, Maramureș, p. 223, *kiară* „război de țesut” și „ce se poate țese într-un singur rînd”; Coman, Gl., p. 78 „tortul de pe război”; Bonț-Gherla; Scriban, D., „urzeala învîrtită pe sul”; DM „vatră”, „război de țesut”; Materiale I, p. 27 „urzeala de pe sulul dinapoi pînă la ițe”).

Cu un fonetism neatestat pînă acum : *aierilea*, *bogajă*, *bogoman*, *constăta*, *crădelniță*, *dobîndi*, *filer*, *frunt*, *infantarie*, *locomie*, *mănuător*, *melința*, *minajă*, *novembăr*, *ordănanș*, *răhni*, *răzvîrti*, *șculă*, *tilbure*.

Sînt atestate în regiuni diferite, cu forme diferite : *bucășiță* (Pașca, Gl. *bucă*, p. 13 : Bonț-Gherla), *cioroi* (Viciu, Gl. *ciuroi*, p. 31 : Săcărimb-Deva), *dug* (Caba, Sălaj, p. 96 ; *dugău*), *șcătulă* (Coman, Gl., p. 68, *șcătuică*, *șcătuie*, *șcătulcă*, *șcătulcușă* : Aurel Vlaicu-Orăștie, Suceava, Cîmpeni-Turda, Bîrlad; C.V. 5/1951 : Giarmata-Timișoara; Lexic reg. p. 67 : Holod-Beiuș Materiale, I, *șcatuie*, p. 96 : Vilcele-Turda, *șcutie*, *șcutiie*, *cuștie*, *cuștie*, p. 193 : Deda-Toplița; Teaha, C.N., *ișcatulă* „cutiuță”, p. 234), *tecău* (Densusianu, Hațeg, *s’ecău*, p. 335 ; Caba, Sălaj, *ciacău*, p. 95).

Sînt înregistrate cu alte sensuri decît în limba literară : *antract*, *cioroi*, *interesant*, *rîncezeală*, *șădere*.

TENDINȚE ÎN SINTAXA LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE *

DE

GH. BULGĂR

Dezvoltarea limbii romîne s-a caracterizat în ultimele decenii prin îmbogățirea lexicului cu termeni moderni impuși de progresul civilizației contemporane, prin statornicirea normelor gramaticale, ortografice, fonetice, pe baza unor criterii științifice realiste, prin îmbogățirea mijloacelor stilistice în legătură cu desfășurarea activității științifice, literare, publicistice. Publicarea unor lucrări fundamentale (*Gramatica Academiei R.P.R.*, dicționarele, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*) a contribuit în mod considerabil la întărirea unității limbii romîne literare, în fața favorizării în mare măsură și de unitatea politico-socială a poporului, în faza construirii societății socialiste. Pe bună dreptate, în partea introductivă a recentului tratat *Istoria Romîniei*, vol. I, 1960, se subliniază faptul că : „Unității geografice îi corespunde un popor romîn tot așa de unitar, folosind aceeași limbă din Dobrogea pînă în Maramureș, micile deosebiri regionale trecînd aproape neobservate” (p. XXVI).

Revoluția culturală e un factor important al cultivării limbii ; în aproape două decenii, unitatea, bogăția, precizia limbii au făcut progrese considerabile, despre care au vorbit adesea și lingviștii și scriitorii. În special în ultimul deceniu, eforturile către o cultură nouă au impus un ritm mai viu și în sfera perfecționării mijloacelor de exprimare.

Unitatea limbii permite însă și tendințe inovatoare în lexic, în sintaxă și mai ales în stiluri, unele cu un caracter de generalitate. Procedeele sau particularitățile de exprimare ale unui autor și construcțiile accidentale din stilul artistic nu intră în această sferă de probleme. Ne preocupă

* Comunicare ținută la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Institutul „Maxim Gorki”, martie 1962.

acum unele tendințe actuale în sintaxă, altele decît cele semnalate prin cercetările anterioare sau în studiile recente¹.

★

I. Două tendințe opuse apar frecvent în diferite stiluri. Prima constă în fragmentarea unităților sintactice în părți izolate de elementul regent. Discontinuitatea merge mai departe decît fenomenul izolării subordonațelor discutat de mine în *Studii de gramatică*, vol. I, 1956. Problema a fost reluată acum de I. Coteanu pentru a demonstra că în stilul artistic actual, discontinuitatea „este... oglinda unor anumite deprinderi de vorbire familiară ridicate la rangul de stil literar”². Nu e vorba numai de stilul artistic, procedeul este mai general, el se reflectă și în presă. Chiar atribute și complemente sau nume predicative în construcții eliptice pot apărea ca unități formal independente; logic însă, ele nu pot fi desprinse de elementul regent :

„Povesteste și el despre acele începuturi timide. Timide și totuși curajoase. *Pline de încredere*”. *Contemp.*, 1961, nr. 41, p. 1. „Își amintea perfect glasul ei. Un glas puținel mai gros decît al altor fete. *Foarte melodios. Ceva de violoncel*”. *G. lit.*, 1962, nr. 17, p. 3. „Nimic de zis. Bun băiat. *Capabil. Minte ageră* care prinde repede și temeinic. *Pasionat în ale tehnicii*”. *Inf. B.*, 1962, nr. 2468, p. 1. „Pe atunci era un brad... *Înalt... Vînjos... Cu toată lumina soarelui și a vieții în ochi.*” *Z. Stancu, F. P.* 53—54³.

Atît propoziția nominală, adesea rezultat direct al unor izolări (cf. ex. 2), despre care s-a mai vorbit, cît și fragmentarea întregului logic în părți sînt construcții care s-au generalizat în scrisul contemporan. O nouă ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* va putea consemna faptul că nu numai fraza prezintă discontinuități (p. 79), ci și propoziția. După cum a înregistrat întrebuintarea punctului pentru a izola o propoziție dependentă de regenta ei chiar la scriitorii clasici, în viitor va trebui să înregistreze și izolările părților de propoziție de elementele lor regente. Elasticitatea sintaxei (pînă la discontinuitatea construcțiilor) și formele izolărilor merg azi mai departe și sînt mai frecvente decît acum cîteva decenii. Scriitorii care în trecut nu le-ar fi întrebuintat, acum recurg la ele (Călinescu, Vianu, Beniuc, Bogza); frecvente sînt izolările în cele mai îngrijite periodice („Scînteia”, „Contemporanul”). Analiza gramaticală nu o dată e pusă la încercare în astfel de cazuri, pentru că partea izolată poate fi luată ba ca un atribut sau complement, ba ca nume predicativ sau chiar ca subiect al unei propoziții eliptice; de ex. :

¹ O. Densușianu, *Evoluția estetică a limbii române*, încheiere, curs litograf. 1931—1932, p. 160; Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, ed. II, 1948 (cap. „sintaxă”); id., în *LR*, III (1954), nr. 5; id., *Limba română contemporană*, 1956, p. 747—748; Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, 1960, p. 22,447; acad. Iorgu Iordan, *Inovația în limbă*, în *SCL*, XI (1960), nr. 3; id., *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare*, în *LR*, X (1961), nr. 4 (este studiată în special problema lexicului); D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, 1961, p. 45 (probleme de lexic).

² *LR*, XI (1962), nr. 1, p. 8.

³ Suspensiunile autorului.

„Avem ce n-am avut niciodată. *Prețuire și mijloace de lucru. Amîndouă un strașnic stimulent*”. R. lib., 1961, nr. 5211, p. 4. „Rabelais scrie o operă fără analogie în întreaga istorie a literaturii. *Un roman. O satiră. O epopee comică. O enciclopedie bufă*”. Vianu, P.S. 135.

Nu vom pretinde că inovațiile acestea sînt fără precedent în scrisul românesc. Expresia directă, liberă, imitînd stilul oral, a lui Eminescu sau Caragiale ne oferă însă puține pilde de construcții eliptice, discontinui (e vorba de stilul scriitorului, nu de vorbirea personajelor). Iată două exemple :

„I-am spus cuvinte bune. *O rază de speranță... O adorabilă schiță*”. Eminescu, P.L. 120¹. „Mi-ai scos alta! *Măsea nevinovată*”. Caragiale, O.V, 204.

La Delavrancea discontinuitatea e însă frecventă : „Un cal a căzut lîngă copac. *Al cazacului*”².

Formele fragmentării, ale discontinuității sînt mai bogate azi, mai frecvente, mai libere ; tendința de a le folosi e vizibilă în diferitele stiluri.

Tendința opusă se manifestă în dezvoltarea frazei prin îngrămădirea părților de propoziție. Un aspect izbitor în stilurile limbii actuale, mai puțin în cel artistic, este *acumularea părților de propoziție* de același fel : subiecte multiple, atribute, complemente în serie, care duc la o hipertrofie a propoziției și a frazei. Exemplele sînt la îndemîna oricui, în orice fel de texte contemporane. Am ales din diferite stiluri, pentru că bogăția de fapte este într-adevăr excepțională. Ne-am fi așteptat ca mai ales publicității, periodicele și broșurile pentru mase să utilizeze propozițiile scurte, fraza concisă, reflex al pătrunderii formelor limbii vorbite în limbajul literar. Generalizarea procedurii de a acumula subiecte, atribute ori complemente contrazice aceste așteptări și este adesea în dauna clarității comunicării. Iată exemple :

„*Cresterea foarte mare a volumului de cunoștințe necesare, progresele și complexitatea metodelor experimentale, ca și dificultățile ce apar în procesul elaborării și rezolvării problemelor teoretice, ca și a problemelor de proiectare sau de tehnologie, scot în relief, pe de o parte, importanța pregătirii științifice, iar pe de alta, necesitatea începerii acestei pregătiri, chiar din primii ani de studiu în institutele tehnice superioare*”. Rev. înv. sup., 1961, nr. 4, p. 41. „*A observa, a nota, a sublinia întîmplări și expresii caracteristice omului de azi, a constata și cerceta modificările sufletești în raport cu modificările obiective determinate de revoluția socialistă, a studia științific (să nu evităm cuvîntul „științific”) căderea vechilor moravuri și ridicarea mentalității noi, iată datorii care-l pun pe scriitorul constructor de azi în situația unui adevărat cercetător, cu metodă și precizie, al vieții*”. G. lit., 1961, nr. 48, p. 1. „*Orientarea scriitorilor spre temele majore ale actualității, nu în fraze decorative — ci în practică — cultivarea spiritului de partid, amploarea documentării, lărgimea ariei problematice a dramaturgiei, respectul față de cuvîntul iscălit, valorifi-*

¹ Proza literară, Ed. Scurtu, 1908.

² *Între vis și viață*, p. 272 ; cf. Al. Niculescu, *Structura frazei în opera lui Delavrancea*, în *Contribuții la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, I, p. 231.

carea creatoare a marilor tradiții ale dramaturgiei naționale în spiritul actualității socialiste necesită efectiv o secție de dramaturgie la Uniunea Scriitorilor, o presă mai vie și mai caustică cu mediocritatea și lucrul de mîntuială, un plan larg de perspectivă, cu scadență îndelungată, de coordonare a eforturilor ideologice și materiale în vederea învingerii rămîinerii în urmă a dramaturgiei originale față de celelalte ramuri ale literaturii". Contemp., 1962, nr. 5, p. 1.

Frazele citate nu au o structură identică. În cazul unei simple repetări, ca în exemplul al doilea, ideile pot fi urmărite destul de ușor, pe cînd în alte cazuri, repetarea unei părți de propoziție — adesea un element regent — e însoțită de determinări care complică fraza, ca în primul exemplu: „procesul elaborării și rezolvării problemelor teoretice ca și a problemelor...”; „necesitatea începerii acestei pregătiri...”; în al treilea: „lărgimea ariei problematice a dramaturgiei... valorificarea creatoare a marilor tradiții ale dramaturgiei...” etc.

Acumulările pot fi deci lineare (a — a — a — a), de aceeași categorie, sau în serii de subordonări (a — b — c — d) care complică și mai mult fraza. În astfel de situații se pot ivi treceri de la o categorie sintactică la alta, ca în acest citat, în care atributul *omului* devine apozitie în nominativ în propozițiile succesive:

„Trăim epoca făuririi *omului* complet, visul de veacuri al marilor umaniști, *omul* splendidului echilibru, *omul* creator, *omul* în care gîndirea îndrăznează și fapta se împletesc într-o armonioasă sinteză, *omul* care respinge nedreptatea așa cum plămînul respinge aerul viciat, *omul* pentru care egoismul rapace, generat de orînduirile exploatare, devine crimă, *omul* pentru care curajul e ceva cotidian, obișnuit, *omul* care descoperă și trăiește cu toate fibrele sale universul infinit al dragostei, *omul* pentru care suferința semenului său pe alt meridian devine suferința sa proprie”. Titus Popovici, în „Scînteia”, 1960, nr. 5339, p. 3.

Formele subordonării pot căpăta amploare și într-un alt sens care impune eforturi cititorului: textul aduce prea multe determinări ale unor părți principale sau secundare de propoziție, repetate și acestea. Avem atunci o schemă mai complexă a frazei: A(+a+b+c)+B (+a+b+c) etc. (cf. și citatul de mai sus din Contemp., 1962, nr. 5):

„Prin reducerea *consumurilor specifice*, scăderea *procentului de rebuturi sub cel admis*, reducerea *cheltuielilor de întreținere* și introducerea *evidenței tehnice a materialelor*, constructorii de utilaj petrolifer din regiune au realizat pînă acum economii *suplimentare la prețul de cost în valoare de 10 milioane lei*”. R. lib., 1961, nr. 5282, p. 1.

„Chimizarea producției, *făurirea de materiale sintetice* cu proprietăți dinainte cunoscute, dezvoltarea *în ritm accelerat a tuturor tipurilor de transporturi*, continua perfecționare a *tehnologiei în toate ramurile*, reprezintă doar cîteva aspecte care arată nivelul *înalt al forțelor de producție ale comunismului întemeiate pe cea mai înaintată tehnică*”. Contemp., 1961, nr. 42, p. 7.

Un procedeu aparte, cu o veche tradiție literară, constă în enumerarea amănuntelor după enunțarea ideii principale. În citatul de mai jos

ni se prezintă succint un adevărat tablou al acțiunilor, în care nu mai intervin determinările greoaie întâlnite în citatele precedente :

„Țelurile culturale (ale ASTREI) erau dintre cele mai vaste : *întemeierea* de biblioteci și publicații, editarea de tratate și cărți de popularizare, un *compendiu* al istoriei Transilvaniei, lucrări de agricultură, de geodezie, apicultură, sericicultură, silvicultură, horticultură, medicină populară etc., o colecție de inscripții culese de pe teritoriul ardelean, *publicarea* izvoarelor istoriei romînilor, o *colecție* de folclor, o *floră* a Transilvaniei și altele încă...” Contemp., 1961, nr. 42, p. 2.

Amploarea frazei nu este condamnată în sine ; exemplul din urmă ne-a arătat că amănunțele pot fi enunțate în mod convenabil, fără succesiunea de determinări de tipul : *în vederea învingerii rămînerii în urmă a dramaturgiei originale*, din citatul reprodus mai sus din Contemp., 1962, nr. 5. Dar a înainta treaptă de treaptă spre mulțimea determinărilor cere efort și poate îndepărta pe cititor de la înțelegerea imediată a ideii exprimate. Exemplul citat ar fi devenit mai clar în forma : *pentru a învinge rămînera în urmă a dramaturgiei originale*.

II. Atributul și complementele ocupă un loc privilegiat în structura frazei contemporane ; privilegiat prin *frecvență*, prin *varietate de forme*, prin *topică*. S-ar putea spune că toate acestea, privite în lumina raportului dintre conținut și expresie, ilustrează amploarea *spiritului analitic contemporan*, care are nevoie pentru precizări, de multe atribute și complemente. Apare deci și în acest fel vizibilă legătura strînsă dintre gîndire și limbă, dintre fond și formă. Cînd toate sectoarele civilizației actuale operează cu delimitări și cu descrieri amănunțite, atributul și complementul indică raporturi mai exacte și precizări indispensabile ; de ex. :

„Întărirea *ordinei și disciplinei de stat* în toate verigile, determinarea *precisă a atribuțiilor și răspunderilor* ce revin *diferitelor organe de conducere, îndrumare și control*, grija pentru *calificarea superioară a acestora* trebuie să constituie preocuparea *permanentă atât a miniștrilor cît și a tuturor cadrelor de răspundere din organele administrației de stat, centrale și locale*“. Congres III, 169.

1. Bogăția atributelor prezintă unele aspecte specifice, care trebuie menționate :

a) Se remarcă, întîi de toate, prezența concomitentă a atributelor adjectivale și substantivale, care însoțesc elementul regent. Un citat din stilul științific poate ilustra această situație :

„Interesul *actual pentru cibernetică* este numai o manifestare *parțială din cadrul unui fenomen mai general*, acela al *interpătrunderii reciproce a unor domenii ale științei*, care pînă mai ieri erau perfect distincte și izolate unele față de altele”. Contemp., 1962, nr. 7, p. 7.

b) Antepunerea atributului adjectival¹ urmărește adesea sublinierea importanței acestei părți de propoziție :

„Activitatea artistică de amatori, o vastă arenă pentru manifestarea și dezvoltarea talentelor din popor, reprezintă un nesecat izvor de îmbogățire și înflorire a literaturii realist-socialiste, a artei”. Scînteia, 1961, nr. 5338, p. 3. „Aceste splendide statuete... sînt adevărate documente etnografice ale timpului”. Inf. B., 1962, nr. 2645, p. 2; „deplina posesiune a întregii game de procedee” (ib., nr. 2649, p. 2); „nobilă abnegație”; „sublimă frumusețe sălbatecă”; „nemişcatele torente ale Bistriței”; „gigantică orgă”; „vechiul gînd” (Contemp., 1962, nr. 13, p. 1); „principalul avantaj”; „prea marele credit”; „certe reușite ale autorului” (Tribuna, 1962, nr. 1, p. 3). Iar pe o singură pagină din Inf. B.: „singura apărare”; „bogata experiență”; „ușoare amenințări”; „anumite sectoare”; „deplina independență”; „întregul popor”; „eventuale consecințe” etc. (nr. 2655, p. 3).

Această topică e influențată de multe ori de topica limbilor franceză, germană, dar în primul rînd de limba rusă², din care se traduce mult azi.

c) Mai mult decît în orice alt sector al sintaxei, atributele în serie pot marca dependențe care merg din treaptă în treaptă. Le-am amintit și mai sus, dar iată acum și alte cîteva exemple : „procedee speciale de comandă automată a mașinilor-unelte; folosirea mașinilor electronice de calcul și a altor sisteme de programare electronică pentru automatizarea complexă a unor procese de producție la rafinării; automatizarea unor lucrări de calcule economice și de statistică” (Rev. inv. sup., 1961, nr. 4, p. 9).

d) Atributele substantivale construite cu prep. *de* ocupă un loc considerabil; de multe ori chiar, în locul atributelor în genitiv apar cele cu prepoziții. De ex. : „continuitatea de viață și de cultură” (Ist. Rom., I, p. 143); „interferențe de planuri” (G. lit., 1961, nr. 51, p. 2); „problemele de economie politică” (Contemp., 1961, nr. 42, p. 1); „pericolul de folosire a armelor nucleare” (Scînteia, 1962, nr. 5555, p. 3) etc.

În acest caz poate fi vorba de o influență a tiparului sintactic specific limbilor romanice (în primul rînd al limbii franceze).

2. Tot un fel de atribut este și apozitia, care apare în multe contexte, în forme foarte diferite, mai ales în publicistică, în stilurile științifice și în cel administrativ. Din bogatul material adunat, dau numai cîteva exemple :

„Pacea, această fierbinte aspirație a fiecărui om de pe planeta noastră, și-a găsit în lucrările Congresului o confirmare bărbătească, hotărîtă. Expresie fundamentală a gîndirii marxist-leniniste, lupta pentru pace a fost din totdeauna temelia temelilor Statului Sovietic”. (Z. Stancu, în Scînteia, 1961, nr. 5330, p. 1). „Cinematografia — puternic instrument de înrîurire asupra omului trebuie să aibă un țel precis”. (Contemp.,

¹ Cf. Al. Graur, *Place de l'adjectif en roumain*, BL, 1940, p. 237 și urm.; I. Iordan, *Limba romînă actuală*, ed. II, p. 437 (problema e semnalată în legătură cu rolul topicii în diferențierea semantică a atributului); P. Beneș, *Place de l'adjectif épithète en roumain*.

² M. Popescu Marin, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba romînă*, în ȘG, III, p. 161 și urm.

1961, nr. 28, p. 1. „Mișcarea de eliberare națională a cuprins și micuța insulă din Mediterana, *acest bastion al prădătorului colonialism britanic*”. (Inf. B., 1962, nr. 2655, p. 3). „Sensibilitatea, *factor esențial în procesul de pătrundere a realității în conștiința artistului*, nu poate fi despărțită de structura acesteia”. (Contemp., 1962, nr. 7, p. 2).

3. Am menționat numai câteva amănunte în legătură cu bogăția de forme și valori ale atributului în sintaxa contemporană. S-ar mai putea adăuga încă un fapt, care se leagă de atributul adjectival: *raritatea articolului adjectival*, foarte frecvent în secolul trecut la Bălcescu, Alecsandri, Eminescu etc. Azi cu greu putem găsi exemple în care *cel, cea* să apară cu valoarea dată pe primul plan în *DL*: „Precedă un adjectiv care urmează după un substantiv articulat” ca în: „Robia și proprietatea *cea mare*” (Bălcescu); „Fuga lui *cea sperioasă*” (Odobescu); „jalea *cea adâncă*” (Ghica) etc. Un număr mare de astfel de construcții întilnim în variantele eminesciene (cf. O. II, 111 „ochii *cei plini* de lacrimi”; 291 „luna *cea duioasă*”; „pieptul *cel puternic*” etc.). Pagini întregi de literatură sau din presă se pot parcurge azi fără a întilni astfel de construcții. De pildă, volumele de poezii *Frunze* de Tudor Arghezi și *Azimă* de Mihai Beniuc nu cuprind astfel de construcții, pe cînd la orice poet al veacului trecut ele sînt frecvente.

4. În legătură cu cealaltă parte secundară de propoziție, e vorba de *complement*, sînt de remarcat, în afara bogăției de forme și sensuri, în afara aglomerării mai multor componente diferite sau de același fel, alte câteva caracteristici:

a) frecvența circumstanțialelor (mai ales: de scop, de mod, de cauză);

b) inversarea topicii, complementele fiind adesea așezate la începutul frazei;

c) folosirea locuțiunilor și a sintagmelor cu valoare de prepoziție, pentru a marca de la început, prin termenul de bază al relației sintactice, natura complementelor. Construcțiile analizabile, care exprimă legătura dintre verb și complementele sale, sînt numeroase și variate: *din cauza, dată fiind cauza, din pricina, cu scopul, în vederea, cu condiția* etc. Din aceste construcții s-au născut locuțiuni și construcții (analizabile) cu valoare de conjuncție, folosite frecvent în sintaxa contemporană, mai ales cele în care apare *faptul*: *prin faptul că, pentru faptul că, din pricina faptului că* etc.¹

d) întrebuintarea frecventă a infinitivului și a gerunziului pentru a exprima circumstanțialele amintite mai sus.

Aspectele enumerate pot fi bogat exemplificate. Reținem câteva referitoare la:

a) circulația mare a complementelor circumstanțiale, mai ales de scop: „Să prevadă în planurile de producție dezvoltarea culturii legu-

¹ Cf. Fulvia Ciobanu, *Correspondența dintre elementele prepoziționale și conjuncționale*, în SG, III, p. 75. Unele din acestea au pătruns și în limba populară; cf. I. Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromîne, în Fonetica și dialectologie*, III, p. 151 și urm.

melor, să ia măsuri pentru asigurarea a tot ce este necesar — semințe, materiale pentru răsadnițe, instalații de irigare etc. — *în vederea obținerii unor recolte mari de legume*". (Scînteia, 1962, nr. 5415, p. 1). „Planul de investiții din acest an prevede concentrarea mijloacelor materiale și bănești, îndeosebi pe principalele obiective materiale, *în vederea punerii lor în funcțiune, într-un termen cât mai scurt, pentru asigurarea realizărilor sporului de producție prevăzut în diferite ramuri ale economiei naționale*". (R. lib., 1961, nr. 5383, p. 3).

b) Așezarea pe primul plan a circumstanțialelor e de asemenea frecventă¹; „*În vederea extinderii acestei metode, conducerea uzinei a organizat cursuri de calificare și de ridicare a calificării, la care sudorii învață cum se mînuiește aparatul automat de sudat. Pentru verificarea sudurilor s-a introdus controlul cu raze X, care asigură o calitate superioară a lucrului*". (Scînteia, 1962, nr. 5414, p. 1). „*Pentru a preîntîmpina pierderea de timp, datorită unor eventuale defecțiuni tehnice ce se pot ivi în funcționarea utilajelor cheie, am luat măsuri pentru a se confecționa din timp piese de rezervă spre a se putea executa reparațiile cât mai rapid. Pentru realizarea acestui plan, cabinetul tehnic a organizat un concurs. În același timp, săptămînal, sînt organizate consultații pentru a se acorda un sprijin eficient tuturor celor care vor să participe la concurs*". (Inf. B., 1962, nr. 2562, p. 2). „*Data fiind absența lui, nu putem discuta alte probleme*".

c) Sînt folosite pe scară întinsă locuțiunile noi: „*Ca urmare a aplicării acestor măsuri, precum și datorită laminării la toleranțe negative a tuturor profilelor, muncitorii au reușit să sporească simțitor indicii de utilizare a laminorului*". (Scînteia, 1962, nr. 5415, p. 1). „*N-a venit din motive de boală*".

d) Infinitivul și gerunziul sînt folosite frecvent ca circumstanțiale: „*Organizîndu-se munca pe echipe și ansamble, asigurîndu-se condiții de muncă bune în ateliere și piese de schimb suficiente, într-un număr de 7 gospodării de stat s-au terminat complet reparațiile*." (Scînteia, 1962, nr. 5441, p. 1). „*Pentru a putea spune ceva despre India, trebuie să încep prin a mă împiedica să vorbesc*". (Vianu, Jurnal, p. 270). „*Scotînd la iveală toate aceste fapte, raportul se încheie exprimîndu-și îndoiala în ce privește capacitatea comitetului. Punînd accentul pe necesitatea unei noi legislații... Elaborînd legea cu privire la incompatibilitate...*." (Inf. B., 1962, nr. 2654, p. 3).

III. Se știe că în vorbirea populară apar adesea o serie de adverbe ca formă a legăturii dintre propoziții și fraze, pentru a marca continuitatea comunicării (*atunci, apoi, așa, cînd* etc.). Ceva similar se întîmplă și în limba literară actuală. Nevoia de a da exprimării o formă curgătoare,

¹ Mai ales în stilul administrativ, în elaborarea planificării, a sarcinilor viitoare, evident accentul cade pe scopul, pe motivarea acțiunilor indicate. Din acest stil construcțiile au trecut în publicistică și s-au generalizat, încît nu știu dacă, în scurt timp, nu va fi mai expresivă construcția mai rară cu circumstanțialul la urmă.

de înlănțuire a ideilor, impune folosirea frecventă a anumitor adverbe și locuțiuni livresci: *astfel, totodată, tocmai, de aceea, în continuare, de asemenea, în ceea ce privește, cu privire la* etc. De ex. :

„Plecînd de la concluzia, verificată în practică, că folosirea cît mai deplină a timpului de funcționare a agregatelor este nemijlocit legată de îmbunătățirea organizării producției, de asigurarea unei producții ritmice și perfecționarea proceselor tehnologice, noi am luat un șir de măsuri în această direcție. *Astfel*, pentru a asigura o bună organizare a producției defalcăm sarcinile de plan pe secții și mașini”. (Scînteia, 1962, nr. 5414, p. 1). „Ei vor să-și respecte angajamentul luat de a termina construcția pînă la data de 1 Mai. *Tocmai pentru asta* ritmul lucrărilor este din ce în ce mai susținut”. (Ib., nr. 5436, p. 2). „*Tocmai de aceea* în realizarea experimentului la școlile din Capitală se acordă acestor aspecte o atenție deosebită. *Astfel*, pentru o cît mai eficace...”. (G. înv., 1962, nr. 600, p. 5).

Și în acest loc e cazul să amintim influența limbii ruse care uneori provoacă apariția lui : *tocmai, de asemenea, nu numai... ci și*, ca elemente ale relației sintactice.

IV. Această influență este de asemenea vizibilă în construcțiile cu *elipsa predicatului*, în special a verbului copulativ :

„Angajamentul socialist — *cuvînt de onoare*”. (Scînteia, 1962, nr. 5445, p. 1). „*Grîne bune statului*”. (R. lib., 1961, nr. 5220, p. 1). „*Patriei — mai mult cărbune. Economiiile — în atenția brigăzii noastre*”.

Problema aceasta a fost discutată recent¹. Construcția eliptică are însă o întrebuintare limitată la stilul publicistic, unde circulă des.

V. În fine, o tendință, care pare destul de accentuată, privește topica în fraze : subordonatele apar din ce în ce mai mult pe primul loc, pentru că : a) ele conțin amănunte mai importante pentru autor decît cele din regentă ; b) explică de la început scopul, cauza, condiția, timpul acțiunii verbelor :

„*Deși face* cuvenitele rezerve... îl elogiază”. (G. lit., 1962, nr. 9, p. 2). (Ib. : „*Deși se face* la un moment dat o precizare de circumstanță...”). „*Cînd începeau* poveștile, lăsa capul plecat pe-un umăr”. (Tribuna, 1962, nr. 9, p. 5). „*Dacă cifrele* statistice n-ar obosi... ar trebui să scriu și despre producțiile de grîu”. (Contemp., 1962, nr. 7, p. 1). „*Deși au existat* rețineri... uzina a depus eforturi, pentru a mări la maximum capacitatea de producție”. (Scînteia, 1962, nr. 5457, p. 2).

★

Discuția despre unele tendințe actuale în sintaxa limbii romîne literare are desigur un caracter limitat, căci aici n-am pus decît cîteva jaloane, încercînd să legăm formele construcțiilor despre care am vorbit de necesitățile comunicării, de spiritul analitic modern, preocupat de

¹ C. Apreotesi, *Influențe sintactice rusești asupra limbii romîne actuale*, în *Culegere de studii* a Institutului pedagogic „Maxim Gorki”, 1961, p. 234 (cu prea puțin material nou și concludent).

amănunte (de unde și numărul impresionant de sintagme în toate stilurile limbii contemporane). În același timp, influențele dinafară nu trebuie neglijate: tiparul sintactic prinde ușor și se propagă repede din motivele arătate la începutul acestui articol. Lucrările științifice, școala, presa și literatura, care folosesc cu precădere anumite tipare, ca cele discutate mai sus, le impun vorbitorilor și mai ales autorilor. Caracterul publicistic le dă autoritate; utilitatea acestor construcții, valoarea lor practică trebuie însă cîntărită în funcție de sarcinile fundamentale ale comunicării: claritatea, precizia și concizia frazei. În tendințele discutate mai sus există preocupări pentru unitatea sistemului sintactic, pentru precizarea relațiilor complexe în cadrul frazei contemporane, pentru punerea în relief a ideilor prin construcții noi și prin elemente de relații sintactice analizabile sau adesea așezate pe primul plan. Sintaxa rămîne un domeniu vast al construcțiilor variate, de care se folosește orice vorbitor, și ea oferă, în multe sectoare ale sale, un bogat material pentru studiul cercetărilor viitoare.

TERMENI ÎNTREBUINȚAȚI IMPROPRIU

DE

ANA CANARACHE

1. Vechiul verb românesc *a sluji* a fost, în secolul trecut, dublat și apoi aproape scos din circulație de neologismul *a servi*, care înseamnă „a aduce servicii, a îndeplini o slujbă, a funcționa (ca...), a fi de folos”. În sens larg, cuvântul se întrebuințează cînd este vorba de o îndeletnicire socială, de o activitate în folosul colectivității. El poate fi tranzitiv („Dacă voi mai vedea vreodată patria mea, va fi numai pentru ca *s-o servec*”. Kogălniceanu, *Scrieri alese*, p. 35) sau intransitiv („Fusesse condamnat ca să *servească* șapte ani ca soldat în regimentul de artilerie”. Bart, *Schițe marine*, p. 25. „*Serveau* cite 12 ani în țări străine”. Pribeagul, *Pietre rămase*, p. 17).

Verbul se folosește și în alte situații, ideea centrală rămînd însă întotdeauna aceeași: „a îndeplini o slujbă (pe lingă cineva)”. Înțelesul acesta de bază (atît în limba franceză cît și în limba romînă) se regăsește și în fraze ca: „Gospodina *servește* pe oaspeți”, din care s-au dezvoltat apoi construcții de felul: „Gospodina *servește* supa” sau: „Au avut și lăutari, *au servit* și puțină șampanie” (Rebreanu, *Jar*, p. 18).

Dacă în fraza: „Gospodina *servește* pe oaspeți” acțiunea se răsfrînge asupra beneficiarului, în ultimele două fraze complementul drept nu mai numește persoana în folosul căreia se face acțiunea, ci obiectul care se oferă.

Atunci cînd oaspeții nu sînt serviți de gazdă, ci își iau singuri din bucatele aflate pe masă, ideea se exprimă folosindu-se verbul la diateza reflexivă cu valoare obiectivă, numele persoanei în discuție devenind subiect, iar obiectul respectiv complement indirect: „Musafirul *se servește* cu supă”. Mai des însă complementul este subînțeles: „Scosese din buzunarul vestei o cutiuță de email cu pastile parfumate și înainte de *a se servi*, o întinse Sabineii” (C. Petrescu, *Calea Victoriei*, p. 14). „Îndemna pe toată lumea să *se servească*, lăudîndu-și bucatele” (Rebreanu, *op. cit.*, p. 135).

Din contaminarea celor două construcții: una cu verbul tranzitiv: „Gospodina *servește* supa” și una cu verbul reflexiv: „Musafirul *se ser-*

vește (cu supă)”, s-a născut în vremea din urmă o construcție hibridă, cu verbul tranzitiv și cu complementul indicînd obiectul oferit, întocmai ca în primele exemple de mai sus, dar subiectul (exprimat sau subînțeles) în loc să numească persoana care oferă, indică pe cea care ia din mîncare, așa cum apare în exemplele cu verbul la diateza reflexivă: „Acum *servește* dulceață”! (C. Petrescu, *Întunecare*, vol. I, p. 38). Observăm că fraza — așternută pe hîrtie — este nu numai incorectă, ci și echivocă, în lipsa gestului expresiv pe care îl face de obicei cel ce invită pe altul să se servească. Numai încadrarea ei într-un context mai larg lămurește raportul stabilit de vorbitor între termenii propoziției: — De altfel, mai putem discuta și altădată. Acum *servește* dulceață! Marița... aștepta cu tava de dulceți și cafea.

În exemplul de mai sus verbul are un obiect direct: *dulceață*. În mod obișnuit însă vorbitorii socotesc exprimarea complementului de prisos. Din ce în ce mai des se aud formule de îmbiere ca acestea: „Nu mai *serviți*?” „De ce nu mai *serviți*?” după care urmează răspunsul: „Mersi, nu *servesc*”.

Într-o operă literară, textul citat poate reproduce vorbirea unui personaj pe care autorul îl pune în mod intenționat să se exprime incorect. Folosirea improprie a verbului *a servi* a depășit însă în orice caz limba vorbită — care prin definiție este mai puțin îngrijită — și a început să pătrundă în texte scrise. Iată câteva exemple: „La dreapta intrării se află o cafenea unde poți *servi*, liniștit, cafea cu frișcă și prăjituri” („Veac nou”, 25 martie 1950, p. 7, col. 1). „Sute de oameni ai muncii vor putea *servi* zilnic, la preț convenabil... o bogată varietate de mîncăruri” („România liberă”, 13 aprilie 1960, p. 3, col. 2).

Restaurantul Continental din Constanța, într-o reclamă expusă în vitrină, anunță cu litere mari: „I.H.R. Mamaia vă invită să *serviți* masa în restaurantul Continental”. (Echivocul din frază permite două interpretări: invitația poate fi înțeleasă ca adresîndu-se publicului consumator sau... personalului de serviciu!)

2. Verbul *a prefera*, neologism și el, înseamnă „a da întîietate sau precădere unui lucru, unei situații sau unei persoane, în raport cu altceva sau altcineva; a aprecia mai mult ceva sau pe cineva” (v. *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* s.v.). Participiul adjectiv *preferat* se definește, în același dicționar, ca: „ales sau dorit înaintea altuia, apreciat ca mai bun; pentru care cineva are o preferință”.

Din cele două definiții reiese că, dacă în urma unei comparații se alege, din două sau mai multe situații, cea care convine mai mult, această acțiune se redă prin verbul în discuție.

Termenul de comparație poate fi exprimat sau subînțeles. Exprimat, el se introduce prin prepoziția *decît*: „Să înțelege dă sineș că proprietarii acelor vase *vor prefera* trebuințele lor mai mult *decît* pe ale altora” (*Documente economice*, p. 803). „*Preferim* a ceti Alexandria *decît* multe alte scrieri pretențioase” (Negruzzi, S.I., p. 335).

Comparația se mai poate exprima — construcție influențată de limba franceză — printr-un dativ: „Aruncați departe o minunată dramă pe care n-o puteți executa convenabil măcar, și *preferiți-i* o farsă slabă

de tot, pe care o puteți executa admirabil” (Caragiale, O., III, p. 294). „Dacă n-ar fi în toată comedia *decît* cîteva scene vii și spirituale, încă *am preferi* această comedie... *tuturor melodramelor franceze*” (Gherea, *St. cr.*, I, p. 367).

Mai rar — tot prin influență franceză — termenul de comparație este introdus prin prepoziția *la*: *Preferă* răul *la* bine (Bălcescu, M.V., p. 4).

Cînd termenul de comparație nu este exprimat, el trebuie să reiasă clar din context: „În taină eu pe Palmira, fără a ști ea, o iubesc/Și din soțiile mele pe dînsa o *preferesc*” (Negruzzi, S. I, p. 38). „Laptele îl beau cum e muls de la vacă — deși eu îl *prefer* de capră” (Sadoveanu, O., IX, p. 98). „Eu nu am darul versului *decît* în mică măsură. *Prefer* să spun în proză ce gîndesc” (Beniuc, V., p. 29).

Cu timpul, ideea de comparație a început să rămînă mai în umbră, verbul *a prefera* devenind oarecum sinonim cu *a iubi*, *a-ți plăcea*. Deși neexprimată, comparația este însă prezentă în mintea vorbitorilor, fiind, dacă nu exprimată, cel puțin sugerată de un context mai larg: „Nu ne prea înțelegem amîndoi asupra felului *preferit* de vînătoare” (Odobescu, S., III, p. 49). „Mi-am adus aminte că [narcisi] sînt florile dv. *preferate* și am luat din mănunchi trei tulpine” (Galaction, O., p. 334). „Era eleva *preferată* a profesorilor” (Brăescu, A., p. 64). *Prefer* să nu vorbesc despre aceasta.

Iată însă și o propoziție independentă de vreun context (urmează imediat după un subtitlu): Consumatorii *preferă* seara cam aceleași localuri („Romînia liberă” nr. 5 464/1962, p. 2, col. 2). Aici *a prefera* este întrebuințat în mod categoric ca echivalent al lui *a iubi*, *a plăcea*, sensuri pe care verbul nu le are.

Ideea de comparație a devenit cu timpul atît de ștearsă în mintea vorbitorului, încît recent am auzit pe cineva spunînd: „Bărbatul meu *nu preferă* dulceața de vișine”, exemplu în care forma negativă a verbului nu mai permite în nici un chip legarea acțiunii de o alegere.

Uneori vorbitorii dau verbului sensul, inexistent, de *a dori*: „Consumatorii pot comanda din ajun sortimentele de mîncare pe care le *preferă* pentru a doua zi” („Romînia liberă” nr. 5 432/962, p. 1, col. 7).

În vremea din urmă *a prefera* este mult folosit în texte de reclamă: „*Preferăți* produsele fabricii...” Într-un astfel de text orice idee de comparație a dispărut, căci nici pe departe nu i se sugerează cumpărătorului cui să prefere ceva sau între ce produse să facă o alegere. Autorul reclamei nu spune: aveți în față produsele de la mai multe fabrici, fixați-vă alegerea asupra unuia din ele și anume *preferăți-le* pe ale mele, ci dă verbului sensul absolut de: *cereți*, *folosiți* sau — mai concret — *cumpărați* produsele... Un astfel de sens însă verbul nu are, de aceea folosirea lui în texte de reclamă este nepotrivită.

Supărătoare este și folosirea imperativului. Se poate spune că cineva *preferă* produsele fabricii X, dar nu i se poate da o dispoziție (imperativă) în acest sens, nu i se poate comanda *să-i placă* aceste produse, *să*

le aleagă dintre mai multe, *să vrea* să le cumpere. O frază ca : *placă-ți produsele mele, alege-le, voiește*¹ să le cumperi ar fi un non-sens.

Dorința de a da reclamelor mai multă putere de convingere (prin folosirea imperativului categoric) a dus pe autorii lor la utilizarea unui termen neadecvat. Dacă în locul verbului s-ar fi utilizat locuțiunea verbală *a da preferință*, textul, trezind imediat în mintea ascultătorilor ideea unei comparații (*alegeți* — dintre mai multe — *produsele...*) ar fi fost corect, fără ca dinamismul care se cere de la o reclamă să aibă de suferit.

Socotim că un text care apare pe firme, în reclame, în anunțuri etc. și care deci este destinat să fie citit de mase largi de oameni ar trebui întotdeauna redactat într-o bună și corectă limbă românească, ceea ce nici nu credem să fie chiar atât de greu de realizat.

¹ Verbul *a vrea* nici nu are imperativ. Forma *voiește* de la *a voi*, dubletul lui *a vrea*, are alt sens și anume el înseamnă „este suficient să vrei, să ai voință...” Cf. dictonul „voiește și vei putea”.

O PROBLEMĂ DE PRINCIPIU ÎN LEGĂTURĂ CU *LUCEAFĂRUL*

DE

I. CREȚU

În nr. 3/1961 al revistei „Limba română”, Flora Șuteu se ocupă de stabilirea autenticității poeziei *Luceafărul*, în vederea singurei versiuni care trebuie să fie folosită în lucrările *Dicționarului Eminescu*.

Autoarea susține autenticitatea textului poeziei *Luceafărul* publicat în „Almanahul României June” de la Viena, cerînd ca *Dicționarul Eminescu* să se alcătuiască pornindu-se de la acest text. De asemenea este de părere ca la lucrările *Dicționarului Eminescu* să nu figureze materialul lexical din versiunea aceleiași poezii tipărită în ediția Socec, textul acesteia fiind dubios. În afară de aceasta, Flora Șuteu încearcă să dovedească faptul că pledoaria mea pentru deplina îndreptățire a reproducerii în ediții a versiunii *Luceafărului* din ediția Socec este lipsită de temei, fiindcă într-însa m-aș fi bazat pe fapte nu îndeajuns de controlate și pentru că mai ales n-am ținut seamă de o lucrare specială a lui D. Mazilu asupra acestei probleme. Mi se reproșează de asemenea că în problema *Luceafărului* m-am abătut de la linia urmată în articolele mele *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu* și că, în loc să aduc îndreptările necesare în textul ediției Perpessicius printr-o comparare atentă cu textul din „Almanah”, am încercat să stabilesc o chestiune de principiu și anume să argumentez că versiunea *Luceafărului* din ediția Socec este tot atît de eminesciană ca și cea din „Almanah”, cu singura deosebire că cea din ediția Socec este mai nouă și este rezultatul unei revizuiri atente din partea poetului și că deci în ediții urmează să se reproducă acest din urmă text, arătîndu-se în note deosebiri pe care le prezintă față de versiunea „Almanahului”.

Flora Șuteu susține că „se poate face abstracție de textul *Luceafărului* reproduș de ediția Maiorescu, deoarece acesta rămîne un text dubios, cel puțin din anumite puncte de vedere...”. Această idee este susținută fără să se arate că argumentele de ordin istoric și filologic,

aduse de mine, în favoarea *paternității* eminesciene a versiunii *Luceafărului* din ediția Socec, sînt neîntemeiate. Cînd eu, pe lîngă argumente istorice, am invocat cu deosebire elementul lingvistic ca dovadă a *paternității* eminesciene asupra celor două versiuri discutate : *Tu ești din forma cea dintîi* / *Ești vecinică minune*, din versiunea *Luceafărului*, aflătoare în ediția Socec, am socotit că atac nodul gordian al întregii probleme, așa cum se recomandă în cercetările de stabilire a paternității unei scrieri literare. Dar Flora Șuteu nu discută argumentele, ci se mulțumește să afirme că eu n-am reușit să înlătur îndoiala cu privire la autenticitatea textului publicat de Maiorescu, aducînd în favoarea acestei afirmații două considerente : unul, bazat pe faptul că eu n-am ținut seamă de părerile lui D. Mazilu în această problemă și altul, sprijinit pe faptul, cu totul ipotetic după părerea mea, că Maiorescu ar fi introdus destul de multe modificări în poeziile lui Eminescu, ceea ce ar fi o dovadă indirectă că a modificat versiunea *Luceafărului* din ediția sa. Iată motivele care mă determină să formulez răspunsul meu în cele ce urmează.

La obiecția că n-am ținut seamă de lucrarea lui D. Mazilu (Flora Șuteu menționează vag „edițiile lui Mazilu”) răspund că în articolul meu, „*Luceafărul*” — *Paternitatea eminesciană a versiunii din ediția Socec*, al șaselea din seria *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu*, m-am limitat să combat pe principalii susținători ai tezei că modificările existente în versiunea *Luceafărului* din ediția Socec aparțin lui Maiorescu și nu poetului, adică pe D. Caracostea și Perpessicius, care la rîndul lor nu-și sprijină susținerile lor pe argumentele invocate de Mazilu în *Luceafărul lui Eminescu — Expresia gândirii, text critic și vocabular*, București, 1937. Aceștia probabil că n-au socotit dovezile lui Mazilu destul de concludente, mai ales că lucrarea lui Mazilu fusese depășită prin apariția *Insemnărilor zilnice* ale lui Maiorescu, în care se lămurește chiar problema în discuție. Și am mai avut un motiv. de ordin subiectiv : lucrarea lui Mazilu este de o prolixitate inadmisibilă în construcție, iar din punctul de vedere al nivelului științific este inutilizabilă, dovadă că pînă la Flora Șuteu nimeni n-a invocat-o ca autoritate. Cu toată dificultatea ce-mi provoacă o lucrare confuză, voi căuta totuși să arăt ideile mai de seamă ale lui Mazilu.

Mazilu contestă că Maiorescu a reproduș, în ediția de la Socec, textul *Luceafărului* după un manuscris al lui Eminescu, manuscris care să cuprindă ultimele modificări aduse de poet poemei sale. Dacă ar fi existat un manuscris al *Luceafărului* cu ultimele modificări, zice Mazilu, acesta s-ar găsi printre hîrțile rămase de la Eminescu. Negăsindu-se, putem trage concluzia că nici n-a existat.

(Trebuie să fac o constatare tristă : Mazilu, care a răsfoit de multe ori manuscrisele lui Eminescu de la Academie, n-a observat că nici un manuscris cu forma ultimă dată de poet unei poezii nu se mai găsește, fiindcă toate au rămas la tipografie, unde s-au pierdut.)

La p. 30 a studiului său, Mazilu afirmă categoric că *Luceafărul* face parte dintre poeziile reproduse din „Convorbiri literare” și nu dintre acelea „aflate pînă acum [adică pînă la data apariției lor în volum] numai în manuscris pe la unele persoane particulare”, cum se exprimă Maiorescu în prefața ediției sale de la Socec. „Observăm mai întîi, zice Mazilu,

că poeziile... pe care le-a avut de la *unele persoane particulare* sînt toate scurte... Ele erau deci potrivite pentru a fi date în manuscris, probabil unora dintre cunoștințele feminine ale poetului, deoarece majoritatea poeziilor sînt erotice. Poema [*Luceafărul*] fusese tipărită, pe cînd majoritatea acelor poezii nu”.

Interpretarea dată de Mazilu formulării lui Maiorescu, anume că prin „unele persoane particulare”, trebuie să înțelegem „*cunoștințele feminine ale poetului*” este greșită. Acele „persoane particulare” n-au fost femei. Eminescu n-a dat autografe cu poezii decît la două din femeile pe care le-a iubit: Veronica Micle și Mite Kremnitz, iar cele două, trei poezii date acestora erau publicate în „Convorbiri Literare” cu mult înainte de a tipări Maiorescu volumul de la Socec, în care au intrat douăzeci și șase de poezii netipărite, dar predate de Eminescu în manuscris lui Maiorescu, pe rînd, după ce ele erau citite de poet în ședințele Junimii, care de obicei se țineau la Maiorescu. Fiind poezii cu caracter erotic, cele mai multe, Eminescu nu credea oportun să le publice alături de vestitele sale *Scrisori* în versuri și de articolele sale pamfletare îndreptate împotriva „pătorei suprapuse”. În anul 1877 Eminescu, precum se știe, n-a publicat nici o poezie, în 1880 numai una, iar în anul 1882, cînd elabora *Luceafărul*, iarăși nici una.

Dacă acele „persoane particulare” ar fi fost ființe reale și încă femei, cum afirmă Mazilu, ar trebui să admitem ideea neverosimilă că Maiorescu a întreprins o adevărată vînătoare spre a aduna de la „cunoștințele feminine” ale poetului, cele douăzeci și șase de poezii, risipite prin generozitatea și galanteria lui Eminescu, pentru a le tipări în volumul pregătit în pripă, după îmbolnăvirea poetului. Așadar, prin expresia „persoane particulare” Maiorescu se indica pe sine, fiindcă numai el avea cele douăzeci și șase de poezii inedite, desăvîrșite de poet înainte de boala sa. La aceste douăzeci și șase de poezii s-a adăugat în cele din urmă și *Luceafărul*, precum vom vedea îndată din însemnările lui Maiorescu, din care voi extrage numai pe cele privitoare la marea poemă a lui Eminescu și la cele pe care criticul Junimii le avea în manuscris.

„Sîmbătă 17/29 aprilie [1882]... Seara „Junimea” la mine... Citit frumoasă legendă de Eminescu, „*Luceafărul*” (*Insemnări zilnice*, II, Socec, 1939, p. 58). „Sîmbătă 24 aprilie [1882]... Lectură... a noii frumoase poezii a lui Eminescu „*Luceafărul*” (*ibid.*, p. 61). „Luni 13/25 sept. 1882. Ieri seară au fost aici încă al-de Rosetti, Anette, Burghel. Am citit cîte ceva din „*Tribunal comique*”... apoi iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu” (*ibid.*, p. 119). Observăm că deși nu era de față Eminescu, i se citeau totuși „iarăși vecinic frumoasele” lui poezii. Care puteau fi acele poezii? Desigur cele aflate la Maiorescu în manuscris.

Dar să urmărim mai departe însemnările: „Vineri 8/20 oct. 1882... Seara *Luceafărul* lui Eminescu, cu el și Anette și familia mea, citit, corectînd” (*ibid.*, p. 127). „Joi 28 oct./9 noiembrie 1882... Aseară „Junimea” cu Alecsandri... Eminescu, Slavici... în total 23 de persoane. O frumoasă nouă novelă a lui Gane, pentru Almanahul studenților de la Viena..., frumosul „*Luceafăr*” al lui Eminescu șlefuit...” (*ibid.*, p. 132). „Duminică 31 oct. 1882. La ora 10 dim. cu Clara și Livia la Știrbey, la Buftea,

acolo prînzit și cinat... Le-am citit „*Luceafărul*” lui Eminescu” (*ibid.*, p. 134).

Din însemnările lui Maiorescu, rezultă că *Luceafărul* s-a citit în mod repetat la Maiorescu acasă pînă ce poetul a trimis poema la Viena, iar după aceea s-au citit celelalte poezii aflate la „unele persoane particulare”, cum se exprima Maiorescu mai târziu. Corectîndu-și poema, Eminescu începu s-o citească din nou atît la Maiorescu, cît și în „*Junimea*”, dar de data aceasta avem de-a face cu un *Luceafăr șlefuit*.

O dovadă că Eminescu putea citi un *Luceafăr șlefuit*, altul decît cel expedit în grabă mai înainte la Viena, o avem în faptul că în aceeași seară de joi 28 oct. 1882, în care Eminescu a citit *Luceafărul*, șlefuit, cum se exprimă Maiorescu, se citea nuvela lui Gane, care și ea fusese trimisă mai înainte la Viena, precum rezultă dintr-o scrisoare a autorului ei, datată: Iași, 19/31 oct. 1882: „... Conformîndu-mă dorinței dv. mă grăbesc a vă trimite aice alăturat novela ce am compus pentru almanahul dv. (vezi I. Grămadă, Societatea academică socială literară „*Romînia Jună*” din Viena” (1871—1911), Arad 1912, p. 138).

Dacă Mazilu (și chiar Caracostea, care a sugerat discipolului său studiul amintit) ar fi cunoscut amănuntele date mai sus privitoare la raporturile lui Eminescu cu Maiorescu și „*Junimea*” în timpul elaborării și corectării *Luceafărului*, ar mai fi făcut supoziții lipsite de temei? Nu rezultă în mod neîndoios, din datele de mai sus, că modificările poemei *Luceafărul* au fost făcute de Eminescu asupra unui text manuscris (căci doar nu apăruse încă „*Almanahul*”, a cărui dată de apariție este aprilie 1883), manuscris de care avea cunoștință Maiorescu și pe care criticul „*Junimii*” îl posedă, precum rezultă din faptul că-l purta cu sine chiar în provincie, citindu-l la amici? Și încă o întrebare: Cînd Maiorescu știa că Eminescu și-a revizuit (*șlefuit*) poema, putea el să reproducă în volumul de la Socec alt text decît pe cel revizuit? Cei ce pretind că Maiorescu în mod intenționat n-a reproduș textul din „*Almanah*”, fiindcă nu ar fi fost de acord cu el, și că a alcătuit el o versiune după placul său prin reduceri și adaosuri personale, fac ipoteze fanteziste.

Dacă Maiorescu n-a reproduș în ediția sa textul *Luceafărului* tipărit în „*Almanah*”, aceasta este o dovadă că nu un asemenea text a suferit modificările, corectarea, șlefuirea de care pomenesc însemnările sale și pe care Eminescu le făcuse în prezența criticului, cu scopul unic de a desăvîrși poema sa. Asemenea revizuirii mai făcuse poetul și avea să facă și altor poezii trimise la tipar, la cererea și insistențele amicilor săi. Este suficient să citez cazul poeziilor cedate lui Iosif Vulcan pentru „*Familia*”, apărute acolo într-o formă anterioară și deci inferioară aceleia pe care o prezintă respectivele poezii în ediția lui Maiorescu, unde au fost reprodușe de pe manuscrisul aflat „la unele persoane particulare”. Nemaipăstrîndu-se printre hîrțile rămase de la Eminescu, manuscrisul ultim al acestor poezii reproduș în versiunea ediției Maiorescu, însemnează că textul acestei versiuni este opera editorului? De ce nu se afirmă aceleași inexactități și pentru aceste poezii la fel ca pentru cele referitoare la ultima formă a *Luceafărului*? Situația este doar absolut identică.

Ca argument al amestecului altora în textul *Luceafărului*, Mazilu citează cazul versului *Pe negre vițele-i de păr* din „Almanah” transformat *Pe vițele-i negre de păr* în „Convorbiri literare”, în ciuda faptului că revista menționează într-o notă că reproduce textul „După Almanahul Societății «România Jună»”. Înlăturându-se inversiunea în „Convorbiri literare”, cuvântul *negre* ar căpăta un accent ritmic nenatural *negré*, ceea ce Eminescu n-ar fi făcut. Iată dovada, zice Mazilu, că nu Eminescu a făcut această modificare. Dar argumentul că Eminescu n-ar fi admis un accent nenatural, ca în *negré*, nu rezistă, fiindcă numai în *Luceafărul* din „Almanah” găsim în alte trei locuri acest accent „nenatural”. Iată câteva versuri din categoria celui citat mai sus : „Și *é*ra una la părinți” (versul 5); „*Lîngă* fereastră unde-n colț” (versul 11); „*Dar*á pe calea ce-ai deschis” (versul 91).

Că versul *Pe negre vițele-i de păr* din „Almanah” putea fi schimbat rezultă din faptul că în limba noastră nu se articulează substantivul precedat de adjectiv. Totdeauna se zice *negre vițe* și niciodată *negre vițele*. Chiar poetul a construit versul acesta în încercările sale anterioare : „În vițe negre e-a lui păr”; „În vițe negre-i cade păr”; „Pe negre vițe-i cade păr”. În această din urmă formă a intervenit inversiunea și poetul n-a articulat substantivul. După mai multe încercări a intervenit articolul „Pe negre vițele-i /de/ păr”. Acest *de* lipsește în manuscris și apare în textul „Almanahului”, o dovadă evidentă că poetul nu găsisese forma definitivă, dar la revizuire, a renunțat la inversiunea care provoca o construcție gramaticală nefirească și a adoptat o formulă ritmică obișnuită des în prozodie. În loc de *Pe negre vițele-i de păr* a adoptat *Pe vițele-i negre de păr* în manuscrisul lăsat la Maiorescu.

Dar această îndreptare, zice Mazilu, apare în „Convorbiri literare” mai întâi, și abia mai târziu în ediția Maiorescu. Cine a făcut îndreptarea în „Convorbiri literare” care reproduceau „Almanahul” și nu un manuscris al poetului, pe care nu-l avem? Întrebarea aceasta nu este fără răspuns.

Îndreptarea prin renunțare la inversiune o putea face oricine, de exemplu, corectorul de la „Convorbiri literare” de la Iași, care n-avea cunoștință de modificările operate de Eminescu la București. Dar se afla la Iași Iacob Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare”, care nu putea fi străin de modificările poetului, întrucît, fiind deputat, el se afla în permanență la București și totdeauna în contact cu Eminescu, Maiorescu și „Junimea” bucureșteană. El nu-și putea aminti toate modificările operate de Eminescu în textul poemei sale rămas la Maiorescu, dar îndreptarea unei construcții ca cea de mai sus o putea ține minte. Chiar și în cazul cînd Negruzzi n-ar fi cunoscut personal îndreptarea operată de Eminescu în manuscrisul rămas la Maiorescu, el putea fi înclinat să corecteze o construcție de limbă, prin renunțarea la inversiunea nenaturală.

★

Dar Flora Șuteu, însușindu-și concluziile lui Mazilu, afirmă că nu este exclus ca Maiorescu să fi modificat *Luceafărul* lui Eminescu, fiindcă sînt dovezi ca criticul „a introdus destul de multe modificări în poeziile lui Eminescu, cu prilejul publicării lor în volum”.

Flora Şuteu crede, ceea ce se crede în genere fără control, că editorul care semnează o ediție este autorul tuturor formelor contestabile din cuprinsul acelei ediții. D-sa crede că pe vremea când apăreau poeziile lui Eminescu în volumul de la Socec domina principiul reproducerii exacte, în mod strict științific, precum se practică astăzi cu mare atenție. Dar lucrurile nu stau astfel. Pentru ilustrarea chipului în care se reproducea textul *Luceafărului*, imediat după apariția volumului de la Socec (sfârșitul anului 1883), voi cita următorul fapt. Revista „Familia” de la Oradea a reproduș *Luceafărul* în numărul său din 6 mai 1884, cu următoarea mențiune : „Din colecțiunea de poezii a autorului, apărută de curînd la București. Prețul 4 lei. Redacția”.

Făcînd o comparație între textul *Luceafărului* din „Familia” și cel din ediția Socec („colecțiunea de poezii a autorului”, cum se exprima redacția „Familia”) am constatat că „Familia” n-a reproduș *Luceafărul* din acea ediție, fiindcă în „Familia” se pot citi strofele care lipsesc în ediția Socec, dar se află în „Almanah” și în „Convorbiri literare”.

E simptomatic faptul că chiar textul *Luceafărului* reproduș de Mazilu diferă de izvorul pe care declară că-l reproduce : *Almanahul Societății „Romînia Jună”*. Iată cîteva dovezi. Versul 175, care, în „Almanah”, are forma *Ce împle cupele cu vin*, este modificat de Mazilu, care pune *umple* în loc de *împle*. Versul 183, care în „Almanah” are forma *Se furișează pînditori* (*pînditori* rimînd cu *bujori*), în textul lui Mazilu prezintă *pînditor* în loc de *pînditori*. Versul 301, care în „Almanah” are forma *Tu vrei un om să te socoți*, în textul lui Mazilu are *vrei* în loc de *vrei*.

Flora Şuteu crede că reproducerea defectuoasă a poeziilor lui Eminescu din „Convorbiri literare” în ediția Maiorescu (Socec), se datorește intervenției criticului care a încercat să îndrepte „*ceea ce i se părea confuz sau umbrît de imperfecțiune în forma eminesciană*”. Dar lucrul nu stă așa.

Cu interesele de care era preocupat, Maiorescu n-avea timp să se ocupe temeinic de editarea poeziilor lui Eminescu, care s-a făcut la repezeală, precum rezultă din însemnările criticului. Se zice că reproducerea poeziilor din „Convorbiri literare” a făcut-o Livia, fiica lui Maiorescu. Nu mai este deci de mirare că se descoperă o puzderie de deosebiri între textul „Convorbirilor literare” și cel al ediției Socec. Nici corectura n-a făcut-o Maiorescu în condiții mai bune. Într-o însemnare a sa găsim că făcea corectura pentru ediția a IV-a (1889), la Kissingen, de unde trimitea materialul corectat la București. Cu acest sistem de corectură, nu e de mirare că s-au strecurat atîtea erori și modificări de la o ediție la alta. Într-un loc al însemnărilor (22 oct. 1890) citim : „— 2 coale corecturi „Eminescu”, pe care acum mi le face Anicuța” (a doua soție a lui Maiorescu).

Dacă la acestea vom adăuga că și zețarii și corectorii din tipografie aveau partea lor de contribuție, ne putem explica multele și de multe ori absurdele erori și abateri de la textul real al poeziilor lui Eminescu în vechile ediții. Exemplele date de Flora Şuteu sînt puține față de numărul mare al abaterilor datorite lipsei de atenție în lucrarea de editare a volumului de la Socec și ele sînt chiar mai puțin grave decît cele pe care le pot da eu, dar pe care nu le pot înșira aci din cauza spațiului restrîns.

Pentru exemplificare voi cita doar câteva : *minte* în loc de *mîte* (pl. subst. *mit*) ; *lume* în loc de *lunce* (formă învechită de pl. a subst. *luncă*) ; această eroare mai persistă și astăzi în ediția Perpessicius (*ESPLA* 1958), de unde este reprodusă mecanic în volumul poeziilor lui Eminescu din Biblioteca pentru toți (1960, p. 56), eroare moștenită din ediția VI Socec (1892) ; apoi *paturi* în loc de *pături* (*de cristal*), *împărați* în loc de *învățați*, *son* în loc de *sori* (formă rară de pl. a subst. *soare*) etc. etc.

Asemenea modificări sînt oare făcute cu voință de către editor și ne îndreptățesc să afirmăm că pe această cale s-a ajuns la modificările din *Luceafărul*? Flora Șuteu nu-și întemeiază pe nimic afirmația că Maiorescu a introdus multe modificări în poeziile lui Eminescu și că deci criticul putea să facă același lucru și în textul *Luceafărului*. Modificările citate de Flora Șuteu nu arată a fi făcute neapărat de Maiorescu. Ele puteau fi făcute de oricine.

Iată însă că și Flora Șuteu este tentată să propună unele modificări în textul *Luceafărului*. Astfel D-sa crede că chiar o eroare de tipar din versul 171, unde s-a tipărit *lin* în loc de *lui*, cum este în versiunea *Luceafărului* din ediția Socec, nu trebuie corectată. Strofa următoare : „Și se tot duce, s-a tot dus / De dragu-unei copile, / S-a rupt din locul *lui* de sus / Pierind mai multe zile”, din versiunea Socec, apăruse cu *lin* în loc de *lui* atît în „Almanah” cît și în „Convorbiri literare” (o dovadă mai mult că această revistă reproducuse textul din „Almanah”). Manuscrisele variante nu arată că acest cuvînt s-ar putea citi *lin* (adjectiv) în loc de *lui* (pronume posesiv). Totuși Flora Șuteu crede că adjectivul *lin*, dacă ar fi admis aici, ar aduce alte semnificații pentru poezie decît posesivul *lui* și în consecință propune întoarcerea la eroarea de tipar *lin*, din „Almanah”, invocînd câteva considerente care nu-și au locul, după părerea mea, în analizele filologilor. Loc *lin* între stele? Mă îndoiesc. Locul *lui* (al *Luceafărului*) da! De acolo din locul *lui* de sus a pierit *luceafărul* mai multe zile. Această interpretare se sprijină temeinic pe faptul că variantele manuscrise nu sugerează o altă grafie decît *lui*.

Dar se pare că scopul articolului scris de Flora Șuteu nu este atît acela de a combate susținerea mea cu privire la paternitatea eminesciană a versiunii *Luceafărului* din ediția Socec, cît mai cu seamă acela de a dovedi că textul acestei poeme a fost reprodus cu unele abateri în ediția Perpessicius față de versiunea din „Almanah” : „Raportată la acest text, ediția Perpessicius are nevoie de unele corectări”, încheie Flora Șuteu, articolul său. Că acesta este obiectivul principal al articolului său ne-o spune chiar Flora Șuteu, în introducere, prin cuvintele : „Prof. Crețu se îndepărtează însă de data aceasta de la linia urmată mai înainte, ocupîndu-se nu de detaliile textului publicat în ediția Perpessicius, ci de o problemă de principiu în legătură cu *Luceafărul*”.

Este drept că, întrerupînd operația de rectificare a abaterilor constatate de mine în ediția Perpessicius, am dat prioritate unei probleme de principiu, cum spune Flora Șuteu și, în ceea ce privește textul *Luceafărului*, mi-am propus să rezolv mai întîi întrebarea dacă versiunea ultimă

a acestei poeme (adică cea din ediția Socec) este tot atât de eminesciană ca și cea dintâi (adică din „Almanah”), pentru a îndreptăți reproducerea ei în ediții, cu indicarea în note a deosebirilor față de cea din „Almanah”, care, fiind anterioară, este întrucîtva inferioară celei corectate de poet. Iar această problemă de principiu rezolvă, cred, și întrebarea dacă în lucrările de redactare la *Dicționarul Eminescu* merită să intre materialul de limbă din ambele versiuni.

PRECIZĂRI DESPRE *LITURGHIERUL* LUI CORESI

DE

DAN SIMONESCU

De curînd, prof. Spiridon Cîndea a adus o contribuție importantă cu privire la o carte romînească a lui Coresi : *Liturghierul*¹. Tipărit la Brașov în 1570, acesta este a șaptea carte romînească dintre cele păstrate de la Coresi pînă în zilele noastre în așa fel încît să le putem studia bine și din punct de vedere lingvistic.

Descoperitorul lui, în 1927, a fost N. Sulică. Acesta a publicat un studiu² asupra cărții, dar el este redactat așa de puțin precis, încît mărturisesc că în *Bibliografia romînească veche*, București, 1944, vol. IV, p. 12, mă cam îndoiam de existența unui liturghier coresian. Tot atît de puțin precis e prezentat *Liturghierul* și în articolele lui N. Drăganu, care, nevăzînd cartea, nu știa ce concluzii să tragă cu privire la raportul dintre *Liturghier* și manuscrisul din sec. al XVII-lea (c. 1640—1650, dar copiat după un ms. de pe la 1600), descoperit de el la liceul „G. Coșbuc” din Năsăud³. În sfîrșit, o conferință rostită de prof. Gh. Șerban Cornilă din Sibiu, încheie bibliografia referitoare la această carte coresiană. Se pare că prof. Gh. Șerban Cornilă a fost, după N. Sulică, primul cercetător care a văzut cartea, dar nu cu prea mare folos pentru alți cercetători și studioși, deoarece dînsul nu și-a publicat conferința⁴.

¹ Dr. Spiridon Cîndea, *Primul liturghier romînesc tipărit*, în revista „Mitropolia Ardealului”, IV (1959), nr. 9—10, p. 722—771; același, *Textul Liturghierului romînesc publicat de diaconul Coresi*, *ibidem*, V (1960), nr. 1—2, p. 70—92. -Abreviez Cîndea I, Cîndea II.

² N. Sulică, *O nouă publicație romînească din secolul al XVI-lea : Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov, în 1570*, extras din revista „Șoimii”, III (Tîrgul Mureș, mai-iunie 1927), p. 24—38.

³ N. Drăganu, *Despre ce Psaltire și Liturghie vorbește Pavel Tordași la 1570*, în DR, IV (1924—1926), partea I, p. 913—915; același, *Cea mai veche „slavoslavie” (doxologie) romînească*, în rev. „Transilvania”, 60 (Sibiu, 1929), nr. 4—5, p. 311—315. — Doxologie înseamnă serviciul religios tedeum.

⁴ Gh. Șerban Cornilă, *O carte greșit atribuită lui Coresi*, 1958 (în manuscris), cf. Cîndea I, p. 734—736 (rezumatul conferinței).

Scurtă descriere a Liturghierului. Singurul exemplar cunoscut al cărții a fost descoperit de prof. N. Sulică, în biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. După moartea acestuia, urmașii săi l-au vândut Bibliotecii Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, unde se află în prezent. Formatul foi: 18,50 × 13,50 cm, cu 42 foi nenumerotate; numerotate sînt numai caietele¹. Acestui exemplar îi lipsește sfîrșitul. Paginile au 18—20 rînduri. Hîrtia este de calitate inferioară, iar cea din singurul exemplar cunoscut „este în cea mai mare parte carbonizată, coaptă”². Filigrana ei este stema fabricii de hîrtie din Brașov: coroana orașului (Kronstadt) avînd derivate o rădăcină cu ramificații. Această stemă se vede pînă azi pe frontispiciile unor case mai vechi din Brașov. Întreaga artă grafică a volumului este aceeași din cărțile tipărite și semnate de Coresi. Astfel, litera este mare și tăiată cu îngrijire. Inițialele ornate sînt identice cu cele din *Psaltirea* romînească, Brașov, 1570. În punctuație, folosește mai rar punctele rotunde și mari, cum le facem azi, făcîndu-le mai des în formă de romb. Trăsura de unire care desparte două cuvinte nu este cunoscută (se scrie: *învățămă votu, sfărîmîțai, sășu ia pre în mîini*) și nici la sfîrșit de rînd pentru cuvîntul care continuă în rîndul următor. Cuvintele adesea nu au spații între ele, astfel că în unele cazuri scrierea se înfățișează ca un fel de *scriptio continua* (de ex. *inemîfrămîțșiplecati*).

Cerneala este neagră și roșie.

Înfățișarea grafică apropie foarte mult *Liturghierul* de *Psaltirea* romînească și, într-adevăr, ambele sînt tipărite în același an, întîi *Psaltirea*, între 6 februarie—27 mai 1570, apoi *Liturghierul*, probabil între iunie—septembrie 1570.

Data și locul tipăririi. Cărțile slave și romîne tipărite în secolul al XVI-lea n-au titlu. Datele cuprinse astăzi în pagina cu titlu, la începutul cărții, atunci erau amintite într-un text (epilog), la sfîrșitul cărții. Cum exemplarului descris îi lipsește sfîrșitul cu epilogul, trebuie să interpretăm datele de apariție a cărții.

Liturghierul corespunde unui moment culminant din procesul de calvinizare a romînilor din Transilvania. Încercarea de calvinizare, după cum se știe, a eșuat, dar ea a produs cîteva monumente de limbă romînească: *Molitvenicul* și *Cazania* din 1564, ambele tipărite într-un volum³. Specialiștii au dovedit că aceste cărți „sînt opera unui preot romîn, care cunoștea de aproape viața poporului nostru și era la curent cu toate publicațiile reformate ungurești. Opera lui nu este traducerea cîte unei singure cărți ungurești, ci prelucrarea și compilarea mai multor cărți ungurești de același fel (predici și agende), la care s-au adus și completări proprii din partea compilerului romîn”⁴. Compilerul se

¹ *Ctndea* I, p. 742, unde descrie cartea, nu arată numărul caietelor, dar din numărul paginilor reiese că sînt 11 caiete, dintre care 1—8 și 10—11 de cite 4 foi, iar caietul 9 numai de 2 foi.

² *Ibidem*, p. 732.

³ Calvinii socotesc „eretici” pe cei care nu folosesc limba lor proprie, națională, în rugăciuni și în cărțile bisericești; de aici impulsul de a se tipări cărți romînești. Vezi Vladimir Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Titlului evangheliilor” și „Molitvenicului” diaconului Coresi*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, IV (1955), p. 535—541.

⁴ *Ctndea* I, p. 726, extras din articolul citat al lui N. Sulică, p. 4—5.

presupune că a fost episcopul Gheorghe de Singeorz, un vajnic susținător al calvinismului. Acestuia i-a urmat în 1569, în scaun, Pavel Tordași (din Turdaș), care obține de la principele Ioan Sigismund Zapolya, cunosător al limbii române, aprobarea tipăririi mai multor cărți, inclusiv a *Liturghierului*, în limba română. Poate pentru acest motiv el se intitula „episcop pentru limba românească”¹. Documentele arată că Pavel Tordași a vizitat Brașovul de mai multe ori, în intervalul ianuarie—septembrie 1570, în legătură cu tipărirea unor cărți în limba română. Se mai știe din documente că Pavel Tordași scria din Lancrăm (sat între Sebeș și Alba) primarului din Bistrița, la 9 dec. 1570, să trimită la Alba Iulia preoții ținutului, la un sinod ce se va ține la 1 ian. 1571, atrăgând atenția ca preoții „să aducă bani cu care să-și cumpere cărți românești: una, *Psaltirea*, să o plătească cu 1 florin, altă carte, *Liturghia*, să o plătească cu 32 de dinari”².

În sfârșit, citim în socotelile orașului Brașov, că la 1 sept. s-a trimis lui Ioan Sigismund la Alba Iulia, un curier special, cu o „cărțulie a episcopului român”³. Din toate aceste știri, care se completează bine una pe alta, tragem concluzia că *Liturghierul* s-a tipărit la Brașov, imediat după *Psaltirea* românească, adică în lunile iunie—august 1570.

Rolul lui Coresi. Gh. Șerban Cornilă, în conferința citată mai sus, a contestat rolul de editor al lui Coresi. El susține că argumentul filologic invocat de N. Sulică (în sprijinul ideii că Coresi a tipărit *Liturghierul*) „se reduce la o simplă afirmație nebazată pe nimic”⁴. De fapt, Sulică nu aduce nici un argument filologic, ci numai publică trei mici fragmente din *Liturghier*, ca modele de limbă⁵. Argumentele convingătoare ale lui Sulică sînt cele de ordin istoric, confirmate, cum am văzut, de documente. Gh. Șerban Cornilă a comparat *Liturghierul* tipărit cu *Liturghierul popii Ioan din Suiug*, un manuscris din secolul al XVI-lea, care, spune dînsul, are o limbă mai arhaică decît *Liturghierul* „zis coresian”. Ca exemple, dă formele *dumnezău*, *dzicîndu*, *dzi*, *împregiurii*, *gioi*, *giunci*, *mănule*, *îmbe*, forme care în *Liturghierul* „zis coresian” sînt înlocuite cu *dumnezău*..., *împrejur*..., *mîinile*.⁶

În continuare, adaugă: „În alte privințe, textul *Liturghierului* „zis coresian” prezintă într-adevăr o limbă arhaică, însă nu o limbă uniformă”⁶, „...Împotriva acestei identificări [că *Liturghierul* este coresian *D.S.*] pledează argumentul filologic”⁷. Respingînd identificarea *Liturghierului* drept coresian, prof. Gh. Șerban Cornilă admite că „tipărirea acestei cărți ar putea fi opera ucenicilor lui Coresi — Șerban și Marien — iar timpul, sfîrșitul secolului al XVI-lea, poate, chiar cît Mihai Viteazul

¹ *Cindea* I, p. 728.

² Hurmuzaki, *Documente*, XV, partea I, p. 646 (traducere din ungurește).

³ *Ibidem*, XI, p. 807 (mit des walachischen, Bischoffs Büchlein).

⁴ Gh. Șerban Cornilă, *op. cit.* (fragment reprodus de *Cindea* I, p. 734).

⁵ N. Sulică, *op. cit.*, p. 15—16.

⁶ Gh. Șerban Cornilă, *op. cit.* (fragment reprodus de *Cindea* I, p. 735).

⁷ *Ibidem*, apud *Cindea* I, p. 736.

a stăpînit Ardealul (ca locțiitor al împăratului Rudolf)”¹. Explicarea apariției cărții în afara împrejurărilor social-politice ale reformei calvine și încadrarea ei în mediul acțiunilor întreprinse de Mihai Viteazul în Ardeal sînt istoricește imposibil de admis. De altă parte, dacă „argumentul filologic” se reduce numai la exemplele indicate, atunci el este cu totul neconvîngător, deoarece formele *dzi*, *dzicînd*, *gioi*, *mănule*, *îmbe*, le găsim și în texte din secolul al XVIII-lea, în Moldova și Transilvania. Pe de altă parte, după cum se știe, Coresi a înlăturat în tipărițiile sale multe din particularitățile arhaice și regionale ale manuscriselor care i-au servit ca model. Gh. Șerban Cornilă ne informează despre un manuscris mie încă necunoscut: *Liturghierul popii din Suiug*; îl datează, probabil pe temeiul particularităților grafice și lingvistice, „din secolul al XVI-lea”². Comparînd textele celor două liturghiere, Șerban Cornilă constată că cel coresian are o limbă mai nouă și că cel de la Suiug este anterior *Liturghierului* coresian. Dar această situație nu exclude nicidecum posibilitatea ca diaconul Coresi să-și fi tipărit pe al său la Brașov, în 1570.

Cîndea și Sulică sînt de acord că *Liturghierul* este o traducere din slavonește. Ei se deosebesc numai prin aceea că Sulică admite la baza traducerii romînești *Liturghierul* slav al lui Macarie sau „un text identic cu textul lui Macarie”³, în timp ce Cîndea susține că „Liturghierul lui Coresi este tradus după un alt text slavon decît textul *Liturghierului* lui Macarie”⁴. Primul nu argumentează afirmația sa; al doilea compară minuțios textele liturgice ale celor două liturghiere, găsește mai multe asemănări și numai opt deosebiri. Dar caracterul deosebiriilor, din punct de vedere liturgic, este de așa natură, încît — afirmă Cîndea — „traducătorul n-a putut face din inițiativă proprie o lucrare care să ducă la deosebirile existente”⁵. Cred că punctul de vedere teologic primează în dezlegarea acestei probleme⁶.

Dacă inovațiile liturgice sînt așa de esențiale în *Liturghierul* 1570, cred că nu Coresi le-a putut face, deci nu el este traducătorul din slavonește, el este numai editorul cărții. Traducătorul (poate mai mulți) trebuie căutat printre clericii cunoscători ai limbii slave, dar și ai practicii liturgice, de la biserica sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Cel care a pus la cale publicarea *Liturghierului* a fost Pavel Tordași, cel care l-a tradus a fost, cred, diacul Oprea, învățat în teologie și în limba slavă⁷. Din documente reiese că preoții Iane și Mihai au început să activeze după anul 1572; totuși colaborarea lui Iane (mort în 1591) este posibilă, pentru că

¹ Cîndea I, p. 736., argumentul *d.* Autorul aduce, în total, 6 argumente, pe care Cîndea I, p. 736—739, le respinge.

² Gh. Șerban Cornilă, după Cîndea I, p. 734.

³ N. Sulică, *op. cit.*, p. 14.

⁴ Cîndea I, p. 770.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Astăzi cînd avem o ediție facsimilată în cele mai bune condiții tehnice a *Liturghierului* slav din 1508 (v. ediția *Liturghierului* lui Macarie, cu un studiu de P.P. Panaitescu și un indice de Angela și Alexandru Dușu, București, Editura Academiei R.P.R., 1961, LXXV + 274 p.), problema aceasta poate fi definitiv și ușor rezolvată.

⁷ N. Sulică, *Cea mai veche școală romînească din cuprinsul Romîniei*, București, 1937, p. 11—15: despre Oprea și legăturile lui din anul 1570, cu Mihai Tordași și Mihai Csaki (cancelar al Ardealului, romîn de origine), protagoniștii reformațiunii printre romîni.

în 1570 el se afla cleric la Braşov¹. Despre Mihai (mort în 1605) ştim că s-a întors din Serbia (Ipec), „de la învăţatură”, abia în 1576².

Cum am văzut, *Liturghierul* românesc din 1570 a apărut cu sprijinul oficialităţii maghiaro-calvine, ca un instrument de ademenire a românilor spre calvinismul îngăduitor cu limba română, ca limbă oficială în biserică; totuşi, cu el, se încheie pentru secolul al XVI-lea seria concesiilor calvine. La această dată, însă, limba română scrisă, fixată în forma tiparului, căpătase deja multe forme unitare statornice în morfologie, în sintaxă, mai puţin în fonetică şi lexic. Circulaţia cărţilor coresiene tipărite a ajutat în mod considerabil la unitatea limbii noastre scrise, literare.

Cuprinsul şi limba Liturghierului. Textul începe cu un titlu care arată cuprinsul lui: „Tocmeala slujbei dumnezeiască. Întru ea şi dia-c(o)nstvele”, numai că această „slujbă” se limitează la liturghia lui „Ioanu cu rostulu de aur”, precedată şi urmată de alte texte care corespund diferitelor momente succesive ale liturghiei. Pentru lingvişti, limba acestor texte este deosebit de interesantă prin fonetismele ei vechi, prin morfologie şi sintaxă. Lexicul rugăciunilor se limitează la un fond relativ mic de cuvinte bisericeşti. Mult mai importante sînt numeroasele indicaţii tipiconale, în care se dau îndrumări preoţilor şi diaconilor cum trebuie să meargă, să facă mişcări de ritual, să se îmbrace, în general, cum trebuie să execute tradiţionalul protocol liturgic. În aceste tipicuri limba depăşeşte fondul lexical bisericesc, trebuind să folosească şi termeni din viaţa de toate zilele a oamenilor. Vocabularul tipicurilor oglindeşte realitatea vieţii laice şi modul exprimării populare: „De va vrea preutulu să sfrăşască dumnezeiasca taini. datoriu iaste întâi amu în pace să fie cu toţi. nici să aibi ceva pizmi spre cineva. şi inema cătu-i va fi de tare, să-şu păzească cugetulu de hitlenie. să se postească puţinelu de cu searişu...”³. Vocabularul coresian din alte cărţi se întâlneşte şi aici: *e* (şi), *să* (dacă), *rostul* (gura), *copie* (cuţit), *curătoriu* (mergător), *io* (unde), *crunţii* (sîngeruşii), *notitoli* (cei ce umblă pe mări), *voinici* (ostaşi), *voinicame de ingeri* (ceată...), *deştinse* (coboară), *înpeliţaşi-te* (te-ai întrupat), *cale făcătorî* (călători), *cerbicea plecaţi* (capul...), *milostea*, genitiv *milosteei* (mila, îndurarea), *eftenşugurile tale* (îndurările tale) etc., etc.

Profesorul dr. Spiridon Cîndea a învins primele greutăţi de descifrare a textului coresian dintr-un exemplar mult stricat de vreme. Ne-a dat o transcriere fără numerotarea paginilor, nici a rîndurilor. A reproduş textul

¹ Cronica popii Vasile, în manuscrisul de la Radu Tempea, cf. *Istoria Bisericeii Şcheilor Braşovului*, ed. Sterie Stinghe, Braşov, 1899, p. 3-4.

² *Ibidem*, p. 3. Aceeaşi cronică în ediţia romîno-germană, v. N. Sulică, *Înştiinţări*, Braşov, 1906, p. 74-75.

³ *Cîndea II*, p. 71.

în ortografia veche și cu punctuația de atunci¹. A reprodus în facsimile și câteva pagini, prețioase pentru noi ca să știm ce interpretare a dat editorul literelor chirilice (ar fi trebuit din partea editorului o lămurire în acest sens). Ediția dată de d-sa este departe de a satisface pe lingviști, ceea ce, de altfel, nici n-a urmărit. De altă parte, ea nici nu este la îndemâna cititorilor.

Acum este datoria lingviștilor de a da ediția științifică pe care o merită un text românesc de acum aproape 400 de ani.

¹ *Cîndea* II, p. 70--92.

PRIMELE EXPERIENȚE DE TRADUCERE AUTOMATĂ EFECTUATE ÎN ȚARA NOASTRĂ

La 17 mai 1962 a avut loc la Timișoara un mic experiment public de traducere automată.

În fața unei asistențe restrinse, s-au tradus două propoziții lungi și complexe din limba engleză în limba română. Traducerea a fost efectuată de către mașina electronică de calculat a Institutului politehnic din Timișoara, MECIPT -- 1.

Elaborarea algoritmului de traducere automată pentru texte matematice a fost începută în septembrie 1959, în cadrul Comisiei de lingvistică matematică a Comisiei de automatizare, sub conducerea directă a acad. Gr. C. Moisil. Spre sfârșitul anului 1960 s-a terminat programarea propriu-zisă, începând etapa de codificare, pe baza codului de instrucțiuni a mașinii MECIPT -- 1. În martie 1962 s-au început experiențele efective la Timișoara.

Experiențele s-au desfășurat în trei etape :

1) *Încercarea fundamentului traducerii.*

S-au încercat programele, care formează baza procesului de traducere automată : intrarea cuvintelor, căutarea în dicționar, trecerea la echivalentul românesc și tipărirea la mașina electrică de scris. Experiențele s-au început cu acest din urmă program, care de fapt reprezintă extragerea rezultatelor la traducere ; cu ajutorul acestuia s-au putut verifica pe urmă toate celelalte programe, rezultatul obținut fiind dactilografiat automat. Acest program plasează în mod corect spațiu între cuvinte, punct la sfârșit de propoziție, comandă întoarcerea automată a carului mașinii la sfârșit de rând și oprirea calculatorului la sfârșit de text.

La sfârșitul acestei etape s-a reușit traducerea brută a oricăror propoziții alcătuite din cuvintele dicționarului dat, care nu necesitau flexiuni gramaticale. Textul englezesc a trecut prin calculator, a fost tradus și a ieșit tipărit în limba română.

2) *Introducerea flexiunilor.*

În această etapă, ciclul de programe fundamentale s-a completat cu programele de „declinare” și „conjugare”, precum și cu programele necesare recunoașterii automate a informațiilor gramaticale din limba de intrare, necesare aplicării terminației corecte în limba de ieșire. La „declinare” s-a obținut trecerea corectă a tuturor tipurilor de substantive din modelul de limbă la toate formele de flexiune, din punctul de vedere al articolului, numărului și cazului. La „conjugare” s-a obținut trecerea corectă a tuturor tipurilor de verbe din modelul de limbă la toate formele de flexiune, din punctul de vedere al modului, timpului și persoanei. Unele forme care nu intervin în limbajul matematic în mod obișnuit, s-au omis, cum ar fi cazul vocativ sau persoana a II-a singular.

La ora experimentului din 17 mai 1962, calculatorul MECIPT-1 era în stare să efectueze traducerea oricăror propoziții formate din cuvintele dicționarului elaborat, cu orice formă de substantiv sau verb, — fără adjective. Între timp s-a obținut și concordanța corectă a adjectivului cu substantivul determinat, din punctul de vedere al genului, numărului și cazului, la orice grad de comparație.

Propozițiile traduse la 17 mai au fost cele enumerate mai jos.

Textul englezesc, intrat în calculator prin banda perforată, a fost :

a-1/ **Verifying the operations she halted the computer.**

b-1/ **You explain the development of the science and we help at the description of the examples.**

Textul românesc, tipărit automat la mașina electrică de scris, a fost :

a-2/ **Verificând operațiile ea a oprit calculatorul.**

b-2/ **Dumneavoastră explicați dezvoltarea științei și noi ajutăm la descrierea exemplurilor.**

3) *Introducerea diverselor aspecte lingvistice.*

În prezent experiențele au intrat în această ultimă etapă.

Urmează încercarea diverselor programe menite să ridice calitatea traducerii. Cel mai important dintre acestea este programul de cercetare a ordinii cuvintelor, în funcție de care se execută aranjamentele sintactice, în lumina cerințelor sintaxei române.

Mașina MECIPT-1 are o memorie de 1024 adrese. Programul traducerii este foarte complicat și el nu încapă în această memorie. De aceea a fost împărțit în două tranșe, care — fiecare în parte — ocupă cele 1024 adrese ale memoriei. Procesul de traducere este următorul : se introduce în memorie programul tranșei I ; se execută acest program. În acest stadiu, o propoziție a intrat în memoria mașinii sub formă de limbă simbolică, matematică. Se introduce apoi programul tranșei a II-a, se execută acest program. Prin executarea lui, limba matematică se concretizează în limba de ieșire și textul se tipărește automat la mașina de scris. În acest fel, traducerea se face deocamdată mult mai încet, în comparație cu munca utilă traducerii propriu-zise.

Tot capacitatea memoriei mașinii limitează și dicționarul algoritmului. Cu toată defalcarea programului în două tranșe, dicționarul nu poate fi mai mare deocamdată de 80 de cuvinte. Introducerea unei singure noțiuni în dicționar ocupă 7 locații în memorie. Cuvintele dicționarului actual au fost astfel alese, ca să cuprindă toate tipurile de substantive, verbe, adjective din modelul de limbă ; unele aspecte ale limbii de intrare ; unele neregularități ale limbii de ieșire ; anumite feluri de polisemie ; numai în ultimă instanță s-a ținut cont de potrivirea laolaltă a acestor cuvinte într-un context. De aceea propozițiile traduse pot părea eventual greoaie. Calculatorul MECIPT-1 din cadrul Institutului politehnic din Timișoara a dovedit că traducerea automată este posibilă pentru limba română. O dată cu rezolvarea problemelor pe care ni le pune în față, s-ar putea ca astfel de traduceri să devină de o utilitate concretă într-un viitor nu prea îndepărtat.

Erica Domonkos

Verifying the operations she halted the computer.

verificand operațiile ea a oprit calculatorul.

Timisoara
17 mar 1962

Domokosch
Kaufman Imp
L. J. J. J.
187

Goldman
Al. Th. Stanghina

G. Jovanovic

Alma hand
Nasay

Jim Jim
Jovanovic
~~Stanghina~~

You explain the development of the science
and we help at the description of the examples.

dumăsvostri explicați dezvoltarea științei și noi
ajutăm la descrierea exemplurilor.

Timisoara 17 mai 1962.

1. 1962

[Signature]

Domniksch
Kaufmann
Kaufmann
G. Dornen
Jagannath
A. M. Haus
Korau
St. J. J.
Kontzger
~~...~~

BAKOS FERENC, *Román-magyar szótár* (Dicționar romîn-maghiar),
Budapesta, Editura Terra, 1961.

Prin publicarea acestui dicționar a fost realizat un vechi deziderat al maghiarilor din Republica Populară Ungară care studiază limba romînă.

În prefață, autorul dicționarului, bun cunoscător al limbii romîne, dă cîteva explicații în legătură cu întocmirea și cu modul de folosire a lui. Întrucît în Republica Populară Ungară nu se află în circulație alt dicționar romîn-maghiar, autorul a inclus în el și cuvinte dialectale și arhaice. Redarea sensului cuvîntului este cit se poate de precisă; de asemenea, sint traduse cu precizie și sensurile figurate. Expresiile romînești, care n-au în limba maghiară un corespondent absolut, sînt tîlmăcite cu multă grijă prin expresii avînd aproximativ același înțeles. Accentul a fost menționat de autor prin marcare cu linie verticală și accent a silabei accentuate.

Credem că ar fi fost utilă includerea în dicționar a unui număr mai mare de cuvinte de largă circulație, atît în limba scrisă cit și în limba vorbită, legate de construirea socialismului în Romînia. Aceasta, pentru motivul că mulți cititori din R.P.U. ai presei maghiare din Romînia nu înțeleg sensul precis al unor cuvinte, deoarece noțiunile din această categorie sînt altfel denumite în R.P.U. De pildă, cuvîntul *sfat* în dicționar este redat astfel:

sfat, *uri s fn* 1. tanács; -- *popular* (helyi) tanács 2. tanácskozás; tanakodás 3. biz. csevegés.

Sintagma *sfat popular* este menționată, însă tradusă prin corespondentul maghiar *helyi tanács*. În limba maghiară din R.P.R., denumirea *sfat popular* este calchiată (*sfat* = *tanács*, *popular* = *népi*), folosindu-se astfel cuvîntul *néplanács*, iar nu *helyi tanács* ca în Ungaria. Era utilă menționarea cuvîntului folosit în limba maghiară din R.P.R., pentru a veni astfel în ajutorul celor care citesc presa maghiară din țara noastră.

Autorul dicționarului s-a orientat just în cazul cîtorva cuvinte foarte frecvente, dîndu-ne denumirea folosită în limba maghiară din R.P.R. De pildă:

colectivist, *ă, ști, ste* I. m. n. termelőszövetkezeti, kollektiv gazdasági. II. *fn*. termelőszövetkezeti tag.

În R.P.U., sintagma *gospodărie agricolă colectivă* se traduce prin *termelőszövetkezel*, iar în maghiara din R.P.R. ea este calchiată după limba romînă: *kollektiv gazdaság*, așa cum se arată la sensul al doilea al cuvîntului. Unitatea agricolă este corect denumită *kollektiv gazdaság*. În ceea ce privește însă sintagma *membre al gospodăriei agricole colective*, în maghiara din R.P.R. ea este redată prin termenul *kollektivista*, tot datorită influenței limbii romîne, și nu prin *kollektiv gazdasági*,

Menționăm totodată că cuvântul *colectivist* e mai frecvent folosit ca substantiv decât ca adjectiv, și nu invers, cum arată dicționarul.

Mai cităm câteva cuvinte de largă circulație al căror corespondent uzual din R.P.R. nu este redat precis: *raion, activist, cămin cultural etc.*

Unele cuvinte din dicționar nu sînt redate corect. Așa, de pildă, termenul *aborda*: sensul cuvîntului nu este numai „a analiza (o problemă)”, așa cum se spune în dicționar, ci și „a pune în discuție (o problemă)”.

În privința cuvîntelor derivate, autorul dicționarului s-a străduit să fie cît mai complet. E de mirare, însă, că tocmai unii termeni lingvistici sînt omiși. Lipsese cuvinte ca *aglutinant, etimon* etc.

În lexiconul maghiar activ din R.P.R. se folosesc multe cuvinte rezultate din inițiale, ca de exemplu: *Aprozar, O.C.L., T.A.P.L.* etc. Cititorul presei maghiare sau romînești (ne referim la cititorii din Ungaria), căruia i se adresează dicționarul în primul rînd, se orientează anevoic, necunoscînd sensul acestor cuvinte. Ar fi fost utilă menționarea lor.

Semnalăm câteva greșeli gramaticale, în primul rînd greșeli de acord gramatical. Astfel, chiar la primul cuvînt al dicționarului, la expresii se dă următorul exemplu: *doi cărți a cînei lei*. E desigur o scîpare, pe care edițiile următoare o vor îndrepta. În **prefața** dicționarului, pluralul adjectivului

romînesc e dat *romîneșt*, verbul *abstractiza* în dicționar figurează sub forma *a abstracțiza* ș.a.

Ar fi fost necesară menționarea formelor duble (corespunzînd la două conjugări) în cazul unor verbe, de exemplu: *aciua* și *aciui* etc.

Semnalăm o inconsecvență a dicționarului: la unele substantive, ca de pildă *coleg*, forma de feminin și cea de masculin sînt trecute cu pluralele corespunzătoare la aceeași rubrică; la alte cuvinte însă, ca de pildă *prieten*, formele de masculin și cele de feminin sînt tratate în rubrici deosebite.

Atît *Dicționarul romîn-maghiar*, publicat de Editura științifică din București în 1957, cît și acela al lui Bakos Ferenc folosesc în largă măsură sistemul abrevierilor, pentru specificarea domeniului din care fac parte cuvintele respective. Ambele dicționare dau și categoria gramaticală, și genul cuvîntelor, notate desigur cu abrevieri maghiare. Cele două dicționare au caracter normativ, cuvintele maghiare și romînești fiind scrise conform regulilor ortografice și ortoepice în vigoare.

În general, se poate spune că *Dicționarul romîn-maghiar* întocmit de Bakos Ferenc își atinge scopul. Credem că printr-o colaborare mai strînsă cu lingviștii maghiari și romîni din R.P.R., lipsurile menționate și altele care vor fi observate vor fi îndreptate în edițiile viitoare.

A. Marosi

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 MAI 1961 PÎNĂ LA 1 MAI 1962

LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. BAHNER, W. (Leipzig), *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului* [I. Teoria cîmpului a lui Jost Trier], LR, X (1961), nr. 3, p. 193—203.
2. BAHNER, W. (Leipzig), *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului* [II. Prezentarea structurală a vocabularului unei limbi (Sistemul noțiunilor); III. Metoda structural-sociologică a lui G. Matoré], LR, X (1961), nr. 5, p. 304—311.
3. BRUDNII, A. A., *Semn și semnal*, PF, 1961, nr. 4, p. 149—157.
4. COSTIN, NATALIA, *Discuția despre „cuvînt și imagine” în revistele de specialitate sovietice*, SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 97—103.
5. DIMITRESCU, FLORICA, *Observații asupra procesului de însușire a unei limbi noi (învățînd limba polonă)*, SCST. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 244—252.
6. DOMONKOS, ERICA, *Algoritmul de traducere englezo-romină pentru calculatorul M.E. C.I.P.T.*, Probl. automatiz., III, p. 105—108.
7. GRAUR, ACAD. AL., *Influența reciprocă a elementelor limbii*, PLG, III [1961], p. 83—94.
8. GRAUR, AL., *Influence réciproque des éléments de la langue* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 155—168.
9. GRAUR, ACAD. AL., *Некоторые аспекты борьбы между новым и старым в языке* [traducerea articolului publicat în PLG, II], RL, VI (1961), nr. 1, p. 5—15.
10. GRAUR, AL. și WALD, LUCIA, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura științifică, 1961, în - 8°, 144 p.
11. GUTU-ROMALO, VALERIA, *Abaterea lingvistică*, LR, X (1961), nr. 6, p. 528—538.
12. IORDAN, IORGU, *Notes sur l'innovation dans la langue* [traducerea articolului din SCI, XI (1960), nr. 3], RL, VI (1961), nr. 2, p. 145—153.
13. MACREA, D., *Probleme de lingvistică românească*, București, Editura științifică, 1961, în - 8°, 215 p.
14. MACREA, D., *Некоторые уточнения по вопросу о взаимоотношении языка и диалекта* [traducerea articolului publicat în CL, IV (1959), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 17—24.
15. MARCUS, SOLOMON, *Asupra unui model logic al părții de vorbire*, SCMatem., XIII (1962), nr. 1, p. 37—62.

16. MARCUS, SOLOMON, *Description, à l'aide de la théorie des ensembles, de certains phénomènes morphologiques*, Revue de mathématiques, VI (1961), nr. 4, p. 735–744.
17. MARCUS, SOLOMON, *Metode matematice în lingvistică*, GMat. A, XIII (LXVI) (1961), nr. 4, p. 169–173.
18. MARCUS, S., *Noțiunea de algoritm și implicațiile ei lingvistice*, LR, X (1961), nr. 3, p. 204–217.
19. MARCUS, SOLOMON, *Structures linguistiques et structures topologiques*, Revue de mathématiques, VI (1961), nr. 3, p. 501–506.
20. MARCUS, SOLOMON, *Sur un modèle logique de la catégorie grammaticale élémentaire*, Revue de mathématiques, VII (1962), nr. 1, p. 91–107.
21. MARCUS, SOLOMON, *Traducerea dintr-o limbă în alta, cu mașina electronică de calcul*, GMat. B, XII (1961), nr. 3, p. 133–139.
22. MARCUS, SOLOMON, *Unele aspecte ale lingvisticii matematice în Uniunea Sovietică (partea întâi)*, AnRS, Matem., 1961, nr. 3, p. 3–34; *(partea a doua)*, AnRS, Matem., 1961, nr. 4, p. 3–34.
23. MICLĂU, P., *Abstract și concret în limbă*, PLG, III [1961], p. 9–40.
24. NICOLAU, PROF. ING. EDMOND, *La baza mașinilor de tradus. Lingvistica matematică*, Veac nou, XVII (1961), nr. 4, p. 4.
25. NICOLAU, EDMOND, *Utilizarea calculatoarelor electronice în lingvistică, cu privire specială asupra traducerii automate*, Probl. automatiz., II, p. 99–111.
26. NICULESCU, AL., *Poetică și lingvistică. Lucrările conferinței de poetică, Varșovia, 18 – 28 august 1960*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 95–103.
27. PETROVICI, EMIL, *Nyebvtudományunk feladatai* [Sarcinile lingvisticii], NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 11–12.
28. REZNIKOV, L. O., *Despre rolul semnelor în procesul cunoașterii*, PF, 1961, nr. 1, p. 137–153.
29. RIZESCU, I., *Rolul factorilor interni și al factorilor externi în dezvoltarea limbii. (Cu aplicații la afizele lexicale)*, PLG, III [1961], p. 125–138.
30. ROSETTI, ACAD. AL., *Afazia și lingvistica* [comunicare prezentată la Simpozionul asupra afaziei, București 11–14 oct. 1960], SCL, XII (1961), nr. 1, p. 107–109.
31. RUSSEL, BERTRAND, *Nu există un mister al limbajului* [scurt fragment din cartea *Evoluția ideilor mele filozofice*], GL, VIII (1961), nr. 24, p. 8.
32. RUSU, VALERIU, *Note despre legătura dintre fenomenele de limbă și istoria societății*, PLG, III [1961], p. 95–105.
33. SAGATOVSKI, V. N., *Bazele senzoriale ale rațiunii*, PF, 1962, nr. 1, p. 151–164.
34. SALA, M., *Observații asupra dispariției limbilor*, PLG, III [1961], p. 107–124.
35. SALA, M., *Observații sur la disparition des langues* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 185–202.
36. SCHVEIGER, PAUL, *Unele probleme ale traducerii cu mașina electronică de calcul (I)*, STUBB, Philologia, 1960, p. 91–94.
37. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Dialogul la copii* [București], Editura Academiei R.P.R. [1961], in-8°, 165 p.
38. SLAVE, E., *Rolul procedeelelor afective în comunicare și cunoaștere*, PLG, III [1961], p. 69–81.
39. STATI, SORIN, *Categoriile 'posibilitate și realitate în lingvistică*, PLG, III [1961], p. 51–68.
40. STATI, SORIN, *Философские категории „возможности” и „действительности” и применение их в лингвистике* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 169–183.
41. SUBBOTIN, A. L., *Ce ne oferă cunoașterea logicii formale*, PF, 1961, nr. 4, p. 168–178.
42. TODORAN, ROMULUS, *Citeva observații cu privire la problema delimitării dintre limbă și dialect*, STUBB, Philologia, 1960, p. 57–68.

43. VASILIU, LAURA, *Citeva observații asupra conținutului semantic al prepozițiilor în lumina categoriilor generalului și particularului*, PLG, III [1961], p. 139—148.
44. VIERU, S., *Aspecte dialectice în logica propozițiilor*, CF, VIII (1961), nr. 6, p. 1362—1385.
45. VRACIU, A., *În problema legilor limbii*, AUI, Științe Sociale, VII (1961), p. 241—244.
46. WALD, HENRI, *Cuvinte concrete și cuvinte abstracte*, LR, X (1961), nr. 2, p. 113—116.
47. WALD, HENRI, *Propoziția și judecata*, LR, X (1961), nr. 6, p. 521—527.
48. WALD, HENRI, *Muncă, limbaj, gândire*, CF, IX (1962), nr. 1, p. 151—163.
49. WALD, LUCIA, *Note cu privire la raportul dintre conținut și formă în limbă*, PLG, II¹ [1961], p. 41—50.
50. ZVEGHINTEV, V. A., *Neopozitivismul și cele mai noi curente în lingvistică*, PF, 1961, nr. 12, p. 104—113.

Recenzii

51. AVRAM, MIOARA, *Introducere în lingvistică* de un colectiv sub conducerea acad. Al. Graur, București, Editura științifică, 1958 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 111—121.
52. BERARU, PETRE, *Cercetarea lingvistică și filozofia — Lupta de clasă*, Seria a V-a, XLII (1962), nr. 4, p. 112—116.
53. BUIUM, S., *Unele aspecte ale lingvisticii structurale în discuția revistei „Вопросы языкознания”* — Culegere de studii, 1958, p. 137—142.
54. DUMITRĂȘCU, POMPIIU, D. Macrea: *Probleme de lingvistică românească* [București, Editura științifică, 1961] — T, VI (1962), nr. 5, p. 3.
55. FANACHE, V., D. Macrea: *Probleme de lingvistică română* (Editura științifică, 1961) — St., XIII (1961), nr. 1, p. 81—82.
56. GRAUR, AL., Ingeborg Seidel-Sloty, *Die Bedeutung der Wörter*. Sprache und Gesellschaft, Taschenbuchreihe, Verlag Sprache und Literatur, Halle (Saale), 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 276—277.
57. MICLĂU, P. și WALD, LUCIA, Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 262—271.
58. MIHĂILĂ, G., Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 421—431.
59. MIHĂILĂ, G., *Unele probleme ale istoriei lingvisticii. (Pe marginea lucrării „Scurtă istorie a lingvisticii” de acad. Al. Graur și Lucia Wald)* — Lupta de clasă, seria a V-a, XLI (1961), nr. 10, p. 111—117.
60. MITRAN, MIRCEA, *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 611—617.
61. NICULESCU, AL., Tatiana Slama-Cazacu, *Relațiile între gândire și limbaj în ontogeneză (3—7 ani)*, Ed. Academiei R.P.R., Bucarest, 1957 [recenzie în l. franceză] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 132—134.
62. OTOBÎCU, CONST., R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii* — L, IV (1961), nr. 16, p. 2.
63. OTOBÎCU, C., R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, București, Editura științifică, 1961 — LR, X (1961), nr. 4, p. 351—359.
64. PANCRATZ, A., *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1959 [recenzie în l. germană] — PVL, III, 1960, p. 189—192.
65. PAUL, ZAM., Al. Graur, *Studii de lingvistică generală, variantă nouă*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 311—313.

66. SPERANTIA, EUGENIU, *Din domeniul lingvisticii* [recenzie la R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, București, Editura științifică, 1961] — St., XII (1961), nr. 5, p. 56—60.
67. ȘVÎREY, V. S., Maxwell John Charlesworth, *Philosophy and linguistic analysis* (Filozofia și analiza lingvistică), Pittsburg, Editions E. Nauwelaerts, Louvain, 1959 — PF, 1961, nr. 5, p. 194—195.
68. VRACIU, ARITON, K. E. Gagkaev, *Курс лекций по истории языкознания* (Curs de istoria lingvisticii), Odesa, 1957 — SCSt. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 266—271.
69. WALD, LUCIA, A. Juret, *Les idées et les mots. Essai de philosophie linguistique. La formation des idées observée dans la formation des mots*, Paris, 1960 — SC, [IV, 1962, p. 381—383.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

70. ARVINTE, V., *Preocupări lingvistice la „Contemporanul” (1881—1891)*, SCSt. (Iași), XII, (1961), fasc. 1, p. 7—23.
71. BLÉDY, G., *Viața și activitatea filologică a lui Ștefan Crișan Kőrösi*, STUBB, *Philologia*, 1960, p. 69—76.
72. DAN, MIHAIL, *Legăturile lui Ioan Bogdan cu filologii poloni. Un capitol din relațiile științifice romîno-polone la sfîrșitul sec. al XIX-lea*, RS, IV, 1960, p. 309—326.
73. GRADEA, PIA, *Din preocupările lexicografice ale lui Timotei Cipariu (I)*, CI, V (1960), nr. 1—2, p. 67—74.
74. LEONTE, L., *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade Rădulescu în prima perioadă a activității (pînă la 1840)*, SCSt. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 163—189.
75. MACREA, D., *Școala clujeană : Nicolae Drăganu*, CI, VI (1961), nr. 1, p. 9—24.
76. MACREA, D., [La ancheta] *Profesorii noștri au fost și ei studenți...* [detalii despre școala lingvistică clujeană în jurul anului 1930], *Viața stud.*, VII (1962), nr. 1, p. 7.
77. PĂTRUT, I., *Academicianul Emil Petrovici (Cu prilejul împlinirii a 60 de ani)*, RS, IV, 1960, p. 35—39.
78. STRUNGARU, DIOMID, *Gramatica lui Smotriški și prima gramatică romînească*, RS, IV, 1960, p. 289—307.
79. * * * *Comemorarea acad. C. I. Balmuș* [la Academia R.P.R., în ziua de 14. I. 1958. Au prezentat comunicări: acad. Iorgu Iordan, acad. Constantinescu-Iași, prof. N. I. Popa, acad. Al. Graur și prof. H. Mihăescu, al căror text se publică în] *AnAcad.*, VIII (1958), p. 13—34.
80. * * * *Sărbătorirea acad. Iorgu Iordan* [la Academia R.P.R., în ziua de 3 oct. 1958. Au rostit cuvinte de omagiu: academicienii I. S. Gheorghiu, Al. Rosetti, E. Petrovici, Tudor Vianu, profesorii J. Livescu, G. Istrate și conf. M. Popov. Textul cuvîntărilor este publicat în] *AnAcad.*, VIII (1958), p. 451—467.

Recenzii

81. PAUL, ZAM., D. Macrea, *Linguști și filologi romîni*, București, Editura științifică, 1959 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1960), nr. 1—2, p. 117—120.

FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

82. EVDOSENCO, ARCADIE (R.S.S. Moldovenească), „Diftongii” ea, oa și locul lor în sistemul vocalic al limbii române, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 463—466.
83. MACREA, D., O veche controversă lingvistică: palatalizarea labialelor și tradiția limbii noastre literare, CL, VI (1961), nr. 1, p. 31—42.
84. PATRUT, I., Morfologie și fonologie. Despre fonemele consonantice moi ale limbii române, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 23—27.
85. PETROVICI, ACAD. E., „Depalatalizarea” consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 9—22.
86. PETROVICI, ACAD. E., Evoluție fonetică, substituie de sunete sau adaptare morfologică? (În legătură cu tratamentul lui o jinal în elementele slave ale limbii române), CL, VI (1961), nr. 1, p. 25—29.
87. PETROVICI, ACAD. E., Un fonem sau două foneme? Aplicarea metodei comutării la stabilirea statutului fonologic al semivocalelor românești $\epsilon^{(i)}$ și $\rho^{(u)}$, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 7—9.
88. ROERIC, ALEXANDRA ȘI GOLOPENTIA, SANDA, Observații asupra intonației în limba română, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 29—34.
89. ROSETTI, ACAD. AL., Despre regula comutării în fonologie, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 11—14.
90. ROSETTI, ACAD. AL., Silabisirea ca mijloc de interpretare a notării prin scris a fonemelor, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 467—470.
91. STAN, I., Timbrul fonologic al consoanelor finale în Codicele Voronețean și Codex Dimonie, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 29—37.
92. STĂNICĂ, PROF. LUCIA, Cîteva date în legătură cu perceperea pe cale auditivă a sunetelor limbii de către hipoacuzicii de categoria a II-a, RPed., X (1961), nr. 10, p. 36—52.
93. ȘUTEU, VALERIU, Observații asupra pronunțării limbii române, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 293—306.
94. VASILIU, EM., Sistemul vocalic al limbii române, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 15—23.

Recenzii

95. AVRAM, ANDREI, L. R. Zinder, *Общая фонетика*, Издательство Ленинградского Университета, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 126—130.
96. PANCRATZ, A., *Fonetica și dialectologie*, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1958 [recenzie în l. germană] — FVL, III, 1960, p. 189—191.
97. PUFAN C., *Revista „Udito, Voce, Parola”* [o prezentare a cuprinsului revistei italiene pe perioada 1958—1961; cu un subcapitol: *Caracteristicile limbajului la surdumul în curs de demutizare*] — RPsih., VII (1961), nr. 3, p. 477—482.
98. ROSETTI, ACAD. AL., [La rubrica] *Știința românească peste hotare* [despre participarea foneticienilor români la cel de-al IV-lea Congres internațional al foneticienilor de la Helsinki, 1961] — Viața stud., VII (1962), nr. 6, p. 3.
99. RUSU, GR., *Fonetica și dialectologie*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 150—157.
100. ȘUTEU, VALERIU, *Fonetica și dialectologie*, vol. III, Editura Academiei R.P.R. [1961], — LR, X (1961), nr. 4, p. 347—351.
101. VASILIU, EM., A. Rosetti, *Sur la théorie de la syllabe*, Mouton & Co, 's Gravenhage, 1959 [recenzie în l. franceză] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 119—121.

102. ARVINTE, V., URSU, D., BORDEIANU, M., *Glosar regional*, [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], in-8°, 83 p.
103. COPILU, D., [Glosar regional] *Regiunea Cluj (raionul Turda, comuna Șutu)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 129—131.
104. CRUCEANĂ, ION, *Glosar regional, Regiunea Argeș (raionul Costești, Comuna Mozăceni)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 317—318.
105. DUMISTRĂCEL, STELIAN, [Glosar regional] *Regiunea Suceava (comuna Zvoștiștea, raionul Dorohoi)*, LR, X (1961), nr. 3, p. 238—240.
106. GÁLFFY MÓZES, *Contribuții la geografia lingvistică romîno-maghiaro-săsească din Republica Populară Romîna*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 75—82.
107. ION, CONSTANTIN, [Glosar regional] *Reg. București (raionul Titu, comuna Costești din Vale)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 319—320.
108. IONAȘCU, AL., *O paralelă gramaticală slavo-romîna (Sistemul cuvintelor deictice în graiurile oltenesti)*, RS, IV, 1960, p. 73—86.
109. MAREȘ, LUCRETIA, *Note* [la glosarele regionale publicate în revista *Limba romîna*], LR, X (1961), nr. 2, p. 129; p. 131—132; nr. 3, p. 238; p. 240; nr. 4, p. 318—319; p. 320—321; nr. 6, p. 568; p. 569—570.
110. NICOLCIOIU, EMIL, *Glosar regional. Regiunea Oltenia (comuna Peștișani, raionul Tirgu-Jiu)*, LR, X (1961), nr. 3, p. 237—238.
111. PETRIȘOR, MARIN, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord — nord-vestul Olteniei*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 87—94.
112. POPESCU, ION DUMITRU, *Glosar regional. Regiunea Brașov (raionul Rupea)* [satul Mateiaș și Mercheașa], LR, X (1961), nr. 6, p. 567.
113. POPESCU, P. C. și COCORA-TIETZ, G., *Numiri populare de plante la carașovenii din Banat*, Șt. agr., Timișoara, V (1958), nr. 3—4, p. 113—122.
114. RUSU, GR., *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrincean în cadrul dacoromînei*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 83—94.
115. SFÎRLEA, LIDIA, *Aspecte ale lexicului graiului din Valea Sebeșului*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 121—136.
116. STANCA, V., *În legătură cu un glosar regional* [despre „Glosar regional” publicat în LR, 5/1959], CL, V (1960), nr. 1—2, p. 101—102.
117. TEAHA, TEOFIL, *Graiul din Valea Crișului Negru*, [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], in-8°, 309 p.
118. TEAHA, TEOFIL, *Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 95—106.
119. TODORAN, ROMULUS, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 43—73.
120. TOMOIOAGĂ, M., [Glosar regional] *Regiunea Maramureș (raionul Vișeu)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 128—129.
121. TOMOIOAGĂ, M., [Glosar regional] *Regiunea Maramureș (raionul Vișeu)*, LR, X (1961), nr. 6, p. 568—569.
122. * * *, *Glosar regional* [îndrumări suplimentare pentru corespondenții care trimit revistei material de lexic regional], RB, X, (1961), nr. 2, p. 127—128.

123. *Atlasul lingvistic român, serie nouă, vol. III.* [Întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., sub direcția acad. Emil Petrovici], A. Plante B. Ciinele, pisica C. Animale sălbatice D. Păsări sălbatice E. Vinătoare F. Târtoare, amfibii G. Pescuit H. Insecte I. Timpul J. Conf gurația terenului K. Ape, umiditate, navigație L. Comunicații M. Națiuni, categorii sociale, administrație [București] Editura Academiei R.P.R., 1961, in folio.

Recenzii

124. DĂNĂILĂ, I., *Materiale și cercetări dialectale, I*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 272—277.
125. HOMORODEAN, M., *Lexic regional*, Societatea de științe istorice și filologice [București], Editura Academiei R.P.R., 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 219—224.
126. IONICĂ, ION, V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Editura Academiei R.P.R. [București, 1961] — LR, XI (1962), nr. 1, p. 112—115.
127. ISTRATE, G., Cicerone Theodorescu, *Izvoare fermecate*, București, Editura de stat didactică și pedagogică, 1958 [semnalarea fonetismelor locale din culegerea de folclor recenzată] — SCST. (Iași), XII (1960), fasc. 1, p. 105—109.
128. RUSU, VALERIU, *Materiale și cercetări dialectale, I* [București] Editura Academiei R.P.R., 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 436—440.
129. SALA, M., Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, culegere de... [București] Editura Academiei R.P.R., 1959 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 121—123.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

Morfologie

130. CIOBANU, FULVIA, *Unele aspecte ale corespondenței dintre elementele prepoziționale și cele conjuncționale, cu referire specială la locuțiuni*, SG, III [1961], p. 67—77.
131. CIOBANU, FULVIA, *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele*, SG, III [1961], p. 43—66.
132. DIACONESCU, PAULA, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română contemporană*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 163—192.
133. GRAUR, ACAD. AL., *Din istoricul tipului stea/stele*, SG, III [1961], p. 5—9.
134. GRAUR, ACAD. AL., *Note asupra persoanei a II-a sg. a imperativului în românește*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 159—161.
135. MANOLIU, MARCELA, *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor din limba română*, LR, X (1961), nr. 2, p. 117—123.
136. PĂTRUȚ, I., *Despre genul substantivelor românești de origine slavă*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 95—100.
137. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Cazurile oblice în evoluția limbajului copilului*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 215—229.
138. VASILIU, E., *Категория рода в румынском языке* [traducerea articolului din SCL, XI (1960), nr. 4], RL, VI (1961), nr. 2, p. 203—205.
139. VASILIU, LAURA, *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, SG, III [1961], p. 11—42.

140. ZACORDONET, A., *Problema existenței aspectului verbal în limba română*, *AUI, Științe sociale*, VII (1961), p. 89—98.
141. ZDRENGHEA, M., *Stil și limbă* [analiza gramaticală a unei strofe din V. Alecsandri], *T*, VI (1962), nr. 12, p. 8.
142. ZDRENGHEA, M., *Stil și limbă* [răspunde la unele întrebări ale cititorilor privitoare la declinarea substantivelor], *T*, VI (1962), nr. 15, p. 3.

Sintaxă

143. APREOTESEI, C., *Despre unele influențe sintactice rusești asupra limbii române actuale (perioada după 23 August 1944)*, *Culegere de studii*, 1961, p. 226—235.
144. ASAN, FINUTA, *Reluarea complementului în limba română*, *SG*, III [1961], p. 93—105.
145. ASAN, FINUTA, *Propoziția apozitivă și apozitia*, *LR*, X (1961), nr. 4, p. 312—316.
146. AVRAM, MIOARA, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial”*, *LR*, X (1961), nr. 6, p. 539—551.
147. CARABULEA, ELENA, *Atributivele determinative și explicative*, *SG*, III [1961], p. 139—149.
148. CHIRICUTĂ-MARINOVICI, RYLA, *Cu privire la participiu în anumite funcții sintactice*, *CL*, VI (1961), nr. 1, p. 155—159.
149. CÎMPEANU, E., *Funcțiunea sintactică a pronumelui reflexiv*, *CL*, V (1960), nr. 1—2, p. 85—97.
150. GIOȘU, ȘTEFAN, *Propoziția subiectivă*, *SCSt. (Iași)*, XII (1961), fasc. 1, p. 65—74.
151. MANGUL N., *К вопросу о модальных словах в современном русском языке и их эквивалентах в румынском языке* (Cu privire la cuvintele modale din limba rusă contemporană și echivalentele lor din limba română), *Culegere de studii*, 1961, p. 5—23.
152. OCHEȘEANU, RODICA, *Observații asupra propoziției interogative indirecte*, *SG*, III [1961], p. 151—159.
153. OITĂ, I., *Despre propozițiile explicative*, *LR*, X (1961), nr. 5, p. 445—461.
154. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, *SG*, III [1961], p. 179—186.
155. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română*, *SG*, III [1961], p. 161—178.
156. RIZESCU, I., *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, *LR*, X (1961), nr. 5, p. 432—444.
157. RIZESCU, I., *Propoziții subordonate paratactice*, *SG*, III [1961], p. 107—137.
158. VASILIU, LAURA, *Părțile de propoziție multiple*, *SG*, III [1961], p. 79—91.
159. VASILIU, LAURA, *The multiple parts of sentence* [traducerea articolului publicat în *SG*, III], *RL*, VI (1961), nr. 1, p. 29—42.

Vocabular

160. ANDRONESCU, ȘERBAN, *Dicționar de buzunar englez-român*, [București] Editura științifică, 1961, in-12°, 244 p.
161. ANDRONESCU, ȘERBAN, *Dicționar de buzunar romîn-englez*, [București] Editura științifică, 1961, in-12°, 287 p.

162. BĂCESCU, MIHAI C., *Păsările în nomenclatura și viața poporului român* [Partea I. *Terminologia ornitologică românească și analiza ei critică*], [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], in-8°, 441 p.
163. BEREĂ, ELENA, *Din istoria posesivului său — lui în limba română*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 319—333.
164. BOGZA, RODICA, *Cîteva observații asupra sinonimiei*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 335—343.
165. BREBAN, V., *Contribuții lexicale*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 99—100.
166. BRINCUS, GR., *Note etimologice* [bulz, cheț, încăiera, țuță], SCL, XII (1961), nr. 1, p. 25—27.
167. BRINCUS, GR., *Observații asupra etimonurilor albaneze din DLRM*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 193—203.
168. ÇABEJ, EQREM (Tirana), *Crăciun*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 313—317.
169. CORLĂTEANU, N. (R.S.S. Mold.), *Probleme de frazeologie în dicționarele bilingve și explicative*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 101—120.
170. CUCIUREANU, ȘT., *Din istoricul terminologiei românești privitoare la pictură*, SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 75—85.
171. DANTES, V. și BRINZAN, M., *Corespondențele lexicale romîno-ruse în domeniul cuvintelor compuse prin prescurtare*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 391—399.
172. DIMITRESCU, FLORICA, *Despre verbele „delocutive”*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 307—311.
173. FARCAS, L., *Некоторые наблюдения над кальками в румынском языке с русского* (Cîteva observații asupra calcurilor romînești după cuvinte din limba rusă), *Culegere de studii*, 1958, p. 9—21.
174. GHERGARIU, LEONTIN, *Note lexicale*, LR, X (1961), nr. 2, p. 124—126.
175. GIURESCU, CONST. C., *Împrumuturi cumane în limba română: odaie și cioban*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 205—214.
176. ISBĂSESCU, MIHAI, *Dicționar de buzunar romîn-german*, București, Editura științifică, 1962, in-12°, 269 p.
177. KIS EMESE, *Sufixul -ău în cuvintele de origine maghiară din limba română*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 75—84.
178. MACREA, D., *Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale vocabularului românesc*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 39—55.
179. MANGUL, N., *Суффиксы отвлеченных имен существительных в русском и румынском языках* (Sufixele substantivelor abstracte în limbile rusă și română), *Culegere de studii*, 1958, p. 32—45.
180. MARMELIUC, D., *Etimologii* [moțirle, muțurlui, moțircán, mozdrán, mozdrogán, mușdului, mozdón, mozomáină], LR, XI (1962), nr. 1, p. 67—70.
181. MARMELIUC, D., *Etimologii* [mozolî vb. IV; mozólst subst.], LR, X (1961), nr. 6, p. 552—553.
182. MĂNUCĂ, DAN, *Note lexicologice*, LR, X (1961), nr. 3, p. 230—236.
183. NICULESCU, AL., *Afirmarea prin da în limba română*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 479—486.
184. ROMAN, ALEXANDRU, *Dicționar de buzunar german-romîn*, București, Editura științifică, 1961, in-12°, 313 p.
185. ROSETTI, ACAD. AL., *Rom. crăciun*, RS, IV, 1960, p. 65—71.
186. SECHE, MIRCEA, *Etimologii* [meseríc, meslehét, mestélnic, meșelic, meștelí, micigál micliștuc, mîț], LR, XI (1962), nr. 1, p. 70—73.

187. STATI, SORIN, [La rubrica „E bine să știm” (devenită, începînd cu nr. 17/1962, „Povestea vorbeii...”), explică originea unor termeni și evoluția sensurilor unor cuvinte din limba română:] *Cum se numesc locuitorii orașului dumneavoastră?*, FL., X (1961), nr. 38, p. 18; *Povestea unor cuvinte*, nr. 39, p. 20; *Elipse în vorbire*, nr. 40, p. 16; *Locul nașterii unor cuvinte*, nr. 41, p. 20; *Cuvinte obișnuite care au fost nume de persoană*, nr. 42, p. 20; *Prea... corect!*, nr. 44, p. 22; *Metale și mitologie*, nr. 47, p. 6; *Cuvinte care au fost nume proprii*, nr. 51, p. 17; *Răsfoind calendarul*, nr. 52, p. 22; *Povestea primului... ipocrit*, FL., XI (1962), nr. 2, p. 23; *Numele de persoane și vechiul lor sens*, nr. 3, p. 22; *Cuvinte și numere*, nr. 4, p. 22; *Povestea unor cuvinte*, nr. 6, p. 22; *Comparații uitate*, nr. 7, p. 20; *Povestea unor cuvinte*, nr. 12, p. 18; *Puțină geografie filologică*, nr. 13, p. 23; *Din nou despre numele de persoane*, nr. 15, p. 19; *Nume de oameni și de flori*, nr. 17, p. 20.
188. ȘTEFAN, I., *Cuvîntul serisoare în limba română*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 56—66.
189. ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ, Z., *Etimologii* [mușchi, mear, mătin, mători], LR, X (1961), nr. 6, p. 553—556.
190. URȘU, DESPINA, *Din istoria terminologiei românești privitoare la arhitectură și sculptură*, SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 85—97.
191. VASCENCO, V., *Восточнославянские элементы румынского языка* (Elementele slave răsăritene în limba română), Culegere de studii, 1961, p. 24—35.
192. [COLECTIV] *Dicționar de buzunar francez-român*, [București] Editura științifică, 1962, in-12°, 276 p.
193. [COLECTIV] *Dicționar de buzunar român-francez*, [București] Editura științifică, 1962, in-12°, 287 p.
194. *Dicționarul limbii române (Extragere de articole)*. M și O. Academia Republicii Populare Romîne, Editura Academiei R.P.R., 1962, 41 p.
195. [Extrase din] *Dicționarul limbii române (Dicționar general)*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 24—55.
196. *Dicționar medical rus-român*, Academia R.P.R. Institutul de studii romîno-sovietic, București, 1961, in-8°, 1125 p.

Recenzii

197. ANDRIESCU, C., *Syntactica und Stilistica*, Tübingen, 1957 — SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 135—139.
198. AVRAM, MIOARA, Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine. II. Les groupes de mots*, Copenhagen, Librairie Munksgaard, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 588—594.
199. BULGĂR, GH., Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționarul de neologisme* [Editura științifică, 1961] — VR, XV (1962), nr. 1, p. 175—176.
200. БУЧК, ПРОФ. УНИВ. J., *Despre un manual de gramatică*, S, nr. 5405, 11 ian. 1962, p. 4.
201. COTEANU, I., *Studii de gramatică, vol. III*, Editura Academiei R.P.R., București [1961], nr. 1, p. 107—112.
202. DIMITRESCU, FLORICA, *Pe marginea unei lucrări de gramatică [Analize gramaticale și stilistice, de D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu și M. Zdrenghea, Editura științifică, 1959]*, AUB, Filologie, IX, 1960, vol. 18, p. 345—349.
203. GÁLFY MÓZES, *A román nyelvteni és stilsztikai elemzés kérdései* [Recenzie la: D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, București, Editura științifică, 1959] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 180—182.

204. GRINDEA, D. și COMISIONER, B., *Unii termeni economici în „Dicționarul limbii române moderne”* — VR, XIV (1961), nr. 7, p. 137—143.
205. GUFU - ROMALO, VALERIA, M. Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 617—620.
206. HANEA, VICTOR, Leon Levițchi, *Dicționar romîn-englez*, București, Editura științifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 4, p. 359—362.
207. MIHAIL, ZAMFIRIA, Antonin Křečan, *Cvičebnice rumunštiny* [Manual de exerciții de limba română], Praga, Editura pedagogică de stat, vol. I, 1959, vol. II, 1960 — SCSt. (Iași), XI (1960), fasc 2, p. 284—287.
208. NEGOTĂ, PROF. OLIVIU, *Limba română (gramatica) pentru clasa a VI-a*, GI, XIII (1962), nr. 645, p. 6.
209. NEGOTĂ, PROF. OLIVIU, *Opinii despre un manual* [observații despre capitolul de gramatică din manualul de limba română pentru cl. a VII-a], GI, XII (1961), nr. 636, p. 4.
210. NICULESCU, AL., Alain Guillemmou, *Manuel de langue roumaine. Grammaire, textes d'études commentés avec index grammatical et glossaire*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1953 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 583—588.
211. PETRINA, L., *În curînd: Dicționarul enciclopedic român*, T, v (1951), nr. 51, p. 12.
212. RUSU, V., *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1959 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 123—126.
213. STUGREN, BOGDAN, *Folclor, lingvistică, zoologie* [despre vol. lui Mihai C. Băcescu, *Păsărilor în nomenclatura și viața poporului român*, Editura Academiei R.P.R., 1961] — T, v (1961), nr. 39, p. 8.
214. ȘCHIAU, OCTAVIAN, *Un dicționar de neologisme* [Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, Editura științifică, 1961] — T, v (1961) nr. 45, p. 7.
215. VAIMBERG, S., *Некоторые замечания в связи с сложносокращенными словами в русском и румынском языках* (Cu privire la problema cuvintelor compuse prescurtate în limbile rusă și română), Culegere de studii, 1958, p. 22—31.
216. VAIMBERG, S., *Calcuri românești după adjectivele compuse din limba rusă*, Culegere de studii, 1961, p. 65—72.

ISTORIA LIMBII ROMÎNE

217. BIDU, ANGELA, *Pronumele relative în Cazania lui Varlaam*, LR, X (1961), nr. 3, p. 218—223.
218. BRÎNCUS, GR., *Originea consoanei h din limba română*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 471—477.
219. CAZACU, B., *Tratatul de istorie a limbii române*, C, 1961, nr. 23, p. 3.
220. DRIMBA, VLADIMIR, *Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice romîno-maghiare*, CL, v (1960), nr. 1—2, p. 115—130.
221. GRAUR, A., *Recherches sur le substrat du roumain*, SC, III, 1961, p. 19—22.
222. PETROVICI, E., *Le problème des Roumains „occidentaux”*. A propos du toponyme **Peșter** du sud-ouest de la Serbie [traducerea articolului apărut în SCL, XI (1960), nr. 2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 25—28.
223. ROSETTI, ACAD. AL., *Istoria limbii romîne II. Limbile balcanice*. Cu 3 hărți afară din text. Ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura Academiei R.P.R. [1962], in-8°, 146 p.

224. ROSETTI, ACAD. AL., *Istoria limbii române III. Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)*. Cu o hartă afară din text. Ediția a patra, revăzută și adăugită, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, in-8°, 159 p.
225. ROSETTI, AL., *Despre torna, torna, fratre*, Omagiu Daicoviciu, 1960, p. 467—468.
226. RUSU, V., *К вопросу о конечном - и в румынском языке* [traducerea articolului din SCL, XII (1961), nr. 2], RL, VI (1961), nr. 2, p. 207—215.
227. ȘESAN, PROF. MILAN, *Introducerea limbii române în biserică*, Studii teologice, XI (1959), nr. 1—2, p. 57—60.
228. * * * *Tratatul de istorie a limbii române* [articol primit din partea Comitetului de conducere a tratatului de *Istorie a limbii române*], LR, X (1961), nr. 2, p. 105—112.

Recenzii

229. BĂRBULESCU, CONST., Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura științifică, 1960 — Studii teologice, XII (1960), nr. 9—10, p. 718—719.
230. B[ĂRBULESCU] C., Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, București, Editura Academiei R.P.R., 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 170—172.
231. B[ĂRBULESCU] C., Acad. Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XII-lea — al XVI-lea*, București, Editura Academiei R.P.R., 1956 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 165—167.
232. CONDURACHI, ACAD. PROF. EM., *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1960 [cu referiri la problema formării limbii române, p. 225—226] — SCBibl. IV, 1961, p. 213—226.
233. COTEANU, I., Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura științifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 258—262.
234. COTEANU, I., Iv. Gălăbov, *Bulgarisch-rumänische Berührungen bei der Umwandlung des Infinitivsystems*, Zeitschrift für slavische Philologie, Band XXIX, Heft 2, 1961, p. 275—287 — LR, X (1961), nr. 6, p. 626—627.
235. GRIGORAS, N., *Istoria României*, I, Editura Academiei R.P.R., București, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1961), nr. 1—2, p. 106—111.
236. LECTOR, *Limba de sud a formării limbii românești* [despre articolul acad. E. Petrovici, *Problema limbii sud-vestice a teritoriului de formare a limbii românești*, din LR, 1/1960]—Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 9—10, p. 861.
237. OPRİȘA, LONGIN, I., *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Banatului, XI (1961), nr. 5—6, p. 87—95.
238. PAUL, ZAM, Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I*, ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura științifică, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1960), nr. 5—6, p. 405—406.
239. RUDEANU, V., G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 277—282.
240. SALA, MARIUS, Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediția a treia, revăzută și adăugită, București, Editura științifică, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 275—276.

ONOMASTICĂ ȘI TOPONIMIE

241. BUZATU, PR. D., *Contribuții la onomastica din Oltenia*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 7-8, p. 472-481.
242. BUZATU, PR. D., *Nume de sate oltenesti*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3-4, p. 184-198.
243. CRISTUREANU, AL., *Derivarea cu sufixe a numelor de familie din Valea Jiului*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 171-181.
244. CRISTUREANU, AL. și STAN, AURELIA, *Prenumele locuitorilor din satul Purcăreți, raionul Sebeș, în 1957*, CL, V (1960), nr. 1-2, p. 103-110.
245. GIUGLEA, G. și ORCHIDAN, N., *Note de toponimie* [completări la articolul *Branul în lumina toponimiei*, din CL, IV (1959)], CL, VI (1961), nr. 1, p. 191-192.
246. HOMORODEAN, M., *Cîteva nume topice din comuna Căvnic și din jur, bazate pe termenii minieri*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 161-169.
247. LONGIN, VALENTIN, [La „Tribuna cititorului”, propune denumirea *Petroșani*, nu *Petroșeni*], T, V (1961), nr. 37, p. 2.
248. PĂTRUT, MALVINA, *Toponimice din Valea Cugirului*, CL, V (1960), nr. 1-2, p. 111-114.
249. PETROVICI, ACAD. EMIL, *Toponimice slave de est pe teritoriul Republicii Populare Romine. I. Toponimice prezentînd h provenit din g*, RS, IV, 1960, p. 41-63.
250. SALA, MARIUS, *În legătură cu notarea toponimicelor romînești*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 74-82.
251. STRĂUT, IRIMIE, [La „Tribuna cititorului”, propune denumirea *Petroșeni*, combătînd nota lui V. Longin apărută în T, nr. 37/1961] T, V (1961), nr. 39, p. 2.
252. VINTILĂ, PETRU, *Toponimie* [Propune înlocuirea numelor de sate care evocă mizeria și înapoierea trecutului], T, VI (1962), nr. 16, p. 7.

Recenzii

253. MACARIE, LILIANA, *Revue internationale d'onomastique* [nr. 1-4/1959] — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 159-162.
254. STAN, AURELIA și HOMORODEAN, M., *Revue internationale d'onomastique*, 10e Année, 1958, N° 1-4, Paris — CL, VI (1961), nr. 1, p. 224-228.
255. * * * *Contributions onomastiques, publiées à l'occasion du VI-ème Congrès International des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, Bucarest, 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1-2, p. 174-175.

FILOLOGIE

256. BĂNĂTEANUL, S., *Din istoria străduințelor pentru înlocuirea alfabetului chirilic eu cel latin în cărțile r mînești de ritu l bisericesc*, Mitropolia Banatului, IX (1959), nr. 7-8, p. 20-25.
257. CARP, MIHAI, *O explicare gramaticală a versului „Totuși este trist în lume”*, VR, XIV (1961), nr. 11, p. 167-169.
258. CÎNDEA, PR. PROF. DR. SPIRIDON, *Primul liturghier romînesc tipărit*, Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 9-12, p. 722-771.

259. CÎNDEA, PR. DR. SPIRIDON, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, Mitropolia Ardealului, V (1960), nr. 1—2, p. 70—92.
260. CRETU, I., *Ultima formă a nuvelei Cezara*, LR, X (1961), nr. 5, p. 488—497.
261. DRAGOMIR, MIHU, *Mic dicționar poetic. Despre ritm (I)*, L, IV (1961), nr. 15, p. 8; (II), nr. 16, p. 8; *Cadențe și tonuri*, nr. 17, p. 8; *Măsura*, nr. 18, p. 8; *Între schemă și vers*, nr. 19, p. 8; *Despre rimă*, nr. 20, p. 8; *Cele trei litere finale*, nr. 22, p. 8; *Rimă și context*, nr. 23, p. 8; *Cuvîntul cel mai caracteristic*, nr. 24, p. 8; *Sunet și sens*, L, V (1962), nr. 1, p. 8; *Disonanța*, nr. 2, p. 9; *Substantiv cu substantiv*, nr. 3, p. 7; *Reguli de versificație*, nr. 6, p. 8; *Individualitatea versului*, nr. 7, p. 8; [Procedee de secționare a versurilor], nr. 8, p. 8; *Mic dicționar poetic* [definiții — recomandări], nr. 9, p. 8.
262. GĂLDI, L. (Budapesta), *Începuturile prozei ritmice românești*, LR, X (1961), nr. 5, p. 462—473.
263. GRĂMADĂ, LIVIA, *Istoria lui Millot în tălmăcirea lui Ioan Piuariu Molnar*, SLUBB, Philologia, 1960, p. 161—175.
264. LĂUDAT, I. D., *Manuscrisul unei cronici anonime* [e vorba de manuscrisul nr. 6 păstrat la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu” din Iași, cuprinzînd continuarea cronicii lui Miron Costin pînă la anul 1711], IL, XII (1961), nr. 4, p. 80—81.
265. MIHĂILĂ, G., *O sută de ani de la apariția lucrării lui Franz Miklosich, „Elementele slavz. în limba romînă” (1861)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 334—338.
266. NASTA, MIHAIL, *Quelques réflexions sur les termes de la poétique*, SC, III, 1961, p. 317—336.
267. PANCRATZ, ARNOLD, *Beiträge von Siebenbürger Sachsen zur Erlernung der rumänischen Sprache* (Contribuții sășești [gramaticale și lexicale] la învățarea limbii romine), FVL, III, 1960, p. 160—164.
268. PANCRATZ, ARNOLD, *Der siebenbürgisch-sächsischen Anteil an der rumänischen Geschichts- und Sprachforschung* (Contribuții sășești la cercetările de istorie și lingvistică romînă), FVL, II, 1959, p. 19—43.
269. ROSETTI, ACAD. AL., *Despre data primelor traduceri românești de cărți religioase și despre curentele culturale din secolul al XVI-lea*, LR, X (1961), nr. 3, p. 241—245.
270. ROSETTI, ACAD. AL., *Din nou despre raporturile dintre Codicele Voronețean și Apostolul diaconului Coresi*, LR, X (1961) nr. 2, p. 133—134.
271. ROSETTI, ACAD. AL., *Slavoromanica. Adacs la: Despre valoarea slovei k în cele mai vechi texte românești*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 577.
272. STRUNGARU, DIOMID, *Contribuții la interpretarea grației chirilice. I. Criteriile suprascrierii literelor*, LR, X (1961), nr. 5, p. 474—487.
273. STRUNGĂRU, DIOMID, *Contribuții la interpretarea grației chirilice. II. Problema „dispariției” lui i final în limba romînă*, LR, X (1961), nr. 6, p. 606—610.
274. ȘUTEU, FLORA, *Contribuții la stabilirea textului autentic al poeziei Luceafărul*, LR, X (1961), nr. 3, p. 246—253.
275. TEODORU, POMPILIU, *Izvoarele lucrărilor de filologie traduse și prelucrate de Samuil Micu* [cu un subcapitol: Importanța variantelor pentru studiul terminologiei, p. 242—244], SCSt. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 235—244.
276. TODORAN, EUGEN, *Eminescu: Luceafărul. Discuții la edițiile poeziei*, SB, XIII (1962), nr. 1, p. 56—59.
277. TODORAN, EUGEN, *„Floarea albastră” de Mihail Eminescu* [în legătură cu discuția despre acest subiect din revista *Limba romînă*, nr. 3/1960], SB, XII (1961), nr. 7, p. 89—92.

278. URSU, N. A., *Cărți de popularizare a științei traduse de Petru Maior*, LR, X (1961), nr. 2, p. 135—143.
279. URSU, N. A., *Cântarea României, opera lui N. Bălcescu*, IL, XII (1961), nr. 12, p. 52—70 [autorul își propune să dovedească cu argumente filologice paternitatea lui Bălcescu asupra poemului].
280. URSU, N. A., *Modelul francez al Gramaticii lui I. Eliade Rădulescu*, LR, X (1961), nr. 4, p. 322—333.
281. — *Carte românească de învățătură* [1646]. Ediție critică [intocmită de colectivul pentru vechiul drept românesc al Academiei R.P.R.], [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, 431 p.

Recenzii

282. A[LEXE] GH., N. Corlăteanu, *În jurul unei controverse filologice. (Raporturile dintre „Codicele Voronețean” și „Lucrul apostolesc” al lui Coresi)*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XI (1960), nr. 3, p. 443—457 — Studii teologice, XIII (1961), nr. 3—4, p. 250.
283. ANTONESCU, GEORGETA, *Noi contribuții la studiul literaturii române vechi* — STUBB, Philologia, 1960, p. 188—189.
284. BĂRBULESCU, CONST., *Inceputurile scrisului românesc* [prezentarea articolului lui Șt. Pascu, *Contribuții la istoria începutului scrisului românesc*, publicat în GL, I (1956), nr. 1—4] — Glasul Bisericii, XX (1961), nr. 1—2, p. 178—180.
285. B[ĂRBULESCU] C., Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învățătură” a diacônului Coresi*, București, Editura Academiei R.P.R., 1959 — Studii teologice, XII (1960), nr. 7—8, p. 588—589; vezi și Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 3—4, p. 339—341.
286. BUCUR, MARIN, D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, București, ESPLA, 1960 [comparație între traducerea mai veche a operei, făcută de N. Iorga și cea de față, aparținând lui R. Albala] — SCILF, IX (1960), nr. 4, p. 777—779.
287. CAPROȘU, I., *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, ediție critică intocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Editura Academiei R.P.R., 1960—SCSt. Istorie (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 168—170.
288. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Editarea critică a clasicilor. Coșbuc: „Versuri”* [observații cu privire la modul alcătuirii ediției: text și note], GL, VIII (1961), nr. 39, p. 6.
289. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Reconsiderarea lui Ion Heliade Rădulescu* [observații cu privire la stabilirea textului ediției apărute în „Biblioteca școlarului”], GL, VIII (1961), nr. 25, p. 6.
290. IONESCU, PR. I., N. Corlăteanu (R.S.S. Moldovenească), *În jurul unei controverse filologice. (Raporturile dintre „Codicele Voronețean” și „Lucrul apostolesc” al lui Coresi)*, în SCL, 3/1960, p. 443—457 — Mitropolia Olteniei, XIII (1961), nr. 1—4, p. 258—259.
291. IONESCU, PR. I., R. Pava, *Criptograma din Psaltirea Scheiană*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, 1959 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3—4, p. 253.
292. LĂUDAT, I. D., *Letopiseșul cantacuzinesc* [Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopiseșul cantacuzinesc, ediție critică intocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R.] — IL, XII (1961), nr. 9, p. 79—81.

293. LAUDAT, I. D., *Cronicile slavo-române din secolele XV și XVI* [publicate de I. Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R.] — II, XII (1961), nr. 8, p. 80—81.
294. L[AUDAT] D., Costache Negruzzi, *Păcatele tinerețelor*, ediție îngrijită de Liviu Leonte, cu o prefață de N. I. Popa, București, ESPLA, Biblioteca pentru toți, 1961 [recenzia cuprinde unele observații filologice] — II, XII (1961), nr. 4, p. 82—84.
295. LECTOR, I. *Slavici: Mara* [cu unele observații despre transcrierea textului ediției apărute în „Biblioteca pentru toți”] — C, 1961, nr. 28, p. 3.
296. LEONTE, L., Gh. Asachi, *Scrieri alese*, ediție îngrijită și prefațată de N. A. Ursu, București Editura tineretului, 1961 [recenzia cuprinde numeroase observații filologice] — II, XII (1961), nr. 5, p. 97—98.
297. REGMAN, CORNEL, *Probleme de stilistică și versificație românească în studiile unui filolog maghiar* [despre două articole ale lui L. Gáldi, apărute în R.P.U.] — LR, XI (1962), nr. 1, p. 115—117.
298. R[EGMAN] C., *Studii despre ritm și versificația românească* — VR, XV (1962), nr. 2, p. 164—166.
299. RIZESCU, I., *Carte românească de învățătură, 1646*, București, Editura Academiei R.P.R., 1961 — LR, X (1961), nr. 5, p. 508—513.
300. ROMAN, ION, Barbu Delavrancea „*Sultânica*” [observații despre transcrierea textului ediției apărute în „Biblioteca pentru toți”], C, 1961, nr. 40, p. 3.
301. ROMAN, ION, Coșbuc: *Versuri* [observații cu privire la redactarea capitolului de „note și variante” al ediției], C, 1961, nr. 42, p. 3.
302. SIMONESCU, DAN, *Carte românească de învățătură, 1646*, București, Editura Academiei R.P.R. — Studii, XV (1962), nr. 1, p. 208—212.
303. SIMONESCU, DAN, *Discuții în legătură cu „Evanghelia cu învățătură” a lui Coresi* [recenzie la: Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învățătură” a diaconului Coresi...*, București, Editura Academiei R.P.R., 1959] — Biserica ortodoxă română, LXXVIII (1960), p. 563—566.
304. SIMONESCU, DAN, Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de acad. Iorgu Iordan. Ediția a II-a revăzută, București, ESPLA, 1959 — LR, X (1961), nr. 2, p. 178—183.
305. SÎNGEORZAN, ZAHARIA, [La „Tribuna cititorului”, semnaleză studiul lui N. A. Ursu, *Cîntarea României — opera lui Nicolae Bălcescu*, din II, XII (1961), nr. 12] — T, VI (1962), nr. 13, p. 2.
306. ȘCHIAU, OCTAVIAN, *Doă volume de cronici muntene* [*Cronicarii munteni*, vol. I, II, București, E.P.I., 1961] — T, VI (1962), nr. 11, p. 3.
307. TEODORU, POMPILIU, *Prima carte tipărită pe teritoriul țării noastre* [despre *Liturghierul* lui Macarie publicat în ediție fotografică de Editura Academiei R.P.R.] — St., XIII (1962), nr. 3, p. 114—115.

LIMBĂ LITERARĂ

308. AMZULESCU, AL. I., *Contribuții la cercetarea structurii poetice a liricii populare* [cu următoarele subcapitole: 1. Paralelism tautologic sau de sinonim e, 2. Paralelism progresiv sau de gradăție, 3. Paralelism adversativ, contrastant sau de opoziție, 4. Paralelism cumulativ sau de enumerație], RFolc., VI (1961), nr. 3—4, p. 7—28.

309. ANDRIESCU, AL., *Stilistica în perspectiva criticii literare și a lingvisticii*, IL, XIII (1962), nr. 2, p. 56—61.
310. BALACI, ALEXANDRU, *Despre unele principii ale esteticii traducerilor*, AUB, Filologie, 1959, vol. 15, p. 174—181.
311. BĂRSAN, A., *Considerații asupra scrierii numelor geografice străine*, LR, X (1961), nr. 5, p. 415—424.
312. BOLOCAN, GH., *Despre normele de redare a numelor și cuvintelor rusești în limba română*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 82—86.
313. BOLOCAN, GH., *Despre redarea numelor proprii dintr-o limbă în alta*, LR, X (1961), nr. 6, p. 582—587.
314. BOLOCAN, GH., *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 35—71.
315. BULGĂR, GH., *Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800—1820)*, CILL, III, 1962, p. 74—102.
316. BULGĂR, GH., *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, T, VI (1962), nr. 3, p. 3.
317. CAZACU, B., *Limba literară, limba folclorului și începuturile limbii române literare*, L, IV (1961), nr. 11, p. 11.
318. CĂLINESCU, G., *Interpretări senine* [observații cu privire la traducerea românească a poemelor lui Horațiu, în colecția „Cele mai frumoase poezii”], C, 1961, nr. 36, p. 1—2.
319. CĂLINESCU, G., *Reportajul* [observații cu privire la explicarea unor termeni din unele reportaje; despre greșelile de tipar care schimbă sensul textului], C, 1961, nr. 45, p. 1—2.
320. CĂLINESCU, G., *Traducerile* [observații despre traducerea în limba română a volumului de proză spaniolă *Isprăvile unor vintură-lum*], apărut în „Biblioteca pentru toți”, C, 1961, nr. 35, p. 1—2.
321. CĂPLESCU, DINA, *Diferențele lingvistice dintre cele două ediții ale Aritmeticii lui G. Asachi*, CILL, III, 1962, p. 137—150.
322. CIOCULESCU, ȘERBAN, *O sărbătoare a cărții românești. Patru sute de ani de la apariția Tetraevangelului lui Coresi* [cu numeroase observații despre limba cărții], Biserica ortodoxă română, LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 161—168.
323. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Varietăți filologice. În marginea „Mențiunilor” lui Perpessicius*, VR, XV (1962), nr. 2, p. 159—163.
324. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Varietăți filologice. Mihail Sadoveanu, creator de limbă*, VR, XIV (1961), nr. 12, p. 147—150.
325. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Varietăți filologice. Răsfoind „Jurnal” de Tudor Vianu*, VR, XV (1962), nr. 1, p. 157—160.
326. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Varietăți filologice. Recitind cronica lui Radu Popescu*, VR, XV (1962), nr. 3, p. 151—155.
327. COTEANU, I., *„Discontinuitatea”, un procedeu al stilului artistic actual*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 3—12.
328. COTEANU, I., *Locul stilului artistic în limba literară*, LR, X (1961), nr. 2, p. 144—155.
329. CRETU, I., *O traducere a lui Eminescu nevalorificată încă* [traducerea în românește a primului volum din *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* de Eudoxiu Hurmuzachi], LR, X (1962), nr. 6, p. 592—605.
330. CUCU, VASILE, *Cîteva considerații privind transcrierea denumirilor geografice străine în limba română*, LR, X (1961), nr. 5, p. 405—414.
331. DIACONESCU, ION, *Vasile Alecsandri și problemele limbii române literare din vremea sa*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 351—362.

332. DIMA, AL., *Critica literară actuală și disciplinele înrudite* [cu referire la rolul stilisticii], IL, XIII (1962), nr. 1, p. 58—59.
333. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 17—20.
334. GHETIE, ION, *Glosare de neologisme la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, LR, X (1961), nr. 6, p. 557—566.
335. GHETIE, ION, *Observații privitoare la lexicul prozei artistice a lui N. Filimon*, CILL, III, 1962, p. 151—189.
336. IORDAN, ACAD. IORGU, *Despre „perenitatea” limbii literare*, Studii lit. univ., II, 1960, p. 255—258.
337. IORDAN, ACAD. IORGU, *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare*, LR, X (1961), nr. 4, p. 289—296.
338. ISTRATE, GAVRIL, *Aspecte fonetice în opera lui Coșbuc*, SCSt. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 25—36.
339. MEISELES, GUSTAV, *Observații asupra scrierii în românește a numelor geografice străine*, LR, X (1961), nr. 5, p. 425—431.
340. MIHĂESCU, N., *Observații cu privire la unele extrase din Dicționarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu*, LR, X (1961), nr. 6, p. 588—591.
341. MIHĂLESCU, VINTILĂ, HERBST, C., RĂDULESCU, I., *Problema transcrierii denumirilor geografice străine în limba română*, LR, X (1961), nr. 5, p. 401—404.
342. NEAGA, PR. PROF. DR. NICOLAE, *Biblia de la București (270 de ani de la tipărirea ei)* [cu unele observații de limbă], Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 1—2, p. 33—41.
343. NICULESCU, AL., *O întrebare particulară a elipsei predicatului în stilul narativ*, AUB, Filologic, 1960, vol. 18, p. 325—333.
344. PETROVICI, ACAD. EMIL, *Pentru respectarea normelor ortografice*, T, V (1961), nr. 46, p. 3.
345. POP-LELESCU, ȘTEFANIA, *Considerații asupra lexicului expresiilor idiomatice din „Amintirile” lui Ion Creangă*, STUBB, Philologia, 1960, p. 109—115.
346. POPESCU, LIVIA, *„Contemporanul” și problemele limbii române literare*, STUBB, Philologia, 1960, p. 29—46.
347. PREDESCU, LUCIAN, *Mihail Moxa și opera sa* [cu unele observații despre stilul și limba *Hronografului*], Bis. ort. rom., LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 905—918.
348. PROTASE, M., *Prefurirea lui Ion Budai Deleanu în anii regimului nostru democrat-popular*, STUBB, Philologia, 1960, p. 185—187.
349. R[EGMAN], C., *Dicționarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu*, VR, XIV (1961), nr. 10, p. 171—172.
350. R[EGMAN], C., *Există un stil publicistic?* VR, XIV (1961), nr. 11, p. 177—178.
351. SECHE, LUIZA și MIRCEA, *Contribuții la problema unificării limbii române literare în secolul al XIX-lea. În jurul problemei „muntenizării”*, LR, X (1961), nr. 2, p. 156—167.
352. SECHE, LUIZA și MIRCEA, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu în „Țiganiada”*, CILL, III, 1962, p. 7—74.
353. SECHE, LUIZA și MIRCEA, *Neologismele în „Țiganiada” lui I. Budai-Deleanu*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 137—153.
354. SIMONESCUL, DAN, *Problema originii limbii literare române și cărțile bisericești*, Studii teologice, XIII (1961), nr. 9—10, p. 552—565.

355. SINGER, M., PEDESTRASU, A., RACHEDJI, G., *Некоторые возможности перевода румынских пословиц и поговорок на румынский язык* (Unele posibilități de traducere a proverbelor și zicătorilor rusești în limba română), *Culegere de studii*, 1961 p. 187—199.
356. SOFRONI, V., *Preocupări de limbă în literatura română veche*, AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 11—44.
357. SZABÓ, ZOLTÁN, *Az irodalmi nyelv és stílus vizsgálatának főbb kérdései a románnyelvludományban* [Problemele principale ale cercetării stilului și a limbii literare în lingvistica românească], NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 171—174.
358. ȘERBAN, GEO, *Actualitatea aprecierilor leniniste despre stil*, St., XII (1961), nr. 8, p. 28—33.
359. TEODORESCU, BARBU, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 9—12, p. 627—645.
360. TEODORESCU, ECAT., *Limba în opera lui Costachi Conachi*, AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 45—53.
361. TODORAN, ROMULUS, *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, CILJ, III, 1962, p. 103—136.
362. TOHĂNEANU, G. I., *Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice*, SB, XII (1961), nr. 10, p. 77—83.
363. TUDOSE, CLAUDIA, *Exprimarea subiectului nedeterminat în limba română literară în perioada 1830—1850*, SCI, XII (1961), nr. 1, p. 73—90.
364. VIANU, ACAD. PROF. TUDOR, *Bibliografia literaturii române ca instrument de valorificare literară* [cu referire la *Bibliografia limbii literare*], SCBibl., IV, 1961, p. 89—93.
365. VIANU, ACAD. TUDOR, *Dicționarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu*, LR, X (1961), nr. 4, p. 297—298.
366. VIANU, ACAD. TUDOR, *Introducere* [la *Bibliografia limbii române literare*], CILJ, III, 1962, p. 193—195.
367. VIANU, ACAD. TUDOR, *Observații asupra metaforei poetice* [comunicare la Congresul de poetică de la Varșovia, august 1960], IL, XII (1961), nr. 10, p. 56—60.
368. VORNICESCU, IEROM. NESTOR, *Cazaniile noastre* [cu unele observații de limbă], Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 181—202.
369. C[OLECTIV], *Bibliografia limbii române literare, I (1780—1848)*, CILJ, III, 1962, p. 197—275.
370. * * * *Extrase din Dicționarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu* [cu o *Notă explicativă*], LR, X (1961), nr. 4, p. 299—303.

Recenzii

371. ALEXANDRESCU, SORIN, Christine Brooke-Rose, *A Grammar of Metaphor*, London, Secker & Warbourg, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 150—153.
372. ANDRIESCU, AL., Al. Rosetti-Boris Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, București, Editura științifică, 1961 — LR, X (1961), nr. 5, p. 503—508.
373. BĂLAN, I. D., *Contribuții filologice* [recenzia cărții *Istoria limbii române literare*, vol. I, de Al. Rosetti și B. Cazacu] — GL, VIII (1961), nr. 26, p. 2.
374. BĂRBULESCU, C., *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, București, ESPLA, 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 176—178.

375. BOTE, LIDIA, *Rimbaud în românește* [observații despre traducerea poeziilor lui Rimbaud, apărute în colecția „Cele mai frumoase poezii”] — T, V (1961), nr. 27, p. 3.
376. BULGĂR, GH., *Literatura română, manual pentru clasa a X-a*, Editura didactică și pedagogică, 1960. *În legătură cu unele probleme ale limbii literare* — LR, X (1961), nr. 2, p. 183—186.
377. CANCENIAN, LUCIA, Oscar Wilde, *Prințul Fericit și alte povestiri*, în românește de Ticu Archip. București, Editura tineretului, 1960 [observații despre limba traducerii, p. 158—159] — SCILF, X (1961), nr. 1, p. 155—160.
378. CAPROS, JEAN, *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, ESPLA, 1958 — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 5—6, p. 369—371.
379. CIOCULESCU, ȘERBAN, *În marginea întâii cronici a Țării Românești* [recenzie la: *Istoria țării Românești 1290—1690, Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R., 1960] — Biserica Ortodoxă Română, LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 194—207.
380. COMOROVSKI, C., „*Fata căpitanului*” de A. S. Pușkin în *tălmăcire românească (Probleme de traducere și de măiestrie artistică)*, Culegere de studii, 1961, p. 200—219.
381. FANACHE, V. și TEODORU, P., *Prima sinteză a limbii noastre literare* [Al. Rosetti-B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, 1961] — T, VI (1961), nr. 32, p. 9.
382. FLOREA, RODICA, Guy de Maupassant, *Bulgăre de seu*, ESPLA, Biblioteca pentru toți, nr. 30 [observații despre limba traducerii, p. 784—786] SCILF, IX (1960), nr. 4, p. 781—786.
383. GHETIE, ION, Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei* [București], ESPLA, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 431—436.
384. LEONTE, LIVIU, Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei*, București, ESPLA, 1960 — SCSt. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 121—126.
385. M[LADIN], N., Mircea Miștan, *Despre scrierea cu inițiale majuscule*, LR, 6/1958 [prezentare a articolului] — Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 5—6, p. 477.
386. MORARIU, MODEST, *Rimbaud în românește* [observații cu privire la limba traducerii] — GL, VIII (1961), nr. 25, p. 6.
387. J. NAGY MÁRIA, *A metafora kérései és más stílistika: tanulmányok* [Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, ESPLA, 1957] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 167—168.
388. PAUL, ZAM., Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale studierii ei*, ESPLA, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 5—6, p. 476—480.
389. PIRU, AL., Al. Rosetti-B. Cazacu, *Istoria limbii române literare* — C, 1961, nr. 26, p. 3.
390. ROTARU, ION, Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare* (vol. I) — I, IV (1961), nr. 14, p. 2.
391. SECHE, MIRCEA, I. Coteanu, *Româna literară și problemele ei principale*, București, Editura științifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 620—625.
392. VELEA, STAN, Taras Șevcenko, *Viață de artist. Nuvele*. Editura pentru literatură universală, 1961 — SCILF, X (1961), nr. 2, p. 387—389 [cu unele observații privind limba traducerii].
393. VINTELERU, ONOPREI, Acad. V. V. Vinogradov, *О языке художественной литературы* (Despre limba literaturii artistice), Moscova, 1959 — STUBB, Philologia, 1960, p. 177—180.
394. VRABIE, EMIL, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 4, p. 343—347.

395. VRÎNCEANU, A., *Simplă notă de lector* [reproșează lui Ov. S. Crohmălniceanu faptul că într-o cronică literară consideră drept termeni regionali cuvinte cunoscute pe întreg teritoriul țării] — IL, XIII (1962), nr. 1, p. 88—89.
396. ZAREA, A., A. V. Fedorov, *Введение в теорию перевода* (Introducere în teoria traducerii. Probleme lingvistice), Moscova, Editura pentru literatură în limbi străine, 1958 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3—4, p. 246—252.

CULTIVAREA LIMBII

397. AI. C., *Limba română pentru clasa a III-a* [observații cu privire la stilul și limba unor bucăți de lectură] — GI, XII (1961), nr. 627, p. 6.
398. ANDRIESCU, AL., [Răspuns la ancheta *Cultivarea limbii în discuție publică*] LR, X (1961), nr. 3, p. 254—258.
399. BARBU, EUGEN, *Limba* [despre limba unor prozatori și critici literari], GL, IX (1962), nr. 16, p. 6.
400. BARBU, I., [La] *Tribuna cititorului* [semnalează greșeli de limbă în redactarea afișelor și reclamelor], T, VI (1962), nr. 6, p. 2.
401. BĂLAȘIU, PETRE, [La] *Tribuna cititorului* [cere precizări redacției cu privire la scrierea numelor de localități compuse. Redacția i le dă, indicînd *Îndreptarul ortografic*], T, VI (1962), nr. 2, p. 2.
402. CANARACHE, ANA, *Locuțiunea „față de ”*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 21—23.
403. CIOMPEC, GEORGETA, *Cum vorbim*, Femeia, 1961, nr. 7, p. 22—23.
404. COSTIN, D., *Însemnări despre muzica ușoară*, S, nr. 5415, 21 ian. 1962, p. 3 [cu referire la limba textelor de muzică ușoară].
405. C[OSTIN] D., *Pasiunea „literaturizării”* [despre textele comentariilor la unele filme documentare și jurnale cinematografice], S, nr. 5455, 2 martie 1962, p. 3.
406. CRĂCIUN, BORIS, *O frază cu peste 100 cuvinte...* [semnalează o astfel de frază într-o cronică a spectacolelor apărută în „Contemporanul”], T, VI (1962), nr. 6, p. 12.
407. DAN, ILEANA, *Inadvertențe...* [semnalează unele greșeli de limbă], T, VI (1962), nr. 10, p. 12.
408. DUMITRAȘCU, POMPILIU, *Problema normelor lingvistice în publicațiile literare*, T, VI (1962), nr. 1, p. 7.
409. GEORGESCU, PAUL, DAMIAN, S., CĂLINESCU, MATEI, *Critica literară și actualitatea* [cu un subcapitol despre limba critic intitulat : *Stilul*], GL, VIII (1961), nr. 50, p. 1, 6.
410. GHEORGHIU, MIHNEA, *O nouă strălucire comorilor limbii noastre*, Teatrul, VII (1962), nr. 3, p. 9—10.
411. H[ORSIA] H., *Lingvistică și muzică* [semnalează elogios articolul Luizei Seche, *Observații asupra limbii textelor de muzică ușoară* din LR 1/1962], IB, IX (1962), nr. 2697, p. 2.
412. IORDAN, IORGU, *Cronica limbii* [despre „neglijențele” lingvistice și cauzele lor], L, V (1962), nr. 6, p. 4.
413. IORDAN, ACAD. IORGU, *Note de cultivare a limbii* [Doar = numai !; În exclusivitate !], LR, XI (1962), nr. 1, p. 13—16.
414. IORDAN, ACAD. IORGU, *Șlagăre stilistice*, L, IV (1961), nr. 21, p. 11.
415. IRIMIE, RODICA, *Cum vorbim*, Femeia, 1961, nr. 8, p. 22; nr. 10, p. 23—24; nr. 11, p. 22—23; nr. 12, p. 21—22; 1962, nr. 2, p. 24; nr. 3, p. 24; nr. 4, p. 24.

416. MATEI, V., *Traducere cu... nuri* [observații despre limba traducerii rominești a romanului lui Szabó Gyula, *Aprilie când crește iarba*], T, VI (1962), nr. 2, p. 12.
417. MIHĂESCU, N., *Cronica limbii* [despre folosirea formulilor sintactice corelative de tipul *atît... cît și...*], I, v (1962), nr. 9, p. 4.
418. MIHĂESCU, N., *Exprimări echivoce în unele texte de ziar*, PN, VI (1961), nr. 9-10, p. 58-59.
419. MIHĂESCU, N., *Gramatică și poezie* [observații pe marginea articolului lui Al. Niculescu, *Cronica limbii*, din „Luceafărul”, 7/1962], GL, IX (1962), nr. 17, p. 6.
420. MIHĂESCU, N., *Limba și stilul citorva ziare raionale*, PN, VI (1961), nr. 11, p. 44-46.
421. MIHĂESCU, N., *Limba și stilul buletinelor de știri ale unor centre de radioficare*, Îndrum. centr. radiofic., 1961, nr. 5-6, p. 18-19; *Formă publicistică și expresie în emisiunile centrelor de radioficare*, 1961, nr. 9, p. 17-18; *Limba și stilul unor texte difuzate la microfonul citorva centre de radioficare din regiunea Suceava*, 1961, nr. 11, p. 18-19; *Limba și stilul în emisiunile centrului de radioficare Timișoara*, 1962, nr. 3, p. 16-17.
422. MIHĂESCU, N., *Șabloane lingvistice și gramaticale în cîteva ziare*, PN, VI (1961), nr. 5, p. 39-40.
423. MIHĂESCU, N., *Valori stilistice în limbajul presei*, PN, VI (1961), nr. 7-8, p. 59-62.
424. MIHĂESCU, N., *Raportul dintre cuvinte*, IB, VIII (1961), nr. 2409, p. 2; *Limbajul sportiv*, I. *Vocabularul*, nr. 2415, p. 4; *Limbajul sportiv*, II. *Alți termeni improprii și adjectivele...*, nr. 2416, p. 4; *Limbajul sportiv*, III. *Construcții sintactice. — Aspectul stilistic*, nr. 2417, p. 4; „*Inovații*” *lexicale*, nr. 2422, p. 2; *Despre epitelete*, nr. 2427, p. 2; *Expresiile tipice*, nr. 2433, p. 2; *Controverse gramaticale*, nr. 2439, p. 2; *Cuvintele de legătură*, nr. 2445, p. 2; *Claritatea exprimării*, nr. 2452, p. 2; *Înțelesul unor cuvinte*, nr. 2457, p. 2; *Un acord gramatical ce pare dificil*, nr. 2463, p. 2; *Despre unele expresii*, nr. 2470, p. 2; *Ordinea cuvintelor în exprimare*, nr. 2475, p. 2; *Forma și rostirea unor cuvinte*, nr. 2481, p. 2; „*La modul...*”, IB, IX (1961), nr. 2487, p. 2; „*Și alte...*”, nr. 2494, p. 2; *El și dînsul*, nr. 2500, p. 2; *Cuvinte — cînd unite, cînd separate*, nr. 2507, p. 2; *Cînd folosim pe fie ori pe sau*, nr. 2511, p. 2; *Atenție la sensul cuvintelor*, nr. 2518, p. 2; *Despre unele imbinări de cuvinte*, nr. 2523, p. 2; „*Oleacă*” și „*deloc*”, nr. 2529, p. 2; *Formule gramaticale*, nr. 2535, p. 2; *Semne ortografice și de punctuație, 1. Liniuța de unire și de despărțire (cratima)*, nr. 2541, p. 2; *Semne ortografice și de punctuație 2. Linia de dialog și de pauză*, nr. 2547, p. 2; *Semne ortografice și de punctuație 3. Apostroful*, nr. 2553, p. 2; „*Cîți mai mulți*” ... și „*dat fiindcă*”, nr. 2559, p. 2; *Două aspecte ale acordului gramatical*, nr. 2565, p. 2; *Despre cine*, nr. 2571, p. 2; *Cum să folosim unele cuvinte ajutătoare*, nr. 2577, p. 2; *Construcții gramaticale*, nr. 2583, p. 2; *Ce s-ar întîmpla dacă...*, nr. 2582, p. 2; *Cu privire la forma și sensul unor cuvinte*, nr. 2595, p. 2; *Ce și care*, nr. 2601, p. 2; *Două verbe: a simți și a resimți*, nr. 2607, p. 2; *Despre un anume acord gramatical*, nr. 2613, p. 2; *Exprimări tipice*, IB, IX (1962), nr. 2619, p. 2; „*Îmi iau fratele*”, nr. 2624, p. 2; *Limbajul dificil*, nr. 2630, p. 2; *Cum să întrebuițăm adverbul ea*, nr. 2636, p. 2; *A împrumuta*, nr. 2643, p. 2; *Doar despre doar...*, nr. 2648, p. 2; *Dintre și între*, nr. 2653, p. 2; „*Nu numai*” ... , nr. 2661, p. 2; *În legătură cu folosirea a două moduri verbale*, nr. 2666, p. 2; *În legătură cu folosirea unor prepoziții*, nr. 2672, p. 2; *Chestiuni de punctuație*, nr. 2684, p. 2; *Acel și aceea*, nr. 2697, p. 2; *Ce li se întîmplă unor verbe*, nr. 2702, p. 2; *Pentru aspectul corect al cuvintelor*, nr. 2708, p. 2; *Cînd te exprimi „pe radical”*, nr. 2714, p. 2.

425. NICULESCU, ALEXANDRU, *Cronica limbii* [despre limba creațiilor tinerilor poeți], L, V (1962), nr. 7, p. 4.
426. PHILIPPIDE, AL., *Cîteva cauze de stricare a limbii*, L, IV (1962), nr. 8, p. 4.
427. POENARU, C., *Cum scriem și cum vorbim*, S, nr. 5482, 29 martie 1962, p. 3.
428. POPA, TUDOR, *Cititul cu glas tare* [despre necesitatea cititului adecvat al versurilor și al prozei literare], GL, VIII (1961), nr. 26, p. 6.
429. R[EGMAN] C., *O anchetă despre problemele cultivării limbii* [despre ancheta revistei *Limba română*], VR, XIV (1961), nr. 8, p. 154—156.
430. RIMER, Ș. și D., *Unele observații privitoare la limba programelor și a manualelor de matematici*, LR, X (1961), nr. 2, p. 171—172.
431. RUDEANU, VADIM, *Preocupări de cultivare a limbii ruse în Uniunea Sovietică*, LR, X (1961), nr. 4, p. 339—342.
432. SECHE, LUIZA, *Observații asupra limbii textelor de muzică ușoară*, LR, X (1961), nr. 6, p. 571—581.
433. SÎNGEORZAN, ZAHARIA, [La „Tribuna cititorului”, remarcă răspunsul lui M. Zdrenghia la ancheta *Cultivarea limbii în discuție publică*, din LR, 2/1961] T, V (1961), nr. 51, p. 2.
434. ȘERBAN, V., *Necesitatea scrierii și exprimării corecte*, Drapelul roșu, XVII (1961), nr. 5106; *Întărirea persoanei*, nr. 5112; *Pronunțarea unor neologisme frecvente*, nr. 5117; *Două vocale de același fel, alăturate*, nr. 5124; *Necesitatea acordului*, nr. 5130; *Scrierea unor cuvinte compuse*, nr. 5142; *Răspundem cititorilor* [firme scrise incorect], nr. 5148; *Scrierea cu doi și cu trei i*, nr. 5154; *Rostirea și scrierea cu : ie și e*, nr. 5161; *Probleme ortografice și ortoepice în conjugarea verbelor*, nr. 5172; *Răspunsuri la întrebările cititorilor* [texte de reclame redactate incorect], nr. 5189; *Unele observații cu privire la folosirea virgulei*, nr. 5195; *Din nou despre scrierea cuvintelor compuse*, nr. 5201; *Autoservire, nu autodeservire*, nr. 5207; *Despre folosirea verbului a trebui*, nr. 5213; *Din nou despre acord*, nr. 5231; *Numerul întâii*, nr. 5243; *O problemă de gramatică* [compl. de agent și circumstanțialele instrumental, sociativ și de relație], nr. 5249; *Precizări...* [folosirea formulei sintactice: *din punct(ul) de vedere*; articularea lui *întreg*; o expresie neromânească: *a fi în clar...*], nr. 5255; *Îmbogățirea vocabularului (I)*, nr. 5261; *Îmbogățirea vocabularului (II)* [explicarea unor neologisme], nr. 5273; *Tilcul unor oscilații ortografice*, Drapelul roșu, XVIII (1962), nr. 5314; *Răspuns la cîteva întrebări* [întrebuințarea perfectului simplu; numele localităților], nr. 5326; *Măsură în folosirea neologismelor*, nr. 5338; *Evitarea inconsecvențelor*, nr. 5374; *Tot despre folosirea virgulei*, nr. 5380.
435. THEODORESCU, M., *Cum vorbim*, Femeia, 1962, nr. 1, p. 22—23.
436. ZDRENGHEA, MIRCEA, [Răspuns la ancheta *Cultivarea limbii în discuție publică*] LR, X (1961), nr. 2, p. 168—170.
437. * * * [La rubrica] *Mult e dulce...* [se publică fragmente reproduse din diferite articole sau opere literare, conținând greșeli de stil și de limbă sau construcții care contravin logicii și bunului simț], L, V (1962), nr. 6, p. 4; nr. 7, p. 4; nr. 8, p. 4; nr. 9, p. 4.

LIMBI INDO-EUROPENE

438. BĂNĂTEANU, VLAD, *Observații în legătură cu termenii pentru arbuști în limba armeană*, SCI, XII (1961), nr. 4, p. 515—540.
439. BĂNĂTEANU, VLAD, *Probleme ale etnogenzei armene*, SCI, XII (1961), nr. 3, p. 375—397.

440. DJAMO, LUCIA, *Contribuții la studiul unor sufixe de origine slavă în limba albaneză*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 231–261.
441. FISCHER, I., *Descrierea fonologică a limbilor dispărute (Aplicații la limbile Italiei antice)*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 345–360.
442. GEORGIEV, VLADIMIR, *Sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques — le dace, l'albanais et le roumain*, SC, III, 1961, p. 23–27.
443. POGHIRC, C., *La valeur phonétique de l'oscillation graphique thrace a/e à la lumière des données des langues balkaniques modernes*, SC, III, 1961, p. 33–37.
444. RUSSU, I. I., *Dacius Appulus. Contribuție la onomastica traco-dacă și iliră*, Acta Musei regionalis Apulensis. Studii și comunicări, IV, 1961, Alba Iulia, Editura Academiei R.P.R., p. 85–95.
445. RUSSU, I. I., *Illyrische Studien. III. Teil. Die sprachliche Stellung der Illyrier* [traducerea articolului publicat în CL, III (1958), nr. 1–2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 63–84.
446. RUSSU, I. I., *Les Costoboces*, Dacia, III, 1959, p. 341–352.
447. RUSSU, I. I., *Studii ilirice. Partea II. Etimologii, seria 2*, Omagiu Daicoviciu, 1960, p. 477–484.
448. RUSSU, I. I., *Thracica. Notes d'épigraphie et d'onomastique thrace*, Dacia, II, 1958, p. 463–466.
449. SIMENSCHY, TH., *Pro domo* [răspuns la recenzie la Tr. Costa asupra lucrării *Gramatica limbii sanserite* de Th. Simeșchy, recenzie publicată în SCL, 1/1960], AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 231–239.
450. VRACIU, A., *De la indo-uropeană la balto-slavă. Inovații morfologice*, AUI, Științe sociale, V (1959), p. 115–123.
451. VRACIU, A., *Originea adjectivelor pronominale în limbile balto-slave*, SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 53–63.
452. VRACIU, ARITON, *Problema comunității lingvistice balto-slave*, RS, IV, 1960, p. 87–106.
453. VRACIU, A., *Un capitol din istoria vechilor raporturi lingvistice balto-slave: epoca de formare a adjectivelor conjuncte*, AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 81–87.

Recenzii

454. POGHIRC, C., I. I. Russu, *Limba traco-dacilor* (Die Sprache der Thrako-Daker), Ed. Academiei R.P.R., București, 1959 [recenzie în l. germană] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 121–132.
455. RUSSU, I. I., Anton Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*. Band I: Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957; Band II: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, Viena — CL, V (1960), nr. 1–2, p. 166–176.
456. RUSSU, I. I., Dimiter Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957 — Dacia, II, 1958, p. 520–526.
457. RUSSU, I. I., Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier*. Erster Teil: *Die Quellen*. Wiesbaden, Verlag Otto Harrassowitz, 1955 — Dacia, II, 1958, p. 516–519.
458. RUSSU, I. I., Hans Krahe, *Sprache und Vorzeit*. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache, Heidelberg, 1954 — CL, V (1960), nr. 1–2, p. 177–182.
459. RUSSU, I. I., Oronzo Parlangeli, *Studi Messapici* (Iscrizioni, Lessico, Glosse e Indici), Milano, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 601–605.

460. RUSSU, I. I., V. Beševliev, *Nachträge zu den thrakischen Sprachresten*, în *Balkanskoe Ezikoznanie (Linguistique balcanique)*, I, Sofia, 1959 — *CL*, VI (1961), nr. 1, p. 218—219.
461. STATI, SORIN, J. Gonda, *Reflections on the Indo-European medium*, în „*Lingua*”, IX (1960), fasc. 1 și 2 (p. 30—67 și 175—193) — *SCL*, XII (1961), nr. 3, p. 440—442.
462. STATI, SORIN, J. Gonda, *The Character of the Indo-European Moods (with special Regard to Greek and Sanskrit)*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1959 — *SCL*, XII (1961), nr. 2, p. 282—285.
463. VRACIU, ARITON, Th. Simenschy, *Gramatica limbii sanscrite*, București, Editura științifică, 1959 — *SCST*. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 271—276.

FILOLOGIE CLASICĂ

464. BARBU, N. I., *Remarques sur le style poétique de Juvénal*, *SC*, III, 1961, p. 345—353.
465. FISCHER, I., *La description phonologique des langues disparues (Applications aux langues de l'Italie ancienne)*, *SC*, IV, 1962, p. 5—17.
466. FISCHER, I., *Notes de linguistique latine* [traducerea notelor: *quinaucenaria; ordo „principe”*; Un chapitre de „prehistoire” de la phonologie: Priscien, publicat în *SC*, II], *RL*, VI (1961), nr. 1, p. 117—118.
467. FISCHER, I., *Phonèmes et graphèmes vocaliques dans l'ortographe ionienne-attique classique*, *SC*, III, 1961, p. 29—32.
468. FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1960)*, *SC*, III, 1961, p. 449—461.
469. FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1961)*, *SC*, IV, 1962, p. 367—379.
470. FRENKIAN, ARAM M., *Le déchiffrement du linéaire B. Sa validité et ses limites*, *Dacia*, IV, 1960, p. 455—470.
471. FRENKIAN, ARAM M., *Remarques sur le déchiffrement du linéaire A des inscriptions proto-grecques*, *Dacia*, II, 1958, p. 425—436.
472. GOSTAR, N., *Metereaque turba* (Ovide, *Tristia*, II, 191), *SC*, III, 1961, p. 313—315.
473. ILIESCU, MARIA, *Observații asupra evoluției propozițiilor complete introduse prin ut și ne*, *SCL*, XII (1961), nr. 4, p. 487—493.
474. LASCU, N., *Ovidio linguista*, *SC*, III, 1961, p. 305—311.
475. PIPPIDI, D. M., *Les études classiques en Roumanie. 1946—1957* [bibliografie, cu un capitol: VII. *Grammaire grecque et latine. Linguistique générale et indo-européenne*], *Dacia*, II, 1958, p. 499—511.
476. POGHIRC, C., *Македонизмы у Есрупида*, *SC*, IV, 1962, p. 315—318.
477. POPESCU, SEBASTIANA, *Exprimarea factitivului în limba greacă*, *SC*, IV, 1962, p. 29—34.
478. RUSSU, I. I., *Seirenes*, *SC*, IV, 1962, p. 319—331.
479. SÂNDULESCU, C., *Studiu asupra onomatologiei ceramice grecești*, *SC*, IV, 1962, p. 35—48.
480. STATI, SORIN, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, 161 p.
481. STATI SORIN, *La langue des inscriptions latines de Dacie et de Scythie Mineure*, *SC*, III, 1961, p. 143—146.
482. STOIANOVICI, I., *Semantismul termenului domina*, *SC*, IV, 1962, p. 333—339.
483. ȘIADBEI, I., *Contribuții la studiul latinei orientale (IV). Asupra elementului latin din neogreacă*, *SCL*, XII (1961), nr. 4, p. 495—513.
484. TREU, KURT, ФИЛІИА und АГАПН. *Zur Terminologie der Freundschaft bei Basilus und Gregor von Nazianz*, *SC*, III, 1961, p. 421—427.

485. VANT-ȘTEF, FELICIA, *Aoristul sigmatic cu flexiune tematică*, SC, IV, 1962, p. 19–28.
 486. VANT-ȘTEF, FELICIA, *Desinența de dativ plural-și-din greaca veche*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 335–344.
 487. * * * *Rapport sur le rôle des études classiques et humanistes dans l'éducation, présenté dans le cadre de l'enquête instituée par l'UNESCO*, SC, II, 1961, p. 435–443.

Recenzii

488. ALEXE, PROF. ȘTEFAN, *Studii clasice*, I. Editura Academiei R.P.R., 1959 – Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 5–6, p. 473–476.
 489. ALEXE, PROF. ȘTEFAN, Societatea de studii clasice din R.P.R., *Studii clasice*, II, Editura Academiei R.P.R., 1960 – Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 9–12, p. 709–714.
 490. CORNEANU, N., *Latina părinților bisericești* [comentar la C. H. Grandgent, *Introducere în latina vulgară*, trad. în rom. de Eugen Tănase, curs litografiat, Cluj, 1958] – Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3–4, p. 258–259.
 491. CORNEANU, N., *Limba și stilul scrisorii lui Auxentius din Durostor* [pe marginea articolului lui H. Mihăescu, *Scrisoarea lui Auxentius din Durostor*, Omagiu Iordan, 1958] – Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3–4, p. 257–258.
 492. CUCIUREANU, ȘT., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960 – SCȘt. (Iași), XII. (1961), fasc. 1, p. 109–112.
 493. E. C., *Studii clasice*, III [prezentare] – St., XIII (1962), nr. 1, p. 105.
 494. FISCHER, I., G. B. Pellegrini, *Le iscrizioni venetiche*, Pisa, Libreria Goliardica, 1956, – SC III, 1961, p. 476–478.
 495. FRENKIAN, ARAM M., *Andocide, L'oratione De reditu*. Introduzione e Commento a cura di Umberto Albini, Firenze, Felice Le Monnier, 1961–SC, IV, 1962, p. 389–390.
 496. FRENKIAN, A. M., Emilio Peruzzi, *Le Iscrizioni Minoiche*, in *Atti dell' Accademia Toscana di Scienze e Lettere „La Colombaria”*, XXIV, 1959–1960, Firenze, 1960 – SC, IV, 1962, p. 393–394.
 497. FRENKIAN, ARAM M., *Plotini Opera I ... Opera II ...* Ediderunt Paul Henry et Hans-Rudolf Schwyzer, Paris-Bruxelles, 1951; 1959 – SC, III, 1961, p. 468–470.
 498. GEORGESCU, PROF. I. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, Editura Academiei R.P.R., 1960 – Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 9–12, p. 723–724.
 499. IONESCU, PR. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman* Editura Academiei R.P.R., 1961 – Mitropolia Olteniei, XIII (1961), nr. 1–4, p. 254–258.
 500. MARINESCU-HIMU, MARLA, *Iamblichii Babylonicorum Reliquiae*, edidit Elmar Habrich, Leipzig, Teubner, 1959 – SC, III, 1961, p. 471–473.
 501. MIHĂESCU, H., *Epistulae S. Desiderii Cadurcensis*, sociis Seminarii Latini Stockholmiensis adiuvantibus edidit et commentario instruxit Dag Norberg. Almquist, Stockholm, 1961 – SC, IV, 1962, p. 392–393.
 502. PIATKOWSKI, A., *Bacchylidis Carmina cum Fragmentis*, post Fr. Blass et Guil. Suess septimum edidit Bruno Snell, Leipzig, Teubner, 1958–SC, IV, 1962, p. 388–389.
 503. PIPPIDI, D. M., Günther Klaffenbach, *Griechische Epigraphik*, Göttingen, Vandenhoeck & Rupprecht, 1957 – SCIV, XII (1961), nr. 1, p. 165–166.

504. PIPPIDI, D. M., *Reviste noi de studii clasice în țările socialiste*, SC, III, 1961, p. 445—448.
505. PIPPIDI, D. M., *Xénophon, Banquet. Apologie de Socrate*. Texte établi et traduit par François Ollier, Paris, Société d'édition „Les Belles Lettres”, 1961 — SC, IV, 1962, p. 390—391.
506. POGHIRC, C., I. M. Tronski, *Историческая грамматика латинского языка*, Moscova, Editura pentru literatură în limbi străine, 1960 — SC, IV, 1962, p. 386—387.
507. RUSSU, I. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 209—218.
508. STATI, SORIN, Vittore Pisani, *Storia della lingua greca*, în „Enciclopedia classica”, sezione II, vol. V, Torino, 1960, p. 1—132 — SC, IV, 1962, p. 383—386.
509. ȘESAN, PR. PROF. M., *Despre limba liturgică* [comentar la lucrarea lui D. O. Rousseau, *Les langues liturgiques de l'Orient et de l'Occident*, în rev. Irenikon, 1956] — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 9—12, p. 673—675.
510. VILAN-UNGURU, JANINA, P. Papini *Stati Situae*. Recensuit Aldus Marastoni, Leipzig, Teubner, 1961 — SC, IV, 1962, p. 391—392.
511. WALD, L., *Conferința de studii clasice (Eforie, 1960)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 176—177.
512. WALD, LUCIA, T. *Lucretius Carus, De rerum natura*, edidit Joseph Martin, Leipzig, Teubner, 1959 — SC, III, 1961, p. 465—468.
513. * * * *La Conférence internationale d'études classiques des pays socialistes (Eforie, 18—24 septembrie 1960)* [programul Conferinței și lista comunicărilor], SC, III, 1961, p. 7—18.
514. * * * *Societatea de studii clasice din R.P.R. Dări de seamă ale ședințelor* [din anul 1960], SC, III, 1961, p. 497—499.
515. * * * *Societatea de studii clasice din R.P.R. Dări de seamă ale ședințelor* [din anul 1961] SC IV, 1962, p. 413—415.

ROMANISTICĂ

516. BUDAGOV, R. A., *Problemele studierii limbilor literare romanice*, București, Editura științifică, 1962, 50 p. Traducere de G. Mihăllă, Prefață și note de B. Cazacu.
517. CARPOV MARIA, *Formații lexicale din nume proprii de persoane în limba franceză*, AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 55—60.
518. COPCEAG, DUMITRU, *Despre înlocuirea infinitivului prin forme personale în graiurile românești și sud-italiene*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 361—373.
519. CRISTEA, TEODORA, *Aspecte ale specializării semantice a sufixelor în limba franceză*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 61—69.
520. CRISTEA, TEODORA, *Cîteva observații cu privire la fondul principal al francezei vechi*, AUB, Filologie, 1960, vol. 13, p. 407—420.
521. GIUGLEA, G. și STAN, I., *Concordanțe lexicale între graiuri ibero-romanice și românești*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 57—66.
522. GIUGLEA, G. et STAN, I., *Concordances lexicales entre des parlers ibéro-romans et roumains* [traducerea articolului publicat în CL, V (1960), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 43—49.
523. ILIESCU, MARIA, *În legătură cu un text retoroman din secolul al XIV-lea*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 101—103.
524. ILIESCU, MARIA, *About a Rhaeto-Romance text of the 14th c.* [traducerea articolului din RFRG, V (1961), nr. 1], RL, VI (1961), nr. 2, p. 259—262.

525. ILIESCU, MARIA, *Nume de animale domestice în limbile romanice*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 41—59.
526. IVĂNESCU, G., *O nouă teorie despre formarea limbilor romanice și despre cauzele schimbărilor limbii*, RFRG, V (1961), nr. 2, p. 361—373.
527. JACQUIER, HENRI, „*Fautes*” de français en roumain [variantă nouă a articolului publicat în l. română în CL, IV (1959), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 51—62.
528. KALIK, A., *Observații în legătură cu originea, forma și semnificația construcțiilor absolute în limba franceză*, STUBB, Philologia, 1960, p. 77—86.
529. MANOLIU, M., *Remarks on the grammaticizing of verbe in the Romance languages* [traducerea articolului din SCL, XI (1960), nr. 3 și 4], RL, VI (1961), nr. 2, p. 217—238.
530. MIRON, D., *Propoziția infinitivală de tip latin — acuzativ cu infinitiv — în limba franceză*, AUI, Științe sociale, VII (1961), p. 61—79.
531. MURĂRET, I., *Categoria gramaticală a aspectului și nuanțele de aspect în limba franceză*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 421—440.
532. RUFFINI, MARIO, *Il millenario della lingua italiana* [în l. italiană], RFRG, V (1961), nr. 2, p. 339—359.

Recenzii

533. AVRAM, MIOARA, W. D. Elcock, *The Romance Languages*, Londra, Faber and Faber, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 395—401.
534. CAZACU, B., *O nouă contribuție sovietică la studiul limbilor romanice* [R. A. Budagov, *Проблемы изучения романских литературных языков*, Moscova, 1961] — L, IV (1961), nr. 21, p. 2.
535. COTEANU, I., R. G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках* (Formarea articolului în limbile romanice) Moscova-Leningrad, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 625—626.
536. CRISTEA, TEODORA, Andreas Blinkenberg, *Le problème de la transitivité en français moderne*, Copenhaga, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 131—133.
537. DĂNILĂ, NICOLAE, Georges Gougenheim, *Dictionnaire fondamental de la langue française*, Paris, Didier, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 128—131.
538. DIMITRESCU, FLORICA, H. Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique des XVe—XVIe siècles. La dérivation*. Warszawa — Paris, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 401—404.
539. FAÇON, NINA, Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 137—142.
540. FAÇON, NINA, Franco Gaeta, *Lorenzo Valla, filologia e storia*, Napoli, 1955 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 148—149.
541. GIUGLEA, G. și STAN, I., Giovanni Alessio, *Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi*, vol. I, Bari, 1954 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 205—209.
542. GIUGLEA, G. și STAN, I., Ramon Menéndez Pidal, *Poema de Yúcuí. Matereales por su estudio*, Colección filológica de la Universidad de Granada, vol. I, 1952 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 202—205.
543. ILIESCU, MARIA, Fernando V. Peixoto da Fonseca, *Noções de historia da lingua portuguesa*, Livraria Clásica Editora, Lisboa, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 432—434.
544. ILIESCU, MARIA, M. C. Diaz y Diaz, *Index Scriptum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 147—148.

545. IORDAN, IORGU, Luis F. Lindley Cintra, *A lingugem dos Foros de Castelo Rodrigo*, Lisboa 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 392—394.
546. IORDAN, IORGU, Manuel Palomar Lapesa, *La onomástica personal prelatina de la antigua Lusitania*, Salamanca, 1957 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 391—392.
547. KELEMEN BELA, *Egy új francia lexicológiai kezikönyv* [Recenzie la : N. N. Lopatnikova și N. A. Movchovitch, *Précis de lexicologie du français moderne*, Moscova, 1958] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 177—180.
548. KELEMEN, B., Lopatnikova N. N., Movcovitch N. A., *Précis de lexicologie du français moderne*, Editions en langues étrangères, Moscou, 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 157—160.
549. MANECA, CONSTANT, Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, Sansoni, Firenze [Bologna, 1960] — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 605—608.
550. MIHĂESCU, H., R. G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках* (Formarea articolului în limbile romanice), Moscova-Leningrad, Editura Academiei de Științe, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 132—134.
551. SALA, M., *Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo*, Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma, I (1959) — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 134—137.
552. SALA, M., Constantino García, *Contribución a la historia de los conceptos gramaticales. La apartación del Brocense*. C.S.I.C., Revista de Filología Española, anejo LXXI, Madrid, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 434—435.
553. SALA, M., Cynthia Crews, *Extracts from the Meam Loez (Genesis) with a Translation and a Glossary*, in Proceedings of the Leeds Philosophical and Literary Society [Literary & Historical Sections], vol. IX, part. II, Leeds, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 443—445.
554. SALA, M., José Manuel González, *Toponimia de una parroquia asturiana (Santa Eulalia de Valduno)*, prólogo de E. Alarcos Llorach, Instituto de Estudios Asturianos, Oviedo, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 404—407.
555. SALA, MARIUS, Michael Molho, *Literatura sefardita de Oriente*, Biblioteca Hebraica-Espanñola, volumen VII, Madrid-Barcelona, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 142—145.
556. TĂNASE, E., *Revue des langues romanes*, Montpellier, LXXII, 1956, 1957—1958; LXXIII, 1958—1959 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 163—166.
557. VINTELER, O., R. G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках (выбор формы)* Moscova-Leningrad, 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 199—202.
558. VINTELER, O., [R. A. Budagov] *Problemele studierii limbilor romanice literare*, 1961 — T, V (1961), nr. 35, p. 8.

SLAVISTICĂ

559. DJAMO, LUCIA, *Terminologia economică și comercială din [documentele slavo-române] din secolele XIV—XV*, АУВ, Filologie, 1960, vol. 18, p. 363—390.
560. DUMITRESCU, M., *Именное склонение в Остромировом Евангелии в сопоставлении с данными старославянских памятников (Имя существительное)* (Declinarea nominală în evanghelia lui Ostromir în comparație cu datele oferite de documentele slavone (substantivele)). Culegere de studii, 1958, p. 51—61.
561. DUMITRESCU, M. și VRABIE, E., *Об исследовании русских говоров в Добруджской области* (Despre studierea graiurilor rusești din regiunea Dobrogea), Culegere de studii, 1961, p. 221—225.

562. HORNET, NEONILA, *Observații asupra categoriei aspectului la unele verbe de mișcare în limba rusă*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 401—406.
563. LEKOV, PROF. IV., *Slavistica bulgară în ultimii ani*, (Lucrările de lingvistică), RS, IV, 1960, p. 327—329.
564. MIHAIL, Z., *Începuturile învățămîntului limbii ruse în țara noastră*, AnRS, Istorie, XVI (1962), nr. 1, p. 92—100.
565. MIHAILĂ, G., *Slavistica românească după 1944 și sarcinile ei actuale* (Lucrările de lingvistică), RS, IV, 1960, p. 5—34.
566. MIHAILĂ, G., *Lumea învață rusește*, Veac nou, XVII (1961), nr. 36, p. 5.
567. OITĂ, I., *Некоторые замечания по вопросу о пояснительных конструкциях в русском языке* (Observații cu privire la construcțiile explicative în limba rusă), Culegere de studii, 1961, p. 44—63.
568. OLTEANU, PANDELE, *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș*, [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], in -8°, 409 p.
569. PASZTERNÁK CLARA, LUKÁCS LADISLAU, NAGY MAGDA, *Tipul de „iacanie” în graiul rusesc din comunele Sarichioi și Jurilovca (reg. Dobrogea)*, STUBB, Philologia, 1960, p. 95—99.
570. PETROVICI, ACAD., E., *Sl. *žetica „zer” în limba română, în limbile slave și în limba maghiară*, STUBB, Philologia, 1960, p. 7—13.
571. ROSETTI, ACAD. AL., *Slavo-romanica. Despre limba slavă a hrisoavelor muntenești din sec. al XIV-lea — al XV-lea*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 91—94.
572. SINGER, M., *Эквивалентный перевод румынского перевода „pentru”* (Traducerea echivalentă a prepoziției românești „pentru”), Culegere de studii, 1958, p. 46—50.
573. VRABIE, E., *Mediobulgară într-un hrisov slavo-român de la începutul secolului al XV-lea*, Culegere de studii, 1958, p. 62—68.
574. VRABIE, EMIL, *Observații asupra unui grai rus de pe teritoriul R.P.R.*, RS, IV, 1960, p. 107—129.
575. VRABIE, E., *Un tip de iacanie într-un grai rus din R.P.R.*, Culegere de studii, 1961, p. 36—43.
576. VRACIU, ARITON, *Sărbătorirea acad. Jan Endzelin la împlinirea vârstei de 85 de ani*, RS, IV, 1960, p. 345—348.
577. ZACORDONET, A., *Contribuția temelor fără polnoglasiu la îmbogățirea vocabularului rusesc*, SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 37—52.
578. *Croniclele slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R., 1959, in -8°, 332 p.
579. *Liturghierul lui Macarie* [în reproducere fotografică]. Cu un studiu de P. P. Panaitescu și un indice de Angela și Alexandru Duțu, [București] Editura Academiei R.P.R. [1961], in -8°, LXXV + 274 p.

Recenzii

580. BERICI, B., Dr. Ivan Popović, *Contribuție la studierea cuvintelor românești în limba sîrbo-croată*, retipărit din revista „Lumina”, anul IX, nr. 3—4, 1955, Vișeș, Jugoslavia — RS, IV, 1960, p. 384—385.
581. BOLOCAN, GH., *Atlasul lingvistic bulgar*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 269—273.
582. BOLOCAN, GH., *Речник на езика на Христо Ботев*, Tom I (A—K) (Dicționarul limbii lui Hristo Botev, vol. I), Sofia, Editura Academiei Bulgare de științe, 1960 — LR, X (1961), nr. 2, p. 186—189.

583. CĂLIN, G., Academia Cehoslovacă de științe. Secția de limbă și literatură. *Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistů Moskvě* (Comunicările cehoslovace pentru cel de-al IV-lea Congres internațional de slavistică de la Moscova), Praga, 1958 — RS, IV, 1960, p. 354—361.
584. СЮБАНУ, FULVIA și БОЛОСАН ГН., *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Стоян Романски. Българска Академия на Науките (отделение за езикознание, литературно-знание и етнография)*. Apărut sub îngrijirea unui comitet de redacție format din VI. Georgiev (redactor responsabil, Iv. Lekov și P. Dinekov, Sofia, 1960 — SCL XII (1961), nr. 3, p. 445—452.
585. CIPLEA, GH., *Slavia, Časopis pro slovanskou filologii*, Praga, XXV (1956), nr. 1—4; XXVI (1957), nr. 1—4; XXVII (1958), nr. 1—4 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 182—188.
586. C. B., *Romanoslavica* vol. I—III, 1958 — Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 1—2, p. 144—147.
587. DEBOVEANU, E. și LINTZ, E., *Z polskich studiów slawistycznych*, tom. I, Prace językownawcze i etnogenetyczne na IV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Moskwie, 1958 — RS, IV, 1960, p. 361—363.
588. DIMITRESCU, FLORICA, Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Tom. I, A—J, Krakow, 1952—1956, Towarzystwo miłośników języka polskiego. Tom. II: Zeszyt 1(6), K-Kaznodzieja, Kraków, 1958 — RS, IV, 1960, p. 366—372.
589. DIMITRESCU, FLORICA, *Słownik wyrazów bliskoznacznych* (pod redakcja Dr. St. Skorupki), Varşovia, 1957 — RS, IV, 1960, p. 386—387.
590. ДЖАМО, ЛУЦІА, S. D. Nikiforov, *Limba paleoslavă*, traducere din limba rusă, de I. D. Negrescu, Editura Centrului mitropolitan al Olteniei, 1956 — RS IV, 1960, p. 376—379.
591. D. B., M. N. Tihomirov, *Începuturile scrierii slave în lumina ultimelor descoperiri*, în AnRS, Istorie, 1959, p. 141—147 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 1—2, p. 114—115.
592. FISCHER, I., VI. Georgiev, *Българска етимология и ономастика*, Sofia, 1960 — SC, III, 1961, p. 478—480.
593. FODOR, ECATERINA, N. I., Bukatevici, I. E. Grişutenko, G. M. Mijevskaia, N. V. Pavliuc, S. A. Saviŭkaia și F. P. Smaglenko, *Очерки по сравнительной грамматике восточно-славянских языков* (Studii de gramatică comparată a limbilor slave de răsărit), Odesa, 1958 — RS, IV, 1960, p. 363—366 [indeosebi p. 365—366].
594. FODOR, ECATERINA, T. V. Baimut, M. K. Boiciuk, M. K. Volinski, M. A. Jovtobriuh, T. P. Malina, S. P. Samilenko, *Порівняльна грамати́ка української і російської мов* (Gramatica comparată a limbilor ucraineană și rusă). Manual pentru institutele pedagogice, Kiev, 1957—RS, IV, 1960, p. 363—366 [indeosebi p. 365].
595. IONESCU, Pr. I., *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 9—12, p. 789—794.
596. IONESCU, Pr. I., S. B. Bernstein (Moscova), *Cu privire la legăturile lingvistice slavo-române*, în Omagiu Iordan, 1958 — Mitropolia Olteniei, XI (1959), nr. 3—4, p. 236—237.
597. LECTOR, *Traducerea evangheliei în vechea slavă* [pe marginea articolului lui K. Horálek, *La traduction vieux-slave de l'Évangile*, din Byzantinoslavica, 2/1959], Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 9—10, p. 858—859.
598. МИХАЕСКУ, H., Ivan Popović, *Geschichte der serbo-kroatischen Sprache*, Harrassovitz, Wiesbaden, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 278—282.

599. MIHĂEȘCU, H. Vladimir Georgiev, *Българска етнология и ономастика* (Etimologie și onomastică bulgară), Sofia, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 130—132.
600. MIHĂILĂ, G., *Conferința [de dialectologie slavo-română]*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 579—582.
601. MIHĂILĂ, G., *Din activitatea Asociației slaviștilor din Republica Populară Română (1953—1959)*, RS, IV, 1960, p. 407—409.
602. MOISE, ION, *Славянская филология (Philologie slave)*, Culegere de articole, vol. I—III, Moscova, 1958 — RS, IV, 1960, p. 349—354.
603. MOISE, ION, *Современный русский язык. Синтаксис* (Limba rusă contemporană. Sintaxa). Sub redacția prof. E. M. Galkina-Fedoruk, Moscova, 1957 — RS, IV, 1960, p. 379—381.
604. NEGRESCU, PROF. I., *Romanoslavica*, vol. I, II, III, București, 1958 — Studii teologice, XI (1959), nr. 3—4, p. 248—254.
605. OITĂ, I., A. G. Rudnev, *Синтаксис осложнённого предложения* (Sintaxa propoziției complexe), Moscova, 1959 — LR, XI (1962), nr. 1, p. 117—121.]
606. PISCUPESCU, ECAT., Boniu St. Anghelov, *Из старата българска, руска и сръбска литература*, Sofia, 1958 — RS, IV, 1960, p. 387—388.
607. POGHILIC, C., *Linguistique balkanique*, vol. I—III, Sofia, 1959—1961 — SCL, XII (1961); nr. 4, p. 594—601.
608. RUSSU, I. I., Vladimir Georgiev, *Въпроси на българската етимология* [Probleme de etimologie bulgărească], Sofia, 1958 — SCIV, XII (1961), nr. 1, p. 182—186.
609. STOJANOVIĆ, VOJISLAVA, Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de slavistică, *Теорителный падеж в славянских языках*. Sub redacția lui S. B. Bernstein, Moscova, 1958 — RS, IV, 1960, p. 372—376.
610. VASCENCO, V., *IV. Международният съезд славистъз (Москва, 1—10 септември 1958г.)*. (Cel de al IV-lea Congres internațional al slaviștilor (Moscova, 1—10 septembrie 1958), Culegere de studii, 1958, p. 129—136.
611. VELEA, STAN, Zenon Klemensiewicz, T. Lehr-Splawinski, St. Urbańczyk, *Gramatika historyczna języka polskiego* (Gramatica istorică a limbii polone), Varșovia, 1955 — RS, IV, 1960, p. 381—383.
612. VRABIE, EMIL, Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki”, *Culegere de studii („Ucēnte zapiski”)*, București, 1958 — RS, IV, 1960, p. 385—386.
613. ZDRENGHEA, MARIA și VINTELER, O., *Въпроси языкознания ... VII* (1953), nr. 1—6 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 143—147.
614. ZSEMELYEI, JÁNOS, *A nagygoroszi nyelvallasz* [Recenzie la *Атлас русских народных говоров областей к востоку от Москвы*, sub redacția lui R. I. Avanesov Moscova, 1957] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 182—186.
615. * * * *Romanoslavica*, IV, București, 1960 — C, 1961, nr. 28, p. 7.
616. * * * *Slavona bisericească din secolele XIV — XVII* [Prezentarea articolului lui G. Mihăilă, *În legătură cu alcătuirea unui dicționar al slavonei din Țările Române*, publicat în SCL, 3/1959] — Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 7—8, p. 668—669.

GERMANISTICĂ

617. BOGDAN, MIHAIL, *Vocalismul englez și problemele lui pentru români*, STUBB, Philologia, 1960, p. 101—107.
618. CAPESIUS, BERNHARD, *Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart*, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, 191 p.
619. CAPESIUS, B., *Intrebuințarea metodei statistice în vederea caracterizării graiurilor landleilor din Transilvania*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 131—141.
620. CAPESIUS, BERNHARD, *Die Verwendung der statistischen Methode bei der Erforschung der Landlermundarten in Siebenbürgen* [versiunea germană a articolului publicat în CL, V (1960), nr. 1—2], RL, VI (1961), p. 109—116.
621. CAPESIUS, BERNHARD, *Komplexe Sprachbetrachtung in der siebenbürgischen Dialektforschung* [Metode noi în cercetarea lingvistică, cu aplicare specială la graiurile săsești], FVL, V, 1961, p. 147—152.
622. IAROVICI, EDITH, *Principalele particularități ale limbii engleze vorbite în S.U.A.* RFRG, V (1961), nr. 1, p. 71—85.
623. PANCRATZ, A., *Bibliographie 1944—1957* [cu un capitol: *Sprach und Literaturwissenschaft*, p. 239—241], FVL, I, 1959, p. 227—247.
624. PANCRATZ, ARNOLD, *Die Bedeutung des Wortes Land im Siebenbürgisch-Sächsischen* [Conținutul cuvântului „Land” în graiul săsesc], FVL, I, 1959, p. 197—199.
625. PANCRATZ, ARNOLD, *Kritische Betrachtungen zum volkskundlichen Teil des siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuches* [Considerații critice cu privire la elementele etnografice din Dicționarul graiurilor săsești], FVL, IV, 1961, p. 27—42.
626. PROTZE, HELMUTH (Leipzig), *Das siebenbürgisch-sächsische Wörterbuch* [Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania], FVL, I, 1959, p. 210—218.
627. RICHTER GISELA, *Zur Bereicherung der siebenbürgisch-sächsischen Mundart durch die rumänische Sprache* [Calculi lingvistice din limba română în graiurile săsești din Transilvania], FVL, III, 1960, p. 37—56.
628. ROOS, JOSEF, *Beiträge zur Erforschung der Banater deutschen Mundarten* [Contribuții la cercetarea dialectelor germane din Banat], FVL, II, 1959, p. 45—74.
629. STĂNESCU, HEINZ, *Contribuții la bibliografia în limba germană a studiilor de filologie romanică și germanică apărute în R.P.R. între 1944 și 1959*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 163—190 [Pentru problemele de limbă, vezi p. 186—190].
630. TĂTARU, ANA, *Considerații privitoare la dicționarul pronunțării limbii engleze de D. Jones*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 105—114.
631. WOLFF, JOHANN, *Die Erforschung der Banater deutschen Mundarten im Lichte des Aufsatzes „Der fränkische Dialekt” von Friedrich Engels* [Cercetarea dialectelor germane din Banat în lumina lucrării „Der fränkische Dialekt” de Friedrich Engels], FVL, III, 1960, p. 149—159.

Recenzii

632. ALEXANDRESCU, SORIN, *Journal of English and Germanic Philology*, University of Illinois, 1959/1—4; 1960/1—3 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 153—155.
633. COMOROVSCI, C., E. I. Klimentko, *Проблемы стиля в английской литературе первой трети XIX века* Отв. ред. В. G. Renzov, Издательство Ленинградского университета, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 419—424.

634. DUNĂRE N., *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, vol. III și IV — T, VI (1962), nr. 9, p. 8.
635. IANCULESCU, CONST., *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. Jahrgang 1960, Heft, 1, 2, 3, 4 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 155—159.
636. ISBĂȘESCU M., Dr. Walther Hofstaetter, *Deutsche Sprachlehre*, Walter de Gruyter Berlin, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 436—437.
637. ISBĂȘESCU, M., Johannes Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Akademie-Verlag, Berlin, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 435—436.
638. ISBĂȘESCU, M. și ROJANSKI, R., K. A. Levkovskaia, *Именное словообразование в современной немецкой общественно-политической терминологии и применяющей к ней лексике*, Moscova, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 407—412.
639. LEVITCHI, L. D., *Un curs de limba engleză cu greșeli și lipsuri* (E. Kastner, E. Farca și V. Cartianu : *Curs de limba engleză*, București, 1958] — Rev. inv. sup., III (1961), nr. 1, p. 65—70.
640. PANCRATZ, A., Anneliese Bretschneider, *Ein Anteil des Niederdeutschen an der siebenbürgischen Sprachlandschaft*, Sonderdruck aus „Niederdeutsche Mitteilungen“, Jg. 11, 1955, Jg. 12, 1956 — FVL, II, 1959, p. 189—192.
641. PANCRATZ, A., Helmuth Protze, *Das Westlausitzische und Ostmeissnische. Dialektgeographische Untersuchungen zur lausitzisch-obersächsischen Sprach- und Siedlungsgeschichte*, Halle, 1958 — FVL, II, 1959, p. 189—192.
642. РОЖИНС, С., М. М. Guhman, *Готский язык*, Библиотека филолога, Изд. Литературы на иностранных языках, Moscova, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 417—419.
643. SFIRLEA, LIDIA, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1, 2, 1959, Editura Academiei R.P.R. — CL, VI (1961), nr. 1, p. 229—231.
644. STĂNESCU, H., *Revista de filologie r. manică și germanică*, Editura Academiei R.P.R., 1957 [recenzie în l. germană] — FVL, I, 1959, p. 223—224.
645. THEISS V., V. M. Jirmunski, *История немецкого языка*, Moscova, 1956 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 117—121.

ORIENTALISTICĂ

646. BĂNĂTEANU, VLAD, *Urartean suffixes in Classic Armenian* [traducerea articolului publicat în SCL, XI (1960), nr. 1], RL, VI (1961), nr. 1, p. 85—107.
647. DRIMBA, VLADIMIR, *Cercetări asupra foneticii găgăuze (I)*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 399—419; (II), nr. 4, p. 555—575.
648. DRIMBA, VLADIMIR, *Исследования по фонетике гагаузского языка (I)* [traducerea articolului din SCL, XII (1961), nr. 3], RL, VI (1961), nr. 2, p. 239—258.
649. NEAGA, PROF. DR. NICOLAE, *Limbi orientale de interes biblic*, Mitropolia Banatului, IX (1959), nr. 11—12, p. 68—80.

Recenzii

650. DRIMBA, VLADIMIR, *Al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor (Moscova, 1960)*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 263—268.
651. FECIORU, PR. D., At. Negoită, *Le sens des mots „chabod” et „ghedolah” dans l’Ancien Testament*, Extrait des „Studia et acta orientalia”, I (1957), p. 248—257—Studii teologice, XII (1960), nr. 9—10, p. 702—703.

652. MATEI, I., *Al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor (Moscova 9–16 august 1960). Contribuția orientaliștilor s vietici*, AnRS, Istorie, 1960, nr. 4, p. 165–172.
653. NEAGA, PR. PROF. N., Carl Steuernagel, *Hebraische Grammatik*, Leipzig, 1953 – Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3–4, p. 247–248.
654. SALA, M., Henry & Renée Kahane—Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, Universty of Illinois Press, 1958 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 609–617.
655. SZABÓ T. ATTILA, *Az urali nyelvek szőfejtő szótára* [recenzie la: *Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages* by Björn Collinder, Stockholm, 1955] — NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 174–177.
656. VRACIU, A., V. I. Abaev, *Историко-этимологический словарь осетинского языка* (Dicționarul istorico-etimologic al limbii osete ne), vol. I, A–K, Moscova-Leningrad, 1958—SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 112–116.

LIMBA MAGHIARĂ

657. ABAFÁY GUSZTÁV, *Bolyai Iános nézetei a nyelvről és a gondolkodásról, az irodalomról és művészetről* (Ideile lui Bolyai Iános despre limbă și gândire, despre literatură și artă), NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 15–35.
658. CSÁK LÁSZLÓ, *Supranume cu rol de identificare la Mera*, CI, VI (1961), nr. 1, p. 183–189.
659. GALFFY MÓZES, *A mēh nevezől a moldvai csángó nyelvjárásban* (Despre numele albinei în dialectul ceangău din Moldova) [cu rezumat în l. română], STUBB, Philologia, 1960, p. 87–89.
660. GALFFY MÓZES, *A nyelvjárasi hátrbbképzett t hangról* [Despre consoana posteroară regională t], NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 135–139.
661. MÁRTON GYULA, *Az ikes ragozás állopotáról a Fekete-Körös völgyében* (Despre conjugarea verbelor în -ik în graiul din Valea Crișului Negru) [cu rezumat în l. română], STUBB, Philologia, 1960, p. 47–55.
662. MÁRTON GYULA, *Cteva aspecte ale bilingvismului maghiaro-romn la ceangăii din Moldova*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 541–553.
663. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Román nyelvi hatás az aranyosszéki magyar nyelvjárás székészletében* (Influența română în lexicul graiului maghiar din Valea Arieșului), NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 129–134.
664. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Tájszók Apáca, Dalk és Krizba községből* (Cuvinte dialectale din comunele Apața, Dopca și Crizbav), NIK, IV (1960), nr. 1–2, p. 158–166.
665. SZABÓ T. ATTILA, *A magyar felező számrvk és ami mögöttük lehet* (Cu privire la numerele maghiare formate cu adjectivul fél „jumătate”), NIK, IV (1960), 1–2, p. 105–115.
666. SZABÓ T. ATTILA, *A Pápai Páriz szotár kiadások magyar sókincsének román kölcsönzó anyaga* (Împrumuturi românești în lexicul maghiar al edițiilor dicționarului lui Pápai Páriz) [cu amplu rezumat în l. română], STUBB, Philologia, 1960, p. 15–28.
667. SZABÓ ZOLTÁN, *Van-e műveltető jelentésű -z képzőnk? (Există oare un sufix factitiv -z [în l. maghiară]?)* [cu rezumat în l. română], STUBB, Philologia, 1960, p. 117–119.

Recenzii

668. BALOGH DEZSŐ, *A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar nyelvészeti tanszékének 1959. évi nyelvjárásutató munkájáról* (Activitatea dialectologică a catedrei de limbă maghiară de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj, în cursul anului 1959), NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 195.
669. J. NAGY MÁRIA, *A Magyar Nyelvőr stilisztikai tárgyú cikkeiről és tanulmányairól* (Note cu privire la articolele și studiile stilistice din revista „Magyar Nyelvőr” în perioada de după eliberare) [cu amplu rezumat în l. română] — STUBB, Philologia, 1960, p. 182—185.
670. SFIRLEA LIDIA, *Acta linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest, Tomus VIII, 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 160—163.
671. SZABÓ ZOLTÁN, *Magyar Nyelv LIV (1958). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 191—193.
672. VÁMSZER MÁRTA, Bálint Sándor, *Szegedi szótár* (Dicționarul dialectului din Seghedin) [cu amplu rezumat în l. română] — STUBB, Philologia, 1960, p. 180—182.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

673. BELDESCU, G., *Predarea limbii române* [în școala de 8 ani], C, 1961, nr. 35, p. 2.
674. BELEAEV, B. V., *Principalele probleme ale psihologiei învățării limbilor străine*, AnRS, Ped. - Psih., XV (1961), nr. 3, p. 94—103.
675. BLĂNARU, A., *Predarea limbii ruse în institutele tehnice de învățămînt superior*, Rev. Inv. sup., III (1961), nr. 3, p. 29—38.
676. BOGDAN, ANA, *Grijă pentru dezvoltarea gândirii elevilor* [în legătură cu predarea limbii române în școli], S., nr. 5461, 8 martie 1962, p. 4.
677. BOSOTEANU, VESA, *Dezvoltarea gândirii și vorbirii copiilor preșcolari*, RPed., X (1961), nr. 7, p. 92—102.
678. BUD, PROF. IULIU, *Întărirea laturii practice în studiul gramaticii*, S, nr. 5441, 16 febr. 1962, p. 2.
679. BUZESCU, O., *La limba română* [constatări pe marginea examenului de admitere în cl. VIII], GI, XII (1961), nr. 618, p. 4.
680. CONSTANTINESCU, PROF. GE., *Mai multe exerciții explicative* [în legătură cu predarea limbii române în școli], S, nr. 5441, 16 febr. 1962, p. 2.
681. CRETU, N., *Cu privire la pregătirea viitorilor profesori de limba și literatura română* [recomandări privind îmbogățirea programei analitice a facultății de filologie prin acordarea unei atenții mai mari studiului limbii literare contemporane], Lupta de clasă, Seria a V-a, XLI (1961) nr. 6, p. 88—90.
682. DIACOV, M., *Сопоставление звуковых систем русского и румынского языках в процессе условия русского литературного произношения в школах РНР* (Compararea sistemului fonetic al limbilor rusă și română în procesul de însușire a pronunțării ruse literare în școlile din R.P.R.), Culegere de studii, 1958, p. 102—112.
683. FAUR, PROF. ASPAZIA, *Limbă bogată, stil propriu* [în legătură cu predarea limbii române în școli], S, nr. 5461, 8 martie 1962, p. 4.

684. FODOR, KATALIN, *Unele particularități ale sistemelor asociative verbale formate în limba română la studenți cu limba maternă maghiară*, SĪUBB, *Psychologia-Paedagogia*, 1961, p. 61—68.
685. IORDAN, ACAD. PROF. IORGU, *Studiul limbilor și literaturilor romanice și germanice în învățământul superior*, *Rev. înv. sup.*, III (1961), nr. 2, p. 25—34.
686. IVANIER, EVA, *Consfătuirea cadrelor didactice care predau filologia romanică și germanică la secțiile de specialitate*, *Rev. înv. sup.*, III (1961), nr. 2, p. 89—96.
687. KELSON, L., *Работа по картине в преподавании русского языка* (Tabloul ca material intuitiv în predarea limbii ruse), *Culegere de studii*, 1958, p. 69—89.
688. LANDA, L. N., *Înarmarea elevilor cu metode raționale de gândire și problema algoritmilor* [cu exemplificări din domeniul gramaticii], *AnRS, Ped. - Psih.*, XV (1961), nr. 4, p. 65—81.
689. LIVESCU, JEAN, *Limbile romanice și germanice în învățământul superior*, *RFRG*, V (1961), nr. 2, p. 385—386.
690. MIHĂLESCU, ELIZA, *Folosirea mijloacelor tehnice în predarea limbilor străine*, *RPed.*, X (1961), nr. 9, p. 73—83.
691. MIHĂLESCU, ELIZA AL., *Unele probleme ale predării limbii franceze*, *Rev. înv. sup.*, III (1961), nr. 3, p. 39—52.
692. MIHĂLESCU, MIHAIINA N., *Organizarea și desfășurarea lecțiilor de expunere-compunere la clasele I-IV*, *RPed.*, X (1961), nr. 10, p. 89—100.
693. NICULESCU, L. I., *Некоторые наблюдения над предложениями в русском языке* (Cîteva observații asupra prepozițiilor din limba rusă), *Culegere de studii*, 1958, p. 90—101.
694. NITU, RODICA *Unele procedee pentru însușirea conștientă a cititului*, *Gf*, XIII (1962), nr. 648, p. 4.
695. NOVICICOV, EUGEN, *Exerciții pentru formarea deprinderilor de exprimare orală la lecțiile de limbă rusă în clasele VIII—IX*, *RPed.*, X (1961), nr. 12, p. 82—95.
696. NOVICICOV, E., *Problema vocabularului minim în predarea limbilor străine*, *Culegere de studii*, 1961, p. 236—245.
697. POPESCU, PROF. ION, *Limba și literatura română în școala de 8 ani*, *L*, IV (1961), nr. 18, p. 9.
698. POPESCU, PROF. ȘTEFANIA, *Definițiile în manualul de gramatică pentru clasa a VI-a*, *Gf*, XIII (1962), nr. 655, p. 2.
699. POPESCU, ȘTEFANIA, *Predarea propozițiilor subiective și predicative*, *Gf*, XII (1961), nr. 630, p. 4.
700. POPESCU, ȘTEFANIA, *Problemele de punctuație în programele de învățământ și în manualele de gramatică pentru clasele a V-a, a VI-a și a VII-a*, *RPed.*, X (1961), nr. 7, p. 81—91.
701. SEBESTYEN, LIVIU, *Rezultate tot mai bune* [probleme ale predării limbii române în școlile cu limba de predare maghiară], *Gf*, XIII (1962), nr. 650, p. 4.
702. ȘERDEANU, ION, *Cum îi învățăm pe elevi să citească*, *Gf*, XII (1961), nr. 640, p. 4.
703. TARASOVA, MARIA, *Elemente noi în programa de limbă rusă pentru școala de 8 ani*, *RPed.*, XI (1962), nr. 3, p. 19—24.
704. TÜRÖK, VICTOR, *Însușirea cunoștințelor de limbă română* [probleme ale școlilor cu limba de predare a naționalităților conlocuitoare], *Gf*, XIII (1962), nr. 642, p. 6.
705. TUCICOV-BOGDAN, ANA și STOLERU CONSTANTINESCU, PAULA, *Rolul definiției și al regulii gramaticale în generalizarea conștientă a fenomenului gramatical la elevi*, *RPed.*, XI (1962), nr. 2, p. 5—19.
706. TRUFASU, N., *Lecțiile de gramatică la clasa a VIII-a*, *Gf*, XII (1961), nr. 640, p. 5.

707. VIANU, ACAD. PROF. TUDOR, *Note asupra măiestriei predării în universități* [cu un subcapitol: *Citat și citire*], Rev. Inv. sup., II (1960), nr. 3, p. 66—72.
708. ZÖRGÖ, B., FARKAS, M., *Despre raportul dintre tehnica citirii și înțelegerii textului*, StUBB, Psychologia-Paedagogia, 1961, p. 45—60.
709. * * * *Măsurile luate de Ministerul Învățământului cu privire la predarea limbilor moderne în instituțiile de învățământ superior*, Rev. Inv. sup., III (1961), nr. 4, p. 72—74.
710. * * * [La rubrica] *Știință* [comentarii pe marginea articolului] *Cu privire la pregătirea viitorilor profesori de limbă și literatură română*, apărut în *Lupta de clasă*, nr. 6 [1961], C, 1961, nr. 27, p. 7.

DIVERSE

711. BOLOCAN, GH., *Limba română în al zecelea an de apariție*, LR, X (1961), nr. 2, p. 173—175.
712. DĂNĂILĂ, I., *Indicele revistei [Limba română] pe anul 1961*, LR, X (1961), p. 629—671.
713. IORDAN, ACAD. IORGU, *Relații științifice dintre cele mai vii* [între țara noastră și U.R.S.S., pe tărful lingvisticii], Veac nou, XVII (1961), nr. 40, p. 3.
714. KELEMEN BELA, *Abrevierile publicațiilor de filologie romanică, slavistică etc.*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 233—242.
715. LĂZĂRESCU, PAUL, *Indice de materii, autori și cuvinte* [al volumului *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, 1962], CILL, III, 1962, p. 277—308.
716. LEONTE, L., *Activitatea colectivului de lingvistică [din Iași] în anul 1960*, SCSt. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 297.
717. LEONTE, LIVIU, *Lucrările secției de filologie la sesiunea științifică pe anul 1961 a Universității „A. I. Cuza”*, IL, XIII (1962), nr. 1, p. 85—88.
718. LIVESCU, PROF. DR. JEAN, *Cursurile de vară de la Sinaia*, C, 1961, nr. 35, p. 3.
719. MITRAN, MIRCEA, *Lingvistica românească în prima jumătate a anului 1961*, LR, X (1961), nr. 5, p. 498—502.
720. NICULESCU, AL., *Cursurile de vară ale Universității din București, Sinaia, 1—31 august 1960*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 105—106.
721. PRELIPEANU, PR. PROF. V., *Originea alfabetului în lumina descoperirilor mai noi*, Studii teologice, XIII (1961), nr. 3—4, p. 189—201.
722. STAN, AURELIA ȘI HOMORODEAN, M., *Activitatea Institutului de lingvistică din Cluj în anii 1959 și 1960*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 193—198.
723. SCUTARU, IULIA, „*Cum am învățat românește*”... [conversatie cu Tamara Repina, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Leningrad], Veac nou, XVII (1961), nr. 37, p. 2.
724. ZAIUNCIKOVSKI, I., *Limba română la Universitatea „Lomonosov”*, Veac nou, XVII (1961), nr. 15, p. 5.
725. * * * *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 Mai 1960 pînă la 1 Mai 1962*, LR, X (1961), nr. 4, p. 363—397.
726. * * * *Cursuri de vară de limba, literatură, istoria și arta poporului român, organizate pentru specialiști din străinătate*, Rev. Inv. sup., III (1961), nr. 2, p. 73—74.
727. * * * *Indicele tomului XI (1960)* [al revistei *Studii și cercetări lingvistice*], SCL, XI (1960), supliment [la nr. 4], 73 p.
728. * * * *Indicele tomului XII (1961)* [al revistei *Studii și cercetări lingvistice*], SCL, XII (1961), supliment [la nr. 4], p. 621—679.

729. BÁLAZS LASZLÓ, *Limba română VII (1958). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 189—191.
730. CAPESIUS, B., Omagiu lui Al. Graur (Festschrift für Al. Graur), *Studii și cercetări lingvistice*, Jg. XI, nr. 3, 1960, București, Editura Academiei R.P.R., S. 311—338 — FVL, V, 1961, p. 190—194.
731. CAPESIUS, B., *Omagiu lui Iorgu Iordan. Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Academiei R.P.R., 1959 [recenzie în limba germană] — FVL, III, 1960, p. 183—189.
732. DUTU, ANGELA, *Časopis pro moderní filologii*, Praga, XLII (1960), nr. 1—4 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 438—440.
733. GHERGARIU, L., *Limba și literatura moldovenească...*, Chișinău, I (1958) nr. 2 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 147—150.
734. L. D., *Studii și cercetări științifice* (Filiala Iași a Acad. R.P.R.), seria filologie, anul XI (1960), fascicola I — II, XII (1961), nr. 7, p. 85—86.
735. L. D., „*Limba română*”, nr. 4/1961 — I, XI (1962), nr. 2, p. 87—88.
736. M[ANOLESCU] N., „*Limba română*” nr. 1/1961 — VR, XIV (1961), nr. 7, p. 182—183.
737. MITRAN, G., Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R., *Limbă-literatură*, vol. al IV-lea, București, 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 282—284.
738. PANAITESCU, VAL., *Revista de filologie romanică și germanică*, nr. 1/1960 — SCST. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 139—142.
739. PANCRATZ, A., Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani. Omagiu academicianului Emil Petrovici, *Cercetări de lingvistică*, Jg. III, 1958, Editura Academiei R.P.R., Filiala Cluj — FVL, V, 1961, p. 195—196.
740. SĂTEANU, CORNEL, *Cercetări de lingvistică, II (1957). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 186—189.

IN MEMORIAM

741. DĂNILĂ, N., *Mario Roques (1875—1961)*, RFRG, V (1961), nr. 2, p. 387—389.
742. IORDAN, IORGU, *Leo Spitzer (1887—1960)* — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 115—116.
743. IORDAN, IORGU, *Mihail Sadoveanu*, LR, X (1961), nr. 5, p. 515—517.
744. JEGLINSKI, V., *Prof. Dr. Kazimierz Nitsch* — RS, IV, 1960, p. 411—412.
745. P[IPPIDI], D. M., *In memoriam acad. Antonin Salač*, SC, III, 1961, p. 501—502.
746. ROSETTI, ACAD. AL., *Mario Roques, iulie 1875 — martie 1961* — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 453—454.
747. SALA, M., *Serafim da Silva Neto (1917—1960)* — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 455—456.

ABREVIERI

- AnAcad. = *Analele Academiei Republicii Populare Române.*
 AnRS = *Analele româno-sovietice.* Academia Republicii Populare Române, Institutul de studii româno-sovietic.

- AUB = *Analele Universității din București. Seria Științe sociale. Filologie*, 1955.
- AUI = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Științe sociale*, 1955.
- C = *Contemporanul*, săptăminal politic-social-cultural [București], 1946.
- CF = *Cercetări filozofice. Academia Republicii Populare Romine, Institutul de filozofie* [București], 1954.
- CILL = *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1962.
- CL = *Cercetări de lingvistică. Academia Republicii Populare Romine, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică, Cluj*, 1956.
- Culegere de studii = *Culegere de studii. Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki”*, [vol. I] 1958; [vol. II] 1961.
- Dacia = *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série. Académie de la République Populaire Roumaine, Institut d'Archéologie*, 1957.
- Drapelul roșu = *Drapelul roșu. Organ al Comitetului regional P.M.R. și al Sfatului popular regional Banat*.
- Femeia = *Femeia*, revistă social-politică și culturală editată de Consiliul național al femeilor din R.P.R.
- Fl. = *Flacăra*, revistă social-politică și literar-artistică, 1952.
- FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Akademie der Rumänischen Volksrepublik, Zweigstelle Klausenburg, Sektion für Gesellschaftswissenschaften — Hermannstadt*, 1959.
- Gf = *Gazeta învățămîntului. Organ al Ministerului Învățămîntului și al Uniunii sindicatelor din instituțiile de învățămînt și cultură*, 1950.
- GL = *Gazeta literară*, organ săptăminal al Uniunii scriitorilor din R.P.R. [București], 1954.
- GMat.A = *Gazeta de matematică și fizică (Seria A). Societatea de științe matematice și fizice din R.P.R.*
- GMat.B = *Gazeta matematică și fizică (Seria B). Societatea de științe matematice și fizice din R.P.R.*
- IB = *Informația Bucureștiului. Ziar al Comitetului orașenesc București al P.M.R. și al Sfatului Popular al Orașului București*.
- IL = *Iașul literar*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Iași, 1954.
- Îndrum. centr. radiofic. = *Îndrumătorul centrelor de radioficare. Revistă de îndrumare și schimb de experiență între centrele de radioficare. Comitetul de radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.P.R.*
- L = *Luceafărul*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., București, 1958.
- LR = *Limba română. Academia Republicii Populare Romine, Institutul de lingvistică din București*, 1952.
- Lupta de clasă = *Lupta de clasă. Organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R.*
- NIK = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények. Academia Republicii Populare Romine, Filiala Cluj*, 1957.
- Omagiu Daicoviciu = *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani. Academia Republicii Populare Romine, Editura Academiei R.P.R.*, 1960.
- PF = *Probleme de filozofie. Traducerea revistei sovietice Вопросы философии. Academia Republicii Populare Romine, Institutul de studii romfo-sovietic*.

- PLG = *Probleme de lingvistică generală*, vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1960.
- PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii ziariștilor din R.P.R. [București], 1958.
- Probl. automatiz. = *Probleme de automatizare*. Academia Republicii Populare Romine, Comisia de automatizare, 1959.
- Rev. inv. sup. = *Revista învățămîntului superior*. Republica Populară Romină, Ministerul Învățămîntului, 1959.
- Revue de mathématiques = *Revue de mathématiques pures et appliquées*. Académie de la République Populaire Roumaine, 1956.
- RFolc. = *Revista de folclor*. Publicată de Institutul de folclor [București], 1956.
- RFRG = *Revista de filologie romanică și germanică*. Academia Republicii Populare Romine, Subsecția de limbă și literatură, București, 1957.
- RL = *Revue de linguistique*. Académie de la République Populaire Roumaine, Bucarest, 1956.
- RPed. = *Revista de pedagogie*. Organ al Institutului de științe pedagogice [București], 1952.
- RPsih. = *Revista de psihologie*. Academia Republicii Populare Romine, Institutul de psihologie, 1955.
- RS = *Romanoslavica*. Asociația slaviștilor din R.P.R. [București], vol. IV, 1960.
- S = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al P.M.R.
- SB = *Scrisul bănățean*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Timișoara, 1949.
- SC = *Studii clasice*, revistă a Societății de studii clasice din R.P.R., vol. III, 1961; vol. IV, 1962.
- SCBibl. = *Studii și cercetări de bibliologie*. Biblioteca Academiei Republicii Populare Romine, 1955.
- SCLEF = *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* [București], 1952.
- SCIV = *Studii și cercetări de istorie veche*. Academia Republicii Populare Romine Institutul de istorie din București, 1950.
- SCL = *Studii și cercetări lingvistice*. Academia Republicii Populare Romine, Institutul de lingvistică din București, 1950.
- SCSt.(Iași) = *Studii și cercetări științifice. Filologie*. Academia Republicii Populare Romine, Filiala Iași, 1950.
- SCSt.Istorie (Iași) = *Studii și cercetări științifice. Istorie*. Academia Republicii Populare Romine, Filiala Iași, 1950.
- SG = *Studii de gramatică*, Editura Academiei R.P.R., vol. III. [1961].
- St. = *Steaua*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Cluj, 1954.
- stUBB = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Cluj, 1959.
- Studii = *Studii. Revistă de istorie*. Academia Republicii Populare Romine, Secția de științe istorice și Institutul de istorie din București, 1948.
- Studii lit. univ. = *Studii de literatură universală*. Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R., Editura științifică, vol. II, 1960.
- Șt. agr. = *Studii și cercetări. Științe agricole*. Academia Republicii Populare Romine, Baza de cercetări științifice Timișoara, 1954.
- T = *Tribuna*, săptămînal de cultură, Cluj, 1957.
- Teatral = *Teatrul*. Revistă lunară editată de Ministerul Învățămîntului și Culturii și de Uniunea scriitorilor din R.P.R., 1956.
- Veac nou = *Veac nou*. Organ al Consiliului general A.R.L.U.S., 1945.

- Viața stud. = *Viața studențească*. Revistă a asociațiilor studenților din R.P.R., 1956,
 VR = *Viața românească*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., București,
 1948.

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI ¹

A

Abafáy Gusztáv 658
 Alexandrescu, Sorin 371, 633
 Alexe, Gh. 282
 Alexe, Ștefan 488, 489
 Amzulescu, Al. I. 308
 Andriescu, Al. 309, 372, 398
 Andriescu, C. 197
 Andronescu, Șerban 160, 161
 Antonescu, Georgeta 283
 Apreotesi, C. 143
 Arvinte, V. 70, 102
 Asan, Finuța 144, 145
 Avram, Andrei 95.
 Avram, Mioara 51, 146, 198, 533

B

Bahner, W. 1, 2
 Balaci, Alexandru 310
 Bálázs László 730
 Balogh Dezső 669
 Barbu, Eugen 399
 Barbu, I. 400
 Barbu, N. I. 464
 Băcescu, Mihai C. 162
 Bălan, I. D. 373
 Bălașiu, Petre 401
 Bănățeanu, Vlad 438, 439, 647
 Bănățeanul, S. 256

Bărbulescu, Const. 229, 230, 231, 284, 285,
 374, 586

Bărsan, A. 311
 Beldescu, G. 674
 Beleacv, B. V. 675
 Beraru, Petre 52
 Berea, Elena 163
 Berici, B. 580
 Bidu, Angela 217
 Blănaru, A. 676
 Blódy Geza 71
 Bogdan, Ana 677, 706
 Bogdan, Mihail 618
 Bogza, Rodica 164
 Bolocan, Gh. 312, 313, 314, 581, 582, 584, 712
 Bordeianu, M. 102
 Boșoteanu, Vesa 678
 Bote, Lidia 375
 Breban, V. 165
 Brîncuș, Gr. 166, 167, 218
 Brinzan, M. 171
 Brudnii, A. A. 3
 Bueur, Marin 286
 Bud, Iuliu 679
 Budagov, R. A. 516
 Buium, S. 53
 Bulgăr, Gh. 199, 315, 316, 376
 Buzatu, D. 241, 242
 Buzescu, O. 680
 Byek, J. 200

¹ Cifrele indică numărul de ordine al cărții, articolului, recenziei etc. din Bibliografie.

C

- Çabej, Eqrem (Tirana)** 168
Canarache, Ana 402
Cancenian, Lucia 377
Capesius, Bernhard 619, 620, 621, 622, 731, 732
Caproș, Jean 378
Caproșu, I. 287
Carabulea, Elena 147
Carp, Mihai 257
Carpov, Maria 517
Cazacu, Boris 219, 317, 516, 534
Călin, G. 583
Călinescu, G. 318, 319, 320
Călinescu, Matei 409
Căpleseu, Dina 321
Chiricuță-Marinovici, Rita 148
Ciobanu, Fulvia 130, 131, 584
Cioculescu, Șerban 288, 289, 322, 323, 324, 325, 326, 379
Ciompee, Georgeta 403
Ciplea, Gh. 585
Cimpeanu, E. 149
Cîndea, Spiridon 258, 259
Cocora-Tietz, G. 113
Comisioner, B. 204
Comorovski, C. 380, 634
Condurachi, Em. 232
Constantinescu, Gh. 681
Copceag, Dumitru 518
Copilu, D. 103
Corlăteanu, N. 169
Corneanu, N. 490, 491
Costin, D. 404, 405
Costin, Natalia 4
Coteanu, I. 201, 233, 234, 327, 328, 535
Crăciun, Boris 406
Crețu, I. 260, 329
Crețu, N. 682
Cristea, Teodora 519, 520, 536
Cristureanu, Al. 243, 244
Cruceană, Ion 104
Csák László 659
Cuciureanu, Șt. 170, 492
Cucu, Vasile 330

D

- Damian, S.** 409
Dan, Ileana 407
Dan, Mihail 72
Danteș, V. 171
Dănăilă, I. 124, 713
Dănilă, Nicolae 537, 742
Deboveanu, E. 587
Diaconescu, Ion 331
Diaconescu, Paula 132
Diacov, M. 683
Dîma, Al. 332
Dimitrescu, Florica 5, 172, 202, 538, 588, 589
Djamo, Lucia 440, 559, 590
Domonkoș, Erica 6
Dragomir, Mihu 261
Dragomirescu, Gh. N. 333
Drimba, Vladimir 220, 648, 649, 651
Dumistrăcel, Stelian 105
Dumitrașeu, Pompiliu 54, 408
Dumitrescu, M. 560, 561
Dunăre, N. 635
Duțu, Angela 733

E

- Evdoseenco, Arcadie** 82

F

- Façon, Nina** 539, 540
Fanache, V. 55, 381
Farcaș, L. 173
Farkas, M. 709
Faur, Aspazia 684
Fecioru, D. 652
Fischer, I. 441, 465, 466, 467, 468, 469, 494, 592
Florea, Rodica 382
Fodor, Ecaterina 593, 594
Fodor Katalin 685
Frenkian, Aram M. 470, 471, 495, 496, 497

G

- Gáldi, L.** 262
Gálffy Mózes 106, 203, 660, 661

Georgescu, I. I. 498
 Georgescu, Paul 409
 Georgiev, Vladimir 442
 Gheorghiu, Mihnea 410
 Gheorgariu, Leontin 174, 734
 Gheție, Ion 335, 383
 Giosu, Ștefan 150
 Giuglea, G. 245, 521, 522, 541, 542
 Giurescu, Const. C. 175
 Golopenția, Sanda 88
 Gostar, N. 472
 Graden, Pia 73
 Graur, Al. 7, 8, 9, 10, 56, 79, 133, 134, 221
 Grămadă, Livia 263
 Grigoraș, N. 235
 Grindea, D. 204
 Guțu-Romalo, Valeria 11, 205

H

Hanea, Victor 206
 Herbst, C. 341
 Homorodean, M. 125, 246, 254, 723
 Horneț, Neonila 562
 Horșia, H. 411

I

Ianculeseu, Const. 636
 Iarovici, Edith 623
 Iliescu, Maria 473, 523, 524, 525, 543, 544
 Ion, Constantin 107
 Ionașeu, Al. 108
 Ionescu, I. 290, 291, 499, 595
 Ionică, Ion 126
 Iordan, Iorgu 12, 79, 336, 337, 412, 413, 414, 545, 546, 686, 714, 743, 744
 Irimie, Rodica 415
 Isbășeseu, Mihai 176, 637, 638, 639
 Istrate, Gavril 80, 127, 338
 Ivanier, Eva 687
 Ivăneșeu, G. 526

J

Jacquier, Henri 527
 Jeglinski, V. 745

K

Kalik, A. 528
 Kelemen, Béla 547, 548, 715
 Kelson, L. 688
 Kis Emese 177

L

Landa, L. N. 689
 Lascu, N. 474
 Lăudat, I. D. 264, 292, 293, 294, 735, 736
 Lăzăreșeu, Paul 716
 Lekeu, Iv. 563
 Leonte, L. 74, 286, 284, 717, 718
 Levițchi, L. D. 640
 Lintz, E. 587
 Livescu, Jean 80, 690, 719
 Longin, Valentin 247
 Lukács, Ladislau 569

M

Macarie, Liliana 253
 Maerea, D. 13, 14, 75, 76, 83, 178
 Manea, Constant 549
 Mangul, N. 151, 179
 Manolescu, N. 737
 Manoliu, Marela 135, 529,
 Marcus, Solomon 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22
 Mareș, Lucreția 109
 Marinescu-Himn, Maria 500
 Marmeffue, D. 180, 181
 Márton Gyula 662, 663
 Matei, I. 653
 Matei, V. 416
 Mănuță, Dan 182
 Meiseles, Gustav 339
 Mielău, P. 23, 57
 Mihail, Z. 564
 Mihail, Zamfira 207
 Mihăeșeu, Eliza 691, 692
 Mihăeșeu, H. 79, 501, 550, 599
 Mihăeșeu, N. 340, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424
 Mihăilă, G. 58, 59, 265, 516, 565, 566, 600, 601
 Mihăileșeu, Militina 693
 Mihăileșeu, Vintilă 341
 Miron, D. 530

Mitran, G. 738
 Mitran, Mircea 60, 720
 Mladin, N. 385
 Moise, Ion 602, 603
 Morariu, Modest 386
 Murádin László 664, 665
 Murăreț, I. 531

N

Nagy, Magda 569
 J. Nagy Mária 387, 670
 Nasta, Mihail 266
 Neaga, Nicolae 342, 650, 654
 Negoită, Oliviu 268, 269
 Negrescu, I. 604
 Nicelau, Edmond 24, 25
 Nicolescu, Emil 110
 Nicolescu, Tatiana 605
 Niculescu, Al. 26, 61, 183, 210, 343, 425, 721
 Niculescu, L. I. 694
 Nițu, Rodica 695
 Novicicov, Eugen 696, 697

O

Ocheșeanu, Rodica 152
 Oiță, I. 153, 567, 606
 Oiteanu, Pandele 568
 Opreșă, Longin 237
 Orghidan, N. 245
 Otobiciu, Const. 62, 63

P

Panaitescu, Val. 739,
 Paucratz, A. 64, 96, 267, 268, 624, 625, 626,
 641, 642, 740
 Paszternák, Clara 569
 Paul, Zam. 65, 81, 238, 388
 Pătruț, I. 77, 84, 136
 Pătruț, Matvina 248
 Pedestrașu, A. 355
 Petrina, L. 211
 Petrișor, Marin 111
 Petrovici, Emil 27, 80, 85, 86, 87, 222, 249,
 344, 570

Philippide, Al. 426
 Piatkowski, A. 502
 Pippidi, D. M. 475, 503, 504, 505, 746
 Piru, Al. 389
 Piscopescu, Ecat. 607
 Poenaru, C. 427
 Poghire, C. 443, 454, 476, 506, 608, 643
 Pop-Lelescu, Ștefania 345
 Popa, Tudor 428
 Popescu, Ion 698
 Popescu, Ion Dumitru 112
 Popescu, Livia 346
 Popescu, P. C. 113
 Popescu, Sebastiana 477
 Popescu, Ștefania 699, 700, 701
 Popescu-Marin, Magdalena 154, 155
 Predescu, Lucian 347
 Prelpeceanu, V. 722
 Protase, M. 348
 Protze, Helmuth, 627
 Pufan, C. 97

R

Rachedji, G. 355
 Rădulescu, I. 341
 Regman, Cornel 297, 298, 349, 350, 429
 Reznikov, L. O. 28
 Richter, Gisela 628
 Rimer, Ș. și D. 430
 Rizescu, I. 29, 156, 157, 299
 Roecerie, Alexandra 88
 Rojanski, R. 639
 Roman, Alexandru 184
 Roman, Ion 300, 301
 Roos, Iosef 629
 Rosetti, Al. 30, 80, 89, 90, 98, 185, 223, 224,
 225, 269, 270, 271, 571, 747
 Rotaru, Ion 390
 Rudeanu, V. 239, 431
 Ruffini, Mario 532
 Russel, Bertrand 31
 Russu, I. I. 444, 445, 446, 447, 448, 455,
 456, 457, 458, 459, 460, 478, 507, 609
 Rusu, Gr. 99, 114
 Rusu, Valeriu 32, 128, 212, 226

S

- Sagatovski, V. N. 33
 Sala, M. 34, 35, 129, 240, 250, 551, 552, 553,
 554, 555, 655, 748
 Săndulescu, C. 479
 Săteanu, Cornel 741
 Schweiger, Paul 36
 Seutaru, Iulia 724
 Sebestyen, Liviu 702
 Seehe, Luiza 351, 352, 353, 432
 Seehe, Mircea 186, 351, 352, 353, 391
 Sfirlea, Lidia 115, 644, 671
 Simenschy, Th. 449
 Simonescu, Dan 302, 303, 304, 354
 Singer, M. 355, 572
 Singeorzan, Zaharia 305, 433
 Slama-Cazacu, Tatiana 37, 137
 Slave, E. 38
 Sofroni, V. 356
 Sperantia, Eugeniu 66
 Stan, Aurelia 254, 723
 Stan, I. 91, 521, 522, 541, 542
 Stanca, V. 116
 Stati, Sorin 39, 40, 187, 461, 462, 480, 481, 508
 Stănescu, Heinz 630, 645
 Stănică, Lucia 92
 Stoianovici, I. 482
 Stojanović, Vojislava 610
 Stoleru Constantinescu, Paula 706
 Străuț, Irimie 251
 Strungaru, Diomid 78, 272, 273
 Stugren, Bogdan 213
 Subbotin, A. L. 41
 Szabó T. Attila 656, 666, 667
 Szabo Zoltán 357, 668, 672

Ș

- Șchiau, Octavian 214, 306
 Șerban, Geo 358
 Șerban, V. 434
 Șerdeanu, Ion 703
 Șesan, Milan 227, 509
 Șiadbei, I. 483
 Ștefan, I. 188

- Ștefănescu-Goangă, Z. 189
 Șuteu, Flora 274
 Șuteu, Valeriu 93, 100
 Șvirev, V. S. 67

T

- Tarasova, Maria 704
 Tănase, E. 556
 Tătaru, Ana 631
 Teaha, Teofil 117, 118
 Teodorescu, Barbu 359
 Teodorescu, Ecaterina 360
 Teodoru, Pompiliu 275, 307, 381
 Theiss, V. 646
 Theodorescu, M. 435
 Todoran, Eugen 276, 277
 Todoran, Romulus 42, 119, 361
 Tohăneanu, G. I. 362
 Tomoioga, M. 120, 121
 Török, Victor 705
 Treu, Kurt 484
 Truțașu, N. 707
 Tueicov-Bogdan, Ana 677, 706
 Tudose, Claudia 363

U

- Ursu, D. 102
 Ursu, Despina 190
 Ursu, N. A. 278, 279, 280

V

- Valmberg, S. 215, 216
 Vámszer Márta 673
 Vanț-Ștef, Felicia 485, 486
 Vasencio, V. 191, 611,
 Vasiliu, Em. 94, 101, 138
 Vasiliu, Laura 43, 139, 158, 159
 Velea, Stan 392, 612
 Vianu, Tudor 80, 364, 365, 366, 367, 708
 Vieru, S. 44
 Vilan-Unguru, Janina 510
 Vintilă, Petru 252
 Vințeler, Onofrei 393, 557, 558, 614
 Vornicescu, Nestor 368

Vrabie, Emil 394, 561, 573, 574, 575, 613
Vraciu, Arion 45, 68, 450, 451, 452, 453,
463, 576, 657
Vrinceanu, A. 395

W

Wald, Henri 46, 47
Wald, Lucia 10, 48, 49, 57, 69, 511, 512
Wolff, Johann 632

Z

Zacordoneț, A. 140, 577
Zaiuncikovski, I. 725
Zarea, A. 396
Zdrenghea, Maria 614
Zdrenghea, Mircea 141, 142, 436
Zörgö, B. 709
Zsemlyei János 615
Zveghințev, V. A. 50

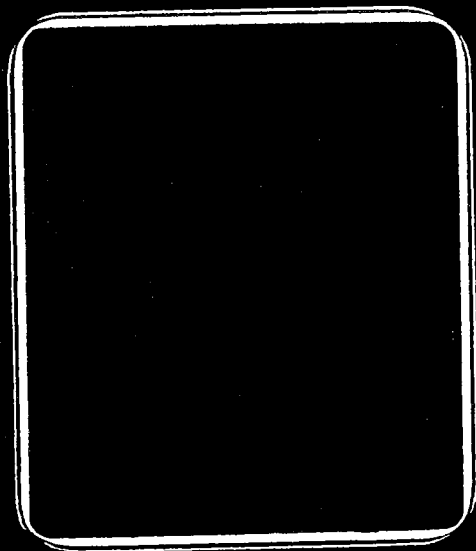
LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

- AL. ROSETTI, *Istoria limbii române, vol. II — Limbile balcanice*, Ediția a treia revăzută și adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.
- AL. ROSETTI, *Istoria limbii române, vol. III — Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)*
Ediția a patra revăzută și adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.
- * * * *Atlasul lingvistic român, vol. III, Hărțile de la 623 la 909 + 1 pl.*, 99 lei.
- BERNHARD CAPESIUS, *Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart*, 195 p., 6,60 lei.
- MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, *Liturghier aromâne. Un manuscris anonim inedit*, 163 p., 5,95 lei.
- IORGU IORDAN, *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode*, 440 p., 25,70 lei.
- * * * *Contribuții la istoria limbii române literare la secolul al XIX-lea, vol. III*, 309 p., 14,40 lei.
- * * * *Catalogul corespondenței lui Ion Ghlea (într-un volum de Nicolae Liu)*, 432 p. + 1 pl., 13,90 lei.
- * * * *Studii clasice, IV*, 416 p., 24,50 lei.

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1963.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTEPRINDERI ȘI INSTITUȚII

LIMBA
ROMÂNĂ

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.;
prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN;
VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA
MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

*Manuscrisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei nr. 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ. ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XI

1962

Nr. 5

S U M A R

	<u>Pag.</u>
LINGVISTICĂ GENERALĂ	
I. COTEANU, AL. ROSETTI, EM. VASILIU, Probleme actuale în lingvistică	495
S. K. ŞAUMIAN, Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin și dezvoltarea lingvisticii contemporane	499
GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR	
MIRCEA MITRAN, Note despre coordonare	507
I. RIZESCU, Observații asupra îmbinărilor de cuvinte	514
N. A. CONSTANTINESCU, Revizuirei antroponimice	524
I. ŞTEFAN, Sensurile „act” și „scrisoare” ale cuvântului <i>carte</i>	533
Note	
L. GHERGARIU, Note lexicale	541
NAE ANTONESCU, Note lexicale	543
MIRCEA SECHE, Note etimologice și lexicale	546
D. MARMELIUC, Etimologii (<i>abeș, boștea</i>)	551
C. ŞTEFĂNESCU, Etimologii (<i>bugeac</i>)	553
LIMBĂ LITERARĂ	
LUIZA SECHE, Despre formațiile de tipul „eminescian”, „arghezian” în critica românească contemporană	556
V. ŞERBAN, Unele aspecte ale ortografierii toponimicelor românești	568
L. MAREŞ, Notă de cultivare a limbii (<i>precum</i>)	574
FILOLOGIE	
* * * Principii de transcriere a textelor românești (Secolul al XIX-lea)	577
DIOMID STRUNGARU, Contribuții la interpretarea grafiei chirilice. III. Problema „dispariției” lui <i>u</i> final în limba română	582
TRAIAN COSTA, Versul 22 din <i>Floare abstră</i>	595
CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE	
PAUL TEODORESCU, Învățați limba spaniolă fără profesor, București, Editura științifică, 1962 (<i>Constant Maneca</i>)	600
Problemele terminologiei științifice în două lucrări de lingvistică sovietice (<i>Virgil Nestorescu</i>)	603
FLORIN MARCU — CONSTANT MANECA, Dicționar de neologisme, București, Editura științifică, 1961 (<i>Șt. Ionică</i>)	608

PROBLEME ACTUALE ÎN LINGVISTICĂ

DE

I. COTEANU, AL. ROSETTI, EM. VASILIU

1. Articolul de față își propune să abordeze numai câteva dintre marile probleme ale lingvisticii actuale, căci este imposibil să se analizeze aici toate aspectele, complexe și variate ale acesteia.

În ultima jumătate de veac, știința limbii a înregistrat progrese remarcabile pe calea precizării obiectului și metodelor ei de cercetare. În această privință, pasul decisiv s-a făcut când, în urma interpretării datelor lingvistice obținute prin diverse procedee, s-a putut constata că limba nu este un conglomerat, o masă amorfă, ci un ansamblu structural de elemente și relații specifice. Această constatare a impus aprofundarea caracterului specific al acestor elemente și relații, ceea ce a dus la noi descoperiri. Au apărut astfel o problemă și o metodologie nouă, legate de elementele care fuseseră descoperite în mecanismul de funcționare a limbii. Așa s-au născut: problema semnului lingvistic, problema unităților fundamentale ale limbii, a distribuției lor etc.

Pe măsură ce se desfășura procesul de clarificare a obiectului și metodei sale, știința limbii se apropia în mod incontestabil de discipline ca cibernetica, logica matematică și matematica, ajungându-se în zilele noastre ca lingvistica să se întâlnească în multe puncte cu disciplinele amintite. Evoluția generală a lingvisticii a făcut ca această știință să fie din ce în ce mai des solicitată de teoria informației, de teoria și practica traducerii mecanizate, de construirea mașinilor informaționale, de statistica matematică și calculul probabilităților. Ea a trebuit deci să abordeze o serie de aspecte noi ale limbii și să-și perfecționeze totodată metodele de analiză.

2.1. În această situație, un număr de descoperiri ale lingvisticii contemporane continuă să stea în centrul atenției cercetătorului. Cea dintâi dintre ele este problema semnului lingvistic, obiect esențial de cercetare în lingvistica actuală și element fundamental pentru orice descriere a limbii. Semnul lingvistic a fost definit, după cum se

știe, în mai multe feluri, în funcție de diversele teorii ale limbii. Nu putem intra aici în dezbaterile punctelor de vedere exprimate în această chestiune; amintim numai concepția școlii geneveze, care consideră semnul lingvistic drept o unitate binară și concepția glosematică, după care semnul lingvistic nu se caracterizează numai prin binaritate ci și prin aceea că ambele fețe ale lui, deși sînt solidare, pot și trebuie totuși să fie analizate separat, cu metode analoage. Amintim de asemenea teoria școlii descriptiviste după care semnul lingvistic e o unitate cu o singură față, secvența fonică. După această teorie, din semnul lingvistic este exclusă semnificația, considerată ca element nelingvistic.

2.2. Tot atît de importantă ca și semnul lingvistic este stabilirea unităților fundamentale ale limbii, de care se leagă binecunoscutele probleme ale definirii fonemului, morfemului, cuvîntului, sintagmei, așa-numitelor unități frazeologice etc. Pe baza observației că unități de tipul fonemului și morfemului constituie identități funcționale între elemente care nu sînt însă identități în manifestarea lor concretă, a apărut problema invariantelor.

Definirea lor depinde de asemenea de teoriile lingvistice care le formulează. Nu ne interesează însă acum să discutăm aceste definiții sau modul cum rezultă ele din diverse teorii, pe de o parte pentru că lucrul ar cere schițarea teoriilor în cauză, pe de altă parte — și aceasta este mai important — pentru că problema invariantelor reprezintă, prin însuși faptul apariției ei, o aprofundare a posibilităților de analiză a limbii. Mai mult decît atît, două sau mai multe definiții pot fi echivalente sau complementare. Astfel, definiția glosematică a morfemului ca entitate de conținut completează definiția descriptivistă a morfemului ca unitate constituită dintr-o secvență fonică.

După cum am arătat mai sus, teoria invariantelor se bazează pe conceptul de funcție, de unde și necesitatea precizării acestuia. Funcția care determină variantele este similară, dacă nu identică, cu cea ce matematicienii înțeleg prin acest termen.

2.3. Alături de semnul lingvistic și de variante trebuie amintită încă și problema foarte importantă a locului ocupat de variante și de clasele lor în structura limbii. Acest loc se determină prin posibilitățile de combinare a invariantelor în lanțul sintagmatic, iar posibilitățile de combinare se exprimă, la rîndul lor, prin modul în care variantele se distribuie în acest lanț. De aici rezultă clasele de distribuție, fiecare clasă fiind constituită din totalitatea invariantelor care pot ocupa același loc în lanțul sintagmatic.

Prin urmare, clasele de distribuție a invariantelor se stabilesc cu ajutorul relațiilor sintagmatice (deci poziționale), iar definirea lor depinde în mod normal numai de aceste relații. Obținem astfel ceea ce lingvistica contemporană denumesc definiții relaționale. Elementele acestea de analiză au dus la un nou mod de înțelegere a mecanismului limbii, căci au fost puse în evidență atît caracterul relațional al limbii, cît și caracterul de generalitate al conceptelor stabilite prin analiza acestui mecanism.

2.4. Descrierea mecanismului de funcționare a limbii a dus la ideea că teoria limbii trebuie construită în așa fel, încît orice afirmație să poată

fi justificată prin deducție dintr-o afirmație anterioară, aflată pe o treaptă superioară de generalizare. Prin sublinierea caracterului deductiv arătat, s-a demonstrat posibilitatea de a se construi diverse modele logice de limbă. Un astfel de model poate fi considerat, de exemplu, teoria glosematică sau gramatica transformațională. După cum se vede, modelul de limbă nu reprezintă o limbă model sau o limbă tip, ci o construcție teoretică, deductivă, care aproximează limba reală sau o parte a unei limbi reale. Pentru a se construi astfel de modele recurgem uneori la un aparat matematic sau logico-matematic. În acest sens, cităm modelul construit de O.S. Kulaghina, care se bazează pe teoria matematică a mulțimilor. Tot ca model de limbă pot fi interpretate și diversele algoritme întocmite pentru mașinile de tradus. Un exemplu de model de limbă care folosește un aparat logico-matematic poate fi considerată teoria fonemului a lui S. K. Şaumian.

3. Limba, astfel analizată, se înfățișează ca o structură izomorfă cu structurile altor mijloace de comunicare. Aceasta a permis ca ea să poată fi tratată ca un cod și să-și găsească în mod foarte potrivit locul în semiotică, adică în teoria generală a semnelor. În calitate de cod, limba a devenit și obiect de cercetare pentru cibernetică, iar lingvistica și-a lărgit enorm posibilitățile de aplicare practică. Descrierile structurale și axiomatizate ale limbii sînt utilizate în practica transmițerii la distanță a informației, în construirea mașinilor informaționale și în traducerea mecanizată. La rîndul ei, teoria codurilor se îmbogățește prin datele furnizate de descrierea structurală a limbilor reale.

Aceste aplicări practice impun respectarea unor anumite metode de descriere și perfecționare a metodelor existente. Astfel, noțiunile de semn, invariantă, definiții relaționale, model de limbă sînt supuse controlului practicii, care le demonstrează valabilitatea și utilitatea.

4. Aceste probleme ale lingvisticii contemporane interesează în momentul de față un număr din ce în ce mai mare de lingviști din lumea întreagă. În ultimii ani au luat o mare amploare cercetările de acest fel în U.R.S.S., care reprezintă astăzi unul dintre cele mai puternice centre ale lingvisticii structurale și aplicate.

În U.R.S.S. s-au înființat, la diverse institute de cercetări, secții și sectoare de lingvistică structurală și aplicată, în urma hotărîrii Președintelui Academiei de Științe a U.R.S.S., care a analizat situația din lingvistica sovietică și a ajuns la concluzia că este necesar să se ia toate măsurile pentru dezvoltarea lingvisticii structurale și aplicate. În momentul de față astfel de sectoare există la *Institutul de limbă rusă*, la *Institutul de lingvistică* și la *Institutul de slavistică*.

Și Ministerul Învățămîntului a luat o serie de măsuri similare, acordînd o mare atenție pregătirii cadrelor de specialiști. S-au înființat în consecință o catedră de lingvistică teoretică și aplicată la Facultatea de filologie a Universității Lomonosov, o secție de lingvistică aplicată la Institutul de limbi străine din Moscova și la Facultatea de filologie din Leningrad. În viitor urmează să ia ființă unități de felul acesta și la alte centre universitare.

Tot ca urmare a acestor hotărâri, au apărut sau sînt în curs de apariție o serie de lucrări sau culegeri de studii de lingvistică structurală și aplicată. Se pot cita în acest sens: *Probleme de cibernetică*, *Problemele aplicării logicii în știință*, două culegeri periodice de studii editate unul de sectorul de lingvistică structurală și tipologică al Institutului de limbă rusă, altul de sectorul corespunzător de la Institutul de slavistică. În plus, au apărut lucrări de sinteză ca *Problemele fonologiei teoretice* de S. K. Şaumian și *Modele de limbă* de I. I. Revzin. În revista „Вопросы Языкознания“ se publică cu regularitate studii de acest fel.

4.1. Importanța mare pe care o au direcțiile amintite nu neagă în nici un fel utilitatea cercetărilor clasice.

Descoperirea unor aspecte noi ale fenomenului lingvistic, cum sînt conceptele de invariantă și aprofundarea conceptului de relație în limbă, a dus la apariția unei stări de lucruri asemănătoare cu aceea din fizica de la sfîrșitul secolului trecut.

Prin urmare, și în lingvistică aprofundarea rolului pe care relațiile îl au în mecanismul limbii nu trebuie înțeleasă ca o „dispariție a materiei”. Este evident că o atare concluzie ar însemna adoptarea unei poziții gnoseologice idealiste.

Lingvistului marxist îi revine sarcina de a examina critic, de pe pozițiile marxism-leninismului, toate descoperirile lingvisticii contemporane și de a dezvolta acele laturi ale structuralismului care rezistă acestei analize critice.

IDEILE FILOZOFICE ALE LUI V. I. LENIN ȘI DEZVOLTAREA LINGVISTICII CONTEMPORANE *

DE

S. K. ȘAUMIAN

1. Modul de a aborda problema

În articolul său *Despre însemnătatea materialismului militant*, V. I. Lenin scria: „Nu trebuie să uităm că tocmai profunda transformare prin care trec științele contemporane ale naturii dă naștere pretutindeni la o serie de școli și curente filozofice reacționare de importanță mai mare sau mai mică. De aceea urmărirea problemelor ridicate de recenta revoluție în domeniul științelor naturii și antrenarea naturaliștilor la această muncă în cadrul unei reviste filozofice este o sarcină fără a cărei rezolvare materialismul militant nu poate fi în nici un caz nici militant, nici materialism”¹.

Din aceste cuvinte ale lui V. I. Lenin reiese că pozițiile materialismului nu pot fi apărate fără a ține seama de dezvoltarea și succesele științelor concrete.

Lupta dintre idealism și materialism își schimbă formele în funcție de progresele științei.

Cum are loc această luptă? Pentru a răspunde la această întrebare vom folosi subtila comparație a acad. A. N. Nesmeianov în care știința apare ca un organism în plină creștere. Așa cum la organismul aflat în dezvoltare se remarcă anumite etape de creștere, tot astfel și în știință, în fiecare perioadă a dezvoltării sale, există unele momente culminante deosebite. Aceste puncte de înaltă dezvoltare în știință coincid cu o nouă problematică și cu apariția de noi teorii științifice. Tocmai noua proble-

* Referat ținut la ședința largită a Consiliului științific al Institutului de slavistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. consacrată împlinirii a 90 ani de la nașterea lui V. I. Lenin. [Publicat în „Краткие сообщения Института славяноведения”, nr. 31, 1962, p. 69—76.]

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 224.

matică și noile teorii științifice reprezintă domeniul care generează probleme filozofice acute și care atrag atenția filozofilor. Lupta între curentele filozofice se produce în cea mai mare parte în jurul cuceririlor științei. Cu cât este mai importantă sub raport teoretic noua teorie științifică, cu atât mai multă atenție atrage asupra sa din partea filozofilor, cu atât mai acerbă este lupta diferitelor curente filozofice în jurul acesteia.

Un exemplu clasic de felul cum trebuie apărate pozițiile materialismului printr-o analiză concretă a unor importante probleme filozofice ridicate de nivelul dezvoltării științei îl constituie lucrarea lui V. I. Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

Dezvoltarea fizicii în secolul nostru a adus pe primul plan cu deosebită acuitate problema filozofică a relativității cunoașterii. După cum a arătat V. I. Lenin prin analiza filozofică a teoriilor fizicii contemporane lui, în rezolvarea problemei relativității cunoștințelor noastre există două căi diametral opuse: una, rezultat al filozofiei materialist-dialectice, conduce la teoria materialistă a diferitelor trepte ale esenței, învățatură prin care își găsesc o explicație materialistă firească dispariția bruscă a vechilor noțiuni ale fizicii și înlocuirea lor cu altele noi; a doua cale este aceea care duce la relativism și idealism.

Filozofii idealiști și cei care nu cunoșteau dialectica fizicii, nefiind în stare să rezolve în mod corect problema relativității cunoașterii, au început să afirme că dezvoltarea noii fizici ar dovedi, chipurile, relativitatea noțiunii de materie. „Materia a dispărut” — iată teza care a căpătat o largă răspândire o dată cu progresele fizicii în noul stadiu al dezvoltării sale.

V. I. Lenin a demonstrat falsitatea acestei teorii: nu materia a dispărut, ci s-au dovedit insuficiente și au pierdut terenul vechile reprezentări despre structura fizică a materiei; în legătură cu dispariția vechilor reprezentări despre structura fizică a materiei a apărut necesitatea de a le înlocui cu noi reprezentări, dar noțiunea filozofică de materie nu a fost în nici un fel clătinată. Esența chestiunii constă în faptul că cunoașterea omenească constituie un proces în continuă adâncire de la esența de primul grad la esența de gradul al doilea, de la esența de gradul al doilea la esența de gradul al treilea și așa mai departe, la infinit. Înlocuirea unor noțiuni privind structura fizică a materiei prin altele nu reprezintă nimic altceva decât trecerea de la esența de un anumit grad la o esență de grad superior. Astfel succesele fizicii nu numai că nu demonstrează dispariția materiei și a materialismului, ci, dimpotrivă, pot fi interpretate în mod just tocmai de pe pozițiile concepției materialiste despre lume.

Fizicii secolului nostru îi este caracteristică matematizarea ei tot mai pronunțată. V. I. Lenin a arătat că una din cauzele apariției idealismului în fizică are ca izvor interpretarea greșită a procesului matematizării. Tezei potrivit căreia „materia a dispărut, au rămas doar egalitățile” V. I. Lenin i-a opus interpretarea materialistă a abstracțiilor matematice ca construcții ce oglindesc însușiri obiective ale materiei.

Au trecut peste 50 de ani de când a fost scrisă celebra lucrare a lui V. I. Lenin, dar concluziile ei filozofice își păstrează deplina lor

actualitate și pentru stadiul actual de dezvoltare al fizicii, precum și al altor științe teoretice abstracte.

V. I. Lenin a supus unei analize filozofice revoluția din fizica vremii sale, dar o revoluție asemănătoare a avut loc mai târziu în chimie, biologie și în alte științe. În ultimele decenii, transformări revoluționare s-au petrecut și în lingvistică — știință mai tânără decât științele naturii.

Dacă luăm în considerare stadiul actual al dezvoltării lingvisticii, atunci desigur momentul evolutiv cel mai important al ei ne apare problematica lingvisticii structurale, nouă disciplină lingvistică formată la intersecția dintre lingvistică și disciplinele matematice. Lingvistica structurală ridică cele mai arzătoare probleme filozofice care se cer rezolvate de pe pozițiile materialismului dialectic.

Sprîjinindu-ne pe analiza problemelor filozofice ale fizicii, făcută de V. I. Lenin în cartea sa *Materialism și empiriocriticism*, în prezenta expunere vom încerca să cercetăm unele probleme filozofice similare, apărute odată cu dezvoltarea lingvisticii contemporane.

În următorul capitol vor fi expuse principalele trăsături ale lingvisticii structurale, care vor fi apoi interpretate în lumina ideilor lucrării lui V. I. Lenin.

2. Caracterizare generală a lingvisticii structurale

Mai întâi, pentru a explica esența lingvisticii structurale, trebuie să ne oprim la noțiunea de structură.

Ca exemplu clasic de descriere structurală poate servi teoria oscilațiilor. După cum este cunoscut, oscilațiile fizice sînt diferite: oscilații mecanice, oscilații acustice, oscilații electromagnetice, oscilații fiziologice ale țesuturilor vii etc. Dar teoria oscilațiilor se ocupă de cercetarea oscilațiilor independent de natura fizică a obiectelor care sînt expuse oscilațiilor. Astfel, din punctul de vedere al acestei teorii obiectele studiate nu sînt caracterizate de natura lor fizică concretă, ci de o rețea anumită de relații care sînt exprimate prin egalități matematice. Toate aceste felurite oscilații fizice au o structură comună (izomorfism). Tocmai de aceea unele oscilații fizice pot fi transformate în altele de aceeași natură.

Astfel, de exemplu, oscilațiile mecanice ale acului de gramofon se transformă în oscilații acustice ale particulelor de aer, iar acestea se transformă în oscilații fiziologice ale timpanului. De aici pornim cînd afirmăm că există o asemănare de structură între suprafața plăcii de gramofon, muzica produsă de gramofon și simțul auditiv al omului care înregistrează muzica.

Pe baza acestui exemplu putem defini structura în modul următor: *structura este o anumită sumă de relații între obiecte, a căror natură este determinată în știința respectivă numai de aceste relații.*

Constatăm că structura, așa cum am definit-o, reprezintă o noțiune foarte abstractă. Într-adevăr, prin intermediul noțiunii de structură sînt identificate obiecte între care pot exista deosebiri calitative esențiale și care sînt studiate de științele din care fac parte.

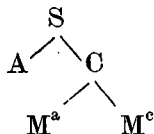
Să vedem acum în ce mod se operează cu noțiunea de structură în studiul limbii.

Comparând, de exemplu, propoziția și silaba, putem stabili o anumită rețea de legături între ele, ceea ce ne va permite să definim elementele lingvistice independent de faptul că ele reprezintă sunete sau sensuri.

Astfel, în propoziție se disting înainte de toate nucleul (grupa predicatului) și partea secundară (grupa subiectului); mai departe, nucleul se desparte în constituentul nucleului (verbul) și partea secundară a nucleului (complementul). În același mod se descompune și silaba. În silabă distingem întâi nucleul (vocală + consoanele finale) și partea secundară (grupa consoanelor inițiale); mai departe, nucleul silabei se desparte în constituent (vocala) și partea secundară (grupa consoanelor finale). Astfel, între propoziție și silabă se stabilește o identitate structurală care poate fi reprezentată în următoarea schiță de corespondențe :

Propoziția	↔	silaba
Grupa predicatului	↔	vocala + consoanele finale
Grupa subiectului	↔	consoanele inițiale
Verbul	↔	vocala
Complementul	↔	grupa consoanelor finale.

Vedem că în descrierea structurală a propoziției și silabei și a elementelor lor, definirea lor nu se sprijină pe analiza sensurilor și sunetelor, ci pe anumite relații care nu au legătură cu sensurile și sunetele. Dacă facem abstracție de sensuri și sunete, atunci vom avea a face nu cu propoziții și silabe, ci cu unele complexe abstracte neinterpretate. Dacă vom desemna acest complex abstract cu S, nucleul său cu C, partea secundară cu A, constituentul nucleului cu M^a și partea secundară a nucleului cu M^c, atunci separarea consecutivă a elementelor complexului abstract poate fi ilustrată prin schema următoare :

Acestei scheme îi corespunde formula :

$$S = A + (M^a + M^c)$$

Din acest exemplu de descriere structurală reiese că analiza structurală se reduce la o codare de un gen aparte a elementelor lingvistice și a relațiilor dintre ele, folosind anumite simboluri abstracte.

Descrierea structurală a oricărei limbi reprezintă un cod abstract determinat care servește ca model formal al limbii respective. Prin model formal avem în vedere o construcție abstractă anumită, constând în o sumă de simboluri cunoscute și de operații asupra lor, model care servește ca analog originalului său (în cazul de față originalul este limba reală). Întrucât de noțiunea de model formal este legată noțiunea de aparat matematic, modelul formal poate fi numit oglinda matematică a obiectului studiat.

Pe baza celor expuse, se poate da următoarea definiție lingvisticii structurale : *lingvistica structurală este disciplina științifică care se ocupă cu construirea codurilor abstracte servind ca modele formale ale limbilor naturale.*

Deoarece pentru construirea modelelor formale este necesar un aparat matematic anumit, în lingvistica structurală sînt larg întrebuintate metode ale disciplinelor matematice : logica matematică, teoria algoritmilor, teoria mulțimilor, tipologia, teoria probabilităților, teoria informației.

Lingvistica structurală, ca teorie abstractă a limbii, a apărut ca efect al dezvoltării logice interioare a științei limbii ; necesitatea de a face abstracție de sunet și sens s-a născut odată cu dificultățile teoretice ivite în rezolvarea unei serii de probleme lingvistice fundamentale. Cu trecerea vremii, principiile lingvisticii structurale și-au găsit confirmare chiar în practică.

Este vorba întii de toate de teoria mașinii de tradus automate. Cum se știe, pentru a realiza o traducere dintr-o limbă în alta cu ajutorul mașinii automate este necesar să se transforme elementele semantice ale limbii într-un cod abstract în care aceste elemente se determină numai pe baza relațiilor. Acest fapt este necesar și dacă ținem seama că mașina de tradus, ca orice altă mașină, nu este făcută să înțeleagă singură sensurile și că ea poate funcționa numai pe baza unei informații depline din partea tuturor elementelor limbii. La fel stau lucrurile și cu așa-numitele mașini de informație destinate automatizării serviciilor privind bibliografia și referirile la literatura tehnico-științifică ; ele de asemenea pot lucra numai pe baza informațiilor ample primite din partea tuturor elementelor limbii.

Atît mașinile de tradus, cît și cele de redare a informației fac parte din tipul de mașini cibernetice, adică de mașini a căror funcționare constă în recepționarea, păstrarea, transformarea și redarea informației. Deoarece lingvistica structurală constituie baza teoretică pentru rezolvarea unei serii de probleme lingvistice legate de construirea mașinilor de tradus și informaționale, rezultă clar legătura strînsă între ea și cibernetică, știință care studiază legile generale ale recepționării, păstrării, transformării și redării informației.

Legătura dintre lingvistica structurală și cibernetică nu se mărginește numai la domeniul mașinilor de tradus și informaționale.

Vom aminti, de asemenea, însemnătatea lingvisticii structurale pentru rezolvarea unor probleme lingvistice ale ciberneticii, cum ar fi problema codării economice a informației în scopul de a mări capacitatea mijloacelor de comunicație cu fir și fără fir, problema dirijării cu ajutorul vorbirii a obiectelor cu întrebuintări economice și militare, problema construirii mecanismelor de stenografiere și citire automată.

În felul acesta, principiile teoretice ale lingvisticii structurale își găsesc o largă aplicare în domeniul automatizării proceselor de muncă intelectuală și în alte importante sectoare ale activității omenești. În continuare rămîne să discutăm aspectul filozofic al principiilor teoretice ale lingvisticii structurale.

3. Unele probleme de interpretare filozofică a lingvisticii structurale

În limitele prezentei expunerii nu este posibil a da o interpretare filozofică sistematică principiilor lingvisticii structurale, aceasta fiind de proporțiile unei monografii speciale. Aici ne vom mărgini la interpretarea filozofică numai a unora din cele mai importante aspecte ale lingvisticii structurale, în lumina cărții lui V. I. Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

Punînd față în față lingvistica structurală cu lingvistica tradițională, observăm din prima clipă o breșă profundă în sistemul de noțiuni de mult stabilite. Pentru lingvistica tradițională, fonemele, morfemele, cuvîntul și alte unități lingvistice constituie elemente sonore sau cu conținut semantic bine determinat. Dar din punctul de vedere al lingvisticii structurale toate unitățile lingvistice reprezintă intersecția unor relații sau, mai exact, un mănunchi de relații. Astfel, obiectul lingvisticii structurale îl constituie nu sunetele și sensurile, ci învelișul de relații al limbii care se manifestă în sunete și sensuri.

Se ridică o întrebare: pot fi studiate unitățile lingvistice ca un mănunchi de relații? Corespunde oare acest mod de cercetare concepției materialiste despre lume? Nu dă oare acest mod de a aborda problemele prilej să se afirme că „materia a dispărut, au rămas doar egalitățile”?

Există părerea că studierea elementelor limbii ca sumă de relații ar constitui o manifestare de idealism, deoarece lingvistica structurală, chipurile, separă relațiile de materie.

În realitate, această părere este radical greșită. Ea este întemeiată pe înțelegerea arbitrară a noțiunii filozofice de materie. Tocmai pe o asemenea interpretare a noțiunii filozofice de materie și-au sprijinit armele relativismul și idealismul, care, identificînd materia cu reprezentările formate despre structura fizică a materiei și constatînd prăbușirea radicală a acestor reprezentări, au afirmat că „materia a dispărut, au rămas doar egalitățile”. În legătură cu această afirmație, V. I. Lenin scria: «Dispare materia», dispare adică limita pînă la care cunoscusem pînă acum materia; cunoașterea noastră pătrunde mai adînc, dispar unele însușiri ale materiei care păreau pînă acum absolute, imuabile, primordiale (impenetrabilitatea, inerția, masa etc.) și care apar acum ca fiind relative, inerente numai unor anumite stări ale materiei. Căci *unica* «însușire» a materiei, de a cărei admitere este legat materialismul filozofic, este aceea că *ea există ca realitate obiectivă*, că ea există în afara conștiinței noastre¹.

Astfel, din punctul de vedere al materialismului dialectic noțiunea de materie nu înseamnă nimic altceva decît realitatea obiectivă care există în afara conștiinței noastre. Tocmai din acest unghi de vedere trebuie să privim noțiunile lingvisticii structurale, ca și pe cele ale fizicii și ale altor științe teoretice abstracte.

Dacă este adevărat că *unica* însușire a materiei, de recunoașterea căreia este legat materialismul filozofic este însușirea de a fi realitate

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 254.

obiectivă, atunci devine clar că particularitatea recunoscută a unităților lingvistice de a fi un cumul de relații nu dă nici un fel de teren afirmației că „materia a dispărut, au rămas doar relațiile“. În adevăr, relațiile aparțin realității obiective nu mai puțin decât alte însușiri ale materiei și lingvistica structurală, ocupându-se cu studiul elementelor limbii ca sume de relații, are în vedere totodată studierea unor secțiuni determinate ale realității obiective, adică studierea unor forme determinate ale materiei.

Unii savanți folosesc termenul „materie” sinonim cu termenul „substanță fizică”. Este evident că o asemenea înțelegere a termenului de „materie” nu are nimic comun cu sensul filozofic al termenului „materie”, ca realitate obiectivă existentă în afara conștiinței noastre. Termenul „materie” în sensul de „substanță fizică” și cel de „materie” în sensul de realitate obiectivă dată nouă prin simțuri sint doar omonime care nu au între ele nimic comun.

Deosebirea principială între însușirile obiectelor caracterizate prin relații și substanța fizică a fost arătată cu claritate de către Karl Marx în *Capitalul*. Punând în legătură elementul relațiilor, noțiune fundamentală în lingvistica structurală, cu noțiunea de „valoare”, considerăm nimerit următorul citat al lui Karl Marx : „Materialitatea valorii mărfurilor se deosebește de văduva Quikly prin aceea că nu știi de unde s-o iei. În contrast direct cu materialitatea sensibilă și grosolană a corpurilor mărfurilor, nici un atom de materie naturală nu intră în compoziția materialității valorii lor. Putem deci să sucim și să învîrtim o marfă determinată cum vrem ; ca lucru conținând valoare ea rămîne insesizabilă”¹.

După cum în valoarea mărfurilor nu intră nici un atom de materie naturală, tot astfel și în valoarea lingvistică exprimată în sunet (adică în fonem) nu intră nici un atom de substrat fizic, iar în valoarea lingvistică realizată sub forma de sens nu intră nici un atom de substrat semantic.

Oricît am studia cu ajutorul celor mai fine aparate sunetele și formarea lor, obținînd cele mai bune rezultate, totuși sunetul (fonemul) va rămîne pentru noi insesizabil.

Astfel, este materială nu numai substanța fizică a limbii ; din punctul de vedere al materialismului dialectic ne apar pe deplin materiale și relațiile lingvistice precum și grupele lor studiate de lingvistica structurală.

Se impune întrebarea : cum trebuie apreciată din punctul de vedere al materialismului dialectic ruperea limitelor vechiului sistem de noțiuni al lingvisticii tradiționale, fapt care a adus după sine apariția unor noi noțiuni pur relaționale cu care operează lingvistica structurală? Acest fenomen trebuie privit ca o trecere în procesul de cunoaștere a limbii de la esența de un anumit grad la o esență de un grad superior.

În felul acesta noțiunile lingvistice au devenit tot atît de relative ca și noțiunile altor științe. Relativitatea noțiunilor lingvistice, ca și a noțiunilor celorlalte științe, poate fi înțeleasă corect în lumina învățăturii materialismului dialectic despre trecerea de la o esență la alta. Pentru

¹ K. Marx, *Capitalul*, ed. 1948, vol. I, p. 80 (N.R. Văduva Quickly este un personaj din drama lui Shakespeare *Enric al IV-lea*).

clarificarea acestei chestiuni cităm următoarele cuvinte ale lui V. I. Lenin : „Gîndirea omului se adîncește neîncetat de la fenomen către esență, de la esență, ca să zicem așa, de gradul întii către esența de gradul al doilea ș.a.m.d. fără sfîrșit.

În sens propriu, dialectica este studierea contradicției în însăși esența obiectelor; nu numai fenomenele sînt trecătoare, mobile, curgătoare, separate doar prin limite convenționale, ci și esențele lucrurilor”¹.

Ocupîndu-se de sunete și sensuri, lingvistica tradițională are de-a face cu esențe de primul grad. Lingvistica structurală, ocupîndu-se cu elementele relaționale al căror substrat sînt sunetele și sensurile, are de-a face cu esențe de gradul al doilea. Acestea din urmă sînt mai profunde decît primele și se deosebesc principial de ele; de aceea apariția lingvisticii structurale trebuie considerată ca o revoluție în dezvoltarea lingvisticii. Totuși, de aici nu rezultă că apariția lingvisticii structurale înlătură necesitatea studierii sunetelor și sensurilor. Lingvistica structurală nu înlătură lingvistica tradițională, ci o îmbogățește cu un complex de idei noi și face necesară reconsiderarea rezultatelor pozitive ale acesteia pe plan structural.

Lingvistica structurală, ca teorie abstractă a învelișului relațional al limbii, constituie fundamentul formal necesar în studiul sunetelor și sensurilor. Specificul sunetelor și sensurilor ca obiecte lingvistice nu poate fi descoperit decît pe fundalul complexului relațional al limbii. Studierea invariantelor sonore și semantice și a variantelor limbii capătă sens numai pe baza corespondenței lor cu invariantele fonologice și gramaticale și cu variantele învelișului relațional al limbii. Fonetica și semantica în afara lingvisticii structurale rămîn clădiri construite pe nisip.

Astfel, știința contemporană a limbii este un complex ierarhic de discipline, la temelia căruia se află lingvistica structurală.

Avînd ca obiect cercetarea învelișului de relații al limbii, lingvistica structurală deschide drum cunoașterii din ce în ce mai profunde a mecanismului limbii, a elementelor acestuia rămase ascunse la prima observație. Operînd cu relații, această disciplină ridică studiul limbii de la nivelul empiric la nivelul cunoașterii legilor limbii, dat fiind faptul că trăsătura esențială a oricărei legi științifice constă în aceea că exprimă un raport.

„Legea este un raport” — a subliniat V. I. Lenin ². Cu aceste cuvinte ale lui V. I. Lenin încheiem trecerea în revistă a celor cîtorva probleme de interpretare filozofică a lingvisticii structurale.

În romînește de *Virgil Nestorescu*

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, p. 251.

² V. I. Lenin, *Caiele filozofice*, ed. 1956, p. 122.

NOTE DESPRE COORDONARE

DE

M. MITRAN

Coordonarea ocupă un loc important între problemele de sintaxă care, după părerea noastră, nu se bucură încă de o rezolvare satisfăcătoare.

Pornind de la sugestiile date de acad. Al. Graur și Mioara Avram¹, observațiile de față sînt destinate unor precizări al căror scop este să pună în evidență unele aspecte ale coordonării.

1. Toate definițiile date pînă acum coordonării se referă numai la coordonarea între propoziții, iar gramaticile se ocupă de fapt numai de coordonarea dintre propozițiile principale. Mioara Avram² a dat numeroase exemple de coordonare existentă între o parte de propoziție și o propoziție. Este de asemenea recunoscută existența coordonării între părți de propoziție și între propozițiile subordonate, deși ea n-a fost studiată mai amănunțit.

Coordonarea este însă un raport sintactic universal, în sensul că ea poate să apară între *toate* unitățile sintactice, deci și între fraze sau, uneori, chiar între grupuri de fraze dintr-un text. Cazuri de fraze coordonate au fost citate în ed. I a *Gramaticii* Academiei R.P.R., însă numai pentru a ilustra coordonarea disjunctivă³; la coordonarea adversativă și la cea conclusivă, cazurile de fraze coordonate sînt prezentate sub titlul „conjuncții adversative⁴ (respectiv conclusive⁵) la începutul unei fraze”.

¹ Cf. Mioara Avram, *Observații asupra coordonării*, în *SG*, II, p. 151–159 și acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în *SG*, I, p. 129–134.

² *Op. cit.*, p. 151.

³ Vol. II, p. 164.

⁴ *Ibid.*, p. 161.

⁵ *Ibid.*, p. 167.

La „propoziția adversativă”, de exemplu, se spune : „Adesea conjuncția este folosită la începutul unei fraze după punct, două puncte sau punct și virgulă ; este însă foarte ușor să substituim acestor semne virgula, pentru ca conjuncția să lege în aceeași frază două propoziții” și se dă ca exemplu textul următor :

După ce atfă vreme
Laolaltă n-am vorbit,
Mie-mi pare că uitarăm
Cît de mult ne-am fost iubit.

Dar acum te văd nainte-mi
Dulce, palidă cum sezi
Lasă-mă ca altădată
Umilit să-ngenunchez,

Lasă-mă să-ți plîng de milă,
Să-ți sărut a tale mîni. . . Eminescu, O. IV 370.

Se poate spune oare că aici avem de fapt o singură frază ? Care ar fi cele două propoziții din interiorul ei legate prin *dar* ? În realitate, raportul de coordonare adversativă se stabilește aici între două fraze ca unități de comunicare perfect distincte.

Aceeași este situația frazelor citate la capitolul „conjuncția conclusivă la începutul unei fraze” :

Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută. Deci se porni și înspre sară ajunse la Castelul Genarului ce strălucea în întunericul serii ca o uriașă umbră. Eminescu, L. P. 181.,

unde raportul conclusiv se stabilește între cele două fraze ca unități sintactice distincte și nu între două propoziții, cum afirmă gramatica citată. Înlocuirea punctului prin virgulă nu este posibilă aici, deoarece concluzia cuprinsă în fraza care începe cu *decî* nu decurge din nici una dintre propozițiile frazei precedente, ci numai din întreaga frază, din consensul ambelor propoziții care o alcătuiesc.

Definiția coordonării va trebui, deci, să fie astfel formulată încît să cuprindă toate elementele sintactice care pot fi coordonate între ele : părțile de propoziții între ele, părțile de propoziție cu propoziții, propozițiile între ele și frazele între ele.

Această constatare impune și un mod nou de descriere a fiecărui tip de coordonare în parte. Fiind un raport sintactic universal, care se realizează în general cu aceleași mijloace între diversele unități sintactice, coordonarea trebuie descrisă unitar, cuprinzîndu-se la fiecare tip de coordonare (disjunctivă, copulativă etc.) toate unitățile.

În felul acesta se oglindește mai fidel sistemul sintactic al limbii, iar raportul de coordonare poate fi descris mai amplu și mai complet.

2. Pornind de la unele construcții sintactice în care conjuncția copulativă și apare între unități sintactice de natură diferită, Mioara

Avram consideră ca neexactă afirmația cuprinsă în definițiile curente ale coordonării, după care elementele coordonate între ele trebuie să fie de același fel, de aceeași natură. În cea mai mare parte a lor, exemplele folosite de autoare sînt construcții sintactice provenite de obicei din eliminarea unui verb :

Cînd și cum a izbucnit catastrofa? Sadoveanu, O. VII 203.

Iacă, eu oi purcede drept *asupra ghiaurului și nu cu altă armă, numai cu sabia.* Costin, Let. 216.

S-a-ntîmplat *ceva?* și *cui?* Delavrancea, O. II 121.

Asemenea situații pot fi socotite totuși drept coordonate. Ele reprezintă însă o excepție relativ neînsemnată față de situația generală din limbă. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, unitățile coordonate sînt de același fel și de aceeași natură. De altfel este semnificativ faptul că între unitățile sintactice diferite apare frecvent numai conjuncția *și*, dar fiind o raritate în acest tip de construcție. Celelalte conjuncții coordonatoare, în special cele disjunctive, nu pot apărea între unități sintactice diferite.

Pot fi coordonate între ele, de regulă, numai unitățile care se exclud una pe alta ca elemente sintactice autonome în unul și același enunț.

De exemplu, în propoziția *Astăzi și mîine va fi timp frumos*, complementele circumstanțiale de timp nu coexistă decît în virtutea raportului de coordonare care le leagă și se exclud unul pe celălalt ca circumstanțiale de timp de sine stătătoare. În absența raportului de coordonare n-am putea spune decît sau : *mîine va fi timp frumos*, sau : *astăzi va fi timp frumos*. Pe baza acestor considerente cred că definiția coordonării se poate formula astfel :

Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe unități sintactice (părți de propoziție, propoziții, fraze) care stau pe același plan, excluzîndu-se una pe alta ca elemente autonome într-unul și același enunț.

Tipurile de coordonare

1. Ediția întii a *Gramaticii* Academiei R.P.R. recunoaște, ca și alte gramatici romînești și străine, următoarele tipuri de coordonare : copulativă; adversativă, disjunctivă, conclusivă și cauzală. Acad. Iorgu Iordan¹ nu admite decît primele patru tipuri, incluzînd propozițiile introduse prin *căci* la coordonatele conclusive pe baza comparației cu germ. *denn*, excluzînd posibilitatea interpretării acestor propoziții drept cauzale coordonate. Pentru acad. Iorgu Iordan alternativele sînt : coordonată conclusivă sau cauzală subordonată. Acad. Al. Graur² și Sorin Stati³ ajung la concluzia că așa-zisele coordonate cauzale sînt de fapt subordonate cauzale, iar Mioara Avram⁴ crede că „limba romînă are categoria propozițiilor cauzale coor-

¹ *Limba romînă contemporană*, ediția a II-a, p. 697.

² *Op. cit.*, p. 126.

³ *Există propoziții cauzale coordonate?* în *LR*, III (1954), nr. 6.

⁴ *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba romînă*, Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 64-69.

donate, dar sfera acesteia este mult mai redusă decât reiese din *Gramatica* Academiei; ea se limitează anume la elemente de construcție specifice cu caracter mai mult adverbial decât conjuncțional, ca *doar*, *pasămite*, *vezi că*, *vezi dumneata* (și vechiul *amu*)¹. Motivele pentru care se oprește la această părere sînt următoarele:

1) elementele enumerate mai sus „au un pronunțat caracter adverbial de sine stătător”;

2) „analogia cu gramatica altor limbi, ca latina, în care tocmai în acest fapt stă deosebirea dintre cauzalele coordonate și cele subordonate”.

Dar caracterul adverbial al „elementelor” *pasămite*, *doar* etc. nu spune nimic în favoarea coordonatelor cauzale, el fiind comun celor două tipuri de raporturi sintactice. Comparația cu latina sau cu oricare altă limbă nu poate fi luată în considerație, pentru simplul motiv că nu putem socoti comparația drept *argument* în demonstrație.

Acad. Al. Graur a arătat că așa-zisele coordonate cauzale sînt în realitate subordonate ale unei propoziții subînțelese:

Las-o încolo că nu mai era bună de nimic. Preda, A. 7.

„Propoziția cauzală explică aici de ce vorbitorul formulează acest îndemn. Complet, fraza ar suna așa: *te sfătuiesc, din cauză că nu mai era bună, s-o lași*. Prin urmare *nu mai era bună* nu e cauzala lui *las-o*, ci a lui *te sfătuiesc subînțeles*”. (p. 132).

Pe baza unei argumentări similare, Sorin Stati² deosebește în cadrul subordonatelor cauzale grupa cauzalelor subordonate indirect, în care intră ceea ce în gramatică se consideră drept coordonate cauzale. Mioara Avram³ aduce încă un argument în sprijinul interpretării date de acad. Al. Graur și S. Stati: între propozițiile secundare există numai patru raporturi de coordonare: copulativă, adversativă, disjunctivă și, mai rar, conclusivă, dar niciodată cauzală. Cred că argumentul acesta merită toată atenția și că are însemnătate în demonstrarea caracterului subordonat al cauzalelor. La aceasta se mai poate adăuga că nici între părțile de propoziție nu există *coordonare* cauzală.

Gramatica face distincție între subordonatele și coordonatele cauzale, bazîndu-se pe o diferență de conținut: cele coordonate arată *motivul* săvîrșirii acțiunii din regentă, iar acțiunea lor se petrece adesea în urma celeilalte și nu poate fi, din punct de vedere logic, cauza ei.

Această analiză a conținutului nu are valoare lingvistică propriuzisă, fiindcă introduce în argumentare criteriul adevărului raporturilor din realitate. Or, pentru lingvistică nu e interesant dacă ideile exprimate de o formă dată corespund sau nu adevărului, realității. De ex. în fraza: *Bate vîntul fiindcă plouă*; avem o propoziție cauzală, cu toate că ideea exprimată nu corespunde realității. Ceea ce interesează este punctul de vedere al vorbitorului, raporturile pe care le stabilește el între unită-

¹ *Op. cit.*, p. 67.

² *Op. cit.*, p. 95 și urm.

³ *Observații asupra coordonării*, in *SC*, II, p. 158.

țile exprimării, cu ajutorul uneltelor gramaticale, iar în toate cazurile aduse în discuție, vorbitorii nu pun pe același plan sintactic cele două propoziții : una, cea cauzală, explică acțiunea primei propoziții. În toate cazurile de coordonare însă, toate elementele sînt formal independente într-o măsură mai mare sau mai mică¹.

O situație oarecum similară cu cea a raportului cauzal discutat mai sus are și raportul conclusiv. În gramatica citată se numesc conclusive ambele propoziții care sînt legate prin raportul conclusiv. În realitate, conclusivă este numai una — a doua — iar prima propoziție este o veritabilă regentă a ei : Ai învățat *deci știi*. Propoziția conclusivă este introdusă prin conjuncția *deci*, ca și subordonatele consecutive sau cauzale. Ca la orice raport de subordonare, intervertirea între cele două propoziții nu este posibilă fără răsturnarea raportului. Prin schimbarea locului conclusiva devine regentă, iar regenta devine subordonată.

Prin faptul că leagă și fraze între ele, raportul conclusiv intră în sfera coordonării, iar prin faptul că nu poate lega între ele părțile de propoziție și propozițiile secundare, raportul conclusiv intră în sfera subordonării.

Asemănarea formală și de conținut dintre propoziția conclusivă și cea cauzală l-a determinat pe L. Tesnière² să le unească în descriere într-o grupă aparte, a *joncțiunii dialectice*. Raportul conclusiv este deci la granița dintre coordonare și subordonare.

2. Cea mai dificilă problemă pusă de coordonarea copulativă este însăși definirea ei. Dacă în cazul celorlalte tipuri de coordonare avem a face cu o relație relativ bine determinată (adversitate, excludere, consecință), coordonarea copulativă li se opune celorlalte tocmai prin absența unui astfel de raport. Totuși, natura coordonării copulative este bine surprinsă chiar în propria sa denumire : *copulativă*. Esența acestui tip de raport sintactic este într-adevăr simpla legătură stabilită de vorbitor între faptele exprimate prin unitățile sintactice copulative. Natura acestei legături poate fi foarte variată :

Ion și Petre merg. (Ion bea și mănîncă ; Ion nici nu bea nici nu mănîncă ; Nici Ion nici Petre n-au fost azi la mine ; Ion bea, mănîncă, se odihnește).

Toate aceste unități sintactice sînt coordonate copulative, fiindcă vorbitorul stabilește între ele o legătură, o *asociere* : două obiecte participă sau nu la aceeași acțiune, există în același timp sau în același loc, suferă aceeași acțiune etc. Dacă aici este bine redată nota generală și esențială a acestui raport, cred că se poate propune următoarea definiție :

Unitățile sintactice coordonate prezentate de vorbitor ca asociate pe baza unei note comune se numesc copulative, iar raportul dintre ele se numește coordonare copulativă.

¹ Cf. acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 130—131.

² *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, Klincksieck, 1959.

Toți vorbesc și dau din mâini și-un murmur adânc, ca dintr-un stup, vine pînă în cerdac. Sadoveanu, O. III 232.

Prin natura sa logică, coordonarea copulativă poate fi asemănată cu operația adunării din aritmetică : două unități se adună, se asociază în aceeași acțiune, stare etc.

Propozițiile Ion cade
Petre cade se pot îngloba într-una singură : Ion și Petre cad.

Aici pluralul verbului nu prezintă un acord gramatical ca în *oamenii cad* față de *omul cade*, ci este impus tocmai de raportul de asociere între cele două subiecte în îndeplinirea acțiunii.

3. *Gramatica* Academiei identifică raportul disjunctiv cu acela de excludere reciprocă, lăsînd în afara discuției propozițiile între care opoziția nu este net contradictorie ; realitatea însă infirmă această concepție ; după cum se observă în exemplele care urmează, există o gradăție a opoziției, a contradicției din disjuncție ¹.

Ori taci, ori pleacă.

Ori învingi, ori te supui,

„Pare-se că există încă nedumerire dacă pluralul *colinde* are la singular, în romînește, forma *colind sau colindă*, dacă adică cuvîntul e *ambigen sau feminin*”.

„(plugușor) împodobit cu flori naturale sau artificiale”.

Raportul a două unghiuri la centru este ori egal cu raportul arcelor pe care le cuprind, ori mai mic, ori mai mare decît acest raport”

Logica, 186

Și în jur parcă-mi colindă dulci și mindre primăveri,

Sau văd nopți ce-ntind de-asupra-mi oceanele de stele. . .

Eminescu, P. 35.

În aceste exemple în care raportul disjunctiv este marcat de conjuncțiile cărora *Gramatica* Academiei le recunoaște valoarea de conjuncții disjunctive : *ori și sau* ². Se poate observa o gradăție a disjuncției de la excluderea reciprocă pînă la simpla asociere. Dacă luăm în considerație și celelalte conjuncții, caracterul prea restrîns, necuprinzător, al definiției date raportului disjunctiv apare și mai clar :

Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic

Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.

Eminescu, P. 154.

Luna aci s-arată, aci iar se ascunde :

Abia cite odată-ntunerecul pătrunde.

Gr. Alexandrescu, P. 175.

Așadar, raport disjunctiv nu însemnează neapărat și numai „excludere reciprocă a contradictoriilor”, ci are sensul mai larg de separare, despărțire, deosebire, de alternare a unor elemente, acțiuni, stări, fenomene etc.

¹ Vezi Gh. Bulgăr, *Despre coordonarea disjunctivă*, în „Cum vorbim”, III (1951), nr. 11, p. 23 și urm. și Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, București, 1956, p. 695–696.

² Vol. II, p. 163.

Iar dintr-un text ca acesta :

Cînd uităm un obiect, o întimplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întimplarea sau am fi vrut să ascundem obiectul. Camil Petrescu, T. III 81,

se poate înțelege fie că *uităm un obiect din cutare sau din cutare cauză*, fie că *uităm un obiect din cutare și din cutare cauză*.

Pentru sensul oricărei îmbinări sintactice, determinant este *raportul* dintre cuvinte, propoziții etc. Dar, cum se vede, acest raport nu reiese întotdeauna cu toată claritatea.

Cea mai frecventă conjuncție disjunctivă este *sau*, care se întâlnește în toate stilurile limbii; urmează *ori*, care e mai învechit și mai popular; *veri, săva și au* sînt învechite și — cu excepția ultimei — nu se mai folosesc azi decît rar, în povestiri cu caracter istoric, din motive artistice.

Numai cu aceste conjuncții se poate marca raportul de exclusivitate; celelalte conjuncții (*acum, aci, fie, fie că, ba, ba că*) sînt specializate pentru coordonarea disjunctivă cu sens de separare, deosebire sau alternare; cele din primul grup pot fi folosite și cu această din urmă valoare, pe cînd cele din grupul al doilea — exceptînd poate pe *fie* — nu pot apărea între părțile de propoziție sau între propoziții care se exclud reciproc.

Din cele de mai sus, s-a văzut că e necesară o definiție mai largă a coordonării disjunctive, care să cuprindă și raportul alternativ, în orice caz diferit de cel copulativ prin faptul că arată că într-un moment e posibilă numai una dintre alternative. Limita nu este însă tranșantă; după cum am arătat mai sus, sînt cazuri în care raportul dintre unitățile coordonate poate fi socotit ca o treaptă între copulativ și disjunctiv, dar și ca identificîndu-se cu unul dintre ele. Cred însă că aceste situații trebuie înglobate la coordonarea disjunctivă, întrucît unitățile sintactice date sînt construite ca disjunctive, dar sensul general al îmbinării lor se apropie de coordonarea copulativă.

În încheiere propun următoarea definiție a coordonării disjunctive :

Unitățile sintactice coordonate exprimînd obiecte, acțiuni, fenomene etc. care sînt gîndite de vorbitor ca excluzîndu-se una pe alta sau ca alternînd în timp sau în spațiu se numesc disjunctive, iar raportul dintre ele se numește coordonare disjunctivă.

OBSERVAȚII ASUPRA ÎMBINĂRILOR DE CUVINTE

DE

I. RIZESCU

În studiile de sintaxă a căpătat, în ultimele decenii, o deosebită importanță raportul dintre propoziție și îmbinarea de cuvinte.

Această idee a fost relevată într-o formă amplă de J. Ries¹. Lingvistul ceh a scos în evidență că îmbinarea (*Wortgruppe*) este o unitate structurală specifică a limbii, care prezintă unele trăsături comune cu cuvântul.

În urma delimitării principale a grupurilor de cuvinte, de propoziții, fenomene gramaticale diferite, analiza propoziției ajunge în centrul atenției gramaticienilor. Dar și studiului îmbinărilor de cuvinte i se acordă o mai mare atenție.

O contribuție deosebită a fost adusă în această direcție de școala lingvistică rusă și sovietică².

★

În genere, se socotește că *îmbinarea de cuvinte* (denumită de unii și *sintagmă*³, *grup de cuvinte*) este formată din cel puțin două cuvinte cu valoare de sine stătătoare, dintre care unul e cuvântul de bază (determinat), legate între ele semantic și gramatical în cadrul propoziției⁴.

¹ *Was ist Syntax?* ediția a II-a, Praga, 1927.

² Amintim lucrările lui F. F. Fortunatov, A. M. Peșkovski, A. A. Șahmatov; de asemenea, studiile mai recente ale lui V. V. Vinogradov, V. P. Suhotin, O. S. Ahmanova, V. N. Iarțeva, E. M. Galkina-Fedoruk, A. N. Gvozdev, I. M. Șanskii etc.

³ O contribuție interesantă în teoria sintagmei a fost adusă în ultima vreme de A. Martinet (*Éléments de linguistique générale*, Paris, 1960, p. 109—125).

⁴ Unii lingviști consideră că *îmbinarea* și *sintagma* sint categorii diferite. Problema a fost discutată pe la g de A. N. Gvozdev, în *Современный русский литературный язык*, Moscova, 1958, care definește sintagma ca unitatea cea mai mică de cuvinte strins legate după sens. Aceste unități se succed în propoziție, fiind despărțite prin pauză. Ele nu se pronunță cu același ton și au accentul pe ultimul cuvânt. Împărțirea în sintagme ajută la sesizarea îmbinărilor de cuvinte. Cuvintele care nu aparțin acele ași îmbinări nu pot aparține nici acele ași sintagme. Din punct de vedere cantitativ sintagma are un număr variabil de cuvinte, pe când îmbinarea e de obicei binară. Numărul sintagmelor diferă după stil, în cel didactic, numărul sintagmelor e mare, în vorbire e mic. Aceeași sintagmă poate aparține la părți diferite de propoziție.

Propoziția poate fi descompusă atât în fragmente, care sînt îmbinări de cuvinte unite prin sens și prin relații gramaticale, cît și în cuvinte separate.

Dar pentru a înțelege mai bine *îmbinarea*, ea trebuie studiată în raport cu *propoziția*, cu *partea de propoziție* și cu *cuvîntul*.

Se știe că *propoziția* și *îmbinarea* sînt fenomene calitativ diferite¹.

Caracteristicile propoziției sînt: *intonația* și *predicația*, prin ultima înțelegîndu-se raportarea conținutului enunțului la realitate. Prima caracteristică este de ordin secundar, căci și comunicarea scrisă poate fi înțeleasă. Aceasta nu înseamnă că *îmbinarea* nu are intonație, dar *propoziția* este un enunț terminat ca sens și ca intonație. Astfel, o *îmbinare* de tipul *apă rece* poate deveni propoziție: *apă rece!* = te rog să-mi dai apă rece.

Propoziția nu e o variantă a *îmbinării*², căci sînt și cuvinte propoziții (de ex. *da*, *nu* etc.). Numai prin propoziții pot intra *îmbinările* în sistemul de comunicare, căci în limbă nu există în general *îmbinări* separate, ci propoziții ce constau din *îmbinări* de cuvinte.

Raportul dintre *propoziție* și *îmbinare* ridică și o altă problemă. Se știe că unii lingviști socotesc *îmbinarea* de două cuvinte ca *cea mai mică unitate sintactică*, „pentru că tăierea ei dă nașterea unor unități care nu țin de sintaxă, ci de morfologie”³. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că propozițiile monomembre, de exemplu cele nominale (*Toamnă!* *Frig!*), nu ar fi unități sintactice, ba mai mult, că trebuie să presupunem în toate aceste cazuri că am avea de-a face cu o elipsă (*E toamnă*, *E frig*).

Trebuie arătat că nu orice înșiruire de cuvinte dintr-o propoziție este o *îmbinare*. În propoziția *Barca luneca domol spre luncă*, fragmentul *domol spre luncă* nu este o *îmbinare* de cuvinte. Din punctul de vedere al relațiilor sintactice este posibil grupul *domol spre luncă* (adverb + propoziție + substantiv), din punct de vedere lexical nu avem de-a face însă cu o unitate de sens (cuvintele n-au legătură semantică).

În ce privește raportul dintre *partea de propoziție* și *îmbinare* trebuie arătat că, în timp ce prima categorie e legată de restul propoziției, a doua poate uneori să nu intre în raport de coordonare sau de subordonare cu fraza sau cu propoziția din care face parte; de exemplu, construcțiile incidente.

Îmbinarea poate corespunde la una sau două părți de propoziție și vice-versa: o parte de propoziție poate cuprinde două *îmbinări*.

În problema raportului dintre *îmbinare* și *cuvînt* părerile sînt împărțite.

¹ Unii lingviști au negat însă existența acestor deosebiri calitative. J. Ries (*op. cit.*), de exemplu, ignorează cu totul propoziția, afirmînd că numai sunetul, cuvîntul și *îmbinarea* sînt obiecte de studiu ale gramaticii. L. Bloomfield consideră că *îmbinarea* a două elemente este de același rang fie că e vorba de *subiect + predicat*, de *determinant + determinat*, fie de unirea a două morfeme în cuvînt. Pentru O. Jespersen (*Философия грамматики* (trad. rus.) Moscova, 1958) în categoria *îmbinărilor* denumite și *nexus*, intră atât cele *predicative* (sau *independente*), cît și cele *nepredicative*, ambele fiind pe același plan.

² Există elemente comune între concepția lui S. Stati (*Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, în SCL VIII (1957), nr. 4) despre sintagmă și cea din prezentul articol. Dar și unele deosebiri importante. Astfel S. Stati socotește că și propoziția este un *tip de îmbinare*; de asemenea, că și în cazul *izolărilor* am avea de-a face cu astfel de construcții.

³ S. Stati, *op. cit.*, p. 450.

Cei mai mulți lingviști¹ consideră că *îmbinarea* e foarte apropiată de *cuvînt* (mai apropiată decît de propoziție), deoarece ea are un rol denominativ, de desemnare. Îmbinarea are funcțiuni similare cu cuvîntul; de asemenea, ca și acesta din urmă, constituie material de construcție a propoziției.

După alții², deosebirea esențială dintre îmbinare și cuvînt constă în faptul că îmbinarea exprimă raporturi între noțiuni necesare pentru exprimarea varietății infinite a ideilor.

Pentru a putea înțelege mai bine apropierea dintre aceste categorii trebuie să ținem seamă de faptul că la baza îmbinării se găsește capacitatea cuvîntului de a putea fi determinat de alte cuvinte.

În sfîrșit, trebuie stabilit raportul dintre *îmbinare* și *expresia frazeologică*.

Prin *expresie frazeologică* înțelegem o unitate indivizibilă, cu o singură funcțiune sintactică, care exprimă o noțiune ca și cuvîntul luat aparte.

Cele mai multe expresii frazeologice sînt echivalente cu un adverb iar ca funcțiune sintactică sînt circumstanțiale (*a umbla cu capul în nori*). În timp ce îmbinarea se caracterizează prin mobilitate, adică termenii sînt substituibili (*rochie albastră, galbenă, roșie* etc.), expresiile frazeologice sînt fixe din acest punct de vedere. De aceea îmbinarea poate fi socotită ca *echivalentul liber* al expresiei frazeologice.

★

Am arătat că îmbinarea este formată din cel puțin două cuvinte. Se pune așadar problema dacă orice *unire* a două cuvinte este o îmbinare. Astfel o *prepoziție* și un *substantiv* nu constituie o îmbinare, căci împreună nu formează o structură încheată, deplină. De aceea grupul *pe masă* reprezintă doar *unirea* a două cuvinte, și nu o *îmbinare*, nu numai pentru că nu exprimă un raport între două noțiuni, dar și pentru faptul că acest grup cere, de obicei, existența unui alt cuvînt: *stă, se află pe masă*³. Trebuie amintite și cazurile în care ambele cuvinte sînt părți de vorbire flexibile, și totuși ele nu formează o *îmbinare*. În propoziția *calul alb merge pe stradă*, cuvintele *alb merge* nu alcătuiesc o îmbinare, deoarece nu reprezintă un tot semantic. Sînt și cazuri în care unele îmbinări dintr-o etapă mai veche a limbii și-au pierdut azi acest caracter, deoarece unul din termeni s-a gramaticalizat (de ex. *voi merge*).

Pentru a cunoaște structura îmbinării trebuie să ținem seama de trei factori:

- a) ce parte de vorbire e cuvîntul de bază (determinatul);
- b) ce parte de vorbire e determinantul;

¹ Vezi Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., studiile lui V. V. Vinogradov (Вопросы изучения словосочетаний, în „Вопросы языковедения”, 3/1954 etc.), O. S. Ahmanova (Словосочетание, în „Вопросы грамматики строя”, Moscova, 1954) etc.

² Vezi de exemplu Gramatica lui A. N. Gvozdev (op. cit.) de asemenea lucrarea lui N. N. Prokhorovic (К вопросу о роли словообразовательных связей частей речи в построении словосочетаний, în Исследования по грамматике русского литературного языка, Moscova, 1955).

³ De aci nu trebuie trasă concluzia că *prepoziția* nu are nici o valoare (a se compara opoziția *pe masă/sub masă*).

c) forma determinantului¹: prezența sau absența unui cuvânt de relație (de ex. o prepoziție).

Pentru structura îmbinării este important felul cuvântului determinat, numit și *cel principal*. Din acest punct de vedere îmbinările pot fi:

- a) Verbale: a învăța lecția
- b) Nominale: copilul harnic
caietul copilului
bun de gură

c) Adverbiale: departe de oraș

Între termenii îmbinării raporturile pot fi:

- I. acord: fată frumoasă;
- II. recțiune: a scrie profesorului;
- III. aderare (juxtapunere): a fugi repede.

Această clasificare este foarte importantă, deoarece există legături tipice pentru diversele părți de vorbire (de ex. pentru verb: îmbinările cu acuzativul complementului direct; pentru substantiv — cu genitivul atributiv, cu adjectivul acordat etc.). Așadar, regulile de formare a îmbinărilor rezultă, în primul rând, din însușirile morfologice ale diferitelor părți de vorbire.

Cuvântul determinat (principal) constituie *centrul gramatical și semantic* al îmbinării².

În ce privește raportul dintre structură și cuvântul principal pot exista două situații³:

a) Structura e determinată de cuvântul principal. De exemplu: *a simpatiza pe cineva — simpatizant al cuiva*, — sau folosirea dativului după verbele care arată atribuirea: *da u copilului*;

b) Structura nu e determinată de cuvântul principal, ci de caracterul raporturilor dintre termeni: *a trăi la țară, o lună la țară*.

Toate îmbinările amintite mai sus sînt *subordonatoare*.

Se pune așadar problema: pot exista și îmbinări coordonatoare? Se știe că unii lingviști⁴ trec printre îmbinările de cuvinte și așa-zisele *grupuri coordonate* (denumite de unii și *îmbinări neînchise, serii deschise*), formate din cuvinte care nu sînt dependente unele față de altele din punct de vedere gramatical, ci se găsesc pe același plan: *război și pace, frate și soră*.

¹ După funcția sintactică a determinantului îmbinările pot fi împărțite în: atributive, complete, circumstanțiale.

² Pot fi și îmbinări *sinonime*, adică apropiate ca funcție sintactică, dar avînd structuri diferite: *suflet omenesc* (atribut adjectival) — *suflet de om* (atribut prepozițional); *odaie colbuită* (atribut adjectival) — *odaie cu colb* (atribut prepozițional). Desigur că ar trebui clarificat în ce raport se găsesc îmbinări de felul *mințe de copil, mințe copilărească, mința copilului*. În toate aceste cazuri, cuvîntul de bază e substantiv. Pot fi și verbe: *a privi recunoscător — a privi cu recunoștință; a se uita întimplător — a se uita din întimplare*.

³ Centrul se schimbă cînd: a) se gramaticalizează cuvîntul principal: *voi merge*; b) îmbinarea devine expresie frazeologică: *a trage la mîsea*.

⁴ Vezi lucrările lui J. Ries (*op. cit.*), A. M. Peșkovski, *Русский язык в научном освещении*. Ed. a VI-a, Moscova, 1956); Sandfeld-Olsen H. (*Syntaxe roumaine, II. Les groupes des mots*. Copenhaga, 1960).

E lesne de observat că îmbinările de acest fel sînt omogene; însușirile lor structurale nu depind de legăturile gramaticale dintre părțile de vorbire.

În ce ne privește, credem că aceste grupe nu pot fi socotite îmbinări, pentru că n-au *un cuvînt cu rol de centru semantic și gramatical* căruiua să-i fie subordonat celălalt cuvînt. De asemenea numărul cuvintelor poate fi nelimitat.

Apare deci clar că trebuie excluse din categoria îmbinărilor *părțile multiple*¹, ca de exemplu: *Mirile și mirea sa zic cu glas tare* (ALRT II 108). *A mîncat pîinea și laptele.*

În toate aceste cazuri elementele constitutive ale părților multiple se găsesc pe același plan, și nu în raport de dependență unele față de altele.

Din categoria îmbinărilor trebuie excluse și construcțiile *izolate*, ca de exemplu grupurile: *El, zelos și Dragavei, nefumător* din: *El, zelos, primea fără a crîcni*. Rebreanu, R. I 240; *Dragavei, nefumător, avea oroare de fumat*. Călinescu, S. N. 331.

Construcțiile *izolate* nu formează *îmbinări*, căci cuvintele care le alcătuiesc se găsesc într-un raport de *semipredicație*. Astfel, în exemplul de mai sus: *El, zelos, primea fără a crîcni* poate fi înlocuit:

a) fie printr-o frază cu o secundară atributivă: *El, care era zelos...*

b) fie printr-o secundară cauzală: *El, fiindcă era zelos...*

Dacă am admite că *izolările*² formează *îmbinări de cuvinte*, atunci trebuie să admitem că și subiectul cu predicatul alcătuiesc o asemenea construcție.

Numai studiul îmbinărilor va putea clarifica două importante probleme neglijate de gramatica „tradițională”:

a) Ce părți de vorbire pot intra în îmbinări și în ce condiții³. (Studiul părților principale și al celor secundare nu poate fi identificat cu studiul îmbinărilor).

b) Tipurile de raporturi în care intră termenii îmbinării.

Este așadar interesant de cunoscut ce părți de vorbire se pot îmbina între ele.

În limba română, de exemplu, pronumele nu poate forma un grup cu un alt pronume, ci numai cu adjectivele pronominale. Despre adverb se știe că formează, destul de rar, îmbinări cu un substantiv. Aceste grupe n-au fost suficient studiate pînă acum nici în cadrul morfologiei, nici în acela al sintaxei.

¹ Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, în SG III, p. 81—83.

² Kr. Sandfeld și H. Olsen consideră că alăturarea de tipul *noi, femeile* ar forma un grup de cuvinte (o îmbinare), în care apozitia (*femeile*) este izolată (de aceeași părere este și S. Stati). Lingviștii danezi nu explică însă (nici în această lucrare, nici în *Syntaxe du français contemporain*), ce înțeleg prin grupuri de cuvinte.

³ Unii lingviști care s-au ocupat de îmbinări nu văd cauzele care determină capacitatea cuvîntului de a se uni cu alte cuvinte. W. Havers, de exemplu, pornind de la caracterul lin ar al vorbirii consideră că acest caracter este determinant în apariția îmbinărilor. Iată de ce *propozițiile*, arată Havers, nu sînt formate din cuvinte, ci din *Wortgruppen*, căci ascultătorii recepționează *grupe de cuvinte*, și nu *cuvinte*. El compară îmbinarea cuvintelor cu activitatea unui pictor care alătură diferite desene în cadrul unui tablou. Este caracteristic faptul că Havers înlocuiește analiza sintactică prin cea psihologică.

Ar trebui cunoscut de asemenea care tipuri de îmbinări sînt mai frecvente. De pe acum se poate presupune că îmbinarea *substantiv + substantiv* are o întregă diversitate de forme, datorită, printre altele, flexiunii cuvîntului determinant.

Analiza tipurilor de îmbinări ne poate arăta diferite fapte gramaticale, care au fost puțin relevate.

Se poate prevedea uneori, și aceasta cred că e important, cunoscînd determinantul, care e forma gramaticală a determinatului în cazul unui grup dat de cuvinte. Astfel, în grupul *substantiv + substantiv*, dacă al doilea e la cazul dativ, primul este, de obicei, un substantiv în nominativ, nearticulat (*Imn patriei, Nepoată surorii mele*). Deoarece în limba romînă nu poate exista grupul *adjectiv nearticulat + substantiv*, înseamnă că atunci cînd apare un adjectiv nearticulat înaintea unui substantiv, acesta aparține unui cuvînt anterior sau este o altă parte de vorbire. Într-adevăr, fragmentul *mîndru feciorul* — dintr-o anumită propoziție — nu formează o îmbinare, *mîndru* este adverb pe lingă un verb din propoziția: *A întreat mîndru feciorul*.

S-ar părea că regula de mai sus e contrazisă de unele formule de salut ca *bună ziua*, cu adjectivul nearticulat antepus substantivului. Dar analiza acestor formule ne arată că ele nu sînt excepții. În îmbinarea *bună ziua* avem de-a face cu elipsa verbului, deoarece poate fi interpretată ca: *bună* [să-ți fie], *ziua*, *ziua* [să-ți fie], *bună*, sau [dau, doresc, poftesc] *bună ziua*, *ziua bună*: *Unul dintre răzăși ... se abātu spre ei și le pofti ziua bună*. Sadoveanu, O. VII. 60; *Toți îmi dau bună ziua respectuoși*. Sahia, N. 16.

*

Deosebit de interesant este să cunoaștem *valența* cuvîntului, adică capacitatea potențială de îmbinare a elementelor limbii. Valența e diferită în diferitele etape ale limbii.

Astfel, în limba romînă vorbită *c i r c u l a ț i a* rară a dativului după adjectiv (*util societății*) constituie valența construcției gramaticale date în raport cu un anumit stil al limbii¹.

Desigur că în virtutea unor cauze lingvistice și extralingvistice, un element *x* se poate îmbina cu un element *y*, cu o probabilitate ce variază de la *zero* la *1*².

De aceasta este legată *frecvența* îmbinării. Se știe, de exemplu, că în limba romînă numărul adverbelor de mod este destul de mic, dar frecvența lor e mare, mai mare decît a substantivelor apropiate din punct

¹ Este important să distingem *valența activă* de cea *pasivă*. Valența *pasivă* este în mod principial univocă, adică ea nu se poate realiza decît o singură dată în text și numai o dată. Astfel, *albastre* din *mării albastre* (gen. sg.) depinde numai de un singur regent. Valența *activă* se poate realiza în mai multe legături. Astfel: în *privața aplicării tehnicii în practică*, cuvîntul *aplicării* (regent) are doi dependenți.

² Vezi L. N. Zsorina și V. P. Berkov, *Понятие валентности в языке*, în *Вестник ленинградского университета*, nr. 8, 1961, p. 138—140; Z. Harris, *Distribution Structure*, în *Word*, 1954, vol. 10, nr. 2—3, p. 140.

de vedere semantic. Frecvența mai mare a adverbelor *rapid*, *iute*, față de a substantivelor *rapiditate*, *iuțeală* se explică, printre altele, prin aceea că primele arată nu numai „rapiditatea”, ci și rapiditatea cu care se desfășoară procesul în cauză.

Dacă analizăm frazele :

Și ieșind pe ușă iute Ei s-au prins de subsuoară. Eminescu, O. I 154

Automobilele soseau rapid, încetinindu-și mersul. C. Petrescu, C. V. 58

Reclama inteligentă desface rapid orice fel de marfă. Sahia, N. 109

Dete drumul frînghieii, care se lăsă în jos cu mare iuțeală. Ispirescu, 2. 89. *Holera începu a secera mai întîi slab, ... pe urmă cu o iuțeală grozavă.* Negruzzi, S. I. 291. *Astăzi cartea se vinde cu o rapiditate rară, atingînd tiraje nebănuite.* Sahia, U.R.S.S. 193

Observăm că substantivele sînt mai totdeauna însoțite de un determinant (*rapiditate rară*, *iuțeală mare* etc.), ceea ce le apropie, într-un anumit sens, de cuvintele „insuficient” semantice (vezi p. 521).

Studiul valenței cuvintelor poate arăta de asemenea locul prepozițiilor în sistemul grupurilor de cuvinte. Faptul că aproape toate prepozițiile pot lega verbe de substantiv, pe cînd numai un număr mic de prepoziții (*cu*, *de*, *despre*, *din*, *dinspre* etc.) sînt capabile de a uni un substantiv sau un substitut al lui de un alt substantiv dovedește că prepoziția „apartine” mai mult verbului decît substantivului.

Studiul istoric ne va arăta dacă această situație e mai veche sau dacă în decursul istoriei s-a produs o „deplasare” a prepoziției de la substantiv (prepoziție + substantiv) spre verb (verb + prepoziție), deplasare însoțită și de creșterea numărului îmbinărilor formate din substantiv cu prepoziție¹.

În acest sens nu poate fi neglijat numărul mare de verbe care apar de obicei însoțite de o prepoziție + substantiv. De ex.: *a participa la*, *a consta în*, *a se manifesta în*, *a se îndoi de* etc.

De aceea nu poate fi vorba de rolul prepoziției în articularea substantivului următor, mai precis, de răspîndirea articolului la substantive cu prepoziție, așa cum presupunea S. Pușcariu, care ignora rolul determinantului² în acest proces.

Dar studiul istoric al îmbinărilor poate lămuri și influența unor grupuri sintactice asupra altora în procesul extinderii unor circumstanțiale.

Se știe că în îmbinarea *substantiv + adjectiv* funcția sintactică principală a adjectivului este cea *atributivă*. Dar îmbinarea *substantiv + adjectiv* îmbracă și alte forme: substantivul poate determina adjectivul — așa cum am arătat mai sus — căpătînd funcția de *circumstanțial de relație*. Acest circumstanțial poate fi și pe lîngă un verb.

¹ Tipurile *a băga de seamă* (mai nou) față de *a băga seamă* (mai vechi) sînt încă o dovadă în acest sens.

² Vezi Al. Graur, *Autour de l'article postposé*, în BL, V, 1937 p. 212.

Se pune așadar problema : pentru care parte de vorbire (adjectiv sau verb) este primordială această funcțiune de circumstanțial? Probabil că pentru adjectiv. Se poate invoca în sprijinul acestei afirmații nu numai frecvența circumstanțialelor de relație pe lângă adjective, ci și faptul că valoarea restrictivă (relația arată de obicei o restricție) e ceva specific adjectivului.

S-a enunțat mai sus ipoteza că numărul îmbinărilor *substantiv + substantiv* față de *verb + substantiv* este mai mare. Fără îndoială că mai mare este și numărul îmbinărilor *substantiv + adjectiv* (*copilul ager*), în care substantivul este determinat (deci cuvânt de bază), față de *adjectiv + substantiv* (*ager la minte*) cu adjectivul cuvânt principal.

Dar îmbinările *substantiv + adjectiv* (atributive) față de *adjectiv + substantiv* (circumstanțial de relație) mai pun problema dacă nu poate fi vorba în cele două situații de un grad diferit de sudură între termenii îmbinării. Aceasta ar trebui studiat și în cazul altor îmbinări cu funcții circumstanțiale (*a scrie îngrijit*), în comparație cu funcțiile obiectuale (*a scrie o scrisoare*). Probabil că în primul caz (*a scrie îngrijit*) sudura e mai puternică.

Studiul istoric al grupelor de cuvinte poate lămuri structura unor locuțiuni, care păstrează trăsături gramaticale caracteristice unor îmbinări dintr-o etapă mai veche de dezvoltare a limbii. De exemplu : verbele *a veni*, *a avea* + prepoziția *de* + substantiv (*a veni de hac*, *a avea de furcă*, *a avea de gând*).

Fără îndoială că există trăsături specifice ale grupelor din limba veche. Dar se poate presupune că *părțile de vorbire* capabile să formeze îmbinări de cuvinte au fost aceleași cu sute de ani în urmă, ca și astăzi. Nici în trecut, nici în zilele noastre, de exemplu, *adjectivul* nu putea forma o grupă cu *verbul*. De aceea nu ni se pare justă afirmația Floricăi Dumitrescu că ar exista locuțiuni alcătuite din *verb + adjectiv* : *a-i veni acru* (*I se urîse și lui și-i venea acru tot auzind-o de dimineața pînă seara*. Ispirescu, U. S. 97)¹. În această locuțiune *acru* joacă rol de substantiv (ca *mi se face frig*, *foame* etc.)

Dar nu numai pentru gramatică, ci și pentru studiile de formare a cuvintelor este deosebit de importantă cunoașterea îmbinărilor de cuvinte. Încercările făcute pentru delimitarea cuvintelor compuse² de îmbinări (sau grupuri de cuvinte) n-au dat rezultate. Se consideră de obicei că ultimele categorii ar constitui „un stadiu care precedă compunerea”, fără a se arăta însă care sînt caracteristicile fiecăreia în parte, mai ales că ambele sînt considerate „combinații stabile”. Pentru a înțelege aceste „combinații” este, desigur, necesar să se cunoască raportul dintre cuvintele „insuficient” semantice³ și îmbinări. Astfel, grupurile binare a) *bărbat de vîrstă . . .*, b) *fată cu (o) purtare . . .*, c) *sărbătorirea zilei . . .*, d) *copil cu ochi . . .* impun prezența a încă unui cuvînt, pentru a deveni suficient

¹ *Locuțiunile verbale în limba română*, Ed. Acad. R.P.R., 1958, p. 88.

² C. Maneca, *Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală*, în SMFC, I, p. 192.

³ Am denumit astfel cuvintele care arată, de exemplu, gradul de rudenie (*fratele meu*), vîrsta, greutatea, cantitatea și care cer, pentru completarea sensului, un alt cuvînt.

semantice, și anume : *mijlocie* (a), *bună* (b), *de 1 Mai* (c), *vioi* (d). În aceste situații avem de-a face cu *îmbinări complexe* (cu mai mult de două cuvinte), deși în cadrul lor se pot distinge *îmbinări binare* : *vîrstă mijlocie*, *purtare bună*, *1 Mai*¹. Într-o situație asemănătoare sînt și unele verbe cu două compliniri; fie ambele complemente directe (*învăț pe cineva ceva*), fie unul direct, altul indirect (*a bănuî pe cineva de ceva*)², fie ambele indirecte (*a vorbi cuiva de ceva*).

Spre deosebire de primele grupe (*bărbat de vîrstă mijlocie*), ultimele (*anunț pe cineva ceva*) se caracterizează prin aceea că verbul (deci primul cuvînt) poate forma o *îmbinare* cu complementul care urmează imediat. Comun, însă, pentru ambele categorii este faptul că primul cuvînt este și cel principal pentru întreaga *îmbinare*. Dar partea principală în cadrul *îmbinărilor complexe* poate fi formată și din două cuvinte, ca de exemplu : *vîrsta dificilă a copiilor*.

Caracteristica acestor grupe este faptul că ele se formează prin dezvoltarea cuvîntului (sau a părții) de bază, și nu a întregii *îmbinare*.

Ca și substantivele de mai sus (*vîrstă*, *purtare*), tot „insuficient” semantice pot fi și unele verbe, care cer în mod obligatoriu un determinant : *a dori*, *a cumpăra*, *a năzui*, *a consta*, *a presta* etc.

În genere, *îmbinările* pot fi dezvoltate, ca de exemplu : *a întreba de sănătate* — *a întreba de sănătatea profesorului* — *a întreba emoționat de sănătatea profesorului*. Cuvintele adăugate nu se referă la cuvîntul de bază (*a întreba*), ci la toată *îmbinarea*.

★

Pentru înțelegerea tipurilor și a structurii *îmbinărilor*, o deosebită importanță are cunoașterea regulilor³ de *îmbinare* a cuvintelor, *îmbinare condiționată* din punct de vedere gramatical și semantic.

Printre aceste reguli, *acordul* ocupă un loc de frunte.

Cunoașterea regulilor de *îmbinare* a cuvintelor va putea lămuri mai bine interacțiunea dintre diferitele grupuri de cuvinte, mai ales în ceea ce privește recțiunea.

Este cunoscută, de exemplu, legătura care există între regimul cerut de cuvîntul de bază și de cel derivat : *a se supune datoriei* — *supus datoriei*; *a se abate de la normă* — *abatere de la normă*. Legătura pare a fi mai evidentă într-o etapă mai veche a limbii : *a reclama asupra cuiva* (Alexandrescu, Donici) — *reclamațiune asupra cuiva* (Ghica); astăzi există o diferență în acest caz (ca și în altele) : *a reclama pe cineva* — *reclamație împotriva cuiva*.

¹ O situație asemănătoare întîlnim și în cazul *îmbinărilor* în care ultimele două cuvinte sînt apropiate, din punct de vedere funcțional, de adverbe, exprimînd valori circumstanțiale. A se compara : *a merge greu* — *a avea un pas greu* ; *a saluta încet* — *a saluta cu vocea scăzută*.

² Printre verbele care cer un complement direct și unul indirect amintim pe acelea care arată transformarea, trecerea dintr-o stare în alta, ca de exemplu : *a transforma o prăpastie în eleșteu*, *a rupe o haină în bucăți*, *a sparge o ceașcă în cioburi*.

³ S. Stati (*op cit.*, p. 429) omite existența unor *îmbinări* formate dintr-un *substantiv în dativ* + un *alt substantiv*, și în care primul să aibă rol de determinant; de asemenea *îmbinările* formate din *adverb* + *prepoziție* + *substantiv*.

Prin studiul acestor diferențieri (cazul determinantilor unor verbe, în comparație cu al unor substantive, adjective) vom putea cunoaște mai bine dinamica declinării în limba română. De pe acum se pare că dativul, caz muribund, începe să reînvie, așa cum ne indică complementul indirect al unor adjective noi (*util societății, indiferent colegului, ostil vecinului*), fapt care influențează și alte adjective, verbe, înrudite semantic. Desigur că creșterea frecvenței dativului nu e generală în limbă, ci e legată mai ales de stilul științific. Dar intercondiționarea *îmbinărilor* se manifestă și în alt sens. Ne referim, de exemplu, la pătrunderea unor cuvinte noi într-o limbă, cuvinte care se vor putea menține, și chiar răspîndi, mai ales atunci când ele vor alcătui grupuri mai mult sau mai puțin stabile cu alte cuvinte.

În sfârșit, cred că ar fi util un studiu despre *îmbinările* existente în diferitele stiluri ale limbii¹.

Cunoașterea tipurilor de *îmbinări* și a frecvenței lor, pe stiluri, ar aduce date noi în analiza lexical-gramaticală a limbii.

Astfel, se poate presupune că reportajul, de exemplu, aparține stilului științific, care, ca și cel artistic, poate „lua numeroase aspecte particulare, când se introduce în discuție și domeniul special de utilizare”². Ca argument se poate invoca frecvența mare a *îmbinărilor de trei cuvinte* (în reportajul *Pe meleaguri natale* din *Gaz. lit.* nr. 405, 1961, am întâlnit multe *îmbinări* de acest tip, de exemplu: *dezvoltarea sectorului zootehnic, instructor teritorial de partid, Consfătuirea pe țară a colectivităților, muncile agricole curente* etc.).

Dezvoltarea *îmbinărilor* din trei cuvinte (de sine stătătoare), dar mai ales a *îmbinărilor* care cuprind un substantiv cu prepoziție, este, poate, o dovadă a tendinței analitice a limbii noastre.

Dar pentru a cunoaște mai bine structura *îmbinărilor* cred că de un folos deosebit ar fi studiul comparativ al acestor construcții din limba română cu acelea din alte limbi. Pe această cale se va dezvoltă mai clar raportul dintre formă și conținut în limbă, caracterul sistematic al limbii, regulile de formare a diferitelor feluri de *îmbinări*, în care se manifestă specificul național al limbii.

De asemenea ar fi interesant de comparat *îmbinările* din româna contemporană cu cele dintr-o fază mai veche a limbii. Nu e vorba de o comparație în sine, ci de a se vedea pe această cale cum „se întărește caracterul sistematic al limbii pe măsură ce trece timpul”, întărire care „înseamnă un incontestabil progres pentru limbă”³.

¹ Am încercat să compar structura — din acest punct de vedere — a două texte: unul științific, celălalt beletristic: L. Maier, M. Dumitrescu, M. Bulboacă, *Legumicultura*, București, 1957, p. 49—56 și Haralamb Zincă, *Un civil în tranșee*, București, 1959, p. 63—70. În prima lucrare, *îmbinările* cele mai frecvente sînt formate din *substantiv + substantiv* (la genitiv), *substantiv + adjectiv*, *substantiv + prepoziție + substantiv*, ultimele fiind în număr egal (44). În textul beletristic, cel mai mare număr de *îmbinări* (68) este format din *substantiv + adjectiv*, acesta fiind dublu față de grupele constituite din *substantiv + prepoziție + substantiv* (8). Mai rare sînt cele alcătuite din *substantiv + substantiv* (genitiv). Nu se poate trece cu vederea nici faptul că *îmbinările* din *trei cuvinte* sînt mai frecvente în lucrarea științifică (*asimilația bioxidului de carbon, a obține recolte mari, a se petrece în prezența luminii, cerințele plantelor legumicole* etc.).

² I. Coteanu, *Considerații asupra structurii stilistice a limbii* în PLG vol. IV. București 1952.

³ Acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Variantă nouă, București, 1960, p. 38.

REVIZUIRI ANTROPONIMICE

DE

N. A. CONSTANTINESCU

În opera de colectare și cercetare a întregului material istoric editat, și parțial a celui inedit, privitor la vechea onomastică românească, a fost necesar să luăm cunoștință și de unele studii străine mai vechi, unele apărute pe la mijlocul secolului trecut, precum și de cele mai noi asupra onomasticii popoarelor vecine care stă în strânsă legătură cu antroponomia românească, — apoi de studiile românești care au tratat-o în special.

Astfel, prin munca de sistematizare și de analiză a originilor fiecărui nume-tulpină (zis și „nume plin”) și a derivatelor sale, care în unele cazuri se numără cu zecile și sutele de forme, am constatat că multe nume românești aflate în izvoarele istorice din sudul Dunării au fost explicate greșit în acele studii străine și, datorită prestanței științifice a unora dintre autori, aceste erori au fost acceptate fără discernământ, ca rezultate indiscutabile, de către cercetătorii români.

Studii străine

1. *T. Maretić*. Onomastica sîrbo-croată a fost cercetată de T. Maretić într-un studiu din anul 1886, intitulat *Numele și prenumele populare*¹, pe care Th. Capidan l-a utilizat tangențial²; cercetătorul român a luat în discuție materialul studiat de Maretić numai în ceea ce privește influențele reciproce dintre români și iugoslavi. Maretić ilustrează cu exemple mai întâi cele 140 de sufixe folosite în onomastica personală sîrbo-croată — notăm că la români există vreo 160 de sufixe onomastice — , înglobînd la sufixele iugoslave și articolul românesc *-ul -ulo, -ula*, considerat ca sufix, pe care îl ilustrează cu 90 de nume ce provin de la vlahii păstori și cărăuși din Peninsula Balcanică.

În analiza morfologică Maretić amestecă laolaltă numele laice și calendaristice, preocupat numai de formele derivate, create de popor.

¹ *Narodna imena i prezimena*, în *Rad jugoslovenska Akademija*, vol. 81 și 82, Zagreb, 1886.

² În „Dacoromania”, I, p. 200 și II, p. 821.

Bineînțeles că rămân neexplicate cele mai multe nume de origine românească, aflate în afara cercului de cunoștințe al autorului (cum ar fi: *Mare*, *Mire*, *Pană*, *Sindelija*, *Șapteveci* etc.), precum și toate cele terminate în *-ul*. Mai grav este când se dau etimologii greșite unor nume calendaristice ca *Saracin* (explicat din mediolatinul *Saracenus* „musulman”, în loc de rom. *Seracin*, fonetism dialectal al lui *Serafim*) sau ca numele de persoană *Vlah* (care este etnonimul *vlah*) explicat din calendaristicul *Vlasie* (< lat. *Blasius*); tot așa Maretic explică pe *Stana* și *Scepul* (= *Șchiopul*) din *Stephanus*, pe *Antul* și *Nanul* din *Antim* (când de fapt primul e o scurtare din *Antonius*, iar al doilea din *Anania*), pe *Mica* (< adj. rom. *mic*, -ă) din *Maria*, pe *Doka* din *Dositheus* sau și din *Dobroslav* (corect, din *Evdokios*), pe *Ghiga* din *Grigorios* (în loc de *Ghigantios*), pe *Savina* din *Sava* = *Sabbas* (în loc de *Savin* = *Sabinus*), pe *Sentija* din *Polyxena* (în loc de *Auxentius*), iar pe *Fetka* din tc. *feta*, în loc de ucr. *Fedka* (= *Fedor* < *Theodoros*). Tot astfel multe ipocoristice sîrbo-croate, care se întilnesc și la bulgari și la romîni, sînt derivate de Maretic fără justificare: *Barak* și *Baran* < *Bartholomaeus*, *Bujak* < *Budimir*, *Bala* și *Balaș*, *Balșa* și *Balan* < *Bratoslav*, *Balota* < *Bratolub* etc.

2. *Fr. Miklosich*. De fapt erori grave de etimologie pentru numele calendaristice apar la toți cercetătorii onomasticii popoarelor de rit ortodox, și în primul rînd la *Fr. Miklosich*, pentru motivul că hagiografia ortodoxă este ignorată cu totul. În studiul său *Die Bildung der slavischen Personennamen*¹ Miklosich a ocolit, cu rare excepții, grupa formelor derivate din nume creștine. Așa, de exemplu, el explică pe *Vukol*, nume grecesc, din srb. *Vuk* „lup”. Mai observăm, în treacăt, că renumitul slavist trece în bloc, la nume sîrbești sau bulgărești, multe nume românești întilnite în izvoarele slave (sîrbești sau bulgărești), ca: *Bukurija*, *Sekul*, *Tatul*, *Brankovan*, *Mareș*, precum și toate numele terminate în *-ul*, articol românesc, pe care-l socoate sufix în bulgară și sîrbo-croată.

Menționăm în treacăt că, în scurta, dar prețioasa listă de nume ucrainene pe care *Grinčenko* a dat-o la sfîrșitul dicționarului său *Словарь украинского языка* (Kiev 1909), s-au strecurat, de asemenea, etimologii greșite la cîteva nume, la care dau în paranteză pe cele juste: *Antin* din *Antonij* (< *Antim*), *Antoh* din *Antonij* (< *Antioh*), *Oxen* din *Avksentij* (< *Avksinij*), *Oxana* din *Xenia* (< *Avksenija*), *Mis*, -a din *Mihailo* (< *Misail*), *Tolomej* din *Ptolemej* (< *Vartholomej*).

3. Studiul lui *Gustav Weigand* și recenzia lui *Th. Capidan*.

Un studiu temeinic asupra onomasticii bulgare a dat *G. Weigand* cunoscutul romanist de la Leipzig: *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*². El pornește de la ideea preconcepută că « o parte considerabilă din numele de familie românești nu reprezintă decît prenume bulgare »³ — corect trebuia să spună: „din nume

¹ În „Denkschriften der k. k. Akademie”, Hist.-phil. Klasse, X. Band, Wien, 1860.

² În „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache”, Leipzig, vol. XXVI — XXIX, 1921.

³ *Op. cit.*, p. 104.

vechi slave". Weigand mărturisește el însuși motivul care l-a determinat să facă acest studiu : pentru ca să ilustreze, și prin onomastică, teoria sa conform căreia : „influența bulgarei asupra limbii române este extraordinar de mare” pe cînd „influența romînei asupra bulgarei este disparent de mică”¹.

Autorul pregătise materialul în decursul campaniei germane din anii 1916—1918 în Bulgaria și face, voit, în această afirmație o gravă confuzie între domeniul lingvistic vechi slav și cel mediobulgar. Dar problema, cît de importantă a fost „influența romînei asupra limbii bulgare” și invers, asupra bulgarei asupra romînei, a fost lămurită de studiul lingvistului român Th. Capidan : *Raporturile lingvistice slavo-romîne*². Este îndeobște cunoscut că influența vechii slave a fost considerabilă asupra limbii romîne, în vocabular și în onomastică, începînd din sec. VI, deci nu era un procedeu științific de a o îngloba la una din limbile slave moderne, respectiv bulgare, cum face Gustav Weigand.

În recenzia pe care o consacră acestui studiu, Th. Capidan³ pune la pînă, oarecum, chestiunea raporturilor onomastice de care vorbim. La romîni, zice el, multe nume de persoană vin din „nume paleoslave ca : *Blagoslav (Blaga), Bogdan, Božidar, Budimir, Dobromir, Ljutovoj, Ljubomir, Miroslav, Piroslav, Stanimir, Vladimîr, Vladislav, Voislav* etc.” și deci, sub acest raport, este vorba de „influența slavă”⁴, pe cînd influența bulgară — ceea ce scapă din vedere recenzentului de a lămuri — constă în altă categorie de nume moderne, ca *Ivan, Petcu*, ori derivate ca *Doiciu, Raiciu, Stanciu*, care corespund unor nume mai vechi la noi, ca *Doiul, Radul, Stanul* etc. Cercetătorul obiectiv al antroponimiei romînești este dator, prin urmare, a se feri de confuzia între termenii amintiți mai sus și să distingă net grupul numelor de origine slavă veche, păstrate și de popoarele neoslave, de grupul numelor de formație nouă : bulgară, sîrbă, ucraineană.

În ceea ce privește „prescurtările din nume biblice” în limba bulgară, „care sînt mai numeroase” decît cele din nume laice⁵, Th. Capidan a remarcat just că „foarte multe se găsesc în toate limbile balcanice (sîrbă, bulgară, albaneză, greacă), de asemeni și în limba romînă”, iar mai departe adaugă : „Nu credem că în toate aceste limbi prescurtările [de nume] au pătruns din limba bulgară... cele mai multe se vor fi prescurtat în fiecare limbă aparte”.

Din studiul lui Weigand, Capidan extrage o listă formată din acele nume derivate sau prescurtate, fără a semnală însă și erorile de derivație ale autorului⁶; după aceea el adaugă analiza cîtorva nume romînești din onomastica bulgară⁷, a căror origine romînească Weigand caută să o nege : *Bălaur, Bunea, Bukur, Čirčša, Drak, Moš, Păun, Pujko*, precum și o

¹ În „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache”, Leipzig, vol. XXVI—XXIX, 1921.

² „Dacoromania”, III (1924), p. 129—238.

³ „Dacoromania”, II (1922), p. 801—806.

⁴ *Ibidem*, p. 806.

⁵ *Ibidem*, p. 802.

⁶ *Ibidem*, p. 803—804.

⁷ *Ibidem*, p. 805—806.

seamnă de nume terminate în *-ul*¹. Capidan n-a extras însă toate numele românești de acolo, a căror listă trebuie să o completăm aici cu alte opt nume : *Frate*, pe care W. îl consideră împrumutat din srb.-cr. *frat*, *fratar* „preot catolic” sau din srb. *Frane* (< *Francisc*); *Kokona*, explicat ca „agrăire către o femeie, îndeosebi o grecoaică”, aceasta numai pentru că numele circulă și la greci, neținând seamă că familia acestui cuvânt, folosit și ca nume, există numai în limba română, cu înrudiri în italiană; *Nun*, cu derivatele *Nunka*, *-ko*, este explicat just „Taufpatte”, și tot așa : *Bălan*, *Barbul*, *Barbeș*, *Mika*, dar aceste nume pentru, eruditul cunoscător al limbii române, sînt sau enigmatice, sau sîrbești !².

Este evident că, fără o temeinică cercetare prealabilă, Th. Capidan nu putea să aprecieze raportul cantitativ între cele două influențe ce s-au exercitat reciproc între onomastica română, de o parte și cea bulgară, de alta. Nu are, însă, importanță cantitatea de nume ce s-ar pune în balanță pentru a stabili originalitatea unui sistem onomastic, iar factorii istorici care au determinat aceste influențe nu sînt greu de cunoscut : pe de o parte enclavele de populație românească de pe teritoriul statelor medievale bulgar și sîrbești (unele au dispărut în sec. XIV iar altele s-au menținut pînă astăzi) și, pe de altă parte aflusul, provocat de cucerirea otomană, al emigranților bulgari și sîrbi care se îndreptau spre țările românești, încă din secolul al XV-lea pînă în al XVII-lea, ca elemente ostășești, dar mai ales în secolul al XIX-lea în legătură cu războaiele ruso-turce.

4. Alte greșeli în studiul lui Weigand.

O mai interesantă serie de etimologii și derivări greșite găsim în categoria numelor calendaristice prezentate de Weigand, care, pe deasupra, inventează și doi sfinți inexistenți în calendarul ortodox : *Sf. Șerban* și *S-ta Pandora*; prin aceasta din urmă crede el că s-ar explica numele de persoană *Pandur*, care nu este altceva decît termenul ostășesc *pandur*, cu circulație în limbile maghiară, sîrbă, română și bulgară. De fapt, zice Weigand, „materialul de nume [bulgare] a fost odată cercetat de Fr. Miklosich... pe cît este posibil într-o materie așa de grea”, și adaugă : „o cercetare propriu-zis etimologică în cadrul domeniului special *nu este posibilă*”. Deoarece însă Miklosich nu tratase și numele provenite din „materialul biblic bizantin” și nici pe cele provenite din vocabularul bulgar [cele populare] în numeroasele lui formații, tocmai această lacună spune Weigand că a voit să o umple, el urmărind numai „să lămurească *sensul* și, cu aceasta, originea numelui, nu etimologia cuvintului”³.

Privitor la numele de persoană bulgare, din apelative, lingvistul german a adus o contribuție de mare valoare⁴; mai puțin fericit a fost însă în domeniul numelor zise „biblice” din onomastica bulgară. Pe cînd la romîni găsim că au circulat circa 600 de nume-tulpină „biblice” sau calendaristice, în afară de derivatele lor, Weigand studiază numai 100 de

¹ „Dacoromania”, II (1922), p. 801 — 806.

² „Jahresbericht”; XXVI—XXIX, p. 163.

³ *Ibidem*, p. 107.

⁴ V. recenzia lui Th. Capidan.

nume de acest fel din onomastica bulgară și explică greșit o bună parte din ele, după Miklosich și Maretic. Weigand ignorează, astfel, identitatea *Paraskiva* = *Petka*, nume calendaristic care însemnează, în limbile greacă și bulgară în același timp ziua „vineri” și personajul bine cunoscut în folclorul românesc sub numele *Sfînta-Vineri* sau *Vinerea Mare*. Nu poate explica pe *Aftodi*, un derivat din *Methodiu*, și derivă greșit următoarele nume (a căror origine sau explicare justă o dăm alături în paranteză): *Antul* din *Antim* (< *Antonios*), *Kera* din gr. *Kyrios* (< gr. *kerá* „damă”), *Kirko* din *Kyriakos* (< gr. *kyrios* „domn” + suf. *-ko*), *Dabiža* din *David* (< sl. *da biživ* „să trăiască”), *Lina* din *Magdalena* (< *Ilina* = *Elena*); pe *Marian*, nume-tulpină din calendar, îl consideră un derivat popular din *Maria* (< lat. *Marianus* < *Marius*), pe *Mosko* din *Moysi* (< gr. *moskos* „vițel”), pe *Nanjo* și *Nana* din blg. *nana* „mătușă” (în loc de n. calend. *Anania*, din care provine și *Nanul*, explicat de el din *Antonius*); pe *Rusanda* îl explică din *Rusana* < bg. *rus(a)* „blond(ă)” (< *Roxana* + *Sanda*), pe *Savina* din *Savva* (< *Savinus* < lat. *Sabinus*); *Severin* din *Sevirianos* (< *Severinus*), *Sentija* din *Polyxenia* (< *Avxentios* < lat. *Auxentius*), *Stamati* din top. *Stamatofci* (< gr. *Stamatios* = *Oprea*, ca sens), *Stere* din gr. *sterios* „tare” (< *Stelianos*), *Stratil* < *Stratimir* (< *Stratilatós*), *Raleta* din srb. *Rale* (de fapt un nume grecesc), *Zane* din *Zacharias* (< gr.-it. *Zanes* = *Ioan*), *Tina* din *Athina* (< *Ecaterina* sau *Constantina*).

5. *Ath. Butturas*. Asupra onomasticii neogrecești, care n-a fost cercetată în mod științific, după câte știm, pînă astăzi, avem numai lucrarea informativă asupra numelor din actualitate a lui Ath. Butturas: Τὰ νεοελληνικά κυρία ὀνόματα, Atena, 1912, care clasifică numele în următoarele categorii: de tradiție greacă veche, ecleziastice, medievale și moderne, cu indicarea provinciei unde este folosit numele. Deși paragraful 3 din cap. III este consacrat numelor primite de la popoarele străine, el conține prea puține nume la această rubrică, cele mai multe fiind socotite ca de origine greacă, cum ar fi de ex. Χουρμούζης (< tc.-pers.), Ραούλ (< fr.) din care el derivă pe Πάλης, Παλοῦ, Παλοῦκα, Παλίτσα, și tot așa Βράνας (< sl.) sau numele de origine romînească Μπουχουρή, -ρίτσα (< *Bucur*). Ca inexplicabile sînt date două nume de origine bulgară Πέτου (< *Petros*) și Πετκόνα (< *Petka* = *Paraskeva*), și numele de origine romînească Στανίτσας (< *Stan*) etc.¹. Altele sînt derivate greșit: Τκοκς și Μπάνος din *Panaetis*, în loc de gr. *Anastasios*, primul, și rom. *Banu*, al doilea; Ἀσημέντρια din gr. ἀσήμη „argint”, care de fapt este rom. *Simedrea* sau *Asimedrei*. În general, multe din ipocoristicele numelor biblice, considerate de autor ca nume grecești, sînt de formațiune sîrbo-bulgară, aromîină sau albaneză.

În concluzie trebuie să adăugăm că, în afară de deficiențele semnalate, se observă în studiile privitoare la onomastica popoarelor balcanice un dezacord în ce privește multe etimologii și că: tusaltru cercetătorii cad

¹ *Op. cit.*, p. 76, 95, 168.

în ispita de a anexa la domeniul unui popor ipocoristice de origine străină sau de formațiune paralelă.

Studii românești

1. *Al. Philippide*, și *G. Pascu*. Necunoașterea izvorului hagiografic, uneori și a documentației istorice, sau lipsa informației pe teren, semnalate la cercetătorii străini, se întilnesc și la cercetătorii români și ele dau loc la explicări greșite, cum sînt cele arătate mai sus, ori la interpretări puerile, ca în cazul numelui *Chirică*, explicat ca un diminutiv popular „Chiru cel Mic”¹, din gr. *kyros*, cînd el este de fapt un nume-tulpină, calendaristicul *Chirie* (< gr. *Kύριος*), cunoscut de popor ca *Ciurica*.

Fără a ține seamă de legile fonetice, *Al. Philippide* explică toponimicele : *Dăculești* și *Gălești* din etnonimele *Dacus* și *Gallus*, cînd de fapt primul este ipocoristicul *Rădac* (< *Radu*), iar al doilea din n. calend. *Gal*.

În «pomelnicul Dușului Voicescu» —, numele *Dușu* este un ipocoristic din *Rădușu* (< *Radu*) — aflăm trecut și numele *Radu*, însă editorul necunoscînd identitatea *Radu* = *Dușu*, crede că *Dușu* avea alt nume de botoz². Fiindcă *Dușu* se poate deriva corect și din *Vlad*, în acest caz numai uzul local și preferința individuală decide. Exceptăm, deci, cazurile cînd un ipocoristic se poate explica corect din două sau mai multe nume³.

Căutînd să pară mai interesant, *George Pascu*⁴ explică toponimicele *Dealul Elenei* și *Elenari* din bg. *elen* „cerb”, iar pe *Ivăneț*, *-easca*, *-ești* din cuman. *javan* „slab”, — ale căror teme, *Elena* și *Ivan*, nu trebuie căutate în limbi străine; *Reușeni* (recte *Răușeni*), sat lângă Suceava este, derivat din ucr. *reus*. *revă* „bocitor”, — mai plauzibil, însă, din ung. *ravas* „șiret”; și, în fine, pe *Iban(a)* îl explică din cuman. *jaban* „deșert”, pe cînd el vine din *Iubu* + suf. — *an* (< vb. sl. *ljubiti* „a iubi”).

Două lucrări speciale, însă, de onomastică romînă, datorite lui Șt. Pașca și lui I.-A. Candrea se cer examinate mai atent.

2. Sub titlul : *Nume de persoane și de animale din Țara Oltului* (București, 1936), Șt. Pașca a dat o monografie a numelor de persoană din ținutul cu acest nume, situat în fostul județ Făgăraș. Studiul acesta sistematic, folosind un bogat material adunat din toate satele ținutului, documentat cu material istoric, putea servi ca îndemn pentru o serie de lucrări similare, prin care s-ar fi ușurat nespus de mult elaborarea unui mare dicționar al antroponimiei romînești; el n-a avut însă imitatori. Ca prim explorator în domeniul onomasticeii romînești, prin această sinteză regională, Șt. Pașca a avut să înfrunte toate dificultățile inerente unei cercetări privind numele de circulație generală în toată țara; de aceea multe greșeli de etimologie și de derivație îi sînt scuzabile; o parte din ele se datorese

¹ „Dacoromania”, IX, p. 339.

² „Arhivele Olteniei”, XV, p. 278.

³ Pentru alte exemple vezi cap. II din Introducerea *Dicționarului Onomastic românesc*, înflat sub tipar.

⁴ În „Revista critică” (Iași), XIII, p. 154, 156, 166.

însă ușurinței de a considera ca indiscutabile părerile cercetătorilor străini, îndeosebi ale lui G. Weigand, pe care-l luase de model, și ale lui T. Maretić.

Tratînd ipocoristicele formate din nume hagiografice, zise „biblice”, Pașca conchide că multe din acestea, ca : *Ghiță*, *Niță*, *Mița*, dacă au formă identică la slavi, sînt la noi de împrumut¹; aceasta, deși mai înainte afirmase că multe din identitățile care se pot constata în cele două limbi, bulgară și romînă, ar putea fi și întîmplătoare². Tratînd, sub influența lui Weigand, despre numele identice în limbile bulgară și romînă, Pașca nesocotește constatările făcute de Capidan cu 14 ani în urmă, în recenzia amintită mai sus, că acele identități se află și în limbile sîrbă, neogreacă și albaneză; că, prin urmare, originea unei forme de nume din această categorie trebuie cercetată, cu mult discernămint, avîndu-se în vedere un domeniu mai larg.

Pe această linie, urmînd cînd pe Weigand, cînd pe Maretić, Pașca admite că rom. *Lica* este bg. *Lika* (< Eglika), că *Ghindea* nu vine de la subst. *ghindă*, ci din blg. *Ginda* (< *Georgius*), iar *Leanca*, bine cunoscutul ipocoristic din *Elena*, vine din bg. *Lenko*, -ku; tot așa el derivă pe *Coara*, din anul 1616, din srb. *kora* „țeapăn” (de fapt din *Nicoară*), pe *Caplea* din sl. *kaplja* „capac de butoi” (în loc de subst. *cap* + suf. *-lea*), pe *Mirza* din bg. *Mrza* < *muruz* „abominatio”, după Miklosich, sau din srb. *Mrzan*, după Maretić, uitînd că mîrzacii tătărești din Bugeac au hărțuit timp de două secole și jumătate cele două țări romînești. În loc să corecteze pe Miklosich, pe Maretić și pe Weigand, care afirmă că *Miko* și *Mika* sînt nume sîrbo-bulgare, pune el însuși la îndoială legătura acestor nume cu adjectivul rom. *mic*.

Pașca ignorează etimonul ușor de ghicit al unor nume ca *Leabu* (<sl. *hlebu*, „pîine”), *Hoagă* (<subst. *hoagă*), confundă pe *Agapia* cu *Agatha*, crede că *Nica* (gr. *Nikà* „victorie”) este sîrbesc, că rom. *Mihai*, scurtare obișnuită din *Mihail*, trebuie să fie luat din grec., sîrb., sau mai probabil ung. *Mihály*, deci fără a ține măcar seama de accent — și tot el caută să deslege etimologia numelui *Ciulmoenescul Stan*, care este o deformare, datorită lecturii greșite a unui editor, din *Stanciul Moenescul*!

Vom corecta o serie de alte explicații date greșit de Pașca : *Comșa* vine mai probabil din bg. *Komšija*, „vecin” decît de la *Coman*; *Condrea* este un derivat din n. calend. *Codrat*, nu de la subst. *condur*; *Dașea*, format din subst. alb. și arom. *dașu* „miel”, n-are a face cu *Dabița*; *Deiu* este ipoc. din *Rădei*, nu din *Andrei*; *Fetelea* vine din pl. *fetele* (< *fată*), nu din săs. *fett* „gras” (dovadă *Curelea* < *curêlc*, pluralul lui *curea*); *Iordache* este ipocoristic de formație greacă din *Gheorghe*, nu din *Jordan*; *Lețea* este format din terminația *-leț* a mai multor nume, ca *Puiuțeț*, *Răduțeț*, *Voicuțeț* etc., nu din germ. *Leitze*; *Lița* e ipoc. *Ilîță* (< *Ilie*), nu din *Ionel*, iar *Leacu* e subst. *leac*, nu din *Leahu*. Pentru *Marin*, Pașca repetă părerea lui Weigand că ar fi un derivat popular din *Maria*; *Maicu* e un masculin de la *maică*, nu < srb. *Maja*; *Paristina* este o contaminare din *Para* (< *Paraskeva*) cu *Iustina*;

¹ în „Revista critică” (Iași), XIII, p. 125.

² *Ibidem*, p. 124.

Stela e o scurtare din *Steliana*, nu din germ. *Stella* < *Esther*; numele mitropolitului ardelean *Șterca*, atestat și la 1481, vine din *Sterie* + suf. *-ca*, nu din sl. *strākū* „stîrc”; *Vaicu* este magh. *Vaik* (< sl. *Vojko*), nu din bg. *Vajo* < *Vasilie*, iar ard. *Zăgan* din 1722 este subst. *zăgan*, *zahan*, un soi de vultur, nu din bg. *Zako* (< *Zaharia*).

Datorită confuziei pe care o face Weigand între termenii slav și bulgar, Pașca pune și el eticheta „bulgare” la numele „biblice”, calendaristice, de proveniență cărturărească ale sinaxarului bizantin, care au trecut, cu puține modificări, în slava veche și, din aceasta, sau direct din grecește, au trecut în limba română.

3. A doua lucrare specială, *Cursul de onomastică română, cu privire specială la onomastica Olteniei*, din 1935, litografiat, de I.-A. Candrea se resimte, ca și precedentă, de influența specialiștilor streini, analizați mai sus, precum și de ignorarea izvorului hagiografic. Pe *Antiohie*, nume purtat de trei «sfînți», „nu l-a găsit în calendar” și-l derivă de la *Antiohia* (orașul întemeiat de regele Antioh); *Chirin*, nume întilnit de trei ori în calendar (din lat. *Quirinus*), pentru Candrea este sîrbesc, fără nici o motivare, iar *Sotir* (< gr. *Soter* „salvator”) este bulgar; de la Weigand împrumută și Candrea un sfînt *Șerban*, și tot de la acesta primește părerea că *Marin*, *Marina*, și *Marian*, trei nume de origine latină, sînt derivații populare din *Maria*, iar *Iordache* din *Iordan*; *Vlastia* și *Vlașcu*, explicate de el din *Vlasie*, sînt trei nume fără nici o legătură între ele, iar *Frăsineanu*, nume de apartenență locală, provenit din toponimicul *Frasinu*, este explicat din *Frăsina* (< *Eufrosina*). Ca și Pașca, autorul *Cursului de onomastică* consideră mai toate ipocoristicele numelor biblice, ca *Alecu*, *Sandru*, *Costa*, *Costea*, *Dicu*, *Dică* ș.a., ca împrumutate de la vecinii sîrbi sau bulgari.

Vom mai enumera încă o serie de explicații greșite. Astfel, *Avăr* nu e *Abel*, ci o prescurtare din *Averchie*; *Istrate* vine din *Evstratie*, nu din *Calistrat*; *Ionidie* nu derivă de la *Ion*, ci e contaminarea lui cu *Leonida*; și nici *Ionichie*, care este nume-tulpină în calendar; *Lambru* este un nume grecesc (< *lambros* „strălucitor”), nu din *Haralambie*. *Tache* nu e o prescurtare din *Costache*, ci din *Mitache* (< *Dimitrie*); *Dică* vine din *Todică* (< *Teodor*), nu din bg. *Diko* (ipocoristic de la *Constantin*), nici *Titu* din *Titu*, ci probabil din *Mitiță* (< *Mitu* < *Dimitrie*).

Și mai surprinzătoare decît erorile de mai sus apare afirmația lui I.-A. Candrea că „în Gorj se află o mulțime de familii cu nume franțuzești, ca *Medar*, *Medari*, ai căror străbuni au fost francezi”; de fapt este vorba de un singur nume, care nu este francez — în nici unul din fostele județe ale țării n-au existat coloniști francezi la sate —, ci derivă din vechiul substantiv *mied* + *-ar*, sufix care indică profesiunea¹.

Nume derivate greșit mai aflăm și în alt curs litografiat al aceluiași: *Principii de toponimie, cu privire specială la toponimia Olteniei*, unde se reeditează vechi legende toponimice ca *Giurgiu* din genovezul *San*

¹ Există, de fapt, o singură familie mare cu multe ramuri, *Medaru* (plural *Medarii*), răspîndite în țară, originară din satul Retezu, r. Baia de Aramă (după informația dată de Atanase Medaru din București — Băneasa).

Giorgio și *Calafat* din vb. *calafatare*; nici *Sănătești* nu vine din subst. *sănătate*, prin haplogie, ci din prenumele *Sanat*, *Sinat*; iar *Domirești* nu se poate explica din srb. *domamir*, tot prin haplogie, ci este o prescurtare din *Radomir*. Pentru numele orașului *Severin*, Candrea repetă explicația lui Dimitrie Dan din sl. *séveri* „nord”, ceea ce n-are sens; numele este hagiografic în ambele calendare, ortodox și catolic, circulând ca nume de persoană atât la catolici cât și la ortodocși; din els-au format toponimice. În ce privește, însă, cetatea *Severin* întemeiată la 1230 de un rege ungar, precum și alte toponimice asemănătoare din Bosnia și Croația, numele amintește pe *Sanctus Severinus*, originar din Noricum, în sec. al V-lea, venerat în special în regatul Ungariei.

★

Studiul numelor de persoană a căpătat o dezvoltare tot mai accentuată în ultimul deceniu. În Republica Populară Polonă, se pregătește elaborarea unui mare dicționar antroponimic. O și mai mare atenție i se dă în Uniunea Sovietică, fapt de care ne putem da seama din prețiosul studiu al lui V. K. Čičagov : *Из истории русских имен отчества и фамилий* (Moscova, 1959), precum și din cele anunțate de N. A. Petrovski în revista „Русский язык в школе” (1957, nr. 6, p.85).

Supuse criticii „diplomatice” și lingvistice, o mulțime de explicații date greșit numelor de persoană sau de locuri românești în studiile precedente au fost corectate și a sosit timpul ca ele să fie cu totul eliminate din circulație. Dicționarul antroponimiei istorice române, în curs de tipărire, va aduce numeroase rectificări privitoare la multe explicații eronate ce se întâlnesc în diferite publicații și care nu este locul a mai fi amintite aici.

SENSURILE „ACT” ȘI „SCRISOARE” ALE CUVÎNTULUI CARTE

DE

I. ȘTEFAN

Evoluția semantică a cuvîntului *carte* în limba romînă constituie un vast capitol al raporturilor sociale și culturale romîno-slave.

În latină, *charta* a avut, pe lângă sensul său fundamental de „hîrtie”, și înțelesul de „act oficial” : „*Chartas publicas agere* (Cod. Justin.). Cuvîntul avea însă și accepția de „scrisoare”. Într-una din poeziile sale, Ovidiu scrie :

... plus hoc quoque virgina factum
Non timuit tecum quod mea *charta* loqui.

La unii autori, cuvîntul este atestat și cu înțelesul de „carte, volum” : „*Plerique libros chartas apellant*” (Ulpianus); „*omne oevum tribus explicare chartis*” (Catul). Figurat, în opere literare, *charta* exprimă și noțiunea de „scriitor, poet” : „*Si chartae sileant*” (Horațiu)¹.

Fenomenul extinderii conținutului semantic al cuvîntului *hîrtie*, de la obiectul pe care se scrie la obiectul pe care s-a scris se produce și în romînă. Atestat în textele noastre încă din secolul al XVI-lea, cuvîntul *hîrtie* devine tot mai frecvent în veacurile următoare². Alunecarea spre sensul de „hîrtie scrisă” s-a putut produce ușor pe baza unor expresii ca următoarea, întilnită într-un document redactat în Moldova în 1832 : „atunci, luînd o *hîrtie*, au scris ce au știut și silindu-ne să punem

¹ L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1852, p. 175.

² Iată un exemplu unde este folosit ca termen de comparație : „alții vor fi albi ca *hîrtia*” (N. Drăganu, *Două manuscrise vechi*, p. 217). Prin 1641, un vornic din Cîmpulungul moldovenesc cere bistrițenilor ” vro dzeace coale de *hîrtie* (*Doc. Hurm.* XV, p. 1088). Într-un text tradus pe la 1645 se menționează : „încă și pentru *hîrtie* au fost scriind pre pei de oaie și de țap în zile vechi” (*Irodol*, ediția N. Iorga, p. 294). Interesantă este următoarea informație : „de la dînsul [de la Dumitrașcu Vodă] s-au scornit *hîrtiile*, el le-au scos intîi, de este acel madem bun și pînă astăzi în Moldova” (Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ESPLA, 1959, p. 170).

degitul... noi, locuitorii, am răspuns că fără să știm ce scrie în ace *hîrtie* nu putem să punem degitele”¹.

Începînd din secolul al XIX-lea, cuvîntul este foarte des întrebunțat cu înțelesul de „hîrtie scrisă”; „săptămîna aceasta dăm o *hîrtie* prin care cerem dreptul de a avea un pămînt”; „nu am putut să o scoț de la vamă, fiindcă nu aveam nici o *hîrtie* de la speditor, ... nici un *connaissance*”; „trimite-mi *hîrtia* ce ți-am trimis despre moșia din Dobrogea”².

În expresia uzuală „a avea *hîrtie* la mînă”, cuvîntul are accepția de „act, document”. Obișnuit, în limbajul administrativ termenul desemnează azi „corespondența, actele cu caracter oficial”; „scrisorile și *hîrțiile* de la birou”³.

Evoluția lui *hîrtie* în romînă poate explica felul cum s-a îmbogățit conținutul semantic al lat. *charta* cu înțelesurile secundare pe care le-a avut.

Pe baza faptului că în dialectele romînești din sudul Dunării *carte* s-a menținut și cu accepția de „hîrtie”, s-a emis ipoteza că el s-a păstrat cu acest sens și în dacoromînă pînă la pătrunderea în limbă a lui *hîrtie*, provenit din ngr. χαρτίς (cf. în aromînă: „*carte* albă tră scriere cărți”⁴, sau în meglenoromînă: „leași di tel’ știrnuti cu *carti*”)⁵.

Dar intrucît în dacoromînă sensul de „hîrtie” al lui *carte* nu este atestat, trebuie să considerăm că cuvîntul circulă cu această accepție în dialectele romînești din sudul Dunării sub influența limbilor bulgară și sîrbă, unde *kniga* înseamnă și „hîrtie”.

În romînă, după cum se știe, *carte* este polisemantic. Constanta lui semantică este sensul „volum, scriere”, dar în jurul acesteia s-au format sensurile „document, act” și „scrisoare”, care se folosesc și astăzi în graiurile populare.

Paralelismul dintre romînă și latină în privința sensurilor lui *carte* a dat naștere la controverse. În special semantismul *carte* „scrisoare” a fost foarte mult discutat. Cel dintîi care a susținut că accepția de „scrisoare” a lui *carte* este un calc lingvistic după sl. книга, este P. Skok. Ipoteza lui a fost adoptată de majoritatea lingviștilor noștri și a slaviștilor sau romaniștilor străini. Ipoteza lui Skok a fost totuși combătută de unii filologi și lingviști romîni, ca Ovid Densusianu și Th. Capidan. Bazîndu-se pe premisa că sl. книга înseamnă atît „carte” cît și „scrisoare” numai în limbile slave meridionale, Capidan a explicat lucrurile printr-un semantism balcanic, provenit, după el, numai din romînă, fiindcă numai aici întîlnim toate înțelesurile lat. *charta*⁶. Deci, după Capidan sensul de „scrisoare” al lui *carte* este moștenit din latină, în timp ce același înțeles al lui книга este de origine romînă!

În articolul de față ne propunem să aducem unele argumente suplimentare în favoarea explicării semantismului *carte* „scrisoare” prin

¹ „Studii și cercetări științifice”, Academia R.P.R., Filiala Iași, S. III, V, 3-4, p. 481.

² N. Cartoian, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și I. Ghica*, 1913, p. 26.

³ Lev Tolstoi, *Ana Karenina*, ESPLA, I, p. 40.

⁴ DR, I, p. 335.

⁵ Th. Capidan, *Meglenoromînii*, III, p. 62.

⁶ DR, I, p. 335.

calchiera sî. книга. Și fiindcă sensurile de „scrisoare” și „act, document” sînt înrudite, le vom cuprinde în rîndurile de mai jos pe amîndouă.

Desigur că pentru explicarea acestor accepțiuni, evoluția cuvîntului trebuie încadrată în spațiu și timp. Iată mai întîi aria geografică a lui *carte* „document” și evoluția istorică a acestui semantism.

Cu înțelesul menționat, care s-a fixat în cunoscutul proverb „ai *carte*, ai parte”, cuvîntul a circulat pe întreg teritoriul limbii romîne. Într-un document din 1657 întocmit în București, citim, de exemplu: „dat-am *cartea* noastră la mîna popei lui Teodosie zugravul, cum să se știe că au fost cumpărat un loc de casă de la Ghinia vistiarul”¹. Într-un act de vînzare a unui loc de casă, redactat în București la 1671, se spune: „vîndutu-l-am dumnealui jupînului Manole zaraf... și i-am dat toate *cărțile* ce am avut” (*op. cit.*, p. 162). Într-o scrisoare de la începutul secolului al XVII-lea, alcătuită în nordul Ardealului, se spune: „de ar hi și stătător acest uric al mării sale Alexandru Voevod, dară spre noi și spre *cărțile* noastre acum puteare n-are”². În cronica lui Gr. Ureche se scrie: „Prin țara Ardealului nu poate omul prea lesne să treacă fără *cărți* crăiești”³.

Una din varietățile de acte este „autorizația”, denumită în trecut tot cu ajutorul cuvîntului *carte*. Într-un document muntenesc din 1621 întîlnim: „să fie volnic egumenul cu *cartea* domniii mele să stringă și rumîinii minăstirii”⁴.

Uneori cuvîntul poate fi interpretat ca avînd sensul de „adeverință”. Într-un act din 1625, redactat tot în Muntenia, se spune: „scris-am *carte* acistui om... ca să fii în pace și slobod di acum nainte”⁵.

Cuvîntul este atestat în secolul al XVII-lea, în Țara Romînească, și cu accepția de „testament”: „scriș vlădicia mea — se zice într-un act din 1623 — aceasta *carti*... cum au lăsat jupîneasa Elisaftea... la moartea ei” (*op. cit.*, p. 250); „*cartea* cea veche a... jupînesei Păunei, cu care au dat zestre fie-sa”⁶.

Începînd din secolul al XVII-lea, *carte* este întrebuițat atît în Muntenia, cît și în Moldova, și cu sensul de „act de judecată”: „de-i va fi făcut giudețul *carte* să ție el”⁷; „la giudecată îi părea că giudecă foarte bine... că așa dîndu *carte* de rămas, rămînea” (Neculce, *op. cit.*, p. 351).

Intrînd în diferite expresii, cuvîntul exprimă și noțiunea de „act de amnistiere”: „au făcut *cărți* de slobodzii, prin toate săliștile” (Neculce, *op. cit.*, p. 216), accepție pe care o întîlnim și în literatura secolului al XIX-lea; „deteră *cartea* de iertare în mîna grefierului”⁸.

¹ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, p. 117.

² N. Iorga, *Documente din arhivele Bistriței*, I, p. 9.

³ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ISPLA, ed. a II-a, p. 137.

⁴ *Documente privitoare la istoria Romînilor*, veacul al XVII-lea, Țara Rom., IV, p. 2.

⁵ *Ibidem*, p. 582.

⁶ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, Vol. I, Țara Rom., p. 344.

⁷ *Carle rominească de învățătură*, p. 55.

⁸ N. Filimon, *Opere*, vol. I, ESPLA, p. 338.

Formalitățile impuse de procedura judecătorească fac necesare mărturiile scrise, dovezi, care sînt numite de asemenea *cărți*: „*cărțile* celor ce nu știu carte să se pecetluiască negreșit cu pecetea lor și să se adevereze de scriitor”¹; „cînd să tîgăduiește *cartea* și martorii cei iscăliți nu trăiesc sau lipsesc și nu pot nici să vie, nici prin scrisoare să se întrebese” (*op. cit.*, p. 166). În fața instanțelor de judecată este uzul să se prezinte și copii de pe acte. De aceea, se prevede că „cine va arăta copie de *carte*, iaste dator cînd i se va cere, să scoată și pe cea adevărată”, adică originală (*op. cit.*, p. 168). De altfel, *Legiuirea Caragea*, apărută în 1818, cuprinde un capitol special denumit *Cărțile*, în care se expun diferitele feluri de „dovezi” necesare la judecată.

O dată cu începutul dezvoltării relațiilor capitaliste, *carte* cu înțelesul de „act” intră în diferite expresii privitoare la împrumuturi. Astfel, pentru „scrisoare de credit” se poate cita exemplul: „i-am făcut *cartea* de credit pe numele lui”², iar pentru accepția de „chitanță”, următorul: „cine va tîgădui vreo *carte* a sa de datorie” (*Leg. Car.* p. 166). În codul de legi al lui Caragea cuvîntul intră în relație și cu termenul *poliță*: „*cartea* de poliță numim *carte* de împrumutare” (p. 54)³. Desele conflicte din cauza hotarelor de moșii se reflectă în frecvența expresiei „*carte* de hotărnicie”: „în *cărțile* de hotărnicii și în zapisele de vînzarea moșilor să să înscrie stînjănul lui Șerban Vodă” (*op. cit.*, p. 18).

Deci sensul de „act” al lui *carte* a avut o răspîndire generală și o existență lungă — pînă în prima jumătate a veacului trecut. Dar încă în *Regulamentul Organic* citim: „hotarele să vor însemna după ce se vor cerceta cu luare aminte *documenturile* prigonitoarelor părți” (art. 346). Prin urmare *document*, intrat, probabil, prin filieră rusă, începe acum să ia locul lui *carte*, în limba scrisă.

În actele particulare, *carte* cu sensul de „document” era concurat, în trecut, de termenul *zapis*, împrumutat din slavonă, căruia i se limitează însă întrebuintarea la cazurile de vînzări sau arenze.

În slavonă, *книга* a însemnat și „condică, registru”, sens care s-a menținut în bulgară pînă astăzi. În romînă *carte* este atestat și cu această valoare semantică, încă din secolul al XVI-lea: „nefaptul meu văzură ochii tăi și în *cartea* ta toți scrisu-se” (*Ps. Sch.*, II, p. 289); „sînt scris, în *cartea* domniilor sale cu nume munții” (Iorga, *Doc. arh. Bistr.*, I, p. 9).

Sensul de „scrisoare” al lui *carte* în graiul popular este foarte vechi. În limba scrisă, *carte* apare cu înțelesul de „scrisoare” din primele texte romînești. Dăm cîteva exemple: „Și de la ei *carte* luai spre frații ceia dintru Damasc” (*Cod. Vor.*, p. 38); „Apostol Pavel, la începutul *cărții* lui către ovrei, scrie”⁴; „această *carte* să se dea în mîna birăului de Bistrița”⁵. Cu acest înțeles, cuvîntul este des folosit și de cronicari: „și amu din ’chisoare... scrisesă o *carte* aicea în țară la îma sa, care *carte* pre cu-

¹ *Legiuirea Caragea*, p. 164.

² N. Cartoian, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și I. Ghica*, p. 35.

³ Aceeași lege prevede că în caz de vînzare la mezat, starostele este obligat „să înștiințeze cu *cărți* de publicații toate ispravnicăturile” (p. 38).

⁴ Coresi, *Carte cu învățătură*, p. 2.

⁵ Al. Rosetti, *Scrisori din arhivele Bistriței*, p. 36.

ventele lui s-au cunoscut că era asupra morții aceia scrisoare¹; „iar Leon Vodă trimise *cărți* la Matei Aga și la alți pribegi”²; „Teleki au trimis *cărți* la toată boierimea Ardealului”³.

Carte circulă cu accepția de „scrisoare” și la scriitorii de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și chiar în secolul următor: „Scrisei o *carte* — zice Ienăchiță Văcărescu — la feldmareșial în limba talienească”⁴; „am primit *cartea* și iată în doao rînduri răspuns”⁵. Este semnificativ faptul că în corespondența dintre Nicolae și Iancu Văcărescu dispăre *carte* cu accepția de „epistolă”, începînd din anul 1816, fiind înlocuit cu *scrisoare*, care este folosit de fapt și mai înainte. Data este un indiciu al perioadei cînd *scrisoare* începe să se generalizeze în limba scrisă ca denumire a „epistolei”, *carte* fixîndu-se cu sensul de „scriere”.

Ceea ce a determinat transferul asupra altor cuvinte a sensurilor secundare ale lui *carte* este faptul că, din cauza polisemiei, cuvîntul devine echivoc. Nu trebuie să excludem, însă, dintre motivele diferențierii lexicale, exemplul limbii către care se orienta acum romîna — și anume franceza, — în care există termeni distincți: *livre, lettre, acte*. În orice caz, în jurul anului 1840, în limba literară *scrisoare* era aproape pretutindeni acceptat pentru noțiunea de „epistolă”. În dicționarul francez-romîn al lui Poenar, Aaron și Hill, *lettre* este explicat prin „scrisoare”.

Totuși, *carte* continuă să fie întrebuințat uneori și cu înțelesul de „scrisoare”: „să nu crezi că pentru scumpete îți trimit *cărțile* neplătite de aici... și dta, cînd îmi vei scrie, trimite *răvașul* ca să-l plătesc eu”⁶; „pînă să trimet această *carte* la cutie”⁷. Eminescu folosește desigur cuvîntul, în *Scrisoarea III*, ca arhaism, pentru a crea culoarea locală.

În poveștile lui Creangă, *carte* cu înțelesul de „scrisoare” se încadrează în atmosfera populară a scrierilor autorului.

În folclor circulă, cu sensul de „scrisoare” și forma diminutivală *cărtică*. Într-un cîntec popular din Maramureș se spune:

Păsărică mititică,
Du tu astă *cărtică*,
Du-o, du-o-n depărtare
Și-o pune la badea-n cale⁸

În următorul exemplu din Miron Costin, *carte* are sensul de „epistolă” ca specie literară: „Acela dascăl Ovidie au scris cîteva *cărți* șezînd la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri... Într-acele *cărți*, una, ce are nume de *Pont*, scrie la un prieten al său la Rîm” (*op. cit.*, p. 248).

¹ M. Costin, *Opere*, ESPLA, 1958, p. 102.

² *Istoria Țării Romînești (1290—1790)*, Editura Academiei R.P.R., p. 96.

³ Șincai, *Hronica*, III, ed. 1884, p. 152.

⁴ *Tezaur*, II, p. 283.

⁵ *Correspondența literară dintre Nicolae și Iancu Văcărescu (1814—1817)*, publicată de Ion Vîrtosu, p. 5.

⁶ M. Kogălniceanu, *Scrisori* (1834—1849), București, 1913, p. 11.

⁷ I. L. Caragiale, *Opere*, VII, p. 20.

⁸ *Folclor din Transilvania*, EPL, 1962, vol. I, p. 223.

În istroromână, *carte* are de asemenea și înțelesul de „scrisoare” : „ve dau ști c-ăam cațat o voastră *carta*”¹. Cu sensul de „document”, la istroromâni a circulat și forma *harta* : „aemo v-ăam adus *harta*, che manche nu n-ăuș crezut” (*op. cit.*, p. 153). Și în aromână cuvântul are accepția de „scrisoare” : „născăntsi omeni răi acătsar s-facă... cărți a brăba-sui”², de altfel, ca și în meglenoromână : „al’ vini ună *carti* la ampiratu”³.

Prezența lui *carte* în actele și scrisorile particulare și în documentele domnești și menținerea lui în limba literară, pînă la începutul secolului al XIX-lea, cu sensul de „act” sau „epistolă”, se datorează faptului că cuvântul este integrat în unele formule stereotipe, care-i asigură continuitatea : „*cartea noastră*”, „*această carte*” etc. În documentele domnești redactate în limba slavă pe teritoriul Țării Românești pînă în veacul al XVII-lea, în formule asemănătoare apare cuvântul *книга* cu aceleași sensuri, ceea ce înseamnă că în română *carte*, cu înțelesul de „act” sau „scrisoare”, continuă termenul slav, pe care îl calchiază.

În mediul de cultură slavonă în care a trăit poporul nostru în trecut era firesc să se exercite influența acesteia asupra unor termeni referitori la scris și ca aceștia să dăinuiească pînă la începutul secolului al XIX-lea. Relațiile juridice privind proprietatea și vânzările sau arenda au evoluat în trecut după modelul celor slavone și în mod normal terminologia acestora a fost calchiată sau împrumutată din limba slavă.

În documentele domnești din secolul al XIV-lea și chiar al XV-lea, scrise în limba slavă în Muntenia, întâlnim termenul *Хрисок*, iar în actele particulare, *запискани*⁴. În actele domnești scrise în Moldova în limba slavă *Хрисок* nu este atestat. În unele documente din Muntenia cuvântul are grafia *Хрисовѣл* : и дароваѣ снн *Хрисовѣл* „dăruit-am acest *hrisov*” (act din 1413, al lui Mircea cel Bătrîn)⁵; сѣн *Хрисовѣл* (*op. cit.*, p. 23; act din 1431, al lui Dan, fiul lui Mircea). Aceasta explică de ce în scrierile lui Dimitrie Cantemir se întâlnește forma articulată *hrisovulul* : „împărații la adunări *hrisovulul* trimăseră” (*Opere*, VI, ed. 1883, p. 180).

Abia pe la 1470, în documentele lui Radu cel Frumos, apare cuvântul *книга* : ми дайте Вашу *книгу* „dați-mi *cartea* voastră” (*op. cit.*, p. 76). De la această dată, în Muntenia cuvântul este întrebuițat constant.

În ce privește limbile slave de sud, în bulgară *книга* înseamnă „*carte*”, „*registru*”, „*act*”, „*scrisoare*”, iar în limba sîrbă cuvântul *книга* are accepțiile de „*scrisoare*”, „*act*”, „*carte*”, „*arta de a citi și a scrie*”⁶.

Accepțiile de „*act*” și „*scrisoare*” ale lui *carte* constituie, deci, un semantism apărut în cadrul raporturilor romîno-slave, în ambianța lingvistică în care s-a dezvoltat romîna.

¹ Tr. Cantemir, *Texte istroromâne*, p. 139.

² *Dacoromania*, VI, p. 161.

³ Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III, p. 162.

⁴ Cf. *Documentele Țării Românești* (1369 – 1490), publicate de P. P. Panaitescu, vol. I, București, 1938, passim.

⁵ 534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova, privilegiate la legăturile cu Ardealul (1346–1603), publicate de Gr. Tocilescu, p. 57.

⁶ Cf. *Rječnik krvatskoga ili srpskoga jezika*, vol. V, Zagreb, 1898.

În actele și scrisorile, atât domnești, cât și particulare, redactate în Moldova în limba slavă, pentru noțiunile de „document” și „epistolă” se folosește cuvîntul лист; книга nu este atestat cu aceste sensuri. În documentele dinaintea de Ștefan cel Mare sau din vremea lui, cât și în cele din secolul al XVI-lea, apare cu regularitate лист cu înțelesurile arătate.

Menționăm că, în *Lexiconul slavo-romînesc*, din 1649, al lui Mardarie Cozianul, cuvîntul *listă* este glosat numai cu corespondentele „foaie” și „frunză”. Cu sensul de „foaie”, *list* a pătruns și în limba romînă, pe cale cărțurărească, menținîndu-se pînă în secolul trecut.

În unele cronică redactate în Moldova în limba slavă înainte de secolul al XVII-lea, apar, pentru „scrisoare” sau „act”, și termeni ca грамота sau писание.

Această deosebire în privința termenilor referitori la „scrisoare” și „act”, dintre textele slavonești din Muntenia și cele din Moldova s-a continuat în limba romînă, întrucît, după cum am arătat altădată¹, în Țara Romînească — și în Ardeal — a predominat cuvîntul *carte*, iar în documentele și în scrisorile din Moldova a fost preponderent *scrisoare*.

Desigur că atunci cînd în Moldova s-a trecut la redactarea în romînește a documentelor, лист ar fi putut să fie tradus prin *carte*, care era uzual în popor și care este folosit de cronicari. Cuvîntul лист a fost însă echivalat cu *scrisoare*, pentru motivul că în lumea slavă înconjurătoare, în limba scrisă se făcea în acea vreme distincție între книга „*carte*” și лист, писмо, писание.

Încă înainte de Alexandru cel Bun, Moldova a gravitat spre Polonia, care și-a intensificat eforturile, în special spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, de a atrage provincia de peste Milcov în sfera ei de influență. Consultînd scrisori polone referitoare la relațiile cu domnitorii romîni, cu Mihai Viteazul de pildă, se constată că în acestea se folosesc, pentru noțiunile de „scrisoare” și „act”, cuvintele *list*, *pisanie* și *pismo*².

În Rusia, în actele cnejilor, se utilizează cuvîntul грамота, care înseamnă „edict, act”, însă arhaic și „mesaj, scrisoare”³.

Tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd se intensifică legăturile Moldovei cu rușii, în scrisorile acestora către boierii moldoveni, pentru „epistolă” se folosește cuvîntul писмо⁴.

Totuși, în documentele emise de domnitori în Moldova actului domnesc i se zice și *carte*. Într-un document din 1663, aparținînd lui Dabija Vodă, citim : „dacă veți vedea *cartea* domniei mele”⁵. Aceasta se explică, probabil, prin transferul de domni din Muntenia în Moldova și invers, pe care-l fac turcii, precum și prin faptul că unii domnitori sînt greci, originari din Balcani, cunoscători al slavonei, în care semantismul *kniga* „scrisoare” era curent.

¹ LR, XI (1962), nr. 1 p. 63—66.

² Cf. Iie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, passim.

³ cf. L.V. Cerepnin, *Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей. XIV—XVI в.в.*, Moscova, 1950 (Testamente și acte contractuale ale marilor cneji).

⁴ Cf. *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II, p. 365, 376, 379, 380.

⁵ Studii și cercetări științifice, Acad. R.P.R. fil. Iași (Istorie), 195J, fasc. 2, p. 185.

Mediul de cultură slavonă din Țara Românească și Moldova și gravitatea acesteia din urmă spre Polonia și mai târziu spre Rusia, explică deci discontinuitatea dintre cele două provincii românești în privința termenilor referitori la „act” și „scrisoare”. Această discontinuitate credem însă că este un argument în plus în favoarea considerării lui *carte* „scrisoare” drept un calc lingvistic după sl. книга.

NOTE LEXICALE

Verbele de origine maghiară. În nr. 2 din 1962 al revistei „Limba română”, la p. 177 se vorbește incidental și despre etimologia cuvântului *jecmăni*, „regionalism pătruns în limba literară din graiurile moldovenești, iar acolo din maghiară (*zsákmányolni*). Etimologia îndepărtată a acestui termen este germ. *Sackmann*, literal „om cu sac” (DA, CADE și TDRG, s.v.)”.

Nu discutăm aici limba din care a fost împrumutat cuvântul românesc. El poate fi împrumutat și din limba maghiară, însă nu din verbul *zsákmányolni* „a prăda, a jefui” — cum susține autorul — ci din substantivul *zsákmány* „pradă, jaf” + sufixul verbal românesc *-i*. Ceea ce ne propunem să arătăm este felul cum se formează verbele de origine maghiară în limba română. Este necesar să facem aceasta deoarece mulți dintre lingviștii noștri, neținând seamă de realități, ajung la etimologii greșite, așa cum este și cea dată pentru *jecmăni* sau cea propusă pentru verbul *mușdului*, despre care va fi vorba mai jos.

Greșeala provine din faptul că se crede că dacă un verb românesc de origine maghiară are în această limbă și un corespondent verb cu același sens ca în limba română, forma verbului românesc ar rezulta din acest etimon maghiar. Or, lucrurile nu stau așa.

În limba română se pot forma verbe din cuvinte de origine maghiară, însă nu numai din verbe, ci și din substantive și din adjective. Majoritatea absolută a verbelor românești de origine maghiară sînt formate sau cu sufixul *-i* (de ex. *jecmăni*, *betegi* etc.), sau cu sufixul de origine slavă *-ui* (de ex. *chettui*, *tălpui* etc.).

Verbele formate din substantive și adjective de origine maghiară nu au etimologia direct din cuvinte maghiare, ci sînt create pe teritoriul limbii romîne din cuvinte românești de origine maghiară. S-a împrumutat mai întîi substantivul sau adjectivul (*lăcăt*, *talpă*, *beteag* etc.), apoi de la acestea s-a format verbul, după legile limbii romîne (*lăcăt* + *-ui*, *tălp* + *-ui*, *bete(a)g* + *-i*).

Verbele amintite, ca multe altele, au în limba maghiară și corespondente verbe cu același sens pe care îl au verbele românești: *lakatol*, *talpal*, *betegedik*. Dacă ar fi formate de la acestea, verbele românești ar

avea forme ca : **lăcătălu*, **beteghed*, iar de la verbul *zsákmányol*, despre care a fost vorba mai sus, am avea forma **jecmănăl(u)*, iar nu *jecmăni*.

În ceea ce privește derivarea verbelor românești de la verbe de origine maghiară, al căror număr în limba noastră — în special în graiurile din Transilvania — este destul de mare, aceasta nu se face prin înlocuirea sufixului maghiar *-ni* cu suf. rom. *-ui*, ci de la indicativul prezent pers. a III-a singular al verbului maghiar, la care se adaugă sufixul verbal românesc *-(u)*. De exemplu : magh. *költ* > rom. *chelt* + *-ui*, magh. *hajt* > rom. *hăit* + *-ui*, magh. *emészt* > rom. (a) *mist* + *-ui*, magh. *pakol* > rom. (î)m *pocăl* + *-(u)*, magh. *szamol* > rom. *sămăl* + *-(u)*.

Avem în limba română și verbe cu forme paralele, derivate, unele, de la substantive, iar altele de la verbe de origine maghiară : *chinui* și *chinzui*, *hăznui* și *hăznăl(u)*, *tălpui* și *tălpăl(u)* etc. Cele dintii nu provin din verbe maghiare, ci sînt derivate de la substantive de origine maghiară care au intrat în patrimoniul limbii noastre, deci de la rom. *chin*, *hăznă*, *talpă* + suf. *-(u)*, — iar celelalte de la verbele maghiare *kínoz*, *használ*, *talpal* + suf. *-(u)*.

mușdului vb. IV. În revista „Limba română”, nr. 1 din 1962, p. 69, se dă etimologia verbului *mușdului*, cuvînt regional atestat pe la Alba Iulia cu sensul de „a schimba din loc, a deranja”. Autorul susține că etimologia cuvîntului este magh. *mozdítani* „a mișca”. Or, verbul maghiar *mozdít* ar fi dat în limba română forme ca **mozdítui*, **muzdítui* sau **mușditui*, în nici un caz nu *mușdului*.

Cuvîntul *mușdului* este fără îndoială un împrumut din limba maghiară și anume din verbul *mozdul* „a se mișca din loc ; a se clinti ; a se urni” (cf. *Dicționarul maghiar-român*, Editura științifică, București, 1961, s.v.), care a dat, după legile de derivare ale limbii romîne, forma **mozdului* > **muzdului* > *mușdului*.

oargă s.f. Este atestat în *Glosar regional* (Editura Academiei R.P.R., 1961), p. 50, din comuna Moisei, rn. Vișeu, reg. Maramureș, cu sensul de „piele de vită”. Autorii glosarului presupun că etimologia cuvîntului ar putea fi magh. *hártva*. Un astfel de cuvînt maghiar nu există însă. Probabil avem a face cu o eroare de tipar, trecîndu-se în glosar *hártva* în loc de *hártya* „membrană, pieleță”. Nici în acest caz, însă, *oargă* nu poate fi apropiat de *hártya*.

Substantivul *oargă* credem că este un împrumut din magh. *varga* „meseriaș care face încălțăminte din piele tăbăcită de el însuși ; tăbăcar, țimar, dubălar (cf. Czuczor-Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, s.v.).

De la cuvîntul maghiar *varga*, s-a format în limba română, cu suf. *-ar*, substantivul *orgar* „tăbăcar” (cf. *Glosarul regional* citat, s.v.), după modelul cuvintelor *cizmar*, *plevar* etc., iar produsele realizate de acesta au primit numele de *oargă* „piele”.

ozlaș s.m. La ancheta pentru ALR, în punctele 259 și 266, ambele pe valea Someșului (reg. Cluj), s-a răspuns, pentru noțiunea „sîmbras, țaran asociat la o stînă” cu cuvîntul *ozlaș*.

În regimul capitalist, proprietarii cu oi mai puține se asociau, „se înșimbruau”, ca să formeze o stîină. Pentru a cunoaște cota-parte de brînză ce revenea fiecărui asociat în raport cu oile pe care le avea în stîină, se făcea, la „împreunarea oilor”, măsurătoarea laptelui, notîndu-se cantitatea mulsă de la oile fiecărui sîmbras, iar partea de produse i se fixa în proporție cu această cantitate.

Pornind de la ideea de împărțire, în punctele amintite sîmbrașul se numește *ozlaș* „persoană căreia îi revine o anumită cotă din brînză de la oile din stîină; sîmbraș”.

Cuvîntul este un împrumut din limba maghiară, de la verbul *osz(o)l*, care în limba de bază are aceeași origine cu cuvîntul *oszt* „a împărți în unități” (cf. Balassa József, *A magyar nyelv szótára*, Budapesta, 1940, s.v.). De la verbul *osz(o)l*+suf. de agent *-aș* s-a format cuvîntul regional *ozlaș*.

oxiton, -ă adj. În DL și DM cuvîntul *oxiton* „care are accentul pe ultima silabă” este dat ca s.n., cu pluralul *oxitoane*. La fel îl înregistrează și *Dicționarul de neologisme* și *Dicționarul invers*, bazîndu-se toate pe manuscrisul vechiului DA, în care cuvîntul e dat de către redactorul respectiv ca substantiv, CADE, Scriban, Șăineanu nu-l înregistrează.

Cuvîntul este împrumutat din fr. *oxyton*, care în limba de origine este adjectiv și nu substantiv. Tot funcție de adjectiv are cuvîntul și în limba romînă, iar încadrarea lui în categoria substantivelor este o greșeală. Iată cîteva exemple din care reiese clar funcția de adjectiv a cuvîntului. *Oriunde o se află într-o vorbă oxitonă, dacă zicerea se lungeste cu o silabă și o păstrează asupra-și apăsarea, atunci se face oa*. HELIADE, O. II, p. 251. *În cazul formelor oxitone în -ur... , u implică absența accentului*, SCL, 1954, p. 89. *-Uri nu se poate întrebuița decît la neutrele... oxitone*. LL, I, p. 116.

Este adevărat că avem și exemple în care cuvîntul *oxiton* are funcție de substantiv. Așa în: *Dezinența -ora... s-a extins foarte mult, cuprinzînd mai ales oxitonele și monosilabele*. Pușcariu, L.R. I, p. 239. Faptul acesta nu schimbă însă cu nimic categoria gramaticală originară a cuvîntului. Există în limba noastră multe adjective care uneori sînt substantivate.

Prin urmare cuvîntul *oxiton* trebuie să fie înregistrat în dicționarele noastre ca adjectiv, *oxiton*, -ă, iar la plural *oxitone*, nu *oxitoane*, cum greșit e dat în DL și DM.

L. GHERGARIU

★

Rîndurile următoare vor consemna cîteva cuvinte folosite în graiul sătmărean (grai vorbit pe o fișie alungită între orașele Satu Mare, Carei și Valea lui Mihai) și care nu sînt cunoscute dicționarelor noastre sau care au alte sensuri decît cele menționate pînă acum.

aghieu și aitui

Redacția revistei „Cum vorbim” (1950, nr. 11—12, p. 34), pentru a veni în ajutorul celor ce lucrează la redactarea Dicționarului limbii române, a cerut lămurirea înțelesului unor cuvinte de circulație restrinsă, regională, printre care și *aghieu* și *aitui*. Primul a fost explicat de L. Ghergariu, care-l cunoaște din comuna Terebești (raionul Carei, reg. Maramureș): cuvântul este de origine maghiară și înseamnă „tun”; „azi probabil nu se întrebuițează” („Cercetări de lingvistică”, III (1958), p. 262). Menționăm că se folosește și azi, rar, îndeosebi de către bătrînii care au efectuat serviciul militar înainte de primul război mondial, în armata maghiară.

În aceeași comună, și în general în părțile sătmărene, se întrebuițează verbul *a aitui* (pronunțat *ai-*; prez. înd. *aituiesc*). El are sensul de „a păcăli, a induce în eroare pe cineva” și se folosește numai la dialeza activă. Etimologia îmi este necunoscută.

jibă

DA înregistrează adjectivul *jib*, -ă, cu sensul „bine dezvoltat, tare, puternic, zdravăn, mare”, iar în DM și în *Lexic regional*, I, p. 9, se înregistrează sensul de „umflat”. În nordul Transilvaniei cuvântul, în forma feminină *jibă*, are și alt înțeles și anume „femeie gravidă”: *îs jibă în luna a patra*; se spune *jibă* numai cînd graviditatea este vizibilă, deci prin extensiune de la sensul „umflată”.

Cuvîntul *jib*, -ă este greu de explicat din magh. *zsib* „comediant” (v. DA și DM). Mai degrabă are dreptate N. Drăganu, care-l discută în DR, IX, p. 209 și-l pune în legătură cu ucr. *živü* „viu”. Presupunerea lui N. Drăganu pare a fi întemeiată și pentru faptul că acest cuvînt se folosește mai mult în regiunile în care românii au avut legături puternice cu ucrainenii.

mozdon

Cuvîntul *mozdon* „locomotivă” este analizat de D. Marmeliuc („Limba romînă”, 1962, nr. 1, p. 69), care îl consideră ca intrat recent în limba romînă, în părțile de nord, din magh. *mozdony*. Autorul îl cunoaște din materialul necartografiat al ALR, din trei fișe, care atestă forme de plural diferite: *mozdóne*, *mozdóniuri* și *mozdoni*, ceea ce „dovedește că subiectele de la care s-a înregistrat cuvîntul nu erau sigure de fermitatea existenței lui în limbă”. Cuvîntul este larg folosit în graiul sătmărean și nu de dată recentă, ci mai de mult; în comunele din nord numai intelectualii și tinerii spun *locomotivă*. Chiar și pentru termenul „mecanic de locomotivă” bătrînii mai spun *mozdon-vezetei* (< magh. *mozdonyvezető*). De aceea, cred că ar trebui incluse și aceste cuvinte în *Dicționarul limbii*

române, pentru că au o mare circulație pe o arie destul de întinsă. Faptul că cele trei subiecte anchetate pentru ALR au dat forme de plural diferite nu dovedește slaba existență a cuvântului în limbă, ci eventual faptul că el nu se prea folosește la plural.

șeft, șeftar, șeftăli

În DR, I, p. 92 se reproduce următorul răspuns dat dintr-un sat de lângă Satu Mare la chestionarul *Calul : șefar* „cel care cumpără cai pentru a câștiga, îi ține abia 2—3 zile și apoi îi vinde”. Cuvântul există în graiul sătmărean, dar el a fost greșit notat de corespondent sau de anchetator; corect este *șeftar -i*, o prescurtare din *gheșeftar*, comunicat și acesta chestionarului (DR, V, p. 91). Există și un verb *a se șeftăli*, cu înțelesul de „a se pricepe la comerț”, precum și un substantiv *șeft,-uri* „afacere, gheșeft” (evident, din *gheșeft*). Bineînțeles că nici explicația etimologică din germ. *Schäfer* „negustor de oi”, dată de V. Bogrea (în DR, IV, p. 881) formei greșit notate **șefar*, nu mai poate fi reținută (de altfel creșterea oilor a fost puțin dezvoltată în trecut în regiunea în care se vorbește graiul sătmărean).

NAE ANTONIESCU

NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

— **aerográmă** subst. „comunicare transmisă prin telegrafie fără fir”. Apare numai în izvoare lexicografice românești, de specialitate ori generale (LTR, DL, DM și în *Dicționarul de neologisme* al lui Fl. Marcu și C. Maneca, București, 1961 — DN —). DM, primul izvor care indică etimologia cuvântului, încearcă să-l explice pe teren românesc, considerându-l compus format din pseudoprefixul *aero-* și [tele]gramă; DN acceptă această explicație, pe care o reproduce întocmai. Deoarece termenul se găsește ca atare în limba franceză (v. *érogramme*, în *Supplément la Larousse du XX-e siècle en six volumes*, Paris, 1953), trebuie să presupunem că el a fost împrumutat din aceasta limbă și să excludem posibilitatea formării lui independente, prin mijloacele interne ale limbii noastre.

— **allodialism** subst. „sistem de proprietate, în orînduirea feudală, bazat pe *alodiu*, adică de proprietatea ereditară neîncărcată de nici o obligație față de senior”. Termenul, care nu apare în nici unul dintre dicționarele românești, l-am întîlnit în broșura lui P. Opranu intitulată *Răspuns la un articol din „Conservatorul progresist”*, Craiova, 1864: „Nu văd cum s-ar putea aplica la noi dreptul *allodial*, și ce asemănare ar putea găsi cineva în *allodialism* cu drepturile noastre de proprietate” (p. 5, cf. și p. 30). Este, după toate probabilitățile, o creație personală formată pe teren românesc, din adjectivul *alodial* și sufixul *-ism* (în limba franceză, de unde ne-am putea aștepta eventual să ne vină termenul, circulă, pentru noțiunea amintită, doar substantivul *allodialité*, pe care, de altfel, îl găsim, în forma adaptată *alodialitate*, în ediția de la 1862 a dicționarului de neologisme semnat de E. Protopopescu și V. Popescu, precum și în dicționarul român-francez publicat de I. Costinescu la 1870).

— **antiuníst** adj. „care era împotriva unirii Moldovei cu Muntenia (la 1859)”. Sinonim cu *antiunionist* (< fr.), însă cu circulație mai redusă decît acesta, termenul nu este înregistrat de dicționarele românești. Îl găsim la D. Bolintineanu (*Domnii regulamentari și historia celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi*, 1869, p. 70: „un ziar *antiunist* combătea unirea țării”). Avem a face cu o formație pe teren românesc, compusă din pseudoprefixul *anti-* și verbul *uni*, la care a fost atașat sufixul *-ist*.

— **boierism** subst. „boierie ; comportare de boier”. Termenul apare în TDRG și DA și se întemeiază, în ambele izvoare lexicografice, pe același unic citat reprodus din opera lui Ghica ; din această cauză, DA îl consideră creație personală, afirmație care trebuie rectificată. Deși rar, cuvântul apare și în alte opere din veacul al XIX-lea. Îl găsim, de exemplu, la I. Heliade-Rădulescu, în 1861 : „S-a stins vechiul *boierism*...” (*Proces general între doi hordii și natii*, p. 55) ; e înregistrat, de asemenea, la 1862, în dicționarul romîn-francez al lui R. de Pontbriant. În sfârșit, l-am întâlnit în revista „Familia”, din Pesta, în 1865, august 15/27, nr. 8, p. 98 : „Acest boier... era un tip de vechiul *boierism* al țării..., ce nu-l stricase încă moda aceluia veac”.

— **camarilă** subst. „clică de curteni care influențează, din interese personale, actele suveranului și treburile statului”. Apare în toate dicționarele romînești mai importante din secolul nostru. DL, singurul dintre izvoarele lexicografice care susține termenul printr-o atestare, datînd din 1952, creează impresia, falsă, că acesta este un împrumut cu totul recent al limbii noastre. În realitate, neologismul în discuție poate fi înregistrat încă pe la jumătatea veacului trecut : apare la 1851, în dicționarul de neologisme al lui T. Stamati, apoi, în 1862, în lucrarea similară a lui G. M. Antonescu ; e frecvent utilizat în opera politică a lui D. Bolintineanu *Viața lui Cuza-Vodă*, tipărită în 1869 („îndemnările *camarilei*... se uniră spre a lovi ministerul”, p. 17, cf. p. 178, 330 *passim*) ; apare și la un alt contemporan al lui Cuza, la publicistul I. G. Valentinianu, în lucrarea *Din memoriile mele. Alegerea, detronarea și înmormîntarea lui Cuza-Vodă*, București, f.d. („un ministeriu de *camarilă*”, p. 15 ; cf. și p. 13). Sintem îndreptățiți să credem, prin urmare, că pe la mijlocul secolului trecut neologismul în discuție era deja consacrat în lexicul limbii romîne.

— **cândelă** subst. Al doilea dintre cele trei sensuri cu care apare cuvîntul în DM e definit prin „unitate de măsură pentru calcularea intensității unui izvor de lumină”. Din punct de vedere etimologic, termenul a fost explicat, în totalitatea lui, din slavonul *kanūdilo*. În realitate, sensul strict tehnic amintit nu reprezintă una dintre accepțiile termenului vechi, ci e un cuvînt independent de acesta ; avem a face cu un neologism extrem de recent, împrumutat din franceză : *candela* „unité d'intensité lumineuse...” < lat. (v. *Supplément*-ul cit.).

— **contagiă** vb. „a (se) contamina, a (se) molipsi”. Termenul este înregistrat în mai multe dicționare romînești din secolul nostru ; cele care conțin indicații etimologice îl consideră derivat regresiv, din *contagiune* (DA, DN) ori din *contagios* (DM). Ideea împrumutului a fost respinsă, probabil pe temeiul că cea mai apropiată formă străină cunoscută, fr. *contagionner*, nu poate explica cuvîntul romînesc (cf. DN). Avem a face, în acest caz, cu o insuficiență de informare : în realitate, în limba franceză există și un dublet lexical *contagier* (cf. *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, Paris, ed. din 1935), care explică perfect termenul științific romînesc.

— **dreptăci** adj., subst. Cuvînt rar, înregistrat doar în cîteva izvoare lexicografice romînești (Cihac, DA ms., Th. Alexi, în dicționarul romîn-german din 1905 și Scriban), cu sensul : „care se servește de obicei (și

mai bine) de mîna dreaptă". În „Coarnele lui Nichipercea” (una dintre numeroasele variante ale revistei umoristice „Nichipercea”), cuvîntul este folosit cu dublă valoare morfologică, de adjectiv și substantiv, și cu accepțiunea, neconsemnată în dicționare, de „(persoană) care împărtașește vederi reacționare, de dreapta”: „Un deputat *dreptaci*... voi să răspundă la o interpelare... Un alt ilustru *dreptaci* ceru parola ca să nu zică nimic” (revista cit., 1860, p. 67). Mai trebuie subliniată și valoarea ironică pe care o are termenul, în această nouă accepțiune.

— **februarist** subst. „adept al loviturii de la 11 februarie 1866 (care a dus la abdicarea silită a lui Al. I. Cuza)”. Deși neînregistrat de dicționarele românești, cuvîntul a avut, multă vreme după 1866, o mare circulație în limba noastră, comparabilă cu aceea avută, în preajma unirii Principatelor, de cuvîntul *unionist* (și *antiunionist*). Folosit numai de adversarii actului de la 11 februarie, termenul a servit exclusiv ca epitet peiorativ. Îl găsim înregistrat, în chiar anul abdicării lui Cuza, la I. Negură, *Dare de seamă către alegătorii colegiului din districtul Bacău*, 1866, p. 2 („conspiraciunea *februaristilor*”); în 1869 apare la D. Bolintineanu, în *Domnii regulamentari...* cit., p. 99 („*februaristii* ordonaseră aceasta ca să-l umilească”); îl folosește și N. T. Orășanu, în *Dicționar politic*, f.d., p. 12 („Adică, cu alte vorbe, prin hatîr vedem Cuziști [= adepți ai lui Al. I. Cuza]/ Cocoțați în capul țării cu marii *Februaristi*”); în sfîrșit, se găsește la I. G. Valentineanu, *Din memoriile mele...* cit., p. 15 („se înjghebă și se cimentă și mai mult acea coalițiune monstruoasă, sub numele de *februaristi*”).

— **feroaliāj** subst. „aliaj de fier cu unul sau mai multe elemente”. Acest termen tehnic recent este înregistrat în toate dicționarele românești contemporane, speciale și generale (LTR, DL, DM, DN); DM și DN, care îi indică și etimologia, presupun că avem a face cu un compus format, pe teren românesc, din *fier* și *aliaj*. Din punct de vedere fonetic această explicație nu poate desigur satisface. Am încercat să găsim în afara limbii romîne sursa termenului aici în discuție. LTR, care indică principalele corespondente străine ale neologismului românesc, nu ne ajută însă să-l punem în legătură cu nici unul dintre aceste corespondente: echivalentul franțuzesc notat în acest izvor este *alliage de fer*. În realitate, limba franceză mai dispune, pentru a denumi noțiunea amintită, de un sinonim-concurent, și anume de *ferro-alliage* (v. în *Supplément*-ul cit.), care explică perfect cuvîntul românesc.

— **milă** subst. „unitate de măsură pentru lungimi”. Termenul a primit pînă acum mai multe explicații etimologice, începînd de la LB încoace. Unele izvoare lexicografice îl consideră împrumut aproximativ recent, din italiană (LB), franceză ori latină (DN). Ipoteza surprinde mai ales în acest din urmă dicționar, al neologismelor românești din ultimii două sute de ani, deoarece cuvîntul are, în realitate, după cum vom vedea, o vechime de aproape patru secole în limba romînă. Posibilitatea originii neologistice (în sensul dat de autori acestei noțiuni) trebuie deci exclusă în cazul lui *milă*. СИАС, I, 164 îl trece, pentru prima oară, printre elementele latine moștenite ale limbii romîne, eroare contrară celei de mai sus, deoarece împinge istoria acestui cuvînt românesc pînă la formarea

limbii noastre. TDRG a întrezărit cel dintâi filiera exactă prin care termenul a pătruns în limba română : amendînd părerea lui Cihac, el arată că *milă* ne-a venit „indirect din lat. *millia* [passus]”, iar pentru explicarea formei trimite la polonezul *mila*. Ipoteza din TDRG a fost transformată în etimologie certă în aproape toate dicționarele ulterioare, care se bazează și pe faptul că termenul nord-slav are același sens ca și cel românesc : CADE, SCRIBAN, D. și, recent, DM, explică cuvîntul românesc direct din polonă, iar termenul polon, la rîndul lui, din latină. Explicație perfectă, dacă nu s-ar înemeia pe un argument cronologic fals, indicat de Scriban în dicționarul său : acela că împrumutul din polonă s-a făcut nu mai devreme decît din veacul al XVII-lea, desigur prin cronicarii moldoveni. Situația cuvîntului este însă complicată de faptul, încă neexplicat, că el apare în limba noastră cu mult mai devreme, în secolul primelor texte românești, în *Evanghelia cu învățătura* tradusă și tipărită de Coresi în 1581 (cf. „Și să te neștine luare cu sila *o milă*, pasă cu nusulă doao”, p. 207 ; și tot acolo, din ediția publicată în 1914, p. 97 : „Den Ierusalimū până în Vithaniia sîntū cincisprăzeace pistreale, ce sîntū doao *mile* și jumătate”), pînă acum singurul text românesc din veacul al XVI-lea în care l-am putut întilni. Întrucît s-a demonstrat că la baza acestei traduceri ar sta un original sud-slav de tip bulgăresc (cf. Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învățătura” a diaconului Coresi*, 1959, p. 55 și urm.), înseamnă că trebuie să revedem în această nouă lumină etimologia cuvîntului *milă*. Dar o explicație prin bulgară nu este posibilă, deoarece nu avem în această limbă un corespondent satisfăcător al termenului românesc (cf. bg. МИЛ). O importantă descoperire pe care a făcut-o, de curînd, P. Olteanu, conferențiar la catedra de slavistică a Universității din București, ne îndreaptă din nou către filiera polonă. D-sa a găsit un prototip nord-slav al *Evangheliei cu învățătura* coresiene, mai apropiat de versiunea romînească decît prototipul sud-slav invocat în lucrarea Mariei Rădulescu. După cum ne comunică autorul (studiul său este predat spre publicare), originalul nord-slav, găsit în R.S.S. Lituaniană, a fost redactat într-o limbă bielorusă puternic influențată de limba polonă. Numai dacă acceptăm noua ipoteză că la baza traducerii lui Coresi a stat un prototip nord-slav cu numeroase elemente de limbă polonă, ne putem explica cu ușurință prezența termenului *milă* în vechea traducere romînească, precum și originea polonă a acestui termen românesc.

— **mol** subst. „moleculă-gram”. Înregistrat în toate dicționarele românești apărute în deceniul din urmă, termenul a fost considerat formație internă, provenită din abrevierea lui *moleculă-gram*. În realitate, abrevierea s-a produs mai întîi în limba franceză (cf. *Supplément*-ul cit. : „*mole*... nom donné souvent à la molécule-gramme”); din aceasta termenul a fost împrumutat de numeroase alte limbi (printre ele, și de limba romînă), intrînd în categoria termenilor tehnici de circulație internațională.

— **șarabá** subst. „șarabană, haraba”. Cuvîntul nu este înregistrat în nici un dicționar românesc ; apare numai în scrisul lui Cezar Petrescu, unde are o frecvență destul de mare (cf. „S-a așternut pe lucru să mește-

ruiască *șarabaua* largă, să-i întocmească un coviltir nou”, V. ROM. februarie 1954, p. 60; „Bunicule, nu mă iei și pe mine în *șarabauă?*”, *ibidem*; „Cînd isprăvea cu *șarabaua*... prindea să întocmească... cotețe”, *ibidem*). După toate probabilitățile avem a face cu o creație lexicală personală, rezultată prin contaminarea dintre sinonimele regionale *șarabană* și *haraba*.

MIRCEA SECHE

ABEȘ

B. P. Hășdeu înregistrează acest cuvânt, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, col. 80, după *Anonymus Caransebesiensis* (unde e dat în forma *Abesh*, fără indicarea sensului) și după o comunicare din comuna Maidan-Oravița (Banat), în care corespondentul (prof. S. Liuba), preciza că „*Abes* se întrebuițează în vorbire ca adverb afirmativ, de ex. *abeș că-i zic oamenii prost, că nu-i zic în zadar*. De asemenea, unul vorbind ceva, celălalt afirmă vorba, zicând *abeș*”.

Pe baza acestor date, Hășdeu traduce cuvântul prin „en vérité, ma foi” — „pe cinste, pe lege, pe credință”, îl apropie de cuvântul albanez *besë* („întocmai adverbul afirmativ albanez *bess ! bessă !* și chiar cu reducere : *bessă ! păr bessă !*, de la *bessă* «credință »”) și ajunge la concluzia următoare : deoarece „nici albanezii n-au luat cuvântul de la români, nici vice-versa, căci în dialectul macedoromân, singurul intermediar posibil între ambele naționalități în cazuri de împrumut, *abeș* lipsește cu desăvîrsire”, cuvântul provine „din substratul ante-roman tracic”.

În DA se recapitulează, pe scurt, teza lui B. P. Hășdeu pînă la afirmația acestuia privitoare la originea cuvântului, etimologia dîndu-se ca „necunoscută”.

Faptul că *abeș* este atestat numai din Banat ne face să credem că acest cuvânt provine din limba germană, la fel ca și *abá*, *ába*, *hába* și *abó*, folosite în aceeași regiune și a căror etimologie am stabilit-o în revista „Limba română”, 1962, nr. 2, p. 154.

Cuvântul german *schön* „frumos” se întrebuițează adeseori ca adverb de afirmație cu sensul de „da”, „bine”, „așa e”, de obicei cînd o persoană, ascultînd expunerea cuiva, o întrerupe pentru a-și exprima consimțămîntul cu ceea ce conține un pasaj din acea expunere. Iar cînd o afirmație îi place în mod deosebit și interlocutorul vrea să-și exprime aprobarea completă, și poate chiar admirativă, el exclamă : *Aber, schön !* (= „așa este”, „foarte bine”, „minunat !”).

Cuvîntul *abeș* se explică, deci prin germ. *aber, schön* ! și înseamnă nu „pe lege, pe credință”, cum susținea Hasdeu, ci mai curînd ceea ce se indică în DA prin traducerea lui în limba franceză : „pour sûr” (= desigur), mai atenuat însă, în concordanță cu folosirea lui în întreruperile unei expuneri și păstrînd, rar, nuanța admirativă a sensului strict etimologic, de obicei la sfîrșitul unei conversații.

BOȘTEA

Cuvîntul se găsește în *Glosarul de cuvinte din județul Mehedinți* al lui Ion Boceanu, cu sensul de „legătură (basma) de cap cu flori (sau desaturi)”.

Cuvîntul *boccea* (< tc. *bohça*) are ca prim sens : „șal pătrat pe care îl poartă femeile pe spate”, atestat, în documente, încă din anul 1579¹, iar în vremurile mai apropiate de noi îl întîlnim cu sensul de „basma mare, în general de lîină, cu flori de diferite culori, cu care se împodobesc multe femei, care nu poartă maramă”².

Termenul turcesc *bohça* a trecut în limba sîrbă sub forma *бошча*, cu sensul general de „înveliș, învelitoare”. Cum termenul sîrbesc se apropie, ca fonetism, mai mult decît cel turcesc, de cuvîntul *boștea*, acesta a fost împrumutat din limba sîrbă.

D. MARMELIUC

¹ L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii romine*, II, București, 1900, p. 55.

² Dr. N. Manolescu, *Igiena țaranului*, București, 1895, p. 197.

Cuvîntul *bugeac* are, în limba noastră, o accepțiune științifică — de termen tehnic — și trei accepțiuni populare. *Dicționarul limbii române moderne* nu definește decît accepțiunea tehnică a acestui termen, și anume : „Ținut de stepă brăzdat de văi adînci și seci și lipsit de ape curgătoare” după care i se indică și etimologia — din turcescul *bucak* (citește *buğak*), fără, însă, a se arăta și ce înseamnă acest cuvînt în limba turcă.

Termenul *bugeac*, cu sensul arătat, este un termen tehnic folosit în geografie, — dar și aici, relativ rar — dat, prin extensiune, de la numele geografic *Bugeac*, pe care-l poartă o cîmpie ce reprezintă exemplul clasic de ținut astfel caracterizat.

În adevăr, definiția dată în dicționar este, în esență, o descriere fizicogeografică rezumativă, succintă, a cîmpiei *Bugeac*, din extremitatea sud-vestică a Ucrainei sovietice.

Cum am spus, cuvîntul *bugeac* mai are, în anumite regiuni ale țării, și unele sensuri populare, uzuale, diferite de sensul de specialitate indicat în *Dicționarul limbii române moderne*.

La fel ca și cuvîntul *bugeac* definit în dicționar, și celelalte — trei, pînă în prezent, depistate — omonime ale sale sînt, și ele, tot de origine turcică.

În limba turcă (osmanlie) cuvîntul *bucak* înseamnă „colț”, „unghi”, ca, de altfel, și în celelalte limbi turcice.

Acest sens de „colț” stă la baza numelui cîmpiei *Bugeac*, cîmpie care, în adevăr, constituie *colțul* din extremitatea vestică a cîmpiei Nord-Pontice, înscris între gurile Dunării și Marea Neagră (la S-SE), Nistru (la N-NE) și podișul Basarabean (la V-NV) : acel antic *Solitudo Getarum*, pe care scrierile vechi îl localizează între Istru, Pont și Tyras¹. Tot „colț”, „unghi” au numit acest *colț* teluric și bizantinii, în evul mediu : *Onglos*².

¹ Strabon, VII, cap. III, 14.

² N-ar fi exclus ca numele *Bugeac*, dat de tătari acestui ținut, să fie doar o formă calchiată a precedentului nume bizantin *Onglos* ; numele tătăresc dat acestei cîmpii a intrat, după cum am arătat, în geografie, și ca termen comun — acel *bugeac* definit în dicționar ; constatăm, astfel, că etimologia indicată de dicționar nu este cea exactă, cuvîntul nefiind de origine turcă, ci tătară.

Același sens de „colț” stă la baza a încă două toponime, de astă dată de pe teritoriul țării noastre, în nordul Dobrogii : (1) regiunea și dealul *Bugeac*, din colțul nord-vestic al Dobrogii, la extremitatea de vest a ramei muntoase nord-dobrogene, și (2) regiunea deluroasă numită — într-o formă romîno-turcă, oarecum pleonastică — *Cotul Bugeacului*, constituind *colțul* nord-estic al Dobrogii, la est de Tulcea, insinuat, ca o pană, între brațul dunărean Sfîntul Gheorghe și ghiolul Razim.

Dar să părăsim, pentru moment, domeniul toponimiei. Am amintit mai sus, că în limba romînă există, ca termeni populari vii, trei cuvinte omonime *bugeac* — tcate de origine turcică — dar avînd, fiecare dintre ele, sensuri deosebite.

Unul dintre acestea — cules în regiunea bălții (aici „baltă” are înțeles de „luncă”) Dunării dintre Hîrșova și Brăila, în anul 1961 — se pare că pornește tot de la sensul de „colț”, de „ungher”, despre care am vorbit. El se referă la un „loc în pădure sau în baltă (= luncă) unde nu poți răzbi din cauza desîșului, lăstărișului sau al buruienilor” („Unde intri în *bugeacul* ăla ?”) ¹.

Al doilea omonim are o accepțiune cu totul diferită. Cestălalt *bugeac*, pronunțat și *buceac* sau *bugeac*, pe care l-am înregistrat în Bărăgan — pentru prima oară în 1952 — este folosit de ciobani în sensul de „pășune” („Du micii să pască pe *bugeac* !”).

În sfîrșit, în afară de aceste două sensuri populare — depistate pe teren de subsemnatul — cuvîntul *bugeac* are încă un sens, semnalat în urmă cu peste 20 de ani ² și care desemnează „un complex de mai mulți mușchi care formează un frumos covor verde și moale”.

Termenul *bugeac* cu sensul de *pășune* a intrat și în toponimie : lacul *Buceacului* sau al *Buceagului* (adică „lacul din — sau de lîngă — pășune”), din zona bălții (= luncii) Dunării dintre Călărași și Hîrșova.

Cuvîntul *bugeac-buceac*, cu această accepțiune, trebuie să fi fost, în trecut, mult mai răspîndit decît în prezent, să fi fost cuvînt viu în limba romînă, pe întregul, sau în cea mai mare parte a teritoriului țării noastre.

La această concluzie ne-au condus două toponime asemănătoare fonetic între ele, avînd, amîndouă, cu siguranță același radical comun, *buceac-bugeac*, în sensul de „pășune”, situate în regiuni diferite și la distanțe mari unul de celălalt. Acestea sînt : (1) numele masivului montan *Buceci* sau *Buceaci* ³, situat, aproximativ, în centrul țării, acolo unde se întîlnesc Muntenia cu Transilvania, și (2) numele regiunii și a localității *Bucecea*, din nordul Moldovei. Ambele aceste regiuni — atît munții *Buceci*, cu întinsele și mănoasele sale plaiuri, cît și regiunea *Bucecea*, cu dealurile

¹ Comp. cu *bungeac* „o amestecătură de lemne putrede, cu buruieni, cu spini și altele, prin văi, în apropierea rîurilor” înregistrat de Viciu, *Glosar*, 23 — în G. Pascu, *Toponimie romîncă*, Rev. Critică, 1939, p. 151.

² G. Pascu, *loc. cit.*

³ Fals trecut pe unele hărți *Bucegi*, datorită alterării fonetice produse în vorbirea turștilor fără preocupări sau scrupule ortoepice, mai ales a acelor care au venit în contact cu turștii sași și unguri din Transilvania, precum și a unor topografi și cartografi cu pregătire necorespunzătoare.

și văile sale bine înierbate — sînt excelente zone de pășune, zone cu o viață pastorală tradițională, mult mai intensă în secolele trecute decît în zilele noastre.

★

După cum știm din istorie, în urmă cu aproximativ un mileniu poporul român a conviețuit, timp de peste trei secole, cu o populație turcică pastorală, pecenegii și cumanii, vorbitori ai unor limbi turcice foarte asemănătoare, și care au stăpînit politicește cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii (între anii 890 și 1239).

Pecenegii și cumanii au contribuit și ei, într-o anumită măsură, la desăvîrșirea — în faza sa finală — a etnogenezei poporului nostru.

Cum este și firesc, lenta lor dizolvare lingvistică și etnică în masa autohtonă nu s-a petrecut fără ca în limba romînă să se fi transmis, în mod necesar, și o serie de elemente ale limbii pecenegilor și cumanilor, atît în limba vie, cît și în onomastica romînească.

Din fondul de cuvinte turcic peceneg și cuman al limbii romîne considerăm a face parte și termenul romînesc *bugeac-buceac*, cel cu sensul de „pășune”¹, împreună cu toponimele derivate de la el: *Buceci*, *Bucecea* și lacul *Buceacului*. Și aceasta, în primul rînd pentru că, așa cum am spus mai sus, istoria atestă faptul că atît cumanii cît și pecenegii — aceștia din urmă fiind un popor prin excelență pastoral — s-au așezat și au trăit, odinioară, alături de romîni, în toate ținuturile patriei noastre; iar în al doilea rînd, pentru că, după cum se știe — cu excepția Dobrogi și a zonei raialelor turcești de pe stînga Dunării — în interiorul țării nu a existat o simbioză etnică romîno-turcă, iar turcii nu au pătruns niciodată — cu atît mai puțin nu s-au așezat — în regiunea *Bucecilor* sau în aceea a *Bucecii*. De aceea, considerăm că termenul *bugeac-buceac* „pășune” și cele două toponime derivate de la aceasta — *Buceci* și *Bucecea* — nu pot fi de origine turcă (osmanlie), ci pecenegă sau cumană².

În schimb, e de presupus că omonimul său cu sensul „loc în pădure sau în baltă unde nu poți răzbi din cauza desîșului, lăstărișului, sau al buruienilor” este de origine turcă (osmanlie), nu numai pentru apropierea de sens cu turc. *bucak* „colț”, ci și pentru faptul că în zona predunăreană contactele populației romînești au fost directe și permanente cu vorbitorii de limbă turcă (osmanlie) în ultimele trei-patru secole.

Cît despre *bugeacul* „ținut de stepă brăzdat de văi adînci și seci și lipsit de ape curgătoare”, el este de origine tătară, tătarii fiind denominatorii regiunii *Bugeac*, în care își are rădăcina apelativul *bugeac* cu acest ultim sens.

C. ȘTEFĂNESCU

¹ Sens către care va fi alunecat, în limba pecenegilor și cumanilor, inițialul *bugeac* „colț”.

² Aceeași origine considerăm că o are și *bugeacul* din lucrarea citată a lui G. Pascu.

DESPRE FORMAȚIILE DE TIPUL „EMINESCIAN“, „ARGHEZIAN“ ÎN CRITICA ROMÎNEASCĂ CONTEMPORANĂ

DE

LUIZA SECHE

Înlocuirea atributului substantival cu funcțiune de „genitiv al autorului” (în sens larg)¹ printr-un atribut adjectival corespunzător datează în limba romină de peste un secol: o găsim în 1836 în scrisul lui Aristia („stilul *alfieric*”²), apoi, după 1860, devine relativ frecventă în publicistică („ortografia *Klein-Șincaiană*”, în 1862³; „redacțiunea *stroiciană*” [= a lui Luca Stroici], în 1864⁴; „ideile *napoleoniane*”, în 1864⁵ etc.), o întâlnim, de asemenea, în articolele de critică literară ale lui Mihail Eminescu („terenul *Shakespeareian*, pe care d. Bolintineanu ar fi putut să-l calce mai cu succes”⁶).

După cum se poate observa din exemplele citate, unii autori scriau cu majusculă atributele adjectivale de acest tip, le confereau, adică, valoarea atributului substantival — nume al autorului din care derivau. Faptul se explică, după cât se pare, prin intenția de a menține și la atributul adjectival individualizarea, concretizarea termenului care exprima, indirect, un nume de persoană. Se mai constată, încă din veacul trecut, o preferință evidentă pentru formațiile derivate (sau, mai rar, împrumutate) cu sufixul *-ian*, sufix neologistic⁷ care, adăugat la nume de persoană, creează „adjective care arată că obiectul desemnat de ele *este de natura obiectului desemnat prin cuvântul de bază, îi aparține sau este la fel cu el*” [s.n.]⁸.

¹ *Gramatica limbii romine* a Academiei R.P.R., volumul al II-lea [București], 1954, p. 87.

² C. Aristia, *Din operele lui Alfieri*, tomul I, București, 1836, în *Precuvintare*.

³ În jurnalul *Concordia*, Pesta, 1862, nr. 89/133, p. 353.

⁴ *Ibidem*, 1864, nr. 23/277, p. 91.

⁵ *Calendarul convențiunii pe anul 1865*, București, 1864, p. 59.

⁶ M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, București, 1905, p. 58.

⁷ Vezi Iorgu Iordan, *Limba romină actuală*, București, 1947, p. 175.

⁸ *Gramatica limbii romine*, cit., vol. I, p. 189.

Tendința de a exprima genitivul autorului prin atributul adjectival — nume comun („opera lui Eminescu” > „opera eminesciană”) s-a dezvoltat foarte mult în critica românească din ultimele decenii, luând chiar, în anii din urmă, aspect de manieră. Începutul folosirii în „masă” a acestor formații pare a data de la G. Călinescu, în al cărui scris, și mai ales în *Istoria literaturii române* (București, 1941), le întilnim la tot pasul¹. Tendința amintită se încadrează, de fapt, într-o tendință generală a limbii noastre, aceea de a prefera, dintre atribute, pe cel adjectival, „pentru motivul că adjectivul exprimă însușirea unui obiect, iar atributul determină, adică însoțește, un substantiv : realității materiale, care implică existența obiectelor împreună cu însușirile lor, îi corespunde lingvistic apariția frecventă a substantivelor întovărășite de atribute adjectivale”².

O altă cauză — mai importantă decât pare la prima vedere — care explică dezvoltarea neconținută a acestei tendințe este legată de ceea ce am putea numi, pe scurt, nevoia alternării sinonimice; așadar, o cauză de natură stilistică. Criticul (literar, de artă etc.) examinează de obicei, în articolele sale, opera unui singur creator (ba, adeseori, chiar o singură operă a unui creator), de aceea, în mod fatal, el este obligat să repete mereu numele autorului a cărui operă o analizează; pentru a salva textul de uniformitatea repetiției, criticul apelează la sinonimie, folosind când atributul substantival în cazul genitiv („opera lui Sadoveanu”), când atributul adjectival corespunzător („opera sadoveană”). În asemenea împrejurări, folosirea atributului adjectival în locul celui substantival este întru totul justificată, cel puțin în principiu.

În sfârșit, înlocuirea numelui propriu-substantiv în cazul genitiv prin atributul adjectival corespunzător mai este determinată de o tendință care acționează în primul rînd în sectorul criticii și al publicisticii : este vorba de tendința exprimării sintetice, conform căreia în cît mai puține cuvinte sînt exprimate cît mai multe idei (sau contexte)³. Un singur cuvînt (sau un minimum de cuvinte) ține locul unei enunțări întregi și, mai mult decât atît, unul și același cuvînt (ori unul și același număr redus de cuvinte) exprimă, în raport cu contextul în care este folosit, două și mai multe nuanțe semantice diferite. Amintind că exprimarea sintetică se bazează în primul rînd pe adjective (mai apte, prin natura lor de reprezentante ale însușirilor, să înlocuiască explicația prin perifrază a însușirii), ni se pare util să ilustrăm chiar acum, cu cîteva exemple culese din domeniul criticii românești actuale, tendința despre care am vorbit mai sus. În exemplul tipic (fiindcă reprezintă categoria

¹ Cîteva exemple, culese la întîmplare : *anghelian* (p. 611), *bacovian* (629), *caragialian* (541), *chopinian* (628), *coșbucian* (520), *delavrancian* (504), *gessnerian* (518), *hoffmannian* (629), *labruyerian* (528), *lafontainian* (520), *musselian* (525).

² Iorgu Iordan, *Limba română contemporană* [București], 1954, p. 613.

³ Nu insistăm în mod deosebit asupra acestei noțiuni, deoarece ea va forma obiectul special al unei lucrări care se elaborează, în prezent, la Institutul de lingvistică din București. Din exemple ca „pămînt *loessoid*” (= constituit din loess), „regiune *colinară*” (= care este formată din coline) sau „caracteristică *definitorie*” (= care are calitatea de a defini), pe care le are în vedere această lucrare, reiese clar existența, în stilul publicistic și artistic, a tendinței despre care am vorbit mai sus.

cea mai frecventă) „răspîndirea operei *sadoveniene*” (T 1960, nr. 43, p. 5/1)¹, atributul adjectival „traduce” ideea care, în mod mai complet (și, dacă se poate spune, „normal”), se exprimă prin perifrazele „a lui Mihail Sadoveanu”, „care aparține lui Mihail Sadoveanu”²; în exemplul „tematica *sadoveniană*” (VR 1960, nr. 4, p. 55), același atribut adjectival se definește prin: „care aparține operei lui Mihail Sadoveanu”, iar în „nu este un liric propriu-zis, în sens *sadovenian*” (T 1960, nr. 49, p. 2/2), prin: „care este specific lui Mihail Sadoveanu (sau operei sale)”³; în „titluri ale vastei bibliografii *sadoveniene*” (VR 1960, nr. 4, p. 54), sensul atributului aici în discuție ne duce la perifraza „normală” echivalentă: „despre opera lui Mihail Sadoveanu, care este consacrat operei lui Mihail Sadoveanu”; în sfîrșit, fără a epuiza situațiile posibile încă, ajungem la prototipul ultim (și forțat!) al exprimării sintetice, în exemplul „*sadoveniana*”, titlu de rubrică (VR 1960, nr. 11, p. 236), care „traduce” o propoziție completă („rubrică închinată creației, vieții, personalității lui Mihail Sadoveanu”); aici fostul atribut adjectival s-a substantivat, înlăturînd substantivul pe care îl determina și devenind, prin urmare, singurul „reprezentant” al enunțării³. În toate cazurile, înlocuirea atributului substantival cu valoare de genitiv al autorului prin atributul adjectival corespunzător, mai concentrat (adică mai „sintetic”) decît cel dintîi (fiindcă exprimă, după cum am văzut, o perifrază întreață, al cărui nucleu îl formează numele autorului), duce la „intelectualizarea” expresiei, mărește aspectul livresc al comunicării: căci atributele substantivale de tipul „[opera] lui *Sadoveanu*”, „lui *Berlioz*”, „lui *Rubens*” etc. sînt concrete, trimit direct la numele personalității citate, cer din partea cititorului un efort minim pentru identificare (efort, așa-zicînd, de natură strict culturală, legat numai de nivelul cunoștințelor sale), în timp ce corespunzătoarele „*sadovenian*”, „*berliozian*”, „*rubensian*” denumesc personalitatea în mod indirect, prin numele comun, obligă pe cititor la o veritabilă reconstituire a numelui propriu. Bineînțeles, nu rezultă de aici că aceste din urmă formații trebuie condamnate ori măcar evitate fără excepție. Dat fiind însă caracterul lor prin excelență livresc, o oarecare moderație în folosirea acestor formații se impune. Să ne amintim, în acest sens, de recomandarea făcută în Darea de seamă prezentată la Conferința pe țară a scriitorilor romîni, din primăvara anului 1962: „Critica literară — s-a spus aici — nu va reuși să-și îndeplinească importanta sarcină pe care o are în dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, decît întărindu-și simțitor caracterul publicistic”⁴, cu un cuvînt, accesibilitatea. Extinderea neconținută (am spune, chiar, nelimitată!) pe care o ia, în critica romî-

¹ Pentru publicațiile periodice romînești citate în cursul lucrării de față am folosit următoarele abrevieri: C = „Contemporanul”; CL = „Cercetări de lingvistică” (Cluj); GL = „Gazeta literară”; IB = „Informația Bucureștilui”; IL = „Iașul literar”; L = „Lucașfăruș”; M = „Magazin”; SB = „Scrisul bănățean”; Sc = „Scînteia”; St = „Steaua”; T = „Tribuna”; VR = „Viața romînească”.

² Bineînțeles că, din punct de vedere istoric, exprimarea prin atributul substantival „genitiv al autorului” este cea primară.

³ „*Sadoveniana*” nu este un exemplu izolat; în aceeași revistă întîlnim și o rubrică festivă intitulată „*arghez ana*” (VR 1960, nr. 5, p. 172).

⁴ GL 1962, nr. 14, p. 1/1.

nească actuală, folosirea atributelor adjectivale de felul celor citate, în dauna numelor proprii corespunzătoare în genitiv, merge în orice caz în sens contrar recomandării de mai sus. Ceea ce accentuează încă, în mod evident, aspectul livresc al acestor formații este faptul că imensa lor majoritate este alcătuită din derivate de la nume proprii străine: deoarece între numele propriu străin și derivatul său¹ este necesar să existe o corespondență formală perfectă², însemnează că atributul adjectival, conservînd aspectul ortografic și ortoepic al numelui propriu din care s-a format, rămîne adesea neintegrat limbii romîne, pare din afara lexicului ei. Exemple ca *cézannian* (citește: *sezaniá*"), *o'neillian* (citește: *onilian*) ori *schillerian* (citește: *șilerian*) vorbesc limpede despre aspectul livresc și „neromînesc” al acestor formații.

Urmează să demonstrăm, în enumerarea de mai jos, extinderea excepțională pe care a luat-o fenomenul în critica romînească actuală, urmînd să tragem după aceea concluziile corespunzătoare, impuse de materialul concret. Am izolat, în enumerare, cuvintele formate (de obicei pe teren romînesc) cu sufixul *-ian* (< fr. *-ien*) — cu mult cele mai numeroase —, de fiecare dintre tipurile de formații similare derivate cu diferite alte sufixe concurente:

adyendreian (< Ady Endre; L 1960, nr. 3, p. 5/5), *anatolfrancian* (< Anatole France; T 1961, nr. 38, p. 7/5), *arghezian* (C 1960, nr. 6, p. 3/1, IB 1962, nr. 2658, p. 1/1, IL 1960, nr. 9, p. 53, L 1961, nr. 4, p. 5/6, St 1960, nr. 2, p. 18, T 1960, nr. 3, p. 2/1, VR 1960, nr. 12, p. 125), *bachian* (< J. S. Bach; C 1962, nr. 10, p. 4/4), *baconian* (< Francis Bacon; IL 1961, nr. 1, p. 46, T 1961, nr. 3, p. 6/4), *bacovian* (SB 1960, nr. 5, p. 78, St 1960, nr. 4, p. 90, T 1961, nr. 35, 7/1), *balzacian* (L 1960, nr. 8, p. 1/5, T 1961, nr. 37, p. 7/1, nr. 38, p. 7/3), *bartokian* (< B. Bartók; C 1962, nr. 17, p. 5/2, 5/3, T 1961, nr. 45, p. 11/2, 11/4), *baudelaireian* (< Ch. Baudelaire; St 1960, nr. 2, p. 16, 84, 1961, nr. 5, p. 101, T 1960, nr. 3, p. 2/1; și *baudelaire-ian*, T 1961, nr. 26, p. 5/4), *beethovenian* (IL 1960, nr. 4, p. 79, 1961, nr. 3, p. 67, St 1960, nr. 5, p. 84, T 1961, nr. 44, p. 10/3), *beniucian* (< M. Beniuc; SB 1960, nr. 5, p. 5, St 1961, nr. 4, p. 105; și *benucian*, ap. L 1960, nr. 24, p. 10), *bergsonian* (< H. Bergson; IL 1960, nr. 3, p. 54, L 1960, nr. 21, p. 11/2), *berkeleyan* (< G. Berkeley; St 1961, nr. 2, p. 67), *berliozian* (< H. Berlioz; IB 1962, nr. 2697, p. 2/2), *blagian* (< L. Blaga; IL 1960, nr. 5, p. 51), *blake-ian* (< W. Blake; St 1960, nr. 1, p. 101), *bogzian* (< Geo Bogza; GL 1961, nr. 49, p. 2/5, St 1961, nr. 2, p. 61, VR 1960, nr. 3, p. 92, 95, nr. 12, p. 122), *brahmsian* (< J. Brahms; Sc 1962, nr. 5448, p. 2/6, 2/7), *brechtian* (< B. Brecht; GL 1962, nr. 7, p. 7/5, IL 1960, nr. 2, p. 75, nr. 3, p. 61, T 1960, nr. 39, p. 10/2), *bremondian* (< H. Bremond; St 1960, nr. 3, p. 95), *byronian* (< G. Byron; St 1960, nr. 1, p. 55), *calderonian* (< Calderón de la Barca; T 1960, nr. 45, p. 2/2), *camilpetrescian* (< Camil Petrescu; CL 1958, p. 43, 47, 48), *caragia-*

¹ Derivat din punct de vedere formal, dar totodată sinonim (în sens foarte larg) al cuvîntului din care derivă.

² Altfel s-ar rupe semnul exterior de legătură între derivat și numele propriu (pe care cel dintîi îl exprimă, indirect).

lian (GL 1962, nr. 9, p. 7/1, passim), *cartezian* (împrumut din fr. < R. Descartes; St 1961, nr. 2, p. 59, *călinescian* (< G. Călinescu; GL 1962, nr. 11, p. 6/2, St 1960, nr. 3, p. 66, T 1960, nr. 40, p. 2/1, 2/2, VR 1960, nr. 12, p. 145), *cehovian* (IL 1960, nr. 2, p. 79, L 1960, nr. 2, p. 3/4, St 1960, nr. 1, p. 28, 37, 39, T 1960, nr. 2, p. 1/1, nr. 4, p. 1/1), *cézannian* (< Paul Cézanne; St 1960, nr. 2, p. 78), *chopinian* (< Fr. Chopin; St 1962, nr. 6, p. 108), *coresian* (< Coresi; IL 1960, nr. 8, p. 54), *cornelian* (< P. Corneille; GL 1962, nr. 9, p. 2/3), *crocian* (< B. Croce; T 1961, nr. 26, p. 9/3), *dannuzian* (< G. d'Annunzio; St 1960, nr. 1, p. 98), *dickensian* (< Ch. Dickens; GL 1962, nr. 9, p. 6/4, St 1960, nr. 8, p. 89), *dostoievskian* (< F. Dostoievski; T 1961, nr. 6, p. 5/2 și prefăta la F. M. Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, București, 1960, p. XIII, XIV), *ehrenburgian* (< I. Ehrenburg; T 1961, nr. 4, p. 7/2), *einsteinian* (< A. Einstein; T 1961, nr. 16, p. 8/1), *eminescian* (C 1960, nr. 6, p. 3/1, GL 1962, nr. 2, p. 4/2, T 1961, nr. 46, p. 5/3, VR 1960, nr. 2, p. 164, nr. 4, p. 54, nr. 9, p. 126, nr. 12, p. 125), *enesian* (< G. Enescu; C 1962, nr. 17, p. 5/3, T 1961, nr. 39, p. 1/4), *esenian* (< S. Esenin; GL 1962, nr. 9, p. 2/3, T 1961, nr. 29, p. 7/1), *eshilian* (< Eshil; T 1961, nr. 30, p. 9/4), *flaubertian* (< G. Flaubert; St 1960, nr. 4, p. 87), *foscolian* (< U. Foscolo; St 1961, nr. 3, p. 103), *goethian* (L 1960, nr. 13, p. 11/3), *gogolian* (< N. Gogol; IB 1962, nr. 2697, p. 2/2, SB 1960, nr. 5, p. 75, St 1960, nr. 3, p. 82, 83, T 1961, nr. 26, p. 5/4, nr. 44, p. 3/1, VR 1960, nr. 9, p. 132), *goldonian* (< C. Goldoni; IL 1960, nr. 1, p. 77, T 1960, nr. 39, p. 10/2), *gorkian* (< M. Gorki; L 1961, nr. 12, p. 5/3, T 1960, nr. 43, p. 5/1, VR 1960, nr. 4, p. 63), *gramscian* (< A. Gramsci; C 1962, nr. 19, 8/2), *grigorescian* (< N. Grigorescu; IL 1961, nr. 4, p. 63), *gustian* (< D. Gusti; VR 1960, nr. 3, p. 136), *hanslickian* (< E. Hanslick; C 1962, nr. 7, p. 6/6), *hasdeian* (< B. P. Hasdeu; L 1960, nr. 4, 5/5), *hegelian* (< Fr. Hegel; St 1960, nr. 1, p. 85, 1961, nr. 3, p. 82, T 1961, nr. 26, p. 5/4, nr. 32, p. 8/1), *hemingwayan* (< E. Hemingway; T 1961, nr. 32, p. 5/1, 5/3), *hobbesian* (< T. Hobbes; St 1960, nr. 2, p. 83, nr. 6, p. 103), *homerian* (< Homer; SB 1960, nr. 1, p. 60, p. 134), *huglian* (< V. Hugo; GL 1962, nr. 2, p. 4/6), *ibsenian* (< H. Ibsen; L 1961, nr. 4, p. 5/5, St 1960, nr. 2, p. 88, VR 1960, nr. 9, p. 95), *julvernian* (< Jules Verne; T 1960, nr. 46, p. 4/2), *kantian* (< I. Kant; C 1962, nr. 10, p. 3/7, T 1961, nr. 5, p. 7/1, VR 1960, nr. 1, p. 192), *kennedyan* (< J. Kennedy; C 1962, nr. 17, p. 7/6), *kierkegaardian* (< S. Kierkegaard; St 1960, nr. 4, p. 100), *köstlerian* (< A. Köstler; VR 1960, nr. 4, p. 25), *lamartinian* (< A. de Lamartine, în prefăta la Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I, București, 1957, p. 52), *leibnizian* (< G. W. Leibniz; IL 1961, nr. 11, p. 42), *leninian* (IL 1960, nr. 4, p. 16), *leopardian* (< G. Leopardi; St 1960, nr. 1, p. 99, nr. 5, p. 105), *lisztian* (< Fr. Liszt; T 1961, nr. 45, p. 11/3), *lovinescian* (< E. Lovinescu; IL 1960, nr. 5, p. 47), *lukasiewiczian* (< Lukasiewicz; T 1960, nr. 39, p. 7/4), *macedonskian* (< Al. Macedonski; L 1960, nr. 23, p. 9/6, St 1960, nr. 5, p. 11, T 1960, nr. 3, p. 2/1, nr. 38, p. 2/3, VR 1960, nr. 6, p. 95), *maiakovskian* (< Vl. Maiakovski; IL 1960, nr. 4,

p. 59, L 1960, nr. 8, p. 8/3, St 1960, nr. 5, p. 101; scris și *maiacovskian*, St 1960, nr. 1, p. 100, nr. 6, p. 63, 80), *maiorescian* (< T. Maiorescu; St 1961, nr. 5, p. 82, T 1960, nr. 6, p. 1/3, nr. 45, p. 7/2), *malthusian* (< Th. R. Malthus; St 1960, nr. 2, p. 67), *metastasian* (< P. B. Metastasio; IL 1960, nr. 4, p. 90), *minulescian* (< I. Minulescu; VR 1960, nr. 6, 91), *mozartian* (< W. A. Mozart; C 1962, nr. 15, p. 6/4), *mussorgskian* (< M. Mussorgski; T 1961, nr. 4, p. 11/2), *napoleonian* (< Napoleon I; St 1960, nr. 1, p. 69), *nekrasovian* (< N. A. Nekrasov; T 1961, nr. 29, p. 7/2), *palladian* (< T. Pallady; St 1960, nr. 4, p. 90), *pavlovian* (< I. P. Pavlov; St 1960, nr. 1, p. 104), *petöfian* (< S. Petöfi; L 1960, nr. 3, p. 5/5), *petrarchian* (< Petrarca; C 1962, nr. 10, p. 7/3), *pindarian* (< Pindar; T 1961, nr. 30, p. 9/3), *platonician* (IL 1960, nr. 8, p. 85, St 1960, nr. 5, p. 98), *plutarchian* (< Plutar[c]h; L 1960, nr. 20, p. 2/5), *praxitelian* (< Praxitele; VR 1960, nr. 9, p. 139), *prokofievian* (< S. Prokofiev; C 1962, nr. 24, p. 6/2), *puccinian* (< G. Puccini; T 1961, nr. 10, p. 11/4), *puşkinian* (< A. S. Puşkin; M 1962, nr. 228, p. 1, T 1961, nr. 26, p. 5/4; scris și *puschinian*, T 1961, nr. 47, p. 11/4), *quasimodian* (< S. Quasimodo; St 1960, nr. 1, p. 99), *rabelaisian* (< Fr. Rabelais; C 1960, nr. 6, p. 3/1, IL 1960, nr. 3, p. 50), *racinian* (< J. Racine; VR 1960, nr. 9, p. 168), *ravelian* (< M. Ravel; C 1962, nr. 9, p. 6/2), *rembrandtian* (< Rembrandt; IL 1960, nr. 4, p. 18, St 1960, nr. 7, p. 88, 89; și *rembrandian*, T 1961, nr. 38, p. 10/3), *rimbaldian* (< ?; poate greșeală de tipar, pentru *rimbaudian* < A. Rimbaud; GL 1962, nr. 16, p. 6/1), *rubensian* (< P. Rubens; St 1960, nr. 8, p. 87), *sadovenian* (C 1962, nr. 6, p. 3/3, L 1961, nr. 10, p. 3/1-4, T 1960, nr. 43, p. 4/4, 5/1, nr. 49, p. 2/2, VR 1960, nr. 4, p. 54, 55, passim, nr. 11, p. 184, 191, 196), *saganian* (< Fr. Sagan; *Secolul* 20, 1962, nr. 3, p. 104), *sainte-beuvian* (< Ch. A. Sainte-Beuve; GL 1962, nr. 11, p. 6/4, St 1960, nr. 3, p. 64, T 1961, nr. 29, p. 9/1, 9/2), *schillerian* (< Fr. Schiller; L 1960, nr. 3, p. 5/3, C 1962, nr. 10, p. 3/6, 3/7, SB 1960, nr. 4, p. 67, 68), *schopenhauerian* (< A. Schopenhauer; VR 1960, nr. 4, p. 51), *schumannian* (< R. Schumann; St 1960, nr. 7, p. 81), *shakespeareian* (GL 1962, nr. 11, p. 6/5, VR 1960, nr. 10, p. 146), *spencerian* (< H. Spencer; IL 1960, nr. 7, p. 75), *spenglerian* (< O. Spengler; L 1960, nr. 21, p. 11/2), *stanislavskian* (< K. S. Stanislavski; C 1962, nr. 10, p. 10, 5/7, T 1960, nr. 39, p. 10/2, 1961, nr. 27, p. 10/3, VR 1960, nr. 10, p. 151), *stendhalian* (< H. Stendhal; GL 1962, nr. 15, p. 8/1, IB 1962, nr. 2708, p. 2/3), *şolohovian* (< M. Şolohov; L 1960, nr. 21, p. 2/2), *şostakovician* (< D. Şostakovici; St 1961, nr. 1, p. 79, 80), *tolstoian* (< L. Tolstoi; GL 1962, nr. 9, p. 7/1, SB 1960, nr. 4, p. 21, St 1960, nr. 8, p. 109, T 1960, nr. 45, 7/1; VR 1960, nr. 12, p. 106), *topîrcenian* (< G. Topîrceanu; IL 1961, nr. 3, p. 58, nr. 12, p. 83, St 1960, nr. 3, p. 68), *toscaninian* (< A. Toscanini; IB 1962, nr. 2671, p. 2/1), *verdian* (< G. Verdi; IB 1962, nr. 2658, p. 2/6, T 1961, nr. 24, p. 11/4), *verhaerian* (< E. Verhaeren; St 1960, nr. 8, p. 85), *verlainian* (< P. Verlaine; St 1960, 2, p. 82), *virgilian* (< Virgiliu; T 1961, nr. 17, p. 3/1), *voltairian* (< Voltaire; T 1961, nr. 22, p. 6/2), *wagnerian* (< R. Wagner; C 1962, nr. 7, p. 6/6, St 1961, nr. 5, p. 91), *whitmanian* (< W.

Whitman; IL 1961, nr. 3, p. 56, 59, St 1960, nr. 2, p. 82, VR 1960, nr. 3, p. 90), *volfian* (< H. Wolff; T 1960, nr. 35, p. 9/3, nr. 36, p. 6/1), *zamfirescian* (< D. Zamfirescu; T 1960, nr. 45, p. 7/1).

Această listă s-ar putea, bineînțeles, îmbogăți continuu și cu multă ușurință la o nouă lectură a periodicelor cultural-literare românești contemporane. Apare întru totul justificată observația acad. Iorgu Iordan care afirma, cu un deceniu și jumătate în urmă (cînd extinderea fenomenului nu se putea compara nici pe departe cu aceea de astăzi), că „teoretic cel puțin, de la orice nume personal, care are o semnificație culturală etc., este posibil un adjectiv în *-ian*”¹. Extinderea s-a produs atît în sens strict cantitativ, prin apariția a numeroase formații noi, cît și în circulație, prin folosirea acestor formații în scrisul tot mai multor critici romîni²: *bogzian*, de exemplu, care numără doar cîțiva ani de existență în limba romînă, apare astăzi la majoritatea criticilor care se ocupă de creația lui Geo Bogza; „fenomenul *călinescian*” tinde să devină clișeu în critica literară; apropierea (forțată) pe care un critic o face între pictura lui Tonitza și... poezia *bacoviană* se propagă la un al doilea critic, care o repetă în primul rînd pentru a putea utiliza atributul adjectival (comp. „Dramatismul social cu frecvente corespondențe *bacoviene* al unui Tonitza”, St 1960, nr. 4, p. 90, cu: „lirismul de nuanță *bacoviană* al picturii lui Tonitza”, SB 1960, nr. 5, p. 78). Așadar, în folosirea acestor formații începe să acționeze, pe lângă factorul „necesitate”, elementul „modă”, mai puțin justificat, și care poate duce la compromiterea formațiilor aici în discuție. Puternica atracție pe care acestea o exercită în critica romînească actuală, îndeosebi asupra criticilor și publiciștilor tineri, se vedește și în marea frecvență cu care ele apar la unul și același autor, creînd adesea cititorului o impresie neplăcută, de saturație. Iată, de exemplu, cum se manifestă repetiția lor pe numai două pagini închinată creației lui M. Sadoveanu (VR 1960, nr. 4, p. 54—55): „fondul social al operei *sadoveniene*”, „titluri ale vastei bibliografii *sadoveniene*”, „exegeza *sadoveniană*”, „elemente... ale tematicii *sadoveniene*”, „sublima simplitate a artei *sadoveniene*”, „tematica *sadoveniană*”, „aspecte... ale operei *sadoveniene*”, „sensul operei *sadoveniene*”, „epoca *sadoveniană*”. Alteori intervine aflulul unor atribute adjectivale diferite, care dau impresia că au fost strînse în aceeași enunțare în primul rînd din plăcerea autorilor de a realiza enumerări livrești: „un stil repertoricesc *arghezian*, *călinescian* sau *bogzian*” (IL 1960, nr. 9, p. 53); „debutînd sub auspiciile poeziei *macedonskiene*, peste care s-au stratificat cîteva note *baudelairiene* și, ceva mai tîrziu, în erotică, *eminesciene*”, (T 1960, nr. 3, p. 2/1); „o alergare ritmică *eminesciană* și — respectiv — una *topîrceniană*” (IL 1961, nr. 3, p. 58); „un temperament de structură *whitmaniană* sau *maiakovskiană*” (*ibidem*, p. 59).

Formațiile în *-ian* sînt concurate uneori de acelea în *-ean*; în cîteva cazuri (*caragiălean*, *coșbucean*, de exemplu) avem a face cu confundarea

¹ *Limba romînă actuală* cit., p. 176.

² Prin această din urmă caracteristică, lărgirea circulației, situația formațiilor în discuție se deosebește net de trecut, cînd ele rămîneau, cu puține excepții, izolate, limitate la uzul cîtorva critici.

sufixului neologic (franzuzesc) *-ian* cu *-ean* (de origine slavă), desigur și din cauza asemănării lor formale; în altele, cu formații împrumutate (recent) ca atare. Numărul atributelor adjectivale în *-ean* cu funcțiune de „genitiv al autorului” este relativ mic în critica românească contemporană. Dăm mai jos exemplele întâlnite: *caragiălean* (Sc 1962, nr. 5448, p. 2/4), *coșbucean* (< G. Coșbuc; VR 1960, nr. 9, p. 89), *goetheean* (St 1960, nr. 5, p. 80, T 1960, nr. 45, p. 2/1), *heraclitean* (< Heraclit; T 1961, nr. 30, p. 9/5), *mallarmean* (< St. Mallarmé; St 1960, nr. 1, p. 96, 97, 98, nr. 2, p. 84), *nietzschean* (< Fr. Nietzsche; T 1961, nr. 21, p. 8/4; și *nietzshean*, L 1960, nr. 20, p. 11/4), *shakespearean* (C 1962, nr. 1, p. 4/2), *tagorean* (< R. Tagore; St 1961, nr. 5, p. 68).

Mai numeroase sînt formațiile cu sufixul *-esc*: *antonpannesc* (< Anton Pann; T 1960, nr. 35, p. 2/1), *cantemiresc* (< D. Cantemir; T 1961, nr. 32, p. 9/4), *caragiălesc* (GL 1962, nr. 9, p. 1/7, nr. 10, p. 7/7, L 1960, nr. 20, p. 6/2, Sc 1962, nr. 5448, p. 2/3, VR 1960, nr. 3, p. 92), *dantesc* (C 1962, nr. 10, p. 7/3, St 1961, nr. 5, p. 100, T 1961, nr. 5, p. 2/2, VR 1960, nr. 8, p. 187), *hoffmannesc* (< E.T.A. Hoffmann; C 1961, nr. 2, p. 6), *luchianesc* (< Șt. Luchian; IL 1961, nr. 4, p. 63), *micelangelesc* (< Michel-Angelo; C 1962, nr. 12, p. 3/5, VR 1960, nr. 9, p. 139; și *micelangiulesc*, C 1962, nr. 15, p. 2/1), *molièresc* (< Molière; GL 1962, nr. 11, p. 7, passim).

Dacă exemplele nu sînt și mai numeroase, faptul se datorește tendinței din limba română actuală, „foarte accentuată la oamenii culți, de a prefera sinonimele fără *-esc*, cînd acestea există”¹. Pe de altă parte, în aceste exemple nu avem a face numai cu sufixul vechi *-esc*, ci și cu sufixul italian *-esco* (în *dantesc*, *micelangiulesc*).

Aproape toate adjectivalele cu funcțiune de „genitiv al autorului” formate cu sufixul (neaccentuat) *-ic* sînt împrumuturi din limba franceză: *aristotelic* (St 1960, nr. 1, p. 99, nr. 5, p. 98, T 1961, nr. 21, p. 1/4), *erasmic* (< Erasm; SB 1960, nr. 1, p. 47), *gongoric* (< L. Góngora; GL 1962, nr. 16, p. 6/2), *heraclitic* (< Heraclit; T 1961, nr. 21, p. 8/1), *homerice* (St 1960, nr. 2, p. 97, T 1961, nr. 30, p. 1/5, VR 1960, nr. 6, p. 134), *platonice* (< Platon; St 1960, nr. 5, p. 113).

În sfîrșit, se mai pot cita și cîteva exemple de adjective similare formate cu sufixul *-ist*: *bergsonist* (< H. Bergson; T 1961, nr. 21, p. 8/4), *gherist* (< C. Dobrogeanu-Gherea; L 1961, nr. 7, p. 9/3), *iorghist* (< N. Iorga; VR 1960, nr. 10, p. 112), *pilsudskist* (< J. Pilsudski; L 1960, nr. 7, p. 12/6), *rousseauist* (< J. J. Rousseau; T 1960, nr. 36, p. 6/3; scris și *rousseau - ist*, GL 1962, nr. 2, p. 4/3).

★

Există unele condiții obiective de care criticii (și nu numai ei!) trebuie să țină seamă atunci cînd substituie atributul substantival „genitiv al autorului” atributul adjectival corespunzător:

1 I. Iordan, *Limba română actuală* cit., p. 171.

a) Numele propriu exprimat prin intermediul adjectivului - nume comun trebuie să reprezinte o personalitate remarcabilă pe plan național (în cazul personalităților românești) sau universal (în cazul personalităților străine), extrem de familiară unor cercuri sociale cât mai largi; altfel, adjectivul-nume comun care reprezintă numele autorului devine, cel puțin pentru cititorul mai puțin instruit, o abstracțiune, căci acesta nu va putea identifica întotdeauna, pe baza lui, pe autorul în discuție: în acest sens, ni se pare exagerată folosirea unor atribute adjectivale ca *blagian*, *bremondian*, *gustian*, *hanslickian*, *kierkegaardian*, *höslerian*, *lukasiewiczian*, *saganian*, *wolffian* ș.a., citate în enumerarea de mai sus.

b) Chiar în cazul când personalitatea despre care se vorbește îndeplinește condițiile de notorietate națională ori universală, este necesar ca indicarea indirectă a numelui ei, prin atributul adjectival - nume comun, să fie precedată de numele propriu: numai după o enunțare de tipul „opera lui [G.] *Flaubert*. . .” (sau: „în această operă a lui [G.] *Flaubert*. . .”), continuarea analizei prin termenii „opera *flaubertiană*” devine explicită pentru orice cititor. Din păcate, critica românească actuală neglijează adesea această condiție și folosește exclusiv atributul adjectival-nume comun, conferind astfel textului o excesivă valoare livrescă: *bremondian*, *cézannian*, *kennedyan*, *kierkegaardian*, *metastasian*, *minulescian*, *pețofian*, *spencerian*, *toscaninian* ș.a. apar, în locurile mai sus citate, fără a fi fost precedate (ori măcar urmate) de citarea numelui propriu corespunzător.

c) De multe ori numele unei personalități s-a consacrat în uzul general deopotrivă prin numele de familie și prin prenume: vorbim aproape întotdeauna de *Shakespeare*, fără să ne preocupe prenumele marelui dramaturg, și întotdeauna despre *Anatole France* și *Jules Verne*, fiindcă prenumele formează în aceste din urmă exemple o unitate indisolubilă cu numele de familie. Rezultatul acestei situații se oglindește în atributul adjectival care exprimă numele autorului, căci, în cazul din urmă, el se formează, prin compunere, de la ambele nume; am citat exemple ca *adyendreian*, *anatolfrancian*, *antonpannese*, *julvernian* (v. enumerarea de mai sus). În același fel se formează și atributele adjectivale care provin de la nume de familie compuse: *michelangelesc*, *sainte-beuvian*. În sfârșit, în cazul unor omonimii ale numelor de familie, atributele adjectivale tind, din motive lesne de înțeles, să se formeze din numele și prenumele autorului, ca în exemplul citat, *camilpetrescian*. Tendința din urmă e abia în stadiul incipient, căci în alte cazuri de omonimie s-a produs o „ierarhizare”, cronologică sau de valoare, între omonime, astfel că atributul adjectival s-a putut forma totuși exclusiv din numele de familie: termeni ca *bachian*, *grigorescian*, *napoleonian*, *sadovenian*, *tolstoian*, *zamfirescian* denumesc pe unul dintre reprezentanții familiei Bach, respectiv pe unul dintre cei doi pictori Grigorescu, pe primul dintre Napoleoni etc. Mai supărătoare este folosirea unor atribute adjectivale compuse care provin din nume proprii diferite, căci ea împinge pînă la limita extremă posibilitățile limbii române de a crea substitute adjectivale ale numelui autorului, exprimînd un cumul de nume proprii care derutează: să cităm, în acest sens, pe *galileo-newtonian* („pozițiile fizicii *galileo-newtoniene*”. T

1960, nr. 36, p. 6/1), *haydno-mozartian* („de sub tutela *haydnomozartiană* s-a eliberat el [Beethoven] complet”, St 1961, nr. 1, p. 74) sau *pumnulisticiparian* („terminații *pumnulisticipariene* ca *-ciune*, *-tiune*, *-tione*”, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu* [București], 1958, p. 225).

d) Am arătat că între forma numelui propriu și forma atributului adjectival care provine din el trebuie să existe o corespondență perfectă; altfel, acesta din urmă nu-l poate înlocui și reprezenta pe cel dintâi. Cel puțin în principiu, nu se poate recomanda nici un fel de adaptare a atributului adjectival la sistemul lexical românesc¹: dublele consoane ori vocale ale numelui propriu, accentele ori literele specifice care îl compun, se mențin și la numele comun dependent. Critica românească actuală ne oferă însă numeroase exemple de necorespondență, dintre care unele deosebit de grave, căci arată, din partea aceloră de la care provin, cunoașterea imperfectă a scrierii numelui propriu la care se referă. Din lista citată nu corespund, din punctul de vedere al aspectului formal, exemple ca: *bartokian* (corect: *bartókian*), *benucian* (corect: *beniucian*), *cornelian* (corect: *corneilian*), *dannuzian* (corect: *d'annunzian*), *maiacovskian* (corect: *maiakovskian*), *molieresesc* (corect: *molièresesc*), *nietschean* (corect: *nietzschean*), *rembrandian* (corect: *rembrandtian*), *whitmannian* (T 1960, nr. 18, p. 2/2; corect: *whitmanian*).

Unele dintre formațiile discutate, considerate (pe drept sau nu) uzuale, au devenit, la rîndul lor, baze de producere a noi cuvinte, de compuse în special; în afară de cunoscutul *posteminescian* (scris, însă, cînd *posteminescian*, VR 1960, nr. 3, p. 136, cînd *post-eminescian*, în primul stadiu de adaptare, T 1960, nr. 41, p. 7/1), întilnim, în critica românească actuală, compuse recente și de obicei create ad-hoc, ca *postverlainian* (L 1962, nr. 10, p. 2/1), *post-whitmannian* (sic! T 1960, nr. 18, p. 2/2), *prebeethovenian* (C 1962, nr. 10, p. 4/4), *antibacovian* (*ibidem*, nr. 4, p. 3/5), *anti-shakespearian* (T 1960, nr. 45, p. 6/4), *nebrechtian* (GL 1962, nr. 7, p. 7/1) ș.a.

Am amintit, în treacăt, că atributele adjectivale care exprimă numele autorului au numeroase valori semantice, — în principiu toate valorile semantice ale numelui propriu corespunzător, în toate contextele posibile. Vom enumera mai jos valorile înregistrate, încercînd să indicăm și frecvența lor aproximativă. Sensul de bază al acestor formații este acela de „care aparține (operei) lui X, din opera lui X” (în exemplele-tip: „prezentare a romanului *balzacian*”, T 1961, nr. 38, p. 7/3; „numele unor personaje *pușkiniene*”, M 1962, nr. 228, p. 1). Circa două treimi din cuvintele citate în lista de mai sus au numai, sau și acest sens. Urmează, în ordinea frecvenței, accepțiunea, „care este specific (operei) lui X, în genul (operei) lui X, ca în opera lui X” (ilustrată de exemple ca: „[La Galaction] zîmbetul acidulat are pe alocuri nuanțe *anatolfranciene*”, T 1961, nr. 38, p. 75; „sentimente oneste reciproce. . ., statornicie *petrarchiană*”, C 1962, nr. 10, p. 7/3), accepțiune înregistrată în circa un sfert din exemplele

¹ Excepție fac doar formațiile împrumutate de acest tip, dar și la ele adaptarea este minimă, în raport cu alte cuvinte comune împrumutate.

culese. După cum se poate constata din procentele date pînă aici, celelalte sensuri dezvoltate de aceste formații sînt rare sau foarte rare :

— „care este susținut, emis de X” („Cei mai tenaci matadori ai superlibertății *köstleriene*”, VR 1960, nr. 4, p. 25);

— „care provine de la X” („operele de primă importanță ale moștenirii *dickensiene*”, GL 1962, nr. 9, p. 6/4);

— „cu opera lui X” („cele mai populare spectacole *pucciniene*”, T 1961, nr. 10, p. 11/4);

— „după opera lui X, care are la bază opera lui X” (singurul exemplu : „o nouă ecranizare *gogoliană*”, IB 1962, nr. 2647, p. 2/2);

— „despre opera, activitatea, personalitatea lui X, consacrat (operei) lui X” („studii *dantești* ale lui Coșbuc”, VR 1960, nr. 8, p. 187);

— „în care a trăit, a activat X” (singurul exemplu : „Bayreuth-ul *wagnerian*”, C 1962, nr. 7, p. 6/6).

Se vede clar, în exemplele date, pînă unde poate fi lărgită valoarea semantică sintetică a atributului adjectival în discuție : ca termen unic, el se substituie nu numai unui nume propriu în genitiv, format din doi termeni („lui X”), ci contextului întreg în care se află acesta ; e, prin urmare, adesea, mai mult decît, sinonimul numelui propriu din care provine.

Extinderea semantică începe să se producă tot mai mult și prin schimbarea categoriei morfologice a acestor formații. Deși livrești și adesea neintegrate, prin aspectul lor formal, în lexicul românesc, adjectivalele de acest tip intră în sfera de influență a sistemului morfologic românesc comun și capătă cele două valori gramaticale suplimentare pe care adjectivalele le dezvoltă în limba noastră : adverbială și substantivală. Din sensul „care este specific (operei) lui X, în genul (operei) lui X” s-a dezvoltat sensul adverbial „în genul, în felul (operei) lui X” : „Gestul nu se face concret pentru ceilalți, ci *gidian* [$<$ A. Gide], cum s-a spus” (St 1960, nr. 5, p. 113); „Se resemnează *horațian*” (SB 1960, nr. 1, p. 47). Din accepțiunea „care este susținut, emis de X” a luat naștere, printr-o lărgire abuzivă a limitelor semantice — căci răstoarnă raporturile dintre subiect și obiect —, accepțiunea substantivală „adept, susținător al (operei, ideilor) lui X”, extrem de frecventă în critica românească actuală : „*balzacieni înflăcărați*” (T 1961, nr. 45, p. 1/3); „Crede că «Svejk» este o piesă care «riscă să infurie pe *brechtieni*»” (GL 1962, nr. 7, p. 7/1); „fanaticii *casanovieni* au reconstituit biografiile fiecărui nume pomenit în trecut de aventurierul venețian” (VR 1960, nr. 6, p. 90); „este un *horațian* euforic, un poet al roadelor” (C 1962, nr. 4, p. 3/4); „vehemente lupte ideologice... împotriva... *lassalleienilor*” (T 1961, nr. 2, p. 8/3); „singurul *maiorescian* ortodox, Mihail Dragomirescu” (VR 1960, nr. 4, p. 44); „numeroși «*stendhalieni*» minori dezgroapă... cîte un detaliu și împrumută scriitorului o aureolă...” (VR 1960, nr. 6, p. 96).

Prestigiul de care se bucură, în scrisul criticilor români contemporani,tributele adjectivale formate cu sufixul *-ian* se vede și în lupta, de obicei victorioasă, pe care o duc aceste cuvinte cu concurențele terminate în *-ean* (*goetheean*), *-esc* (*molieresc*), *-ic* (*homerice*) și *-ist* (*gherist*), formate pe teren românesc ori împrumutate.

Adjectivele în *-ian*, cu mult mai numeroase, cîștigă în permanență teren, în dauna celorlalte, adesea prin abuz. Forme „consacrate” ca *goethean*, *heraclitean*, *shakespearean* încep să fie înlocuite cu *goethian* (L 1960, nr. 13, p. 1/3), *heraclitian* (VR 1960, nr. 3, p. 99), *shakespearian* (GL 1962, nr. 11, p. 6/5, VR 1960, nr. 10, p. 146), iar în acest din urmă exemplu forma în *-ian* este pe punctul să învingă definitiv; alături de *bergsonist* a apărut *bergsonian* (IL 1960, nr. 3, p. 54), alături de *homerie*, *homerian* (SB 1960, nr. 1, p. 60); chiar și pentru *leninist* s-a creat un dublet *leninian* (IL 1960, nr. 4, p. 16). Încercarea de a salva din această luptă unele derivate în *-esc*, sufixul concurent cel mai răspîndit după *-ian*, prin specializarea lui cu valoare peiorativă (în exemple ca *molieresc*, *caragialesc*) pare și ea, în bună parte, compromisă de faptul că actuala critică romînească folosește sufixul aproape numai în derivate cu valoare neutră: *caragialesc*, de pildă, citat în lista de mai sus din cinci autori diferiți, are, în patru, valoare nepeiorativă, identică cu a dubletului „neutru” *caragiălian*.

★

Din faptele expuse pînă aici rezultă concluzia că în formarea și folosirea cuvintelor de tipul „eminescian”, „arghezian” apar numeroase abuzuri și erori. Dacă prezența acestor formații în lexicul limbii romine este, în principiu, justificată, se impune, pe de altă parte, limitarea folosirii lor la cazurile strict necesare și în condițiile pe care le-am schițat mai sus. Critica nu se mai poate izola astăzi de mase prin limbajul căutat, livresc al celor puțini; ea trebuie să-și îndeplinească funcțiunea socială a timpurilor noastre, care cer publicistului, scriitorului, ca și criticului, să scrie cît mai corect, mai explicit și mai frumos, pentru cît mai mulți.

UNELE ASPECTE ALE ORTOGRAFIERII TOPONIMICELOR ROMÎNEȘTI

DE

V. ȘERBAN

Preocuparea pentru scrierea corectă a numelor topice românești se integrează în interesul larg pentru cunoașterea și aplicarea normelor limbii literare.

Este însă adevărat că în materialele normative s-a dat prea puțină atenție ortografierii toponimicelor românești. Faptul a dus la apariția unor inconsecvențe în scrierea numelor de localități în corespondență, în diferite hărți, precum și în indicatoarele întreprinderilor de transport sau de turism.

Cîteva exemple vor întări afirmația noastră.

În *Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Română*, București, Editura de stat pentru literatură științifică, 1954, pe aceeași pagină e scris *Satu-Lung*, cu cratimă, dar mai jos : *Satu Mare*, fără cratimă, deși în această privință normele ortografice actuale sînt clare : se scriu cu liniuță de unire numele de localități compuse (cf. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, § 148, pct. c).

În *Harta automobilistică a R.P.R.* folosirea cratimci este cu totul arbitrară : *Moldova-Veche*, dar *Șopotu Nou* ; *Sîmartînu-Sîrbesc*, dar *Sacoșu Turcesc* ; *Tîrgu-Frumos*, dar *Tîrgu Secuiesc*. În sfîrșit, determinativele *Mare*, *Mic* apar cînd legate prin liniuță, cînd nelegate : *Comloșu-Mare*, *Becicherecu-Mic*, *Ilva-Mică*, *Jamu Mare*, *Satu Mic*, *Copșa Mică*.

Consecvență în întrebuintarea cratimei se întilnește în scrierea numelor de localități compuse prin apozitie : *Văleni-Stînișoara*, *Costești-Vîlsan*, *Răcătău-Măguri* ș.a. (în *Indicator*), *Ohaba-Mîtnic*, *Bumbesci-Jiu*, *Adunatii-Copăceni* ș.a. (în *Harta automobilistică*), *Drăgănești-Vlașca*, *Oena-Mureș* (în *Harta politico-administrativă a R.P.R.*, 24 dec. 1960), respectîndu-se în acest sens actualele norme ortografice.

Surprinde însă abaterea de la aceste norme într-o hartă după care învață generații de elevi și studenți. E vorba de *Harta fizică și adminis-*

trativă a Republicii Populare Române, editată de Ministerul Învățămîntului în 1959, la scara 1 : 400 000. În această hartă nu este folosită liniuța de unire în notarea nici unui fel de toponimic compus.

Alte două repertorii cercetate des de un public larg sînt *Mersul trenurilor* (28.V.1961 — 26.V.1962) și *Nomenclatura poștală a localităților din Republica Populară Română* (editată de M.T.T., Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, București, 1961).

În M.T. nu se folosește de loc cratima în scrierea numelor topice compuse, iar în N. P. este întrebuițată destul de rar și fără să se aibă în vedere vreo normă. Așa, de pildă, apar scrise cu liniuță : *Ada-Kaleh* (în M.T. *Adakaleh* !), *Ada-Marinescu* (!), dar *Avram Iancu*.

Numele unor localități formate dintr-un substantiv în nominativ și altul în genitiv sînt scrise cu liniuță între părțile componente : *Gura-Ocnitei*, *Miercurea-Nirajului*, *Vama-Buzăului*, iar ale altora nu : *Șimleu Silvaniei*, *Tău Boilor* ș.a. Nici în scrierea toponimicelor compuse prin apozitie nu se respectă norma : *Popești-Leordeni*, *Ursa-Moșteni*, *Scăueni-Sărmășag*, dar : *Drăganu Olteni*, *Drăgănești Vlașca*, *Adunații Copăceni* etc.

În nici unul din repertoriile de nume topice amintite pînă acum nu se respectă indicația dată de *Îndreptarul ortografic*... cu privire la notarea liniuței de unire în scrierea unor nume topice compuse, cînd între părțile componente există un element de joncțiune : *Tufenii de Jos*, *Costeții din Deal*, *Stîncă cu Zvoriștea*, *Alma între Vii*. (*Îndreptarul ortografic*... dă un singur exemplu : *Crăciunelul-de-Sus*. Cf. *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, I, 1957 : *Oarba-de-Mureș* ; *Gram. l. rom.*, I, p. 155 : *Baia-de-Aramă*.)

Altă inconsecvență, care izbește pe oricine cercetează o hartă sau un document din cele în discuție, se constată în felul în care este folosit articolul enclitic la scrierea toponimicelor. Cînd este vorba de nume geografice asemănătoare ca formă cu substantivele comune feminine, peste tot acestea sînt scrise cu articol enclitic : *Beba Veche* (H.F.A.), *Ilva-Mică* (H.A.), *Baia de Aramă* (H.P.A.) și chiar la plural : *Apele Vii* (H.F.A.).

Numele localităților și ale altor fenomene geografice (ape, munți etc.) care au formă de masculin-neutru sînt articulate în mod diferit de la un document la altul.

La singular, cele mai multe apar nearticulate, fie că sînt simple, fie că sînt compuse : *Corbu*, *Bradu*, *Vișeu*, *Tazlău*, *Noul (Indicator)*, *Sacul* (M.T.), *Șoimul* (M.T.); *Sacoșu Mare*, *Rîul Negru* (H.F.A.), dar *Rîu Negru* (H.P.A.), *Crăciunelul de Jos* (H.A.); *Zău de Cîmpie* (H.F.A.), dar *Zaul de Cîmpie* (M.T.); *Sînnicolau Mare* (H.P.A.), însă *Sînnicolaul Mare* (M.T.); *Izvorul Oltului* și *Cîmpul lui Neag* (H.A.), dar *Izvorul Mureșului* (*Indicator*) și *Cîmpul lui Neag* (H.F.A.).

Numele apelor apare, în toate hărțile, articulat : *Cibinul*, *Lotrul*, *Oltul*, *Trotușul*, cu excepția lui *Rîu Negru* semnalat din H.P.A.

La scrierea altor denumiri geografice (podșuri, vîrfuri, pasuri etc.) apare din nou inconsecvența. Astfel, în H.F.A. întîlnim : *Pasul lui Prislop* și *Podișul Hîrtibaciului*, dar și : *Vîrfu Cîmpului*; tratamentul celor trei nume generice (*pasul*, *podișul*, *vîrfu*) este diferit, la primele două apare articolul hotărît enclitic -l, iar la cel de-al treilea nu apare. Această

inconsecvență se observă și în notarea numelor unor forme de relief : Vf. *Oușorul*, Vf. *Clăbucul*, dar Vf. *Ciumatu*.

Se știe că multe din toponimicele românești au formă de masculin plural. Despre felul cum s-au format acestea (ca și despre toate celelalte) vorbește pe larg acad. Iorgu Iordan în *Nume de locuri românești în Republica Populară Română*, I, 1952. Scrierea unor astfel de toponimice când sînt simple (*Costești*, *Fierbinți*, *Văleni*) sau compuse apozitive (*Bumbești-Jiu*, *Costești-Vîlsan*, *Popești-Leordeni*, *Fierbinți-Tîrg*) nu ridică probleme.

La transcrierea toponimicelor compuse, în care primul element este urmat de un determinant (adjectiv, substantiv în genitiv, substantiv cu prepoziție sau adverb cu prepoziție), apar oscilații chiar în același repertoriu. Astfel, în *Indicator*, articolul enclitic *-i* e folosit la *Cîmpanii de Jos*, dar nu e pus la *Fierbinți de Jos*; la fel : *Vălanii de Beiuș*, dar : *Văleni de Pomezeeu*. În H. A. : *Tufeni din Vale* și *Coțofeni din Față* apar fără articol, dar *Vălenii de Munte* și *Amărăștii de Sus*, cu articol. H.F.A. și H.P.A. par să fie mai consecvente în această privință.

Față de situația existentă se impune o discuție mai amplă și stabilirea unor criterii obiective ușor de aplicat. Dar, înainte de a ne expune punctul de vedere, să vedem care este poziția lucrărilor normative actuale.

Micul dicționar ortografic (1953) dădea indicația să scriem toponimicele compuse astfel :

a) fără liniuță de unire :

1. substantiv urmat de adjectiv : *Baia Mare* ;
2. substantiv + substantiv în genitiv : *Gura Humorului* ;
3. două substantive legate printr-o prepoziție : *Curtea de Argeș* ;

b) cu liniuță :

1. nume compuse prin apozitie : *Popești-Leordeni* ;
2. cînd nu apare articolul : *Satu-Mare*.

Fără îndoială că în aceste indicații n-au fost cuprinse toate cazurile de nume topice compuse, pe de o parte, iar pe de altă parte rămînea nelămurită întrebarea : cînd nu apare și de ce nu apare articolul ?

Din dorința de a se evita inconsecvențele (*Baia Mare*, dar *Satu-Mare*) și de a simplifica lucrurile, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1960) stabilește că toate numele de localități compuse se scriu cu liniuță de unire : *Popești-Leordeni*, *Baia-Mare*, *Crăciunelul-de-Sus*, *Gura-Humorului* (p. 54).

Peste numai cîteva pagini însă, principiul stabilit e abandonat : „*Balta Albă* (lac și localitate), *Dealul Spirei*, *Capul Rediului* (sat), *Satu-Mare*” (p. 61, nota 1 ; vezi și § 160).

Pentru a putea stabili criterii judicioase este necesar să ținem seamă de originea toponimicelor. Numele topice românești, în marea lor majoritate, fie că sînt date după aspectul exterior al terenului sau după însușirea locului, fie că indică poziția geografică ori amintesc evenimente istorice, au la bază cuvinte comune și s-au format după procedeele formării altor cuvinte compuse populare. Excepție fac doar localitățile care

poartă numele unor personalități din istoria sau cultura noastră : *Negru-Vodă, Cuza-Vodă, Avram Iancu, Ada Marinescu* etc.

Ținând seamă de originea numelor topice, putem stabili mai precis când apare articolul și când nu, iar în legătură cu aceasta, când se folosește liniuța de unire.

În articolul de față ne ocupăm numai de toponimicele care au formă de masculin-neutru și de masculin plural, întrucît acestea pun mai multe probleme.

Luăm în considerație patru categorii de nume topice :

I. Toponimice simple cu formă de masculin-neutru : *Bradul, Corbul, Tazlău, Vișeu* (sau *Vișău* ?).

Deprinderea grafică face ca de multă vreme localități cu astfel de nume să fie scrise fără articolul enclitic *-l*. La aceasta au contribuit două fapte :

a) tendința de a nu se mai pronunța articolul de nominativ-acuzativ *-l* al masculinelor și neutrelor ;

b) apropierea toponimicelor de acest fel de numele proprii de persoane terminate în *-u*, al căror articol dispăruse încă din secolul trecut : *Albu, Bălcescu* (*Gram. l. rom.*, p. 152, pct. 3 și 4).

În cadrul acestei categorii sînt trei grupe de nume :

1. provenite din substantive comune articulate : *Corbul* (<*corbul*) *Bradul* (< *bradul*), scrise fără articolul *-l*, locul acestuia fiind ținut de *-u* (*Gram. l. rom.*, I, *loc. cit.*) ;

2. provenite din nume proprii de persoană, care, după cum s-a arătat, nu mai au nevoie de articol : *Magheru, Solacolu, Tehomiru* ;

3. cu formă nearticulată, terminate în *-u* semivocalic : *Tazlău, Vișeu, Valcău*.

Pentru că numele topice din ultimele două grupe n-ar avea nici o rațiune să primească articolul enclitic *-l* și pentru că cele din prima grupă fără *-l* se apropie mai mult de numele proprii de persoană, căpătînd prin aceasta un mai pronunțat caracter distinctiv față de omonimele comune, opinăm pentru scrierea toponimicelor din această categorie fără articol : *Cornu, Șețu, Tău* etc.

II. Toponimice compuse, în care primul element are formă de masculin-neutru :

1. substantiv + adjectiv : *Aradul Nou, Pîrîul Negru, Satul Mare, Sînnicolaul Mare, Tîrgul Frumos, Turnul Roșu*.

Propunem deci articularea primului element, în baza indicației din *Gram. l. rom.* care arată că substantivul determinat de un atribut sau de o prepoziție atributivă trebuie să primească articol (I, § 135, al. 1). În sprijinul acestei propuneri aducem și exemplul dat de acad. Iorgu Iordan, care, în opera citată, transcrie toponimicele cu formă de masculin sing. cu articol enclitic (*-l*) (p. XVII, nota 2.).

2. substantiv + substantiv în genitiv : *Izvorul Mureșului, Podul Turcului, Șimleul Silvaniei, Vadul Crișului; Cîmpul lui Dragoș, Cîmpul lui Neag* ;

3. substantiv + substantiv cu prepoziție : *Zaul de Cîmpie, Sîngiorgiul de Pădure, Suplacul pe Bărcău* ;

4. substantiv + prepoziție + adverb : *Crăciunelul de Jos, Tazlăul de Sus, Vișeu de Sus* etc.

La propunerile privitoare la această categorie s-ar putea obiecta lipsa de consecvență. De ce să scriem o dată *Tazlău, Valcău, Vișeu*, fără articol, iar altă dată *Tazlăul de Sus, Valcăul de Sus, Vișeu de Jos* etc.?

Pe lângă argumentul de la punctul 1, de natură gramaticală, se poate aduce și unul de ordin fonologic. În denumiri ca : *Sînicolau, Șimleu, Tazlău, Vișeu*, neurmte de determinative, -u este semivocalic, ceea ce face ca silaba să fie pronunțată, respectiv : *Sînnico-lau, Șim-leu, Taz-lău, Vi-șeu*. Or, cînd aceste nume topice sînt urmate de determinative, -u este pronunțat ca vocală silabică. Prezența în scris a articolului enclitic -l dă posibilitatea și celor care n-au auzit niciodată rostite numele unor astfel de localități să le citească corect : *Sînnicola-ul Mare, Șimle-ul Silvaniei, Tazlă-ul de Sus, Vișeu-ul de Jos* etc.

5. substantiv + apozitie : *Geoagiu-Băi, Radu-Vodă, Răcățău-Măguri, Teiu-Vărăști, Tîrgu-Mureș, Turnu-Severin* etc.

III. Toponimice simple cu formă de masculin plural : *Costești, Coțofeni, Fierbinți, Văleni* etc.

IV. Toponimice compuse, în care primul element are formă de masculin plural :

1. substantiv + adjectiv : *Ciupercenii Vechi, Podenii Vechi, Bucureștii Noi* ;

2. substantiv + substantiv în genitiv : *Adunații Teiului* ;

3. substantiv + prepoziție + substantiv : *Coțofenii din Față, Filipăștii de Tîrg, Tufenii din Vale, Vălenii de Munte* etc. ;

4. substantiv + prepoziție + adverb : *Amărăștii de Sus, Cîmpenii de Jos, Fierbinții de Jos* etc. ;

5. substantiv + apozitie :

a) plural cu singular : *Bumbești-Jiu, Costești-Vîlsan, Văleni-Stînișoara* etc. ;

b) plural cu plural : *Popești-Leordeni*, cu ambele elemente nearticulate, și *Adunații-Copăceni*, cu primul element articulat.

Din cele expuse rezultă că în scrierea numelor topice românești compuse trebuie să avem în vedere două criterii :

1. Se scriu cu liniuță de unire toponimicele compuse realizate prin juxtapunere apozitivă, indiferent de numărul la care se află părțile componente. 1

2. Prima parte a unui toponimic compus, urmată de un determinativ, fie că are formă de singular, fie că are formă de plural, va primi articolul enclitic. Nu mai este nevoie de liniuță, deoarece legătura între părțile componente se realizează ori prin desinențe cazuale (grupele 1 și 2) ori prin elementul joncțional (grupele 3 și 4).

În stabilirea acestor criterii am ținut seamă de indicația prețioasă dată de acad. Iorgu Iordan care arată că „ortografia trebuie să fie, în linii mari, fonologică, să țină, adică seamă de sunetele-foneme (nu de

sunetele realizate) și, cînd nevoia (de ordin practic) cere, să ia în considerație morfologia” (*Limba romînă contemporană*, 1956, p. 225).

Găsirea unor criterii judicioase și aplicarea lor consecventă în scrierea numelor topice romînești contribuie la întărirea unității ortografiei noastre actuale. De aceea considerăm încă actuală invitația revistei „*Limba romînă*”, făcută prin articolul lui Marius Sala, în nr. 1/1962, ca lingviștii, geografil și alți specialiști să-și spună cuvîntul în această problemă.

ABREVIERI

- Gram. l. rom.*, I. = Academia R.P.R., *Gramatica limbii romîne*, vol. I, București, 1954.
 H.A. = *Harta automobilistică a R.P.R.*, f. a.
 H.F.A. = *Harta fizică și administrativă a R.P.R.*, editată de Min. Înv., 1959.
 H.P.A. = *Harta politico-administrativă a R.P.R.*, 1960.
Indicator = *Indicator alfabetic al localităților din R.P.R.*, București, 1954.
 M.T. = *Mersul trenurilor*, 28.V.1961—26.V.1962.
 N.P. = *Nomenclatura poștală a localităților din R.P.R.*, București, 1961.

NOTĂ DE CULTIVARE A LIMBII

DE

L. MAREȘ

Precum

Precum (compus din *cum* și prepoziția *pre*) introducând o propoziție comparativă, apare ca sinonim pentru *ca* încă din secolul al XVII-lea¹. El stabilește un raport de comparație între prepoziții al căror predicat este exprimat prin același verb sau între propoziții cu predicat deosebit. În cazul în care predicatul este diferit, el trebuie repetat :

Zis-au domnul nostru Isus Hristos, precum scrie Matei bunul vestitor grăind. Cheia În 1^r/1. *S-au apucat să o facă de nou iarăși precum au fost.* Neculce, L. 115. [Traian] *aă zăbovit în Dakra, Mesia și Trakia pînă la anul 108, precum se va adeveri de aci încolo.* Șincai, HR. 1,7. *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma, Precum cînd soarele apune, El și răsare undeva.* Eminescu, O. I. 204. *Cum îi slova de neagră Așa mi-i inima-ntreagă ; Și precum îi slova scrisă, Așa mi-i inima-nchisă.* Jarník-Birseanu.

Și în celălalt caz predicatul în general, se repetă : *Poezia își are limba ei . . . și ca să o înțelegi, trebuie să o înveți, precum se învață toate limbile.* Heliade, O. II, 9. *Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr.* Eminescu, O. I, 132. *Eu mă țineam în urma lui cuminte, Precum se ține puiul după mamă.* Topîrceanu, B. 97. *Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară pe viscol ca și pe vreme frumoasă . . . tot astfel se ducea acum Ion pe la George.* Rebreanu, I, 427.

¹ Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 123.

În situația în care cele două propoziții au predicatul exprimat prin același verb, în limba veche se folosea și construcția în care predicatul subordonatei nu mai era exprimat, ci subînțeles :

Nepotul meu să va crește precum adineaoare părintele său, în cinstirea instituțiilor noastre. AR (1839), 3,2/4. *Luă în brațe pe această biată fată pe care-o legănasă. . . o numi cu același nume de Zoică, precum odinioară, și o dezmierdă ca și atunci.* Negruzzi, S. I, 26. *Am o piatră nestimată care noaptea viu lucește Precum ochiu-ți ce pîndește Fericirea depărtată.* Alecsandri, P. I, 18.

Limba română contemporană nu mai tolerează această construcție și întrebuițarea ei de către unii critici literari pare cel puțin prețioasă.

Imaginea de pe copertă vestește ceremonia lecturii, desenele dinăuntru îl stimulează pe parcurs, precum aripa unei păsări ce se rotește deasupra unui drumet. „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, 1959, 335. *Ochiul care se apleca peste oraș — precum în aceste versuri de Mihai Drăgămir, culegea : „Năvala acoperișurilor, |ca o mare răscolită de o furtună încremenită, |puzderia glastrelor atîrnînd în gol, |cu țipetele lor roșcate și albastre, ca focul, . . .”* ib., 442. *E un proces care, în ultima vreme, se desfășoară înțelept și sistematic, nu întâmplător precum în trecut,* ib. 440. *Nu-i numai decît nevoie să fii aplecat, precum Hugo, spre spectaculoase interogații ca să te întrebi ce-ar fi fost revoluția din 1848 fără avîntul maselor bucureștene.* ib. 432.

În ultima vreme, în scrisul unor critici literari, *precum* este întrebuițat și pentru alte sensuri ale lui *ca*, ajungîndu-se la o falsă înlocuire a sensurilor celor două cuvinte. În felul acesta, s-a ajuns la trei situații :

a) În unele cazuri, de la construcțiile de tipul celor discutate mai sus, adică de la cazurile în care *precum* introduce o propoziție circumstanțială, s-a ajuns la construcții în care introduce și un complement circumstanțial de mod.

Asupra acestei construcții atrage atenția atît acad. Iorgu Iordan în *Limba română actuală*¹ cît și, mai târziu, *Gramatica limbii romîne*, care, în capitolul privind exprimarea circumstanțialului de mod comparativ, menționează : „construcția de tipul *albă precum varul*, întrebuițată de unii scriitori, nu e recomandabilă”².

b) *Precum* a luat locul lui *ca* și atunci cînd acesta era adverb de comparație cu valoare de prepoziție și introducea un atribut substantival prepozițional, ca în exemplul : *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* Eminescu, O. I, 31³.

În felul acesta *precum* a ajuns să introducă, unele cazuri, și un atribut. *Cine gîndește cu luare amînte asupra unei capitale precum Bucureștiul, gîndește, neapărat, și despre cetate.* „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, 1959, 431. *Această epocă nu mai tolerează accentele haotice, clădirile sumețite anarhic peste vecinătăți mărunte, precum urîtul*

¹ Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, ed. a II-a, p. 377.

² *Gramatica limbii romîne*, vol. II, p. 137.

³ Mioara Grigorescu, *Atributul substantival în limba română*, SCL, V (1954), nr. 1—2, p. 112.

Palat al Telefoanelor, dinte iscat rău către cer. ib. 444. Pornind din folclor, poezia lui Utan nu urmează calea livrescă a unor poeți post-verlainieni **precum Maeterlinck** — să zicem. *Lucafărul*, nr. 93, 2/1.

Menționăm că această construcție nu este prea frecventă. Totuși procedeul trebuie să fie semnalat cu atât mai mult cu cât poate da naștere, de multe ori, la confuzii.

Cititorul, căutând să înțeleagă mai bine sensul frazei (în treacănt fie spus, el este chiar obligat să depună efort în acest sens), va fi tentat să caute un predicat pentru propoziția circumstanțială introdusă prin *precum* pe care o presupune. Confuzia va fi mai mare în aceste cazuri în care *precum* nu introduce nici o propoziție circumstanțială, nici un complement circumstanțial, ci, printr-o substituie evident greșită, un atribut.

c) În alte cazuri *precum* înlocuiește pe *ca*, obișnuit pentru construcții aparent modale, căpătând sensul lui „de exemplu”. Construcția se întâlnește și în limba veche. Nu știm dacă la cei care o folosesc acum este o reluare a celei vechi sau o inovație. Oricum, cititorul simte aici un element arhaic sau arhaizant. Acest caz pare a fi cel mai frecvent. Vom da câteva exemple : *Dreptatea cere, totuși, să pomenim și o reușită precum studiul despre Hortensia Papadat-Bengescu.* „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, 1958, 239. *Revistă... scrisă în bună măsură de tineri, pregătiți temeinic precum G. Ivașcu și Al. Piru, care țineau cronică literară.* „Lucafărul”, nr. 55, 9/2. *În lirica de totdeauna, s-au conturat și alte sentimente, precum acela al iubirii, al dragostei de natură.* ib. nr. 89, 2/3. *Există în stadiul actual al creației argheziene o solemnitate profundă, precum în poezia „Cîntec la fereastră”.* ib. nr. 89, 2/4. *Uneori strofe împlinite, străbătute de vigoare și prospețime, precum cele din „Cine sînt?” amintesc, totuși, prea strîns de versurile lui Labiș.* ib. nr. 92, 2/1.

Pentru limba actuală, *precum*, în aceste construcții, este un element evident învechit, care trebuie evitat, cu atât mai mult cu cât poate duce la confuzii.

PRINCIPII DE TRANSCRIERE A TEXTELOR ROMÎNEȘTI

Pornind de la constatarea că o serie de instituții (institute de cercetări, edituri) se ocupă cu editarea textelor românești din secolele trecute și că în această operație nu există unitate de metodă, secția a IX-a a Academiei R.P.R. a luat inițiativa de a organiza o discuție publică a problemei, spre a obține adoptarea unui sistem coerent și unitar. În acest scop, o comisie prezidată de acad. Al. Rosetti și compusă din Mioara Avram, B. Cazacu, Fl. Dimitrescu și I. Fischer a alcătuit un referat cuprinzând propuneri de transcriere aplicabile diferitelor categorii de texte. Propunerile au fost discutate în ședința lărgită din 6 dec. 1961 a secției a IX-a. Spre a extinde cercul discuției, revista „Limba română” publică referatul, invitând pe cititori să-și expună în scris observațiile.

Referatul e alcătuit din două părți, prima ocupându-se de problemele puse de alfabetul chirilic complet, cea de a doua de alfabetul chirilic simplificat, de cel de tranziție și de cel latin; evident, nu se poate stabili o delimitare precisă a celor două perioade, simplificarea scrierii chirilice și abandonarea tradițiilor grafice făcându-se treptat și în mod diferit, după provincii și natura publicațiilor. E necesar, de asemenea, să atragem atenția și asupra faptului că referatul conține prevederi cu caracter general și nu norme precise, aplicabile în toate cazurile; în textele transliterate, propunerile reprezintă minimumul de exactitate exigibil, editorii putând consemna și alte detalii ale originalului; pentru textele transcrise prin interpretare fonetică, referatul nu poate epuiza toate cazurile concrete și nu poate înlocui cercetarea atentă, de către editor, a situației speciale a autorului editat.

Publicăm mai jos partea a doua a referatului, redactată de I. Fischer, urmînd ca în numărul viitor să reproducem prima parte.

SECOLUL AL XIX-lea¹

Specificul ortografiei secolului al XIX-lea îl constituie reflectarea în sistemele de scriere a opiniilor lingvistice și istorice ale celor care scriau; în aceeași epocă alfabetul chirilic este înlocuit cu cel latin, înlocuire precedată de o perioadă de tranziție în care, alături de tradițiile vechii ortografii chirilice, apar elemente noi, în primul rând influențe ale tendinței etimologizante; acestea își găsesc un teren mai propice în alfabetul latin, capabil să dea cuvintelor un aspect mai apropiat de etimonul (real sau presupus) latin, francez sau italian. Un număr de inconsecvențe și ezitări sînt provocate de dificultatea de a nota sunete pentru care alfabetul latin nu avea semne adecvate (*t, ș, ȝ, ȅ, ȓ*). Rezultă din toate aceste împrejurări o varietate extremă în sistemele de scriere. De aceea, renunțarea la transliterație² și folosirea metodei interpretative sînt, pentru această epocă, obligatorii. În interpretarea datelor scrierii trebuie să se țină seama că variațiile nu sînt exclusiv de domeniul grafiei și că ele corespund, cel puțin într-o anumită măsură, unor diferențe lingvistice reale, în raport cu locul de origine, gradul de cultură etc. al autorului, cu apartenența textului la un anumit stil al limbii ș.a.m.d. Nu se pot da, așadar, soluții comune pentru toate textele; editorul va trebui să procedeze la o analiză atentă a tuturor surselor de informație de care dispune și să-și stabilească, de la caz la caz, sistemul de transcriere. Acesta va putea varia după natura ediției (într-o ediție în care aparatul critic consemnează toate amănunțele grafiei, editorul se va putea libera în mai largă măsură de litera textului, cu condiția să facă mențiunile necesare în aparat). În general, însă, acolo unde există dubii în privința interpretării se recomandă păstrarea grafiei originale; pe de altă parte, e necesară o extremă prudență în ce privește unificările, deoarece dubletele grafice corespund adesea unor dublete lingvistice. În sfîrșit se va tinde ca normele ortografice azi în vigoare să nu fie încălcate decît atunci cînd faptele de limbă consemnate de texte sînt diferite de cele actuale și cînd pozițiile acestor norme nu prevăd situațiile pe care editorul le poate întîlni.

Dăm mai jos cîteva recomandări cu caracter general.

I. V o c a l e

1. *ѡ, ѡ, ѣ, ѣ*, uneori *ѡ = ѡ*. Totuși, deoarece scrierea cu *ѡ, ѡ* pentru *î* a fost foarte mult răspîndită de textele moldovenești și de adepții școlii latiniste, aceste semne se vor transcrie cu *î* oricîteori pronunțarea *ă* e imposibilă: *cănd, căt, ămbla, măne, gerunzii în -ănd*. În textele moldo-

¹ Vezi și I. Fischer, *Aplicarea noii ortografii în editarea scriitorilor noștri*, LR, IV (1955), 3, p. 75–81; F. Asan, Gh. Bulgăr, C. Căplescu, *Proiect de transcriere a textelor cu caractere latine din secolul al XIX-lea*, ib., VIII, 1959, 1, p. 21–24; N. A. Ursu, *Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800*, ib., IX (1960), 3, p. 33–46.

² Pentru textele în alfabet latin, corespondentul transliterației ar putea fi considerată menținerea semnelor grafiei ieșite azi din uz: *ѣ, ѣ* pentru *ă*; *ѡ, ѡ, ѣ, ѣ* pentru *î*; *ѡ* pentru *z*; *ѡ* și *ѡ* pentru *ț* și *ș*; *ch* pentru *ș* etc. Păstrarea acestor semne (practicată de unele publicații) creează dificultăți inutile atît tipografului cit și cititorului, fără a servi cu nimic precizia științifică.

venești și când vor exista dubii asupra pronunțării reale, se va păstra *ă* : *până, întâi, călădi* etc. Atragem atenția asupra unor dificultăți care vor fi soluționate de la caz la caz : *răsipi, rădica, păși, sârman* pot nota, în Muntenia, pronunțarea *răsipi, rîdica, pîși, sîrman*. În grafii de felul *patriă, ă* va fi transcris *e*.

2. *ɛ, e = e* sau *ie*, după normele ortografice în vigoare. Verbul *a pieri* se pronunța, pînă către mijlocul secolului, *peri* în formele în care accentul nu cade pe rădăcină (*peri, neperitor, peire* etc.). Se va scrie deci *eu pier, noi perim*; o situație într-o oarecare măsură similară o are și verbul *a pierde*; la acesta din urmă extinderea analogică a lui *ie* s-a produs mai devreme, deoarece formele neaccentuate pe rădăcină (*perdui, perdut*) sînt mai puțin numeroase; se va proceda, de aceea, de la caz la caz. Menționăm, de asemenea, realitatea formei *împelițat*. Pentru textele moldovenești se va putea păstra grafia *e* și în alte cuvinte, cînd *e* e precedat de o consoană labială (*fer, ferbinte, pept* etc.). Tot în textele moldovenești se va păstra *e* corespunzător muntenescului *ea* : *me, pre, avei, ave, vedem* (imperfect), *lege* (articulat), *gre*, fără accent (inexistent în normele ortografice actuale și inutil în cazul de față). Se va putea restabili *ă* în grafiile latinizante *seu* (și *teu*), *reu, re-* (prefix vechi, distinct de recentul *re-*)¹, *res-* etc.

3. *и, I* etc., *i = i*. La sfîrșitul cuvîntului, la substantivele articulate, se va transcrie *ii*. În interiorul cuvîntului, precedat de consoane continue (*sin, țită, ride, zimbi*), se va transcrie *î* sau *i*, analizîndu-se situația fiecărui text în parte.

4. *й, і, ї = i*, în limitele ortografiei actuale (vezi și mai jos, diftongii). În particula *-și, -i* final va fi restabilit; se va scrie deci *iarăși, totuși, cinevași, același*, indiferent de grafia textului și de rimă. Se vor corecta formele *ași* (optativ), *pieziși* (sing. și adv.) etc.; se va putea, de asemenea, suprima *-i* din imperativul negativ *nu fi*, scris adesea *nu fiî*. Se vor respecta ezitățile între *ori* și *or, și-* și *ș-* (conjunție și pronume), *ți-* și *ț-*; se va scrie deci *or, orcare, orunde, ș-atunci, ș-a, ț-am, ț-o, ț-este*, dar și *ori, oricare, oriunde, și-atunci, ți-am* (se va scrie *ți-am* și cînd textul dă *țe(-)am*), *ți-o, ți-este*. Se va restabili însă *-i* final la dativul pronumelui personal aton de pers. I : *spune-mi, dă-mi, îmi*, chiar cînd creează nepotriviri grafice la rimă; recomandăm această unificare deoarece, urmat de o vocală, pronumele *mi*, spre deosebire de celelalte, nu apare decît cu *-i* final : *mi-a, mi-o* etc. La substantivele teme în *-i*, se vor putea menține genitiv-dativele articulate de tipul *corăbii, poezii, Grecii* (scrise *corăbii, poezii, Grecii*), corespunzătoare unei pronunțări reale, garantate de ritmul versurilor.

5. *я, ѣ, і, â, ê, ô, ú*²; semnul *ѣ* se va transcrie *în* sau *îm-*, după regulile în vigoare.

¹ Chiar dacă uneori scrierea a putut determina o pronunțare nouă, ulterioară : *răvărsa* devenit *revărsa* în limba actuală, sub influența prefixului recent *re-*.

² Pentru textele cu caractere latine, se va ține seama de posibilitatea erorilor tipografice care duc la pierderea semnului diacritic; aceeași observație și pentru *ă*.

6. *w, o, o = o*. Când *o* notează sunetul [w] se]va scrie *u*, conform normelor în vigoare : *zîoa = zîua*¹.

7. *ă* final, când e exclusiv grafic (precedat de *i* sau de consoană) nu se va transcrie. Deci *ceriă, iubitoriă, grajdiă, zidiă* se vor scrie *ceri, iubitori, grajdi, zidi*²; se va putea conserva terminația *-iu*, când avem siguranța că e vorba de pronunțare latinizantă. Semnele *io* și *iș* se vor transcrie când *iu*, când *i*, după pronunțarea reală, relativ ușor de stabilit : *echinoctiu*, dar *muritori* (sg.).

II. Diftongi

În scrierea diftongilor *ea, ia, ie* se vor aplica regulile ortografice actuale. Se va analiza cu atenție (ținându-se seama de ritm, flexiune etc.) pronunțarea reală a formelor duble : *îngenunchea* sau *îngenunchia, înjunghia* sau *înjunghia* etc. Se amintește că, precedați de *i*, diftongii *ea, ia și ie* se scriu *a și e*; deci se vor evita grafii ca *diiavol, vieață, viieți* (indiferent de numărul silabelor), *fiie* etc. Semnele *é* și *ó* se transcriu de obicei *ea și oa*; precedat de consoane continue, *é* poate însă marca și *a* (*térra, șérpe*).

III. Consoane

1. Nu se va restabili *-l* final al articolului.

2. Pentru ezitățile *m/n* înainte de consoane labiale (*b, p, v* și *f*) se vor respecta regulile ortografice actuale. Deci *îmvăța* va fi transcris *învăța* etc.

3. *s* notează adesea *x* (grafie italianizantă); se recomandă restabilirea lui *x*, acolo unde pronunțarea [ks] sau [gz] poate fi dovedită. Se va restabili de asemenea *z* intervocalic (și final) acolo unde cercetarea faptelor va duce la concluzia că e vorba de o pronunțare reală; atragem atenția asupra cuvintelor care, putând proveni direct din grecește (*entusias, filosof*), se pronunțau cu *-s-*. Pentru prefixul *des-* recomandăm abaterea de la regulile ortografice în vigoare : vom transcrie *z* numai acolo unde limba română nu poate pronunța consoană surdă, adică înainte de oclusele sonore; înainte de *v, l* și *r* se va menține *s*. Pluralele *ministri, albastrî nostri* corespund unei pronunțări reale și vor fi menținute.

4. *qu* se va transcrie *c, cu* sau *cv*, în măsura în care putem stabili pronunțarea exactă, lucru destul de dificil în majoritatea cazurilor; în situațiile neclare e de preferat adoptarea formei actuale a cuvintelor.

5. *ch* notează *c, h* și chiar *ș*; în cazul imposibilității stabilirii pronunțării reale, se va opta pentru forma actuală a cuvintelor.

6. *θ* se va transcrie *t*.

¹ Tot astfel, *doă, noă* se vor transcrie *două, nouă*, iar formele articulate *nuiao, agao, steao, ocao, zio* se vor scrie *nuiaua, agaua, steaua, ocaua, zîua*; uneori însă aceeași grafie notează și *-uă*.

² Recomandăm această transcriere și pentru cazurile când putem presupune că *-ă* nota o rotunjire a sunetului final; aceasta deoarece ortografia actuală nu dispune de nici un semn pentru marcarea rotunjirii. În cazuri extreme, în care există posibilitatea creării unor echivoci supărătoare, se va putea folosi semnul *-ă*; generalizarea folosirii lui, însă, precum și alte abateri de la normele ortografice actuale, ar putea da cititorilor impresia, eronată, că limba secolului al XIX-lea se deosebea esențial de cea actuală.

IV. Semne speciale

1. Nu se va folosi accentul; în cazul când locul accentului merită să fie menționat, se va face aceasta în notă.

2. Nu se pune apostrof în forme ca *vro*, *dodată*, *totdauna*, *grab*, *piăț* etc.

3. Nu se desparte prin linioară prefixul *ne-* de cuvântul cu care e compus, chiar dacă se produce contracția cu vocala inițială a acestuia (*nențlnit*, *nemblnzit*, *navînd* = *neavînd*).

4. Nu se notează în nici un fel pronunțarea în două silabe a grupului *eo* în *vreo* (de evitat grafia *vre o* și folosirea *tremei*), *deocamdată*, *deodată* etc. și nici a grupurilor *oi* și *ei* în *doilea*, *treilea* etc.

V. Nume proprii

1. Pentru numele proprii românești se vor aplica recomandările de mai sus.

2. Pentru transcrierea din alfabetul chirilic a numelor străine se va aplica regula stabilită de ortografia actuală pentru transcrierea textelor rusești: numele proprii din limbi cu scriere latină vor fi scrise ca în limba de origine (sau intermediară), menționându-se eventual în notă grafia românească; deci *Doussault*, *Rousseau*, *Voltaire*, *Shakespeare*, *Quichotte*, *Horace*, nu *Duso*, *Ruso*, *Volter*, *Șecspir*, *Chișot*, *Oras*.

CONTRIBUȚII LA INTERPRETAREA GRAFIEI CHIRILICE

III. PROBLEMA „DISPARIȚIEI” LUI *U* FINAL ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

DIOMID STRUNGARU

Adusă în discuție în secolul trecut de Miklosich¹, Tiktin², Hasdeu³ și alții, problema lui *u* final în limba română a fost aprofundată, la începutul secolului nostru, de Ovid Densusianu⁴ și reluată, în repetate rânduri, de alți cercetători de seamă⁵. În stadiul actual al acestei probleme s-a ajuns la două păreri, diametral opuse. În timp ce unii admit, alături de Ovid Densusianu, existența lui *u* final în limba română veche, considerându-l continuatorul celui latinesc, alții opinează pentru „dispariția” lui *u* final în limba română încă din secolul al XIII-lea, sau și mai înainte.

În prezentul articol reluăm discuția, sprijinindu-ne pe unele considerente noi, rezultate din interpretarea grafiei chirilice privind consoana precedentă lui *u* final, precum și din observarea anumitor deficiențe în argumentările unora dintre cercetători.

★

După cum se știe, Ovid Densusianu, urmărind procesul amuțirii treptate a lui *u* final în limba română, a stabilit cinci faze, determinate de „condițiile speciale fonetice în care se găsea finala cuvintelor”⁶. Potrivit acestor faze, textele românești vechi (din sec. XVI—XVII) prezintă de regulă pe *u* final în cuvintele paroxitone și *pe -ă* (ierurile finale) în cele proparoxitone, iar în secolul al XVIII-lea *-u* e notat numai după un „grup

¹ În *Beiträge zur Lautlehre der rumän. Dialekte, V o c a l i s m u s*, III, p. 9.

² În „*Zeitschrift für romanische Philologie*”, XI, p. 74; XII, p. 223.

³ Vezi, între altele, diferitele sale comentarii în *Cuvențe den bătrni*, I și II.

⁴ În documentatul studiu *Din istoria amuțirii lui „u” final în limba română*, în „*Anal. Acad. Rom.*”, s. II, tom. XXVI, Mem. secț. lit., București, 1905.

⁵ Indicăm o parte din bibliografie în cele ce urmează.

⁶ În *art. cit.*, p. 29; vezi și *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1914, p. 95.

de consoane”, pe cînd după consoană simplă el este notat mai adesea prin ieruri (Ѣ, ѣ — pentru care folosesc semnul -ѣ); acestea din urmă și-au pierdut, în scurt timp, valoarea fonetică. Totuși, prezența lui *u* final în unele rostiri dialectale din secolul trecut constituie, după aprecierea lui Densusianu, încă o dovadă că *u* final din limba română veche c o n t i n u ă pe cel latinesc.

Concluziile lui Densusianu au găsit aprobare la cei mai mulți dintre cercetătorii noștri, printre care trebuie menționați I.-A. Candrea¹, acad. Al. Graur² și, mai cu seamă, acad. Iorgu Iordan, domnia-sa arătînd că fazele evoluției lui *u* final stabilite de Ovid Densusianu „sînt interesante și trebuie considerate ca valabile”³.

Faptul că Densusianu, Candrea și acad. Iorgu Iordan au ajuns la aceleași concluzii nu poate fi considerat întîmplător. Analiza exemplilor aduse în discutarea acestei probleme de fonetică istorică arată limpede că fiecare autor în parte a avut în vedere c o n d i ț i i l e f o n e t i c e — care s-au dovedit a fi aceleași — d i n f i n a l a c u v i n t e l o r. Această situație se reflectă, după cum vom observa numaidecît, în procesul aplicat la suprascrierea literelor în silabele din finala cuvintelor (date ca exemple în problema lui *u* final); aici s-au impus aceleași c r i t e r i i⁴, ele fiind determinate, evident, tocmai de condițiile fonetice i d e n t i c e din silabele cuvintelor la care ne referim.

Să urmărim, de pildă, exemplele în documentul din 1750, folosit de Densusianu în studiul citat. În acest document (înregistrat sub nr. 61/LIV din Biblioteca Academiei R.P.R.) se pot observa situații ca acestea :

a) Apare -*u*, cînd, precedat fiind de un „grup consonantic”, prima din consoanele grupului, care încheie penultima silabă, este suprascrisă, iar a doua, prin faptul că e scrisă în rînd, apare însoțită de vocala finală, constituind împreună cu aceasta ultima silabă a cuvîntului : *dreptu, largu, răspunsu, trăgîndu*⁵;

b) Apare -*u* (-ѣ) cînd e precedat doar de o consoană simplă, scrisă în rînd : *datu*;

c) Nu apare -*u* (-ѣ) cînd consoana sau ambele consoane din finala cuvîntului sînt suprascrise : *cum, tot, scriînd*.

Situații similare găsim și în exemplele discutate de Candrea (*op. cit.*, p. 31), fiindcă :

a) Apare -*u* „în mod regulat după două consoanțe” (indiferent de faptul dacă intervine sau nu suprascrierea) în cuvinte de felul acestora : *cîndu curundu, cruntu, dreptu, avîndu, măruntu, pămîntu, lungu, cîntu*;

b) Apare -*u* „după o singură consoanță”, alteori fiind înlocuit cu -ѣ; însă atît -*u*, cît și -ѣ (ierurile finale) au consoana precedentă trecută în rînd : *aburū, adîncatū, adevăru, adevărulu* etc.

¹ În cunoscutul său studiu despre *Psallirea Șcheiană*, vol. I, p. 191.

² Vezi „Romania”, LIII (1927), p. 397.

³ *Despre limba lui Neculce*, în SCL, V (1954), nr. 3—4, p. 337 și urm. (citatul la p. 342, n. 2).

⁴ Asupra c r i t e r i i l o r suprascrierii literelor chirilice. vezi articolul nostru în nr. 5/1961 al acestei reviste, p. 474 și urm.

⁵ Literele suprascrise sînt indicate și în acest articol prin caractere cursive aldine.

c) În celelalte cazuri, în care Candrea precizează că *-u* „lipsește cu desăvîrșire”, situația se explică prin aceea că, în manuscrisul din care sînt luate exemplele în cauză (ms. 449 din Biblioteca Academiei R.P.R.), ele au, fără excepție, consoana precedentă lui *-u* (*-ŭ*) trecută deasupra rîndului: *parat* (1/1-2), *răsădit* (2/2-3), *gudeț* (2/14), *sfîrșit* (10/3), *rupem* (3/15-16), *guc* (4/2), *lut* (5/3) *săbor* (16/17) etc.

Trecînd la exemplele culese de acad. Iorgu Iordan din notele autografe ale lui Neculce (ms. 253 din Biblioteca Academiei R.P.R.), observăm aceeași stare de lucruri:

a) Apare *-u* în cuvintele terminate „într-un grup consonantic”, din care prima consoană e suprascrisă, iar a doua (cea precedentă lui *-u*) e scrisă în rînd: *acestu* (264 v), *agiunsu* (474 r), *Amburhu* (474 v), *arătîndu* (438 v), *cîndu* (439 r), *celălaltu* (474 v), *dîndu* (474 r), *domnu* (313 v, 438 r, 438 v), *dreptu* (474 r), *Dumitrașcu* (313 v), *fiîndu* (439 r), *fostu* (429 r, 438 v), *înțelegîndu* (439 r), *luîndu* (313 v), *lungu* (438 v), *mărsu* (474 v), *mesticîndu* (439 r), *moschicescu* (474 r), *Moscu* (433 v), *multu* (434 r), *nea-vîndu* (438 v), *nemțescu* (474 v), *Peterburcu* (474 r), *prînsu* (474 v), *purîndu* (438 v), *răspunsu* (474 v), *simțîndu* (438 r), *sîntu* (439 r), *slujescu* (313 v), *strîngu* (474 v), *strînsu* (438 v), *suptu* (433 r), *turcescu* (479 r), *vădzîndu* (429 r), *viîndu* (429 r).

b) Apare *-u* (*-ŭ*) după „consoană simplă”, scrisă în rînd: *prețu* (474 v), *zăbovitu* (433 r), *Tarigradŭ* (304 r, 474 r).

c) Nu apare *-u* (*-ŭ*) cînd consoana sau „grupul de consoane” precedente lui *u* final sînt suprascrise: *bun* (429 r), *cum* (429 r, 436 v), *drum* (474 r), *frumos* (421 r), *lup* (436 v), *omorît* (421 r) *avgust* (474 v), *înțelept* (436 v), *mult* (436 v).

Exemplele de sub *c* arată că, datorită condițiilor fonetice, în silaba din finala cuvintelor care mențineau în trecut pe *u* final, s-a creat situația favorabilă suprascrierii în mod frecvent a consoanei simple și, sporadic însă, a „grupului de consoane” din vecinătatea nemijlocită a lui *u* final, ceea ce a dus la nenotarea acestei vocale finale în asemenea împrejurări¹.

Se impune, deci, ca alternativa de ordin pur grafic, cu *-u* (*-ŭ*) — cînd consoana care îl precede e scrisă în rînd — și fără *-u* (*-ŭ*) — cînd, în aceleași cuvinte, aceeași consoană e suprascrisă — să fie interpretată în unul și același sens: al existenței reale a lui *u* final în limba romînă veche. Potrivit acestei interpretări a grafiei consoanei precedente lui *u* final apare un argument în plus în sprijinul părerii întemeiate a tuturor lingviștilor care au susținut că *u* final a existat în realitate în limba romînă veche, el fiind continuatorul lui *u* din limba latină.

★

Opusă părerii de mai sus este o a doua părere, potrivit căreia *u* final n-ar fi existat în textele noastre din secolele XVI—XVIII cu valoare fonetică de sine stătătoare, întrucît „amuțise” și „dispăruse” încă din

¹ Vezi amănunte în privința aceasta în articolul citat din LR, X (1961), nr. 5, p. 481.

secolul al XIII-lea. Cît despre notațiile cu *-u* (*-ŭ*) — acestea ar fi doar simple semne ortografice, fără vreun conținut fonetic. Dacă *u* final mai apare pe alocuri, dialectal, el nu ar avea totuși nici o legătură cu *u* din limba latină, fiind un *produs nou*, de „origine fonetică”, datorită pronunțării explosive a consoanelor finale.

Împotriva acestei păreri — al cărei promotor este, după cum se știe, acad. Al. Rosetti — s-au pronunțat mulți cercetători, mai cu seamă în ultimul timp. Astfel, într-o judicioasă critică, acad. Iorgu Iordan consideră „inacceptabilă” această teorie, deoarece — conchide domnia-sa — „contra părerii lui Rosetti vorbesc și faptele, nu numai logica”¹. De aceeași opinie este și G. Istrate, scriind : „Cred că nu poate fi dovedită afirmația autorului în legătură cu dispariția lui *u* final din limba noastră, încă din secolul al XIII-lea. . . ”². Acad. Emil Petrovici³, referindu-se la cuvinte de felul lui *Qrud* (= crud), *Fichur* (= fecior), *Buyul*, atestate în documentele latinești din Ungaria, scrise de cărturari de limbă maghiară, își exprimă părerea că, din asemenea forme, asupra inexistenței lui *u* final „nu se poate. . . trage nici o concluzie, cum a făcut Al. Rosetti”, după cum nici grafiile cu *ier* final ale formelor românești din documentele slave „nu pot servi la stabilirea caracterului consoanei finale”⁴. În cele câteva cuvinte — în general străine : *chipu*, *scumpu* — prezența lui *-u* (*-ŭ*) este pusă, pe bună dreptate, pe seama analogiei : „Un cuvînt străin, îndată ce a intrat în limba ce l-a adoptat, este supus regulilor gramaticeale ale acesteia”⁵.

Pe de altă parte însă, tot acad. Emil Petrovici, trecînd peste observațiile întemeiate de mai sus, consideră valabilă ideea fundamentală susținută de acad. Al. Rosetti în privința dispariției lui *u* final, atunci cînd scrie următoarele : „După Al. Rosetti, *-u* a dispărut încă din secolul al XIII-lea. . . Tot pe atunci trebuie presupusă și dispariția lui *ŭ*”⁶. Într-un alt loc presupune chiar că aceste două vocale finale ale limbii romîne ar fi dispărut și mai înainte : „prin secolul al X-lea”⁷.

Răspunzînd criticilor, acad. Al. Rosetti se pronunță mai întîi împotriva teoriei lui Densusianu, obiectînd că e bazată pe texte copiate și că rezultatele teoriei „sînt contrazise de o serie de texte contemporane”⁸. Trebuie precizat că deducțiile lui Densusianu nu se bazează numai pe texte copiate (deși, pentru o problemă de fonetică istorică, un text scris în secolul al XVI-lea în limba romînă contează deopotrivă, fie că e original, fie că e copie) iar în ipoteza modificării originalului de către copiiști, e greu de presupus că aceștia ar fi introdus pe *-u* acolo unde nu-și avea rostul. Reținem, de asemenea, că textele originale „contemporane” celor

¹ Nota la p. 342—343 din articolul citat.

² Vezi „Studii și cercetări științifice”, *Filologie*, IX (1958), nr. 1—2, p. 190—191.

³ *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, în *SCI.*, III (1952), p. 127 și urm.

⁴ *Art. cit.*, p. 151.

⁵ *Ibidem*, p. 154.

⁶ *Ibidem*, p. 144, n. 2.

⁷ *Ibidem*, p. 157.

⁸ *LR*, IV (1955), nr. 1, p. 62.

folosite de Densusianu nu numai că nu contrazic, dar întăresc rezultatele prezentate de autor¹.

La întrebarea pe care și-o pune acad. Al. Rosetti dacă moldovenii mai pronunțau pe *u* final la jumătatea secolului al XVIII-lea, cum demonstrează acad. Iorgu Iordan, răspunde hotărât: „desigur că nu”². Prin afirmații asemănătoare sînt respinse³ criticile juste ale acad. Emil Petrovici, iar față de dovezile prezentate de P. Neieseu⁴, în sprijinul continuării lui *u* final din limba latină, autorul declară că nu a găsit „nici un argument valabil” pentru a abandona tezele pe care le preconizează asupra lui *u* final de un sfert de veac⁵. Reflectînd și asupra concluziei la care ajunge, într-un articol recent, acad. Emil Petrovici în problema lui *u* final — potrivit căreia „formele absolute” ale unor cuvinte de felul lui *prinsemu*, *vremu* din Codicele Voroneșian „le putem auzi și astăzi”, și că cei care au notat pe *-u* în textele noastre vechi pronunțau în realitate această vocală care continuă pe *u* din limba latină⁶ — acad. Al. Rosetti se pronunță și de data asta împotriva acestor deducții⁷. În sprijinul acestei susțineri, cunoscutele argumente ale domniei-sale sînt invocate cu insistență⁸, fără a lua în considerare obiecțiunile întemeiate, ridicate între timp de către ceilalți cercetători.

★

Din dorința de a aduce o modestă contribuție la rezolvarea justă a acestei probleme complexe și controversate, am procedat la o analiză atentă a argumentelor pe care se sprijină părerea din urmă. Rezultatele acestei încercări sînt concretizate în cîteva constatări noi, pe care le supun aprecierii cititorilor în cele ce urmează.

1. *Lipsa lui u final în documentele latinești și slave anterioare secolului al XVI-lea e un fenomen firesc.* Se susține că *u* final romînesc a dispărut încă din secolul al XIII-lea, deoarece nu-l găsim în cuvinte ca *Buiul*, *Butul*, *Fichur*, *Raiul*, *Thatul* întîlnite în documentele medievale latinești

¹ O simplă confruntare între textul *Psaltirii Hurmuzache*, autograful traducătorului din slavonește, și textul *Psaltirii Scheiene*, din care Densusianu a luat o serie de exemple, confirmă acest adevăr. Urmărind numai prima pagină a fiecărui text, întîlnim fie cuvinte redete la fel: *Davidu*, *prorocū*, *voru*, *necurașilorū*, fie deosebite sub aspectul grafic din finala cuvintelor, în sensul că lui *-ū* sau unei consoane suprascrise din S îi corespunde în H consoana scrisă în rînd, urmată de *-u* (mai rar de *-ū*): *ctntecul* (S) — *cinteculu* (H), *sfatulū* (S) — *sfatulu* (H), *păcătoșilorū* (S) — *grășiiilorū* (H), *răsădit* (S) — *răsăditū* (H), *gudeț* (S) *gudețu* (H), *sfatul derepșilorū* (S) — *sfatulū pravednicilorū* (H), *Domnul* (S) — *Domnulu* (H).

² *Pentru justa interpretare a limbii textelor românești vechi*, în LR, IV (1955), nr. 1, p. 60 și urm.

³ *Vezi Cîteva probleme de fonetică a limbii române*, în SCL, V (1956), p. 457 și urm.

⁴ „Cercetări de lingvistică”, Cluj, II (1957) p. 159 și urm.

⁵ *Din nou despre u final în limba romînă*, în SCL, X (1959) nr. 3, p. 445 și urm. (citatul la p. 447).

⁶ *Forme absolute și forme conjuncte (în sandhi) ale cuvintelor în grafia obișnuită și în transcrierea fonetică*, în *Fonetică și dialectologie*, vol. III, 1961, p. 57 și urm.

⁷ *Silabisirea ca mijloc de interpretare a notării prin scris a fonemelor*, în SCL, XII (1961), nr. 4, p. 467 și urm.

⁸ Prin formulări ca acestea (culese din cuprinsul notelor a două pagini): „Vezi cartea noastră” (p. 468, n. 1, 2, 5; p. 468, n. 1, 2); „Cf. obiecțiile noastre” (p. 468 n. 4; p. 369 n. 3); „Vezi expunerea noastră” (p. 468 n. 6); „Vezi observațiile din cartea noastră” (p. 468 n. 7); „Vezi și argumentarea noastră” (p. 469, n. 4).

(sec. XIII—XIV), nici în cuvinte ca : *Bratuls, Crețuls, Surduls, Nēgulb, Mihuls* din documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea.

În realitate, în documentele amintite nici nu ne putem aștepta la prezența lui *u* final romînesc. Secretarii străini, din cancelariile maghiare ca și cei din cancelariile slave, nu cunoșteau rolul lui *u* final romînesc : acela de desinență a nominativului singular al masculinelor (și neutrelor) în cazul de față. Și aceasta, deoarece știm cu toții că vorbitorul nu recunoaște, în limba lui maternă, decît acele sunete care au o valoare fonologică, adică sunetele folosite pentru a distinge înțelesul cuvintelor în limba respectivă¹. Puteau oare să recunoască o asemenea funcțiune a lui *u* final romînesc cărturarii străini, însărcinați — atîtea veacuri în urmă — cu întocmirea documentelor de cancelarie în limba latină sau slavă? Răspunsul la această întrebare, care nu poate fi decît negativ², explică adevărata cauză a lipsei lui *u* final romînesc în documentele noastre scrise în limba latină și slavă înainte de secolul al XVI-lea.

Pe de altă parte, nu se poate trece cu vederea că, în secolele XIII—XV, printre grămăticii documentelor latinești și slave de la noi existau unii cunoscători ai limbii romîne³; evident, despre aceștia nu se mai poate spune că nu sesizau rostul fonologic a lui *u* final romînesc. Să vedem, deci, cum procedau ei atunci cînd se găseau în situația de a introduce, în textul documentului latinesc sau slav, cuvinte romînești avînd pe *u* final la nominativ. Puteau ei să-l noteze ca atare pe acest *u* final în cuvinte de felul celor citate : *Buiul, Butul, Crețulb, Surduls*?

În mod firesc nu ne putem aștepta la un răspuns afirmativ nici la această întrebare. Grămăticii pe care îi avem în vedere nu puteau să introducă pe *u* final romînesc, pentru că o astfel de formă a cuvintelor (*Butulu, Surdulu*) atrăgea după sine schimbarea cazului, provocînd o perturbare atît în contextul latinesc cît și în cel slav. În contextul slav, de pildă, forme ca *Bratulu, Crețulu, Mihulu, Surdulu* sînt proprii cazului dativ, ceea ce ar fi prezentat o situație incompatibilă cu funcția de subiect a acestor cuvinte. Reținem, în această privință, observația justă a acad. Emil Petrovici : „un *u* final cu toată valoarea lui vocalică în rostirea romînească a secolelor XIV—XV... nu ar fi fost notat la sfîrșitul unor nume proprii romînești, deoarece ar fi fost înțeles ca terminație slavă a dativului sg. masc.”⁴.

În consecință, cuvintele romînești cu *-u* la nominativ nu puteau fi introduse într-un text slav fără a se înlocui această vocală prin desinența slavă corespunzătoare, reprezentată prin ieruri (ѣ, ѓ). Nerespectarea acestei reguli gramaticale slave ar fi însemnat tolerarea unei anomalii, ceea ce este aproape de neconceput pentru cărturarii însărcinați cu redac-

¹ Principiul acesta e relevant de acad. Al. Rosetti în articolul *Pentru o fonologie a limbii romîne vechi*, în *SCL*, XI (1960), nr. 3, p. 689—690.

² Pentru grămăticii străini, forma cu *-u* avea un înțeles diametral opus față de ceea ce percepea un romîn (vezi mai jos).

³ Despre un text slav, care se presupune a fi scris de un romîn în sec. XI—XII, vezi în revista „Biserica ortodoxă romînă”, LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1111 și urm.

⁴ În articolul citat din *SCL*, III (1952), p. 151.

tarea actelor oficiale în cancelariile domnești pînă în secolul al XVI-lea. Considerăm, deci, că *u* final romînesc nu-și avea rațiunea existenței sale în documentele latinești și slave anterioare secolului al XVI-lea și că această lipsă, consecință a unei stricte reguli gramaticale¹, nu trebuie înțeleasă în sensul dispariției lui *u* final din limba veche romînească.

2. Cum se explică și ce denotă apariția sporadică a lui *u* final romînesc în textele slave anterioare secolului al XVI-lea. Am arătat la punctul precedent că, în mod firesc, *u* final din limba romînă nu putea să pătrundă într-un document slav decît prin înlocuirea lui cu desinența nom. sg. slav (ierurile : ѡ, ѡ) — spre a nu da loc unei anomalii. În ciuda acestei situații, *u* final romînesc s-a strecurat, totuși, în mod cu totul sporadic, în documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea.

Pentru a găsi explicația unor asemenea abateri de la regula gramaticală slavă, trebuie să ne gîndim la grămăticii romîni, care, în anumite împrejurări, au lăsat să se strecoare forma proprie limbii lor materne, cu *u* final la nominativ, în detrimentul formei corecte (cu ier final) cerută de contextul slav. O astfel de abatere s-a ivit la numele propriu de persoană, fie al grămăticului însuși — care, subscriind actul, a fost ispitit să-și treacă numele așa cum îl rostea în realitate — fie al martorului romîn, nume care trebuia de asemenea trecut cu pronunțarea cît mai exactă. În felul acesta ne explicăm apariția numelui *Radu* într-un document al mînăstirii Tismana din 1458 : ... и азъ Радъ Грама, ж исписа^х = și eu *Radu* Grama, care am scris (Arh. St. Buc., s. ist., nr. 47).

Un document dat în 1490 (probabil în București) este semnat de martorii *Albu, Dumitru, Neagu* : ѡбъс стѡнѣ, Дѡмитрѡс пѣхарнѣ... Нѣгъс (Arh. St. Buc., s. ist., nr. 76).

Uneori și funcțiile pe care le îndeplineau anumite persoane, perpetuîndu-se de la un secol la altul, erau tratate ca apelative romînești (de la care s-a trecut și la nume proprii), încît și la acestea apare *-u* romînesc. Este cazul unui Stan *Gramaticu*, întîlnit într-un document dat în București la 10 aprilie 1488, în care îl găsim alături de *Albu* comis : ѡбъс комѣ и а Стѡ граматикѡс пѣ (Arh. St. Buc., s. ist. nr. 72). Același Stan *Gramaticu* apare și în documentul din 1490, citat mai sus, alături de *Albu, Dumitru, Neagu* : ... и азъ граматикѡс Стѡ.

Găsim, de asemenea, un martor *prăcalabu*, cu *-u* (în locul lui *-a*, cerut de contextul slav, întrucît numele propriu însoțitor e în cazul genitiv) : Бѣра... пана Петра прѣкалабѡс = credința... lui pan [= domnului] Petru *prăcalabu* (Suceava, 1449); Costăchescu, *DM în Șt.*, II, p. 744/5—6)².

De la nume de persoane, procedeuл introducerii formei romînești cu *-u* s-a extins și la nume topice, știut fiind că, în epoca feudală, unele

¹ Pentru abateri, cu totul sporadice, de la această regulă, vezi expunerea din paragraful următor.

² Folosesc aceleași prescurtări bibliografice (la citarea textelor slave) din lucrarea acad. Al. Rosetti, *LR, sec. XIII—XVI*, exceptînd documentele originale, controlate la Biblioteca Academiei R.P.R. și la Arhivele Statului din București.

localități erau denumite după numele proprietarului respectiv. De remarcat însă că cei care introduceau pe *-u* (atît la nume de persoane cît și la cele topice) — conștienți de această eroare gramaticală — căutau să o atenueze folosind expresia на имѣ (= cu numele) înaintea cuvîntului în cauză, spre a atrage atenția că vine vorba despre un nume propriu, pe care e nevoit să-l dea într-o formă străină de text (formal acuzativul era înlocuit prin dativ): на имѣ Сима Тшеслѣ ... Шѣфѣ Тшеслѣ (Suceava, 1453; Costăchescu, DM în *Șt.*, II, p. 467/8—9); на имѣ Фрѣнкос, de unde și satul cu același nume: село на имѣ Фрѣнкос, alături de un alt sat cu flexiunea de la plural: село на имѣ Фрѣнчѣшн (Suceava, 1468; Bogdan, DȘM, I, p. 127).

Treptat se introduce forma cu *-u* romînesc și în topografia locală, fără specificația prealabilă „на имѣ”, lăsînd să se înțeleagă de la sine referirea la o denumire aparte de pîriu, baltă, deal: до вѣршнѣ Фромослѣ = pînă la obîrșia *Frumosulu* (Suceava, 1411, Costăchescu, DM în *Șt.* I, p. 81/12); ...н сѣлнщѣ на имѣ Къшчорелѣ на потоцѣ Фѣнацѣлорѣ = și seliștea cu numele Căscioarele pe pîriul *Fînațelor* (Suceava, 1469; Bogdan, DȘM, I, p. 134); ...н влата Бнстрѣцѣ (București, 1480; Panaitescu, DTR, I, p. 314/20); кѣтлѣ Хсецѣнн на имѣ Хнгрѣшн = *cutul* — adică „cotul satului” — Huețeanii cu numele Ungurașii (Suceava, 1488, Bogdan, DȘM, I, p. 334). Tot în acest document întîlnim cuvîntul *buoru*, după imaginea încrustată pe un brad „însemnat”.

Aproape la atît se limitează specificul exemplelor în care, datorită diecilor romîni, s-a strecurat *u* final romînesc în contextul unor documente slave de la noi. Nici nu ne putem aștepta la un număr prea mare de asemenea exemple¹, cunoscut fiind obstacolul care sta în calea introducerii acestei forme romînești cu *-u* în documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea. Însă tocmai din acest motiv, exemplele de mai sus au o importanță cu totul aparte în clarificarea fenomenului fonetic în discuție: fiecare atestare sporadică a lui *u* final romînesc, în condițiile arătate, reprezintă un argument peremptoriu că acest *-u* se rostea ca oriicare alt *u* din cuprinsul aceluiași text. Nu există altă rațiune — în afară de necesitatea pe care o simțeau grămăticii romîni de a reda pronunțarea exactă — pentru care a fost impus *-u* în cuvintele citate: *Albu, Bistretu*,

1 Din cele „cîteva cazuri” în care acad. Al. Rosetti (*LR sec. XIII—XVI*, p. 31) admite, totuși, că „*-u* e notat”, și anume: *Tunsulu* (de 2 ori), *Fînațelor* și *Sățelu*, am renunțat la ultimul exemplu, luat din ediția P. P. Panaitescu, DTR, I, p. 310/24: „(săș popom) *Sățelu* (= cu popa *Sățelu*, n. pr. București, 1480”) ca necorespunzător. În documentul original (nr. 61 de la Arh. St. Buc., s. ist.), acest cuvînt figurează în contextul:

Prin urmare, cuvîntul în discuție e un nume topic — și nu „popa *Sățelu*” (cum greșit e tradus în ediția citată, p. 312) — iar prepoziția slavă care îl precede arată că vocala care întregeste cuvîntul la coborrea în rînd a ultimei consoane suprascrise reprezintă desinența genitivului slav.

Cu aceeași interpretare, greșită după observația pe care o fac, e dat cuvîntul *Sățelu* de D. P. Bogdan în *Glosarul cuvîntelor romînești din documentele slavo-romîne*, București, 1946, p. 197; de aici îl ia și R. Todoran, citîndu-l drept unul dintre exemplele în care „*u* final [romînesc] e notat fără să fie introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică” („*Daco-romania*”, XI, p. 278) — deci tocmai contrar situației de fapt.

buoru, cutulu, Dumitru, Fînațelor, gramaticu, Năgu, pîrcalabu, Radu, Tunsulu. Cu fiecare exemplu în parte se capătă o mărturie sigură că : în limba romînă din secolul al XVI-lea continua să existe *u* final din limba latină, cu valoare fonetică de sine stătătoare¹.

3. Notarea prin ieruri sau nenotarea lui *u* final nu afectează realitatea fonetică a acestei vocale. Existența reală a lui *u* final romînesc e pusă la îndoială și din cauză că, în textele vechi romînești, el e notat adesea prin ieruri, iar pe de altă parte sînt frecvente cazurile în care nu e notat. Se consideră, anume, că în secolele XIV-XV „ierurile aveau un rol pur ortografic”, deoarece în vechile texte slave (copii din sec. X—XII) „se manifestă tendința de dispariție a ierurilor intense” (*LR sec. XIII—XVI*, p. 89); în al doilea rînd, în textele romînești din secolul al XVI-lea atît ierurile cît și *-u* sînt notați în cuvinte ca : *dinъ*, *chipъ*, *chipu*, în care nu poate fi vorba de conservarea lui *u* final (*op. cit.*, p. 90).

Aceste două fapte nu sînt totuși atît de concludente. Dispariția ierurilor din textele vechi slave, încă din secolul al X-lea, rămîne o problemă de fonetică proprie acestei limbi de acum zece secole; utilizarea ierurilor în textele romînești vechi din secolul al XVI-lea e o problemă cu totul alta, pusă pe tărîm romînesc, unde aceleași ieruri au primit valori fonetice corespunzătoare romînești, în conformitate cu regulile ortografice stabilite de către cărturarilor romîni în acest secol. Numai așa se explică faptul că, în limba romînă veche, unele slove chirilice aveau valori fonetice diferite, i n d e p e n d e n t de rolul lor din vechea slavă, prin adaptarea acestor slove la cerințele de exprimare a fonemelor limbii romîne.

¹ Încercările de a atribui prezența lui *-u* romînesc altor cauze nu-și ating ținta. Nu corespunde situației de fapt ipoteza că „acolo unde apare”, *u* final romînesc „este introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică” (*LR sec. XIII—XVI*, p. 32) și anume : „*-u* reprezintă desinența de genitiv a numerelor cu teme în *-u* (ъ), de exemplu *sy ū*, genitiv *synu* în vechea slavă” (*op. c.t.*, p. 33). Mai întîi substantivele din această categorie erau doar cîteva la număr. ele fiind asimilate (încă din vechea slavă) de către cele care fac genitivul în *-a*. Nu-i de mirare dacă, în exemplele înșirate pentru a ilustra această desinență, nici unul nu e la genitiv singular, ci toate, cum era și de așteptat, în cazul dativ : *Moișu Filosoфу*, *Tatulu*, *Stanciulu*, *Raduiu*, *Nanu*, *Șerbu*, *Miculu*, *Crăciunulu*, *Bratulu*, *Ron.anu*, *Danu*, *Mușatu* (*op. cit.*, p. 33). Acest *-u*, desinența dativului slav, ca și *-u* desinența genitivului de la cîteva substantive din vechea slavă nu exprimă posibilitatea introducerii lui *u* final romînesc din această limbă.

Nu se poate pune temei nici pe ipoteza că în exemplele : *Albu*, *Neagu*, *Frincu*, *Bistrețu*, prezența lui *-u* ar fi consecința lipsei articolului masculin singular „*l*” (*op. cit.*, p. 34). Documentele ne prezintă deopotrivă formele articulate cu art. *lu* (suprascris prin contracție prin *l*) și cele nearticulate. Alături de *Albu*, *Dumitru*, *Năgu*, *gramaticu* (doc. nr. 72, citat mai sus) în același document întîlnim : *Florescul*, *Ptrnul*, *Danțul*. Folosirea formei articulate : *Albul* (Suceava, 1445, Costăchescu, *DM 'n. Șt.*, II, p. 526/6), *Negrul* (Tîrgoviște, 1482, doc. X/7 de la Academia R.P.R.) nu poate decît să întărească posibilitatea existenței formei nearticulate (*Albu*, *Negrul*) în documentele timpului.

Cu atît mai puțin poate fi vorba de lipsa articolului „*l*” la nume comu e. Interpretarea că în *nep:tu* (Suceava, 1453, Costăchescu, *DM in Șt.*, II, p. 458/9) am avea a face „cu *-l* (sau *-lui*) nenotat” (*op. cit.*, p. 32) trebuie evitată, pentru că acest cuvînt romînesc e îngrădit în

flexiunea slavă, cu *-u* desinența dativului : и ^АА непотѣ своен, поиѣ ѿдани = și a dat nepotului ei, lui popa Oană.

În concluzie, susținem că nu se poate vorbi de lipsa articolului masculin sg. în exemplele citate, după cum e prematur să se considere o atare lipsă drept „inovație” în morfologia limbii romîne din secolul al XVI-lea (*op. cit.*, p. 158).

Să ne gândim, de pildă, ce reprezenta slova chirilică ж în vechea slavă față de ceea ce reprezintă în scrisul românesc: ă , i , în , n , u ; și tot astfel v. sl. ω față de rom. o , uo , oa , $uă$, u etc. Să nu uităm apoi că însuși acad. Al. Rosetti ne-a demonstrat — împotriva părerii greșite a lui Densusianu și Candrea — că unul din ierurile finale, anume ъ , într-o serie de exemple „notează pe i ” (*op. cit.*, p. 88).

Rămănem, deci, la concluzia stabilită la primul punct, anume că notarea lui u final românesc prin ieruri în textele slave a fost impusă de regula gramaticală a acestei limbi; în textele românești însă, ierurile îndeplineau diferite roluri (ă , i ; $-u$, $-i$ etc.) — potrivit cerințelor legilor fonetice și morfologice ale limbii noastre, de care au ținut seamă toți acei cărora le datorăm primele începuturi ale scrisului românesc.

Cît despre cele cîteva notații cu ieruri și $-u$ în cuvinte care n-au comportat vocale finale, ar însemna să ignorăm rolul atît de cunoscut al analogiei și al statisticii, dacă ne-am împiedica de ele¹.

Nu afectează valoarea lui u final nici n e n o t a r e a acesteia vocale, căci oriunde apar „notații fără $-u$ ”, acestea nu reprezintă decît o simplă problemă de grafie: urmarea firească a s u p r a s c r i e r i i consoanei precedente lui u final. Iată, într-adevăr, situația clarificată în felul acesta pentru exemplele cu notații diferite, citate de acad. Al. Rosetti²: (Șima) *Tunsulu*, (Ștefan) *Tunsulu*, însă (Bălos) *Horjescul*, (Ioan) *Horjescul* (Suceava 1453, Costăchescu, *DM în. St.*, II, 467/6—10); (на потоци) *Fînațelor* (Suceava, 1469, Acad. R.P.R., doc. XV/5), însă *Budul* (fără loc, 1421, Costăchescu, *DM în. St.*, I, 142/5). De asemenea: *Albul* (Tîrgoviște, 1420, DISR, 14/15), *Săpatul*³ (fără loc, 1402—1408), *Afumatul* (Tîrgoviște, 1424, Arh. St. Buc., ms. 712), *Cireșelul* (fără loc, 1424, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 25), *Albulă*, *Stančul*, *Radulă*, *Ștefan*, *Mateșu* (fără loc, 1425, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 26), *Amarul* (Argeș, 1430, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 30), *Albul*, *Radulă*, *Stanciul*, *Iarciul*, *Vlaicul*, *Barbul*, *Tatul* (Tîrgoviște, 1431, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 31) etc.

Nu mai vorbim de faptul că, uneori, s-a considerat „nenotarea” lui u final în cuvinte în care nici nu poate fi adusă în discuție această vocală. Este cazul cuvintelor *Ĝuratul* (Suceava, 1469; Bogdan, *DȘM*, I, 134) și *Stančul* (Vaslui, 1452; Bogdan, *Doc. mold. din s. XV, XVI*, p. 31), trecute printre exemplele de „notații fără $-u$ ” (*op. cit.*, p. 31 și 32).

În cotextul documentelor originale, aceste două exemple se prezintă astfel: $\text{гдѣ бѣ дѣ дѣдѣ ѿ ѿана ѿсратѣ}$ = unde a fost casa unchiului lor, a lui Oană al Giuratului (vezi doc. nr. XL/5 de la Biblioteca Academiei R.P.R.);

$\text{ѿкра пана Станчѣ... Петра... Банчана}$ = credința lui pan Stančul, ... a lui Petru... a lui Bănceanu.

¹ Vezi, în această privință, cele citate mai sus (la p. 585) din articolul acad. Emil Petrovici,

² *LR sec. XIII—XVI*, p. 31—33.

³ Vezi grafia cuvîntului în facsimilul de la p. 17/12 din colecția St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrîn*.

Este limpede că aceste două substantive masculine, nume proprii de persoană, sînt în cazul genitiv. Ca atare, vocala care se impune să fie întregită, prin coborîrea în rînd a lui *a* suprascris, este *-a* (desinența genitivului slav pentru masculinele nume proprii de persoană), nicidecum *-u* romînese, presupus că n-ar fi fost notat de grămătic, fiindcă „dispăruse” de prin secolul al XIII-lea.

În legătură cu cele arătate aici, adăugăm că nu există „notații capricioase”, puse pe seama acestei vocale finale. (*LR sec. XIII—XVI*, p. 88). Nu se poate vorbi despre o „regulă generală” a acestor notații „capricioase” în toate textele (*op. cit.*).

Problema se clarifică de îndată ce urmărim situația în lumina criteriilor suprascrierii literelor. Într-adevăr, dacă întîlnim același cuvînt notat „în chipuri diferite” (*LR sec. XIII—XVI*, p. 88), explicația o avem la îndemînă. Exemplele citate: *cum* de 3 ori (în realitate de 4 ori) și *cumu* de 2 ori, din *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), se explică prin faptul că *m* e suprascris în primul caz (*cum*, de 4 ori), pe cînd în *cumu*, același *m* e scris în rînd (de 2 ori). Și tot astfel, în *Catastihul Mînăstirii Galata* (1588) întîlnim: *covoru* (193/31) față de *covor* (192/24, 192/27, 193/34), *auru* (199/187) și *aură* (197/137, 291/231—2), însă *aur* (204/306), sau *fînu* (207/380, 210/426, 210/431) alături de *fîn* (206/357, 210/428) etc.

Încheiem discuția asupra acestor amănunte cu convingerea că notarea lui *u* final prin ieruri ca și nenotarea acestei vocale se sprijină pe criterii bine precizate, încît aceste grafii nu stingheresc cu nimic valoarea fonetică pe care o avea de fapt vocala finală în discuție.

4. Nu există probe care să ateste un *u* final recent, produs pe o altă cale fonetică. Încercarea de a explica pe *u* final ca fiind un sunet de altă natură decît cel moștenit din limba latină surprinde. Se consideră anume că ar fi un *u* final de proveniență mai recentă, „produs pe cale fonetică”, datorită „unei pronunțări explozive a consoanelor finale” — sunet „întrebuințat din nevoi ritmice, în cuvintele care terminau versurile populare”¹.

În sprijinul acestor deducții, e citat² un pasaj din *Letopisețul* lui Miron Costin (ediția P. P. Panaitescu), în care se constată unele cuvinte cu „notație zero”: *hatmanul*, (au) *trecut*, *oblicîndu-l* etc., iar altele cu „notația *-u*”: *leșăscu*, *dîndu*, *cîndu*, *Osmanu*. Din aceste grafii inconsecvente ar rezulta că *u* final „lipsește” în cazurile în care nu e notat, iar acolo unde apare, el nu ar reprezenta în realitate această vocală, notațiile respective din pasajul citat fiind puse pe seama „repartiției în frază a cuvintelor cu *-u* final”; se precizează anume că „*u* final apare mai ales la sfîrșitul frazelor, acolo unde suflul scade” (*op. cit.*).

Să analizăm însă cu atenție întregul pasaj, pe care îl reproduc în acest scop din manuscrisul nr. 2601 al Bibliotecii Academiei R.P.R. (f. 223 v — 224 r) — semnalînd totodată și literele suprascrise:

„Era și solul leșăscu den Țara Moschicescă pornit de craiul la Apărăție, anume Trăbinskii, pre carel<e> (dîndu știre craiului Konețu

¹ Vezi detalii în: *LR sec. XIII—XVI*, p. 90; *LR*, IV (1955), p. 62—63; *SCL*, V (1954), nr. 3—4, p. 438 și urm.

² *SCL*, V (1954), nr. 3—4, p. 440.

Polskii Hatmanul” *cîndu venia asupra lui Abaza pașe cu oști turcești*) *îl trimisesă la Țărăție craiul, întrebîndu de Turci, ce pricină ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanu. Și au trecut solul acela pen Ț <a> ră curundu Ț urma lui Abaza pașea, Ț zilel <e> lui Moisei Vod<ă> Ce oblicîndu-l. Abaza pașea au trimis de l-au opritu¹ la Pravădiia, silîndu-l să-ș<i> dea solii la dînsul, temîndu-să să nu se oblicească prin solii lui aceie cale a lui, cum au fostu. Ce nevoîndu solul să-i dea solii, și răspunzîndu că este trimis la singură Țărăție, nu la unul den pași, l-au oprit cîtăva vreme. Ce Liakul au silitu cu mijloace de-au datu știre de sine la Poartă că este opritu. Și au venitu poruncă la Abaza Pașea să-l sloboadză. Și numai ce i-au căutat a-l slobodzi, iară așe-i stricasă solului lucrurile la Țărăție, cît nici o cîinste n-au avut care să cade solilor. Și l-au pornitu cu răspunsu de scîrbă Țnapoi fără zăbavă”.*

Atît în ceea ce privește „notația zero” cît și în privința „notațiilor cu -u”, rezultatele analizei noastre se deosebesc fundamental de concluziile amintite, pentru că :

a) Toate exemplele în care apare „notația zero” își găsesc explicația în suprascrierea consoanei din finala cuvîntului : *solul* (de 3 ori) *craiul* (de 2 ori) *hatmanul*, *dînsul*, *unul*, *oblicîndu-l*, *silîndu-l a-l*, *să-l*, *îl*, *oprit*, *pornit*, *trimis* (de 2 ori), *trecut*, *avut*, *cum*, *cît*, *solilor*, *sultan*, *Hotin*.

b) Toate exemplele care prezintă „notația -u” au consoana imediat precedentă scrisă în rînd, fie că e vorba de o singură consoană care precede pe -u : *opritu* (de 2 ori), *pornitu*, *venitu*, *Osmanu*, fie că înaintea lui -u se află două consoane, din care anteprecedenta e de obicei suprascrisă : *cîndu*, *curundu*, *dîndu*, *întrebîndu*, *leșăscu*, *nevoîndu*, *răspunzîndu*, *răspunsu*.

c) Cîteva cazuri notate cu ier final : *căutatū*, *datū*, *silitū* nu fac decît să confirme ipoteza lui Ovid Densusianu (și a acad. Iorgu Iordan) că *u* final după consoana simplă era mai slab pronunțat.

d) Grafii alternative de felul lui *opritu* (de 2 ori), *opritū*, *oprit*. sînt concludente în sensul argumentării pe care o susținem, că -u (-ū) apare cînd consoana precedentă e scrisă în rînd, însă nu e notat, cînd aceeași consoană e suprascrisă.

Prin urmare, în manuscrisul lui Miron Costin, ea și în oricare alt text mai vechi sau mai nou, nu poate să existe dovada care ar justifica apariția unui *u* final recent, altul decît cel moștenit din limba latină.

Analiza faptelor expuse în prezentul articol ne oferă probe peremptorii pe baza cărora ajungem la următoarele concluzii :

1. Criteriile suprascrierii literelor chirilice, orientate după natura silabelor, confirmă părerea lui Densusianu, sprijinită și de alți lingviști romîni, despre existența reală a lui *u* final în textele romînești vechi ca o continuare a lui *u* latinesc.

2. Părerea opusă, exprimată îndeosebi de acad. Al. Rosetti, nu-și găsește sprijin în argumentele prin care s-a încercat să se demonstreze

¹ Cuvintele care urmează : „*la Pravădiia, silîndu-l să-ș<i> dea solii la dînsu*” sînt înlocuite, în pasajul citat prin puncte de suspensie. Intervenția nu-i întîmplătoare, ținînd seamă că -u apare în fața prepoziției *la*, contravenind regulii „unde suflul scade”.

„dispariția” lui *u* final, de origine latină, încă din sec. al XIII-lea și „apariția” unui alt *u* final, produs pe o altă cale fonetică, într-o epocă relativ recentă.

3. Păreră contradictorie pe care o întâlnim la acad. Emil Petrovici, potrivit căreia *u* final din limba română continuă pe *u* latină, iar pe de altă parte el ar fi „dispărut” încă din secolul al X-lea, s-a dovedit a fi justă numai în prima ei parte; în ceea ce privește însă „dispariția” de un mileniu al lui *u* final românesc, ea nu are la bază decât argumentele formulate de acad. Al. Rosetti, împotriva căroră însăși domnia-sa se pronunțase cu autoritate științifică.

4. Necesitatea, justificată din punct de vedere științific, de a studia împreună evoluția fonetică a vocalelor finale *i* și *u* impune același corectiv atât părerii lui Densusianu și Candrea, care admit existența lui *u* final, în timp ce consideră pe *i* final dispărut, cât și părerii diametral opuse, exprimată de acad. Al. Rosetti, după care *i* final se păstrează pînă astăzi, însă *u* final ar fi dispărut cu multe veacuri în urmă.

5. Pentru a rezolva pozitiv problema controversată a identificării stadiilor fonetice prin care au trecut, de-a lungul veacurilor, vocalele finale *i* și *u*, se impune să se renunțe pentru totdeauna la ideea neîntemeiată a „dispariției” acestor două vocale în limba română veche.

VERSUL 22 DIN FLOARE ALBASTRĂ

DE

TRAIAN COSTA

În „Convorbiri literare” de la 1 aprilie 1873 (anul VII, nr. 1), Eminescu publică două poezii, *Înger și demon* și *Floare albastră*. A șasea strofă a *Florii albastre* a apărut în revistă astfel (respect întru totul originalul) :

Acolo'n ochiu de pădure
Lângă bolta cea senină
Și sub trestia cea lină
V'om ședè in foi de mure

Ediția primă a lui Maiorescu reproduce această formă, dar cu *ochi* în loc de *ochiu* și *Vom ședè* în loc de *V'om ședè*, îndreptînd greșeala de tipar a „Convorbirilor literare” ; adaug că Maiorescu pune un punct după ultimul vers, deși nu știu dacă trebuie să despărțim strofa aceasta de următoarea :

Și mi-i spune-atunci povești
Și minciuni cu-a ta guriță
etc.

Abia în ediția a III-a a lui Ion Scurtu (*Lumină de lună*, 1912) se ivește o nouă formă :

Acolo'n ochi de pădure
Lângă trestia cea lină
Și sub bolta cea senină
Vom ședea in foi de mure.

Această intervertire (nu totală) a versurilor nu e argumentată de Scurtu în nici un fel, nu e nici măcar pomenită în nota de la sfîrșitul volumului referitoare la *Floare albastră*. Dacă operația lui Scurtu a fost intenționată, conștientă, el ar fi fost dator să o semnaleze, cu atît mai mult

cu cît edițiile sale anterioare (din 1908 și 1910) respectaseră textul „Convorbirilor literare” și al primei ediții a lui Maiorescu.

Dar și mai surprinzător procedează Bogdan-Duică în ediția de la Cultura națională (1924). Afirmînd că scopul ediției lui e de a restabili textul lui Eminescu în formele în care s-a publicat întîia oară, el prezintă totuși strofa în cauză nu cum apăruse în „Convorbiri literare”, ci cum se găsește în ediția mai sus pomenită a lui Scurtu (scriind doar *ochiu* și *ședea*), fără a spune nimic despre acest lucru în nota poeziei. Trebuie să adaug însă că în hățiturile istoriei textului eminescian s-au rătăcit și alți editori care afirmă ritos că reproduc forma princeps, deși în realitate se mulțumesc să transcrie, cu mai multă sau mai puțină acribie, textul unor ediții abia cu cîțiva ani mai vechi. Și Ibrăileanu se mulțumește să reproducă strofa așa cum apare la Scurtu, tot fără explicații (în ediția de la „Naționala” S. Ciornei); Constantin Botez, în 1933, publică forma din „Convorbiri literare”, scăpînd încă un prilej de a-l învinui pe Scurtu de lipsă de metodă și de gust, dacă acestea vor fi fost cauzele substituirii de versuri.

Abia G. Călinescu în ediția sa din 1938 ia atitudine, făcînd o comparație între cele două versiuni: în text, Călinescu dă strofa „Convorbirilor”, dar în notă observă că „firesc ar fi” ca la Scurtu. În anul următor, ca și în toate edițiile pe care le-a dat mai apoi, Perpessicius se raliază „rectificării” lui Bogdan-Duică (recte: a lui Scurtu din 1912). În sfîrșit, în *Limba romînă*, 3/1960, I. Crețu se ocupă pe larg de *Floare albastră*, găsind, cum era de așteptat, foarte firească varianta din „Convorbiri literare”.

Eu nu îndrăznesc să mă avînt pe terenul pururi lunecos al discuției dacă situația, ca să zic așa, e firească sau nefirească, pentru că socot că o cercetare strict filologică ajunge să dezlege problema.

Dacă amintesc că strofa despre care e vorba lipsește din manuscrisele lui Eminescu păstrate la Academie, e lesne de înțeles că toți cei care preferă versiunea Scurtu se bazează pe presupunerea, neexprimată, că în versiunea din „Convorbiri literare” avem de-a face o r i cu o inadvertență a autorului, din momentul cînd și-a transeris poezia pentru tipar, o r i cu o greșeală de tipar.

Întîia presupunere mi se pare că nu rezistă unui studiu atent și complet. Se știe, din procesele verbale ale Junimii, că *Floare albastră* a fost citită de Eminescu, împreună cu *Înger și demon*, în ședința de la 7 septembrie 1872 (Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, p. 457). Dacă Eminescu a citit atunci, acolo, forma (presupusă greșită de partizanii lui Scurtu)

Lingă bolta cea senină

Și sub trestia cea lină

și dacă această formă ar fi trezit nedumeriri printre auditori (Pogor, Maiorescu, Negruzzi, N. Gane, Tassu), autorul și-ar fi îndreptat pe loc manuscrisul înainte de a-l încredința lui Negruzzi spre tipărire. Părerea mea este că forma în care și-a predat poetul poezia e forma considerată de el definitivă, corectă (și oarecum autenticată de lectura publică).

A doua presupunere a susținătorilor variantei Scurtu ar fi greșeala de tipar a „Convorbirilor literare”. Dar o asemenea greșeală de tipar, deși nu imposibilă (ce e imposibil în această materie?), mie mi se pare extrem de improbabilă. Dacă zețarul a avut în manuscris

Lingă trestia cea lină
Și sub bolta cea senină.

(forma socotită autentică de ucenicii lui Scurtu) și el a putut sări de la *lingă* din primul vers la *bolta cea senină* din versul al doilea, e greu de crezut că după câteva clipe a săvârșit o greșeală identică, de sens contrar, sărind de la *și sub* din versul secund la *trestia cea lină* din cel precedent (cel mult după *și sub* ar fi repetat cuvintele *bolta cea senină*, iar dacă și-ar fi dat seama de repetiție ar fi înlăturat și prima etapă a erorii, adică saltul de la *lingă* din versul dintâi la *bolta cea senină* din celălalt). Din același motiv n-aș socoti că o asemenea greșeală s-a putut produce la tipărirea ediției din 1912 a lui Scurtu, cum am fost ispitit o vreme să cred; dar aceasta nu mă împiedică să găsesc inexplicabilă tăcerea lui Scurtu (și mai puțin a lui Bogdan-Duică), care, repet, nici măcar nu semnaleză modificarea, necum să o argumenteze.

Că greșeli de tipar există cu duiumul în poeziile tipărite de Eminescu la „Convorbiri literare” nu poate tăgădui nimeni. Dar ce soi de greșeli? Iată-le pe cele mai grave din *Înger și demon* și *Floare albastră*, apărute împreună în același număr al revistei. În *Înger și demon* s-a cules *’ndăr-tănic* (în loc de *’ndărătnic*, versul 23), *păr* (în loc de *par*, v. 56), *mută* (în loc de *mute*, v. 65), *fecioareștilor* (în loc de *fecioareștilor*, v. 68), *amoaroasă* (în loc de *amoroasă*, v. 70), *neliberi* (în loc de *neliber*, v. 86), *idalul* (în loc de *iadul*, v. 91). În *Floare albastră*: *v’om* (în loc de *vom*, v. 24 și 46), *albastra* (în loc de *albastră*, v. 55). Se vede că cele mai frecvente greșeli sînt adăugarea sau substituția cite unei litere.

Ipooteza mea este că greșeala de tipar există și în versurile de care mă ocup, dar că nu e vorba de o transpunere brutală a unor jumătăți sau sferturi de vers, ci doar de substituția unei singure litere și anume că *bolta* stă în loc de *balta*.

Cred că ipoteza mea poate fi acceptată și numai comparînd versurile:

Hai în *codrul* cu verdeată,
Und’izvoare plîng în vale,
Stîncă stă să se prăvăle
În prăpastia măreață.

Acolo’n *ochi de pădure*,
Lingă *balta* cea senină
Și sub *trestia* cea lină
Vom șede în foi de mure

cu începutul poeziei *La mijloc de codru*:

La mijloc de *codru* des
Toate păsările ies,

Din huceag de aluniș
 La voiosul luminiș,
 Luminiș de lingă **baltă**,
 Care'n *trestia* înaltă
 etc.

Dar aș mai putea cita versurile :

La temei de *codri* deși
 Nu-i cărare ca să ieși,
 Ci-i o *rariște* de brazi
 Și un *ochi voios de iaz*

din manuscrisul 2276, 58 v., „variantă fragmentară” la *Povestea Dochiei și ursitorile* (D. Murărașu, *Literatura populară*, ed. a II-a, p. 386 ; vezi și p. 595). Cuvintele date de mine în cursiv ne arată că „situația” e aceeași.

Iată însă că **balta cea senină** apare întocmai și printre variantele marelui poem *Memento mori* (datînd din aceiași ani cu *Floare albastră*), publicate de Perpessicius (vol. V, p. 108) :

Și în stuf, în ochi [de codru] și în *balta cea senină*
 De un ram întins pe apă una brațele-și anină . . . ,

un început de strofă transformat mai apoi (p. 111) pe rînd în :

Și la baltă'n ochi de codru albe trec
 prin *trestia lină*,

în :

Albe trec în ochi de

și în :

Albe trec în *balta* neagră prin a *trestiei*
 verdeață.

Cum a apărut însă această ultimă variantă a versului în textul publicat de Perpessicius în vol. IV, p. 118 (și la fel în ediția bibliofilă din 1958, p. 277)? Reeditîndu-se greșeala de tipar pe care o presupun eu în 1873, citim peste mai bine de trei sferturi de veac :

Albe trec în **balta** neagră prin a *trestiei* verdeață.

★

Despre greșelile de tipar, săritoare în ochi sau perfide, s-a scris foarte mult și s-ar putea scrie și mai mult. De curînd decedatul scriitor american William *Faulkner* a ajuns cunoscut în lumea întreagă sub acest nume numai fiindcă adevăratul său nume, care era *Falkner*, a fost schimbat printr-o asemenea greșeală pe coperta primei sale cărți. În alte cazuri, un cuvînt citit sau tipărit eronat a prilejuit discuții contradictorii.

De acum înainte noi putem evita oțioasele dispute, de interpretare a „situației”, în legătură cu autenticitatea formei din „Convorbiri literare” sau a celei din ediția lui Scurtu, corectînd, după aproape nouăzeci de ani, o foarte banală eroare de culegător și obținînd în felul pe care l-am arătat un text care mie mi se pare perfect din toate punctele de vedere :

Acolo'n ochi de pădure
Lîngă **balta** cea senină
Și sub trestia cea lină
Vom ședeă în foi de mure.

PAUL TEODORESCU, *Învățați limba spaniolă fără profesor*, București, Editura științifică, 1962

Metoda de a învăța limba spaniolă fără profesor reprezintă prima încercare de acest fel făcută la noi.

Manualul lui Paul Teodorescu este alcătuit după o metodă proprie care, așa cum ne spune autorul în *Introducere*, „se bazează . . . pe înrudirile dintre spaniolă și română, urmărind prin aceasta să faciliteze unor cercuri cit mai largi de cititori învățarea limbii spaniole fără profesor” (p. 6)¹.

Elaborată pe baza acestei idei, metoda lui Paul Teodorescu începe prin predarea primelor noțiuni de gramatică spaniolă (articolul, substantivul, adjectivul etc.), pe care le exemplifică cu un bogat material lexical, ales în așa fel încât să prezinte cit mai multe asemănări cu limba română.

Întreaga materie este împărțită în patruzeci de lecții. Cuprinsul unei lecții este destul de bogat și variat: explicații gramaticale, un text, lămuriri în legătură cu textul (glosarea cuvintelor noi, analiza unor forme gramaticale, explicarea unor expresii etc.), exerciții (trecere de gramatică, retroversiuni etc.). Explicațiile sînt în general clare și accesibile, larg exemplificate și uneori foarte ingenios prezentate, ceea ce permite înțelegerea și memorarea lor foarte ușor. Sînt

de remarcat desenele sugestive care însoțesc explicațiile privitoare la folosirea literei *y* (p. 14) și exercițiile în formă de jocuri distractive care îmbină foarte bine utilul cu plăcutul. Se observă o permanentă grijă a autorului față de „cercurile cit mai largi de cititori” (p. 6), pentru care și-a dat toată osteneala spre a le face munca cit mai ușoară și plăcută.

Pe lângă noțiunile gramaticale fundamentale, manualul conține și o serie de informații mai amănunțite, foarte utile pentru o cunoaștere mai temeinică a limbii spaniole. De acest fel sînt explicațiile în legătură cu folosirea verbelor *ser* și *estar*, cele referitoare la valoarea unor prepoziții și conjuncții etc.

Textele sînt în general bine întocmite: elementele noi sînt gradate judicios, iar conținutul este variat. Toate acestea dovedesc o muncă serioasă și susținută din partea autorului.

Problema principală pe care o pune acest manual este, însă, aceea a metodei. Metoda folosită aici se deosebește de cele practicate pînă acum. Așa cum am mai arătat, ea are la bază ideea, justă, că, în cazul învățării unei limbi înrudite cu cea pe care elevul o vorbește în mod obișnuit, trebuie să se pornească totdeauna de la asemănările dintre limbi. Acest principiu, însă, nu este suficient pentru elaborarea unei metode, dacă nu este

¹ Toate citatele sau referirile care urmează și la care se indică numai pagina sînt din lucrarea prezentată.

susținut de o bună sistematizare a materialului lingvistic, făcută potrivit categoriilor cărora le aparține materia respectivă: lexic, fonetică, gramatică (morfologie și sintaxă). Paul Teodorescu încearcă, în manualul său, să transmită cunoștințele referitoare la limba spaniolă, organizând materia fără să țină seama de unitatea și continuitatea pe care trebuie să le prezinte explicațiile. Criteriul „asemănărilor” este destul de nesigur și urmă du-l exclusiv se ajunge ca o lecție să cuprindă informații foarte diferite prin natură lor, ceea ce slăbește și chiar împiedică sistematizarea cunoștințelor.

Iată, de pildă, cum este organizat conținutul primelor trei lecții: în prima se predau noțiuni despre genul substantivelor și despre articol (definit și nedefinit); în lecția a doua se vorbește despre adjectiv (clasificarea lui după terminații), despre formarea pluralului adjectivelor și substantivelor și despre scrierea cu *i* și *y* în ortografia spaniolă; lecția a treia cuprinde pluralul articolului și formele adjectivelor posesive. Urmindu-se acest mod de predare, în primele cincisprezece lecții se transmit cunoștințe referitoare la principalele categorii morfologice (substantiv, adjectiv, verb, prepoziție, conjuncție), la unele chestiuni de sintaxă (topica adjectivului, sintaxa unor prepoziții și conjuncții etc.), i se pune elevului la dispoziție un vocabular destul de bogat, dar relativ puține noțiuni de fonetică, pronunțarea sunetelor specifice limbii spaniole fiind explicată abia în lecțiile de la mijlocul cărții (ultimele noțiuni fundamentale de pronunțare a limbii spaniole sînt epuizate abia în lecția XX).

O sistematizare strictă a întregului material potrivit unor criterii gramaticale se impune cred, pentru orice metodă de predare a unei limbi. Este cert că o limbă nu se poate deprinde corect dacă cel care o învață nu-și însușește temeinic gramatica ei.

Noțiunile de gramatică se pot asimila mai ușor dacă sînt predate unitar, transmitîndu-se o dată (nu neapărat într-o singură lecție, ci într-un ciclu) toate cunoștințele referitoare la o anumită categorie. Chiar dacă într-o

lecție se predau noțiuni variate, tema principală de gramatică trebuie să fie una singură. Cred că acest mod de organizare a lecțiilor se impune în special pentru un curs fără profesor, în care continuitatea lecțiilor trebuie să fie mult mai strînsă.

Metoda clasică de predare a limbilor străine, care începe cu scrierea și pronunțarea sunetelor limbii respective, este, desigur, cea mai potrivită și în cazul limbilor înrudite, chiar dacă trebuie să se consacre foneticii un număr mai mare de lecții la început. Într-adevăr, primul contact pe care îl luăm cu o limbă străină este prin pronunțare.

Chiar dacă am admite că primele dificultăți ar fi mari în cazul cînd cursul s-ar începe cu predarea noțiunilor de fonetică (ceea ce nu mi se pare exact), avantajele de mai tîrziu compensează greutățile începutului. Ocolirea tuturor dificultăților în primele lecții cred că este potrivită numai în cazul metodelor pentru copii.

Poate cel mai serios defect al manualului pe care îl discutăm este acela că amîna prea mult explicarea noțiunilor de fonetică și nu începe cu ele. Faptul acesta a îngreuiat, desigur, și alcătuirea textelor (autorul a fost nevoit să evite, în primele douăzeci de lecții, cuvinte care cuprind sunete specifice limbii spaniole, ca *ll*, *ñ*, *z*). Explicațiile gramaticale au fost și ele trunchiate din această cauză: tabloul formelor pronumelor personale se întregeste abia la lecția XX, pluralul unor substantive ca *vez* — *veces* — nu este pomenit în primele lecții, în care se discută modul de formare a pluralului substantivelor și adjectivelor (p. 13—14, 16 etc.).

Cea mai bună verificare a unei metode o constituie însă rezultatele aplicării ei. În cursul vom putea verifica metoda folosită de autorul manualului de față prin rezultatele pe care le vor obține cei ce vor folosi cartea, care s-a bucurat de un mare succes de librărie.

În cele ce urmează voi semnala cîteva chestiuni de amănunt, utile, poate, pentru a fi observate la o nouă elaborare.

Aproape la fiecare lecție se dau, în note speciale, explicații menite să lămurească

anumite probleme în legătură cu tema discutată. Deși, în general, aceste note sînt folosite, uneori totuși ele sînt superflue: așa este, de exemplu, nota 1 de la p. 21, în care se compară infinitivul românesc cu cel spaniol, sau nota 1 de la p. 32, unde se discută topica adjectivului demonstrativ. Observația din nota 1 de la p. 55, prin care se spune că în spaniolă anumite verbe se construiesc cu alte prepoziții decît în română, nu era cazul, de asemenea, să facă obiectul unei note. Alteori, din tendința de a explica cît mai „pe înțelesul tuturor” chestiunea respectivă, lămuririle sînt date în așa fel încît mai mult încurcă pe cititor. Este cazul notei 2 de la p. 56 (în care se arată că după prepoziții se folosesc formele oblice ale pronumelui personal) sau al notei de la p. 79 (unde se spune că „verbul *leer*, precum și alte verbe de conjugarea a II-a sau a III-a, care au rădăcina terminată într-o vocală, modifică pe *i* din *iendo* în *y*”; de fapt aici avem a face cu o simplă grafie, care nu „modifică” cu nimic sunetul). Într-o situație oarecum asemănătoare sînt și nota 1 de la p. 32 și observațiile de la p. 54, în care sînt tratate chestiuni de traducere din spaniolă în română. O explicație nepotrivită ni se pare și aceea referitoare la *č* din rom. *baci*, caracterizat drept „scurt” în opoziție cu același sunet din cuvîntul *cer* (p. 148)¹.

Anumite informații, care nu ajută cu nimic la deprinderea limbii spaniole, ar putea lipsi: așa este aceea referitoare la „traducerea” articolului genitiv. I din română în spaniolă (p. 21) sau afirmația în care o pronunțare regională este calificată drept „incorectă din punctul de vedere al limbii spaniole literare”² (p. 25). Tot astfel introducerile de la lecțiile VI, VII sau XXI ar fi putut să lipsească, fiind nelegate bine de obiectul lecțiilor respective.

¹ Diferența aici constă în poziția sunetului în cuvînt.

² O pronunțare dialectală nu poate fi calificată „incorectă”, deoarece vorbirea în dialect nu se conformează regulilor ortoepice ale limbii literare, căreia, într-un fel chiar i se opune.

Nu se încadrează în manual nici unele discuții de ordin istoric sau etimologic, incomplete sau nelegate bine de tema în discuție, ca cele referitoare la formarea viitorului (p. 101) sau condiționalului (p. 206), ca acelea asupra originii verbului *estar* (p. 80) etc.

În schimb, unele explicații ar fi putut fi dezvoltate: cele referitoare la diftongi, la pronumele demonstrative, la sensurile și funcțiile verbului *tener*, la formele duble de participiu perfect etc. Lămuririle de fonetică ar fi trebuit să fie amplificate uneori și ele: astfel, dacă s-a comparat *ñ* cu *n* palatalizat din graiul bănățean (p. 108)³, același lucru era bine să se facă și pentru *ll*, care este în aceeași situație⁴. Nu este bine, însă, să se afirme că sunetele din spaniolă și cele din graiul bănățean sînt identice (p. 108); ar fi fost mai corect să se spună că sînt doar asemănătoare.

Altfel ar trebui explicată (dacă autorul ține într-adevăr să explice) deosebirea de vocală tematică de la formele de conjunctiv ale conjugărilor I, II și III (p. 154).

Ordinea în care sînt date formele anumitor verbe cred că ar fi trebuit determinată de circulația lor în limbă: în felul acesta formele lui *estar* sau *haber* (date de autor, respectiv, în lecția XIII și XIV) ar fi trebuit să precedă, de exemplu, pe cele ale lui *ver* (explicate în lecția VII). În aceeași ordine de idei, unele explicații ar fi trebuit să fie grupate cu mai multă rigoare, astfel încît elementele generale să precedă pe cele speciale: potrivit acestui principiu, definirea dialezelor (p. 99) ar fi trebuit să fie pusă înaintea conjugării verbelor la reflexiv (p. 98).

Faptele similare este bine să fie puse în legătură totdeauna: atunci cînd se predă de exemplu aglutinarea prepoziției *a* cu articolul

³ Aici, după ce se spune că în graiul bănățean întîlnim un *n* palatalizat, ca model de pronunțare se indică totuși modul cum pronunță un țăran transilvănean pe *n* din *bin'e*.

⁴ În Banat întîlnim un *l* palatal. Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 92.

definit (p. 31) este foarte utilă o referire la discuția asupra prepoziției *de* (p. 20).

Și unele chestiuni de terminologie ar trebui revizuite și unificate: *n'* muiat este mai bine să fie numit palat:l sau, mai corect, prepalatal¹, ca și *ll*. Peste tot este recomandat să se folosească termenul *conjunctiv* pentru a denumi modul respectiv, fiind cel adoptat în terminologia noastră gramaticală actuală². Nu se poate spune că „grupurile *che*, *chi* din limba română se redau în ortografia spaniolă prin *que*, *qui*”³ și că „pentru redarea literei *c* românești din aceste grupuri de sunete, spaniolii folosesc deci o altă literă litera *q*, inexistentă la noi”, nici că „*h* mut din limba română este redat prin *u* mut, amindouă avînd rolul de a separa consoana *c* (*q*) de vocalele *e* sau *i*” (p. 138). Aceste chestiuni de ortografie trebuie discutate la alt nivel, numai în legătură cu situația fonologică pe care o redau. De asemenea este corect să se spună că *d* în interiorul cuvintului se pronunță normal, spre deosebire de *d* final, care prezintă tendința de amuțire⁴.

În sfîrșit, ca ultimă observație țin să atrag atenția asupra unor locuri unde redac-

tarea lasă de dorit: *iată mai jos tabloul complet al folosirii pronomelor personale* (p. 136); *se utilizează para atunci cînd*: 1. *se exprimă destinația sau țința* (p. 201); *verbul erguir se poate conjuga fie ca un verb diftongat, fie, mai ales, ca un verb de tip pedir* (p. 295).

Lucrarea se încheie cu câteva anexe foarte utile: o listă de verbe unde sint indicate și prepozițiile cu care verbele respective se construiesc mai des; un tabel recapitulativ al chestiunilor de fonetică; un vocabular spaniol-romîn; cheia exercițiilor; un indice de materii (în general bine alcătuit) și unul onomastic.

Condițiile grafice în care a apărut manualul⁵ sînt bune. Ele ajută la consultarea lui, fapt foarte important pentru o astfel de lucrare. Cartea are ca anexă și un disc, neanunțat în cuprinsul ei și apărut, din nefericire, la multă vreme după ea.

O antologie de texte spaniole care să completeze acest manual ar fi fost binevenită și ar fi, desigur, cel puțin tot atît de bine primită ca și el.

Constant Maneca

PROBLEMELE TERMINOLOGIEI ȘTIINȚIFICE ÎN DOUĂ LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ SOVIETICE

În lingvistica sovietică terminologia constituită de multă vreme unul din cele mai dezvoltate obiecte de cercetare. Preocupările

¹ Cf. Menéndez-Pidal, *Manual de gramática histórica española*, ed. V, Madrid, 1934, p. 104.

² Cf. *Gramatica limbii romîne*, vol. I—II, [București, 1954] a Academiei R.P.R.

³ În ortografia spaniolă nu se redau grupurile *che* și *chi* din limba română prin, respectiv, *que* și *qui*. Avem a face aici (ca și în cazul lui *c* și *q* sau *h* și *u* care urmează) cu corespondente grafice care redau realități fonetice asemănătoare.

⁴ Cf. p. 213, unde se spune că *d* „în interiorul cuvintelor devine sonor și se pronunță”. *D* este prin natura lui o consoană sonoră și folosirea acestui termen în legătură cu el în alt sens poate da naștere la confuzii.

pentru elaborarea unei terminologii unitare devin constante începînd cu perioada primelor planuri cincinale de dezvoltare a economiei, cînd, alături de publicarea unor glosare și lexicoane tehnice, se înregistrează apariția unor lucrări teoretice. Totuși studierea problemelor teoretice privind terminologia și rezolvarea lor în practică au rămas o sarcină mai mult a tehnicienilor, care adesea au fost nevoiți să abordeze în munca lor și chestiuni de ordin strict lingvistic. O însemnată contribuție au adus în această direcție Comi-

⁵ Care face parte dintr-o serie, pe care Editura științifică a început-o prin publicarea manualului de limbă engleză apărut anii trecuți.

tetului pentru terminologia tehnică și comisiile de același gen existente în fiecare republică unională, care, prin munca lor metodică, organizată, au ajutat la formarea unei terminologii științifice și tehnice corespunzătoare nivelului de dezvoltare al științei în diferitele ei etape¹.

Un rezultat al muncii de coordonare depuse ani de-a rândul de Comitetul pentru terminologia tehnică al Academiei de Științe a U.R.S.S. îl constituie lucrarea lui D. S. Lotte, intitulată *Основы построения научно-технической терминологии*² (Bazele formării terminologiei tehnico-științifice). Apărută postum, cuprinde cîteva din studiile lui D. S. Lotte consacrate unor aspecte variate ale terminologiei tehnico-științifice.

Deși nu este concepută ca o lucrare independentă, cartea se prezintă cercetătorului ca un tot încheiat prin problematica comună a studiilor pe care le cuprinde. Caracterul ei unitar este subliniat în primul rînd de ideea centrală potrivit căreia termenul științific este privit ca membru al unui sistem terminologic ce reflectă un sistem de noțiuni științifice sau tehnice corespunzătoare. Iată ce spune autorul în această privință: „Terminologia științifică trebuie să reprezinte nu o simplă acumulare de cuvinte, ci un sistem de cuvinte sau de îmbinări de cuvinte legate între ele în mod determinat; în aceasta constă una din deosebiri esențiale dintre terminologia „obișnuită” și cea științifică. Termenul nu trebuie privit izolat; deși luat singur poate satisface prin concizie, claritate etc., totuși este posibil ca în unele cazuri el să nu fie acceptat, deoarece aceste calități ale lui tre-

buie apreciate în funcție de exactitatea înțelesului termenilor și în raport cu însușirile acestora” (p. 72).

Formarea sistemului de termeni în diferite domenii ale cunoașterii este, deci, în directă legătură cu progresul științei, cu dezvoltarea sistemului noțiunilor științifice și tehnice. Neconcordanța între termen și noțiune, precum și elaborarea primară greșită a termenilor constituie, după cum subliniază autorul, cauza apariției de trăsături negative ale sistemului terminologic. În lumina acestor considerente, el crede că este necesar, pe de o parte, să se rezolve problemele generale și particulare de formare a termenilor (fie ca elemente izolate, fie ca sisteme), iar, pe de altă parte, să se reglementeze sistemele de termeni și să se revizuiască definițiile noțiunilor care au rămas în urma progresului realizat în disciplinele respective.

Un loc important îl ocupă în volumul recenzat tratarea termenului din punct de vedere lingvistic, ca unitate lexicală deosebită. Astfel, sînt pe larg dezbătute o serie de chestiuni teoretice cunoscute, cum sînt polisemia, omonimia, sinonimia etc. Autorul se pronunță în mod categoric împotriva polisemiei și omonimiei termenilor, fenomene care împiedică adesea comunicarea, mai ales atunci cînd ea are loc în cadrul aceleiași discipline sau al unor discipline înrudite. De asemenea, el este de părere că trebuie evitată polisemia componentilor lexicali ai termenului, oferind, atunci cînd este posibil, soluții pozitive. Astfel, în cazul celor doi termeni *тяжёлая вода* (apă grea, fiz.) și *тяжёлое тело* (corp greu, fiz.) el arată că se poate înlătura polisemia cuvîntului *тяжёлый* (greu) prin înlocuirea lui cu *вечное* (вечное тело), ceea ce reprezintă, desigur, un câștig pentru sistemul terminologic.

De regulă sinonimia nu trebuie să aibă loc în terminologia tehnică generală și specială. Sînt admise numai două situații: 1) atunci cînd este necesar să se redea mai multe nuanțe aparte ale aceleiași noțiuni și 2) cînd unul din cei doi termeni reprezintă forma

¹ În anul 1933 se înființează Comisia pentru terminologia tehnică de pe lângă secția de științe tehnice a Academiei de Științe a U.R.S.S. În anul 1938, Comisia se transformă în Comitetul pentru terminologia tehnică al Academiei de Științe a U.R.S.S. Inițiatorii, organizatorii și primii conducători ai Comitetului au fost acad. S. A. Ceaplîghin (1869—1942) și D. S. Lotte (1898—1950).

² Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 156 p.

scurtă a celui alt, de exemplu *электрический генератор* (generator electric) și *электрогенератор* (electrogenerator).

Trebuie înlăturate și, mai ales, prevenite cazurile de neconcordanță între sensurile comune ale cuvintului și sensurile lor concrete, terminologice, adică acele îmbinări de cuvinte care orientează în mod fals gândirea noastră. În termenii *живая сила* (forță vie, un anumit gen de forță) și *сила удара* (impuls) există elementul comun *сила* (forță), care, în cel de-al doilea caz, nu are nici o legătură cu sensul său comun din limbă, prezent în primul termen.

Autorul face o analiză temeinică omonimiei termenilor, oprindu-se pe rând asupra omonimelor lexicale, sintactice, morfologice, precum și asupra omonimiei elementelor de compunere a termenilor.

În principiu, el se declară împotriva omonimiei, admițând doar cazurile de omonimie morfologică, cele mai puțin dăunătoare.

Cel mai cuprinzător capitol din lucrarea lui D. S. Lotte este dedicat formării sistemului termenilor tehnici și științifici, mijloacelor de elaborare a termenilor. Astfel sînt evidențiate șase importante căi lexicale de formare a termenilor: 1) modificarea sensului, 2) derivarea, 3) abrevierile, 4) aglutinarea, 5) compunerea prin juxtapunere și 6) împrumuturi. De o întindere mai mare se bucură modificarea sensului¹, care, de altfel, are prioritate față de celelalte mijloace de formare a termenilor, pentru că asigură concizia, simplitatea și claritatea termenului. Totuși, deoarece duce totodată la polisemie, ea provoacă unele analogii supărătoare, fapt care obligă la o deosebită prudență în alegerea noului termen. Cu alte cuvinte, la folosirea acestui mijloc de formare a termenilor, trebuie să avem în vedere toate sensurile

¹ Acest procedeu este specific limbii ruse. În limba română termenii proveniți pe această cale, adică prin comutarea sensului cuvintelor din limba comună, sînt mai puțin numeroși. Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, Editura științifică, București, 1962, p. 114.

cuvintului sortit a deveni termen și corespondența lui cu noțiunea pe care o desemnează; de asemenea construcția noului termen trebuie să nu contravină normelor după care sînt construiți ceilalți termeni de același rang cu el².

Revenind asupra problemei sistemului terminologic, autorul consacră un capitol special caracterului sistematic al terminologiei oricărei discipline științifice. Această trăsătură fundamentală a terminologiei rezultă dintr-o justă clasificare a noțiunilor și a permanentei primenirii a definițiilor acestora, și se întemeiază pe deplina corespondență dintre termen și noțiune, astfel ca notele esențiale ale noțiunilor să fie reflectate nemijlocit în terminologia disciplinei date. De abia după ce sînt asigurate aceste prime condiții, se poate trece la alegerea cuvintelor și a elementelor de compunere în vederea formării termenilor.

Desigur, nu se neglijează nici alte aspecte teoretice ale terminologiei, cum sînt concizia și claritatea termenului, monosemia (*однозначность*), precum și structura termenului și raportul dintre diferitele lui părți componente. Menționăm, în încheiere, ideea independenței termenului față de context, pe care D. S. Lotte o subliniază într-un paragraf special. Conținutul semantic al termenului trebuie să fie condiționat de noțiunea definită, și nu de fraza în care el apare.

Deși, poate, pe alocuri principiile elaborate au valoare în special pentru limba rusă, cartea lui D. S. Lotte se dovedește foarte utilă în egală măsură atât pentru cei care dirijează munca de reglementare a terminologiei tehnice și științifice, cât și pentru cei care se ocupă de latura teoretică a problemei.

★

Puțin timp după apariția cărții lui D. S. Lotte, în cursul aceleiași an, problemelor ter-

² În această privință poate fi consultată lucrarea lui G. Goian, *Baza logică a predării și însușirii terminologiei științifice*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1961, p. 13-40.

minologiei le-a fost consacrată o nouă lucrare și anume *Вопросы терминологии*¹ (Problemele terminologiei).

Sub acest titlu sînt reunite referatele, comunicările și discuțiile participanților la Conferința unională închinată problemelor terminologiei, desfășurată la Moscova între 25 și 29 mai 1959². Prima parte importantă a volumului cuprinde referatele pe teme generale, din care desprindem: *Termenul și terminologia* (A. A. Reformatski), *Principalele direcții ale muncii în domeniul terminologiei tehnice* (N. K. Suhov), *Despre crearea unui sistem unic de transcriere pentru limbile popoarelor Uniunii Sovietice* (L. R. Zinder), *Rolul limbii ruse în formarea vocabularului limbilor naționale ale popoarelor Uniunii Sovietice* (T. A. Bertagaev, I. D. Deșeriev și alții).

În articolul său, A. A. Reformatski face o scurtă incursiune în istoria problemei, relevînd unele aspecte mai puțin cunoscute și încercînd să le dea o rezolvare proprie. Folosind ca sferă de cercetare terminologia științifică și tehnică, autorul lămurește esența noțiunilor de „termen” și terminologie”. În primul rînd el postulează ideea că în știință limba nu este un factor întîmplător, un „ingredient”, ci un element de structură indispensabil, iar semnele speciale, formulele utilizate în diferite discipline științifice nu sînt decît „limbi-surogat”, convenții. De aceea, cu cît este mai dezvoltată o știință, cu atît mai însemnat este rolul limbii în structura sa și, implicit, cu atît mai actuale devin problemele de terminologie care se ridică în acest caz.

¹ Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 230 p.

² Conferința a fost organizată de Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. Au fost supuse discuțiilor nu numai problemele terminologiei, ci și problemele îmbunătățirii ortografiei și alfabetelor limbilor scrise ale popoarelor din Uniunea Sovietică. Au participat la consfătuire specialiști în 60 limbi vorbite în U.R.S.S., oameni de știință, lucrători în diferite domenii de activitate socială, culturală, economică etc.

Pentru a răspunde la întrebarea pusă în titlu, cuvintele trebuie cercetate în mod multilateral. Efectuînd o analiză lexicală și noțională a cuvintelor, se poate face apoi separarea cuvintelor-termeni de celelalte cuvinte. Din punct de vedere lexical³, termenul și terminologia sînt recunoscute de toată lumea ca aparținînd științei, tehnicii. Asupra relațiilor dintre termen, noțiune și cuvînt (deci, asupra termenului ca „logos”, după expresia autorului) există păreri diferite: unii dau mai multă importanță laturii nominative a termenului, legăturii sale cu lucrul sau obiectul desemnat, alții leagă termenul de noțiune.

După părerea lui A. A. Reformatski, mai productiv pentru știință este cel de-al doilea punct de vedere, care capătă mai multă claritate dacă sînt studiate totodată și deosebirile dintre terminologie și nomenclatură.

Terminologia este legată de sistemul de noțiuni al științei respective, nomenclatura „etichetează numai obiectele acesteia” (p. 48). Prin urmare, nomenclatura nu este în corelație cu noțiunile științei, ea nereprezentînd știința în sistemul ei de noțiuni.

Pentru a ilustra cele afirmate, autorul amintește că știința ca filozofia, logica, matematica nu au de-a face direct cu lucruri, ci numai cu lucruri în formă de supoziții. În terminologia tehnică, unde predomină lucrurile, latura nominativă a termenului se află pe prim plan.

Reluînd unele argumente ale lui G. O. Vinokur⁴, pe care îl citează în mai multe rînduri, autorul atrage atenția asupra interpretării greșite date terminologiei, care este consi-

³ Aici autorul introduce două cuvinte noi: „lexis” și „logos”, atribuite pe rînd termenului, în diferitele lui ipostaze. Astfel, termenul este „lexis” atunci cînd este considerat ca unitate lexicală cu funcțiile sale specifice; despre termen ca „logos” se vorbește atunci cînd se studiază modul legăturii sale cu noțiunea pe care o desemnează.

⁴ G. O. Vinokur, *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии*, în „Груды московского института истории, философии и литературы”, vol. V, 1939, p. 3—54.

derată adesea sinonimă cu nomenclatura. Astfel în geografie sînt numiți „termeni de nomenclatură” (номенклатурные термины) cuvinte ca: rîu, munte, deșert etc., care de fapt sînt termeni geografici. De nomenclatura geografică țin cuvinte ca: Volga, Moscova, Gobi etc.

Unei foarte interesante și subtile analize este supus cuvîntul *речь*/vorbire/, termen omonimic folosit în mai multe științe: lingvistică, psihologie, fiziologie, medicină, reprezentînd în fiecare dintre ele o noțiune precisă și avînd un „cîmp terminologic” propriu. Cercetînd definițiile termenului *речь* în toate aceste științe, autorul constată că numai în lingvistică el este explicat prin noțiunea de „limbă”, relația limbă-vorbire (язык - речь) fiind de neconceput altfel. Cu acest prilej, el face critica teoriei lui F. de Saussure (*langage — langue — parole*), scoțînd în evidență o contradicție fundamentală în tratarea saussuriană a termenului *parole* (речь). Această contradicție constă, anume, în faptul că Saussure consideră vorbirea (*речь*) pe de o parte ca ceva *individual*, secundar și chiar arbitrar, iar pe de altă parte drept „combinații cu ajutorul cărora subiectul se folosește de un cod lingvistic”, cu alte cuvinte o consideră totodată ca ceva care se află *în afara subiectului*, dat în mod obiectiv și de loc inimplător.

Discutînd termenul *речь*, A. A. Reformatski face unele precizări în legătură cu „cîmpul terminologic” (терминологическое поле) al cuvîntului, cu caracterul idiomatic al cîmpului terminologic: „Cîmpul terminologic este pentru cuvîntul respectiv însăși terminologia din care face parte, în afara căreia cuvîntul își pierde trăsăturile de termen. Termenul este *paradigmatic* din punct de vedere semantic, adică în corelație (obligatorie, dacă este într-adevăr termen) cu noțiunile aflate în sistemul terminologic dat” (p. 51).

Introducerea de către A. A. Reformatski a noțiunii de „cîmp terminologic” ușurează înțelegerea mai clară a omonimiei și a poli-semiei, precum și a utilizării stilistice a termenilor. Sînt de reținut observațiile sale cu

privire la valoarea stilistică a termenului, care se manifestă numai în afara terminologiei proprii; în cadrul „cîmpului său terminologic” termenul rămîne neutru și cu desăvîrșire inexpressiv.

Un interes teoretic deosebit prezintă și referatul lui L. R. Zinder, care cuprinde argumente pro și contra în discuțiile cu privire la alegerea unuia din cele două sisteme de transcriere: fonetic sau fonologic. Nefixîndu-se asupra unuia din aceste tipuri de transcriere, L. R. Zinder evidențiază principiile lor generale precum și dificultățile îmbinării lor într-un sistem universal. Aceste dificultăți provin din proprietățile diferite ale celor două sisteme. Sistemul fonetic conține multe semne, pentru că la alcătuirea lui se pornește de la ideea redării cu fidelitate a tuturor detaliilor diferitelor sunete în cadrul aceleiași familii de limbi. Utilizarea sa la redarea fonemelor implică, dimpotrivă, necesitatea de a-l simplifica. În felul acesta apare o contradicție greu de rezolvat.

Trebuie să se aibă în vedere diferența specifică dintre sistemul fonetic și cel fonologic, care constă în faptul că primul redă toate variantele unui fonem, iar cel de-al doilea îl redă printr-un semn unic, neținînd seama de aspectele lui fonetice diferite.

Sistemul fonetic de transcriere poate fi unificat numai în scopul alegerii alfabetului (rus sau latin, de exemplu) și al stabilirii fondului comun de semne al limbilor, al cărora sens va fi diferențiat numai prin crearea unui sistem de transcriere pentru fiecare grupă de limbi.

Comunicarea lui N. K. Suhov este axată în jurul ideii de unificare a termenilor tehnico-științifici din limbile naționale în raport cu cei din limba rusă. Punerea în acord a termenilor din limbile naționale cu cei din limba rusă este favorizată de faptul că noțiunile tehnico-științifice se difuzează simultan în toate republicile unionale, ca urmare a dezvoltării generale a științei și tehnicii în întreaga țară.

Partea a treia a culegerii cuprinde comunicări cu privire la terminologia lingvistică,

secție independentă în cadrul consfățuirii. Interesant este cuvântul de introducere al lui E. Bokariov, în care este relevată o anumită situație paradoxală: cei care studiază terminologia și posibilitățile reglementării ei n-au ajuns încă să facă ordine în propria lor disciplină.

Principala lipsă a terminologiei lingvistice ruse este considerată de referență existența unor dublete puțin justificate, care desemnează una și aceeași noțiune, având înțelesuri, în majoritatea cazurilor, absolut identice (pentru noțiunea de complement în gramatica rusă există termenii дополнение și обстоятельство fără ca între ei să se poată stabili deosebiri clare).

Al doilea fenomen care stînjenește claritatea termenilor lingvistici se datorește întrebuirii aceluiași termen desemnînd noțiuni diferite sau avînd sensuri apropiate. Autorul aduce exemplul sugestiv al termenului словосочетание (îmbinare de cuvinte), privit din două unghiuri de vedere: unul po-

trivit căruia acest termen definește îmbinările de cuvinte legate gramatical între ele, celălalt care limitează sfera și exclude din această categorie îmbinările care conțin forme verbale.

Lucrarea se încheie cu recomandările conferinței, care constituie de fapt un vast program de muncă în privința îmbunătățirii terminologiei și elaborării unor sisteme terminologice care să oglindească progresele continui ale științei și tehnicii contemporane. Pot fi amintite, între altele, hotărîrile luate cu privire la apariția unui buletin special consacrat problemelor teoretice ale terminologiei, ortografiei și transcrierii, tipărirea în cel mai scurt timp a unor glosare și dicționare speciale, pregătirea cu toată seriozitatea a unor cadre de specialiști în terminologie pe lângă Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. și pe lângă celelalte institut de lingvistică din republicile unionale.

Virgil Nestorescu

FLOREAN MARCU — CONSTANT MANECA, *DICTIONAR DE NEOLOGISME*, București, Editura științifică, 1961

Elaborînd *Dicționarul de neologisme*, apărut anul trecut, Florin Marcu și Constant Maneca au urmărit să pună „la îndemîna marelui public un instrument practic de lucru, capabil să lămurească sensurile cuvintelor noi ... într-o formă cît mai simplă, accesibilă marilor mase de cititori” (p. 11)¹.

În cele ce urmează vom căuta să arătăm modul în care autorii au reușit să realizeze acest lucru.

Așa cum s-a arătat în recenziile și prezențările apărute pînă acum², *Dicționarul* este în general bine alcătuit, cuprinde o listă de

cuvinte destul de bogată, iar explicațiile sînt de obicei clare și accesibile. Partea etimologică, destul de dezvoltată în raport cu caracterul lucrării, ajută la lămurirea sensurilor cuvintelor și, mai ales, la interpretarea accepțiunilor rare în care sînt folosite uneori neologismele.

Nu este cazul să insistăm asupra calităților *Dicționarului de neologisme*, pentru a nu repeta inutil ceea ce s-a spus deja cu bunăvoință în recenziile amintite. Mai important ni se pare a discuta în special părțile lui slabe, în vederea remedierii lor la o eventuală nouă elaborare.

¹ Toate citatele sau referirile la care se indică numai pagina sînt din lucrarea discutată.

² Octavian Șchiau, „Tribuna”, V, 1961, nr. 45 (249), p. 7; R. Pleșa, „Drum nou”, XVIII, 1961, nr. 5244, p. 2; Teofil Balaj, „România Liberă”, XX, 1962, nr. 5357;

Gh. Bulgăr, „Viața românească”, XV (1962), nr. 1, p. 175; V. Teodorescu, „Limba română”, XI (1962), nr. 3, p. 335; D. Ursu, „Studii și cercetări științifice”, Seria filologie, Iași, 1962, nr. 1.

De la început ne vedem obligați să spunem că, pentru a corespunde scopului pe care și l-au propus autorii, lucrarea ar fi trebuit să fie mult mai amplă: în lista de cuvinte, în indicațiile de ordin lexical, gramatical, ortoepic și ortografic și adeseori în informațiile etimologice. Urmărind din aceste puncte de vedere structura *Dicționarului*, observăm că el este departe de ceea ce autorii lui ne spun că au vrut să fie¹.

În ce privește lista de cuvinte, remarcăm că, deși ea cuprinde mulți termeni neologici, înregistrati de dicționarele curente, totuși nu epuizează, așa cum ar fi fost de așteptat, toate neologismele care se găsesc în aceste dicționare. Lipsa unor cuvinte ca *abnega*, *arhi-strateg*, *precipițiu*, *șusura*, *spinetă*, *șabăr*, *veleitatie*² etc. este inadmisibilă pentru o lucrare ca cea de față.

Lista de cuvinte a *Dicționarului de neologisme* are însă și alte defecte. Cel mai grav dintre ele este modul cu totul arbitrar în care au fost incluse sau nu neologismele din diferite sectoare ale vocabularului.

Deși autorii ne avertizează în prefață că „dintre termenii tehnici de strictă specialitate, au fost tratați doar cei folosiți în mod curent în limbă și frecvenți în literatura de specialitate” (p. 11), totuși există nenumărați termeni care apar obișnuit în limbă și în literatura de specialitate și totuși nu sunt înregistrați în *Dicționar*. Vom enumera doar câteva exemple, pe domenii: (medicină) *antispastic*, *colecistită*, *dischinezie* (biliară), *galenic*, *febrița*, *hidric*, *lipotimie*, *panarițiu*, *pandemie*; (muzică) *adagietto*, *dixtuor*, *impromptu*, *morescă*, *partită*, *septuor*; (drept) *emfiteoză*, *redhibitoriu*, *usucapiune*, *uzoricid* etc. Despre cuvintele cu conținut istoric ni se spune expres în prefață că „au fost explicate unele cuvinte care

se referă la antichitatea greacă sau romană³, chiar dacă ele se întâlnesc mai rar în literatură” (p. 11). Cu toate acestea au rămas înregistrati termeni curenți din literatura noastră istorică, cum sînt: *comat*, *hoplit*, *pileat*, *pandoră*, *saliu*, *tabulariu*, *talasocrație* etc. Credem că nu ar trebui neglijate nici neologismele legate de istoria mai nouă, ca *guelf*, *ghibelin*, *prebendă*, *prior*, *seneșal* etc. Nu ne putem explica nici de ce nu apar toate numirile lunilor din calendarul republican francez, cînd unele dintre ele, ca *brumar*, *termidor* etc. intră în denumirea sub care sînt cunoscut la noi (ca și în alte țări de altfel) anumite evenimente: 18 *Brumar*, 9 *Termidor* etc. Și cum este posibil ca un dicționar de neologisme apărut în 1961 să nu cuprindă termeni de circulație mondială ca *lunic*, *sputnic*, *cosmonaut*, *cosmodrom* etc.?!

Am înșirat aici doar lipsurile care ni s-au părut mai flagrante și care contravin chiar principiilor pe care autorii mărturisesc că le-au avut în vedere la alcătuirea listei de cuvinte a *Dicționarului*. Nu se justifică de asemenea lipsa unor abstracte verbale sau participii adjectivale, omise dinadins de autori, deși ele sînt astăzi substantive și adjective de largă circulație: *admonestare*, *crystalizare*, *justificare*, *simplificare*, *vaccinare* etc. Ar fi fost mai bine să se dea mai multe abstracte verbale, eventual de la toate verbele și să nu se recurgă la o selecție arbitrară.

Socotim că limitele unei astfel de lucrări trebuie să fie mai mari. În adevăr, unde ar putea fi înregistrate, dacă nu în primul rînd într-un dicționar de neologisme, cuvinte ca: *cicisbeu*, *cușetă*, *factologic*, *extraneu*, *mafie*, *paralipomene*, *recesiune*, *șapron*, *satanism* etc.? Am amintit aici cuvinte de tot felul, luate la întîmplare din presă, manuale școlare sau auzite la radio. Autorii ar fi trebuit să se gîndească la anumite criterii mai cuprinzătoare, potrivit cărora să fi alcătuit lista de cuvinte a dicționarului. Fiind vorba de un

¹ Cf. prefața autorilor de la p. 11 la 13.

² Toate aceste cuvinte sînt înregistrate de cele mai recente dicționare academice la noi, care, după cum se știe, nu au consemnat toți termenii neologici; *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, 1955 — 1957 și *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.

³ Și aici nu înțelegem de ce se restrînge vocabularul referitor la istoria antică la antichitatea greacă și romană.

„instrument practic de lucru”, nu putem pretinde ca *Dicționarul* să tindă a înregistra toate neologismele folosite în diversele stiluri ale limbii. Termenii de strictă specialitate, cei rebarbativi ca și cei foarte rari, greu de depistat, sigur că pot fi omiși chiar și într-o lucrare specială ca aceasta. Ea ar trebui să cuprindă însă, în măsura posibilului, neologismele care s-au bucurat și se bucură de oarecare circulație în limbă. În această categorie intră toate cuvintele care apar în literatura beletristică și publicistică, toți termenii din terminologia științifică și tehnică folosită în manualele de curs mediu și în unele manuale universitare de bază. Depistarea acestor neologisme cere consultarea atentă a lucrărilor care pot furniza acest material: dicționare, publicații periodice (ziare și reviste), manuale, tratate elementare, literatură originală și tradusă etc. În afara principiului exhaustiv, care pare a fi totuși incompatibil cu felul în care a fost concepută lucrarea¹, criteriile propuse de noi credem că sînt singurele demne de urmat pentru alcătuirea listei de cuvinte.

A doua problemă a *Dicționarului de neologisme* este aceea legată de caracterul lui normativ. Credem că s-a mers pe o linie greșită² neglijîndu-se această latură a lucrării: indicații de ordin gramatical, ca pluralul substantivelor, formele de indicativ prezent la verbe etc. lipsesc cu desăvîrșire, la fel și foarte multe lămuriri necesare referitoare la pronunțarea și ortografierea neologismelor. Nimeni nu poate nega utilitatea unor astfel de informații într-o lucrare care vrea să fie „un instrument practic de lucru”.

Tot așa nu ne putem explica decît ca o neglijență condamnabilă faptul că autorii nu au înregistrat nici măcar variantele cele mai cunoscute ale neologismelor. Acest lucru creează mai multe dezavantaje pentru lu-

crare: întîi, deoarece pune pe cititor în neplăcuta situație de a nu ști dacă o anumită variantă întîlnită într-un text, chiar dacă ar recunoaște-o ca atare (de ex.: *mustră*, varianta lui *mostră*), are același sens cu forma înregistrată în *Dicționar*. Nu trebuie să uităm că în limba noastră avem variante formale (ca *rație* și *rațiune*, *pensie* și *pensiuine* etc.) ale căror sensuri s-au specializat cu timpul, unele dintre ele grupîndu-se exclusiv în jurul uneia din forme. Dacă acest fel de variante nu prezintă greutăți (ambele forme fiind înregistrate), altele în schimb, ca *funcție* (înregistrat, potrivit normelor adoptate de autori într-o singură formă), au o situație mai dificilă, deoarece apar în anumite stiluri ale limbii aproape exclusiv în varianta neconsemnată în dicționar (în exemplul nostru *funcțiune*) și cititorii nu pot ști, deci, dacă nu există și diferențe de sens.

În al doilea rînd, neînregistrarea variantelor de cele mai multe ori dăunează și la susținerea etimologiilor propuse. Este destul să ne gîndim tot la *funcție*, a căruia variantă *funcțiune* susține etimonul francez propus în al doilea rînd (*fonction*). La fel *mustră*, variantă a lui *mostră*, ne obligă să ne gîndim la o etimologie multiplă în care intervin atît it. *mostra* cît și germ. *Muster*.

Interesant și de dorit ar fi fost să se fi consemnat toate variantele sub care au apărut în limbă neologismele. Dacă acest lucru este dificil și, trebuie să recunoaștem, nu tocmai potrivit cu caracterul lucrării (instrument practic!), totuși înregistrarea principalelor variante (cel puțin a acelorora consemnate de dicționare, care arată că s-au bucurat de oarecare circulație) se impune.

O ultimă problemă de structură a *Dicționarului* este aceea în legătură cu originea cuvintelor.

În general etimologia, cuprinzătoare, este, așa cum am mai spus, un ajutor prețios la explicarea cuvintelor. Din păcate, acest lucru nu este nici el perfect realizat, autorii lășindu-se influențați uneori de linia tradițională care tinde să dea o singură origine cuvintelor. De fapt situația este mult mai

¹ Cf. p. 11.

² Economia de spațiu grafic invocată de autori în prefață (p. 12) nu ni se pare că ar justifica faptul că nu s-au dat indicații normative absolut necesare, care ar fi mărit valoarea lucrării.

complicată¹. Să ne oprim numai la câteva exemple, alese dintre primele cuvinte din *Dicționar*: la *abecedar* este indicat ca etimon lat. *abecedarius*. Or, varianta *abebedar* (și aici se vede încă o dată importanța varianțelor!) trimite și la un al doilea etimon, germ. *Abecedarium*. Tot așa nu putem ști cu precizie dacă *abnorm* a fost împrumutat direct din lat. *abnormis* sau, ceea ce pare mai probabil, și prin intermediul germ. *abnorm*. Verbul *abține* nu este desigur o formație care a avut ca model numai pe fr. *s'abstenir* (așa cum arată *Dicționarul de neologisme*, ca de altfel și *Dicționarul limbii române moderne*²), ci foarte probabil, și pe lat. *abstinere*. Iată deci exemple de etimologii asupra cărora atenția prudentă și binevenită a autorilor ar fi trebuit să se extindă.

În cazurile indoelnice, unde filiera este greu de precizat și o soluție sigură nu poate fi dată, este de preferat să se indice întâi etimonul de bază și apoi cel secundar, așa cum s-a făcut în marea majoritate a cazurilor (cf. *absoluțiune*, *absolvi*, *abunda* etc.), din nefericire însă nu totdeauna (cf. *celebru*, *oblic*).

La cuvintele derivate de la nume proprii, ca *amper*, *narcisism*, *oblomovism* etc. ar fi fost bine să se dea și o scurtă explicație asupra numelui respectiv: *Ampère*, fizician fran-

cez; *Narcissus*, personaj mitic care s-ar fi îndrăgostit de propriu-i chip, oglindit într-un izvor; *Oblomov*, personaj din opera cu același nume a lui Gonțearov.

Cam acestea sînt problemele mari legate de *Dicționarul de neologisme*. Lucrarea are și unele lipsuri de amănunt, asupra cărora nu vom insista, cele mai multe fiind deja semnalate de recenziile amintite.

Credem că, ținîndu-se seama de obiecțiile îndreptățite lucrarea ar putea deveni, la o eventuală nouă ediție, dicționarul de care are nevoie publicul. Și, așa cum s-a arătat de toți recenzenții, o asemenea lucrare este foarte necesară³.

Nu putem încheia aceste rînduri fără a face și o ultimă observație în legătură cu modul de prezentare: Editura științifică a publicat *Dicționarul de neologisme* în condiții grafice frumoase, dar, din păcate, cu prea multe greșeli evidente de corectură (lipsa unor semne de punctuație, a unor paranteze, a unor litere chiar), care nu știm de ce n-au fost îndreptate măcar în erată. Fiind vorba de un dicționar, la care litera, în sens strict, contează foarte mult la definirea unui cuvînt (cf. *alamă* devenit *alarnă* la cuvîntul *flicorn*⁴!!!), credem că ar fi trebuit dată mai multă atenție acestui aspect.

Șt. Ionică

¹ În ce privește această situație sînt foarte interesante observațiile făcute de D. Ursu în recenzia amintită și cele arătate de N. A. Ursu în lucrarea sa *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 144 și urm.

² București, 1958, s.v.

³ Dicționare similare au apărut în aproape toate țările de democrație populară.

⁴ Înregistrat, în treacăt fie spus, și el greșit, forma corectă, așa cum arată și etimonul, fiind *fligorn*.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

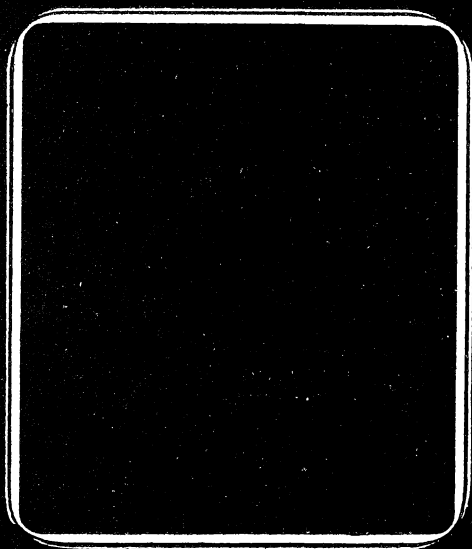
- AL. ROSETTI, *Istoria limbii romine, vol. II — Limbile balcanice*, Ediția a treia revăzută și adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.
- AL. ROSETTI, *Istoria limbii romine, vol. III—Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)*, Ediția a patra revăzută și adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.
- * * * *Atlasul lingvistice român, vol. III, Hărțile de 623 la 909*, + 4 pl., 99 lei.
- BERNHARD CAPESIUS, *Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart*, 195 p., 6.60 lei.
- MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, *Liturghier arominesc. Un manuscris anonim. Edit.* 163 p., 5, 95 lei.
- IORGU IORDAN, *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode*, 440 p., 25,70 lei.
- * * * *Contribuții la istoria limbii romine literare în secolul al XIX-lea, vol. III*, 309 p., 14,40 lei
- * * * *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica (Intocmit de Nicolae Liu)*, 432 p. + 1 pl., 13,90 lei.
- * * * *Studii clasice, IV*, 416 p., 24,50 lei.

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1963.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

ACADEMIA REPUBLICII ROMANE
INSTITUTUL DE LINGVISTICA

LIMBA ROMÎNĂ

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*;
ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.;
prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN;
VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA
MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU;
FLORA ȘUTEU.

*Manuscrisele nepublicate
nu se înapoiază*

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XI

1962

Nr. 6

S U M A R

	<u>Pag.</u>
Lingvistica românească la a XV-a aniversare a Republicii Populare Române	615
LINGVISTICĂ GENERALĂ	
ANDREI AVRAM, Despre dialectologia structurală	617
GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR	
EUGENIA CONTRAȘ, Observații asupra unor construcții sintactice speciale .	627
M. BUJENIȚĂ și M. SALA, Din terminologia nautică românească. I. Termini fluviali și maritimi de origine germană (austriacă)	638
D. MARMELIUC, Etimologii (<i>agistirui, băbuș, fleșteri, naș-nanăș-nănăș, năcăfiu și năfăcâi, undrofișir</i>)	644
ILIE DAN, Glosar regional (Regiunea Suceava, raionul Gura Humorului, co- muna Pârteștii de jos)	647
FILOLOGIE	
IORGU IORDAN, Din nou despre ultimul vers din „Floare-albastră“	651
* „Principii de transcriere a textelor românești. Secolele al XVI-lea—al XVIII-lea	653
ROMULUS VULPESCU, Diferențierea grafică a licențelor prozodice	661
FLORA ȘUTEU, Cîteva precizări asupra „unei probleme de principiu“.	667
ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI	
MIRCEA SECHE, Schiță de istorie a lexicografiei române. VIII. Activitatea lexicografică a lui A. T. Laurian și I. Massim	674
CRONICĂ	
Al X-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962) (<i>Iorgu Iordan</i>)	681
Dicționarul limbii române în dezbateri publică (<i>Elena Ciobanu</i>)	682
Sesiunea științifică a Institutului de lingvistică (<i>Laura Vasiliu</i>)	683
A VI-a Conferință internațională de studii clasice (Plovdiv, 24—29 aprilie 1962) (<i>Rodica Ocheșanu</i>)	685
Al IX-lea Congres al lingviștilor (<i>Em. Vasiliu</i>)	686
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE	
I. COTEANU, <i>Elemente de dialectologie a limbii române</i> , Editura științifică, 1961 (<i>Al. Ionașcu</i>)	688
<i>Îndreptarea legii 1652</i> , București, Editura Academiei R.P.R., 1962 (<i>I. Rizescu</i>)	697
POEȚII VĂCĂREȘTI, <i>Scriseri alese</i> , București, Editura pentru literatură, 1961 (<i>N. A. Ursu</i>)	701
Indicele revistei pe anul 1962	705
Cuprinsul revistei <i>Limba română</i> pe anul 1962	757

LINGVISTICA ROMÎNEASCĂ LA A XV-a ANIVERSARE A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La a XV-a aniversare a Republicii, lingviștii din țara noastră au marea satisfacție de a constata că activitatea lor, considerată înainte de 23 August 1944 drept o preocupare foarte puțin utilă, a căpătat în țara noastră importanța pe care o merită. Datorită sprijinului permanent al partidului și guvernului, eforturile noastre au dus la indiscutabile succese, astfel încît, astăzi, lingvistica romînească este bine cunoscută atît în țară, cît și în străinătate. Participarea specialiștilor romîni la cele mai importante manifestări internaționale, alegerea lor în organele de pregătire sau de conducere a acestor manifestări, arată de la sine cît de mult a crescut prestigiul disciplinei noastre în anii Republicii.

Așezarea pe baze noi a activității de cercetare științifică din țara noastră, o dată cu reorganizarea Academiei Romîne și transformarea ei în Academia Republicii Populare Romîne, puțin timp de la proclamarea Republicii, a atras după sine o dezvoltare considerabilă a științei romînești pe toate planurile de manifestare. Lingvistica a cunoscut și ea în ultimii cincisprezece ani un avînt cu neputință de conceput în condițiile vechiului regim. Înainte de eliberare, cercetătorii din acest domeniu de activitate erau foarte puțini. Mijloacele materiale puse la dispoziția lor se mărgineau de obicei la subvenții care depindeau de „influența” solicitantului sau de bunăvoința capricioasă a celor care minuiiau banii publici. Majoritatea lingviștilor lucrau pe cont propriu în sensul strict al cuvîntului, și de aceea le era foarte greu să facă cunoscute roadele muncii lor. Această situație explică în bună măsură de ce, în ciuda multor bune intenții, munca în lingvistică nu s-a soldat cu prea bune rezultate. La deosebirile de ordin cantitativ care despart cele două epoci se adaugă deosebirile calitative. Ele trebuie puse pe seama ambianței generale, cu totul diferită față de trecut, în care se desfășoară astăzi activitatea științifică. Lingviștii noștri de astăzi, deopotrivă cu ceilalți cercetători din alte domenii ale științei și tehnicii, au conștiința limpede că muncesc pentru a contribui, alături de muncitorii din uzine și de pe ogoare, la făurirea unei vieți fericite a poporului romîn.

Concepția marxist-leninistă explică de asemenea și interpretarea justă, cu adevărat științifică, a faptelor studiate : limba, produsul condițiilor istorice de viață a celor care au creat-o și îmbunătățit-o fără încetare, trebuie să fie studiată în conținutul ei real.

Condițiile de muncă foarte favorabile create lingviștilor noștri în ultimii cincisprezece ani și spiritul nou care prezidează întreaga activitate științifică din țara noastră au făcut cu putință elaborarea într-un răstimp relativ scurt a câtorva mari lucrări de interes general, bine cunoscute publicului nostru, precum și inițierea altora, care urmează să fie duse la bun sfârșit în anii următori, iar perspectivele de dezvoltare a studiilor lingvistice sînt mai mult decît încurajatoare. Avem astăzi un mare număr de cercetători, majoritatea tineri, bine pregătiți. Dispunem totodată, mulțumită sprijinului material și moral acordat de regimul nostru, de mijloacele necesare pentru o fructuoasă activitate. Legăturile strînse cu lingvistica sovietică ne ajută să analizăm problemele de limbă de pe pozițiile filozofiei celei mai avansate. Aceste condiții favorabile ne obligă să abordăm și să rezolvăm teme foarte importante.

Institutele de lingvistică au în planurile lor de muncă tocmai astfel de lucrări, la care își vor concentra forțele în anii următori. Dintre lucrările de o mare importanță, nu numai științifică, ci și națională, care figurează în aceste planuri amintim : *Dicționarul general al limbii romîne*, *Istoria limbii romîne*, *Gramatica istorică a limbii romîne*, *Arhiva fonogramică a limbii romîne*, *Atlasul lingvistic român pe regiuni*, *Dicționarul etimologic al limbii romîne*, *Dicționarul toponimic român*, *Dicționarul antropimic român*, *Tratatul de formare a cuvintelor în limba romînă*, *Influența slavă asupra limbii romîne*.

Realizarea acestor lucrări, care, bineînțeles, nu sînt singurele, impune eforturi intense și susținute. Cu actualele colective, ale căror rînduri vor crește din an în an prin recrutarea celor mai buni absolvenți ai facultăților de filologie, și cu mijloacele puse la dispoziție de conducerea partidului și a statului, sîntem siguri că lingviștii noștri vor îndeplini cu toată cinstea aceste sarcini.

L. R.

DESPRE DIALECTOLOGIA STRUCTURALĂ

DE

ANDREI AVRAM

1. Termenii „dialectologie” sau „geografie lingvistică”, pe de o parte, și „structuralism”, „lingvistică structurală”, „fonologie”, pe de altă parte, apar alături în titlul unei serii de studii și articole publicate în ultimii ani. Cele mai multe dintre acestea conțin răspunsuri afirmative la întrebarea lansată, în 1954, de Uriel Weinreich, într-un cunoscut articol intitulat *Is a Structural Dialectology Possible?*¹, care a readus în atenția lingviștilor problema aplicării în dialectologie a metodelor structurale de cercetare. Spunem a readus, deoarece, cu mai bine de două decenii în urmă, apăruse articolul lui N. S. Trubetzkoy, *Phonologie und Sprachgeographie*², în care se discută chestiuni, în parte, asemănătoare, limitate însă la domeniul fonologiei.

Faptul că în 1954 se mai punea încă întrebarea dacă o dialectologie structurală este posibilă, reflectă o situație care se explică nu prin refuzul dialectologilor de a studia varietățile teritoriale ale limbii pe baza principiilor și cu ajutorul tehnicii elaborate de lingvistica structurală, ci prin dificultatea de a aplica unei realități foarte complexe și „elastice” metode de cercetare prin definiție riguroase sau, uneori, chiar rigide. Această împrejurare explică, în parte, și faptul că, timp de două decenii, principiile elaborate de N. S. Trubetzkoy au fost aplicate în relativ puține lucrări, iar contribuțiile cu caracter teoretic au lipsit aproape cu desăvârșire în domeniul dialectologiei structurale.

Aici se cuvine să facem o precizare. Există mai multe tipuri de studii care pot fi numite „de dialectologie structurală” și unul dintre aceste tipuri a fost în mod strălucit ilustrat de cunoscuta monografie a lui André Martinet, *Description phonologique du parler franco-provençal d'Haute-*

¹ « Word », X (1954), 2-3, p. 388-400.

² « Travaux du Cercle linguistique de Prague », IV (1931), p. 228-234.

ville (Savoie), publicată cu mulți ani în urmă¹. Se poate spune deci că titlul articolului lui Uriel Weinreich nu se justifică în întregime²; lucrarea constituie totuși, în multe privințe, un punct de plecare și ea a declanșat un curent care a dat deja roade bogate.

2. Necesitatea de a ține seamă, în cercetarea dialectală, de sistemele fonologice ale dialectelor sau graiurilor avute în vedere a fost pusă în evidență de N. S. Trubetzkoy, în articolul citat. La același domeniu, al fonologiei, se referă, în primul rând, și precizările de ordin teoretic și metodic din contribuțiile recente consacrate dialectologiei structurale. De exemplu, s-au discutat criteriile de grupare (respectiv, de separare) structurală a unităților dialectale: inventarul de foneme, distribuția fonemelor, inventarul trăsăturilor distinctive etc.³.

Studiile de dialectologie avînd la bază criterii cum sînt cele enumerate mai sus nu se deosebesc, în esență, de cele consacrate fonologiei dia-cronice, fonologiei comparate sau tipologiei lingvistice; în general, pot fi aplicate aceleași procedee de analiză, indiferent dacă sistemele luate în considerație aparțin la două (sau mai multe) dialecte, unor faze diferite din evoluția aceluiași idiom, unor limbi diferite (înrudite sau nu).

Bineînțeles, monografia structurală a unui dialect sau a unui grai nu presupune neapărat o comparație cu un alt dialect sau grai ori cu limba literară, deși astfel de comparații se fac, de cele mai multe ori. Important este ca în cercetarea varietăților dialectale să se introducă noțiunea de sistem, să se țină seamă de funcția lingvistică a fenomenelor, să se înlocuiască un anumit „atomism”, de felul aceluia pe care lingvistica structurală îl reproșează neogramaticilor, cu cercetarea relațiilor între elementele lingvistice⁴.

Monografiile nu rezolvă însă toate problemele ridicate de aplicarea structuralismului la domeniul dialectologiei. Dificultăți importante se ivesc în momentul în care, pe de o parte, se acordă atenția necesară faptului că un dialect sau un grai se află într-un raport specific față de alte dialecte sau graiuri (diferit, de exemplu, de raportul dintre două limbi), iar, pe de altă parte, se ține seamă de aspectele care constituie obiectul geografiei lingvistice. Dialectologia structurală nu înseamnă numai descrierea sistemelor dialectelor și graiurilor, ci și studiul relațiilor existente între aceste sisteme, inclusiv din punct de vedere geografic; un domeniu de cercetare extrem de interesant este acela al geografiei lingvistice structurale.

¹ În « Revue de linguistique romane », XV(1939) (apărut în 1945). Am luat aceste date din prefața (p. 9) versiunii amplificate a lucrării, publicată în volum aparte sub titlul *La description phonologique avec application au parler franco-provençal d'Hauterive (Savoie)*, Geneva-Paris, 1956.

² De altfel, însuși autorul recunoaște că „dialectologia structurală negeografică există” (*op. cit.*, p. 390). Asupra geografiei lingvistice structurale ne vom opri în §§ 4–6.

³ Vezi mai jos, §§ 5 și 6.

⁴ Vezi J. Fourquet, *Phonologie et dialectologie*, în « Bulletin de la Faculté des lettres de l'Université de Strasbourg », XXXV, [1956–1957], 5, p. 213–301 (în special p. 293–296). Idei asemănătoare a expus același autor în articolul *Linguistique structurale et dialectologie*, în *Fragen und Forschungen im Bereich und Umkreis der germanischen Philologie. Festgabe für Theodor Frings...* Berlin, 1956, p. 190–203. Cf. Idem, *Classification dialectale et phonologie évolutive*, în *Miscelânea Homenaje a André Martinet*. « Estructuralismo e historia », II [Te-nerife], 1958, p. 55–62.

3. Avînd la dispoziție un număr suficient de descrieri cu caracter monografic, cercetătorul este pus în fața unei probleme pe care mulți specialiști o consideră ca ocupînd un loc central în dialectologia structurală: gruparea mai multor sisteme într-un „suprasistem” cu un grad mai înalt de generalitate. Cu alte cuvinte, se pune problema construirii unui *diasistem* (pentru a întrebuița termenul consacrat), pe baza asemănărilor dintre diversele sisteme propriu-zise¹.

După apariția articolului lui Uriel Weinreich, care conține și cîteva exemple, metoda construirii diasistemelor a fost ilustrată în lucrările mai multor lingviști² în special, într-un articol al lui G. K. Cochrane³. Exemplul pe care îl dăm mai jos nu pleacă de la o situație concretă, deși el reprezintă, foarte probabil, un caz real.

Două sisteme vocalice, $/i \sim e \sim a \sim o \sim u/$ și $/i \sim e \sim \epsilon \sim a \sim \circ \sim o \sim u/$ aparținînd la două graiuri, *A* și *B*, pot fi grupate în următorul diasistem:

$$_{A,B} \left\| \left\| \begin{array}{l} i \approx \frac{A/e/}{B/e \sim \epsilon/} \approx a \approx \frac{A/o/}{B/o \sim \circ/} \approx u \end{array} \right. \right\| .$$

Cele două sisteme vocalice se aseamănă în ce privește fonemele „extreme” (vocala cea mai deschisă și vocalele cele mai închise)⁴; în schimb, vocalele cu apertură mijlocie sînt patru într-un sistem și numai două în celălalt.

Noțiunii de diasistem i s-a acordat, în unele lucrări, o importanță, după părerea noastră, exagerată. Întrucît oricare două (sau mai multe) sisteme care prezintă unele asemănări pot fi grupate într-un diasistem⁵, nu vedem cum acesta din urmă poate să reflecte aspecte *specifice* raporturilor dintre varietățile dialectale ale unei limbi⁶. Se poate recunoaște însă comoditatea reprezentării sub forma unui diasistem a două sau mai multe sisteme dialectale și — ceea ce este mai important — posibilitatea

¹ După Uriel Weinreich (*op. cit.*, p. 390), diasistemul nu este întotdeauna numai o creație a lingvistului; el se manifestă la subiectele care vorbesc două dialecte.

² Vezi, printre alții, R. G. Piotrovskij, *Структурализм и языковедческая практика (возможна ли структуральная диалектология?)*, în « Вопросы языкознания », VI (1957), 4, p. 26–35; Luigi Heilmann, *Per una dialettologia strutturale*, în « Quaderni dell'Istituto di glottologia » (Università degli studi di Bologna), IV (1959), p. 45–54. Noțiunea de diasistem a fost adusă în discuție și exemplificată și în rapoartele prezentate de Emilio Alarcos Llorach (*Problèmes de phonologie romane*) și de acad. Al. Rosetti (*Les problèmes du système phonologique du roumain*) la Colocviul internațional de civilizații, literaturi și limbi romanice (București, septembrie, 1959).

³ *The Australian English Vowels as a Diasystem*, în « Word », XV (1959), 1, p. 69–88.

⁴ Aceste fenomene pot fi socotite oarecum „aceleași” în cele două sisteme; vezi însă observațiile din nota 3 de la p. 622.

⁵ Uriel Weinreich, *op. cit.*, p. 390

⁶ Din această cauză nu credem că dialectul poate fi definit drept o grupare de entități lingvistice, ale căror sisteme se subsumează aceluiași diasistem (Giuseppe Francescato, *Dialect Borders and Linguistic Systems*, în *Preprints of Papers for the Ninth International Congress of Linguists. August 27–31, 1962*, Cambridge, Mass. [rotaprint], p. 171: „We can in fact define a dialect as the grouping of various linguistic entities, whose systems all partake in the same diasystem”).

de a scoate în evidență, asemănările, deci un element de continuitate, acolo unde, la prima vedere, nu apare decît discontinuitatea¹. Pentru a realiza acest lucru este posibil — după cum vom încerca să arătăm în § 5 — să se utilizeze și procedee care nu fac apel la noțiunea în discuție.

Noțiunea de diasistem în dialectologie nu ar fi putut să apară fără a se renunța la ceea ce Edward Stankiewicz a numit „an extreme and purely formal structuralism”². Într-adevăr, dat fiind că într-un sistem toate elementele sînt interdependente („tout se tient”), două sisteme date nu pot fi — din punctul de vedere al unui structuralism de nuanță extremă — decît identice sau neidentice; la baza unor afirmații cu privire la asemănări sau coincidențe parțiale între sisteme se află un structuralism mai „flexibil”. Vom reveni asupra acestei chestiuni în § 5.

În faza actuală a cercetărilor de dialectologie structurală, nu este în toate cazurile posibil să se stabilească relații între sisteme în totalitatea lor sau între subsisteme cuprinzătoare (fac excepție sistemele fonologice). S-au obținut însă rezultate pozitive din examinarea raporturilor între diverse „microsisteme” (fonologice, gramaticale, lexicale)³.

4. Domeniul în care, după părerea noastră, metodele structurale de studiu au adus (și, în special, au dovedit că pot să aducă) cele mai importante contribuții este acela al geografiei lingvistice. Ca și în atîtea alte împrejurări, și de data aceasta exemplele cele mai convingătoare care s-au dat aparțin fonologiei.

După metoda tradițională, un teritoriu lingvistic poate fi împărțit în arii dialectale luîndu-se în considerație pronunțarea unui singur sunet dintr-un singur cuvînt. O hartă fonologică ține seamă însă de funcția pe care o îndeplinește sunetul, iar aceasta nu poate fi stabilită decît dacă se examinează relațiile dintre sunete. Zone omogene din punct de vedere fonetic pot fi separate prin isoglose fonologice sau, dimpotrivă, o singură arie fonologică poate să corespundă la două sau mai multe arii fonetice.

De exemplu, ariile fonetice corespunzînd pronunțării [e] respectiv, [ɛ] a unui segment dintr-un cuvînt oarecare pot să corespundă unei singure arii fonologice: în amîndouă cazurile vocala este o realizare a unui fonem /e/, deci gradul de deschidere mai mare sau mai mic, nu îndeplinește o funcție distinctivă. Este posibil însă ca atît aria lui [e], cît și aria lui [ɛ] să fie divizate prin isoglosa care separă un sistem cu opoziția /e ~ ɛ/ de un sistem în care această opoziție nu există. Compararea ariilor fonetice cu ariile fonologice (prin suprapunerea hărților corespunzătoare) poate să

¹ Problema continuității și a discontinuității în dialectologie este examinată pe larg în articolul lui Edward Stankiewicz, *On Discreteness and Continuity in Structural Dialectology* («Word», XIII (1957), 1, p. 44—59), una dintre cele mai importante lucrări teoretice în domeniul care ne preocupă.

² *Op. cit.*, p. 53.

³ Exemple din domeniul lexicului se găsesc în lucrările citate ale lui Uriel Weinreich și R. G. Piotrovskij.

descopere o situație de tipul aceleia pe care o înfățișăm mai jos în mod schematic :

	/e/	/e~e/
[e]	1	2
[e]	3	4

Din punct de vedere fonetic aparțin aceleiași arii zonele 1 și 2 („aria lui [e]” într-un cuvânt oarecare), pe de o parte, și zonele 3 și 4 („aria lui [e]” în același cuvânt), pe de altă parte. Pe plan fonologic, aparțin aceleiași arii zonele 1 și 3 (aria în care nu există opoziția /e ~ e/), respectiv, zonele 2 și 4 (aria cu un sistem vocalic în care deosebirea fonetică dintre [e] și [e] este utilizată pentru a distinge cuvinte sau forme gramaticale).

Nu începe îndoială că o hartă fonologică „spune” mai mult decât o hartă fonetică, deoarece prima scoate în evidență funcția lingvistică a unor particularități pe care cea de a doua le consideră numai din punctul de vedere al substanței¹.

5. O problemă care apare într-o lumină nouă în dialectologia structurală este aceea a zonelor de tranziție. Asupra ei s-a pronunțat și N. S. Trubetzkoy, care susține² că din punct de vedere fonologic asemenea zone nu există, deoarece „ein Phonem oder eine Phonemkombination kann in einem Dialekte bestehen oder nicht — tertium non datur”. Ne găsim în fața aceleiași concepții rigide despre care am mai vorbit în legătură cu noțiunea de diasistem și împotriva căreia pledează o serie de fapte.

Mai întâi, în cadrul unei comunități lingvistice oricât de restrânse, alături de elemente care ocupă un loc bine definit, au caracter obligatoriu și îndeplinesc un rol important în comunicare, sînt utilizate elemente (unități, respectiv, opoziții între unități) despre care am putea spune, pe scurt, că sînt „marginale” sau „periferice”. Ne gîndim la opoziții lingvistice cu un randament funcțional foarte scăzut sau cu o mare toleranță față de așa-numita „variație liberă”, la foneme care apar numai în anumite sectoare limitate ale vocabularului (de exemplu, în cuvinte foarte recente), la elementele „potențiale”, la distincțiile cu caracter facultativ etc. Faptele de acest fel trebuie luate în considerație în descrierile care — cu riscul de a fi calificate drept insuficient de riguroase — își propun să fie mai apropiate de realitatea lingvistică.

¹ Vezi, de exemplu, harta publicată de acad. Emil Petrovici, în « Studii și cercetări lingvistice », III (1952), p. 160, în care sînt înfățișate diversele procedee fonologice utilizate în graiurile dacoromîne pentru a marca opoziția dintre singularul și pluralul cuvîntului *sof*.

² *Op. cit.*, p. 230—231.

În al doilea rînd — și acesta este lucrul cel mai important — nu se poate nega existența unui „bilingvism dialectal”. Chiar fără a include în același sistem (aplicînd procedee de descriere mai „elastice”) fenomene cum sînt cele enumerate mai sus, nu putem trece peste existența unor regiuni ai căror vorbitori utilizează două (eventual, mai multe) sisteme lingvistice. Prin urmare, în cel mai bun caz, formularea lui N. S. Trubetzkoy poate fi acceptată cu condiția înlocuirii cuvîntului „dialect” cu cuvîntul „sistem”: un fonem face parte sau nu face parte dintr-un sistem dat — dar, în interiorul aceluiași dialect sau grai este posibilă coexistența sistemelor.

Trebuie să precizăm că nu avem în vedere aici intervenția unor cauze speciale care pot provoca „alegerea” unui sistem¹, cum sînt, de exemplu, factorii de natură stilistică în sens larg (aceștia pot să determine o pluralitate de sisteme, în principiu, oriunde și la orice vorbitor²); ne referim la coexistența sistemelor în cadrul aceluiași stil și, în general, în aceleași împrejurări, determinată numai de factori geografici.

După părerea noastră, despre zone de tranziție se poate vorbi, din punct de vedere structural, în cel puțin două feluri:

1. Dacă în sistemul α , utilizat în aria A , există anumite elemente total necunoscute sistemului γ din aria C , vom spune că aria B este o arie (sau zonă) de tranziție între A și C în cazul cînd elementele considerate au un caracter „periferic” în sistemul lingvistic β (care se realizează la vorbitorii din aria B). Cu alte cuvinte, caracter de tranziție are însuși sistemul β prin faptul că nu este absolut identic nici cu α (în care elementele în discuție sînt esențiale), nici cu γ (în care aceleași elemente sînt absente), în condiții identice. Această concepție — mai puțin riguroasă decît aceea care stă la baza tezei lui N. S. Trubetzkoy — ar putea fi reprezentată în felul următor (prin a, b, c am notat elementele comune, iar prin x, y elementele care diferențiază sistemele α și γ ; cu ajutorul parantezelor am indicat caracterul periferic al lui x și y)³:

Aria A	Aria B (de tranziție)	Aria C
Sistemul α :	Sistemul β :	Sistemul γ :
a, b, c, x, y	$a, b, c, (x, y)$	a, b, c

¹ Cf. Henry Kučera, *Inquiry into Coexistent Phonemic Systems in Slavic Languages*, in *American Contributions to the Fourth International Congress of Slavists, Moscow, September 1958*, Haga, 1958, p. 169—170.

² Într-o comunicare intitulată *Structure and Typology of Dialectal Differentiation*, prezentată la al IX-lea Congres internațional al lingviștilor (vezi *Preprints...*, p. 174—179), Pavle Ivić subliniază (p. 174) că în obiectul de studiu al dialectologiei structurale intră și diferențierile de natură stilistică din interiorul unui dialect.

³ Considerăm că deosebirea dintre sisteme constă numai în prezența respectiv, absența unor elemente. Desigur, dată fiind interdependența acestora, prezentarea de aici nu este perfectă și nici termenul „comun” nu este prea potrivit (căci elementele socotite „aceleași” în două sisteme diferite nu sînt absolut identice). Credem, totuși, că simplificarea adoptată poate să ajute la înțelegerea ideii pe care ne-am propus să o expunem.

2. Dacă vorbitorii din aria *B* utilizează atât sistemul α (caracteristic ariei *A*), cât și sistemul γ (caracteristic ariei *C*), în condiții identice (în aceleași împrejurări, realizarea în vorbire a lui α sau a lui γ are un caracter facultativ), aria *B* este o arie de tranziție; specificul ei față de ariile *A* și *B* este dat de coexistența sistemelor α și γ .

Rezumînd :

Aria <i>A</i>	Aria <i>B</i> (tranziție)	Aria <i>C</i>
Sistemul α :	Sistemul α :	Sistemul γ :
<i>a, b, c, x, y</i>	<i>a, b, c, x, y</i>	<i>a, b, c</i>
	și sistemul γ :	
	<i>a, b, c</i>	

Conform concepției de sub 2, vorbitorii din aria *B* sînt, într-un anumit sens, „bilingvi”; în aria de tranziție nu există și un sistem „de tranziție”, ci coexistă două sisteme.

6. Deosebiri structurale dintre două sau mai multe unități dialectale pot să constea nu numai în inventarul unităților (cum s-ar părea că rezultă din expunerea foarte schematică de mai sus), ci și în distribuția acestor unități. De exemplu, constatînd că în vorbirea din două localități (două grupuri de localități sau două arii mai mult sau mai puțin întinse etc.) se realizează un inventar de foneme identic, existența, respectiv, absența anumitor combinații de foneme poate fi utilizată ca criteriu pentru delimitarea unor unități dialectale. Evident, este vorba de un criteriu secundar ca importanță și foarte greu de aplicat, deoarece, în general, dialectologilor le este cunoscută numai o parte din fondul lexical al graiurilor; unele succesiuni de foneme pot să existe în cuvinte pe care anchetele dialectale nu le-au descoperit.

Criteriile pur structurale de delimitare și clasificare a unităților dialectale nu fac inutilă examinarea și a unor particularități „nestructurale”. Dimpotrivă, mai ales în stadiul actual al dialectologiei structurale, folosirea paralelă a procedeele tradiționale aduce foloase incontestabile. În ce privește întrebarea „atlas fonetic sau atlas fonologic?”, care a apărut în discuțiile recente consacrate geografiei lingvistice, credem că au dreptate lingviștii care susțin că interpretarea fonologică a materialului trebuie să fie precedată de cartografierea lui într-o notație fonetică cît mai precisă¹. Bineînțeles, o hartă fonetică (de tipul „vocala finală în cuvîntul *x*”), avînd prin excelență un caracter „atomist”, nu poate fi pur și simplu „transpusă” într-una fonologică; în vederea alcătuirii unor astfel de hărți este necesar să se ia în considerație, pentru fiecare localitate, materialul din mai multe hărți lexicale și gramaticale (cu cu-

¹ Cf. J. Fourquet, *Phonologie et dialectologie*, p. 293—294.

vintele redade integral, în notație fonetică), așa încît, aplicînd proba comutației și alte procedee de analiză, să poată fi stabilit inventarul de foneme.

Combinarea criteriului structural cu cel tradițional duce la rezultate interesante cînd ne propunem să determinăm gradul de asemănare (respectiv, de diferențiere) dintre două sau multe unități dialectale. De exemplu, ne putem întreba dacă există sau nu deosebiri de același grad între trei unități dialectale (arii) de tipul următor¹:

	Opoziția /e ~ e/	Sunetul [e]
A	—	—
B	—	+
C	+	+

(opozitia /e ~ e/ nu este posibilă dacă în idiomul considerat nu există și o distincție fonetică corespunzătoare, așa încît nu intră în discuție situația pentru care în tabloul nostru am avea „+” în prima coloană și „—” în cea de a doua; presupunem că sunetul [e] există în toate cele trei unități dialectale avute în vedere și deci nu poate servi ca criteriu al gradului de diferențiere). Din tabloul de mai sus rezultă că B este identic cu A din punct de vedere fonologic, dar este deosebit de A și, în același timp, identic cu C din punct de vedere fonetic². Luate separat, nici unul dintre criteriile comparației nu ne dă dreptul să considerăm că graiul (aria) B este un grai (sau arie) de tranziție. Combinînd însă cele două puncte de vedere, putem să susținem că B este intermediar între A și C și, mai mult, să precizăm că între B și A există un grad de asemănare mai mare decît între B și C (criteriul identității sistemului are întîietate față de cel al asemănării pur fonetice).

7. Judecînd după conținutul celor mai multe articole de teorie a dialectologiei structurale, nu se poate pune problema stabilirii calității de limbă sau de dialect a unui idiom cu ajutorul analizei structurale³. Mai grav ar putea să pară însă faptul că lucrurile nu sînt suficient de clare nici cînd se pune problema mult mai simplă și mai limitată care ar putea fi formulată astfel: „una sau două unități dialectale din punct de vedere fonologic?” (se înțelege că identității fonologice poate să-i corespundă o diversitate în alte sectoare — și invers, dar aceasta în-

¹ Prin + și — am notat prezența, respectiv, absența unei particularități fonologice sau fonetice.

² Exemplul dat aici nu constituie o reluare a celui de la p. 621; în schema dată acolo am luat în considerație arii fonetice alcătuite pe baza unui singur cuvînt. Un exemplu concret (din domeniul slav de est) de tipul celui discutat aici se găsește la N. S. Trubetzkoy, *op. cit.*, p. 231. Cf., pentru principiu, Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 56—57.

³ Problema este extrem de spinoasă și discutarea ei implică incursiuni în domeniul faptelor extralingvistice. Vezi B. Cazacu, *Autour d'une controverse linguistique: langue ou dialecte? (Le problème de la classification des idiomes romans parlés au Sud du Danube)*, în *Recueil d'études romanes...* București, 1959, p. 13—29 (și bibliografia citată acolo); I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 58—61, 64—65.

seamnă deja o complicație; am ales fonologia deoarece ne-am aștepta ca aici să întâlnim o situație foarte simplă).

Am arătat, în rindurile precedente, că — lăsând la o parte distribuția fonemelor — cercetătorul pus în fața problemei enunțate mai sus poate lua în considerație fie inventarul fonematic, fie inventarul trăsăturilor distinctive¹. Or, după cum se știe, aceluiași inventar de trăsături distinctive, pot să-i corespundă două sau mai multe sisteme fonematice. Prin urmare, chiar limitându-ne la analiza structurală a fenomenelor fonice, avem posibilitatea de a alege între două criterii de clasificare, cu rezultate, adesea, foarte diferite.

Principial, ambele criterii sînt îndreptățite, dar, după părerea noastră, trebuie să fie folosit (eventual, să fie considerat hotărîtor) unul sau altul, în funcție de specificul domeniului studiat. Dacă, indiferent de felul în care se combină între ele în unități mai complexe (foneme), trăsăturile distinctive sînt aceleași în sistemele utilizate într-o arie dată, se înțelege că pe baza acestor trăsături nu putem să divizăm aria în zone mai mici; relevant este deci modul diferit în care se combină trăsăturile distinctive. Pe de altă parte, în condițiile unei foarte mari varietăți de sisteme fonematice inventarul trăsăturilor distinctive (presupunînd că nu este exact același peste tot) are avantajul că oferă posibilitatea stabilirii unor unități dialectale mai mari ca întindere; cu alte cuvinte, ne ajută să identificăm unele elemente ale continuității².

3. Ca și în alte domenii, și în dialectologie metodele structurale de cercetare pot fi aplicate mai ușor la nivelul fonologic. Printre altele, acest lucru se explică prin bogăția datelor fonetice existente³; gramaticii îi stă la dispoziție un material relativ redus. În ce privește lexicul, în general, el se pretează mai puțin la o analiză structurală⁴. E adevărat că în această direcție cîmpul de cercetare se poate restrînge la „microsisteme”, dar, de sigur, acest procedeu are unele dezavantaje⁵.

¹ Cf. Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 54—55.

² Folosindu-se criteriile de acest tip (de exemplu, prezența trăsăturii distinctive « palatalizare », respectiv, a opoziției « dur-palatalizat » în consonantism) s-a scos în evidență existența unor „uniuni fonologice” care includ mai multe limbi (înrudite sau neînrudite) cu sisteme fonematice foarte diferite între ele.

³ De exemplu, materialul din *Atlasul lingvistic român II* (patru volume apărute) plus cel din textele culese de acad. Emil Petrovici ar permite elaborarea unor studii de fonologie pentru fiecare punct anchetat. Chiar dacă nu ar fi posibil să se întocmească monografiile exhaustive, acest gen de studii ar aduce o contribuție prețioasă la cunoașterea fonologiei graiurilor dacoromine. Cîteva studii de fonologie dialectală, nu prea amănunțite, bazate pe anchete speciale sau pe cunoașterea directă a graiurilor (autorul fiind și informator) au apărut, la noi, în revista « Cercetări de lingvistică ».

⁴ Cf. Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 45—46. Constatările acestea justifică părerea autorului citat după care „clasificarea dialectelor pe baza inventarelor lor fonologice (phonemic inventories) trebuie considerată primul pas către o descriere exhaustivă a ariilor lingvistice” (p. 45).

⁵ El „limitează... posibilitatea de apreciere a perspectivei lingvistice” (I. Coteanu, în « Limba română » VIII (1959), 2, p. 106).

Din motivele arătate aici, ca și din altele, aduse în discuție în cuprinsul articolului, dialectologia structurală nu poate să o înlocuiască pe cea tradițională. Între metodele lor nu există o contradicție; combinarea analizei structurale cu procedeele dialectologiei tradiționale dă rezultatele cele mai satisfăcătoare¹. Important este ca, în cercetarea dialectală, să se distingă fenomenele care sînt utilizate în sistemele dialectelor și ale graiurilor de fenomenele care nu au această calitate, acordîndu-se atenția principală celor dintii².

¹ Ni se pare demn de subliniat faptul că însuși Uriel Weinreich (*op. cit.*, p. 400) se situează pe această poziție.

² Pentru a completa informarea cititorului, menționăm aici raportul *Le structuralisme linguistique et les études de géographie dialectale*, prezentat de Witold Doroszewski, în 1957, la cel de al VIII-lea Congres internațional al lingviștilor (*Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists*, Oslo, 1958, p. 540—564); în această lucrare se acordă un loc important raporturilor dintre limba literară și dialecte, pe de o parte — și limbă și vorbire, sincronie și diacronic, pe de altă parte. Observații critice întemeiate cu privire la unele dintre paralelisme pe care încearcă să le stabilească autorul între perechile de noțiuni citate se găsesc în articolul lui Rudolf Grosse, *Strukturalismus und Dialektgeographie*, publicat în «Biuletyn fonograficzny. Bulletin phonographique», III Poznań, 1960, p. 89—101. Caracter pur teoretic (în sensul că nu se dau indicații cu privire la tehnica analizei structurale în dialectologie) are articolul lui Raven I. McDavid, Jr., *Structural Linguistics and Linguistic Geography*, în «Orbis», X (1961), 1, p. 35—46. Interesant în multe privințe, articolul lui Gálffy Mózes, *Principii în cercetarea sistemului fonetic al dialectelor*, publicat în *Omagiu lui Iorgu Iordan...*, [București], 1958, p. 303—315, tratează numai în parte probleme de dialectologie structurală (iar acestea „se pierd” oarecum printre considerațiile de ordin istoric).

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR CONSTRUCȚII
SINTACTICE SPECIALE

DE

EUGENIA CONTRAȘ

Este cunoscut faptul că ori de câte ori un vorbitor dorește să accentueze o parte de propoziție sau de frază, din motive afective sau logice, poate să o reia sau să-i schimbe topica.

În acest scop sînt reluate de obicei următoarele părți de propoziție :

a) subiectul¹ :

A pomeni ea baba mea cîte zilișoare o avea de năcazul acesta. Creangă, P. 128.

Lasă ! Stăm noi de vorbă ! Vine ea murga la trais-tă. Preda, M. 473.

b) atributul² :

Eu mă duc să-mi caut pe nevastă-mea. Eminescu, L. P. 172.

Unde-ți este bărbatul tău ? Eminescu, L. P. 169³.

¹ V. J. Byck, *La répétition en roumain*, în BL, II, 67, precum și discuția și studiile private la această problemă la I. Jordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 256–274.

² V. F. Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de Gramatică*, vol. al II-lea, Ed. Acad. R.P.R., București, 1957, p. 133.

³ În articolul *Atribut pronominal sau complement indirect?* din LR, XI (1962) nr. 3, p. 267–277, Flora Șuteu consideră că dativul posesiv al pronumelui așezat pe lingă verb nu are rol sintactic de atribut, ci de complement indirect, dar recunoaște echivalența semantică dintre dativul posesiv așezat pe lingă verb și atributul adjectival sau pronominal în genitiv. Din punctul de vedere care ne interesează, această interpretare nu face decît să schimbe categoria în care sînt încadrate exemplele de acest tip. Dată fiind echivalența semantică dintre complementul indirect și atributul genitival, exemplele acestea pot fi grupate printre cele în care o parte de propoziție este reluată cu o altă funcție sintactică, discutate în paginile următoare ale articolului de față.

e) complementul¹ :

Mi-au spus mie cine l-au văzut, că Ion a luat-o.
Creangă, A. 56.
În vacanță, atunci vei pleca acasă.

Complementul poate fi reluat, ca în ultimul exemplu, sau anticipat, ca în cel dintâi.

În cadrul frazei, subordonatele care preced regenta pot fi reluate în regentă printr-un pronume sau printr-un adverb corelativ :

Cine face, acela *trage*. Zanne, P. VII 765².
Cînd tronul era vacant, atunci *mitropolitul convoca* [adunările]
pentru alegerea domnului. Bălcescu, O. II 13.
Unde au agiunsu săgeata, acolo *au făcut prestolul în oltariu*.
Neculce, L. 105.
În coliba unde m-am născut, acolo *m-am așezat alaltăieri cu*
mulieră mea. Reteganul, P. V 49.

Prin urmare așa-numitele corelative de întărire a unor subordonate sînt în realitate reluări.

Cînd regenta precede subordonata, corelativul adverbial sau pronominal din regentă anticipează subordonata, iar aceasta din urmă dezvoltă sau precizează corelativul din regentă.

În exemplele de mai sus părțile de propoziție au fost reluate în sens strict (subiectul ca subiect etc). În cele ce urmează reluarea este înțeleasă într-un sens mai larg. O parte de propoziție poate fi reluată și cu o altă funcție sintactică decît cea cu care apare prima oară în propoziție. Cuvîntul (sau pronumele care îl înlocuiește) nu se repetă cu aceeași funcție sintactică ci cu funcție sintactică schimbată.

De exemplu, complementul circumstanțial de relație poate fi reluat ca :

subiect :

Cît despre ofițerul de miliție, acela e un martor că Hagienuş ascunde lucrurile și uită. Călinescu, S. 540.

predicat :

Te văd înțîia oară și sînt bucuros; dar de știut te știu mai demult. Sadoveanu, O. XII 695.

complement direct :

Cît despre inima mea, s-o dea Dumnezeu oricui.
Creangă, P. 200.

¹ Unele părți de propoziție, cum sînt complementul direct și indirect, sînt reluate în mod frecvent în vorbire, de aceea reluarea lor, în anumite condiții sintactice, devenind un fapt gramaticalizat, este, în cele mai multe cazuri, lipsită de valoare afectivă sau de întărire, iar în altele, această valoare este redusă; v. F. Asan, *Reluarea complementului în limba română*, în *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, Ed. Acad. R.P.R., București, 1961, p. 93—106.

² În legătură cu reluarea propoziției subiective, v. *Gramatica limbii române*, volumul al II-ea, Ed. Acad. R.P.R., București, 1954, p. 174.

complement indirect :

Mai încolo nu prea sînt fîntîni, și din partea apei, mi se pare că i-om duce dorul. Creangă, P. 204.

De la posibilitatea de a relua o parte de propoziție în aceste două feluri — cu aceeași funcție sintactică și cu funcție sintactică schimbată — s-a ajuns la unele situații în care, datorită lipsei unor mărci gramaticale, se confundă funcțiile sintactice ale părților de propoziție reluate.

Cînd o propoziție începe cu un complement în acuzativ nemarcat printr-o prepoziție — reluat apoi — acuzativul avînd aceeași formă cu nominativul, complementul direct poate fi considerat la o analiză superficială drept subiect gramatical. La aceasta contribuie și faptul că, în aceste cazuri, complementul este subiect logic, deoarece vorbitorul, dorind să scoată în evidență complementul gramatical, inversează topica și îl situează la începutul propoziției, ca în exemplul :

Am vîndut un cal lui Ioniță Panait, birjarul. Calul îl cunoștea, i l-am vîndut din ham. Brătescu-Voinești, Î. 56.

Complementul direct *calul* este situat la începutul propoziției și e reluat apoi prin pronume, iar subiectul este subînțeles, fiind cunoscut din propoziția anterioară.

Cînd complementul direct situat la începutul propoziției e urmat de determinări, acestea îl izolează într-o oarecare măsură de restul propoziției, înlesnind confuzia posibilă între subiect și complement, confuzie creată de identitatea formală dintre acuzativ și nominativ. Această confuzie e sporită cînd complementul nume de persoană este exprimat printr-un acuzativ fără prepoziție, ca în exemplul următor :

Copiii cei neastîmpărați nu i-am certat.

Propozițiile construite în acest fel fac tranziția spre construcțiile întrerupte numite anacolaturi.

Unii cercetători ca G. Nedioglu¹, pornind de la intenția vorbitorului de a reliefa ceea ce noi socotim complement direct, consideră că în propozițiile de acest fel sînt alăturate două construcții de tipuri diferite, una pasivă și alta activă, propoziția în întregime avînd sens pasiv.

De pildă, în propoziția : *Osul gol, nici cîinii nu-l mănîncă* (Zanne) G. Nedioglu crede că *osul gol* e un nominativ independent, un subiect al unei construcții pasive, izolat de restul propoziției care are subiectul *cîinii*. Subiectul izolat e reluat apoi de pronumele cu funcție de complement direct în construcția activă care urmează.

Autorul consideră întreaga construcție pasivă ca sens din două motive : 1) nuanța de sens exprimată prin izolarea subiectului pasiv nu putea fi redată respectînd topica obișnuită construcțiilor active ; 2) limba

¹ G. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR, IV (1955), nr. 2, p. 13—23.

populară nu folosește pasivul format cu *a fi* + participiul, care are un caracter livresc, ci recurge la acest procedeu pentru a-l exprima. Un argument în favoarea acestei interpretări este considerat faptul că atunci când subiectul izolat este nume de persoană, el nu e precedat de prepoziția *pe*, deci nu e acuzativ, complement direct, ca în exemplul :

Proprietaru nostru, *nu l-am văzut de când eram copil*. Graiul nostru, I, 212, la Nedioglu.

Nu credem că poate fi considerată întreruptă construcția acestui tip de propoziție din următoarele motive :

1. Flexiunea nominală fiind slabă în limba română, opoziția dintre nominativ și acuzativ nu este marcată, deci forma substantivului aflat în unul dintre cele două cazuri nu este de natură să indice funcția sintactică a substantivului. Chiar și acuzativul numelor de persoană, care în limba literară se formează cu *pe*, este întâlnit uneori în limba populară de astăzi și frecvent în limba veche fără prepoziție. Din aceste motive, forma substantivului nu poate fi folosită ca argument pentru a considera substantivul ca subiect, când în aceeași propoziție la reluat printr-un pronume în acuzativ.

2. În limbă există posibilitatea de a scoate în relief o parte de propoziție prin schimbarea topicii obișnuite, prin situarea acelei părți la începutul propoziției, dar modificarea topicii nu atrage după sine în mod necesar și schimbarea funcției sintactice.

Într-adevăr, limba populară evită pasivul format cu *a fi* + participiul dar, din punctul de vedere al vorbitorului, ideea care se exprimă când substantivul așezat la începutul propoziției e complement direct în construcție activă e foarte apropiată de cea exprimată când substantivul — în aceeași topică — e subiect gramatical al unei construcții pasive, deoarece în ambele cazuri substantivul e subiect logic și numai analiza gramaticală distinge două situații.

3. În cazul că se consideră subiect gramatical substantivul situat la începutul propoziției, reluat apoi prin pronume în acuzativ, se pune întrebarea dacă în aceeași topică substantivul poate avea vreodată funcția de complement direct și cum anume se poate face deosebirea între cele două situații gramaticale. Cum anume putem deosebi între ele propoziții ca cele care urmează :

Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă. Zanne, la Nedioglu.

Ulițele-nnegurate, luna în argint le-mbracă. Șt. O. Iosif, la Nedioglu.

Trăsura o lăsasem la mal. Odobescu, I 387, în Gramatica Acad. R.P.R., vol. II, p. 275 ?

Cele două situații gramaticale diferite pot fi confundate chiar de către vorbitor, deoarece atât cazul subiectului cât și al complementului direct au o marcă comună și fiindcă subiectul construcțiilor pasive devine complement direct în construcție activă. Din aceste motive, nu se poate susține cu certitudine că astfel de propoziții conțin o construcție între-

ruptă; ele fac însă tranziția spre construcția specială care se îndepărtează de la normele limbii literare, numită anacolut.

În cadrul propoziției întreruperea construcției este evidentă când apare nominativul în locul dativului și anume când în locul unui complement indirect întâlnim un subiect nelegat sintactic de propoziția din care face parte, ca în exemplul:

Omul udat, *nu-i pasă de ploaie*. Zanne, la Nedioglu.

Anacolutul este o construcție sintactică al cărei mod de alcătuire este întrerupt și modificat în cadrul aceleași unități sintactice. Vorbitorul începe fraza sau propoziția cu o anumită construcție, pe care o părăsește, și continuă cu o alta, neașteptată. De exemplu:

Îmblat-au Brîncovanul postelnicul, nepotul lui Șerban-Vodă, ca să prindă pe toți neprietenii lui Șerban, să-i ție la-nchisoare, pîn-a vini Șerban-Vodă cu domnia de la Țarigrad. Dece pe Cupărești, fiind greci, nu i-au putut lua de la mîna Ducăi-Vodă. Iar pe boierii muntenești care-i era dușmani lui Șerban-Vodă, Staico păharnicul și cu alții, dac-au prinsu de veste, au făcut cum au putut și-au fugit și-acee în Moldova. Neculce, L. 150.

Ultima frază începe cu un complement drept în acuzativ *pe boierii...* și are subiectul subînțeles *Brîncovanul* (din frazele anterioare). În continuare acest mod de construire al frazei este întrerupt și complementul direct este transformat în subiect. Fraza se termină avînd ca subiect *boierii muntenești*, deci cu o construcție diferită de cea cu care a început.

Anacolutul se creează mai ales în frază, mai rar în propoziție. Faptul se explică prin bogăția frazei. Raporturile sintactice în care intră membrii frazei sînt mai complicate și mai greu de stăpînit de către un vorbitor neatenț, grăbit sau dominat de o anumită stare efectivă decît cele din propoziție.

Poate fi considerat un anacolut format în cadrul propoziției cel din exemplul care urmează, deoarece este întreruptă construcția unei propoziții subordonate, nu a regentei.

Mi-o spus un prietin din sat că, cînd o fost ei mici, un frate d-a lor, un băiet mic, așa de tri-patru ai așa formă, îi da mă-sa lapte dulce-nt-un bliid. Și el s-o dus cu bliidu pe prisp-afară.
ALRT 101.

★

După cum am arătat mai înainte, trecerea spre una dintre categoriile de anacoluturi o formează propozițiile al căror complement direct urmat de determinări e situat la începutul propoziției, pentru a fi scos în evidență, și e reluat apoi prin pronume.

În frază unele anacoluturi se creează în mod asemănător. Sînt fraze care încep cu o construcție în care substantivul așezat la începutul lor este subiect. La un moment dat această construcție se întrerupe și se

schimbă cu alta în care apare un alt subiect. Aceste construcții se aseamănă cu propozițiile discutate anterior deoarece, analizând fraza în ansamblu, observăm că o parte a frazei, care în ansamblul regentei ar trebui să aibă un rol sintactic secundar, este situată la început pentru a fi pusă în relief, dându-i-se funcția de subiect, apoi se intercalează o subordonată, după care construcția frazei este continuată ca și cum primul element ar fi complement. De exemplu :

Antohi-Vodă, după ce au mărșu cu totul la Țarigrad, l-au zăhăit Mihai-Vodă mult, dar nimic nu i-au putut strica. Neculce, L. 241.

Subiectul, *Antohi-Vodă*, cu care începe fraza este reluat prin pronume după subordonata temporală *după ce au mărșu cu totul la Țarigrad*, cu funcția de complement, *l-au zăhăit... nu i-au putut strica*.

Deci după subordonata temporală construcția cu care începe fraza este întreruptă și este continuată cu alta, al cărei subiect este *Mihai-Vodă*.

Subiectul *Antohi-Vodă* este și subiectul subordonatei. El poate fi considerat și ca fiind numai al subordonatei, adică subiectul gramatical al subordonatei și subiectul logic al întregii fraze. Se poate interpreta că acest subiect, pentru a fi pus în evidență, este separat de subordonată prin topică, după cum arată și pauza care urmează imediat după el și faptul că apare înaintea elementului introductiv al subordonatei, *după ce*. Situația ar putea fi apropiată într-o anumită măsură de a completivelor directe cu subiectul în regentă. Într-o altă topică, fraza ar putea fi astfel construită :

După ce Antohi-Vodă au mărșu cu totul la Țarigrad, l-au zăhăit Mihai-Vodă mult, dar nimic nu i-au putut strica.

Faptul că subiectul subordonatei reapare în regentă cu funcția de complement nu creează nici o discontinuitate în construcția frazei. Când însă subiectul gramatical al subordonatei, separat de aceasta, este pus la începutul frazei, având și funcția de subiect logic al regentei, se creează o întrerupere a construcției deoarece subiectul logic al regentei poate fi interpretat ca subiectul ei gramatical, rupt de construcția următoare în care este reluat, prin pronume, cu funcția de complement.

În același fel este creat anacolutul în următoarele fraze :

El cum a văzut-o, i-a căzut strașnic de dragă. Eminescu, L.P. 168.
Nu știu alții cum sînt, dar eu cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești... parcă-mi saltă și acuma inima de bucurie. Creangă, A. 33.

În ultimul exemplu contribuie la crearea anacolutului și faptul că *eu* este în opoziție cu *alții*, care e în nominativ.

Indiferent de modul în care se interpretează aceste fraze, se poate observa că, în propoziție, intercalarea unor părți secundare de propoziție între cuvîntul cu care începe propoziția și părțile ei principale, iar în frază

intercalarea unei subordonate între primul cuvînt din frază și regentă favorizează crearea anacolutului.

Acest fapt dovedește, credem, că în afară de intenția de a reliefa o parte secundară a propoziției sau a frazei, intenție vădită prin schimbarea topicii, la formarea anacolutului contribuie și neatenția vorbitorului. Neatenția, provocată de afectivitate sau de neglijență, contribuie ca raportul sintactic în care intră termenii frazei să nu fie unitar, cînd fraza sau propoziția este mai bogată, sau face ca să fie folosită acea variantă afectivă de construire a frazei susceptibilă simultan de mai multe interpretări.

În afară de situația în care construcția frazei se întrerupe cînd se intercalează o subordonată, anacolutul se creează și în alte situații sintactice și anume, cînd un termen al frazei cumulează mai multe funcții sintactice. De obicei acest termen al frazei este un pronume relativ :

*Cine-a stîrnit cătănia,
Mînînce-i casa pustia. Eminescu, L.P. 115.
Cui nu-i place pădurea, nu se duce la munte.
Pe cine îl interesează, să vină la conferință.*

În primul exemplu pronumele relativ *cine* cumulează două funcții sintactice, de subiect în subordonata *Cine-a stîrnit cătănia* și de complement indirect în regenta *Mînînce-i casa pustia*, dar nu o exprimă formal decît pe cea dintîi, nefiind posibil ca același cuvînt să aibă simultan două forme deosebite, forma casuală de dativ cerută de funcția de complement indirect al regentei și cea de nominativ cerută de funcția de subiect al subordonatei¹. Marcarea numai a unuia dintre cele două raporturi sintactice în care intră pronumele face ca subordonata să fie fără legătură formală cu regenta care urmează. În exemplele următoare pronumele exprimă formal funcția de complement (indirect în primul și direct în al doilea) al subordonatelor și cumulează funcția de subiect al regentelor.

*Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort,
să-l cînstesc c-un pahar și să-i dau o bucată de pită, cu ceva,
ca să-i fie de pomenire. Sadoveanu, B. 237.*

În exemplul de mai sus, pronumele *cine* cumulează funcția de subiect al subordonatelor cu care începe fraza, de complement direct al primei regente și de complement indirect al coordonatei.

În toate anacoliturile de acest fel subordonata precede regenta, ceea ce ne îndreptățește să credem că pronumele exprimă formal funcția sintactică pe care o are în subordonată datorită topicii. Se poate observa că de obicei aceste cuvinte flexibile cînd cumulează mai multe funcții sintactice, exprimă prin forma casuală funcția pe care o au în prima dintre

¹ Valeria Guțu, *Propoziții relative*, în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, Editura Acad. R.P.R., 1957, p. 163—167.

propozițiile frazei, indiferent dacă aceasta e subordonată sau regentă¹. Din aceste motive anacolutul se formează uneori chiar cînd ar putea fi evitat și anume, cînd pronumele relativ introduce o atributivă și nu are decît o singură funcție sintactică, a doua fiind preluată de substantivul la care este raportată atributiva.

În exemplul :

Ah, Șoim al meu, care mă duce ca vîntul, n-am găsit nici un pictor român să-l picteze. Călinescu, S. 81.

există posibilitatea ca funcția de complement al regentei să fie exprimată prin forma cazuală a grupului de cuvinte *Șoim al meu* la care se referă atributiva, iar funcția de subiect al atributivei să fie exprimată prin forma cazuală a pronumelui *care*, dar, fiindcă atributiva precede regenta, *Șoim al meu*, complementul drept al regentei, este asimilat ca funcție sintactică la pronumele *care*, subiectul subordonatei.

Uneori, pe lângă faptul că un termen al frazei are dublu rol sintactic, este eliminată conjuncția sau prepoziția subordonatoare, astfel că subordonata devine o propoziție independentă, fără legătură cu regenta.

Tăcu, fiindcă venise servitoarea cu cafelele. Lasă-le aici! Pleacă! Și cine mă caută, nu sînt acasă. Cezar Petrescu, la Nedioglu.

Raportul sintactic dintre subordonata *cine mă caută* (care trebuia să fie *pentru cine mă caută* sau să fie înlocuită cu o propoziție mai dezvoltată, evitată de vorbitor) și regenta *nu sînt acasă* este întrerupt.

Anacolutul se formează și numai prin eliminarea conjuncției subordonatoare, în situații în care exprimarea acestei conjuncții este necesară pentru înțelegerea corectă a raportului sintactic dintre propoziții². Conjuncția subordonatoare se elimină de obicei cînd sînt coordonate două subordonate. Subordonata a doua nu este introdusă prin conjuncție subordonatoare, de aceea capătă aspectul unei principale :

Am fost amenințat din nou de fiul său L.D. de prin vecini că vrea să mă bată din nou și pînă nu mă va omorî nu mă va lăsa în pace. Radu Dimiu, *Stilul judiciar*, București, 1939, p. 283.

¹ Cînd subordonata urmează după regentă și deci pronumele relativ exprimă prin forma sa funcția pe care o are în regentă, nu se intrerupe construcția cu care începe fraza deși, și în acest caz, pronumele cumulează două funcții sintactice :

*Împrumută cartea cui are nevoie de ea.
A felicitat pe cine a ieșit învingător.*

² Cf. *Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache* von Dr. Phil. Habil. Paul Grebe, Mannheim, s.a., p. 565.

Subordonata *nu mă va lăsa în pace...*, nefiind introdusă prin conjuncția subordonatoare *că*, are aspectul unei principale coordonate cu regenta.

Am vizitat expoziția fiindcă mă interesează pictura și am avut o după masă liberă.

În acest exemplu, deoarece lipsește conjuncția subordonatoare causală care trebuie să introducă subordonata a doua, subordonata pare a fi o principală coordonată cu regenta.

Dar construcția frazei se întrerupe nu numai când vorbitorul doarește să reliefeze un termen al frazei ci și în alte situații și din alte cauze.

N. Drăganu, într-un studiu întins despre faptele de limbă care se abat de la regulile sintaxei obișnuite¹, consideră că anacolutul face parte dintre abaterile care „se nasc în urma asociațiunii rezezi a ideilor, a atracției, a repetirii unor cuvinte sau expresiuni, a intercalării de propoziții parentetice ori de altă natură ș.a. Cele mai multe însă sînt rezultatul brahilogiei²”. Anacolutul în special este „rezultatul simțului de economie al limbii” care „se manifestă mai întii în îndestulirea cu puține vorbe, mulțămirea cu acea vorbire eliptică în care un singur simbol ne face serviciul mai multora și care este cunoscută sub numele de *σχημα από κοινού*, după aceea în nizuința ca cugetarea, îmbrăcată odată într-o formă oarecare, să continue a îmbrăca și mai departe aceeași formă, astfel că raporturile oricît ar fi ele de deosebite unele de altele, să continue într-o simbolizare monotonă, nizuința cunoscută sub numele de parataxă și care e o renunțare de bunăvoie la o mulțime de mijloace de exprimare dezvoltate de limbă, o îndestulire cu puțin în urma căreia, de pildă, atributele sînt preferite predicatelor, propozițiile principale celor subordonate”³.

Într-adevăr, și în exemplele discutate mai sus, s-a văzut cum se creează anacolutul prin repetarea, într-un anumit fel, a unor cuvinte și prin intercalarea unor propoziții. Tendința spre brahilogie poate fi de asemenea socotită cauza anacolutului în unele dintre exemplele discutate, dar numai asociată cu tendința de a evidenția o parte de propoziție.

N. Drăganu nu a avut în vedere tendința de a reliefa o parte de propoziție drept cauză a anacolutului, deși el arată că acesta se formează cînd într-o frază apare un al doilea subiect format din subiectul sau dintr-o altă parte secundară a propoziției precedente⁴.

Asociația rapidă a ideilor și tendința spre brahilogie e evidentă cînd nu se reliefează o parte de propoziție. Credem însă că acestor cauze li se adaugă și neglijența.

Vorbitorul, cînd are de făcut o comunicare urgentă și lungă, începe fraza cu o anumită construcție fără să știe în ce fel o va continua și, în

¹ N. Drăganu, *Asperități sintactice*, în „Transilvania”, XLI (1910), Sibiu, nr. I—II, p. 5—13, nr. III, p. 85—95, nr. IV, p. 172—183, nr. V, p. 335—354, nr. VI, p. 414—433.

² *Art. cit.*, p. 347.

³ *Idem*, p. 414.

⁴ *Idem*, p. 415.

graba sa de a transmite ascultătorului ceea ce are de spus, reunește în aceeași frază diferite construcții fără legătură sintactică între ele. De exemplu, se întrerupe construcția frazei când se intercalează o subordonată între membrii regentei, fără să existe tendința de a accentua o parte de propoziție, și se introduce un subiect nou :

Întru aceste vremi au ucis turcii pă un hoge, imam al lor, carele în Țarigrad propoveduia pe Hristos adevărat Dumnezeu și pe Mahomed îl hulea, și-i zicea viclean și înșălătoriu. Pre carele după ce l-au omorît, trupul lui l-au băgat în foc și i-au dat cenușa în vînt. R. Popescu, Cron. munt. I 284.

În fraza a doua, care începe cu o atributivă pe lingă complementul direct al frazei anterioare, funcția de subiect al atributivei o îndeplinește pronumele în acuzativ *pe care*, părăsit după intercalarea subordonatei temporale *după ce l-au omorît*. În construcția care urmează după temporală este introdus cu funcția de subiect un alt substantiv în acuzativ, *trupul lui*, iar pronumele subiect a rămas independent.

Ținînd seama de construcția cu care începe, fraza trebuia construită astfel : *pe care, după ce l-au omorît, l-au băgat în foc.*

Pentru a integra corect și elementele noi care au fost introduse prin întreruperea construcției, modul de construire a frazei trebuia modificat astfel : *căruia, după ce l-au omorît, i-au băgat trupul în foc.*

Din aceeași categorie face parte și exemplul următor, cu deosebirea că subiectul atributivei este părăsit după intercalarea unui complement :

Masa era compusă din două mesețe mici, așezate cap la cap, care neavînd aceeași formă și nici aceeași înălțime, îmbinarea lor alcătuiă o figură geometrică cu totul arbitrară. D. D. Pătrășcanu, Un prînz de gală, ESPLA, 1958, p. 19.

Subiectul atributivei exprimat prin pronumele *care* nu are predicat, deoarece este introdus în frază un alt subiect, *îmbinarea*.

Construcția corectă este următoarea :

... mesețe mici ... care... alcătuiău prin îmbinare o figură geometrică cu totul arbitrară.

Anacolutul mai poate apărea cînd există o discordanță între cazul cu care sînt construite complementul subiectivei și completiva, cînd acestea sînt de același fel, respectiv directe sau indirecte. De exemplu :

Negreșit că pentru oricare știe să țină un condei cu trei degete și pentru oricare din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gîndirii, foarte lesne le vine de a scrie „currente calamo” despre orice materie, știută sau necunoscută lor. Odobescu, S. III 102, la Drăganu.

Expresia verbală din subiectiva *foarte lesne le vine* cere ca completivele indirecte precedente *pentru oricare știe să țină un condei... și pentru oricare din acei scriitori...* să fie construite cu dativul, în concor-

danță cu cazul formei neaccentuate a pronumelui din subiectivă, dar aceste completive sînt introduse prin acuzativ cu prepoziție și de aceea raportul dintre completive și subiectivă e întrerupt.

Din cele expuse se poate observa că anacolutul se realizează în situații sintactice felurite și din cauze variate.

În foarte multe cazuri cauza creării anacolutului este de aceeași natură cu aceea care determină reluarea anumitor părți de propoziție, adică dorința de a accentua o parte de propoziție. În anacolut însă, termenul frazei care se scoate în evidență are întotdeauna rol sintactic secundar¹, fie că e vorba de un singur element al unei propoziții, fie că e vorba de o întregă subordonată.

Acest lucru se observă în majoritatea frazelor întrerupte cînd se intercalează o subordonată, în cele ai căror termeni cu funcție sintactică multiplă exprimă funcția din subordonată și în cele a căror subordonată are valoarea de principală.

Construcțiile acestea nu sînt rezultatul unei dorințe conștiente de a reliefa un element secundar, ci iau naștere sub imperiul afectivității vorbitorului.

O a doua cauză frecventă a anacolutului este brahilogia, tendința de a se exprima cît mai pe scurt, în aceste cazuri în dauna clarității exprimării.

Asociată la aceste cauze se găsește întotdeauna și o anumită neglijență, o ignorare a raporturilor sintactice.

Aceste construcții apar mai frecvent în limba vorbită și în cea populară, domenii în care afectivitatea vorbitorului se manifestă nestingherit și în care controlul acestuia asupra modului de a se exprima este mai slab. Deoarece cel care scrie se supraveghează cu mai multă atenție decît cel care vorbește, anacoluturile apar mai rar în scris, exceptîndu-se situațiile în care se redă vorbirea populară sau a unui personaj.

Cu toate că unele dintre aceste construcții sînt foarte vechi în limba noastră și deși apariția lor poate fi explicată, ele sînt evitate de limba literară, deoarece se îndepărtează de la normele ei sintactice. Unele dintre ele, și anume cele rezultate prin cumularea mai multor funcții sintactice de către un termen al frazei, pot fi ocolite mai greu fiindcă, pe lîngă faptul că sînt răsîndite, prezintă avantajul unui mod de exprimare mai succint, realizează o economie în vorbire, iar evitarea lor implică o perifrază foarte lungă. Celelalte însă pot fi evitate cu mai multă ușurință și e chiar necesar să fie evitate.

¹ Cf. *Duden Grammatik*, p. 565.

DIN TERMINOLOGIA NAUTICĂ ROMÎNEASCĂ

I. TERMENI FLUVIALI ȘI MARITIMI DE ORIGINE GERMANĂ (AUSTRIACĂ)

DE

M. BUJENIȚĂ și M. SALA

Ne propunem să aducem în discuție o serie de cuvinte din terminologia nautică romînească neînregistrate pînă acum în dicționarele noastre uzuale sau în lucrări de specialitate de felul *Lexiconului tehnic român* precum și cuvinte înregistrate în lucrările amintite în legătură cu care avem de făcut însă unele observații de natură etimologică. Aceste observații etimologice, ca și altele de natură diferită, sînt interesante din punct de vedere al lingvisticii generale pentru că arată, pe de o parte, felul cum se formează și se îmbogățește o terminologie tehnică și, pe de altă parte, felul cum călătoresc cuvintele.

În primul articol discutăm cuvintele de origine germano-austriacă din terminologia nautică romînească. Acest articol nu are ca scop să prezinte toți termenii de origine austriacă, ci numai pe aceia care au pătruns probabil pe Dunăre. În lista care urmează apar mai ales cuvinte folosite în terminologia fluvială romînească și mai puțin termeni maritimi. Între cele două terminologii există numeroase deosebiri asupra cărora vom reveni cu alt prilej.

Iată lista cuvintelor pe care le vom discuta :

aclámf „legătură între șlepuri remorcate”; înregistrat de LTR, s.v., nu se folosește la mare nefiind necesar. Originea cuvîntului trebuie căutată în germ. *Aufklampfen* folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 443).

(**loc de**) **ancoraj** „loc favorabil ancorajului”; folosit în general pe Dunăre, la mare fiind preferat sinonimul *ancoraj* (cf. LTR, s.v.), este un calc după germ. *Ankerplatz* „idem” (cf. *Marinewörterbuch*, s.v. și Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

auștec „încrucișare dintre două nave contrar regulii generale; în această încrucișare navele ajung să treacă una pe lîngă alta tribord la tri-

bord și nu babord la babord” (cf. Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8); este folosit numai în navigația pe Dunăre. Neînregistrat de dicționare, cuvântul provine din germ. *Ausstecken* „idem” folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 444).

barcáz „barcă mare de transport cu rame, vele sau motor”; înregistrat de DM și de LTR. Termenul este întrebuințat la mare dar mai ales pe Dunăre (cf. Bontideanu, *Navigația*, p. 115). DM, s.v., propune ca etimon rus. *barkas*. Folosirea mai frecventă a cuvântului la Dunăre ne determină să nu excludem și posibilitatea unui împrumut german (cf. germ. *Barkas* în *Marinewörterbuch*, s.v.; germ. *Barkasse* Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

bóțman „subofițer care se ocupă de vele, catarge”; nu apare în dicționare. Folosit atât în terminologia fluvială cât și în cea maritimă *boțman* este sinonim cu *șef de echipaj*, *nostrum* și provine din germ. *Bootsman* „idem” (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v. și *Marinewörterbuch*, s.v.).

brémzä „bucată de parimă cu care se fixează un lanț sau o parimă”; nu este înregistrat cu acest sens în dicționare. DM, s.v., dă sensul „plan înclinat cu dispozitiv de frînare (sublinierea noastră) pe care circulă vagonetele de mână” și ca etimon germ. *Bremse*. Cuvântul circulă numai în terminologia fluvială, în cea maritimă fiind folosit sinonimul *boț*. Sensul din terminologia nautică românească nu are legătură cu cel din DM; sensul dat de noi există în terminologia germană de pe Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445). Și în germană există un sinonim maritim (*Tau-stopper* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 3—8).

cap de șarpe „grindă în axul navei care iese în afara bordului, la prova, și pe la care trece erchetul” (v. mai jos); neînregistrat în dicționare. Este folosit numai în terminologia fluvială (cf. Bontideanu, *Navigația*, p. 64). Avem a face cu un calc după germ. *Schlangenkopf* „idem” (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 56).

carcalác „gîndac de bord”; nu apare în dicționare. Există în toată terminologia nautică românească și are la origine germ. *Karkalak* „idem”.

cländer „balustradă de înălțime mică pe șlepuri”; cuvînt neînregistrat în dicționare este întrebuințat numai în terminologia fluvială (cf. Bontideanu, *Navigația*, p. 44). Se pare că avem a face la origine cu germ. *Geländer* „balustradă”.

comândă „parimă de dimensiuni mici, cu diametrul de 4—5 mm”; este un termen întrebuințat atât în terminologia fluvială cât și în cea maritimă. Este înregistrat, cu acest sens, și de LTR, s.v. Sensul în discuție are la bază germ. *Commando* „idem”; folosit numai în terminologia fluvială, la mare fiind întrebuințat, atât de germani cât și de austrieci, sinonimul *Schiemannsgarn* (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445 și Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 4).

erchét „lanț-călăuză legat de diamantul unei ancore cu mai multe brațe”; folosit numai în terminologia fluvială comercială (în marina militară există numai termenul *lanț-călăuză*). LTR, s. *lanț-călăuză* înregistrează și pe *erchet*. Avem a face cu germ. *Hirnkette* „idem” întrebuințat numai la Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 447 și Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 55).

escâs „apărătoarea unei guri de țevă care iese din bordajul navei”; întrebuițat numai în terminologia fluvială, nu apare în dicționare. La origine pare a fi germ. *Eiskasten* „apărătoare contra ghețurilor”.

forșpân „legătură între șleperi”, este de asemenea folosit numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicționare. Avem a face cu germ. *Vorspan* „idem”.

galerie „platformă de dimensiuni mici aflată în prova și pupa r o d c o s u l u i” (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 49) < germ. *Galerie* (cf. Paasch, *De la quille*, s.v.).

gang „viteza pe care o are o navă datorită inerției”; este folosit atât în terminologia fluvială cât și în cea maritimă (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 213 și Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8). Cuvântul este înregistrat de LTR, s.v. și provine din germ. *Gang* „idem” (cf. *Немецко-русский военноморской словарь*, Moscova, 1961, s.v.).

galión „closetul echipajului aflat la prova navei”; este un sens vechi, dispărut din terminologia actuală. Astăzi cuvântul se întrebuițează cu sensul de „figură la prova navei”. Sensul vechi a fost împrumutat din germană unde *Galion* era o structură la prova navelor cu vele, sub bompres, unde se aflau closetele echipajului. Astăzi se întrebuițează cu sensul dispărut din română (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

gólíng „dispozitiv de role la pupa remorcherelor prin care trece un cablu de remorcă”; există numai în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 75). Cuvântul, notat de LTR, s.v., provine din germ. *Galgen* „Seilträger, Tauträger”, întrebuițat de asemenea numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 446).

gránic „bigă de șlep”; înregistrat de DM, s.v. și de LTR, s.v., este folosit numai la Dunăre. Etimologia este cea propusă de DM, germ. *Kranich* „idem”, care apare numai în navigația pe Dunăre, termenul oficial la mare fiind *Kran* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 27).

laș este sinonimul lui *echisă* „placă metalică care unește două elemente ale unui ansamblu (două cupe de dragă etc.)” din terminologia maritimă, fiind folosit numai la drăgile de pe Dunăre. Nu apare în dicționare și provine din germ. *Lasche* „idem”.

lot „pilot de cataracte”; apare în terminologia fluvială, mai ales în regiunea Porților de Fier. Nu apare în dicționare. Are ca etimon germ. *Lotse* „idem” (cf. Dabovitch, *Wörterbuch*, s.v. și *Marinewörterbuch*, s.v.).

manipulánt „ofițer fluvial care se ocupă de încăcătură”. Sensul acesta nu apare în dicționare. Este germ. *Manipulant* „idem”.

mascádă „abatere de la drumul unei nave”; nu apare decât în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigație*, p. 170, 239 și Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8). Înregistrat de LTR, s.v., cuvântul are la bază germ. *Maskade* „idem”, întrebuițat de asemenea numai la Dunăre.

merlín „parimă mai subțire decât c o m a n d a”; este frecvent în toată terminologia nautică românească. Nu este înregistrat de dicționare. De remarcat că etimonul german care stă la baza acestui cuvânt, germ. *Merlin* „idem”, este folosit numai în terminologia germană de pe Dunăre, la mare fiind folosite sinonimele *Marling*, *Marleine* (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 488 și Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 5).

níper „dispozitiv de frinare pentru paríme de sîrmă”; apare atît în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 74) cît și în cea maritimă (în aceasta din urmă numai cînd este vorba de remorchere). Nu este înregistrat de dicționare. Este germ. *Nipper* „idem” din terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 448).

ófto „contrare, punerea cîrmei în sens invers celui precedent” (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 204, 260). Folosit numai în terminologia fluvială, cuvîntul nu apare în dicționare. Ca etimon trebuie să presupunem germ. *Aufzug* „idem”, din terminologia navigației pe Dunăre.

parîmă de prut „parîmă dată la mal pentru manevra de întoarcere numită prut” (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 197); este folosit, întocmai ca manevre la care se întrebuintează, numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicționare. Avem a face cu germ. *Brutseil*, cunoscut și sub varianta *Prurseil*, frecvent în terminologia fluvială germană (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445).

rașchétá „daltă dreaptă sau încovoiată cu care se rade vopseaua sau rugina de pe o piesă metalică sau de pe corpul navei”; înregistrat de dicționare (DM, s.v.) este frecvent în toată terminologia nautică romînească. Cît privește originea, putem presupune că acest cuvînt provine mai degrabă din germ. *Raskette* „Schrabber aus Eisen mit Holzstiel”, folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449) decît din it. *raschétto*, așa cum presupune DM. * *raschétto*

rodcos „suprastructură care închide în interior roțile cu zbaturi”; apare numai în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 49). La origine pare a fi germ. *Radkasten* „idem” (cf. Paasch, *De la quille*, s.v.).

rondou „manevră de schimbare a direcției unei nave cu aproximativ 180 grade”. Frecvent în terminologia fluvială; în terminologia maritimă este întrebuintat atunci cînd este vorba de o manevră într-un port (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 242). Etimologia propusă pentru *rondou* de DM, s.v. (< fr. *rondeau*) nu este valabilă pentru sensul în discuție care provine în terminologia fluvială romînească și apoi de aici în terminologia maritimă, din germ. *Rondo*, cuvînt folosit în navigația austriacă pe Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449).

șeóndru „lemn cilindric care servește la acostat, atunci cînd s-a pierdut ancora sau s-a avariat vinciul de ancoră” (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 72, 205); este frecvent în toată terminologia nautică romînească. La mare este folosit și cu sensul mai general de „bucată de lemn cilindric sau tub metalic de o lungime apreciabilă (cîtiva metri)”. Originea cuvîntului trebuie căutată în germ. *Schurbaum*, *Schorbaum* „idem”, folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450), la mare existînd sinonimele *Rundholz* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 106), *Spier* (cf. *Marinewörterbuch*, s.v.).

șlep cuvînt bine cunoscut din terminologia fluvială (nu apare în cea maritimă), este, așa cum arată și DM, s.v. un termen de origine germană (germ. *Schlepp*), care a pătruns în romînă cu siguranță pe Dunăre din terminologia fluvială austriacă (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449).

șnílai „parîmă subțire, cu diametrul de circa 2 cm.”; este sinonimul în terminologia fluvială a lui *socar* din terminologia maritimă. Nu apare

în dicționare. Cuvântul provine din germ. *Schnürreine* „idem”, folosit exclusiv în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450).

șvémer „s c o n d r u orizontal ancorat care servește la balisaj” este utilizat numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450, *Schwemmer*).

tacaláj „ansamblul catargelor, manevrelor fixe și curente”; este sinonimul lui *greement* din terminologia maritimă. Nu este înregistrat de dicționare. La origine este germ. *Takelage* (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.). Cf. și germ. *Takelung* (cf. *Marinewörterbuch*, s.v.).

țug „porțiune dintr-un convoi descompus în mai multe părți pentru a se putea trece printr-un loc periculos”; aparține terminologiei fluviale. Neînregistrat cu acest sens de dicționare, cuvântul provine din germ. *Zug* „convoi de șlepuri remorcate”.

vazulín „apărătoare de lemn pentru bordajul navei”; frecvent numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicționare. Avem a face cu germ. *Vaseline* „idem” folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 453).

★

Din materialul prezentat mai sus se pot trage câteva concluzii :

1. Termenii discutați au pătruns în limba română, mai precis în terminologia fluvială românească, venind pe Dunăre, o dată cu navele austriece care au navigat mult pe această arteră de circulație. La împrumutarea termenilor analizați a contribuit desigur și faptul că navele fluviale românești au navigat din ce în ce mai mult pe cursul superior al Dunării. Mai interesant este faptul că unii dintre acești termeni (*carcalac*, *comandă*, *gang*, *merlin*, *rondou*, *școndru*) au pătruns pe Dunăre pînă la mare, fiind folosiți acum și în terminologia maritimă. Observația prezintă interes din punct de vedere general : există cazuri cînd cuvintele migrează folosindu-se de cursul unei ape. Situația din terminologia nautică românească se aseamănă, pînă la un anumit punct, cu cea semnalată de Th. Frings pentru dialectele germane, unde multe cuvinte au înaintat pe Rin dintr-un dialect în altul sau cu cea discutată de P. Gardette (*Revue de linguistique romane*, XIX, 1957, p. 222 și urm.) pentru dialectele din sud-estul Franței unde termenii literari pătrund în sud pe valea Ronului. Spre deosebire de faptele discutate de Frings și Gardette, în cazul nostru avem a face cu termeni *t e h n i c i*, nerăspîndiți decît în vorbirea unui număr relativ mic de persoane care trăiesc în porturi. Cf. și cazul semnalat de L. Michel (*Noms de l'aloise dans le golfe du Lion et migration d'un nom atlantique en Méditerranée*, în *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo*, I (1959), p. 167—177) cînd un termen care denumește un pește a pătruns din Oceanul Atlantic pe cursul superior al fluviului Garronne, ajungînd pînă în Marea Mediterană.

2. Majoritatea cuvintelor citate sînt legate de navigația cu aburi. Ele nu fac parte din terminologia fundamentală. Aceste lucruri denotă o influență tîrzie care a completat o terminologie existentă.

3. Cuvintele împrumutate nu au suferit în general prea multe modificări, la fel ca și în cazul altor termeni tehnici împrumutați de limba

romină. Astfel în cazuri ca *auștec*, *boșman*, *carcalac*, *forșpan*, *gang* etc. cuvintele românești au exact forma din limba germană din care au fost luate. În alte cazuri (*aclamf*, *clander*, *erchet*, *escas*, *goling* etc.) cuvintele au suferit unele modificări fonetice, foarte probabil din cauză că cei care le-au împrumutat din vorbirea marinarilor austrieci nu le-au perceput prea bine. Nu este exclus ca la apariția modificărilor fonetice de mai sus să fi contribuit și felul de pronunțare neliterar al multora dintre marinarii austrieci. Transformările semantice sînt și mai puțin numeroase.

ABREVIERI

Anton-Marinescu, <i>Pilotajul</i>	= A. Anton — N. Marinescu, <i>Pilotajul pe Dunăre</i> , București, 1961.
Árvay, <i>Handbuch</i>	= Friedrich von Árvay, <i>Handbuch des Seemannswesens</i> , Viena, 1918.
Bonțideanu, <i>Navigația</i>	= P. S. Bonțideanu, <i>Navigația și manevra navelor fluviale</i> , București, 1958.
Dabovich, <i>Wörterbuch</i>	= P. E. Dabovich, <i>Wörterbuch der Marine</i> , Pola, 1883.
Gladisch—Schultze-Hinrichs <i>Seemannschaft</i>	= W. Gladisch und A. Schultze-Hinrichs, <i>Seemannschaft</i> , Berlin, 1940.
ETR	= <i>Lexiconul Tehnic Român</i> , vol. I—X (A—M), București, 1957—1962.
<i>Marinewörterbuch</i>	= <i>Marinewörterbuch</i> , Berlin, 1942.
Paasch, <i>De la quille</i>	= Paasch, <i>De la quille à la pomme du Mât</i> , Paris, 1937.

ETIMOLOGII

agistirui

Cuvîntul e înregistrat în DA ms. cu sensul de „a împodobi, a prevedea cu toate hainele”, după E. Novacoviciu, *Cuvînte bănăţene I*, Orăviţa, 1925, fără să i se dea etimologia.

Agistirui derivă, fără îndoială, din germ. *adjustieren* „a rîndui, a potrivi, a aranja ceva cu grijă”, însemnînd în dialectul austriac şi „a echipa, a îmbrăca pe cineva cu tot ce aparţine uniformei (de serviciu)”. În limba germană cuvîntul este un neologism din latina medievală.

băbuţ

Cuvîntul se găseşte în glosarul lui Ştefan Paşca, comunicat din Fizeşu-Gherlii, raionul Gherla, regiunea Cluj, cu sensul de „copil de ţîţă”; nu e înregistrat în DA, e tratat însă în DA ms., unde e reproduş doar textul din glosarul amintit fără a i se da etimologia.

Băbuţ e un diminutiv cu sens hipocoristic al magh. *bába* „păpuşă”; „copil mic”. Cf. engl. *Baby*, fr. *bébé*, germ. *Bébe*.

fleşteri

Cuvîntul se întîlneşte în cartea lui G. Călinescu *Viaţa lui Mihai Eminescu* (Bucureşti, ed. 3, 1938), p. 64, în următorul context: *Iată imensul, dreptunghiularul Ringplatz, așa de neted fleşterit.*

Cuvîntul *fleşteri* se întîlneşte mai întîi în *Lexiconul de la Buda* (1825), cu sensurile: 1°. tranz. „a comprima”; 2°. refl. „a se trece, a se ofili”, reproduş întocmai în DA, unde, pentru etimologie, se trimite la *fleşcă*.

În CADE cuvîntul e înregistrat cu două sensuri tranzitive din Oltenia, şi anume: 1°. „a feşteni” (cu izvorul Ciauşanu) şi 2°. „a pleoşti”

(Bolintineanu) și cu sensul reflexiv din LB, fără vreo indicație pentru etimologie, — care, pentru sensurile arătate mai sus e, pare-se, o contaminare, între fleșcăi și feșteli.

Nici unul, însă, dintre sensurile lui *fleşteri*, cunoscute pînă acuma, nu se potrivește pentru cuvîntul folosit de G. Călinescu. În citatul extras din cartea acestuia, *fleşteri* derivă din germ. *pflastern* „a acoperi cu caldarîm, a pava”.

naș — nanăș — nănăș

Între sensurile cuvîntului *naș* „martor la botez, la cununie sau, rar, la călugărie” se înregistrează în DA (ms.) sub 4° : „(neobișnuit) dar, cadou”, atestîndu-se această bizară accepție printr-un citat din *Buletinul Comisiei istorice a Romîniei*, editat de Ion Bogdan, vol. IV (1918), p. 206 : „Doi berbeci, trei saci făină mai datu-ne-au nănăș”, dar neglijîndu-se atestarea din *Studii și documente* ale lui N. Iorga, vol. XII, p. 235 : *Oluînd 4 fărtăie pădure vearde — într-acesta formă oluesc eu Coman Toader acest iosag sv <în> tei mînăstiri să-i fie naș* (tip. : naci).

Documentul din *Buletinul Comisiei Istorice* este mai vechi; datează din 1682 și face parte din *Documentele vasluiene extrase din Condica moșiiilor lui Teodor Rosetti Solescu*.

În ambele texte *naș* sau *nănăș* înseamnă „dar, danie, ofrandă”, accepție care n-are nici o legătură cu „nașul” — martor la botez sau la cununie.

Avem de-a face deci cu alt cuvînt.

În *Codicele Voronețean* (p. 32, XXXII/5) găsim cuvîntul *aducere* cu sensul de „prinos, jertfă” : „Păînără cîndu adusă fu dreptu urul ciînrescu de ei aducerea (j r ă t v a N. Test. 1648) loru”, repetat și la p. 62 (LXI/11).

Acest cuvînt *aducere* este bulg. *нанос* (rus. *нанос*), abstract verbal al lui *наносить* „apporter; amonceler” (Miklosich) și înseamnă aducerea de material pentru rugul de jertfă în textele biblice, apoi „jertfă”, sens de la care trecerea la „danie, dar, prinos” este ușoară.

Prin apropiere de *nănăș*¹ („martor la botez sau la cununie”) bg. *нанос* a dat învechitul *nănăș*² sau *naș*².

năcăfîu și năfăcăi

Într-un glosar regional din comuna Stănești, Raionul Curtea-de-Argeș, publicat în „Limba romînă”, VIII (1959), nr. 3, se găsesc, la p. 66, cuvintele *năcăfîu* s.m. „nătărău, prost, nătîng” și *năfăcăi* „a merge greu prin noroi sau zăpadă”.

Amîndouă cuvintele sînt, fără îndoială, în legătură semantică cu *nafacă* sau cu forma metatetică a acestuia, *nacafă*, acesta din urmă întrebuițat mai des în textele literare contemporane și avînd mai multe sensuri. Cuvîntul *năcăfîu* intră în sfera sensului de „toană”, „capriciu” de la care poate deriva foarte lesne sensul de „nătîng”, și din acesta

celelalte două accepțiuni : „prost și nătărău”. Cuvîntul *năfăcăl* derivă de la cealaltă formă a cuvîntului, *nafacă*, atestat, după cunoștința noastră, în această formă, numai în sensurile învechite de „cheltuieli de întreținere, hrană, porție, tain, mertic ” și „salariu, leafă, pensie”, cu acest înțeles și în forma *nacafá* (*Uricariul*, V, 35/2).

Dar forma *nafacă* a alunecat și spre sensurile mai noi ale lui *nacafá* iar în cazul lui *năfăcăi*, desigur spre sensul de „necaz, neajuns, belea, pacoste, năpastă, potcă”.

undrofițir

Cuvîntul se găsește în *Viața lui Mihai Eminescu* de G. Călinescu, p. 64 în contextul : *Țărani romîni, ruteni, țîrgoveți, trec pe lîngă ... undrofițiri austriecești.*

Cuvîntul este ca și *unterofîterul* din *Scrierile* lui Al. Russo (p. 30 și 31) un germanism, derivînd din germ. *Unteroffizier*, poate chiar o variantă a acestuia.

D. MARMELIUC

GLOSAR REGIONAL

Regiunea Suceava (raionul Gura Humorului, comuna Pîrteștii de jos)

- AMAÎNTE adv. = de curînd, adineaori.
- AMNEĂZ s.n. sg = 1. amiază, ora 12; 2. bucatele duse la țarină pentru prînz.
- AMNINUSĂ, *aminús*, vb. I tranz. = a mirosi : *eu aminus busuiocul*.
- ANFĂI adv. = îndată, imediat : *anfai plecăm la tren*.
- ARHONITĂ, *-e*, adj. f. = (familiar) gravidă.
- ARIÓC, *-ci*, s.m. = capăt de urzeală rămas la țesut, piedin.
- ATACĂ, *atác*, vb. I refl. = a suferi din cauza cuiva : *mă atac pentru prostiile tale*.
- AUF! interj. = cuvînt de îndemn, care marchează începutul unei acțiuni.
- AUS! interj. = cuvînt care marchează sfîrșitul unei acțiuni.
- BABARĂITĂ s.f. colectiv = adunătură, grup de babe.
- BAGIÓCRĂ, *-uri*, s.f. = 1. glumă; 2. bătaie de joc.
- BANIÁC, *-uri*, s.n. = cazan de tablă pentru încălzit apa.
- BARBARIE s.f. sg. = plantă erbacee numită și *barba ursului*.
- BATALĂU, *batalăie*, s.n. = 1. făcăleț cu care se frămîntă cartofii; 2. om leneș, fără căpătii; 3. fată rămasă nemăritată.
- BATATŪRĂ, *-i*, s.f. = pește mic de rîu; porcușor.
- BATEALĂ, *bateli*, s.f. = femeie rea de gură *taci din gură tu, bateală!*
- BEC *-uri*, s.n. = lanternă.
- BELI, *belesc*, vb. IV refl. = a rîde mult, prosteste, fără rost; a se hlizi.
- BELIT adj. m. = 1. (despre terenuri) fără vegetație; 2. culoare ștersă, nereușită : *lîna a ieșit roșu belit*.
- BELITŪRĂ, *-i*, s.f. = 1. ripă : *n-am decît 20 de prăjini de belitură*; 2. vacă sau iapă foarte slabă : *ho, belitură, că nu dau lupii*. 3. (mai ales în vorbirea bătrînilor) pradă, tilhărie.
- BERDIDĂU, *berdidăie*, s.n. = instrument cu care se frămîntă laptele închegat pentru a face cașul.
- BEZÓFIN adj. m. = beat criță : *de la nuntă a venit bezofin*.
- BIDILEÁC, *bidileci*, s.m. = copil mic.
- BIDUI, *biduiesc*, vb. IV intrans. = a o duce greu : *a fost secetă și am biduit*.
- BIZARĂU, *bizarăie*, s.n. = ața cu care femeile își string cămașa la gît.
- BIZÎȚ s.n. sg. = stăpînire : *a pus bizîț pe lucrul meu*.
- BLEAH, *-uri*, s.n. = 1. tablă pentru acoperiș; 2. bidon pentru lapte; 3. capătul exterior al plitei făcut din tablă; 4. cană de băut apă.

- BLEĂU, *-uri*, s.n. v. *bleah*.
- ✓ BOLHÁN, *-i*, s.m. = piatră mare, bolovan.
- BOLHANÍ, *bolhanesc*, vb. IV tranz. = a bate pe cineva sau ceva cu pietre.
- BÓTURI s. pl. v. *cléne*.
- BRICNARÍTÁ, *-e*, s.f. = instrument de lemn cu care se bagă brăcinarul în bata ițarilor.
- BRIFTRÍGHER s.m. = (mai ales în vorbirea bătrînilor) factor poștal.
- BRIHANÓS, *-oásă*, adj. = gras, burtos.
- BUCINÁ, pers. III sg. *búcină*, vb. I tranz. = a suna: *a bucinat fabrica oara patru*.
- BUDURÓI, *-oaié*, s.n. = vas în care se alege untul.
- BÚHNÁ, *-e*, s.f. = izbitură, lovitură; *cînd i-a dat o buhnă, l-a prăvălit jos*.
- BŪJLÁ, *-e*, s.f. = casă mare și veche.
- ✓ BUNGÍU, *bungii*, s.m. = cel care se ocupă cu vopsitul țesăturilor și al lînii.
- BURDUJÁL s.sg. = fișie de piele de oaie pe care se cos flori pe bondițe și cojoace.
- CAPTALÁN, *-i*, s.m. = om prost.
- CATILÍOG, *catilioage*, s.n. = vas mic, gamelă.
- ✓ CIOHÁ ! interj. = cuvînt cu care se alungă ciorile.
- CIOHÁI, *ciohaiesc*, vb. IV tranz. = a certa, a cicăli pe cineva: *atîta m-a ciohăit, că-mi venea să mă duc pe lume*.
- CISCOVÁN s.n. sg. = stomacul porcului, din care se prepară toba.
- CIUF s.m. sg. = om poznaș, glumeț.
- ✓ CIUPCÍU, *-ă*, adj. = rușinat, retras: *l-am dat afară și umblă ciupcít*.
- CIRLIGÁS, *-uri*, s.n. = igliță.
- ✓ CLAD, *-uri*, s.n. = teanc de lemne sau de cărți.
- CLID, *-uri*, s.n. v. *clad*.
- CLÉTNE s. pl. = prăjituri făcute din făină de grîu și prăjite în untură.
- CLITÚI, *clituiesc*, vb. IV tranz. = a aranja, a clădi: *am clituit niște scînduri*.
- COCŪTÁ, *-e*, s.f. = păpușă.
- ✓ COJÍ, *cojesc*, vb. IV tranz. = 1. a da lutul jos de pe pereți înainte de a văru; 2. a jumli o pasăre; 3. fig. a bate pe cineva foarte rău: *dacă mai faci o poznă te cojesc*.
- ✓ COMÍTÁ, *-e*, s.f. = orice semn diacritic; p. r e s t r. (rar) virgulă.
- CORESPÜNDE, *corespünd*, vb. III intrans. = a răspunde la o chemare.
- CÓSNITÁ, *-e*, s.f. = adincitură sub malul apei unde se prinde pește.
- CÓTURI s.n. pl. în expr. *a cunoaște (cuiva) coturile* = a cunoaște (cuiva) defectele, lipsurile.
- CRAVÁL, *-uri*, s.n. = scandal, tărăboi.
- CRÍGLÁ, *-e*, s.f. = (în vorbirea bătrînilor) halbă de bere.
- CRUHÁR, *-i*, s.m. = piatra așezată printre traverscle de cale ferată.
- CUTURLÍ, *cuturlesc*, vb. IV intrans. = a umbla cu lingura într-un vas cu mîncare: *de ce cuturlești în oala cu zamă?*
- DANT s.n. sg. = dansul cu care nuntașii intră în casă și se așază la masă.
- DINCÍU adv. = îndată, numaidecît: *dincít să vină la mine*.
- DISTÉLT adj. invar. = 1. trezit din somn; 2. gata în orice moment de acțiune.
- DREPTÁTI s.f. pl. = acte: *finem dreptățile în portofel*.
- FÁIERANT s. sg. = repaus.
- FÁNÁ, *fene*, s.f. = steag.
- FÁNGLIE, *fănglii*, s.f. = cratiță cu coadă.
- FÁPT s.m. sg. = iritație a pielii la copii.
- FÁPTÁ s.f. sg. = (învechit) crimă, păcat.
- FARAÓN, *-i*, s.m. = copil neastîmpărat.
- FARFANI, pers. III sg. *farfanește*, vb. IV intrans. = a fierbe cu zgomot: *găluștele farfanesc*.
- FASÚNG s.n. sg. = chenzină.
- FÉRTIC ! interj. = gata !
- FEST ! interj. = tare ! mai tare !
- FÍLÁ, *-e*, s.f. = felie: *o filă de pline*.
- ✓ FLIZGÁI, *-uri*, s.n. = ninsoare proaspătă, ușoară.
- FONTÓI, *fontoiesc*, vb. IV tranz. = a sechestra.
- FÓRVELT ! interj. = înainte !
- FUM *-uri*, s.n. = zvon, vorbă rea: *i-o ieșit fum în sat*.
- GANT adv. = în întregime: *straietele is noi ganț*.
- GIN s.n. sg. = must stors din merele dulci.
- GÍRLÁ, *-e*, s.f. = drum de țarină cu maluri înalte.
- GLAS, *-uri*, s.n. = (în vorbirea bătrînilor) vot.

GLÓDURI s.m. pl. = oameni de nimic : cu
dlnșii nu faci țară, ts niște gloduri.

GRINDĒI, grindeie, s.n. = barieră de lemn
la intrarea în pădure.

GUMĂRI s.m. pl. = galoși.

GURĂL adj. = verbal, oral : a dat ordin gural.
GUZUÍ, guzui, vb. IV tranz. = a lucra rău
pământul.

Material cules și redactat de
Ilie Dan

NOTE 1. Cuvinte neregistrate în alte lucrări lexicografice : *anțfai, auf, aus, babaraifă, baniac, bezofin, bidileac, bizif, catilog, cioha, cișcovan, cletne, cruhar, dincil, faierant, farfani.*

2. Cuvinte atestate cu același sens în alte regiuni sau insuficient de bine localizate : *amainte* (DA ; CADE : Transilvania ; Materiale, I, 53 : Vilcele-Turda), *bleah* (Lexic reg. p. 98 : Bilca-Rădăuți), *bucina* (Lexic reg. p. 11 : Berbești-Sighet), *burdujâl* (Coman, GI : Stroești-Suceava), *ciuf* (DA : Moldova, Transilvania), *craval* (Lexic reg. p. 20 : Lisa-Făgăraș), *fană* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuții Vechi-Rădăuți), *fapt* (Materiale, I, 22 : Blaj), *fertic* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuții Vechi-Rădăuți), *forvelț* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuții Vechi-Rădăuți), *glas* (DA) *gumari* (Lexic reg. p. 64 : Mărășeni-Vaslui), *gural* (Lexic reg. p. 103 : Bilca-Rădăuți).

3. Cuvinte atestate cu alt sens (sau nuanță de sens) și în altă regiune sau insuficient de bine localizate : *ataca* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *barbarie* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *bec* (DA ; CADE ; Scriban D. ; Coman, GI : Năsăud ; DM), *beli* (DA : Scriban, D. ; CADE ; Coman, GI : Sibiu ; LR 1959, nr. 6/50 : Aurel Vlaicu-Orăștie), *belit* (DA), *belitură* (DA ; Scriban, D. ; CADE ; Glosar reg. : Cîrlibaba-Vatra Dornei), *bleah* (DA ; Scriban, D. : Transilvania, Moldova ; Glosar reg. : Borșa-Vișeu ; ib. Straja, Vicovul de Sus-Rădăuți), *bucina* (CV 1952, nr. 4/34 : Bulgești-Hunedoara ; Lexic reg. p. 11 : Berbești-Sighet), *buduroi* (Scriban, D. ; CADE : Oltenia, Transilvania, Banat, Moldova ; CV 1951, nr. 1/37 : raionul Vaslui ; Lexic reg., p. 75 : Rîmnicu Vilcea ; LR 1959, nr. 3/72 : raionul Lunca Vașcăului), *buhnă* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *bujlă* (Scriban, D. : Moldova ; Coman, GI : Tătăruși-Pășcani ; Glosar reg. : Borca-Piatra Neamț), *captalan* (Scriban, D. ; CADE), *ciuf* (DA : Scriban, D. ; CADE ; Cîaușanu GL. ; CV 1951, nr. 5/26 : fostul județ Romanai ; LR 1961, p. 130 : Șutu-Turda ; Materiale, I, 165 : Deda-Toplița), *clitui* (Lexic reg. p. 100 : Bilca-Rădăuți), *cocuță* (CADE : Scriban, D. : Transilvania, Moldova), *coji* (CADE ; Scriban, D.), *comiță* (DA), *corespunde* (Scriban, D.), *coșniță* (Scriban, D.), *criglă* (CV 1950, nr. 4/45 : fostul județ Timiș-Torontal), *danț* (Scriban, D. ; CADE : Lexic reg. p. 53 : Broscari-Vinju Mare ; Materiale, I, 169 : Deda-Toplița), *fapt* (DA : Scriban, D. ; CADE), *faptă* (DA : Scriban, D.), *faraon* (DA : CADE ; Scriban, D.), *fasung* (DM), *fest* (Lexic reg. p. 91 : Lisa-Făgăraș ; ib. p. 102 : Bilca-Rădăuți), *filă* (DA, CADE : Scriban, D. : Moldova), *fum* (DA CADE : Scriban, D.), *ganț* (Lexic reg. p. 102 : Bilca-Rădăuți), *gin* (DA : CADE ; Scriban, D. ; Viciu GI. ; Bărgău-Baia Mare), *gîrlă* (DA : CADE ; Scriban, D. ; Materiale, I, 23 : Blaj ; LR 1959, nr. 6/52 : Măru-Caransebeș), *glas* (DA : Scriban, D. ; CADE, Lexic reg. p. 60 : Bogdana-Vaslui ; Materiale, I, 137 : Banat), *grindei* (CADE), *guzui* (DA : Glosar reg. : Drăgușeni-Fălticeni).

4. Cuvinte atestate cu același sens, dar cu forme diferite și în regiuni diferite sau insuficient de bine localizate : *amneaz* (*amiază* : DA ; *amiază, amează* : Scriban, D.), *amninusă* (*mirosi* : CADE, Scriban, D., DM), *arioc* (*urioc, uruioc* : Scriban, D., CADE ; *irioc* : Scriban, D. — Transilvania), *bagiocră* (*batjocură* : CADE, Scriban, D., DM), *batalău* (*bătălău* : CADE-Moldova), *berdidău* (*brighidău* : CADE, Scriban, D. ; *fercheteu, ferdideu, perdideu, berdedeu, berghedău, birghidău* : Scriban, D.), *bleah* (*bleu* : Materiale, I, 159 — Deda-Toplița), *bolhan* (*bolovan* : DA, CADE, Scriban, D., DM), *bricinariță* (*brăcinăriță* : DA, CADE, Viciu, GI. — Ceanu Mic-Turda ; *bricinăriță* : DA-Moldova), *briftrigher* (*briftegher* : Lexic reg. p. 99 — Bilca-Rădăuți).

brihanos (*burduhos*: DM; *burduhănos*: CADE, DM; *burdi(h)os*: CADE; *brihănos*, *burdihănos*: Lexic reg. p. 14 — Breb-Sighet), *bucina* (*buciuma*, *buciuna*: DA — Transilvania) *buduroi* (*buduloi*: Glosar reg. — Șieuș-Bistrița; *bădău*: Glosar reg. — Poiana Grințieșului, Ruginești-Piatra Neamț), *bungiu* (*boiangiu*: CADE, Scriban, D., DM), *cirligaș* (*cirligel*: DA), *clad* (*cladă*: DA — Moldova), *criglă* (*criclă*: Lexic reg. p. 100 — Bilca-Rădăuți); *diștell* (*deștept*: CADE, Scriban, D., DM), *fanglie* (*fandilă*: Glosar reg.; *fanglă*: Glosar reg. — Crucea, Panaci-Vatra Dornei; *ib*: Vicovul de Sus-Rădăuți); *fangle*: Lexic reg. p. 101 — Bilca-Rădăuți), *fontoi* (*fontui*: CV 1950, nr. 11—12/10 — Ilșești-Suceava).

5. Cuvinte atestate în regiuni diferite (sau insuficient de bine localizate) cu forme și sensuri diferite: *arhonită* (*arvunit*, *arvonit*: DA, CADE; *arhonit*: Materiale, I, 17 — Blaj), *barbarie* (*varvarie*: DA; *bărbărie*: CADE), *batalău* (*bătălău*: DA, Scriban, D., CADE — Transilvania, Moldova, Viciu, GI., Materiale, I, 158 — Deda-Toplița), *batatură* (*bătătură*: DA, CADE, Scriban, D.), *bateală* (*băteală*: DA — Moldova, Oltenia, Scriban, D., CADE — Banat, Oltenia), *belitură* (*belitoare*: Materiale, I, 248 — Petroșani), *berdidău* (*berdișel*, *bercheșel*: Glosar reg. — Crucea-Vatra Dornei, Văleni-Fălticeni), *bidui* (*bedui*: DA — Banat), *bizarău* (*bezer*, *băzară*: DA), *bleah* (*blev*, *blehici*, *blec*, *blef*, *plec*, *pleu*, *plev*: DA; *blear*: Scriban, D. — Transilvania, Moldova; *bleahă*: Viciu, GI.; *bleu*: DA, Scriban, D., LR 1959, nr. 5/74 — raionul Horezu), *bolhan* (*borhan*: LR 1960, nr. 5/34 — Severinești-Turnu Severin), *bolhani* (*bolovăni*: CADE, DA, DM; *bolohăni*: CADE — Moldova; *bolhăni*: LR 1960, nr. 5/34 — Severinești-Turnu Severin), *bricinariță* (*brăcinăriță*: CADE, Materiale I, 249 — Geoagiu-Orăștie, *buduroi* (*buduroiu*: DA, CV 1950, nr. 5/32 — Vaslui; *buduroni*: CV 1951, nr. 9—10/47 — Forotic-Oravița), *buhnă* (*buhă*: DA, Scriban, D.), *bujlă* (*bujdă*: Scriban, D. — Moldova; *bujbă*: Lexic reg. p. 28 — Boureni-Băilești), *burdujăl* (*burdușel*, *burdujel*: DA, CADE), *captalan* (*căptălan*: DA, CADE, Scriban, D.); *captălan*, *căptălan*: DA), *ciohai* (*ciohăi*: DA), *ciuf* (*ciof*: CADE — Moldova), *ciupit* (*ciumpit*: LR 1959, nr. 6/47 — raionul Lunca Vașcăului), *cirligaș* (*cirligel*: Scriban, D., CADE), *clad* (*cladă*: Scriban, D.; *clad*: Viciu, GI. — Blaj; *clead*: CV 1949, nr. 8/35 — fostul județ Gorj), *cocuță* (*cocuț*: Lexic reg. p. 14 — Baia Mare), *cuturli* (*cuturlui*: Materiale, I, 169 — Deda-Toplița); *flizgai* (*fliscoi*: LR 1959, nr. 5/72 — Gîrlău-Dei), *ganț* (*ganță*: CADE — Oltenia), *grindei* (*grindeu*, *grindeiu*: DA; *grindel*: CADE; *grindea*: Materiale, I, 174 — Deda-Toplița).

6. Cuvinte a căror formă de singular este înregistrată în dicționare cu alt sens: *col*, *dreptate*, *glod*.

L. Mareș

DIN NOU DESPRE ULTIMUL VERS DIN „FLOARE-ALBASTRĂ”

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Acest vers din „Floare-albastră”¹ a lui Eminescu a dat mult de lucru diversilor lui interpreți. Nici una dintre explicațiile propuse pentru valoarea gramaticală a lui *totuși* — căci acest cuvint provoacă dificultăți de înțelegere — n-a putut convinge. Toate dovedesc, cel mult, ingeniozitate, o ingeniozitate impusă de situație și, în special, cum vom vedea, de punctul de plecare greșit al tuturor participanților la discuție. Deoarece *totuși* are sensul și funcțiunea lui sintactică bine cunoscute, iar pe de altă parte toată lumea a crezut că *t r e b u i e* să pornească de la ele, era fatal să se ajungă la explicații inacceptabile.

Argumentul cel mai puternic împotriva interpretărilor propuse mi se pare absența subiectului din versul nostru. La întrebarea „Ce este trist în lume?” nu se poate răspunde „(Totuși) este trist în lume”, fiindcă am avea o construcție impersonală, care nu văd cum s-ar justifica. Spune cineva, fie și în urma unei argumentări, a dezvoltării unei idei etc. „este trist în lume?” Singura concluzie sau, referindu-ne la întrebarea pusă, singurul răspuns logic nu poate fi decât „ceva (totul etc.) este trist în lume”. Faptul că avem a face cu o poezie nu ne împiedică, ci, din contra, ne obligă să invocăm și logica.

Totuși este în cazul de față *n u* adverbul corelativ² al lui *deși*, ci pronumele nedefinit *tot* cu valoare substantivală, adică pronume propriu-zis, căruia i s-a adăugat *-(u)și*, după modelul lui *cevași*, *cîtuși* (cf. și *cîteși*), cuvinte înrudite lexical și morfologic³. Este drept că Dicționarul lui

¹ Îmi permit să pun linioara între cele două cuvinte, așa cum apar ele în ultima strofă a poeziei, fiindcă ritmul trebuie păstrat și în titlu (*-e* și *a-* formează un diftong, ceea ce reduce cu una numărul silabelor). Mai important decât acest amănunt, aparent (numai aparent!) formal, mi se pare conținutul expresiei: *floare-albastră* are aici un sens figurat, care transformă sintagma într-un cuvint compus, adică într-un cuvint unic.

² Unii îi spun, fără dreptate, după părerea mea, conjuncție corelativă.

³ Cf. și *niceși* din vechea română, care arată că particula de „întărire” *-și* se aplica și la altfel de cuvinte decât cele amintite în text.

Tiktin nu înregistrează un *totuși* cu valoarea dată de mine (nici manuscrisul și fișele Dicționarului Academiei nu cunosc această formă), dar prezența în limba veche a locuțiunii adverbiale *cu totuluși tot*¹ constituie, cred, un punct de sprijin pentru ipoteza că a existat și un *totuși*, așa cum îl interpretez eu în poezia lui Eminescu. De altfel, când este vorba de marele nostru poet, nu-i absolut necesară această ipoteză, la care nu renunț însă, cum ar putea rezulta din cele ce urmează. Se știe că el „crea”, cu mare respect față de sistemul limbii și numai atunci când formele „consacrate” nu-l puteau ajuta². Este tocmai cazul aici în discuție. Ca substantiv, *tot* nu apare articulat în limba noastră decât foarte târziu³ și sub influența frc. *le tout*. Această explicație, la care m-am gândit de multă vreme (și căreia m-am... conformat, întrucît n-am spus și mai ales n-am scris niciodată *totul*), o găsesc în Dicționarul lui Tiktin, unde, în ciuda mării bogății de fapte și citate a articolului *tot*, nu apar decât două atestări (din Iacob Negruzzi și Sadoveanu), și asta, nu pentru că n-ar fi putut da mai multe, ci ca să arate și în modul acesta că construcția este recentă și de origine străină. În materialele Dicționarului Academiei citatele sînt destul de numeroase, dar tot relativ recente (cele mai vechi sînt din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd influența franceză era deja puternică). Eminescu n-a folosit forma *totul*, care satisfăcea și ea cerințele ritmului, din cauză că vroia să evite un uz mai puțin românesc, și a preferat să recurgă la o „creație” întemeiată pe sistemul limbii sale materne. Faptul că altă dată întîlnim la el pe *totul* (*Pe cînd totul era lipsă de viață și voință*) nu vorbește contra punctului meu de vedere, și o dovadă în acest sens este întrebuintarea în versul imediat următor a lui *tot* fără articol (*Cînd nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns...*). Alternarea în două versuri consecutive a formei articulate cu cea nearticulată este impusă de ritm, și faptul că poetul a recurs în primul vers la *totul* și nu la *totuși*, ca în *Floare-albastră*, n-are de ce să ne surprindă.

¹ Punctul de plecare pentru această locuțiune a fost, desigur, *cu totului tot*, al cărui -i a putut fi interpretat ca un echivalent gramatical al lui -și (cf. *ti* și *și*).

² Putem adăuga inițierea sa, egală cu a unui adevărat specialist, în probleme de limbă atît veche, cît și nouă.

³ Numai precedat de *cu* întîlnim articulat pe *tot* substantival în limba veche și, în continuare, astăzi : *cu totul*, *cu toții*. S-ar putea adăuga locuțiunea adverbială *toate ca toate*, pe care Creangă o întrebuintează (cred că o singură dată) sub forma *toate ca toatele*. În ambele cazuri, *tot* este însoțit de un cuvînt, și din cauza acestuia primește, se pare, articolul.

PRINCIPII DE TRANSCRIERE A TEXTELOR ROMÎNEȘTI

Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea *

Pentru editarea textelor chirilice din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea propunem două soluții :

1) *Facsimile* integrale și *transcriere* pentru textele (tipărituri și manuscrise cu scriere îngrijită) bine conservate, cu literă clar vizibilă și cu format care permite lectura fotocopiei.

Transcrierea va fi simplă, fără semne chirilice sau semne diacritice speciale. Semnele cu valori multiple vor fi transcrise interpretativ, dar se va respecta întocmai tot ceea ce se poate reda în scrierea actuală, pentru a avea totuși o imagine aproximativ exactă a limbii textului. În introducerea acestor ediții se va explica sistemul de transcriere folosit, adică valorile date, prin interpretare, diferitelor semne.

Pentru exemplificare vezi Anexa I, modelele 1, 2.

Se recomandă ca facsimilele să fie puse față în față cu transcrierea paginilor respective.

2) Pentru textele editate fără facsimile — *transliterație*, avînd la bază normele stabilite de fosta „Asociație pentru editarea textelor romîne vechi”.

Cu privire la aceste norme propunem următoarele modificări :

1. Literele aruncate deasupra să se transcrie în rînd, fără nici o distincție (nu cursiv).

2. Nu se va marca paiericul.

3. Să nu se facă deosebire între :

ѣ = e	ѣи	ѣ = ě
и,і = i	їи	ї = ĭ
о = o	ѣи	ѣ = ō
ѣ = u	ѣи	ѣѣ = ū

* Text redactat de Mioara Avram și Florica Dimitrescu. Vezi și LR, XI (1962), nr. 5, p. 577—581, unde s-au publicat normele de transcriere pentru secolul al XIX-lea.

4. Să nu se pună semn diacritic la *č* și la *ǵ* decât când nu sînt urmați de *e*, *i* (sau *ě*, *ѣ*).

5. *ѣ* să se transcrie prin *i*, nu prin *y*.

6. *ю*, *ѣ*, *ѣ* să se transcrie *iu*, *ia*, *ie*, fără semn de scurtime pe *i*; de asemenea *ѣѣ*, *ѣѣ* = *iѣ*, *iѣ*.

7. *ѣ* se va transcrie totdeauna prin *ѣ*, ca și *ѣ* = *ѣ*.

După cum se vede, modificările de sub punctele 1—6 propun simplificări ale sistemului de transliterație¹. Valoarea „în circulație” a acestor simplificări poate fi apreciată pe baza celor două texte-model din Anexa a II-a (modelele 3, 4).

Modificarea de sub punctul 7 nu este o simplificare, dar ea aduce o corectură necesară sistemului de transliterație: vechea regulă după care *ѣ* se redă uneori prin *ѣ*, iar altelei se menține *ѣ* „cînd nu are o valoare fonetică sau cînd valoarea fonetică a acestei slove nu e sigură” era de fapt o normă interpretativă într-un sistem de transliterație riguros și contrasta de altfel cu norma pentru *ѣ* (care trebuia redat totdeauna prin *ѣ*, deși el are uneori valoarea sigură de „ă”).

Propunem deci următorul sistem de corespondențe:

<i>а</i> = <i>a</i>	<i>ѣ</i> = <i>f</i>
<i>б</i> = <i>b</i>	<i>х</i> = <i>h</i>
<i>в</i> = <i>v</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>șt</i>
<i>г</i> = $\left\langle \begin{array}{l} g(+a, o, u, \hat{a}, \hat{i}, \text{ѣ, ѣ sau consoană}) \\ gh(+e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \end{array} \right.$	<i>ѣ</i> = <i>ț</i>
<i>д</i> = <i>d</i>	<i>ч</i> = $\left\langle \begin{array}{l} c(+e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \\ \hat{c}(\text{cînd nu urmează } e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \end{array} \right.$
<i>е, ѣ</i> = <i>e</i>	<i>ш</i> = <i>ș</i>
<i>ж</i> = <i>j</i>	<i>ѣ</i> = <i>ѣ</i>
<i>ѕ</i> = <i>dz</i>	<i>ѣ</i> = <i>ѣ</i>
<i>з</i> = <i>z</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>î</i>
<i>и, ѣ</i> = <i>i</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>ě</i>
<i>к</i> = $\left\langle \begin{array}{l} c(+a, o, u, \hat{a}, \hat{i}, \text{ѣ, ѣ sau consoană}) \\ ch(+e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \end{array} \right.$	<i>ю</i> = <i>iu</i>
<i>л</i> = <i>l</i>	<i>ѣ</i> = <i>ia</i>
<i>м</i> = <i>m</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>ie</i>
<i>н</i> = <i>n</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>ѣѣ</i>
<i>о, ѣ</i> = <i>o</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>â</i>
<i>п</i> = <i>p</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>x</i>
<i>р</i> = <i>r</i>	<i>ѣѣ</i> = <i>ps</i>
<i>ѣ</i> = <i>ř</i>	<i>ѣ</i> = $\left\langle \begin{array}{l} g(+e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \\ \hat{g}(\text{cînd nu urmează } e, i, \hat{e}, \text{ѣ}) \end{array} \right.$
<i>с</i> = <i>s</i>	<i>ѣ</i> = <i>ѣ</i>
<i>т, ѣ</i> = <i>t</i>	<i>ѣ</i> = <i>v</i>
<i>ѣ, ѣѣ</i> = <i>u</i>	<i>ѣ</i> = <i>ѣ</i>

Cifrele chirilice se transcriu cu cifre arabe.

Accentele, spiritele și paiericul nu se reproduc.

¹ Menționăm că unele dintre aceste simplificări (1,6) au fost aplicate de acad. Al. Rosetti în editarea scrisorilor românești din arhivele Bistriței.

Literele aruncate deasupra se transcriu în rînd, fără nici o distincție.

Cuvintele în slavă se redau fie în alfabetul original, fie transcrise cursiv după normele internaționale curente (deci cu ѣ = *î*, ѓ = *î*, ц = *c* etc.).

Cuvintele sau semnele restabilite pentru a ușura înțelegerea textului se dau între < >.

Între [] se dau cuvintele repetate în scris din neatenție. În cazul transcrierii, parantezele drepte nu sînt necesare, cuvintele repetate în text din neatenție putînd fi semnalate în note.

Prin (...) se indică lacunele.

Atît la transcriere, cît și la transliterație punctuația va aparține editorului; de asemenea ortografia în privința scrierii cuvintelor compuse, întrebuintării linioarei etc.

În ce privește transliterația, propunem ca sistemul expus mai sus să fie considerat obligatoriu numai ca *normă minimă*, ca o limită mai jos de care nu se mai poate vorbi de transliterație; editorii să aibă însă libertatea de a aplica un *sistem maximal* cu norme oricît de scrupuloase (respectarea literelor aruncate, a paiericului, marcarea accentului etc.).

Toate textele vor fi însoțite de un *glosar*, în care cuvintele se vor da fie în alfabetul chirilic, fie în transliterație simplificată (vezi p. 653, punctul 2).

ANEXA I : modele pentru texte de editat în facsimile și transcriere

Model 1 : Coresi, *Lucrul apostolesc* (1563) — după facsimilul din ediția I. Bianu, p. 138/r. 20 — p. 139.

În note am transliterat formele care apar modificate în transcriere.

Ei deca văzură¹ Pavel² dulce dăruind³ Dumnezeu priimind⁴ îndrăznire⁵. Ce cînd⁶ vinem întru⁷ Rim⁸, sutașul dede⁹ legații lu voivodă¹⁰. Iară¹¹ lu Pavel¹² zise să¹³ fie de sine să-¹⁴ păzească¹⁵ el¹⁶ voinicii. E ca fu după¹⁷ trei zile, chemară¹⁸ Pavel¹⁹ cu ceia²⁰ ce era acia²¹ find²² iudeii întăiu²³. Ce de se adunară²⁴ ei, grăi²⁵ cătr-înșii²⁶ : Bărbați frați, eu nemică²⁷ împrotivă²⁸ nu fac²⁹ omenilor sau năravul³⁰ părinților³¹. Ce legat³² de

1 văzură
2 Pavel
3 dăruind
4 priimind
5 îndrăznire
6 cînd
7 întru
8 Rim
9 dede
10 voivodă
11 iară
12 Pavel
13 să
14 să-
15 păzească
16 el

17 după
18 chemară
19 Pavel
20 ce
21 acia
22 find
23 întăiu
24 adunară
25 grăi
26 cătr-înșii
27 nemică
28 împrotivă
29 fac
30 năravul
31 părinților
32 legat

ierusalimleni³³ pridădit³⁴ fui în mîinile³⁵ rimlenilor³⁶. Ce ei judecară³⁷, mie, vrură³⁸ să³⁹ mă⁴⁰ lase, derep ce nece o vină⁴¹ de moarte nu fu întru⁴² mine. Ce de protivă⁴³ ce grăia iudeii nevoe-mi fu a mă⁴⁴ meni la Chesar⁴⁵, nece cu limba mea⁴⁶ să⁴⁷ aib⁴⁸ a cleveti ceva. E derept⁴⁹ aceea⁵⁰ vin⁵¹, rog⁵² voi să⁵³ vedeți și după⁵⁴ grai. Derept⁵⁵ nădejdea⁵⁶ izraililor⁵⁷ cu aceste⁵⁸ verigi înfășatu-s⁵⁹. Acia⁶⁰ ei cătr-însul⁶¹ ziseră⁶².

Pe baza acestui text se poate vedea ce se înțelege prin recomandarea de a se respecta întocmai tot ce se poate reproduce cu scrierea obișnuită. Este vorba de menținerea unor forme ca :

deca	nemică (-ă...)
priimi	împrotivă (îm-, -ă)
lu	nece
voivodă (-ă nu contează)	protivă
era	derep(t)
find	grăia
ce	

De asemenea se poate vedea care sînt semnele pentru care sînt necesare explicații ale sistemului aplicat :

⤴ = în	îndrăznire, întăiu, în
⤴ = î	întru
⤴ = e	dede, nădejdea
⤴ = ea	păzească, mea, nădejdea
⤴ = ia	ceia, acia
⤴ = ea	aceea
⤴ = î	cătr-înșii, mîinile
⤴ = ă	văzură, îndrăznire
-⤴ = zero	Pavel, dăruind
⤴ = î	cînd
⤴ = ă	văzură, dăruind

Cuvintele abreviate se întregesc fără semne speciale.

33 ier<u>s<a>limlëni	48 aib⤴
34 pridădit⤴	49 derept⤴
35 ⤴ mîinile	50 acē⤴
36 rimlënilor	51 vin⤴
37 judecară	52 rog⤴
38 vrură	53 s⤴
39 s⤴	54 după
40 mă	55 derept⤴
41 vină	56 n⤴dējdē
42 ⤴ntru	57 izraililor⤴
43 protivă	58 acēstē
44 mă	59 ⤴fășatu-s⤴
45 Chesar⤴	60 acia
46 mē	61 c⤴tr-ânsul⤴
47 s⤴	62 ziseră

Model 2 : Carte romîneasă de învățătură de la pravilele împărătești... (1646) — după facsimilul din ediția 1961 (Academia R.P.R. — Adunarea izvoarelor vechiului drept romînesc), figura 9 = fila 40 recto.

În note am transliterat cuvintele transcrise diferit în ediția citată, la p. 84.

Pentru calpuzani ceia ce fac bani răi și pentru certarea lor glav 4.

1. Minciunoșii ceia ce fac bani răi, aceștia încă fac aceea¹ greșală cum are sudui pre împăratul și pre domnul țărăi².

2. Banii cei răi sămt³ de trei feliuri⁴ : mestecătură, ce să dzice aurul cel curat ce are fi să fie ei-l spurcă și-l mestecă⁵, argintul așijdere unu-l amestecă⁶ cu arame, altu-l fac chiar de arame și numai căce-l spoesc deasupra cu argint—aceasta-i una. A doo, s-are fi și curați o samă de bani, ei fac mai mici, dece nu agiung la cumpănă, ce păgubăsc oamenii ceia ce-i iau. A treia așijdere să chiamă⁷ menciunoș⁸, pentru căce chipul și scriptura ce pune pre dinș⁹ iaste minciunoasă, nu iaste făcută den svat cu învățătura cuiva, ce pre furis, ca un lucru rău ; drept aceea¹⁰ de-are fi și curați, cu nemică mestecați, și de-are fi și deplin¹¹ la//

Pe baza acestui text se pot discuta unele deosebiri față de transcrierea folosită de colectivul pentru vechiul drept romînesc al Academiei R.P.R.

Cea mai importantă deosebire constă în transcrierea lui **к**, pe care ediția citată îl redă totdeauna prin *ea*. Transcrierea aceasta cu caracter de lege (asemănătoare prin aceasta cu transliterația) este însă interpretativă în mod greșit, în momentul în care ajunge să atribuie valoarea *ea* și într-un exemplu ca *fealiuri*. De fapt, transcrierea trebuie să se deosebească de transliterație tocmai prin posibilitatea de a distinge valorile diferite ale aceleiași litere.

Altă deosebire importantă privește interpretarea dată lui **ь**, în cuvinte ca *menciunoșь*, *dînșь*, *deplinь*, pe care ediția citată le transcrie cu *-i*. După părerea noastră, aceste forme trebuie menținute fără *-i*, așa cum există și azi regional.

Deosebiri mai mici : *ă/î* în *țărăi*, *sămt* (ediția citată *țărîi*, *sîmt*).

ANEXA a II-a : modele pentru texte de editat în transliterație

Pentru ilustrarea concretă a sistemului de transliterație propus, dăm în anexă două texte. Am ales în mod intenționat texte care au mai fost editate după principiul transliterației, dar în sisteme mai complicate.

1	Translit. acěa	; 1961 aceeaia
2	„ țаръи	; 1961 țării
3	„ сьмтѧ	; 1961 sîmt
4	„ фѧиури	; 1961 f. aliuri
5	„ мѧстecă	; 1961 meastecă
6	„ амѧстecă	; 1961 ameastecă
7	„ chiamă	; 1961 cheamă
8	„ менчunoșѧ	; 1961 menciunoși
9	„ дѧншѧ	; 1961 dînși
10	„ acěa	; 1961 aceeaia
11	„ deplinѧ	; 1961 deplini

Notele însoțitoare ale textelor reproduc cuvintele care prezintă simplificări de transliterare față de editorii respectivi, pentru a evidenția astfel avantajele sistemului propus aici. Nu am notat în mod special deosebirile privind păstrarea lui **ѣ, ѥ = â**. De asemenea, nu am indicat deosebirile de punctuație și de ortografie, ele nefiind interesante pentru scopul urmărit.

Model 3 : Scrisoarea lui Neacșu (1521)

Textul a fost editat, în transliterare, de J. Byck, *Texte românești vechi* (București, 1930), p. 5. Pentru facsimil vezi I. Bianu și N. Cartoian, *Album de paleografie românească (Scriere chirilică)*, ed. a II-a, București, 1929, planșa XV; de asemenea *Documente privind istoria României*, veacul al XVI-lea, B., p. 325; *Crestomație romanică*, vol. I, 1962, p. 149.

Notele care însoțesc textul de mai jos, transliterat de noi după sistemul propus, reproduc cuvintele transliterate diferit de J. Byck.

Mudromu i plemenitomu i čistitomu i b<o>gom darovannomu župan Hanuș Begner ot Brașov mnog<o> zdravie ot Nēcșul ot Długopole¹.

I pak dau știre domnietale² za lucrul³ turcilor⁴, cum⁵ amѣ auzit⁶ eu⁷ cѣ aparatului⁸ au eșit⁹ den¹⁰ Sofiā¹¹, și aimintrē¹² nu e, și sēu dus¹³ ↑ sus¹⁴ pre Dunare. I pak sѣ știi¹⁵ domniata¹⁶ cѣ au venit¹⁷ un¹⁸ om¹⁹ de la Nicopoe de mie²⁰ mēu²¹ spus²² cѣ au văzut²³ cu ochii²⁴ loi cѣ au trecut²⁵ cēle²⁶ corabii²⁷ ce²⁸ știi²⁹ și domniata³⁰ pre Dunare ↑ sus³¹. I pak sѣ știi³² cѣ bagѣ den tote orașele³³ cѣte 50 de omin³⁴ sѣ fie³⁵ ↑ n ajutor³⁶ ↑ corabii³⁷. I pak sѣ știi³⁸ cumu sēu prinsѣ nește meșșter³⁹ den⁴⁰ T<a>rigrad⁴¹ cum⁴² vorѣ trēce⁴³ acēle⁴⁴ corabii⁴⁵ la locul⁴⁶ cela⁴⁷

1 Aceste rinduri sînt reproduce la J. Byck în alfabetul original; la fel toate cuvintele slave din text, date de noi cursiv.

2 domnietale (m; i)	25 trecut (t)
3 lucrul (l)	26 cēle (č + ě)
4 turcilor (r; č + i; r)	27 corabii (i)
5 cum (m)	28 čc (č + e)
6 auzit (t)	29 = 15
7 ēu (ē)	30 = 16
8 aparatului (l)	31 = 14
9 eșit (ē; t)	32 = 15, 29
10 den (n)	33 orașele (ō)
11 Sofiā (i)	34 omin (ō; n)
12 aimintrē (n)	35 fie (i)
13 dus (s)	36 ajutor (r)
14 sus (s)	37 = 27
15 știi (i)	38 = 15, 29, 32
16 domniata (m; i; i)	39 meșșter (ș)
17 venit (t)	40 den (n)
18 un (n)	41 T<a>rigrad (d)
19 om (m)	42 cum (m)
20 mie (i)	43 trēce (č + e)
21 mēu (u)	44 acēle (č + ě)
22 spus (s)	45 = 27, 37
23 văzut (t)	46 locul (l)
24 ochii (ō; i)	47 čela (č + e)

strimtul⁴⁸ ce⁴⁹ știi⁵⁰ și domniata⁵¹. *I pak* spui domnietale⁵² de lucrul⁵³ lu Mahamet⁵⁴ beg⁵⁵ cum⁵⁶ am⁵⁷ auzit⁵⁷ de boari ce⁵⁸ sânt⁵⁸ megiiș⁵⁹ și de genere⁶⁰ -miu⁶¹ Negre cumu au dat⁶² Țărătul⁶³ slobozie⁶⁴ lu Mahamet⁶⁵ beg⁶⁶ pre io⁶⁷-i va fi voa pren Țera rumânescă iară⁶⁸ elă⁶⁹ sâ tręcă. *I pak* sâ știi⁷⁰ domniata⁷¹ că are frica mare și Basarabă de acel⁷² lotru de Mahamet⁷³ beg⁷⁴, mai⁷⁵ vartos⁷⁶ de domniele⁷⁷ vostre⁷⁸. *I pak* spui domnietale⁷⁹ ca mai⁸⁰ marele miu⁸¹ de ce⁸² am⁸³ Țeles⁸³ și⁸⁴ eu. Eu spui domnietale⁸⁵, iară⁸⁶ domniata⁸⁷ ești Țeleptă și aceste⁸⁸ cuvinte⁸⁹ să ții⁹⁰ domniata⁹¹ la tine, sâ nu știe⁹² umin⁹³ mulți, și domniele⁹⁴ vostre⁹⁵ sâ vâ pziți cum⁹⁶ știți mai⁹⁷ bine.

I b<og>î te veselit, amină.

Model 4 : Scrisoare oficială din 1595 (Cimpulung-Moldova)

Textul a fost editat, în transliterație, de A. Rosetti : *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, 1926, p. 47—48 și *Scrisori românești din arhivele Bistriței* (1592—1658), București, 1944, p. 29—30. Ambele ediții prezintă documentul și în facsimil.

Notele care însoțesc textul de mai jos reproduc cuvintele transliterate diferit de acad. Al. Rosetti.

Scriem Țnkinăčune¹ și multă sântate domnului Budachi² Iarășu, biroul de cetată³ Bistriciței și prăgarilor⁴ și prăcalabului și la tot svatul

48 strimtul (l)	76 vartos (s)
49 = 28	77 domniele (m; i)
50 = 15, 29, 32, 38	78 vostre (s)
51 = 16, 30	79 domnietale (m; i)
52 domnietale (m; i)	80 = 75
53 lucrul (l)	81 = 61
54 Mahamet (t)	82 = 28, 49, 58
55 beg (g)	83 Țeles (s)
56 = 5, 42	84 și (i)
57 = 6	85 = 79
58 = 28, 49	86 = 68
59 megiiș (ğ + i; I; I; y)	87 = 16, 30, 71
60 genere (ğ + e)	88 aceste (č + ě)
61 miu (i)	89 cuvinte (n)
62 dat (t)	90 ții (i)
63 Țărătul (t)	91 = 16, 30, 51, 71
64 slobozie (i)	92 știe (i)
65 Mahamet (t)	93 umin (n)
66 beg (g)	94 = 77
67 iō (ō)	95 = 78
68 iară (l)	96 = 5, 42, 56
69 elă (ē)	97 = 75, 80
70 = 15, 29, 32	
71 = 16, 30, 51	1 Țnkinăčune (k)
72 ačel (č + e; t)	2 Budaki (k)
73 = 65	3 cetată (č + e)
74 = 66	4 prăgarilor (ō)
75 mai (i)	

domnitale. După acé⁵ ne rugăm domnilor voastre să faceți⁶ bine să nu sâ oprăscă⁷ oamenii⁸ și neguțătorii prin pâri și prent datorii, că acum, cu mila lui Dumnădzău, să fie Maria lui Craiu sănatos și domnu nostru Ștefan vodă, iaste o⁹ țară ca <a>laltă. Cine¹⁰ va avé pâră de oamenii¹¹ de časta parte, noi vrem trimite la domnévoastră, să-i leğuiți domnévoastră; ai domnilor¹² voastre vor avé lađe¹³ la domnu¹⁴ nostru și la noi. Și așijdere ne rugăm domnilor¹⁵ voastre de rândul lui Tnas<e> de la noi, ce¹⁶-l pârăște Micula de Maer. Noae ne pare că n-are vin<ă>, că l-au prinsu cină-u fos vornic atu<n>ce¹⁸, anume Cozma. S<ă> are vro pagubă, să-și antrêbe că nusul, că domnévoastră unde veți trimete la trêba domnilor voastre, lui i caută asculta. Acel¹⁹ om²⁰, anume Tnas<e> de Cămpul-lungu, elu a mârșu de nevoe cu acel²¹ boaren ce²² au fostu vornic atunce²³. Dă are vro pagubă Micula, să-și antrêbe cu acel²⁴ vornic<e>. Acé<sta>²⁵ ne rugăm domnilor voastre; noi încă vom fi cu slujbă domnilor voastre. Și să dă Dumnădzău să fiți domnévoastră sănatos. Amin.

V. adresa: Țupânul biroul de Bistrița și la prăgarii domnitale și la prăcalabul.

5 ačé (č + ě)

6 fačeți (č)

7 ôprăscă (ô)

8 ôamenii (ô)

9 ô

10 Čine (č)

11 = 8

12 domnilôr (ô)

13 lađe (đ + e)

14 domnũ (ũ)

15 = 12

16 če (č + e)

17 čině-u (č + i)

18 atu<n>če (č + e)

19 ačel (č + e)

20 ôm (ô)

21 = 19

22 = 16

23 atunče (č + e)

24 = 19,21

25 ačé<sta> (č + ě)

DIFERENȚIEREA GRAFICĂ A LICENȚELOR PROZODICE

DE

ROMULUS VULPESCU

Cititorii de poezie au întâlnit câteodată în versurile scrise după canoanele prozodiei clasice¹, cuvinte pe care măsura și ritmul versului respectiv îi obligau să le citească puțin deosebit de felul obișnuit de articulare, cel folosit în vorbirea zilnică. Este, de pildă, cazul cuvântului *viață*, pe care, în mod curent, vorbitorii îl rostesc în două silabe : *via-ță*, respectiv, *via-ța* (la cazurile drepte), *vie-ții* (la cazurile oblice, articulat).

Există însă împrejurări prozodice (așa cum se va vedea din câteva exemple ce vor urma)², în care :

- 1° *via-ță* (2 silabe) — *sing.*, *neart.*, trebuie citit *vi-a-ță* (3 silabe)
- 2° *vieți* (1 silabă) — *pl.*, *neart.*, trebuie citit *vi-eți* (2 silabe)
- 3° *via-ța* (2 silabe) — *sing.*, *art.*, trebuie citit *vi-a-ța* (3 silabe)
- 4° *vie-ții* (2 silabe) — *sing.*, *art.*, trebuie citit *vi-e-ții* (3 silabe)
- 5° *vie-ți-le* (3 silabe) — *pl. art.*, trebuie citit *vi-e-ți-le* (4 silabe)
- 6° *vie-ți-lor* (3 silabe) — *pl.*, *art.*, trebuie citit *vi-e-ți-lor* (4 silabe).

Aceste derogări de la normele ortoepice se dovedesc necesare, cum vom căuta să arătăm, pentru respectarea normelor prozodice.

¹ Potrivit cărora, o dată ales ritmul convenabil poetului (iambic, trohaic, dactilic, anapestic etc.), silabele accentuate respectă o strictă regularitate în succesiune. Firește, munca de șlefuire a versului dusă până la capăt evită aritmiile atât de frecvente în poezie și nu rareori la cei mai de seamă poeți. Aritmiile sînt provocate de neconcordanța accentului tonic, obișnuit, cel de proză, al cuvântului — cu accentul prozodic. Iată, de pildă, un vers din *Împărat și proletar* : „*Unii plini de plăcere petrec a lor viață*”. Poezia este scrisă în metru iambic. Dar primul membru al versului este aritmic, accentele prozodice mutînd accentele tonice, astfel :

U-nii plini *dé* plă-cé-re pe-tree a lór vi-á-ță. Or, accentul tonic în cuvîntul *unii* cade pe prima nu pe a doua silabă : *ú*-nii. De asemenea, în sintagma „plini de plăcere”, accentul tonic se pune, în vorbire, pe a doua silabă a cuvîntului *plăcere* — *ee*, dar nu și pe un cuvînt lipsit de relief ca prepoziția *de*.

² Exemplele au fost alese din poeziile lui Mihai Eminescu, ediția de *Opere* (volumele I și, respectiv, al IV-lea), îngrijită de Perpessicius.

Sînt numeroase cazurile cînd în cadrul aceleiași poezii, la distanță de numai cîteva versuri (uneori în același vers) apar două variante de rostire ale cuvîntului (variante dintre care numai una este ortoepică). Iată prima strofă din poezia *Viața*: „Cînd aud vreodată un rotund egumen, / Cu foalele-ncinse și obrazul rumen, / Povestind că viața (2 silabe) e calea durerii / Și că pocăința urmează plăcerii — / Mă întreb: « Acesta poate ca să știe / Cum este viața (3 silabe), cum cată să fie? » ”.

Așadar, în versul 3 cuvîntul *viața* trebuie rostit bisilabic: *via-ța*, datorită locului său în schema metrică a versului. În versul 6 însă, același cuvînt, în același caz drept, trebuie rostit trisilabic: *vi-a-ța*. Citit bisilabic (*via-ța*) ritmul versului ar avea de suferit, măsura pierzînd o silabă. De altfel, editorul a simțit nevoia de a evidenția grafic această diferență de epie și a marcat cu o trema *i*-ul consonantic din *viața*^{2°}: „Cum este *vîața*, cum...” (Opere, IV, p. 364, v. 6).

Și iată, în același vers din *Epigonii*, coexistînd două forme de rostire: „Moartea succede *vieții* (3 silabe), *viața* (2 silabe) succede la moarte”. Faptul că primul cuvînt este într-un caz oblic, iar cel de-al doilea într-un caz drept nu schimbă cu nimic valabilitatea observației; *via-ța* (bisilabic) ar fi trebuit să sune într-un caz oblic, tot bisilabic (*vie-ții*).

După cum se vede coexistența variantelor de pronunțare este impusă de necesități prozodice, dar nu puține sînt cazurile cînd poetul alege cu deliberare o anumită variantă, chiar atunci cînd situația prozodică i-ar îngădui s-o folosească pe cealaltă. Astfel, în versul „Sfințește-a ta *viață de tină și păcate*” (*Împărat și proletar*, v. 159), Eminescu a vrut cuvîntul *viață* rostit în 3 silabe și de aceea a legat cu o cratimă cele două cuvinte de la începutul versului. Dacă ar fi vrut ca *viață* să fie citit bisilabic ar fi putut scrie versul așa: „Sfințește a ta *viață de tină și păcate*, fapt ce n-ar fi afectat cu nimic prozodia.

Iată acum o listă de exemple grupate pe categorii:

1° *Via-ță* (2 silabe)

- „Unei gînti ce fără *viață*-ngreuia pămîntul stors” (*Egipetul*, v. 66)
 „Cum a intrat el în *viață*? Cît amor de drept și bine” (*Înger și demon*, v. 94)
 „Din inimă-i pămîntul la morți să deie *viață*” (*Strigoii*, v. 141)
 „Nici simburul luminii de *viață* dătător” (*Rugăciunea unui dac*, v. 2)
 „Să faci din *viața* mea un vis, / Din visul meu o *viață*” (*S-a dus amorul...*, vv. 27—28)
 „Se stinge-atunci o *viață* de durere” (*Sonete, II*, v. 13)

Vi-a-ță (3 silabe)

- „S-asămăn între-olaltă *viață* și cu moarte” (*Se bate miezul nopții...*, v. 4)
 „Îndură-te, stăpîne, și dă-i pe veci *viață*!” (*Rugăciunea unui dac*, v. 40)
 „Vorbele iubirii moarte/. . ./ Cer și sting a lor *viață*” (*Foaia veștedă*, v. 16)
 „Unii plini de plăcere petrec a lor *viață*” (*Împărat și proletar*, v. 16)
 „Sfințește-a ta *viață* de tină și păcate” (*ibidem*, v. 159)
 „Părea un junghi că-i curmă suflare și *viață*...” (*Strigoii*, v. 178)
 „Noroc fără durere, *viață* fără moarte (*O, stingă-se a vieții...*, v. 16)

2° **Vi-e-ți** (1 silabă)

„Dacă tu știai problema astei *vi-e-ți* cu care lupt” (*Scrisoarea a II-a*, v. 5)
 „Astfel eu, pierdut în noaptea unei *vi-e-ți* de poezie” (*Venere și Madonă*, v. 17)

Vi-e-ți (2 silabe)

„Dar dă-mi o altă soarte, / Căci tu isvor ești de *vi-e-ți*” (*Luceafărul*, vv. 286—287)
 „Și un visternic de *vi-e-ți*” (*Cu mine zilele-ți adaogi...*, v. 16)
 „În sărutări unim noi sărmanele *vi-e-ți*” (*Departate sunt de tine...*, v. 14)
 „Măcar să am de-acuma o sută de *vi-e-ți*” (*Apari să dai lumină...*, v. 40)¹

3° **Via-ța** (2 silabe)

„Cînd în *viața-i* pustiită rîde-o rază de noroc” (*Venere și Madonă*, v. 20)
 „Peste *viața-i* inocentă, *viața* lui cea sîntă plană” (*Înger și demon*, v. 39)
 „Căci scris a fost ca *viața* ta” (*Ce e amorul?*, v. 25)
 „Sorînd *viața* lor de basme pe cîmpie risipiți” (*Egiptul*, v. 72)
 „Robia *viața* toată, lacrimi pe-o neagră pîne” (*Împărat și proletar*, v. 63)
 „Să faci din *viața* mea un vis, / Din visul meu o *viață*” (*S-a dus amorul...* vv. 27—28)
 „Și cînd gîndesc la *viața-mi*, îmi pare că ea cură” (*Melancolie*, v. 33)
 „Și într-un ceas gîndești la *viața* toată” (*Sonete, I*, v. 4)
 „E scop în *viața* noastră — vun scop al mîntuirii?” (*O, stingă-se a vieții...*, v. 29)
 „Ca *viața-mi* preț să aibă și moartea s-aibă preț” (*ibidem*, v. 36)
 „Că vis al morții-eterne e *viața* lumii-ntregi” (*Împărat și proletar*, v. 210)²
 „Povestind că *viața* e calea durerii” (*Viața*, v. 3)

Vi-a-ța (3 silabe)

„C-opunîndu-te la ele, tu *viața-ți* risipești” (*Înger și demon*, v. 89)
 „Nu ! moartea cu *viața* a stins toată plăcerea” (*Împărat și proletar*, v. 38)
 „O ! dezbrăcați *viața* de haina-i de granit” (*ibidem*, v. 87)
 „Încît să n-o mai poți uita / *Viața* ta întreagă” (*Ce e amorul?*, vv. 7—8)
 „Dar ei trec, se pierd în codru / Cu *viața* lor pierdută” (*Făt-Frumos din tei*, vv. 87—88)
 „Cu mine zilele-ți adaogi, / Cu ieri *viața* ta o scazi” (*Cu mine zilele-ți adaogi...*, vv. 1—2)
 „*Viața*, moartea noastră noi le ținem în mîni” (*O, stingă-se a vieții...*, v. 23)
 „*Viața* mea comună s-o tîrii uniform” (*ibidem*, v. 45)
 „Visuri trecute, uscate flori / Ce-ați fost *viața* vieții mele” (*Amicului F.I.*, vv. 1—2)

¹ Editorul a marcat *i*-ul consonantic, subliniind necesitatea lecturii în hiat și nu în diftong.

² Un caz asemănător cu acel din *Împărat și proletar* v. 159. Prozodia i-ar fi îngăduit să acorde cuvîntului *viață* 3 silabe scriind astfel : „Că vis al morții-eterne-i **vi-a-ța** etc.”.

- „S-a stins *viața* falnicei Veneții” (*Veneția*, v. 1)
 „Unde-s șirurile clare din *viața*-mi să le spun?” (*Scrisoarea a IV-a*, v. 148)
 „Cum este *viața*, cum cată să fie?” (*Viața*, v. 6)

Vi-e-a-ța (4 silabe)¹

4° Vic-ții (2 silabe)

- „În zadar caut-al *vieții* înțeles nedelegat” (*Egipetul*, v. 33)
 „Chiar moartea când va stinge lampa *vieții* finite” (*Împărat și proletar*, v. 104)
 „... tot sensul din tablouri / A *vieții* scilpitoare ...” (*ibidem*, v. 184)
 „În multe forme-apare a *vieții* crudă taină” (*ibidem*, v. 203)
 „Mîngîierea *vieții* tale” (*Făt-Frumos din tei*, v. 7)
 „Dar de-ale *vieții* valuri, de al furtunii pas” (*Melancolie*, v. 27)
 „Și ca un înger între oameni / În calea *vieții* mele ieși” (*Atît de fragedă...*, v. 4)
 „În privazul negru-al *vieții* -mi / E-o icoană de lumină” (*Singurătate*, v. 35)
 „Lumină a *vieții* voastre drum de roze semănat” (*Epigonii*, v. 87)
 „O, stingă-se a *vieții* fumegătoare faclă” (*O, stingă-se a vieții...*, v. 1)²
 „Despărțiți de-a *vieții* valuri, între el și între dînsa” (*Înger și demon*, v. 53)
 „Scris în cartea *vieții* este și de veacuri și de stele” (*Scrisoarea a III-a*, v. 19)
 „Și somnul, vameș *vieții*, nu vrea să-mi ieie vamă” (*Se bate miezul nopții...*, v. 2)
 „Și cînd sorb al tău răsuflet în suflarea *vieții* mele” (*Călin*, v. 95)

Vi-e-ții (3 silabe)

- „Suflînd din gură boala *vieții* ce-ați urmat-o” (*Junii corupți*, v. 26)
 „Ce-ați fost *viața* *vieții* mele” (*Amicului F. I.*, v. 2)
 „Alerg pe calea *vieții* mele” (*ibidem*, v. 14)
 „Moartea succede *vieții*, *viața* succede la moarte” (*Epigonii*, v. 97)
 „Și le subjugă munca *vieții* lor întregi” (*Împărat și proletar*, v. 18)
 „Și în farmecul *vieții*-mi” (*Pe aceeași ulicioară...*, v. 25)
 „De nu m-ai uita încalte, / Sufletul *vieții* mele” (*Floare albastră*, vv. 3—4)
 „Iar cărările *vieții* fiind grele și înguste” (*Scrisoarea a II-a*, v. 23)
 „Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn *vieții* mele” (*Scrisoarea a III-a*, v. 20)
 „Al *vieții* vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i” (*Călin*, v. 91)

5° Vie-ți-le (3 silabe)

¹ N-am găsit în Eminescu din care am hotărit să extragem citatele ilustrative nici un exemplu. În versurile altor poeți există însă și, în practica editorială, am fost pus deseori în situația de a transcrie *viață* — *vieață* pentru a marca într-un fel cele 4 silabe pe care le ocupa cuvîntul în vers. N-am putut, de asemenea, găsi citate din Eminescu pentru cazurile 5° (*vie-ți-le*) și 6° (*vie-ți-lor* și *vi-e-ți-lor*). Apariția *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*, aflat actualmente în lucru, va cruța pe viitor cercetătorilor, astfel de neplăceri.

² „O, stingă-se-a *vieții* fumegătoare faclă”, ar fi putut scrie poetul dacă ar fi urmărit lectura în hiat a cuvîntului *vieții*.

Vi-e-ți-le (4 silabe)

„Astfel *viețile*¹ / Și tineretele” (*Stelele-n cer*, vv. 22—23)
 „Ușoare sînt *viețile* multora” (*Ușoare sînt viețile multora...*, v. 1)

6° Vie-ți-lor (3 silabe)

Vi-e-ți-lor (4 silabe)

★

În afara atît de frecventului *viață*, cuvînt ce produce ezitări cititorilor mai puțin familiarizați cu prozodia, mai există cuvinte care, pronunțate conform regulilor ortoepice, pot pricinui lectura defectuoasă a unui vers.

1° Cuvinte cuprinzînd grupuri vocalice în hiat, și care, după cum recomandă *Îndreptarul ortoepic*, trebuie citite ca atare, dar pe care majoritatea vorbitorilor le pronunță ca diftongi (sau triftongi), precum : *aplauze* (a-pla-u-ze; cf. *Îndrept. ortoepic*) — citit a-plau-ze; *cauză* (ca-u-ză; *ibidem*) — citit cau-ză; *haos* (ha-os; *ibidem*) — citit, uneori haos²; *nesățios* (ne-să-ți-os; *ibidem*) — citit ne-să-țios.

2° Cuvinte în care, potrivit aceluiași reguli ortoepice, grupurile vocalice trebuie citite ca diftongi (sau triftongi). În aceste cazuri derogările vorbitorilor (adică rostirea în hiat) sînt mai rare. Poetii uzează mai des de favoarea tacită a „licenței” și comit asemenea abateri de la normele ortoepice; astfel : *geniu* (ge-niu; cf. *Îndrept. ortoepic*) — citit ge-ni-u; *lințoliu* (lin-țo-liu; *ibidem*) — citit lin-țo-li-u; *ocean* (o-cean; *ibidem*) — citit o-ce-an; *pleoapă* (pleoa-pă; *ibidem*) — citit ple-oa-pă; *spațiu* (spa-țiu; *ibidem*) — citit spa-ți-u; *teatru* (tea-tru; *ibidem*) — citit te-a-tru.

La o lectură corectă din punct de vedere prozodic a versurilor pe care le voi cita mai jos contribuie și cunoașterea normelor ortoepice. Unui cititor care știe că grupul *plau* din *aplauze* trebuie citit în hiat și nu ca diftong nu i se va părea că versul : „De-al a-pla-u-ze-lor flor” (*La o artistă*, v. 6) șchioapătă. Tot așa : „Din *cha-os*, Doamne, am apărut” (*Luceafărul*, v. 293) sau „Să ne privim ne-să-ți-os” (*ibidem*, v. 215).

De la normele ortoepice există însă și derogări ce pot deruta pe neprevenit. Iată, spre exemplu : „De ați lipsi din lume voi, *cau-za*-ntune-coasă” (*Împărat și proletar*, v. 133) în care *cauză* tratat trisilabic (vezi *Îndreptarul ortoepic*) ar aduce versului o silabă în plus.

De asemenea, aplicarea normelor ortoepice la versurile ce urmează le-ar estropia.

„Să-nghete sub *ple-oa-pe* a' ochilor lumini” (*Despărțire*, v. 22)
 „În cuplete de *te-a-tru* s-o desfăci ca pe o marfă” (*Scrisoarea a II-a*, v. 10).

¹ Editorul marchează lectura în hiat.

² Am auzit de nenumărate ori vorbitori rostindu-l pe *haos* (care este bisilab), astfel : *haus* (monosilab), probabil prin analogie cu *haus* (monosilab) din compusul, cu oarecare circulație pînă în anii din urmă, *blok-haus*.

Nu rare sînt situațiile în care, din rațiuni prozodice, poetul se adresează, fără discriminare, ambelor posibilități de rostire a unui cuvînt. De pildă: *ge-niu* — *ge-ni-u*; *o-cean* — *o-ce-an*; *spa-țiu* — *spa-ți-u*.

„Te-ai dus, te-ai dus din lume o, *ge-niu* nalt și mare” (*La mormîntul lui Aron Pumnul*, v. 11) — diftong.

„Căci ah! *ge-ni-ul* mare al deșteptării tale” (*ibidem*, v. 8) — hiat.

„*O-cea-nul* cel de gheață mi-apare înainte” (*De cîte ori, iubito...*, v. 2) — diftong.

„Și toată lumea-n *o-ce-an*” (*Luceafărul*, v. 87) — hiat.

„Sau vād nopti ce-ntind deasupra-mi *o-ce-a-ne-le* de stele” (*Epigonii*, v. 4) — hiat.

„*O-ke-a-nos* se plînge pe canale” (*Veneția*, v. 5) — hiat.

„Vād sufletu-ți cāndid prin *spa-țiu* cum trece” (*Mortua est?*, v. 13) — diftong.

„Pe *spa-ți-uri* deșerte, pe lumile murinde” (*Andrei Mureșanu*, v. 197) — hiat.

Pentru a evita estropierea prozodică în cazul derogărilor inevitabile de la normele ortoepice s-ar putea folosi în scopul diferențierii grafice, un semn diacritic, fie trema (¨), fie o liniuță orizontală (ˉ), pusă deasupra vocalei silabice în diftongi, respectiv, triftongi, astfel:

vi-ă-ța (vi-ă-ța); vi-ē-ți (vi-ē-ți); vi-ē-ții (vi-ē-ții); vi-ē-ți-le (vi-ē-ți-le); ge-nī-u; lin-țo-lī-u; o-ce-ān; ple-oā-pā; spa-ți-u; te-ā-tru etc.

Ținînd seama de faptul că, totuși, asemenea cazuri nu sînt foarte frecvente, folosirea unuia dintre semnele diacritice propuse poate fi admisă¹, fără primejdia încărcării cuvintelor cu semne suplimentare ce pot da un caracter împeștriat textului.

La urma urmelor coexistența formelor duble (sau triple) de rostire a unui cuvînt este o realitate lingvistică, un fenomen obiectiv care trebuie și poate fi exprimat grafic².

¹ Se pun două probleme distincte: editarea autorilor clasici și textele autorilor în viață (care țin să-și marcheze în proză preferința pentru un anumit fel de rostire sau sînt obligați de canoanele prozodice să acorde un anumit număr de silabe cuvîntului respectiv).

În cazul autorilor clasici problema se pune cu deosebire la editarea versurilor și aici, cred, sistemul ar trebui aplicat cu măsură numai la acele versuri în care, datorită nerespectării de către autor a unor reguli prozodice stricte (succesiunea regulată a accentelor) cititorii mai puțin familiarizați cu licențele prozodice ar putea citi altfel decît se cuvine versul. Exemplele de mai înainte, citate din Eminescu, sînt grăitoare în această privință. Am auzit, și mai aud adesea, actori estropiind versurile eminesciene, lipsiți fiind, probabil, de un elementar simț al ritmului.

Pentru textele contemporanilor aplicarea sistemului poate rămînea la latitudinea autorului, după cum este sau nu interesat de corecta lectură a producțiilor sale.

² Poate că e preferabil, să se folosească liniuța ca semn diacritic, deoarece folosirea tremei, a accentului grav sau a celui circumflex, poate duce la echivocuri provocate de posibilitatea confuziei între un *e* cu trema (*ë*) dintr-un cuvînt german, de pildă, aflat într-un context în care, printr-o coincidență, ar trebui marcat hiatal prozodic printr-un *e* cu trema (*ë*) ce nu-și schimbă valoarea fonetică, precum cel german. E drept că și liniuța orizontală poate deruta într-un context unde s-ar afla citate, în transcriere cu litere latine, cuvinte sanscrite (limbă în care liniuța se folosește ca semn grafic indicînd valori fonetice ale sunetelor). Oricum aceste cazuri nu pot fi decît foarte rare și tipărirea cuvîntului străin în caractere cursive poate contribui la evitarea echivocului. Prezența altor semne diacritice decît liniuța orizontală (accente grave sau circumflexe etc.), datorită folosirii lor curente în limbi moderne de circulație (franceză, italiană) are aceleași dezavantaje pe care le-am arătat cînd am vorbit despre trema (¨). Folosirea accentului ascuțit în scopul arătării mai sus nu este recomandabilă, el fiind întrebunțat pentru marcarea a accentului grafic.

CÎTEVA PRECIZĂRI ASUPRA „UNEI PROBLEME DE PRINCIPIU“

DE

FLORA ŞUTEU

Versiunea poeziei *Luceafărul* publicată de Titu Maiorescu a suscitat pînă astăzi numeroase discuții. Cea mai recentă reluare a problemei se datorește prof. I. Crețu¹, care susține autenticitatea acestei versiuni.

Cu privire la aceeași problemă în „Limba romină”, nr. 3, 1961² am făcut cîteva observații pornind de la constatarea că profesorul Crețu nu a înlăturat în realitate dubiul care planează asupra versiunii *Luceafărului* din ediția I Maiorescu, deoarece d-sa nu a ținut seama de toate constatările filologice și stilistice privind autenticitatea acestei versiuni și aminteam în acest sens studiul introductiv la ediția *Luceafărului* publicată de D. Mazilu în 1937.

În articolul *O problemă de principiu în legătură cu Luceafărul*³ prof. Crețu contestă observațiile făcute de mine și-mi reproșează că am negat autenticitatea versiunii Maiorescu fără să discut temeinicia argumentelor „de ordin istoric și filologic” formulate de d-sa.

În același timp se arată că ediția Mazilu n-a fost luată în considerație, pentru că este depășită încă din momentul apariției *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu și se caracterizează printr-o „prolixitate inadmisibilă în construcție” și un nivel științific foarte scăzut.

În ceea ce privește modificările în textul altor poezii eminesciene din ediția Maiorescu care, după cum am arătat, aparțin aproape sigur autorului ediției, deci lui Maiorescu, ceea ce permite ipoteza unei intervenții similare din partea criticului junimist și în cazul *Luceafărului*, profesorul Crețu le explică prin lipsă de atenție, neglijență, grabă, neadmițînd existența unei acțiuni deliberate de „corectare” din partea criticului-editor.

¹ Vezi *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu VI*, în „Limba romină”, IX (1960), nr. 6, p. 49—54.

² Vezi *Contribuții la stabilirea textului autentic al poeziei Luceafărul*.

³ Vezi „Limba romină”, XI (1962), nr. 4, p. 425—432.

Pentru a demonstra valabilitatea observațiilor mele, voi face, în continuare, câteva precizări cu privire la aspectele esențiale ale discuției, considerînd că detaliile, pe care nu le voi pomeni, nu au importanță decît cu condiția acceptării principalelor argumente formulate.

Argumentele „istorice” ale profesorului Crețu se bazează pe datele oferite de *Însemnările zilnice* ale lui Titu Maiorescu¹. Din aceste însemnări d-sa trage concluzia că nu există nici un temei pentru a considera, așa cum propunea Torouțiu, că Eminescu și-a trimis poezia la Viena la data de 4 noiembrie 1882. Într-adevăr, după cum dovedește convingător profesorul Crețu, din însemnările lui Maiorescu nu reiese cu absolută claritate că aceasta ar fi data trimiterii la tipar a poeziei. Dar nici profesorul Crețu nu poate înlocui această dată cu alta, mai sigură. Totuși d-sa afirmă cu certitudine că Eminescu a continuat să-și corecteze poezia, după trimiterea ei la Viena, și că manuscrisul corectat a intrat în posesia lui Maiorescu. În acest punct argumentele profesorului Crețu nu mai au de fapt nici un sprijin istoric, tocmai fiindcă esențialul, adică data trimiterii la tipar a poeziei, nu este precizat de d-sa. Ceea ce poate preciza d-sa este că, la data de 28 octombrie/9 noiembrie 1882, *Luceafărul* exista la Maiorescu într-o versiune „șlefuită”. Concluzia că această versiune este alta decît cea expedită la Viena aparține domeniului ipotezei, deoarece nimic nu confirmă presupunerea profesorului Crețu că poezia a fost expedită la Viena la o dată anterioară.

În aceste condiții devine firească o întrebare dictată de logica lucrurilor. Ținînd seama de faptul că poezia apare în *Almanahul „România Jună”* abia în aprilie 1883 și acceptînd că exista un text șlefuit al acestei poezii, încă din toamna anului 1882, de ce n-a făcut Eminescu în așa fel ca această versiune să fie tipărită, și nu una anterioară? Intervalul dintre „șlefuirea” poeziei și apariția ei în publicația societății studentești „România Jună” de la Viena este prea mare pentru ca, numai pe baza a ceea ce profesorul Crețu numește „argumente de ordin istoric”, să se poată admite, cu ușurință, că Eminescu a publicat *Luceafărul* într-o versiune pe care el a considerat-o inferioară, abandonînd-o *cu mult timp* înainte de tipărirea ei. Pentru a admite că versiunea *Luceafărului* publicată de ediția Maiorescu este corectată de poet ar fi necesară o dovadă „istorică” limpede că Eminescu a dat o nouă formă acestei poezii mult mai tîrziu, eventual pe la începutul anului 1883, sau poate chiar înainte de îmbolnăvirea sa, eventual între aprilie și iunie 1883. Dar o asemenea dovadă nu reiese din argumentarea profesorului Crețu, iar după datele cîte se cunosc pînă acuma, mi se pare că o asemenea dovadă nici nu se poate face.

Pe lîngă argumentele istorice, profesorul Crețu aduce și cîteva argumente filologice, încercînd să dovedească, pe baza analizei componentelor lexicale, că versurile :

*Tu ești din forma cea dintii
Ești veșnică minune,*

¹ Vezi „Limba romînă”, IX (1960), nr. 6, p. 47—48; și „Limba romînă”, XI (1962), nr. 4, p. 427—428.

care apar întâia oară în ediția Maiorescu, sînt scrise de Eminescu¹. În acest scop, profesorul Crețu se oprește la următoarele cuvinte: *cea dintîi*, *veșnică*, și *minune*, considerîndu-le elemente lexicale specific eminesciene. Primelor două le atribuie această calitate datorită frecvenței lor în „limbajul poetic” al lui Eminescu, iar ultimului, în baza accepțiunii pe care o capătă în versurile citate. În această argumentare apare însă un viciu de metodă.

Afirmațiile profesorului Crețu nu se bazează pe un studiu special al frecvenței cuvintelor la Eminescu, din care să reiasă clar faptul că cele trei cuvinte se numără printre elementele lexicale cele mai des folosite de poet. Dacă ar fi făcut acest studiu, ar fi constatat că *cea dintîi* apare la Eminescu numai de 5 ori (atît în versurile publicate în timpul vieții, cît și în proza artistică publicată de poet).

Profesorul Crețu afirmă că numai în poezia *Epigonii* acest cuvînt apare de 6 ori, dar din exemplele citate se vede că, în această poezie, d-sa nu are în vedere întreaga imbinare *cea dintîi*, ci numai articolul adjectival *cel*, *cea*, precedînd un alt cuvînt (*cel trist*, *cea întoarsă* etc.)². Avînd în vedere că înlănțuirea *cea dintîi* este atestată în limba romînă din cele mai vechi texte pînă în zilele noastre, ținînd seama de faptul că adjectivul invariabil *dintîi* apare curent în limba romînă însoțit de articolul adjectival *cel*, *cea* este, cred, evident că un asemenea element lexical nu poate fi luat în considerare pentru stabilirea paternității unui text.

Adjectivul *veșnic* apare în textele amintite de 34 de ori. Această cifră nu ne spune însă mare lucru. Pentru a putea fi luată în considerație, ea trebuie pusă în legătură cu cifrele care reprezintă frecvența celorlalte cuvinte din textul eminescian și trebuie comparată cu frecvența aceluiași cuvînt la alți scriitori din aceeași epocă. În lipsa acestor elemente de comparație nu putem admite concluzia.

Aceeași metodă trebuia aplicată și în cazul cuvîntului *minune* pentru a demonstra că accepțiunea cuvîntului, în versurile amintite, este de fapt „un sens mai special”, după cum se exprimă profesorul Crețu, ceea ce probabil vrea să însemneze că acest sens al cuvîntului *minune* aparține exclusiv stilului eminescian. Dar acest „sens mai special” de „făptură, creațiune perfectă, fără seamăn” apare și la alți poeți anteriori lui Eminescu, la Conachi și la Alecsandri, de exemplu:

Minunea lumii tu ești

Căci, cînd cați, inimi rănești

(Conachi, *Nume*)

O timp ferice-n care minunea ce iubesc

M-au deșteptat în raiuri...

(Alecsandri, *8 Mart.*)

Nici cuvîntul în general, nici această accepțiune în special nu au la Eminescu o frecvență mare. Cuvîntul apare de 18 ori, din care de 3 ori cu accepțiunea de „făptură minunată”.

¹ Vezi „Limba romînă”, IX (1960), nr. 6, p. 51.

² Ibidem, p. 52.

În ultimul său articol, profesorul Crețu, arată că, aducînd în discuție componența lexicală a versurilor amintite, a socotit că atacă „nodul gordian al întregii probleme, așa cum se recomandă în cercetările de stabilire a paternității unei scrieri literare”¹. Mi se pare că, din acest punct de vedere, mijloacele folosite de profesorul Crețu n-au fost pe măsura scopului propus.

Pentru lămurirea problemei autenticității versiunii *Luceafărului* din ediția Maiorescu am arătat, în articolul anterior, că trebuie să se țină seama de alte constatări obținute pe baza cercetării filologice. Aceste constatări sînt consemnate în introducerea scrisă de D. R. Mazilu la ediția *Luceafărului* publicată în 1937. Ignorarea acestor constatări cred că nu poate fi justificată prin nivelul științific nesatisfăcător al ediției, deoarece acest neajuns nu se manifestă în introducerea ei, ci în capitoul de variante, care abundă în lecțiuni eronate și în filiații greșite, după cum a dovedit acad. Perpessicius. Dar chiar dacă ar exista erori sau afirmații neîntemeiate în introducerea scrisă de Mazilu, concluziile sale trebuiau totuși să formeze obiectul de discuție al unui studiu care își propune să restabilească prestigiul unei versiuni, pe care tocmai aceste concluzii o pun sub semnul îndoielii.

Pentru a nu răpi timpul și atenția cititorilor cu fapte deja consemnate, nu mai reproduc conținutul acestei introduceri. Se impune să fac doar cîteva precizări în legătură cu ideile pe care profesorul Crețu le reproduce din această ediție, în articolul său de răspuns.

Pe bună dreptate Mazilu arată că o dovadă peremptorie a autenticității versiunii *Luceafărului* din ediția Maiorescu ar putea-o constitui, în primul rînd, prezența unei versiuni manuscrise identice sau cel puțin asemănătoare. În asemenea situație se găsesc toate celelalte poezii publicate de Maiorescu pentru întîia oară în ediția sa. Forma tuturor celorlalte poezii inedite publicate de Maiorescu, precum și a celor cinci poezii publicate în ediția Maiorescu într-o formă diferită de cea în care ele au apărut în „Familia”, se află în manuscrisele poetului. Pentru toate celelalte poezii există deci confirmarea că formele reproduse de ediția Maiorescu aparțin poetului². Numai *Luceafărul* este în altă situație. Între versiunile manuscrise, precum și între prima formă tipărită și versiunea publicată de Maiorescu există mari deosebiri: patru strofe eliminate, cîteva versuri schimbate și două versuri înlocuite complet. Este surprinzător faptul că, deși cunoaște această situație, profesorul Crețu consideră că, atît pentru *Luceafărul*, cît și pentru poeziile publicate întîi în „Familia” și apoi în ediția Maiorescu într-o formă schimbată, „situația este absolut identică”. Profesorul Crețu se întrebă: „nemaipăstrîndu-se printre hîrțile rămase de la Eminescu, manuscrisul ultim al acestor poezii reprodus în versiunea ediției Maiorescu, însemnează că textul acestei versiuni este opera editorului?”³. Dar ceea ce ne interesează nu este existența manuscrisului ultim, ci atestarea în manuscris a formelor tipărite, indiferent dacă acest

¹ „Limba română”, XI (1962), nr. 4, p. 426.

² Vezi M. Eminescu, *Opere*, vol. III, 1944, p. 43, 48, 63, 70, 82.

³ „Limba română”, XI (1962), nr. 4, p. 428.

manuscris este ultimul sau penultimul. Astfel înțelegea lucrurile și Mazilu cînd semnala deosebirea de situație dintre poeziile de la „Familia” și *Luceafărul*: „Observăm... că ultimele modificări ale celor cinci poezii publicate în „Familia” au fost lucrate regulat în manuscrisele 2261 și 2260, în care s-au legat și foi avînd ultima formă completă păstrată în manuscris din procesul de creație al *Luceafărului*... Pentru că ni s-au păstrat modificările manuscrise făcute acelor poezii în 1883, s-ar fi putut păstra și modificările din acest timp ale versiunii *Luceafărului* din *Almanah* dacă Eminescu le-ar fi făcut”¹. Deci nu este vorba de faptul că Mazilu *n-a observat* inexistența în manuscris a copiilor făcute de Eminescu pentru tipar, cum constată profesorul Crețu, probabil, pentru a demonstra, incapacitatea și ignoranța de care dă dovadă editorul menționat.

Ceea ce ne interesează pentru discuția de față este concluzia că nu se poate face o analogie între ultimul lot de poezii publicate în „Familia” și *Luceafărul*, pentru a argumenta paternitatea eminesciană a versiunii acestei poeme din ediția I. Maiorescu.

În continuare, constatările lui Mazilu decurg din compararea celor cîteva versiuni tipărite ale *Luceafărului*. Dintre constatările acestea profesorul Crețu se oprește la cea semnalată de mine cu privire la versul :

Pe negre vițele-i de păr

care apare în ediția Maiorescu în forma :

Pe vițele-i negre de păr.

Dintre argumentele citate de Mazilu pentru a susține faptul că modificarea versului în topică obișnuită, nu-i aparține lui Eminescu, profesorul Crețu citează doar ultimul și anume pe cel mai puțin convingător. D-sa lasă la o parte faptul că această inversiune realizează un efect stilistic prin sublinierea contrastului dintre culoarea părului și strălucirea coroanei :

*Pe negre vițele-i de păr
Coroana-i arde pare*

și că acest contrast este reliefat, cu simetrie, în strofa următoare :

*În negru giulgi se înfășor
Marmoreele brață.*

De asemenea, neglijează faptul că ambele versuri cu adjectivul antepus apar, în primele versiuni manuscrise, cu o topică normală :

*În vițe negre-i a lui păr
și :
Giulgi negru prinde strălucit ².*

Aceste considerații stilistice completează în mod util constatările filologice. Ele întăresc convingerea că readucerea versului la topică obiș-

¹ D. R. Mazilu, *Luceafărul lui Eminescu*, București, 1937, p. 14.

² Vezi D. R. Mazilu, *lucr. cit.*, p. 16.

nuită, în ediția Maiorescu (cu atât mai mult cu cât ea apare și în versiunea „Convorbirilor literare”; anterioară ediției Maiorescu și considerată, pe nedrept, identică cu versiunea din *Almanahul „România Jună”*) nu este opera poetului.

Excluzînd ipoteza unei intervenții străine în textul poetului, profesorul Crețu califică toate cazurile de abatere de la textul autentic drept „greșeli de tipar”. În această categorie intră și cazurile de modificare a textului poeziilor *Venere și Madonă* sau *Împărat și proletar* citate de mine în primul articol :

*La picioarele-ți cad și-ți caut în ochi
negri-adînci ca marea,
Și sărut a tale mine și-i întreb de pozi ierta*

în ediția I Maiorescu :

*...și te întreb de pozi ierta
(Venere și Madonă)
Al undelor greu vuiet, vuirea de granit
A sute de-echipajuri, gîndirea-i n-o înșală;
Poporul loc îi face tăcut și umilit
(Împărat și proletar)*

în ediția I Maiorescu :

Poporul lui îi face...¹

Asemenea modificări sînt puse de profesorul Crețu pe același plan cu apariția lui *lume* în loc de *lunce*, sau *minte* în loc de *mite*² etc.

Cred că este evident pentru oricine că ele nu au aceeași cauză. În primele, cele date de mine, textul a fost modificat în sensul apropierii lui de un tipar sintactic comun. Modificarea a fost făcută cu intenția de a corecta ceea ce editorul, neaprofundînd sensul textului, a considerat greșit. În ultimele cazuri (cele amintite de profesorul Crețu) greșeala provine dintr-o eroare de lectură a unui cuvînt.

De această deosebire dintre tipurile de modificări posibile în textul unei ediții trebuie să se țină seama atunci cînd se face comparația diferitelor versiuni ale unei poezii, în cazul de față ale *Luceafărului*. Neacordînd însă atenția cuvenită acestei deosebiri, profesorul Crețu nu răspunde observațiilor făcute de mine pe baza comparării versiunilor *Luceafărului*. Astfel, în articolul d-sale de răspuns, rămîne nediscutat faptul că, în ediția a II-a Maiorescu, apar noi modificări în textul *Luceafărului*, ceea ce de asemenea dă dreptul cercetătorului să se îndoiască de autenticitatea acestei versiuni.

Tot din aceeași cauză, profesorul Crețu este tentat să atribuie toate deosebirile înregistrate, între versiuni, intervenției poetului. S-ar putea însă ca unele să fie datorate poetului, iar altele să se explice printr-o intervenție a editorului. Aceasta era ideea pe care o exprimam prin afirmația : „textul *Luceafărului* reprodus de ediția I Maiorescu... rămîne un text

¹ Vezi „Limba romînă”, X (1961), nr. 3, p. 247—248.

² Ibidem, XI (1962), nr. 4, p. 431.

dubios, cel puțin din anumite puncte de vedere”. Din păcate însă ceea ce s-a putut demonstra pînă acum cu argumente filologice (pe cele, istorice, nu le iau în considerare, deoarece, de fapt, nu există) este că versiunea Maiorescu a fost „ticluită”, după cum spune acad. Perpessicius, de autorul ediției. Din considerente mai mult „logice” decît „factice”, această idee pătrunde destul de greu în convingerea unor cercetători. Pare imposibil ca Maiorescu să fie considerat autorul unor versuri din poezie, în forma publicată de el. Dar în lipsa unor probe evidente care să demonstreze contrariul, trebuie admisă această ipoteză.

Pe baza faptelor pe care le aduce în discuție profesorul Crețu, autenticitatea versiunii Maiorescu nu poate fi dovedită, ceea ce m-a obligat să-mi mențin observațiile anterioare, precizîndu-le și completîndu-le în funcție de sugestiile pe care chiar articolul de răspuns al profesorului Crețu mi le-a oferit.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VIII

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI A. T. LAURIAN
ȘI I. MASSIM

1

Scurt istoric al elaborării dicționarului lor

Necesitatea redactării unui dicționar explicativ general al limbii române a fost exprimată, în repetate rânduri, în tot cursul veacului al XIX-lea. În epoca de radicale înnoiri prin care trecea lexicul românesc, dicționarul dorit urma să îndeplinească un rol cu totul excepțional în normarea formelor, în consacrarea cuvintelor și a sensurilor, în cultivarea limbii noastre. Cît despre latiniști, ei aveau prilejul, pe această cale, să facă o demonstrație concretă a latinității „neatinse” a vocabularului românesc, înlăturînd din lucrare termenii de origine „impură”, adică nelatini, și acordînd etimologiei un spațiu substanțial.

Pentru a da o imagine cît de sumară asupra importanței care se acordă dicționarului explicativ unilingv, încă în prima jumătate a secolului trecut, vom apela la cîteva mărturii din epocă. Un Ianache Papazoglu se plîngea, la 1825, anul apariției *Lexiconului budan*, că „limba rumînească” apare „necanonisită încă” numai din cauză că este „lipsită... de ceea ce să socotește cu cuviință a fi și mai de trebuință, adecă de lexicon”¹. Cunoscutul om de carte G. Pleșoianu, traducînd din opera lui Fénelon,

¹ *Din cuvintele lui Dion filosoful*, București, 1825, p. 19, în *Prefață*.

afirma, la 1831 : „În multe rînduri am vrut să mă las de tîlmăcirea aceștii cărți frumoase, din pricina greutăților ce-am cercat pentru multe ziceri. . . Lipsa dicționierului rumînesc, în care le-aș fi putut găsi hotărîte după cele mai multe glasuri și învoiri, îmi rădica toată nădejdea”¹. Costache Negruzzi vedea în viitorul dicționar general singura operă care „poate sluji de prăvilă nu numai rumînului din Moldova și Țara Romînească, ci rumînilor de pretutindeni. . . ; regulînd limba, [dicționarul] poate învoi și duhurile”². În anul 1839 „Albina romînească” tipărea o foaie volantă (datată „23 dechembrie”) în care anunța inaugurarea unei rubrici de lexicografie, destinată adunării de material pentru acel dicționar al limbii naționale care „cu vremea va pute statornici între romîni haractirul limbii”³. În sfîrșit, un autor muntean de manuale, Scarlat Timpeanu, acuza cu vehemență pe filologii care voiau „să regularisească limba fără să se ostenească a întocmi mai întîi un cuvîntar sau lexicon, carele ieste temeiul limbii și prin ajutorul lui numai ar putea cinevași să înțeleagă puterea fieșcăruia cuvînt și zicerile la care le-ar putea întrebuița fără de greșeală”⁴.

Nu este de mirare, în aceste împrejurări, că cel mai important țel pe care și l-a propus Societatea Academică Romîna, încă de la înființarea ei, a fost realizarea unui mare dicționar al limbii naționale : „Secțiunea literară — indică primul statut al Societății — se ocupă cu diversele chestiuni filologice, destinate a cultiva, a curăți, a regula, a înavuți și a perfecționa limba romînă; organizează misiuni lexicografice pentru compunerea unui Dicționariu romîn, cît se poate mai complet și mai rațional, așa încît să poată fi dreptariul limbei”. Concepția călăuzitoare și modul practic de înfăptuire a dicționarului academic au stîrnit imediat aprinse discuții în sînul Societății, conturîndu-se două direcții principale clare, total antagoniste. Cea dintîi, de extracție latinistă — și încă în varianta ei extremistă — respingea categoric dreptul termenilor nelatini de a figura în dicționar (— eventual cu excepția celor romanici și grecești —) și încerca astfel să dovedească, prin intermediul lucrării lexicografice, „că elementul latin din limba romînească e singurul element național”⁴. Dimpotrivă, direcția lingvistică nouă se pronunța pentru intrarea în dicționar a cuvintelor care, „deși străine după origine, dar acum sînt c i v i t a t e d o n a t a, și nu este nici o putere în lume care să le șteargă din limba romînească”⁵.

Ca să ne dăm seama de ce a învins, cu destulă ușurință, punctul de vedere latinist este necesar să ne referim la componența Societății Academice Romîne, la înființarea ei. Dintre cei 16 membri ai Societății, în august 1867⁶, Timotei Cîpariu, A. T. Laurian, I. Massim, I. Heliade, I. Hodoș, G. Bariț, Al. Roman, I. G. Sbiera, G. Munteanu și chiar A. Hurmuzachi reprezentau linia puristă, în variante foarte diverse, extremiste ori moderate; V. Alecsandri și I. Străjescu nu contează printre membrii

¹ *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Ulise*, de Fénelon, tomul al IV-lea, 1831, p. 210.

² Vezi periodicul „Muzeul național”, 1836, nr. 36, p. 141—143.

³ *Geografia Țării Rumînești*, București, 1839, în capitolul *Cîteva chipziri*, p. 45—47.

⁴ „Arhivu pentru filologie și istorie”, I (1867), nr. 9 (octombrie 20), p. 191.

⁵ *Ibidem*, p. 188.

⁶ G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, București, 1941, p. 351.

Societății, deoarece n-au luat parte la ședințele de lucru. În aceste condiții este ușor de înțeles de ce nu s-a putut impune în sinul Societății Academice direcția nouă, antilatinistă. Pentru a demonstra cât de intransigentă era poziția latinistilor din Societatea Academică Română față de nelatinisti în privința modului de elaborare a dicționarului național, să cităm cuvintele lui Cipariu, pe atunci personalitatea cu cel mai mare prestigiu din forul academic; la propunerea nelatinistilor de a accepta în dicționar „toate cuvintele ce sînt în limba rominească de acum”, Cipariu răspunde: „La un atare depozitoriu al limbei naționale... nu voi coopera niciodată... mai bucuros mi-aș tăia degetele decît să-mi pun numele la un atare tezaur”¹.

Diversele etape ale elaborării dicționarului ne apar astăzi de-a dreptul dramatice și vădesc o frămîntare, o luptă de opinii continuă în Societatea Academică Română. În rîndurile următoare ne propunem să reconstituim, pe scurt, pe baza documentelor din epocă, istoricul lucrării, astăzi foarte puțin și chiar greșit cunoscut.

Lucrările preliminare pentru întocmirea dicționarului academic al limbii romine încep în anul 1869. La dezbaterile Societății Academice Romine din sesiunea acestui an, secretarul, A. T. Laurian, informează că „pentru lucrarea dicționarului limbii romine, sarcina principală a Societății, s-a compus un regulament”². Planul de bază inițial, care făcea unele concesii, mai mult aparente, nelatinistilor, era deosebit de acela pus în practică ulterior: el hotăra ca munca lexicografică să fie începută cu redactarea unui „glosariu de cuvinte care au fost sau sînt în uz la romîni... fără distincțiune dacă acele cuvinte sînt de origine romană sau străină”³. Independent de acest glosar, care era considerat doar „o colecțiune de materiale”, urmau să fie elaborate cele două dicționare propriu-zise: pe de o parte, *Dicționarul limbii romine*, în care aveau să figureze „toate cuvintele *romane* [s.n.], în orice ram de știință și cunoștință”; pe de alta, *Vocabularul de cuvinte străine în limba romină*, care avea să cuprindă cuvintele uzuale de origine nelatină⁴.

În sesiunea din 1869 este aleasă și comisia de redactare a lucrării, formată din trei membri: „dd. Heliade, Laurian și Masim, și anume Heliade ca pres[ident], iar Laurian ca redactor primar”⁵. Tot acum se hotărăște ca elaborarea celor două dicționare propriu-zise să se desfășoare paralel și să dureze „cel mult” patru ani⁶.

Greutatea întreprinderii, într-un termen atît de scurt, era, bineînțeles, enormă. De aceea, Societatea Academică Romină nici nu emite pretenția ca opera elaborată sub tutela ei să fie considerată definitivă: „această edițiune primă — conchid participanții la dezbateri — ... *va fi mai mult o încercare și un început*” [s.n.]⁷. Porțiunea elaborată de comisia

¹ „Archivul pentru filologie și istorie”, I (1867), nr. 9 (octombrie 20), p. 188.

² „Convorbiri literare”, III (1869), nr. 16 (octombrie 15), p. 287.

³ „Archivul pentru filologie și istorie”, III (1869), nr. 29 (octombrie 20), p. 582.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, nr. 30 (noiembrie 25), p. 595.

⁶ *Ibidem*, nr. 29 (octombrie 20), p. 582.

⁷ *Ibidem*.

lexicografică a celor trei, în cursul unui an, avea să fie supusă, „la începutul fiecărei sesiuni..., aprecierii și deliberării secțiunii filologice” a Societății¹. Dintre cele 4 000 de exemplare ale tirajului maxim prevăzut, 300 urmau să fie împărțite „gratis printre literați, cu provocare de a contribui din toate părțile, și cu toate puterile, la completarea și perfecționarea lui... *Numai după aceea, și după ce va fi cenzurat de secțiunea filologică întregă*”, lucrarea se putea „publica în formă definitivă, ca *Dicționar academic*” [s.n.]². Ba, un punct de vedere și mai realist emis, la aceste prime dezbateri academice de amploare, considera că „numai cu a doua, a treia și alte edițiuni posterioare... se va putea ajunge a avea un dicționar... care să se poată numi *Dicționarul Academiei*” [s.n.]³.

Sarcina celor trei redactori, chiar în condițiile arătate, rămânea extrem de dificilă. O primă obiecție asupra proporțiilor colectivului de redactare și a termenului de elaborare a lucrării a făcut Timotei Cipariu, încă înainte de începerea efectivă a muncii: „După modesta noastră părere —, scria Cipariu, în 1869 —, Societatea Academică, proiectind o comisiune numai de trei pentru redacțiunea dicționarului, a pus o sarcină atât de grea, pe umerii unor bărbați atât de puțini la număr, și pre un termen atât de scurt, cât foarte ne îndoim dacă rezultatul... se va și putea ajunge în terminii prefipți”⁴. Îndoiala lui Cipariu s-a dovedit întemeiată, deoarece dicționarul n-a apărut în termenul inițial fixat. La cele arătate s-a mai adăugat și faptul că „presidentul” comisiei lexicografice, I. Heliade-Rădulescu, se retrage, în 1870, din Societatea Academică Română și prin urmare și de la conducerea lucrării⁵.

În cursul anului 1870 începe munca efectivă de redactare a dicționarului, redusă la aportul lui Laurian și Massim. Ideea amintită a „Glosariului” general al limbii române „fără distincțiune de originea cuvintelor” este, cu toate doleanțele exprimate în timp, definitiv părăsită, autorii concentrându-se la celelalte două opere lexicografice, pe care le elaborează, după cum se hotărâse, aproximativ paralel. În 1871 se ivesc primele roade concrete ale acestei munci: apar cele dintii trei fascicule ale dicționarului, până la jumătatea literei *B* (inclusiv cuvântul „blastemat”). Reacțiunea împotriva lucrării nu întârzie să se manifeste, în forme dintre cele mai nete; începutul criticilor îl face, imediat după apariția acestor fascicule, revista „Convorbiri literare”, prin profesorul N. Quintescu. În trei numere succesive ale revistei⁶, Quintescu analizează fragmentele din dicționar publicate și notează, cu unele exagerări de amănunt, trei obiecții cu drept cuvânt capitale. Cea dintii obiecție privește lista de cuvinte a operei lexicografice: recenzentul susține, în acest sens, că autorii dicționarului au introdus în lucrarea lor cuvinte „luate pe dintregul din latină”, adică prinse

¹ Jurnalul „Romînul” din 24 august 1869.

² „Archivul pentru filologie și istorie”, III (1869), nr. 29 (octombrie 20), p. 582.

³ Jurnalul „Romînul” cit.

⁴ „Archivul pentru filologie și istorie”, III (1869), nr. 30 (noiembrie 25), p. 596—597.

⁵ *Anulele Societății Academice Romine*, tomul al V-lea, 1872, p. 62; cf., de asemenea, „Convorbiri literare”, V (1871), nr. 17 (noiembrie 1), p. 280.

⁶ „Convorbiri literare”, IV (1871), nr. 21 (ianuarie 1), nr. 22 (ianuarie 15), nr. 23 (februarie 1).

„din aer” și „importate în limba noastră”¹; afirmația este, bineînțeles, sprijinită de numeroase exemple, mai toate convingătoare. A doua obiecție este legată de aspectul strict formal al cuvintelor înregistrate: Quintescu subliniază faptul, obișnuit la latiniști, dar dus uneori pînă la ultimele consecințe, că numeroase cuvinte uzuale apar în dicționar „nu cu forma lor, căpătată conform spiritului limbei noastre, ci cu una” fabricată, „care singură pare corectă autorilor”². Îngrijorat de acest aspect al lucrării, N. Quintescu se întreba: „Putem noi să nesocotim limba existentă pînă într-atîta, încît să o dezbrăcăm de modificările efectuate de ea”, punînd în locul lor „legi fonetice nestrămutabile?”³. În sfîrșit, recenzentul remarcă linia latinistă a autorilor în indicarea etimologiei cuvintelor (— filiere latine cu orice preț! —), care însemnează, în esență, o întoarcere, uneori cu rezultate mai slabe, la sistemul etimologic al bătrînului *Lexicon budan*⁴. Deși emise de un filolog dinafara Academiei⁵, aceste obiecții sînt prețioase și prin faptul că provin de la un purist care accepta să fie scoase din dicționar acele cuvinte „străine [adică neromane]... de mai multe secole... pentru care avem vorbe romîne corespunzătoare”⁶.

Interesul pentru realizarea marelui dicționar este, cu toate acestea, în continuă creștere printre cititori: lucrarea avea peste 500 de „abonați” în 1872, și circa 800 în 1874⁷, număr neatins încă de nici o operă lexicografică romînească anterioară. În cursul anului 1872 redactarea dicționarului înregistrează progrese cantitative evidente: apar alte șapte fascicule ale lucrării, cuprinzînd ultima jumătate a literei *B* și aproape trei sferturi din litera *C* (pînă la cuvîntul „cognitione”). În același an se aduc dicționarului primele critici din interiorul Societății Academice. Într-o amplă intervenție la sesiunea ordinară a acestui for, în termeni aparent amabili și cu numeroase incursiuni care ajung cu dibăcie la obiect, anti-latinistul Odobescu anulează, pe nesimțite, în expunerea sa, aproape orice merit al operei începute. Vorbitorul cere autorilor să nu se arate „cu așa multă prodigalitate în crearea de neologisme”, să nu treacă, cu sistemul lor ortografic, „preste marginile impuse de buna pronunțare a limbei romîne”, să renunțe la „considerațiunile hipotetice asupra etimologiei cuvintelor”, să „nu depună o rigoare prea exagerată în alegerea cuvintelor uzuale romînești”, în sfîrșit să „consulte” neapărat, la termenii „de știință”, „bărbații speciali [adică, specialiști] ce fac parte din Societate”⁸. După cum se poate constata, Odobescu a înmulțit criticile anterioare aduse de Quintescu.

Încercările de completare a comisiunii lexicografice cu cel de-al treilea membru sînt infructuoase: în sesiunea din 1872, după trei votări

¹ „Convorbiri literare”, IV (1871), nr. 21, p. 352.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 355.

⁴ *Ibidem*, nr. 23, p. 381 și urm.

⁵ N. Quintescu a devenit membru al societății în 1877.

⁶ „Convorbiri literare”, IV (1871), nr. 21 (ianuarie 1), p. 352.

⁷ *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al V-lea, 1872, p. 8 și *ibidem*, tomul al VII-lea, 1874, p. 50.

⁸ *Ibidem*, tomul al V-lea, p. 64—65.

sucesive, nici unul dintre candidați n-a întrunit majoritatea regulamentară¹. Abia în luna august a anului 1874, când trei sferturi din lucrare erau deja redactate, Societatea Academică Romînă numește în colectivul de elaborare pe G. Sion, dar, în practică, acesta nu și-a asumat nici un fel de obligație, pînă la sfîrșitul redactării dicționarului, de aceea el nici nu figurează printre autorii lucrării².

În cursul anului 1873 apar ultimele șapte fascicule ale volumului I (pînă la cuvîntul „hystricos”), precum și prima fasciculă din volumul al II-lea (porțiunea „i-insorare”). *Trebuie rectificată prin urmare, cu doi ani, părerea curentă care fixează în 1871 data apariției integrale a primului volum al dicționarului*. De altfel eroarea a intrat în uz datorită autorilor lucrării, care au menținut pe foaia de titlu a volumului întreg data apariției primei fascicule, și nu a ultimei, cum ar fi fost firesc³. În același an aflăm că s-au tipărit și „15 coale din Glosarul Academiei”⁴. „Convorbirile literare”, care furnizează mereu noi referințe asupra stadiului lucrărilor, nu uită să adauge că „sistemul limbistic și ortografic din primele fascicule ale dicționarului... este combătut de cea mai mare parte a scriitorilor romîni” și că „mai toată publicistica romînă nu se ține de limba și ortografia lui”⁵.

Fructuoasă, din punct de vedere cantitativ, se dovedește munca la dicționar și în cursul anului 1874, cînd apar alte opt fascicule ale operei (pînă la cuvîntul „potente”). În acest an își încep munca la dicționar (— de la a doua fasciculă a tomului al II-lea —)⁶ G. Bariț și I. Hodoș. Nu reiese de nicăieri că mărirea colectivului, făcută după elaborarea celei mai mari părți din dicționar, ar fi consecința unei hotărîri a forului academic. Este însă mai mult decît probabil ca Societatea Academică Romînă să fi impus pe noii colaboratori: în primul rînd, pentru a asigura apariția lucrării în termenul prevăzut ori măcar cu o întîrziere minimă; în al doilea, și mai ales, pentru a modera excesele autorilor principali. G. Bariț, ca latinist moderat, criticase chiar, cu un an înainte, la sesiunea academică ordinară, direcția latinistă extremă care se oglindea în lucrare. În noile condiții, cînd în componența societății pătrunseseră numeroase elemente antilatiniste, ideea schimbării liniei latiniste extreme capătă aici tot mai multe adeviziuni. Rămîne să constatăm, în altă parte a capitolului de față, în ce măsură au influențat noii colaboratori asupra structurii volumului al II-lea al dicționarului.

Am arătat intenția Societății Academice Romîne de a discuta, la începutul fiecărei sesiuni, porțiunile elaborate de redactorii lucrării. Deoarece pînă în 1874 aceste discuții nu fuseseră încă organizate, societatea numește o comisie de revizie a cărei sarcină avea să fie citirea fasciculelor apărute și a celor gata de tipar, în vederea definitivării dicționarului. Nici

¹ *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al V-lea, p. 111.

² *Ibidem*, tomul al VII-lea, p. 25.

³ La al doilea volum autorii n-au mai procedat astfel; data de 1876, care se află înscrisă pe foaia de titlu a acestui volum, reprezintă anul apariției ultimei fascicule a dicționarului.

⁴ „Convorbiri literare”, VII (1873), nr. 7 (octombrie 1), p. 277.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Și nu de la prima, cum reiese din foaia de titlu a întregului volum.

un latinist extremist nu făcea parte din această comisie, care se compunea din G. Bariț, N. Ionescu, Al. Odobescu, D. A. Sturdza și V. A. Urechea¹. Bariț cumula așadar, ca element intermediar între latinisti și nelatinisti, sarcina de redactor cu aceea de revizor. Interesant ne apare faptul că redactorii principali ai dicționarului, Laurian și Massim, au fost de acord cu revizuirea lucrării lor, ba chiar au cerut-o, în dezbaterile forului academic. „S-a făcut un proiect de dicționar, și e aproape terminat —, afirma Laurian, la sesiunea din 1874 —. Proiectul de dicționar... trebuie să se ia la reviziune, că fără reviziune n-are să devină niciodată dicționar al Academiei... De discuțiune, repet, și de reviziunea serioasă și conștiincioasă nu putem scăpa”². Obiectivele comisiei de revizie au fost arătate de Al. Odobescu, în aceeași sesiune. Scriitorul muntean nu mai cruță de data aceasta nici în aparență pe autorii dicționarului; el cere, în termeni expliciți și categorici, restructurarea lucrării. Față de obiecțiile aduse în discuție la sesiunea din 1872, el mai susține „ca pre viitor lucrarea să nu mai fie împărțită în *Dicționar* și *Glosar*, ci toate cuvintele limbei romine să figureze la locul lor alfabetic, fără osebite de origine și de proveniență”³. Acest punct de vedere, împărtășit și de ceilalți membri ai comisiei de revizie, reprezenta primul mare succes al antilatinistilor în problemele de lexicografie. Dar revizia dicționarului nu a mai fost începută, lucrarea rămânând în stadiul de proiect. Principiile care stăteau la baza primei redactări impuneau revizorilor, conduși în mare parte de concepții opuse, transformarea profundă, structurală, a dicționarului⁴. Această transformare echivala însă cu o nouă redactare, de aceea s-a preferat, mai târziu, reluarea integrală a lucrării, pe alte baze, prin B. P. Hasdeu.

În prima ședință din sesiunea ordinară pe 1876 a Societății Academice Romine se anunță „terminarea proiectului de Dicționar, lucrat de comisiunea lexicografică cu concursul unora din membrii Societății”⁵. Redactarea Glosarului rămăsese însă mult în urma Dicționarului, căci nu ajunsese, în același an, decât pînă la litera *N*⁶. Cu un efort deosebit, el este terminat în anul următor, puțin înainte de moartea lui Massim, care avusese în sarcină aproape întreaga această parte-anexă a lucrării⁷. Prin urmare, se impune o nouă rectificare în legătură cu apariția operei lexicografice a lui Laurian și Massim: *data apariției integrale a Glosarului trebuie fixată în 1877, iar nu în 1871*, cum figurează pe foaia de titlu a volumului⁸ și cum se acceptă îndeobște și azi.

¹ *Analele Societății Academice Romine*, tomul al VII-lea, p. 83.

² *Ibidem*, p. 29.

³ *Ibidem*, p. 41.

⁴ De văzut, în acest sens, planul de acțiune al „comisiunii de revizuire a proiectului de Dicționar și de Glosariu”, expus în *Analele Societății Academice Romine*, tomul al X-lea, 1877, p. 123—132.

⁵ *Ibidem*, tomul al IX-lea, 1876, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Autorii au menținut și aici, în mod greșit, anul apariției primei fascicule a lucrării.

AL X-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE LINGVISTICĂ ȘI FILOLOGIE ROMANICĂ (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962)

Cu toate că și acest congres a fost organizat, întocmai ca cele care l-au precedat, de către Societatea de lingvistică romanică, s-a venit de astă dată cu o inovație pe care n-o consider tocmai fericită. Inovația constă în faptul că, alături de „lingvistică”, a apărut în titulatura lui și „filologia”. Nu sînt de loc împotriva legăturii dintre aceste două discipline, cu adevărat surori, căci au aceeași „mamă” (filologia romanică a lui Diez și a urmașilor lui imediați), și chiar dacă aș fi, n-aș putea face... nimic, dată fiind necesitatea obiectivă, inevitabilă, de a depăși cadrul prea strîmt al fiecăreia și a face incursiuni în domeniul uneia sau al celeilalte, după împrejurări. Dar a organiza un congres de lingvistică și filologie romanică în momentul de față, cînd publicațiile de tot felul s-au înmulțit în așa măsură, încît chiar cercetătorul cel mai harnic și cel mai „liber” (ca timp) nu se poate ține la curent după cuviință nici măcar în domeniul uneia dintre aceste discipline, înseamnă, de fapt, nu atingerea scopului urmărit, care este apropierea lor (bineînțeles, la congres), ci, dimpotrivă: este posibil să urmărești 200 sau 300 de comunicări în curs de 4—5 zile ori măcar a zecea parte din ele, cînd știm cum se petrec (și cum este fatal să se petreacă) lucrurile în realitate?¹

Spre deosebire de congresul precedent (ținut la Lisabona, în 1959), cel de la Strasbourg s-a bucurat de o organizare mai bună și, consecință logică, de un succes calitativ superior. Pe lângă numeroasele comunicări grupate în mod bine chibzuit pe secții, au fost prezentate, în ședințe plene de cite o oră, cinci rapoarte, ai căror autori au fost indicați de mai înainte de către biroul Societății. Și chiar dacă unele rapoarte au fost destul de „tehniciste”, ele au corespuns totuși, într-o anumită măsură, scopului urmărit, întrucît temele tratate aveau un caracter general, în sensul că se refereau la România întreagă. Interes viu au trezit și diverse comunicări ținute în secții, mai cu seamă acelea care au abordat probleme de lingvistică actuală (fonologie, glotocronologie etc.).

Noi românii am participat într-un număr mai mare decît la alte congrese (am fost în total cinci) și am prezentat chiar comunicări de-ale unor tovarăși care n-au putut fi acolo. Limba noastră s-a bucurat și de atenția unor specialiști străini, nu numai prin folosirea unui material

¹ Faptul că slavistii și „clasicisti” țin congrese cu comunicări de lingvistică, filologie, folclor, istoric (literară, politică, economică), arheologie etc. nu constituie, cred, un argument contra punctului meu de vedere. Mă întreb cum se „descurcă” participanții la astfel de congrese, chiar dacă, bineînțeles, fiecare se interesează exclusiv de comunicările de specialitatea sa.

de fapte lingvistice românești, ci și prin participare la discuții în legătură cu comunicările prezentate de noi.

Un succes important, din păcate fără consecințe practice imediate, am avut în chestiunea privitoare la locul unde urmează să aibă loc viitorul congres (1965). La primul scrutin am obținut majoritatea relativă a voturilor (mai multe decât Bonnul și Madridul), iar la al doilea ne-au lipsit trei voturi pentru a avea majoritatea absolută.

Iorgu Iordan

DICTIONARUL LIMBII ROMÎNE ÎN DEZBATERE PUBLICĂ

În ultimii trei ani, și anume începând din anul 1959, colectivele de lexicografie ale institutelor de lingvistică din București și Cluj au trecut la elaborarea *Dicționarului limbii romine*. Până atunci cele două colective reușiseră să redacteze și să publice *Dicționarul limbii romine literare contemporane*, în patru volume, între anii 1955–1957 și *Dicționarul limbii romine moderne*, în anul 1958 (redactat de colectivul din București).

După aproape trei ani de lucru, cele două colective au prezentat într-o ședință largă, la Academia R.P.R., în zilele de 18 și 19 mai 1962, o culegere de articole care a avut ca scop înfățișarea atât a metodelor tehnice cât și a principiilor de redactare ale noului dicționar. S-a considerat pe bună dreptate că prezentarea în fața unui public de specialiști a unor articole de probă și discutarea acestora vor contribui la îmbunătățirea lucrării.

Pregătită cu aproape un an înainte de discutare, culegerea de articole a cuprins articole reprezentative din cele două litere aflate în lucru, și anume 96 de articole din litera M, redactată la București și 55 din litera O, redactată la Cluj. Pentru ca discuțiile să fie cât mai rodnice s-au distribuit din vreme exemplare din machetă unui număr considerabil de specialiști din diverse domenii de activitate și reprezentând diferite institutii, dintre care unii au primit sarcina de a alcătui referate. La dezbateri au participat atât specialiștii amintiți, cât și redactorii colectivelor de lexicografie din Cluj și București.

Dezbaterile au fost deschise de acad. Iorgu Iordan, redactor responsabil al *Dicționarului limbii romine*, care a arătat importanța lucrării, cerind participanților s-o aprecieze cât mai critic posibil, pentru a veni în ajutorul celor care o elaborează.

În numele comitetului de redacție, prof. I. Coteanu a prezentat referatul *Caracterul și limitele Dicționarului limbii romine*.

Făcând o scurtă trecere în revistă a perioadelor prin care a trecut *Dicționarul limbii romine*, început cu mai bine de 50 de ani în urmă, vorbitorul a arătat care sînt deosebirile între vechiul dicționar (redactat și publicat, de la A la L, sub conducerea lui S. Pușcariu) și noul dicționar (a cărui redactare începe cu litera M și merge pînă la Z, urmînd ca apoi să fie reluată și prima parte, A–L).

Dicționarul limbii romine este o lucrare științifică vastă și multilaterală, care cuprinde întreg vocabularul limbii populare, al limbii literare generale, o bună parte din vocabularul tehnico-științific, a căror istorie și origine va fi indicată pe baza a foarte multe exemple ilustrative; prin structura lui, dicționarul se adresează mai ales oamenilor de cultură umanistă

interesati în mod special de evoluția limbii, de valoarea exactă a cuvintelor, de transformările vocabularului în decursul vremii.

Au mai prezentat referate prof. D. Macrea, Eusebiu Camilar, membru corespondent al Academiei R.P.R., ing. Aurel Avramescu. C. Murgescu, M. Gogoneață, prof. M. Berza și acad. Zaharia Stancu.

Sedința din 19 mai a fost destinată discuțiilor la care au participat: acad. Emil Petrovici, acad. Al. Rosetti, prof. P. P. Panaitescu, prof. J. Byck, Vladimir Drimba, I. Fischer, acad. Al. Graur, Vadim Rudeanu, Amelia Pavel, G. Mihăilă, Romulus Vulpescu, Mioara Avram, Florica Niculescu. În încheiere au luat cuvântul delegați ai celor două colective de redactare — Mircea Seche, din partea colectivului din București, și I. Stan, din partea colectivului din Cluj — care au mulțumit pentru sugestiile și observațiile făcute.

Atât referenții cât și participanții la discuții au relevat meritele lucrării, atrăgând însă atenția și asupra unor lipsuri care au putut fi observate în modul de elaborare a dicționarului (etimologiile, definițiile, transcrierea citatelor etc.).

Concluziile ședinței au fost sintetizate la închiderea lucrărilor, de către tovarășul academician Iorgu Iordan.

a. Se va atrage din nou redactorilor atenția asupra necesității de a redacta la un nivel corespunzător definițiile; acestea trebuind să fie cât mai complete și mai corecte, iar formularea cât mai concisă.

b. Pentru a se asigura exactitatea etimologiilor, se va alcătui un colectiv de specialiști care vor răspunde de această parte a dicționarului. (Acest colectiv s-a format în cursul lunii septembrie 1962 din acad. Al. Graur, acad. E. Petrovici, Vl. Drimba și N. A. Ursu.)

c. Pentru înlăturarea erorilor de transcriere și a inconsecvențelor constând în folosirea unor metode deosebite de transcriere, de la un articol la altul, e necesar să se elaboreze norme de transcriere pentru perioadele mai vechi ale limbii române. (Ulterior s-a format o comisie din M. Avram, Vl. Drimba și I. Fischer care au elaborat norme de transcriere pentru secolele XVI—XIX.)

d. În cursul redactării multor cuvinte se constată lipsa atestărilor pe perioade lungi (uneori de aproape o sută de ani) care fac necesară îmbogățirea fișierului.

e. Discuțiile cu privire la unele cuvinte au scos la iveală necesitatea unei colaborări mai susținute cu specialiștii din alte domenii de activitate. Comitetul de redacție propune ca un număr de delegați (de la doi pînă la patru) ai institutelor de filozofie, istorie și cercetări economice să participe în calitate de consultanți, la lucrările dicționarului.

Elena Ci banu

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ

Între 26 și 28 iunie a.c. a avut loc o sesiune de comunicări organizată de Institutul de lingvistică și de Centrul de cercetări fonetice și dialectale din București, la care au participat și cadre didactice și cercetători de la facultățile de filologie și matematică din București, de la institutele de lingvistică și matematică din București și de la baza științifică a Academiei R.P.R. din Timișoara.

Referatul de deschidere a lucrărilor sesiunii a fost întocmit de acad. Al. Rosetti, I. Coteanu și Em. Vasiliu.

Comunicările au cuprins (în ordinea succesiunii) probleme de lingvistică generală, stilistică, fonologică, statistică, modele de limbă, traducere mecanizată și gramatică.

Astfel Sorin Stati, în *Conținut și expresie, simetrie și asimetrie*, a prezentat raporturile dintre conținut și expresie din punctul de vedere al legăturii dintre „formă” (lingvistică) și „substanță” (fonetică sau semantică). Între substanță și formă pot exista anumite tipuri de relații specifice numai pentru planul conținutului sau numai pentru planul expresiei sau pot exista anumite tipuri de relații care apar și în planul conținutului și în planul expresiei. În prima situație avem a face cu cazuri de asimetrie, în cea de-a doua, cu cazuri de simetrie între cele două planuri. Prof. I. Coteanu, în *Sistemul stilurilor limbii*, a schițat ierarhia funcțională a limbii din punct de vedere stilistic, legând conceptul de expresivitate (respectiv de non-expresivitate) de conceptul de cantitate de informație. Andrei Avram, în *Neutralizarea în fonologie și gramatică*, a stabilit o analogie între anumite fenomene de neutralizare care au loc la nivelul fonematic și anumite fenomene de neutralizare care au loc la nivelul morfologic. Marcela Manoliu, în *Contribuții la definirea morfemului*, a propus un criteriu de clasificare a morfemelor în gramaticale și lexicale. Un morfem gramatical poate fi totdeauna determinat în mod univoc prin morfemele vecine sau depărtate, în timp ce morfemul lexical nu poate fi determinat univoc decât prin sensul său propriu. Acad. Al. Rosetti, în *Puncte de vedere privitoare la structura silabei*, a făcut o critică a principalelor puncte de vedere, fonetice și fonologice, din lingvistica contemporană, privitoare la structura silabei, aducând noi argumente în sprijinul teoriei formulate în *Sur la théorie de la syllabe* (Mouton, 1959).

În *Observații asupra sistemului fonologic al aromânei*, Matilda Caragiu-Marioșcanu a prezentat aspectele generale ale inventarului de foneme din aromână, s-a ocupat de principalele opoziții fonologice și a schițat sistemul fonologic aromînesc.

Probleme de lingvistică matematică (statistică lingvistică, modele logico-matematiche, lingvistică aplicată) au fost tratate de Alexandra Roceriu-Alexandrescu, *Cercetări statistice asupra inițialei de cuvînt*, de Edmond Nicolau, *Asupra unui model matematic de limbă*, și de Solomon Marcus, *Genul gramatical și modelul său logic*. Erika Domonkoș, vorbind de pre *Primele traduceri cu mașina de tradus*, a prezentat rezultatele experimentelor de traducere mecanică din engleză în română, făcute la Timișoara, iar S. Abraham și G. Salapina au propus în *Despre recunoașterea sinonimiei cu ajutorul mașinii* un procedeu matematic de distingere a sinonimelor în procesul traducerii mecanizate.

Probleme de gramatică romînă au fost abordate într-o serie de comunicări. Paula Diaconescu, în *Contribuții la definirea cazului în limba romînă*, definește cazul din limba romînă pe baza binarității și explică valorile contextuale ale cazurilor pe baza definițiilor binare. Laura Vasiliu în *Observații asupra prepozițiilor „ca” și „decît”* stabilește comportamentul gramatical al elementelor *ca* și *decît*, a căror încadrare într-o clasă determinată de cuvinte prezintă o serie de dificultăți. Valeria Guțu-Romalo, în *Descrierea formelor verbale compuse*, analizează formele verbale compuse de tipul *am venit*, *voi face* etc. și consideră că ele reprezintă tipuri speciale de flexiune caracterizate prin prezența unui „prefix mobil”. În *Observații asupra probabilității îmbinărilor de cuvinte în limba romînă*, I. Rîzescu a pus în discuție utilitatea folosirii teoriei probabilității în studiul îmbinărilor de cuvinte în limba romînă.

Comunicările au fost urmate de discuții.

Sesiunea a constituit un bun prilej pentru o primă discuție a problemelor lingvisticii structurale și matematice, arătînd că s-au obținut, pe baza unor cercetări concrete, o serie de rezultate teoretice și practice în diferite domenii lingvistice.

Laura Vasiliu

A VI-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII CLASICE (Plovdiv, 24—29 aprilie 1962)

Conferința de la Plovdiv, prezidată de cunoscutul lingvist bulgar acad. Vl. Georgiev, a constituit o nouă și importantă etapă în întărirea legăturilor științifice dintre filologii clasici. În afară de reprezentanții țărilor din comitetul „Eirene”, printre care delegația românească și-a asigurat un loc de frunte, prezentând peste 20 de comunicări, au participat și invitați din alte țări, dintre care amintim pe elenistul francez P. Chantraine, președinte al Academiei „des Inscriptions et Belles-Lettres” din Paris, R. Syme (Oxford), profesorii M. D. Petrușevski și P. Ilievski (Skoplje).

Lucrările Conferinței s-au desfășurat în ședințe plenare (două în total, la deschidere și la închidere) și mai ales în ședințe de secții (istorie, lingvistică și etnogenезă, literatură, arheologie).

Secția de lingvistică a avut ca temă principală limbile și etnogeneza popoarelor antice din Balcani. În cadrul acestei teme semnalăm grupul compact de comunicări privind limba tracă, datorat în majoritate delegației bulgare. Astfel, acad. Vl. Georgiev (*Thrace et illyrien*) studiază diferențele dintre cele două limbi balcanice (în toponimie, hidronimie, antroponimie), ajungând la concluzia că nu poate fi vorba de o înrudire apropiată între ele. V. Beșevliev (*Die griechischen und römischen Theophoren- und Spitznamen der Thraker*) se ocupă cu antroponimia tracă de origine greacă și latină, explicând-o pe baza situației politico-sociale și lingvistice a Traciei. I. Gălăbov (*Die thrakischen -ēnos-Bildungen*) cercetează originea, sensul și repartiția geografică a sufixului **-ēnos**. C. Poghirc (*L'alternance m/mb/b en thrace et en albanais*) urmărește o interesantă isoglosă a domeniului lingvistic balcanic, al cărei traseu confirmă ipoteza lui Vl. Georgiev asupra originii daco-misiene a albanezei. Studiile de toponimie au format obiectul citorva comunicări. J. Zaimov (*Observations sur certaines particularités des noms thraces en Bulgarie*), I. Duridanov (*Illyrische Flussnamen in Serbien*), B. Simeonov (*Noms de lieu thraces nouvellement découverts*). O deosebită importanță științifică are comunicarea istoricului și lingvistului maghiar J. Harmatta (*Das Pelasgische und die alten Balkansprachen*), care, pornind de la teoriile lui Vl. Georgiev și A.-J. van Windekens asupra limbii indo-europene preeleneice din Balcani, o situează pe aceasta în ansamblul limbilor bazinului egeean. Substratul mediteranean a constituit preocuparea lui I. Fischer (*Corrélation fortes ~ douces dans les langues méditerranéennes?*) care a sugerat o nouă explicație pentru fluctuațiile dintre surde și sonore în limbile mediteraneene. O privire de ansamblu asupra stadiului actual al cercetărilor privind substratul limbii romine o oferă comunicarea lui A. Vraciu (*Probleme actuale ale studierii elementelor de substrat ale limbii romine*).

O serie de comunicări au tratat subiecte mai puțin încadrate în tematica principală. Astfel, în ședința plenară de deschidere, P. Chantraine a atras atenția asupra consecințelor pe care descifrarea inscripțiilor miceniene o are asupra etimologiei grecești (*Le déchiffrement des tablettes mycéniennes et l'étymologie grecque*). M. D. Petrușevski a prezentat două comunicări tratând subiecte de lexicologie greacă (*Die griechischen Nomina und die kleinasiatischen Ethnika auf -eus* și *Das griechische Kulturwort metallon : seine Bedeutung und Herkunft*). O problemă de dialectologie greacă a format obiectul comunicării lui P. Ilievski (*A Contribution to the Development of the Arc.-Cypr. Dative*). Citeva aspecte ale extincției dialectelor grecești din inscripțiile de pe teritoriul R.P.R. au fost studiate de S. Stati (*Les dialectes grecs et les inscriptions de Tomis, Histria et Callatis*).

Legătura cu tematica secției de istorie (sclavagismul) au făcut-o comunicările Adelinei Fiatkowski (*Eine griechische Bezeichnung für abhängige Bauern*), consacrată cuvintului $\pi\alpha\tau\rho\iota\omega\tau\tau\eta\varsigma$ și a Luciei Wald (*Quelques observations sur les noms d'esclaves dans les langues indo-européennes*).

Filologia în sens strict n-a fost reprezentată decît de o singură, dar strălucită comunicare, ținută în ședința plenară de închidere de către K. Kumaniecki : *Zur Überlieferungsgeschichte Ciceros De oratore*, în care autorul propune o nouă clasificare a manuscriselor tratatului.

Se cuvine să menționăm buna apreciere de care s-a bucurat activitatea delegației romine. În cuvîntul său de închidere, acad. Vl. Georgiev a numit echipa romîneasă „brigada de șoc a conferinței”.

Pentru participanți, reuniunea de la Plovdiv a constituit și un prilej binevenit de cunoaștere a țării prietene și de stringere a legăturilor personale între clasiștii din țările socialiste.

R. dica Ocheșanu

AL IX-LEA CONGRES AL LINGVIȘTILOR

Între 27 și 31 august a avut loc anul acesta la Cambridge, statul Massachusetts în S.U.A. cel de-al IX-lea Congres al lingviștilor. La Congres au participat cam 800 de lingviști din aproximativ 30 de țări.

Tematica congresului a fost foarte largă, incluzînd aproape toate domeniile de cercetare ale lingvisticii, de la descrierea diverselor limbi concrete, pînă la problemele de teorie a limbii, fundamentele logice ale gramaticii și problemele de lingvistică aplicată.

Lucrările s-au desfășurat în cadrul ședințelor plene, unde s-au prezentat rapoartele generale, în secții și în foarte numeroase „ședințe de grup”.

Rapoartele generale au abordat principalele probleme ale lingvisticii contemporane (în ordinea prezentărilor) : problema reconstrucției interne a limbilor, problema analizei lingvistice la diverse niveluri ale limbii, problema variațiilor structurale în limbă, problemele lingvistice ale traducerii și, în sfîrșit, problema fundamentelor logice ale teoriei limbii.

Toate rapoartele prezentate au pus în evidență importanța metodelor în analiza limbii, importanța rezultatelor obținute prin analiza structurală în cunoașterea mai aprofundată a fenomenului lingvistic atît în sincronie cît și în evoluția lui ; de asemenea rapoartele au pus în evidență insuficiențele unor metode și teorii, aducînd în discuție puncte de vedere care ar putea înălătura — după părerea autorilor — insuficiențele semnalate.

Comunicările făcute în secții s-au grupat în jurul următoarelor teme : lingvistică matematică, fonetică și fonologie, geografie lingvistică, stilistică, morfologie și morfofonemică, limbă în contact, schimbări lingvistice, probleme de sintaxă, aplicații ale mașinilor de calcul, istoria și stadiul actual al studiilor lingvistice, studii diacronice, semantică structurală, limbă și societate.

Comunicările făcute în ședințele de grup au fost axate pe următoarele teme : teoria limbii, teoria sintaxei, limbă și comportament, descrierea fonologică a limbilor, predarea limbilor, teoria morfologiei, glottocronologie, dialecte și dialectologie, teoria lingvisticii diacronice, concepte generale ale limbii, limbă și sens, limbă și biologie, familii de limbi, descrierea morfosintactică a limbilor, glottocronologie și împrumuturi lexicale, dicționare și traducere, mecanis-

mul schimbărilor lingvistice, teoria limbii, semantică structurală, limbă și societate, onomastică, definirea categoriilor lingvistice, lingvistică matematică, exemple de evoluție a limbii, intonație, scriere, probleme de fonetică și fonemică, limbă chineză, limbi germanice.

Membrii delegației noastre au prezentat următoarele comunicări: acad. Al. Graur, *Rolul factorilor morfologici, în evoluția fonemelor*, acad. Al. Rosetti, *Asupra categoriei neutrului*, Em. Vasiliu, *Asupra interpretării mono- sau difonematice a consoanelor semioclusive din limba română*. Delegația a prezentat de asemenea două lucrări recent apărute în țara noastră: *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* și *Probleme de lingvistică generală* vol. IV.

Lucrările congresului s-au încheiat cu raportul prezentat de Roman Jakobson, în care s-au consensnat principalele rezultate ale congresului.

Em. Vasiliu

I. COTEANU, *Elemente de dialectologie a limbii române*,
Editura științifică, 1961

Problemele pe care prof. I. Coteanu a trebuit să le rezolve elaborând această lucrare nu erau dintre cele mai ușoare. Prezentarea, pentru prima oară în mod sintetic, a datelor numeroase și variate scoase la iveală prin eforturile îndelungate ale citorva generații de dialectologi constituia o sarcină deosebit de dificilă. Pe de altă parte, dificultățile care decurgeau din această împrejurare se împleteau cu altele, de ordin pedagogic, privind accesibilitatea (cartea se adresează în primul rând studenților). Se poate constata cu satisfacție că autorul s-a achitat, în general, cu succes de sarcinile pe care și le-a asumat, *Elementele* constituind atit un bun început pentru viitoarele lucrări de ansamblu privind dialectologia română, cit și un manual care expune problemele clar, într-o formă adaptată posibilităților de înțelegere ale studenților.

Cuprinsul lucrării este, în linii mari, cel așteptat într-o operă de acest fel. În primele trei capitole autorul se ocupă pe larg de problemele teoretice ale disciplinei: obiectul dialectologiei, metodele de cercetare folosite în studiul aspectelor teritoriale ale limbii, delimitarea noțiunilor „limbă”, „dialect”, „grai”. Partea centrală a lucrării o formează capitolele al IV-lea (*Structura dialectală a limbii romine*) și al V-lea (*Aromina, meglenoromina și istroromina*). Primul dintre ele

cuprinde un scurt istoric al încercărilor de clasificare a graiurilor dacoromine și 5 subcapitole: *Dialectul muntean*, *Dialectul moldovean*, *Dialectul bănățean*, *Dialectul crișean* și *Graiul din Maramureș*. Celălalt este format din subîmpărțirile *Aromina*, *Meglenoromina* și *Istroromina*, situate după o scurtă prezentare a punctului de vedere împărțit de autor în problema raporturilor dintre idiomurile dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn. Urmează apoi anexele: I. *Principalele fenomene fonetice care apar în cursul evoluției aspectelor teritoriale ale limbii* (sint explicate noțiunile de *afereză*, *asimilare*, *diftongare*, *epenteză*, *iotacizare*, *rotacism* etc.) și II. *Texte dialectale* (256 de texte, în general scurte, dintre care 200 dacoromine). Lucrarea se încheie cu un glosar și un indice (de autori, materii, cuvinte și localități).

În prezentarea textelor, luate din diferite culegeri, autorul a păstrat sistemul folosit de culegători, pentru a nu risca strecurarea unor greșeli la transpunerea dintr-o notare mai largă într-una mai îngustă. Cititorul nu va întâmpina greutăți în înțelegerea diverselor semne întâlnite, deoarece în cuprinsul lucrării (p. 28—35) va găsi o scurtă prezentare a sistemelor folosite de (1) G. Weigand, (2) autorii culegerii *Graiul nostru* (cu modificările aduse de revistele „Grai și suflet” și „Buletinul Societății filologice”), (3) revista

„Bulletin linguistique” și (4) autorii *Atlasului lingvistic român*. Ar fi fost necesar însă să fie transpuse în dacoromână toate textele din idiomurile sud-dunărene (cele mai multe texte aromine și meglenoromine, precum și unele dintre cele istroromine sînt date fără versiune în dacoromână). Aceasta cu atît mai mult cu cît nici în glosar nu apar toate cuvintele întîlnite în texte¹, iar explicațiile autorului (prin note în subsolul paginilor), numeroase la textele dacoromîne, nu mai apar aproape de loc la celelalte.

Deși consideră că „aromîna și istroromîna au devenit de mult limbi de sine stătătoare” (p. 5; meglenoromîna este socotită dialect al arominei), autorul se ocupă nu numai de aspectele pe care le are în diverse regiuni dacoromîna, ci și de aromînă, megl noromînă și istroromînă. El procedează astfel pe de o parte pentru a nu contraveni programei analitice în vigoare, iar pe de altă parte din cauză că studiul aromînei, meglenoromînei și istroromînei este util — noi am spune chiar indispensabil — pentru înțelegerea perioadei în care dacoromîna și idiomurile vlahilor balcanici constituiau un tot: romîna comună (autorul folosește, pentru a denumi această comunitate lingvistică, termenul *latină balcanică*, asupra căruia vom reveni). O analiză a raporturilor dintre dacoromînă (romîna propriu-zisă) și idiomurile balcano-romîne era deci necesară și în cazul în care se dă termenului *limba romînă* o accepție mai îngustă decît de obicei. Această analiză și-ar fi avut locul înainte de examinarea structurii dialectale a dacoromînei (diversificarea în interiorul limbii romîne propriu-zise apare oarecum ca o continuare a diversificării din romîna comună). În legătură cu aceasta este interesant de menționat că manualele de dialectologie rusă cuprind, de regulă, pe lîngă expunerea situației din dialectele și graiurile velicoruse (ruse propriu-zise), o scurtă prezentare a ase-

¹ De exemplu, cuvîntul *tufechi* „puști”, folosit într-un text aromîn la p. 261, nu se întîlnește în partea de glosar consacrată aromînei.

mănărilor și deosebirilor dintre limbile slave orientale, care, pînă spre sfîrșitul secolului al XIV-lea, alcătuiau o limbă unică (rusa veche)².

Dialectologia, spune prof. I. Coteanu, „trebuie să descrie graiurile și dialectele, să arate cum au luat naștere diviziunile teritoriale ale unei limbi comune, cum au evoluat ele, în ce raporturi sînt unele cu altele, precum și cu limba literară și ce perspective de dezvoltare au. Dialectologia poate să nu se rezume așadar la simpla descriere a aspectelor lingvistice teritoriale ale unei limbi” (p. 17). Se poate cădea de acord cu ideea, subînțeleasă de autor în cea de-a doua frază, că dialectologia poate și să se rezume la simpla descriere a dialectelor. Este ceea ce în diverse sectoare ale lingvisticii alcătuiește aspectul descriptiv al cercetării. Ca în orice studiu descriptiv, în *Elemente* întîlnim însă și un minimum de explicații și referiri de ordin istoric, care ne lasă să întrevădem într-o oarecare măsură concepția autorului cu privire la formarea și dezvoltarea limbii romîne și a dialectelor ei.

După cum am remarcat mai sus, autorul folosește termenul „latină balcanică” pentru desemnarea comunității lingvistice pe care o alcătuiau graiurile vorbite de strămoșii dacoromînilor, aromînilor, meglenoromînilor și istroromînilor înainte de separarea lor: studierea aromînei, meglenoromînei și istroromînei — spune I. Coteanu — este utilă pentru înțelegerea „celei mai vechi faze prin care a trecut limba romînă, cînd se numea latină balcanică și forma un tot cu aromîna, meglenoromîna și istroromîna” (p. 5). Făcînd abstracție de unele evidente inadvertențe din cadrul

² Vezi P. S. Kuznețov, *Русская диалектология*, ed. a III-a, Moscova, 1960 (Capitolul respectiv este situat în partea introductivă, înainte de analiza situației din graiurilor velicoruse.); R. I. Avanesov, *Очерки русской диалектологии*, часть I, Moscova, 1949 (raporturile dintre limbile slave de răsărit sînt examinate înainte de a se trece la clasificarea graiurilor velicoruse).

acestei formulări¹, ne întrebăm totuși dacă este justificată denumirea „latină balcanică” ca atare. Termenul „latină” ne trimite la o perioadă în care populația romanizată din Dacia și Peninsula Balcanică vorbea încă „latinește”, deci la o epocă anterioară transformărilor comune suferite de graiurile din care provin dacoromîna, aromîna, meglenoromîna și istroromîna, prin care acestea din urmă se deosebesc atât de latină, cât și de celelalte limbi romanice (inclusiv dalmata). Nu este precis nici al doilea clement al denumirii („balcanică”), deoarece și latina din care provine dalmata se vorbea în Peninsula Balcanică. (La p. 59 autorul arată că romîna și dalmata provin din „latina orientală”; se pare că are în vedere nu romîna propriu-zisă, ci idiomul pe care în alte locuri îl numește „latină balcanică”).

În *Istoria Romîniei* autorii folosesc pentru perioada etnogenezei romîne (aproximativ secolele VII—IX) termenul de „romanică daco-moesică”², prin care se desemnează, după părerea noastră, mai precis atât faza de evoluție lingvistică (nu mai e vorba de latină, ci de o limbă romanică), cât și poziția geografică (limba romanică vorbită în regiunea carpato-dunăreană). Autorii *Istoriei Romîniei* mai folosesc pentru această epocă încă două denumiri: „străromînă” (și „străromîni”, „populație străromînească” etc.) — în special pentru perioada dinaintea de încheierea procesului etnogenezei romîne — și „romînă comună” — pentru etapa de încheiere a acestui proces și perioada următoare, pînă la scindarea romanicii daco-moesice³.

¹ Idiomul respectiv nu era numit „latină balcanică” nici de purtătorii lui, nici de vorbitorii altor limbi; de asemenea, nu se înțelege de ce aceasta este cea mai veche fază, căci există o fază mai veche, în care latina din regiunea carpato-dunăreană forma un tot cu latina din care s-a dezvoltat dalmata — eventual și cu cea din sudul Italiei — o altă fază în care toate graiurile latine alcătuiau o limbă unitară ș.a.m.d.

² *Istoria Romîniei*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 797 ș.a.

³ Prof. D. Macrea (*Probleme de lingvistică romînă*, Ed. științifică, 1961, p. 48) consideră mai potrivit pentru perioada dintre

Deși aduce de mai multe ori în discuție perioada comunității lingvistice pe care el o numește „latină balcanică”, prof. I. Coteanu tratează această problemă oarecum abstract, fără nici o referire la împrejurările concrete istorico-geografice în care a existat o atare comunitate. (La p. 67—68 este expusă teoria lui Al. Philippide referitoare la originea sud-dunăreană a dacoromînei; din rezervele pe care le face autorul cu privire la această teorie, nu rezultă clar părerea lui în legătură cu teritoriul de formare a limbii și poporului romîn.)

În orice clasificare sîntem nevoiți să simplificăm, să trecem pe primul plan anumite fapte (considerate esențiale) și să facem abstracție de altele, mai puțin importante. Clasificarea în grupuri (dialecte, subdialecte) a graiurilor sub care se prezintă diversele limbi nu face excepție în această privință. Mai mult chiar, datorită faptului că nu există criterii obiective pentru aprecierea importanței particularităților care pot fi puse la baza clasificării graiurilor⁴, orice soluție în acest domeniu este (într-o măsură mai mică sau mai mare) și arbitrară. Adoptînd în linii mari clasificarea graiurilor dacoromîne elaborată de acad. E. Petrovici și colaboratorii săi clujeni, prof. I. Coteanu a mers, credem noi, pe un drum just. Studenții vor face cunoștință cu o clasificare larg răspîdită, care se bazează pe rezultatele oferite de geografia lingvistică și, totodată, reține și valorifică multe din concluziile la care au ajuns diverși cercetători anteriori. În principiu însă, sînt posibile și alte clasificări ale graiurilor dacoromîne. După apariția lucrării pe care o recenzăm, Gr. Brîncuș a publicat un articol

secolul VII și secolul XII termenul „romîna primitivă comună”, deoarece denumirea „romînă comună” este echivocă, fiind folosită și pentru limba conversației curente. Însă și adjectivul „primitiv” este echivoc (el poate fi înțeles nu numai ca „inițial”, „primar”, ci și ca „rudimentar”, „nedevoltat”).

⁴ Aceasta este situația în prezent; nu este exclusă însă posibilitatea ca în viitor, în cadrul progresului neconținut pe care îl înregistrează știința limbii în general, să fie elaborate atare criterii.

în care susține, pe baza unor constatări de fapt, că graiurile oltenesti nu ar intra în dialectul muntean, ci s-ar apropia mai mult de vorbirea de peste munți. Și, la drept vorbind, nu există nici un criteriu obiectiv pentru a stabili dacă pronunțarea *é, ê* sau caracterul palatalizat al fricativelor *ș, j* prezintă o importanță mai mare decît lipsa opoziției *s—s', z—z', ț—ț'* sau pronunțarea *pe, de* (în opoziție cu *pă, dă* din graiurile muntenesti propriu-zise); nu se poate stabili în mod științific dacă lipsa formelor de tipul (*ei*) *merge* este mai importantă decît prezența articolului proclitic *al, a, ai, ale* ș.a.m.d. În articolul său Gr. Brîncuș caută să sublinieze anumite deosebiri între graiurile oltenesti și cele muntenesti chiar și în natura sunetelor *é, ê, ș', j', k', g'* (palatalizarea primelor două ar fi mai pronunțată în graiurile din Muntenia, iar a celorlalte în graiurile oltenesti)¹. Pentru argumentarea tezei că graiurile oltenesti nu se încadrează în dialectul muntean nu este însă nevoie să se demonstreze că *nici una* dintre arile principalelor trăsături dialectale muntenesti nu cuprinde Oltenia. Se știe că există particularități importante prin care graiurile muntenesti se aseamănă cu dialectul crișean, graiurile de nord-est cu dialectul bănățean ș.a.m.d., ceea ce nu împiedică clasificarea ramificațiilor teritoriale respective în unități (dialecte, resp. subdialecte) distincte.

Dat fiind caracterul relativ al oricărei clasificări principial posibile, o lucrare de ansamblu care vrea să reflecte cit mai cuprinzător și mai exact diversitatea și unitatea ramificațiilor teritoriale ale limbii și, în același timp, să fie simplă și clară nu-și poate atinge în întregime scopul dacă se mărginește la sistematizarea și descrierea materialului numai sub formă de monografii dialectale succesive. Adesea unele și aceleași particularități se constată în diferite dialecte și graiuri: palatalizarea labialelor se întâlnește în multe graiuri dacoromîne, în aromîină, în meglenoromîină; în dacoromîină durificarea siflantelor

¹ Argumentele sînt însă mai puțin convingătoare.

se întâlnește în toate graiurile, cu excepția unei părți din dialectul muntean (graiurile muntenesti propriu-zise, în care se păstrează opoziția *s—s', z—z', ț—ț'*), iar reflexul *dz* al lui *d* latinesc urmat de *iot* se păstrează în nord-est, dar și în regiunea Banatului ș.a.m.d. Pe de altă parte, unele fapte sînt caracteristice pentru un dialect în ansamblu sau măcar pentru cea mai mare parte a graiurilor sale (de exemplu pronunțarea *é, ê* în graiurile bănățenesti, *ș, ž* în cele moldovenesti etc.), în timp ce altele sînt specifice numai pentru un număr, adesea restrîns, de graiuri ale dialectului respectiv (de exemplu în dacoromîină rotacismul, pronunțarea de tipul *peară, measă, metură, mer, per* etc.). Din această cauză prezentarea sintetică a datelor de dialectologie în ordinea dialectelor (resp. subdialectelor), adică sub formă de mici monografii succesive, presupune în mod necesar multe repetiții, reluări, precizări, ceea ce îngreunează expunerea. Adoptînd această ordine de prezentare, prof. I. Coteanu a reușit să găsească un echilibru între complicațiile impuse de metodă și cerințele de ordin didactic (claritate, simplitate, accesibilitate). Uneori însă, tendința, laudabilă în sine, de a asigura o atare împăcare, dăunează preciziei. Ca exemplu poate fi dat următorul pasaj (p. 77): „În special în partea de apus (Oltenia) dialectul muntean crează o serie de diftongi prin anticiparea caracterului palatal al unor consoane. Se nasc astfel diftongii *oi, ai, ei* etc. în cuvinte ca *oiki* (ochi), *straichină* [straikină], *veichi* [veik'] etc. În *ciîne, miîne, piîne*, diftongul *iî* se explică prin anticiparea lui *i* de la plural: *ciîni, piîni* etc.”. Pentru a nu complica expunerea, autorul n-a mai precizat că, spre deosebire de pronunțarea *oik', urejk'e* etc., rostirile *piîne, miîne, ciîne* nu caracterizează graiurile de vest ale dialectului muntean, ci pe cele de est. Însă cititorul neînțiat ar putea să înțeleagă că și ele sînt răspîndite mai ales în părțile Olteniei.

Unii autori de sinteze dialectologice, fără să renunțe la clasificarea graiurilor și la caracterizarea unităților obținute în urma clasificării, recurg și la tratarea materiei în ordinea

laturilor (compartimentelor) limbii. Astfel procedează, de pildă, prof. Stoiko Stoikov în manualul său de dialectologie a limbii bulgare¹. Partea centrală a lucrării lui Stoiko Stoikov (capitolul al II-lea — Dialectele teritoriale²) cuprinde două secțiuni: A. *Prezentare a dialectelor teritoriale ale limbii bulgare* și B. *Sistemul fonetic, structura gramaticală și vocabularul dialectelor limbii bulgare*. Prima secțiune are o structură asemănătoare cu partea centrală (p. 66—178) a manualului elaborat de I. Coteanu. După ce arată că au fost propuse diverse criterii pentru clasificarea graiurilor bulgare, Stoiko Stoikov trece la examinarea amănunțită a diferitelor dialecte și grupări de dialecte. În secțiunea a doua faptele sînt examinate în ordinea sectoarelor limbii (vocalism, consonantism, accent, morfologie, sintaxă, lexic). În sintezele de dialectologie a limbii ruse examinarea fenomenelor dialectale se face în ordinea laturilor limbii, iar clasificarea graiurilor, cu care se încheie expunerea, apare ca o încununare a ei. Prof. P. S. Kuznețov motivează folosirea acestui procedeu în felul următor: „Adeseori unele și aceleași particularități se constată în diferite graiuri. De aceea, pentru a evita repetările, vom face expunerea nu în ordinea dialectelor și a graiurilor, ci în cea a fenomenelor, adică vom arăta particularitățile — în diversele laturi ale limbii — prin care graiurile se deosebesc de limba literară. Totodată, unde acest lucru este posibil, vom arăta răspîndirea geografică a fenomenului... După analiza trăsăturilor prin care graiurile se deosebesc (sau, respectiv, nu se deosebesc) de limba literară, vom face o clasificare a graiurilor în dialecte și subdialecte³ (în măsura

în care acest lucru este posibil în etapa actuală de dezvoltare a dialectologiei), pe baza unor trăsături deja analizate”⁴. Folosirea acestor metode ar fi putut da rezultate deosebite în cazul limbii române, care are avantajul de a fi fost studiată mai mult decît alte limbi din punctul de vedere al geografiei lingvistice⁵.

Părerile exprimate de autor în cele trei capitole cu caracter general merită toată atenția. Remarcăm în mod special aprecierile — după părerea noastră, juste — în legătură cu raportul care trebuie să existe între metoda observației și ancheta dialectală, între descrierea monografică și atlasul lingvistic. S-ar fi impus însă o mai mare precizie în câteva dintre problemele ridicate. De pildă, ar fi trebuit mai clar deosebită geografia lingvistică propriu-zisă (ca metodă a dialectologiei) de concepția lingvistică a creatorului ei. De asemenea, nu reiese suficient de clar deosebirea dintre graiurile mixte și zonele de tranziție situate între diversele dialecte. Teza lui H. Schuchardt că nu există în realitate dialecte este combătută în text, dar reabilitată într-o

⁴ P. S. Kuznețov, *op. cit.*, p. 41.

⁵ Întrucît studiul graiurilor unei anumite limbi reprezintă un fel de gramatică comparată a lor, este firesc ca cele două moduri de tratare despre care a fost vorba aici să se regăsească și în sintezele comparativ-istorice. Într-adevăr, există lucrări de gramatică comparată în care materialul este cercetat pe limbi, sub forma unor monografii succesive (de ex. E. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, A. M. Selișev, *Славянское языкознание*), dar și lucrări în care examinarea se face în ordinea laturilor limbii, fiecare fenomen fiind cercetat în variațiile sale, cu precizarea răspîndirii geografice a acestora (de ex. W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*; W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*). Acad. Iorgu Iordan (*Introducere în lingvistica romanică*, ed. litogr. 1957, p. 20), optînd pentru cea de-a doua metodă, arată că ea se impune „pentru motivul că numai punerea față în față a faptelor din limbile romanice avînd același punct de plecare (de obicei latina, dar și limbile autohtone, germanica etc.) poate da o imagine de ansamblu a dezvoltării lor în timp (adică istorice, de la primele începuturi) și în spațiu (adică comparativ, de la una la alta)”.

¹ Prof. Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, ed. litogr. Sofia, 1954.

² Celelalte capitole tratează: probleme introductive (I), despre dialectele sociale (III), fenomenele dialectale și limba literară (IV), metodele de studiere a dialectelor (V), istoricul disciplinei (VI).

³ În lingvistica rusă, pentru desemnarea ramificațiilor teritoriale ale limbii velicoruse, se folosesc termenii „наречие”, „говор” și „диалектная группа”. Pentru traducerea lor am folosit „dialect”, „grai” și „subdialect”.

notă din subsol, astfel încît nu rezultă din discuție care este părerea autorului. Trebuia, credem, să se arate că observația lui Schuchardt cu privire la inexistența unor limite tranșante între dialecte corespundea realității, însă concluzia trasă de el — și, ulterior, de K. Vossler și de neolingviști — din această observație era greșită. Ca exemplu că izoglosele aceluiași fapt fonetic nu se potrivesc dacă sînt trasate pe baza a două sau mai multe cuvinte diferite autorul dă ariile formelor verbale iotacizate (*simț*, *vază* etc.). Același fapt este inclus (în Anexa I) printre „principalele fenomene fonetice care apar în cursul evoluției aspectelor locale ale limbii”. Însă deosebirea respectivă între graiurile dacoromîne privește morfologia, nu fonetica. Fenomen fonetic a fost iotacizarea ca atare (alterarea grupului „con oană + iot“, acesta din urmă fie dezvoltat dintr-o vocală palatală în hiat, fie detașat de vocalele latinești *ē*, *ī*), care a avut loc într-o fază veche și se reflectă în toate idiomurile provenite din romîna comună. Cît privește trecerea de la *auz*, *simț*, *rămîi* etc. la formele analogice *aud*, *simț*, *rămîn* etc. în unele graiuri și prezența formelor *crez*, *vinz* etc. (în locul celor etimologice, neiotacizate) în altele, acestea reprezintă fenomene morfologice. De altfel însuși autorul, în subcapitolul consacrat dialectului muntean, tratează această problemă la morfologia verbului, nu la fonetică.

Există unele imprecizii și contradicții în prezentarea răspîndirii pe teren a diverselor dialecte dacoromîne. Astfel, la p. 74 se spune că dialectul muntean se vorbește, printre altele, în sud-estul regiunii Mureș-Autonomă Maghiară. Din „Harta dialectului muntean cu principalele zone de tranziție” (p. 75), ca și din hărțile de la p. 71 (fig. 7) și 83, se vede însă că limita dintre dialectul muntean și cel moldovean se află mai la sud. Tot la p. 74 se spune că zona de tranziție dintre dialectul muntean și cel moldovean include (pe lîngă o bună parte din regiunile Ploiești și Galați) și sudul regiunii Iași. Pe hartă însă se vede că această zonă de tranziție nu ajunge pînă la limita de sud a regiunii Iași (cuprinde,

în schimb, partea de nord a regiunii Dobrogea, care nu este amintită în text). Autorul folosește des cuvîntul *jumătate* cu un înțeles neobișnuit („una din două părți inegale”). De exemplu, la p. 82 se spune că dialectul moldovean cuprinde printre altele „jumătatea de nord a regiunii Galați” (de fapt o parte egală cu aproximativ două treimi din suprafața acestei regiuni — cum rezultă din harta de la pagina următoare)¹. În Anexa II — secțiunea consacrată dialectului crișean — sînt unele texte din graiuri care nu aparțin acestui dialect (nu ne referim la textele maramureșene, care nu sînt grupate într-o secțiune aparte). De exemplu, textele nr. 173 și 174 redau graiul din localitatea Prundul Bîrgăului, raionul Bistrița (la I. Coteanu : „raion Năsăud“), iar textul nr. 175 este cules din localitatea Nepos, raionul Năsăud. Aceste sate sînt situate însă la apus de limita dintre dialectul crișean și cel moldovean indicată în hărțile de la p. 71 (fig. 7), 83 și 99.

În paragrafele consacrate foneticii dialectelor dacoromîne și idiomurilor romînești din sudul Dunării prezentarea nu se face din punctul de vedere al fonologiei. În sistemul vocalic al dialectului bănățean, de pildă, autorul include 15 unități. De cele mai multe ori în cadrul expunerii nu se vede clar deosebirea între foneme și variantele fonemelor. Graiurile în care nu există variații poziționale pronunțate ale vocalelor (de exemplu cele munte-nești) sînt considerate ca avînd un sistem vocalic sărac. În cadrul lucrării nu se face deosebire între fonemele consonantice palatalizate (correlative cu fonemele consonantice dure),

¹ Desigur, uneori cuvîntul *jumătate* se folosește și în sensul de „una din două părți aproximativ egale” (sens înregistrat de *Dicționarul limbii romîne moderne*). Într-o lucrare științifică acest sens trebuia însă precizat, cum face, de exemplu, acad. I. Jordan în *lucr. cit.* : „*Provența*... se vorbește în jumătatea (mai mică!) de sud a Franței”, (p. 67); „Franceza se vorbește în jumătatea (mai mare!) de nord a Franței”...; limba franceză se vorbește și în „jumătatea de sud a Belgiei (ceva mai întinsă decît cea de nord)...” (p. 70).

variantele palatalizate ale unor foneme și consoanele propriu-zis¹ palatale.² Probabil că autorul, din motive didactice, a vrut să evite problemele controversate ale fonologiei limbii române. Considerăm însă că o încercare de schițare a sistemului fonologic al diverselor dialecte și graiuri ar fi fost avantajoasă și din punct de vedere pedagogic. În forma actuală paragrafele de fonetică sînt insuficient de sistematice și cuprind anumite contradicții. De exemplu, la p. 76 citim: „Datorită caracterului lor palatal, ș și j” din dialectul muntean „nu tolerează după ele decît vocale palatale...” Ceva mai sus însă se spune despre aceleași sunete că au timbru palatal „în toate împrejurările: cînd sînt urmate de o vocală posterioară: *j'oc, j'ug, j'uoardă...*” — deci, tolerează după ele și vocale posterioare, nepalatale. Și mai greu de înțeles este pasajul următor (de pe aceeași pagină): „Semiocclusivele africcate *č* și *ǰ* sînt și ele tot palatale, comportîndu-se ca și *j'* și *š'*. Ele pot fi urmate așadar numai de vocale palatale. Găsim totuși *čomag, čorbă, čorap, čumă, čur* etc. ca și *čapă, čară, čas, čam* etc.” Deși despre *ș* se spune că este palatal în toate împrejurările, puțin mai departe (p. 77) aflăm că *š'* are ca pereche dură pe *ș*. La p. 85 despre consoanele totdeauna dure din graiurile moldovenești (printre care și *s*) se spune, pe drept cuvînt, că nu tolerează după ele vocale anterioare. Cu o pagină mai înainte se spune însă că în graiurile moldovenești ar exista pronunțarea *sj* (corespunzătoare lui *se* din limba literară). La p. 92 se consideră că dialectul muntean palatalizează pe *c, g*, în timp ce în graiurile bănățene aceste consoane rămîn în seria consoanelor dure. În realitate amîndouă dialectele în discuție cunosc atît perechea dură velară *k, g*, cît și pe cea palatală, muiată, *k', g'*. În concluziile la paragraful privind fonetica graiurilor de tip moldovean se arată, ca o caracteristică a acestor graiuri, „opoziția netă dintre dure și palatalizate în seria continuelor *ș, j, s, z, l, d*” (?). Se consideră (la p. 113) că în dialectul crișean există o africată *ǰ*, despre care la p. 104 se spune că se întîlnește atît „în situații ase-

mănătoare cu cele din Muntenia, de exemplu în *sparǰe...*”, cît și „acolo unde ne-am aștepta să apară *j*: *ǰos...*, *aǰūs...*, *ǰoi...*” Din textele publicate în anexă, se vede însă că graiurile crișene (cu excepția zonelor de tranziție din vecinătatea graiurilor de tip moldovean și maramureșean) au întotdeauna *j* în locul unui *ǰ* (*traje, jos* etc.). De altfel autorul însuși admite acest lucru, cînd afirmă că apariția lui *ǰ* în loc de *j* nu trebuie considerată decît ca o influență a dialectelor învecinate (p. 104; la p. 70 se admite, după I. Pătruș, ca o caracteristică a dialectului crișean, pronunțarea *j* în loc de *ǰ*). Vorbînd de diftongarea condiționată a vocalelor *e* și *o* (p. 184), autorul nu arată că e vorba numai de cazurile în care acestea poartă accentul cuvîntului. De aceea printre excepțiile constituite de „cuvinte străine recente” care „nu cunosc fenomenul” întîlnim forme ca *defensiv, comenta, conta*, unde vocalele *e* și *o* sînt atone și n-aveau cum să fie atrase în categoria celor cu metafonie.

Mult mai sistematice și mai clare sînt paragrafele de gramatică. Totuși și în acestea se întîlnesc uneori imprecizii și contradicții. Astfel, la p. 88 citim: „Articolul genitival are o singură formă în dialectul moldovean, *a*, ca și în restul teritoriului dacoromîn, afară de Muntenia și Crișana”. La p. 94—95 se spune însă că și în dialectul bănățean formele acestui articol sînt la fel ca în Muntenia: *al, a, ai, ale* (cu mențiunea că se întîlnesc — rar — și „articole invariabile”), iar la p. 107 se arată că în dialectul crișean se întîlnește numai *a* invariabil în locul formelor *al, a, ai, ale* — deci ca în dialectul moldovean. În plus, prin „Muntenia” în cazul de față trebuie să înțelegem dialectul muntean în ansamblu, deoarece, cu mici excepții, formele *al, a, ai, ale* se întîlnesc și în Oltenia, Dobrogea, Țara Bîrsei, Țara Oltului etc. În paragraful consacrat structurii gramaticale a dialectului muntean se spune: „Un fenomen fonetic obișnuit la verbele terminate în *d, t* și *n* este iotacizarea...” (p. 82). Deoarece nu se precizează tipurile de conjugare în cadrul cărora se petrece fenomenul, cititorul neavertizat ar putea rămîne cu impresia

că în graiurile respective sînt posibile forme iotacizate și de la verbe ca *aștepta, cinta, legăna* etc.

Cazurile de acest fel sînt însă foarte puține; paragrafele de morfologie în ansamblu se caracterizează printr-o mai mare precizie și reflectă destul de fidel stadiul actual al cercetărilor în acest domeniu.

Scăpări de ordin redacțional și stilistic sînt puține și nu deosebit de grave. Totuși, unele dintre ele au legătură directă cu faptele discutate și le semnalăm pentru ca autorul să le poată avea în vedere la o eventuală nouă ediție.

„Cînd un asemenea grup se izolează parțial de alt grup de vorbitori ai aceleiași limbi, în graiul celor dinții se stabilesc treptat noi deprinderi lingvistice” (p. 18). Numai în graiul celor dinții?

La p. 86 se întîlnesc următoarele forme: *byvol, byni, vyfâl, yfâl* (toate monosilabice, căci *y* și *î* sînt consoane!).

Rezultă că în graiurile bănățene *u* intervocalic se poate transforma în *av, aw, ab, ap* (p. 92).

Printre exemplele cu *ë* la finele cuvîntului (în dialectul crișean) figurează *fačë-t-oîu, cocoșëi* (p. 100).

Ca exemplu de corespondență între *o* din meglenoromînă și *oa* din aromînă se dau formele megl. *lô* — arom. *lo* („luă”; p. 148).

În meglenoromînă *l* din grupul *cl* „se menține inmuiat, tot ca în aromînă” (p. 150). S-ar putea înțelege că în alte părți devine dur.

În paragraful despre sistemul fonetic al istroromînei se spune că „*a* și *â* sînt variante poziționale, una a celeilalte” (!).

Bibliografia de specialitate pe care se întemeiază autorul este bogată, bine aleasă și folosită în mod judicios în cadrul lucrării; de aceea surprind cele câteva cazuri în care materialul bibliografic este utilizat cu insuficientă atenție — de exemplu, indicațiile de sub hărțile de la p. 71, referința de la p. 65 la lucrarea lui Iosif Popovici *Die Dialekte der Munten und Păduren* și începutul subcapitolului consacrat istroromînei.

În încheiere ne vom ocupa de unele probleme în care considerăm că se impun unele completări sau rectificări la explicațiile date de autor.

În *șed'e ursul' sat* „șade ursul în sat” (p. 99), transformarea *i > u* trebuie pusă în legătură și cu prezența lui *u* final în graiurile respective. În acest sens vorbesc exemple ca *l-o băgatū-n straytsă* „l-a băgat în traistă” (p. 247), *kitu-n day pă bikuts?* „cît îmi dai pe tăurel?” (p. 251) etc., unde nu poate fi vorba de o acțiune asimilatorie a vocalelor din silabele vecine.

Formele *păa* „paie”, *napoo* „napoi”, *uăa* „oaia”, *parăa* „pîraie” (p. 100) au rezultat prin pierderea lui *iot* intervocalic și asimilarea ultimei dintre cele două vocale de către vocala precedentă: *paje*, > *păe* > *păa*; *napoia* (*napoie*) > *napoa* (*napoe*) > *napoo*; *parăie* > *parăe* > *parăa* etc.)¹.

Coexistența formelor *per, kapet, veduw, melură* etc. în același grai cu *bărbat, pădure, pămînt* etc. (p. 93) este normală. Cuvintele din prima serie au păstrat, probabil, ca și în graiurile aromîne și meglenoromîne, pe *e* etimologic (din *ë, î*). Cuvintele din cea de-a doua grupă n-au avut niciodată *e*.

Consoana *h* este considerată palatală, spre deosebire de velara *x* (p. 77). Desigur, consoana *h* nu este palatală; ea nu este nici laringală (cum se consideră de obicei), ci *farin-gală*, formată printr-o apropiere între rădăcina limbii și mușchii constrictor inferior al faringelui².

„Aromîna are două consoane totdeauna inmuiate, pe *n* urmat de *e* sau de *i*, fie că *i*

¹ Pierderea lui *iot* intervocalic în silabă posttonică, cu asimilarea ulterioară a vocalci din urmă de către cea precedentă și contragerca (contopirea) într-un singur sunet se întîlnește în graiurile velicoruse de nord: *anăem* > *anăam* > *anăam* > *anām*; *mōem* > *mōam* > *mōom* > *mōm*; *emăpoe* > *emăpoe* > *emăpjo* > *emăpo* (R. I. Avanesov, *op. cit.*, p. 213; P. S. Kuznețov, *op. cit.*, p. 84—86). O asemenea formă contrasă poate fi *apó* (*K-apó-mem* „c-apoi mergem”) în textul din Arieșeni reprodus de I. Coteanu (p. 247).

² Vezi discuția la L. R. Zinder, *Общая фонетика*, Leningrad, 1960, p. 169—172.

a fost încorporat de *î*, fie că nu, și pe *l'*" (p. 120). De fapt *î* a fost prezent întotdeauna — altfel n-ar fi avut loc alterarea consoanei — și de fiecare dată a fost încorporat în *î*. Nu trebuie confundat în acest caz *î* (consoana, semivocală), care a acționat asupra consoanei precedente și s-a contopit cu ea, cu *i* (vocala care urma putea să nu fie neapărat *i*!).

„Acuzativul *îeș* este cu siguranță o formă cerută de rimă, căci nu se întrebuițează decât în rimă cu Brașeu..." (p. 107—108); trebuie menționat că se întrebuițează și în alte împrejurări. De exemplu :

„Cîtu-i Maramureșu
Nu-i ficior ca eu și tu
Nici oraș ca Sighetu”

(dintr-un cunoscut cîntec popular). Formele *eu* și *tu* după *ca*, decât nu trebuie considerate acuzative, ci dimpotrivă, formele *mine*, *tine* în această construcție reprezintă, funcțional, nominativul. Pătrunderea formelor de acuzativ în această construcție în dacoromînă, ca și impunerea lor în general în locul nominativului în multe graiuri aromine (p. 127—128) nu poate fi privită izolat de procesul general de pierdere a flexiunii cazuale în limbile romanice¹.

Se afirmă că „pronomene și adjectivele” posive din aromînă au toate *a* protetic : *ateu*, *amea*, *atâu*, *ata*, *atuș*, *anostru*, *anoastră*, *avostru*, *avoastră*, *aloru* etc. Excepție fac numai *su* și *sa* „său”, „sa” (p. 128). „Excepție” fac însă toate variantele enclitice (*înu*, *înuș*, *tu*, *tuș* etc.); în afară de aceasta, ar trebui să ne întrebăm dacă acest *a* nu este același cu *a* de la genitiv-dativul numelor din aromînă și chiar cu „articolul invariabil” din graiurile dacoromîne de nord (de care a fost vorba mai sus).

Participiul în *-ă* din aromînă și din dialectul crișean este explicat de autor, cu referire la acad. Al. Rosetti, prin transformarea lui *u* final în *î*, iar a acestuia din urmă în *ă* (p. 143). Argumentarea nu este însă convingătoare. De ce *u* final a trebuit să aibă altă

¹ Vezi SCL, 3/1960, p. 513—517; vezi și *ibidem*, p. 495.

soartă în cadrul participiilor decât în celelalte cuvinte? Trebuie, de asemenea, arătat că atât în graiurile romine din Crișana, cât și în aromînă, evoluția de care e vorba nu privește decât participiul invariabil din cadrul formelor verbale compuse². Toate acestea ne fac să credem că nu este vorba de un fenomen fonetic. Participiul din romina literară cu desinența „zero” (*zis*, *făcut*, *mîncat* etc.) provine din forma de masculin-neutru singular care s-a generalizat. Participiul în *-ă* provine din generalizarea formei de feminin singular-neutru plural, care este firesc să se termine în această vocală.

Atît formele de tipul *am fost dzîs*, cît și cele de tipul *or fost mergînd* (p. 96) sînt considerate ca avînd valoare de mai-mult-ca perfect. Ultimul tip pare însă a avea sens de imperfect (gerunziul nu poate da valoarea de rezultativ pe care o dă participiul).

Despre dativul meglenoromîn cu *la* se spune că *provine* din limba bulgară (p. 151). Formularea este prea categorică. Construcția se întîlnește în dacoromînă și aromînă. Desigur, folosirea exclusivă a dativului cu *la* în meglenoromînă poate fi pusă în legătură cu influența bulgară, care în acest idiom este foarte puternică.

Cuvintele *kokil*, *moașe*, *șterp*, *șap*, *țarc* din aromînă (p. 146) sînt considerate împrumuturi din albaneză. Era mai bine să se spună că aromîna, ca și dacoromîna le au în comun cu albanza. Aceasta deoarece ele au putut pătrunde în romanica daco-moesică din substratul pre-roman (daco-moesic), care, deși va fi fost împrutit cu albanza, nu este identic cu ea.

Al. Ionașcu

² De exemplu, în textele reproduse de prof. I. Coteanu la p. 258—259 (amîndouă din Avela, Epir) se întîlnesc participiile-adjective *ascumte*, *amvîrtile*, *ascumtu* și participiul-verb *așumtă*. În textul de la p. 261—262 (Crușova) se întîlnesc participiile-adjective *dișcîptașî*, *incl'isă* (*ună șfinduk'e incl'isă*) și *ascumtu*; în același text se întîlnesc formele verbale *avea înflată*, *avea înșită*, *avea fușită*. În textul de la p. 265 se întîlnesc : (*masturi*) *alqvdâts*, *ynvilsâts*, *nsurâts*, și forma verbală (*mine*) *am avdâșq*.

ÎNDREPTAREA LEGII 1652, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, 1013 p.

De curind a apărut în Editura Academiei R.P.R., sub îngrijirea Colectivului de drept vechi românesc, cel mai de seamă monument de limbă din secolul al XVII-lea, Pravila tipărită la Tirgoviște în timpul domniei lui Matei Basarab și cunoscută sub numele *Îndreptarea legii*.

În comparație cu cronicile și chiar cu unele texte juridice rămase în manuscris, această Pravilă, fiind tipărită și având o circulație publică mai largă, a putut să contribuie într-o măsură deosebită la îmbogățirea limbii române literare. Circulația mai mare a *Îndreptării legii* în comparație cu cea a Pravilei lui Vasile Lupu s-ar putea dovedi și prin aceea că prima a fost tradusă și în alte limbi. Astfel la începutul secolului al XVIII-lea, Pătru Dobra din Zlatna a tradus Pravila lui Matei Basarab în limba latină, din însărcinarea forurilor de stat austriece. După această traducere, rămasă în manuscris, s-au făcut unele copii. O astfel de copie s-a găsit la Biblioteca din Budapesta, alta la Muzeul Bruckenthal din Sibiu.

Pe lângă textul propriu-zis al Pravilei, ediția de față mai cuprinde: o documentată introducere, indicații asupra sistemului de transcriere, textul grecesc al *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos după manuscrisul grecesc din 1613 aflat în Biblioteca Academiei R.P.R. sub nr. 307; de asemenea indicații bibliografice, un indice de materii și un indice de cuvinte.

Manuscrisul original al *Îndreptării legii* nu se cunoaște. Pravila tipărită este un in-folio, având 25 foi nenumerotate și 796 pagini, tipărită în alfabetul chirilic, îngrijit, în negru și roșu. La început, se găsește scrisoarea omagială cu care traducătorul, Daniil Panoceanul, prezintă lucrarea sa mitropolitului Ștefan. Urmează apoi stema mitropolitului însoțită de versuri omagiale și după ea, predoslovia mitropolitului Ștefan.

Îndreptarea legii este alcătuită din două părți distincte: prima, *Îndreptarea legii cu dumnezeu, carea are toată judecata arhierescă și împărătească de toate vinile preoțești și mirenești*; a doua, *Pravila sfinților apostoli, a ceal 7 săboare și toate ceale nameastnice. Lingă acestea și ale sfinților dascali ai lumii: Vasilie Velichi, Timothei, Nichita, Theologia dumnezeestilor bogoslovi*. Prima parte este mai cu seamă o legiuire laică, deși cuprinde și unele dispoziții de drept canonic. Normele de drept cuprinse în Pravilă, proprii societății feudale, consacră situația de dependență a țărănimii supuse și regimul diferențial în fața legilor. Pentru înțelegerea acestor norme, de un real folos este acea parte a *Introducerii*, întocmită de Colectivul de drept vechi românesc în care se analizează situația economică, socială și politică a Țării Românești în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

O contribuție importantă este adusă în problema izvoarelor Pravilei. Predoslovia nu clarifică suficient izvoarele folosite.

Îndreptarea legii, fără a fi o lucrare originală, reprezintă o operă de codificare complexă. Sintem întrutotul de acord cu părerile autorilor *Introducerii*, după care izvoarele pravilei se găsesc în dreptul bizantin, și anume: 1. izvoare directe: *Sintagma* lui Matei Vlastare, *Nomocanonul* lui Manuil Malaxos, *Comentariul* lui Alexis Aristen și *Răspunsurile* lui Anastase al Antiohiei; 2. izvoare indirecte, prin intermediul *Cărții românești de învățătură: Νόμος Γεωργικός (Leges colonariae)* și *Praxis et theoriae criminalis* a lui Farinaccius.

Pe lângă canoanele bisericesti, *Îndreptarea legii* mai cuprinde și întregul conținut al *Cărții românești de învățătură*, ceea ce dă pravilei Țării Românești și un caracter de adevărată legiuire penală, clericală și laică.

Împotriva acelor care au susținut că *Îndreptarea legii* a avut o aplicare cu totul restrinsă în fapt, se pot aduce numeroase

dovezi. Pe lângă anaforalele care se referă la această pravilă, mai amintim că în Biblioteca Academiei R.P.R. se găsesc numeroase copii manuscrise ale acestei legiuiri, datînd din secolul al XVIII-lea și chiar de la începutul celui de-al XIX-lea, cum este copia făcută în 1819 de către logofeții de la Departamentul de patru, Frații Ioan și Gheorghiuță Băluță. Aceste copii dovedesc de asemenea că numărul exemplarelor aflate în circulație devenea din ce în ce mai restrîns, deoarece această legiuire n-a mai fost retipărită.

După mai bine de două veacuri, pravila a fost retipărită, în 1871, de către juristul Nicolae Elaremburg. Ediția cuprinde numai o parte a pravilei, fără Nomocanonul cu Dumnezeu. Transcrierea textului chirilic cu caractere latine are și unele erori. *Îndreptarea legii* împreună cu *Pravila de la Govora* au fost editate de Ioan M. Bujoreanu, la 1885. Ambele pravile au fost incluse în volumul III din a sa *Collecțiune de legiuirile Romîniei vechi și noi*.

În ediția *Pravilei Moldovei din vremea lui Vasile Lupu* întocmită de S. G. Longinescu (1912) se publică numai o parte din *Îndreptarea legii* și anume textele care corespund textului moldovenesc.

În sfîrșit, trebuie să mai amintim încercarea lui C. A. Spulber de a da o ediție critică a pravilei munteneste, lucrare din care n-a putut apărea însă — din cauza morții sale premature — decît *Introducerea*.

Recenta ediție este prima operă care cuprinde textul integral al *Îndreptării legii* într-o bună transcriere, însoțită de studii și anexe valoroase.

Deși avem de-a face cu o ediție întocmită de un colectiv de juristi, credem că ar fi fost necesar să se arate de ce această pravilă este „un monument de valoare al culturii și limbii poporului romîn” (p. 26) și să nu se facă numai o simplă afirmație.

Colectivul pentru vechiul drept rominesc a folosit, ca și în cazul celorlalte texte vechi publicate, sistemul de transcriere interpretativă.

Socotim că e bine că acest sistem începe să se impună pe terenul științei romînești,

înlăturînd, aproape cu totul, transcrierea prin transliterație, considerat încă în urmă cu aproape patru decenii de Ovid Densusianu ca „un sistem rebarbativ”¹.

Deși în genere semnele chirilice au fost just interpretate, transcrierea făcîndu-se în condiții bune, nu putem fi de acord cu afirmația editorilor că „graiul muntenesc de la mijlocul secolului al XVIII-lea era foarte apropiat de cel de astăzi”. De altfel faptul că cititorul de azi înțelege un text vechi de acum 300 de ani nu înseamnă de loc că limba n-a evoluat de-a lungul a trei veacuri.

Pornind de la principiul enunțat mai sus, autorii invocă de multe ori „vorbirea de astăzi”. De cele mai multe ori, ei se abat de la acest principiu — ceea ce e un merit al transcrierii — și încearcă să găsească elementele specifice grafiei acestei pravile. În *Îndreptarea legii* semnele ъ și ѓ au fiecare din ele „valoarea fonetică de *i* sau *ă* (p. 28)”.

Aceste valori reles din întregul text, dar mai cu seamă din cuvinte care conțin cele două sunete (vezi tipul *înlărită*, în original ПЛЪРЪТЪ Gl. 107, p. 134), și-l va ocări шна на окръж Gl. 108, p. 135. Fără vreo motivare însă, editorii nu țin seama totdeauna de această regulă. Astfel apare transcris numai *mî-năstrie* (*Cele ce va înjura pre călugăr, acela înjură pre egumenul lui și pre mî-năstire*. Gl. 109 pentru că *alunce cine-l va înjura nu înjură pre egumenul nice pre mî-năstire, ibid.*), deși în tipăritura lui Matei Basarab întîlnim мѣнѣстрѣ, dar și мѣнѣстрѣ.

Ar fi trebuit să se arate în Lămuriri asupra transcrierii că și ѣ are uneori — e drept destul de rar — valoarea *i*, ca în exemplele: мѣнѣн (în ediție: *mîniei* Gl. 106, p. 133), пѣрѣнѣшн (*părtnđu-i, ibid.*) пѣнѣ (*pină* Gl. 211, p. 217; probabil, și în situații ca: сѣц рѣнѣн (*să-ți ridici* Gl. 56, p. 106).

¹ Vezi „Grai și suflet”, III (1927), fasc. 2, p. 280—281; de asemenea acad. Iorgu Iordan, *Între istorie, filologie și lingvistică*, LR, IX (1960), nr. 2, p. 22—29; Dan Simonescu, *Editarea critică a textelor vechi*, LR, X (1961), nr. 1, p. 68—76.

Pare totuși curios faptul că lui *ѣ* final i se dă valoarea *ă*, pe cînd *ѣ* în situații asemănătoare este omis. A se compara :

de-ar fi zis (де арѣ фнзис), p. 110; dar

de-ară și erta (де арѣ ши erta) p. 133;

de asemenea :

cum se-ar zice (към сѣрѣ зиче), p. 133, dar

de-ară fi sudalma. Este adevărat că în

unele cazuri și lui *ѣ* final i se dă valoarea *ă* „atunci cînd același cuvînt a fost întilnit scris nu numai cu *ѣ*, ci de multe ori cu *ж*” (p. 28). Conform acestei norme și auxiliarul *ar* din exemplele de mai sus ar fi trebuit scris *ară*. Este probabil o greșeală de transcriere.

De altfel puțin motivată ni se pare omiterea ierurilor finale în transcriere, deoarece „exprimarea lor prin *ă* (u scurt) ar fi neconformă regulilor fonetice și ar îngreuna peste măsură și inutil citirea textului” (p. 28).

În ce privește semnul *ѣ* — redat în noua ediție a pravilei în toate cazurile *ea* — diferitele colective care transcriu texte chirilice au tendința de a-i da valoarea *e*¹. (Foarte rar, întilnim *e* pentru *ѣ*: *ceale* tip *ѣѣѣѣ*, p. 213). Dar și cealaltă valoare are încă adepți. Valoarea lui *ѣ* în vechile noastre texte ar merita totuși o analiză mai atentă în lumina sistemului fonologic al limbii romîne din secolul al XVII-lea ca atît mai mult cu cît pentru cele mai multe litere chirilice (de exemplu: *ж*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ* etc.) nu există o valoare dată și numai una.

În ediția de față s-au întregit cuvintele scrise prescurtat în pravilă sau cu litere omise, fără a se indica aceasta. De exemplu: *сѣѣ* = săboare, *мѣтѣ* = molitve, *сѣ* = sfinților, dar și: *nice* pentru *нич* Gl. 56, p. 106, p. 217, *nimenile* pentru *нименила* Gl. 106, p. 132, *oară* pentru *оар* Gl. 202, p. 212, *niceodată* pentru *ничодат* *ibid.*, *căce* pentru *кѣч* Gl. 203, p. 212, *să-ș ceară* pentru *сѣшчар* Gl. 106, p. 133; *al-*

¹ În recenzia asupra *Pravilei lui Vasile Lupu* (Studii, nr. 1, 1962, p. 201) Dan Simonescu socotește transcrierea *ea* o „arhaizare inutilă”. Vezi și acad. Andrei Oțetea, *Problema editării textelor vechi*, în *Studii privind relațiile romîno-ruse și romîno-sovietice*, București, 1958, p. 24.

tele pentru *алтел*, p. 140, *de ce* pentru *деч*, p. 105.

Desigur că transcrierea unei opere atît de vaste, care însumează peste 600 pagini de tipar, nu putea fi scutită de unele greșeli. Astfel la p. 215 se poate citi *molitve* pentru *milostenie* (în original *молстение*), *neștiind* pentru *neștiund* (*неуіѣнда*) la p. 142, *osîndeau* pentru *osîndescu* (*осѣндескуѣ*) la p. 106, *dumnăzăeștii* pentru *dumnezeeștii* (*дѣмнезееѣтти*) la p. 216; adeseori apare *i* pentru *i*; *sfințitul* — *сѣнтѣтѣл*, *dinșii* — *дѣнѣтти*, *lăutariul* pentru *ălăutariul* — *алѣтѣрѣулѣ*, p. 211, *oarecine* pentru *oarece* — *оарсѣ*, p. 217, *rogoră* pentru *pugoră* — *пѣгорѣ* *ibid.*, *miinile* pentru *minile* — *мѣнѣлѣ*, p. 105, *care* pentru *carele* *карелѣ*, p. 104; *pre* pentru *spre* *спре*, p. 131.

Ar fi fost bine să se indice pe marginea fiecărei pagini numărul paginii din tipăritura originală; de asemenea în textul reprodus s-ar fi putut delimita prin bare verticale paginile din original. Ar fi trebuit ca în note, pe lîngă traducerea cuvintelor slavonești, să se fi dat cu litere chirilice cuvintele care conțin greșeli de tipar din pravila originală sau alte categorii de cuvinte, de exemplu cele cu meta-teză (*jrătvă*, *nesfrîșilă*, *scribit*, *trăpitori*, *llthar* etc.). În acest fel, cercetătorul și-ar fi putut da seama de felul în care au fost interpretate asemenea cuvinte de către editori.

De altfel necesitatea unor note explicative, a unui aparat critic este evidentă.

Lipsa aparatului scade în mare măsură valoarea ediției.

Trebuie să scoatem în evidență grija editorilor pentru o cit mai adecvată punctuație a textului.

În ce privește grafia Pravilei de la 1652, un studiu comparativ cu grafia Pravilei lui Vasile Lupu ar putea aduce date interesante atît pentru istoria limbii romîne în general, cît și pentru dialectologia istorică, în special.

De exemplu, apariția literei *s*, foarte rar întilnită în cuvinte ca: *киѣсѣюулѣ*, *сѣчелѣ*, *чинчѣлѣспре* *сѣчѣ* (*cnedziul*, *dzeacele*, *cincilea spre dzeace*), scrise de obicei cu *з*, nu poate fi înțeleasă decît prin influența grafiei *Pravilei* moldovenești, unde semnul *dzialo* e frecvent.

Studiul comparativ al ierurilor ar putea elucida evoluția raporturilor dintre sunetele *ă* și *î* în dialectele moldovene și munteane.

★

Pentru prima dată se traduce în românește — în Anexele pravilei — Nomocanonul lui Manuil Malaxos, după un manuscris grecesc din 1613, traducere făcută de eminentii bizantinologi Vasile Grecu și Gheorghe Cronț. La fiecare capitol din Nomocanon se indică și capitolul corespunzător din Pravilă. Chiar și o comparație sumară a celor două texte ne poate arăta marea apropiere dintre pravila muntenească și documentul grecesc. A se compara :

Îndreptarea legii

Gl. 82 : Canonul 26 al șasului săbor grăiaște : preotul care va lua muiare, adică muiarea care au luat cînd au fost mirean, și se va afla rudă lui, pre care pe leage nu poate să o ia...

Nomocanonul lui Malaxos

Cap. 75. Canonul al douăzeci și șaselea al sinodului al șaselea hotărește : preotul care a luat femeie, cînd era mirean și s-a descoperit rudă cu dînsul, pe care după lege nu poate să o ia...

Nomocanonul a fost alcătuit prin anii 1562—1563 de către Manuil Malaxos, fost notar al mitropoliei din Teba. Una din copiile acestui nomocanon a fost folosită și de logofătul Eustratie, în Moldova, la pravila sa în limba romînă, cunoscută sub numele de *Pravila lui Eustratie*.

În urma cercetărilor întreprinse de C. A. Spulber¹, acesta a dovedit apropierea dintre copia Nomocanonului lui Malaxos, aflat în Biblioteca Academiei R.P.R. sub nr. 307, și Pravila lui Matei Basarab.

★

Ediția se încheie cu un *indice de materii și de cuvinte* precedat de *Indicații bibliografice*, deosebit de importante pentru cunoașterea istoriei legislației vechi românești.

¹ *Îndreptarea Legii. Le code valaque de 1652, 1^{er}e partie, Histoire*, București, 1938, p. IX—X.

Indicele de materii este bine întocmit, bogat (p. 939—957) și cuprinde cele mai importante noțiuni de jurisprudență. Trebuie scos în evidență că față de *Indicele de cuvinte* al *Cărții românești de învătătură*, *Indicele Îndreptării legii* este cu mult mai bogat (p. 957—967), fiind de două ori mai mare.

În genere, se dau cuvintele absolut necesare, pentru ca un public cit mai larg de cititori să poată înțelege vechiul monument de limbă. Glosarea cuvintelor e bine făcută. Autorii nu s-au mulțumit numai să redea cuvinte din lexicul secolului al XVII-lea sau sensuri vechi ale unor cuvinte, ci și locuțiuni specifice limbii acelei epoci (De exemplu : *adins elus oblatăduilor* „însuși cîrmuitor al averii sale”, *a scoate din toate ocinile* „a dezmoșteni” etc.).

Creдем că nu era necesar să se dea pe lîngă cuvîntul de bază și derivatele lui, ca de exemplu : *muncă* „tortură, caznă” — *a munci* „a tortura, a chinui”, *a târpi* „a răbda” — *târpenie* „răbdare”, *târpitor* „răbdător”, *a șovăi* „a pretexta” — *șovăială* „pretext”, *a socoli* „a îngrijii” — *socotitor* „îngrijitor”, *a supune* „a prostitua” — *supunere* „proxenetism” etc.

Nu știm dacă era cazul ca numeroase cuvinte care apar în *Indicele Pravilei lui Vasile Lupu* să mai fie reproduse și aici (*a șovăi*, *a socoli* etc.).

Apar și termeni destul de cunoscuți : *vraci* „doctor”, *de intru*; de asemenea și cuvinte fără prefixul *în-* dar care pot fi ușor înțelese : *a vinui* „a învinui”, *a timpina* „a în-timpina”.

Din *Indice* lipsesc însă unele cuvinte fără de care e greu să ne dăm seama de înțelesul anumitor pasaje : *a se pojvici (de-acia atunce deaca se implu aceale 9 zile, s; pojviceasle și stă pojvicit pînă în 40 de zile*, p. 575), *obicină*, p. 555 etc., sau se explică derivatul prin cuvîntul de bază, fără ca acesta din urmă să mai fie explicat (*sodomlean* „cel ce face sodomie”).

În schimb, găsim foarte multe cuvinte din terminologia veșmintelor bisericești (*rucavițe*, *plăscă*, *poasă* etc.) a căror necunoaștere nu împiedică pe cititor să înțeleagă sensul frazelor respective.

Uneori — e drept destul de rar — găsim cuvinte al căror sens nu e dat prea clar. Astfel *văz* e glosat „deoarece”, în pasajul: *acela nu poate iară să se hirotonească ca un mirean deintli, ce încă iar nu poate nice să se boleaze neștire a doa oară, văz că ce se va bo-teza ce sō-și speale păcatele* (p. 465). Credem mai de grabă că *văz* are aici înțelesul „avind în vedere, văzînd că”.

În nota explicativă la Indice se arată că va fi indicat și pluralul unor substantive. Se dau unele plurale ca : *posture* pentru *posturi*, dar nu și *patriarși* (p. 602).

Nu totdeauna se dau variantele fonetice (apar *preadlojenie, predelojenie* etc., dar nu și *razdrașenie* pe lângă *răzdrașenie* p. 551, *lunătăci* și *lunătăci* p. 376).

În unele cazuri indicarea accentului era necesară (*neară,-le*, „dispoziție normativă” de la gr. *νεαρά,-αί*).

★

Ediția se încheie cu un număr de reproduceri din Pravilă, pentru ca cei care nu au la îndemină originalul să-și poată da seama de grafia acestui text, de ornamentațiile marginale și de la începutul unor pasaje.

Pentru cercetători, ca și pentru toți oamenii care se interesează de trecutul nostru, ediția *Îndreptării legii* este un ajutor prețios pentru cunoașterea istoriei limbii și culturii românești. Transcrierea riguroasă a Pravilei lui Matei Basarab, ca și studiile care însoțesc textul fac din această ediție o lucrare științifică de deosebită valoare.

I. Rizescu

POEZII VĂCĂREȘTI, *Scrieri alese*, București, Editura pentru literatură, 1961, LXXXII+316 p.

Datorită faptului că poezia Văcăreștilor, în special a primilor trei (Ienăchiță, Alecu și Nicolae), prezintă mai ales un interes documentar, ea nu a fost editată în antologii mai cuprinzătoare decât foarte rar. În ediția apărută în ultimul timp la Editura pentru literatură, sub îngrijirea Elenei Piru și cu un bogat studiu introductiv semnat de Al. Piru, sînt adunate din manuscrisele cunoscute pînă acum și din volumele tipărite aproape toate poeziile celor patru Văcărești. Raportată la ediția similară din 1940, îngrijită și comentată cu mai puțin spirit critic de către Paul I. Papadopol, noua ediție a poeziei Văcăreștilor reprezintă — în ansamblu — fructul valoros al unei migăloase munci de filolog și al unei cercetări competente de istorie literară. Parcurgînd lucrarea, am întîlnit însă și câteva afirmații sau lecțiuni ale unor versuri care nu ni se par juste. În

rîndurile de față ne vom opri numai asupra acestora.

Cu privire la modelele gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu, Al. Piru afirmă, la p. XII, următoarele : „S-a dovedit că pentru gramatica propriu-zisă Văcărescu s-a servit de *Gramatica geografică* (Γραμματική γεωγραφική) a lui Gheorghe Fața din Cerigo, tipărită în 1760 la Veneția, iar pentru partea a doua, capitolul *Poetica*, de *Gramatica greacă completă* (Γραμματική ελληνική ἀκριβεστάτη) a lui Antonio Catiforo (Veneția, 1734)”. Această afirmație surprinde, deoarece Nestor Camariano a arătat, în articolul intitulat *Modelele gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu* („Studii italiene”, III, 1936, p. 185—191), pe care îl citează Al. Piru în bibliografia de la sfîrșitul ediției, p. 294), că lucrarea lui Fața, menționată de Văcărescu însuși într-o notă marginală la

prefața gramaticii sale, este de fapt o *geografie*, nu o *gramatică*. Se pare însă că Al. Piru nu a rămas convins de argumentarea lui Camariano. El repetă afirmația citată și în cursul de *Literatură română veche*, București, 1961 (p. 538), deși în același curs (p. 590), vorbind despre terminologia gramaticală folosită de Văcărescu, arată că este de proveniență italiană și, cu acest prilej, trimite la adevăratul model al gramaticii lui Văcărescu: *Lezioni di lingua toscana*, de Girolamo Gigli. Prin urmare, așa cum s-a stabilit încă din 1936 (vezi „Arhiva Societății istorico-filologice din Iași”, XLIII, p. 3–11, și articolul citat al lui Nestor Camariano), adevărul este că pentru gramatica propriu-zisă Văcărescu a avut un model italian, probabil lucrarea citată a lui Girolamo Gigli, iar pentru partea a doua, capitoul de retorică și versificație, unul grecesc, anume gramatica lui Antonie Catiforos, la care se referă autorul însuși în cuprinsul operei sale.

De faptul că scrierea menționată a lui Gheorghios Fața este într-adevăr o *geografie* ne putem convinge cu ușurință, deoarece ea se găsește și în Biblioteca Academiei R.P.R. Această geografie, care este la origine o lucrare engleză, tradusă mai întâi în limba franceză, apoi din franceză în italiană, iar din italiană în neogreacă, de către Fața, a fost tradusă și în limba română, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu titlul *Gheografîe noauă care cearcă de obște toată fața a sferii idroghiu, adecă a glonțului pământului, împreună și a apei* (vezi ms. 121 de la Arhivele statului din Iași, datat 1780, și ms. 2349 din Biblioteca Academiei R.P.R., datat 1786; o altă copie a textului respectiv se află în biblioteca episcopiei Romanului). În prefața gramaticii sale Văcărescu a citat lucrarea lui Fața pentru o mărturie privitoare la discuția, controversată atunci, despre originea toponimicului *Valahia*, nu pentru vreo chestiune de gramatică.

Ceea ce a indus și, după cum se vede, mai induce încă în eroare pe unii cercetători este folosirea termenului *gramatică* cu sensul analogic de „învățătură, ansamblu de noțiuni introductive într-o anumită știință”. Cu acest

sens, termenul *gramatică* apare și în titlul unor scrieri românești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. De exemplu, o fizică elementară tradusă din limba italiană de episcopul Amfilohie Hotiniul, pe la 1790, este intitulată *Gramatica fizicii* (vezi ms. 1627 din Biblioteca Academiei R.P.R.). Tot Amfilohie Hotiniul traduce din rusește și tipărește la Iași, în 1795, *O Gramatică teologhicească*, „pentru învățătura pravoslavnicii credință”.

În privința felului în care a fost stabilit textul poeziilor incluse în antologie, am constatat cu surprindere că uneori Elena Piru a intervenit fără nici un temei în textul original, „corectînd” câteva versuri pe care, în realitate, nu le-a înțeles. Faptul că în notele din josul paginii editoarea menționează și forma originală nu scuză intervenția abuzivă în text. Normal era ca versurile respective să fi fost editate așa cum se află în textul de bază, iar „corectura” să fi fost făcută în note. De exemplu, în strofa a șasea din poezia lui Iancu Văcărescu *O zi și o noapte de primăvară la Văcărești sau Primăvara Amurului* (p. 62), confundînd substantivul *dar* „cadou” cu conjuncția *dar*, Elena Piru acordă adjectivul posesiv *vostru* cu substantivul *citeră*, nu cu substantivul *dar*, cum este în original. Ca atare, strofa respectivă a lui Iancu Văcărescu:

„Dar *al vostru* este, Muze,
Citera ce-am cutezat
S-o arunc, căci nu putuse
A nu mă fi rușinat”.

are alt sens în noua ediție:

„Dar *a voastră* este, Muze,
Citera ce-am cutezat
S-o arunc...”

O neînțelegere similară a textului original a dovedit editoarea și în strofa următoare, a șaptea din poezia menționată:

„Împlinite căci văzusem
Foarte lesne alte *voi*,
Instrumentului cerusem
Lucru greu la toate *voi*”.

Neînțelegerea textului este cauzată aici de prezența cuvîntului *voi*, la sfârșitul versuri-

lor al doilea și al patrulea. În primul caz *voi* este pluralul substantivului *voie*, „voință, dorință, plăcere”, pe cînd în al doilea caz este pronumele personal *voi*, nu tot pluralul substantivului, cum menționează editoarea în notă. *La toate voi* este o construcție populară și arhaică, corespunzătoare dativului, care are aici sensul de „vouă tuturor” sau „pentru voi toate”. Prin urmare, adresîndu-se muzelor, poetul explică în strofa aceasta cauza răzburării sale pe cîteră: lucrul pe care i-l ceruse (să cînte iubirea) era prea greu nu numai pentru ea, ci chiar pentru toate muzele. Ca să sublinieze și mai mult greutatea acestei acțiuni, Văcărescu arată în continuare că „Nici Apolo nu se prinde... /L-acel cîntec...”

O altă neînțelegere a unui vers întîlnim la p. 68, în strofa a treizecișipatra a aceleiași poezii a lui Iancu Văcărescu:

„Somnul, celor care place,
E vrăjmaș omoritor,
El îi face-n veci de zace
Ș-a mai multă viață mor”.

Versul subliniat este explicat de editoare, în notă, astfel: „Mor dacă desfășură mai multă activitate”. După cum se vede, această notă nu are nici o legătură cu versul pe care-l „explică”. În realitate, poetul spune că somnul îi face pe cei care dorm mult să zacă mereu și, prin urmare, cea mai mare parte din viață ei sînt ca și morți, nu trăiesc. Versul respectiv apare puțin cam ermetic și din cauza lui *a* din prima silabă, care este de fapt forma scurtă, specific munteană, a articolului adjectival *cea*.

În strofa a șaiszecișidoua a poeziei de care ne ocupăm (p. 72), Elena Piru are din nou o intervenție nejustificată în textul original. Scăpînd de urmărirea Norocului, prin refugiul său în casa poetului, Amor spune gazdei:

„A ta bună priimire
C-am scăpat m-a-ncredințat,
Și *l-a* lui nelegiuire
C-altu nu e vinovat”.

Editoarea înlocuiește în versul al treilea pe

l-a, subliniat de noi, prin *d-a*, fapt care face ca partea a doua a strofei să-și piardă sensul adevărat. Amor este încredințat că Norocul nu are complice *la* nelegiuirea lui, nu că *de* această nelegiuire nu ar fi altul vinovat.

În următoarea strofă dintr-o poezie a lui Ienăchiță Văcărescu (p. 4):

„*De-avea* milostivire
Nu-i lucru pîste fire,
Și cei ce au simțire
Nu pot tăgădui”.

Elena Piru înlocuiește sintagma *de-avea* din original, cu prepoziția *a* sincopată, prin *de-avea*, mărind în felul acesta versul respectiv cu încă o silabă. Evident, intervenția editoarei nu este admisibilă, deoarece poetul a recurs la sincopă tocmai pentru a obține numărul de silabe de care avea nevoie.

Oprindu-ne puțin asupra glosarului de la sfîrșitul acestei ediții, observăm că editoarea consideră prea multe cuvinte drept creații ale lui Iancu Văcărescu. În stadiul actual al cercetărilor asupra vocabularului limbii romîne din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea credem că este riscant să afirmăm cu toată certitudinea că un anumit cuvînt a fost creat de cutare autor sau traducător. Desigur, în unele cazuri putem ști sau putem presupune acest lucru; de cele mai multe ori însă trebuie să fim foarte prudenți.

Să luăm, de exemplu, termenul *bleaznă*, despre care Elena Piru spune: „cuvînt creat de Iancu Văcărescu cu sensul de: matahală” (p. 297). *Dicționarul limbii romîne* al Academiei înregistrează însă cuvîntul *bleaznă*, cu trimitere la *blaznă*, iar aici aflăm că termenul este vechi în limbă, fiind de origine slavă, și că are mai multe variante fonetice și diferite sensuri, printre care acela de la Văcărescu.

Mențiunea „cuvînt creat de Iancu Văcărescu” ne întîmpină și la *estime* „existentă”. Nici aici însă ea nu corespunde adevărului. Calcul lingvistic *estime* avea o largă circulație în limba romînă din jurul anului 1830,

fiind folosit atât cu sensul de „existentă”, mai ales în textele cu conținut filozofic, cât și cu sensul de „substanță”, în unele scrieri de științe naturale. Numai o cercetare specială asupra termenilor care au denumit în acea perioadă noțiunile „existentă” și „substanță” ar putea determina creatorul (eventual creatorii) acestui cuvint.

Modestele observații făcute mai sus nu știrbesc valoarea acestei noi ediții a poeziei Văcăreștilor. Cercetătorul găsește în ea un îndreptar prețios pentru înțelegerea justă a operei celor patru pionieri ai liricii românești culte și un text pe care îl poate folosi cu toată încrederea.

N. A. Ursu

INDICE DE MATERII *

A

- A trecut la *ea* 301; ~ neaccentuat trecut la *ă* 302.
- ACCENT, ~ul ascuțit și grav în franceză 181; ~ul grafic și fonic în italiană 181, 182; necesitatea ~ului grafic în română 181—189; la cuvinte cu două sau trei accentuări care modifică sensul 183—185, la omografe 183 și la omonime 181—183; ~ul grafic și tare în spaniolă 181, 182.
- ACORD, ~ul gramatical în rusă 119.
- ADVERB, ~ul folosit ca element de legătură între propoziții în română 418, 419; topica ~ului *mai* față de construcția pronume reflexiv + verb în graiul muntean 256; sistemul ternar al ~elor demonstrative în graiul oltean 255.
- AFEREZĂ, ~a lui *h* în română 156.
- AFIX 224, 225.
- ALĂTURARE, ~a ca legătură sintactică în rusă 119.
- ALBANEZĂ, elemente lexicale românești comune cu ~a în dicționarul lui Cihac 326, 327.
- ALOFON, ~ele fonemului 128.
- ALTERNANȚĂ, definiția ~ei fonetice 225; ~a *s-z* în română 350.
- ANACOLUT, definiția ~ului 631; ~ul în română: cauzele formării 637, subiectul regentei devenit complement în subordonată 629—633, reluarea atributului 627, a complementului 628.
- ANTROPONIMIC, ~ce bulgărești: cu etimologii greșite 525, 526, de origine românească 526; ~ce grecești 525; ~ce maghiare: cu etimologii greșite 525, de origine românească 525; ~ce românești de origine bulgară 527 și veche slavă 526; ~ce românești cu etimologii greșite 529.
- APOZIȚIE, ~a în română 416, 417; ~a în rusă: definiție 117, ~a și izolarea 120, părți de propoziție care pot fi ~ 117, 118.
- ARGOU, 242, 244.
- ARHIFONEM, ~ul *N* 347, 349, *P* 351 și *S* 350 în română; ~ul *T* în rusă 346.
- AROMÎNĂ, trecerea lui *-u* de la participii la *-i*, *-ă* în ~ 696.
- ARTICOL, ~ul în română: adjectival 417, enclitic la toponimice 571, 572, genitival în graiul bănățean 694; ~ul *-ul* 524, 525.
- ASIMETRIE, ~a și relația dintre conținut și expresie în limbă 684.
- ATRIBUT, ~ul în română 415—417: adjectival 556, 567, pronominal 267, 276, relația lui cu complementul indirect 267, 276; ~ul izolat cu sens predicativ în rusă 118.

* Paginația revistei este dublă: o paginație în continuare care cuprinde toate numerele din an și o paginație a fiecărui număr în parte. Trimiterile din indice se referă la paginația în continuare. Iată și corespondența acestei paginații pe numere: p. 1—122 = nr. 1, 123—228 = nr. 2, 229—340 = nr. 3, 341—492 = nr. 4, 493—612 = nr. 5, 613—760 = nr. 6.

Ă

Ă în graiul muntean 253; ~ păstrat la verbele în -ăi în graiul moldovean, muntean, oltean 249; ~ neînchis în graiul oltean 249, 251; ~ trecut la *a*: din pronumele *mă* și protonic în graiul gorjean 258, în toponimice bucovinene transcrise după ortografie germană 75; ~ trecut la *e* în toponimice din Transilvania 77; ~ trecut la *i* în graiurile moldovean și muntean 249; ~ trecut la *o* în toponimice 75, 77.

B

B trecut la *m* în romină 300; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100.
BIBLIOGRAFIE, ~a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 mai 1961 până la 1 mai 1962 445-483.
BILINGVISM dialectal 622.
BIT, definiție 235.
BULGARĂ, antroponimice în ~: etimologii greșite 525, 526, de origine românească 526.

C

C, epenteza lui ~ în graiul crișean 332; palatalizarea lui ~ în graiul bănățean 694, crișean 332 și muntean 694; ~ urmat de *i* trecut la *ś*, *j* în graiurile ardelean și moldovean 297; ~ urmat de *i* transcris *cz*, *ck*, *tsch* în toponimice bucovinene transcrise după ortografie germană 75.
CALC, ~uri în romină după engleză 398, franceză 147, germană 144, 147, 398, 638, 639, latină 141, 147, rusă 398, sîrbă 92, slavă 56.
CANAL, ~ul în teoria informației 233.
CATEGORIE, ~i noționale 225.
CIBERNETICĂ 232.
CÎMP terminologic 607.
CLASIFICARE, ~a cuvintelor după raportul lor cu propozițiile sau cu imbinările de cuvinte 227; ~a propozițiilor după conținut și formă 368, după scopul comunicării 366-374; ~a stilurilor după criteriul expresivității 364.

CLIȘEU, ~e lingvistice în publicistică 203.
COD, definiția ~ului în teoria informației 233.
CODARE, ~a în teoria informației 233.
COMPLEMENT, ~ele circumstanțiale în limba romină contemporană 417, 418; ~ul circumstanțial cumulativ: definiție 378, elemente prin care se introduce 379; ~ul circumstanțial al excepției 382-384; ~ul circumstanțial predicativ izolat în rusă 118.
COMPUNERE, ~a în stilul tehnic-științific și publicistic din romină 395; ~a prin apozitie în romină 396-397.
COMUTARE, raportul de ~ între foneme 128, 129.
CONTAMINARE, 72, 277-279.
CONTEXT, ~ul și termenul tehnic 605; ~ul în care se produce neutralizarea opozițiilor 353.
CONTINUU, ~l în fonetică 129.
CONȚINUT și formă în gramatică 225, 226; simetria, asimetria și relația dintre ~ și formă în limbă 684; neutralizarea opozițiilor din planul ~ului 354.
COORDONARE 507-513: definiție 509, între fraze 508, între propoziții principale 509, 510, cauzale 509-511, concluzive 511, copulative 511, 512, disjunctive 512, 513.
COREEANĂ, sunetele *b*, *p* în ~ 124.
CUVÎNT, valența ~ului 519; ~ul termen 606; cimpul terminologic al ~ului 607; imbinări de ~e 515, 516; ~e compuse 521, 522 în romină; ~ul *scrisoare* în romină 56-66.

D

D dur în graiurile muntean 251, 252 și oltean 252; palatalizarea ușoară a lui ~ în graiul gorjean 258; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100; ~ neiotacizat la verbe în graiul oltean 253; ~ final în rusă confundat cu -t 346.
DATIV, ~ul posesiv în romină 267-276.
DEAFRICATIZARE falsă în romină 293.
DECODARE, ~a în teoria informației 233.
DEFRICATIZARE falsă în romină 293, 297, 500.

DEPALATALIZARE 291, 292; ~a lui *č, g* în graiul gorjean 258; ~a lui / 294.

DEROTACIZARE, falsă ~ în română 293.

DESINENȚĂ, ~a -i la indicativul prezent, persoana a II-a a verbelor în română 359.

DEZIOTACIZARE, ~a în română 292.

DIALECTOLOGIE, obiectul ~i 698; ~ structurală 617-626; ~a structurală și cea tradițională 623, 624, 626; diasistem 619, 620, microsistem 620, zone de tranziție 622, 622 în ~.

DIASISTEM, ~ul în dialectologia structurală 619, 620.

DICTIONAR, ~e *uilingve*: ~ul etimologic al lui Cihac: paralelă cu ~ul lui Miklosich 322, 323, cu ~ul limbii române moderne 319, 320, 322, elemente românești comune cu albaneza 194, 326, 327, elementul maghiar 325, 326, slav 320-322 împrumutat prin filieră maghiară 194, elementul turc 324, 325, etimologii greșite 201, necunoscute 199; ~ul de *neologisme* 608-611: variantele 610, 611, cuvinte care au fost omise în lucrările lexicografice moderne 336, sensuri lipsă la unele cuvinte 336, 337, termeni sportivi greșit definiți 338, 339, cuvinte omise 339, 340, 609; discuții despre ~ul limbii poetice a lui Eminescu 17-20; ~e *bilingve*: englez-român 311, 312; maghiar-român 333-335, 443-444: ordinea sensurilor 335, sinonime 333.

DIFTONG, ~ul *ai, ai* în graiul oltean 250; ~ul *ea* după labiale 302, 305, după *s, t, z* 251 trecut la *a* în română; ~ul *ea* în graiul oltean 251; ~ul *ia* în graiul muntean 249; ~ul *ei* în graiul oltean 250; ~ul *eo* în graiul oltean 250; ~ul *ie* trecut la *e* 292; ~ul *oa* în graiul oltean 250, 251, 258; ~ul *oi* în graiul oltean 250.

DIFTONGARE, ~a condiționată a lui *e, o* 694; ~a vocalelor accentuate în catalană, franceză, italiană, portugheză, provensală, română 98.

DISCONTINUITATE, vorbirea familiară, populară și ~a 97, 98; ~a în stilul artistic al limbii romine 3-12.

DISCONTINUU, ~l în fonetică 129.

E

E neînchis în graiul oltean 251; închiderea lui ~ prin asimilare și disimilare în graiul muntean 249; ~ urmat de labială 305, de *r* 302, 305, de *s, t, z* 251 trecut la *ă*; ~ deschis neaccentuat trecut la *i* 306; diftongarea condiționată a lui ~ 694; preiotacizarea lui ~ la început de silabă 203.

EDIȚIE, notele din ~a din 1962 a teatrului lui V. Alecsandri 223, 224; despre ~a *Liturghierului* lui Coresi 433-438; note la ~a din 1962 a poeziilor lui Coșbuc 221, 223; ~a operelor cronicarilor munteni 216-220; erori în ~ile poeziilor lui M. Eminescu 431, 595-599, 651, 652, 667-673.

ELIPSĂ, ~a predicatului în română 419.

EPENTEZĂ, ~a lui *c* în graiul crișean 332.

ETIMOLOGIE, ~a în *Dicționarul de neologisme* 611; ~i din albaneză 301, bulgară 30, 46, 46, 178, 295, 296, 527, 645, engleză 175, 398, franceză 27, 29, 30, 42, 56, 147, 151, 175, 177, 180, 232, 274, 281, 299, 306, 329, 398, 546-548, 610, 641, germană 53, 54, 67, 69, 70, 72, 80, 106, 113, 144, 147, 155, 175, 176, 398, 402, 404, 551, 552, 610, 611, 638, 640, 644, 646, greacă 27, 54, 56, 60, 178, 280, 294, 298, 306, 534, 701, italiană 148, 280, 610, 641, latină 30, 31, 36, 41, 44, 50, 56, 70, 141, 144, 147, 150, 199, 278-280, 282, 297, 303, 305, maghiară 53, 54, 56, 69, 70, 77, 78, 80, 81, 92, 177, 295, 296, 298, 302, 305, 401, 541, 543, 644, polonă 549, rusă 27, 320, 398, 639, sârbă 12, 30, 46, 54, 295, 552, slavă veche 43, 51, 52, 53, 56, 78, 178, 295, 296, 299, 526, tătară 555, turcă 295, 400, 401, 553, 555, țigănească 71, 72, 329, ucraineană 299, 349 în română; ~i din mediolatină, română, turcă, ucraineană în iugoslavă 525.

EXPRESIE, v. FORMĂ.

EXPRESIVITATE, clasificarea stilurilor după criteriul ~ii 364.

F

F, palatalizarea lui ~ 293, 294 în graiul din Vama Buzăului 100; depalatalizarea lui ~ 294; ~ urmat de *r* trecut la *h* 295, 296.

FIGURĂ, ~i etimologice în română 332.
 FONEM, ~ul în lingvistica actuală 125–130;
 ~ și sunet 127; alofonele, invarianții, va-
 rianții și varietatea ~ului 128, 129; rapor-
 tul de comutare între ~e 128, 129.
 FONETICĂ, continuul și discontinuu în ~
 129.
 FONOLOGIE, unități marginale și periferice
 în ~ 621.
 FORMĂ și conținut în gramatică 225, 226;
 asimetria, simetria și relația dintre ~ și
 conținut 684.
 FRANCEZĂ, accentul grav și ascuțit în ~
 181; redarea toponimicelor spaniole în ~
 77; diftongarea vocalelor accentuate în
 ~ 98.

G

G, palatalizarea lui ~ în graiurile bănățean
 și muntean 694; ~ urmat de *i* trecut la *j*
 293.
 GENITIV, ~ul autorului exprimat prin atri-
 but adjectival 556–567.
 GEOGRAFIE, ~a lingvistică și metodele
 structurale 620.
 GERUNZIU, ~ul folosit în complemente
 circumstanțiale 417, 418.
 GLOSAR regional din regiunile Cluj 405–408,
 Oltenia 261–263, 265; Suceava 647–649;
 cuvinte care nu au mai fost atestate în
 alte lucrări lexicografice 263, 266, 408,
 649; ~ul ediției operelor cronicarilor mun-
 teni 218.
 GRAI, zone de interferență între ~uri 95,
 96; ~uri mixte și de tranziție 87–94;
 ~ul din *Banat*: palatalizarea lui *c*, *g* 694,
 articolul genitival 694, cuvinte care nu
 apar în ~ul din nord-vestul Olteniei 92;
 ~ul *crișean*: palatalizarea lui *c* 332, *g*
 pronunțat *j* 694, trecerea lui *-u* de la parti-
 cipii la *-t*, *-ă* 696; caracterul mixt al ~ului
 din *Dobrogea* 93–94; *-ul moldovean*: *ă*
 trecut la *i* 249, *ea* 249, *c* urmat de *i* trecut
 la *ș* 297; ~ul *muntean*: *ă* trecut la *t* 249,
ea trecut la *ia* 249, *s*, *t* și *z* dure 251, pala-
 talizarea lui *c*, *g* 694, *d* și *p* dure 251, 252,

perfectul compus cu *-ră* 251, deosebiri față
 de ~ul oltean 691; ~ul *oltean*: particu-
 larități fonetice 90–92, lexicale 91, morfo-
 logice 90; particularități fonetice comune
 cu ~urile bănățean 257, 258, moldovean
 257, muntean 257; ~ul *gorjean* 258; ~ul
de la Vama Buzăului: particularități fonetice
 97–100, lexicale 102–105, morfologice 101,
 102, asemănări cu cel muntean 101.
 GRAMATICAL, construcții ~e care exprimă
 cumulus și excepția 373–386; mijloace ~e
 224, 225.
 GRAMATICĂ, principii de studiere a ~cii
 223–228; formă și conținut în ~ 225, 226.

II

H, caracterul faringal al lui ~ 695; valoarea
 lui ~ în română 156; afreza lui ~ 156 în
 română.
 HIPERCORECT, forme ~e asimilate de limba
 literară 291–300.
 HIPERCORECTITUDINE 171–180; ~a
 vocalică 301–307, consonantică 290–293,
 morfologică 173: folosirea articolului po-
 sesival în genitiv 173, lexicală: hiperengle-
 zisme 176, hiperfranțuzisme 174, 175, hiper-
 germanisme 175, 176, hiperspaniolisme 176.
 HIPERURBANISM, v. HIPERCORECTI-
 TUDINE.

I

I, valoarea lui ~ final în română 238; ~
 epentetic în *Psaltirea scheiană* 211, 212;
 ~ înlocuit prin *i* în textul editat din *Îndrep-
 tarea legii* 699; păstrarea lui ~ în cuvântul
direptate în graiurile din nord-vestul Olteniei
 90; ~ după *s*, *t*, *z* trecut la *i* în graiul
 oltean 251.
 INFINITIV, ~ul folosit în construcții circum-
 stanțiale 417, 418; folosirea ~ului lung în
 română 314–317: în construcții imperso-
 nale 316, în locul celui scurt 314, 315.
 INFORMAȚIE, teoria ~i 231–233; cod,
 codare în teoria ~i 233.
 INTERFERENȚĂ, zone de ~ între graiuri
 95, 96.

INTONAȚIE, ~ a în propoziție 515.
 INVARIANT, ~ ele fonemelor 128.
 IOTACIZARE, ~ a verbelor în graiul oltean și muntean 253, 254.
 ITALIANĂ, accentul grafic și fonetic în ~ 181, 182; sufixul *-ella* în ~ 152.
 IUGOSLAVĂ, antroponimice de origine românească în ~ 525.
 IZOLARE, îmbinările de cuvinte și ~ a în rusă 518; apozitia și ~ a în rusă 120.

‡

Î, ~ trecut la *a* în toponimice din Banat 75, la *e* 75, la *i* 75, 77, la *o* 75 și la *u* 75, 77 în toponimice din Banat și din Transilvania.
 ÎMBINARE, ~ a de cuvinte 514-523; ~ a și sintagma 514; clasificarea ~ilor după cuvântul principal 517; ~ a și cuvântul 515, 516, expresia frazeologică 516, izolarea 518, părțile de propoziție 515, propoziția 515; ~ a în coordonare 517, 518 și în subordonare 517.

J

J, dur și moale în graiul din Vama Buzăului 101; ~ în loc de *ĵ* în graiul crișean 694.

L

LATINĂ, ~ a balcanică 689, 690.
 LEXICOGRAFIE, istorie a ~ii românești: activitatea lui A. de Cihac 190-201, 318-327, A. T. Laurian și I. Massim 674-680.
 LICENȚĂ, diferențierea grafică a ~elor poetice 661-666.
 LIMBĂ, modelul formal în ~ 502; factorul geografic și cel social în ~ 358, 359; bogăție și concentrație în ~ 363; ~ și vorbire 607; structura stilistică a ~ii 361, 362; ~ a comună 359, 360, generală 360, 361; ~ a literară: opoziția dintre ~ a literară și cea populară 358-360, 363-365; ~ a literară și cea națională 357,

360, 361; ~ a literară română: forme hipercorecte 291-307, structură stilistică 357-365, element maramureșean 210, 211; cultivarea ~ii: folosirea lui *doar* pentru *numai* 13-15, a lui *în exclusivitate* 15-16; clișee lingvistice 203, neologisme 202, 203, cuvinte cu sensuri noi 131-139 în stilul publicistic; termeni folosiți impropriu 421-424; ~ a scriitorului: ~ a lui Caragiale: neologisme 219, folosirea timpurilor prezent 162, 163, perfect simplu 165-168 și perfect compus 163-168, vorbire directă 159-161 și indirectă liberă 160-161; ~ a populară 247, 359, 360: ~ a populară și cea vorbită 246, caracterul general al ~ii populare 243-247, variantele stilistice ale ~ii populare 360, elemente ale limbajului tehnic, științific și artistic în ~ a populară 244.

LINGVISTICĂ, idelle filozofice ale lui Lenin și dezvoltarea ~cii contemporane 499-506; ~ a matematică 232; ~ a structurală: definiție 503, obiect 504, 506.

LOCUȚIUNE, ~ a față de 21-23.

M

M, palatalizarea lui ~ 100, 293, 294, 296, 297; ~ trecut la *v* în graiul popular 299.
 MAGHIARĂ, antroponimice cu etimologii greșite în ~ 525.

MAȘINĂ, ~ a de tradus, de redare a informației 503.

MATERIE, definiție 504, 505.

MESAJ, definiție 232.

MODEL formal în limbă 502.

MICROSISTEM, ~ul în dialectologia structurală 610.

MORFEM, definiție 496.

MORFONEM, definiție 349.

N

N, arhifonemul ~ în română 349; neiotacizarea lui ~ în graiul oltean 253.

NEOLOGISM 283-290, definiție 140, 336; ~ul la cronicarii munteni 269, la Caragiale 219.

NEUTRALIZARE, ~a opozițiilor lingvistice 343-356; ~a în fonologie 343-352; ~a semnului lingvistic 355; ~a și alternanțele fonologice 349; ~a și omonimia, sinonimia 354; ~a în planurile paradigmatic și sintagmatic 345, 346; ~a opozițiilor din planul conținutului 354; ~a în lexic 352, 353, 355 și în morfologie 352-354, în sintaxă 355; ~a opoziției surd-sonor în rusă 345, 347, 348.

O

O, diftongarea condiționată a lui ~ 694.

OMONIMIE, ~a multiplă 353; ~a și neutralizarea 354.

OPOZIȚIE, ~a latentă în limbă 346; ~a dintre limba literară și cea populară 358, 360, 363-365; neutralizarea ~i de conținut 354; neutralizarea ~ilor din planurile paradigmatic și sintagmatic 345; a ~ în lexic 355; ~a surd-sonor în rusă 345.

P

P, arhifonemul ~ în română 357; ~ din graiul muntean 251, 252 și din cel oltean 252; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100; sunetul ~ în coreeană 124.

PALATALIZARE, ~a labialelor 89, a dentalelor 90 în graiul oltean; ~a lui *c* în graiurile bănățean, muntean 694, oltean 250, crișean 332; ~a lui *d* în graiul gorjean 258; ~a lui *g* în graiurile bănățean, muntean 694; ~a lui *t* 293, 294, 296, 297.

PARATAXĂ, ~a ca procedeu expresiv 111.

PERFECT, ~ul simplu și compus cu valoare de trecut în graiul oltean 254; ~ul simplu 165-168 și compus 163-168 la Caragiale.

POSESIV, dativul ~ 267-276.

PREDICAT 227.

PREFIX mobil 693; cuvinte formate cu ~ul *a-* 141, 145, 148, *ad-* 143, 145, *ante-*, *anti-* 397, 546, *ex-*, *extra-*, *dez-* 397, *in-* 305, 397, *inter-*, *non-*, *pre-*, *sub-*, *supra-* 397 în română. PREPOZIȚIE, sistemul ~ilor 108, sensul ~ilor 108, 109; valoarea ~ilor *la*, *fără* 109.

PREZENT, timpul ~ la Caragiale 162, 163.

PRONUME, sistemul ternar al ~lui demonstrativ în graiul oltean 253, 256; ~ele personal *ieu* în cazul acuzativ 696; ~ele reflexiv și dativul posesiv 272, 273.

PROPOZIȚIE, definiție 227; clasificarea ~ilor după conținut și formă 368, după scopul comunicării 366-374; felul ~ilor interogative 372-374; ~a cumulativă 376-378; ~a enunțiativă 369-372; ~a excepției 384, 386 în română; părți de ~ de adresare 119, introductive 118, multiple, omogene 119, modale, comparative 118; felul părților de ~ izolate 117.

PSEUDOPREFIX, cuvinte formate cu ~ul *aero-*, *auto-*, *baro-*, *cvasi-*, *hidro-*, *micro-* 397, *pluri-* 112, *pseudo-*, *semi-*, *simili-*, *tri-* 397.

R

R dur în graiul din nordul și sudul Olteniei și din Transilvania 251.

RECȚIUNE, ~a în rusă 119.

REDONDANȚĂ 231-241; ~a la nivelul fonologic 238, 239 și în morfologie 239; raportul dintre ~ și inutilitate 240; ~a și cantitatea de informație 693.

ROMÂNĂ, ~a comună 690.

ROTACIZARE, ~a în română 693.

RUSĂ, arhifonemul *T* în ~ 346; apoziția în ~ 117, 118; atributul izolat în ~ 118; neutralizarea lui *-l*, *-d* în ~ 245; părți de propoziție multiple în ~ 119; părțile de vorbire în ~ 227; legăturile sintactice în ~ 118, 119.

S

S, arhifonemul ~ în română 350; ~ din graiul oltean 251 și în cel din Vama Buzăului 101.

SEMN, ~ul lingvistic 495, 496.

SILABĂ 502.

SIMETRIE, ~a și relația dintre conținut și expresie în limbă 693.

SINCRETISM 353.

SINONIMIE, ~a și neutralizarea 354.

SINTACTIC, construcții ~ce care exprimă cumulul, excepția în romină 375—386; legături ~ce în rusă: acord, recțiune, alăturare 119, corelație 119, 121.

SINTAGMĂ 514—523, definiție 514.

SINTAXĂ, neutralizarea în ~ 355; tendințe în ~a limbii romine contemporane: adverbul ca element de legătură între propoziții 418, 419, apozitia 416, 417, articolul adjectival 417, atributul 415—417, complementele circumstanțiale 417—418, elipsa predicatului 419.

SISTEM, ~ele în dialecte și în stiluri 622.

SLAVĂ, antroponimice în vechea ~ 528.

SPANIOLĂ, accentul în ~ 181, 182.

STATISTICĂ, ~a matematică în stilistică 357, 361.

STIL, definiția ~ului 362; clasificarea ~urilor după criteriul expresivității 364; ~ul artistic: procedeul discontinuității 3—12 la Arghezi 6, Barbu E. 5, 7, 9, Bogza Geo 5, Delavrancea 3, 4, Stancu Z. 9—11; ~ul publicistic: compunerea 395; ~ul științific: compunerea 395.

STILISTIC, structura ~ă a limbii romine 357—365; discontinuitatea ~ă în vorbirea populară și în cea curentă 6—8; variantele ~ce ale limbii populare 360.

STILISTICĂ, obiectul ~cii 361, definiție 362; ~a și statistica matematică 357, 361.

STRĂROMINĂ 690.

STRUCTURĂ, definiție 501.

SUBIECT 228.

SUBORDONATĂ, ~e paratactice explicative și interferente 110; intonația, pauza 109, topica 109, 110 în ~ele paratactice.

SUBSTANȚĂ v. CONȚINUT.

SUFIX, cuvinte formate cu ~ul- *elle* 112, *-ette* 151, 152 în franceză; cuvinte formate cu ~ul- *ella* în italiană 152; ~e noi în antroponimicele românești 151—153; cuvinte formate cu ~ul- *a* 149, *-ame* 143, *-an* 68, *-anță* 143, *-ar* 101, 113, 305, *-atic* 54, *-ă* 54, *-(ă)tate* 211, *-ău* 277, *-ca* 531, *-că* 55, *-can* 562, 563, 566, 567, *-easă* 141, *-el* 44, *-ela* 152, *-elnic* 71, *-er* 28, 45, *-esc* 55, 563, *-ește* 55, *-eta* 151, 152, *-etate* 45, *-ete* 256, 257, *-i*, *-ian* 556, 559, 566, 567,

-(i)bil 147, *-ic* 45, 563, *-ie* 147, *-ime* 55, *-ina* 152, *-ism* 397, 546, *-ist* 113, 397, 546, 563, *-it* 55, 397, *-(i)ură* 279, *-iță* 141, *-iur* 397, 400, *-iza* 397, *-lea* 530, *-lic* 72, *-nic* 55, 71, *-oaică* 55 *-oare* 64, *-og* 278, *-or* 101, *-os* 55, *-ocean* 278, *-tor* 142, *-ție*, *-țiune* 288, *-ui* 541, 542, *-ură* 149, 304, *-uș* 55, *-uș* 55, 332, *-uță* 55 în romină.

SUNET și fonem 127; criteriile de clasificare și de distingere a ~elor: fonetic 126, 127, fonologic psihologic 127, fonologic structural 127, 128.

Ș

Ș dur în graiul din Vama Buzăului 101; ~ trecut la *s* în toponimicele *Șighișoara*, *Șebeș* 77.

T

T, palatalizarea ușoară a lui ~ în graiul gorjean 258; urmat de *e*, *i* în graiul din Vama Buzăului 100; ~ final în rusă 346.

TEORIE, ~a circulației cuvintelor a lui Hasdeu 192, 193; ~a informației 233.

TERMEN, cuvintul și ~ul 600; ~ul și omonimia 605, polisemia 604 sinonimia 604, 605.

TERMINOLOGIE, ~a și nomenclatura 606, 607; ~a obișnuită și științifică 604; căi lexicale de formare a ~i științifice 605; influența germană asupra ~i nautice (fluviale și maritime) românești 638—643; ~a sportivă în *Dicționarul de neologisme* 335—340; dublete în ~a lingvistică din rusă 608.

TEXT, ~ul poeziei *Lucașărul* de M. Eminescu 667—673.

TOPONIMIC, ortografia ~celor românești 568—573; articolul enclitic în ~cele românești 571—572; apropierea ~celor de cuvinte comune 80, 81; ~ce bucovinene transcrise în ortografie germană 75; redarea ~celor spaniole în franceză 77.

TRADUCERE, ~i din engleză 308—313, rusă 212—213 în romină; experiențe de ~ automată în țara noastră 439, 440.

TRANSLITERARE, ~a folosită în editarea textelor românești vechi scrise cu cirilice 653—655.

TRANSCRIERE, norme de ~ a textelor românești vechi din secolele XVI—XVIII 653—660, 698, 699; norme de ~ a textelor din secolul al XIX-lea scrise cu litere latine 578—581; vocale 578—580, diftongi 580, consoane 580, semne specifice 581; norme de ~ a normelor și cuvintelor rusești în română 83—86.

TRANZIȚIE, zone de ~ în dialectologia structurală 621—623.

Ț

Ț, dur în graiurile oltean 251 și din Vama Buzăului 101.

U

U, dispariția lui ~ final în română 582—594; trecerea lui ~ final de la participii la *t*, *đ* în aromână și în graiul crișean al dacorominei 696; ~ final în ortografia antroponimicelor 587, 588 și a toponimicelor 588, 589.

UCRAINEANĂ, antroponimice cu etimologii greșite în ~ 525.

UNITATE, ~ți marginale și periferice în fonologie 621.

V

V, palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100; înainte de *a*, *o*, *u* trecut la *h* 296; ~ trecut la *m* în limba populară 299.

VALENȚĂ, ~ a cuvintelor, definiție 519.

VARIANTĂ, ~ele condiționate (poziționale) și libere ale fonemelor 128; ~ele stilistice ale limbii populare 360.

VARIETATE, ~a fonemului 128.

VARIAȚIE, ~i libere 351, 352.

VERB, ~e românești de origine maghiară 541, 542.

VORBIRE, limbă și ~ 607; ~a populară și cea curentă (familiară) 8; ~a familiară cultă și cea populară 247; părțile de ~ ale limbii ruse 227; clasificarea părților de ~ după criteriile morfologice și sintactice 227; ~a indirectă liberă 160, 161 și ~a directă 159, 160 la Caragiale.

Z

Z dur în graiul din Vama Buzăului 101.

ZGOMOT, ~ul în teoria informației 233.

ZONĂ fonologică și fonetică 620, 621.

INDICE DE AUTORI*

A

Aaron, F. 62, 537

Abraham, S. 684

Ahmanova, O. S. 362, 514, 516

Allareos, Liorah Emilio 619

Alderson, A. D. 72

Alexi, Th. 68, 142, 278, 281, 547

Alvar, M. 76

Andrieseu, Al. 208

Anton, A. 639, 640, 643

Antonescu, G. M. 547

Antonescu, Nae 543—545

Apreotesi, G. 419

Arghezi, Tudor 289

Aristen, Alexis 697

Arvay, Friedrich von 638—643

Arvinte, V. 112, 172, 174, 296

* Cifrele scrise cu caractere **seminegre** indică autori de articole publicate în revistă în anul 1962. Celelalte trimit la autori citați.

Asan, Finuța 108, 141, 145, 267—271, **400—401**,
578, 627, 628
Avanesov, R. I. 689, 695
Avram, Andrei **328—330**, **343—356**, **617—626**,
684
Avram, Mioara 375—378, 381, 385, 386, 507,
509, 510, 574, 575, **653—660**

B

Bakos, Ferenc 443, 444
Balaj, Teofil 608
Balassa, József 543
Bally, Ch. 357, 362
Barbu, Marian 265
Barcianu, Sab. Pop. 142, 195, 278, 281
Bauche, H. 242
Bălan, I. D. 207
Bălăceanu, C. 235, 236, 241
Bălcescu, N. 216, 217
Béldeseu, G. 209
Bena, Augustin 77
Beneš, P. 416
Beniuc, M. 289, 333
Berkov, V. P. 519
Bertagaev, T. A. 606
Berza, M. 216
Besevliev, V. 685
Bianu, I. 116, 655, 658
Bloomfield, L. 515
Boceanu, Ion 552
Bogdan, D. P. 589
Bogdan-Duică, G. 596
Bogrea, V. 250, 400, 401, 545
Bokariov, E. 608
Bolocan, Gh. **83—86**, 207, 347
Bondarencu, F. N. 118
Bonțideanu, P. S. 639—641, 643
Bordeianu, M. 112, 213, 214
Botez, D. 157, 289
Bourechiez, E. 701
Brebán, V. 333
Brineș, Gr. 87, 90, 91, **248—260**, 690, 691
Brinzeu, F. 408, 409
Budagov, R. A. 204, 268, 311, 364
Budai-Deleanu, I. 144—147
Bujeniță, I. **638—643**

Bulgăr, Gh. 3, 4, 6, 202, **333—335**,
411—420, 512, 578, 608
Butturas, Ath. 528
Byek, J. 155, 171, 175, 209, 256, 257, 362—
304, 627, 658

C

Caba 408—410
Camariano, Nestor 710, 711
Camilar, Eusebiu 289
Canarache, Ana **21—23**, **314—317**, **421—424**
Candrea, George 408, 410
Candrea, I. A., 15, 69, 71, 72, 147, 148, 154,
177, 178, 211, 250, 264—266, 278, 279, 281,
295, 297, 298, 301, 303, 401, 408—410, 529,
531, 532, 543, 549, 583, 584, 591, 594, 644,
649, 650,
Candrea, S. 231
Cantauezino, Const. 216
Capidan, Th. 524—527, 530, 534
Carabulea, Elena 108, **366—374**
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 684
Carp, Mihail 208
Carpenter, Charles 368
Cartoșan, N. 658
Catiforos, Antonio 701, 702
Cazacu, B. 3, 6, 101, 171, 207, 209, 293, 303
Călinescu, G. 287, 288, 596, 675
Călinescu, M. 203
Căpleseu, C. 578
Cărăbiș, Vasile **261—263**
Chaintraine, P. 685
Chaurand, J. 80
Chiricuță-Marinovici, Rita 333
Ciașanu, G. F. 264—277, 649
Čičagov, V. K. 532
Cihac, Alexandru de 70, 190—201, 278, 318—
327, 547, 548
Ciobanu, Elena **682—683**
Ciobanu, Fulvia 108, **375—386**, 417
Cioculescu, Șerban 202, 283—287
Cipariu, T. 676, 677
Cindea, Spiridon 433—438
Cochrane, G. K. 619
Codreșeu, T. 195
Coman, C. 67, 72, 263—265, 408—410, 649

Conea, I. 77, 80
 Constantinescu, I. 231
 Constantinescu, N. A. 524—532
 Contraș, Eugenia 627—637
 Cornilă, Șerban Gh. 433, 435, 436
 Costa, Traian 595—599
 Costin, L. 69, 409
 Costinescu, I. 546
 Coteanu, I. 3—12, 88, 95, 97, 102, 105, 106,
 107—112, 180, 207, 242—247, 249, 250, 252,
 253, 256, 260, 292, 305, 357—365, 411,
 495—498, 523, 602, 624, 625, 684, 688, 696
 Courtenay, Baudouin de 127
 Cozianul Mardarie 539
 C. R. vezi Regman, C.
 Crețu, Gr. 662
 Crețu, I. 425—432, 596, 667—673
 Cristureanu, Al. 405—408
 Csák, L. 333
 Csánki 78
 Cuciureanu, Șt. 212, 214
 Czuczor 542

D

Dabovich, P. E. 638—640, 642, 643
 Damé, F. 278
 Damian, S. 203
 Dan, Dimitrie 532
 Dan, Ilie 647—649
 Dauzat, A. 172, 399
 Daveluy, A. 533
 Dănilă, I. 112
 Dănilă, N. 174
 Densusianu, O. 6, 15, 60, 61, 72, 75, 171, 295,
 296, 297, 301, 303, 400, 410, 411, 534, 582,
 583, 585, 586, 591, 593, 594, 698
 Derocquigny, Jules 311
 Deșeriev, I. D. 606
 Diaconescu, Paula 684
 Diez, Fr. 196
 Dimitrescu, Florica 131—139, 213, 255, 387—
 399, 521, 653—660
 Domonkos, Erika 439—440, 684
 Doreanu, N. 287
 Doroszewski, Witold 626
 Dosoftei 116, 117

Dragomir, Mihai 207
 Dragomirescu, Gh. N. 17—20, 385
 Drăganu, N. 65, 69, 70, 75, 76, 78, 80, 81, 97,
 98, 171, 211, 212, 350, 367, 401, 409, 433,
 533, 544, 635
 Drăgălina, P. 88, 89
 Drimba, Vladimir 434
 Dumbravă, Mihai 221—224
 Dubois, J. 396
 Dumistrăcel, Stelian 214
 Dumitrașeu, Pompiliu 202
 Duridanov, I. 685

E

Eftimiu, Victor 284
 Eleock, W. D. 179
 Eminescu, M. 115, 116
 Escoffier, S. 106

F

Fahir, Iz 72
 Fanache, V. 207
 Farinaecius 697
 Fața Gheorghios 701, 702
 Fira, G. 277
 Fischer, I. 213, 395, 396, 577—581, 685
 Fogarasi 542
 Fortunatov, F. F. 227, 514
 Fourquet, J. 618, 623
 Franceseato, Giuseppe 619
 Frings, Th. 642
 Frineu, Teofil 408, 410
 Frumkina, R. M. 362
 Fuss, M. 196

G

Gackaev, K. E. 214
 Gáldi, Ladislau 115, 116, 332
 Galffy, Mózes 626
 Galkina-Fedoruk, E. M. 514
 Gardette, P. 642
 Gălăbov, I. 685
 Georgescu, Paul 203

Georgiev, Vl. 685
 Ghegariu, L. 541—543, 544
 Gheție, Ion 278
 Gheție, I. 7, 417
 Gigli, Girolamo 702
 Gilliéron, J. 172
 Giosu, Ștefan 215
 Gileseu, Th. 249—251, 253, 256, 258
 Gladisch, W. 639—641, 643
 Goian, Gheorghe 328, 329, 605
 Golopenția, S. 362
 Graur, Al. 79, 107, 148, 171, 172, 209, 249,
 256, 257, 274, 295, 298, 303, 304, 339, 370,
 371, 411, 416, 507, 509, 510, 511, 520, 523,
 583, 687
 Grămadă, I. 428
 Grămadă, N. 75, 77
 Grebe, Paul 634, 637
 Greceanu, Radu 216
 Grecescu, Const. 217
 Grecianu, Șt. D. 218
 Gregorian, M. 216—218, 251, 253, 258, 260
 Griera, A. 76
 Grigorescu, Mioara v. Avram, Mioara
 Grinčenko 525
 Grosse, Rudolf 626
 Grozoni, Ion 204
 Guilbert, L. 396, 399
 Guțu-Romaló, Valeria 397, 633, 684
 Gvozdev, A. N. 357, 514, 516

H

Hatici, Mihail 69, 70
 Harmatta, J. 685
 Harris, Z. 519
 Hasdeu, B. P. 154, 191—196, 198, 211, 302,
 400, 551, 552, 582
 Havers, W. 518
 Havránek, B. 365
 Heilmann, Luigi 619
 Heussler, Fritz 172
 Hill, G. 537
 Hinkulov, I. 193
 Hirsch, E. 76
 Hjelmstev, Louis 343
 Horálek, R. 365

Hristea, Th. 171—180, 210—216, 291—307
 Hunfalvy, Pál 323

I

Iacob, Șt. 96
 Iarovici, Edith 303—313
 Iarțeva, V. N. 514
 Iftinehi, G. 403
 Iliescu, Adriana 205
 Ilieș, Aurora 218
 Ilievski, P. 694
 Ionașeu, Al. 255, 256, 384, 688—696
 Ionașeu, I. 216
 Ionică, Ion 112—115
 Ionică, Șt. 603—611
 Iordan, Iorgu 13—16, 72, 78, 80, 81, 164, 171,
 172, 173, 177, 190, 202, 203, 219, 242, 246,
 274, 283—290, 294, 296, 305, 366, 367,
 395—398, 411, 416, 509, 512, 556, 557, 564,
 565, 570, 575, 583—586, 593, 627, 651—652,
 681—682, 692, 693, 696
 Iorga, N. 216, 217, 220
 Iosifescu, Silviu 159
 Istrate, G. 171, 211, 212, 214, 305, 585
 Istrățescu, Alexandrina 252, 256
 Ivănescu, G. 171, 172, 174, 210, 211, 297
 Ivić, Pavel 622

J

Jaberg, K. 105
 Jalbă, C. 157—170
 Jespersen, O. 515
 Jinkin, N. I. 368
 Jones, Daniel 125

K

Kelemen, Béla 333
 Kochanowski, Jan 116
 Koessler, Maxime 311, 312
 Kogălniceanu, Mihail 216
 Křečan, Antonín 214
 Kruszewski 127
 Kučera, Henry 622

Kulaghina, O. S. 497
Kumaniecki, K. 686
Kuryłowicz, J. 397
Kuznetov, P. S. 224—228, 689, 692, 695

L

Lacea, Constantin 171, 211, 250
Laurian, A. T. 70, 143, 144, 195, 281, 282, 306, 676, 677, 680
Leger, J. 399
Lemneanu, Elena 214
Lenin, V. I. 286, 308, 309, 499—501, 504—506
Leonte, Liviu 208, 212
Longhin, Valentin 204
Lotte, D. S. 604, 605
Ludescu, Stoica 216, 219
Lupaş, Lia 208

M

Macrea, D. 100, 171, 198, 209, 258, 292—295, 327, 411, 690
Maioreseu, T. 425—428, 595, 667, 668
Maksay, M. 333
Malaxos, Manuil 697, 700
Malmberg, B. 129
Maneca, C. 209, 335, 521, 546—548, **600—603**, 608—611
Manoliu, Marcela 684
Marcu, Fl. 209, 335, 546—548, 608—611
Marcus, Solomon 684
Mareş, L. 112, **263—265**, **266**, **574—576**, **649—650**
Maretić, T. 524, 525, 530
Marinescu, N. 639, 640, 643
Marmeliuc, D. **67—70**, **154—155**, **402—404**, 544, **551—552**, **644—646**
Marosi, A. **443—444**
Marouzeau, J. 172, 173, 397, 399
Martinet, André 343, 514, 917
Marx, Karl 505
Massim, I. 70, 143, 144, 195, 281, 282, 306, 674, 677
Mazilu, D. R. 425—430, 667, 670, 671
Mănuică, Dan 213
McDavid, Raven I. 626

Meliciuk, I. A. 362
Menendez Pidal, R. 79, 603
Mescianinov, I. I. 225
Meyer-Eppler, Werner 238
Meyer-Lübke, W. 98, 701
Michel, L. 642
Mielău, P. 209
Mihail, Zamfira 215
Mihăescu, N. 202, 203, 207
Mihăilă, G. 209, 320—322
Miklós, V. 333
Miklosich, Fr. 196, 321—322, 325, 327, 530, 582, 645
Millardet, G. 172
Millea, A. 330
Miller 241
Mioe, D. 217
Mirska, H. 395, 396
Mitran, M. **507—513**
Mitterand, H. 396
Mîndrescu, Simeon C. 323
Molignet, Gérard 376, 380
Murnu, G. 326

N

Naum, Teodor A. 182
Nedioglu, G. 629
Negruzzi, Costache 684
Neiescu, I. 333
Neiescu, P. 586
Nestorescu, Virgil **603—608**
Newman, Edwin B. 235
Nicolau, Ed. 231, 235, 236, 241, 684
Niculescu, Al. 3, 4, 6, 211, 413
Nistor, Em. 204
Novacoviciu, Em. 69, 644

O

Ocheşeanu, Rodica 108, **685—686**
Odobescu, Al. 678, 680
Oiţă, I. **117—121**, **224—228**
Olsen, H. 267, 274, 275, 517, 518
Olteanu, Pandele 549
Orr, John 172
Országh, L. 333, 334

Otobieu, C. 208

Otrebski, J. 210, 214

Oțetea, Andrei 699

P

Paasch 640, 641, 643

Paduceva, E. V. 362

Pamfil, V. 333

Pamfile, Tudor 68

Panaiteșcu, P. P. 216, 219

Panaiteșcu, Val. 208

Panțu, Zach. 69

Papadopol, Paul I. 701

Papahași, T. 331, 408—410

Papazoglu, Ianache 674

Paseu, G. 256, 278, 529, 554, 555

Pașea, Șt. 80, 264—266, 278, 409, 410, 529—531, 644

Păcală, V. 408, 410

Pătruș, I. 91, 703

Perpessicius-Panaiteșcu, D. 115, 286, 287, 425, 426, 670

Peșkovski, A. M. 119, 514, 517

Petrina, Liviu 208

Petrișor, Marin 87—94, 259

Petrovici, E. 75, 77, 81, 82, 90, 97, 101, 171, 202, 251, 252, 258, 291, 292, 366, 585—587, 596, 621, 690

Petrovski, N. A. 532

Petrușevski, M. D. 685

Philippide, Al. 171, 260, 302, 529, 690

Piatkowski, Adelina 686

Pienescu, G. 221—224

Pignon, J. 396

Piotrovski, R. G. 238, 240, 619, 620

Piru, Al. 207, 701, 702

Piru, Elena 701—703

Pleșa, R. 608

Pleșoianu, G. 674

Poenar, P. 62, 537

Poenaru, C. 308

Poghire, C. 685

Polizu, C. A. 68, 278

Pontbriant, R. de 70, 195, 278, 547

Pop, Ștefan 298

Popescu, Ion 209

Popescu, C. M. 277

Popescu, Radu 216—220

Popescu, V. 546

Popescu-Marin Magdalena 108, 416

Popovici, Iosif 695

Pottier, B. 77, 79

Preda, Luca 253—255, 259, 260

Prokopovič, N. N. 516

Protopopescu, E. 546

Pușcariu, S. 80, 144, 148, 171, 173, 176, 182, 193, 249, 292, 302, 304, 349, 520

Q

Quillet, A. 547

Quintescu, N. 677, 678

R

Rădulescu, Maria 214, 549

Rădulescu-Codin, I. 154

Reformatski, A. A. 606, 607

Regman, Cornel 115—117, 204, 207

Revzin, I. I. 498

Ries, J. 514, 515, 517

Riesel, Elisa 357

Rizescu, I. 108—111, 274, 379, 514—523, 684, 697—701

Roeric, Alex. 211, 684

Roessler, R. 196, 323, 325

Rohlf, G. 76

Rosetti, Al. 97, 98, 171, 207, 268, 211, 212, 250, 293, 294, 297, 302, 305, 327, 349, 495—498, 585—592, 594, 619, 654, 659, 684, 687, 696

Rotaru, Ion 207

Rotundu, V. 214

Rudnev, A. G. 117—121

Russo, D. 218

Russu, I. I. 327

Rusu, Gr. 93

Rusu, V. 98, 112, 331—333

S

Sala, Marius, 74—82, 573, 638—643

Salapina, G. 684

Sandfel-Jensen, Kr. 267, 274, 275, 517, 518
 Saussure, F. de 667
 Săghinescu, V. 193
 Săndulescu, Al. 157
 Scheiner, W. 80
 Schuchardt, H. 692, 693
 Schultze-Hinrichs, A. 639-641, 643
 Scriban, A. 70, 72, 154, 155, 177, 178, 264-266, 279, 298, 300, 301, 302, 306, 401, 408-410, 543, 547, 549, 649, 650
 Seurtu, V. 191, 595-597, 599
 Se-Yong 125
 Seche, Luiza 277-279, 556-567
 Seche, Mireea 70-73, 190-201, 318-327, 336, 546-550, 674-680
 Séguy, J. 76
 Selişeev, A. M. 692
 Sfirlea, Lidia 93
 Shannon, C. E. 235
 Simensky, Th. 214
 Simeonov, B. 694
 Simonescu, Dan 216-220, 433-438, 698, 699
 Skalička, V. 365
 Skok, P. 534
 Slama-Cazacu, Tatiana 214
 Sperantia, Eugeniu 204, 268
 Spulber, C. A. 700
 Stamati, T. 547
 Stan, A. 333
 Stan, E. 333
 Stanca, V. 155-156
 Stankiewicz, Edward 620, 624, 625
 Stati, Sorin 231-241, 272, 353, 367, 370, 371, 509, 510, 515, 518, 522, 684, 685
 Stănescu, Eugen 216-220
 Sterescu, Stelian 255
 Stinghe, St. 250
 Stîngăciu, Elena 140-150, 279-282
 Stoikov, Stoiko 692
 Străuș, Irimie 204
 Stroheymer 362
 Strungaru, Diomid 582-594
 Suhotin, V. P. 514
 Suhov, N. K. 606, 607
 Sultea, N. 433-436

§

Șahmatov, A. A. 228, 514
 Șandru, D. 171, 293, 301, 408, 409
 Șanskii, I. M. 514
 Șaumian, S. K. 497, 498, 499-506
 Șăineanu, L. 68, 70, 177-178, 199, 298, 301, 302, 324, 325, 401, 543, 552
 Șcerba, L. V. 226
 Șchiau, Octavian 268, 608
 Șerban, C. 220
 Șerban, V. 568-575
 Ștefan, I. 56-66, 533-540
 Ștefănescu, Al. I. 202, 203, 205, 206
 Ștefănescu, C. 553-555
 Ștefănescu-Goangă, Z. 400, 401
 Șuteu, Flora 202-209, 267-276, 425, 426, 429-431, 627, 667-673

T

Teaha, Teofil 57, 95-106, 112, 408-410
 Teiuș, Sabina 151-153
 Teodorescu, Paul 600, 601
 Teodorescu, V. 205, 335-340
 Teodoru, P. 207
 Tesnière, L. 511
 Theodorescu-Craiova, D. 178, 298
 Tikin, H. 15, 71, 72, 154, 155, 177, 178, 192, 264, 265, 267, 278, 279, 281, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 304, 400, 408, 410, 547, 549, 582, 652
 Tîmpeanu, Searlat 684
 Todoran, R. 71, 88, 331, 332, 589
 Tohăneanu, G. I. 202, 203, 206, 208
 Toma, Pavel 362
 Tomescu, Mireea 264, 265
 Topireceanu, G. 157-170
 Torouțiu, E. 668
 Triteanu, Mihail 208
 Trnka, B. 346
 Trost, P. 365
 Trubetskoy, N. S. 127, 343, 617, 621, 622, 624
 Tureuș, I. 213

U

Udler, R. 101
 Ullmann, S. 172

Ursu, D. 112, 212, 214, 608, 611
 Ursu, N. A. 212, 605, 611, **701—704**

V

Vaillant, A. 692
 Vasiliu, Em. **125—130**, 180, 343, 348, 350,
495—498, 686—687
 Vasiliu, Laura 107—109, 112, 384, 518, **683—**
684
 Văcărescu, Ienăchiță 702
 Vendryes, J. 172
 Vianu, T. 11, 17, 158, 159, 162, 178, 206, 207,
 286, 287
 Vieiu, Al. 264—266, 408, 410, 554, 649, 650
 Vinogradov, V. V. 286, 357, 514, 516
 Vinokur, G. O. 606
 Vințeler, O. 208
 Vircol, V. 253, 258, 260
 Vlastare, Matei 697
 Vondrák, W. 692
 Vossler, K. 693

Vraciu, Ariton 208, 210, 214, 685
 Vulpesu, Romulus **181—189, 661—666**

W

Wagner, Walter 208
 Wald, L. 209
 Warenka, D. 81
 Wartburg, W. von 172
 Weaver, Warren 235
 Weigand, G. 260, 300, 525—528, 530, 531, 688
 Weinreich, Uriel 617—620, 626
 Windekens, A.-J. von 685

Z

Zacordoneț, Al. 212, 213
 Zaimov, J. 685
 Zazorina, L. N. 519
 Zinder, L. R. 240, 606, 607, 695
 Zipf, G. 363

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

besë 551
gël'bazë 301
kël'bazë 301
škronë 60
lharpët 301

AROMÂNĂ

ajumtă 696
aloovdats 696
aloru 696
aluj 696
amea 696
amvirtite 696
añeu 696
anoastră 696

anostru 696
ascumtu 696
ala 696
alău 696
avoastră 696
avostru 696
dașu 530
dișçiptați 696
inel'isă 696
kokil 696
moașe 696
nsurâts 696
sterp 696
tufechi 689
țap 696
țarc 696
unvilsâts 696

BULGARĂ

Anania 528
Antim 528
Antul 528
Aftodi 528
Barbeș 527
Barbul 527
berbant 178
Bukur 526
Bălan 527
Bălaur 526
Bunea 526
Vajo 531
vihor 295
vărzop 296
Dabița 528
Diko 531

- Doiciu* 526
Doiul 526
Drak 526
elen 529
Žertva 178
Zako 531
Zane 528
Ilina 528
Ivan 526
Kakona 527
Kera 528
kniga 534
Komšija 530
Lenko 530
Lika 530
Lina 528
Magdalena 528
Maria 528
Methodiu 528
Mika 527
миля 549
млечица 30
Moysi 528
moruna 46
Mosko 528
Moś 526
muža 80
Muruz 530
муцкато 47
Mrza 530
nana 528
Nanjo 528
нанос 645
наносить 645
Nanul 528
Nun 527
Nunka 527
обиждам 51
Paraskiva 528
Petka 528
Peteu 526
Polyxenia 528
Pujkь 526
Päun 526
Radul 526
Raicu 526
rus(a) 528
Rusana 528
Savina 528
Savka 528
Severin 528
Sentija 528
Stamati 528
Stamatofei 528
Stanciu 526
Stancul 526
Stere 528
Stratil 528
Stratimir 528
Frate 527
Čireša 526
- CATALANĂ
- reina* 98
- CROATĂ
- frat* 527
fratar 527
- CUMANĂ
- jaban* 529
javan 529
- ENGLEZĂ
- advance* 312
advertisement 310, 311
advocate 310
apparent 310, 311
apparently 312
(to) assist 310, 311
baby 644
(to) ballot 311
copyright 309
censure 309
channel 310
condition 310, 312
control 309
(to) control 309
corporation 309, 312
deception 311
(to) expose 310—312
genial 310, 311
glorious 310
immaterial 310, 311
injury 311
man 129
men 129
official 310
(to) prevent 310—312
redundancy 232
sandwich-man 398
star 175
technological 310
- FRANCEZĂ
- (s') abstenir* 611
acte 537
aérogramme 546
agraver 147
alliage de fer 548
alodialité 546
antilope 306
bébé 644
binocle 306
bleu marin 175
bonjour 175
candela 547
chaise-longue 180
(il) chante 353
(ils) chantent 353
châsselas 299
cimpanzé 298
cinérestaurant 398
contagionner 547
elle 355
épître 62
escadron 177
escalader 177
escapade 177
escarmouche 404
escorte 177
escroc 177
estomper 177
ferro-alliage 548
(ils) finissent 353
(il) finit 353
flairer 175
fonction 610
il 355
kópi 213

- lettre* 537
livre 537
manche 44
mécanisme 27
mémoriser 281
méridien 29
mesquin 30
métier 70
million 42
montain 98
neiger 355
oxyton 543
(il) pleut 355
pleuvoir 355
Pont Saint Maire 79
popeline 175
quadrilatère 329
Quatre Souris 79
redondance 232
refraindre 98
rondeau 641
Saint Lugens 79
velours 175
- GENOVEZĂ**
- San Giorgio* 531
- GERMANĂ**
- Abecedarium* 611
aber 155
abnorm 611
absagen 144
adjustieren 644
angemessen 148
Ankerplatz 638
anmessen 148
anreden 144
Aufklampfen 638
Aufzug 641
Ausstecken 639
Barkas 639
Barkasse 639
Bébe 644
Bootsman 639
Bremse 639
Brutseil 641
eiskasten 640
- elfenbeinweiss* 398
Farbe 92
färben 92
Forchenbach 80
Galerie 640
Galgen 640
Galion 640
Gang 640
Geländer 639
gemäss 144, 148
Hirnkette 639
Hektik 54
Karkalak 639
Karlsbach 80
Kind 355
Klopfer 92
Kloster Humora 81
Knabe 355
Kran 640
Kranich 640
längs 354
Lasche 640
Leitze 530
Lotse 640
Mädchen 355
Maihlöcken 402, 403
Manipulant 640
Marleine 640
Marling 640
Maskade 641
Mäusedorn 69
Mäusedorntrank 69
Merlin 640
milchweiss 398
Mittelstück 72
muskat 47
muster 610
Mulzerl 67
Mulzi 67
Nipper 641
Oktober 53
pflastern 645
Priessnitz 175
Prurseil 641
Radkasten 641
Raskette 641
Rondo 641
Rundholz 641
- Sackmann* 177, 541
Schäfer 545
Scharmützel 404
Schimpänse 298
Schlangenkopf 639
Schiefer 92
Schlepp 641
Schneider 92
Schnützel 176
Schnürleine 642
schön 551
Schorbaum 641
Schurbaum 641
Schwartzthal 81
Schwemmer 642
silberbrau 398
Spengler 92
Spier 641
Spinat 92
Start 175
Stella 531
Strand 302
Strang 302
Takelage 642
Takelung 642
(Tau) stopper 639
Trichter 106
Unteroffizier 646
Vaseline 642
Vorspan 640
Warte 113
weiss tageshell 398
Zug 642
Zuschrieben 144
- GREACĂ**
- Anastasios* 528
Antonios 528
Ασημέντρια 528
ἀσήμη 528
γραειν 60
Βράνας 528
Zanes 528
kerā 528
Kirka 528
Kyriakos 528
Κύρικος 529

kyrios 528
Kyrios 528
kyros 529
Lambros 531
 μεμβράνα 280
misadi 306
 μηχανισμός 27
moskos 528
 Μπάνος 528
 μπιριμάντις 178
 Μποχοουρή 528
 νεαρά 710
Niká 530
 δχτιχας 54
patrahili 294
 Πετκανα 528
 Πέτου 528
 Ραλης 528
 Ραλίτσα 528
 Ραλοῦ 528
 Ραλοῦκα 528
 Ραοῦλ 528
Soter 531
Stamatios 528
 Στανίτσας 528
 στοιχειῦ 295
 Τόκος 528
 χαρῖτης 534
 Χουρμούζης 528

ISTROROMÎNĂ

pismă 63

ITALIANĂ

adoperare 143
ammalato 148
birbante 178
maestro 26
mestiere 70
mortaio 98
mostra 610
raschillo 641
reina 98
schimpanzé 298

IUGOSLAVĂ

Antim 525
Bala 525
Balan 525
Balaš 525
Balota 525
Barak 525
Bratoslav 525
Budimir 525
Bujak 525
Vlasie 521
Ghica 525
Ginda 530
Dobroslav 525
Doka 525
Mare 525
Maria 525
Mica 525
Nanul 525
Pană 525
Saracin 525
Sava 525
Savin 525
Savina 525
Sentija 525
Sindelija 525
Stana 525
Sterios 528
Šaptefici 525
Fetka 525

LATINĂ

abecedarius 611
abnormis 611
abstinere 611
accutro 142
adorno 144
agnella 297
agnellus 297
 **agnicia* 297
agnus 297
amicabilis 150
armarium 159
Antonius 525, 528
audio 252
Auxentius 525, 528

Bartholomaeus 525
Blasius 525
brachiate 305
Caesar 352
Caesarem 352
charta 56, 533, 534
cognatus 297
credit 303
credo 292
Dacus 529
delineare 60
designare 60
dicit 303
 **directate* 211
 **directitate* 211
Dositheus 525
electio 147
epistola 56
Evdokios 525
exalbidus 301
flagrare 175
fremitus 295
Galus 529
 **gratarium* 305
Grigorios 525
limpidi 303
magisteria 70
manica 44
marcidus 278
Marianus 528
Marinus 530
Marius 528
membrana 279
meus 36
 **miccus* 41
 **miscere* 31
miserere 30
mulare 50
parietem 303
pes,-dis 330
Polyxena 525
rapidi 303, 304
rapidus 303, 304
remanere 305
reponere 305
resaltire 305
resonare 305
responsus 305

reus 305
Quirinus 531
Sabbas 535
Sabinos 528
Sabinus 525
Saracenus 525
Severinus 528
signem 297
Theodoros 525
vélo, -are 306
verbum 329, 353
video 292

MAGHIARĂ

agár 54
ápszis 334
ászténia 334
bába 644
Barbfalwa 81
betegedik 541
betgsék 334
bödöny 92
Bwdfalwa 81
ciklotron 334
ciklus 334
csalétek 334
csimpanz 298
derekal 92
Diospatoka 81
Dyznopataka 81
Dragomerfalwa 81
Egregy 82
emészt 542
Farkasmező 81
feldühit 333
Feyerg haz 81
főzölap 334
Füzespapterek 81
Glogovecz 77
golomb 92
hajl 542
Harasztkerék 81
hártya 542
hártya 542
használ 542
Hatpatokfalwa 81
hektika 54

Horthpathak 81
ibolya 333
izsop 333
jégtörő 334
jegyváltás 334
Kabolapatak 81
Karachonfalwa 81
karfiol 92
kel 259
kelés 335
Kerthweles 81
kinoz 542
Kisdobrowicza 81
Kiskerpest 81
kocsis 92
közl 542
kong 334
körmöl 335
kovacs 92
lakatol 541
lejár 335
Lomb 80
marha 295
Matosorbó 80
másképpen 333
mészkö 401
Miháló 82
Mihály 530
mozdít 542
mozdítani 69, 542
mozdony 69, 544
mozdonyesető 544
mozdul 542
mozgás 70
mozogmány 70
mozogni 70
**mozomány* 70
nadrág 334
nagy 334
nagyészü 334
nagyfokú 334
nagyközség 334
nagysikerü 334
néha 333
Nyárló 78
Nyárszeg 78
nyerni 296
Nyírmező 78

nyulas 78
oktober 53
osz(ol) 543
oszt 543
pakol 542
Prilipecz 77
ravasz 529
rossemájú 334
rovás 56, 305
sertés 334
Sistarovecz 77
Sovorsin 80
szád 78
szam 301
szamol 542
Széplak 80
talpal 541, 542
tervezett 333
testi 334
testileg 333
Újvágás 81
Vaik 531
varga 542
Veresmart 81
vezető 92
vlah 523
zsákmány 541
zsákmányolni 177, 541
számányol 542
zsib 544
Zurduky 81

POLONĂ

Bratolub 525
mila 549
muszkat 47
pismo 64

PORTUGHEZĂ

morteiro 98
porteiro 98
rainha 98
raire 98
reinha 98

PROVENSALĂ

reina 98

ROMÎNĂ

A

- abă* 55, 154, 155
ábă 155
abdómen 183
abecedar 611
Abel 531
abeş 551, 552
abeşedar 611
abilir 325
abnega 609
abnorm 611
abó 155, 551
abórt 405, 408
absoluţiune 611
absólvi 185
absólvi 611
absorbi 185
abstracţiuni 288
abşine 611
abunda 611
abundenţă 232
abur 318, 327
abure 257
aburú 583
abzice 144
ac 350
académie 183
alău 323
accilărat 178, 306
acelaşi 579
ácele 185
acesta 379
acéstora 183
acestu 584
aci 255, 513
acic 218
aciia 255
aciiásea 255
aclámf 638, 643
acmac 196
acolo 255
acoperemiş 113
acridă 196
acroşá 336
acroşaj 336
actor 141, 183
actor-cetăţean 131, 396
actor-om 131, 396
actoreasă 141
actoriţă 141
actriţă 141
acufundă 141
acum 513
acupat 113
acurător 142
**acure* 142
**acurgător* 142
acúrge 141, 142
acúză 185
ácvilă 183
Ada-Kaleh 569
adagietto 609
adamant 326
adamască 400, 401
Ada Marinescu 569, 571
Adela 152
adéseori 183
adevăru 583
adevărule 583
adiafor 196
adins 218
adiresă 113
adînc 143
adîncă 142
adîncăme 142, 143
adîncat 142, 150
adîncatú 583
admonestare 609
adolescentîn 131, 397, 399
adopera 143
adormiţát 143
adorná 143
adornáre 144
adscrie 144
aducal 113
aducere 645
adumbrá 144, 145
adumbráre 145
adumbrátu 145
adúmbără 145
adumbrăciune 145
adumbrătoriu 145
adumbrătúră 145
adumbri 145
aduna 143
adunânţă 143
Adunaşii-Copăceni 568, 599, 572
Adunaşii Teiului 572
adune 292
adyendreian 559, 564
aerogramă 546
afară cá 378
afară de 378
aferim 325
áfin 185
afla 318
afli 359
Afumatul 591
afurisi 326
afuriş 145, 146
agao 580
agaua 580
Agapia 530
Agatha 530
agendă 309
agenţie 146, 147
ager 146
ageri 146
agerit 146
agheasmă 326
aghenţie 147
aghieu 544
agistirui 644
agiunsu 584
agonisi 325
agrafia 147
agrěi 144
agreună 147
Agriciu 82
Agriş 82
agru 91, 195
áhlu 218
aiar 324
aiceásea 255
aici 255
aicişea 255
atěrilea 405, 410
aitui 544
ajeminari 408
alac 318

- alămojnă* 195
alăutariul 699
alb 18, 19, 360
alb-cald 131, 396
alb-ivoriu 132, 396, 398
alb-lăptat 132, 398
alb-lumina zilei 131, 396, 398
albastri 580
albastru-argintiu 132, 396, 398
albașă 301
albeață 249, 301
Albești 76
ălbii 185
Albini 76
Albu 588—590
Albul 590, 591
Albulă 591
alcătui 218
alecna 114
ălécție 147
Alecu 531
alege 147
alegibil 147
alergologic 132, 398
Alexandrina 152
Alexandru 182
algină 100
aliaj 548
alianță 147
alianție 147
aliat 147
aliăție 147
alina 114
alint 285
alinta 285
aliotman 325
allodialism 546
Alma între Vii 569
alodial 546
alodialitate 546
ältfel 183
altitudinar 286
altói 185
amainte 647, 649
amalát 147, 148
amarie 292
Amarul 591
amator 338, 339
amărăscă 251
Amărăștii de Sus 570, 572
amăsura 148
amăsurat 144, 147
ambasadă 148
ambasadie 149
ambasador 149
ambasadorăt 147
ambasadură 149
Amburhu 584
amează 649
ameninț(ă) 183
amfilobie 285
amfilovie 218
amforă 349
amiază 649
amiază 649
amiazăzi 649
amicabil 150
amidazină 132, 398
aminoase 293
(a)miroase 293
amirui 261, 264
(a)mistui 542
amház 100
amneáz 647, 649
amninusá 647, 649
amper 611
amuși 405, 408
Ana 151, 152
anafură 326
anason 325
anatolfrancian 559, 564
ancoraj 638
Andrei 530
Aneta 151, 152
angajament 336
angajare 336
Angela 152
anger 196
anghelian 557
anginer 113
antecalcula 397
antecalculat 132
antelopă 306
antep 324
anti-shakespearian 565
antiartă 132, 397
antibacovian 565
ântic(ă) 183
antifon 326
antihistaminic 132, 398
antilopă 306
Antiohie 531
antispastic 609
antitusiv 132, 397
antiunionist 546, 548
antiunist 546
Antoaneta 151, 152
Anton 152
Antoneta 152
antonpannesc 563, 564
antract 410
anțai 649
Apa hídă 80
Apahida 80
apă 360
Apele Vii 569
aplauze 674
apó 704
ápoi 183, 418
apostol 326
aprópkije 100
Aradul Nou 571
aramug 265
arap 324
ără 185, 708
arătindu 584
arbir 196
arbitru 336
are 254
arendă 318
arjieru 294
arjmandrit 294
Arfip 294
arjivă 294
Argentina 152
arghezian 559
argheziana 558
arșint 100
arhiero 294, 326
arhimandrit 294, 326
Arhip 294
arhistrateg 609
arhonit 650
arhonită 647, 650

arióc 647, 649
áripã 183
aripki 100
aristotelic 563
armada 219
armar 199
armestije 219
ármie 183
Arsineta 152
Arsinia 152
Arsiz 324
arş 324
arşea 324
arşin 324
árşilã 101, 183
articula 132
artist-paiafã 132
arvocãt 405, 408
arvonit 650
arvunit 650
ascũltã 185
ascuři 146
Asimedrei 528
aspidã 326
asta 253
ástfel 184
aşa 369, 418
aşi 579
áškije 100
aştepta 695
atac 336
atacã 647, 649
atacani 337
ateriza 337
aterizare 336, 337
atlt (de) 369
atunci 418
atunş 297
aŭrca 114
au 513
auã 195, 211
aud 253, 292, 693
auf! 647, 649
august 584
aur 19, 692
Aurica 151
auru 592
aus! 647, 649

auş 91
auştec 638, 643
autopastişa 132, 397
autoservire 397
autostație 132, 397, 399
auz 101, 254, 284, 292, 693
auzã 101
auzi 285
auzi 251
auzt 258
avat 325
avatar 284
avãm 305
Avãr 531
ave 579
avei 579
Averchie 531
aviochimic 132, 397, 399
avĩndu 583
avlie 324
Avram Iancu 569, 571
avucat 293
avut 593
azburca 114

Ă

ãla 256
ãmbla 578
ãsta 256, 379
ãstora 253
ãştia 253

B

ba 513
ba cã 513
babarãiřã 647, 649
babuř 644
babã 81
bachian 559, 564
baci 602
backhand 339
baconian 559
bacovian 557, 559
bade 351
bagiocrã 647, 649

bai 321
Baia de Aramã 569
Baia Mare 570
balaure 257
balbaş 324
balcon-expoziție 132, 396, 399
baligã 199
balistocardiogramã 133, 397, 398
balon 336
balla 597
Balla Albã 570
baltã 199
balzacian 559
Bancești 75
bandã 113
bandist 113
bandit 113
baniãc 647, 649
Banu 528
baraj 337
barbar 223
barbarie 647, 649, 650
Barbul 591
barcaz 639
bardã 321
barocamerã 133, 397
bartókian 559, 565
bas-bariton 133, 396
başcã 318
bat 332
bat(ã) (= beat) 301
batalãu 647, 649, 650
batalãurã 258, 647, 650
bate 351
batedãlã 647, 650
batjocurã 649
baudelairian 559
bãdãu 650
Bãdeuři 75
bãdți 92
bãga 520
bãlãbãni 199
Bãlãceana 75
bãlãngãni 334
Bãlcãuři 77
bãrãgan 324
bãrbat 695

- bărbărie* 650
Bărbęști 75
bărbî 100
bărbier 318
bărbierește 105
bărcușă 133
bărgî 100
bărgîje 100
bătălău 649, 650
bătătură 650
băteală 650
bătucitură 257
băzară 650
beat(ă) 301
Beba Veche 569
bec 647, 649
Becicherecu-Mic 568
becisnic 218
bediug, 195, 323
bedui 650
beethovenian 559
beghîr 324
Beinș 81
Beiuș 81
beldie 199
beleujăt 261, 263—265
beleujăt 264
beleujgat 264
beleușcat 264
beleuzat 265
beli 647, 649
belieșă 264
belit 647, 649
belitoare 650
belitură 647, 650
bélișă 261, 264
beniucian 559, 565
benoclu 306
benucian 559, 565
berat 196
berbant 178, 179
Berbești 81
bercheșel 650
berdedeu 649
berdidău 649, 650
berdîhău 647
berdișel 650
berghedău 649
bergsonian 559, 567
bergsonist 563, 567
berkeleyan 559
berliozian 558, 559
beteag 541
**beteghedi* 542
betegi 541
betermea 196
bețiu 113
bezer 650
bezofin 649
bezufin 647
bicău 323
bidileac 647, 649
bidui 647, 650
biftui 306
bilet 56
bilșug 179
binoclu 306
bios 218
biotelemetric 133, 397, 398
biotelemetrie 133
bir 321
birbant 178, 179
birgă 323
birghidău 649
birlic 324
Biserica Albă 81
Bistrețu 589, 590
bitușă 327
bivole 257
bivolișă 184
bivuac 337
bizarău 647, 650
bizit 647, 649
bîcă 265, 266
blhă 218
bljbtî 249
blbor 199
blc 327
blrji 199
Blrsa 75
Birța 75
blagian 559, 564
blake-ian 559
bleăh 647, 649, 650
bleahă 650
blear 650
bleău 648
bleaznă 703
blec 650
blef 650
blehici 650
bleotocări 199
bléstem 184
bleu 649, 650
bleumaren 175
bleumarin 175
blev 650
blndă 199
bloc 337
bloc-turn 133, 396, 399
blocaj 337
boală 334
boare 318
boată 264
boaz 324
boboș 325
boccea 552
boci 199, 318
bogajă 405, 410
bogărie 323
boglar 195
bogomán 405, 410
bogzian 559, 562
bói 185, 238, 239
boiangtu 650
boierism 517
bold 405
boldăș 405, 408
boldă 405
boldășîșă 405
bolhan 649
bolhanî 648, 650
bolhăni 650
bolnán 648
bólnav 184
bolohan 296
boloháni 650
bolovan 296, 649
bolováni 650
boltă 318, 597
bon 106
bonjiur 175
bonjur 175
bontúr 265, 266

- Borăuți* 75
borfête 261, 264
borț 199
boroni 105
borț 199
Bosanci 75
boscorodi 199
boșil 257
boșométe 261, 263, 264
boșorog 199
boștea 552
boștina 114
bolă 264
botecă 199
boțgază 249
botez 318
botic 261, 263, 264
botică 264
boț 639
bóți 185
bóțman 639, 643
boțuri 648
box 336
brad 327
Bradu 569, 571
bradul 571
brahmsian 559
brasist 133, 397
Bratule 587
Bratulu 587
brață 292
brăun 405, 408
brazdă 100, 347
brazdometru 133, 399
brázi 101
brăcinarișă 649, 650
brăcinărișă 650
brădét 100
Brădulea 151
brățară 305
Breb 81
brec 337
brechtian 559
bremondian 559, 564
brémzä 639
brețară 305
bricinarișă 648, 649
bricinărișă 649
briflegher 649
briftrigher 648, 649
brighidău 640
brihanós 648, 650
brihănos 650
brilioancă 199
brit 284
brigle 103, 257
brinci 257
broască 327
bruftui 199
brumar 609
brústur 76, 261, 264
Brustur 76
brusture 264
brusturi 76
bubat 257
buc 199
bucălain 333
bucătar 141
bucătăreasă 141
buceac 554, 555
buceaci 554
Bucecea 554, 555
Buceci 554, 555
bucină 264, 648—650
buciuma 264, 650
buciumi 261, 264
buciuana 264, 658
bucmea 195
Bucur 528
bucura 327
Bucureștii Noi 572
Bucuroaia 76
Budești 81
budimán 261, 263
Budul 591
buduloi 650
budurói 648—650
buduroiu 650
buduroni 650
bugeac 553—555
búget 185
buglă 105
buhav 278
buhă 650
bühnä 648—650
Buiul 586, 587
bujbă 650
bujdă 650
bujlă 648—650
bujneag 265
bulbucát 150
buleandrá 199
bulz 199
bumbăcar 141
bumbăcăreasă 141
Bumbești-Jiu 568, 570, 572
bun 584
bundarele 256
bune 292
bungeac 554
bunget 327
bunghin 261, 263
bungiu 648, 650
buoru 589, 590
bura 318
bură 199
burcăș 405, 408
burcașișă 405
burcă 410
burcășișă 410
burdihănos 650
burdi(h)os 650
burduhănos 650
burduhos 650
burdujál 648—650
burdujel 650
burdușel 650
buríte 261, 264
burfete 256
burlui 324
burunișă 318
bușneac 265
bușnigai 265
bușumí 261
but 199, 339
butélie 184
buti 199
butuhan 265, 266
Butul 586, 587
Buyul 585
buzarna 264
buză 317, 318
buzărea 261, 264
buzdunari 405

- búze* 101
byni 695
byronian 559
byvol 695
- C
- ca* 575, 576
cabanișă 324
Cacaleți 80
cadă 318
cadilă 195
cajă 252
cai 349, 350
cais 324
cal 349, 350
calabura 113
Calafat 532
calafatare 532
cald 319
calderonian 559
cale făcători 437
calic 113
calicatură 113
Calistrat 531
calm-plai 133, 396
camarilă 547
camătă 326
camilafcă 326
camilpetrescian 559, 560
cândelă 547
cândid 184
Candrenii Dornei 77
canea 318
canon 326
cantemiresc 563
cap 125
cap de șarpe 639
capitol 186
Caplea 530
caprili 249
caprolactama 133, 398
captalan 648—650
capătlan 650
Capuctmpului 75
Capul Rediului 570
carácter 184
carafă 351
caragialesc 563, 567
caragialian 557, 559, 567
cară 251, 351
carcalăc 639, 642, 643
Carcaleți 80
cardiotahometru 134, 397, 398
care 92
carfiol 92
carnat 134
Carolina 152
carte 56—58, 63—65,
 535—539
cartezian 560
carțofoar 223
carunt 258
casă 126—128, 319, 360
casă 239
castaniu 400
catastif 223
catifelina 134, 397, 398
catilîog 648, 649
calrafuse 223
cauză 665
cavaș 324
cazan 105
cazapuș 114
cazarmă 318
că 369
Căcaiana 80
Căcărezeni 80
căciulă 327
cădulă 261, 263
căfăi 323
călă:ncări 318
călbază 300
călca 103
călcăi 579
Călcăiana 80
călchie 332
căldare 105
călic 218
călinescian 560
călugăr 326
călûgărișă 184
cămășe 101
cămilă 326
cămin-hotel 134, 396
când 578
câni 324
cânil 114
căpătă 405, 408
căpete 256
căptălan 650
căra 79
Cărătură 79
Cărăzeni 80
cărîe 261, 263
cărticică 537
cărți 101
căsar 408, 409
căsări 405
căști 239
căt 578
cătrănișă 105, 106
cătun 324
căfia 101
căuș 518
căulare 134
căutată 593
ce 369
ce mai 369
ceaclău 114
ceașă 324
ceale 699
ceasla 299, 307
ceaun 324
cebăli 264
cebăluț 261, 264, 265
cebăluț 261, 264
cehovian 560
cehrea 195
celălaltu 584
celebru 611
cenușă 252
cenușiu 400
cenzură 306
cepeleag 299
cepelă 299
cer 101, 602
Cerbătoarea 77
cerbicea plecațl 437
cercevea 107
cergă 257
ceri 101, 580
ceriș 580
cerneală 218

- Cernegura* 82
cert 203
cevași 651
cézannian 559, 560, 564
Cezar 152
Cezarina 152
cheag 292
cheie 238
chelar 326
cheliu 180
cheltui 292, 541, 542
chiabur 223
chiar 218
chiară 410
chibrit 106
chiflea 293
chilie 326
chimir 318
chimval 326
chin 542
chînu 186
chinzui 405, 508, 542
chîp 590
chîpu 585, 590
chîr 196
Chirică 529
chirie 324
Chirin 531
chîr 326
chivot 326
Chivulete 256
chîzmind 63
chopinian 557, 560
ciacău 410
chîră 100
Cibinul 569
cicisbeu 609
ciclism 336
cicloturism 134, 397
cifră-record 134, 396
ciment 113
cimentist 134, 397
cimpans 298
cimpanz 298
cimpanzeu 297—299
chîmpăyîște 100
cînășel 405, 408
cincilea spre dzeace 699
cinerestaurant 134, 396, 398
cinevași 579
cioară 327
chîob'ân 100
ciobălu 265
ciobănele 256
ciocăn 405
ciocolatier 134
ciof 650
ciofic 261, 263, 264
ciofling 264
ciofling 264
ciohă 648, 649
ciohăi 648, 650
ciohăi 650
ciohodar 324
cioi 265
cion 405, 408
chîorâpki 100
ciorb 114
cioroi 405, 410
ciorsăi 265
ciortăi 261, 264, 265
ciorti 264
ciircar 134
Cireșelul 591
cișcoran 649
cișcovân 648
ciabil 134
ciătera 186
ciți 134
ciubărcă 261, 264
Ciuchete 256
ciucure 257
ciudă 218, 332
ciuf 648—650
ciumpit 650
Ciungulete 256
ciup 257
ciupcăt 648
Ciupercenii Vechi 572
ciupesc 257
ciupit 650
Ciurica 529
civil 113
cizmar 105, 542
cicădări 408
ctine 98, 691
cîlă 265, 266
Cîlpanii de Jos 570
Cîlpenii de Jos 172
cîmpi (a se) 218
Cîmpul lui Neag 569, 571
Cîmpulung 75, 81
cînd 369, 418
Cîndești 75
cîndu 585, 584, 592, 593
cîne 98, 100
cînt 353
cînta 695
cîntar 318
cîntat 254
cîntam 353
cîntă 186
cîntărete 256
cîntecul 526
cîntecului 586
cîntu 583
cînti 101, 359
cîrc 278
cîrcăs, 261, 263, 264
cîrcădăre 405
cîrcăitoare 249
cîrcii 249
cîrkîm 100
Cîrlibaba 80, 81
Cîrlibav 81
cîrlig 80
cîrligăș 648, 650
cîrligel 650
Cîrpeștii mici 75, 81
cîrtoagă 264
cîrtog 261, 264
cît 369, 593
cîteși 651
cîtilenăș 405
cîtilinaș 408
cîtuși 651
claca 340
clacaj 337
clad 648, 650
cladă 650
clânder 639, 643
clapon 318
clead 650

- cled* 650
Clementina 152
clétne 648, 649
clid 648
clitui 648, 649
cloamfâr 92
closétă 405, 408
clucă 105
cneadziul 699
coaja 253
coăjă 101
Coara 530
coardă 339
oăbilită 184
cocie 218
cociș 92, 102
Cocorele 256
cocuță 648, 650
Codrat 530
codru 218, 327
cofări 323
cofăși 261, 264
cofășit 261, 263
cofști 264
coif 318
cojoacili 249
coji 648, 649
cojocu 252
colb 223
cólea 184
colicistită 609
coléctâr 405, 408
colivă 326
cólo 184, 255
coloșea 255
colluc 318
Coman 530
comandă 642
comat 609
combinată 339
comédie 186
comenta 694
comiță 648, 649
Comloșu-Mare 568
compănie 186
comparativă 113
comperativă 113
comperație 113
compresă 178
Comșa 530
conca 150
concert-lecție 134, 396
conci 318
concluziona 134
concretivitate 285
condei 325
condiție 310, 337
Condrea 530
condur 530
confermatie 219
conșuz-combinat 134, 396
congener 286
conob 195
consoană 329
conta 520
constată 405, 410
conta 694
contagiă 547
contagier 547
contagios 547
contagiune 547
contrainterogatoriu 135
control-depănat 135, 396
convex 150
coordonată 203
copac(iu) 327
côpie 186, 437
copilete 256
copkîl 100
copleși 327
cops 135
Copșa Mică 568
corăbii 579
corb 351
Corbu 569, 571
corbul 571
cord-plămîni artificial 135,
 396—398
coresian 560
corespunde 648, 649
cori 405, 408
corn de năframă 405, 408
corneillian 565
cornelian 560, 565
Cornele 256
Cornu 571
corp 351
corl 318
cositor 326
cosiță 251
cosmetiza 135, 397
cosmodrom 135, 397—399, 609
cosmonaut 137, 397, 399, 609
cosmonavă 135, 397—399
Costa 531
Costache 531
Costaiche 250
Costea 531
Costești 570, 572
Costești-Vîlsan 568, 570, 572
Costeștii din Deal 569
coșâr 101
coșaveraj 340
coșbucean 562
coșbucian 557
côșniță 648, 649
col 650
cotoi 257
côturi 648
Coșofeni 572
Coșofenii din Față 570, 572
covaci 92
covăcie 264
covăciță 261, 264
covăsit 257
covășa 265
covășeă 261, 264, 265
covor 592
covoru 592
crac 81
crăiul 593
crangă 302
cravâl 648, 649
Crăciunelu de Jos 569, 572
Crăciunelu-de-Sus 570
Crăciunești 81
crădelniță 406, 410
Crălibav 81
crăpa 197
crăpare 197
crăpat 197
crăpăcios 197

crăpătură 197
crăpăturică 197
creadă 254
crează 254
cred 292
crede 254, 303
Creșutul 587
Creștului 587
crez 101, 693
crîză 101
criclă 650
criglă 648—650
crin 326
crystalizare 609
crivină 262, 294
criză de timp 337
crisnic 408
crocian 560
croitor 141
croitoreasă 141
cruê 252
cruhâr 648, 649
crunt 218, 226
crunții 583
crușe 297
cruța 327
cu 520
cu condiția 417
cu excepția 382, 383
cu exclusivitate 16
cu privire la 419
cu scopul 417
cu totul 197
cu totului tot 652
cu totuși tot 652
cu toții 652
cuceri 197
cucerie 197
cucerie 197
cuceritor 197
cuceritură 197
cucernic 197
cucernicesc 197
cucernicește 197
cucernicie 197

cuclă 105
cucuruz 93, 105
cucută 318
cuhnie 3, 8
(a) cui 114
cui 103
cujică 406, 408
cujelcă 408
culă 324
cum 369, 583, 585, 592, 593
cumnat 297
cumpanie 293
cumpănă 113, 318
cunună 278
cuplaj 337
curăle 251
curălos 115
curătoriu 437
Curătură 79
curcubeu 327
cure 142
curea 530
curele 530
Curelea 530
curge 142
curte 318
Curtea de Argeș 570
curtizană 223
curuiac 262, 264
curundu 583, 593
custură 318
cușelă 609
cuștie 410
cuștie 410
cutezanță 143
cuturlă 648, 650
cuturlui 650
cușit 101
cușitori 406, 408
cuvînt-cadavru 135
 396, 397, 399
cuvînt-stigmat 135, 396, 397,
 399
cvasi-pornografic 392
cvasi-unanimitate 135, 397
cvintet 337

D

dăfin 186
dai 359
dainam 333
dalb 221
Danțul 590
dannunzian 560, 565
dantesc 563
danturare 398
danturat 135
danț 648, 649
dar 380, 508, 509, 702
darac 103
dascal 223
Dașea 530
dată fiind cauza 417
datór 101
datori 101
dată 583, 593
Davidu 586
dă 358, 393
Dăculești 529
dăina 265
dăină 262, 264, 265
dăini 265
dăină 265
dăngăni 334
dăschid 252
dășkid 100, 252
de 251, 520
de aceea 419
de asemenea 419
deală 195
Dealul Elenei 529
Dealul Mărătoarei 79
Dealul Spirei 570
decit 379, 382—385, 422
deci 218, 508, 511
deciă 196
defensiv 703
deșetár 100
deșetár 100, 101
Deiu 530
delavranțian 557
démon 184
deoajk'e 250
deocamdată 581

- deodată* 581
deoik' 250
deosebit de 378
depărtatic 398
deplău 195, 323
depărtatic 135
derbi 339
dereptu 583
des 100, 292
deschid 252
desciorchinător 136
despărți 347, 350
déspot 184
despre 520
despuitor 218
destionar 273
déși 186
deșidera 195
deștept 650
deștinse 437
detență 339
detor 91
deuăik'e 97
deveseală 262, 265
dezbate 347, 350, 355
dezlupi 218
dezosat 136, 397
djal 100
diamant 136
dibaci 293
Dică 531
dickensian 560
Dicu 531
djes 292
diiavol 580
diletant 338
Dimitrie 531
din 251, 520
dinș 590
din cauza 109, 417
din pricina 109, 417
dîncît 648
dîndă 100
dînspre 520
direaptă 90
diréctor 186
diectorat 149
dirept 211
direplate 211
direptătate 211
dirt-trak 339
dischinezie 609
dispută 339
distanță 136
dișlet 650
dișlet 648
diveseală 265
dixluor 609
dîncît 649
dîncuie 332
dîndu 584, 592, 593
dînsul 593
dînșii 332
dîntreba 332
doar 13—15, 384, 510
dqare 250
doă 580
dobîndă 218
dobîndi 410
doctorat 149
doctoreasă 141
doctoriță 141, 184
document 536
dotată 581
dodoleț 265
dodolôș 262, 264, 265
dodoloș 264, 265
dodoneț 265
dohovnic 299
doilea 249, 851
Domirești 532
domnu 584
Domnul 586
dori 423
Dorna Candreni 77
Dorna Vatra 77
dorîim 100
dostoievskian 560
Dosul Secerului 80
Dosul Seciului 80
două 580
dovlete 256
Dragomirești 81
dram 223
Drăganu Olteni
Drăgănești-Vlașca 568, 569
dreptaci 547
dreptate 650
dreptăți 648
dreptu 583, 584
dricală 92
drugán 562, 565
drugana 265
drugă 257, 265
drum 584
drumari 332
dubală 301
dubeală 301
dubi 301
ducului 406, 408
dudăi 262, 264, 265
dui 265
dug 406, 410
dugău 410
duhomic 299
duhovnic 300
dúlêe 100
dulița 332
dumbra 332
Dumbrăvița mică 81
dumicúș 262, 264
dumilor-voastre 297
dúminică 184
dumisale 297
dumitale 297
Dumitraike 250
Dumitrașcu 284
Dumitrina 152
Dumitru 152, 588, 590
dumnăzăești 699
Dumnezău 435
dunarma 218
după ce 377
după ce că 377
duroare 218
dúșman 184
dușumea 107
Dușu 529
dzeacele 699
dzi 435, 436
dzićindu 435, 436

- E
- e* (= și) 437
- echinoциiu* 580
- eclisă* 640
- economicitate* 136, 397
- económii* 186
- éctică* 54
- efect* 337
- eficient* 309
- eftenșugurile* 437
- ehrenburgian* 560
- einsteinian* 560
- elan* 337
- elector* 219
- electocar* 136, 397, 398
- electroizolant* 136, 397, 398
- electroplușat* 136, 397, 398
- elefanto-purtat* 136, 346
- elefanți* 238
- Elena* 529
- Elenari* 529
- emfiteoză* 609
- eminescian* 560
- Enaik'e* 250
- enescian* 560
- engómion* 218
- entusiasm* 580
- epistolă* 56
- epistolie* 62
- epitrafir* 294
- epítrop* 184
- épocă* 184
- éra* 186
- erasmic* 563
- erché* 639, 643
- escás* 630, 643
- escaladă* 339
- escepție* 177
- escursie* 177
- esenian* 560
- eshilian* 560
- espediție* 177
- esperiență* 177
- exploatare* 177
- estime* 712
- eu* 696
- Eufrosina* 531
- evaporator* 136
- evghenicos* 196
- Evstratrie* 531
- excalada* 177
- excapadă* 177
- excadron* 177
- excortă* 176
- excroc* 176
- exclisiv* 16
- exersa* 284
- exobiologie* 136, 397, 398
- expéranto* 177
- extompa* 176
- extracorporal* 136
- extragramatical* 136, 397
- extralingvistic* 136, 397
- extraneu* 609
- extraterestru* 136, 397, 399
- F
- fac* 351
- faci* 359
- factologic* 609
- fag* 351
- faği* 100
- fáierant* 648, 649
- fánă* 648, 649
- jandilă* 650
- janglă* 650
- jangle* 650
- fánglie* 648, 650
- janterie* 113
- japt* 649
- japtă* 649
- japtul* 417
- fară* 109
- faraón* 648, 649
- farbă* 92
- farșani* 648, 649
- fasúng* 648, 649
- fată* 530
- față de* 22, 23
- făct* 258
- făcut* 696
- făgét* 100
- fălcér* 406, 408
- Fălculete* 256
- fălinar* 305
- fără* 293, 380
- fără să* 371
- fărbui* 92
- făș* 406, 408
- febricită* 609
- felicitare* 63
- Feneșel* 80
- fenómen* 184
- fer* 579
- ferbinte* 548, 579.
- fercheteu* 649
- ferdideu* 649
- férfeșiță* 184
- fergheteu* 103
- feroaliaj* 548
- fértic* 648, 649
- fest* 648, 649
- fetele* 251, 258, 530
- Fetelea* 530
- fetile* 249
- fetili* 249, 251
- fi* 91
- ficale* 257
- Fichur* 585, 586
- ficior* 179, 309
- fiéora* 258
- ficlene* 294
- fidelist* 137
- fie* 513
- fie că* 513
- fiicare* 380
- fiecte* 380
- fier* 548
- fierăstrăuar* 114
- Fierbătoarea* 78
- Fierbinți* 570, 572
- Fierbinți-Tîrg* 570
- Fierbinții de Jos* 570, 572
- fierovimi* 294
- fiindu* 584
- fîlă* 648, 649
- fîlér* 406, 410
- Filipeștii de Tîrg* 172
- film* 137
- filmografie* 137, 397
- Filomela* 152

- filosof* 186, 580
filosofie 351
filozofie 351
fimeie 178, 306
fimis 339
fin 327
finală 339
fir 294, 295
firav 185, 295
firişag 262, 263
firitisi 294
firuţ 332
filfăin 249
filfi 294
ftn 80, 592
Finaşeloru 589, 590, 591
Fnişel 80
Fintina Albă 75
finu 592
freitură 406, 410
fsti, 198
fistic 262, 263
ftfi 198
fker 259
flaubertian 560
fleandură 79
fleaşc 198
fleoancă 79
fleoarcă 79
Fleondoroaia 79
fler 175
fleşcăi 198
fleşteri 644, 645
fligorn 611
Flondor 79
Flondorăia 79
flör 175
florar 141
florăreasă 141
Florentina 152
Florescul 590
fluturoaică 137
foi 105
fojgăi 198
foliu 137
folmotoc 265
folos 325
- fece* 258
fonări 406, 408
fontoi 648, 650
fontui 650
forehand 339
forfăca 305
fórma 186
fórmă 186
fornăi 198
forobráz 406, 409
forşpán 640, 643
fortum 296
fórvell! 648, 649
foscolian 560
postu 583
foşgăi 198
foşni 198
foloenergetică 137, 397—399
frăilăr 406, 408
framăt 302
Frasinu 531
fraţ 101, 251
frază-cheie 137, 396, 397
frăc 302
frăgar 92
Frăsineanu 531
Frăsina 531
freamăt 295
frec 302
frică 325
fringhie 218
Frîncu 590
fructe 100
frumos 584
frunt 406, 410
frunte 100
frunţ 251
frunze 105
fuărfeči 100
fuge 100, 254
Fuiorele 256
fum 648, 649
uncfie 610
funcţiune 610
funingine 100
furcă 319
furcer 257
furcitură 410
- fúrie* 184
furtun 295, 296
furtună 296
- G
- Gabriela* 152
Galaction 175
galbân 305
galenic 609
galerie 640
galileo-newtonian 564
galión 640
galiş 179
gang 640, 642, 643
gantă 650
ganţ 648—650
garafă 351
gară 351
gardă 339
gardină 113
gasii 251
gavaj 137, 398
gazoanalizator 137, 397—399
gălbază 301
gâlbează 301
Găleşti 529
găni 408
gărgăriţă 184
gást 258
geac 265, 266
geană 252
gem 100
gemănăr 406
gemănari 408
gen 329
éne 100
geniu 674, 675
genunche 100, 257
Geoagiu-Băi 572
George 152
Georgeta 151, 152
gerah 196
gessnerian 557
gestionar 293
ghelir 196
gheneraleş 219
Gheorghe 152, 530

- Gheorgheta* 152
gherist 563, 566
ghermăni 262, 263
gheșeft 545
gheșeftar 545
ghibaci 293
ghibellin 609
ghidaj 137
ghiftui 306
ghimpe 257, 327
Ghindea 530
ghiol 324
Ghiță 530
Gicărete 191
gič 100
gîrme 100
gîzure 100
gîjór 100
gin 648, 649
gindă 100
gine 100
gînere 100
gîngaș(ă) 184
gioben 293
gioi 435, 436
gisîéz 100
gițâl 100
gițjă 100
giuben 293
giunci 435
Ĝuratul 591
Giurgiu 531
giuva(i)er 293, 298
givol 100
giŧli 249
gtgii 198
gllcă 257
gllgii 198, 249
glni 406, 408
gîrlă 648, 649
glas 648, 649
glod 223, 650
glóduri 649
Glogoveț 77
goethean 563, 566, 567
goethian 560
golaveraj 340
goldonian 560
góling 640, 643
golumb 92
gogă 327
gogolian 560
gogoloașă 262
gogolós 262, 264
gógoriță 184
gongoric 563
gorkian 560
gotovi 195
grab 581
grabnic 300
grajdi 580
gramaticu 590
gramnic 300
gramscian 560
granic 640
gratar 115
graure 257
grădina 305
grădinár 101, 141, 305
grădinăreasă 141
grănișari 408
grănișár 406
grănișer 408
grăpa 105
grătar 305
grău 302
gre 579
Grecii 579
gredinar 305
greement 642
greere 327
gresie 327
greșițilorŭ 586
gretar 305
greu 302
greutate 100
gri 460
grie 400
grigorescian 560, 564
Grigorieta 152
grije 101
grindea 650
grindei 649, 650
grindeiu 650
grindel 650
grin 400
grîndeiu 650
grogy 339
gros 218
grumaz 221, 327
grupaj 138, 397
ğuc 584
ğudeț 186, 584, 586
guelf 609
gulán 262, 263
gumári 649
gunoi 103
Gura-Barzii 78
Gura-Dobrii 78
Gura-hoņ 77
Gura-hoņului 77
Gura Humorului 570
Gura-Ociņei 569
Gura Sadului 77, 79
Gura Văii 77, 78
Gura Zărni 82
Gurahoņ 78
gurđ 649
Gurasada 77–79
Guravale 77, 78
Guravăi 77
Gurazerna 82
gură 78
gustian 560, 564
guzui 649

H

- hába* 154, 551
hain 223
haină 186, 238
halamág 262, 265
hanganaș 113
hanstickian 560, 564
haos 665
haraba 550
Haralambie 531
Harascrac 81
harșău 332
hartă-machelă 138, 396, 397
hartă-schemă 138, 397
hártică 53
hasdeian 560
hasná 218

- hatică* 53
hatmanul 592, 593
haydn-mozartian 565
haus 665
haznă 542
hăftlică 53
hăitui 542
hălăman 265
hămăi 298
hăptlică 53
Hărăscrac 81
hărtică 53
hătică 53
hăuli 198
hăznăl(u)i 542
hăznui 542
héclică 53
héflică 53
hegelian 560
helicopter-macara 138, 396
hemingwayan 560
heptamtru 329
heptan 329
heptaoxid 329
heptasilabic 329
héplică 53
heraclitean 563, 567
heraclitic 563
hértică 53
heruvimi 294
hétică 53
hétrică 53
hielene 294
hidric 609
hidroameliorare 138, 397, 399
hidrometeorologic 138
hidrometeorologie 397
h'jer 100
h'jerăstrău 100
h'jërbe 10
hiertură 100
h'in 100
hiptică 53
hirav 295
hitrăi 406, 408
hirboc 156
hirlete 256
hîrtică 53
hîrtie 533, 534
hîrtie-foiță 138, 396
hîrtop 296
hîrzob 296
hliuj 113
Hoagă 530
hobbesian 560
hoffmanesc 563
hoffmannian 557
holbură 296
holmotoc 265
holomóc 262, 265
holtei 223
homerian 560, 567
homerie 563, 566, 567
hop 198
hopa 156
hoplit 609
horbă 296
horboc 156
horbocăi 155, 156
horbocăială 156
horcăi 156
Horjescul 569
hotărâște 254
hreamăt 295
hrisovulul 538
hududói 262, 264
hugolian 560
huí 198
hulpe 296
hultan 296
humus 286
hunting 138
hurduca 198
hurtă 296
hurui 198
huscă 265
hușc 262
hușe 265
- I
- iagod* 92
Iapa 81
iarăși 579
iarbă 218
Iarciul 591
ibomnic 299
ibovnic 299
ibsenian 560
icea 255
iceașea 255
ici 255
icișea 255
ideie 203
iéftică 54
ieftin 218
iéptică 54
ielili 249
ierbatic 138, 399
ies 125, 126
ieșim 101
iftică 54
Ilie 530
Iliță 530
Ilva-Mică 568, 569
ijderenie 218
imbord 323
imeni 196
impromptu 609
inăș 506
incontrolabil 310
infantarie 406, 410
inimă 100
inimă-plămtn artificial 138, 396
inintelență 138
iniște 184
inspector 184
inter 340
intercepție 339
interesant 406, 410
intratingvistic 138, 397
intranazal 139, 397
intri 359
inventat 305
io 437
ioájdă 51
Ioana 152
Ioaneta 152
ioájdă 51
Ion 531
Ionel 151, 530
Ionete 256
Ionichie 531
Iordache 530, 531

Iordaike 350
Jordan 530, 531
iorghist 563
Iosefina 152
ipsomă 196
irioc 649
Isabela 152
isnaf 324
ispramnic 299
ispravnic 299
isprăgesc 100
istalație 113
istórie 186
Istrate 531
istronom 113
ișcatulă 410
iscoală 410
ișcoală 406, 410
ișcoară 408
iubi 423
iubitori 580
Iubu 529
iute 520
iușeală 520
Ivan 529
Ivăneș 529
ivăsc 365
izășe 114
izidire 218
izlîtr 406, 408
izlaz 105
izvoară 251
Izvoru Mureșului 569, 571
Izvorul Oltului 569

I

ii 593
imbăltăciune 406, 410
imbe 435, 436
imble 186
imblăti 103
imblătit 406, 408
imbolnăyîesc 100
imbumba 265
imbumbăci 265
imbumbică 262, 264, 265
imbună 262, 265

împărat 584
împărăchia 218
împărătuș 406, 408
împelițași-le- 437
împelițat 579
(tm)pocălui 542
împoma 139
împrăștie 184
împregetare 262, 263
împregiurii 435
împrejur 435
învăța 580
în afara 380, 383
în afară că 377, 382, 384
în afară de 378—383
în afară de asta 371
în ceea ce privește 419
în continuare 419
în exclusivitate 16
în loc de 381
în loc să 381
în vederea 417
înapoia 186
încă și 379
încăla 327
încări 195
încina parastasă 114
încoronație 147
înghit 253
(a se) îndoii 520
îndovigă 262, 264, 265
îndovigăt 262, 264
înduvinga 265
îngadiței 332
îngăima 327
îngemăluț 262, 263
îngemăluită 262, 263
îngenunchea 580
îngrijesc 101
îngurgita 285
îngurgitare 285
înjunghea 580
însamnă 301
însă 380
înscrie 338
întăii 579
întirzie 184, 186
întorcaței 332

(în)torcător 257
întort 195
înrăma 304
întrebari 605
întrebîndu 593
întrema 304
întelegîndu 584
întelep 584
învăli 405
învântat 305
învârzi 305
învăscută 305
învătrare 265, 266
învăța 580
învățătoare 141
învățător 101, 349
învățătorescă 141
înveli 305, 306
învie 186
învîrsta 218
învoalbe 195

J

Jamu Mare 568
jăcmăni 177
jăfui 178
jăg 178
jăli 178
jăratie 178
jărăgai 177
jărtfă 178
jăș 178
jecmăni 177—179, 541
jefui 178, 186
jeg 178
jeleaică 266
jelepă 266
jelercă 265, 266
jeli 178
jemânari 408
jeratic 178
jerăgai 177
jereadă 332
jerțfă 178
jeș 178
jib 544
jibă 544

- jigle* 257
jilav 101, 184
jiná 262, 264
jir 101
jirav 195
jivete 256
jiviná 184
joben 293
joili 249
juca 223
Jucica Veche 75
judecătór 100, 101
julvernian 560, 564
jumátáte 100, 693
jumet 196
junior 336
justificare 609
juvaer 174, 176, 293, 298
- K**
- kaki* 400
kakie 400
kakiu 400
kantian 560
kapel 695
Kéie 100
k'éle 100
Kennedyan 564
kıag 100
kiátrá 100
kıept 100
kierkegaardian 560, 564
Kior 100
Kılpáı 100
Kıper 100
Kırlıbabul 81
knoc-aut 340
köstlerian 560, 564
- L**
- ta* 109, 423
tab 195, 323
labruyerian 557
lacăt 541
lacomos 408
lacrimal 286
- lafontainian* 557
Laıke 250, 253
lamartinian 560
lambá 103
Lambru 531
lamoste 321
landrá 321
lanı-cálüzá 639
lapoviıá 184
laptili 249
larangıtá 113
largu 583
larma 113
lasá 251
las(á) cá 377
laş 640
lautariul 699
lauzi 359
lavór 406
Lazuri 81
lábârıa 321
**lácătáului* 542
lácáuş-sudor 396
lántete 256
lástiv 195
lătáuş 113
lătúri 186
láur 113
Leabu 530
leac 530
Leacu 530
leagán 251
Leahu 530
Leanca 530
lectorat 149
legána 704
lege 579
legheoaná 219
legume 332
lehái 321
leibnızian 560
lemnuş 106
leninian 560, 567
leninist 567
Lenuıa 151
Leonida 531
Leontina 152
leopardian 560
- le(r)la* 321
lespede 321
leşáscu 592, 593
letopıseş 329
Leıea 530
leurdá 327
liagán 249
Lica 530
Licárete 256
lider 337
lifla 340
liftat 340
limbá 347
Limbá 80
limbíi 100
limbrıci 100
limburuş 257
**limped* 303
limpede 303
lindiná 100
linguriıá 387
linşoliu 665
lipotimie 609
lisztian 560
lıştai 321
Liıa 530
livéj 262, 264
liver 113
livizor 113
loáre 262, 263
locomie 406, 410
lopatá 105
lorı 262, 263
lorıt 262, 263
lostopan 321
lotru 321
Lotrul 569
loı 640
lovásc 305
lovinescian 560
lózincá 184
lúbeniıá 184, 257
luchianesc 563
lucra 102
lucru 102
luındu 584
lukasiewiczian 560, 564
lumına 186

- lumină* 187
lumușă 332
lunatăci 701
lunătăci 701
lung 347, 349
lungu 583, 584
lunic 609
lunolog 286
lup 584
lupki 100
Lupoia 81
luptare 218
lut 257, 584
luxat 113
- M
- ma* 258
mac 321
macedonskian 560
machea 265
maderan 293
maestru 24—26
măfie 609
magheran 293
magherniță 218
Magheru 571
**magisteriu* 387
magistrand 387
mahmur 324
mai 256, 379, 382
maiakovskian 560, 561, 565
maică 321, 530
măichia 262, 264, 265
maico 333
Maicu 530
maiestru 253
maiglic 403
maiglicel 402, 403
maiorescian 561
major 203
maladie 334
malcontent 219
mallarmean 563
mallhusian 561
mamă 360
mameă 349
mamă 249
mancă 349
Mandaïke 250
manifesta 520
manipulânt 640
mântie 184
mantinelă 340
Marcel 152
Marcela 152
Marcu 152
mare 79
marfă 290, 295
mari 350
Maria 151, 152, 530, 531
Marian 531
Maricela 152
Maricica 152
Marieta 151, 152
Marin 530, 531
Marina 531
maro 400
marou 400
marș 338
martur 325
marvă 296
masă 126—128
mascadă 640
mascat 47
maschiu 401
mașcat 47
mașini 106
mașinistru 113
mașteră 321
Mataïke 250
matcă 264, 265, 321
Mateșu 591
mașă 251
măfe 101
măceș 26
măciăș 26
măciăș 26
măciș 26
măciueș 26
mădărit 406
măgărișă 184
măi 327
mălin 321
mănduc 262, 263
măne 578
măngăiat 26
mănuător 406
mănule 435, 436
măr 350
Mărătoare 79
Mărăței 75
mărdărit 408
mări 187, 350
mării 187
mărita 80, 187
măritat 114
mărsu 584
mărșăluitor 340
măruntu 583
măsă 251
măsura 148
mășiucă 297
mătcă 262
mătreașă 249
mătúșă 101, 253
mătuși 253
măvăică 262, 263
me 579
mecanism 26—27
mechanism 27
mécla 262, 264
Medar(i) 531
medelniceării 28
medelnicér 27—28
medelniță 28
medeniceár 28
medic-celățean 387, 396, 397
Mehadia 82
mehanizm 27
mehanizm 27
Mehădia 82
Melaïke 250
melesteu 71
inelință 406, 410
membrana 279—281
memorá 281—282
memorabilități 285
memorana 280
mendre 327
menestrelu 285
ménge 43

- merú* 262, 264, 265
merg 125, 126
merge 254
mer 691
meri 350
merideán 29
meridiană 29
merlín 640, 642
Mermezáu 78
mersi 223
mesada 306
mescă 31
meschin 29—30
meschiu 401
meser 70
mesereá 71
mesereáe 30, 71
mesereáre 30, 71
meserere 195
meserie 70, 71
mesifă 195
meslehét 71
mesquin 30
Mesteacănul 80
mesteca 71, 584
mestecău 71
mesteleu 71
mestélnic 71
mestí 31
meşea 72
meşelíc 71
meşeliciu 71
meşteri 72
mésznişá 30
méşte 30, 31
meştelí 72
meşter 70
metanie 326
metastasian 561, 564
métâr 406
metehău 406, 408
metol 326
metură 691, 695
meu 31—36
mia 297
mic 36—41, 530
mic-cilindric 387, 396
míce 43
micelangelesc 563, 564
micelangiolesc 563
michiduţă 72
micigál 72
micie 43
micliştuc 72
Miko 540
microporos 397—399
microbuz 397, 399
micuful 72
mied 531
miel 297
mjeră 251
Mierculea 151
Miercure-Nirajului 569
Mierlău 78
mierluşcă 114
Miersig 78
mierfă 321
mîşésă 101
miez 406, 408
migáli 72
mige 43
miglişi 265, 266
Mihaela 152
Mihai 530
Mihalajke 250
mihanizm 27
mihoală 323
Mihulb 587
miji 321
mijloc 184
Milaş 78
milă 548
milión 42
mijloc 113
mihoagă 278
milostea 437
milostenie 699
mine 696
minulescian 561, 564
minájă 406, 410
mince 43, 321
mincie 43
minei 326
minge 42
mingie 43
ministri 580
miñ 101
mir 326
mireasă 249
miresuţă 332
mireteli 406, 408
miri 350
mirjasă 249
mirosi 218, 649
mirui 296, 297
misadă 306
miscău 401
mischié 401
mischiu 401
mişál 218
mişchiu 401
mişgurá 262, 265
mişgureálă 262, 263
Mitache 531
míticá 187
mititelul 72
mitropolie 326
Mitu 531
Miţa 530
miş 297
mizgui 265
mline 98, 691
minile 435, 699
mle 279
míná 187
mínă 45, 275
Minăstirea Humorului 81
minc 102, 277
minca 102
mincat 696
mîncătură 257
Mindra 75
mindrei 406
mtne 98
mînceă 43—44
mîné 44, 45
mîngálă 277
mîngái 249, 251
mîngítia 45, 184, 187
mîngítat 45
mîngítietate 45
mîngău 277
mînică 44

- mînie* 184, 187
mîinii 187
mînilie 699
mînjări 277
mînjeală 277
mînji 187, 277, 278
mînună 277, 278
mînz 278
mînzoaen 278
mînzoli 278
mînzoleán 278
mîr! 279
mîrc 278
mîrcav 278
mîrced 278
mîrri 278, 279
mîrnti 278
mîrnoágă 278
mîrşav 184, 321
mîrtan 278
Mîrza 530
mîlcă 265
mîş 72, 73
mîlacă 321
mîlădie 187
mîleşnişă 30
mîel 100, 297
mîécuri 100
mîez 100
mnia 297
mîirîásă 100
mnişă 297
moaşă 253
moaşl 249, 253
moaşte 321
mocan 68
mocirlă 321
moctrîan 68
modelar 387
módele 187
mojdan 195
mol 549
mólcom 184
Moldova-Veche 56
molie 321
molieresc 563, 565—567
molitve 708
molós 406
- momealcă* 265
momél 262, 265
moment-vîrf 387, 396, 397
monah 326
morăitură 279
morb 334
mórcoyi 100
morescă 609
mori 350
morîn 46
mormăi 279
mormăitură 279
moron 46
moroni 46
mort 81
morún 45—46
moscát 47
moscătă 47
moschicescu 584
Moscu 584
mosoară 251
mostră 610
moş 45
moşcată 47
moşic 45
molan 279
motel 388
mololurbopompă 388, 397, 398
moto-hotel 388
moş 68
moşircán 67, 68
moşirle 67
movică 321
mozartian 561
**mozditui* 542
mozdom 544
mozdón 69
mozdon-vezeteoi 544
mozdóne 544
mozdoni 544
mozdoñiuri 544
mozdran 68, 69
mozdrogán 69
**mozdului* 542
mozoli 278
mozomáină 69
mucalít 324
mugái 46
- mugi* 46
mugure 257
muiere 258
mujdea 218
mult 584
múltivitaminizat 388, 397, 398
multu 584
mulţami 297
mulţan 297
mulţáni 297
mulţumi 297
muncă 221, 700
munci 700
muncit 223
muncitor-elev 388, 396, 397
 399
Mundra 75
munte 100
mur 262, 265
mură 262, 265
Murâş 302
murătoare 79
murdări 277
Mureş 302
múri 187
muritori 580
múrmur 184
musai 332
Musca 80
muscan 408
muscát 47
muscătă 47
muscă 80
muschi 400
mussetian 557
mussorskian 561
mustaţă-antenă 388, 396, 399
mustaţi 249
musteţă 115
muştră 610
musulman 70
muşcán 506
muşcát 47
muşcătă 46, 47
muşchete 256
muşchă 400, 401
muşchiu 400, 401
muşdului 69, 541, 542

- * *mușditui* 542
măștru 406, 408
mula 47—50
mușurlăi 67
 * *muzditui* 542
 * *muzdului* 542
- N
- nacafă* 645, 646
nacodă 265
năcotă 262, 265
nafacă 218, 645, 646
nagodă 265
Naike 250
nanaș 645
napoleonian 561, 564
napóo 695
narcisism 611
naș 257, 645
nată 195, 323
navă cosmică 388
navă-satelit 388, 396
navind 581
navomodel 388, 397—399
navomodelism 388, 397
năcăftu 645
năcăruș 113
năclad 113
năfăcăi 645, 646
năhor 195, 323
nămete 257
nănaș 645
năpastă 197
năpădi 197
năptreă 327
năpusti 218
năramniță 195
năvedi 195
Neagu 587, 588, 590
neavindu 584
nebrechtian 565
necum să 377, 378
nearăle 701
necurașiloră 586
Nedeiul 80
neg 257
Negoitul 80
- negre* 429
Negrileasa 81
negru 360
Negru 590
Negru-Vodă 571
nekrasovian 561
nel 100
nelorit 262
nemblinzit 581
nemfescu 584
nențlnit 581
neperitor 579
nepoati 249
Nepolocăuși 75
nepót 100, 590
nepoși 101
nercuri 100
nerlă 100
nesăftos 665
nestășnic 262, 264
nestăvilnit 410
neștiund 699
netocma să 377
netrebnic 300
netremnic 300
nevăslă 100
nevăstufă 332
nevăzător 388
nevoindu 593
nez 100
năgră 100
Nica 530
niceși 651
Nicoară 530
Nicoleta 151
Niculaie 152
Niculina 152
nietzschean 563, 565
nefilist 294
nijilistru 294
nigel 257
niper 641
Nireș 80
nirjasă 100
nirós 100
nirui 296
nîșcăm 100
Niță 530
- noaten* 278
noă 580
non-artă 397
non-autor 388
non-carle 388
non-om 388, 397
noro 333
nostru 380
nostrum 639
nóta 187
nótă 187
notitoliu 437
notrete 256
notreș 256
nouă 580
Noul 569
novembăr 406
nu numai (ci și) 419
nu tocmai să 577, 578
nuiăua 580
nul 338
numai 13—15, 383, 384
- O
- o l* 50, 51
oăjdă 51
oameni 256
Oarba de Mureș 80, 569
oarece 699
oarecine 699
oargă 542
oase 350, 351
obelisc-fantomă 396, 397
obelisc-frontieră 388
obgălă 100
obial 306
obijdui 51
obicina 700
oblic 611
oblicindu-l 592, 593
oblinti 52
oblojeală 197
obloji 197
oblomovism 611
obosală 301
obraf 262, 264
obraz 218

- obrenti* 52
obrinti 51, 52
obri 52
obstrucție 337
ocao 580
ocără 406
ocaua 580
ocazie 388
ocean 665, 666
ocheri 406, 408
ochi 595
ochiometru 388, 399
ochiu 595, 596
Ocna-Mureș 568
ocoli 257, 262, 263
ocoși 262, 264
octoambre 53
octoamvère 53
octoamvre 53
octóbär 53
octóber 53
octóbír 53
octóbre 53
octóbrie 53
octoih 52
octómbär 53
octómbër 53
octómbere 53
octómbre 53
octómbrie 52
octómvere 53
octómvre 53
octóvríe 53
ofigier 219
óftică 53
óftigă 53
oflóc 53
oftómbre 53
oftómbrie 53
óffo 641
ogar 54, 55
ogarátic 54
ogără 54
ogărcă 55
ogărcuță 55
ogărel 55
ogăresc 55
ogărește 55
ogărnic 55
ogărcós 55
ogărtime 55
ogărít 55
ogăroaică 55
ogărúș 55
ogărúț 55
ogheal 306
ogircós 55
oglindă 389
ogoară 251
ogorátic 54, 55
ohaba-Mitnic 568
óhtică 53
ohtoic 52
oichete 256
oik 97, 250, 253, 691
oichii 250
oichisorii 250
oili 249
olal 324
olcuță 332
Oltul 569
om-frate 389, 396, 397
om-om 389, 396, 397
om-orchestră 388, 396, 397, 399
om-pian(ist) 389, 396, 397
om-reclamă 389, 396, 397
om-sandviș 389, 396, 397, 398
om-ștampilă 389, 396, 397
omoară 251
omoi 249
omorít 584
Onea 151
o'neillian 559
Onete 256
onomancie 286
ontomvríe 53
opa 156
opera 143
opkincă 100
opreată 197
opreliște 197
oprinti 52
oprit 593
opritor 197
óptică 53
optóbär 53
optóber 53
optómvre 53
optóvăr 53
optóvere 53
or 579
oraș-grădină 389, 396, 397
oraș-satelit 389, 396, 387
orb 80
orbecăi 155, 156
orcare 579
orcăi 156
ordănánj 407, 410
orguliu 218
ori 512, 513
oricare 380, 579
organ 219
oricine 380
oricind 380
oriincotro 380
oriunde 380, 570
orunde 579
ósfică 53
osindeau 699
osindesc 699
Osmanu 592, 593
ostímpi 195
ostronom 113
otará 251
otóbär 53
otóber 53
otómver 53
otóvăr 53
outsider 340
ovás 351
ováz 351
oxitoane 543
oxogenat 113
ozlas 542, 543

P

páa 695
paler 323
paleță 336
palladian 561
panacodar 389
panahidă 326

- panariŃiu* 609
pandemie 609
pandoră 609
pandur 527
papură 319
papuş 297
păra 187
parăa 704
paraléle 187
paratipomene 609
paranoic-critic 389
paranomie 218
parastas 221, 326
parastasă 115
Paristina 530
partmă de prut 641
parol 223
parolă 219
parséjk 97
participa 520
partită 609
pasămile 510
pască 319
pasul 569
Pasul lui Pristop 569.
paşi 340
pată 319
patrafil 294, 295
patrafir 294, 295
patriarh 326
patriarşi 701
patrie 579
patru 329, 330
patrulater 329
patruped 329
Paulina 152
Pavă 305
pavlovian 561
pă 252, 258, 292
păcătoşiloră 586
păcurar 141—142
păcurăreasă 141
păducel 252
pădure 704
pădure-parc 389, 396, 297, 299
pădăŃe 100
păgîn 319
păhară 251
pălămar 326
pălăgă 262, 264
pămînt 583, 695
pănă 579
pănăta 195
păpuşă 319
Părau Negru 75
păreŃchi 250
părete 303
părinŃi 251
părtindu-i 698
păşi 579
păşune 105
pătrare 114
PătrăuŃi 75
pătrtrnjel 101
pătul 319
pătură 319
Păunele 256
pe 251
pe ctnd 378, 379
pe lngă asta 379
pe lngă că 377, 378, 382, 384
peară 691
pec 407, 408
pedéstru 407, 410
pehlivan 218
peic 409
peire 579
penalti 340
pensie 610
pensiune 610
pentru 314
pept 579
per 691, 695
peramidon 306
perdideu 649
perdui 579
perdut 579
pére 407, 408
pereă 262
pereiche 250
perel 262, 263
perete 303
peri 579
Peri 81
peripateliza 286
personaj-copil 390, 396, 397
pestilitenă 407, 408
Petca 80
petec 80, 280
Petecu 80
Peterburcu 584
petöjian 561, 564
Petraiche 250
petrarchian 561
Petrică 151
Petrina 152
Petroşani 204
Petru 152
peŃear 323
piag 292
piag 581
pictor-cosmonaut 390, 396, 397
picingine 306
piŃiŃoiŃi 97
piŃiŃre 258
piei (chei) 292
piele 100, 180
pielgăş 262, 263
pielgăşit 263
pielie 180
pieltui 292
piept 100
piepten 100
pieră 251
pierea 263
piéri 187, 579
piezişi 579
piŃtea 293
pileat 609
pili 329
pilotă 199
pilsudskist 563
pimniŃă 299
pindarian 561
piramidion 306
pistard 338
pişŃă 195
pitici 252
pivniŃă 300
pivot 336, 339
pizmit 63
pline 98, 218, 691
plnie 106
pline 98

- pîntece* 100
pînze 101
pînzuliță 390
pîrău 351
pîrcătabu 590
pîrti 249
pîrtu 327, 351
pîrtiul Frumoasă 81
Pîrtiul Negru 81, 571
Pîrvul 590
pîși 579
pîkele 100
placa 337
placaj 338
placat 337
plai 319
plașcă 700
platonie 563
platonician 561
plăcea 423
plăzui 407, 409
plevar 542
pleaș 114
pleban 343
plec 650
plecatără 254
plenui 218
pleoapă 665
pleu 650
plev 650
pligesc 100
plin 319
plînge 100
plumbuș 332
pluricavitar 112
pluricelular 112
pluridotat 390, 397
plurimembri 112
plus că 377, 378
plus de 378, 379
plus de asta 378, 379
putarchian 561
poasă 700
pociumb 351
pociump 351
pocos 114
podîșul 569
Podîșul Hrtibaciului 569
Podenii Vechi 572
Podul Turcului 571
poet-umanist 390
poezii 579
poghișală 329
pogoră 699
pohar 113
pohoi 265
Poiana Cerbului 75
poivi 263
Pojorita 75
poșă 258
potcomnic 300
potcovnic 300
polecără 113
poleit 223
politicărie 390
polișist-spărgător 390, 396
pomestire 263
pomesteală 265
pomestire 265
pomoci 265, 266
pomosteală 265
poneavă 92
ponihos 409
ponihóz 407
Popești-Leordeni 569, 570, 572
poplen 175, 180
poplin 175
popoi 263, 265
poponete 265
popri 197
porcoi 105
porcolete 256
Porghes 175
porj 175
pornit 593
port-debarcader 390, 396
portochelari 390
porumb 93, 105
Porumbacul (de Jos, de Sus)
 80
postanie 56
post-traumatic 390, 397, 398
post-whitmannian 565
posteminescian 565
Postolaike 250
postrungă 257
postuniversitar 390, 397
posture 701
postverlainian 565
Poștarete 256
potoig 195
povoi 263—265
practic 218
practicabil 390
praxitelian 561
prăcătabu 588
prăpaste 197
prăpădi 197
prășește 178
pre 579
predlojenie 701
prebeethovenian 565
prebendă 609
precipițiu 609
preconferință 391, 397
precum 574—576
predeloenie 701
predlojenie 293
prefera 422—424
pregeta 319
premiezda 195
preorășenesc 397
prepeșiță 184
prerăzboi 397
prescură 184
presing 340
președinte 100
preș 584
Preuleasa 81
prevedere 329
pribag 301
pricină 184
pricinui 187
priláz 407, 409
Prilipeș 77
p(r)in 251
prînim 100
prinos 221
prinsemu 586
prinsonier 113
prinsonér 407
prinsu 584
prior 609
pripec 195

- prisniș* 175
prisos 315
prishniș(ă) 175, 176
privăddă 407, 409
privilegiu 223
priză 338
prizoner 409
proaspăt 325
procesoman 391
profesional-surizător 391
profesionalizare 391
profesionist 339
profesor 184
prohod 296
proivici 700
prokofievian 561
propinac 197
prorocū 586
proscenium 391
proscodie 326
prospect 391
protectorat 149
psalm 326
pseudo-celebritate 391, 397
pseudo-oriental 391, 397
pseudo-stenografic 391, 399
puccinian 561
públic 184
puđăru 332
puğoră 699
puhav 278
puhă 113
puhoi 265
pui 359
puiele 256
puișor 252
Puiuleș 530
pulbere 199, 319
pumnulisticiparian 565
punct (mort) 338
púne 100
púneși 184
purcoi 105
púreče 100
púrpur 184
purlndu 584
pustia 187
pușkinian 561
- pușin* 101, 251
- Q
- quod* 585
quasimodian 561
quasi-pornografic 397
- R
- ra* 320
rabelaisian 561
racinian 561
rade 105
Radomir 532
Radu 529, 588, 590
Radu-Vodă 572
Radulū 591
raf 103
Raiul 586
rangajat 320
rangă 321
rapăn 321
rapel 338
rapid 520
rapiditate 520
rasă 351
rașchétă 641
răfe 101
rafiie 610
rafiune 610
ravelian 561
rază 351
razăm 302
razdreășenie 701
raz(i)mă 302
răbda 321
răbdurie 332
răboli 265, 266
răboni 266
răbori 266
Răcătău-Măguri 568, 572
răce 302
răcruta 302
Rădac 529
rădan 302
rădășina 297
Rădei 530
rădica 579
Rădulea 151
Răduleș 530
rădută 302
Rădușu 529
răfui 187
răgaz 321
răgulă 302
răgută 407, 409
răhni 407, 410
răiștită 250
răiștiu 250
răle 251
rămli 693
rămlineși 184
răngajat 302
răpciugă 321
**răped* 303, 304
răpede 303, 304
răpezi 303, 304
rărunchi 257
răsădit 584, 586
răsipi 579
răspunsu 583, 584, 592, 593
răspunzindu 593
răsti 321
răsură 229
rășlui 321
rătedzat 251
rășetă 302
rău 351
Răuseni 529
răvaș 56, 505
răvârsa 579
răvizie 302
răvoltă 302
răvorver 302
răzărvișt 302
răzdreășenie 701
răzimat 101
răzmeriță 184, 187
răzoluție 302
răzor 257
răzvirlă 407, 410
realiza 309
reangajat 302
rebda 304, 305
rebizlă 114

- rece* 302
recepte 286
recesiune 609
recruta 302
recut 113
redau 302
redondanță 232
redundanță 232
redută 302
refec(a) 321
referendum-mascaradă 321
rejuzór 407, 408
regisor 184
regulă 302
relon 391
relonist 391, 397
relotin 397, 398
rembrandian 561, 565
rembrandtian 561, 565
remtne 305
repansat 391
repede 100, 187, 302—305
repezi 303, 304
republică 187
repezi 187
repune 305
resări 305
resplată 305
respuns 305
resuna 305
resuscitare 286
Reșița 78
rețevei 321
rețez 321
retrograda 338
reu 305, 589
Reușeni 529
reușită 392
revanșism 392
revaș 305
revârsa 579
revenire 329
reveiona 392
rever 338
revizorat 149
revorver 302
rezema 321
rezor 305
Richard 175, 178
ridă 579
rijețe 100
rigiment 178, 306
rimbaudian 561
riniki 100
ripostă 184, 187
rișcașă 323
Rtulu Alb 75
Rtuoșor 75
ricăție 249
rdă 253
rdica 579
rdici 698
rtmnă 300
rtmni 300
rincezală 407
rincezeală 410
rtnd 407
rtni 321
rtnji 199
risipi 579
rtșniță 321
rtu 351
Rtul Negru 569
rtvnă 300
rtvni 300
rtz 101
roată 407, 408
robi 187
robii 187
robot 187
rocadă 392
rodcós 641
roșche 250
roman-miniatură 392, 396, 397
roman-universal 392, 396
rondou 641, 642
ros 351
rostul 437
roșu 360
rousseauist 563
roz 351
Rozina 152
rubensian 558, 561
rubiniu 400
rucavițe 700
ruclui 409
rucului 407, 409
rug 407, 409
rugărai 114
rujmalin 407
rula 338
rulaj 338
rus 407
Rusanda 528
ruscă 407, 409
Rușii Birgăului 75
rușine 101
rutier 338

S

- sacă* 301
Sacoșu Mare 569
Sacoșu Turcesc 568
Sacul 569
sadovenian 558, 561, 564
sadoveniana 558
saganian 561, 564
saiă 130
saigiu 218
saint-beuvian 561, 564
salbed 301
saliu 609
samă 251, 302
samână 301
Sanat 532
Sandu 531
sapă-foraj 392, 396, 398
sapki 100
sara 251
sără 101, 301
sarbăd 301
sare 180, 350
sat 327
satanism 609
satisface 392
Satu-Lung 568
Satu Mare 80, 568, 570, 571
sau 312
să 251
să (= dacă) 437
săbor 584
săc 180, 292
săcție 180

- sămălui* 543
sămăna 180
sămn 180
sănătate 532
sănătești 532
Săpatul 682
sărbări 115
sărgent 180
sări 188
săricică 185
sării 180
sărin 407, 409
sărindar 221
sărman 579
Sătecelu 589
săva 513
săvrși 80
Săvrșin 80
sbocoli 409
scăramușă 403
scară 319
scarci 263
scălân 263—265
scăluș 265
scăpătan 223
Scăueni-Sărmășag 569
scenă-cheie 392, 396, 397
sker 259
schillerian 559, 561
schimnic 299, 300
schivnic 299, 300, 307
schivnică 300
schivnicesc 300
schivnicește 300
schivnici 300
schivnicie 300
schopenhauerian 561
schumannian 561
scinteie 185
scrîfăin 249
sclobozit 332
scoată 254
scopi 197
scorbaci 409
scorbăcél 407, 408
scorobete 256
scoț 101, 254
scrie 60, 61
scriere 58, 59
scriind 583
scriputră 56, 65
scripuș 263
scris 64
scrisă 58, 59, 61
scrisoare 56—65, 537—539
scrisoare recomandată 63
scrisorial 57
scrisorică 62, 63
scuipit 257
scuîmp 588
scund 257
scundac 257
scuipat 257
seară 180
searbăd 301
Sebeș 78
secău 410
seci 80
seciuri 80
seimeni 324
septuor 609
semi-cristal 392, 397, 398
semi-critic 392
semi-custode 392
semi-primitiv 392, 397
semifinală 339
semîn 392, 397, 398
semn 297
semnificație 112
seneșal 609
senior 336
sens 112
Seracin 525
Serafin 525
serie 338
serii 180
serin 409
servi 421, 422
setaveraj 340
seu 579
Severin 532
Severina 152
sextet 337
sfâis 263
sfatulu 586
sfăt 408
sfîră 263, 264
sftntul 699
sftșit 584
sftșie 185
shakespearian 561, 563, 567
șjacă 101
șjară 101
Sibii 80, 81
șjer 259
Sighișoara 78
silabă 185
silindu-l 593
silitu 593
silvâz 509
silvete 338
silvoîță 407, 409
silvoiz 409
simbol 185
Simedrea 528
simili-critic 392
simili-custode 397
simplificare 609
simt 693
simț 101, 693
simfindu 584
simulațiuni 288
simultan 338
sin 579
Sinat 532
sinhariticon 63
Siștaroveț 77
sită 101
sleci 249
simt 253
sînge 114
Stngiorgiul de Pădure 571
stngur 251
Stnmartinu-Sirbesc 568
Stnnicolau 572
Stnnicolau Mare 569, 571
sintefi 185
sintu 584
sîrbască 301
sîrlezi 332
sîrman 579
sketing 336
slabgi 100
slănină 100

- sloată* 113
slobod 188, 223
slobozi 188
slujescu 584
sluji 421
Smarandaiki 250
smau 263
smeoaica 114
smîrcii 249
snópi 188
soacră 249
soarili 249
socar 641
socăciță 407, 409
socoti 700
socotitor 700
sodomlean 700
sodomo-gomoric 393, 396
Solacolu 571
solilor 593
solul 593
Somcuța 81
somnóre 407, 409
somnorea 409
soră 249, 251
sorgoș 323
sorî 251
sosia 101
Solir 531
soție 218
sóții 188
spațiu 665, 666,
speculațiuni 288
spectacol-epopee 393, 396, 397
spectacol-manifest 393, 396,
 397
spencerian 561, 564
spenglerian 561
spicher 175
Spin 76
Spineni 80
spinetă 609
Spini 76
spre 699
sprîjini 197
sprinter 340
sprîncéne 100
spui 359
spumă 257
spun 253
spúnefi 185
sputnic 609
(a) sta ciocan 408
stachete 256
stafie 295
stahie 295
stalaj 409
stalajie 409
Stan 528
Stana 80
Stanciul 591
standard 175
stanislavskian 561
starlet 393
start 175, 336
startbloc 340
stativă 407, 409
stăchéte 263
stătáj 407, 409
stea 107
stea-triunghi 393, 396, 398
steao 580
Stela 531
Steliana 531
stendhalian 561
Sterie 531
steriorid 393
stihie 295
Stîna 80
stină 80
Stîncea cu Zvorîștea 569
stîrcióg 263, 264
stol 325
stop 338
straičină 250
strand 302
străjie 257
Străulea 151
Strimba 75
Strimba 75
Strîmtura 81
strîngu 584
strok 340
stromint 113
strujac 92
strungă 332
stuficol 393
suav(ă) 185
subansamblu 393, 397, 398
subfîre 251
suciu 323
suftetuș 40
sughit 253
sugîț 100
sugrum 263
suhac 296
Sulița 80
suliță 80
sultan 593
suna 334
suntem 185
Suplac 80
Suplacul pe Bărcu 571
supraalbire 393, 397
supraalbit 393
suprafacultate 397
supranormativ 393, 397
supratemă 393, 397
suptu 584
supune 700
supunere 700
surdobarocameră 393, 397—
 399
Surdulu 587
surupească 332
sus 394
susura 609
suvac 296
 §
șă 101
șabăr 609
șalanger 340
șanfă 323
șangăr 257
șapron 609
șarabă 549
șarabană 550
Șarl(i) Șaplen 175
șasă 251
șase 101
șasla 299
șăbacă 265

- șăd 292
 șădere 407, 410
 șărki 101
 șcatuie 410
 șcătuică 410
 șcătuie 410
 șcătălă 407, 410
 șcătulcă 410
 șcătulcușă 410
 Șchei 78
 șkie 100
 șkinare 100
 șchiop 100, 293
 șcôndru 641, 642
 șculă 410
 șcutie 410
 șcutiie 410
 șeapă 297
 șebăc 262, 265
 ședeă 596
 ședlong 180
 șef de echipaj 639
 șefar 545
 șeft 545
 șeftar 545
 șeftăli 545
 șer 297
 Șerban 531
 șerpe 580
 șerpi 100
 șește 297
 Șeșu 571
 șez 101
 șezlong 180
 șezi 258
 și 379, 509
 șia 101
 șiază 101
 șifonabilitate 398
 șilvoiz 409
 Șimleu 572
 Șimleu Silvaniei 569, 571
 șimpanz 298
 șimpanzeu 298, 299
 șepeleag 299
 șepeleav 299
 șinși 297
 șir 113
 șlăifăr 92
 șlep 461
 șliboviță 185
 șnăidăr 92
 șnilai 641
 șnișel 176
 șoftinc 264
 Șoimul 569
 șolohovian 561
 Șomcuta 81
 șoptră 327
 Șopotu Nou 568
 șorțiță 265
 șostakovician 561
 șovăi 700
 șovăială 700
 șpenat 92
 șpenglăr 92
 șpicher 175
 șprint 175
 șpur 407, 409
 șpuri 409
 șpuriu 409
 șstandard 175
 ștafetă 340
 Ștefan 591
 ștergar 100
 Șteria 531
 ștart 175
 ștergător 101
 știop 293
 știrb 100
 știrbi 100
 știrbgi 100
 știrgi 100
 știucă 394
 ștofuri 113
 ștopeag 265, 266
 ștrang 302
 ștreang 223, 302
 șurăi 323
 șurțiță 263—265
 șurș 113
 șurub 351
 șurup 351
 șustăr 105
 șut 338
 șvartă 113
 șvemer 642
 T
 tabla 107, 218
 tablale 107
 tabulariu 609
 taca 113
 tacalaj 642
 Tache 531
 tagorean 563
 Taiche 250
 taifas 324
 taim 340
 talasocrație 609
 talpă 641, 642
 tapa 394
 tarapana 114
 Tatul 591
 taș 251
 taxi-furgonet 394
 Tazlău 569, 572
 Tazlăul de Sus 572
 tăbăică 263, 265
 tăbușcă 265
 tălki 100
 tălpăl(u)ji 542
 tălpete 256
 tălpui 541, 542
 Tănăsaike 250
 tărțiță 101
 tărpenie 700
 tărpi 700
 tărpitor 700
 tău 571
 Tău Boilor 569
 tăvăluc 351
 tăvălug 351
 teacă 325
 teahnă 114
 teatru 665
 tecău 407, 410
 tehnic 310
 tehnologic 310
 Tehomiru 571
 Teiu-Verești 572
 telejurnal 394, 397, 399
 telespectator 394, 397, 399
 l'em (= chem) 100
 temeteu 332

- temnic* 300
temniță 300
temoare 195
temporaliza 112
Teodor 152, 531
tepaș 263
terariu 394
terilenă 394
teritoriu-nucleu 394, 396
termidor 609
terșet 337
teșcherea 107
teu 579
tevnic 300
tevniță 300
Thatul 586
tiară 407, 410
ticălos 218
tigri 238, 239
timău 323
timid(ă) 185
timpirung 408
timpurung 407
tine 696
tinerei 188
tingală 277
tingă 100
tinichea 107
tinichigiu 294
tinihigiu 294
tinuță 332
Titu 531
Tițu 531
țîlbure 407, 410
Tîmpa 75
tîmpina 692
tîna 407, 409
tîntov 407
tînu 407, 409
tîrăște 304
tîrgovață 301
Tîrgu-Frumos 568, 571
Tîrgu-Mureș 572
Tîrgu Secuiesc 568
Tîrnava 75
Tîrnova 80
tîrziu 101
toacă 327
tocmai 223, 419
Todică 531
tolcer 106
tolstoian 561, 564
tomî 407, 409
tongăni 323
topkêște 100
topciu 218
topireenian 561
topoară 251
topspin 340
Tornea 80
ort 221
toscaninian 561, 564
tot 380, 583, 651, 652
totdauna 581
totdeauna 380
totodată 418
totuși 579, 651, 652
tracă 302
trağë 258
traje 694
transforma 338
transformare 340
tras 304
tras-terminat 394, 396
trăbuie 302
trăc 302
trăgîndu 583
trăiera 302
trămur 302
trăstie 302
trăsură 404
trebuie 302
trec 302
trece 348
trecut 592, 593
treiera 102, 302
treilea 581
trênă 339
tremur 302
trenuî 114
trestie 302
tresură 304, 305
tricotaj-mercerie 394, 396
tricotaj 338
trifoiște 185
trifruct 394, 397
triftăr 106
trimeată 254
trimis 593
trimitere 56, 65
trin 178, 306
tristăr 106
trivaccin 394, 397—399
trîndav 185
tron 257
tronș 323
trôșie 263, 265
Trotușul 569
trupîță 257
trușie 265
tu 696
tuberculostatic 394
tuberculostatică 397
tujă 325
Tufeni din Vale 570, 572
Tufenii de Jos 569
tulkină 100
tumbă 263, 265
tund 253
Tunsulu 589—591
tunz 101
tunză 101
tupiliș 407, 409
tupiliș 409
tur 338
turc 70
turcescu 584
turn 180
turnantă 338
Turnu 80
Turnul Roșu 571
Turnu-Severin 572
tusă 251
tuse 101
tușesc 101

T

- șapă* 251
șară-soră 394, 396
Șarigradū 584
șavă 101
șăgūr 263

jălină 251
jăran 349
jărancă 349
jărcuș 332
jărimonie 219
jerra 580
jiávă 101
jiment 113
jin 254
jingău 265
findău 263, 265
jingău 265
jiteră 185
jiță 579
jivil 113
jtn 251, 253
jrcomnic 300
jrcomnic 300
firii 249
jug 642

U

uáa 695
uáse 101
Uaterlo 176
ucloni 195
ughian 323
uimă 325
uimi 197
uimit 223
uium 103
ului 197
umbră 145
umbri 145
umezeală 301
unde 347, 369
únd'ije 100
undrojifir 646
uni 546
únic 185
únii 188
unionist 548
universiadă 394
unul 593
uorbi 100
upovăi 195
uréike 97, 250, 691

urioc 649
urláb 407, 409
urmă 327
uroaie 257
uroi 257
Ursa-Moșteni 569
uruic 649
urzică 101
usc 102
usca 102
usucapiune 609
úșă 101
úșe 101
uxoricid 609

V

vac 301
vaccinare 609
vacuare 113
vacuat 113
vadă 253, 254
vadnic 218
Vadul Crișului 571
Vaicu 531
val 263—265
Valajia 294
Valahia 294
Valcău 571, 572
Valcăul de Sus 572
Valea Porcului 81
Valea Rea 81
Valea Vlădichii 81
valoare 112
Vama-Buzăului 569
vamă 257
varvarie 650
Vasilaike 250
Vasile 152
Vasilina 152
Vașington 175
vatale 102
Vaterlo 176
Vatra-Dornei 77
vatră 327
vază 101, 254, 693
vazulin 642
văcălaș 323

văd 253, 292
vădzindu 584
Vălani de Pomezeu 570
Vălani de Beiuș 570
vălătaș 323
vălceag 323
Văteni 570, 572
Văteni-Stinișoara 568, 572
Vălenii de Munte 570, 572
vălóg 263—265
vălug 265
văm 305
văpaie 327
vășmint 305
vălăjea 114
vătrar(i) 101
văz 101, 292, 701
văzi 258
veac 301
vede 254
vedem 579
vedere 257
veduw 695
veike 97, 250
veleitale 609
veliúr 175
velur 175
venetic 221
venitu 593
vent 258
verbal 329
verde 304, 360
Verdele 256
verdian 561
Vereșmort 81
verhaerian 561
veri 513
verlainian 561
vermutiza 395, 397
vérze 101
verzi 304
véselă 185
vetrice 265
vétrigă 263, 265
vetrilă 265
veveriță 185
vezi 101
vđerme 259

- victimă* 185
videotelefon 395, 397, 399
viață 661—665
vie 188
vieață 580
viezune 293
viezure 80, 293
vișor 295, 296
vișe 100
vișefi 580
viindu 584
Vilson 176
vintricol 257
vinui 709
Viorela 152
Viorica 153
viperă 100
virgilian 561
visăz 251
visez 101
Vișeu 569, 571, 572
Vișeu de Sus 572
vișin 100
vitricol 257
vizare 323
vizir 80
vizitiu 92, 102
Vizureni 80
Vizurești 80
vîj 407, 409
vînz 693
vîrșu 569
Virful Cîmpului 569
Vilcan 75
Viltori 78
vînturescă 105
vînz 101
vîrtej 102, 265
vîrzób 263, 264
Vișmort 81
Vlad 529
Vlaicul 591
Vlasie 531
Vlastia 531
Vlașcu 531
vlădică 221
vocal-simfonic 395
voi 188, 424
voi (s. f.) 702, 703
voia 188
Voiculeș 530
voiește 424
voii 188
Voinea 151
voinicame 437
voinici 437
vojoi 195, 323
volbură 296
volffian 562
volmotoc 265
volomoc 265
voltairian 561
vorbă 296
vorbește 258
vorjesc 100
voru 586
vra 302
vrabjițe 100
vraci 700
vrea 424
vreai 90
vreaș 90
vrem 186
vreo 581
vro 581
vulcan 75
vulpe 296
vultan 296
Vultur(i) 78
vultur 78, 185
Vultur 78
vurtă 296
vytâl 695
- W**
- wagnerian* 569
whitmanian 561, 565
whitmannian 565
wolffian 564
- Z**
- zače* 258
Zahan 531
zai 195, 323
zai(a) fel 324
Zalău 81
zămă 101, 221, 301
zamănséin 407, 408
Zamfiraike 250
zamfirescian 562, 564
zapcă 257
zapis 536
zare 350
zariuș 332
zărna 263
zalcă 257
zatocenie 218
zaton 265
Zaul de Cîmpie 569, 571
zăbovitu 584
Zăgan 531
zăgîrnă 113
Zălau 81
zăletî 265, 266
zalog 223
zăpadă 197
zăpori 197
zăpri 197
zăr 101, 292
zărniț 263
zărzătea 195
zăslon 114
zălón 263—265
zătun 265
Zău de Cîmpie 569
zăvod 223
zbicâș 408
Zbîrcea 151
zbirnăie 249
zbirniți 249
zbocotî 408, 409
zdrobitor 395
zefir 185
zeighe 250
zeletî 263—265
zermoaică 332
Zernagura 82
zestraș 265
zestrói 263, 265
zferme 259
zgilții 249

zice 303
 zidár 101
 zidári 101
 zidi 580
 zidiu 580
 zjerme 259
 zilili 249
 zimbi 579
 zio 580
 ziua 580
 zis 696
 zice 251
 zidar 251
 zile 251
 ziva 251
 zlac 195
 zlat 195
 zmocoti 401
 zmingálea 277
 zmingáli 277
 zoobucătárie 385, 397
 zor 263, 265
 zugrav 185
 zugrávi 60, 223
 zvocotí 408, 409

RUSĂ

barkas 639
 весомое 604
 волка 604
 vozka 51
 грамота 539
 да 347
 дополнение 608
 живая сила 605
 знат 695
 знает 695
 зуб 225
 за исключением 118
 кепи 213
 кепка 213
 кроме 118
 kostodrom 398
 kostokorabl 398
 kosmonaut 398
 механизм 27
 моет 695

мот 695
 нанос 645
 обстоятельство 608
 писание 64
 писать 60, 64
 письмо 63
 помимо 118
 предложение 293
 речь 607
 род 344, 346, 347
 рода 346
 рот 344, 346, 347
 сила 605
 сила удара 605
 словосочетание 608
 старо 704
 старос 704
 стол 226, 353
 стола 353
 столик 226
 та 344, 347
 тяжёлый 604
 тяжёлая вода 604
 тяжёлое тело 604
 шапка 213
 шимпанзе 298
 фуражка 213
 электрический генератор 605
 электрогенератор 605
 язык 607

SĂSEASCĂ

felt 530
 muselman 70

SÎRBĂ

carfiol 92
 domaniř 532
 Frane
 frat 527
 fratar 527
 iehtika 54
 jagoda 92
 jectika 54
 kniga 534
 kora 530

Maja 530
 mlečnica 30
 moruna 46
 Mrzan 530
 ogar 54
 ponyava 92
 Rale 528
 stružak 92
 vihor 295
 voша 552
 vuk 525
 Vukol 525

SLAVĂ ŝi
 SLAVĂ VECHE

Blagoslav 526
 Bogdan 526
 Božidar 526
 Budimir 526
 valiti 305
 vihru 295
 Vladimir 526
 Vladislav 526
 Vojko 531
 Voislav 526
 vrătăpă 296
 gora 78
 da bižiu 528
 Dobromir 526
 dihanie 329
 žaliti 178
 žaratükă 178
 žrătva 178
 запискание 538
 kapūdilo 547
 kaplja 530
 kniga 56, 534—536, 539, 540
 chyрав 295
 chyрь 295
 лист 539
 ljubiti 529
 Ljubomir 526
 Ljutovoj 526
 Miroslav 526
 mirovati 296
МАЧЬ 43
 ob-entriti 52

обиждати 51
oze 51
октябрь 53
писание 539
писать 60
письмо 539
podŕgorije 329
provodŕ 296
Pŕvoslav 526
sadŕ 78
sŕverŕ 532
selitŕ 80
skimŕnikŕ 299
Stanimir 526
stihija 295
strŕkŕ 531
hlebŕ 530
Хрисов 538

SPANIOLŕ

agua 352
attention 175
Castrogŕriz 79
corazŕn 181
Donjuan 176
Don Quijote 176
estar 600, 602

haber 602
mujer 176
Palencia 77
Palenze 77
Puertomarŕn 79
reina 98
rŕo 181
Sahagŕn 79
Santander 77
Santandre 77
ser 600
Soria 77
Sorie 77
tener 602

TURCŕ

bohŕa 552
bucak 553
dimiŕki 400, 401
feta 525
ŕevahir 174, 293
hortum 296
hortun 295
meslek 71
meŕe 72
meŕelik 72
myskal 401
mŕzŕrman 70

UCRAINEANŕ

Avksenij 525
Avksentij 525
Aksentija 525
Antim 525
Antin 525
Antioh 525
Anton 525
Antonij 525
Vartholomej 525
ivŕ 544
Xenia 525
mamka 349
Mis 525
Misail 525
Mihailo 525
могилки 403
могилицѣ 403
Oxana 525
Oxen 525
Ptolomej 525
reva 529
reus 529
sepeljaniŕ 299
Tolomej 525
Fedka 523
Fedor 525
ŕepeljati 299

L. R., *Linguistica românească la a XV-a aniversare a Republicii Populare Române*, **6**, p. 615—616.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

AVRAM ANDREI, *Despre dialectologia structurală*, **6**, p. 617—626.

AVRAM ANDREI, *Despre neutralizarea opozițiilor lingvistice*, **4**, p. 313—356.

COTEANU I., *Caracterele generale ale limbajului popular*, **3**, p. 242—247.

COTEANU I., *Structura stilistică a limbii*, **4**, p. 357—365.

COTEANU I., ROȘETTI AL., VASILIU EM., *Probleme actuale în lingvistică*, **5**, p. 495—498.

ȘTATI SORIN, *Redundanța*, **3**, p. 231—241.

ȘACMLAN S. K., *Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin și dezvoltarea lingvisticii contemporane*, **5**, p. 499—506.

VASILIU EM., *Problema fonemului în lingvistica actuală*, **2**, p. 125—130.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

SECHE MIRCEA, *Schiță de istorie a lexicografiei române (VI)*, *Activitatea lexicografică a lui Alexandru Cihaș*, **2**, p. 190—201; (VII), **3**, p. 318—327; (VIII) *Activitatea lexicografică a lui T. Laurian și I. Massim*, **6**, p. 674—680.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

Gramatică

CARABULEA ELENA, *Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării*, **4**, p. 366—374.

CIOBANU FULYIA, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul*, **4**, p. 375—386.

CONTRAS EUGENIA, *Observații asupra unor construcții sintactice specifice*, **6**, p. 627—637.

MITRAN MIRCEA, *Note despre coordonare*, **5**, p. 507—513.

RIZESCU I., *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, **5**, p. 514—523.

ȘTEIU FLORA, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, **3**, p. 267—276.

Vocabular

- AN TONEȘCU NAȘ, *Note lexicale*, 5, p. 543—545.
- ASAN FINUTA, *Etimologii (mușchi)*, 4, p. 400—401.
- BUJ ENITĂ M. și SALA M., *Din terminologia nautică românească I. Termeni fluviali și maritimi de origine germană (austriacă)*, 6, p. 638—643.
- CONSTANTINESCU N. A., *Revizuire antroponimice*, 5, p. 524—532.
- DIMITREȘCU FLORICA, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală* (I), 2, p. 131—139; (II), 4, p. 387—399.
- GHERGARIU L., *Note lexicale*, 5, p. 541—543.
- MARMELIUC D., *Etimologii (moșirle, mușurlău, moșircân, mozdrân, mozdrogân, mușdulul, mozdôn, mozomâină)*, 1, p. 67—70.
- MARMELIUC D., *Etimologii (abă-abă-hăba-abó)*, 2, p. 154—155.
- MARMELIUC D., *Etimologii (maiglicel, scâramușă)*, 4, p. 402—404.
- MARMELIUC D., *Etimologii (abeș, boștea)*, 5, p. 551—552.
- MARMELIUC D., *Etimologii (agistirul, băbuș, naș-nanaș-nănaș, năcăștu și năfăcăt, undrofiștr)*, 6, p. 644—646.
- SECHE LUIZA, *Etimologii (mîngălă, mîngău, mînjărî, minăună, mînzolî, mînzotean, mîre, mîr-noăgă, mîrcav, mîrșan, morăitură)*, 3, p. 277—279.
- SECHE MIRCEA, *Etimologii (meserte, meslehét, mestelnic, meșelce, meștelî, micigul, micliștuc, miș)*, 1, p. 70—73.
- SECHE MIRCEA, *Note etimologice și lexicale*, 5, p. 546—550.
- STANCA V., *horbocăi (orbocăi)*, 2, p. 155—156.
- STĂNGACIU ELENA, *Contribuții lexicologice*, 2, p. 140—150.
- STĂNGACIU ELENA, *Etimologii (membrană, memoră)*, 3, p. 279—282.
- ȘTEFAN I., *Cuvîntul scrisoare în limba română*, 1, p. 56—66.
- ȘTEFAN I., *Sensurile „act” și „scrisoare” ale lui carte*, 5, p. 533—540.
- ȘTEFĂNESCU C., *Bugeac*, 5, p. 553—555.
- TEIUȘ SABINA, *Sufixe noi în antroponimia românească*, 2, p. 151—153.
- * * * *Extrase din Dicționarul limbii române (Dicționar general)*, 1, p. 24—55.

DIALECTOLOGIE

- BRÎNCUȘ GR., *Graiul din Oltenia*, 3, p. 248—260.
- CĂRĂBIS VASILE, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Tîrgu Jiu, satul Cîmpofeni) (cu note de L. Mareș)*, 3, p. 261—265.
- CRISTUREANU AL., *Glosar regional: Regiunea Cluj (com. Zagra, raionul Năsăud)*, 4, p. 405—410.
- DAN ILIE, *Glosar regional (Regiunea Suceava, raionul Gura Humorului, comuna Pîrlești de Jos)*, 6, p. 647—650.
- MARIAN BARBU, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Craiova, comuna Izvor-Mîlești) (cu note de L. Mareș)*, 3, p. 265—266.
- PETRIȘOR MARIN, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord—nord-vestul Olteniei*, 1, p. 87—94.
- TEAHA TEOFIL, *Graiul de la Vama Bazăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor*, 1, p. 95—106.

LIMBĂ LITERARĂ

- BULGĂR GH., *Tendințe în sintaxa limbii romine contemporane*, 4, p. 411—420.
 COTEANU I., „Discontinuitatea”, un procedeu al stilului artistic actual, 1, p. 3—12.
 DRAGOMIRESCU GH. N., *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, 1, p. 17—20.
 HRISTEA TH., *Conceptul de „hipercorectitudine”*, 2, p. 171—180.
 HRISTEA TH., *Forme „hipercorecte” asimilate de limba literară*, 3, p. 291—307.
 JALBĂ C., *Observații de stil făcute de G. Topirceanu la proza lui Caragiale*, 2, p. 157—170.

Cultivarea limbii

- CANARACHE ANA, *Locuțiunea „șafă de”*, 1, p. 21—23.
 CANARACHE ANA, *Folosirea infinitivului lung*, 3, p. 314—317.
 CANARACHE ANA, *Termeni întrebuițați impropriu*, 4, p. 421—424.
 IAROVICI EDITH, *Despre unele probleme ale traducerii din limba engleză în limba română*, 3, p. 308—313.
 JORDAN IORGU, *Note de cultivare a limbii (doar = numai !: în exclusivitate !)*, 1, p. 13—16.
 JORDAN IORGU, *Neologisme și... neologisme*, 3, p. 283—290.
 MARES L., *Notă de cultivare a limbii: precum*, 5, p. 574—576.
 SECHE LUIZA, *Despre formațiile de tipul „mînescian”, „arghezian” în critica romînească contemporană*, 5, p. 556—567.

Ortografie

- BOLOCAN GH., *Despre normele de redare a numelor și cuvintelor rusești în limba română*, 1, p. 83—86.
 SALA MARIUS, *În legătură cu notarea toponimicelor romînești*, 1, p. 74—82.
 ȘERBAN V., *Unele aspecte ale ortografierii toponimicelor romînești*, 5, p. 568—573.
 VULPEȘCU ROMULUS, *Este necesar accentul grafic în ortografia noastră?*, 2, p. 181—189.

FILOLOGIE

- COSTA TRAIAN, *Versul 22 din Floare-albastră*, 5, p. 595—599.
 CRETU I., *O problemă de principiu în legătură cu Luceafărul*, 4, p. 425—432.
 JORDAN IORGU, *Din nou despre ultimul vers din „Floare albastră”*, 6, p. 651—652.
 SIMONEȘCU DAN, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi*, 4, p. 433—438.
 STRUNGARU DIOMID, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice. III. Problema dispariției lui u final în limba română*, 5, p. 582—594.
 ȘUTEU FLORA, *Cîteva precizări asupra unei „probleme de principiu”*, 6, p. 667—673.
 VULPEȘCU ROMULUS, *Diferențierea grafică a licențelor prozodice*, 6, p. 661—666.
 * * * *Principii de transcriere a textelor romînești. Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, 6, p. 653—660. *Secolul al XIX-lea*, 5, p. 577—581.

CRONICĂ

- CIOBANU ELENA, *Dicționarul limbii romine în dezbatere publică*, 6, p. 682—683.
 DOMONKOS ERICA, *Principale experiențe de traducere automată efectuate în țara noastră*, 4, p. 439—442.
 JORDAN IORGU, *Al X-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962)*, 6, p. 681—682.

- OCHESSEANU RODICA, *A VI-a Conferință internațională de studii clasice* (Ilovdiv, 24—29 aprilie 1962), **6**, p. 685—686.
- ȘUTEU FLORA, *Problemele de lingvistică din unele publicații ale anului 1961*, **2**, p. 202—209.
- VASILIU EM., *Al IX-lea Congres al lingviștilor*, **6**, p. 686—687.
- VASILIU LAURA, *Sesiunea științifică a Institutului de lingvistică*, **6**, p. 683—684.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- AVRAM ANDREI, Gheorghe Goian, *Baza logică a predării și a însușirii terminologiei științifice*, București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1961 — **3**, p. 328—330.
- BULGĂR GH., *Dicționarul maghiar-român*, București, Editura științifică, 1961 — **3**, p. 333—335.
- COTEANU I., *Studii de gramatică*, vol. III, București, Editura Academiei R.P.R., 1961 — **1**, p. 107—112.
- DUMBRAVĂ MIHAI, Notă la notele unor ediții — **2**, p. 221—224.
- HRISTEA TIL., *Studii și cercetări științifice — Iași (seria filologie)*. X (1959) și XI (1960) — **2**, p. 210—216.
- IONAȘCU AL., I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romine*, București, Editura științifică, 1961. — **6**, p. 688—696.
- IONICĂ ION, V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, București, Editura Academiei R.P.R., 1961 — **1**, p. 112—115.
- IONICĂ ȘT., Florin Marcu — Constant Manea, *Dicționar de neologisme*, București, Editura științifică, 1961 — **5**, p. 608—611.
- MANECA CONSTANT, Paul Teodorescu, *Învățați limba spaniolă fără profesor*, București, Editura științifică, 1962 — **5**, p. 600—603.
- MAROSI A., Bakos Ferenc, *Román magyar szótár* (Dicționar romîn-maghiar), Budapesta, Editura Terra, 1961 — **4**, p. 443—444.
- NESTORESCU VIRGIL, Problemele terminologiei științifice în două lucrări de lingvistică sovietice — **5**, p. 603—608.
- OITĂ ION, P. S. Kuznețov, *O prințipah izučeniia grammatiki* (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961 — **2**, p. 224—228.
- OITĂ I., A. G. Rudnev, *Sintaksis oslojnjänogo predloženiiä* (Sintaxa propoziției complexe), Moscova, 1959 — **1**, p. 117—121.
- REGMAN CORNEL, Probleme de stilistică și versificație românească în studiile unui filolog maghiar — **1**, p. 115—117.
- RIZESCU I., *Îndreptarea legii 1652*, București, Editura Academiei R.P.R., 1962 — **6**, p. 697—701.
- RUSU VALERIC, *Folclor din Transilvania*, 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1962 — **3**, p. 330—333.
- SIMONESCU DAN, *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1961 — **2**, p. 216—220.
- TEODORESCU V., Terminologia sportivă în *Dicționarul de neologisme* — **3**, p. 335—340.
- URSU N. A., Poezii Văcărești, *Scrieri alese*, București, Editura pentru literatură, 1961 — **6**, p. 701—704.
- * * * *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 mai 1961 până la 1 mai 1962*, **4**, p. 445—491.

